

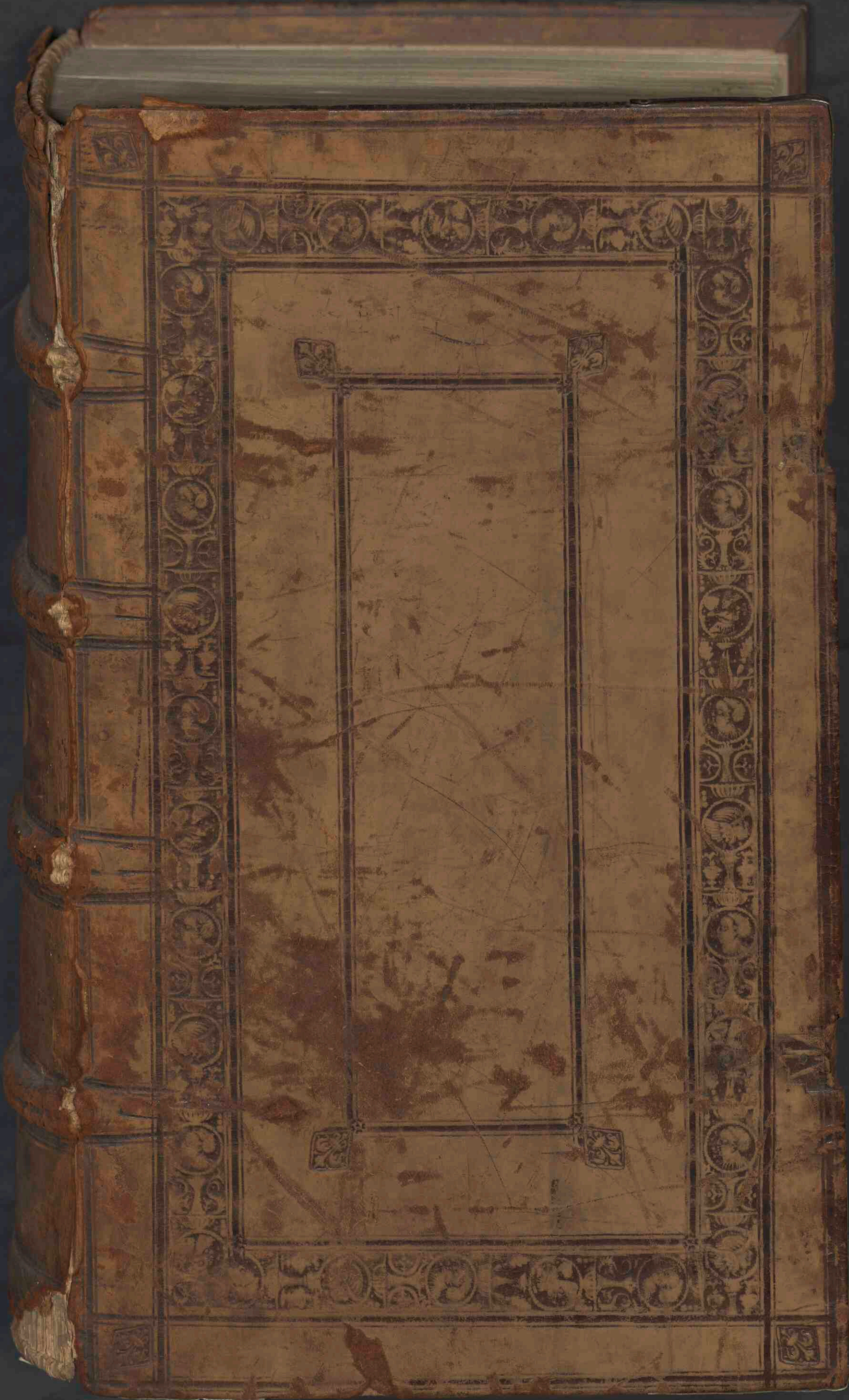
**Rerum in Ecclesia gestarum, quae postremis & periculosis his
temporibus euenerunt, : maximarumq[ue] per Europam
persecutionum, ac sanctorum Dei martyrum, caeterarumq[ue]
rerum si quae insignioris exempli sint, digesti per Regna &
nationes Commentarij**

<https://hdl.handle.net/1874/433091>

PROOEMIUM, DE HISTORIAE HVIVS

Horatio ad Christianos. Itaque ut eiusdem uos Cypriani uoce compellam charissimi, Oremus instanter, & assiduus precibus ingemiscamus: saltem alienis edocti malis, iram Dei matura anteuertamus correctione. Non desunt cum multa, tum magna ob oculos documenta, modo nobis non desint oculi. Primum Asianae ecclesiae, quibus in Apocalypsi comminatus est Dominus, quod nunc prolapsae sint calamitatis nostrae. Et quid Turcicam hodie potentiam adeo amplificat, nisi iniquitas nostra, & discors inter nos ipsos animorum distractio? Iam quid de Romana ecclesia, eiusque pontifice dicam? quae tam nobilis quondam, quam diu sub continua cruce laborauit: nunc omnibus ecclesiis ostentui atque exemplo esse possit & debeat, quid in ministris ac symmystis Christianis efficiat ambitio, fastus, operum magnificentia, mundi plausus, fortunae luxurians indulgentia, & crucis uacuitas. Vel hoc igitur pontifice uno omnes admoniti, sedulo caueant pii doctores & Christianae ecclesiae oeconomi, ut submisce mansuetudinem se gerant, ad exemplar illius cuius administrant uices: ne serpent ad honores, ne ullam affectent celsitudinem, neque ambitiose sibi placeant, uerum per huius mundi contemptum humiliter Christi gregisque negotium agant: ne tandem horrendo istorum pontificum exemplo ita a Christo recedant, ut in antichristos quosdam degenerent.

Beda. Quanquam non omnino tamen persecutiones propter peccata infliguntur a Deo: sed aliae quaedam arcae causae, uariaeque subesse possunt, quemadmodum & uaria sunt persecutionum genera. Quae publicae ferè sunt, ac eiusmodi, ut uniuerso populo cladē inferant, maximam quidem partem solent e peccatis nasci, deprauate uiuentium: quae diuina iustitia non consueuit diu inulta relinquere. Quae autem priuatim contingunt persecutiones, aut cuiusque modi afflictiones, haec nimium uel promerenti obtingunt quandoque, uel saepius immerenti, ob doctrinae testimonium: uel etiam alijs de causis, quae a Beda quinque potissimum commemorantur: scilicet, uel ad patientiam & doctrinam in iustis illustrandam, ut in Iob, Esaia, Prophetis, Apostolis & Martyribus: uel ad uitandam superbiam, ut Pauli stimulus: siue ad peccati correctionem, ut Mariae lepra, paralytici infirmitas: siue ad gloriam Dei, ut ceco nato Lazaro, &c. aut ad initium pene, ut Herodi, Pharaoni. Quanquam & praeter has causas, adhuc poterit occultior ad huc alta, Deo magis perspicua quam hominibus. qualis olim fuit inter Cainum & Abelem, inter Dauidem & Saulem, Christum & Phariseos: qualemque describit alicubi Esaia, sed rationem eius apertam non reddens, Non est ei (inquit) species, neque decor: uidimus eum, & non erat ei species. Aspectus eius, quasi uiri despicabilis, & percussus a Deo. unde nec reputauimus eum, &c. Et Dauid de sua questus afflictione: Cum his, inquit, qui oderunt pacem, eram pacificus: cumque loquebar illis, impugnabant me gratis. Aliquanto apertius in Euangelio Dominus harum afflictionum mysteria explanat, ijs uerbis: Si de mundo (inquit) fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Sic enim comparatum est, semperque fuit, arcana ac nobis inscrutabili Dei permissione, ut quanta lupo cum agnis sortito obtigit simultas, adeo ut ex intestinis ipsorum, ne post mortem quidem factae chordae, ac citharis admotae, concordare dicantur, tam infesto odio ac implacabili, filij huius mundi diuinæ electionis populum prosequantur. Cuius rei si quis rationem ac causam euidentem querat, nullam reperiet, nisi quod firmus hic stat canon: Mundus quae suae sunt factionis diligit, quae non sunt odio prosequitur. Atque hinc infinitae bonorum caedes & persecutiones ab orbe usque condito extiterunt. Quapropter qui tanta contentione anhelant ad mundi huius fauorem, plausum & gloriam: quicquid eius amicitiam tantopere expetendam ducunt, quo spiritu agantur, ipsi uideant, seseque ad hunc Domini gnomonem diligenter excutiant. Atque haec haec tenus, de persecutionum & afflictionum causis: nunc persecutiones ipsas, a uiculis temporibus exordia repetentes, ad hanc usque aetatem in Ecclesia Christi grassantes, ipsius ope & ductu exequamur,

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

H. fo.

. 168 .

fol. 116 de 111
t. 1169 p. 111

92.

t.

fol. 116

Quia alieni insurrexerunt
aduersus me. & fortes quesierunt
animam meam. & non posuerunt
dominum in conspectu suo.

S. E. O. P. E. K.

Ecce deus auxiliorum mihi.

Redde mala insidiatoribus meis.

Veritate tua dispende eos.
Voluntarie sacrificabo tibi.

confitebor nomini tuo
domine quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione
liberabit me. & inimicos
meos dispendit oculus meus.

Exultatio tua & iustitiam
tua & iudicium tuum.

Exaudi deus orationem
meam. & ne despicias deprecati
onem meam. intende
mihi et exaudi me.

Humiliatus sum in meditatione
mea. & conturbatus sum
a uoce inimici. a facie
persequentium impium.

Quoniam proiecerunt super me
iniquitatem. & in furore
aduersabantur mihi.

Cor meum doluit in uitalibus
meis. & terrores mortis
cecidit super me.

Et tremor uenerit super me
et operuit me tenebrae.

Quoniam alieni insurrexerunt
aduersus me. & fortes quesierunt
animam meam. & non posuerunt
dominum in conspectu suo.

D. I. A. P. S. A. L. O. A.

Ecce enim dominus adiuuat me.

Redde mala inimicis meis.

Veritate tua dispende illos.
Voluntarie sacrificabo tibi.

confitebor nomini tuo
domine quoniam bonum est.

Quoniam ex omni tribulatione eri
pisti me. & super inimicos
meos dispendit oculus meus.

Exultatio tua & iustitiam
tua & iudicium tuum.

Exaudi deus orationem
meam. & ne despicias deprecati
onem meam. intende
mihi et exaudi me.

Contristatus sum in exercitatione
mea. & conturbatus sum
a uoce inimici. & a
tribulatione peccatoris.

Quoniam declinauerunt in me
iniquitates. & in ira
molesti erant mihi.

Cor meum conturbatum est
in me. & formido mortis
cecidit super me.

Et tremor uenerit super me
et operuit me tenebrae.

- 1 - Henricus octing Anglie rex obiit in muno 1508 etate 52
- 2 - Henricus octing rex obiit 3 Januarij 1547
- 3 - Eduardus sextus Anglie filius obiit in muno 1553 etate 6 15
- 4 - Maria hispanica eius soror regnare incepit anno 1553
et mortua anno 1558 in nouis regibus v. a. n. o. r. u. p. s. e. m. u. r. u.
- 5 - Elizabetha regina nata est 7 Septembri Anno 1533
in quo Anno etia millesima prima regis Anglie est natg.
Elizabetha fuit coronata et p. p. t. regnauit 18 Januarij 1559
cu esset etatis n. i. b. i. 26 annorum. et hoc ad q. z. regnauit
p. 31 annos et etas h. o. r. a. d. q. z. est h. i. e. annorum
Carolus quintus obiit anno 1588 21 septembris
Franciscus primus obiit anno 1547 31 martij
Henricus secundus a laqueo laqueo v. m. s. y. et mortuus anno 59. m. s. e. Julij
Franciscus secundus obiit v. l. d. e. m. b. Anno 1560
Carolus nonus gallie rex obiit 30 martij Anno 1574
Henricus tertius gallie rex obiit a morbo omphalo 12 angli anno 1589
Henricus quartus v. m. s. y. gallie rex natg Anno 1552

Nº 04. 0.

~~~~~

Nº 101. C.

RERVM

IN ECCLESIA GE-

starum, quæ postremis & pericu-

lofis his temporibus euenerunt, maxi-

marumq; per Europam persecutionum, ac Sanctorum Dei

Martyrum, cæterarumq; rerum si quæ insignioris

exempli sint, digesti per Regna & natio-

nes Commentarij.

PARS PRIMA.

In qua primum de rebus per Angliam & Scotiam gestis, atq; in pri-
mis de horrenda, sub MARIA RUPER Regina, per-
secutione, narratio continetur.

Autore IOANNE FOXO Anglo. *Epy hertsfordensis*
Edwardus Foxus uir hertsfordensis

BASILEAE, PER NICOLAUM

BRILLINGERVM, ET IOAN-

nem Oporinum. 1559

Ex donatione Buesell.

[Faint handwritten text at the bottom of the page]

Handwritten text in a cursive script, likely a signature or name, located at the bottom of the page.

PRÆPOTENTI AC PIETATE
NON MINVS QVAM GENERIS CLARI-

tudine ornatis. Principi, D. Thoma Duci Norfolciæ, supremo Regni Ang.

Archimarschallo, &c. Meccenati suo, Ioan. Foxus perennem in Christo cum salute felicitatem.

In nuncupandis libris cæteri ferè scriptores ad suos quicq; patronos & Meccenates uel ueteres cōfugere, uel nouos sibi conquirere gaudeant, quibus industriæ suæ & ingenij monumēta addicant (Thoma Dux, Brytannicæ nobilitatis decus non infimum) admonet profectò me cū publica hæc consuetudo hominum, tum tua in primis in me merita, studium, candor, & uoluntas tam propensa & singularis, quid me sequi in his tribuendis Commētarijs oporteat. Nam si splendorem nominis estimemus, quis me facilius attrahere? Si officium spectetur, quis tandem: inter homines quidem patronos, iustius me sibi uendicare possit, si quid tamen sit in me, quod quisquam uendicare, ac non aspernari potius debeat. Accedit porro ad hæc philtrea, quod multo adhuc arctius meum in te & studium deuincit, & officiū prouocat. Quo fit, ut in te quoq; aliquid mihi uēdicare liceat: quippe quū in tenera formanda ætate tua, si non optimam, at primam tamen diuina ordinatione, operam posuimus. Quanquam haud me lateat, quā parum mihi hoc nomine tua Celsitudo debeat: quādo tam parum in te præstiterim. & tamen ut nunquam defuit mihi maiora præstandi uoluntas, ita uetus illa uoluntatis coniunctio adhuc apud me residet: perinde ac si iam contulissem, quæ animus in te collocata uoluisset. Accipies igitur (mi Thoma) uel à ueteri præceptore, uel si mauis, à nouo nunc cliente tuo, literariū hoc, quod sub Christo cōmuni præceptore nostro, tuæ inscribere amplitudini libuit, monumentum: quā te dignum nescio, certè ab eo profectum animo, quem tu fastidire haud omnino debeas. Necq; porro accipi solum, atq; in manibus esse: sed in oculis etiam uersari, ac perlegi, oculūq; tuum & cogitationes hic sedulò & religiosè distineri peruelim: tāq; distineri diu, quoad te, quātos hic profectus facies ad pietatem, non poenitebit. Quod si non grauabitur C. T. digna cum attentione facere: nihil diffido, quin in reliqua uita tua, rectè & cum uirtute instituenda, uice pædagogi non poenitendi, tibi esse poterit. Porro nō abs te solū hos de rebus Ecclesiæ Commētarios legi, sed à cunctis tui loci & nobilitatis hominibus, deniq; ab uniuersis summis pariter ac imis, publicis priuatisq;, nec in Angliā solū, sed quibuscūq; etiam undelibet Christianis spectari atq; notari cupiā.

A ij Quippe

EPISTOLA

Quippe res ipsæ et si intra unam modò Angliam gestæ sint, huiusmodi tamen existunt, ut earum exempla non minus pateant uastè, quàm ipsa Christi communis nostra parens pateat Ecclesia. Solebat quondam apud Græcos uice prouerbij hominibus in os obijci, in re præclara parum scite uersantibus: Proba quidem materia, si probum naçta fuerit artificem. Ac de artificis quidem manu liberum erit statuere cuiq; quod uolet. Quod enim ad me attinet, ut reprehensionem nullius ualde deprecor, si merear: ita nec laudem uenior cuiusquam uehementer. Dies erit, quando laus erit cuique à Domino. Dummodo illius accrescat gloria, cum suis Martyribus, Satanæ decreseat tyrannis, abunde est uotis meis factum satis. De re autem ipsa & materia, quoniam ad me nihil attinet, sed ad Christum, eiusq; ecclesiam spectat in uniuersum, si dicam audacius, liquidò id me posse arbitror: quum ea sit materia hæc, ut quamlibet inelegantem sortita artificem, satis tamen ipsa per se tuis, omniumq; oculis sese queat ac debeat commendare, tum pro amplitudine rerum gestarum, tum pro fide ipsa & ueritate historiarum, tum ipsa personarum porro grauitate: siue insuper oblectationem animi Christiani, siue utilitatem lectionis, aut temporum necessitatem consideremus. Primum enim quæ iucundior esse possit contemplatio, quàm è sublimi uelut specula Platonis, circumferentem oculos, tot tantasq; temporum in tam breui spacio mutationes considerare: tantam uidere plebis instabilitatem, ut mobile mutetur semper cum principe uulgus: tot prospicere heroas, & summates uiros, Duces, Comites, Equites, & Patricio genere nobiles, tot generosos, Episcopos, Archiepiscopos, Archidiaconos, ministros, tot doctos pariter & indoctos, tanquam in theatro orbis publico prodeuntes, pro sua cuiusque persona partes agentes tam fortiter & mirabiliter: tantum spectare chorum lectissimorum Martyrum, summe Iesu, quanta constantia pro Christo depugnantium, quanta fortitudine morientium, quanta disputantium prudentia? Deinde quàm non inamcenum illud præbebit spectaculum, diuinam in suis castigandis asperitatem, rursusq; in eripendis clementiam, quandoq; in uindicando sanguine mutuam talionem perpendere? Quis non iurè miretur in Moro & Rossense, diuinæ ultionis uim: qui condemnato paulo prius Frytho, mox ipsi plectuntur capite? Neque non iuuabit & illud nostrorum fortasse animos, quum multi in his historiarum monumentis suos reperient, alij parentes, alij filios, nonnulli uxores, pars maritos, quidam cognatos aut affines, plurimi uicinos aut amicos: de quibus hic legere aliquid, uelutiq; loquentes audire pro suo quisq; affectu auebit. Quemadmodum & tibi ipsi, Dux inclyte, de his si quos Northfolcia

N V N C Y P A T O R I A.

folcia tua uicinos habuerit, hac in historia cognoscere, siue de præstantissimo uiro D. Cobhamo, uel de excellēti Comite D. Thoma Cromelio, deq̃ disertissimo regni Cancellario Audleo audire, scio non iniucundum fore. Nec dubito clarissimi ducis Somerseti, clarissimæ spei filijs gratum similiter fore, de optimo & mitissimo suo rēte legere. Sic & ecclesijs quibusdam uolupte erit forsan, amantissimorum pastorum ueterem sibi reficari memoriam. Quemadmodum Cantuarienses, de Archiepiscopo suo: Londinenses ciues, de Bradfordo, ac suo Sanderio lubenter audituros nō dubito. Quid de Edmundo Grindallo meo, quem Edmundo Bonero nunc suffectum, & episcopum Londinensem declaratum audio: an illi non adlubescet Ridlei sui, uiri doctissimi, hinc memoriam repetere, eiusq̃ in his libris disputationes spectare: in quibus nos recolligendis, uarijsq̃ collatis exemplaribus restituendis effecimus fortassis aliquid. Longum esset de Roberto Glouero, Thoma Hauxo, Gulielmo Gardinero, Causono, Hygbeo, cæterisq̃ referre: quos omnes etli æstus persecutionis in fauillas redegit, tamen res gestæ illorum, memoriaq̃ interiret, a nobis pro uirili præstitum est. Quum igitur tot modis, uti diximus, possit te delectare huius cognitio historiæ: tum uerò utilitas amœnitatem ipsam pluribus profectò nominibus exuperat: quippe quæ iuueniles annos tuos poterit non solum utilissimis exemplis inflammare ad pietatem, timorem Dei, mundi huius contemptum, &c. sed etiam præceptis imbuere sanctissimis, ad Christianæ doctrinæ cognitionem. Habes hic enim utriusq̃ ecclesiæ propositā ob oculos idæam, ut de utraque iam iudicare sine magno labore possis. Habes tot sanctorum doctissimorumq̃ Martyrum, de grauissimis controuersijs iudicia, testimonia, rationes atq̃ argumenta, ut nullus posthac errandi relictus sit, aut ambigendi locus: quum præsertim ad rationes eorum cæteras accedat insuper sanguis, ualidissimum sine dubio & efficacissimum testimonium. Porro neq̃ simplex hæc utilitatis ratio fuerit, quod in his commentarijs, aduersariorū omnia ferè omniū obiecta, allegationes, distinctionesq̃ & argumenta, cunctis appareāt, ut quum ipsis posthac nihil sit quod obijciant amplius: nunc quid ipsi ipsis insit obiectionibus excutiamus. Quæ res adeò nō ad rem mihi facere non uidetur, ut si uertāt posthac tempora, aut non uertant etiam, librum hunc non tam iucundum tibi aut utilem, quàm necessarium cunctis fore, rem cum hoc hominum genere habituris, existimem. Volebam præterea de his apud te multo plura: sed uix dieculæ pars mihi ad compellendam sublimitatem tuam dabatur, ita festinabant typographi, & urgebant nundinæ.

PROOEMIUM.

Dominus Iesus, principum omnisq̃ celsitudinis Princeps, celsitudinem tuam diu nobis uelit incolumē: teq̃ cum Martyribus & sanctis suis sanctificet in regnū gloriæ suæ, simulq̃ ad publicam

Reginæ patriæq̃ tuæ utilitatem. Basileæ, Anno

1559. Septembris 1.

Tua Cels. multis nominibus deuinctus addictusq̃
in Christo,

Ioan. Fexus

Obijt Edwardus sextus ad 1553 in India

et regnauit Henricus octavus obijt 1577 31 annis

et regnauit Edwardus 6 annis p̃m 1547 obijt 1553 6 annis

SUFFUGERVNT ERRATA NOBIS
quedam, quæ in hunc usque modum

quædam, quæ in hunc restituas modum.

quædam, quæ in hunc restituas modum.
 6. ascensionis. 24. 30. quorum. 38. 51. uis. 50. 22. hypocrite. 51. 29. modorum. 66. 40. as-
 ferentur. 73. 2. ferè. Ibidem 6. ordines. 99. 4. supple. expositio. 101. 33. affigendum. 106. 23. dia-
 ceses. 119. 5. nascantur. 122. 28. cum. 127. 35. literaturæ. 132. 9. cœu. 136. 6. submiseris. 150.
 16. pro Lamberto lege Taylero. 153. 6. auctoritatem regiæ. 154. 37. lege. 154. 0. 172. 39. Israelis-
 186. 27. illic. 189. 33. sanguis. 191. 32. hoc. 237. 37. exitura. 243. 6. non improbos. 265.
 15. caveant. 272. 21. *ἐπιστάτης*. 315. 33. habuerint. Ibidem traxerint. 322. 31. reperire. 369. 14.
 inquiratur. 392. 36. leuis. 396. 32. substantiæ primæ. 437. 6. fratres. 453. 26. nos. 464. 29.
 ex. 22. quingenta. 465. 31. acropolim. Ibidem 34. peccasset. 520. 51. supreme. 604. 12. sancti.
 617. 39. *ἀρχὴ τοῦ κόσμου*. Ibidem 43. testioris.

Maria Iezabel et chyspianus p[er]secutores regni imp[er]ia
Anno 1553 mortua tuncq[ue] eam 1558 m. novembri
dum p[er]secutio ad quinquaginta p[er]secutores Rasi curri
Elizabetha regina nata 1533 7 Septemb[er]

LETTER FROM THE LORDS OF THE HOUSE OF COMMONS TO THE HOUSE OF LORDS

My Lords,
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. in relation to the petition of the London and North Western Railway Company, and to inform you that the same has been referred to the Committee of the House of Commons, who are now considering it.

I am, My Lords, Sir, your obedient servant,
J. Lubbock

11th March 1825

PROOEMIUM DE HISTO-

RIAE HVIVS VUTILITATE ET
fructu.

Vum infinita adeo librorum undique prouolantium multitudinem tantum non obruatur respublica literaria, superuacaneam fortassis operam quibusdam facturus uidebor, qui calamo manum his temporibus admoveam: in conscribendis praesertim historiis, quarum tam redumdanti hodie copia, nec harum solum, sed omnium scriptorum turba, ceu mole quadam laborare iam mundus uideatur, ut libris lectores magis uideantur, & officinis emptores, quam illis libri & emptoribus officinae defuisse. Nec dubito, quin multi boni uiri hunc scribendi & imprimendi pruritum, occulto animi gemitu iam dudum & sentiant & deplorent, at nemo profecto me ipso imperius: tantum abest, ut quisquam me leui aliquo impulsu motu & temeritate hoc subisse suspicetur. Accedebat porro ad hanc dubitationem par etiam uerecundia, cum timore coniuncta. Videbam enim haec quam docta essent tempora, & tacita lectorum uerebar iudicia, imprudenter nunc prosilire in medium, ac personam in hoc theatro induere, qui non omnibus egregij scriptoris ornamentis instructus prosiliat: qui non eximium ac singulare aliquid afferat: qui denique res non modo magnas, sed & temporis necessarias, cum pari dicendi facultate coniungens, discipulorum industriam, studiorum utilitatem, doctorum oblectationem explere atque augere non posset. Quas uirtutes quo longius a me abesse intellexi, hoc minus tam periculosa temeritatis aleam tentare sum ausus. Ceterum cum perpendi rursus in animo, tantam hanc tamque insignium rerum gestarum historiam, quantam nuper haec tempora, in clarissimorum Martyrum spectaculis obtulerunt, ac offerunt quotidie, non putavi committendum, ut tot rerum hominumque clarissima monumenta, omni luce dignissima, ingrato meo silentio consulescerent. Dandum hoc quidem si non officio meo, at illorum egregijs meritis, laudibusque existimaui. Nec debuit hic obstare librorum multitudo, quo minus quae uere digna sint, in uulgus exeant: Sed bonis proferendis rebus, danda potius opera, ut multitudo haec librorum, quantum fieri a nobis possit, exolescat ac minuat. Sed omnium maxime publica me communisque utilitatis ratio permouebat, quae mihi non mediocriter sane ex sacra hac historia ad omnes peruentura uidebatur. Quod si autem in ceteris historiis tam lubenter uersari solemus, res civiles & externas pertractantibus, gaudemusque in his uarios rerum humanarum casus contemplari, ducum ac imperatorum stratagemata, bellorum fremitus, direptiones urbium, regnorum ac populorum aestus considerare: nec mediocriter referre ad publicam uitae utilitatem putamus, si prophanae antiquitatis memoriam, literarum monumentis comprehensam, luceque orationis ac ingenio scriptoris illustrata teneamus: quanto tum commendatiores unicuique esse par est, hominum non bellatorum, sed mitissimorum ac constantissimorum Martyrum historias, quae non aures sed uitam excolant, utilissimis exemplis informant, ac mentem denique ad omnes pietatis Christianae partes instituunt. Primum enim de Deo uiuum dant testimonium contra atheos, omnesque Epicureorum sodalitates. Quemadmodum de Harpalo olim dictum est a quodam, quod uiuum daret testimonium contra Deum, in cuius longa uidelicet impunitate, Deus uelut negligere res humanas uideretur. Ita in istis est diuerso uiuum & apertum habemus de Deo testimonium, quorum non in uita solum, sed & in morte multo magis, manifesta diuinitatis uis quaedam elucet, dum in tanta suppliciorum asperitate, tam constantem in eis, supra humanum modum firmitatem, in respondendo praesentiam, in uinculis patientiam, in ignoscendo pietatem, in moriendo alacritatem cernimus. Praeter multiplicem spiritus sancti sensum & experientiam, quam ipsi in varijs suis consolationibus, nosque per ipsos addiscimus. Conducunt praeterea

De librorum multitudine querimonia.

Martyres uiuum dant de deo esse testimonium.

PROOEMIUM DE HISTORIAE HUIUS

*Verā fortitudo
ex Martyribus
discitur.*

*Veterū pia stu-
dia erga Mar-
tyres.*

*hanc
mori
martyr*

*Veterū Marty-
rū cum nostris
comparatio.*

terea non parum passiones sanctorum, ad bonam mentem atque mundi huius contemptum, adque timorem Dei, fidem confirmant, pietatem adaugent, superbiam in secundis retundunt, in aduersis rebus spem coelestis aperunt solatiij. Quis enim in piorum calamitate non potest suae fortunae admoneri, quantumlibet siue pius sit, siue impius? Nam si pios tot tantisque subiicit malis diuina bonitas, quid est tandem quod uel polliceantur sibi boni, uel mali non metuant? Quumque ex reliquis fere historijs rerum peritiores, hinc certe meliores euadimus: atque etiam ad consimiles conflictus, si quando diuina uoluntate incidant, eorum tum doctrina prudentiores, tum etiam exemplis confirmatiores reddimur. Denique ueram fortitudinem mundo ostendunt, ac uincendi uiam, quae non in humanis praesidijs, sed in spe resurrectionis futurae, nec diu ab futura sita est. Quo nomine in primis mihi optandum uidetur, ut cum ceteri omnes, tum potissimum regum ac principum heroica ingenia, quae plerumque solent heroicis maxime historijs delectari, eiusmodi piorum martyrum historias in manibus circumferrent, oculisque proponerent, non ad legendum modo, sed etiam ad imitandum, in parietibus, in poculis, in annulis ac foribus depingerent. Neque paulo enim hoc mihi honore digniores uidentur isti, quam sexcenti Alexandri, Hectoris, Scipiones, ac Iulij bellatores. Nam utcumque de rebus praeposterè hic mundus iudicet, uerè hi quidè magni sunt apud Deum iudicem, non qui fortiter impacto telo occidunt alterum: (quid ni enim hoc pacto urso, leones, lupos, leopardos, fortitudinis gloria attollamus?) sed qui constanter pro pietate occumbentes, inuictum spiritum aduersum tyrannorum minas & carnificum iniurias retinent. Atque hi demum uerè mundi uictores sunt, à quibus ueram discimus fortitudinem, quotquot Christo, non mundo militamus. Hac fortitudine primùm praecessit mitissimus ille agnus, atque idem inuictissimus leo de tribu Iuda, de cuius stupendo robore propheticae audimus admirationem: Quis est, inquit, iste qui graditur in multitudine fortitudinis suae? Ipse nimirum Dei supremi supremus filius, uictus quidem à mundo, sed eadem ratione uincens mundum qua uictus est. Eadem sequuntur & ceteri eius martyres, quibus meritò tantum honoris tribuit pia & religiosa Ecclesiae antiquitas, quantum nullus unquam imperator aut rex, statuis, columnis, pyramidibus, triumphis, templis, indictisque honoribus impetrare etiam in hoc mundo potuit. Declarant hoc ueterum Christianorum studia, ad martyrum cineres tanto ardore concurrentium, & oscula etiam figentium ceteris quibus alligati erant. Quin & gladius quo plectebantur, inter reliquias asseruabatur. Superstitionem non probo, à simplici religione postea degenerantem. Sed haec tamen posteritatis superstitio facile declarat apud antiquiores, quam laeta ac festiua memoria olim in Ecclesia solebat esse sanctorum Dei martyrum. Testantur & hymni sacri, Prudentianae & Nazianzenae cantiones, quibus nunquam aequè Pindarus sua Olympia aut Nemæana celebrauit. Quid hic referam disertissimorum hominum, Cypriani, Chrysostomi, Ambrosij, Hieronymi facundas orationes: sed nunquā facundiores, quam quum in piorum martyrum incidunt encomia. Quibus argumentis haud obscure constat, quantum olim apud priscos Christianos consueuit martyrum memoriae tribui: qua gratulatione, quo plausu, quibus tripudijs, & publica laetitia, piorum afflictiones pro Christo cadentium, exceptae sint ac celebratae. Neque uerò immeritò. Perspexit enim Ecclesia, quantum eorum debuit beneficijs, quorum sanguine suos ditari thesauros sentiebat. Atque si martyres martyribus sint conferendi, haud equidem uideo cur minus & nostris hodie martyribus officij laudisque debeatur: quippe qui nulla commendationis parte sint illis inferiores, siue numerum spectemus morientium, siue afflictionum magnitudinem, aut in moriendo constantiam: uel fructus etiam expendamus, quos uitae hominum & Euangelio amplificando attulerunt. Illi siquidem nascentem ueritatem sanguine irrigarant: hi uerò collapsam cineribus restituerunt.

UTILITATE ET FRUCTU.

runt. Illi in prima acie constituti, primos hostium impetus ingenti constantia magnitudine exceperunt, nosque docuerunt uincere: at isti nihilo segnius uicerunt triarii, in ultima cadentes legione. Illi tanquam egregia mundi semina, primi omnium arua Ecclesiae inculta conseruerunt: at hi irrigua sanguinis sui fecunditate, ad maturitatem hanc prouexerunt. Utinam iam quod restat, mature Dominus botros in horreum colligat. Quod si pijs doctoribus tantum & merito tribuimus, qui tranquillis rebus fortiter praedicant Euangelium: quanto plus illis deferendum, qui fortius moriuntur pro Euangelio? Quae cum ita sint, quumque tam illustres habeamus martyres, ipsi ne desimus nostro uicissim officio, priscis illis Christianis ingratiore. Et si eorum cineres, catenas, gladios, pro reliquijs non habeamus: hoc tamen ipsorum demus memoriam, ut Dominum in sanctis suis glorificemus, ac mortem eorum (qua licet) pa-
Martyres quo pacto nobis imitandi.

ri constantia, saltem uitam innocentia imitemur. Illi corpora sua libentes car-
 nificum immanitati tradiderunt: nobis ne magnum sit, carnem nostram mortificare cum membris suis. Illi non solum opes & gloriam huius mundi, sed & uitam, Christi amore neglexerunt: & nos pro uilissimis huius mundi quisquilijs tanto tumultu tantas ciemus tragoe-dias? Illi in maximis etiam iniurijs ad sanguinis usque profusionem tuere tam patientes: & nos leuem iniuriolam fratri non condonamus, parati ad quoduis dictum alter alterius haurire sanguinem? Bene illi precantes omnibus, ultro ignoscunt persecutoribus: ideoque & nos, qui martyrum quodammodo filij sumus, a maiorum uestigijs haud degeremus, qui eorum admoniti exemplis, eandem charitatem in omnes, si exprime-re nequeamus, imitemur tamen pro uirili. Ipsi offensam alijs nullam moueamus: aliorum in nos nulla tam atrox sit, quae nos ad uindictam moueat. Nec solum manus cruentas ab aliorum sanguine, sed & linguae obtreptantis & homicidae spiculum ab aliorum fama cohibeamus: quibus insuper ne id quidem graue esse debeat, sanguinem quoque pro grege Domini, si res martyrem flagitet, istorum exemplo habere uilem. Quod si facerent illi, neque ita publice bellis mundum inuoluerent, & ipsi suos quisque imperij fines si non proferrent latius, at quietius possiderent. Atque haec haecenus de historiae huius utilitate: quam tamen ipsam re atque legendo sentiri, quam a me praedicando explicari malim. Nunc de persecutionum atque afflictionum causis, uicissim praefati pau-
 cis, ad historiae deinde narrationem (uolente & dirigente Christo) institutum orationis cursum referamus.

Quar imitantur a Deo persecutiones.

VT caetera mundi huius regna atque imperia, suis quaeque legibus ac institutis constare uidemus: ita & regnum Dei, quod peculiariter ex omnibus mundi regnis selegit sibi Dominus, propria nequaquam uacare disciplina credendum est: sed quae tamen longe a terrena hac mundi institutione diuersa sit. Hic enim externa sunt, quae aguntur, omnia: ubi ad externam pacem, dignitatem, gloriam, potentiam, uitae civilis tranquillitatem, & urbana officia, cuncta referuntur. Quoniamque in tanta naturae imbecillitate, uix haec ipsa etiam civilis honestas inter homines coalescit: propterea adhibentur leges, magistra-
Persecutio, disciplina est quae si quaedam Ecclesiae.

a ij bonis,

bónis tempore etiam sempiternū existit. In coelesti quippe hac, & superna hierarchia: ut nulla temporum circumscriptio, ita nec principum successio est, sed unus, idemq; sempiternus rex praesidet Dominus noster, Dei filius Iesus Christus. Qui ut ipse minime terrenus sed spiritalis existit, ita & spiritalem, sui similem, requirit populum, eosq; spiritalibus gubernat edictis, nō in una modo palestina, aut misero aliquo orbis angulo, sed longe lateq; per terrarum uniuersitatem quaque uersum dispersos. Id quod in prophetica testatum cautione audimus: Postula à me & dabo tibi gentes haereditatē tuam, & possessiōnem tuam terminos terrae &c. Quanquam, & hic sese etiam humanae naturae intermiscet imbecillitas. Quo fit ut sanctissimi imperatoris nostri iura sapienter uiolamus: dum frequenti permixtu, uelutq; cōtagio mundi huius, subinde in mundanas cupiditates degeneramus, auaritię, fastus, contentionis, malitię, obrectationis, inuidentię, libidinis ac inmundicię, nunc immodica cura rerum praesentium distenti, nunc earum nimia rursus delectatione delinēti. Breuiter in tantum Christianae professionis archetypo plerumq; non respondemus, ut nullo uitae discrimine, Christianos interdum ab ethnicis, Euangelicos à papistis: sacros à prophanis distinguas. Atq; utinā ipsi, quos maxime pro papistis nauseamus, in multis ciuilibus officij partibus, multos nō praeteriret nostrum, qui tantopere euāgelij titulo nobis adblādimur. Atq; hic singularis quidē elucet principis nostri fauor, nuncq; ecclesiam suam deferentis, qui quos praecipis suis ducere nō potest, aduersis castigat in hoc mundo, ne cum mundo pereamus. Eamq; potissimum esse causam arbitror, quur persecutiones ab optimo Deo nostro immittantur Christianis, quurq; filij Dei gemant sub perpetua ferē cruce, interim dum mundus rideat, quod alio qui difficilis sit pietatis cura, custodiāq; difficilior, ubi mens secunda delicijs circumfluat. Perdifficilis quippe res in summis opibus, spiritus tueri paupertatem: in luxu & copia, serio dei timore concuti, in rebus ad uotum fluentibus, atq; praecellso honoris gradu, flere cum flentibus, ac submissae charitatis tenere modestiam. Nac uero facile, cæteris ita praeminere scientia, ut non aliquo fastu turgeat supercilij. Deniq; ut semel dicam, nihil difficilius sic uiuere in hoc mundo, ut nō aliquid alicunde terreni hinc limi contrahas, sic uti hac uita, ut nō fruaris etiā. Siquidē nunquam ferē tam bene cum humana natura actum est, ut non in plerosq; penē omnes competat, quod in psalmo est: Homo quum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Nec minus ferē in nobis uerum: quod in Phryges olim dictum est: Qui nō nisi plagis emendari dicebantur. Declarant id cum multa passim exempla, tum potissimum Brytanniae nostrae, quid in dissoluendo pietatis uigore rerum luxuries ualeat & tranquillitas. Nec desunt item in alijs fortasse rebp. haud multo uetustiora exemplorum argumenta, uerumenimvero si quisq; se priuatim excutiat diligenter, non erit magnopere publicis opus exemplis. Quae quum ita sint, tum duo sane nobis uehementer percauenda censeo, ne uel nobis impolitae persecutiones ipsi acerbē feramus, at potius ut à beneuolentissimo patre tanquam remedia profecta amplectamur. Deinde ne pontificio errore ecclesiam Christi felicitate externa & successu metientes, ecclesias persecutionum affectas calamitate, fastidio prosequamur. Verum ita magis, quod res est, reputemus, nullum praesentius esse propitij numinis argumentum, quā sanctae crucis exercitatio. Quemadmodum ex aduerso nihil inutilius est ad uerā pietatem, quā profunda sine cruce securitas. Quemadmodum enim stagnantes & palustres lacunae sine motu facilius computrescunt: quae uerō undae maiori impelluntur agitatione, sunt salubriores: ita nescio quo pacto mens nullis exercita malorum procellis, ad omnem ferē religionis sensum stupet, ut nō solum in ciuili illa, sed in ecclesiastica etiam multo magis disciplina locū habeat Iul. Caesaris illud: Qui in bello gladijs, in pace uoluptate uulnerari mortales dicebat. Vnde non sine graui ratione apud prophetam Esaiam, Vexatio intelligē

In omni persequutione; duo potissimum cauenda Christianis.

Perniciofares Christianis securitas.

gentia magistra predicatur. Siquidem varias ibi unctiones esse, ubi varia sunt Esa. 28.
 pathemata, necesse est ut cum Bernardo loquar. Quapropter quum immissa
 nobis persecutiones non tam iustitiam Dei, flagitia nostra castigantis, quam be-
 neuolentiam illius varijs modis nos erudientis arguant: in altero igitur ipsum
 timere, in altero adamare discamus. Ac tum maxime quidem ille diligendus
 est, quum rerum difficultate & acerbitate maxime nos flagellat: quando nemi-
 nem ferè castigat ille, nisi què diligit. Rursusq; in diuersa fortuna, quò res sunt
 nostræ secundiores, hoc magis est timendi locus, ne tandem spiritu dei destitu-
 ti committamus aliquid, quo uel cum filijs Dei merito uapulemus, uel cum
 filijs huius mundi incastigati abijciamur. Quemadmodum igitur civilis & poli-
 tica gubernatio hæc (ut initio dictum est) suas habet leges, uincula, supplicia,
 carceres & nuntias, quibus in fontes uindictæ ita & Deus per homines soe-
 uos, immites, tyrānos, perq; uarios tentationum feruores, suos subinde exer-
 cet, quo peccatricis naturæ nostræ scoriā, uelut in camino aurum, magis ma-
 gisq; repurget. Paratum istud uidere est inde ab ipsis adeò ecclesiæ primor-
 dijs, ex quo primū per Aegyptios, per solitudines, per Cananæos, Madianitas
 Philistæos, Babylonios, Antiochos, perq; alios atque alios hostes continuis,
 ferè persecutionum uicibus, suos explorauit. Nec admodum dissimilis, recen-
 tius quoque ecclesiæ conditio habetur, quam diuina castigatio primum per
 scribas & pharisæos, mox per Cæsares & prœcōsules, per Turcas deinde, nunc
 per pseudopontifices & falso nomine episcopos, diuexari huc usque uoluit.
 Sic uisum est diuinæ clementiæ ecclesiā suam in ordine, ac intra metas suæ pro-
 fessionis continere, quam alioqui luxurians rerum felicitas fortasse, imò sine
 dubio dissolueret. Quam diu igitur peccatum in natura hæret, tam diu crux
 sancta abesse ab ecclesiā non potest, communi uitæ haud minus ferè, quam re-
 media sunt morbis, necessaria, & salutaris. Non quòd diuina seueritas miserijs
 & ærumnis nostris gaudeat: sed electio illius, quū ecclesiā deserere suam non
 uelit, miseram hoc pacto, quam nullā omnino habere maluit. Illudq; est quod Psal. 88.
 in psalmo 88, misericordia eius tot ante annos Dauidi promittit fore, his uer-
 bis inquit. Si dereliquerint filij tui legē meā, & in præceptis meis non ambu-
 lauerint. Si statuta mea prophanarint, & mandata mea non custodierint, uisita-
 bo in uirga iniquitates, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam autem
 meam non dispergam ab eis, neq; mentiar in ueritate mea &c. Sentimus hic fi-
 delis medici grauem quidem sed salutarem malum, secantis & urentis, sed ita
 tamen secari præstiterat quam prorsus non sanari morbum. Quemadmodum
 piè quidem Augustinus, Vre, inquit, seca, tunde hic domine, potius quam Augustini uox.
 cum mundo posthac peream. Quod si morbis huiusmodi uacare posset Chri-
 stianorum uita, facile hæc mitesceret medicinæ asperitas. Dignum profecto
 memoria hominum, nec minus huic accomodum instituto, quòd D. Cypria-
 nus inclytus Christi Martyr de ostento sui temporis et persecutionis, comme- Cyprianus.
li. epist. 4.
 morat lib. epist. quarto, epist. 4. locū uero ipsius etiam uerbis recensere libuit. epist. 4.
 Nam & illud, inquit, ostensum est: quòd federet paterfamilias, sedente sibi ad
 dexteram iuueni. Qui iuuenis anxius, & cum quadam indignatione subtristis
 maxillā manu tenens, moesto uultu sedebat. Alius uerò in sinistra parte consi-
 stens rete portabat: quod se mittere, ut circumstantem multitudinem caperet,
 minabatur. Et quum miraretur, quid hoc esset, ille qui uidit: dictum est ei. Iuue-
 nem qui ad dexteram sic federet, contristari, & dolere quòd præcepta sua non
 seruarentur. Illum uerò in sinistra exultare, quòd sibi daretur occasio, ut à patre
 familias potestatem sumeret sæuiendi. Hocq; prius longè ostensum est, quant
 tempestas uastitatis huius oriretur. Et uidemus impletum, quòd fuerat osten-
 sum: Vt dum domini præcepta contemnimus, dum data legis mandata saluta-
 ria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet: & minus armatos,
 minusq; ad repugnandū cautos iactu retis operirèt. Hæc ille, quæ quoniā ad
 uitæ nostræ institutionem non mediocriter pertinebāt, tacitus præterire nolui.

Quum primum hanc historiam Martyrologicam librum, ante annos complures à nobis in Anglia descriptum, iam ante sexennium Argentina impressum in lucem dedimus, satis persuncti officio nostro uidebamur, si tum Vuicleuiam persecutionem, resq. illorum temporum gestas, à seculi nostri memoria remotiores, qualicunq. industria nostra à tenebris ac obliuione vindicarem: aut si alijs saltem hac occasione calamos expergefacerem, ut per ecclesias alias, suaq. quisq. in patria idem facerent, quod nos in Brytannia nostra fecimus. Id quod euenisse secundum uotum nostrum, tum in Germania, tum Geneue, tum etià alibi, in Gallicis, Germanicis et Italicis martyribus cõquirendis, gaudeo. Neque putauì posthac fore, quur uehementer mihi in hoc argumenti genere necesse deinceps foret neruos intendere, maximè post exactam Henrici octauì Illustriss. principis tempestatem. Atque utinam tempora ipsa oculum mihi et dimissionè ad reliqua studia mea permitterent, quo in latiori aliqua scribendi materia uersari liceret. Sed incidit rursus nescio quo fato Angliæ nostræ infelici et calamitoso, longe præter expectationem nostram Mariana persecutio quinquenalis, ita per se scriptorem necessariò flagians, ut uix sciam an unquam exoriturus sit, qui tot tantasq. res exiguo gestas tempore, tam grauitate insignes, uarietate innumeras, atrocitate plusquam tragicas, non dico oratione et stylo, pro rerum dignitate explicare, sed enumerando complecti omnia, aut singula peruestigando indagare atq. eruere poterit, quo tam uariè dispersa persecutionis huiusce tempestas atq. ruina suppeditat. Nos etsi Angliam procul abstinemus, ubi res certissimè cognosci potuit: usi tamen Anglorum quorundam admiculis, quum præstare omnia non dabatur, nihil tamen conari in historia tam necessaria non potuimus. Itaq. priorem hunc Vuicleuiam historiam librum, iam ante diu Argentina, ut dixi, impressum, cum posteriorum temporum perturbationibus coniungentes, seriem rerum gestarum à Ducentis annis perpetuatam, per continuas ætates ad hunc usque diem deduximus, ita distinctis historiæ partibus, ut prior ætas Vuicleuicæ et Hussianæ res, ad exortum D. Martini Lutheri, complectatur. Secunda, Lutheri perturbatissima tempora ad exitum regis Henrici 8 contineat. Tertiã deinde sectionem Mariana hæc persecutio possideat. Illud doluit, in recognoscendis istis et perpoliendis iustà nobis operam, curamq. defuisse. Sic enim urgebant cum temporum ratio, tum duo pariter Typographi, alter Basiliensis, qui latine imprimeret, alter Gencuensis, qui Gallicam etiam huius historiæ editione efflagitabat.

RERVM IN ECCLESIA POSTREMIS HIS TEMPORIBVS GESTARVM, MAXIMARVMQVE PER

totam Europam, tum præcipue in Brytannia, persecutionum, sanctorumq. Dei Martyrum à Ducentis Annis ad hanc usq. ætatem Commentarij.

LIBER PRIMVS.

ETSI ante Vuicleui tempora nonnullos extitisse constat, qui in eadem, in qua Vuicleuus noster, causa palæstræ elaborarunt, quos continuis temporibus spiritus sanctus nunquam excitare destitit in Ecclesijs, ad traducendos quotidie inualescentes seculi errores (in qua farragine censentur in historiæ monumentis) Berengarius sub Henrico 3 imperatore. an. 1051. & I. Scotus, qui corporis & sanguinis ueritatem auferebat Sacramentum, Bruno Andegauensis, Okleus secundus, Valdenses, Marsilius de Padua, Ioannes de Ganduno, Okchamus, cum quibusdã eius scholæ alijs: tamen cum hi uel non ita multi, uel sanè obscuri sint, nos à Vuicleuo historiæ narrationem deducemus, à quo prima cœpisse exordia uidetur uniuersum hoc persecutionis incendium. Post hos igitur, quos modò commemorauimus, diuinis auspicijs in harenam prosiliit magnus ueritatis antistes I. Vuicleuus, insignis Theologus, nec minus in omni philosophiæ genere exquisitè uersatus, Quod non solum

Berengarius.
I. Scotus.
Bruno.
Okleus.
Valdenses.
Marsilius.
Ioannes
de Ganduno.
no. 1326.
Occamus
anno 1326.

Nate Wickham filius
Anno 1371 sub Edouardo
secundo regis Anglorum
1388 b. l. n. r. h. t.

Edouardus
Anglorum
tertius.

Vuicleni tem-
pora.

solum ex doctissimis illius scriptis, ac diatribis, sed ex Vualdeni etiam acerrimi ipsius antagonistae confessione elucet, qui in epistola ad pontificem Martinum 5, se supra modum ait obstupuisse ad assertiones eius praegrandes, & ad autoritatum loca taxata cum uehementijs rationum: sic enim Vualdehus. Ex ijs qui rerum seriem ac tempora obseruarunt, constat hunc effloruisse Vuiclenum, circa annum 1371, principante apud nos Edouardo 3. Sic etenim ex Caxtono in Chronicis legimus. Anno, inquit, 1371. Rex Edouardus Anglorum tertius in suo parlamento aduersabatur clero: Haereticorum uoces libenter audiuit, cum quibusdam e suo consilio: & sinistras opiniones sequebatur aduersus clerum: propterea fortunam ex tunc aduersam sensit. Et mox: Anno Domini 1372, ad Romanum (inquit) pontificem scripsit, ne amplius intronitatur aliquo modo in suo regno de beneficiorum reservationibus, & distributionibus, ut etiam episcopi sui gaudeant libertate pristina, & confirmentur a suis metropolitanis, ut olim retroactis temporibus, &c. Tantum ille. Caeterum de articulo annorum non est quod hac curiositas magnopere nos habeat anxios. Illud modò est extra omnem ambiguitatem, in corruptissimo rerum hominumque statu, pariter ac deploratissimis religionis tenebris, in lucem hunc prodixisse, in quem rectè id competere potest, quod de Simone quondam Onia si lio proferebat Ecclesiasticus: Quasi stella matutina erat in medio nebulae, & quasi luna plena in diebus suis, & quasi sol refulgens effulsit in templo Dei. Hunc itaque in modum rebus desperatis perpetuo succurrit Deus, semper adiutor in opportunitate, iuxta Psalmi uaticinium. Id nunquam dilucidius quam in uergente hac Ecclesiae senecta, hoc est postremis huius mundi temporibus eminuit, in quibus tam deprauatus rerum humanarum, tum maxime religionis status uidebatur, ut sicut apud medicos lethargus, nihilo secus apud theologos, res omnem humanam medelam exierat. Solum Christi nomen remansit apud Christianos: at Christi uera ac efficax doctrina tam erat plerisque ignota, quam illius nomen receptum omnibus. De fide, de consolatione, de fine & usu legis, de Christi officio, de nostra impotentia, de spiritu, de peccati latitudine, de uera operum perfectione, de gratia ac gratuita Christiani hominis iustificatione & libertate, in quibus ceu cardine, summa nostrae professionis uertitur, nulla tradebatur mentio. Theologia ad paucos, atque intra scholas reducta, ad argutias delapsa est. Pro Paulo, pro Petro, Aquinas ac Scotus successit in manus hominum. Mundus relicto spiritali Euangelicae philosophiae iugore, ad externas ceremonias ac humanas traditionunculas totus obstupuit. In his omnes ferè cõstituebantur Christianae perfectionis numeri, ex his omnis pendebat consequenda salutis fiducia: his ita omnia tribuebantur, ut uix aliud in templis conspiciebat, in concionibus tractabatur, in uita agitabat, praeter umbraticas qualdam ceremonias ceremonijs cumulas, nec unquam cumuladi finis. Nihil populus colere docebatur, nisi quod uidebat, nihil ferè uidēs quod non colebat. Ecclesia supra quam dici potest à germana ac Apostolica degeneras institutione, nomen quidem retinuit, at rem amisit, plusquam in Phalaraismum collapsa, ubi Christi simplicitas ac paupertas in tyrannidem uersa est ac strepitum uite. Pro dotibus Apostolicis ac continuis laboribus, ignauia & ambitio arripuit sacerdotes. Accedebant ad haec monachorum mille formae ac factiones, plane omnis superstitionis seminaria. Interim in Sacramentis quanta deprauatio, quam horrendi abusus irrepsērunt, dum simulachra rerum ac symbola pro rebus ipsis colere: quaeque ad memoriam duntaxat sunt parata, eadem in adorationem conuertere cogebarum. Denique in religione Christiana nihil usquam sincerum, nec sanum, quod non aliqua admista uitiatat superstitione. Tum quot laqueis, quot pedicis quotidie succrescentium ceremoniarum astringebantur ad libertatem redemptae conscientiae, ut minimum uideri poterat

terat inter Christianismum & Iudaismum interesse, nisi quod Iudaeorum non paulo tolerabilior uisa est conditio. Ex fontibus nihil petebatur. Meris hominum decretis ac commentitijs ritibus, ceu naribus circumducebatur Christiana gens, quod uolebant pontifices, non quod uolebat Christus. Omnia erroribus ac tenebris conferta confusaque sunt. Nec mirum, quum populus prophanus longe submotus a sacra ijs mysticae scripturae, tantum ea haurire satis habuit, quae a pastoribus tradebantur, nec quicquam fere tradebant nisi, quod non est Romana profectum est, cuiusque pars aliqua tendebat ad quaestum sui ordinis. Fides Christiana nihil aliud putabatur, quam ut cuique persuaderetur, Christum aliquando passum, hoc est, ut omnes id scirent, quod nec ignotum est demoni- bus. Hypocritis pro mira pietate habebatur. Adeo omnes affixi externis liturgiis ducebantur, ut uix aliud scirent uel ipsi etiam, qui absolutissimam sibi uendicabant huius philosophiae professionem. Quod nec in plebaeis solum doctioribus, sed & in summis Ecclesiae primoribus uidere licuit, quorum omnis fere religio claudebatur in diebus, in cibis; in uestibus, aut rhetoricis illis circumstantijs locorum, rerum, ac personarum. Hinc tot uestiendi formae, tot colorum ac ciborum discrimina, tot locorum peregrinationes, quasi id agere Iacobus potuit Compostellae, quod non Christus posset Cantuariam, aut non idem esset Deus ubique efficax, aut nisi pedibus quaesitus inueniri haud potuisset. Sic totius anni sanctimonia fere in quadragesimam transferebatur. Nulla terra sancta erat nisi Palestina, quam corporeis uestigijs calcauit Christus. Pro cruce Hierosolimitana, non secus ac pro unica maximaque fidei nostrae arce pugnabatur ab omnibus. Haec quantas turbas, quantas tragoedias ciebat apud omnes Christianae Reip. ditiones, operae precium fuerit relicta superiorum temporum monumenta perlegere. Perinde quasi parum constaret fides Euangelicalignea illa cruce destituta, nunquam destiterunt praesules Romani scribendo, monendo, ex postulando, principum animos euocare ad belli materiam. Hinc Ricardi inuictissimi regis facta in Hierosolymam expeditio, qui mox eo- dem captus itinere, ac Caesari deditus, uix triginta marcarum millibus redimi poterat. In eadem expeditione Fridericus Rom. Imperator augustissimae uirtutis, in anne submersus interijt anno. 1189. Quin & Philippus Gallorum rex uix sine luculentis damnis in patriam incolumis redijt. Tanti erat sanctae urbis crucis recuperatio. Hac una omnium oculos, omnium mentes ac deuotionem tenuit, perinde ac si nihil aliud, aut nusquam esset crux Christi, nisi quae esset Hierosolymis. Tanta huius erat temporis superstitio, quae nihil sapiebat, nisi quae externa fuerant: quum longe alijs rationibus, altioribus mysterijs ingreditur religionis nostrae professio. Quid erat causae, cur Urbanus se dolore conficeret, quod Antiochia cum sancta cruce e manibus Christianorum amitteretur? Sic enim reperimus in annalibus, quod ubi Hierosolyma cum rege Guidone & cruce Domini in Sultani potestate redigeretur, Urbanus rei grauitate nimis ictus, curae magnitudine occubuit. Cui successit Lambertus, qui Gregorius octauus dicitur, cuius instinctu receptum est a Cardinalibus, ut abiectis diuitijs et delictijs omnibus predicarent crucem Christi, et mendicando omnium primi acciperent crucem, aliosque praecederent in terram Ierusalem. Sic enim habent historiae uerba. Vnde haud obscure liquere potest non stupido lectori, in quantam crassitiem id temporis degenerauit spiritualis doctrinae Euangelicae cultus. Iam in hoc ipso primatu Rom. pontificis quanta caecitas & caligo eadem haec inuoluit tempora. Quali uero ad rem ipsam magnopere faceret Petri ac Apostolorum successio. Quid refert in quo loco sedit aut non sedit Petrus? Magis id refert, ut quisque studeat pro uirili Petri imitari confessionem. Atque hic demum mihi gnesius uidetur successor Petri, aduersus quem inferorum portae non inualebunt. Quod, si in Euangelijs Petrus typum gerit Ecclesiae con-

Ricardus
Angliae
rex.
Fridericus
Rom. ano/
rum Impe/
rator.
Philippus.
Gallorum.
rex.
Urbanus
pontifex.
Lambertus
papa.

Primatus
Rom. pon-
tificis.

fitentis, quod omnium ferè suffragiis receptum est, quid tum dementius, priuata usurpatione ad unum id astringere, quod tanta latitudine ad tam multos pateat? At finge Petri cathedram fixisse Romæ, finge idē fecisse Antiochiæ: quid hic Petri locus faceret ad remissionem peccatorū, ad interpretationem scripturæ, ad ligandi & soluendi clauēs? Quæ si non loci, sed Spiritus sancti sint opera, ac fidei Christianæ, nimis profectò ineptè ad Romanam sedem eadem quasi intra parietes à nobis restringuntur: nisi nusquam sit fides, nusquam Spiritus energia, præterquam Romæ. Quid illud retulerit, ubi Petrus inseruiebat suo Domino: Nobis id querendum potius, quæ in re Petrus suo Domino approbatus sit: aut quamobrem, ut nos ad idem brabium pariter, eademque uia, quatenus situm in nobis fuerit, enitamur. Quod si Petro singulare aliquod indultum à Christo priuilegium suspicamur, quod non idem cæteris item apostolis communicatum sit, idē ob priuatum aliquem hominis affectum, cuiusmodi multi in nobis dominantur affectiones: longè fallimur. Sin propter diuinam, sublimem ac expeditam confessionem, quam Petrus non solus, sed unus omnium nomine expresserat: iam nō is qui in cathedram succedit Petri, illico exprimit fidem Petri: sed quisquis proximè exprimit Petri fidem, quacumque sedet cathedra, meritò Petri successor habendus est: sicq; successor est, ut nihil tamen hinc humani splendoris ac gloriæ corroget. Functio est, non gradus: ministeriū, non magisteriū, apostolatus. Quemadmodū nec inter ipsos, opinor apostolos ulla erat dignitatis aut loci præminetia: sed una omnes mente, eodem spiritu, Domini, nō suum agebant negotiū: sic ut qui minor inter ipsos foret, pluris haberetur apud Christum testem. Quocirca & horum successio laudem quidem apud Deum, apud mundum uerò nullam dignitatem emere hatur. Quo pacto enim, ut præclare apud Eusebium proconsuli responderet Polycarpus, cum mundanis diuitijs, aut terreno fastigio cohæret illorum professio, qui pro Christo omnia habent pro derelictis? At horum temporum pontifices nescio qua ambitione ecclesiasticā functionem prorsus in mundanam politiam immutarunt, ut quemadmodum princeps principi, ita pontifex pontifici iure hæreditario in cathedram succedat, qui terrenis opibus, & satellitijs, mundano more muniatur: quicq; sic sibi uendicet principatū, ut ad eum unum omnis rerum potestas ac summa redeat. Cæterarum Ecclesiarum nihil ualebant pastores, nisi quantum ab ipso permittebatur. Solus hic non ecclesijs, sed & regnis præsidebat omnibus. Solus terrori erat cunctis: cæteris Christi ministris parum aut nihil tribuebatur. Ab uno pendebant ac petebantur omnia. Nusquam erat excommunicandi ius, nusquam relaxandi autoritas, nusquam interpretandi potestas, nisi in Romana basilica. In hac igitur tanta rerum perturbatione ac confusissimis ignorantie tenebris, cum nulla propemodū scintilla relicta uideretur purioris doctrinæ, exortus est diuinis auspicijs Vuicleus hic, in quo primū uoluit Dominus mundum expergefacerere, plus nimio humanarum traditionum somnijs insepultum. Habetis igitur Vuicleui tempora. Nunc de conflictu ac concertationibus, paucis accipite. Cum ergo Ioannes hic iam diu Oxoniæ sustinuisset theologiæ professionem, uidissetq; ueram Christi theologiam tot pontificijs spurcitijs, tot monachorum sectis, tot errorum tenebris adulteratam, diu apud se deliberans ac deplorans occulto gemitu publicam orbis inscitiam: postquam diutius ferre non potuit, tandem succurrendum putauit rebus sic periclitantibus. Ac quoniam sine magna perturbatione uidebat tam periculosa Camerinā tentari haud potuisse: nec subitò reuelli posse, quæ longa consuetudine iam inueterata omnium animis insederant: paulatim sibi hoc negotium tractandum existimauit, sicut ille ē cauda equina pilos euulsit. Itaq; à minutioribus exorsus, sic sibi aditum patefecit ad grandiora, ut primū in *dogmaticis* ac metaphysicis tentarit aduersarios, disputans de ideis,

Wich. in notis

G E S T A R V M C O M M E N T A R I L

de idais, de ampliatione temporis, ac esse intelligibili creatura, alijsq; id ge-
nus haud ita magni momenti subtilitatibus, quæ tamen non nihil præmunirent
etiam de grauioribus disputaturo. In ijs ergo determinauit L. Kenynghamus
Carmelita aduersus Vuicleum.

Ex his inirijs f.

Ex his initijs factus est gradus ad altiora: tandem uentum ad Sacramentum
eucharisticum, qua in re plurimum uir pius defudauit, publice in scholis adte-
stans, principalem esse suam (ut loquebatur) intentionē, ut in hac materia Ec-
clesiam reuocaret ab idololatria. Atqui hoc ulcus tangi sine magno orbis do-
lore nequibat. Primum uniuersa monachorum ac mendicantium colluuiēs in-
rabiem efferebatur, qui ceu crabrones aculeatis moribus, miserum undique
adorti sunt, *exyir' aqere*, quod aiunt, pro suis dimicantes aris, uel haris potius.
Post hos tum sacerdotes, mox episcopi rem capessēbāt: postremo quum nec
horum potentia satis ualere uidebatur aduersus prorumpentem ueritatem, ad
fulmen pontificis tanquam ad triarios concursus est. Hac enim extrema esse
anchora solet in istiusmodi procellis, ubi monachorum clamores, ac pharisa-
ica improbitas parum proficiunt. Aduersus hos igitur tant multos, potentissi-
mosq; aduersarios, unus hic Vuicleuus causam sustinuit Sacramenti satis feli-
citer, tum ex diuinis literis, tum ex Doctorū autoritate, sed maxime uetustio-
rum. Nam recentiores, hoc est qui à mille Christi annis scripserunt hoc argu-
mento reiecit, quod diceret post hosce annos solutū esse Satanam. Ex eo tem-
pore magis obnoxiam esse erroribus humanam uitam: simplicissimam uigere
in scripturis ueritatem: ad hanc amussim excutienda quaecunq; humana sunt;
tum potissimum quæ recentioribus hīs annis hominū commenta prodide-
runt. Hæc q; causa est, cur neotericos istos Decretistas respuerat, tantum inni-
xus scripturis ac priscis scriptoribus: ex hīs fortissimē astruens, in Sacramento
corporis quod pane celebratur, nequaquā consistere accidētia sine subiecto:
id est, non adesse Christum absq; pane, quemadmodum uulgus id temporis fa-
criculorū somniabat. Quæ aut illius fuerint argumenta, ne tam longa digres-
sione lectorem differamus, alio in libro tardius fortasse, at opportunius, Chri-
sto cōcedente, exequemur. Veritas hic primum (ut uerē apud Comicum est)
oppido quā magnū odium cōciliauit Vuicleuo apud plerosq; potissimum
uero monachos, ac lautioris fortunæ Præsules. Cæterum præsidio regis Edo-
uardi satis adhuc cōmunis aduersus horum morsus ac impetus uidebatur, *Edouardus
Vuicleui
fautor.*
quoad Rex uiueret. Quanquam tamen in huius postremo anno comprehen-
sus Vuicleuus, per Archiepiscopum Cantuariensem, instigante Pontifice, ad
silentium adactus est, præsentē duce Lancastriæ, & D. Henrico Perseo. Ast ite-
rū nactus hic procerum quorundā patrociniā, silentio haud diuturno est usus. *Indictum
Vuicli-
lentium.*
Tandem ubi abreptus Rex est, successit in habenas regni Ricardus ex filio ne-
pos, circa annum 1377. cuius animum natura alioqui generosissimum, nun-
quam cessabat Gregorius pontifex, per literas, per Episcopos, per bullas solici-
tare ad persequendum Vuicleuum, eiusque commilitones. Exemplar episto-
læ etiamnum extat ad Regem scriptæ.

Edouardus
Vuicleui
fanter.

Indictum
Vniuersi
lentium:

EXEMPLAR EPISTOLAE A RO.

pontifice ad Richardum Angl. regem conscriptæ,

ad persequendum V uicium.

Hariffimo in Christo filio Richardo regi Angliæ illustri Sal. &c. Regnum
Angliæ, quod altissimus tuæ supponit potestati, gloriosum nempe potentia
& abundantia facultatum, sed gloriosius pietate fidei et sacræ pagine claritate
chorusculum, consuevit uiros producere diuinarum scripturarum recta scientia
præditos, maturitate graues, deuotione feruentes, & catholicæ fidei defenso-
res, qui non solum proprios præceptis salutaribus instituebant, dirigebantque
in diuinorum semitam mandatorum: sed insuper cum ingenti cordis amaritu-
dine

dine plurimorum fide dignorū suggestionē percepimus, Ioannem Vuicleyff rectore Ecclesiæ de Lutteruorth Lincol. dioc. sacrae paginae professore, uti nam non magistrum errorum, in illam nephandam & abominabilem prorupisse dementiam, quod nonnullas proposuerit conclusiones plenas erroribus, & manifestam hæresim continentes, quæ statum totius Ecclesiæ subuertere & eneruare nituntur: quarumq; aliqua, licet quibusdam mutatis terminis, sentire uidentur peruersas opiniones, & doctrinam indoctam damnata memoriae Marsilij de Padua, & Ioannis de Gauduno: quorum liber per foelicis recodationis Ioannem papam 22, prædecessorem nostrū, reprobatus exitit, & damnatus, &c.

Audisti hætenus, cordate Lector, incusatum Vuicleuum à pontifice. Nunc accipe rationes & argumēta, quibus illū apud Regem refutat. Sequitur: Cum itaq; uenerabiles fratres nostri, Archiepisc. Cantuar. & episc. Londinensis, à nobis mandatum acceperunt, præfatum Ioannem autoritate nostra capiendi & carceribus mancipandi, eiusq; confessionem ad nos transmittendi, si in prosecutione huius negotij noscantur fauore & auxilio tuo indigere maiestatem tuam, quemadmodum et tui progenitores inclyti, catholicae fidei, cuius in hac parte res agitur, semper cōsueuerunt esse & præcipui zelatores: requirimus, & deprecamur attentē, quatenus ob reuerentiam Dei, dictæ fidei & Apostolicæ sedis, & nostrum intuitū, digneris præfatis Archiepiscopo & episc. alijsq; qui huiusmodi negotium prosequuntur, in ipsa prosecutione tui fauoris & auxilij patrocinium exhibere. Proinde præter humanæ laudis præconium, diuinæ retributionis præmium, nostram & dictæ sedis gratiam & beneuolentiam adepturus ampliorem. Dat. Romæ apud S. Mariam maiorem. 11. K. Iunii. Anno pontificatus nostri 7. 1378.

Hæc firmamenta sunt & robora argumentorū, quibus Christianam fidem tuentur Apostolici pontifices: quibusq; orbī persuadēt incendium hominum ac fratrum, quos ipsi maleuolo titulo hereticos, nos uerò martyres appellamus. Mandamus, requirimus, & uolumus. Quid ratio quæritur stat pro ratione uoluntas. Quicquid Papa pronunciat, hoc est, quicquid *αὐτῷ ἐπιτίθηται*, tanti id est, ut nemo sit tam impudenter contumax, qui ausit semel *ἐπιχειρῆσαι*. At qui succedunt in uicem Apostolorū, apostolico spiritu ac mansuetudine, cum fratribus agere conueniebat, reputantes secum iuxta consilium Euangelicum, cuius nā sunt spiritus. Quicquid licet externo iudici, aut in prophana causa, quicquid olim licuit tyrannis apud ethnicos, quicquid insuper ueteris testamenti pontificibus: non id statim cōpetit in noui testamenti ministros, qui longē alium hauserūt spiritū, ipsius uidelicet qui ex se discere iubebat quod mitis esset & humilis corde. Meminisse igitur addeceat istos quantumlibet Apostolorū successionē se iactitent, non solum ministros sese esse, sed cuius etiam ministri sint. Non habiturum se pro perito choraule dixit Themistocles, qui caneret præter numeros: nec secus istis uidendum est, ne in gerenda functione aliter se attemperet, quā ad eius regulæ harmoniā quam profitetur. Etsi ter maximus erat hereticus Vuicleus: ubi hoc didicit Ro. pontifex, uinculis stringere, carceribus ac ui opprimere, ac ignibus persequi, quem adhuc nullo probabili argumento refutauit, cuiusq; nō satis fortasse causam habebat cognitā? Tot libros latine scriptos edidit in lucem I. Vuicleus: qui si parum orthodoxi uiderentur, quanto fuerat apostolica ciuilitate dignius, rem prius cum homine communitare, aut inter doctos (quoad licuerat) transigere, saltem officij erat, fortiter errores scripturis, non ui reuincere. Certē apud Regem, tantumq; principem, tam temere accusare, cuius accusationis nullam tu causam aut non possis, aut non uelis afferre, insuetæ ac barbaricæ cuiusdam immanitatis uidetur, ac leuitatis principum maiestate impudēter abutentis. Et tamen isti (ut nihil pudet) uideri

videri postulant Apostolorum successores, à quorū moribus exemplisq; non minus dissident, quā distat à nobis India. Hæreticum hominem, inquit Paulus, post unam & alterā admonitionē deuota. At quotusquisq; Apostolorum hæreticum hominem, quantumuis hæreticum, constrinxit unquam uinculis, carceribus mancipauit, redegit in cineres? Quali uerò parum per se potēs esset ueritas, aut Christus ueritatis assertor, ni uinculis, aut crucibus ad coercēdos hæreticos iuuaretur. Paulus ecclesiasticum pastore Apostolicis præceptis imbuens, inter cætera habet ad Timotheum: Porro seruū Domini non oportet pugnare, sed placidū esse erga omnes, propensum ad docendū, tolerantem malos, cum mansuetudine erudiantem, nō solum errore aut imperitiā seductos, sed eos (inquit) qui obsistunt, si quādo det illis Deus poenitentiam ad cognoscendum ueritatem. Et rursus ad Titum scribens, Vt sit potens, ait, contradicētes reuincere. Quo pacto? Armis, ferro, ac truculentia? Non arbitror. Sed armis ac potentia spiritus, sed uerbō Dei, sed *ἐν δυνάμει τοῦ ὑγιαίνοντος*. Aliud est cum mundanis principibus belligerari pro iure populi: aliud de religionis causa disputare in Ecclesijs Dei. Fateor deuotandum esse hæreticum hominem iuxta Pauli uocem. Sed aliud est deuotare, aliud pro hæretico extinguere innocētem. Qui semel atq; iterum admonitus in errore perstat, dignus est quem uitatum ab omnibus, carcer inaccessus excludat à bonorum contrahernio. Sed qui, ego sciā errorē esse, nisi tu meliora adduxeris: lam unde hoc barbaricæ feritatis exemplum manauit in Christianam hierarchiam, ut quem non solum argumentis nullis deuiceris, sed ne semel quidē admonueris, hume ilico ad capitis supplicium rapias, non ab aliud, nisi quod tibi hæreticus uidea-
Pontificij quomodo reuincēdo hæreses.
tur? At qui tam confidēter de aliena pronunciat heresi, huic peropus est cōstare prius, quæ sit uera fidei sinceritas. Alioqui si satis id cuiq; esse debet, quod sibi cuiusq; blanditur affectus: periculum esse potest, ne quod Iudæis olim acciderat, qui cūm Christū ut seductorem crucifigere uoluerint, pro seductore crucifixerunt filium Dei: idem & istis usuueniat, ut in persequendis hæreticis, ipsi soli omnium maxime fiant hæretici. Iam multi sunt quos huc incitat naturæ seuitia, uel stoliditas, aut inanis superstitio: qui cūm haud ferè plus uident in ijs rebus, quā lusciosi in coloribus, mirū tamen quanto supercilio pronunciant de hæreticis. Atq; interim hi sunt, qui falli, errare ac decipi nō possunt, nec cuiquam fas est ad humani iudicij censurā horum exigere placita. O miseram factis Ecclesiæ conditionem, postquam sic in unius nutu ac renutu pendet uniuersus populi Christiani status, ut quicquid hominicionis unius indocti putido cerebro placeat, aut secus, id cunctis mortalibus arripiendum, ad hoc omnis nostra accommodanda est ac formanda religio. At quid hoc aliud est, quā ut religio Christi ad hominē, non homines ad religionem se componant? Cæterum relicto pontifice, redeo iam ad Vuicleuū. Qui etsi (ut diximus) per Episcopos & Pontifices silere coactus sit, sic tamen comprimī non potuit ueritatis uehementia, quin postea multo impotentius eruperit. Nactus igitur Vuicleus fauentium aliquot procerum suffragia, iterum aggreditur in plebē sua aspergere dogmata. Iterum adsunt phariseorum phalanges, miris tragœdijs tumultuantes, ut sit, aduersus emicantē Euangelij lucem. Nec hic interim Pontifex deest suis partibus, nunquam desistens bullis ac literis horum euocare animos, suo alioqui ingenio satis insanientes. Extant huius Epistolarum penes me exemplaria nonnulla: sed in quibus præter uim meram, minas, ac bullas uerborum, nihil continebatur. His ergo literis animati, partim insuper priuata fauitia stimulatī Archiepiscopus Cantuar. reliquiq; episcopi, mirum, quanta confidentia ante conciliū suum provinciale publicitatis protestebantur, se nec precibus cuiusquam, nec minis ullis, uel muneribus ab-

Pontificij quomodo reuincēdo hæreses.

Papista omnium maxime hæretici.

Vuicleus inditum silentium ab episcopis.

duci uelle, quo minus, ea in causa, strictam rigidamq; iustitiam sequeretur, etiamsi uel capitis immineret periculum. Magnifica profecto pollicitatio & recta, si iustitiā hanc rectis finibus definirent. Verum has molitiones, et fortitudinem tantam Episcoporum, minima occasione enerauit Dominus, aduersus quem nihil ualent humani consilij decreta. Appetente siquidem exa-
Episcoporum
disipata con-
filia.
Ludouicus
Clyfordus.
 minationis die, cum ex aulicis proceribus Ludouicus quidam Clyfordus ingressus ad Episcopos, uetaret nequid contra Ioannem hunc sententialiter diffinirent, tanto errore concussas illorum cristas referunt, ut in annalibus facti dicantur uelut homo non habens in ore suo redargutiones. Accedebat & illud, quod cum episcopi simul cum Vuicleuo in sacellum Archiepiscopi iam conuenirent lambeti, irrumpentes ilico ciues ac plebani Londinenses, uerba pro Vuicleuo facere, interturbato non nihil concilio, non dubitabant. His rerum occasionibus adiutus Vuicleuus post habitam protestationem, non ita magno se labore expedituit e tendiculis episcoporum, anno 1377. Eius protestationis huiusmodi uerba fuerunt.

Londinenses
pro Vuicleuo
intercedentes.

PROTESTATIO I. VVICLEVI.

In principio protestor publice, sicut saepe feci quod propono & uolo ex toto corde meo, mediante Dei gratia, esse integre Christianus, & quādiu manserit in me halitus profiteri atque defendere quantum sufficio legem Christi. Et quod si ex ignorātia, uel quacūq; alia causa in isto defecero, rogo Deum meum de uenia. Et nunc prout tunc reuoco, atq; retracto submittens me humiliter correctioni sanctae matris Ecclesiae. Et quia per pueros reportata est sententia fidei, quam in scholis & alibi, ac magis per pueros etiā usque ad Romanam curiam deportata. Ideo ne charissimi scandalisentur in me, uolo in scriptis dare sententiam ex qua impetitus sum. Quam uolo usque ad mortem defendere. Sicut credo omnes Christianos debere, sed specialiter Romanū pontificē, & ceteros sacerdotes Ecclesiae. Intelligo autem conclusiones ad sensum & modum loquendi scripturae & sanctorum doctorū, quem paratus sum exponere, & dato quod sunt fidei contrariae, uolo ipsos paratissime reuocare. Longum hic foret conclusiones huius libelli omnes percensere. Sed propter raram ac singularem in eis utilitatem, non putauī (Amice lector) mihi committendum, ut breuitatis quā commodi tui uiderer studiosior.

CONCLUSIO I. VVICLEVI IN CON-

uentu episcoporum aliquot Lambeti exhibita. 1377.

Optimum genus humanum concurrentium citra Christum, non habet potestatem ordinandi simpliciter, ut Petrus & omne genus suum dominetur in perpetuum politicē super mundum patet ex fide scripturae. Quia oportet omnem ciuitatem cessare in finali iudicio, 1. Cor. 15, Vbi Apostolus loquens de die iudicij, ita scribit: Denum finis ubi tradiderit regnū Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, et potestatem, et uirtutem. Qui ergo credit carnis resurrectionem, credit & hunc articulum, quum amplius nō erit exactio uel conuersio secularis. Nemo igitur habet potestatem ordinandi contra decretum Domini in hac parte.

Deus non potest dare homini pro se, & heredibus suis in perpetuum ciuile dominium. Pro isto sumo, quod in perpetuum sumitur propriē, & famosē, more Ecclesiae orantis, ut trinitati sit gloria nunc & in perpetuum. Sumo secundō, quod ciuile dominium intelligitur formaliter pro illo quod quis ciuilitate dominetur. Et tertio, quod sit locutio de Dei potentia ordinata, uel reuelata in scripturis diuinis, & tunc conclusio ista sequitur ex priore. Loquendo autem de Dei potentia absoluta, uidetur multis probabile, quod Dominus non potest continuare aeternaliter uiationem sponsae suae, eo quod tunc fraudaret

Wycleni vita et opus
1377

fraudaret eam à premio: aut corpori diaboli iniuste differre dare poenam, quam meruit.

Chartæ humanitûs inuentæ de hereditate perpetua sunt impossibiles. Ista ergo fuit lateraliter dicta uni doctori magnificanti chartas hominum, scripturæ professionis Christianæ postposita. Melius, inquam, foret defensionem & expositionem scripturæ attendere, cum multæ huiusmodi chartæ sunt impossibiles. Concedo conclusionem, cum multæ chartæ affirmant de multis exheredatis & mortuis intestatè quod dantur eis pro se & heredibus suis in perpetuum charta diuina. Quod cum obuiet ordinationi diuinæ, non oportet canonicizare chartas singulas, scripturam fidei contemnendo.

Quilibet existens in gratia gratificante finaliter, non solû habet ius ad rem, sed pro suo tempore ius in re super omnia bona Dei. Pater ex fide scripturæ satis famose, Matth. 24. Amē dico uobis, super omnia bona sua, &c. iuncto illo apostoli Rom. 8. Deus proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo, inquit, non cum ipso omnia nobis donauit? Tres ergo primæ conclusiones imprimunt mundialibus fidem Christi, ne submergantur in pelago seculi, transeuntis cum concupiscentia eius: & quarta allicit ad amorem Dei, qui dilexit nos ad tot ueras diuitias.

Homo potest tantum ministratoriè dare tam naturali filio, quam filio imitationis, temporale dominium, uel donum in quibusdam & æternum implicatum. Patet per illud Luc. 6. Mensuram bonam & confertam, & coagitatam & superfluentem, dabunt in sinum uestrû. Et quod solum ministratione, ex hoc patet, quod non licet puro uiatori dare aliquid nisi tanquam ministerio Dei, sub eius autoritate. iuxta illud apostoli, 15. Dico autem Iesum Christum ministrum fuisse, &c. Non ergo erubescat eius uicarius fungî ministerio ecclesiæ, quum sit uel debeat esse seruus seruorum Dei. Nam determinatio à modo loquendi sanctæ scripturæ, & fastus secularis dominij cum pruriente stilo seculari, uidetur mihi disponere ad blasphemiam & extollentiā antichristi: specia- liter si ueritates sacræ scripturæ reputentur lolium, fidei Christianæ contrariû, ab illis capitaneis, qui præsumunt quod decreto eorum in omni materia fidei oportet stare, quantumcunque ignari fuerint fidei scripturarû. Sic enim posset esse concursus ad Curiam, ad emendû damnationem scripturæ sacræ, tanquam hæreticæ, & dispositionem contra articulos fidei Christianæ.

Si Deus est, domini temporales possunt legitime ac meritoriè auferre bona fortunæ ab Ecclesia delinquente. Pro isto summo, quod loquamur de potestate, ut loquitur scriptura rectissima et summè autentica, Matth. 3. Potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Concedo igitur consequentiam correlatiuam primo articulo fidei. Nam si Deus est, ipse est omnipotens: & si sic, ipse potest dare dominis secularibus huiusmodi potestatem: & per consequens, ipse potest meritoriè & legitime sic uti huiusmodi potestate. Sed ne conclusio sit ex consequente impertinens, ostendi quod domini temporales potestatem habent subtrahendi suas elemosynas collatas Ecclesiæ, ipsa illis elemosynis abutente: & quod talis ablatio in casu foret spirituale opus misericordiæ, saluans animam à gehenna, & impetrans utranque beatitudinem. Collatio uero talis Ecclesiæ prædicta, uel contra religionem quam Christus instituit, releuat corpus à temporali miseria, tanquam elemosyna corporalis. Et ut uidetur, sicut donatio potest esse occasio beatitudinis, sic uerisimilius ablatio. Dixi tamen, quod hoc non licet facere nisi autoritate Ecclesiæ, in defectu spiritualis præpositi, & in casu in quo ecclesiasticus corrip- endus fuerit à fide deuius, & inutilis.

Scimus quod non est possibile, ut uicarius Christi purè ex bullis suis, uel ex illis cum uoluntate & consensu suo, aut sui collegij, quenquam habilitet, uel inha-

inhabilitet. Patet ex fide scripturæ, qua credit ecclesia quod oportet omnē habilitationem hominis primò à Deo procedere. Nullus autem Christi uicarius habet in isto potestatem, nisi uicarie, in nomine Domini notificare Ecclesiæ, quæ Deus habilitat. Ideò si quicquam facit nō uicarie nomine Domini, quem propter opus suum præcogitat autorem, est luciferina præsumptio, cum 1. Cor. 3. dicat Christus in suo apostolo: Omnis nostra sufficientia ex Deo est.

8 Non est possibile hominem excommunicari ad sui damnum, nisi excommunicetur primo & principaliter à semetipso. Patet quod omnis talis excommunicatio sapit excommunicati deteriorationem. Sed nemo potest secundum Chrysostomum, & scripturam sacram deteriorari, nisi lædatur per peccatum, quod oportet trahere originem à peccante. Nam meritoria suspensio hominis à Sacramentis & ingressu Ecclesiæ, non est excommunicatio, nisi æquiuoce. Et quantum ad rationem meriti, est prius ab excommunicato, quam à Christi uicario excommunicante. Nemo enim ad sui damnum excommunicatur, si non per peccatum subtrahens diuinum subsidium, ut patet, Esa. 59. Iniquitates uestræ diuiserunt inter uos & Deum uestrum.

9 Nemo debet nisi in causa Dei excommunicare, suspendere, interdicere, uel secundum quamcunque censuram ecclesiasticam uindicando procedere. Patet ex hoc, quod nemo debet uindictam expetere, nisi in causa iusticiæ, ergo concludo. Cum ex peccato originatur omnis talis punitio, omne uerò peccatum sit in Deum, iuxta illud psalmi 50, Tibi soli peccaui: patet quod nemo, nisi ad uindicandam Dei iniuriam debet ad punitionem talem procedere. Nam ex fide scripturæ, nemo debet uindictam capere, nisi secundum rationem, qua sit iniuria Deo suo, rationem personalis iniuriæ remittendo, ut patet ex præcepto Christi: Mat. 18: Si peccauerit in te frater tuus, dimitte ei usque ad septuagies septies.

10 Ex istis patet decima conclusio, quod maledictio uel excommunicatio non ligat simpliciter, nisi de quanto fertur in aduersarium legis Dei: patet sic, Talis maledictio non ligat quoad Deum, nisi de quanto ligatus offendit in legem suam, sed non ligat simpliciter, nisi de quanto ligauerit quoad Deum: ergo concludo. Si enim Deus iustificat, quis est qui condemnet? Deus autem non offenditur, nisi fuerit propter aduersantiam legis suæ. Et isti articuli fidei iuuant, ut lex Christi sit charior, tamen ipsam oportet esse rationē dirigentem in quolibet processu legitimo, & ut fides scripturæ ad Romanos 12, melius imprimatur. Non uosmetipsos defendentes chariss. sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi uindictam & ego retribuam.

11 Non est exemplata potestas à Christo suis discipulis excommunicandi subditum, præcipue propter negationem temporalium, sed è cōtra. Patet ex hoc quod Christus dicit honorem Dei & Ecclesiæ utilitatem ante personale commodum, uel negationem temporalium præferendum. Et secunda pars patet per uerbum Luc. 9, ubi prohibuit discipulos suos, uolentes ignem de cœlo descendere, ad excommunicandum infideles, iniuste detinentes à Christo et suis discipulis bona sua. Nescitis, inquit, cuius sitis spiritus: filius enim hominis uenit saluare animas hominum, nō perdere. Vnde conclusio catholica est, quod non licet Christi uicario excommunicare proximum, nisi propter amorem, quo plus sibi afficitur, quam omnibus temporalibus huius mundi. Et patet negatiua conclusio inductiua ac perducens ad impossibile, quod tunc fuisset in Christo, est, & non.

12 Discipuli Christi non habent potestatem exigendi coactione ciuili, temporalia per censuras. Patet de apostolis, & alijs Christi discipulis, usque ad donationem Ecclesiæ, qui in quantalibet magna egestate fidelium, non exercuerunt huiusmodi potestates, sed hortati sunt, secundum legem Dei, & deuotum ministerium

sterium ad tales benedictiones, quæ debent esse eleemosynæ uoluntariæ. Sed postquam dotata est Ecclesia, cōmixta est talis palliata censura et secularis exactio. Imò patet ex hoc, quòd benedictio ciuiliſ Luc. 22. fuit discipulis Christi prohibita.

Non est possibile de Dei potentia absoluta, quòd si Papa uel aliquis Christianus prætendit, quouis modo ligare uel soluere, eo ipso sic soluit uel ligat. Patet ex hoc, quòd omnis Christianus posset in hoc errare deformiter ab Ecclesia triumphante. Tunc animò non ligaret uel solueret, ut prætendit: ergo non potest esse, quòd si prætendit se ligare uel soluere, ita facit. Vnde uidetur mihi, quòd usurpans hanc potestatem sibi, foret ipse homo peccati, de quo 2. Thess. 2. scribitur: Quod in templo Dei sedeat, & ostendat se tanquã sit Deus.

Credere debemus, quòd tunc solum ligat uel soluit simplex Christi uicarius, quando agit conformiter lege Christi. Patet ex hoc, quòd omnis potestas Christi uicarij solum tunc est in effectū legitima, quando beneplacito capit Ecclesiæ regulatur.

Hoc credi debet catholicè, quòd quilibet sacerdos ordinatus ritè, secundū legem gratiæ, habet potestatem, secundum quam potest sacramenta qualibet ministrare: & per consequens, sibi confessum de quocunq; peccato cōtritum soluere. Patet ex hoc, quòd potestates ordinum in quibuscunq; sacerdotibus Christi sunt æquales: ut declarat Hugo 2. de Sacramentis. Aliquæ tamen potestates inferiorum sacerdotum nunc sunt rationabiliter in substantia restrictæ, & aliæ in ultimo necessitatis articulo sunt laxatæ.

Licet regibus in casibus licitis à iure, auferre temporalia à uiris ecclesiasticis, ipsis habitualiter abutentibus. Patet de ratione posita in 5. conclusione. Nam ad opera maiora misericordie, dominis temporalibus magis facilia, sunt ipsi amplius obligati. Sed foret in casu maior eleemosyna, atq; facilius dominum temporale, subtrahere eleemosynā suam ab ædificatione ad gehennam per eius abusum, quam dotare dictam eleemosynam ad subsidium corporale, ergo concludo. Vnde secundum legem triplicem specificatur ista sententia. Prima est lex ciuiliſ de collatione corrodi, collatione 10. Si clericus, inquit lex, ueluti episcopus, uel abbas, habens beneficium à rege datum, non solummodo personæ, sed Ecclesiæ, ipsum propter culpam suam perdat, eo uiuente ad regem pertineat: post mortem uerò clerici ad successorem reuertatur. Secunda est lex canonica, 16. q. ubi sic dicitur: Filijs ac nepotibus, & honestioribus propinquis eius, qui construxit uel ditauit Ecclesiam, licitum sit hanc habere solertiam, ut si sacerdotem aliquem ex collatis rebus defraudare prouiderint, aut honesta conuentione compescant, aut episcopo uel iudici corrigenda denuncient. Quod si episcopus fuerit negligens, dicatur metropolitano: & tertio, in eorum negligentia debet, ut dicit canon, regis auribus intimari. Nec credo id fingibile. At quid regi denuncient, nisi ut ipse correctionem adhibeat: Nec dubium quin correctio regi pertinentior, atq; salubrior in hac parte foret, bonorum, quorum ipse capitalis dominus, subtractio proportionaliter ad delictum. Tertia est lex Euang. 2. Thess. 3, ubi Apostolus sic scribit: Cum essemus apud uos, hoc denunciabamus uobis, quoniam si quis non uult operari, non manducet. Ius ergo naturæ licentiat habentes regnorum gubernacula, rectificare abusus temporalium, qui præcipue destruerent regna sua.

Siue Domini temporales, siue quicunq; alij dotauerint Ecclesiam temporalibus, licet eis in casu auferre temporalia medicinaliter, ad cauendum peccata, non obstante excommunicatione, uel alia censura ecclesiastica, cum non nisi sub conditione implicita sunt donata. Patet ex hoc, quòd per se conditio consequens ad donationem bonorum Ecclesiæ est, ut honoretur Deus, & Ecclesia ædificetur. Quæ conditio si defuerit, succedente se, patet quòd perit

titulus donationis, & per consequens Dominus dans eleemosynam rectificare debet errorem. Excommunicatio autem non debet obstare iustitiæ complemento. Quia sic posset clerus per excommunicationem præparatorie conquirere totum mundum.

18 Ecclesiasticus, & etiã Rom. pontifex potest legitime à subiectis corripì & ad utilitatem Ecclesiæ, tam à clericis, quàm à laicis accusari. Prima pars patet, eò quòd omnis talis ecclesiasticus frater peccabilis est, & per consequens ex lege correctionis fraternæ. Matt. 18. Si peccauerit in quacũq; assistente de possibili opportunitate, debet eum corripere, & per idem, si adfuerit obstinata defensio prauitatis hæreticæ, uel alterius peccati urgentis ad spirituale damnum Ecclesiæ, debet in casu penes superiores accusari ad finem, ut ex eius correptione periculum caueatur. Sic enim reprehensus est Petrus à Paulo Gal. 2. & multa personæ irregulares per imperatores depositi, ut narrat Castrensis in sua polychronica li. 5. Ecclesia enim est supra istum pontificem. ideo dicere, quòd iste non debet corripì, nisi à Deo, quomodo cunq; peccauerit, uidetur mihi implicare, quòd sit supra Ecclesiam sponsam Christi. Christus enim licet impeccabilis uoluit esse subiectus principibus, etiam in ablatione suorum temporalium, ut patet, Mat. 17.

Istas conclusiones dixerim ut granum fidei separatum à palea, qua igitur ingratum lolium, quod post florem ruboris uindictæ foetentis, parat pabulum contra scripturam fidei antichristo. Cuius infallibile est signum, quòd regnet in clero uenenum luciferinum, superbia consistens in libidine dominandi, cuius coniunx terrenorum cupiditas concreet filios diaboli, extinctis filiis euangelicæ paupertatis. Indicium uerò huius propaginis patet ex hoc, quòd multi etiam filij paupertatis degeneres fouent loquendo, uel tacendo partem luciferi, non ualentes seu uolentes, aut non audentes propter semen hominis peccati iniectum in cordibus, aut timorem seruilem, de amissione temporalium stare pro euangelica paupertate.

Hæc erant capita conclusionum episcopis hoc tempore à Vuicleuo exhibitâ. Quibus aut non lectis aut non intellectis, illi nescio quo pacto mitescentes liberam huic demissionem indulserant. Post hæc statim obiit Gregorius pontifex. Cuius mors non parum foelix Vuicleuo fuerat. Mox huius pontificis obitum ilico excepit ingens, & fatale dissidium, inter Romanum, & Gallicanum papam. Quod schisma serè ad annos triginta perdurauit, non sine magnis utrinq; tragedijs, ac hominũ strage. Quin & apud Anglos id temporis cruenta satis dissensio infra triennium oborta, inter plebeios & patritios, Rempi non dicendis motibus perturbauit. In quo tumultu Archiepiscopus Cantuar. depræhensus à rusticis capite truncatus est Symon de Sutburia, in cuius deinde uicem subiit Guiliel. Courtneus, qui nihilo & ipse se segnius obibat suas partes in debellandis hæreticis. Interea tamen occultis incrementis quotidie se proferebant, maioresq; uires cõtraxerant partes Vuicleuianæ, donec Guili. quidam Bertonus Oxoniæ, ut appellant, Procancellarius circa domini an. 1380, eius Academiæ præfecturam tenuit. Qui conuocatis ad se octo doctoribus monasticis, alijsq; quatuor: cum reliquorum suorum consensu literis apposito sigillo publico, euulgabat edictum, singulis eius scholæ denunciâns, grauissimacq; interminans, ne quis deinceps Vuicleuianis assertoribus sese adiungeret. Vuicleuo ipsi post triduanam admonitionem canonicam, ut uocabat, & peremptoriã, ni resipisceret, pariter cum cæteris eius fautoribus uniuersis, incarcerationem ac excommunicationem maiorem comminabatur.

Quod ubi Vuicleuus intellexerat, licet in hoc cancellarij mandato nihil uideret quod sententiam suam, ut aiebat, infringeret, maluit tamẽ ad regis maiestatem, relictis Papæ ac ecclesiasticorũ cõtibus, appellare. Sed interueniens

Lan-

Dimissus
Vuicleuus.
Schisma inter
Rom. & Galli-
cum Papam.

Simõ Archiep.
truncatus.

Bertonus Oxo-
nia cancella-
rius.

Edictum cõtra
Vuicleuianos.

Lancastrie Dux prohibebat, ne quid rerum huiusmodi posthac inceptaret, quin potius iudicio ac censura ordinarij se dederet. Vnde Vuicleus inter angustias utrinque, ceu inter *συμμάχους* constitutus, denuo sui dogmatis exhibere confessionem adactus est: in qua rerum ipsam asperitatem, uerborum inuolucris, ac molliori lenocinio, quoad dabatur, temperauit, quo sic aduersarios uel mitigaret, uel eluderet. Sequenti deinde anno (qui erat 1382) iterum indicto concilio Londini per Guil. Cantuar. iubetur adesse Vuicleus. Hic minime praetereundum uidetur diuinæ commonitionis ostentum. Congregatis siquidem cum Archiepiscopo suffraganeis, alijsque theologiae doctoribus, ac iuris utriusque consultis, simul cum glomerata fraterculorum, ac cucullionum manu, qui de Vuicleui libris, ac tota illa secta essent deliberaturi: ubi iam apud Dominicanos Londini sese ad auspicandum negotium, sed malis auspicijs collegerant, in ipso Dunstani die, à prandio, eademque hora qua rem aggressi essent secunda, insolitus ac terribilis terræ motus uniuersam perualit Angliam. Vnde ex suffraganeis nonnulli tanquam sinistri ominis interpretatione deteriti ab incepto negotio desistendum censuerunt. At Archiep. militiæ, imò malitiæ potius dux audacior, quam prudentior, longè in diuersum interpresans quod acciderat, delapsos suorum animos in suscepto instituto confirmat perfortiter. Qui demum excussis non ad sacros scripturæ canones, sed ad priuatos affectus, aut ad humana commenta Vuicleui conclusionibus, quasdam simpliciter hæreticas, alias semierroneas, nonnullas irreligiosas, ac scandalosas, parumque Romanas enunciauit: de quibus mox infra (uolente Christo) plura, quæ de articulis 45 in Synodo cōdemnatis referemus. Accedebat porro ad terramotum hunc, quæ dixi, aliud nec minus spectabile Dei portentum: si modo uerum fuit, quod ab Ioan. Hussi aduersarijs ferebatur. Qui inter cetera accusationis capita in concilio Constantiensi, hoc illi obiecerunt, palam eum de Vuicleuo dixisse apud populum, quod in Angliā, quum multi monachi, & uiri Doctores in templo quodam conuenissent contra Ioannem Vuicleuum, disputaturi, ilico ostium Ecclesiæ fulmine ruptum esset, ita ut aduersarij agre sine incommodo elaberentur. Hoc etsi ab aduersarijs Hussi obiectum esset, nec usquam, quod scio, in historia constet: tamen quum id ille neque inficiatus sit, nec si dixerit, frustra uisus sit dixisse, non putauim prorsus relinquendum.

Eiusdem fidei & illud est quod de Vuicleuo commemoratur à quiquodam, nihil enim præter auditum habeo, quod decumbente ex morbo Londini Vuicleuo, subingressi ad eum fraterculi nonnulli monendi gratia, multa apud eum de Ecclesia catholica, deque erroribus suis agnoscendis, ac de pontifice, deblaterassent. Vuicleus autem indignitate, simul & absurditate rerum commotus, ingenti spiritu sese electo attollens, illud e Psal. 118. recitat: Non moriar sed uiuam, & narrabo opera Domini &c. Quod si tam uerum sit, quam à quibusdam refertur, sublinem quendam in eo uiro spiritus ardorem declarat, supra communem naturæ ac infirmitatis humanæ conditionem. Sed ad conclusiones denuo reuertamur.

CONCLUSIONES PRO HÆRETICIS DAMNATÆ.

1 Substantia panis Materialis et uini manet post consecrationem in sacramento altaris.

2 Accidētia nō manent sine subiecto in eodē sacramento post cōsecrationem.

3 Quod Christus non sit in sacramento altaris identice, uerè, & realiter in propria persona corporali.

4 Quod si episcopus uel sacerdos sit in peccato mortali nō ordinat, conficit, nec baptizat.

5 Quod si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua & inutilis.

- 6 Quod non est fundatum in Euangelio, quod Christus missam ordinavit.
 7 Si Papa sit præscitus ac malus homo, ac per consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles Christi ab aliquo sibi datam, nisi forte à Cæsare.
 8 Quod post Urbanū non est aliquis recipiendus in Papam, sed uiuendum est more Græcorum, sub legibus proprijs.
 9 Quod est contra scripturam, quod uiri Ecclesiastici habeant possessiones temporales.

Pro erroris habebantur iste

- 10 Quod nullus prælatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat ipsum esse excommunicatum à Deo.
 11 Quod sic excommunicans ex hoc sit hæreticus, uel excommunicatus.
 12 Quod prælatus excommunicans clericum, qui appellauit ad regem, et consilium regni, eo ipso traditor est regis, & regni.
 13 Quod illi qui dimittunt prædicare, seu audire uerbum Dei, uel Euangelium prædicare propter excommunicationem, sunt excommunicati, & in die iudicii traditores Dei habebuntur.
 14 Quod liceat alicui, etiam diacono, uel presbytero prædicare uerbum Dei, absque autoritate sedis apostolicæ, uel episcopi catholici.
 15 Quod nullus est episcopus, nullus est prælatus in Ecclesia Dei, dum est in peccato mortali.
 16 Item quod Domini temporales possunt ad arbitrium eorum, auferre bona temporalia ab Ecclesiasticis, habitualiter delinquentibus.
 17 Quod decimæ sunt puræ Eleemosynæ, & quod parochiani possunt propter peccata suorum curatorum eas detinere, & ad libitum alijs conferre.
 18 Item, quod speciales orationes applicatæ uni personæ per prælatos, uel religiosos, non plus prosunt eidem personæ, quam orationes generales, cæteris paribus eidem.
 19 Quod eo ipso, quod aliquis ingreditur religionem priuatam quamcunque, redditur ineptior, & inhabilior ad obseruantiam mandatorum Dei.
 20 Quod sancti instituentes religiones priuatas quasque tam possessionatorum, quam mendicantium, in sic instituendo peccauerunt.
 21 Quod religiosi uiuentes in religionibus priuatis, non sunt de religione Christiana.
 22 Quod fratres teneantur, per laborem manuum, & non per mendicationem, uictum suum acquirere.
 23 Quod conferens Eleemosynam fratribus, uel fratri prædicanti, est excommunicatus, & recipiens.

Damnatis his ergo conclusionibus in concilio terræmotus (ut appellatur Vuicleus) datum est in mandatis Rob. Ryggæo, ut eius ministerio publicè per Academiam diuulgetur conclusionum damnatio. At cancellarius propensior, ut uidebatur, in partes Vuicleuianas, fauit, quod potuit, ueritatis incolumitati, multa dissimulans, atque indulgens, promouensque simul pro oportunitate laborantem Euangelij causam. Sicubi incideret ut habendæ essent conclusiones multitudini, rem potius committebat ijs, quos in Vuicleum rescierat additiore. Inter quos, cuiusdam Repyngtono delegata est ea tempestate prædicandi prouincia, in ipso corporis festo, ubi inter multa hæc prodidisse fertur.

- 1 Quicumque recommendat Papam, uel Episcopos, ante Dominos temporales, facit contra scripturam sacram.
 2 Item quod Mag. Vuicleus est doctor maxime catholicus.
 3 Quod nunquam Vuicleus aliter determinauit, uel docuit, in materia de sacramento altaris, quam tota Ecclesia Dei tenet.

Quod

Quod opinio ipsius de sacramento altaris esset uerissima.

In peroratione denique in hanc sententiam dimisit populum.

In doctrina inquit speculatiua, cuiusmodi est materia de sacramento altaris, po-
nā custodiā ori meo, donec Deus aliter illustrauerit uel instruxerit corda cleri.

Quibus rebus exasperatus Archipontifex, iterum collecto magistrorum
ceteris, accessit iussit Ryggæum Cancellarium, simulque procuratores I. Hunte-
manum, & Gualt. Daschum unā cum altero M. Brytuello, in quos septem su-
spiciones, seu euidentias, ut appellare maluit, intentabat, conuicturus eos Vui-
cleuianae factionis. Illi primum tergiversando, excusando, ac ambiguis uerbo-
rum sensibus, elabi ententes: cum id non succederet, sententiam tandem sim-
pliciter profiteri cogebantur, facta prius protestatione, in qua, inuiti concede-
bant cunctas illas conclusiones intelligendo eas, ut uerba sonant, uel hereti-
cas uel erroneas. Cancellarius aduolutis genibus ueniam apprecans, interces-
sione episcopi Vuinto. impetrat immunitatem, sub hac tamen dimissus lege,
ut domū reuersus inita per Academiā inquisitione compesceret, quoscunque
Vuideui Herfordi, Repyngtoni, Astoni, aut Bednamī reperiret fautores, si-
mul damnatas Vuideui conclusiones in summo templo publicaret, ceteris
ad purgationem, aut abiurationem impulsis, si quos huic nactus esset factioni
affines. Cui quum Cancellarius uicissim, id se mortis metu minime audere
responderet, Quid, inquit Archipontifex, Adeon Oxonia ergo haereseon
fautrix est, ubi ueritas catholica publicari nequeat.

Huntemannus
et Daschus pro-
curat. academ.

Oxonia haeret
seos nomine in-
famis.

Henr. Crom-
peus.

Ryggæus can-
cellarius accer-
sit ante præ-
sules.

Ioannes Lanca-
stria Dux.

Vuideui
obitus.

Vuideui post
obitum exuma-
tus.

Opera
Vuideui
exusta.

Post die re ad consilium delata per Archipræsulem, demum à regio sena-
tu accepit in mandatis cancellarius, ut Archiepiscopi mandatum quamob-
noxissime exequeretur. Cum his mandatis domum redit cancellarius. Ibi im-
potentius odia inter partes gliscere coeperunt. Atqui religiosi potissimum
insensu infestique omnes reddebantur, quibus hic quicquid excitatum est tragæ-
diarum, ceu autoribus, unice imputabatur. Inter hos quidam erat Henricus
Crompeus monachus Cisterciensis theologiae candidatus, qui postea hare-
seos postulat est ab episcopis. Is quia id temporis haereticos est ausus lollar-
dos appellare, ab actibus suis (ut cum scholis loquar) publice suspenditur per
cancellarium. Profectus is ilico Londinum, querelam Archiepiscopo suam
exponit, & consilio regis. Vnde iterum accersitus cancellarius cum procura-
toribus, regis & consilij nomine, sed pontificis instinctu, noua accepit man-
data, ad inuestigandos, persequendosque haereticos. Ibi Philipp. Repyngtonus
& Nic. Herfordus clam admoniti per cancellarium, ilico ad D. Ioannem Lan-
castria Ducem se receperunt. Sed ab illo repulsi ad censuram Archiepiscopi,
ab equis, quod a sunt, ad asinos sunt relegati. Verum de his aliis. Interim quid
de Vuideuo sit factum nihil certi constat, nisi ex Valdeno colligere liceat, ab-
actum fuisse in exilium. Vnde denuo reuersus in parochia sua, Luteruortæ,
cuius ipse agebat pastorem, obdormiuit in Domino anno. 1387. die Siluestri.
Qui demum post quadragesimum primum obitus sui annū, exhumatus iussu
pontificis, igni traditus, inde & in aquā proiectus est, in tria resolutus elemen-
ta, in terram, ignem, & aquam, metuentibus opinor episc. quod olim maiores
sui metuerant pharisæi in sepeliendo Christo, ne qua foret ut reuiuisceret. Sed
Christus in suis non moritur, quantumuis isti non in uiuos solum, sed & in mor-
tuos defauiant phalarides.

Scripserat Vuideus hic opuscula complura, quæ Oxonia an. 1410 in ignē inie-
cta conflagrarunt, presidēte cācellario Abbate Salopie. Nec solū in Anglia, sed
& in Bohemia per Subincum Archiepiscopū Pragensem cōquisita sunt uolu-
mina Vuideui ad incendiū. Quæ supra 200. ab eo cōbusta dicunt pulcherrimē
cōscripta, bullis aureis, tegumentisque preciosis ornata autore Aen. Syluio. Vti
nā hāc nobis foelicitatē fata non inuidissent. Quamq; hoc nomine haud uulgari
c in laude

I. Baleus. laude dignus est I. Baleus, cuius exquisitissima cura, ac inuestigatione effectum est, ut non modo tituli ac argumenta librorum, sed & monumenta, ut audio, nonnulla uindicentur e tenebris: uir nec hac solum parte de studijs melioribus benemeritus. Inter cetera non prateriemus silentio epistolam huius quandam ad Urbanum 6 missam. Anno 1384. in qua se purgat, quod iussus Romanam appellere non uenerit, exposita simul breui fidei suae confessione. Exemplar epistolae sic habet.

EPISTOLA I. VVICLEVI AD

Urbanum 6. Pp. missa an. 1384.

Papa quatenus imitandus.

GAudeo planè detegere cuicumque fidem meam quam teneo, & specialiter Rom. pontifici. Quia suppono, quod sit orthodoxa, ipse fidem meam humiliter confirmabit, & si sit erronea emendabit. Suppono autè, quod Euangelium Christi sit corpus legis Dei. Christum autem, qui Euangelium illud immediate dederat, credo esse uerum Deum, & uerum hominem, & in hoc, legem Euangelij omnes partes scripturae alias excedentem. Suppono iterum, quod Rom. pontifex cum summus Christi uicarius in terris sit, ad illam legem Euangelij inter uiantes maximè obligatur. Maioritas enim inter Christi discipulos non penes magnitudinem mundanam, sed penes Christi imitationem in moribus mensuratur. Iterum ex isto corde legis domini, patenter elicio, quod Christus fuit pro tempore huius uiationis, homo pauperrimus, omnem dominationem mundanā abiiciens, patet per fidem Euangelij, Matth. 8. & 2 Cor. 8. Ex istis communiter elicio, quod nec ipsum Papam, nec aliquem sanctorum debet fidelis aliquis imitari, nisi de quanto ipse imitatus fuerit Dominum Iesum Christum. Nam Petrus & filij Zebedei cupièdo dignitatem mundanam contra istam imitationem reliquerant: Ideò non sunt in istis erroribus imitandi. Ex istis elicio tanquam concilium, quod Papa dimittat seculari brachio dominium temporale, & ad hoc clerum suum efficaciter exhortetur. Sic enim Christus fecit, signanter per suos apostolos. Si autem in istis errauero, uolo humiliter etiam per mortem, si oporteat, emendari. Et si in persona propria ad uotum potero laborare, uellem praesentiam Rom. pontificis humiliter uisitare. Sed Dominus me necessitauit ad contrarium, & communiter me docuit, plus Deo quam hominibus obedire. Cum autem Dominus dederit Papae nostro instinctus iustos Euangelicos, rogare debemus, quod instinctus illi non per subdolum concilium extinguantur, nec quod Papa aut Cardinales aliquid agere contra legem Domini moueantur. Igitur rogamus Deum nostrum cuiuslibet creaturae quod sic excitet Papam nostrum Urbanum 6 ut inceperat, ut imitetur cum clero suo etiam in moribus Dominum Iesum Christum, ut ipsi efficaciter doceant populum in hoc fideliter ipsos imitari. Et rogemus specialiter Papam nostrum à maligno consilio praeseruari: quod iterum cognoscimus, quod inimici homines domestici eius. Et Dominus non permittet nos tentari supra id quod possumus, multo plus à nulla creatura requirit, ut faciat quod non potest. Cum illa sit patens conditio antichristi.

Nec illud fortasse cognitione indignum, quod Ricardo 2 Angliae Regi in primo regni sui anno ab illo sciscitanti respondisse dicitur Wuicleus.

RESPONSVM VVICLEVI AD R.

card. 2 de iure Regis & Papae.

Questitum autè est utrum Regnum Angliae possit legitimè, imminente necessitate suae defensionis thesaurum regni detinere, ne deferatur ad externos, etiā Domino Papa sub poena censurari, & uirtute obedientiae hoc petente. Wuicleus. Relicto uiris peritis quid dici debet in ista materia, secundum ius canonicum, secundum ius Angliae, uel civile: solū restat persuadere partem affirmatiuam

dubij, secundum principia legis Christi. Principio sic: Omne corpus naturale habet à Deo potentiam resistendi suo contrario, & conseruandi se in esse debito, ut nouerunt Philosophi, in tantum, quòd corpora inanimata ornantur tali potentia, ut patet de lapide, cui datur durities ad resistendum frangentibus, & frigiditas ad resistendum calido dissoluenti. Cum ergo regnum Angliæ ad modum loquendi scripturæ debet esse unum corpus: arque clerici, & communitas eius membra, uidetur quòd ipsum regnum habet à Deo potentiam talem datam, & eò signantius, quòd corpus illud est Deo preciosius uirtute & scientia præornatum. Cum ergo non datur à Deo alicui creaturæ potestas ad aliquid, nisi qua potestate possit ad illud uti legitime, sequitur quòd regnum nostrum potest legitime detinere thesaurum suum, pro sua defensione in quocumq; casu, in quo necessitas hoc requirit.

Secundo probatur idem ex parte legis Euangelicæ. Nam dominus Papa non potest uendicare thesaurum huius, sine titulo eleemosynæ, & per consequens sub forma operum misericordiæ, secundum regulas charitatis. Sed cessare debet omnino in casu posito, titulus eleemosynæ, ergo & ius thesaurum regni nostri necessitate supposita uendicandi. Cum enim omnis charitas incipit à seipsa, non esset opus charitatis, sed facultatis mandare eleemosynas regni ad externos, ipso regno, pretextu illius eleemosynæ succumbente. Quod autem oportet eleemosynam fundare titulum Christi uicarijs in redemptione temporalium, ex hoc patet, quòd Christus caput Ecclesiæ, quem omnes sacerdotes Christiani debent imitari, uixit eleemosynis deuotarum mulierum, ut patet Luca 7. 8. Esuriuit enim & sitiuit, hospes fuit, & alias egestates sustinuit, nedum in membris, sed in propria persona, sicut testatur Apostolus Corinth. 8. ita dicens: Pro uobis egenus factus est, ut illius inopia uos diuites essetis. Vnde in prima donatione Ecclesiæ, quicumque clerici temporalia habebant, secundum formam perpetuæ eleemosynæ, sicut tam chartæ, quam chronicæ contestantur. Vnde beatus Bernardus declarans secundo libro ad Eugenium, quòd non potest ex iure successionis uicariæ sancti Petri uendicare seculare dominium, ita scribit: Quod si Ioannes alloqueretur ipsum Papam, sicut Bernardus Eugenium, nunquid creditur patienter acceptaret? Esto ut alia tibi uendices, sed non apostolico iure. Quomodo autem potuit iste tibi dare quod non habuit? quòd habuit hoc dedit, sollicitudinem super Ecclesias. Nunquid dominationem? Audi ipsum: Neq; dominantes (inquit) in clero, sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, non etiam ueritate, uox Domini est in Euangelio. Reges gentium dominantur eorum: uos autem non sic. Planè autem apostolis interdicitur dominatus, ergo & tu usurpare aut des? Aut Dominus apostolat, aut Apostolicus Dominatum planè ab alterutro prohiberis, si utrumq; habere uelis, perdes utrumque. Alioqui non te exceptum putes de isto numero, de quibus Deus sic queritur. Ipsi regnant, sed non ex me. Principes extiterunt, & ego non cognoui. Iam si sine domino regnare iuuat, habes gloriam, sed non apud Deum. At si interdictum tenemus, audiamus edictum: Qui maior est uestrum, ait, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut qui ministrat. Forma Apostolica est hæc: Dominatio interdicitur, indicitur ministratio. Ex his uerbis huius beatissimi sancti, quem colit Ecclesiæ, patet, quòd Dominus Papa non habet potestatem occupandi bonam Ecclesiæ, ut Dominus, sed tanquam ministrator, & pauperum procurator. Et utinam illud fastuosum clementum dominationis, quam uendicat ista sedes, non sit præambulum uiam præparans antichristo. Constat quidem ex Euangelio, quòd Christus sua paupertate, humilitate, & passione infuturæ conquiuit filios regni sui. Et hunc credo beatum Bernardum, lib. 3. ad Eugenium sic alloqui: Nullum tibi uenenum tantum formido, sicut libidine dominandi.

Hæc

Bona pape bonorum sunt eleemosynæ.

Bernardus ad Eugenium. Fastus pape conarguitur.

Papa dominans aut non apostolus, aut apostolus non dominans.

Forma apostolica.

Venenum ecclesiæ, libido dominandi.

Hæc Vuicleus, præter multa id genus similia, quæ hic breuitatis necessitate præcidimus.

Vuicleus hic, etsi in uita cōplures grauissimosq; perpeffus sit aduersarios: at nullos uirulentiores, quàm ex cœtu Ecclesiastico. Habebat idem tamen & bonos angelos nonnullos, uiros non solum ex infimorum sorte, sed & aulica dignitate pollētes aliquot. Inter quos ex equestri hi referuntur, Io. Cleubous, Ludouicus Clyffordus, Ric. Sturius, Tho. Latimerus, Guilielmus Neuilius, Montacutus, qui cunctas in Ecclesia sua imagines demolitus est. Accedebat & his Comes Salsburiensis, in quo satis atrociter notatum est, quod in morte confessionem ac sacramentum altaris papistici indignius respuere uidebatur. Dein, Io. de Northamptonia, prætor Londinensis, quem ferunt instinctu Vuicleui (qui hoc tempore Londini ægrotabat) in fornicarios ac adulteros eius ciuitatis, summo dedecore ac exquisitissimis probris onustos, tam acriter aduertisse, ut non ijs modò qui peccarunt pudorem, sed & cæteris peccandi metum ferè uniuersis incuteret. Præclarum profectò exemplum petoriæ seu ritatis. Quod si pari, cum officio adiuncta, uigilantia imitati essent, aut nunc imitarentur maiores nostri, inculpatus equidem, ut opinor, cum Christianorum moribus ageretur: simul & fatalem hanc malorum tempestatem, quibus tam miserè hodie concutitur Angliæ Imp. aut non incidissemus, aut adhuc propelleremus. Nunc uerò dum augurijs attendunt Principes, Episcopi ^{super}uiciosi, ambitione insaniūt Theologi, occidūtur prophetae, magnates lasciuūt, conuiuent magistratus, uulgus in omnem ruit licentiam, stupra, repudia, adulteria, auaritia, fraus, temulentia, contentio, crapula, usura, periuria, cum omnideniq; uitiorum segere, uelut effractis claustris, qua data porta ruunt: quid mirum, si luxatis undiq; reip. compagibus, ruinam demùm ac ^{καταστροφήν} spectaculare omnia uideantur? Atq; hæcenus satis opinor malis miserisq; edocti edidicimus, quid sit in manus Domini incidere, quid sit abuti Euāgelio ipsius. Tempus nunc postulat, ut pertæsi corruptelas nostras, iram Dei uertamus tandem in misericordiā. Id fiet, si uita in melius correctā, uitia in uirtutes ipsi prius commutabimus. Verùm hac de re alius erit (Christo permittēte) differendū locus.

Nunc ad fautores Vuicleui redeamus: quibus præterea accensetur D. Cobhamus, qui aperte profiteri auditus est, quemadmodū ex Vualdeno autore constat, peccatū se nunquam ex animo odisse, priusquam Vuicleui doctrina hac imbueretur. Atq; hi primarij quidem omnes. Nec deerant etiā apud ignobilis, qui dogmata illius obnixius propugnarent: sed potissimū Oxonienses, quibus nullus tamē sine aliquo stigmate immunis euasit, quin ad palinodiam aut sit adactus turpiter, aut ad ignem crudeliter adiudicatus.

DE ROB. RYGGÆO CANCELLA-

rio, Herfordo, & Ph. Repyngono.

A C de Herfordo & Repyngtono supra inspersimus quædam. Nunc hic locus admonet, ut historiam altius pleniusq; repetitam persequamur. quam ne hic quidem satis licebit indulgere prolixitati. Non enim locos tractamus communes, sed catalogum scribimus, ubi de omnibus potius quàm omnia dicendum sit. Herfordus ergo hic quum diu faueret, foueretq; Vuicleui partes, primū in suspicionem uenit apud aduersarios: mox ubi liberius profiteri cœperat quædam, quæ ad defensionem Vuicleui tendebant, hinc infeliter iam illi Carmelitę ac religiosorum ordines redditi, non paucas impegerunt hereses ex ipsius excerptas sermonibus, ac in certam formam per notarios redactas, opera cuiusdam Petri Stokisei Carmelitę: ut hoc hominum genus semper ad lites ac clamores accinctum est, quasi uni huic officio natum, alioqui prorsus inutile. Huiusmodi quiddam de araneorum natura tradunt physiologi, quod hæc quicquid sit in herbis letiferum, exugunt, ac in uenenum conuertunt.

tunt. At cuculliones isti, hoc nomine, omnes araneas antecedunt, qui non solum, quod in homine est pessimum uenantur, ac rodunt: sed ex opinionibus *epidologeris*, schismata conficiunt, ac hæreses. Tanta est artis procliuitas, natura ubi adiuvat.

Demum anno 1382, euenit ut Nicolao publicè in cœmiterio Fridesuudæ sermo cinandū esset ad plebem, Festum erat assensionis. Hic iterum Herfordo nota intentantur schismata, quod publicitus Vuicleuū tueri ausus sit: uirum fidum, bonum ac innocentem. Iamq̃ appetebat festum Corporis, quo die, ut diximus, expectabatur Repyngtoni concio. Erat hic canonicus Liestrensis, iamq̃ primum gradum fecerat ad Doctoratum, quo tempore concionem ad Braclenses quandam habuit, ob quam phariseis inuisus, suspectusq̃ reddebatur. Caterum ob ingenij niueum quendam, quem omnibus ubiq̃ præ se tulit, cum pari comitatum modestia, candorem, uel superauit, uel temperauit certe hanc Nemesin: moxq̃ in Doctoratum publica theatri approbatione adoptatus est. Qui simul atq̃ iam sumpta Doctoris persona, in scenam tandem, fabulam saltaturus, prodijt: cœpit protinus bene cælatum ac dissimulatum ingenium prodere, publicè attestatus, Vuicleuum se in omni materia morali defensurum. De re uero sacramentaria Pythagorizare uelle, donec Dominus afflaret cleri animos. Hunc ergo Babylonij, quum breui concionaturum intellexerant, subuerentes, ne ulcera religionis non satis ciuilitè perfricaret, cum Archiepiscopo Cantuariensi egerunt, ut hoc ipso die, sub concione in Philippi, in publico totius collectæ uniuersitatis confessu, conclusiones Vuicleui, priuatim condemnatæ, publicè diffamarètur. Satis astutum commentum, si quid ramentum humana astutia polleret aduersus consilium Domini. Breuiter, Data res est Pet. Stokyseo. Hic triarius erat pseudosacerdotum miles, ac unicus galinæ filius albæ. Simulq̃ data literæ ad cancellarium, uti is patrocinio suo adesset Petro, in publicandis cõclusionibus. Procancellarius erat hoc tempore, (ut prædiximus) Rob. Ryggæus, qui occulte, sed sedulo, quicquid potuit, adnitebatur in promouenda euangelij causa. Is acceptis Archiepiscopi literis, simul intellecta Carmelitæ impia molitione, maiorem in modum exacerbatus est in fraterculum, expostulans cum eo, suisq̃ similibus, nec immerito, de perturbato uniuersitatis statu, quodq̃ per eos, priuilegia, ac immunitates huius scholæ eneriuari diceret: affirmas nec Episcopo nec Archiepiscopo super uniuersitatem illam imperium, ne in hæresis quidem actione, futurum. Demum habita deliberatione, Cancellarius cum procuratoribus, alijsq̃ regentibus, & non regentibus, aperte nec dissimulanter dictitabat, nullo se pacto Carmelitæ in hoc negotio affuturum. Quid multis? Conscribitur ad concionem Philippus. Vbi inter cætera hæc præcipue futorio atramento notata sunt. Quod assereret Dominos temporales debere prius recominendari in sermonibus q̃ Papam, uel Episcopos. Deinde quod dux Lancastriæ multum, hac in causa, afficeretur, uelletq̃ istiusmodi quoscunq̃ in clientelam complecti: præter alia quæ in Vuicleui laudem, ac defensionem attingebantur.

Exacta demum concione, Philippus se in Ecclesiam Fridesuudæ recepit, stipatus amicis quibusdam (utq̃ inimici insimulabant) tectè sub uestibus obarmatis. Carmelita metu martyrij, non ausus prorepere, sese intra templi asylum continuit. Cancellarius, & Philippus in ædis prostibulo sese excipientes suauiter, dimissa concione, recesserunt ad sua. Nec parua inde lætitia per totam academiam ex ea concione consequuta est. Nec interim conquiescit irrequietus Carmelita, sed primum per commentaria, totam rei gestæ seriem Archiepiscopo exponit, sua pericula exaggerat, implorato ipsius subsidio, nihil prætermittens, quo Archiepiscopi animum, satis sua natura efferuescentem, ceit oleo caminum, posset excitare. Ad hæc posttriduum, ipse minas, ac hæreses

d spirans,

Repyngtoni
mus. Liestrensis
herford.

P. Stokyseus an
resignatus pat.
pistarum.
Ryggæus Oxon.
nie cancella-
rius.

Philippi repyngtoni
canonici Willelmus

spirans, gladiatorio spiritu, uiam in scholas affectat, probaturus (si musis placeat) Papā & episcopos oportere ante dominos temporales recommendari. Hęc dum magno conatu, sed maiori risu agit in scholis frater de Carmelo, alci-
tus per literas ad Archiepiscopum Londinum proficiscitur. Nec mora. Sequi-
tur Cancellarius cum Brytuuello, purgaturus se & suos, contra Petri crimina-
tiones. Examinati deinde de conclusionibus damnatis, consentiunt tandem,
dignę damnatas esse. Cancellarius uerō de contemptu literarum accusatus,
quum refellendo nō erat, suppliciter flexis genibus ueniam petiit. Quam de-
mum opera (ut diximus) Vuintoniensis, licet aegrē, quum exorasset, ac de-
mum dimitteretur cum mandatis quibusdam, ac suspensione hæreticorum,
statim Philippo & Herfordo excommunicationis mandatum exponit. Illi mox
ad Ducem Lancastrię confugiunt, præsidij causa. Adsumt ilico pontificij, ue-
luti serpentes semper Christi insidiantes calcaneo. Quibus tamen Dux primō
satis se difficilē, acerbūq; præbuit: at postea, nescio quo pacto uictus a pon-
tificijs, clientes miseros destituit. Li ab hoc asylo repulsi, atq; ad Archiepiscopū
relegati, ubi iam multis molestijs ac carceribus affecti essent, tandem ad pali-
nodiam duplicem adacti sunt, quoniam priorem ambiguam proposuerunt,
circa Domini annum 1382. Quorum alter uarijs postea sacerdotijs donatus
est. Repingtonus uerō episcopus Lincolnienſis, demum ex episcopo perse-
cutor est factus.

I. Astonus
Oxonienſis.

Erat autem eodem in numero & causa id temporis I. Astonus, artium can-
didatus, & eleganter doctus. Is etsi in priore confessione non renuebat, pa-
nem uirtute uerborum sacramentalium uerē idem corpus esse Christi nume-
ro, quod de uirgine susceptum est: attamen quia de subiecto & accidente ro-
gatus: non responderat simpliciter & categoricōs, secundū traditionē Roma-
nam de transmutata panis substantia, custodię seculari traditus, inde in carceres
abductus, unde haud unquā emerſisse dicit, extinctus est. Sed de ista postea.

De Gulielmo Suinderbeo.

Eodem anno Gulielmus Suinderbeus Lincolnienſis ὁ πρὸς Βύρεον, apud
episcopum Lincolnienſem hæreseos inſuſatus per Roge. Frisbium Franciſca-
num, I. Hunclauum Augustinienſem, & Th. Blactonum Dominicanum, quum
facta prouocatione ad Regem, parum hic opis affulſerat, reductus ad episco-
pum, petito ad deliberandum ſpacio, tandem compulſus in celeberrimis Lin-
colnia ac Lonceſtria eccleſijs reuocatas abiurat opiniones.

I. Purueus.

Sub idem tempus I. Purueus Oxonienſis accusationem subiit hæreseos.
De hoc ſic habetur apud Vualdenū Tomo 2. Librarius Lollardorum, & Vui-
cleui glossator erat Io. Purueus. Dicebat Abrahę adorationem, ſalutationem
ſuiſſe. Et in tomo 3. Iste I. Purueus cum Herfordo doctore theologo in carce-
re de Saluuo d maximis pœnis aſtrictus, tandem palinodiam cecinit Londi-
ni ad crucem Diui Pauli, ſub Th. Arundello Cantuarienſi Archiepiscopo. Po-
ſtea denuō incarceratus fuit ſub Henrico Cheyleo Archiepiscopo Cantua-
rienſi anno 1421. Hęc Vtaldenus. Huius aſſertumculas omnes per Ricardum
Lanyngamum eius aduerſarium excerptas, digniſſimas equidem cenſerent
commemoratione, de Sacramento Eucharistię, de Sacramento pœnitentię,
de Sacro Ordinis, de Potestate clauium, de Prædicatione Euangelij, de Con-
iugio, de Votis, de Poſſeſſionibus, de Correctione cleri, de Legibus & decre-
tis Eccleſię, de Conditione ac ſtatu Papę & cleri. de ijs enim uniuerſis &
acutē & grauiter ſcripta reliquit monumenta. Cæterū quoniam prohibeo-
rem poſtulant tractationem, hiſce in præſentia intermiſſis, aliam poſthac (Chri-
ſto annuente) daturi ſumus opportunitatem.

Puruei opera.

Crompeus.

Hos deinde cōſecuti Henricus Crompeus, monachus Cisterciēſis, qui prius
perſecutor

persecutor Vuicleui fuerat, Ricardus Vuythus, Regin. Pecokus Episcopus primū Affensis, deinde & Cisterciensis: uerū de hoc paulo post explicatius. Post hunc deinceps, Anno 1496, complures alijs, Episcoporum oppressi con- demnatione, ad crucem Pauli similiter subierunt pœnitētias. Rursus post tri- ennium alijs præterea duodecim. Quin & sequenti anno Prior Diuæ Olithæ, cum alijs quinque, ad eandem crucem statuiuntur reuocaturi opiniones.

Habuit præter hos, Vuicleuus complures adsectatores, qui etsi à Papistis interfecti non sint, uarijs tamen modis afflicti uexabantur.

In hoc albo à scriptoribus recensentur Laurentius Redmannus, artiū pro- fessor, David Sotraus Theologus, I. Aschuarbeus Vicarius (ut appellant) Diuæ Mariæ apud Oxonienses, Guil. Iamīs, iuuenis eloquenter doctus, Th. Brituuellus, Guiliel. Haulamus leguleus, Rodolph. Grenherstus, I. Scuttus, Philip. Noris, qui à Papa Eugenio 4 excommunicatus, anno 1446, ad conci- lium *in concilio* appellauit. Petrus Payneus, qui Oxonia Bohemiam profu- giens, strenuē pro utraq; sacramenti eucharistici specie, contra sophistas dimi- cabat: Qui deinde & à Bohemis, inter reliquos oratores, & Syndicos quatu- ordecim, ad concilium mittebatur Basiliense: Vbi de quarto tum Bohemo- rum articulo illo, qui erat, de ciuili dominio clericorū, per dies tres, in eo con- cilio, disseruit. An. 1438.

Atq; hæcenus expeditis ijs, quæ ad historiam, tempusq; ac fautores Ioan. Vuicleui attinebant, secuti rerum gestarū ordinem, quæ dein mortē eius sub- secuta sunt, in Concilio Constantiensi, nunc percurramus: Primumq; senten- tiam in eo concilio de opusculis eius, ac cadauere comburendo promulga- tam: Deinde testimonium academiæ Oxoniensis publicum: Postea & articu- los eo in concilio, exhibitos, & damnatos cum defensione Ioan. Hussi, in lu- cem ex antiquis monumentis proferemus.

S E N T E N T I A D A M N A T I O N I S D O C T R I N Æ

Ioan. Vuicleui, & Articulorum 45.

Sacro sancta Synodus constantiensis generale faciens, & Ecclesiam Catho- licam repræsentans, ad extirpationem præsentis schismatis, errorumq; & hæ- resum, sub eius umbra pullulantium eluminationem, reformationem Ecclesie in spiritu legitime congregata ad perpetuum rei memoriam.

Idem Catholica (sine qua, ut ait Apostolus, impossibile est placere Deo) à falsis eiusdē fidei cultoribus, imò peruersis impugnatoribus, & per super- bam curiositatem intendentibus plus sapere quàm oportet, mundi gloriam cupientibus oppugnatam sæpius, & contra illos per fideles Ecclesiæ milites spirituales opposito scuto fidei, defensatam fuisse, sanctorum patrum scriptu- ris atq; gestis instruimur. Hæc quippe bellorū genera, in bellis carnalibus po- puli aduersus gentes idololatrias, præsignata fuerunt. In his itaq; bellis spiritua- libus S. Ecclesia Catholica in fidei uirtutē, superni luminis radijs illustrata Do- mino prouidente, & sanctorum patrociniō opem ferentē, semper immacula- ta permanens, erroris tenebris uelut hostibus profugatis, gloriosissime trium- phauit. Nostris uero temporibus, uetus ille, & immundus hostis noua certa- mina, ut probati temporis huius manifesti fiant suscitauit. Quorū dux & prin- ceptus extitit quondā Ioan. Vuicleph. Pseudo christianus, qui dum uiueret ad- uersus religionem Christianam, & fidem Catholicam pertinaciter asseruit, & dogmatizauit plures articulos. Idemq; Ioan. Vuicleph libros Dialogum, & Trialogum per ipsum nominatos, & plures alios tractatus, uolumina, & opu- scula composuit. In quibus præscriptos, & plures alios damnabiles inseruit, & dogmatizauit articulos. Quos libros ad sui peruersi dogmatis publicationem publicē legendos exposuit: ex quibus insuper multa scandala, damna anima- rum, & pericula in diuersis regionibus, & præsertim Angliæ & Bohemiæ re-

Vuythus.

Oxonienſes E-
uangeliij causa
afflicti anno
1496.Redmannus.
Sotraus.
Aschuarbeus.
Gui. Iamīs.
Brituuellus.
Haulamus.
Grenherstus.
I. Scuttus.Euangelij ab
Anglia ad Boe-
mos delatum.
Petrus Payneus
Bohemorum
Syndicus.

gnis secuta sunt. Aduersus quos in Dei ueritate exurgētes magistri & Doctores uniuersitatum & studiorum Oxoniensis, & Pragensis, articulos prædictos scholasticè diu post reprobarunt. Reuerendissimi insuper Patres Archiepiscopi, Episcopi pro tempore Cantuariensis, & Eboracēsis sedis Apostolicæ Legati in Angliæ, & Pragensis in Bohæmia regnis cōdemnarunt. Libros etiā eiusdem Ioan. Vuicleph, cōburendos fore, dictus Archiepiscopus Pragēsis sedis Apostolicæ cōmissarius, in hac parte sententionaliter iudicauit, & eorum qui superessent, prohibuit lectionem fieri. Rursus his ad notitiā sedis Apostolicæ, & generalis concilij deductis, Rom. Pontifex in concilio Rom. ultimo celebrato, dictos libros, tractatus, & uolumina condemnauit, iubens illos publicè concremari: districtius inhibendo, ne quis Christi nomine insignitus audeat aliquē, seu aliquos, seu aliqua ex dictis libris, uoluminibus, tractatibus, & opusculis legere, exponere, uel tenere, aut illis quomodolibet uti uel illos, nisi in ipsorum reprobationem, allegare publicè, uel occultè. Et ut de medio Ecclesiæ illa periculosa, spurcissimaq; doctrina eliminaretur, iussit omnes per locorum ordinarios, libros, tractatus, uolumina, & opuscula huiusmodi auctoritate Apostolica per censuram ecclesiasticam, etiamsi opus esset, cum adiectione, quod contra non parentes procederetur, tanquā cōtra fautores hæresis diligenter inquiri, & repositos, ac reposita publicè ignibus concremari. Hæc autē sancta synodus præfatos articulos 45, examinari fecit, & sæpius recenseri per plures reuerendissimos Patres Rom. Ecclesiæ Cardinales, Episcopos, Abbatē, Magistros in Theologia, Doctores iuris utriusque, & plures notabiles in multitudine copiosa. Quibus articulis examinatis, fuit repertum (prout in ueritate est) aliquos & plures ex ipsis fuisse & esse notoriè hereticos, a sanctis patribus reprobatos, alios nō catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, & blasphemos, quosdam piarum aurium offensiuos, nonnullos eorum temerarios, & seditiosos. Compertum est etiam libros eius, plures articulos continere similitudinum qualitatū, doctrinamq; in Dei Ecclesia insanam, & fidei, ac moribus inimicam inducere. Propterea in nomine Domini nostri Iesu Christi hæc sancta Synodus sententias prædictorū Archiepiscoporū, ac concilij Romani ratificans, & approbans prædictos articulos, & eorum quemlibet, libros eiusdē dialogū, et Trialogū, per eundem Ioan. Vuicleph nominatos, & alios eiusdem auctoris libros, uolumina, tractatus, & opuscula quocunq; nomine censeantur, quos hic haberi uult pro sufficienter expressis, hoc perpetuo decreto reprobabat, & condemnat. Et eorundē libros, & cuiuslibet ipsorū lectionem, doctrinam, expositionē, & allegationem (nisi ad eorum reprobationem) omnibus Christi fidelibus prohibendo, inhibemus omnibus, & singulis catholicis sub anathematis interminatione, ne de cetero dictos articulos uel ipsorū aliquem audeant publicè prædicare, dogmatizare, uel tenere, uel quomodolibet allegare, nisi ad eorū reprobationem, ut dictum est, iubentes illos libros, & tractatus, uolumina & opuscula prælibata publicè concremari, prout decretum fuerat in Synodo Rom. sicut superius est expressum. Super quibus exequēdis, & debite obseruandis, mandat prædicta sancta Synodus ordinarijs locorū uigilanter intendere, prout ad quemlibet pertinet, secundum iura, & canonicas sanctiones.

De refodiendis Ioan. Vuicleph. osibus, eiusdem Synodi Decretum.

Insuper quia auctoritate sententiæ & Decreti Rom. concilij, mandatoq; Ecclesiæ, & sedis Apostolicæ, datis dilationibus debitis, processum fuit super cōdemnatione dicti Ioan. Vuicleph, & suę memoriæ, ad dictis propositis, denunciationibusq; ad uocandū eum, qui eundē, siue eius memoriā defendere uellent, si qui penitus existerent: nullus uero cōparuit, qui eundem, siue eius memoriā defensaret, exanimatis insuper testibus super impoenitentia, finalit̃q; pertu-

pertinacia dicti Ioan. Vuicleph, per commissarios deputatos, per dominum Ioan. Papam modernum, & hoc conciliū, seruatisq; seruandis, prout in talī negotio postulat ordo iuris, & eius impoenitentia, ac finali pertinacia, per euidentia signa testibus legitimis comprobata, fuit legitimē facta fides. Propterea instantē Procuratore Fiscali, ad dictoq; proposito ad audiendam sententiam, ad hanc diem, hac sancta Synodus declarat, definit, & sententiat eundem Ioan. Vuiclephum fuisse notorium hereticū, pertinacem, ac in haresi decessisse, anathematizando ipsum pariter & suam memoriam condemnando. Decernitq; exhumari corpus eius, & ossa, si ab alijs fidelibus corporibus discerni possint, & ordinat corpus eius, & ossa, si ab alijs fidelibus corporibus discerni possint, exhumari, & procul ab Ecclesiā sepultura iactari, secundum Canonicas, & legitimas sanctiones. Super quibus lectura, publicatione, pronuntiatione, & definitione, siue condemnatione Dominus Hostiensis praesidens, & dicti quatuor nationū quatuor praesidentes interrogati an placeret, responderunt omnes, & primo Hostiensis, deinde nationum praesidentes, quod placeret, & approbauerunt omnia praedicta.

Postulabat hac Pontificis prolix & maledica sententia, accuratā hīc apologiam, nisi tam inepta, futilisq; nō minus, quā barbarā, ac ne latīna quidem oratio, irrisione dignior, & nausea, quā argumentis uideretur. Quid enim ratione, & argumentis contra eum facias, qui nulla rem ratione, nec argumentis agat: nisi forte, iuxta comicū Parmenonem, dare uelis operam, ut cum ratione ne insanias? Magno uerborum turgentium strepitu, fides primū catholica obducitur, non tamen demonstratur. Si fides catholica in sedilibus inesset, nō hominibus, in uerbis, non affectibus posita, faterer posse sedem Romanam uidere catholicam. Praefertur deinde sanctae Synodi autoritas, idq; in nomine Domini nostri: quum tamen scriptura Domini nostri proferatur nulla. Legitimē, inquit, congregata. Audio: Atq; quo magis autoritati accedat pondus, adiungitur huic concilio, Synodi quoq; Romani consensus: Prout, ait, decretum fuerat in Synodo Romana, &c. Quae Synodus quā legitimē congregata esset, Bubo illa feralis sat declarauit, quae semel atq; iterum (teste Clemange) ubi in concilio Rom. sedebat Ioan. Papa, inuolitans facilius eum a sede catholica abarcere, quā ab ipso depelli, ullo telorum genere, potuit. Atq; in hac Synodo sic congregata condemnantur opuscula, & articuli 45 Ioan. Vuicleui. Ipseq; post quadagesimum annū defunctus, ab inferis rursus ad incendiū reuocatur. Et quam tandem ob rem? Quod nimirū ille solidissimis rationibus, uitam, errores, turpitudines, strepitum, & superbiam, supra quā ferri debebat, sese efferentem, coarguere sit ausus. At quanto magis Ioan. Vuicleuo gratia, hoc nomine, pro tam pio, ac salutari admonitionis officio, debebatur: Cui si fuisset obtemperatum, multo profecto uerius sedes fuisset illa, quod tum dicebatur, catholica. Nunc si satis id sit ad cōdemnandos bonorum libros, quicquid Procurator Fiscalis, aut quatuor nationum quatuor praesidentes sibi placere dicunt: sicq; peccandi licentiam tueri uolumus, ut nec ipsi meliores esse, nec a melioribus commoneri sustineamus, quorsum igitur fides, pietas, conscientia, literarum studia, scripturae sacra cognitio attineant, haud magnopere uideo. Quapropter quum Decretale hoc Synodicon sultum, praeter Cardinalem, Archiepiscoporum, Abbatū, Magistrorum in Theologia, Doctorum iuris utriusq; ac hominū deniq; sola nomina, nihil habeat, quod sit argumentis reuincendum: aduersus hanc factionis testimonium, nos ex aduerso hominum uicissim bonorum testimonia subiiciemus, primum academiae Oxoniensis: Deinde Ioan. Husli. Quae pro defensione Vuicleui, apud aequos modo accordatos Lectores, haud factura minus, quā istorum hominum, nihil ad-

Conciliū Rom.
auspicijs Bubo-
nis initum.

TESTIMONIVM VNIVERSITATIS OXONIENSIS

de doctrina et vita Ioannis Vuicleui.

VNiuerſis ſanctæ matris Eccleſiæ filiis, ad quos præſentes literæ perue-
runt. Cancellarius Vniuerſitatis Oxoniensis, cætuſq; Magiſtrorum una-
nimis ſalutem in Domino ſempiternam. Quia ſtrenuorum facta, proborū lau-
des & merita, perpetuo non concedet ſilentio prætermitti, ſed ut ipſa relatio-
ne continua, in ſui teſtimonium & alienum exemplum, fama ueriloqua prædi-
cet in remotis: quia etiā ſagax humanæ naturæ diſcretio hominum crudeli-
tate penſata, contra blaſphemantes alternos inſultus, hunc modum referendi,
& hunc clypeum deſenſionis inſtituit, ut, cum uocale teſtimonium ubiq; ad-
eſſe non poteſt, ſuppleat calamus per ſcripturam. Hinc eſt quod ſpecialis be-
neuolentiæ animum, ac teneritatis curam, ſuper uniuerſitatis noſtræ quon-
dam filio Ioanne Vuicleuo, ſacrę Theologiæ profeſſore ſecundū morum ſuo-
rum exegentiam poſſidentes, corde, uoce & ſcriptura, ſuos conditiones in ui-
ta laudabiles fuiſſe atteſtamur. Cuius morum honeſtatem, ſententiarum pro-
funditatem, & redolentiſ ſamę ſuauiſſimam ad communem fidelium notiſſimam,
eō ſeruientiſ cupimus peruenire, quō ſuæ conuerſationis maturitas, ac labo-
rum aſſiduitas, ad Dei laudem, proximorum ſalutem, Eccleſiæq; profeſſum
euidentiſ tendere diſcoſcatur, uobis igitur pateſacimus per præſentes, quōd
eius conuerſatio ab annis teneris in tempus ſui obitus continuata, ſic præclara
exiſtit & honeſta, ut nunquam de ipſo irretitiſ uel ſuſpicionis ſiniſtræ ac in-
famix nota reſperſa fuerit, ſed in reſpondendo, legendo, prædicando, determi-
nando, laudabiliter ſe habuit, uelut fidei fortis athleta ſingulos mendicitate
ſpontanea Chriſti religionem blaſphemantes, ſacrę ſcripturæ ſententijs catho-
licę expurgauit. Nec fuerat prædictus Doctor pro hæretica prauitate conui-
ctus, aut per noſtros prælatos poſt eius humationem traditus incendijs. Abſte-
enim, quod noſtri prælati tantę probitatis uirum pro hæretico condemnari
ſent, qui in logicalibus, Philoſophicis, & Theologicis, ac Moralibus, & ſpecu-
latiſ inter omnes noſtræ uniuerſitatis, ut credimus, ſcripſerat ſine pari. Quæ
omnium & ſingulorum notiſſimæ, ad quo uim manus præſentes literæ perue-
rint, ut dicti Doctoris fama habeatur crebrior, producere delectamur. In cur-
ius rei teſtimonium has literas noſtras teſtimoniales, ſigillo noſtro communi-
fecimus conſignari. Datum Oxoniæ in domo noſtræ congregationis, V, die
menſis Octobris. Anno Domini M. CCCC. VI.

TESTIMONIVM ET VERBA D. IOANNIS

Huſſi. De Vuicleuo Anglo.

EGo autem non credo, nec concedo quōd Magiſter Ioannes Vuicleph ſit
hæreticus, ſed nec nego, ſed ſpero, quōd non eſt hæreticus, quum in oc-
cultis de proximo deſeo meliorem partem eligere. Vnde ſpero quōd Magi-
ſter Ioan. Vuicleph eſt de ſaluandis. Mouet autem me ad hoc, uerbum Chriſti
dicentis Matth. 7, Nolite iudicare, ut nō iudicemini: Et Luc. 6: Nolite condem-
nare, & non condemnabimini. Et uerbum Apoſtoli 1. Cor. 4: Nolite iudicare
ante tempus, quo aduſq; ueniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tene-
brarum, & manifeſtabit occulta cordium. Secundo mouet me charitas, quam
deſeo habere ad proximū diligendo eum, ſicut meipſum. Luc. 10. Tertio mo-
uet me ſua fama, quam habet à bonis ſacerdotibus, non ab iniquis, ab uniuerſi-
tate Oxoniensi, & communiter à uulgaribus, licet non ab iniquis, auarīs, poma-
poſis, & luxuriſis prælatis, & ſacerdotibus. Quarto mouent me ſua ſcripta,
quibus nititur toto conamine omnes homines ad legem Chriſti reducere, &
clerum præcipue, ut dimittendo ſeculi Pompam, dominationem, uiuat cum
Apoſtoliſ uitam Chriſti. Quinto mouent ſuæ proteſtationes, quas ponit in
ſuis ſententijs ſapiffime reſumendo, Sexto mouet me affectus ſuus, quem ad
Chriſti

Christi legem habuit, asserens de ueritate eius, quæ non potest in uno iota uel apice fallere. Vnde fecit & librū de Veritate sacræ scripturæ, approbans usq; ad ultimum legis Dominicæ ueritatem.

Nimis ergo stulta esset consequentia: In regnis Angliæ, Franciæ, & Boemiæ, multitudo Prælatorum & clericorum habet magistrum Ioan. Vuicleph pro hæretico: igitur magister Ioan. Vuicleph est hæreticus, &c. Et par est ratio de combustionibus librorum. Nam habetur 1. Mach. 1, quod libros Dei combusserunt igni, scindentes eos, et apud quemcūq; inueniebantur libri testamenti Domini, & quicūque obseruabat legem Domini, secundum edictum regis trucidabant eum. Si ergo cōbustio malorum hominum, argueret maliciam librorum, tunc lex Domini foret mala. Similiter combustio librorū beati Gregorii argueret ipsum fore malum, & combustio multorū sanctorum argueret ipsos malos. Vnde sicut non sequitur: Pontifices, scribæ & pharisæi cum senibus populi damnauerunt Christum Iesum, ut hæreticum: igitur Dominus leus est hæreticus. Sic non sequitur de quocūq; alio homine: Pontifices, magistri, cum monachis et prælatibus damnauerunt istum hominem ut hæreticum, igitur ille homo est hæreticus. Nam ista consequentia patitur calumniam in beato Ioanne Chrysostomo, qui bis ab Episcopis & toto clero fuit tanquā hæreticus condemnatus. Similiter beatus Gregorius à Cardinalibus in suis libris exiit condemnatus.

Item pari euidentia, qua M. Ioan. Vuicleph est hæreticus, ut ipsi asserunt, diuæ memoriæ Ioan. Dux Launcestrie progenitor regis Henrici moderni Angliæ foret hereticus. Sed præfatus Dux protexit, fouit & ualde dilexit M. Ioan. Vuicleph: igitur præfatus Dux est, uel fuit hæreticus. Consequentia est bona. Minor est nota Anglis: & Maior patet in canon. Nam. 24. quæstio. ultima. Quæ aliorum ubi dicitur: Ille qui hæreticos defendit, &c. Et mox: paulo istis suppositis quero ab aduersario, utrum M. Ioan. Vuicleph est perpetuè damnatus? Si dixerit quod sic, quia hæreticus: propono sibi, M. Ioan. Vuicleph dum uixit, dogma falsum sacræ scripturæ contrarium tenuit. Si concedit, ostendat illud dogma: & deinde ostendat, quod pertinaciter tenuit: & inueniet, quod semper protestationes laudabiles contra pertinaciā in suis libris scripsit. Et paucis interiectis, dicit Dominus Ioan. Stokes in sua intimatione, quod in Anglia M. Ioan. Vuicleph habetur pro hæretico. Hoc uidetur esse falsum ex litera uniuerſitatis Oxoniensis, cui plus est credendum quā sibi, &c. Atq; de his hætenus satis.

De conclusionibus Ioan. Vuicleui supra iam dictum est in concilio terræ-motus condemnatis. Superest modò, quoniam ulterius nos uocat calumnia aduersariorum, articulos etiā illius in cōcilio Constantiensi exhibitos et condemnatos colligamus. quanquam in eorum neq; ordine neq; numero inter omnes cōuenire uideo. Aliter enim numerat Gulielmus Vuidesfordus in sua, quam Thomæ Archiepiscopo Cantuariensi dedicauit, impugnatione: aliter Ioan. Hussus. Rursusq; ab utroq; discrepat exemplar Coloniense, quod hic secuti sumus. Declarat id Apologia Hussiana, ubi paulò diuerso ordine articuli 14. 15. 17. &c. quā in quibusdam codicibus proponuntur: id quod ex defensione mox ipsius, quā articulis subiiciemus, constare poterit. Quumq; in concilium Constanti. 45 articulos adductos esse compertissimum sit, in catalogo hoc Coloniensi uno reperiuntur pauciores.

Guliel. Vuidesfordus impugnator Vuicleui.

ARTICVLI IOANNIS VVICLEVI SPARSIM EX

operibus eius ab aduersarijs & maleuolis excerpti, atq; in concilio exhibiti Constantiense.

Substantia panis materialis, & similiter uini, manent in sacramento altaris. **A**ccidentia panis non manent sine subiecto, in sacramento altaris.

Christus

- 3 Christus non est in eodem sacramento identitate realiter, in propria essentia corporali.
- Id est, indigne
hæc fecit, expo-
sit. Ioan. Hus.
Calumniam fa-
pit. 4 Si episcopus, uel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non con-
ficit, non consecrat, nec baptizat.
- 5 Non est fundatum in Euangelion, quod Christus missam ordinauerit.
- 6 Deus debet obedire diabolo.
- 7 Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior esset sibi superflua, & inutilis.
- 8 Si Papa est præscitus & malus, & per consequens membrum diaboli, non habet potestatem super fideles, ab aliquo sibi datam, nisi forte à Cæsare.
- 9 Post Vrbanum sextum, non est aliquis recipiendus in Papam, sed uiuendum more Græcorum, sub legibus proprijs.
- 10 Contra sacram scripturam est, quod uiri Ecclesiasti habent possessiones.
- 11 Nullus prælatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat ipsum excommunicatum à Deo, & qui sic excommunicat, sit hæreticus ex hoc, uel excommunicatus.
- 12 Excommunicans clericum, qui appellauit ad regem, & ad consilium regni, eo ipso est traditor regis & regni.
- 13 Illi qui dimittunt prædicare, siue uerbum Dei audire, propter excommunicationem Prælati, sunt excommunicati, & in die iudicii traditores Christi habebuntur.
- 14 Omnes de ordine mendicantium sunt hæretici, & dantes eis Eleemosynas sunt excommunicati.
- Hunc artic. ex-
planat & emol-
lit. Io. Hus. 15 Nullus est Dominus ciuiliſ, nullus est Prælatus, nullus est Episcopus, dum est in peccato mortali.
- 16 Domini temporales possunt ad arbitrium suum, auferre bona temporalia ab Ecclesia, & possessiones habitualiter à delinquentibus.
- 17 Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere.
- 18 Decimæ sunt puræ Eleemosynæ, & parochiani possunt propter peccata suorum prælatorum ad libitum eorum, eas auferre.
- 19 Speciales orationes applicatæ uni personæ, per prælatos, uel religiosos, non plus profunt eidem, quàm generales, cæteris paribus.
- 20 Conferens Eleemosynam fratribus, est excommunicatus, eo facto.
- 21 Si quis ingreditur religionem priuatâ qualemcunq, tam possessionatorum, quàm mendicantium, redditur ineptior, & inhabilior ad obseruantiam mandatorum Dei.
- 22 Sancti instituentes religiones præfatas, sic instituendo peccauerunt.
- 23 Religiosi uiuentes in religionibus priuatis, non sunt de religione Christiana.
- 24 Fratres tenentur per labores manuum, uictum acquirere, non autem per mendicitatem.
- 25 Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro alijs, eis, in temporalibus subuenientibus.
- 26 Oratio præsciti nulli ualet.
- Et hic forte cal-
lumnia. 27 Omnia de necessitate absoluta eueniunt.
- 28 Confirmatio iuuenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio, referuntur Papæ, & Episcopis, propter cupiditatem lucri temporalis & honoris.
- Forte abusus
notat. 29 Vniuersitates, studia, collegia, graduationes, et magisteria in eisdem sunt uana gentilitate introducta, & tantum profunt Ecclesiæ, quantum diabolus.
- 30 Excommunicatio Papæ, uel alterius Prælati non est timenda, quia est contra iura Antichristi.
- 31 Peccant fundantes claustra, & ingredientiſ sunt uiri diabolici.
- 32 Ditare clerum, est contra regulam Christi.

*De pontificijs
sentit episcopis.*

33 Siluester Papa, & Constantinus imperator errauerunt Ecclesiam ditando.

34 Licet alicui diacono, uel presbytero prædicare uerbum Dei, absq; auctoritate apostolicæ sedis, uel episcopi auctoritate.

35 Ingressus ordinem, uel aliquam religionem, eo ipso sunt inhabiles ad obseruandum diuina præcepta, & per consequens, ad perueniendum ad regnum cælorum, nisi apostotauerint ab iisdem.

36 Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus, sunt hæretici, eo quod possessionem habent, & omnes consentientes eis Domini seculares, & cæteri laici.

37 Ecclesia Rom. est synagoga satanæ, nec Papa est immediatus & proximus uicarius Christi, & Apostolorum.

38 Decretales Epistolæ sunt apocryphæ, & seductiua à fide Christi, & clerici sunt stulti, qui eis student.

39 Imperator, & Domini seculares sunt seducti à diabolo ut Ecclesiam dotarent de bonis temporalibus.

40 Nō est de necessitate salutis, credere Rom. Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias.

41 Fatuum est credere indulgentijs Papæ. (illicita.

42 Iuramenta quæ fiunt ad humanos contractus, & ciuilia commercia sunt

43 Augustinus, Benedictus, Bernardus damnati sunt, nisi poenituerint de hoc, quod habuerunt possessiones, & instituerunt, & intrauerunt religiones priuatas, & sic à Papa usq; ad infimum religiosum, omnes sunt hæretici.

44 Omnes religiones priuatæ indifferenter introductæ non sunt à Christo.

Quum in articulis Vualdensium, Hussi, Hieronymi, & similium, tam multa deprehendam à maleuolis aduersarijs perperam, ac captiose collecta, quorum alia trunca habentur, quædam manifestò falsa, pleraque ferè omnia ad calumniam detorta: idem & in Vuicleuianis potuisse articulis contingere, facile suspicor. Tantum ualeat, ac in omni ferè re dominatur, ubi semel occupauit, cæca affectuum inductio: sed nusquam magis, quàm in legendis libris. Quos enim amamus autores, nihil non admirari in eorum solemus libris. Contrà in alijs, facile inuenit calumniæ carpenti materiam. Quanquā & fieri fortasse poterit, ut multa scribenti Vuicleuo, quædam alicubi exciderint paradoxa, in quibus nescio quid desideres. Et quotus quisq; tandem scriptorū omnium, sic omnes impleuit perfectionis numeros, ut nusquā reprehensioni patuerit, aut errori reliquerit locum? Verum si, submota parum cæca calumniandi libidine, candidi esse rerum aestimatores uelimus, ut quidam insunt fortè nati in articulis Vuicleuianis, qui ab usu Ecclesiæ recedunt: ita rursus plurima intus reperiemus egregio sanè digna theologo: adeo ut Ioan. Hussus uel periculossimis illis temporibus, quosdam ex ijs articulis, publico patrocinio non solum

tuendos sibi, sed alijs etiam commendandos suscepit, cuius

argumentis, propter singularem in eis utilitatem, lo-

cum in hac dare historia

uisum est.

e DE.

DEFENSIO QVORVNDAM ARTICVLORV M IOANNIS VVICLEFF

in primo actu, in lectorio Theologorum collegij Caroli.

DETERMINATIO IOAN: HVS, DE PRAEDV
catione & auditione uerbi Dei, facta Anno M. CCCC. XII.

Tota academia
aduersatur iudi
cio doctorū cō
demnatium 45
articulos.

Via scienter, uel sine rationabili examine condemnare ueritatem in magnum salutis uergit periculum, dicente Domino Lucę 6. Nolite condemnare, & non cōdemnabimini: Ideo ad effugiendum huiusmodi periculum, Pragensis uniuersitas, rectoris, magistrorum, doctorum, baccalatorum, & studentium communitas, in generali congregatione, condemnationi per doctores factae in Pretorio, non consentiens, rationabilitatem condemnationis à praefatis doctoribus expetit, ut cuiuslibet articuli 45, articulum, scriptura, autoritate, uel ratione infallibili edoceant falsitatem. Quo facto, praefata uniuersitas condemnationi huiusmodi consentiet tanquam iuste. Scit enim ipsa uniuersitas, quod ut dicit Augustinus, libro 2, de doctrina Christiana in fine: Quicquid homo extra scripturam sacram didicerit, si noxium est, ibi damnatur, si utile est, ibi inuenitur, & cum quisque inuenierit, omnia quae utiliter alibi didicit, multo abundantius inueniet ea, quae nusquam omnino alibi: sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine & mirabili utilitate discuntur. Haec beatus Augustinus. Et beatus Gregorius libro 23. Moral. dicit: Deus in scriptura sacra quidquid potest singulis euenire comprehendit, atque in illa per exempla praecedentium, etiam uitam sequentium informare curauit.

Ex quibus uerbis patet, quod si quislibet articulus 45, articulum continet in toto falsitatem noxiam, is in sacra scriptura explicite, uel implicite condemnatur. Secundo, ex sententia huius Sancti sequitur, quod si condemnatio 45, articulum est utilis, ipsa in scriptura sacra inuenitur. Et cum iterum dicat beatus Augustinus ad beatum Hieronymum in epistola sua octaua, & habetur dist. 9. Ego inquit solis eis scriptoribus, qui canonici appellantur, didici hunc honorem, hunc timoremque referre, ut nullum eorum scribendo errasse, audeam credere. Et infra: Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, quantae uel doctrina polleant, non ideo uerum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia multi per alios autores, uel canonicas, uel probabiles rationes, quod à uero non abhorreat, persuadere poterunt.

Ex isto dicto traxit & conclusit Pragensis uniuersitas, quod non uult condemnationem 45, articulum factam per Doctores in Pretorio, tanquam iustam & ueram accipere, nisi condemnatores ipsam pro quolibet articulo de 45, articulis per sacram scripturam probauerint, uel per probabiles rationes. Vnde ad examinandum praedictam condemnationem, an sit efficax, assumitur articulus de numero 45, articulum qui est 14, & est esse.

Articulus Io.
Vvicleui. 14.

Illi qui dimittunt praedicare, siue uerbum Dei audire propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, & in die iudicii traditores Christi habebuntur.

Affertio articu
li 14.

Iste articulus primo continet, quod sacerdotes omittentes praedicationem uerbi Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati. Secundo continet, quod omittentes audire uerbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati. Tertio continet, quod utriusque huiusmodi in die iudicii traditores Christi habebuntur.

I.
Praedicatio euā
gelij praecepta
diuinitus.

Quantum ad primum, Supponitur, quod praedicatio uerbi Dei Apostolis & eorum sequacibus est praecepta. Patet, Nam Matthaei 10, dicitur: Misit Iesus d. 10. de.

duodecim discipulos, præcipiens eis & dicens: Euntes predicate dicētes, quia appropinquat regnum cœlorum. Idem patet Matthæi ultimo, & Luca 10. Vnde istud præceptum recognoscens Petrus apostolus Christi, pro se & pro alijs apostolis & successoribus Acto. 10 ita dixit: Præcepit nobis prædicare & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex uiuorum & mortuorum. Illud etiam mandatum recognouerunt & alij apostoli, & præsertim uas electionis dicens, sub magna sui comminatione, 1 Corinthiorum 9: Væ mihi si non euangelisauero. Et istam comminationē pensans Papa Nicolaus in 4, dist. ita dicit: Dispensatio est nobis cœlestis seminis iniuncta, uæ si nō sparserimus, uel si tacuerimus, quod cum electionis uas formidet, ac clamet, quanto magis cui libet exiguo metuendum est: Ad idem est beatus Gregorius in suo pastoralis, & habetur eadem distinctione, Sit rector. Patet etiam per sanctos doctores alios, scilicet per beatum Augustinum, Hieronymū, Isidorum, Bernhardum, quorum uerba conscribere esset longum.

Quantum ad secundum supponitur, quod auditio legis Dei populo est præcepta. Patet ista suppositio tam ex ueteri quam ex noua lege. nam Prouerborum 28 dicitur: Qui auertit aurem suam, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Et Saluator arguit & cōcludit Scribīs & Phariseis Ioan. 8 dicens: Qui ex Deo est, uerba Dei audit: ideo uos non auditis, quia ex Deo non estis.

Auditus uerbi
mandatus diuini.

Tertio notatur, quod excommunicatio est extra cōmunionem separatio. 11 quæst. 3. Nihil, & cap. Canonica. 27 quæst. 1. Viduas 34, quæst. 3. Cū sacerdos. Et est duplex, scilicet occulta & manifesta. Occulta, qua homo separatur à Christi corpore mystico, et sic à Deo per peccatum mortale, iuxta illud Psalm. 59. Iniquitates uestræ diuiserūt inter uos & Deum uestrū. Et ista excommunicatione omnē hominem qui non amat Dominū Iesum Christum, excommunicatum, sit anathema. Manifesta uerò excommunicatio potest diuidi in excommunicationem diuinam manifestam, de qua Matthæi 25: Ite maledicti, & sæpe alibi in lege Dei. & in excommunicationem manifestam humanam, qua iuste uel iniuste Prælati uel communitas eijcit hominem à participatione communis, uel ab Ecclesia. De qua sufficiat nunc ad præsens.

Excommunicatio.

Excommunicatio duplex.

Tunc pro prima parte articuli arguitur &c. Quicumque dimittūt mandatum Dei, sunt à Deo excommunicati: Sed sacerdotes dimittentes prædicationē uerbi Dei propter iniustam excommunicationem hominum, dimittūt mandatum Dei: Igitur sacerdotes qui dimittūt prædicationem uerbi Dei, sunt à Deo excommunicati. Ergo prima pars articuli uera. Maior patet per illud psalmi: Maledicti qui declinant à mandatis tuis. & minor patet ex prima suppositione, quæ ponit, quod prædicationis uerbi Dei est mandatum Dei ipsis sacerdotibus iniunctum. Vnde illis sacerdotibus dirigitur illud uerbum Saluatoris nostri Matthæi 15: Quare uos transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestram, non prædicando uerbum Dei propter iniustam excommunicationem, & sic non honorando patrem Christum & matrem sanctam ecclesiam?

Probationes
prime partis articuli.

Confirmatur sic: Omnes omittentes propter excommunicationem hominum opus sibi præcipue & ardue iniunctum à Domino Iesu Christo, sub obtentu gratiæ, sunt excommunicati: Sed sacerdotes, præsertim curati & spiritu Dei admoniti, omittentes prædicationem uerbi Dei propter excommunicationem hominum, omittunt propter excommunicationem hominum opus sibi præcipue & ardue iniunctum à Domino Iesu Christo sub obtentu gratiæ: Ergo sacerdotes, præsertim curati & spiritu Dei admoniti, omittentes prædicationem uerbi Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati. Consequentia nota est. Maior patet per illud: Maledicti qui declinant à mandatis tuis, & minor patet iterum ex prima suppositione.

e ij Item

*Apostoli impio
interdicto non
obtemperant.*

Item apostoli Christi si dimisissent prædicationē uerbi Dei propter excommunicationē hominum, quam prædixit eis Dominus Ioan. 16, dicens. Absque synagoga faciet uos, ipsi fuissent excommunicati à Deo. Ergo pari euidentia sacerdotes Christi eodē spiritu ad prædicationē inspirati, si dimittūt prædicationem propter excommunicationē hominum sunt excommunicati. Consequentia tenet à simili, & antecedēs patet, quia si dimisissent apostoli prædicationē, propter excommunicationem hominum, ipsi declinassent à mandatis Dei, & per consequens fuissent maledicti. Vnde uolentes mandatum Dei seruare, & excommunicationem hominum refellere: principibus sacerdotum, & senioribus & scribis Hierusalem, Annæ, Cayphæ, Ioanni, & Alexandro, & quotquot erant congregati de genere sacerdotali, qui denunciauerunt, ne loquerentur, neque docerent in nomine Iesu, dixerūt: Si iustum est in conspectu Dei uos audire potius, quam Deum, iudicate. Actuum 4. Et eisdem Actuum 5 dixerūt: Obedire oportet magis Deo, quam hominibus. Ex isto dicto spiritus sancti trahitur, quod sacerdotes Christi spiritu sancto inspirati ad prædicationē, prohibentibus eos prædicare contrariē spiritui sancto, debent spiritui sancto magis obedire, & excommunicationem hominum in patientia tolerare.

Et quo ad hoc dicit bene Papa Anacletus, & habetur distin. 43. Scimus, inquit, multos ob id infestare doctores, ut eos perdāt, & propriæ uoluntatis placita adimpleant, non propterea tamen doctores, in quantum uires suppetunt, à recta emulatione & bona intentione recedere debent, sciētes, quia beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Hæc ille. Et uenerabilis Beda super illo uerbo: Inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea, soluite & adducite mihi. Et si quis aliquid uobis dixerit, dicite, quia Dominus his opus habet, ita dicit: Hic mysticè præcipitur doctoribus, ut si quid obstitērit aduersitatibus, si quis prohibuerit peccatores à laqueis solui, per confessionem fidei Domino adduci, non tamen à prædicatio desistant, sed constāter insinuent, quod Dominus talibus ad ædificandum ecclesiam opus habet.

Fecerunt sic apostoli, facere igitur debent similiter Christi humiles sacerdotes. Et beatus Hieronymus ad Rusticum Narbonensem episcopum sic dicit: Nemo hinc episcoporum, inuidia diabolicæ tentationis infletur, irascatur, si plebem interdum præbyteri exhortentur, si in ecclesijs prædicent, si plebi (ut dictum est) benedicant. Etenim abneganti mihi ista sic dicam: Qui non uult facere præbyteros, quæ iubentur à Deo, dicat, quod maior est Christo. In quibus uerbis ostendit beatus Hieronymus, quod præbyteri iubentur exhortari plebem, & prædicare in ecclesijs. Secundo, quod episcopus abnegans uel abnuens eis id facere, præsertim dum sunt idonei, extollitur supra Christum, et per consequens non est in facto huiusmodi audiendus.

*Si Papa sit hære-
ticus episcopi
pij contradicāt.*

Item posito, quod Papa sit hæreticus, docens scripturæ sacræ cōtrarium. Et episcopus sit catholicus, cui mandet Papa, ut nullum permittat prædicare suæ opinionī contrarium: ut cōtingit in Leone Papa, et Hilario sancto episcopo, & addendo ad hoc, quod episcopus exequatur mandatū Papæ, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ. Isto autē stante, sacerdotes catholici docti in lege Dei si dimittunt prædicare contra hæresim Papæ propter excommunicationē hominū, sunt excommunicati. Patet quia sunt maledicti propter consensum taciturnitatis, dicēte beato Isidoro, et habetur 11. quæst. 1. Qui consentit peccantibus, & defendit aliū delinquētem, maledictus erit apud Deū & homines, & corripietur increpatione seuerissima. Et 7 quæst. 4. Omnis dicitur. Facientis proculdubio culpam habet, qui quod potest corrigere, negligit emēdare: Scriptū est enim, Non solum qui faciūt, sed qui consentiunt participes iudicantur. In casu etiam tali, sacerdotes non prædicantes contra Papæ hæresim quam doceret, essent canes muti non ualentes latrare contra lupum, qui oues inficeret Iesu Christi. Quomodo ergo non forent sui pastoris ouium proditores? Item

Item ponatur, quod episcopus cum maioribus praelatis sit adulter, & aliter peccans publice, & mandet sub poena excommunicationis cum ipsis praelatis, quod nullus predicet contra adulteriū. Isto casu stante, illi qui dimittunt cōtra adulterium predicare, propter excommunicationem hominū, sunt excommunicati a Deo. Ergo prima pars articuli uera. Probatur antecedens. Nam dicit Saluator Mar. 8: Qui me confessus fuerit, & uerba mea in generatione, ista adultera & peccatrice, & filius hominis confitebitur eum, cum uenerit in gloria patris sui cum angelis suis. Ergo qui cōfessus fuerit Christum esse non adulterū, & uerba sua ista, Matth. 5: Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis, ego autem dico uobis, quia omnis qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo: Qui inquam hæc confessus fuerit coram episcopo adultero, cum maioribus praelatis, qui sunt per casum generatio adultera, & peccatrix, & filius hominis confitebitur eum, cum uenerit in gloria patris sui, & per consequens, ut sic, est benedictus. Ergo ex opposito, qui propter excommunicationem hominum non cōfitebitur Christum, & uerba sua coram generatione ista adultera & peccatrice, ut sic, est maledictus. Tenet cōsequentia per illud uerbum Christi Lucæ 9: Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum uenerit in maiestate sua, & patris & sanctorum angelorum, dicens illud Matth. 25: Amen dico uobis, nescio uos, ite maledicti in ignem æternum.

Si praelati sint adulteri de adulterio nō est tacendum.

Item saluator noster Iesus Christus, propter præteritam excommunicationem pontificum, scribarū & pharisæorum non dimisit prædicationem regni Dei. Ergo nec sacerdotes sui ueri, & humiles debent dimittere prædicationem propter præteritam excommunicationem hominum. Tenet consequentia per illud uerbum Christi Ioan. 15: Mementote sermonis mei, quem ego dixi uobis, non est seruus maior Domino suo. Si me persequuti sunt, & uos persequentur, & antecedens patet per illud Ioan. 9: Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur Christum, extra synagogam fieret. Et per illud Ioan. 7: Numquid aliquis ex principibus credidit in eū, aut ex pharisæis, sed turba hæc, quæ non nouit legem maledicti sunt.

Exemplum Christi.

Item sacerdotes Christi humiles, & iusti sub poena peccati nō debent cessare à fructuosa prædicatione legis Dei, propter excommunicationem iniustam, uel mandatū illicitum. Probatur, sacerdotes Christi humiles & iusti, solum in illis debent obedire praelatis, quæ non sunt cōtra Deū, ut dicunt concorditer doctores sancti, docti ex lege Dei, sed quia excommunicatio iniusta: uel mandatū illicitum sunt contra Deum: Ergo sacerdotes humiles & iusti nō debent excommunicationi, & mandatis illicitis obedire, & per consequens nec debent cessare propter illa, à fructuosa prædicatione euāgelij Iesu Christi: imò debent constanter & gaudenter predicare, quia consolatur eos Dominus Matth. 5 ita dicens: Beati estis, cum maledixerint uobis homines, & persequuti uos fuerint, & dixerint omne malum aduersum uos, mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlis.

Obedientia sacerdotū Christi erga praelatos.

Itē, omnis sacerdos habens potestatem ad prædicationē ex instinctu diuino, habet eam in ædificationē, & non in destructionē Ecclesiæ, ut dicit Apostolus 1 Cor. 10: Sed omnis talis cessans à prædicatione propter præteritam excommunicationem hominū, cassaret illam potentiam, quo ad ædificationem Ecclesiæ. Ergo ut sic, peccaret contra Deum, & suam Ecclesiam, & per consequens magis debet eligere, ut propter excommunicationem huiusmodi non cesset à prædicatione, ne sit excommunicatus à Domino Iesu Christo.

Potestas prædicationis ad ædificationem non debet cessare.

Itē posito, quod Papa præcipiat, quod nullibi predicet, tunc sacerdotes Christi dimittentes prædicationē propter Papæ excommunicationem, sunt à Deo excommunicati. Patet, quia propter mandatū hominis cessaret à mandato Dei, & casus est possibilis. Nam, qua ratione Papa potest præcipere sub poena excommunicationis, e iij muni-

Ob Papæ interdictionē prædicationis euāgelij, nō est intermitte-
da.

municationis, quod nullibi prædicetur, nec in locis parochialibus: eadem ratione potest præcipere, quod nullibi prædicetur. Et prima pars patet per prohibitionem Papæ Alexandri, qui in Bulla sua prohibet, in capellis uerbū Dei ad populum prædicare, etiam si sint priuilegio sedis apostolicæ confirmatæ: quam Bullam dominus Sbynko Pragensis archiepiscopus cum canonicis acquiuit. Ex iam dictis patet prima pars articuli, scilicet ista: Sacerdotes omittentes prædicationē propter excommunicationem hominū, sunt excommunicati.

Secunda pars articuli.

Secunda pars articuli est ista: Omittentes audire uerbū Dei propter excommunicationē hominum, sunt excommunicati. Et illa probatur sic: Omnes omittentes mandatū Dei, sunt excommunicati: sed omittentes audire uerbū Dei propter excommunicationē hominum, sunt omittentes mandatū Dei: Igitur omittentes audire uerbū Dei, propter excommunicationē hominum, sunt excommunicati. Maior patet per id Psal. 118: Maledicti q̄ declināt à mādatīs tuis, & minor patet ex secūda suppositiōe, quæ dicit: quod auditio uerbi Dei populo est præcepta.

Media ad salutē necessaria non sunt omittenda.

Confirmatur sic: Omnes omittentes mediū necessariū ad salutem sunt excommunicati: sed omittentes audire uerbū Dei propter excommunicationem hominum, sunt omittentes mediū necessariū ad salutē: Igitur ut sic, sunt excommunicati. Consequētia nota est. Maior ex eo euidenter fit, quod omnes omittentes mediū necessariū ad salutē, omittunt etiā & salutē, & sic sunt extra uiam salutis, et ita à Deo excommunicati. Et minor patet ex eo, quod uerbū Dei audire, est mediū necessariū ad salutē, ut probat apostolus ad Ro. 10: Quomodo, inquit, credet ei, quē non audierūt, quomodo autē audient sine prædicatōe? Et infra ad propositum infert Apostolus: Ergo fides ex auditu, auditus autē per uerbū Christi.

Nihil agendum contra conscientiam.

Item, Quicquid fit contra conscientiam ædificat ad gehennam, ut de restitutione spoliatorū, cap. Literas porro: sed dimittere auditionem uerbi Dei propter excommunicationē hominum, est aliquid quod fit cōtra conscientiā: Igitur dimittere auditionē uerbi Dei propter excommunicationē hominum, ædificat ad gehennā. Et per cōsequens, propter nullā excommunicationē fieri debet. Vnde ex quo mulier adiudicata uiro, quæ scit esse in cōsanguinitatis gradibus, quos diuina lex prohibuit, ne cōtra Deū faciat, nō debet obedire iudicio, sed potius excommunicationē humiliter sustinere, ut patet capitulo præallegato. Sic ueri Christiani ne cōtra Deū faciant, potius debēt excommunicationē hominum sustinere humiliter, q̄ omittere auditionem uerbi Dei. Facit ad hoc 11. quæst. 3. ubi dicitur: Qui omnipotentē Deū metuit, nec contra Euangelium, nec contra apostolos, nec cōtra prophetas, uel sanctorū patrū instituta agere aliquid illo modo præsumit. Ex his patet secunda pars articuli, scilicet, quod omittentes audire uerbum Dei propter excommunicationē hominum, sunt excommunicati.

Probationes tertie partis articuli.

Et cū omnes Christiani adulti, finaliter impenitentes, quodammodo habentur traditores Christi in die iudicii, eo quod fuerunt perfidi serui Christi: Igitur timidi omittentes prædicationē & auditionē uerbi Dei propter excommunicationem hominum, habebuntur Christi traditores, & dabūt Domino rationē. Vnde quoad utroq; tales Chrysostomus Homelia 41, ostendens quomodo Dominus alios uoluit esse doctores, alios discipulos, dicit: Nam ad eos quos uult esse doctores, sic ait per Esaiā: Loquimini sacerdotes in cordibus populi, quia si sacerdotes nō manifestauerint omnē ueritatē in populo, dabūt rationem in die iudicii. Similiter uerō, si populus non didicerit ueritatem, dabit rationem in die iudicii. Patet etiam per eundem expressius super illud Matth. 10: Nolite timere eos qui occidūt corpus. & habetur 11. quæst. 3. sub hac forma: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, ne forte propter timorē mortis, nec libere dicatis quod audistis, nec fiducialiter prædicetis omnibus quod in aure soli audistis. Sicut ergo ex his solis ostenditur, non solū ille est proditor ueritatis, qui transgrediens ueritatem, palam pro ueritate loquitur mendacium: sed etiam ille, qui non libere pronunciat ueritatem, quam libere pronunciare oportet,

oportet, aut non libere ueritatem defendit, quam libere defendere conuenit, proditor est ueritatis. Nam sicut sacerdos debitor est, ut ueritatē quam audit à Deo libere pronūciet, predicet, sic Laicus debitor est, ut ueritatē quā audiuit à sacerdotibus probatā quidē in scripturis, defendat fiducialiter, quod si nō fecerit, prodit ueritatē. Corde enim creditur ad iusticiā, ore autē fit cōfessio ad salutē. Hec Chrysostomus, qui unā cū populo subdito excōmunicationem episcoporū humiliter sustinens prädicauit libere ueritatem, & populus audiuit, & sic uerbo & opere ueritatem docuit libere, ne esset proditor ueritatis, & per consequens ne haberetur in die iudicij ut proditor Domini Iesu Christi, & patet tertia pars articuli supra dicti.

Chrysostomus si
militer sustinens
excōmunicatio-
nem, tamen domi-
cui

ARTICVLVS XV IN ORDINE

articulorum 45, est iste.

Licet alicui diacono uel presbytero prädicare uerbum Dei absq̃ autoritate sedis Apostolicæ siue episcopi catholici.

Articulus Vult
cleui 15.

Vocando auctoritatem sedis apostolicę cōsensum proprie specialem, autorisantem. Similiter episcopi auctoritatē, consensum episcopi specialē autorisantem ipsum diaconū, uel presbyterū ad prädicandū. Pro ueritate articuli, arguitur sic: Sicut consummato matrimonio, cōiuges sine speciali licentiā Papę uel episcopi, possunt licite generare filios carnales: sic diaconi uel presbyteri in finctu Dei, per euangelij Iesu Christi sine speciali Papę uel episcopi licentiā possunt licite generare filios spirituales. Ergo articulus uerus. Et antecedens probatur. Nam quā placitū opus est Deo, quod coniuges sine speciali licentiā Papę uel episcopi licite generant filios carnales, tam placitū est sibi, quod diaconi uel presbyteri in finctu Dei, per euangelij Iesu Christi sine speciali Papę uel episcopi licentiā generent spirituales filios Dei. Ergo assumptū uerum.

Probationes
articuli.

Sine Papę licen-
tia debet quilibet
uerbum Dei
Legitimo modo
ab ecclesia uoca-
tus, prädica-
care.

Quod si negat similitudo, detur diuersitas. Imò cū peius est, semen uerbi Dei nō admittere uel suffocare, quā carnale semen, sic ecōtrario, melius est semen uerbi Dei spargere & suscipere, quo suscitentur filij Dei, quā suscipere uel dare semen, quo suscitētur filij carnis. Et hinc Saluator Matthei 10, dicit: Quicunq̃ non receperint uos, neq̃ audierint sermones uestros, excutite puluerem de pedibus uestris, amen dico uobis, quod tollerabilis esset terræ Sodomorum & Gomorreorum in die iudicij, quā illi ciuitati.

Item, Spiritu Iesu Christi instigante, diaconus uel præsbyter potest sine speciali Papę uel episcopi licentiā prädicare uerbū Dei. Ergo sibi licet. Patet. consequentia, quia maioris uirtutis est spiritus Iesu Christi instigās diaconū uel sacerdotē ad prädicandum euangelij, q̃ prohibito Papę uel episcopi humanitatus adinuenta. Ergo spiritui Christi instiganti est infallibiliter plus parendū, iuxta regulā apostolicā Acto. 5. Magis Deo oportet obedire quā hominibus.

Item, Qua ratione Heldad et Medad, super quos requieuit spiritus, prophetauerūt licite, Moyse irrequisito, ut habet Num. 11, eadē ratione sacerdos Christi humilis, super quem requiescit spiritus Domini, irrequisito Papa uel episcopo, licite potest prädicare populo uerbū Dei. Et utinā in hoc facto prelati haberent spiritū Moyfi. Nā Num. 11, dicitur: Cumq̃ prophetarent in castris, scilicet Heldad & Medad, cucurrit puer & nūciāuit Moyfi dicēs: Heldad & Medad prophetant in castris: statim Iosue filius Nun minister Moyfi, & electus ē pluribus ait: Domine mi Moyse prohibe eos. At ille: Quid, inquit, amularis pro me: quis tribuat ut omnis populus prophetet: et det eis dñs spiritū suum.

Quis tribuat
ut omnis popu-
lus prophetet.

O utinā affectū istius uiri sancti, amici Dei, haberent nūc Papa & episcopi, tūc enim nō prohiberēt Christi humilibus diaconis et sacerdotibus prädicare euangelij Iesu Christi. Illū quidem affectū habuit beatus Gregorius qui lib. 22. Mor. super illo uerbo Iob: Et animā agricolarū eius afflixi, ita loquit̃: Agricole quippe huius terre sunt hi, qui minori loco positi, quo ualent zelo, quāto pos-

sunt

sunt opere ad eruditionē sanctæ Ecclesiæ in prædicatione gratiæ cooperatur, quos uidelicet huius terræ agricolas, hoc est, non affligere eorum laboribus, non inuidere. Nec rector Ecclesiæ dum soli sibi ius prædicationis uendicat, etiam alijs recte prædicantibus inuidia se mordente contradicat. Pia etenim pastoris mens, quia non propriam gloriā quærit ab hominibus, uult adiuuari, quod fidelis namq; prædicator optat, si fieri ualeat, ut ueritatem, quam solus loqui non sufficit, ora cunctorum sonet. Vnde cum Iosue duobus in castris remanentibus atq; prophetantibus uellet obsistere: Quid æmularis, inquit, pro me: quia quod habuit bonum, alijs non inuidit. Hec Gregorius.

*Cursus uerbi
non debet impe-
diri.*

Item, sacerdotes Christi humiles habent ex speciali dono Dei noticiam & animum euangelizandi. Sed nec Papæ, nec episcopo, nec alicui homini licet eos impedire, ne in hoc impediatur uerbum Dei, ut currat sermo Christi liberius, ergo articulus uerus. Rex enim nō tantum dominatur super subditorum, imo suorum filiorū temporalibus, quin possint dare eleemosynam quibus uolunt, ergo multo magis episcopus nō tantum dominatur super sciētia humilis præbyteri & alijs donis Dei, quin possint liberē ex titulo spiritualis eleemosynæ gratis populo Euangelium prædicare. Quoniā ergo mirabile foret, quod episcopus prohiberet dare corporalem pauperibus esurientibus eleemosynam, tam mirabile & amplius foret, quod prohiberet sacerdoti Christi humili, & scienti dare spiritualem eleemosynam per euangelizationem uerbi Dei.

Bernhardus.

Item, Nulli catholico uerti debet in dubium, quin homo sufficiens, sit obligator ad docendum ignaros, ad consulendum ambiguos, ad castigandum efrenes, & ad remittendum iniuriantibus, quā ad alia misericordiæ opera impendendum. Cum ergo sufficiens ad ministrandum eleemosynas corporales, teneatur ad illas sub pœna damnationis uidelicet Matthæi 25, multo magis sufficiens ad eleemosynas spirituales. Et istam eleemosynam necessariam Romano pontifici uidit beatus Bernardus libro 3, ad Eugenium, quando dixit: Nullum tibi uenenum, nullum gladium plus formido, quā libidinem dominandi. Qua ergo fronte non daret fidelis sacerdos Papæ uel alteri spirituales eleemosynas, sine speciali licentia Papæ uel episcopi, quæ propter longam distantiam non potest à sacerdotibus obtineri etiam et requiri: Prohibitio enim prælati si propter necessitatem rumpitur, non culpatur, u quæst. 3. Antecessor & cap. sequenti.

Obiecta.

Item, Frustra daretur potestas Diaconis & Presbyteris in consecratione ad prædicandū, nisi necessitate occurrēte, sine speciali autoritate liceret eis Euangelium prædicare. Patet quia per aduersarium nō licet ipsis illa autoritate uti, sine speciali licentia, ergo illa est frustra data. Patet cōsequētia per illud commune dictū philosophi: Frustra est potentia, cuius non est actus. Et quia iste articulus est quasi correlariū præcedentis articuli, ideo de ipso sufficiāt ista dicta. Sed contra dicta utriusq; articuli obijciuntur per illud 16, quæst. 1. Cum cōsilibus et summopere omnibus presbyteris, et diaconis, et reliquis clericis attendendum est, ut nihil absq; licentia episcopi proprii agant. Item, Obijciuntur per illud libro 5 Decretalium, titulo de hæreticis cap. Cum ex iniuncto, ubi dicitur: Non debet sibi quisquam indifferenter prædicationis officium usurpare, eum secūdum apostolum, Quomodo prædicabunt, nisi mittantur: Vbi etiam ostendit Innocentius, quod non sufficit alicui dicere, quod sit à Deo missus ad prædicandum, nisi hoc ostendat.

Responsiones.

Ad primum respondet Glosa ibidem super illo uerbo, Absq; licentia, scilicet generali, quod obtinetur & datur, cum episcopus aliquem præbyterum instituerit ad regendum populum. Ex eo enim uidetur episcopus dare sibi generalem licentiam & potestatem ministrandi populo & officiandi Ecclesiam. Hæc Glosa. Et ad idem 7 quæst. 1 dicitur, cap. episcopi: Episcopi uel presbyteri, si causa

ri, si causa uisitandi ad Ecclesiam alterius episcopi uenerint, in gradu (Glosa i, in honore suo) suscipiantur, & tam ad uerbū faciendum, quam ad oblationem consecrandā inuitentur. Pro secundo est notandū quod bene ibi dicitur: Non debet sibi quisquam indifferenter prædicationis officium usurpare. Usurpare enim est illicite in usum trahere. Ille ergo diaconus, uel sacerdos indifferenter prædicationis officium usurpat, qui uiuens enormiter, uel legi Christi contrariē, uel existens ignarus legis Dei, prædicat, uel qui propter quæstū temporalium, uel propter festū, lautam uitam, uel propter uanam gloriam prædicat. Qui autē uiuit legi Christi cōformiter, & motus affectu sincere charitatis, intendit purē honorem Dei, salutem propriā, & proximī: & prædicat non mendacia, non mendicia uana, non apocrypha, sed legem Christi, & sanctorū doctorū sententiās, ille sic prædicans, tempore necessitatis occurrente, deficiente in casu Papa & episcopo, uel obuiās in casu possibili hæreticorū prædicationibus, uel pseudo prædicatoribus, ille ut sic, prædicationis officium nō usurpat, & in tali causa non dubium, quin à Deo sit missus. Et istud responder etiā ad illud, ubi dicitur consequenter: Quod si forte quis argutē respondeat, quod tales inuisibiliter mittuntur à Deo, & si non uisibiliter mittantur ab homine, cū inuisibilis missio merito sit dignior, quā uisibilis, & diuina lōge melior, quā humana. Potest rationabiliter responderi, quod cū interior illa missio sit occulta, nō sufficit cuiquam nude tantum asserere, quod sit missus à Deo, cū hoc quilibet hæreticus assereret: sed oportet, quod astruat illam inuisibilem missionem per operationem miraculi, per scripturæ testimoniū speciale.

Officiū ministr. falso usurpare quid.

Quis uerus ecclesie minister.

Hic est notandum, secundum beatum Augustinum libro 65 quæstionum ad Orosium, quod quadruplex est missio. Primā à Deo tantū, de qua patet in Moyse & alijs à Deo inspiratis, & ista soluit à lege statuti, sic quod ille, quem spiritus Dei inspirat, prælato suo grātiās dicente, ad uitā meliorem potest transire. Vnde, quo ad hoc, dicit Virbanus Papa 19 quæst. 2: Dux sunt, inquit, leges. Vna publica, altera priuata.

Missio quadruplex.

I. o. p. d. s.

Lex publica.

Publica est, quæ à sanctis patribus, scriptis est confirmata, ut est Lex canonum, quæ quidem propter transgressionem est tradita. Verbi gratia: Decretum est in canonibus, clericum non debere à suo episcopatu ad alium transire sine commendaticijs literis sui episcopi, quod propter criminosos constitutū est, ne uidelicet infames, ab aliquo episcopo suscipiantur persone. Solebant enim officia sua, cū non poterant in suo episcopatu, in alio celebrare, quod iure, præceptis, & scriptis detestatum est.

Lex priuata.

Lex uero priuata est, quæ instinctu spiritus sancti in corde scribitur, sicut de quibusdā dicit Apostolus: Qui habent legem Dei scriptam in cordibus suis. Et alibi: Cū gentes legem Dei non habeant, sed naturaliter quæ legis sunt faciūt, ipsi sibi sunt leges. Et infra: Dignior enim est lex priuata, quā publica: spiritus quidem Dei lex est, & qui spiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur: & quis est, qui possit spiritui sancto dignē resistere? Quisquis igitur hic spiritu Dei ducitur, etiam episcopo suo contradicente, eat liber nostra autoritate, iusto enim lex nō est posita: sed ubi spiritus Dei, ibi libertas, & si spiritu Dei ducimini, non estis sub lege.

Ecce hic ponit, quod missio à Deo per inspirationē nō ligatur lege statuti, quia dignior est illa lex quā publica. Secūdo habet, quod propter transgressores, & non propter iustos est lex statuti posita. Tertio, quod quisquis spiritu Dei ducit, episcopo contradicente, ad uitā meliorem potest transire. Ex quo patet, quod diaconus, uel sacerdos dispositus ad prædicandum, & ductus spiritu Dei, liberē Christi euangeliū, absq; spirituali licētia episcopi potest prædicare. Patet, quia bonū est diaconū uel sacerdotē bene uiuere & utiliter prædicare, ergo poterit de prædicationis ocio in laborē, & sic ad uitā meliorem transire.

f Sed

Missiōe imme-
diatam à Deo
quius iactare
potest.

Prædicatores
duplices.

De signis et pro-
digijs antichri-
sti.

Cur sub anti-
christo cessabūt
miracula uera.

Sed quia dicitur ubi supra, quod cum illa interior missio sit occulta, non sufficit cuiquam nudè tantum asserere, quod ipse sit missus à Deo, cum hæc quilibet hæreticus asseueret: sed oportet, quod astruat illam inuisibilem missionem per operationē miraculi, & scripturæ testimonium speciale. Pro isto est notandum, quod duplices sunt prædicatores: scilicet, Saluatoris Christi, & seductoris Antichristi. Primi ipsum sequentes, docent populum in ueritate. Alij corrupti mente, reprobi circa fidem, resistunt ueritati, & in auaritia fictis sermonibus negotiantur de populo, & hi dant & dabunt miracula, quia dicit Saluator Matthæi 24: Surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest etiā, electi. Et apostolus 2 ad Thessalonicenses 2, de eorum capite antichristo dicit: Cuius aduentus secundum operationem sathanæ in omni uirtute & signis & prodigijs mendacibus, in omni seductione iniquitatis his qui pereunt, eo quod charitatem ueritatis non receperunt, ut salui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. Ecce quā expresse Saluator per se & per suum apostolum docet, quod Antichristi discipuli cum suo capite coruscabunt signis magnis, & prodigijs.

Veri autem Christi discipuli non sic temporibus antichristi, dicente beato Isidoro in de Summo bono, libro 1 capite 25. Antequā antichristus appareat, uirtutes ab Ecclesia & signa cessabunt, quatenus eam quasi abiectiorē persequatur audacius. Ob hanc utilitatem cessabunt sub antichristo miracula & uirtutes, ut per hoc sanctorum patet & patientia, & reproborum qui scandalisantur leuitas ostendatur, & persequentium audacia ferocior efficiatur. Hæc Isidorus. Et beatus Gregorius 24 Mor. dicit: Terribili quippe dispositionis occultæ examine, priusquā Leuiatan iste in illo damnato homine quem assumit appareat, à sancta Ecclesia uirtutum signa subtrahentur.

Nam prophetia absconditur, curationum gratia aufertur, prolixioris absinentiæ uirtus imminuitur, doctrinæ uerba conticescunt, miraculorum prodigia tollentur. Quæ quidem nequaquam superna dispositio funditus subtrahitur: sed non hæc, sicut prioribus temporibus apertè ac multipliciter ostendit, quod tamē mira dispensatione agitur, ut una ex re diuina simul et pietas et iustitia cōpleatur: dum enim subtractis miraculorum uirtutibus sancta Ecclesia, uelut abiectior apparet, & bonorum præmium quiescit, qui illam propter spem celestium, non propter præsentia signa uenerantur, & malorum mens contristat citius ostenditur, qui sequi quæ promittit inuisibilia negligunt, dum signis uisibilibus continentur.

Dum igitur humilitas fidelium omnium multitudine & manifestatione signorum quasi destituitur, terribili occultæ dispensationis examine, inde bonis misericordia largitur, unde malis iusta ira cumulat. Quia ergo Leuiatan iste priusquam manifestus & conspicuus ueniat, recte nunc dicitur: Faciem eius præcedet egestas. Antè enim à fidelibus miraculorum diuitiæ subtrahuntur, & tunc contra eos antiquus ille hostis per aperta prodigia ostenditur, ut quò ipse per signa extollitur, eò à fidelibus sine signis robustius ac laudabilius uincatur.

Idem libro 16, super illo uerbo: Quis arguet corā eò uiam eius: & quæ fecit, quis reddet illi: dicit, Beatus Iob, dum de omniū malorū corpore loqueretur, subito ad omniū iniquorū caput conuertit. Vidit enim quod in fine mundi sathan hominē ingrediens, quæ sacra scriptura Antichristum appellat, tanta elatione extollitur, tanta uirtute principatur, tantis signis & prodigijs in sanctitatis ostensione se eleuat, ut argui ab homine eius facta nō ualeat, quia cū potestate terroris adiunguntur etiā signa ostensione sanctitatis. Et ait: Quis arguet coram

Antichristi de-
scriptio ex Gre-
gorio.

ram eo uias eius: Quis uidelicet hominū illum increpare audeat, cuius uisum ferre pertimescit: Sed tamen eius uiam non solum Eliās & Enoch, qui in eius exprobratione ad medium deducuntur, sed etiam omnes electi arguunt, dum contēnunt, dum uirtute mentis eius maliciā resistunt. Sed quia hoc ex diuina gratia & non suis uiribus faciunt, recte nunc dicit: Quis arguet coram eo uias eius, quis etenim nisi Deus: cuius adiutorio electi, ut resistere ualeāt, fulciunt.

Et infra, In eo ergo, quod sancti uiri eius iniquitati cōtradiciunt, non ipsi qui uiam eius arguunt, sed ille est, ex cuius gratia confortati sunt. Itē libro secundo dicit: Nunc sancta Ecclesia etiā si qua fiant hereticorū miracula despiciat, quia hac sanctitatis speciē non esse cognoscit. Probatio quippe sanctitatis, non est signa facere, sed unumquemq, ut se diligere, de Deo uero uera, de proximo aut meliora quā de semetipso sentire: namq, uera uirtus in amore est, non autem in ostensione miraculi. Veritas demonstrat, quæ ait: In hoc cognoscent, quia mei discipuli estis, si dilectionē habueritis adinuicem. Qui enim non ait: in hoc cognoscent, quia mei discipuli estis, si signa feceritis, sed ait: si dilectionem habueritis ad inuicē, aperte indicat, quia nos Dei famulos non miracula: sed solum sola Dei charitas probat. Testimoniū ergo supremi discipulatus est donū fraternæ dilectionis: Hæc per totum Gregorius. Et ualde sæpe alibi loquitur de miraculis, quomodo cessabunt in iustis, & abundabunt in malis.

Probatio sancti-
tatis.

Item Chrysostomus Homelia 55. Ejicere dæmonia cōmune est opus inter ministros Dei, & ministros diaboli. Veritatē confiteri, & iustitiā facere, priuatū est opus tantūmodo sanctorū. Ideo quē uideris dæmonia ejicientē, si nō sit confessio ueritatis in ore eius, nec iustitia in manibus eius, non est homo Dei. Si aut uideris ueritatē confitentem & facientē iusticiam, etsi dæmonia nō ejicit, homo Dei est. Et sequitur: Sciamus quia sicut in aduentu Christi ante illum Prophete, & cum illo Apostoli in spiritu sancto faciebant uirtutes, qualis enim res mōta fuerit talis odor procedit. Idem super principiū Matthæi: Tria totus mundus mirabat, Christum post mortē resurrexisse, carnem in cœlum ascendisse, & per undecim Apostolos totum mundū conuertisse. Huius autē quadruplex causa fuit: scilicet pecuniæ contemptus, gloriæ despectus, secularium occupationū segregatio, & terribiliū perperessio. Hæc Chrysostomus.

Signa cōmunia
sunt Christi &
antichristi mini-
stris.

Tria summa
miracula.

Item Isidorus de summo bono, lib. 1, cap. 25: Sicut in apostolis laudatior erat mirabilis uirtus operum, quā uirtus signorum, ita & nunc in Ecclesia, plus est bene uiuere, quā signa facere. Quod nunc Ecclesia Dei miracula non facit, quæ sub Apostolis faciebat, causa est: quia tunc oportebat mundū miraculis credere, nunc uerō credentē oportet bonis operibus corruscare. Nam ideo tunc signa fiebant exterius, ut interius fides roboraret. Nam in fide miracula quicunq, requirit, uanam gloriā ut laudetur querit. Scriptū est enim: Miracula in signum sunt infidelibus, sed nō fidelibus. Hæc ille. Item Augustinus libro Confessionum: Nihil mirabilius in rebus humanis, quā diligere inimicos.

Ecce ex his iam dictis sanctorū elicitur, quod nostris temporibus & futuris magis Antichristi discipuli quā Christi miraculis corruscant & corruscabūt, per id uerbū Christi: Surgent pseudoprophete & dabunt signa magna. Secundo habet, quod magna & maiora miracula sunt, confiteri ueritatem, & facere iusticiam, quā miracula operari. Tertio elicitur, quod quicunq, sacerdos uel diaconus inimicos diligit, diuitias cōtemnit, gloriā seculi despiciat, secularium rerum occupationē fugit, & cōminationes terribiles, imō & percussiones propter euangelisationē humiliter sustinet, ille facit miracula, habens testimoniū, quod ipse est uerus discipulus Iesu Christi. Patet per illud uerbū Christi Matthæi: Sic luceant opera uestra bona coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cœlis est. & per illud Ioan. 10: Operibus credite. Et pro isto dicit beatus Gregorius in Dialogorū lib. 1: Vitæ

Corrolaria ex
dictis patrum.

I.
II.
III.

Vera miracula
ministriorum.

f ij nanq

namq[ue] ueræ æstimatio est in uirtute operum, non in ostensione signorum. Et quarto, ex iam dictis colligitur, quod efficacius est testimonium diacono uel presbytero, quod sit à Deo missus, ueritatem confiteri, & Christum in supradictis uirtutibus imitari, quam dæmonia eiecere, uel aliud miraculum facere. Patet per illud allegatum Chrysostomi uerbum: Quem uideris dæmonia eiecisse, si non sit confessio ueritatis in ore eius, nec iustitia in manibus eius, non est homo Dei. Et istud confirmatur per illud uerbum Christi Matthæi 7: Multi dicent mihi in die illa: Domine domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo multas uirtutes fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquā noui uos, discedite à me qui operamini iniquitatem. Pro secunda parte dicit Chrysostomus: Si autem uideris ueritatem confitentē, & facientem iusticiam, etsi dæmonia non eiecit, homo Dei est. Ex his patet, quod quilibet diaconus uel sacerdos cōfitemens ueritatem & faciens iusticiam habet testimoniū efficax, quod ipse est missus à Deo, & quod non oportet ipsum probare illam missionem, per operationem miraculi, propter operationem iusticiæ, nec per scripturā, quæ expresse ipsum nomine exprimeret, quod ad euangelisandum à Domino foret missus.

Testimoniū ueri
sacerdotis.

Prima pars patet, quia ex iam dictis, in electis cessabunt miracula, temporibus Antichristi. Et secunda pars patet, quia nullus præsentium prædicatorum potest ostendere ex scriptura legis Dei, quod ipse sit specialiter nominatus. Et similiter dico de futuris prædicatoribus, qui non sunt nominetenus nominati. Nec obijciat quis de Enoch, & Helia, quia illi sunt prædicatorum antiqui, qui sancto spiritu prophetarūt. Et patet, quod sicut non est causa sufficiens ad probandum, quod ille sacerdos uel diaconus, ad prædicandū à Deo est missus, quia facit miracula, sic non est causa sufficiens ad probandū, quod non sit ad prædicandū à Deo missus, quia non facit miracula, sed confiteri ueritatē, facere iusticiam, mundū contemnere, gloriā spernere, opprobria sustinere humiliter sacerdoti uel diacono est testimoniū sufficiens, ut habens legis Dei notitiā, prædicet liberè Iesu Christi Euangelium, quia ut sic, est à Deo missus, & illa est missio de qua ad Rom. 10 dicit Apostolus: Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Vbi dicit Glosa Augustini: Hæc ad ipsam gratiam commendandam ualent, ut per hoc, totum bonum nostrum, à gratia præueniente ostendatur, dicit enim, quod credere ex auditu est, audire ex prædicatione, prædicare ex missione Dei, ut ita totum descendat ex fonte gratiæ, prædicatio autem uere est ex missione. Hæc Glosa. Quomodo ergo prædicabunt nisi mittantur à Deo?

Missio ministro-
rum uerbi.

Quatuor gene-
ra missionis.

Et patet quod prima missio est à Deo tantum, ut patet de Moyse. Secunda missio est à Deo & ab homine, sicut patet de Iosue & alijs, à Deo & à superioribus missis ad prædicandum. Tertia missio est ab homine tantum, ut est, quæ non fundatur in lege Dei, sed in traditionibus humanis, quas plus ponderant. Quarta nominetenus missio, est illorum, qui à seipsis indigne usurpant prædicandi officium, ut pseudopropheta, de quibus Hieremiæ 23 dicit Deus: Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Si stetitissent in consilio meo & nota fecissent uerba mea populo meo, auertissem utique eos à uia sua mala & à cogitationibus suis pessimis. Et de illis prophetis dixit Saluator Matth. Surgent pseudopropheta. Et Petrus suis immediatis discipulis 2 Pet. 2, prophetauit Christi fidelibus, de illis dicens: Fuerunt uerò pseudopropheta in populo, sicut & in uobis erunt magistri mendaces, infra, per quos uia ueritatis blasphemabitur. Et ut det notitiam cognoscendi eos, subdit, & in auaricia, de uobis fictis uerbis negotiabuntur.

Antichristi mini-
strorum Christi
& Antichristi.

Ista fidelis in animo ponderans, leuiter potest nunc cognoscere, quanti sunt pseudopropheta, per quos uim ueritatis Christi blasphematur, & auaritiæ ne-
gociatio exercetur, & illi prædicant liberè mendacia. Sed sacerdotes Christi hu-
miles

les et ueraces ubi apparuerint, persecutionē illico patiuntur. Impletur prophētia Apostoli 2 Tim. 3: Omnes, inquit, qui pie uolūt uiuere, persecutionē patientur, mali autē homines & seductores proficient in peius, errantes & in errorem mittentes. In tantum autē iam proficiunt errantes, quod prædicant mendacia, hæreticantes fideles Christi, nec est qui prohibeat eis mendacia, dummodo non prædicent contra uicia prælatorum. Quomodo ergo iam non extollitur anti-christus super omne quod dicit Deus, membra Christi in suo supprimens officio, & in mendacijs libertans, & fortificans sua membra? Ideo ueraces & cordati Christi discipuli debent stare succincti lumbos, calciati pedes in præparatione euangelij, sumētes gladium, quod est uerbum Dei ad Ephe. 6, & pugnare contra antichristi uersutias, qui conatur extinguere euangelisationem Domini Iesu Christi.

Ministri anti-christi dissimulant uicia prælatorum.

IN SECVNDO ACTV ANNO EODEM, DE ABLATIONE TEMPORAL- ium à clericis Determinatio Ioannis Hus.

Dhonorē omnipotentis Dei, & Domini Iesu Christi, pro inuestiganda ueritate, & ad profectum sanctæ matris Ecclesiæ, iuxta congregationem, uniuerſitatis nostræ Pragensis, quæ cauens ne ueritati faceret præiudiciū, condemnationi 45 articulorum consentire distulit, optans usq; hodie prædictorum articulorum, & sigillatim cuiuslibet articuli condemnationis huius rationem. Vnde & semper rationem expetit, eo quod dicit in Canone Damasus Papa dist. 68, cap. Cor episcopī. Quod ratione caret, extirpari necesse est. Ex quo uidetur quod condemnatio 45 articulorum si ratione caret pro quolibet articulo, est necessariò extirpanda.

Condemnatio 45 articulorū caret ratione, ideo extirpanda.

Quod si quis obiecerit: Rationē de qualibet re expetere, est diuinæ potestatis derogare. Ad istam obiectionem responder magister Vuilhelmus, in sua philosophia libro 1 prope finem, tractans illud Genesis 2, Formauit Deus hominem de limo terræ, ubi dicit: Nam in quo scripturæ diuinæ contrarij sumus, si quod in illa dictū est, esse factum, quare factū sit explicemus? Si enim unus sapiens dicat aliquid esse factum, & non explicet qualiter, alter uero dicat hoc idem, & explicet, quæ in hoc contrarietas? Sed quoniam ipsi nesciunt uires naturæ, ut ignorantia suæ socios omnes habeant, nolunt aliquem eas inquirere: sed ut rusticos nos credere, nec rationem quærere, ut iam impleatur illud propheticum: Erit sacerdos, sicut populus. Nos autem dicimus in omnibus rationem esse quærendam, si potest inueniri. Si autem alicui deficiat, quod diuina pagina affirmat, sancto spiritui, & fidei esse mandandum. Nam Moyses ait: Si agnus non posset comedi, non statim comburetur igne, sed prius conuocet uicinum, qui domui eius coniunctus est. Et si nec ista sufficiant ad esum agni, tunc demum igne comburatur, quia cum de diuinitate aliquid inquirimus, si ad illud comprehendendum non sufficiamus, uicinum domui nostræ coniunctum cōuocemus, id est: commanentem in eadem fide catholica inquiramus. Sin autem neq; nos, nec ille ad illud comprehendendum sufficiamus, tunc igne fidei comburatur.

Allegoria reliquiariū agni pastoralis.

Sed isti multos habentes uicinos domui suæ cōiunctos, ex superbia nolunt aliquem conuocare, maluntq; nescire, quàm ab illo quærere, & si aliquem inquirentem sciant, illum esse hæreticum clamant, plus de suo capite præsumentes, quàm suæ sapientiæ confidentes. Sed quæso ne habitui credas, iam enim in eis completum est, quod Satyricus ait: Fronti nulla fides. Quis enim non uitijs abundat tristibus, obscœnis? Et iterum: Rarus sermo illi magna libido taceendi. Hæc Vuilhelmus.

Ipsi audiant quos hæc parabola tangat. Ego enim cum Magistris, Baccalarijs, & Studentibus nostræ uniuerſitatis rem difficilē considerans 45 articulo rum condemnationem sine ratione, propter quam deberemus consentire, gra uem reputans, uicinos conuoco doctores uniuerſitatis nostræ, & quoscuq; alios, qui uellent obijcere, ut possemus rationem condemnationis nunc istius articuli de ablatione temporalium inuenire.

Protestatio, qua

lucē lectori, quo

modo proposui

tio subscripta sit

intelligēda, ad-

dit. Nō enim pe-

nitus docet bo-

na sacerdotū au-

ferenda esse, sed

si eis abutatur.

Articuli 17 as-

sertio 44 ratio

nibus.

Ratio ab exem-

plo Salomonis.

8. Reg. 2.

Protestor tamen, quod non est intentionis meæ, sicut nec uniuerſitatis, sua- dere, quod principes uel seculares domini auferant bona à clero, quando uo- lunt, & qualiter uolunt, & conuertant quo uolunt: sed intentionis nostræ est scrutari: Si articulus de ablatione temporalium à clero potest habere sensum uerum, in quo est indamnabiliter sustinendus. Vnde proponitur sub hac for- ma 17 articulus de numero 45.

Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab ecclesiasticis habitualiter delinquentibus.

Suadetur sic: Reges ueteris testamenti auferebant bona temporalia ad nu- tum diuinū ab ecclesiasticis, id est, à sacerdotibus delinquentibus. Igitur & re- ges noui testamenti possunt similiter facere ad nutum diuinū habitualiter de- linquentibus sacerdotibus nouæ legis. Consequentia tenet à simili, & antece- dens patet. Primo de Salomone; Reg. 2, qui Abiathar summū sacerdotē depo- suit, eo quod adhæsit Adoniæ fratri Salomonis, quod esset rex irrequisito Da- uid et ipso Salomone, qui regnare debuit. Ipsum autē Sadoch sacerdotē loco Abiathar posuit, qui Adoniæ non consensit de consensu Abiathar, & nō con- sensu Sadoch, ut habetur; Regum 1, ubi dicitur: Adonias autem filius Agithi eleuabatur dicens: Ego regnabo, fecitq; sibi currus & equites, & quadraginta uiros, qui ante eum currebant, nec corripuit eum pater suus aliquando dicens: Quare hoc fecisti? Erat autē & ipse pulcher ualde, secundus natu post Absolon. Et sermo eius cū Ioab filio Saruiz et Abiathar sacerdotē, qui adiunabant partes Adoniæ. Sadoch uerō sacerdos & Banayas filius Ioiahe, et Nathan propheta, & Semei, & Cerethi, & Felethi, & Robur exercitus Dauid, nō erat cū Adonia.

Ecce causa depositionis Abiathar de sacerdotio fuit: quia partē tenuit Ado- nig, ut esset rex cōtra Salomonem filium seniore regis Dauid. Vnde; Reg. 2 scribitur: Abiathar sacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth agrum tuum. Es qui- dem uir mortis: sed hodie te non interficiam, quia portasti Arcam domini Del coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem ab omnibus, in quibus labora- uit pater meus. Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem loquutus est super domum Heli in Sylo.

Ecce rex Salomon sapientissimus, secundum sapientiam à Deo sibi datam, exercuit suam iurisdictionem in præfatum sacerdotem, deponendo eum de sa- cerdotio, & imponendo loco sui Sadoch sacerdotem. Hoc autem fuit maius, quàm auferre temporalia. Si ergo in lege Christi iam currente, episcopus simi- liter contra hæredē regni excederet, uolens alium in regem præficere, cur non haberet rex uel hæres posse auferendi temporalia ab ipso taliter delinquentē?

II
Nabuchodo-
nozor.

Item, patet hoc de rege Nabuchodonozor, qui habuit potestatem à Deo ducendi filios Israel cum eorum Sacerdotibus & Leuitis in captiuitatem Ba- bilonicam, uidelicet 4 Reg. 25.

III
Iosias.

Item 4 Reg. 12 legitur: Iosias rex Iuda deuotissimus, secundum prudentiam Dei tulit omnia consecrata, quæ cōsecrauerat Iosaphat & Iorā & Ochosias pa- tres eius reges Iudæ, & quæ ipse obtulerat et uniuerſum argentū quod inueniri potuit in thesauris templi Domini, & in palatio regis, militēq; Azaheli regi Sy- riæ, & recessit ab Hierusalē. Ecce quod iste sanctus rex exercuit potestatiuā iu- risdictionē in auferendo nō solum temporalia sacerdotū, sed etiam quæ erant consecrata in templo Domini, ad procurandum bonum pacis reipublicæ.

Item,

Item 4. Reg. 18, legitur, quod sanctus rex Ezechias omne argentum quod re-
pertum fuerat in domo Domini, & in thesauris regis, confregerit item, va-
luas templi Domini, & laminas auri quas ipse affixerat, & dederit eas regi Assy-
riorum: nec ex hoc à Domino reprehensus est, sicut propter alia peccata repre-
henderetur, uidelicet 2. Para. 32. Cum ergo in tempore necessitatis cuncta de-
berit esse communia Christianis, sequitur, quod Domini seculares in casu ne-
cessitatis, et in multis currentibus calibus, licite possunt auferre bona tempora-
lia à clero habitualiter delinquente.

Item confirmatur. nam Matthæi 12 legitur, quod discipuli Iesu euellentes v-
spicas ad sedandam suam esuriem, manducauerunt in sabbato, pharisæis calum-
niantibus & contradicentibus. quibus Christus respondit: Nonne legistis
quid fecit Dauid, quando esuriuit, & qui cum eo erant? quomodo intrauit in Dauid.
domum Domini, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei come-
dere, neq; his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus. Patet historia 1. Reg. 21.
præceptum Deuter. 12. Ex qua sententia patet, quod licet in tempore neces-
sitatis uti quantumlibet consecratis: alijs filij omnia temporalia dando ad con-
secrationem templi, non tenerentur subuenire parentibus: quod est contra Euan-
gelium Matthæi 16. ubi corripit Saluator pharisæos, quod propter traditionem
suam transgrediebantur mandatum Dei.

Item, Titus et Vespasianus principes seculares habuerunt potestatem à Deo. VI
concessam, 24 annis post ascensionem Domini, ad auferendum temporalia à
sacerdotibus, qui in sanctum Domini deliquerunt: et de facto, etiam uitam eis
abstulerunt. & ut multis uidetur, meritorie ad Dei beneplacitum hoc fecerunt,
uel facere potuerunt. Igitur cum moderni sacerdotes tantum, uel amplius pos-
sint delinquere in Christum Domini: sequitur, quod ex Dei beneplacito sacula-
res domini parem poenam eis poterunt infligere pro delicto.

Item, saluator rex regum & summus pontifex cum suis discipulis dedit tri- VII
butum Cæsari, uidelicet Matthæi 17: & præcepit dare ipsi Cæsari scribis & pha-
risæis, ut patet Matth. 22. In quo dedit exemplum sacerdotibus posteris, ut regi
bus dent tributum. Vnde quoad hoc, beatus Ambrosius libro 4 super Lucam,
super illo uerbo Lucæ 5, Laxate retia, ita loquitur: Est & aliud apostolicum pi-
scandi genus, quo genere solus Petrus piscari iubet Dominus, dicens: Mitte
hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle. Et tunc ad propositum di-
cit: Magnum quidem est & spirituale documentum, quo Christiani uiri sublimiori-
bus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis
terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es,
qui non putas esse soluendum? & ille censum soluit, qui nihil possidebat: tu au-
tem qui sæculi sequeris lucrum, cur sæculi obsequium non recognoscas? cur te
supra sæculum quadam animi arrogantia feras, cum seculo sis misera cupidita-
te subiectus? Hæc Ambrosius. & ponitur 11 quæst. 1. Magnum quidem.

Idem, super illud Lucæ 20, Ostendite mihi denarium, cuius habet imagi- VIII
nem: dicit: Si Christus non habuit imaginem Cæsaris, cur dedit censum?
Non de suo dedit, reddidit mundo, quod erat mundi: Et tu, si non uis obno-
xius esse Cæsari, noli habere quæ mundi sunt: sed si habes diuitias, obnoxius
es Cæsari. Si uis nihil debere regi terreno, relinque hæc omnia, & sequere Chri-
stum. Si ergo omnes ecclesiastici diuitias habentes, debent subesse iurisdictioni
regum, & dare eis temporalia: sequitur, quod reges licite secundum auctoritatem
eis concessam, possunt auferre ab eis temporalia. Hinc Paulus cognoscens se esse
sub iurisdictione Cæsaris, appellauit ad Cæsarem, ut patet actorum 25. Ad tribunal,
inquit, Cæsaris sto, ibi oportet me iudicari. Vnde dist. 8. cap. Quo iure, allegat
Ambrosius. Imperatori licere omnia, ipsius esse uniuersa. Ad cuius confirmatio-
nem dicitur Daniel 2, Deus cæli regnum & fortitudinem & imperium & gloriam dedit
tibi,

Censum Cæsari
dare iubet Chri-
stus.

Paulus pronun-
ciat ad Cæsarem.

tibi, & omnia in quibus habitant filij hominum, & bestiae agri, volucresq; coeli dedit in manu tua, & sub ditione tua uniuersa constituit.

IX

Idem ii. quaest. i. Si tributum quærit imperator, non negamus, agri ecclesiae soluât tributum. Si agros desiderat imperator, potestatem habet uendicandum, tollat eos, si libitum est. Imperatori non dono, sed non nego. Hec Ambrosius, expresse ostendens, quod Dominus secularis habet potestatem ad libitum tollere agros Ecclesiae, & per consequens Domini seculares habent potestatem, ad arbitrium suum, auferre bona temporalia, ab Ecclesiasticis habitualiter delinquentibus.

X

Augustinus.

Item Augustinus: Si dicis, quid nobis & imperatori? Sed iam, ut dixi, de iure humano agitur. Apostolus uoluit seruire regibus, honorare reges, & dixit: Reges reueremini. Noli dicere, quid mihi & regi? quid tibi ergo & possessio? ni, per iura regum possidentur possessiones: dixisti, quid mihi & regi? noli dicere possessiones tuas, quia ipsa iura renunciaſti humana, quibus possessiones possidentur. Hec Augustinus dist. 8. Ex cuius uerbis manifestè habetur, quod rex super bonis Ecclesiae habet potestatem, & per consequens potest ea auferre à Clero habitualiter delincente.

XI

Magistratus ciu-
stos utriusq; iur-
bulæ.

Item, Augustinus epistola 33, ad Bonifacium: Quis, inquit, sobrius nostris dicat regibus: nolite curare in regno nostro, à quo teneatur, uel à quo oppugnetur Ecclesia Domini, non ad uos pertinet, quis uellet esse siue religiosus, siue sacrilegus, quibus dici potest: Nonne ad nos pertinet in regno nostro, quis uelit esse pudicus, quis impudicus? Ecce ostendit iste sanctus, quod regum est compescere sacrilegos, & per consequens insolentes clericos per ablationem temporalium, ipsis habitualiter delinquentibus.

XII

Sapient. ii.
Obiectio de con-
cupiscentia alie-
ni.

Item, Secundum eundem 33 quaest. 7: Si de rebus, Bona temporalia Domini seculares possunt licite auferre ab hæreticis, sed quia stat in casu iam de ualde possibili, quod clerici multi sunt Simoniaci & sic hæretici, igitur seculares Domini possunt ualde licite auferre ab eis bona temporalia. Quid, inquit Augustinus, indignum, si ea quæ tenebant hæretici, secundum uoluntatem Domini catholici tenent, cum ad omnes iniquos illa uox Domini est, Matthæi 21: Auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur genti facienti iusticiam eius? An frustra scriptum est Sapient. ii. Labores impiorum iusti edent?

Et quantum ad obiectum de concupiscentia rei alienæ, dicit Augustinus, quod ista euidentia septem nationes, quæ male utebantur in terra promissionis, & expulsæ potestate diuina possent obijcere Dei populo occupanti, & ipsi ludæi à quibus ablatum est regnū secundum uerbum Domini, & datum genti facienti iusticiam, possent obijcere Christi Ecclesiae, de concupiscentia alieni, sed responsio Augustini est: Non, inquit, concupiscimus aliena, quia illius imperio cuius sunt omnia facta, sunt nostra. Pari euidentia clericis habitualiter delinquentibus, bona temporalia facta sunt aliorum Ecclesiae ad proſectum. Facit ad hoc 14 quaest. 4 secundum Augustinū: Infidelis nec obulus est, fidei autem totus mundus diuitiarum est. Nonne igitur omnes, qui sibi uidentur habere conquisita, eisq; uti nesciunt, alienum possidere conuincimus, hoc enim certè alienum non est, quod iure possidetur, hoc autem iure, quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne ergo quod malè possidetur, alienum est, malè autem possidet, qui malè utitur.

Possessio.

Si ergo clerus bonis temporalibus habitualiter abutitur, temporales Domini ad arbitrium suum secundum charitatis regulam possunt tollere bona temporalia à clero taliter delincente. Tunc enim iuxta allegationem iam dictam clerus non iuste possidet bona temporalia. Temporales autem Domini procedentes secundum charitatis regulam iuste possident illa temporalia, cum iustorum sunt omnia, 1. Corinthiorum 3. Omnia, inquit Apostolus, uestra sunt. Et 24 quaest. 7, cap. 1, iure diuino omnia sunt iustorum.

Item,

Item, Ex quo clerici ratione possessionū sunt imperatori uel regi obnoxij, sequitur quod ipsis habitualiter delinquentibus, possessiones ab ipso imperatore uel rege licite possunt tolli. Consequētia tenet, quia alias nō subessent imperatori uel regi. Et antecedēs patet ii quæst. i. parag. His ita respondetur, ubi dicitur: Clerici ex officio episcopo sunt suppositi, ex possessionibus imperatori sunt obnoxij: ab episcopo unctiōē, decimationes & primitias accipiūt: ab imperatore uerō possessiones nanciscūtur. Vt ergo prędia possideantur, imperiali lege factum est. Patet, quod clerici ex prędiorum possessionibus imperatori sunt obnoxij.

XIII
Clerici subiecti
imperatori uel
regi ratione pos-
sessionum.

Item, Seculares Domini possunt auferre bona temporalia à Simoniacis, cū sint hæretici: ergo articulus uerus. Antecedens patet, quia Domini seculares possunt Simoniacos respuere, & si non resipiscant, opprimere: nam dicit decretum Pascasij Papę i. quæst. ultima. Patet Simoniacos ueluti primos & præcipuos hereticos ab omnibus fidelibus esse respuendos, & si commoniti nō resipuerint, ab exteris etiā potestatibus opprimēdos. ubi dicit Glosa, ab exteris, id est, à Laicis, qui habent potestatem hanc extra clerici ecclesiam, ut dist. 17. Non licuit. & 23 quæst. 5. Principes. Et patet, quod Domini temporales possunt auferre bona temporalia ab Ecclesiasticis habitualiter delinquentibus.

XIII
Simoniaci coër-
centur à politi-
ca potestate.

Item, Beatus Gregorius in registro libri 7. cap. 9, Regina Francorū ita scribit: Cū scriptum sit, iusticia eleuat gentem, miseros autem facit populos peccatum: tunc regnum stabile creditur, cū culpa, quæ cognoscitur, citius emendatur. Ideo cū causa ruinae populi sint sacerdotes mali (quis enim pro peccatis populi intercessor se obijciat, si sacerdos, qui exorare debuit, grauiora committat?) ac in uestris partibus sacerdotes impudice & nequiter conuersantur, ad hæc ulciscenda debemus ardentem confugere, ne paucorum facinus sit multorum perditio. Et sequitur: Personā, si præcipis, cum uestre autoritatis assensu transmittimus, qui unā cum alijs sacerdotibus hæc & subtiliter quærere, & secundum Deum debeat emendare. Nec enim sunt dissimulanda, quæ diximus: quia qui emendare potest, & negligit, participē se proculdubio delicti constituit. Prouide ergo animæ uestre, prouide nepotibus uestris, quos cupitis regnare prouide: prouincijs. & priusquam creator noster manū suam ad feriendum excutiat, de correctione huius sceleris studiosissime cogitate.

XV
Gregorius ad re-
ginam Franco-
rum.

Et proximo cap. scribit regi Francorum: Quicquid ad Dei nostri, quicquid ad ecclesiarum reuerentiam, quicquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, studiose statui uelitis, in omnibus custodiri. Vnde ergo iterum nos pulsamus, ut congregari synodum iubeatis: & sicut dudum scripsimus, carnalia in sacerdotibus uitia, & simoniaca hæresis prauitatem, omnium episcoporum difficilissimam damnari atq; argui, uestris amputari finibus faciatis, ne plus illic pecuniam obtinere quā præcepta Dominica permittatis.

Ecce quā sollicitē beatus Gregorius hortatur reginā & regē, ut uitia cleri corrigant, ne sint participes delicti ex negligētia: & qualiter debent corrigere subditos. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoq; contra interiores animarum aduersarios cōuenit esse sollicitos. Sed quia iuste bellando cōtra exteriores hostes, licet eorum bona dum perseverant in malitia tollere: ergo & clericorum interiorū. Tenet consequentia, cū inimici domestici sunt plus nociui.

Item arguitur sic: Si Deus est, Domini temporales possunt meritorie ac legitime auferre bona temporalia à clero habitualiter delinquente. Pro isto supponamus, quod loquamur de posse, ut loquitur scriptura rectissima & summe authentica Matth. 3. Potēs est Deus de lapidibus istis filios Abrahamæ suscitare. Quo posito, arguitur: Nam si Deus est, ipse est omnipotens: & si sic, ipse potest dare dominus secularibus potestatem huiusmodi: & per consequens, ipsi possunt legitime & meritorie sic uti huiusmodi potestate.

XVI

Sed ne fortè dicatur, quòd probatio ex remoto, sit impertinens, ostenditur: quod Domini temporales habent potestatem subtrahendi suas eleemosynas collatas Ecclesie, ipsa illis eleemosynis abutente, ut probabitur posterius. Et primo sic: Licet regibus, in casibus limitatis à iure, auferre temporalia à uiris ecclesiasticis ipsis habitualiter abutentibus. Probatur. Nam ad opera maioris misericordie dominis temporalibus magis facilia, sunt ipsi amplius obligati. Sed foret in casu maior eleemosyna, atq; facilius dominium temporale, subtrahere eleemosynam suam ab edificatè ad gehennam, per eius abusum, quàm donare dictam eleemosynam ad subsidium corporale. Ergo assumptum uerum.

Vnde primo secundum legem Christi specificatur ista sententia 2. Thessa. 3, ubi apostolus sic scribit: Cum essemus apud uos, hoc denunciabamus uobis, quoniam si quis non uult operari, non manducet. Ius ergo nature licentiat habentes regnorum gubernacula rectificare abusus temporalium, qui precipue destruerent regna sua, siue domini temporales, siue quicumq; alij dotauerunt Ecclesiam temporalibus: Licet eis in casu auferre bona temporalia medicinaliter, ad cauenda peccata, non obstante excommunicatione, uel alia censura ecclesiastica. Cum non nisi sub conditione, scilicet implicita, sunt dotati.

Titulus donatio-
nis quado perit.

Patet ex hoc, quòd per se conditio consequens ad dotationem, uel ad donationem bonorum Ecclesie, est, ut Deus honoretur, quæ conditio si defuerit, succedente opposito, patet, quod periit titulus donationis, & per consequens Dominus dans eleemosynam, rectificare debet errorè. Excommunicatio autè non debet obstare iusticie cõplemento. Secundo, secundum legem canonicam 16 quest. 7, specificatur ista sententia, ubi sic dicitur de filiis, ac nepotibus, ac honestioribus propinquis eius, qui cõstruxit uel ditauit Ecclesiam, licitum sit hanc habere solertiam, ut si sacerdotem aliquid ex collatis rebus defraudare prouiderint, aut honesta cõuentione cõpescant, aut episcopo uel iudici corrigenda denunciet. Quòd si episcopus talia agere tentet, Metropolitano eius hec insinuare procurat: Si uero Metropolitanus talia gerat, regis hoc auribus intimare nõ differat. Ecce dicit canon: Regis auribus intimare nõ differat. Ad quid rogo, nisi ut ipse correctionem adhibeat, nec dubium quin correctio regis pertinentior in hac parte, foret, bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtractio proportionalis ad delictum.

XVII
Correctio cleri
licita dominis
civilibus.

Item, Sic arguitur: Licet dominis secularibus potestatiue facere correctionem clericorum per aliquam speciem terrentis discipline, sue potestati seculari pertinentem: Ergo à pari, licet eius potestatiue facere huiusmodi correctionem, per omnem speciem terrentis discipline, sue potestati seculari pertinentem. Cum ergo ablatio temporalium, est species terrentis discipline, pertinet seculari potestati: sequitur, quòd licet eis per illam facere potestatiue huiusmodi correctionem, & per consequens sequitur ueritas probanda. Patet consequentia, & antecedens per Isidorum 23 quest. 5: Principes. Vbi sic dicit: Intra Ecclesiam potestates seculares nõ essent, nisi ut, quod sacerdotes nõ praualent efficere per doctrinam sermonem, potestas hic imperet per discipline terrorem. Sape per regnum terrenum, coeleste regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi, contra fidem & disciplinam agunt, rigore principum cõterantur, ipsamq; disciplinam, quam Ecclesie utilitas exercere non praualeat, ceruicibus superbiorum potestas principalis imponat.

XVIII Item, Omne quòd debet efficere potestatiue finem aliquem, per rationalem commensurationem mediorum ad ipsum, potest licite uti potestatiue subtractione excessus, & additione defectus ipsorum mediorum, secundum quod congruit propter ipsam commensurationem faciendam. Cum ergo seculares domini debent potestatiue efficere necessariam sustentationem cleri Christi, per rationabilem commensurationem temporalium, quæ tenentur conferre clero Christi, sequitur quòd possunt licite uti potestatiue subtractione & additione ipsorum temporalium, secundum quod congruit propter ipsam commensurationem rationabilem faciendam.

Item,

Item, Licet clericis potestatiue subtrahere sacramenta Ecclesiæ, ab Ecclesiâ XIX.
Laicorū habitualiter delincente, eo quod ad officiū cleri Christi pertinet potestatiue ministrare ea laicis. Ergo cum ad officiū Laicorū pertinet ministrare potestatiue clericis Christi temporalia, ut dicit Apostolus: 1 Cor. 9: sequitur, quod licet eis subtrahere temporalia potestatiue à clericis habitualiter delinquentibus.

Item, Aequè potestatiue potest stipendiās subtrahere suum stipendium ab XX.
indignis operarijs, sicut potest conferre ea dignis operarijs. Cum ergo temporalia clericorum, sunt stipendia laicorū: sequitur, quod aequè potestatiue possunt ea subtrahere laici à clericis, nolentibus digne laborare: sicut potuerunt ea conferre potestatiue uolentibus digne laborare. iuxta illud Euāgelij: Aufertur à uobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. Matth. 21.

Item, Licet dominis secularibus potestatiue castigare laicos delinquentes XXI.
per ablationem suorum temporalium, secundum exigentiam delictorum, eo quod laici sunt subditi eorum dominio. Cum ergo clerici sunt etiam subditi secularium dominorum dominio, ut patet ad Rom. 13, & sæpe alibi: sequitur, quod licet eis potestatiue castigare clericos, per ablationem suorum temporalium, peccato clericorum exigente.

Item, Rectificatio facillima cleri ad uitam Christi & Apostolorū, & pertinen XXII.
tior laicis, ne ipsi clerici uiuant Christo contrariè, uidet̃ esse eleemosynarum subtractio, & collatarum ablatio. Probat̃: Medicina per cuius adhibitionem aptius sanaretur infirmitas, & magis medentī congrueret, potius est aptanda: huiusmodi foret temporalium ablatio. Ergo articulus uerus. Minor uidetur, pro eo quod ex temporalium copia uermis factus enascitur, exinde etiā cupido accenditur, & gula atq; luxuria procreatur. Patet, cum illis abstractis quodlibet istorum peccatorum tollitur siue minuitur, inducta uirtute opposita. Videtur etiam pertinentior laicis, quia ad hoc non oportet eos in sacerdotes manus uolentas mittere, dignitatē sacerdotale abijcere, nec clericos in foro iudiciali solenniter iudicare. Videt̃ etiā ex lege conscientie laicis pertinere, cū omnis faciens opus misericordie, debet ad habilitatē sui eleemosynarij diligenter attendere (aliter enim fouendo discipulos, foret particeps sui facinoris.) Vnde si sacerdos nō ministrat in spiritualibus, docet Hostiensis lib. 3 de decimis, primitijs & oblationibus, quod populus debet sibi subtrahere eleemosynas decimarū.

Confirmat̃, de redditibus appropriatis Ecclesiæ, ex Decreto 17 quæst. ultima. XXIII.
Quicumq; ubi ponit̃ casus, quod quidā cū filios non haberet, nec speraret, res suas omnes, retento sibi usu fructu, donauit Ecclesiæ: nati sunt sibi filij, reddit episcopus nec opinanti. Ea quæ ille donauerat, in potestate habebat episcopus non reddere, sed iure fori, non iure poli. Si ergo ex decreto subtilissimi & sanctissimi Augustini, in sermone de Vita clericorum, sanctus Aurelius Carthagenensis episcopus non habuit iure diuino potestatem non reddendi collatum Ecclesiæ, propter indigentiam filiorum: qua lege clerici petulantes, superbi, lubrici, & superabundanter possessionati, & ditati, detinent temporalia in detrimentum sui status, & totius Ecclesiæ militantis, patronis secularibus depauperatis, qui pressi penuria coguntur furari, grauare subditos, & alios spoliare, & sapius necessitantur mendicare.

Item, Supponendo quod clerus, quantumcunq; enormiter posset peccare XXIII.
quocunq; genere peccatorū, uidelicet de episcopo Iuda Scarioth, de religioso Sergio, de Leone papa heretico, & multis alijs sacerdotibus, de quibus scriptura sacra & chronica faciunt mentionē, imo quotidiana experientia idē docet, patet, quod sacerdotibus in regno Boëmiæ, ut supponit̃, enormiter peccantibus, regis interest, cum sit post Deū supremus dominus regni Boëmiæ, ipsos sacerdotes corrigere. Sed cū mitissima correctio induratorū in malitia, sit rerū

temporalium ablatio: sequitur, quod licitum est ipsi regi, ipsa temporalia sic auferre. Vnde ualde mirabile foret, si sacerdotes equitando spoliaret, uirgines & honestas mulieres per uolentiam corrumpere, quod in tali casu arma, equos, balistas & gladios ipsis recipere non liceret. Et par est ratio, si in mortem regis uel in destitutionem eius illicite conspiraret, uel si regem uellet prodere inimicis.

XXV Item, quicquid debet clerus a brachio seculari exigere iuxta legem Christi, debet brachium seculare de eodem perficere. Sed clerus praepeditus diuitiis, debet exigere a brachio seculari iuuamen, in dispensando illas diuitias. Ergo seculare brachium debet in tali casu de lege Christi subire officium acquirendi, custodiendi, & distribuendi omnes huiusmodi diuitias. Minor patet ex hoc, quod nemo debet habere diuitias, nisi de quanto sunt adminicula promouenda ad officium, quod est sibi a Deo limitatum. Ergo in casu, quo secularis possessio praepediret clerum ab illo officio, debet ipsam amouere. Sic enim fecerunt apostoli Acto. 6 dicentes: Non est equum nos relinquere uerbum Dei, et ministrare mensis.

A Tunc hucusque Ioan. Hussus longa argumentorum contentione, assertiones Vicleianas prosequitur. Prolixi fuerit negotij, nec huius loci, rationum, probationumque, quae supra uiginti porro accedunt in hac disputatione, farragine uniuersam attexere: recitatis, scriptorum omnium, quos citat, testimoniis, ex scriptura Canonica, ex Decretis, Ambrosio de officio, Augustino lib. 5, quaest. 5, & ad Macedo. Isidoro, Nicana Synodo, Gregorio 11, quaest. Bernardo ad Euge. li. 3, Lincolnensi epist. 71, &c. Quorum omnium huc summa tendit, ut uiris ecclesiasticis, terrenae administrationis principatum extorqueat: ipsosque intra Regiam aut Imperatoriam subiectionem, censuramque, tanquam intra ordinem cogat. Nec solum scripturis Dei sacris, atque aequitati consentaneum esse, sed ipsis etiam ecclesiasticis utile: ac necessarium docet, ut subsint magis quam praesint terrenarum rerum imperio, quod aliqui periculum sit, ne rebus irretiti istiusmodi, praedae facilius ac laqueis satanae pateant. Fiatque porro hac ratione, ne gubernaculis, ac rerum summa aduersos tandem ecclesiasticos deuoluta, Regum ac Principum legitima autoritas non solum illis cedat, sed propemodum etiam exoleseat praesertim quum iam in regnis: ac rebus publicis, usque adeo in immensum potentia accreuerit ecclesiastica, ut tertiam, quartam uel redditum partem, non in una modo Bohemia, sed per omnes fere respublicas occupet. Postremo loco exemplum adducit Gregorij & Mauricij, deinde & Hyldegardis nescio quod uaticinium, in haec uerba scribens.

Optima ratio.

Item, Sicut ecclesiastici a regibus, & ducibus gratanter laudem suscipiunt ex bono suo opere: sic debent ab eis dum delinquant, gratanter suscipere uindictam ex malo suo opere. Tenet consequentia, quia plus prodest homini uindicta pro peccato humiliter accepta, quam laus pro bono opere. Vnde beatus Gregorius scribit Mauritio imperatori ipsum persequenti, dicens: Credo quod omnipotentem Deum tanto uobis magis placatis, quanto me male ei seruientem affligitis.

Si ergo iste sanctus Papa tam humiliter sine delicto, ab Imperatore afflictionem suscipit: cur clerus delinquens, a rege, uel ducibus, cui uel quibus tenetur subesse, uindictam humiliter non sustineret? cum dicat immediatus Christi uicarius 1. Petri 2. Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, siue regi, quasi praecellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad uindictam maiorum, laudem uero bonorum, quia sic est uoluntas Dei.

Leo Papa subiecit se Ludouico Augusto.

Vnde isti regule intendens Leo Papa, subiecit se Ludouico Augusto, ut scribitur 2. quaest. 7, sub his uerbis: Nos si incompetenter aliquid egimus, & in subditis iustae legis tramitem non conseruauimus, uestro, ac uestrorum missorum cuncta uolumus emendare iudicio. Quonia si nos qui aliena debemus corrigere peccata, peiora committimus: certe non ueritatis discipuli, sed quod dolen-

tes dicimus, erimus præ cæteris erroris magistri. Et dist. 10. Imperatori de obedientia ita scribit: De capitulis uel preceptis imperialibus nostris, nostrorumque prædecessorum pontificum (glo. id est Imperatorum, qui in modum pontificum unguntur) irrefragabiliter custodiendis & obseruandis, quantum ualuerimus, & ualemus Christo propitio, & nunc & in æuum nos conseruatuos modis omnibus profitemur. Et si fortasse uobis quilibet aliter dixerit, uel dicturus fuerit, sciatis eum pro certo esse mendacem.

Ecce iste deuotus sanctus Papa, uocans imperatores pontifices, subiecit se, iuxta Petri apostoli regulam, tam ad obedientiam, quam ad uindictam. Cur ergo clerus regni Bohemie non se sic subiiceret regi, propter Deum, in obedientia: & si delinqueret, in uindicta: nec solum regi, sed ducibus: nec solum ducibus, sed omni humane creature: quia quanto se humiliaret sic in sæculo propter Deum, tanto exaltaretur amplius apud ipsum. Sed quid impedit nisi superbia, qua se extollit Antichristus supra humilissimum Dominum Iesum Christum?

Tyrannis & superbia cleri.

Item, Videat patere supra dicta sententia de ablatione temporalium, ex prophetia Hyldegardis uirginis, quam ponit in suis libris sub Eugenio Papa in concilio Treuerensi, presentibus multis episcopis Francorum, Italie & Almanie approbatis, cui etiam beatus Bernardus interfuit, quam uirgo prophetas loquitur isto modo: *Hyldegardis prophetia.*

Ipsi reges & alij seculares diuino iudicio excitati acriter se opponunt, atque super eos irruentes dicunt: Nolumus hos regnare super nos cum predijs & agris, & alijs secularibus rebus, super quas principes constituti sumus. Et quomodo decet, ut tonsi cum stolis & casulis suis, plures milites, uel plura & pulchriora arma quam nos habeant? Sed & nec conueniens est, ut clericus miles sit, & miles clericus. Vnde abstrahamus eis, quod non recte, sed iniuste habent. Et infra: Omnipotens enim pater recte diuisit omnia, coelum scilicet celestibus, & terram terrestribus: atque hoc modo iusta diuisio inter filios hominum sit, uidelicet quod spirituales homines ea habeant, quæ ad ipsos respiciunt: seculares autem ea quæ eis conueniunt, ita quod neutra pars istarum aliam per rapinam opprimat. Deus enim non præcepit, ut tunica & pallium alteri filio daretur, & alter nudus remaneret: sed iussit, ut isti pallium, illi tunica tribueretur. Pallium itaque seculares propter amplitudinem secularis curæ, & propter filios suos, qui semper crescunt & multiplicantur, habeant: tunicam uero spirituali populo concedit, ne in uestitu deficiat, & ne plusquam necesse est possideat. Quapropter iudicamus, & eligimus, ut omnia quæ predicta sunt ratione diuidantur: atque ubi pallium cum tunica inuenitur, ibi pallium subtrahatur, & indigentibus detur, ne per inopiam consumantur.

Hæc uirgo supradicta Hyldegardis, plane prædicens ablationem temporalium ab ecclesiasticis per seculares dominos, & ostendens propter quid futura sit ablatio huiusmodi, & qualis debeat esse rerum ablatarum diuisio, ne inutiliter consumantur.

Item, Hugo libro 2. de sacramentis, parte 2. cap. 3. & 7. Laici, inquit, quia terrena & terrena uitæ necessaria tractant, pars corporis Christi sinistra sunt. Clerici uero, quoniam ea quæ ad spirituale uitam pertinent, dispensant, quasi dextra pars sunt corporis Christi. Et post interpretando utrumque terminum, inquit: Clericus nisi Deum, & ea quæ ad Deum spectant, habere non debet: cui statutum est, decimis & oblationibus, quæ Deo offeruntur sustentari. Laicis uero Christianis fidelibus terrena possidere conceditur, sed clericis spiritualia committuntur, sicut fuit in ueteri testamento. Et cap. 7. declarat quomodo quædam ecclesie Christi deuotione fidelium conceduntur, saluo iure terrene potestatis, ne fiat confusio: cum nihil inordinatum approbare possit Deus. Vnde quandoque concedunt principes terreni nudum usum ecclesie, & quandoque usum & potestatem exercere iusticie, quod clericus per ecclesiasticas personas, aut indiuidua cleri talia

exercere non potest, potest tamen habere personas laicas ministras ad illud officium: sic tamē, inquit, ut id ipsum quod potestatem habet, à principe terreno se habere cognoscat, & ipsas possessiones nunquam à regia potestate elongari posse intelligat, quin (si ratio postulauerit, aut necessitas) illi ipsæ possessiones debeant in necessitate obsequium. Quia sicut regia potestas patrociniū quod debet alteri, alienare non debet: sic ipsa possessio etiam ab ecclesiasticis personis obtenta, obsequium, quod regiae potestatis patrociniū debetur, iure negari non potest. Hæc Hugo.

IN TERTIO ACTV ANNO EO- DEM POST FESTVM SANCTI

Viti, de decimis, &c.

DECIMÆ SVNT PVRE ELEEMOSYNÆ 1.

Eleemosyna,
misericordia.

Pro isto articulo est notandū, quod ex quo eleemosyna est opus misericordiae, ut dicunt sancti Augustinus, Chrysostomus & alij cōcorditer: & cū misericordia ad præsens, prout sufficit secundū Linconiensem, dicto secundo, est amor siue uoluntas releuandi miserū à sua miseria. Et quia hominis miseria est duplex, scilicet spiritualis & corporalis, quæ est defectus uel priuatio boni: bonū aut hominis, aut est bonū animæ, aut corporis: bonū autem animæ est duplex, scilicet illuminatio mentis, & rectitudo affectus: duplex ergo est animæ miseria, scilicet tenebrositas ignorantiae, & uoluntatis à rectitudine deuiatio. Vtrumque autem bonū animæ unius nominis intentione solet compleri, scilicet in hoc nomine, Sapientia: & utraq; eius miseria in hoc nomine, Stultitia. Vnde bonum totum animæ, est sapiētia: & tota eius miseria, in hoc nomine stultitia. Miseriæ uero corporales sunt, defectus cibi, scilicet esuries: & defectus potus, scilicet sitis. Et breuiter omnis miseria, est alicuius rei appetitæ priuatio. Item miseriæ corporales sunt, nuditas, hospitij defectus, ægritudo, & incarceratio.

Miseria duplex.
Bonū duplex.

Sapientia.
Stultitia.

Miseria animi
& corporis.

Omnes itaq; enumeratæ miseriæ sunt, una scilicet animæ quæ est stulticia, & sapientiæ priuatio: & sex corporis, quas ipse Dominus Matth. 25 euidenter enumerat. Ponuntur autem communiter septem eleemosynæ corporales: scilicet pascere esurientem, potare sitientem, uestire nudum, recolligere hospitem, uisitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. quæ in hoc uersu continentur:

Visito, potro, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Eleemosynæ spi-
rituales.

Ponuntur etiā aliæ septē eleemosynæ spirituales: scilicet docere ignorantē, cōsulere dubitātē, consolari tristē, corrigere peccantē, remittere offendētē, portare onerosos & graues, & pro omnibus orare. quæ etiā hoc uersu cōtinentur:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Ita tamen, quod sub eodem intelligatur consiliū & doctrina. Hæc Thomas secunda secunda, quæst. 32, articulo 2.

Eleemosyna
quid.

Secundò notādum, quod in præfenti articulo solum de eleemosyna corporali est intentio ad propositum, (quæ ut dicit Thomas secunda secunda quæst. 32, articulo 1) secundum aliquos taliter definitur: Eleemosyna est opus, quo datur aliquid indigenti, ex cōpassione propter Deū. Et quia ista definitio cōpetit tam spiritali quàm corporali eleemosynæ, ideo ad propositū, Eleemosyna est opus, quo datur aliquid indigenti in corpore, ex cōpassione propter Deum: uel quod datur, uel datū est ex cōpassione, indigenti corporaliter propter Deū.

Vnde manifestū est, quod eleemosyna, ut Augustinus & alij sancti inquit, est opus misericordiae, sicut & dare eleemosynā. Et hoc apparet ex ipso nomine. nam in græco à misericordia deriuatur, sicut latine miseratio à misericordia: sic eleemosyna ab elemonia, quod est misericordia: & sina, quod est man-
datum,

datum, id est, mandatum misericordiæ, uel elemosinæ, per i melius. Et tunc dicitur ab eli quod est Deus, & sina, quod est mandatum, quasi mandatum Dei, ut dicit Iauensis in suo Katholicon.

Mandat enim saluator Luca 11, dare elemosynam dicens: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Ne ergo fiat in termino æquiuocatio, supponitur ad præsens, quod humana elemosyna, sit elemosyna corporalis data ab homine simpliciter sub nomine elemosynæ. Secundo supponatur, quod decima in proposito, est pars decima bonorum fortunæ, data ab homine simpliciter sub nomine elemosynæ propter Deum.

Istis notatis & suppositis, arguitur pro articulo sic: Omne datum fortunæ Decimas uel temporale simpliciter sub nomine elemosynæ, est elemosyna. Sed aliquæ decimæ, sunt datum fortunæ, uel temporale sub nomine elemosynæ, igitur aliquæ decimæ sunt elemosyna. Ista consequentia nota est de se, & maior patet ex suppositione 1, & minor ex suppositione 2.

Item, Omne datum ab homine, ex amore releuandi miserum à miseria, est II elemosyna, sed pars decima bonorum fortunæ data ab homine simpliciter sub nomine elemosynæ propter Deum, est datum ab homine ex amore releuandi miserum à miseria igitur pars decima bonorum fortunæ data ab homine simpliciter sub nomine elemosynæ propter Deum, est elemosyna. consequentia nota est, maior patet ex eo, quod omne datum huiusmodi, uel est elemosyna spiritualis, uel corporalis, & minor ex eo uidetur esse uera, quia multi sancti dederunt, & dant decimam ex amore releuandi miserum à sua miseria. Nec uertitur in dubium, quin decima huiusmodi est elemosyna. Nam dicit beatus Augustinus: De uerbis domini circa illud uerbum euangelij: Vae uobis pharisæis qui decimatis mentem & anetum. Si autem mundari non possunt, nisi credentes in ipsum, qui fide mundat cor, quid est quod dicit: Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis? Attendamus, forte & ipse exponit. Illi enim de omnibus fructibus suis decimam partem detrahebant, & elemosynas dabant, quod non facile facit aliquis Christianus: irriserunt ergo illum, eis hoc dicens subiungit: Vae uobis pharisæi, qui decimatis mentem, & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium & charitatem Dei. Nam ergo hoc est facere elemosynam, si intelligis, à te incipe, quomodo es enim misericors alteri, si crudelis es tibi? Hec Augustinus expresse, dicens decimas esse elemosynas.

Augustinus affirmat decimas esse elemosynas.

Idem in Enchiridio cap. 76, super illo uerbo Luca 11: Veruntamen quod superest, date elemosynam, & omnia munda sunt uobis, sic loquitur. Cum increpasset eos, qui forinsecus se lauabāt, intus autem rapina & iniquitate pleni erant, admonēs quando elemosynam, quam sibi homo primitus debet dare, & interiora mundare. Veruntamen, inquit, quod superest, date elemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Deinde ut ostenderet, quid admonuisset, & quid ipsi facere non curarent, ne illum putarent eorum elemosynas ignorare. Sed uē uobis, inquit, pharisæis, tanquā diceret: ego quidē commonui uos ad elemosynā dandā, per quam uobis munda sint omnia. Sed uē uobis, qui decimatis mentem, & rutā, & omne olus, has enim noui elemosynas uestras, ne de illis uos me nūc admonuisse arbitremini, & præteritis iudiciū & charitatē Dei, qua elemosyna possetis ab omni inquinamēto interiori mūdari, ut uobis munda essent & corpora, quæ lauatis. Hæc enim omnia & interiora scilicet, & exteriora, sicut alibi legitur: mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt munda erunt.

Sed ne istas elemosynas, quæ fiunt de fructibus terre respuisse uideretur, hæc, inquit, oportuit facere, id est, iudicium, & charitatem Dei, & illa non omittere, id est, elemosynas fructuum terrenorum. Hæc Augustinus expresse decimas uocans elemosynas.

Item

Item, Chrysostomus super eodem uerbo Luca 11, Veruntamen quod super est, date eleemosynam, sic dicit: Vbi quidem sermo Iudaicae mundationis agebatur, totaliter preteriiuit: sed quia decima eleemosyna quaedam est, & nondum erat tempus expresse interimendi legalia, propter hoc dicit: Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Et allegat ipsum S. Thomas in Glosa sua super Lucam. tangit autem ipse Chrysostomus duo. Primum, quod decima est eleemosyna. Secundum, quod decima est quodammodo legale, quod nondum dari faceret dotibus tempore Christi cessauerat.

Item, Augustinus in quodam sermone de danda eleemosyna sic loquitur: Quid est, Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis? Attēdamus, & forte ipse exponit: Cum hæc dixisset, sine dubio cogitauerunt illi, qui dabant eleemosynas, & quomodo dabant: omnia sua decimabant, de omnibus fructibus suis decimam partem detrahebant, & ipsam dabant: non facile facit hoc aliquis Christianus. Ecce quid faciebant Iudei: non triticum solum, sed et uinum & oleum: neque hoc solum, sed etiam res contemptibiles, propter præceptum Domini, cuminum, rutam & anetum totum decimabant, id est, decimam partem detrahebant, & eleemosynas dabant. Credo ergo, quia reuocauerunt ad se, & putauerunt dominum Christum inaniter loqui eis, qui non facerent eleemosynas, cum ipsi scirent opera sua, quod minutissima & contemptibilia fructuum suorum decimabant, & eleemosynas dabant: irriserunt eum apud se talia dicentem, quasi hominibus qui eleemosynam non facerent. Hæc Dominus sciens, continuo subiunxit: Veruntamen uae uobis scribae & pharisaei po critae, qui decimatis mentham, cuminum & rutam, & omne olus: ut sciatis, noui eleemosynas uestras. Certe istae sunt eleemosynae uestrae, istae sunt decimae, etiam minuta quaeque & contemptibilia fructuum uestrorum decimatis, & reliquistis grauiora legis. Hic Augustinus expresse, aliquoties exponens decimas esse eleemosynas. Et idem dicit in libro Homeliarum, Homelia 6.

III Item, pro articulo Quod decimae sunt purae eleemosynae, arguitur sic: Nam hæc propositio, Decimae sunt purae eleemosynae, est infinita, capiens pro multis suis particularibus ueritatem. Certum quidem est, quod non est damnable, sed summe catholicum, quod aliquid est Deus: & cum pro omnibus indiuiduis est falsum, est uerum solum pro unico, quod superat omne genus. Ergo a pari hæc indefinita est uera: Decimae sunt purae eleemosynae. nam arguitur sic: Ista decimae Petri laici secundum se totas donantur a rectore Paulo laico indigenti, & hoc secundum synceram intentionem: quomodo ergo non sunt purae eleemosynae? imò puriores, quam aliqua eleemosyna data a clerico fornicante. Totum antecedens suppono tanquam possibile, & ambiguum condemnatoribus, si sit uerum.

IIII Item arguitur &c. Iste decimae & omnia bona fortunae sunt purae eleemosynae, quo ad Deum: cum omnis homo imperator uel rex est medicus Dei, ut sepe asserit Augustinus. & per consequens, si fructuose aliquid tale bonum a Deo accipit, ipsum est pura eleemosyna quoad Deum, & nec negabit fidelis, quin sequatur simpliciter: hoc est, pura eleemosyna apud Deum, ergo hoc est pura eleemosyna.

V Item sic arguitur: Omnes decimae sunt secundum se & quamlibet sui partem eleemosynae, nec est aliqua ratio contraria isti, quod sunt eleemosynae: ergo sunt purae eleemosynae. nec enim sunt alio modo, nec alia ratione quam eleemosynae, si sint secundum se totas eleemosynae, cum sequatur: Si sunt alio modo uel aliter quam eleemosynae, tunc sunt aliter quam aliqua eleemosyna. Et cum ipse sunt aliqua eleemosynae, sequitur, quod sunt aliter quam ille ipse, quod est falsum.

Sed ascendendo ultra limites logice, querendum esset, antequam Ecclesia dotata fuerat, uel alimenta & tegumenta Apostolis donata, fuerunt purae eleemosynae.

mosynæ, uel obligatione humani debiti donabilia alia ratione. Et cum non sit fingenda ratio, quin erant puræ eleemosynæ: sic & post, cum consuetudo eiusdem rei secundum rationem omnino cōsimilem, non uariat speciem rationis. Sic enim mendici possent uendicare ex consuetudine, ultra puritatem eleemosynæ, temporalia quæ mendicant. Nec excludit puritatem eleemosynæ debitum, quo ad Deum. Quia omnis rite eleemosynans, facit ut debet: ut omnis rite eleemosynans debet sic recipere, quo ad Deum. Et fundare humanum titulum puræ ex continuatione talis eleemosynæ, est omnino contrariū rationi eleemosynæ. Ergo perpetuò obseruant rationem puritatis eleemosynæ, quam in principio habuerunt, cum conditionata obligatio non destruit puritatem.

Alimenta & tegumenta apostolis donata, fuerunt eleemosynæ, ergo & decimæ.

Vnde non uidetur, quare negari debet, quod decimæ sunt puræ eleemosynæ, nisi ut superbi contra Christi humilitatem mirabiliter extollantur. Vendicant enim ex titulo uacuitatis, pro decimis taliter placitari. Sic enim frater mendicus ex diuturna mendicationis continuatione, secundum talem quantitatem uel circumstantiam uendicaret. Sed non est color, si curatus perficit corporale ministerium, quod debent propterea ex ciuili titulo decimas uendicare: tum quia tam ex parte decimantis, quam ex parte plebani uel curati, debet tale ministerium gratis dari, & nō ex commutatione ciuili, cum non exigitur: sed potius repugnat æquiualentia talium mutatorum, cum etiā nemo gratis dat eleemosynam aliquam, nisi expectet, ex iure poli, debitum recompensæ.

Item, Omnia bona temporalia clero à laicis collata sub ratione, qua bona ecclesie, sunt cōferentium eleemosynæ. Probat, quia omnia bona illa sunt pauperum, uidelicet ex multis dictis sanctorum, & ex legibus. Sed nō fiebant bona pauperum, postquam erant merè secularia, nisi mediante opere misericordie fuerunt collata pauperibus, ergo puræ eleemosynæ. Consequentia tenet ex definitione eleemosynæ puræ.

VI

Item, Omne commutatum in usum uel dominium alterius, uel commutatio ne ciuili uel euangelica est mutatum: sed bona Ecclesie sic mutantur. Ergo altero istorum ministeriorum. Sed ciuilis commutatio non est fingibilis: quia nec emptione, nec uenditione, nec alia ciuili commutatione. Ideo nō superest, nisi pura donatio in spe cœlestis præmij, quod est merè & sic puræ eleemosyna. Et uidetur sequi correlariè, quod omnes clerici cāpientes tales eleemosynas, nē dum ad Deum, ut omnes homines: sed quo ad homines, sunt mendici. Non enim tam instanter expeterent eleemosynas, nisi talibus indigerent. Nec debemus ex hoc erubescere, uel esse mendici superbi, cum Christus quo ad humanitatem factus est pro nobis mendicus, quia egentiam suam dicēs Deo patri, &c.

Clerici mendici.

Item, Quando rex, princeps, miles, ciuis uel homo alius concedit clerico uel sacerdotibus pro sua periodo, hæc concedit Dei Ecclesie, & priuatæ personæ in perpetuam eleemosynam, ut oret pro rege, pro fundatore, & suis progenitoribus. Sed ista donatio non sufficit in clericis fundare saculare dominium: sequitur, quod remanet in eis usus nudus, uel usus sacularis sine dominio saculari. Maior patet ex hoc, quia aliter non foret eleemosyna opus misericordie. Ex his potest patere, quod decimæ sunt puræ eleemosynæ in usus pauperum Ecclesie tributæ.

VIII

Et hinc dicunt sancti, quod decimæ sunt tributa egentium animarum. Vnde beatus Augustinus in sermone de reddendis decimis dicit: Actus decime, fratres charissimi, tributa sunt egentium animarum: redde ergo tributa pauperibus. Infrā: Qui ergo sibi aut præmium comparare, aut indulgentiam desiderat peccatorum promereri, redditus decimis, etiā de nouem partibus studeat eleemosynā dare. Ita tamē, ut quicquid excepto uictu mediocri, & uestitu rationabili superfluerit, nō luxuriæ reseruetur, sed in thesauro cœlesti per eleemosynā pauperū reponatur. Quicquid enim Deus nobis plusquam opus est dederit,

Eleemosyna etiā de nouem partibus dāda.

h non

non nobis specialiter dedit, sed per nos alijs erogandū transmisit: si nō dederimus, res alienas inuasimus. Hæc Augustinus, & habetur 16 quæst. 1, decimæ.

Item, Hieronymus in epistola, & ponitur 16 quæst. 2 cap. Quicquid: Quicquid habent clerici, bona pauperum sunt.

Item, Augustinus ad Bonifacium epistola 33, & ponitur 1 quæst. 12.

Item 23, quæst. 7: Si priuatim quid possidemus quod nobis sufficiat, non illa nostra sunt, sed pauperū: quorum procuratiōe quodāmodo gerimus, nisi nobis proprietatem usurpatione damnabili uendicamus. Glosa circa illud 23, quæst. 7: Prælati sunt procuratores, non domini rerum ecclesiasticarum.

Ambrosius super illo uerbō euangelij Lucæ 16: Redde rationem uillicationis tuæ, dicit: Ex hoc ergo discimus: nō ipsos esse dominos, sed potius uillicos alienarum facultatum.

Hieronymus ad Nepotianum: Quomodo possunt esse clerici, qui proprias iubentur contemnere facultates: Amico rapere, furtum est: Ecclesiam fraudare, sacrilegium est, accepisse pauperibus erogandum.

Clerici procuratores bonorum ecclesiasticorum, non domini.

Bernhardus in sermone, Dixit Simon Petrus ad Iesum, cap. 17: Sanè patrimonium pauperum, facultates ecclesiarum. Et sacrilega eis crudelitate surripitur, quicquid sibi ministri & dispensatores, non utiq; domini uel possessores, ultra uictum accipiunt, & uestitum.

Eusebius in de Transitu Hieronymi: Si uestimentum, uel aliquid ultra extremam necessitatem possides, & pauperi indigenti non subuenis, fur & latro es. Simus dilectissimi filij in rebus temporalibus solum dispensatores, & non possessores. Hæc ille.

Isidorus de summo bono cap. 42: Agnoscat (inquit) episcopus, seruū se esse plebis, non dominum.

Item libro 5 Decretalium, extra de donationibus, sub auctoritate Alexandri tertij episcopi Parisiensis, dicit: Fraternitatem tuam credimus non latere, quod cum episcopus & quilibet prælatus ecclesiasticarum rerum sit procurator, non dominus. Ecce his sanctorū dictis ostenditur, quod non solum decimæ, sed & facultates aliæ, quas habent clerici ex donatione operis misericordiae, sunt puræ eleemosynæ ad pauperes post necessitatem clericorum deuoluendæ. Secundò ostenditur, quod clerici non sunt illarū facultatum domini aut possessores: sed ministri, siue dispensatores. Tertiò ostenditur: Si illis clerici abutuntur, tunc sunt fures, latrones & sacrilegi, & nisi poeniteant, iusto Dei iudicio condemnandi.

Atque hæc hæcenus ex Hussō satis, & prolixius forsan uideri queam recitasset: at ita tamen, ut utilitas rerum prolixitatē abunde pensare poterit. Vnde si cui uidebor in disputatione hac referenda, extra historiæ metas, æquo longius euagatus: ita cogitet, me, quum de rebus ecclesiasticis scripturus essem, hæc, quæ cum Ecclesiæ causa tam arctè coniungerentur, omittere nec potuisse: neq; historiæ magis huius, in qua uersabar, quàm publici fructus, quem potissimum mihi proposui, habuisse rationem. Erant & alij præterea articuli, in quibus & eruditè & copiosè, idem hic philosophatus est Ioan. Hussus: sed ijs contentus hæcenus, reliquis quidem supersedere malui, quo maturius eò rediret, unde deflexit, narratio. Deflexit autē à fautoribus Ioan. Vuicleui: quos per id tempus complures fuisse primū Oxoniæ, tum in Bohemiā, ostendimus. Atq; ex his ipsis Vuicleui fautoribus, eos hucusq; cōmemorauimus, quibus duntaxat grauis, ac periculosa fuerat Euangelicæ ueritatis professio: quam nec ideo suo ipsos elogio defraudandos existimaui. Nunc ad istos fletemus orationem, qui ad extrema perdurantes, ad ipsam usque uitæ facturam, agnum sequuti sunt, quo cuncq; iret. Atque hic in primis libèret, si causæ breuitas pateretur, paucis cum humana crudelitate exposulare: postquam sic

sic mortalium genus, excusso omni humanitatis sensu, usque adeo ad ferream
 atatem, uel ferinam potius immanitatem degenerauit, ut nunquam æque
 opinor à rerum primordijs, locus Plautino prouerbio fuerit: Homo homi-
 ni lupus. Atque inter hos lupos, omnium immanissimi sunt, qui agni se titu-
 lo maximè uestiunt, quosque potissimum pacis commendat professio. Olim
 apud Israëlitas Christi, ac Apostolorum temporibus cultus, ac religio Dei in
 pharisaismum commutari coepit. nunc pharisaismus in phalarismum (nescio
 quo pacto) abiit inter Christianos. Quanquam huius uerò incommodi mi-
 nima profectò portio in eos recidit, qui Christi studio, uim ac iniuriam per-
 ferunt. Nam cum cæteri omnes mortui sunt, soli hi demum uerè uiuunt, qui
 in Christo moriuntur. Rara itaq; nec nisi paucorum dignitas est: atq; adeo,
 si rem integri reputemus, hoc solum habet ærumnosissima alioqui uita hæc
 nostra, felix, si cui quid contingat pro Christo pati. Iterum hoc idem repeto.
 Nihil est in mundo hoc uerè magnū, nisi Christi nomen, proq; nomine ipsius
^{τοῦ κυρίου} ~~τοῦ κυρίου~~ ^{ἀποδοῦναι} ~~ἀποδοῦναι~~. Vnde haud absurde à Paulo, gloriæ tribuitur, non solum quod
 per illum fiduciam, sed & afflictionem propter illum sustineamus. Vt cunq;
 hominum iudicia rem metiuntur, nulla uerior est uita, quàm quæ Christo ceu
 depositum committitur: nulla absolutior gloria, quàm pro filio Dei uiolari.
 Sed gloria hæc, humanis sensibus mundi huius cœno obuolutis, minus ad-
 huc apparet. Apparebit aliquando, ac citius forsàn, quàm expediet quibus-
 dam, ni matura pœnitentia ad meliorem frugem resanescant. Quod quò fa-
 cilis fieri possit, pace tua liceat (amice lector) paulisper cum his ^{τοῖς μαγιστο-}
^{φύλοις} ~~τοῖς μαγιστο-~~ ^{ἀποδοῦναι} ~~ἀποδοῦναι~~ agere, quò uel admoniti resipiscant: uel si minus uelint, ipsi saltem ne-
 phariam crudelitatem suam, ac strages hominum, uelut in theatro productas, Contra crudeli-
tatem papisticā
 magno pudore suo uel inuiti contueantur. Præclara profectò mimi uox illa,
 prophani alioqui hominis: Principi, inquit, turpia sunt non minus multa sup-
 plicia, quàm medico multa funera. Et quid tum dicemus reuerendis istis ec-
 clesiæ præsidibus: Si principes sint, unde tot in Christi caulas inuecta suppli-
 cia: Si medici, unde tot ouium funera: Verùm priusquam litem hanc adoriar,
 iterum iterumq; te moneo (pice lector) quod & subinde mihi in hoc argumen-
 to repetendum est. Primum, ne quid hic ita interpretæris, quasi dogmatibus
 usquam improbatis fomentum præbeam. Vt hæreticis qui ueri sunt non fa-
 ueo, ita falsis sanè episcopis multo minus. Rursus, ut neutris horum, neq; his
 ad tyrannidem, nec illis ad errorem licentiam laxo: sic neq; potestatem etiam
 gladij ciuilibis hic uellico, qui haud frustra gestatur à magistratibus. Habent ij
 suas leges, suos iudices, adeoq; necessaria in repub. supplicia: sine quibus nul-
 la uitæ societas, nec disciplina constat mortalibus. Tantum mea querimonia
 eos attingit, qui, quum supra reliquam uulgi sortem, spiritualem uitæ perfe-
 ctionem profitentur, deberentq; omnis pietatis ac clementiæ magistri esse,
 uix ullos ferè ijs ipsis, ira, odio, malicia, uindicta, omniq; tyrannidis genere
 uirulentiores conspicias. Quis primus in orbem Christianum has inuexit pa-
 linodias, fasciculos, ignes, ac rogos exurendis uiuis hominum corporibus,
 opinione aberrantium, nisi religiosorum cœtus, ac uiri ecclesiastici: quorum
 potissimum erat mederi, non extinguere errantes: exemplo summi præcepto-
 ris, qui uenerat non perdendis, sed seruandis omnibus. Nunquam tam bene
 actum est cum humanis opinionibus, quin aliqui interdum lapsus & erro-
 res se intermisceant, modò primam illam Ecclesiæ puritatem excipiamus.
 Nec tamen quilibet error statim hæreticum facit, ni obstinata accedat & per-
 uicax contentio. Neq; hic etiam scio, an extrema tentanda: sed hæreseos qua-
 litas uidenda est, uidendum quid suadeat regula Evangelica, quid cuiusq; de-
 ceat professionem. Olim non recipiebatur inter hæreses, nisi quæ blasphe-
 miam, aut fidei periculum grauius inueheret, ubi uè Christi maiestas ledere-
 tur.

tur. cuiusmodi erant Donatistæ, Manichæi, Apollinaristæ, & Arriani. Et tamen ea tum episcoporum erat moderatio, ut ne sic quidem Cæsaris præsidia implorarent, nisi hæreticorum cæde ac schismate, omnia miscentium, seu necessitate quadam, huc pertraheret improbitas. Quemadmodum cum ex alijs, tum ex Augustino perspicue liquet, cui adeo potestatis prophanæ non placuit imploratio, in negotijs istiusmodi: ut apud Dulcitium tribunum, se etiam aduocatum interponeret, ne quem letaliter istorum feriret. Idemq; apud præsidem agit, opinor, Macedonium: existimans haud alijs armis hoc in genere agendum, quam uerbo Dei, precibus, doctrina: aut si malum foret insanabilius, exclusione ecclesiastica. Quod autem sententiam postea reduxerat, rei magis successu, quam iudicio suo ductus, parum id nostrorum temporum sæuitiam subleuat. Principio, quo successu suam hanc in membra Christi tyrannidem exerceant Pyracmones hi Babylonij, res ipsa docet. Porro hos ipsos in quos tum sæuitum est Manichæos, ac Donatianos, quales fuerint, inspicimus, quos nomine hæreticos, re ipsa furiosos sicarios, ac prædones fuisse ignorat nemo: ut res non iam Ecclesiæ officium, sed tribunalitiam magis potestatem, etiam si taceret Ecclesia, spectare uideretur. Quo factum est, ut temporum periculosa malignitate eo tandem adigerentur episcopi, ut necessario leges Cæsariæ essent, in auxilium aduocandæ. Tumq; nec aliud leges illæ minabantur, quam ducibus tantummodo capitis poenam: quemadmodum in Cod. lib. de Manichæis & Samaritanis uidere est. Discipulis multa pecuniaria dicebatur. His uero, qui neglectis principum legibus, cōtemptius persisterent, profligatio statuebatur. Quid quod nec ullæ id temporis scholæ Academicæ (quas appellamus) erigebantur, quæ obuias se hisce malis opponerent? Contrā nulla nunc fere regio est, quæ non suis communita academij existat, unde paratissimum esse præsidium possit, si tantopere ab hæreticis metuamus. Et quid tandem hominum nunc quorundam moribus accidit, qui relictis academij, relictis argumentis, quibus ut facilius, ita rectius reuinci possent, obliti deniq; omnis mansuetudinis, quam tantopere nobis literæ commendant Christi & Apostolorum, nulla utique ratione, nisi crucibus, fasciculis, & ignibus agendum cum hæreticis arbitrantur? Et quis deum usus fructusq; academiæ fuerit, si haud aliter quam uinculis & fustibus, tuendam ueritatē ducimus? Atq; hæc hæcenus de hæreticis adduximus, quasi hoc ipsum uerè sint, quod nūc falso insimulant. Iam uideamus illa cuiusmodi sint, de quibus tantis tragœdijs, totq; incendijs tumultuantur papicolæ uentres. Inter tot qui recentiore hac ætate ambusti sunt, quis tandem tres mihi proferat, qui palam de Deo aut senserint, aut dixerint impie, qui Christi diuinæ naturæ uel unciam detraxerint, qui ullam in spiritum sanctum blasphemiam docuerint? deniq; qui in ullo fidei articulo minus orthodoxe dissenserint? Tantum de circumstantijs quibusdam locorum, temporum ac personarum, atq; de humanis traditionibus, omnis hæc perturbata est Camerina.

Quid hoc adeo retulerit, si quis pie adoret Christum in cœlo, etiam si non adoret in sacramento? Quid magni hoc momenti sit, si cum Christo ac Paulo panem uocemus corpus Christi etiam si: non concipiamus cum scholis, accedens ibidem suo cassum subiecto consistere? Quid si sacerdoti nō retegamus peccatorum numeros, si apud Christum uerè confessi conuertimur ad resipiscentiam? Quid si relictæ operum fiducia, quid si spretis pontificum indulgentijs, iusticiam in Christo unico pontifice, ac indulgentiam reponimus: num minus propterea fides nostra suis constabit articulis, ab Apostolis tradita? Quid si antiquatis diuorum imaginibus, Christum unicum in spiritu: ac ueritate colamus: an minus eo Christiani erimus, aut Christus non unus satis pro omnibus? Euangelium duo tantum sacramenta nouit: ea si quis sola amplectatur,

statutur, aut pie tractet, exclusis interim ijs quæ ex humana institutione subnata sunt, quid inde, res Christiana perferet incommodi? Sic scriptura Dei cōcubinam non permittit: uxorem permittit quibuslibet, modò unam, modò unum. Vtrum modò astrictius obligare, Dei uoluntatem, an uotum hominis conueniet? Aut si, interrupto illegitimo uoto, sacerdos uxore appellare, quàm cōcubinam malit, qua cum assueuerit, quid hic tandē Gyris & carcere dignū?

Porro nec ideo, opinor, statim collabitur Ecclesiæ regimen, aut Ecclesiasticorum ordo, si unus Italiæ episcopus, excusso primatu, quem nulla scriptura uendicat, in reliquorum ordinem ac numerum episcoporum redigatur. Atq; illa hæc tam grandia sunt blasphemiae piacula, ob quæ tantis furoribus exagitantur Christiani in Christianos. Hic iterum refricanda, toties illa repetita admonitio, nihil à nobis in leges politicas dictum, aut cogitatum: at in hos duntaxat, quos quum omnium mitissimos esse professione conueniebat, natura omnium sunt sæuissimi. Constitutiones id declarant ipsorum, in Decretalibus lib. 5: quibus iubetur hæreticus in errore conuictus (sed quo pacto conuictus: autoritate magis quàm scripturis) seculari tradi potestati. Nec id hætenus satis, quòd gladium secularem sanguine imbuant: ni & ipsum per se acutum satis, sua etiam malitia exacuant. Adijciunt itaq; glossomatographi, Ad comburendum. Atq; hi sunt demum, qui (si superis placeat) Christum ipsum nobis repræsentare in terris uolunt, clamitantes interim, quòd omnis Christi actio nostra sit instructio. Atqui si ad Christi actiones institutio sit nostra dirigenda: quid minus suadent exempla illius, quàm sæuitiam hanc, tum uerò in ministris maximè, quibus tanto studio mansuetudinem commendat, ac dilectionem mutuan, ceu unicum Euangelij sui symbolum: disertè interdicens, ne in euellendis zizanijs sint præcipites: metuens id fortassis euenturū, quòd nunc euenit, ne simul cum zizanijs, triticum eruat. Tum quid hic dicendum, ubi non solum cum zizanijs, sed pro zizanijs ipsissimum euellitur triticū, ex arceis Domini. Id quàm benè respondeat actioni Christi, uideant ipsi: Ego nimis profectò uereor, ne non ita magnam inèant gratiam apud messis dominū, quo die redditurus est cuiq; iuxta facta sua. Non hic aduocatum ago hæreticorum, si qui uerè sint hæretici. Neq; equidem hic executio, quousq; se porrigit ius ciuile gladij, quid uè per ciuiles liceat constitutiones. Certe quicquid ciuile agit potestatis necessaria seueritas, erit tamen sacerdotum ac Ecclesiæ procerum, semper mansuetudinis meminisse, ad exemplum illius qui nunquam cogere ad religionem suam quenquam uoluit. Quid enim ille? Qui aures, inquit, habet audiendi, audiat. Non statim non audienti mortem intentat: nec recedentibus grauiter comminatus est, teste Cypriano. Sed conuersus ad discipulos, dixit: Nunquid & uos abire uultis? Non uenit ille Cyp. lib. 1. epist. 3. ciuilem occupaturus auctoritatem, atq; ut non occupauit ipse, ita nec quenquam ciuili potestati tradidit. Quanquam nec diffitendum est, quin ita usui uenire interdum possit, ut indigeat hierarchia Christiana, accersita magistratus ope (quemadmodum contra Donatistas necessaria erant legum præsidia) præsertim si hæresis exeat ad tumultum, ad schisma, ad seditionem, ad latrocinium, aut uitæ communis perniciem. Ibi demum magistratui arbitror externo prospiciendum, ne quid respublica capiat detrimenti. Alioqui si huiusmodi sit heresis, quæ intra priuatum duntaxat errorem se continens, ulterius non peruagetur, ad Episcopos, ad Academias unice spectare uidetur: Neq; quid ciuile hic potestas agat, admodū uideo. Ita enim facilius feliciusq; reprimuntur hereses, magis ratione conuictæ, quàm auctoritate oppressæ. Iam aliquam multis annis in hæreticos seuitū est, tantis odijs, exquisitisq; tormentis. Quid hac ratione profectum sit, nemo non uidet. Quāto id uerò mihi consultius, digniusq; nomine uidetur Christiano, si præcorum ingressi uestigij

ac exemplis, nostri in Christo patres, id studio haberent potius, literis, linguis, pietate, spiritus uerbiq; potentia, quam mundana potentia præminere: iam multos uideas, quibus nulla uidetur alia Ecclesiam contra hæreticos propugnandi ratio, quam sola uis, ac maiestas episcoporum. Quo factum est, ut ministratio ecclesiastica, à Christo ac Apostolis, alienissimis quidē illis à mundo, olim incepta, nunc ad secularis cuiusdam imperij imaginem, ad regales penè opes, imò phalarisimum descuerit. Verum ad dissipandas hæreses, si ea res nobis tantopere cordi sit, haud aliud mihi quidem expeditius uidetur compendium, quam si Ecclesiæ partes studiose caueant, ne tanta articulorum turba Christi obruantur ecclesiæ. Ita fiet, non solum ut facilius hæreseon extinguantur plantaria, ubi enasci cœperint: sed ne quando omnino emergant, quas extinguamus. Nam si uerum fatendum sit, unde secula hæc tam fecunda dissensionum, nisi quòd omnia adeò conferta atq; conscisa sunt, tot articulis, tot censuris, elenchis, cautionibus ac placitis scholasticorum. Nec ullus est articulus, qui non adiunctam suam trahit hæresim, ut umbram corpus. Adeoq; res modo progressa est, ut nihil tam circumspecte ferè efferrì possit, quin alicubi impingat in aliquam hæreseos tendiculam, aut certè suspicionē. Tot sunt laquei constitutionum, decretorum, tot tituli reprehensionis ac captionis, præsertim ubi huc insuper, pro charitate, nescio in quam Pathmon procul nunc relegata, successit rerum deprauatrix Erinnyes, omnia sua calumnia commiscens, idq; quam minima etiam, aut nulla interdum occasione. Quæ quum ita habeant, nihil erat, mea opinione, prius, quam ut mutua animorum cōiunctione redintegrati, materiam (quoad licet) fraternæ offensionis omnem subtrahamus, unde potissimum malum hoc suppullulat. Si hæresim facimus, quicquid humanis decretis & articulis reluctatur, præstiterat minus esse articulorum in mundo: iam sua sponte cōcident hæreses. Hinc enim mali profluxit scaturigo, indidem exordienda medelæ methodus. Iam quid si pontificia decretalia, suam non exeant Italiam? Quid si in necessariam fidem, quæ paucissimis contenta est, nihil recipiatur, nisi articuli Apostolici symboli, ut à cōcilijs probatoribus proponuntur, quid tandem Christi sponsæ Ecclesiæ decederet? Et tamen ob hæc τὰ πᾶσι passim uidemus exuri senes, iuuenes, ac foeminas. Nec sexui, nec ætati parcitur, nec generi: ut minoris penè periculi sit, maximorum principum lædi maiestatem, quam uel leuissimi episcopi sanctiones uiolari. Quæ quidem persecutionis tempestas sic nostris his temporibus in cruduit, ut nulla ferè Europæ sit pars, quæ non effuso martyrum sanguine cruētata sit. Etsi uerò quam maxime decreta hæc scripturis consentirent (donemus hoc illis) attamen theologorum erat docere: cogere tyrannorum est. Iam quale est, propter articulos quosdam controuersos & ambiguos, parum etiam sanos nonnullos, & Scripturis forsan dissenteos, ad ignem pertrahi, non solum hæreticos, sed pro hæreticis innoxios & innocentes? Et, mira interim hominum stupiditas, hanc dum lanianam quotidie exercent Lycaones, in caulis Christi, litando humano sanguine: perinde ac si non uulgare pietatis officium Deo exhibeant, sibi, quasi re bene gesta, magnifice triumphabundi adgratulantur. Non secus, ac in externis principum bellis, summæ habetur strenuitatis, si quis quamplurimos occiderit perduelliones: itidem apud ecclesiæ magnates, hæc unica laus & contentio uideatur, ut quisq; quamplurimum haurire poterit hæretici sanguinis. Quemadmodum de Ioanne quodam Stoksleo, episcopo Londinensi, iactatum audiuius, qui iam moriturus suprema uoce Deo agebat gratias, quòd unus supra triginta hæreticos litarat orco. Beluæ sanè uox, non hominis.

Beluina uox Io.
Stokislei Londinensis.

At uideāt isti, ne dū inductione magis animi, quam iudicio ducti, tantopere student hæreticos litare Plutoni, ipsis idē eueniat, quòd ludæis olim: qui quū in

in Christum ceu seditiosum uirum essent grassaturi, impegerunt in filium Dei. Id ut ne fiat, præstabit primùm in episcopis eruditio, articulorum imminutio, iudicium, animus euangelicus, mansuetudo, zelus pariter cum scientia coniunctus, cura seruandi magis quàm perdendi homines, mens quæ nihil tribuens affectibus, totam se scripturis ac æquitati regendam permittit.

At omnino supprimenda est hæresis. Certè neq; apud me patrociniū inueniet pestis hæretica. Tantum in symmistris orthodoxis requiro, si non apostolicam, saltem ciuilem modestiam, ut moderatis potius rem rationibus transigere, quàm clamoribus & seditiosa temeritate malint: requiro *ἐπιεικειαν*, quæ saltem legitime conuincat, quos uelit opprimere: requiro doctrinam, quæ hæreses magis ipsas quàm hæreticos iugulet. Insaniant, quantum libet, contra hæreticorum nomen isti. Mihi sanè uidetur, si tempora hæc tam parum Christiana, sex haberent Hieronymos, totidemq; Augustinos, etiamsi nihil accederet presidij amplius, haud magnopere haberet, opinor, Ecclesia, quod sibi ad profigandos hæreticorum cuneos admodum desideraret. Sed quoniam in feruente hac mundi crudelitate, ubi omnis adeò refrixit charitas, haud me latet, quàm parum hæc fides apud nonnullos inuentura sint: quemadmodum & cæterorum ante me, ab his spreta sint moderationis consilia: consultius fuerit, hoc hominum genus suis ingenijs relinquere, quàm surdis canendo, simul & tempus & laborem frustra prætereire. Nunc ergo ad martyres redeamus. Verùm priusquam hanc tam lugubrem historiam ingrediamur, operæ precium forsàn facturi sumus, si quædam à nobis hominum *θεοπειρασμοι* uaticinia prælibentur, quibus tot tantæ seculi perturbationes præsignabantur.

*Spreta hæc-
nus moderatio-
nis consilia.*

Vt ergo primùm à Ioachimo Abbate exordiamur, quid de hoc in uetusto Houedi monumento repertum sit, referemus. Sic enim ille: Ricardus, inquit, Angliæ rex, in expeditione Ierosolymitana, accepta fama Ioachimi Calabrienlis, abbatis de Curacon, qui spiritu prophetico uentura prædicebat, quo tempore Siciliæ ageret, eum ad se accersit, auditurus, quid de Antichristo inter cætera denunciare posset. Hic ergo explicans mysterium 7 regum in Apocalypsi, quorum quinque ceciderint &c. Reges 7, inquit, septem sunt persecutores: Herodes, Nero, Constantius, Mahumet, Melsemutus, Saladinus, Antichristus. De Antichristo sic aiebat, quod iam is in urbe Roma prognatus esset, & in sede apostolica sublimabitur, de quo apost. Extollitur & aduersatur super omne quod dicitur Deus. Hæc Houedenus. Annus uerò huius abbatis erat 1290.

*Ioachimus Ab-
bas Calabrien-
nis.*

De Antichristo.

Est & Hildegardis, cuius suprà mentio nē fecimus, prophetia apud Vincetium li. 29: Anno, inquit, post incarnationē Christi 1200, Apostolorū doctrina & ardens iustitia, quam in spiritualibus & Christianis cōstituerat Deus, tardare, & in hesitationem uerti cœpit. Sed hoc muliebri tempus non tam diu durabit, quàm hucusq; perstitit. Hæc ille. Nec dubitauit Fluentius antistes publici tūs de prædicare, Antichristum suis quidē temporibus esse natū, apud Sabell.

Fluentius.

Quin & ante hæc tempora, an. 1239 in lib. De conseruatione seruorum Dei, Gerardus Laodiceen. episc. ex rarefcente prophetiæ atque curationum dono, appropinquare Antichristum coniicit.

*Gerardus Lao-
diceus episcop.
Hieronymus Sa-
uonarola.*

Extat & Hieronymi Sauonarolæ (si fide res digna sit) prophetica quædam prænuntiatio, ante annos uno minus 70, in qua hunc in modum affirmat, Italiam flagellis Dei expiandam, propter peccata multiplicia, in principibus, tam ecclesiasticis, quàm secularibus: Florentia, urbeq; Ro. euersis, renouationem ecclesiæ futurā, quodq; hæc citò deberent fieri. Turcas & Mauros, nostris temporibus ad Christianum cultum conuerti debere. Prædixit etiam, quendam alpes transiturum in Italiam, Cyro similē, qui subuertere deberet Italiam. Tantum in Gasparo Hedione, in libro cui inscribitur titulus Paralipomena,

Nec

Portiōa quedā
Germanica.

Nec carere arbitror suo uaticinio, quod anno 1501, passim per Germaniam in uestibus hominum cruces uisæ sunt, coronæ spineæ, clauorum similitudo, guttæq; sanguinis de cœlo ceciderunt, interdum etiam intra domos delapsa hæc, mulierculæ sæpe multos dies in ricis suis circumferebant: si modò uera sint, quæ narrat Casparus.

Ioannes quidā
Franciscanus.

Adijciendum & ijs, quod de I. quodam Rochetaylada Franciscano, apud Frossardum nostrum legimus: nō quod certum hic quicquam habeamus, tantum quod hic habetur profero. Is itaq; in Anemone dicitur anno 1346 prædixisse, ecclesiasticum ordinem multa passurum, propter ambitionē, auaritiā, atq; superbiam, quamobrem & ipse à pontifice Clemente sexto in uincula coniectus est.

Manfredus.

Nec reticendum forsan, quod Manfredus Vercellensis Dominicanus prædixisse dicitur: Antichristum suo tempore emerfurum, quemadmodum apud Antoninum est.

Arnoldus Cathalanus.

Arnoldus de Villa noua, Cathalanus, mathematicus simul & medicus, ex Daniele & Sybilla Erythra edifferebat, Antichristum plenè post annum Domini 1300 in pios sæuiturum, & futuram in Ecclesia persecutionem. Dicebat claustrales falsificare doctrinam Christi: Sacrificiū altaris nec uiuis prodesse, nec mortuis: nec cōsolationibus papalibus scientiam inesse, nisi humanorum operum. Missus tandem à Friderico Siciliae rege ad Rom. pontificem, inter nauigandum periit, Genuæ sepultus.

Io. Aquitanus.

Poteram & Petri Io. Aquitani, Franciscani in Vasconia, huc accersere testimonium: qui post alia diuinabat, quod in nouissimis temporibus, lex apparet libertatis. Qui deinceps à funere, per Clementem 4 hæreticus declaratur, exusto mortui cadauere, si Guidoni credimus Perpinianensi.

Tum quæ de Luthero exorituro, tot ante annos, à multis frequenter pronuntiata, atq; à Melanchthone collecta sint, ex eius in Daniele commentarijs constabit rectius. His itaq; prælibatis, simul ac commemoratis ijs, quos usque ad palinodiam, ac mortis terrorem duntaxat, afflixit calamitosa hæc ac fatalis persecutionis tempestas: nunc ad eos accedat Historia, quibus maiorem pectoris constantiam, simul ac fidei robur, ad mortem usq; præstiterat Deus. Quanquam nec horum quidem omnium catalogum polliceri queam, quum tot per omnes mundi plagas extiterint Christi martyres, quorum multi fraudes ac dolo circumuenti, quidam ueneno sublati, cæteri publicis tormentis excruciat, nonnulli priuata ac ignota cæde oppressi: alij carceribus, fame alij, alijsq; modis publicè priuatimq; exhausti, ut uix exigua eorum noticiā licuerit consequi. Aut si nomina scire contigerit, modum tamen supplicij, causasq; omnium, qui in tot, tamq; longinquis partibus occubuerunt, nulla ratione uenari possem, quin nec unius esse hominis arbitror indagare. Quanquā hoc unum in omnibus his certum ferè, & perpetuum esse possit, ut quicquid uni horum cuipiā euenerit, ex hoc gnomone quid cunctis acciderit perspicuum habeas. Quandoquidem una semper fuit ferè omnium pontificum in istos crudelitas, eadem iudiciorum forma, eadem condemnandi ratio, idemq; mortis genus. Neq; multum adeò diuersa omnium causa extitit, cum propemodū ex una hac Sacramenti superstitione, paucisq; ceremonijs atq; ambitione Ecclesiasticorum, profluxerit uniuersum huius turbinis caput ac seminarium.

Diximus initio, si singuli mihi in hanc farraginem conijciendi sint, quotquot his quingentis annis, post Satanam è uinculis liberum, exitio sunt ab Ecclesiæ primoribus traditi, altius hanc esse repetendam historiam. Cum in Narbonensi provincia (ut apud Massæum est) centum & quadraginta referantur, qui incendij quantumlibet graues pœnas subire maluerunt, quàm præter ius scripturæ, fidem decretis quibusdam astruere, quæ à Ro. ecclesia obtrudebantur.

Anno

Anno Do. 1210, Parisijs similiter 24 rursusq; apud eundem Anno 1211, quadringentos hæreticos flammis traditos reperimus, octoginta decollatos, principem Armericum suspensum, Dominam castri lapidibus obrutam.

Erphurdia Beghardus hæreseos titulo igni traditus, Anno 1218. Oxonia Beghardus excommunicatus 1222, autore Treueto nostro. Quin & Cantipratenfis autor est, in Castris.

merarenfi patria, combustos à Dominicanis hæreticos.

Nec scio cur à Papa rex quidam commendatur apud Boëthium, quod pro uno quadringentos occiderit, cæteris castratis, nisi pro hæreticis fuerint obtruncati. Præterij interim annum Millesimum, centesimum, octogesimum secundum, in quo apud Francos multi comburebantur hæretici, teste Houedeno: quorum quidam publicani, alij Cathari, aliqui Paterini, alij alijs uocabulis appellabantur. Nec multum Vuicleui tempora præcessit Eckhardus Dominicanus, qui Heidelberge damnabatur hæreseos, autore Tritemio, anno 1330. Ta-

Eckhardus Dominicanus. Albigenfes exusti.

ceo hic Albigenfes, qui tempore Ioannis Anglorum Regis flammis expositi sunt. Prætereo & Eremitam illum, cuius facit mentionē Ioan. Bacon, & sentent. dist. 2. quæst. 1, qui in ecclesia Paulina differebat, non esse sacramenta, quorum tunc usus erat in Ecclesia, à Christo instituta anno 1306. Fortassis Ranulphus is erat, cuius fit mentio in Floribus historiarum, qui postea interiit in carceribus, nec multum discrepat annorum numerus.

Duo Franciscani.

Ranulphus.

Poterant & his accenseri duo Franciscani, de quibus ita extat apud Polyd. Vergiliū lib. 19, nostræ historiæ, Londini illos igne necatos, quod de religione parum integre sentirent.

Sed transcurfis his, iam ad Vuicleui accedamus tempora, quæ ut nostræ memoriæ uiciniora, ita causam pluribus habent testibus cognitam: quæ quidem ipsa haud alia ferè uidebatur, quàm de traditiunculis ac possessionibus Ecclesiæ, de Eicolatia, atq; Eucharistiæ subiecto, cæterisq; Sacramentis dissentiens à quarundam pseudologia, opinio. Post Vuicleum ergo meminit cuiusdam in Angliā parlamēti Vualdenus ad Martinum Papam 5, & in libro contra Vuicleuistas 2, arti. 3, cap. 50. Item de sacramentalibus 53. post cuius (inquit) actum plures mortem sustinuerunt acerbissimam, pluresq; regnum deseruere. Sed hi qui nam fuerint, aut quod supplicij genus, nullā reliquit memoriā. Nos, quorum nomina licuit expiscari, nō sinemus silentio obliterari. Ac dolet profecto nihil aliud quàm nomina duntaxat hominum ad nos peruenisse. Utinam & totam uitæ seriem, iudicij actionisq; formam, quid in aduersarijs obseruandum, quid in ipsis laudandum fuerit, ac constans, nobis superiorum conseruasset diligentia. Quanquam nec ea res nobis magnopere desiderio fuerit, quā neq; ea potuerint omnia paucis uoluminibus contineri: tum ex ijs paucis promptum fuerit aestimari, quid de papistarum in omnes crudelitate sit sentiendum.

Io. Astonus.

Primum ergo à Ioanne Astono huius tele exordiū ducerem, qui cū esset *σύντροφος* Vuicleui, ac Oxonia donatus artiū professione, per Arundellū Archiep. Cantuariensem accitus, condemnationis tulit sententiam. Verū quum incertum sit, in carcerē ne, an incendio perijt: nos ad annum Domini Millesimum quadringentesimum transiliemus. quoniam ex hoc ferè anno, initium ac materiā sumpsit, quicquid iam diu durauit in Ecclesia persecutionis.

Sacerdos quidam Suuinderbeus.

Exacto itaq; anno Domini, supra millesimum, quadringentesimo primo, post Vuicleui uerò obitū 13, principate apud Anglos Henricū 4. cū iam Ricardus ē fastigio regiæ sublimitatis, in turrim abreptus occubuisse, factum est Londini parlamentum: in quo edictum est, ut manibus iniectis prehenderentur,

13 10 137 2

1491

Exo oby. Worthing an
1398 h. l. r. m. n. n.

rentur, quicumq; Vuicleui se assertores ostenderent, qui tum Lolardi appellabantur, qui si pertinacius insisterent susceptæ doctrinæ, Diæcesano episcopo traditi, inde secularis magistratus gladio plectendi committeeruntur.

Hæc lex in supplicium adduxit eodem anno Sacerdotem quendam, qui in circo illo Smithfildensi multis aspectantibus exustus est. Hæc ex pſegmate uerustæ historiæ. Atq; ut certissimum est, hunc pro uerissimæ fidei affirmatione succubuisse incendijs supplicijs: ita quod nomen fuerit Sacerdotis, non satis ex historia liquet: mihi tamen ex coniecturis quibuscūq; diuinanti apparet, Suin-derbeum fuisse hunc, quem modò ad palinodiam adactum ab episcopo Lincolnienſi retulimus. Verum an ad priorem cantionem denuò redierit, ceteri quòd uidetur: ego, quid mihi probabile sit aperui.

Faber Laicus.

Sacerdotem hunc deinceps secutus est Laici ordinis faber, anno Domini 1410. Is hanc tuebatur assertionē, quòd non sit Christi corpus realiter illud, quòd sacramentaliter tractatur in Ecclesia. Qui cū nullo pacto sese abduci permitteret ab opinionis constantia, cui omnino immori secum constituisset, traditus est iudicio seculari. Cumq; lata iam condemnationis sententia, in forum suburbanum traheretur infractis Christi martyr, dolio includendus (quando quidem nondum taurus Cherilli in usum uenerat apud episcopos) aderat, ut fit, princeps Henrici Regis primogenitus. hic, ceu bonus Samaritanus, quem Leuitæ ac Pharisei superciliosi dedunt morti, ad uitam reuocare annititur: monet, consulit, ut sibi consulens, maturè reduceret pedem, ab illis opinionum labyrinthis, nihil non adhibens arietum, quod cuiusquam posset pectus labefacere. Sed neglexit illustris Christi pugil, principis blanditias, omnibus humanis machinis superior, citius laturus supplicij quantamlibet gravitatem, quàm tantæ idololatriæ impietatem. Itaq; dolio inclusus, affligitur à deuorante flamma, mugit miserabiliter inter incendia innocens anima. Clamore tam horribili permotus princeps, iterum adit hominem, reuocaturus ad uitam. Quam communis naturæ sensus inſeuit, hanc tam inusitatæ mortis acerbam nouitas, & noua acerbitas, misericordiā adaugere poterat. Iussit ignis materiam subtrahi, ardorem longius amoueri: consolatur afflictum, promittens adhuc incolumitatis spem, si accederet suis monitis: addens præterea, quotidie denariolos aliquot quantū ad quotidianam alimoniam esset satis, e nſco regio erogatum iri. Iterum ille respuīt humanæ pollicitationis oblationem, nō dubium quin uehementius diuino flagrans spiritu, quàm terrenis flammis. Demum cū adhuc perſisteret sententiā immobilis, iussit eum princeps iterum includi dolio, gratiam nullam posthac consecuturum. Verum ut nullis delinictis præmijs, ita nec terroribus fractus, usq; se inuictum præstitit, inconcussus Christi athleta, non sine magno quidē certamine: sed maiori uictoriæ triumpho, semper Christi spiritu in suis uincente, quicquid mundus hic habet furoris ac potentie.

Ioannes Cleydonus.

Anno 1414, insecutū est publicum conciliū Constantie, per pontificem Ioannem coactū, hereseos repurgandæ causa, quòd pluribus bonis uiris fūnestū fuit. Hoc anno Ioannes Cleydonus, Vuicleuianæ disciplinæ affectator, deprehensus, ac conuictus, seu oppressus potius, à Pontificijs Londini combustionem perimitur, regnante rege Henrico 5, ac expeditione in Galliā faciente. Quo etiam tempore de Minoritano quodam Anglo, apud Hardingum nostrum est proditum. Qui cū Benedicti 13 legatus in Scotiam fuisset, nī fugā tempestiua sibi consuluiſſet, fasciculos ignitos effugere ob heresim, quæ illi impingebatur, haudquaquam potuiſſet.

Ioan.

*Dolio inclusus
Christianus
martyr.*

*Memorable cō
stantie exem-
plum.*

*Minoritanus
Anglus*

Ioannes Hussus Bohemus.

In hoc interim concilio agitatum est de Ioan. Hussu, anno 1415, quæ omni-
bus modis e uita eripere sudant ecclesiastici proceres. Verum cum id aper-
ta ratione non posse se intelligerent, propter Bohemorum potentiam; ac ui-
res, quibus tum ille communitus erat, obliquis cōsilijs rem aggrediuntur: uel
hinc facile se prodentes, cuius spiritu agebantur. Omnino ad se accersendum
Hussum statuerunt: quoq; facilius eum euocarent, fuco, ceu esca quadam illi-
to hamo, occultare perniciofa consilia uisum est. addunt immunitatis spem,
pollicentes indemnem fore, ac sine periculo, si Bohemi ciues, suæ fidei homi-
nem permitterent. Hi nihil subesse doli rati, in tam sancta pollicitatione, præ-
sertim quæ a tam sanctis patribus proficisceretur, Hussum suū episcopis, hoc
est, agnum lupo commiserunt. Qui ubi primum in nassam illorum illectus in-
cidisset, statim ex sacrosancto concilij consensu denunciatum est, Non fore
illegitimum, quicquid esset hæretico homini promissum, id postea irrita pa-
ctione rescindere. O sanctos piscatores hominum, o fidem apostolicis con-
cilij dignam. Quid multis? Hoc senatusconsulto, redditus Hussu ad suos in-
tercluditur, simul & illorum fides in deludendo liberatur. Quippe ea sedis
apostolicæ uis atq; maiestas est, ut nihil tam præter ius, aut contra naturam
sit, quod non huius interueniens auctoritas, suis facile legibus subiiciat. Iam
quanta crudelitate oppressus, quot circumclusus technis, quam nullis scriptu-
ris conuictus sit, quot ipse, quamq; manifestis Scripturæ locis aduersarios ad-
obruit, quanta in respondendo prudentia, in refellendo acumen, quæ in scri-
pturis cognitio, quanta in uita puritas, in persecutione, in carceribus patien-
tia, in morte constantia, quæq; tota iudiciorum forma fuerit: quoniam satis
iam multorum tractatione orbi peruulgata, omniumq; penè in ore historia
est, non opus admodum arbitror, ut singulatim denuo quæq; ut gesta sint,
Oratorum ritu refricare. Tantū quod instituto nostro satis erit, potiora dum-
taxat rerum capita, uelut in transcurso annotata, ac petita ab alijs qui ipsi
audiebant, delibabimus.

*Persidia episco-
porum.*

Euocatus itaq; ad concilium Constantiense constantissimus Christi mar-
tyr Io. Hussus, per conducticias Sigismundi Imp. literas, protinus in carcerem
apud monachos ordinis Prædicatorij abducitur: inde & in aliud monasteriū
lignipedorum adseruandus ablegatur. Aduersarios & testes habebat Stepha-
num Paletium (qui multis ab eo beneficijs affectus fuerat) Michaëlem paro-
chum olim Sinradium, aliosq; Boëmos aliquot. Inter iudices causæ præside-
bat episcopus Florentinus. Crimina, quæ intentabatur, partim per testes sub-
ornatos conficta, partim ex libris ipsius truncata, ut quæq; arrodere pote-
rat mendax calumnia, arcescebantur in articulos 39 digesta. Subinde impeti-
tus animus innocens, crebris accusationibus pertentabatur: sic tamen, ut nec
testes scire, nec refutare licuerit. Tandem exijt perfidi concilij sceleratum de-
cretum, quo episcoporum simul ac Imp. uoce, clarè illi denunciatū est, harum
utram uellet optionem eligeret: aut se noxæ dederet, erroribus retractatis:
aut morti se pararet. Locus interim erroris manifesti nullus: nec, si erraret, scri-
ptura, qua doceretur, usquam proferebatur. Ille contra, doceri paratum se:
impietatem uerò, cuius nunquam esset conscius, agnoscere nec uelle, nec sine
mendacio potuisse: quiduis se prius passurum dictitabat. Non ita multo post,
Iunij 5, à Sigismundo Imp. legati ad Hussum ueniunt, Barones quidam, D. Io-
annes Chlumenis, D. Vuenceslaus, cū episcopis quatuor: eò missi, ut ipsum,
quibus possent machinis, de sententia dēicerent, ac in castra sua traderent.
Is ubi e carcere eductus coram legatis constitit, mox D. Io. Chlumenis hunc
ita affari incipit: Pie Magister, nos qui imperiti homines atq; ignari sumus, be

a ij ne

ne tibi uelle quimus, consulere nequimus: proin ipse quid tibi consultissimum sit, uideās. Si harum te accusationum reum sentias, ne pigeat, mutata sententia, errores profiteri. Sin minus, caue, contra conscientiam committas quicquam, neu potior sit apud te uite quam ueritatis diuinæ iactura. Tum ille profusis lachrymis, quam modestissime his respondit: Suspiciende uir, Deum attestor meum, siquid hactenus in libris aut concionibus à me usquam erratum sit, adeò non grauabor cedere, ut uehementer expetam, ac gratias insuper habiturus sim, si quisquam prodeat, qui refutatis meis, probabili aliqua scriptura, saniora ac firmitiora me doceat. Ad hanc uocem exclamans unus episcopus: Hui, inquit, tun' ergo plus uniuerso cōcilio sapere postulas? Hussus: Nequaquam, ò bone: Sed neque rursus uniuersum concilium plus sapere debet, quam scriptura Dei. Tantū uero à me abest, quod obijcis: ut nihil equidē detrectē, uel ab infimo totius cōciliij tyrunculo institui, qui iustis rationibus mecum agens, meliora afferat. Ibi reliqui episcopi sublata uoce: Heu, inquit, quam pertinax ille est in sua haresi. Nam haresim appellant hi, quicquid libidini suæ non placet, aut cum dignitate pugnat. Atq; hæc ferè huius diei acta sunt. Postero die qui erat Iunij sextus, ductus ab Archiepiscopo Regino, ad sumum Constantiæ templum, uenit inuictus Christi pugil. Verum, quia nondum sacra in templo perficerentur, tantisper dum tempus missæ perageretur, iussus est aliquandiu expectare foras, Quid nī? Quippe, opinor, ne integerimi ac sanctissimi martyris contubernio, ter adorandæ papisticæ stultitiæ naniæ, polluerentur. Ridiculum: Nil intra est oleam, nihil extra est in nuce duri. Sed quid multis? Peractis demum munijs papisticis, episcopi, pharisei, ac principes sacerdotum, in sua quisq; sedilia cōscenderunt. ea, theatra pompa, præaltis tabernaculis erigebantur. Spectari diceres Floralia. Cæteris sublimior sub corona aurea eminet Imperator. In medio theatri, mensa quædam, ac in mensa truncus apponebatur: rursus in trunco uestes, quibus sacrificaturi uti consueuerunt, consternebantur. His ita preparatis, introducitur tandem inter lupos rapaces, misera pro Christo mactanda ouicula Io. Hussus, iussus ante mensam consistere. Is in terram procumbens, diu sculè precibus immoratur. Interea monachus quidam episcopus, in suggestum, ingenti impetu prouolat, Landinus quibusdam, mihi (quisquis erat) Ate rectiore cognoimento dicetur: cuiusmodi non paucas hodie furias mundus hic gignit, haud in aliud, quam in seditionem ac discordiam natas. Concionem hic in tres partes distributam habere dicitur. Quarum prima, quam acerrimè in pestem hæreticā inuehebatur in secunda, principes ac magistratus uelut classico euecabat ad curam reipublice ecclesiasticæ, tum potissimum in prosligandis hereticis. Postremo loco, commoda percensuit, quæ ex ea re publice priuatimq; consequerentur. Attamen uerentes pontificij, ne satis magnas flammæ in animis auditorum reliquisset frigidus hic concionator, alterum adhuc Henricum quendam, conciliij Oratorem, in eundem locum subagitarunt, qui de Hussi condemnatione maiore acumine, ac *deuotiori* quanta posset, peroraret. Quibus confectis, Episcopus quidam, iubente concilio, in pulpitum prosliliens, formulam causæ Hussianæ, quæ habita est cum Archiepiscopo Prageni, reliquaq; crimina recitat, quæ illi tum intendebantur. Hæc ipse postea omnia in carcere perscripta, fratribus legenda miserat, quo iudicium calumnias ac mendaciæ ueritas patefacta redargueret. Si singula accusationum capita percenserem, haud exigui res negotij foret. Perstringam, quæ à fidelissimis accepta, satis ad huius iudicij iniquitatem exprimendam fuerint. Inter alia hoc illi obiectum est: Quòd alicubi diceret unicam esse Ecclesiam catholicam, quæ cœtus esset omnium credentium, ad uitam prædestinatorum: Hoc, inquit ille, concilium sacrosanctum pro hæresi damnat, Hussus: Imò equidem

equidem nil addubito, quin una sit Ecclesia sancta, catholica, quæ est cre-
dentium congregatio, tum in hoc mundo, tum defunctorum ac in cœlis
agentium, porro & eorum qui occultum corpus Christi Iesu sunt, qui est
caput. Hac atque alia quum diceret, simulque ad alios articulos pararet re-
spondere: Cardinalis Cameracensis, ueluti lupus homini uocem ademptu-
rus: Tace, inquit, modo, post respondebis simul ad omnia. Hussus: At quam
iniquè hoc à uobis comparatum est: nunc quum singulis respondere liceat,
prohibetis: post, ubi congestam criminum turbam meminisse nequeam, tum
permittetis: simulq; ad alia respondere properabat. At insurgens ilico Car-
dinalis Florentinus, unus iudicum: Tace, inquit, obtundis nimium: præco-
nibus, quiq; astiterant accusatoribus mandans, ut coherceretur. Tum Hus-
sus uoce ac manibus ad cœlum reflexis: At enim Dei omnipotentis nomine
uos appello, ob eos saltem qui hic circumstant auditores, quo me liberem
apud ipsos omni suspitione, ut me benignis animis audiat: quod ubi fece-
ritis, postea utimini in me arbitratu uestro. Verum quum nec loquendo, nec
orando quicquam proficeret, tandem humi prostratis genibus, Deo aquis-
simo iudici, se causamq; commendauit: idemq; crebrius, inter accusandum,
factitabat. Post hos articulos ex libris ipsius corrasos, insequuntur mox illa
crimina per testes & accusatores maleficos introducta. Cuius generis hæc
aliaq; fuerant: Quod à consecratione eucharistiæ, diceret in altari remanere
panem materiale & substantialem. Deinde quod sacerdos mortali peccato
pollutus, nec consecrare, nec baptizare possit præter alia quæ his similia pro-
ponebantur. Ad ea respondere satagenti, iterum à C. Florentino indictum est
silentium. Ille uero nihilo secus precibus instabat, ut se benigne audiant, uel
ob istos, inquit, qui adsunt, ne falso hos in me errores suspicentur. Nam quod
obiicitis, ex me auditum, post consecratum sacramentum, panem manere ma-
teriale: id constanter pernego. Deinde adsero, quod baptisimus, consecra-
tio, rerumq; sacrarum tractatio facta per sacerdotem mortalis peccati reum,
exosa est coram Deo: neq; enim talis idoneus est rerum diuinarum minister.
Itaq; & ad alias criminum respondebat obiectiones, uel aptè refellendo non-
nullas, uel pie adserendo. Hæc dum aguntur, nouum quoddam commenti-
genus in eum contorquent, idq; Doctoris cuiuspiam testimonio confirma-
tum: uidelicet quod sanctæ Triadi, quartam nescio quam personam adijceret.
Tum Hussus: Proferte, quaeso, doctoris huiusce nomen. At episcopi hoc per-
petuum habebant, quoties testimonijs urgebatur Hussus, sciscitanti testis no-
men, sic respondebatur: Huius, inquit, criminis testes sunt duo canonici
Pragenfes, & totidem parochi, altarij tres, & unus doctor, at nomina homi-
num celabantur. Mox Hussus: Deus, inquit, tantum auertat nephas, ut miser
ego in Triade sacra, quartam personam adnecterem, quod nunquam mihi
(ita me amet Christus) ne per somnium quidem in mentem uenit. imò equi-
dem certò confiteor, quod tres personæ, pater filius & spiritus sanctus, unus
Deus, & una essentia in diuinitate sunt. Repulsi itaque hoc lemmate Epi-
scopi, ad id confugiunt, simulq; uerba recitant, ubi paulò superius Deum
ipsum, ut ad summum prouocando iudicem, appellauit: quam quidem ip-
sam appellationem, uelut pro impio errore (ô blasphemam episcoporum im-
pietatem) damnauerunt. Quod quum audisset ille, uoce subalta exclama-
uit: En optime Iesu, quid hoc concilium molitur? tu aliquando ab inimicis
tuis oppressus, Deo patri iustissimo iudici, causam commendasti tuam: no-
bis relicto exemplo, ut in afflictis rebus nos similiter ad te auxilij gratia disca-
mus accurrere. Atqui hoc isti erroris ac malefacti loco impingunt. Additq;
Ego uero, ego inquam, audacter affirmo, nullam certiore appellationē esse,
quàm

Notanda episco-
porum blasphe-
mia.

quàm ad Dominũ Iesum, qui nec muneribus flectit, nec testimonijs fallit, nec uersutia imponit: quemadmodũ nec ipse fallitur, at suũ cuiq; precium reddit. Post hæc, struitur & altera calumnia: quod excommunicationem Pont. flocisfecerit, nihiloq; minus à Missæ officio non abstinens. Ad hoc Hussus: Equidem excommunicationem hanc contemptui non habebam, sed publice in concionibus appellabam ad iudicem, pergens utiq; in sacris. Quin neq; hoc contentus, ad summum pontificem interea miseram, qui pro me satisfacerent. Qui tamen ut audirentur (nam mihi de causis uobis significatis, adesse non licuit) impetrari nequitum est, quibusdam carceribus mulctatis, alijs per contumeliã exclusis, atq; ex cruciatu miserẽ. Cuius rei testes sunt hæ tabulæ: itaq; in concilium hoc ueni liber, innocentiam meam testaturus, fide publica accepta ab Imperatore, qui præsto adest, me ab omni uirtutũ fore. Hæc cum loqueretur, oculos in Imperatorem defixos habuit. Ille statim uehementer erubuit, eiusq; uerecundus tinxerat ora rubor.

Finis tandem criminum capitibus, lecta est ilico à iudice Pontificio condemnationis sententia. in qua, quum ad illud uentum est, quod multos annos pertinaciter inhaerit erroribus: Prorsus, inquit Hussus, id ego pernego. Si quidem me talem semper præstiti, atque nunc præsto, ut cupidissimum me discendi sentiat, quisquis ex Scriptura me edocere, atq; erroris commonefacere poterit. Rursus quum sententia illa proferebatur, qua libri illius omnes Latine & Boemice scripti abolerentur, sic ille: Qui, inquit, potestis scripta mea damnare iuste, quum libenter ad scripturarum normam me corrigi cupiam? Dein quum nec quisquã hætenus prodierit, qui me firmo scripturæ argumento erroris conuicerit. Postremo, qui Boemice prorsus ignari estis, quo pacto ea lingua scriptos libros uel intelligere, uel damnare poteritis? Porro pergit alter in recitanda condemnatione. Hic uerò, quum loqui non permitteretur, cœlum aspectans, ac genibus flexis auscultans articulis, orabat.

Finis demum condemnatione, Hussus pro inimicis suis, uoce clara ita deprecatus est: Domine Deus, per misericordiam tuam precor, hostibus meis digneris ignoscere. Scis enim me ab his iniuste accusatum, falsis testibus circumuentum, confictis criminibus oppressum, deniq; inique condemnatum: propter misericordiam igitur tuam, culpam eis remitte. His auditis, sacerdotum seniores plerique, ac præsertim episcopi, toruo uultu inspicientes eum iridebant.

Beatus uir qui
non abit in con-
siliũ derisorum.

Demum septem ab episcopis designabantur, qui sacerdotium illi adempturi, amiculo sacrificarum, ac si missa ei celebranda foret, induerunt. Ac principio albam uestem induens, dixit: Dominus meus Iesus Christus, cum ab Herode mitteretur ad Pilatum, in ueste candida illusus est. Postea hoc ita apparatu indutus sanctus martyr, ab episcopis commonetur, ut errores illos, dum liceret, retractaret, iuramento etiam adiecto. Tum ille, à mensa ad turbam paululum conuersus, sic eam adloquitur: En hic episcopi me hortantur ad errores retractandum. Verum id ego ut faciam, triplici nomine absterreo: Primum, ne mendaciũ olim in conspectu Dei arguar, si errorum me reum esse faterer, quorum nunquam essem conscius. Tum, ne conscientia simul meam, & ueritatem diuinã hoc pacto offenderẽ: quippe qui articulos illos nõ modò nunquã asseruerim (falso enim per testimonia mihi obtruduntur) sed cõtraria sæpe etiã & scripsi, & docui. Deinde, ne animi tantæ multitudinis, cui hætenus concionatus sum, hoc pacto offensi, à ueritate resiliant, ac aliorũ quoq; qui uerbi diuini fideles sunt ministri. Id audientes episcopi, cũ tota factione in hæc uerba acclamãt: Iã tandẽ perspeximus quàm peruicax sit in malitia, atq; tenax in sua heresi. Ac cõtinuò Husso mandarũt, ut de mensa descenderet. Ibi sacerdotiũ ei adimenes, principio auferũt ab eo calicẽ, dicẽtes: O Iuda maledicte, qui dese-

rens

rens consilium pacis, iniisti consilium cum Iudæis. En auferimus à te calicem hunc, in quo sanguis Iesu Christi offertur in redemptionem mundi. Tum ille alta uoce exclamauit uicissim: Ego uero spem ac fiduciam in seruatore meo fixissimam habeo, confidens constanter, fore ut is calicem salutaris à me numquam transferat: quodq; adiutus præsidio ipsius, hodie in regno eius hunc bibiturus sim. Illi uero reliquo apparatu hominem exuere pergunt, sic, ut singulis uestibus singulas execrationes adderent: Hussio interea respondente, illud isti ferre. Detracto itaq; uniuerso cultu, tandem ad uerticis rasuram accessum est. Hic perplexa satis dissensioncula inter tartareos hos mastigas oboritur, quo potissimum instrumenti genere, nouaculane, an forfice hæc nota abradenda sit. Inter hæc conuersus ad Imperatorem Hussus: Eia, inquit, nondum inter istos contuenit, quo ludibrii genere me irideant satis. Variantibus diu studijs, obtinet tandem sententia illa, ut forfice, crudele mysterium expediat. Itaq; capillis in quatuor partibus crucis in formam detonsis, uerticem illum orbicularem dispungunt, adiecto hoc epiphonemate. Iam sacrum hoc conciliū Constantiense, Ioannē Hussum ordine sacrificali, quo exornatus fuit, amouet: ea re declarans, quod hominem hunc Ecclesia Dei ab sese abdicauerit, ac destitutum suo præsidio potestati seculari tradiderit. Moxq; coronam papyraceam in ludibrium imposituri, illud accinunt: Animam tuam deuouemus diaboli inferni. Contrā ille manibus complicatis cœlum suspiciens, ait: Atego eam commendo benignissimo Domino meo Iesu Christo. Corona uero huiusmodi erat ex papyro facta, & ad speciem pyramidis acuminata, cubitali ferme longitudine, in qua tres horrendi cacodæmones depingebantur, cum inscriptione criminis: Iste est hæresiarcha. Eam ubi uiderat ille, dixit: Dominus meus Iesus Christus, pro me misero longe asperiores ac spineas coronas innocens, ad infame mortis genus gestare dignatus est: quapropter ego miser peccator hæc multo leuiorem coronam, nominis ipsius ac ueritatis causa, lubens feram. Tum imperator Ludouico Clementis filio Duci mandarat, ut acceptum Hussum licitoribus traderet.

Is igitur hanc gestans coronam, e templo ad supplicium ducitur, turba undique armata comitatus, incensis primū sub eius conspectum libris. Hoc ubi uidit, subrisit Hussus: ac ad rogum profectus, turbam commonet, ut ne crederent se propter errores exustum iri: falsis enim nominibus ac testibus insinulatum se, ac ui oppressum. Deinde nec quenquam omnium esse, qui rectius ex sacra scriptura sese edoceret hactenus: id quod ego, inquit, unice semper cupiebam. Postquam ad locum supplicij peruentum est, qui situs erat inter hortos suburbij Constantiensis, haud procul ab arce: pius ac innocens Christi martyr, flexo poplite, manibus ac oculis in cœlum resupinis, psalmos aliquot recitat, præsertim quinquagesimum & tricesimum, subinde uersu illo, In manus tuas Domine commendo spiritum meum, uoce clara ac uultu hilariter repetito, ita ut facile à circumstantibus audiretur. Quod cum quidam ex plebe illiterati animaduernerent, distitant: Quid hic prius docuerit, dixeritue, nescimus: certè nunc uidemus, & audimus ex eo sacra eloquia, ac pias preces. Alij item optabant, illi adhiberi confessorem. Ad hoc Sacerdos quidam magna pompa obequitans respondit: Quid illi confessorem? Hæreticus est. Quamq; ex epistola eius quadā in carcere scripta liquet, septimo ante passionē die, à monacho quodā Doctore, sibi à cōcilio cōcesso, confessum esse, & absolutū. Euenit interim inter orādum, ut probrosa illa corona de capite deciderit: quam cōspicatus uir bonus, subrisit. Clamitatibus interea satellitib. quibusdā, restituať rursus capiti, ut cū diaboli dominis suis, quos coluit, exuratur: Hussus tū à carnifice erectus, clara uoce, ut ab omnib. facile perciperet, sic orabat: Domine

Domine Iesu Christe, crudelissimum hoc, ac horrendum supplicium, propter sanctum Euangelium, ac prædicationem uerbi tui, libens ac humiliter subeo: tu autem omnibus inimicis meis ignosce precor. Tum à lictoribus circumductus, iterum hortari cœpit omnes, ne quis ullos in se errores hæere crederet: tantummodo fictitios, falsisq; testibus firmatos titulos, quos nunquam docuerit, adscribi sibi. Tandem ab eis petijt, ut carceris custodes conuenire liceret. Quibus ad se accedentibus, gratias egit pro summis in se collatis beneficijs. Fratres enim, inquit, mei, nedum custodes fuistis: Ac scitote, quòd constanter credo Seruatori meo, cuius nomine hæc tam acerba fero: & lubenter fero, nihil addubicans, quin cum eo unà hodie regnaturus sim. His alijsq; sermonibus finitis, mox uestitu usq; ad indusium exutus, ad crassum quendam ac perforatum asserem, manibus reuinctis, sex aut septem funibus alligatur. Primò proximè talos, deinde sub genibus, mox supra genua: præterea iuxta inguina, sextus mediū corpus ambiit, postremus sub brachijs. Itaq; palus illè terræ intrusus firmabatur. Sed nonnullos ægrè habebat hoc, quòd cõstitutus esset facie ad orientem uersa: iubentes ut occasum uersus obuerteretur, esse enim hereticum, id quod statim factum est. Porro ne quid ad ultimam ignominiam deesset, cathena quadam aspectu horrenda, rubigine & fuligine aterrima, in qua misellus quidam homuncio prius alienū appendebat, ceruix sanctiss. uiri astringitur. Qua conspecta, Hussus sublatus arrisit, dicens: Dominus meus Iesus Christus, redemptor meus, ac seruator meus charissimus, longè crudeliore catena propter me uinctus erat: cur ego miser erubescam, propter ipsius nomen sacrosanctum, fuliginosa hac constringi? Præterea pedibus quàm uassissimo compede cinctis, duo lignorum fascēs substruuntur. Additur samentorum ac fasciculorum strues, commistis simul straminibus, ceruicetenus. Verum priusquàm materia incenderetur, accesserunt ad eum ciuitatū imperialium marschalcus (quem uocant) cum Ludouico duce, agentes cum Hussu, ut uitæ seruandæ maturè consulat: spem ueniæ fore, si dogmata & errores abneget. Hussus: Errores, inquit, quos: quorum ego conscius non sum, nec unquàm fui. An ut illa in me agnoscam, quæ nunquam admisit, ac ultro innocentiam meam prodam: num id postulatis, aut æquum arbitramini? Testes ac arbitros, quales uultis, subornatis, impudentissimè in me mentientes: quibus quoniam lubentius acquiescitis, quàm mihi, quid ego in hoc foro contendam amplius? Ego, qui probè mihi conscius sum, id satis noui, atq; apud Deum testor, omnium rerum iudicem *καὶ ὁ θεὸς ὁ κριτὴς*, nunquam me uel docuisse, uel scripisse hæcenus, quòd non ex Scripturæ fontibus uerissimum sit, quòdq; mortales è peccati tyrannide posset eripere. Quòd si quis sit, qui meritò iuxta doctrinam scripturæ Euangelicæ me posset coarguere, semper me paratissimum ad omnem disputationem præbui. Neq; enim officium in me, sed in illis rationes defuerunt. Quæ si ab illis afferuntur, non sum tam præfractè contumax, qui non perlibenter cederem. Nunc quum non afferuntur, quid à me exigunt amplius, ut ueritatis causam sciens deseram: quod etsi illi à me postularent, conscientia non permittit. At quanto id æquius, ut hi ueritati accederent potius: quæ uincet tandem, uel inuitis omnibus? Quapropter quum eò res redijt, ut aut Deus ipse in me sit prouocandus, aut humana malitia: potius quàm illum inimicum habeam, agat mortalium uis, quod possit. Ego sanè ueritatem, quam hæcenus docui, latus hoc mortis pignore hodie obsignare nō dubitabo. Dominus mihi succurrat mihi, ac ignoscat illis.

Purgatio Ioan.
Hussi sub mortem.

Preciosa in cō-
spectu Domini
mors sanctorū
eius.

Quo audito, Ludouicus cum collega suo, manibus complois, ab eo discedunt. Carnifices statim admoto igne, pyrā accendunt. Ibi Hussus præalta uoce semel atq; iterum exclamauit: Christe fili Dei uiui, miserere mei. Tertiò canentem, oborto uento, flamma eum præfocauit, atq; ita conticuit. Ac interea tam diu

diu nutabat capite, ac ora mouebat, dum quispiam Dominic orationem bis aut ter absolueret. Deinde ita tacitus intra se orans, emisit spiritum. Porro fascibus lignorum ambustis, dum corpus adhuc ad asserem ligatum hareret, torres id cum asserem in ignem intruserunt fustibus: moxq; accurrentes ligna aggerebant, cadauer urentes. Ibi uideres exquisitam carnificum, in singula membra, crudelitatem. Nam (proh dolor) ossa fustibus comminuentes tundeant, quo citius igne absumerentur. Deinde caput inuentum palo dissecerunt. Porro cor in intestinis repertum, obelo ligneo infixum, inter comburendum fustibus cadebant. Interea carnifex quidam uestem Hussi tenebat. Ludouicus autem simulatq; cognouit esse tunicā Hussi, iussit eam, ac cingulum, deniq; quicquid ipsius esset, iniicere in ignem, dicens: Bohemos id uice Sacramenti habituros ac colituros esse. Deinde carnifici pollicitus est, iacturā hanc compensaturum se. Postremò omnia igne in cinerem concremata, cum puluere, ac terra altius effossa, in bigas imposuere: dein in Rhenum præterlabentem dissecerunt, quo ipsius nomen prorsus apud fideles extinguere.

Multa in hoc homine dignissima calamo, cogor breuitatis studio transilire: quæ in alienis tradita monumentis, ex ipsis peti malim, quam non digno penicillo materiam tam bonam corrumpi. Illud ē multis carptim ceu primum flosculum, lectori excerpendum duximus, quod etsi quibusdam somnium hominis uideri possit, inter hæc tamen somnia numerandum, quæ ex exitu certissimam habent prophetiæ fidem: ut non inscite hic locum habeat Nestoris illud, τὸ ὄναρ ἐκ θεοῦ ἐστίν. Hic aliquando apud Bohemos ecclesiæ Bethlemitica præpositus fuit, in qua sibi per somniū uisus est, Christi sanctorumq; imagines nonnullas pictura expressisse: at mox accedente pontifice cum suis, impeditum illum, ac imagines erasas esse. Quod ubi sit factum, post paululum adesse uidet pictores alios, multoq; plures, qui denuò restitutis ijs, quæ per pontificios obliterarentur, alias deinceps picturas, non paulo plures, arteq; celebriores adiecerint: adeoq; numero, potentiaq; præualuisse pictores istos, ut iam omnes Cardinalitiæ centuriæ cum pontifice ipso, ijs rursus delēdis impares extitissent. Hoc enigmate uisum est Deo, quid esset secuturum, seruo suo patefacere, nec ipse fefellit exitus: quanquam nos somnii prophetici sententiam aliorum coniecturis æstimandum relinquimus.

HISTORIA HIERONYMI PRAGEN-

sis, ex Poggio, alijsque de prompta.

Proximo, ab huius martyrio, anno, post Christum uidelicet 1416, præceptorem Hussum insequutus est Hieronymus Pragensis, florida tum aetate, tum eloquentia iuuenis. Qui ut eandem causam, quam Hussus, habuerat, ita eosdem ferè hostes & accusatores sortitus est. Tum ut in omni uita illi coniunctissimus erat, ita nec morte à ueteri sodali ac pietatis socio admodum distrahebatur. Ut ergo prætermittis ijs, quæ ad uitam ipsius, ad mores, ad indolem ac studia spectant, causam ipsam ilico adgrediamur: Hieronymus hic simulatq; lo. Hussum ad concilium accitum, ac iam iam iturum intelligeret, sedulo officio adest amico suo, consolatur, rogat, ac ad animat, ut memor uirtutis ac constantiæ suæ, rem gnauiter gerat pro Christo, ac ueritatis incolumitate. Iam tempus adesse, quo maxime se declararet talē, qualē hæcenus tot comitionibus se ostenderit omnibus, ipseq; semper habuerit. Quod si ita eueniat, ut res ipsa opem operamq; suam efflagaret, intellecturum se, quod nec pietati, nec officio suo, nec amico sit defuturus. Verum quemadmodum in Petro olim, ita in hoc pio adolescente comperimus, haud uanam esse prouerbij illius fidem: Sponde, noxa præsto est. Quippe non ita multo post, quum in turrim quandam coniectus, duricie carceris supra modum affligeretur, impulsus partim minis, partim elabendi spe, ut Hussianæ condemnationi subscriberet,

k haud

haud recusauit. Quæ sanè res postea maioris constantiæ illi materiam submi-
 nistravit. Sed digressi ab ordine historiæ, iam redeamus. Hieronymus, intel-
 lecta iam Hussi condemnatione, partim dolore percitus, ac metu periculi sui,
 partim æstu quodam diuinæ pietatis accensus, gestiebat & ipse concilium
 adire, succenturiaturus, si opus esset, atque etiam purgandi sui causa: sed ita,
 ut conductitijs literis, ceu uadimonio obstrictos haberet aduersarios. Eas ubi
 exorare nequit, Boëmiam redire parat. In itinere, hostium prodicione, à seruis
 ducis Ioannis, filij Clementis, captus, atque ad ipsum deductus est. Interea
 Clementis inclementissimus filius, literas nactus ab imperatore ac concilio,
 Hieronymum manibus reuinctis misit Constantiam. Quem Ludouicus al-
 ter filius Clementis hospitio excipit, ac per totam urbem circumducit (trium-
 phantis in morem, nam ipse præibat) quanta cum ignominia ac contumelia,
 hic non refero. Donec ad monasterium lignipedorum, ubi sacerdotum ac
 pharisæorum factio confluerat, peruentum est. Ibi postea causa demum Hie-
 ronymi cœpta est. Cum multa in hunc Hieronymum congesta essent, quibus
 arguebatur hæresis, atque ea testibus firmata: tandem placuit, ut publice sin-
 gulis, quæ sibi obijciiebantur, responderet. Ita in concionem deductus, cum
 iuberetur ad illa respondere, diutius recusauit, asserens se debere prius cau-
 sam suam agere, quam respondere maledictis aduersariorum. Ita se prius pro
 se dicentem audiendum esse asseuerabat, deinde ad æmulorum suorum pro-
 bra in eum congesta deueniendum. Sed cum hæc conditio sibi denegaretur,
 tum stans in medio concionis: Quæ nam est hæc iniquitas, inquit, ut cum
 340 diebus, quibus in durissimis carceribus fui, in sordibus, in squalore, in ster-
 core, in compedibus, in rerum omnium inopia, aduersarios atque obtrecta-
 tores meos semper audieritis, me unam horam audire nolitis? Hinc est, ut
 dum illis singulorum aures patuerint, atq; in tam longo tempore uobis per-
 suaserint me hæreticum, hostem fidei, Ecclesiasticorum persecutorem, mihi
 autem ne defendendi quidem ulla detur facultas: uos me prius improbum
 hominem iudicaueritis in mentibus uestris, quam, qui forem, potueritis co-
 gnoscere. Atqui (inquit) homines, non dñi estis: non perpetui, sed mortales:
 labi, errare, falli, decipi, seduci potestis. Hic mundi lumina, hic orbis terrarum
 sapientiores esse dicuntur: maxime uos decet elaborare, ne quid temere, ne
 quid inconsulte, neue quid præter iustitiam faciatis. Equidem ego homi-
 cio sum, cuius de capite agitur: nec pro me hæc loquor, qui mortalis existo.
 Verum indignum mihi uidetur sapientia, aliquid tot uiros aduersum me sta-
 tuere præter æquitatem, non tam re quam exemplo nociturum. Hæc & multa
 præterea ornatè differebat, strepitu & murmure plurimorum sermonem eius
 interpellante. Tandem decretum est, ut primum ad errores qui in eum con-
 ferebantur, responderet: deinde loquendi quæ uellet, daretur facultas. Le-
 gebantur igitur ex pulpito singula capitula accusationis, deinde testimonijs
 confirmabantur: tum rogabatur, an quid uellet obijcere. Incredibile dictu,
 quam callidè responderet, quibus se tueretur argumentis. Nihil unquā protu-
 lit indignū bono uiro, ut si id in fide sentiebat, quod uerbis profitebatur, nulla
 in eum nedū mortis causa inueniri iusta posset, sed ne quidē leuissimæ offensio-
 nis. Omnia esse falsa dicebat, omnia crimina cōficta ab emulis suis. Inter cetera
 cum recitaretur, illum sedis apostolicæ detractorem, oppugnatorem Romani
 Pontificis, Cardinalium hostem, persecutorem prælatorum & cleri, Christia-
 ne religionis inimicum: tum surgens querebunda uoce, & manibus porrectis:
 Quo nūc me uertam, inquit, patres conscripti? quorum auxilium implorem?
 quos deprecer? quos obtester? Vós ne? At isti persecutores mei, uestras men-
 tes à mea salute abalienauerunt, cum uniuersorū hostem me esse dixerunt, eo-
 rum qui me sunt iudicaturi. Nempe arbitrati sunt, si etiam quæ in me finxerūt,
 leuia

leuia uiderentur: tamen uos uestris sententijs oppressuros communem omnium hostem atq; oppugnatorem, qualem me isti falsissime mentiti sunt. Ita si eorum uerbis fidem dabitis: nihil est quod de mea salute sperandum sit. Multos salibus perstrinxit, multos laedorijs, multos persepe in re mœsta ridere coëgit, iocando in illorum obiurgationes. Cum rogaretur, quid sentiret de sacramento: inquit: Antea panem, postea uerum Christi corpus, & reliqua secundum fidem. Tum quidam: Aiunt te dixisse, post cōsecrationem remanere panem. Tum ille: Apud pistorem, inquit, panis remanet. Alij cuidam, ex ordine Prædicatorum, acius inuehenti: Tace, inquit, hypocrita. Alteri per conscientiam suam contra se iuranti, Hæc, inquit, tutissima est ad fallendum uia. Quendam præcipuum aduersarium, nunquam nisi canem, aut asinum appellauit. Cum uerò propter criminum multitudinem ac pondus, res eo die transigere quiret, in diem tertium est dilata. Qua die cum singulorum criminum argumenta recitata essent, ac subinde plurimis testibus adfirmarentur, tum surgens ille: Quoniam, inquit, aduersarios meos tam diligenter audistis, conueniens est, ut me quoq; dicentem æquis animis audiatis. Data tandem est, licet multis perstrepenibus, facultas ei dicendi. Hic primum à Deo exorsus, deprecatus est eam sibi mentem dari, eam dicendi facultatem, quæ in commodum ac salutem animæ suæ uerteretur. Deinde: Scio, inquit, R. D. plures fuisse excellentissimos uiros, indigna suis uirtutibus perpestos, falsis oppressos testibus, iniquissimis iudicijs condemnatos. Incipiens autem à Socrate, quem iniuste à suis condemnatum retulit, nec cum posset, euadere uoluisse, ut duorum, quæ asperima hominibus uiderentur, metum demeret, carceris scilicet, & mortis. Tum Platonis captiuitatem, Anaxagoræ fugam, ac Zenonis tormenta. Multorum præterea gentilium iniquas damnationes, Rupilij exilium, Boëtij simul, & aliorum quos ipse Boëtius refert, indignam mortem commemorauit. Deinde ad Hebræorum exempla transijt. Et primum Moysen illum liberatorem populi, & legumlatorem, sapissime à suis calumnia affectum fuisse dixit, tanquam seductor esset, aut contemptor populi. Ioseph insuper à fratribus uenditum ob inuidiam, post ob stupri suspicionem in uincula coniectum recensuit. Præter hos Esaïam, Danielelem, & ferme prophetas omnes, tanquam contemptores Dei, tanquam seditiosos, iniquis circumuentos sententijs. Hinc etiam Susannæ iudicium subiecit: multorum præterea, qui cum uiri sanctissimi extitissent, iniustis tamen sententijs perierunt. Postea ad Ioannem Baptistam, deinde ad Saluatorem nostrum descendens, falsis testibus condemnatos, inquit, omnibus constare. Deinde, Stephanum à sacerdotum collegio interfectum, Apostolos autem omnes morti damnatos, non tanquam bonos, sed ut seditiosos populorum cōcitatores, contemptores Deorum, & malorum operum effectores. Iniquum esse, cōdemnari iniuste sacerdotem à sacerdote: & id factum fuisse docuit. Iniquissime à sacerdotum Concilio: id etiā accidisse monstrauit. Hæc disertè, & magna cum omnium expectatione disseruit. Atq; cum omne pondus causæ in testibus situm esset, multis rationibus docuit, nullam his testibus fidem adhibendam: præsertim cum non ex ueritate, sed ex odio ac maleuolentia & inuidia omnia dixissent. Tum odij causas ita explicuit, ut haud procul abfuerit à persuadendo. Ita erant uerisimiles, ut (excepta fidei causa) parua illis testimonijs fides adhibita esset. Commotæ erant omnium mentes, & ad misericordiam flectebantur. Addiderat enim, se spontè ad Concilium uenisse, ad se purgandum: uitam suam & studia exposuerat officiorum plena, ac uirtutum. Dixerat, hunc morem priscis doctissimis uiris, ac sanctissimis fuisse, ut in rebus fidei sententijs discreparent, non ad pessundandam fidem, sed ad ueritatem reperiendam. Ita Augustinum & Hieronymum dissensisse: nec solum diuersa sensisse, sed etiam contraria, nulla hæresis suspicione.

Expectabant autem omnes, ut semel se purgaret, retractando obiecta, uel erratorum ueniam postularet. At ille, nec se errasse asseuerans, nec se retractare aliorum falsa crimina uelle, ostendens. Tandem descendens in laudationem Ioannis Husii ad ignem damnati, uirum istum bonum, iustum, & sanctum appellans, & illa morte indignum: Se quoque paratum quoduis supplicium adire, forti animo, & constanti, seque inimicis suis cedere, & testibus impudenter mentientibus. Qui tamen aliquando coram Deo, quem fallere non potuerint, essent rationem eorum, quae dixissent reddituri. Magnus erat circumstantium animi dolor. Cupiebant enim uirum tam egregium saluari, si bona mens adfuisset. Ille autem in sententia sua perseverans, ultro mortem appetere uidebatur. Laudansque Ioannem Hussum, ait: Nihil illum aduersus Ecclesiae Dei statum sensisse: sed aduersus abusus clericorum, aduersus superbiam, fastum, ac pompam praelatorum. Nam cum ecclesiarum patrimonia primo deberentur pauperibus, tum hospitibus: deinde ecclesiarum fabricis, indignum illi bono uiro uideri, dispendi illa meretricibus, conuiujs, equorum ac canum saginae, cultui uestimentorum, & alijs rebus indignis religione Christi. Hic autem maximi ingenij fuit. Cum interrumperetur saepius oratio ipsius, varijs rumoribus, laceffereturque a nonnullis, sententias eius carpentibus, neminem eorum intactum reliquit, pariterque omnes ulciscens, uel erubescere coegit, uel tacere. Surgente murmure silebat, turbam quandoque increpans, postea orationem prosequabatur, orans, atque obtestans: ut se loqui paterentur, quem non essent amplius audituri. Nunquam ad hos rumores expauit, mente firma atque intrepida. Illud uero admirabilis memoriae argumentum: CCCXL diebus fuerat in fundo turris foetidae, atque obscurae, cuius asperitatem ipsemet questus est, asserens se ut fortem, & bonum uirum decet, non propterea ingemiscere, quod indigna perpessus esset: sed mirari aduersus se inhumanitatem. Quo in loco, nedum legendi, sed ne uidendi quidem habuit facultatem. Mitto anxietatem mentis, qua oportuit illum quotidie agitari, quae omnem memoriam excutere debuisset. Tamen cum tot doctissimos, & sapientissimos uiros, in testes suarum opinionum allegaret, tot doctores ecclesiasticos in medium protulit in sententiam suam: ut satis superque satis fuisset, si toto hoc tempore, summo in otio, summa in quiete, sapientiae studijs operam dedisset. Vox eius suavis, aperta, resonans erat, quadam cum dignitate, gestus oratorius, uel ad indignationem exprimendam: uel ad commouendam commiserationem quam tum nec postulabat, nec consequi cupiebat. Stabat impavidus, intrepidus, mortem non contemnens solum: sed appetens, ut alterum Catonem dixisses. O uirum dignum memoria hominum sempiterna. Non inuenio, quid aduersus instituta Ecclesiae sentiebat, doctrinam admiror, plurimarum rerum scientiam, eloquentiam, dicendi suauitatem, argutiam respondendi. Nec dubium quin magno Ecclesiae bono haec sibi a natura fuerint concessa. Datum deinde spacium poenitendi biduo. Multi ad illum accessere uiri eruditissimi, ut ipsum a sua sententia dimouerent, inter quos Cardinalis Florentinus eum adiit, ut flecteret ad uiam rectam. Sed cum inconcusso perseveraret animo, per Concilium, haeresis damnatus, & igni combustus est, lucunda fronte, & alacri uultu, ad exitum suum accessit: non ignem expauit, non tormenti genus, non mortis. Nullus unquam stoicorum fuit tam constanti animo, tamque forti, mortem perpessus, quam iste appetuisse uidebatur. Cum uenisset ad locum mortis, seipsum exiit uestimentis. Tum procumbens flexis genibus, ueneratus est palum, ad quem postligatus fuit: primum funibus madentibus, tum cathena, nudus ad palum constrictus fuit, ligna deinde circumposita, pectore tenus non minuscula: sed crassa, paleis interiectis, Cum flamma adhibita, canere coepit hymnum quendam

dam, quem fumus & ignis uix interruptit. Hoc maximum constantis animi signum, cum lictor ignem post tergum (ne id uideret) iniicere uellet: Huc, inquit, accede, & in conspectu accende ignem. Si enim illum timuisssem, nunquam ad hunc locum, quem fugiendi facultas erat, accessissem. Hoc modo uir cum primis egregius consumptus est. Horum ita fere recensentur dogmata, apud Bernardum Lutzenburgum.

Romanum præsulem reliquis episcopis parem esse.

In Sacerdotibus nullum discrimen Presbyterum non dignitatem, sed uitæ meritum efficere.

Purgatorium ignem nullum inueniri.

Mendicantium ordines malos demones inuenisse.

Item quod Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecerit quosdam actus Ecclesiæ malignantis similes.

Item duæ naturæ, diuinitas, & humanitas sunt unus Christus.

Quod condemnatio 45 articulorum Ioannes Vuicleui per doctores facta, est irrationabilis & iniqua.

Confirmationem, quæ crismate constat, & externâ unctionem, inter sacramenta non contineri.

Auricularem confessionem nugacem esse.

Sufficere sua quemque Deo confiteri peccata.

Baptisma fluuiialis undæ nulla interiecta sacri olei mixtura recipiendum.

Cœmeteriorum inanem esse superstitionem.

Corpora ubicunque sepeliantur, partim referre.

Templum Dei latè patentis ipsum mundum esse: eius maiestatem coarctare eum, qui Ecclesias, monasteria, oratoriaque construunt.

Sacerdotes uestes, altarium ornamenta, pallas, corporalia, calices, patenas, uasaque huiusmodi nihil habere momenti.

Sacerdotem quocunque loco, aut tempore, sacrum Christi corpus conficere posse, poenitentibusque ministrare.

Suffragia sanctorum in cœlis frustra impetrari, quæ iuari nil poterint.

In canonicis horis cantandis, dicendisque, frustra tempus teri.

Nulla die ab opere cessandum, nisi quæ Dominica appellatur.

Celebritates diuinorum reijciendas.

Ieiunijs ab Ecclesia indictis nihil inesse momenti.

Hi Articuli, etsi ad Euangelicam amissim quam rectissime omnes consentiant, tamen non tam ab istis proditos esse, quam ab alijs suspiciosa quadam coniectura collectos arbitror. Id quod facile ex uita, ac defensione illorum, æstimandi copia est, quæ si rectè à nobis perpendatur, haud aliud fere in his comperiemus, quod episcoporum tantum furorem, ac odium excitari, præter unicum hoc duntaxat, quod intollerabile eorum fastum, ac uitæ plusquam Alexandrinæ delicias ferre non potuerint.

Hancque hætenus, de Ioanne Husso, & Hieronymo historiam, ex narratione Pogiana, ad Leonardum Arretinum, desumptam, quoniam antehac superior nostra habebat editio, nolui nunc suo mouere loco. Quippe alioquin constitui (uolente Christo) Bohemicis istis, & Germanicis Martyribus, sepe-ratim deinceps, uelut per regiones distributa historia, peculiarem destinare pertractionem. In qua fufius, pleniusque tum de istis, eorumque omni causa, exequemur, tum item de alijs, quorum quinque præterea fuerunt numero, per idem tempus pariter, in urbe Pragensi, partim incendio, partim ferro, apud Bohemos plexi. De quibus posthac, suo in loco, si

dederit Dominus,

k in

Gulielmus

Gulielmus Taylerus Anglicus.

Anno 1422.

Sed nulla unquam regio fecundior fuit, magisque ferax martyriorum, quam Summa Anglia: siue id ex singulari diuinæ gratiæ priuilegio huic insulæ indultum: siue ex barbara, atque indocta quorundam, qui tum Ecclesiam tenebant, sæuitia euenit, incertum. Oxonia, ceu perpetua tunc scaturigo Christianæ cognitionis meritò uideri potuit: unde uelut ex equo Troiano, tot prosilierunt inuictissimi Christi ac ueritatis testes, qui cum singulari eruditione, coniuncto etiam sanguine, non solum de suo tempore, sed de omni hominum posteritate quam optimè meriti sunt. Inter quos non infimum decus emicuit Gulielmus Taylerus, artium professor, ac Vuicleuo fauens. Hic, quia de non inuocandis sanctis, aliæque quædam scripserat, post recantatos articulos nouem, relapsus denuò in uiam, Londini in foro ferrario ignibus dedit pœnas, nō sine magna constantia. Anno 1422. 2 Martij.

Gulielmus Vuhyghtus Anglicus.

Anno 1428.

Proximus in hoc albū succedit Gulielmus Vuhyghtus, sacrificus, sed longe à uulgaribus hoc sacrificorum genere dissidens: uerè in eorum numero collocandus, de quibus à sapiente dicitur, Labia sacerdotis custodiunt sapientiā. Hic quum ex fœliciter haustis Vuicleui sermonibus, ad maiorem uitæ pietatem profecisset, sacerdotio, quod illi satis tum opimum erat, relicto, quo sanctius uitam suam, secundum Dei præcepta, attemperaret, Ioannam uirgunculam quædam in uxorem duxit. at nihilo tamen minus inseruiens Christi sponsi sui gloriæ, nec cessans interim ab officio semel suscepto, sicubi quid uel legendi, uel docendo, lucri asferre potuisset sacerdotalis ipsius functio: relictis insuper ingenij sui monumentis nonnullis, quæ ad communem plebeculæ utilitatem cōscripserat. Noruici tandem captus, de 30 articulis per Guilhelmum Noruiciensem igni absumptus est Noruici, Anno 1428, mense septembri. Cuius & uxor Ioanna, eadē retinens & spargens dogmata, digna tali marito coniunx, eodem anno multa per eundem episcopum perpeffa dicitur.

Ricardus Houedenus.

Anno 1430.

Anno 1430, post solennem regis Henrici 6 coronationem, coronatus est martyrio quidam Ricardus Houedenus, lanarum confarcinator, ciuis Londinensis. Qui cum nullis persuasionibus à Vuicleui assertionibus propelli posset, per Præsules cōdemnatur hæreseos: ac prope arcem Londinensem, secundum Fabianum, combustus est.

Thomas Bagleus.

Anno 1431.

Quo autore accepimus, etiam sequenti anno Thomam Bagleum sacerdotem, pastorem, uicarium de Mauenden, in comitatu Essexienfi, propè Vualdenum, ac Vuicleui strenuum assertorem, Londini, per episcopos condemnari hæreseos, circa medium quadragesimæ, degradari atq; exuri in circo ferrari, Anno 1431.

Paulus Crauus Bohemus.

Anno 1431.

Eodem anno Paulus Crauus, natione Bohemus, apud sanctum Andream deprehensus ab Henrico episcopo, seculari potestati ad comburendum traditur, propter dogmata de Eucharistia, de ueneratione diuorum, de sacerdotali confessione, cæterisque Vuicleui assertionibus. 1431.

HISTORIA THOMÆ RHEDONENSIS GALLI,

ac Carmelita, in Italia Christi nomine exusti.

Anno 1436.

Diximus superius, persecutionis hanc fatalem turbinem, quæ primū apud Anglos exorta, diu hic, multumq; in sanctissimorum hominum capita exarsit, ex hac demum insula, facta irruptione, in Bohemos demigrasse. mox interiecto deinde tēpore, & Scotos, grassante paulatim incendio, corripuisse. Inde

Inde nunc factō ad ultiores nationes gradu, in Italiam quoq; transuolat pro-
 cax rabies, nec ullam fore orbis partem immunem sinit ab innocentissimorum
 lanari. Accesserat forte fortuna in Italiam, sub idem tempus, cum Venetis ora-
 toribus Thomas quidam Gallus, ex ordine eorum qui ex monte Carmelo
 religionis titulum circumferunt. Iam enim & montes habent suos sectarum
 dines. Quid miramur, si Franciscus sui nominis ac sanctimoniae relinquat ad-
 miratores, quum & mons Carmelus suos inueniet Carmelitas. Et quid possit
 tam ineptum esse, cuius non alicubi, in tanta sectarum foecunditate, suos ap-
 plausores templumq; reperias. Sed hic quamuis eius erat gregis, qui pro Chri-
 stianis Carmelita appellabantur: longē tamen diuersa ratione institutus, Chri-
 sti uerbum sapiebat, qui non in monte hoc, neq; Hierosolymis duntaxat, sed
 in spiritu & ueritate Deum sibi colendum existimauit. Hic ergo uerus Carme-
 lita, toto pectore Christi nouum illud mustum spirans, dum Christianae inte-
 gritatis uestigia magno studio uotoq; sectatur, in Italiam primū proficisci
 parat: illic, aut nusquam se reperturum sperans, quorum conuictu melior fieri
 potuit. Vbi enim magis uirtutum omnium segetem suppullare conueniebat,
 quam illic, ubi totius religionis arx quaedam ac fons habebatur. Nam qui fieri
 potuit, ubi tanta omnis sanctimoniae professio iactabatur, ubi omnium homi-
 num oculi ceu in theatrum quoddam conijciebantur, ubi sanctissimi Petri se-
 des, ac totius Ecclesiae regimen credebatur, quin omnia illic digna tanta ex-
 pectatione uigerent. Hæc dum in oculis atque in animo sibi proponeret san-
 ctissimus uir, magna spe relicta ciuitate sua, Romam petit, certissimam spem
 concipiens, futurum, ut tot illustrissimorum hominum adiutus exemplis, ma-
 gnum sibi & pietatis & doctrinae lucrum acquireret. Cæterum hanc spem
 longē destituit successus. Quippe omnia dissimilia: fucum, ac meram hypocri-
 sim esse quaecumq; uiderat, denique pro auro nihil quam carbones, imo ut ue-
 rius fatear, nihil aliud quam aurum ac argentum reperit. Pro donis coelesti-
 bus, regnabat cultus ac providentia huius seculi: pro pietate luxus, pro lite-
 ris ac studio ignauia ac superstitio: pro simplicitate Apostolica, tyrannis ac
 supercilium omnia occupans, ut non solum discendi quod ignoraret, sed nec
 tradendi quod quisquam recte sciret, locus iam amplius relinqueretur. Po-
 stremo nihil non inuersum, nihil non præter suam existimationem, quaua uer-
 sum se flecteret, illi offerebatur. Sed nihil magis sanctissimum pectus offendit,
 quam intoleranda ambitio ac plus quam regalis strepitus, in ijs quos potissi-
 mum humilitatis exempla orbi commendare debebant. Et si hic nihil ferè cer-
 neret, quod ad Apostolicæ imitationis normam quadraret: illa tamen usque
 adeo omnem modum ac patientiam exuperabant, ut nullo pacto linguam
 sibi temperandam, in tanta Ecclesiae corruptela, existimaret: quum in ædifi-
 cijs, quum in uestitu, quum in palatijs, in uictu, in famulorum comitatu, in ad-
 miratorum turba, in uitæ apparatu, in equis, in armis etiam ambitiosum fa-
 ustum cerneret. Quæ quo magis ab Euangelica præscriptione recedebant, hoc
 minus contineri uox potuit sanctissimi hominis: etsi alioqui haud ita multum
 loquendo consecuturum se intelligeret. Nam si quid proficeret admonitio,
 non deerant Vuicleui, cæterorumq; libri: non deerant & nuper Hussi, ac
 Hieronymi clarissima testimonia, ac sanguis effusus etiam: quorum tamen ef-
 ficacissimis hortatibus adeo nihilo ijs correctiores sunt facti, ut duplo ef-
 feraciores uiderentur. Quanquam neque ea res perterruit admodum Tho-
 mam nostrum, quin tam salubri ac necessario officio, uitam quoque, si opus
 esset, impenderet. Sic qui cæteris uenerat discipulus futurus, iisdem nunc
 doctor esse cogitur: quorumq; mores imitari constituerat, ijs nunc uersa
 uice suam uitam spectandam imitandamque proposuit. Sic enim uixerat
 apud hos, ut omnibus posset esse regula, Sic docuerat, ut quibusq; esse posset
 pædagogus.

prædagogus. Sed quod Paulus prædixerat, ipsi qui in Christo pie uiuere student, ut persecutionem habeant comitem: simile & huic euenit præmium à suis. Ille dedit pietatis fructus, quos imitentur: isti rursus martyrii huic diadema reposuerunt. Ille ad salutem ostendit uiam: isti pro uitæ beneficio, mortem retaliât: cuiusq; summis laboribus nulla satis digna fuerunt præmia, eum summa cum ignominia ad supremum rogam persequuntur. Nam dum diutina prædicatione satis graue sibi odium conflârat, apud purpuratos quam plurimos tandem agitari coëptum est, quibus machinis uita huius circumueniri posset. Hic ad consuetum remedium confugitum est. Est enim hæc iam olim apud ecclesiasticos dominos peculiaris ac perpetua consuetudo, ut si quis cui displiceat, cuius molesta uideatur oratio, aut lucro ipsorum paululum offectura, statim hæreseos alicuius fabricet articulos, quos in caput illius contorqueant. Quemadmodum cæterorum animantium sua sunt cuiusq; te-
la peculiaria, quibus se ab iniuria uindictent. aprum dente armauit natura: his-
trix suos habet aculeos: est leo unguibus formidabilis: suus est morsus cani-
bus: cornu taurus pugnat: nec asino sua deest calx. ita & unica hæc Episco-
porum armatura est, ut hæresi aliqua inuolutum strangulent, si quis uoluntati
eorû, uel ambitioni obstrepere audeat. Id quod cum in alijs penè innumeris,
tum in hoc sanctissimo uiro, facile uidere est. Qui ubi iam, ut dictum est, gra-
uior esse coëpit, nec ferri potuit, quid tum illi? Ad artes ueteranas fugiunt,
quodq; modò in HUSSO ac Hieronymo designarunt, idem & in hunc iam mo-
liuntur. Suspitione obruunt, quæstionibus inuoluunt, iudicio examinant, ar-
ticulos struunt, hæresim impingunt, hæreticum condemnant, damnatum ab-
ripiunt, tolluntq; e medio. Atq; hæc est illa pietas, ac pacificus ordo nostrorum
sacerdotum: quibus interim religio est ens et scutum circumferre, cum ta-
men liuorem, maliciam, uindictam, uenenum, insidias in mente gerant, quo-
uis gladio acutiores. Ne quis eorum in plateis ferro depugnet, quibus legi-
bus, quanta sollicitudine cauetur? cum in iudicijs, in accusationibus, ubi liceat
fratrem opprimere, nullus est sicarius, qui aut paratiorem ultionem, aut uilio-
rem fratris sui animam habeat. Non ipsi hauriunt sanguinem, nō feriunt, non
occidunt: sed alijs occidendos tradunt, quid quæso interest, nisi quod illi auto-
res, hi tantum ministri sunt facinoris? Nulli cædē inferunt, ut sicarij: quid tum,
si non eodem modo, at aliter idem efficiant? Porro articuli, quos in hunc con-
finxerunt, huiusmodi traduntur à quibusdam:

Quod Ecclesia eget reformatione, quod flagellabitur ac reformabitur.

Quod infideles Iudæi, Turcæ, & Mauri conuertentur ad Christum tempo-
ribus ipsi ultimis.

Quod abominationes fiunt Romæ.

Quod iniusta Papæ excommunicatio timenda non sit: quodq; eam non
observantes, non peccant. Sed his nunc articulis deest adhuc minister, quan-
quam neq; hic Romæ diu desiderari potuit: ubi omnia uenalia, etiam animæ
hominum. Ad hoc uerò ministerium nemo accommodatior est uisus, quam
Gulielmus Rothomagensis, diui Martini in montibus Cardinalis, Romanæ
curiæ Procancellarius. Præsidebat id temporis princeps sacerdotum Euge-
nius nomine: sed nomine tantum. Apud hunc captus, accersitur Thomas no-
ster. accersitus carceri deditur. Iterum post carcerem, post tormenta, post cru-
ciatus, ad iudices postulatur, producitur. Iudicio præest lupus, accusatur ag-
nus. Quamobrem? quia turbarit fontem. Quid multis? Thomas, quia resiste-
re non ualuit malitiæ potentiorum, satis peccasse creditur, facileq; conuinci-
tur incendio adiudicatus: sed sic, ut prius tamen, gradibus, per quos ascende-
rat ad sacerdotium, iterum denudandus sit. Nephas enim habetur, ut sacer-
dos prophanis succumbat supplicijs: cum id interim summè fas sit, sacerdo-
tes,

Vide Volat. 334.

Eugenius
Papa.

Accusatur ag-
nus, quod turba-
rit fontem.

tes, quemuis laicum, quantumuis insontem dedere neci. Ne lædatur maiestas sacerdotalis officij, quam hic religioſe procurant iſti: at ne lædatur conſcientia falſis iudicijs, ac præmendis inſontibus, quam nihil habent penſi. Itaq; priusquam ad ſupplicium uentum ſit, degradandus erat ſanctus Thomas: Sunt enim gradus iſti (ut obiter ne ignores) non inter differentias, quibus diſtingui mur à cæteris, neq; inter propria, quæ ſemper conueniunt, ſed inter accidentia illa communia, quæ ad eſſe, & ab eſſe poterint pro arbitrio epiſcoporum. Ita à phyſiologis docemur, ab habitu ad priuationem procliuem eſſe motum, at re- troſum, a priuatione ad habitum impoſſibilem eſſe regressionem. Non eſt igitur, quod mireris, pie lector, quo pacto is nunc laicus perire potuit, qui modo ſacerdos uiixerat. Magis id tibi mirum ſit, quæ hæc tanta fatuitas iſtorum occu- pare animos potuit, qui talibus factis, uniuerſo orbi ſe deridendos propinant, tam hominibus ridiculi, quæ Deo abominabiles.

Postquam ergo ita epiſcopis placuit, ſacerdotem hunc, ijs gradibus, quibus olim initiarant, exautorare, neq; id illis ſatis eſt uiſum, poſtea & uita ſimul cum ſacerdotio ſpoliant, ac flammis iniiciunt comburendum, poſt quadriennium, quo ad urbem uenerat. Anno Domini 1436. Sicquæ crudeliſſimorum præſu- lum immanitate, periit Martyr hic, tam innoxius: quanquam haud quidem pe- riſſe credendus eſt. Corporis quidem ſacturam fecit, ſed illi in maiorem ſalutis ceſſit cumulum apud Deum iudicem. Neq; enim dubium eſt, quin is iam ſum- mo uiuit olympo, unà cum ijs, quorum ſanguinem dominus ulturus eſt nimis fortalliſ cito, iſtorum quibuſdam, quos terra hæc nimis diu inultos ſuſtinet.

C A R M I N A Q U Æ D A M I N E I V S L A V D E M

reperita, apud Nicolaum Harlamenſem.

Clauiſtra Thomas Gallus, primus qui laſſa reformat
Carmeli gregis heu cadit immerito,
Compulſit hunc feruor domini conſpargere ſemen
Exilium uitijſ uita modèſta dabat.
Dogmata præconis miracula concomitantur
illum, quæ doceant peſtus habere pium:
Quantum ſic populum, & abuli de dentibus egit,
Et uita & uerbo credere nemo poteſt.
Lippis lux oculis nocuit, non ſuſtinuere
Viueret tam ſanctum fœda Romana cohors.
Siſtitur hæreſeos, fictus quod ſit, ſacerdos
Eugenio Papæ, & friuola quæque, patent:
Inſtituit ſacris antiſtes hunc Rhedonenſis
Teſtis apud Gallos, publica fama uolat.
Sordida Roma Thomam, Papa ſordente, petebat.
Flamma ſorbendum, quamq; tyrannus alit.
Urget ad hoc primas Gulielmus Rothomagenſis:
Cardinei cœtus. Sic perit innocuus.
Perſtitit igne Thomas conſtanti peſtore firmus.
Quod Chriſti exemplo uiuere clerus habet.
Eugenius memorans tandem quod inſidioſa
Morte uiri fuerit credulus ipſe malis
Ingemuit crebro, uir quod tam ſanctus obſiſſet,
Hoc quoq; præ cunctis conqueritur abiens:
Non nocuit flamma iſta Thomæ, ſed martyrium dat.
Immortalis ei parca corona manet
Poſt tormenta pius (ſibi dant quæ carcer & ignis)
Martyr ad æthereas conuolat ille domas.

Non multo post hæc tempora, anno 1395, exhibitus & relatus est in Parlamento, conclusionum quarundam, seu reformationis liber: autore potissimum, ut ferebatur, clarissimo & præstantissimo ex militari splendore Equite aurato, simul & Martyre uerè aureo, Domino Ioanne Oldcastello, de quo mox infra (uolente Christo) suus erit enarrandi locus. Interea librum hunc reformationis, quia in hos ipsos annos incidebat, neq; memoria indignum existimaui, hoc iam loco subnectere uisum est: sed ita, ut liber ipse suo stylo ac oratione usus, antiquitatis suæ monumentum lectori præ se ferret.

LIBELLVS CONCLUSIONVM EXHIBITVS

Parlamento Londini, Anno Ricardi secundi 18 Anno

Domini 1395.

Prima conclusio. Anno 1395. Quando Ecclesia Angliæ incepit delirare in temporalitate, secundum nouercam suam magnā, ecclesiam Romanam, & Ecclesiæ fuerunt autorizate per appropriationem, diuersis locis fides, spes, charitas inceperunt fugere de Ecclesia nostra: quia superbia, cum sua dolorosa genealogia mortalium peccatorum, uendicabat hoc, titulo ueritatis. Ista conclusio est generalis, & probata per experientiam, consuetudinem, ac modum: sicut postea audietis.

Sacerdotium
papisticum.

Secunda. Quod nostrum usuale sacerdotium, quod incepit in Roma fictum, potestate Anglis altiore, non est istud sacerdotium, quod Christus ordinauit suis Apostolis. Conclusio ista probatur: quia sacerdotium Romanum factum est cum signis, ritibus & pontificalibus, benedictionibus, modicæ uirtutis, nullibi exemplatis in sacra scriptura, quia ordinale episcopi & noui Testamentum parum cōcordant. Et nos nō uidemus, quod spiritus sanctus, propter aliqua talia signa, confert aliquod donū: quia ipse, & omnia nobilia dona sua nō possunt stare cum mortali peccato in ulla persona. Corollarium huius conclusionis est, quod est dolorosum interludium hominibus sapientibus, uidere episcopos ludere cum spiritu sancto, in collatione suorum ordinum: quia ipsi dant coronas in characteribus, loco alborū ceruorum. & hic character est Antichristi, introductus in sanctam Ecclesiam ad colorandam ociositatem.

Celibatus sacer
dotalis.

Tertia. Quod lex continentiae, iniuncta sacerdotio, quæ in præiudicium mulierum prius fuit ordinata, inducit Sodomiam in totam sanctam Ecclesiam: sed nos excusamus uos per Bibliā, quia suspectum decretum dicit, quod non nominaremus istud. Ratio & experientia probant istam conclusionem. Ratio, quia delicata cibaria uirorum ecclesiasticorum, uolunt habere naturalem purgationem, uel peiorem. Experientia: quia secreta probatio talium hominum est, quod delectantur in mulieribus: & tu cum probaueris talem hominem, nota eum bene, quia ipse unus ex illis est. Corollarium illius est, priuatae religiones, & inceptores, siue origo istius peccati essent maxime dignæ adnulationi, sed Deus de potentia sua immittet apertam uindictam.

Quam bellè de
pingit nostros
Sardanapalos
uicorapalos.

Prophetat ut ui
detur in mona
chismum.

Fictum mira
culum transsub
stantiationis.

Vnicuique.

Quarta. Quod fictum miraculum sacramenti panis, inducit omnes homines, nisi sunt pauci, in idololatriam: quia ipsi putant quod corpus, quod nunquam erit extra cœlum, uirtute uerborum sacerdotis includetur essentialiter in paruo pane, quem ipsi ostendunt populo. Sed utinam ipsi uellent credere, quod doctor Euāgelicus dicit in suo Trialogo, quod panis altaris est habitua liter corpus Christi: quia nos supponimus, quod per istum modum potest quilibet fidelis homo, & mulier in Domini lege facere sacramentum istius panis, sine aliquo tali miraculo. Corollarium concludens est, quod licet corpus Christi sit dotatū sempiterno gaudio, seruitium corporis Christi factum per fratrem Thomam non est uerum, sed pictum, & plenum falsis miraculis. nec mirum, quia frater Thomas, illo tempore, tenens cum Papa, uoluisset fecisse

cisse miraculum, de ovo Gallinae: & nos cognoscimus bene, quod quodlibet mendacium aperte prædicatum, uertit ad dedecus illius qui semper uerax est, & sine aliquo defectu.

Festū corporis Christi per Aquinatē introductum.

Quinta. Quod exorcismi, & benedictiones factæ super uinum, panem, aquam & oleum, sal, incensum, lapidem altaris, & ecclesiæ muros, super uestimentum, calicem, mitram, crucem, & baculos peregrinorum: sunt uera practica nicromantiæ, potius quàm sacrae Theologiæ. Ista conclusio probatur sic: quia per tales exorcismos creaturæ honorantur, esse altioris uirtutis, quàm sint in natura sua propria. & nos non uidemus aliquid mutationis in aliqua creatura, quæ est sic exorcisata, nisi per falsam fidem, quod est principale artis diabolicæ. Corollarium, quod si liber exorcisandi aquam benedictam, lectus in ecclesia, esset totus fidelis: nos cogitamus ueraciter, quod aqua benedicta usitata in sacra ecclesia, foret optima medicina pro omnimodis languoribus & ulceribus, cuius contrarium indies experimur.

Exorcismi & benedictiones sacerdotum.

Sexta. Quod Rex & episcopus in una persona, prælatus & iudex in temporalibus causis, curatus & officarius in mundano officio, facit quodlibet regnum, extra bonum regimen. Ista conclusio aperte ostenditur: quia temporale & spirituale, sunt duæ partes totius Ecclesiæ sanctæ. & ideo iste, qui posuit se ad unum, non intromittat se ad alterum: quia nemo potest duobus dominis seruire. Videtur quod Amphrodita uel Ambidextri essent bona nomina, pro talibus hominibus duplicis status. Corollarium est, quod inde nos procuratores Dei, in ista causa prosequimur Parlamentum, quo statuatur: ut omnes ecclesiastici, tam superiores quàm inferiores, sint plene excusati, & occupent se cum cura sua, & nulla alia.

Discrimē ecclesiasticæ & politice gubernationis.

Tractent fabrilis fabri.

Septima. Quod spirituales orationes pro animabus mortuorum, factæ in ecclesia nostra, præferentes unum, per nomen, est falsum fundamentū eleemosynæ, super quod omnes domus eleemosynarum Angliæ nequiter sunt fundatæ. Ista conclusio probatur per duas rationes. Vna est, quod oratio memoratoria, & alicuius ualoris, deberet esse opus procedens ab alta charitate: & perfecta charitas accipit nullam personam, quia Diliges proximum tuum sicut teipsum. quapropter apparet, quod bonum doni temporalis collatum sacerdotibus, & eleemosynarum domibus, est principalis causa specialis orationis, quæ non longè abest à symonia. Alia ratio est, quia specialis oratio facta pro hominibus damnatis ad sempiternam poenam, est Deo multum displicens: & quamuis sit dubium, uerisimile est fideli populo Christiano, quod fundatores eleemosynarum domus, propter suam uenenosam dotationem, sunt pro maiori parte pertransiti latam uiam. Corollarium est, oratio ualoris procedens ex charitate perfecta, complecteretur in generali omnes, quos Deus uellet habere saluatos, & dimitteret uiam usitatam mundinariam, pro specialibus orationibus factam mendicantibus, possessionatis, & alijs sacerdotibus conductitijs, qui sunt populus strenuus ad operandum, & inseruiendum toti regno, iam retentus in ocio. quia fuit probatum in uno libro, quem Rex habuit, quod centum domus eleemosynarum sufficiunt toti regno: & ex hoc proueniret magis incrementum possibile temporali parti.

Foundationes missarum pro mortuis.

Cōpertū quod centum domus eleemosynarum toti regno Angliæ sufficiunt.

Octaua. Quod peregrinationes, orationes, & oblationes factæ cæcis crucibus, siue rodīs, siue furdīs imaginibus, de ligno & lapide, sunt propè consanguinea ad idololatriam, & longè ab eleemosyna. Et quamuis ista inhibita & imaginaria sint liber erroris populo laicali, attamen imago usualis de trinitate est maximè abominabilis. Ista conclusio Deus aperte ostendit, præcipiens eleemosynam fieri homini indigenti: quia ipse est imago Dei, in maiore similitudine, quàm lignum uel lapis. Quia Deus non dixit, Faciamus lignum uel lapidem ad imaginem & similitudinem nostram: sed hominem.

Peregrinationes & oblationes. Imago trinitatis, res absurdissima. Imago Deo similitima, hominis pauper.

¶ ij quia

- Latria.** quia supremus honor, quem clerici uocant latriam, pertinet ad diuinitatem so-
Dulia. lum: & inferior honor, quem clerici uocant duliam, pertinet ad hominem &
angelum, & ad nullam aliam inferiorem creaturam. Corrollarium est, quod
Festum crucis. seruitium de cruce factum, bis quolibet anno, in nostra Ecclesia, est plenum
idololatria: quia si clauis & lancea debent ita alte honorari, tunc essent labia
Iudæ, si quis posset habere, ualde reliquæ. Sed rogamus te, peregrine, ad
narrandum nobis, quando tu offers ossibus sanctorum positus in aliquo loco,
utrum tu releuas sanctum, qui est in gaudio: uel illam pauperem eleemosy-
næ domum, ubi homines sunt canonizati, Dominus scit quomodo: & ad lo-
Mors Th. Be- quendum magis planè, fidelis Christianus supponit, quod puncta illius no-
ckotti Cant. nō bilis hominis, quem homines uocant sanctum Thomam, non fuerunt causa
habenda pro martyrij.
martyrio. Nona. Quod auricularis confessio, quæ dicitur tam necessaria ad sal-
uationem hominis, cum ficta potestate absolutionis, exaltat superbiam sacer-
Confessio auri- dotum, & dat illis opportunitatē secretarum uocationum aliarum, quam nos
cularis. nolumus dicere: quia domini & domine attestant, quod præ timore confesso-
rum suorum non audent dicere ueritatem: & in tempore confessionis est oppor-
Confessio mini- tunum tempus procandi, & aliarum secretarum conuentionum, ad mortalia
stra libidinis. peccata. Ipsi dicunt, quod sunt commissarij Dei, ad iudicandum de omni pec-
cato, ad perdonandum, & mundandum quæcunque eis placuerint. Dicunt
quod habent clauis coeli & inferni, & possunt excommunicare, & benedi-
Impudens auda- cere, ligare & soluere, ad uoluntatem eorum in tantum, quod pro buccella,
cia sacerdotum. uel 12 denarijs uolunt uendere benedictionem coeli, per chartam, & clausu-
lam uarrantia, sigillatam sigillo communi. Ista conclusio sic est in usu, quod
non indiget probatione aliqua. Corrollarium est, quod Papa Rom. qui finxit
Papa thesaura- se altū thesaurariū totius Ecclesie, habēs illud dignū iocale, id est *ἐπιμελείου* pas-
rius ecclesie, sionis Christi in custodia cum meritis omnium sanctorum, in coelo, per quod
pro thesauro dat fictam indulgentiam, à poena & à culpa. Est Corrollarium scriptum maxi-
carbones. me extra charitatem, ex quo potest liberare omnes captiuos existentes in pur-
gatorio, ad uoluntatem suam, & ipsos facere nunquam uenire ibidem. Sed hic
quilibet fidelis Christianus potest benè uidere, quod multa secreta falsitas ab-
scondita est in Ecclesia nostra.
- Decima.** Quod homicidium per bellum, uel prætensam legem iustitiæ,
Bellū quatenus pro temporali causa siue spiritali reuelatione, est expresse contraria nouo Te-
licitum. stamento, quod quidem est lex gratiæ, & plena misericordiarum. Ista con-
Probatio ab ex- clusio est aperte probata per exempla punitionis Christi hic in terra, qui ma-
perientia. xime docuit hominem ad diligendum inimicos, & ad miserandum eis, &
non ad occidendum eos. Ratio est hæc, quod pro maiore parte, ubi homi-
nes pugnant, post primum ictum, charitas rumpitur: & quisquis moritur
extra charitatem, uadit recta uia ad infernum. & ultra hoc nos benè cogno-
scimus, quod nullus clericus scit liberare per scripturam, uel per rationem le-
gitimam, punitionem mortis pro uno peccato mortali, & non pro alio. sed
lex misericordiæ, quæ est nouum Testamentum, inhibet omnimodum ho-
micidium. in Euangelio dictum est antiquis, Non occides. Corrollarium
est facta expoliatio pauperis populi, quando demum acquirunt indulgen-
tias à poena & culpa, illis qui iuuant exercitum illorum, ad interficiendum
populum Christianum, in longinquis terris, pro temporali lucro. Sicut nos ui-
dimus & milites, qui currunt ad Ethnicos, ad quærendum eis nomen in occa-
sione hominū, multo magis malas grates de rege pacis: quia per humilitatem
& patientiam nostra fides fuit multiplicata, & pugnatōres ac interfectores
Christus Iesus odit. Qui gladio percutit, gladio peribit.
- Vndecima.** Quod uotum continentie, factum in nostra Ecclesia, per
mulieres,

Monachæ ac
uiduæ uouentes
cælibatum.

mulieres, quæ sunt fragiles & imperfectæ in natura, est causa inductionis maximorum horribilium peccatorum, possibilium humane naturæ: quia licet imperfectio puerorum, antequam baptizentur abortiuorum, & destructio naturæ per medicinam, sint turpia peccata: adhuc communicatio cum seipsis, uel irrationabilibus bestiis, uel creatura non habente uitam, transeunt in indignitate ut puniantur poenis inferni. Corollarium est, quod uiduæ & tales quæ accipiunt merallum & anulum, delicatè pasta, uellemus quod essent desponsata, quia nescimus excusare eas à priuatis peccatis.

Duodecima. Quod multitudo artium non necessariarum, usitatarum in nostro regno, nutrit multum peccatum in superflua curiositate. Istud ostendit ex parte experientia & ratio: quia natura cum paucis artibus sufficit ad necessitatem hominis, &c.

12
Artes curiosæ
in regno Angliæ.

Hæc est nostra legatio, quam Christus præcepit nobis, prosequi isto tempore, maximè acceptabili, pro multis causis. & quamuis istæ materiæ sint hic breuiter notatæ, sunt tamen largiter declaratæ in alio libro, & multæ aliæ plures totaliter in nostra propria lingua, quas uellemus ut essent communes toti populo Christiano. Rogamus igitur Deum de maxima sua bonitate, ut reformet totaliter ecclesiam nostram, totaliter extra iuncturam, ad perfectionem sui primi initij.

VERSUS SEQUENTES CONCLUSIONES.

Plangunt Anglorum gentes crimen Sodomorum,

Paulus fert horum sunt idola, causa malorum.

Surgunt ingrati Gyzer, yta Simone nati,

Nomine Prælati, hoc defendere parati.

Qui reges estis, populis quicunque præestis,

Qualiter his gestis gladios prohibere potestis?

Gulielmus Sautreus.

Sub idem tempus aut non multo prius, ab autore Fabiano accepimus, in An. 1400. persecutione Vuicleuiana pariter occubuisse Gulielmum quendam Sautreum: de cuius innocentia, alijsq; dotibus, nō est quod multa predicem, quā ipsa palam loquatur, qualis fuerit. Hic quum esset sacrificus, totusq; ut uideretur, flagrans religionis zelo, petierat in Parlamento regio, pro totius regni audiri commodo. Honestā sanē petitio: nec minus fortasse utilis futura, si audiri potuisset. Sed re ab episcopis subodorata, ab ipsis impetratū est: ut eorum iudicio res permitteretur. à quibus demum hæreseos taxatus, pro septem articulis condemnatur, degradatusq; exurit, Anno 1400.

Gulielmus Thorpus.

An. 1407.

Nec minus in Guliel. Thorpo sacrifico, eminuit singularis Dei uirtus. Declarant id multa maximaq; huius uiri depugnata in Ecclesia Dei strata-gemata, quem nulla humana uis de fidei constantia deicere potuit. Quoties ille ad conflictus quā acerrimos ab episcopis uocatus? Quot arietes, quot impetus sustinuit? Quot hostes unus ille peressus est: nunc minis & terroribus impetitus, nunc promissis iterum, blanditijsq; delinitus, nunc fraude proditoria circumuentus: interdum & conuicijs, laceratijsq; plusquā scurrilibus laceratus. Quā non illi machinam adhibuerunt, ad expugnandam huius sanctissimi pectoris firmitatem? si non ualuisset in illo præsentissimum Christi robur, omnibus humanis machinamentis inuictum. Quot simul doctoribus, clericis ac legistis unus hic respondere coactus sit: sicq; respondere dicitur, ut tot etiamnum antagonistas sibi uni impares esse facile declararet. Non Hercules, ait prouerbium, cōtra duos. at hic ita unus tot potuit congregantibus sufficere, ut illis potius quod obijcerent, quā huic quod responderet, deesse uideretur. Nonnumquam ita argumentis deiectos, ad eas usq; angustias

1 in egit,

egit, ut uix sæpe aliud suffugium illis, præterquam in conuicijs solum ac contumelijs, suppeteret. Quod non recuso falsum uideri, ni ex illius responsis, totaq; causæ tractatione idem facile deprehendat, quisquis modestissimam ipsius patientiam, fortissimasq; rationes, cum Archiepiscopi magnificis *κακογλωφίαις* ac frigidissimis cauillis contulerit. Nec mirum, cum Christus eam polliceatur suis, spiritus energiam, cui non queat ab aduersarijs resisti. Huius promissionis fidē, haud scio an in multis certius locupletiusq; præstitit Christus, quam in hoc: quanquam non dubium, quin idem quotidie præstet in omnibus. Quoties Archiepiscopus scripturis, ut uidetur, destitutus, ad euangelicas constitutiones, ad decretorum glossemata confugit? Interdum cum hæc relinquunt, cogitur cum suis noua tentare cōsilia: nec rarò accidit eos sic undiq; teneri, ut nihil sit relictum, nisi ut, ne causa deteriores uiderētur, quem ratione non possent, eum ui ac potentia opprimerent. At quæ nam hæc ratio, ut quem scripturæ absoluerent, eum humanæ traditiones hæreticum condemnarent? Atq; hæc grauissima quidē est apud hos opprimendi ratio, non quia Christus id, non quia Apostoli dictitant: sed quia Romana Ecclesia id uult, quia sic in placitis Papalibus continet. At quid hoc aliud est, quam fidem ac regulam Christianorum, non Christo, ac uerbo Dei, sed Papa eiusq; decretis dirigi. Nec interim id quaritur, an consonent illius *συντάγματα* omnia cum scripturæ fontibus, aut secus: uerum, nunquid à Papa constitutum sit, num in canonicis decretalibus ita habeatur. Solum id ad conuincendos hereticos esse satis creditur, etiam cum nec mica producat ex scripturis Dei, quæ legitime reuincat. Verum quum clarius hæc exemplis, quam uerbis consent, totam illius hanc congressiunculam cum Arundello archiepiscopo Cantuar. ex uerissima Gulielmi Tyndalli & historicorū narratione, ut res gesta est, proponendam curauimus. Ex qua facile iudicium lectori fuerit, utrum uerum sit quod apud Homerum est, *ἔπειτα τὰ κατ' ἑορὰν ἔκρινε*.

Ex Guliel. Tyndallo & alijs.

CONFLICTATIO CONSTANTISSIMI IN CHRIS-

to Martyris, Gulielmi Thorpi Angli cum proceribus ecclesiasticis, de causa religionis examinati ac condemnati.

Gulielmus Thorpus, sacrificus, quo tempore sustinenda erat causæ suæ actio, prius ab ijs quos in Christo habebat familiares, obnixè astipulatus est: ut singula quæ agerentur, diligenter annotata, literis consignarent, in communem cæterorum confirmationem. Eductus itaq; è uinculis carcerarijs (apud Saltuodenses custoditus est) Anno 1407, dominica à uinculis Petri proxima, coram archiepiscopo Thoma Arundello sistitur, qui tum & Apostolicus legatus, & Regius Cancellarius, summus quippe eius insulæ magistratus, erat. Hic semotis laicis ac arbitris, solus cum Maluereno quodam Londini tum paroco, alijsq; duobus pontificij iuris symmystis, in interius conclauē se recipit, sicq; captiuum interrogat: Guilhelme, his uiginti & eo amplius annis, peragrata Borea, uicinisq; regionibus, magnam huius regni partem pestifera doctrinæ tuæ aspergine uitiaſti. attamen quoniam autore Paulo iubemur pacem habere in omnes, si abdicatis erroribus, supplex te ecclesiasticis sanctionibus submiseris, senties me propitium, minimeq; prædum tibi dominum. Guilhelmus: Quidnam hoc sit modo? Archiepiscopus: Age sis demissus in genua, admotisq; libello huic manibus, iureiurando te obstringes, dicto audientem fore mandatis & decretis nostris, quæcunque imperabimus. Guilhelmus: Domine, quoniam in suspicionem me uocari uideo apud uos insimulata hæreseos, liceat quæso fidei meæ dogmata liberè hic exponere. Archiepiscop. Dicas liberè. Hic Guilhelmus exorsus à symbolo Apostolico, singula fidei Christianæ capita recensabat, adiuncta simul concinna paraphrasi. Tandem quum ad articulum illum de Ecclesia

Thomas Arundellus Archiepiscopus Cantuariensis. Lucē ac oculos hominū fugiāt tenebriones paupicolas.

Masogobis iuramentū exi-gunt per Euangelia, contra Euangelia.

ellesia uentum est. Et illi, inquit, Ecclesiae me libens subiicio, quae est in Chri-
 sto Iesu tanquam os ex ossibus, & caro ex carne: illis, inquam, omnibus, quos
 ex fidei fructibus percipio eius esse certissima membra. Huius sacrosanctae Ec-
 clesiae ante omnia, coram uobis quatuor, esse desidero: quod utinam totus iam
 sciret mundus. Insuper utramque Dei legem ex trinitatis autoramento profe-
 ctam, credo ad humani generis salutem unice esse necessariam, huicque solam
 sufficere: in qua, quicquid nobis à Deo praeceptum aut promissum sit, indubi-
 tata fide amplectendum censeo. Si quis huius diuinæ legis uel autoritate, uel
 apertis doctorum rationibus poterit me in aliquo fidei articulo coarguere,
 æquissimo animo cedam. Neque enim patrum aut doctorum quorumuis auto-
 ritates temere reiecturus sum, modò quæ ab ijs promuntur, ad scripturæ gno-
 mones excussa, dissentire non uideantur. Sed unum hoc abs te domine Ar-
 chipræsul, scire expeto: cur manum libro apponereim? Archiepiscopus: Ve
 fidei iuramentum præstes. Guilhel. Reuerende, liber hic ex diuersis conflatur
 creaturis, per quas (prohibente scriptura) nullo pacto deierare licitum est: ni-
 hilo secus, coram hisce clericis uestris attestatum uelim, sicubi ex scripturæ au-
 toritate à uobis ostendi poterit, id mihi non fore illegitimum, pariterque arti-
 culos, condiciones, causasque postulati iuramenti, prius exposueritis, equi-
 dem nihil detrectabo quicquid æquum sit me facere. Archipræsul: Iurabis te
 non solum deserturum omnes opiniones Lollardicas, sed & summam tu posthac
 reluctaturum sanctæ Ecclesiæ perturbatoribus. Qui si præfractiores uide-
 buntur in susceptis opinionibus, autorum nomina pariter cum erroribus, discer-
 ces, aut eorum ministris traduces. Postremò ab omni prædicandi fun-
 ctione interim temperabis, quoad nobis de resipiscencia tua, ac correctis
 erroribus, certius pleniusque constet. Guilhelmus ad hæc obstupescens, ac
 ueluti cum Susanna inter sacrum & saxum redactus, siluit. Tum archiepis-
 copus: Responde, inquit, unum uel alterum. Guilhelmius: Domine, his si acqui-
 escam, ac nomina uirorum ac mulierum coram episcopis, ac impiissimis eo-
 rum ministris, tanta malicia publicem, meritò totius Angliæ explorator, pro-
 ditorque uideri possem, quoties Iuda sceleratior, fieret enim, ut qui hodie in
 uia Dei salutifera perstant, metu supplicij ac persecutionis (sicut expertus
 noui) impulsi, à ueritate semel suscepta resilirent. Neque uerò in tota scri-
 ptura reperio, quæ ratione officium huiusmodi competat in Christianum, ex
 quo & illis perniciem & conscientiae meae onus non ferendum contraherem:
 dignusque essem qui non solum malam in hac uita fortunam, sed & æter-
 nam posthac damnationem feram: quo piissimus auertat Dominus. Ar-
 chipræsul: Instar Pharaonis induratum habes animum. Diabolus sic sen-
 sus tuos excæcauit & illudit, ut nec ueritatem scire, nec oblatam à nobis gra-
 tiam agnoscere poteris. Ex friuolis tuis responsionibus intelligo, quod pri-
 stinos adhuc errores non excutis. Sed hoc tibi persuasissimum habeto (ne-
 quissime hæretice) uel citò nostris decretis ac ordinationibus accedes: uel
 publice degradatus, socium sequeris, in foro ferrario exurendus. Ad hanc
 uocem stetit cogitabundus aliquandiu Guilhelmus, nihil impotentius secum
 optans apud Deum, quam tam sancto honorari martyrio. Vidensque archie-
 piscopum nihil ingemiscere, quod Guilhelmum Sautreum innocentissimum
 uirum incenderit Anno 1400, at magis adhuc magisque sanguinem innocentium
 sistere, minus coepit illius tyrannidem formidare, iamque pro confesso Dei ad-
 uersario ducere. Sed hoc illi molestum erat, quod extra publicam frequen-
 tiam Christianorum fratrum, ac testium, res, priuata paucorum tractatione,
 ageretur. Interim precibus quam obnixissime egit apud Dominum, ut spiri-
 tu potentiae suæ ipsum armaret, aduersus horum conspirationem. Hæc at-
 que alia, tacita secum cogitatione uoluit, ex clericis mastigia quispiam
 obganit.

Guilhelmus
 Sautreus exiit
 suis.

fo. 79

Prima tyroci-
nia Gulielmi
Thorpi.

Nescit iurare
simplicitas pa-
pistica.

Vuicleui laus.

obgannit. Quid tute iam tecum cogitas, fac ut Dominus archiepiscopus hic tibi demandarit. Adhuc meditabundus ille, nihil respondens, tacuit. Tunc archiepiscopus: Nondum satis apud te deliberatum est in animo, quid acturus sis? Guliel. Domine, cum olim parentum meorum (quorum misereatur Dominus) impensis, persuasionibus, ac minis adductus sum: ut primum in presbiterij gradum initiarer, petij ab ipsis, ut edoceri liceret prius ab alijs, qui sanctiores, doctioresque uiderentur, quid ad tam sanctum officium spectaret. Quod illi nec inuitè concesserunt, & pro conficiendo itinere uaticum insuper addiderunt. Tum ego ad eos me contuli, quos sanctimoniam pariter ac doctrinæ commendatione spectatissimos probatissimosque audirem. Cum ijs tam diu assueui, donec ex sanctissimis eorum exercitijs, ac morum integritate non nihil uiderem mihi profecisse. His itaque doctrinæ pietatis ac innocentiam exemplis pertractus, sacrosanctæ scripturæ studio, animum adiunxi huc omnibus uotis modisque adnitens: ut uitam ad huius præscriptum, quam maximè componerem. In hac tam diu me exercui, in hac me oblectaui. Nunc si persuasionibus, ac minis uestris, à pristino uitæ ac studiorum instituto, auelli me patiar, quæ uiginti & amplius annis coluerim, meritò is essem, qui reprehensio- ni omnibus, multis scandalo uideri queam. Sicque non ædificator, sed destru- ctor Ecclesiæ, non fidus uerbi minister: sed inutile membrum, meritò absin- dendum appaream. Satis me exempla imbecillium quorundam docent, præcipue N. Herfordi, I. Puruei. Tho. Brituueli, ac huius potissimum Repingto- ni, quid mihi hic, multisque alijs, sit metuendum. Videmus enim quam pericu- lose isti, tam turpi sua palinodia, in cruce Pauli, Ecclesiam Dei distrahant, ac misere perturbent. Repingtonus uerò non solum Christianam plebeculam pharisaicis technis, & palleatis fraudibus seducit: sed etiam pie credentes, ad mortem usque persequitur. Hæc carnis prudentia, qua nunc huius mundi ama- toribus blandiuntur, & adulantur in concionibus, non erit à Deo impunita. Veritatem olim edocebant isti, maximo Ecclesiæ bono, pro qua nunc uix un- guium segmina exponerent. Archiepiscop. Illi quos hic commemoras, olim imprudentes erant, & hæretici, quos iam constat apprimè sapientes uiros esse, licet tibi similibusque hæreticis secus uideantur. Nunquam equidem peritum quenquam uidi, uestra impostrice hac doctrina diu immoratum. Guliel. Mun- do quidem sapientes hos esse, non nego. Veruntamen diuinæ sapientiæ arra- bonem susceperant, ad suam atque aliorum salutem, si fide sic perstitissent, in spi- ritus paupertate, ac uitæ Christianæ simplicitate. Sed uæ funestis consilijs, tæ- uæ tyrannidi, ac cupiditati terrenæ, quæ orbem fere uniuersum in omnium ma- lorum colluuiem secum pertrahit. Archiepiscopus: Nequissimè, hæretice, tu, atque tui similes, barbas ad intimam usque cutem raderetis, pro cōsequendis ec- clesiarum prouentibus. Per Iesum Christum non noui magis auaros nebu- lones, quam de uestra secta. Sacerdotiū aliquando Ioan. Purueo contuleram, uix mille passibus, ab hoc castro, dissitum, nec quisquam est in tota diocesi eo ipso in cumulandis oblationibus & decimis auidior. Guliel. Purueus neque adeo uobiscum iam sentit, pro munerario hoc sacerdotio, neque fidem seruat doctrinæ, quam antea scriptis uerbisque profitebatur. At quia se ostendit mo- do neque calidum esse neque frigidum, timendum est illi suisque sodalibus, ne ele- ctorum excidant numero, ni resipuerint. Archiepiscop. Si Purueus uersipel- lis, ac callidus fuerit, suo id damno fecerit. Si denuo tamen pro huiusmodi ne- gocijs huc redierit, dilucidè se nobis, ante discessum, aperiet, cuias sit. Age, sed qui tandem illi sapientes sunt, à quibus institutionem tam sanctam te imbi- bisse prædicas? Gulielmus: Dom. Ioannes Vuicleuus à multis habebatur om- nium, ætate sua, uiuentium laudatissimus: idemque porro corpore macilentus, extenuatus, ac uiribus penè exhaustus fuit, conuersationeque innocentissimus, propterea

propterea complures huius regni procures cum eo sæpius conferentes, hominem summo studio complectebantur, colebant, dicta perscribebant, uitæq; exempla tanquam pro regula affectabantur. Huius Vuicleui doctrina talis etiamnum à plerisque creditur, utpote quæ Apostolica primæq; Ecclesiæ puritatem quam maximè redoleat ac referat. Eaque ratio est, quæ hodie à tam multis, tum uiris, tum foeminis, tanto in precio, studioq; habeatur. Deinde Magister Aistonius hanc ipsam doctrinam, ab eo susceptam, scriptis, uoceq; quanta ui poterat ac diligentia, disseminauit: uixitq; secundum eandem inculpatissimè, usq; ad exitus sui diem. Similiter Philippus Repingtonus, dum esset adhuc Canonicus Licestriæ: Nicolaus Herfordus, David Gottreus, & Pakryngus monachus Bylandensis, ac Theologiæ candidatus, item Ioannes Purueus, cum alijs quam plurimis, habebantur id temporis conspicui nominis & auctoritatis uiri, qui in eisdem studijs ac ueritatis professione ingenti labore se exercuerunt, uitamq; quam sanctissimè instituerunt. His ego omnibus multum diuq; familiariter memet adiunxi, ac discipulum tradidi sanctissimis illorum institutis ac præceptis excolendum: at nulli addictiorem quam ipsi Ioanni Vuicleuo, uiro tum omnium quos mundus habebat sanctissimo atq; integerrimo. Ab his, inquam, uitæ & doctrinæ methodum hausi, quam usque ad extremum uitæ exitum non sum deserturus. Et quamuis horum nonnulli modò secum ipsi pugnantem uideantur: attamen doctrina, quam è cathedra non Moyse, sed Christi diuulgabant, uerissimæ est ubiq; certitudinis. Nam & hi ipsi etiam ob negatam Dei uirtutem, tam nunc increpati, haud negant se tum errasse, sed quòd supplicijs perterriti sententiâ dissimularint: qui prius dicebant uidelicet, sub uerborum fuso se occultare, quam cum suo Christo persecutionis subire incommoda. Archiep. Doctrina illa, quam ueritatè uocas, Ecclesiam Romanam scandalizat: id quod ab eadem sacrosancta Ecclesia sæpius est probatum. Et licet autor uester Vuicleus multorum elogio eruditissimus ac perfectus habeatur, doctrina eius per Ecclesiam approbata non est: sed in multis sententijs, prout meruit, condemnatur. Philippo Repyngtono Licestriæ olim canonico & abbati, accessit dies ille festus, cuius tam diu ieiunauit uigiliam. Episcopus enim Lincolniensis effectus, nec uobis, nec uestris deinceps fauet: adeo ut cæteris praelatis quibusque multo sit in hac uia de hoc uiro referuntur, habeturq; à multis pro maximo ueritatis inimico. Archiep. Quare his nugis tam diu nos detines? Vin' tu nostris decretis nomen dare, an non? Guilhel. Quemadmodum supra responsum est, propter timorem Dei non audeo. Tunc commotior archipontifex unicuique ex clericis illis martyromastigis subinnuens: Affer, inquit, syngrapham testimonialem, è Salopia nuper ad me adductam, sub sigillo + Balyui, aduersus hæreses istic ab hoc losello (ut ipsius utar epitheto) disseminatas. Quam ille mox allatam, in hanc ferè sententiâ legit:

Tertia Dominica post festum paschæ, An. 1407. Guilhelmus Thorpus Salopiam accessit: qui concionandi nactus facultatem, in Ecclesia diui Ceddæ publice edifferebat, quòd in sacramento altaris post consecrationem remanet materialis panis: Quòd imagines non sunt adorandæ: Quòd homines non debeant peregrinari ad Diuos: Quòd sacerdotibus nullum ius sit uendicandi decimas: Quòd licitum non sit iurare. Hæc ubi lecta sunt, conuoluta demum schedula, martyromastix episcopus, crispata fronte, toruum quiddam & uul-tuosum spectans οὐτως ἐπιφώνει. Quid, inquit, instructio ne hæc populo salubris? Guliel. Malignantium hominum sunt hæc mendacissimæ calumniæ, quippe à me nec publice, nec priuatim hæc ita dicta sunt. Archiep. Facilius credo hæc referentibus, quam tibi. Tu scelestè, usq; adeo Salopensum permo-

Repingtonus.

Herfordus.

Gottreus.

Pakryngus.

Purueus.

Repingtonus
episcopus Lin-
colniensis.+ Balyui apud
Anglos dicitur,
ediles cum
les, siue infio-
res magistratus,
ad res populi eu-
radas constituti.Literæ Salo-
pensium sacri-
corum ad archie-
piscopum, missæ
contra Thor-
pum.

Magnificis titu-
lis gaudent pa-
pigena.

Papicolarum
fructus.

Critex semper
ueritatis co-
mes.

Autoritas Præ-
dicandi an à præ-
latis pendeat.

uisti rem publicam, ut scriptis ad me literis, qui iam archiepiscopus sum Can-
tuariæ, Angliæ primas, ac totius regni Cancellarius: id egerint sedulo, ut te
illuc in aliorum terrorem, uel *πρὸς τὸ παλινωδεῖν*, uel ad supplicia sumenda
remitterem. Demum pro Colophone addit: Enimvero, inquit, nec in obli-
uionem ueniet, quod tam honeste ac fideliter petatum est. Quamquam uero
parum hæc Claudiana tonitrua Guilhelmum nostrum territabant: sed quem
admodum palmæ arboris mira ac inuicta natura, nulla unquam quantalibet
ponderis gravitate decutitur, sed pressa ualentior insurgit, seseq; contra onus
erigit obnixius: sic huius diuina quadam magnitudine ac ui suffulta mens,
haud quicquam his fracta tragicis furoribus, *καὶ ἀταρτυτοῖς ἐπιτοσίῃ*, minitantis
archiepiscopi, sed multo animata magis audacter liberaq; uoce respondit:
Equidem si uerum mihi fatendum sit, qui Salopiæ, aut alibi tantopere fidei
Christianæ negotio officere existimantur, eos ego potissimum prodesse sta-
tuo. Contrà qui fideles censentur, ferè sit ut nihil sint minus quàm quod ti-
tulo præferunt: quod facile eorum declarat supercilium intolerabile, liuor, cu-
piditas, libido, cum consimilibus carnis fructibus. Neque enim de Ecclesia
Christi censendi sunt, qui uerba Dei contemptui habent: quod maiori ho-
rum parti hodie usuuenire cernimus. Hiq; sunt, qui si quos uerè Deum timen-
tes uideant, protinus pro hæreticis ducunt. Nec mirum, si de me scelerato ho-
muncione malignè sentiat Salopenfis plebecula, ecclesiasticorum, sat scio, ca-
lumnijs ac clamoribus instigata: quum eadem hæc Iesus, Dei filius, passus sit à
Hierosolymitanis sapientibus. Sic & synagogæ Nazaranæ primores Chri-
stum ob conciones ciuitate eiecerunt, præcipitium illi è montis supercilio mo-
lientes. Nec aliter per Moysen promissit Dominus, relicturum se cultoribus
suis gentem aduersariam, cuius quotidiana exerceantur uexatione. Quis tan-
dem diuini uerbi legationem apud incredulos geret, ut non indidem certis-
simam sibi crucem accersat, iuxta Christi ac Prophetarum exempla & uati-
cinia? Archiep. Tū ne ergo Christite sequacem credis, sicq; sine cuiusquam
prælati autoritate posse concionari? Guilhelmus: Certè hunc in modum à
Christo instituimur, præcipuum esse illud Christiani sacerdotis officium, Euan-
gelicam prædicationem liberè ac ubilibet circumferre. Nec alios ad hanc
functionem admisit summus ille pastorum princeps, quàm qui populo insi-
tuendo, Domino operam darent. Nos nulla iactatione huiusmodi esse osten-
tamus: ceterū ut uerè simus, à Domino efflagitamus. Archiepiscopus: Ma-
le furcifer, quorsum hæc nobis producis phantasmata? Nonne Paulus hoc
querit? Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Nunquam ego te misi ad præ-
dicandum. Adeò enim per Angliam innotuit pestifera doctrina tua, ut haud
quisquam episcoporum licentiaras tibi literas communicet. Cur igitur, rpe-
sime idiota, hæc facere præsumis, quum sis à nullo Prælato huc admissus?
Nunquid & idem Paulus admonet, præpositis parendum esse, non mode-
stis modò, sed & uitiosis tyrannis? Guilhel. Literas uestras nec moramur,
nec recipimus: continent enim præceptiunculas prorsus cum Euangelij pu-
ritate ac spiritu Christi pugnantes. Has sibi *πρωτόπλῳτοι* illi fraterculi compa-
rent, qui mendacijs ac imposturis uicitant. Literæ nostræ hi sunt, quos in-
stituimus: & firmum testimonium, æterna Dei ueritas. Neque enim atramen-
taria scripta, nec humanum testimonium quærimus, qui diuinos sermones
simpliciter gratisq; mortalibus annunciamus: qua in re ad stipulatorem habe-
mus Paulum. Non egemus, inquit, literis commendaticijs. Epistola nostra
uos estis in Domino, non atramento inscripta, sed spiritu Dei uiui. Porro
quod ad præpositorum obedientiam attinet, eam minime negamus, saltem
ijs qui præsumunt uerbo & exemplo. Contrà, in his quæ à tyrannis aduersus Euan-
gelij uerbum præcipiuntur, moriendum magis, quàm obediendum censeo.

Archie.

Archiepiscopus: Si quid perperam præcipiant hi, qui præfecturam gerunt, sibi id in damnum cedit: Cæterum obedienti, id ipsum tamē erit meritum, quum sit omnibus uictimis obedientia melior. Guilhelm. Obedientia quam à Saule in hoc loco exigebat Samuel, Dei erat præcipientis, non hominis. Dicunt Paulus & Dauid, quibus insuper suffragatur Gregorius, hos damnatione dignos esse, non solum qui iniqua perpatrant: sed & qui patrantibus consenserint. Præterea huc consonant Ecclesiæ Decreta, quibus affirmatur, quod nec seruus Domino, nec filius patri, nec mulier marito, nec monachus præfidenti, obediendi iure astringatur, præterquam in honestis & licitis. Archiepiscop. Satis tu quidem arroganter hæc, ratus te ac tui similes solos esse iustos, itaque Pauli doctrinam respuentes, putatis licere quodlibet. Guilhelm. Obsecro quos tu potissimum Apostolorum munus nobis in Ecclesiæ referre iudicas, an non sacerdotes? Archiepisc. Maxime quidem. Guilhelm. Primum ergo de Apostolorum officio, abunde liquet Matthæi 10, & Marci ultimo: Christus misit prædicare Apostolos. Præterea Lucæ 10, ubi legimus à Christo 72 discipulos ad concionandum ablegatos in omnem ciuitatem, & locum, quo fuerat ipse uenturus. Quemadmodum nec Gregorius dissimulat, in decretis scribens, prædicationis officium cum sacerdotio esse commune. Presbiter, inquit ille, ad iracundiam Dominum prouocat, cuius in Euangelij prædicatione, uocem populus non audit. Et Glossa in Ezechielem: Sacerdos qui non prædicat, sit damnationis eorum omnium particeps, qui ex hoc pereunt. Qui populo præsumt, & Euangelium non docent, sunt hominibus eida coram Deo, uitæ uitaticum subtrahentes. Isidorus quoque: Sacerdotes, inquit, ex plebis iniquitate damnabuntur, si ignorantes non doceant, & delinquentes non arguant. Ad hoc sum natus, inquit Christus, ut ueritati testimonium perhibeam. Et qui ex ueritate est, audit uocem meam. Itaque Christi præcepto, & exemplo, sacerdotum est posthabitis rebus omnibus, uacare propagando Euangelio Dei. Quia teste Gregorio, quicquid facit homo, in gratum est spiritui sancto, si quod ex debito fit, id negligens præterit. Quin & huic concinit perpulchre Lincolnienfis: Sacerdos, inquit, qui uerbum Dei non prædicat, quamuis alium non habuerit defectum, Antichristus est, Satanas est, fur nocturnus, latro diurnus, animarum carnifex, & angelus lucis in tenebras uersus. Ex his autoritatibus perspicuum fit, illos esse maledictos sacerdotes, qui populo Euangelium syncere non enunciant. Tunc archiepiscopus ad tres clericos conuersus, subinquit: Perpetuum est his hæreticis, si qua grauiora sint, scripturæ, aut sanctorum dicta, quæ in os impingant, in nos, & ecclesiæ ordinationes distorquere, quorum obtentum, se sectamque tueantur, eo quod pessime loselle (his enim rosas abundabat hic Satrapes) Psalterium illud, quo te priuaram aliquando Cantuariæ, recuperare cupis, unde semper excerpas aliquid, quod in nos obgannias. Sed mihi crede, Psalterium illud, haud unquam extorseris, nec ullum scripturæ librum, quoad te persensero & corde & ore, Ecclesiæ rectius conciliatum. Guilhelm. Spero me de sacrosancta Ecclesia haud aliter sentire, quam decet Christi seruum. Interrogantiq; Archiepiscopo, quid esset ecclesia, respondit ille: Ecclesiam hanc, quam sacrosanctam appello, credo esse Christum & sanctos. Archiepiscop. Fateor uidelicet in coelo: sed in terris ecclesia quid est? Guilhelm. Ea bifariam distributa est. Cuius altera, ac potior pars hostibus deuictis, cum Christo læta triumphat. Altera adhuc in terris, aduersus Satanæ, carnis, & mundi huius irrequietas impressiones, gladiatoria fide dimicat. hos nulla tanta uis est, nec aura superbiæ, nec afflictionum æstus, nec tyrannorum sæuitia, aut discordantes doctorum rationes, quæ à recto fidei gradu ac scripturarum queat deicere. Quia per uerbum Dei, in Christo, ceu supra firmissimam petram

Præfatis quatenus obediendum.

Quia hic respo-
deant multi can-
cellarij & epi-
scopi nostri.

Ecclesia quid.

constabiliti sunt. Tunc clericos compellans suos: Videte, inquit, quam obfirmatus sit hic nebulo, & quomodo diabolus eum agit, ad confirmandos errores. His totum hunc diem nos detineret, si permitteremus. Tum ē clericis quispiam eum adorsus: Quoniam, inquit, iam dudum quæstus est, malitiosè cōfictum esse aduersus se testimonium, quod à Salopiensibus mittebatur: in-
Iterrogetur itaq; quid de obiectis articulis sentiat, ut ex ore proprio habeamus quod testificemur. Moxq; reuocata schedula, Archiepiscopus sic instat: Principiò hic tibi obiectum est, quod apud Salopienses, in templo diui Cedda, publicè prædicaueris, manere panem in altaris sacramento post consecrationem. Quid huic respondeas? Guilielmus: Nihil ibi agitabatur de hoc sacramento, nisi sub hac forma. Siquidem, quum illic ē suggesto diuina præcepta pertractarem, euenit ex missa priuata, ad hostiæ elevationem tinnitum fieri. Sequutus est ilicò, ut sit, populi concursus ac strepitus: iamq; relicta concione, cuncti aliò auertebantur. Quamobrem ita eos allocutus sum: Christiani fratres, multo efficacior est uirua huius sacramenti uirtus in fide, quam in aliquo exteriori sensu. Standum igitur esset ad salutiferam uerbi auscultationem potius, quam prodigiosè sic concitari ad spectacula sacramentorum, quum recta fides hinc magis adaugeatur. Hæcq; ferè erant, quæ de sacramento id temporis commemini me prolocutum. Archiepiscopus: Magis hic testibus idoneis fido, quam tibi. Sed age, quoniam ad inficiale statum præstidij causa confugis, dic tandem, quid tute hac de re sentias: Maneat ne in consecrata hostia materialis panis, an non? Guilielmus: In scripturis nusquam hoc (materialis) uocabulum reperire est. Mihi igitur quoties de Eucharistia sermo incidit, de pane materiali nihil sit mentionis. Archiepiscopus. Quo pacto igitur plebem sacramento hoc instituis? Guilielmus. Ut ipsemet credo. Archiepiscopus: Edicas tuum credere. Guilielmus. Credo, quod Dominus Iesus, ipsa qua tradebatur nocte, accepit panem, & gratias agens, benedixit, fregit, deditq; discipulis, dicens: Accipite & comedite ex hoc omnes, hoc est corpus meum, quod pro uobis datur. Hanc omnium debere esse fidem, testatur Matthæus, Marcus, Lucas & Paulus. Aliam ego fidem nec agnosco, nec doceo: quam sufficere iudico. In hac sola uiuere & mori constitui. Archiepiscopus. Certissimum est, sacramentum hoc Christi corpus esse, sub forma panis. Sed tu tuicq; similes panem permanere astruitis. Guilielmus. Nec ego, nec mei similes, quos pro hæreticis exploditis, secus sentimus, quam dixi. Nihilominus doceri à uobis expeto, quo pacto hoc intelligatur ex Paulo: Id sentite in uobis, quod & in Christo Iesu, qui cum in forma Dei esset &c. Nonne Paulus hic pro substantia utitur? Quid quod Ecclesia in quotidianis diuæ uirginis horis huic concordat, dicens: Memento salutis autor, quod nostri quondam corporis, ex illibata uirgine, nascendo formam sumpseris. Id modò per deum quæso, respondeas, si corporis nostri forma, substantia dici non possit? Archiepiscopus. Proposito tuo non satisfaciam, postquam Ecclesia aliter determinauerit. Cre-dis illius determinationi, uel non? Guilielmus: Quicquid præpositi ē suo ce-rebro protulerint, fides certè manet integra. Antehac non audiui humanas traditiones sub fidei uocabulo uenire. Archiepiscopus: Si hæc prius non au-diueris, rectam Ecclesiæ fidem non sapis. Sed quid de hac re dicunt doctores?
Paulus. Guilielmus: Magnus Ecclesiæ doctor diuus Paulus, integram docens huius sacramenti fidem, Panem quem frangimus, id uocat. In canone missæ post consecrationem dicitur etiam panis. Præterea quilibet huius regni sacerdos, post eucharistiæ susceptionem hoc dicit: Quod ore sumpsimus Domine, pura
Augustinus. mente capiamus; id est fide, ut mihi uidetur. Augustinus etiam fatetur id fore panem, quod oculus uidet, & quod creditur esse uerum Christi corpus. Et
Fulgentius. huius opinionis est Fulgentius quoque, Ecclesiæ doctor non aspernandus. In

De substantia
sacramenti.

Forma panis
quo pacto acci-
pienda.

In secreto missæ Christi natiuitatis in aurora, sic etiam habetur: Idem refulsit Deus, sic terrena substantia nobis conferat quod diuinum est. Quam sententiam cum secreto quartæ feriæ, quatuor temporum in Septembri, à uobis enodari cupio. Archiepiscopus: Iam demum intelligo quid quæras, & quò Diabolus te agat, ne Ecclesiæ sanctionibus te dedas. Sed age modò, citius respondeas, an credas post consecrationem in sacramento manere substantiam panis, an secus? Guilhelmus: Quòd accidēs sit sine subiecto, ut fatei hodie de hoc sacramento Ecclesia, nec affirmare, nec negare audeo: et eum res spinosa multisq; argutationibus obnoxia sit, captumq; ingenioli mei longè superet, hoc discutendum *hororum* istis ac subtilibus sophistis relinquo, simplici fide mea contentus. His enim consuetum est, nodosas huiusmodi difficultates in utramq; partem, ultro citro argumentis tractare, donec se mutuò non intelligant: dumq; tantum sibi tribuunt, stultissimi redduntur apud Deum. Archiepiscopus: Non est animus modò, te subtilibus scholasticorum argutijs inuoluere, cum sciam imperitum. Sed cogam te Ecclesiæ obsequi decretis. Guilhelmus post Christi incarnationem annis, sufficebat ad hominum salutem, Ecclesiæ, quam dixi, determinatio. Quæ uerò deinceps post Satanam ab angelo solutum, per fratrem Thomam, eiusq; farine sophistas, inuecta sunt in Ecclesiam (ueluti Accidens sine subiecto, atque id genus nugæ) his ego ne utiquam assentiendum arbitror: ex huius fratris emendicata aliunde sententia, fidei articulum non constituam. De me uideat, agatq; Dominus, pro sancto arbitrato suo. Archiepiscopus: Has manus non effugies hodie, ni sententiam in diuersum flexeris.

Missæ natiuitatis Christi in aurora.

Determinatio Romanæ ecclesiæ post mille annos nō ualebit.

Iam ad secundum articulum, de imaginibus, quid dicis? Guilhelmus. Autorem Mose traditum legimus, quòd cuncta quæ fecerit Deus, fuerint ualde bona: Quapropter in suo quæq; genere, & ad finem à Domino præscriptum, honore sunt prosequenda: præsertim homo, quem Deus ad suam similitudinem creauit, præ cæteris animantibus colendus. Imò Christianos homines ob insignes Dei dotes honore inuicem præuenire, ex amore decet. Lignum, lapides, stannum, æs, ferrum, argentum & aurum, ex quibus imagines fiunt, etiam sunt in suo genere bona. Sculpturæ tamen, conflaturæ, picturæ, aut huiusmodi aliæ artificum inuentiones, non sunt à fidelibus adorandæ, quantumlibet à magistratibus approbatæ & ordinatæ, ut sint eorum calendaria, qui nec Deum in uerbo, nec in creaturis laudant, nec ex mirandis eius operibus glorificant in forma, quam homo creaturis infert: horum inquam nihil potest absq; idolomania adorari, cum res sint ita expertes formarum, quas Deus impresserit. Archiepiscopus: Assentior imagines propter se non colendas, sed propter figuras impressas, uel propter id quod foris exprimunt, puta crucifixum propter Christi passionem: & imaginem Trinitatis, diuæ Mariæ, ac sanctorum, propter eos quos referunt. Nam & terrenorum regum diplomata, in signis ornata, utiq; à subditis sine magnis honoribus minime suscipiuntur, quanto igitur magis Dei & sanctorum imagines? Guilhelmus. Hæc humana est similitudo, nec apposite quadrans cum rebus diuinis, quæ Moses, David, Salomon, Esaias, Baruch, cæteriq; bibliographi ferè omnes disertissimis uerbis, nec sine minis, imagines statuarias quibuslibet interdiciunt. Archiepiscopus. Obstinate loselle, quamuis ante natum Seruatorem nulla erat trinitatis expressio, est tamen nunc ex illius relatione manifesta. Licetq; ex doctis plusculi opinetur, errorē esse trinitatē depingere: ego tamen uehementer id necessariū statuo, quæ plebanos ad deuotionis ardorē non uulgariter sollicitet. Tunc suos allocutus, hæc uerba habuit: In partibus, ait, transmarinis præstātilissimi sunt artifices, qui istiusmodi morem habent, quem laudo: ut si quod simulachrum, pictura, plastica, aut sculptura ijs edenda sit, apud sacerdotem primum scelerum conscientia se exonerent,

De imaginibus non adorandis.

n ij uotisq;

uotisq; obstringunt, uel ad ieiunandum, uel orandum, aut peregrinandum, adstipulantes interim à sacerdote, ut precibus artem iuuat apud Dominum, quo deuotam imaginem queant elicere. Guilhel. Non dubium, quin hos satis poeniteret artifices facti sui, si Mosi, Dauidis, Salomonis, Esaia, Baruch, similibusq; scripta intelligerent, mallentq; quiduis perpeti prius, quam ad tam blasphemias & infanas artes recurrere. Et sceleratius adhuc ipsis peccant sacerdotes, qui male suadis consilijs, ijs animum suggerunt, ad id quod ex ore Dei impium est, ac maledictum. Quod si Christum ac Apostolos imitati, sacerdotes rite fungerentur officio suo, haud magnopere opus esset, opinor, multis imaginum calendarijs, ad cognoscendum Deum. Sed inexplebilis ecclesiastarum auaricia, his atq; alijs daemonum imposturis, credulam multitudinem nunquam cessat ad damnationem pertrahere. Archiepiscop. Te maledictum sentio, & omnes tuae sectae sacerdotes, qui populi destruitis deuotionem. Quid, pulchrum ne id tibi uideatur esse, miserrime carnifex, Ecclesiam sic cernere imaginibus uacuum? Guilhel. Nulli salubrius orant, quam qui oclulis sensibus, mente sola, in spiritu & ueritate subuolant ad Deum. Christus namq; beatos hos praedicat: qui crediderunt, & non uiderunt. Quamobrem nobis solo Dei uerbo, sine imaginibus innitendum est. Archiepiscopus hic irritatior, subdit: Quicquid in contrarium obieceris, nequam haeretice, religiosum affirmo, trinitatis imaginem colere. Quid & tu super hoc dicis? Nonne motiuum est animae, talia cōtemplari? Guilhel. Percuperem scrupulo conscientiae quodam per uos liberari: Cum Pater, Filius, & Spiritus sanctus idem semper sit Deus, & eiusdem aeternitatis, in utroq; testamento, multiq; extiterint inter Prophetas & Patres, tum confessores, tum martyres, cur non perinde in ueteri lege, huiusmodi permixta sunt simulachra pro laicorum calendarijs? Archiepiscop. Sinagoga Iudaeorum, eandem non possidebat auctoritatem, quam nunc habet Ecclesia. Guilhel. Diuus Gregorius uir percelebris, magniq; erat nominis, qui (ut proditum est) plurimum commendabat impium quendam, Serenum nomine, quod imagines adorari prohibuerit. Archiepiscop. Os impudens, mediū fidiū, ueritati non magis caniculo faures. Londini apud Diuum Paulum, ad ualuas aquilonares, tot habentur miracula, de diua uirgine Parathalassia, & frequenter alibi per Angliam: An non ergo haec loca, maiori plebis deuotione, alijs, impensius sunt frequentanda? Guilhel. Certus sum, à Deo nullum fieri prodigium, quo imagines attollantur. Nec est in illis uirtus ulla, (ut Salopiae praedicaram) quamobrem ab hominibus quaerantur, aut genuum inflexionibus, munusculis, uotis, aut honore aliquo afficiantur. Nam serpentem aeneum, Dei praecepto per Moysen erectum, ob idololatriae periculum aboleuit pius rex Ezechias. Referunt sancti Doctores Augustinus, Gregorius, Io. Chrysostomus, & pleriq; alij, quod Daemones portentis huiusmodi incredulorum animos ob infidelitatem deludunt. Multo enim his diebus propensiores sunt ad prodigia quaerenda, quam ad salutiferum Dei uerbum rite uel audiendum uel credendum. Praedixit itaque seruator magno eorum pudore, quod generatio adultera portentuosā signa semper quaerat, contra uero Euangelium recta fide semper suscipiendum est. Sufficere nobis debet uerbum Dei, sine simulachrorum prodigijs. Sed quum Deus pater Spiritus sit, nec formam habeat nobis explicabilem, non satis admiror, quam poteris ei affingere similitudinem. Archiepisc. Sufficit Ecclesiae filijs ea trinitatis figura, quam ei tot annis permiserit eadem mater, Verum quum tu impie putridum sis, atq; ab eius gremio resectum membrum, sacras illius ordinationes uilipendis.

De peregrinatione.

Iam labente die, ad tertium articulum de peregrinatione respondeas, Dicebas (ut à dignis fide accipimus) stupidos esse, ac sine sensu illos, profugos, maledictos.

stos & miseros, qui ex uotis peregrinentur, seu Cantuariam, seu Beuerlacum, seu Carlingtonum, seu Vuallinghamiam, aut alia sanctæ peregrinationis loca. Guiliel. Quicquid retulerint æmuli, duas Salopiæ prædicam, Deo placere peregrinationum species; Archiep. Quos opinaris ergo iniustos fore peregrinos? Guiliel. Qui Deum spiritu quærunt, & qui summis uiribus scelera fastidientes, domini præcepta seruare laborant: hi non aliter credunt, quàm Christus in Euangelio docuerit, aut ex Apostolorum symbolo hauserunt: hi charitatis operibus inhaerent, & inuicem pro sua quisque portione subueniunt, nihil inde sperantes, nisi iuxta Dei promissa. isti sapientissime conscientias Domino aperiant, illius quotidie timentes offensam, hi peregrini delectantur maxime, cum uiderint Dominum quærentes proximos, mundi prospera aspernantes, carnis desideria abdicantes, in aduersis patientes, in consilijs prudentes, uirtuti addictos, omni tyrannorum seuitia superiores, pauperibus *quædam uirtutes* oratione frequentissimos, aliaque Christi exempla pie sectantes. Has uidelicet *Vere peregrinationis formula.* circumferunt hi, quorum peregrinationem comprobat Deus. At uestri peregrini has pietatis condiciones nusquam ostendunt: expertus enim satis, satisque noui. E sexcentis uix unum proferas, qui Dei mandata calleat, qui orationem Dominicam aut fidei symbolum recte pronunciet. Plus quàm friuola sunt, quæ plurimos ad peregrinationem adducunt: ueluti corporis salubritas, carnalis amicitia, prosperitas, luxus, petulantia, prodigalitas, & lenones. At quid tandem hi post tam graues impensas, & membra defatigata reperiunt, nisi ossa mortuorum, ac mutas imagines? Hæc uanissima esse, quis non uidet, qui illum diuini spiritus gustum sapit? Quod si quid hinc lucelli prouenit (prouenit autem permultum) id uersum uel in auaros sacerdotes, uel in meretrices deceditur: ut sileamus interim neglectas domi familias, quibus necessaria cura cuique Christiano debebatur. Itaque quod ex Dei præcepto proximis ac propinquis impendendum fuerat, id in profanos usus profundunt miseri. Sunt præterea ex his multi, qui partim mutuato, partim furto iter peragunt, nunquam restitutis precijs. Sam-bucis utuntur & fistulis, nonnunquam & obscenis carminibus, quo magis carni adlubescant. Demum reuersi, nihil referunt proximis præter hypocriticas blasphemias, & maledicta mendacia. Archiepiscopus: Nequissime uerbero, quod in hoc negotio præcipuum est, non uides: uidelicet itinerantium labores & poenas. Quod tu potissimum uitio uertis, id præmio, laudeque amplissima dignum uidetur. Nec peregrinationi quicquam officit, quod tubicines ac histriones secum ducunt, quibus pedum laciones, aut itineris tædium potius. Archiepiscopus: Quicquid in hos deblateras, censeo peregrinationes adminicula esse quædam ad maiorem gratiam, cuius te prorsus expertem iudico. Adeo nullam non tentas machinam, quò populi deuotionem tollas e medio. Sed hoc ultimo nihil proficis, cum dicat regius Vates, omnis generis laudari Deum musicorum instrumentis. Guilielmus: Iuxta doctorum interpretamenta, hæc nobis modò ad spiritum flectenda sunt: nec admodum diuariat Pauli interpretatio, innuentis hæc olim in figura contigisse: nobis proinde cauendum, ne frigidae literæ à scopo aberrantes inhaereamus. Christus non antea laici filiam suscitabat, quàm tubicines e foribus eiectionis essent, ceu inutiles ad fidei negotia remore. Archiepiscopus. Itane ais scelus, quod Ecclesijs non liceat ad Dei cultum organis uti? Guiliel. Secundum humanam quidem foret, simulac plebi maiori comodo, organorum uice Euangelica cōcio. Archiepiscopus: Organa modulato cōcentu, ac dulcisonis cātibus admista, uulgi animos plus mille cōcionibus afficiunt, Guiliel. Mundi huius amatores fortasse, istiusmodi

istiusmodi sensuum oblectamentis capiuntur. At longè diuersa ratione Christi despectis hic tyrōnibus accidit, quibus solo animæ cibo saturari, id unice cordi est. Hos enim Dei timor, & amor ad rerum coelestium desideria à fluxis huius mundi & carnis delicijs auocant. Quemadmodum præclare à Hieronymo dictum est: Neminem posse simul cum mundo gaudere, & cum Christo regnare. Quo responso in bilem efferatus Archiepiscopus: Quid, inquit, idio tam hūc timere putatis, quā in mea præsentia tam libere loquatur? Per Deum uiuum, aliter adhuc tibi uidebitur.

IV
De decimis, an
necessario sint
exigende.

Decimæ primū
à Gregorio de-
cimo in Eccle-
sias introductæ.

Sacerdotū offi-
cium si nō dees-
set, uictus non
deesset.

Sed ad quartum articulum quid dicis? An licitè possint sacerdotes à suis ex-
gere decimas? Guilielm. Nihil illuc à me de decimis attractū est. Sed post men-
struam inclusionem in carcere, adierat me ignotus quispiam, qui de decimis
plura percontabatur. Cui nec uolebam, nec si uellem, ausus sum efflagitata de-
negare: quā à Petro admoneamur, cuiuslibet fidem petenti modestè esse respon-
dendum. Dicebam igitur, sub umbra ueteris instrumenti decimas olim deberi
Leuitis, quas suis Christus nusquam in nouo concedit. Præcipit enim ille, solis
misericordiæ operibus incumbendum, sicubi usufruiat, ut superfluis nostris
aliorum necessitas indigeat. Non ex oblationibus, aut decimis, sed ex chari-
tate eorū quibus prædicarat, eleemosynaria, uixit ille cum discipulis. Post eius
uerò ascensionem, suscepto Spiritu sancto, manibus operabantur Apostoli,
pro uictu necessario: quod non semel ex Paulo uidere est. Necesse tamen est
ut de Euangelio uiuant, qui Euangelij ministerium exercent: quod & idem
affirmat Paulus. Sed cautio hic adhibeatur, ne inde grauetur populus. Apud
historicos quosdam proditum legimus, Gregorium Papam decimum, anno
Christi 1271 decimas primū Ecclesijs concessisse. Christi sacerdos non est, qui
eius ac Apostolorum uestigijs non respondeat, quamuis mille unctionibus
rasurisq; commendetur populo: ut piè probāt Augustinus, Gregorius, Chry-
sostomus, & Lincolnensis. Archiepiscopus: Credis hanc populo salubre esse
doctrinam? Planè repugnant hæc sanctorum patrum sanctionibus, qui sacer-
dotibus nec decimas inuident, nec oblationes auferunt, nec ullas plebis deuo-
tiones prohibent. Guil. Si presbyterorum numerus imminutus esset, nec ali-
in hoc albo censerentur, nisi qui Christi & Apostolorum exemplo, admini-
strando uerbo sincere inuigilarent: abunde profectò ex plebis Christiane lar-
gitate suppeteret, quod cuiq; ad sobriū uictum satis foret. Ad quam uocem
laccessitus ex clericis quispiam, respondit: Belle & suauiter profectò abs te di-
ctum, ut uulgi liberalitatem expectemus, cum uix iuris stricti rigore id faciāt.
Guil. Nec mirum adeò, si clero populus tantopere obnitatur, cum eorum con-
uersatio sit à Christi institutis quā diuersissima. Decimæ, fundationes, & le-
gata, cum alijs populi eleemosynis, post mediocria sacerdotum salaria, olim
habebātur pro bonis pauperum, communi iuris decreto. Quorum ipsi postea
dispensatores effecti, in proprios usus, & (quod hoc cœdius) luxum omnia, pu-
blici muneris obliti, detorserunt. Et quid miremur igitur, si homines hæc ipsis
detrahant, præsertim cum participes se quodammodo scelerum eorum ui-
deant, quorum largitionibus ipsi abutantur ad omnem nequitiam? Archiepi-
scopus: Nunquam rem facies, scelus, qui matrem spirituale ita despicias. Qua
fronte hæc te non pudet coram imperita plebecula sermocinari? An non de-
cimæ sunt quæso sacerdotibus ad uictum necessariae? Guilielm. Ut idoneus
autor est Paulus, solis Leuitici generis sacerdotibus decime debebantur in ue-
terilege. At Christi sacerdotes cū de genere Iuda sint, non Levi, nequaquam
igitur ex Dei promissione ad illos decimæ spectant. Cum ergo mutatum sit sa-
cerdotium, necesse est mutari & legem, ut iam nō Moſen, sed Christū & Apo-
stolos, sacerdotes nostros imitari contueniat. Porro nec par est, ut sit discipulus
domino suo superior: sed ut se simplicem, modestum, mansuetum ac patien-
tem

tem gerat, magistri utiq; exemplo. Archiepiscopus hic totus bile lymphatus: Quoniam, inquit, plus tribuis ueteri, quam nouæ legi, Leuitis, quam nostris sacerdotibus, nostra atque Dei sit super te maledictio. Guilielmus: Demior uos non rectius Paulum intelligere. Multo liberiores atque perfectiores erant Christus & Apostoli, quam erant Leuitici generis sacerdotes. Hieronymus ait (quod idem hausit ex Paulo) quod nostri temporis sacerdotes, uel iterum iudaizant, uel iniuste decimas exigunt: his Mosaicæ legis umbris, quid aliud quam filiū Dei negant cum Iudæis in carne uenisse? Archiep. Audistis unquam schismaticum sic loqui? Horum hæc omnium cōmunis doctrina est. His malitiæ suæ iaculis, Ecclesiæ libertatem ubiq; pessundāt. Guiliel. Qualem quæso libertatem ex his Ecclesiæ astruere poteritis, cū nec Christus, nec Apostoli decimas susceperint? Imò magnum Ecclesiæ scandalum hæc inurunt potius, & libertatem obruunt, ex nimia adeo sacerdotum auaritia. Archiep. Cur tu cum confœderatis commilitonibus, tam strictas scripturæ & doctorū sententias, perinde aduersus laicos atq; sacerdotes nō adducis? Guiliel. In sacris concionibus nullus est penes nōs personarum respectus, sed suum cuiq; officium demonstramus uitæq; uitia conuellimus. Incipiemus tamen à sacerdotibus, quos uulgi stomachum Chrysostomus appellat cum in illis maiora uitia dominari comperimus. Quippe ambitione, auaritia, uoluptate, liuore, atque id genus uitij nullum nō populi statum, ac ordinem depurant, quin & iustam super omnes Dei uindictam prouocant dum talia passim apud eos designari impune sustinent. Archiep. Superbos illos iudicas, qui tibi dissimiles, honestis incedunt indumentis. Profecto longe teipso, attrito & sordido, mitiores sunt, qui cocco purpurati ac holoserici, bombycinis amiculis obambulant: sed age modò quibus tandem iudicijs sacerdotem nosti superbum? Guiliel. Ex Christi & Apostolorum suorum contemptu. Hi enim abdicatis mundi, carnisq; illecebris, spiritu pauperes erant. Isti honores, diuitias, & uoluptates omni uel ambitione consecantur, uel contentione etiam quandoq; extorquent. Ad hæc spiritualia uendentes, & nundinantes, cum Iuda & Simone cuncta in templis prophanant. Archiep. Si scires sacerdotem omnibus his deditum uicijs, aut uideres cum meretricula consuetudinē habere, iudicares eum ex hoc damnatum? Dico tibi, quod in ictu oculi possit talis iuste poenitere. Guiliel. Neminem damno, ueruntamen malum uidetur resipiscentiæ signum, ubi sic peccans presbyter, nullam publicè quoq; poenitudinem praeferat. Sed maior illorum pars non semel atq; iterū, sed ad mortē usq; flagitia flagitijs cumulāt. Tales arbitror peccare peccatum ad mortem, pro quibus non esse orandū censet Ioannes. Tum assurgens clericus in hunc modum Archiepiscopum affatus est: Domine cum eo reticendum censeo: quia quo magis interrogas, hoc uidetur praefractor, magisq; nidum proprium conspurcans. Rursusq; clerico Archiepiscopus: Quiesce paululū, quippe unū quiddam adhuc superest interrogandū. Postremò, inquit, hic aduersum te relatum est, quod Salopiae predicaueris, nullo pacto iurare licitum esse. Guiliel. Istuc nunquam ego uel sensi, uel dixi: sed autoritate adductus tum Euangelij, tum Diui Iacobi, pariterq; illustribus Doctorum testimonijs, id dixi non licere per creaturas (ut solent) iurare. Prædicabam quoq; ijsdem alijsq; munitus testibus, nequaquam omnino iurandum, si exposita apud legitimum iudicem ueritas aliter possit enodari. Sin minus licebit, do cui testificandam fidei iuramento ueritatem, sub Dei solius nomine, quū ipse sit solus perpetua ueritas. Clericus: Quid ais? An subdito licitum sit, ad prælati sui iussionem reductis poplitibus, tactoq; Evangelico libro, in hanc sententiam codicem exosculari? Ita me iuuat Deus, & hoc sacrosanctum eius Euangelium, &c. Quoniam qui fidelis est subditus, ultro præstabit, quicquid prælatus iusserit. Guiliel. Septa quædā ac metas certas res hæc

Beati, cum probra iccerint in uos, & omne malum uerbum dixerint aduersus uos, mentientes, propter nomen meum: Matth. 5.

Sacerdotes uulgi stomachus olim, sed nunc uenter.

Ex fructibus cognoscetis eos.

An iurare licitum sit Christiano.

An Magistratus in omnibus obtemperandum.

habere uidetur, quas ne temerè præterfiliamus, magnopere uidendum est. Quid si inhonestum, aut illicitum quidpiam nobis à *divinis* Ecclesiasticis imperatum fuerit, protinus illis obsequendum putas? Archiep. De superiorum potentia nulla est hæsitatio: sed etiam si iniusta præcipiant, erat obediendum tamen, nec ullum esset iurantibus subditis periculū. Guillelmus: Hoc *τὸ πρὸς τὸν δόξαν* haud satis assequor, sed ad rem propositam. Pridem in ædibus patricij cuiusdam uiri pransus, eandem hanc, de iuramentis controuersiam, inter theologum & iurisperitum agitari audieram. Iurecōsultus id tuebatur, quod à iudice impulsus in re iusta manum adhibere nō detrectaret: at si causam minus iustam intelligeret, denuò subtraheret, periculum uitaturus. Contrà adductis rationibus disseruit theologus: Qui codici, inquit, manū admolitur, & Deum blasphemat, & proximo infert scandalum. Codex enim quid aliud quàm creatura est, uel ex creaturis conflatum quiddam? Quamobrem hoc pacto iurare, nihil aliud uideri possit, quàm corruptibiles creaturas ad testandam ueritatem, quæ res æterna est, arcessere. Quod mea ratione, prorsus illicitum est, nec minus à Domino in lege prohibitum. quā & huic adstipulatur Chrysostomus, utrumq; redarguēs, & eum qui sic iurat, & qui librum adducit. Ad hæc dicta, assessores sacrifici in risum & conuicia, Archiepiscopus uerò ad tormenta & minas conuertebatur, nī deserta opinione alium se uirum ostenderet. Guillelmus: Hæc mea duntaxat opinio non est, sed & Christi seruatoris, diui Iacobi, Chrysostomi, & sanctorum Patrum. Iussit tum Archiepiscopus in medium proferri Chrysostomi homeliā, quam is à Guillelmo surreptam Cantuariæ, in schedula quadam scriptam, ministro tradidit. Perlecta igitur homelia usque ad clausulam eam, quod scelus sit etiam bene iurare: rogat Maluerenus Archiepiscopū, ut ab eo sciscitaretur, quo pacto hunc Chrysostomi locum intelligat. Quod & fecit Archiepiscopus. Ad quod ille attonitus primò, tandem Dei spiritu animatus respōdit: Sunt qui in communibus uitæ negotijs Deum ipsum plerunq; (quo magis fidem inueniant) in ueritatis testem aduocant. Hoc tamen præter religionem magnaq; temeritate fit, cum sint ad id nullo iudice coacti: cumq; Christus talibus dicat, Omnino non iurandum. Ad hos igitur Chrysostomi hic locus attinet. Hinc enim apud multitudinem nascitur peierandi & deierandi consuetudo, quo aut lucrentur, aut decipiant, aut poenas effugiant pleriq;. Archiepiscopus: Potest hæc fortassis accommodari interpretatio. Tunc alius ad Guillelmum sacrificus: Quin age, ne quid amplius moreris dominum Archiepiscopum, apposita libro manu, spondeas te illius & Ecclesiæ ordinationibus assensurum. Guillelmus: Nonne prius id dixi, edoctum me à quodam theologiae magistro, in simili casu, idem esse codicem tangere, & per codicem iurare. Archiepiscopus: In Angliā haud ullus est magister, quin uel iussus iurabit, uel tecū poenas luet. Guillelmus: Chrysostomus nunquid idoneæ est autoritatis? Archiepiscopus: Est quidem. Guillelmus: Si pro blasphemio tunc eum habet qui librum iuranti offert, multo magis illum qui per eundem iurat. Archiepiscopus: Chrysostomum non approbamus, sicubi ab Ecclesiæ sanctionibus diuersa doceat. Tum sacrificus: Nonne eiusdem sunt autoritatis, Deus, & uerbum ipsius? Guillelmus: Quis inficiabitur? Sacrificus: Cur ergo subterfugis Euangelij iurationem, cum idem sit Euangelium quod Deus? Guillelmus: Augustinus negat Christianum esse, ut frater fratri simpliciter non credat. Paratus sum igitur, uestro periculo, in Dei uerbum iurare, cum mihi uiderim non aliter credi. Sacrificus: Adhibe tunc manum Euangelio Dei, & sume iusiurandi onus. Guillelmus: Poterit Euangelium manibus tangi? Sacrificus: Facetè iocaris. Guillelmus: Amabò, utrum horum Christiani officij potius esse uidetur, tangere ne, an legere Euangelium? Sacrificus: Legere. Guillelmus: Hieronymi testi-

scelus etiam bene iurare, iuxta Chrysostomū.

testimonio, Euangelium non est perfecta litera, sed fide susceptum Dei uerbum: non libri fragilia folia, sed corde credita ueritas. Euangelium, inquit, quod Dei uirtus est, in chartis membranaceis non manet, sed in firmissima fidei radice: non in atramentarijs literis, sed in occultis sacrarum literarum sententijs. idem & Paulus ad Corinthios astruit: Non, inquit, in sermone est regnū Dei, sed in uirtute. Et David, uox Domini in uirtute: Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum, tum angelorū, tum hominū. Sacrificus: His quoq; uelles nos tecum nugari. Nōne euangelia dicimus, quæ libris missilibus inscribuntur? Guilelmus: Dicitis quidem, sed per uerba. Apud philosophos plerumq; principalior pars pro toto sumitur: ut anima hominis, quæ sensus fugit, pro integro homine. Vis arboris quoq; in radice est, quæ oculis non patescit. Et ut, unde digressi sumus, ad tactum redeamus: multi uiuentem adhuc Christum uiderunt, audierunt, & tetigerunt (ut & scripturas nunc legunt interpretantur & scribunt) nec tamen pilo hinc meliores reddebantur. Sicut æterna deitas nunquam sine fide cognoscitur, sic nec Euangelium, sine Christi spiritu percipitur. Sacrificus: Mystica sunt hæc, & insipida quæ narras. Si hæc exigua, cum sitis populi præceptores, non percipitis, timendum ne uobis cœlorum regnum auferatur, ut olim sacerdotum principibus, & senioribus Iudæorū. Tunc Maluerenus: Aequiuocationes non noſt: Regnum cœlorum diuersa significat. Sed quid tu cœlorum hic regnum dicis? Guilelmus: Quemadmodū a doctoribus accepi uerbi diuini intelligentiam. Sacrificus: A quibus credis illud surripiri? Guilelmus: A mundi prudentibus, qui primas in synagogis cathedras quærunt, & sese ita sapientes putant: ut nec Christū, nec Apostolos sibi imitādos censeant. Archiepiscopus: Præpositos spirituales, miser semper iudicas. Per Deum immortalem, iniuste rex facit, nisi te ac tui similes permiserit condemnari. Quin & alius sacrificus ei obijcit: Quod præcedente ueneris die, consilium dederit cuidam Archipræfatis familiari seruo, ne sua peccata homini: sed soli Deo in confessione detegeret. Perturbatus ex hoc Guilelmus: intellexit se ab astuto quodā sycophanta circumuentum. Is, ante biduum fraudulenter ad eum in carcerem accesserat, de confessione multa interrogans. Ut uiderat ab illo se accusatum iri, deprecatur a Domino Deo hoc illi malum non imputari. Simulq; rogat sacrificum, ut uir coram adductus, summam rei coram omnibus, plena narratione aperiat. Ait tum Archiepiscopus: Sufficiunt hi modò præsentēs. Sed quid homini dixeras? Guilelmus: In carcere me adiens, mundi corruptelā, Sacerdotum inscitiam, & interim malè contractam ex aula cōtagionem lachrymabundis ut uidebatur oculis deflebat, desiderabatq; ex Dei uerbo doceri, quæ esset uoluntas eius bona. At ego perspecta hominis contritione, persuaferam, ut relictis erroribus pristinis deinceps sub Dei timore uitā transigeret. Cumq; adhuc instaret ille, an possint, non adito sacerdote, sua deleri malefacta: Responderam solius hoc Dei esse peccata remittere. Vnde ergo fit, inquit, quod peccata remittere, & sic utrumq; a Deo expectandum. Mille post Christi incarnationem annis ignotus erat usitatus hic Ecclesiæ absoluendi ritus, ueruntamen soluendi & ligandi ius, pijs & incredulis per idem tempus ē concioni- bus sacris latenter dispensabatur. Huic simile quiddam olim audiuisse me meminī ad crucē Cantuariæ, a Mordonō monachō Feuerfamo, qui hic tum prædicauerat. Et hæc sunt quæ uestro illi dixeram. Archiepiscopus: Hanc doctrinam Ecclesia nō approbat. Guilelmus: Ecclesia, cuius ubiq; Christus est caput, hanc satis comprobat sententiam. Namq; intolerabilis hæc in ecclesiasticis temeritas uidetur, ad suas traditiones sub anathemate, Christianos sic stringere, quos sua morte Seruator tam liberos reddidit: præsertim cum nec is, nec

Absolutio sacer-
dotalis.

Oxonienſes pro
pugnatores do-
ctrinae Euange-
licae.

apostoli has obseruari praeceperint, sed multò uitari potius. Sacrificus: Eas deceptiones impavidus effundis, quas ab illis hauseris, qui zizaniā, & alia adulterina semina inter triticum proiecerant. At ego suaserim, repudiatis his erroribus, temet domini Archiepiscopi cōmittas fidei, sensurus fortassis eum & dominum propitiū, & patrem beneuolum. At alius sacrificus sycophanta, ingenti furore illi exprobrat peruicaciam, Quòd nuper Londini, ecclesiasticū quendam uirum Alkertonum, & doctorem alterum importunius impetierit, hunc hypocritam, illum adulatorem appellans. Erat autem Alkertonus hic ecclesiastes Londinensis, qui ante paucos dies in celeberrima Pauli cruce impudenter debacchatus erat in Oxoniensis cuiusdam concionem, quae tum (ut uidebatur) papisticae factioni parum arridebat. Haecq; occasio erat, cur Alkertonus hic à Thorpo hypocrita appellatus sit. Respondit ergo sacrificio Guilhelmus: Nullus est qui Oxoniensis illius concionem iuste accusare possit: nec causa erat, cur Alkertonus iuuenem hunc, ad crucem Pauli maledictis lacera- ret. Omnia namq; quae Oxoniensis ille praedicauerat, Christianè & doctè, purissimo Dei uerbo, illustribus Doctorum testimonijs, & clarissimis rationibus astruebantur. Sacrificus: Adeò iniqua sunt quae tum dicebat, ut amplius ea tutari non sit ausus. Guilhelmus: Anglicè & Latinè circumfertur illa concio, multisq; in precio adhuc habetur. Si causam iam is deseruit, miror. At hoc unū scio, quòd cum Lambeti esset, nihil harum rerum denegabat, sed omnia, per biduum, coram Archiepiscopo, & doctoribus publicè tuebatur. Alius Sacrificus: Quēnam ex illis nebulonibus hic narrat? (erant enim Oxoniae plures) ah uisitandus est adhuc ille impurus, pro hac ipsa, quam edidit, concinacula: Nulli huiusmodi concionibus applaudunt, nisi tui consimiles moriones. Archiepiscopus: Maledicta haec secta manibus pedibusq; laborat, Ecclesiae libertates conuellere. Guilhelmus: Equidem haud ullos nouerim, qui Christianae Ecclesiae commodo magis desudant, quam hi quos pro haeticis tam crudeliter iudicatis. Fugiant enim superbiam, luxum, ambitionem, auariciam, symoniam, idololatriam, & id genus uitia (quae Ecclesiam maxime infestant) animi paupertate simplices, Euangelicae praedicationis munus gratis administrant, ut Christi membra decet, corporis duntaxat uictu necessario contenti. Tunc sacrificus ad Archiepiscopum: Domine, inclināt iam dies, & nobis est equitandum, imponas ei finem, quem non quaerit. Nam eo obstinatio uidetur, quo tu tolerantior. Maluerenus: Guilhelme, Submissis genibus, gratiam precare, & Ecclesiae te filium pollicitare. Guilhelmus: Sapius ab Archiepiscopo expetiui, uel Christi nomine, omnem seponat erga me malitiam, nec ultra impediāt in Christiani officij functione. Nihil in hac uita auidius cupio, quam in hoc uocationis genere domino meo fideliter inseruire. Archiepiscopus: Si mihi adhuc parueris, erit tuo fortasse commodo. Age modò, ne rem ultra differas, hoc aut illud respondeas: Aut oblatam beneuolentiam supplex amplectere, aut ingratus contemne. Guilhelmus: Credendum ne est, Christum Deum esse & hominem, ueraq; esse, quae fecit, & docuit Archiep. Maxime credendū. Guilhelmus: Et quòd doctrina Prophetica, & Apostolica à Spiritu autore profecta sit? Archi. Sanè quidem. Guilhel. Ea ergo ad Ecclesiae aedificationem praeter ceteris omnibus amplectenda est, nec quicquam illi praefendum. Archi. Assentior. Guilhel. Hanc enim solam medellam aduersus uitia, & uniuersos daemonum insultus ostendit, sine qua nec uitae tranquillitas, nec diuinæ uoluntatis noticia acquiritur. Archiepiscopus: Non abnuo. Guilhelmus: Quicquid secundum hanc doctrinam iusseris, diuino innixus auxilio, etiam cum uitae periculo suscipiam. Archiepif. Subijcias te ergo Ecclesiae ordinationibus, quas tibi explanaturus sum. Guilhelmus: Scis Christum esse Ecclesiae caput; huius & Apostolorum suorum decretis, quicquid

quid iusserint, obtemperaturum me profiteor. Tum Archiepiscopus mensam manu ingenti rabie percutiens, magno affectu prorumpit in hæc uerba: Per Dominum Iesum, nisi absq[ue] omni cauillo consenseris, captiuum te in carceres dedam, tam strictè, ut nullus sit æquè uinctus latro aut homicida. Mature ergo tecum delibera, quid agendum statuas. Moxq[ue] his dictis, in fenestram, tragicus hic Satrapes se recipit. At Maluerenus altero adiunctus sibi sacrifico, nunc blanditijs, nunc terroribus hominem aggreditur. Primum, quàm graues illi pœnæ subeundæ sint exponit: post illas, degradationem, execrationes, infamiam publicam, incendium, deniq[ue] ad inferos damnationem exaggerat, nisi tempestiuis conqueuerit. Postremò epilogi uicè adiiciens: Hæc, inquit, ingentia & corporis & animæ pericula, facili subiectione apud dignissimū Ecclesiæ patrem, qui tuæ animæ curam gerit deuitare potes. Tui igitur pro Christi eternâ pietate miserearis. Simulq[ue] tecum cogita, quàm eruditi fuerint Lincolnien sis iam præsul, Herfordus, & Purueus, Brituellus quoque uir haud uulgariter peritus. Hi omnes uesanas, & sinistras opiniones reuocarunt, abiurarunt, & reliquerunt. Quin ergo uel horum, qui tanto te doctiores sunt, exemplo, in Ecclesiæ communionem te recipe. Post hæc alius Archiepiscopi sacrificus, Guilhelmo persuasurus, sese ab Herfordo audiuisse refert, quòd maiorem populi nunc sentiat gratiam, magisq[ue] in hæreticos iam incitatus sit, quàm antea fuerit tuendis eorum opinionibus oblectatus. Additq[ue] Maluerenus: si accersito sacerdotè peccata exoneris, subeasq[ue] pœnitentiam tibi à Domino Archiepiscopo prescriptam, non dubium, quin animum breui confirmationem perferas. Guilhelmus: Si homines quatuor (quos mihi imitandos proponitis) homines, diuitias, & seculi luxum, contempsissent, Christi & Apostolorum simplicitate contenti, mihi alijsq[ue] fuissent Christianæ pietatis exempla, sed quoniam ueritate Dei sprete, hæc omnia, non sine multorum scandalo, sunt amplexi, ut nocentes Ecclesiæ pestes illos respuo, in animo firmiter statuens in hac uia Cain deinceps non abire: neq[ue] in receptione mercedis, qua deceptus est Balaam, sed neque in contradictione Chorg, cum illis qui perierunt: ne & Deum in mundum uindictam prouocem. Primum, ob Christianæ ueritatis assertiōnem plurimum per Antichristos uexati sunt, nunc cōtrā iuramenti obstricti, Christum iidem persequuntur. Quocirca quantumlibet doctrinam eorū prædicetis, haud quenquam ex nostris ea permouebit: imò multo magis nos confirmabit in doctrinā fidei, cū sciamus, sine Dei spiritu nihil esse humanæ eruditionis bractæas. Tū Archiepiscopus suis præcipit, ne amplius ei consulant. Confoederati sunt, inquit, ne obedientiam Ecclesiæ, aut præsulibus præstent. Nam ex quo ad fenestram hic steterim, socius illius ē carcere nuncium misit, se in uerba nostra omnino non iuraturum, quin & huic hoc idem suasit adolescentulo. Fecistis enim pro uirili uestra, ut & hunc adductum iuuenem, in nasam uestram pelliceretis (de illo enim loquebatur qui nuncium adferebat) sed proposito iniquo excidistis. nam & flens uestras reliquit imposturas, uos uelutq[ue] similes execrans, & Ecclesiæ totum se subiiciens. Reuera tot mortibus dignus es, quot simplices, dogmatibus exitiosis seduxeris. Illuc igitur perducis, ubi Herfordus, & Purueus pro simili cruciabantur malo. Nec despero, quin alium adhuc breui te inueniam. Experiar ibi, si potero, te tam tristem reddere, quàm lætus eras in meo ab Angliā decessu. Per sanctum Thomam, tibi conuertetur in luctum: Guilhelmus: De exilio tuo (ut ingenuè fateor) non perinde exultabam: uerū de meā per Londinensem, ē carcere liberatione lætabar nonnihil. Archiepiscopus: Ignotū tibi est, cur Angliā exierim. Sed id ut scias uelim, quòd in hoc me reduxerit Deus, ut te cum tua secta deleam. Nec prius desistam (mihi crede) quoad Angliā ita repurgem his factionibus, ut ne uestigiolum quidem uestri in hoc regnō maneat. Guilhelmus:

Dicebat olim fatidicus Hieremias ad pseudopropheta Ananiam: Cum impleta fuerit prophetæ prædictio, tunc re ipsa scietur, quod miserit eum Dominus. Frendens uero Archiepiscopus, huc atque illuc se exagitat, dicens: Ferro mox ita te onustum dabo, ut uocem hanc breui mutare gaudeas. Hæc atque alia in eum uociferans Archiepiscopus, ubi iam satis sannis & scurrilibus diæterijs hominem modestissimū pro libidine perstrinxisset, clam aduocato ad se sacrificio, introduci iussit custodem castræ Saltuodensis. Sub hæc continuo irrumpunt laici complures, multa in eum, ut olim Iudei in Christum minantes. Quidam instabant ut quamprimū combureretur: alij, ut mari, quod properat, submergeretur. In hoc panico rusticorum & sacerdotum tumultu, exortus quidam e medio sacrificulus procumbit in genua, flagitans ab Archiepiscopo, ut pro matutinis dicendis, liceat in Guilhelmo hoc operam ac diligentiam suam paululum experiri. Audeo, inquit, in me recipere, infra triduum hoc futurū, ut nihil suo præfui sit negaturus. At pergit nihilominus bilis Archiepiscopi nondum satis decocta, ebullire: minitantis, se prospecturum ita ut dignum esset illo. Interea adueniens Castrarius Archipræsulem adit, postq̃ tractata colloquia quædam, iussu Archiepiscopi Guilhelmū educit foras, qui & statim & denuo per Cætuariensem reuocatus est. Pergit adhuc sacrificus ab eo contendere, ut sese submitteret: quippe sic consultius fore, quàm si obstinatus decederet. Guilielmus archiepiscopo: Sapius hodie à me testatum est, non solum uelle me subijci diuinis legibus, sed & cuiq̃ Ecclesiæ membro, quod capiti Christo, doctrina & moribus non aduersatur. Per hos enim admoneri & castigari, & institui cuperem. Archiepiscopus: Præagebam quod nusquam sine his conditionibus se subderet impius. Deinceps obiurgationibus, scommatibus, probris, illusionibus, & minis impetitus, omnino stetit immobilis, ac tacuit. Et post pusillum interrogabat Archiepiscopus: Num uellet sanctæ Ecclesiæ ordinationes agnoscere? Guilielmus: Libèter ea quam dixi, ratione, alioquin non est consilium. Tunc Archiepiscopus Castrario in præceptis dat, ut eum quàm celerimè secum inde duceret. Perductus ergo ad carcerem scortoribus & immundicijs refertum, ac ignotū gratias egit Deo, non solū quod esset ab impietate eorum modò liberatus, sed etiam quod nec blanditijs, nec minis contra Christi gloriam eis in aliquo consensisset. In omnibus enim Archiepiscopi, & suorum sacerdotum persuasionibus Antichristianis aduersabatur in hoc tam longo certamine, & hæc apud se in carcere orabat: Domine Deus, ad nominis tui gloriā: fac nos in tua ueritate unanimes, & quo celerius hoc fiat, ex animo deprecor, ut omnes qui hæc, aut alia mea scripta uel legerint uel audierint, mecum, te eundem immortalem Deum inuocent, & in fide nihil hæsitantes postulent, ut ineffabilis tua bonitas, mortalibus ijs piè quoque cōcedat, ne deinceps suæ, in tua doctrina salutis aduersentur: sed in Christiana pace nobis uniti perfecta fide, spe & charitate, tibi feliciter uiuant. Amen.

Patentia
Christiana.

Historia Thor/
pi ab ipso in car/
cere descripta.

Post hæc, testamentum animæ suæ ultimum edidit, in cuius calce post admonitiones tum Christianas, tum pias, animam suam cōmendauit Domino, & corpus suum tortoribus cruciandum, ubicunq̃, aut quocunq̃ cruciatur Domino uideretur. Votisq̃ omnibus rogabat uniuersam credentium Ecclesiam, ut pro se misero, iamq̃ a mundo reiecto homine, fideliter orent, quo gratiam ac sapientiam e supernis habeat, utq̃ in Christi ueritate ad finē usq̃ persistens, sacrificium acceptum fiat Domino in odorem suauitatis, ad nominis sui gloriam, & Ecclesiæ Christianæ ædificationem. Amen.

Sunt qui testentur eum eodem anno Domini 1407 in Augusto exultū: sed locum nō designant, ex quo, atq̃ alijs quibusdam indicijs colligi poterit, quod in priuato carcere sit uel fame, uel alijs per tortores supplicijs, archiepiscopi consilio mulctatus, quod & uerisimilius est.

IN

GESTARVM COMMENTARIIL.
IN D. IOHAN. COBHAMI EQVITIS AVR.
et Martyris cineres, Carmen I.F. in felicem memoriam.
Anno. 1418.

97

Juan Aldrovandus
dno J. Cobham
Anno 1418

Stemmata, pace, toga praestans: et clarus in armis
Miles, Eques, Martyr: gemma, monile, decus:
Militiaq; domiq; potens Cobhamius Heros,
Lux patriae, et gentis gloria digna sua:
Pertulit infestas acies, tulit aspera multa,
Bella profana gerens, patria sacra gerens.
Hec mente, illa manu, parili cum laude, subibat:
Parte etenim victor semper utraq; stetit.
Hinc Equitis debetur honos, hinc Martyris illi
Gloria, qua victor tempus in omne manet.
Victus erat, quid tum? mens quando inuicta manebat,
Pars potior, nullis cedere docta malis.
O tibi, te dignus rex, si Cobhame tulisset
Suppetias, nec te destituisset ope,
Turmis sat fueras istis, turbisq; Cyclopuum:
Quas tua fregisset dextra labore leui
Hoc sibi, sed Christus quid si diadema reponit?
Tu meliore quidem tempore dignus eras.

Effigies

HISTORIA FORTISSIMI AC ILLVSTRIS

*simi viri, D. Ioan. Cobhami, equitis Aurati & Martyris, Evangelicæ
doctrinæ causâ exult.*

Verum inter cæteros, quos hæcenus cõmemorauimus, aut sumus post-
hac cõmemoraturi, ut nullus est qui in externa dignitate, cum nobiliss-
simo omniq; laude cumulatisimo heroe, Domino Cobhamo conferri queat:
ita nec qui in Christo cordatior, aut qui plura, deniq; acerbiora tormẽta emen-
sus sit, etiam cum omnes simul contuleris, haud fere quenquã reperies. Quod
eo maiori huic laudi uertendum censeo, quò rariora nobis exempla occurrũt
eorum, qui in tanta fortunæ amplitudine, Christum per angustã illam ianuam
insequi dignantur. In cæteris enim, si paupertas plerunq; expeditiores red-
dit homines ad regnum Dei, laudandum quidem & hoc, at minus tamen ad-
mirandum est. Id demum perquàm raræ ac summe cuiusdam felicitatis existit,
si quis in tam excelso situs loco, tot oblitus mundi sarcinis, poterit sui, quàm
Christi obliuisci prius. Quo nomine in primis hic unus, si quisquam alijs, lau-
dandus est, uel Dei potius in illo laudanda singularis benignitas: qui sic in
utroq; laudis genere, excelluit cæteris: ut cum omnibus esse exẽplo potuerit,
qui tamen exemplum hoc sint imitati, haud multos nostra hæc hæcenus ætas
uiderit. Primus hic aulam Christo inseruire docuit, quæ hæcenus longe alijs
affigi obsequijs, alijs auferri cupiditatibus solebat. Vbi quis principis sui fauo-
rem, multorum annorum officijs, tandem utcunq; ad se attrahere potuit, in
hac re unica, quasi summo potitus uoto acquiescebat, hac summam felicitatis
suæ, hac supremam quandam nobilitatem metiri consuevit: huc omnia om-
nium ferè studia referebantur, hic omnium solatia ac spes requiescebat. At
hic postquam eximijs uirtutibus suis, maximisq; rerum gestarum triumphis,
felicissime ad principis sui fauorem emerisset, unde facile sibi reliqua illa con-
sequutus esset, quæ apud istos maxima esse iudicantur, indeq; iam gradus sibi
ad conspicuam nobilitatem fecisset, parũ tamen hanc duxit esse nobilitatem,
nisi in Christo etiã esset nobilis. Cætera omnia fluxa, ac fortuita, in hoc solam
uidebat consistere & ueram celsitudinem, quo quisq; foret in Christo subli-
mior. Contrã, friuolam esse felicitatem in ijs rebus sitam, cuius tibi nullã æter-
nitatem, ac ne diuturnitatem quidem polliceri queas. Hæc dum partim apud
se reputando, partim ex Vniuersis institutionibus perceperat, quotidie in
Christo auctior, excelsiorq; redditur: ut tandem haud ueritus sit in autoritatis
suæ patrociniũ, ceu intra murum recipere, quoscunq; in Ecclesia periclitan-
tes uiderat. Nec id diu latebat episcopos. Quid enim non uident isti Argi,
per suos corycæos, sic per omnes terras ac maria uolitantes? Hi ergo ubi hoc
duce, conatus suos frangi nonnihil comperiunt, in hunc omni conuerso im-
petu, consilia, machinas, insidiasq; deriuant, quippe in alios parum se effectuo-
ros rati, qui comites essent socij q; eius instituti, nisi sublato prius eo, unde cæ-
teris agendi fiducia subministraretur. Verum ut historiam hæc altioribus pau-
lo exordijs, unde tanta hæc ecclesiasticorũ in eum exarsit inuidia, repetamus:
Admonitus quondam per pios proceres Rex Ricardus, eius nominis secun-
dus, conuentum regni atq; ordinum indixit Londini, an. 1391, nostri Parlamen-
tum uoce Gallica appellat. in eo confesso, re diligenter inter ipsos deliberata,
uisum est tandem Regi, & insulani, non abs re fore, si pontificiæ sedis autori-
tas modestioribus finibus, aut Oceano saltem terminata, ultra Caletum non
exiret. quod alioqui permolesta res insulani foret, lites ac causas, quum na-
scerẽtur, Romam usq; cognoscendas relegare, quæ domi possent facilius mul-
to minori sumptu expediri. Quapropter publicis decretum est suffragijs, ne
cui mortalium deinceps liceret, proprio deserto foro, apud Romanum Ponti-
ficem, quacunq; de causâ agere: aut censuram illius, in quoquam excommuni-
cando,

cando, aduocare. Quòd si quis secus faceret, pœna ei constituta erat, ut cum bonorum omnium iactura, uitam in carcere finiret, &c. Hoc senatus consultum, ut bonis, & rectioris iudicij hominibus per commodum accidit: ita episcoporum uehementer ferociam, tyrannidemq; frëgit. Qua demũ occasione, magna cumulati inuidia D. Ioan. Cobhamus, & D. Ioan. Chenius equites, nō paruis postea in periculis uersati sunt, per clancularias maximè episcoporum molitiones. Quippe quibus potissimum imputandum uidetur, quod accenso postea in eos regis Ricardi animo, anno quo regnare cœpit 20, in custodiam unā cum Ricardo Arundellio, & Ricardo Varnicensi, comitibus, dati fuerint. Quanquam diuina succurrente manu, eam custodiam non habuit perpetuam D. Cobhamus. Attamen non ita conquieuerunt callida pontificiorum consilia, non solum contra præstantissimum hunc equitem: sed & in rege ipso Ricardo euertendo, haud scio, an aliquid mouerit occulta eorum inflammatio. Constat Ricardum regni, ecclesiasticæ ambitioni non admodum fuisse propitium. Post quem deinde subiit Henricus eius nominis quartus: ac post eum item quintus uir ut externa ac militari gloria strenuus, ita pontificiorum fauentissimus. Nacti iam igitur flamines isti, ex sententia sua patronum, diuturni odij conceptam in bonos omnes uindictam effundunt: præcipiè autem in D. Cobhamum, quem longo sunt odio persecuti. Adit principem Henricum Thomas Arundellius Cantuariæ archiepiscopus: traducitur indyltus Christi miles, exponitur quærela, intentantur crimina, consinguntur etiam quædam. Exaggerantur pericula perturbatæ Ecclesiæ. Deniq; nihil omittitur quod ad exasperandam indignationē adduci potuit. Ibi rex accepta episcopi criminosa oratione, quæ alioqui quamuis moderatum principem posset inflammare, nihil tamē temerè statuendum ratus, in tam fidum, mauortiumq; militem, quem tot nominibus deuinctum coniunctissimo fauore complecteretur: ita Archiepiscopum dimisit, ut inducias aliquot, unā cum suis episcopis expectare suberet, quoad ipsum de rebus iisdem conueniret, tentaturus, quam maximè incolumi illius honore, litem inter ipsum & ecclesiasticos, quantum liceret, componere. Verum quum ne sic quidem Christianissimi pectoris expugnari constantia potuit, semel in summo principe constabilita, iterum quiritante archiepiscopo: uictus tandem rex, uel obsequens magis sacerdotum delationibus, nobilissimum simul ac fortissimum uirum, arbitrio tandem archiepiscopi, cæterisq; eiusdem coniurationis complicibus euocandum, atq; exagitandũ permissit. Citatus itaq; semel atq; iterum ab archiepiscopo heros hic, quum stolidas eius citationes, & excommunicationum crepitacula diu flocci faceret: Regit tandem, missa ad eum proprio feciali, dicto se audientem præbuit. Profectusq; ad regem, cui se deditissimũ summa cum submissione præbuerat, post colloquia aliquot, fidei suæ productā, ex scripto cōfessionē ei exhibuit. In qua confessione recitatis ordine symboli articulis, in singulos succincta continebatur: ubi uero ad articulum Ecclesiæ catholicæ uentum est, eam in tres distinctas partes. In eos qui laboribus defuncti cum Christo regnarent. Deinde quos haberet purgatorium, sicubi tamen locum eiusmodi usquam extare, addebat. Postremò in eos, qui in præsentis adhuc uitæ castris militaret. Atq; hos iterum trifariā dispartitos, in tres similiter classes deduxit: Ecclesiasticarũ, Nobilium, & Plebis. Ecclesiastas eos demum uerè sinceros esse, qui Christi ac Apostolorum uestigijs inhererent dicebat. Qui secus facerent, quicq; decreta hominum, nō scripturas docerent Dei, eos pro lupis, & pseudopastoribus explodendos existimabat, &c. Deum nihil à suis aliud postulare, nisi ut quæ ab ipso prodita, ac præcepta sint, fide teneamus. In cuius uerbo quicquid præscriptũ sit, libenti pectore amplecti se dicebat, omniq; prosequi obedientia, &c. Hanc confessio nem rex nulla recepit conditione, sed prorsus in eos reiecit, qui fuerat ei futuri

o iudices,

D. Ioan. Chenius.

Rex Ricardus.

Henricus 4.

Henricus 5.

Henry 5. gulliver's party four

Citatus ab archiepiscopo Cobhamus.

Summa confessionis D. Cobhami.

Postulata Cob-
hami à rege re-
iecta.

iudices. Tū ille regē deprecatus est, id saltē permitteret sibi, centū militari nobilitate Equites, uirosq; patricio natos genere, corā introducere sibi aduocatos, quorū ipse suffragiis uel caderet, uel absolueretur. Aut si ne hoc etiā concederet, attamen liceret sibi, armis ac monomachia rem decernere, neminem recusaturo antagonistam, quicūq; obuiā ueniret, siue Turca foret, siue Christianus, in fidei suae defensione. Quum ne id quidem rex ei concederet, atque adeo permitteret ab aduersarijs eum, praesente se, & aspectante, in regio ipso cubiculo citari: Cobhamus tum ab archiepiscopo, ad Romanum prouocans pontificē, tabulas, quas praestō habebat, appellationis suae descriptas, regi supplex ac cum honore offerebat. Rex ad hoc uehementi percitus indignatione, appellationē hanc nequicquā ei profuturā respondit. Ceterū in custodia tam diu expectaturum eum, donec ex uoluntate pontificis de appellatione statue retur: porro ac ne tum quidē euitaturū, quin archiepiscopi, uelit, nolit iudicio stare. Destitutus itaq; a Rege pontificio generosus Christi miles, atq; in arcē redactus, episcopis & symmystis ad quēstiones & examen deditur. A quibus quid actum sit, quid illi intentatū, quo pacto ab illo depulsum, qua calliditate oppressus, quibus tormentis affectus reliquerit uitam, ex literis archiepiscopi Cantuariensis ad Londinensem, eadem de re conscriptis, liquebunt omnia. Quas propterea hic subnectere uisum est, quò, licet molesta orationis barbaries tedium lectori faceat, certior tamen historiae fidem barbaricae dictio nis conciliet antiquitas.

EXEMPLAR EPISTOLAE ARCHIEPISCOPI CANT. AD

Londinensem scriptae, in qua tota illa actio, defensio, ac condemnatio clariss. D. Cobhami continetur.

Reuereudo in Christo patri ac domino, domino Roberto, Dei gratia Herfordensi episcopo, Ricardus permissione diuina Londinensis episcopus, salutem, & sinceræ dilectionis continuū incrementum. Literas reuerendissimi in Christo patris & D. Domini Thomae, Dei gratia Cantuariensis Archiepiscopi, totius Angliæ primatis, & Apostolicæ sedis legati, nuper recepimus in hæc uerba, Thomas permissione diuina Cant. Archiep. totius Angliæ primas, & Apostolicæ sedis legatus, uenerabili fratri nostro, domino Ricardo, Dei gratia Londinensi episcopo, salutem, & fraternam in domino charitatem: Nuper coram nobis, in conuocatione Prælatorum & cleri, nostræ Cantuariensis prouinciæ, in ecclesia nostra sancti Pauli, ultimò celebrata, cum ipsidem prælatis & clero, super unione, & reformatione Ecclesiæ Anglicanæ, tractantibus, inter cætera, per nos & eosdem prælatos & clerum, conclusum extitit, quasi pro impossibili, scissuram tunicae domini incōsutilis reformare, nisi prius certi magnates regni, autores, fautores, protectores, defensores & receptores horū hæreticorū qui dicuntur Lollardi, essent rigide rephēsi, ac si opus fuerit, per censuras Ecclesiæ, unā cū inuocatione brachij secularis, à suis deuijs reuocati. Et facta subsequēter in eadē cōuocatione, inter Procuratores cleri et alios, qui de singulis diocēsib. eiusdē nostræ prouinciæ ibidē in magno numero interfuerūt, inquisitione diligenti, repertū fuit inter eosdē, ac nobis detectū & delatū, quòd Dom. Ioannes Oldcastellus miles, fuerat & est principalis receptor, fautor, protector & defensor eorundē: ac quòd præsertim in diocēsi Lodinēsi, Rosfensi & Herfordensi, ipsos Lollardos, ab ordinarijs siue diocēsanis locorū minimè licentiatis, cōtra constitutionē prouincialē inde factā, ad prædicandum transmisit, ac eorum prædicationibus nepharijs interfuit, & contradictores, si quos repererat, minis & terrorib. ac gladij secularis potētia cōpescuit: asserens & affirmans inter cætera, quòd nos, & confratres nostri suffraganei nostræ prouinciæ nō habuimus, nec habemus potestātē aliquā huiusmodi cōstitutionē faciendi. Aliterq; sensit, & sentit, ac dogmatizat, & docet de sacramētis altaris & pœnitē-

poenitentia, peregrinationibus, & adorationibus imaginū, & clauibus, quā
Romana & uniuersalis Ecclesia docet, & affirmat. Quare ex parte eorundem
praelatorum, & cleri, tunc fuimus requisiti, ut de & supra praeiudicis, contra eun-
dem dominum Olcastellum procedere dignaremur. Nos tamen ob reue-
rentiam domini nostri regis, cuius, ad tunc, idem dominus Ioannes familiaris
extiterat, ac ob honorem nihilo minus ordinis militaris, unā cum omnibus
confratribus, & suffraganeis nostris, dictae nostrae prouinciae, tunc praesenti-
bus, & magna parte cleri, eiusdem nostrae prouinciae, ad praesentiam dicti do-
mini nostri regis, tunc in manerio suo de Kenyngton existentis, personaliter
accedentes, contra eundem dominum Ioannem querelam deponentes, de-
fectus eiusdem domini Ioannis partim recitauimus. Sed ad rogatum ipsius do-
mini nostri regis, ipsum dominum Ioannem, sine dedecore, ad unitatem Ec-
clesiae reducere cupientes, omnem executionem praemissorum ad tempus ma-
gnū distulimus. Sed demum, quia praefatus dominus noster rex, circa redi-
tionem eiusdem, post magnos labores non profecit, prout idem dominus
noster rex nobis tam uerbo, quā in scriptis referre dignabatur: nos subse-
quenter eundem dominum Ioannem, de & super praemissis, personaliter re-
spondurum coram nobis, ad certum terminum effluxum, decreuimus euoca-
re: ac nuncium nostrum, cum his nostris citatorijs, ad dictum dominum Io-
annem transmisiimus, tunc in castro suo de Couulyng degentem: cui nuncio
nostro dedimus in mandatis, ut castrum dicti domini Ioannis, nullo modo in-
grederetur, nisi licentiatus: sed per medium cuiusdā Ioannis Botcleri, ostia-
rij camerę dicti domini nostri regis, ipsum dominum Ioannem requireret, qua-
tenus aut daret dicto nuncio nostro licentiam ingrediendi, aut citaret eun-
dem, seu saltem extra castrum suum praedictum, faceret sui copiam, ut sic cita-
tione posset apprehendi. Qui tamen dominus Ioannes, dicto Ioanni Bot-
clero ex parte domini nostri regis, sibi praemissa exponenti publicē respondit,
quod nullo modo citari uoluit, nec citationē ipsius aliquā tolerare. Nosq;
praeterea, de praemissis nobis facta fide, ulterius legitimē procedentes, facta
nobis primitus fideli relatione, quod idem D. Ioan. personali citatione appre-
hendi non potuit: decreuimus eundem citandum: per edictum, in ualuis Ec-
clesiae cathedralis Roffen. sibi uicinae, & nisi modicum ultra tria miliaria An-
glicana, a dicto castro de Couulyng distantis, publicē affingendū, prout eun-
dem citari fecimus, & huiusmodi edictum nostrum in ualuis dictae Ecclesiae pu-
blice, & patenter affigi, ad comparandum coram nobis 11 die Septembris iam
praeteriti, de & super praemissis, atq; nihilominus, certis alijs, hereticam prauitatem
concernentibus, personaliter respondurum. Quo die adueniente, no-
bis in capella maiori, infra castrum de Ledys, nostrę dioecesis, quod tunc inhabita-
bamus, & ubi tunc residebamus, cum Curia nostra, pro tribunali sedentibus,
facta fide quę requiritur in praemissis, ac audita per nos & recepta relatione,
iuxta assertionem & prout communiter praedicatur in partibus, ubi dictus do-
minus Ioannes se incastellat, & fortificat in castro suo praedicto, ac opinio-
nes suas defendit, clauēs Ecclesie, ac potestatem archiepiscopalem multiplici-
ter contemnendo. Nos eundem D. Ioan. sicut praemittitur citatum publice,
& alta uoce preconizari fecimus, ac sic preconizatum, diutius expectatum, &
nullo modo comparentem, reputauimus, pro ut erat, meritō contumacem, &
in poenam contumacie suę huiusmodi, ipsum in scriptis excommunicamus tunc
ibidem. Et quia ex serie praemissorum, & alijs perspicuis indicijs, & factorum
evidentijs, concepimus, quod idem Do. Io. in defensionem huiusmodi erroris
sui, contra clauēs Ecclesiae se fortificat & incastellat, ut praemittitur, quorum
pretextu uehemens suspicio haereticis atq; schismaticis insurgit contra eundem:
decreuimus ipsum Do. Ioannem, iterato personaliter, si apprehendi poterit,

o ij alioqui

D. Cobham

O sancta reue-
rentiam.
Ioan. Oldcastel
lus miles auri-
tus, Regi suo
charus.

R37

Scilicet, quā
astute incedant
serpentes.O vos in
diontSatis pro impe-
rio scilicet.

R38

Excommunica-
tus D. Cobham

alioqui per edictum, ut prius citandum, ut compareat coram nobis die sab-
 bati proximo, post festum S. Matthei apostoli & euāgelistæ proximè futuro:
 causam rationabilem si quam habeat, quare contra eundem ad grauiora pro-
 cedi non debeat, tanquam publicum hæreticum, schismaticum, ac hostem
 uniuersalis Ecclesiæ: quare etiam pro tali pronunciarī non debeat, ac auxilium
 brachij secularis contra eundem solenniter inuocari, personaliter propositu-
 rum, ulteriusq; responsurum, facturum, & recepturum circa omnia & singula
 præmissa, quod iustitia suadebit. Quo termino, uidelicet die sabbati proximo
 post festum S. Matthei prædicto, 23 die eiusdem Septembris, adueniente, cor-
 ram nobis in domo capitulari ecclesiæ S. Pauli Londinensis, pro tribunali se-
 dentibus, assidentibusq; nobis, uenerabilibus confratribus nostris, Dominis,
 Ricardo Londinensi, & Henrico Vuynton. Dei gratia episcopis, comparuit
 personaliter D. Ro. de Morley miles, custos turris Londinensis, secumq; præ-
 fatum D. Ioannem Oldcastellū, militem adduxit, & coram nobis collocauit,
 (nam parum ante per regios ministros comprehensus est, & in turrim clau-
 sus.) Cui quidem D. Ioanni Oldcastello, sic personaliter præsentī, nos totam
 seriem facti, prout in actis diei præcedentis continetur, bonis & modestis
 terminis, ac modo multum suauī, recitauimus: uidelicet quomodo idem Do.
 Ioannes de & super articulis superius recitatis, in conuocatione prælatorum
 & cleri, dictæ nostræ prouinciæ, ut præmittitur, detectus, & delatus extite-
 rat: quomodoq; citatus, & propter suam contumaciam excommunicatus.
 Et postquam ad hoc deuētum fuerat, nos obtulimus paratos ad absoluendum
 eundem. Ipse tamen Do. Io. ad huiusmodi oblationem non aduertens, dixit:
 quod libenter recitaret coram nobis, & dictis confratribus meis, fidem suam,
 quam tenet, & affirmat sicq; licentia petita, & obtēta, extraxit de sinu suo quan-
 dam schedulam indentatam, & contenta in eadem publicè ibidem perlegit,
 eandemq; schedulā nobis realiter tradidit, & articulorum, super quibus extitit
 examinatus, quæ est talis. Ego Io. Oldcastellus miles, Dominus de Cobham,
 cupio omnibus innotescere Christianis, testemq; adhiberi Deum, nunquam
 me aliter induxisse animum, nec inducturum (ducente Domino) quā ut fir-
 ma indubitataq; fide, omnia illius sacramenta amplectar, quæcunq; ab ipso, ad
 usum suæ Ecclesiæ sunt tradita. Præterea ut in quatuor his generibus, fidei mee
 apertius exponam sententiam: Principiō credo uenerandum hoc altaris sa-
 cramentum, Christi existere corpus, sub panis specie, id ipsum, inquam, quod
 à Mariā natum matre, pro nobis crucifixum, mortuum ac sepultum sit: de-
 mum post triduanam mortem rediuiuum, ac subductum ad dextram immor-
 talis patris, nunc cum ipso triumphat sempiternæ gloriæ particeps. Tum de
 Pœnitentiæ sacramento ita habet fides mea, ut credam apprimè necessariam
 quibuscunq; ad salutem anhelantibus, peccatricis uitæ correctionem: talemq;
 subeundam prioris uitæ pœnitudinem, ex uera confessione, indissimulata con-
 tritione, legitimaq; satisfactione, qualem diuine nobis prescribunt literę, alio-
 qui nullam futuram salutis spem. Tertiō, de imaginibus hunc in modum sen-
 tio, ut non mere fidei esse illas existimem: sed post Christi in orbem inuectam
 fidem, permittente Ecclesia, in usum irreplisse, ut laicis ac ignaris subseruiant
 pro Calendario, quarum admonitu tum Christi, tum sanctorum aliorum mar-
 tyria ac pia exempla facilius in memorię oculos traducātur. Ceterum si quis
 hac representatione secus abutatur, ut his ipsis sanctorum simulachris cultum
 eum præstet, qui debetur ijs, quos representant, imò huic potius cui diuī ipsi
 uniuersum honorem debeant, hanc in eis collocantes fiduciam quæ in Deum
 unice sit transferenda, siue ita erga mutas has imagines affecti, ut his aliqua
 parte sint affixi, aut huic quā illi addictiores, mea sententia nihil abscedunt
 ab idololatriā, criminaliter peccātes in Deum, omnis honoris autorem. Po-
 stemò

Imò quod mali-
tia potius.

Ecclesia mali-
gnantium.

D. Cobhamus
in turrim inie-
ctus.

Crocodili la-
chryma.

Papistica abso-
lutio neglecta.

Fides ac confes-
sio catholica D.
Cobhami.

I Sacramentum
eucharistiæ.

II De pœnitentiā.

III De imaginibus.

stremò sic mihi persuadeo, nullū in terris inquilinū esse quin siue ad uitam, siue ad supplicij peregrinetur. Quisquis ita uitam instituerit, ut in præcepta Dei quæ aut nescit, aut doceri non uult, impingat, huic frustra salutem expectari, etiam si orbis omnes angulos expatietur. Contraq; qui illius obseruat præcepta iusta, haud posse interire, quamuis nusquam ille in tota uita perambulet, peregrinationis ergò, neq; Romam, neq; Cantuariam, neq; Compostellā, siue quocunq; perambulare solet uulgus hominum.

Qua scheda cum istis articulis contentis in eadem (ut præfertur) per dictum dominum Ioannem perlecta, nos cum confratribus nostris prædictis, alijsq; pluribus Doctõibus & peritis super his cõmunicauius: ac demum de cõsilio & assensu eorundem, præfato domino Ioanni Oldcastello, diximus tunc ibidem: Ecce domine Ioannes, in hac scheda plura bona continentur, & satis Catholica: sed uos habetis terminum istum ad respondendum super alijs, errores & hæreses sapientibus, quibus per contenta in hac scheda, non est plenè responsum, & propterea uos oportet ad eadem, & fidem uestrā atq; assertiones in eadem scheda expressas, circa eadem plenius declarare. Vide licet an teneatis, credatis, & affirmetis quod in sacramento altaris, post consecrationem ritè factam remaneat panis materialis, uel non. Item, an teneatis, credatis & affirmetis quod in sacramento pœnitentiæ necessarium fuerit, quod habens copiam sacerdotis confiteatur, de peccatis suis presbytero per Ecclesiam ordinato. Quibus sic datis inter multa & uaria per dictum Ioannem Oldcastellum dicta, respondit expressè, se nolle prædicta aliter declarare, nec aliter quam in dicta scheda cõtinetur aliquāliter ad eadem respondere. Vnde nos ipsi domino Ioanni compatiētes, benigno & affabili modò diximus tunc ibidem: Caueatis domine Ioannes, quia si ad hæc uobis obiecta clarè nō respondeatis, in termino legitimo uobis iam dato per iudicem, poterimus uos pronunciare & declarare hæreticū. Ipse tamē dominus Ioannes se tenuit ut prius, & noluit aliter respondere. Consequenter tamen nos cum dictis cõfratribus nostris, & alijs de cõsilio nostro cõsuluimus, & de cõmunicato cõsilio eorundem declarauimus eidem domino Ioanni Oldcastello, quid S. Romana ecclesia, in hac materia sequens dicta beatorū Augustini, Hieronymi & Ambrosij, ac aliorū sanctorum, determinauit: quas determinaciones oportet quoscunq; Catholicos obseruare. Ad quæ idem dominus Ioannes respondit, quod bene uoluit credere & obseruare quicquid S. Ecclesia determinauit, ac quicquid Deus uoluit se credere, & obseruare. Sed quod dominus noster Papa, Cardinales, Archiepiscopi & episcopi, cæteri q; prælati Ecclesiæ, haberent potestatem talia determinandi, noluit ad tunc aliquāliter affirmare. Vnde nos adhuc sibi compatiētes, sub spe melioris deliberationis, promissimus eidē domino Ioanni, quod certas determinaciones, in materia antedicta, ac super quibus idē dominus Ioannes debuit clarius respondere, sibi ederemus in scriptis, terminis latinis, pro leuiori intellectu eiusdem, in Anglicum translatis: super quibus iubeuimus eundem, ac cordialiter rogauimus, ut in die lunæ proximo tunc sequente, plenè & clarè suum daret responsum: quas quidem determinaciones eodem die transferre fecimus, ac eidem die dominica proxima sequenti realiter liberari, quarum determinationū tenor sequitur, & est talis. Fides ac determinatio sanctę Ecclesię Catholiçę de sacrosancto sacramento altaris est hæc, quod post consecrationem in missa à sacerdote factam, materialis panis commutetur in materiale corpus Christi: uinumq; materiale, in materialem sanguinem Christi. Itaq; iam nec panis, nec uini, post consecrationem ulla manet substantia, quę prius aderat. Quid huic respõdes articulo? Item, sancta Ecclesia determinauit, quod quemlibet oportet Christianū in terris degentē, peccata sacerdoti per Ecclesiam ordinato confiteri, si liceat accedere, ut hūc sentis articulum; Christus ordinauit sanctū Petrum suum uicariū in terris, cuius sedes

Malitia semper
inuenit ledendi
causas.

Aiacis risus.

Sed de scriptis
ra Dei nullius
uerbum.

R 41

Foris agni intus
lupi rapaces.

Summa papisti
ca fidei.

est ecclesia Romana, concedens ac permittens eandem auctoritatem, quam tribuit Petro, & omnibus Petri successoribus, qui nunc dicuntur Papæ Romani, quorum potestate in Ecclesijs particularibus ordinantur ac constituntur prælati, utpote Archiepiscopi, Episcopi, Curati, ceterique gradus Ecclesiastici, quibus Christianus populus debet obedientiam, iuxta traditiones Romanæ ecclesiæ. Hæc est determinatio sanctæ Ecclesiæ, ut sentis hunc articulum: Ad hæc sacrosancta Ecclesia determinauit, quod sit necessarium cuius Christiano peregrinari ad sancta loca, ibique maxime adorare sanctas reliquias apostolorum, martyrum, ac confessorum, omniumque sanctorum, quoscumque approbauit Romana Ecclesia, ut hunc sentis articulum: Quo die lunæ, uidelicet 25 die dicti mensis Septembris, coram nobis, ac confratribus nostris prædictis, adiunctoque uenerabili fratre nostro Benedicto, Dei gratia Bangorensi episcopo, iussu & mandato nostro, Consiliarij & ministri nostri, uidelicet Magister Henricus Vuare, Curia nostræ Cantuariensi officialis: Philip-
 pus Morgan, utriusque iuris Doctor: Houuellus Kyffyn decretorum, Ioannes Kemp. & Vuilh. Karleton, legum doctores: ac Ioan. Vuitnam, Thom. Palmer. Rob. Vuombeuwell, Ioannes Vuithead, Rob. Chamberlayne, Ricard. Dodyngtone, & Thomas Vualden, sacrae paginae professores, nec non Iac. Cole. & Ioan. Steuyns notarij nostri in hac parte assumpti, iurati erant omnes, & singuli ad sancta Dei Euangelia, tacto libro, quod de & super materia prædicta, ac in tota causa huiusmodi, suum fidele consilium, & ministerium præberent, atque toto mundo. Consequenterque comparauit dictus dominus Robertus de Morlay miles, custos turris London, ac præfatum dominum Ioannem Oldcastellum secum adduxit, & coram nobis statuit. Cui nos affabiliter et suauiter recitauimus acta prioris diei: ac ut prius recitauimus quomodo excommunicatus fuerat, & est, idem dominus Ioan. ac rogauimus & requisitiuimus eundem, quatenus peteret & admitteret in forma debita Ecclesiæ absolutionem. Cui idem dominus Ioan. expressè respondit tunc ibidem, quod nullam absolutionem in hac parte peteret à nobis, sed à solo Deo. Consequenter nos suauiter & modesto modo rogauimus, & requisitiuimus eundem dominum Ioannem, quatenus de & super articulis sibi oppositis suum clarum daret responsum, & primò circa sacramentum Eucharistiæ. Ad quem articulum inter cætera dixit, & respondit: quod sicut Christus hic in terra degens, habuit in se diuinitatem & humanitatem, diuinitatem tamen uelatam & inuisibilem sub humanitate, quæ in eo aperta & uisibilis fuerat: sic in sacramento altaris est uerum corpus, & uerus panis. panis uidelicet quem uidemus, & corpus Christi sub eodem uelatum quod non uidemus, ac fidem circa sacramentum huiusmodi in schedula prædicta, sibi per nos transmissa per sanctam Romanam Ecclesiam, & doctores sanctos determinatam, expressè negauit determinationem Ecclesiæ fore, aut esse. Sed si est determinatio Ecclesiæ, dixit, quod est facta contra sacram scripturam: & postquam Ecclesia fuit dotata, & uenenum effusum in Ecclesia, & non antè. Quo etiam ad sacrum poenitentia & confessionis, dixit & asseruit expressè, tunc ibidem: quod si quis in aliquo graui peccato constitutus, à quo ipse surgere nesciuit, expediret, & bonum esset sibi adire aliquem sanctum, & discretum sacerdotem, pro consilio ab eo habendo. Sed quod confiteretur peccatum suum proprio seu alteri presbytero, etiam si haberet copiam eiusdem, non est necessarium ad salutem: quia sola contritione, peccatum huiusmodi deleri posset, & ipse peccator purgari. Circa adorationem sanctæ crucis, dixit & asseruit tunc ibidem, quod solum corpus Christi, quod pēdebat in cruce, debuit adorari: quia illud corpus solū fuit & est crux adoranda. Et interrogatus, quem honorem faceret imagini ipsius crucis, respondit uerbis expressis: quod illum solum honorem faceret sibi, quod

Anno 1413.

Quemadmodū
 Christus uerus
 Deus & uerus
 homo: ita eu-
 charistia uerum
 corpus & ue-
 rus panis.

Confessio quate-
 nus probanda.

Quis honor
 cruci ferendus.

quod bene mundaret eam, & poneret in bona custodia. Quo ad potestatem clauum, dominum nostrum Papam, archiepiscopos, episcopos, & alios prelatos, dixit: quod Papa est uerus Antichristus, hoc est caput: Eiusdem archiepisc. & episc. nec non alij prelati membra, & fratres cauda illius. Quibus Papæ, archiepiscopis, & prelati non est obediendum, nisi quatenus fuerint imitatores Christi & Petri in uita, moribus & conuersatione: & quod ipse est successor Petri, qui est in uita melior & moribus purior, & nullus alius. Vterius dixit idem dominus Ioannes alta uoce, manibus expansis, alloquendo circumstantes: Ipsi qui iudicant, & uolunt damnare me, seducunt uos omnes, & seipsos, & uos ducent ad infernum, ideo caueatis ab eis. Quibus sic per eum dictis, nos iterum, ac sæpius, flebili uultu, dictum dominum Ioannem alloquebamur, eundem uerbis quibus potuimus exhortando, ut ad unitatem Ecclesiæ rediret, crederet & teneret quod Ecclesia Romana credit & tenet. qui respondebat expressè: se aliter non credere, nec tenere, quam superius expressit. Videntes ergo quod in eo, prout apparuit, proficere non potuimus, tandem cum cordis amaritudine processimus ad sententiæ diffinitivæ prolationem, in hunc modum: In Dei nomine Amen. Nos Thomas, permissione diuina, sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ archiepiscopus & minister humilis, totius Angliæ primas, & Apostolicæ sedis legatus: In quadam causa, siue negotio hereticæ prauitatis, de & super diuersis articulis, super quibus dominus Ioannes Oldcastellus miles, dominus de Cobham, coram nobis in ultima conuocatione cleri, nostræ Cantuariensis prouinciæ, in ecclesia sancti Pauli Londini celebrata, post inquisitionem diligentem ibidem, inde factam, detectus & delatus extiterat, & per nostram Cantuariensem prouinciā notoriè & publicè diffamatus, ad denunciationem & requisitionem totius cleri prædicti, in eadem conuocatione prædicta, inde nobis facta, fauore possibili (Deo teste) quo potuimus legitime procedentes contra eundem, ac Christi uestigijs inhaerendo, qui non uult mortē peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat, nitēbamur eundem corrigere, ac uis & modis, quibus potuimus atq; sciimus, reducere ad Ecclesiæ unitatem: declarantes eidem, quod in hac parte, sancta Romana & uniuersalis Ecclesia docet, tenet, determinauit & prædicat. Et quamuis eundem in fide Catholica deuimus inuenerimus, adeo duræ ceruicis, quod errorem suum noluit confiteri, aut se purgare de eodem, nec etiam detestari, eidem paterno nihilominus compatiētes affectu, ac ipsius salutem cordialiter affectantes, præfiximus eidem certum terminum, competentem ad deliberandum, & si uoluisset, pœnitendum, & reformandum seipsum. ac demum, eo quod eundem considerauerimus incorrigibilem, seruatis primitus quæ in hac parte de iure requiruntur, cum dolore & amaritudine cordis, ad diffinitivæ sententiæ prolationem procedimus in hunc modum.

Christi nomine inuocato, ipsumq; solum habētes præ oculis, quia per acta inactitata, producta, exhibita signa, euidentias, & indicia diuersa, insuper probationum genera, reperimus eundem dominum Ioannem militem, fore & esse hæreticum, hæreticisq; credentem in fide & obseruantia sacrosanctæ Romanæ & uniuersalis Ecclesiæ, & præsertim circa sacramenta Eucharistiæ & pœnitentiæ. Quod tanquam iniquitatis & tenebrarum filius, in tantum obdurauit cor suum, ut non intelligat uocem sui pastoris, nec uelit monitionibus alligi, nec reduci blanditijs. Inuestigatis primitus, rimatis, & diligenter pensatis meritis causæ antedictæ, ipsiusq; domini Ioan. de meritis, culpis, per ipsius damnablem pertinaciam aggrauatis. Nolētes, quod is qui nequam est, fiat nequior, & alios inficiat sua labe, de consilio & assensu magne discretionis & sapientiæ uirorum uenerabilium fratrum nostrorum, dominorum Ricard. London. Henrici Vinton. & Benedicti Bangoren. episcoporum, & aliorum nonnullorum

Papa antichristus, Presules membra. Fratres cauda antichristi.
Quis successor Petri.
Parrhesia D. Cobhami.

Ridicula hypothesis.
Humiles se uocant, qui Regibus imperant, & orbis occupant tyrannidem.

Vestigij inredo scilicet per uisum pœnitentiam.
Uniuersa ecclesie. ouens oxi- uis uidelicet pars pro toto. sōgyci episcopales.

Multi ueniunt in nomine meo, dicentes, &c.
Qui ponunt lucem in tenebras, & tenebras in lucem.

Quos πρὸς ὁμοιογ. in

R 44

R 45

*Sic tradiderunt
pharisei Christi
Pilato.
Antiquum obti-
nent pharisei.*

*In condemna-
tione, lingua
materna adhi-
betur, in scriptu-
ra Dei, prohibe-
tur.*

*Robertus Mor-
laus.*

*Henricus Chiche-
leus archiepiscopus
Cant.*

D. Pouysius.

in sacra Theologia Decretis & Iure civili Doctorum, aliarumque religionum
& peritarum personarum, nobis assistentium, praefatum dominum Iohannem
Oldcastellum militem, dominum de Cobham, de & super huiusmodi detesta-
bili reatu conuictum, & ad ecclesiae unitatem poenitentialiter redire nolen-
tem, haereticum: ac in his, quae tenet, docet, determinauit & praedicat sacrosan-
cta Romana & uniuersalis ecclesia, & praesertim in articulis supra scriptis er-
rantem, iudicauimus, declarauimus, & condemnauimus sententialiter, & dif-
finitiuè in his scriptis, relinquentes eundem ex nunc tanquam haereticum iudi-
cio seculari. Ipsumque nihilominus haereticum, omnesque alios & singulos qui
eundem de cetero in sui fauorem erroris receptauerit, uel receptauerint, de-
fensauerit, seu defensauerint, sibi consilium, auxilium seu fauorem in hac parte
praebuit uel praebuerint tanquam fautores, receptatores & defensores haer-
eticorum excommunicauimus, & excommunicatos denunciamus etiam in
his scriptis. Et ut ista praemissa, omnibus in Christo credentibus innotescant,
uestrae fraternitati committimus, & commendamus, quatenus praefatum do-
minum Iohannem Oldcastellum, sicut praemittitur, per nos fuisse & esse damna-
tum haereticum, schismaticum, & in articulis supra scriptis errantem, omnesque
alios & singulos qui eundem dominum Iohannem de cetero in sui fauorem
erroris receptauerit, defensauerit, receptauerint uel defensauerint, aut sibi au-
xilium, consilium uel fauorem in hac parte praebuerit uel praebuerint, tanquam
receptatores, fautores & defensores hereticorum, per dictam uestram senten-
tiam diffinitiuam excommunicatos, in ecclesia uestra, per uestras ciuitates &
dioceses, per singulos subditos uestros curatos earundem in ecclesijs suis, cum
maior in eisdem affuerit populi multitudo, alta & intelligibili uoce, & in lin-
gua materna, prout supra seriosius continetur in hoc processu, declarent, pu-
blicent & exponant: ut sic opiniones erroneae populi, qui aliter concepit for-
te in hac materia, quemadmodum se habet rei ueritas, hac declaratione publi-
ca, rescindantur. Quod idem per uos, singulis confratribus nostris, nostrae Can-
tuariensis prouinciae, suffraganeis de uerbo ad uerbum rescribi, & innotesci
uolumus, & mandamus, ut ipsi omnes, & singuli per suas ciuitates & dioce-
ses modum & formam huius nostri processus: dictam etiam per nos latam sen-
tentiam, & cetera omnia & singula contenta in ipsidem publicent, intiment &
declarent, & consimiliter per subditos suos & curatos faciant publicari. De
die uero receptionis praesentium & quid feceritis in praemissis, & quomodo
hoc nostrum mandatum fueritis & fuerint executi, debite & distincte certifi-
cetis, & certificent, dicto negotio expedito, literis uestris & suis patentibus,
habentibus hunc tenorem. Datum in manerio de Maydeston 10 die mensis
Octobris, Anno 1413. Et nostrae translationis anno 18. Habetis nunc iudicia-
riam episcoporum actionem, ipsorum literis & stylo descriptam, aduersus Ge-
nerosissimum hunc Christi militem. Post haec ergo lata iam sententia capita-
li in acropolin, ducentem eum Roberto Morlao, Dominus Cobhamus rele-
gatur. Vbi aliquandiu comoratus, noctu tandem nescio quo pacto emissus,
in Vualliam profugit: ubi integrum postea egit quadriennium. Interea tem-
poris Thomas hic Arundellius archiepiscopus post fere biennium, moritur
anno 1415, succedente in uicem illius Henrico Chicleio. Quo in spatio, gra-
ues in religionem Christi motus per Angliam ingrauescunt ab episcopis ex-
citati. Qua de re sequenti mox historia (si dederit Christus) dicturi sumus.
Erat interea Vuallicae prouinciae praefectus quidam ex dignitate Senatoria,
D. Pouysius. Pouysius nomine: Qui blandis pontificiorum uerbis muneribusque inductus,
D. Cobhamum falsa amicitiae simulatione proditum irretiebat, atque Londinum
perduxit. Perductus ille, lege tam recenti, ac crudeli, quae per id tempus ab
Henrico & contra Vuicleuanos ferebatur, haereseos simul & perduellionis
condem-

condemnatus, in arcem conijcitur. Nec multo post inde eductus, manibus a tergo reuinctis, atq; in traham impositus, ad campum Aegidianum, qui supplicio destinatus est locus, abripitur. ubi mediū corpus ambiente catena simul & suspensus, & accensa inferius pyra fortissimus Christi satelles exustus est, magna tum ipsius cōstantia, tum populi circumfusi mœrore: monentibus interim sedulo pontificis, ne quis pro ipsius precaretur anima, ceterum omnes pro damnato haberent eum, quippe qui extra fidem, & obedientiam pontificis Rom. uitam reliquisset. Atq; hunc in modum ille absoluto uitæ cursu, animam suam Deo commendans, atq; pro inimicorū salute, deprecatus, postquam ad fidei sinceræq; religionis studium populum est cohortatus, expirauit in Domino, anno illius 1418.

Illud minime hic silentio transeundum, quod a quibusdam fertur ab ipso dictum: se Helie quadam sorte defuncturum in terris. quod siue a uulgo temerè natum, siue ab ipso prædictum, haud sine mente reor, aut sine numine uatum enatum esse, rei exitus facile cōprobabat. Quemadmodum enim Helias mortalem relicturus uitam, currū igneo in immortalem subuectus est: ita hanc illius discedendi figuram, & huius sequuta est haud multū dissimilis moriendi necessitas. Quippe in furcam, quasi in currum sublatus primum, tum circumductis undiq; ignibus inflammatus, quaeso quid aliud, quam Helie cuiusdam in cœlum subuolantis speciem præbuit sanctissimus Christi martyr: quippe qui *πορρωτέρω πρὸς οὐρανὸν ἢ λυθὲν διέφρω*, ut Nazianzeni hoc eum honestè elogio.

Huiusmodi sunt, piè lector, Vuicleuianæ doctrinæ fructus. Quos mundo prouentus edit papistica sanctitas, ipsi uideant: si cuiusq; doctrinam suis fructibus metiri uelimus, hunc spectemus, quem cum infinitis alijs Vuicleui ter illa abominanda doctrina peperit. Sic enim ab ipso Vualdeno, grauissimo alioqui ipsius aduersario, accepimus de ipso testatum Oldcastello, ut supra relatum est: Haud unquam se aliter intellexisse, quanta esset peccati labes, ac uenenum, nisi ex lectis Vuicleui scriptis. Quod mihi propterea hic commemorare uisum est, ob Polydorum Virgilium, qui libro historiæ Brytannicæ 22, fortem hunc appellat uirum, sed impium. Verum si Polydorus tam fidum se in historia hac scriptorem præbisset, quam ille absuit ab impietate: neq; hoc dixisset ille, paucioribusq; mendacijs tam nobilem fœdasset historiam.

D. ROGERIVS ACTONVS, EQVES AVRATVS:

D. Ioannes Brounus Generosus: Ioannes Beuerlaus herbi minister, cumq; his complures alij ob sinceriores religionis cultum, supplicij affecti, anno 1413, mense Ianuario.

Q Vum primum Henricus quintus nouū regnum est auspicatus, eo quidem tempore, quo D. Cobhamus est in turrin Londinensem conditus: Theologi atq; episcopi, crebris appellationibus ac literis, grauem querelam apud regem refricant, de labefacto ecclesiæ statu. Postquam iam episcopos, sacrosq; antistites contemptui haberi dicebant: suffraganeis suis, archidiaconis, cancellarijs, doctoribus, & emissarijs uix iam obtemperari: leges & ordinationes sanctæ Ecclesiæ iacere: Christianam fidem, cum sacro Dei cultu in periculum uenire: spiritali ipsorum iurisdictioni, autoritati, ritibus, censuris, clauibus, canonicisq; sanctionibus parum tribui, atq; adeo permultos oppedere: deniq; ad summam ferè perturbationem spectare omnia. Hæc q; omnia non aliunde prouenire, quam ex nimia hæreticorum hominum licentia, qui in tenebris atque angulis suos agant conuentus, libros scribant: in paucis, in syluis, in antris doceant. Quæ si permittantur, uniuersæ demum reip. ruinam ac perniciem allatura confirmabāt. Quocirca Rex indicto Lecestriæ consilio (quod fortassis Londini ob Cobhami fautores non erat tutum) proposito edicto, immanem denunciat pœnam his, quicunq; deinceps hoc do-

p Extrinæ

maximè Cobhami

1418

Vualdenus in præfatione doctrinæ 7.

Polydorus lib. Ang. hist. 22. in signum munda...

Anno 1413. Rex Henricus 5. ecclesiā subigit

Crudele regis edictum.

Vualdenus ad
Martinū Papā
lib. 2. cap. 46.

Rogery Acton

Polydorus
dixit

Polydorus Vir/
gilius mendacij
arguitur.

firmæ genus sectarentur: usque adeo in eos seuerus, ut non modo hæreticos, sed perduelliones etiam haberi: ac proinde gemino eos supplicio, suspendio simul & incendio afficiendos statuerit: quibus nec sacra asyla, nec ulla priuilegia quæcunque auxilio futura essent. Adeo ille vires rationesque intendebat omnes, aduersus Vuicleuianos. Vuicleuiani id temporis dicebant, quicunque scripturas Dei sua lingua lectarent. Episcopi hoc armati edicto, in complures bonos & infontes viros, magna efferebantur tyrânide. Inter quos erat, præter hunc, quem modo dixi, D. Cobhamum, D. Rogerius Actonus, eiusdem ordinis Eques auratus: alterque generosa item nobilitate, D. Ioan. Brounus: deinde euangelicæ doctrinæ minister Ioan. Beuerlaus: de quibus eodem tempore sumptum supplicium est. Cæterum de his dicturus, pauca prius cum Polydoro Virgilio, historiæ Brytannicæ scriptore, hic agam necesse est. Qui libro historiæ suæ 22, Ioannem Cobhamum, & Rogerium Actonum coniurationis contra regem excitatæ insinuat, in hanc fere summam scribens: Nam uerba longum recitare fuerit. In concilio, inquit, Constantiensi damnata Ioan. Vuicleui doctrina, ac combustis in ea ciuitate Bohemis duobus: id ubi reliquis in Angliâ complicibus cõpertum est, sumptis armis primùm in omnes sacerdotes, deinde in regem ipsum, coniuratione ineunt, conuentus agunt, ferro suam defensori superstitionem: moxque Ioan. Oldcastello uiro forti, cæterum impio, & Rogerio Actono ducibus: magna conglomerata desperatorum hominum caterua, Londinũ cõcurrunt, ut ciuitate potiti, regẽ opprimerent, &c. Quod ut uerum sit, quæque bonæ fidei scriptor sit Polydorus iam excutiamus. Ac primùm, si post Ioannem Hussum concrematum hæc sint mota arma, qui conueniet annorum numerus: quum exustus sit ille anno Domini 1415, mense Iulio: quo ipso anno & mense, rex in Gallijs tum uersabatur, uere iam ineunte professionem ad portum Suthamptonensem parans, ibique in expeditione commoratus, teste Polydori ipsius historia, uix ante calendas Decembris Londinum denuo redierat. Quo in mense nec arma moueri solent, & omnia tum in triumpho regio, & supplicationibus per Angliam occupata commemorat Polydorus: sanè nullus historicorum post expeditionem illam coniurationis eo quidem tempore factæ meminit, & ante expeditionem fieri non potuisse, ipso autore Polydoro euincam, qui post Hussianam exustionem cõtigisse cõiurationem dicit. Deinde si post Hieronymum etiam Pragensem (ut ait) hæc incidit rebellio: quum ille altero post Hussum anno, mense Maio, sublatu sit: uideatur Polydorus, qua ratione hoc in secundum Henrici quinti annum: qui erat Domini, 1415, cadere potuerit. Age ad duces iam coniurationis, Ioan. Oldcastellum, & Rogerium ueniamus: quorum alterum immerito impiũ, alterum falsò ducem turbæ fuisse prædicat. Quum D. Rogerius Actonus uulatus sit anno 1413, mense Ianuario: hoc est biennium ante cõcilium Cõstantiense, teste Vualdeno: Fabiano, in nostris: & Ioan. Maiore, in Scotorũ chroniciis. Et quò pacto igitur D. Actonus ducatum huic colluioni præstare potuit, nisi mortuos forsan è cineribus ad arma capeffenda euocare uelimus: Porro quòd ad Ioannem Oldcastellum attinet, in ea fuga deprehensum, ac in turrim Londinensem coniectum, unde nocturno post tempore elapsus sit, eiusdem uidetur leuitatis: quum Cobhamus per totum hoc quadriennium apud Vuallos fuisse extra omnem custodiam, omnium historiarum consensu certum sit. Quapropter coniuratione hanc contra regem, aut nullã omnino extitisse, aut alio tempore, aut alijs sanè ducibus gestam fuisse constat. Et fieri potest, ut huius erroris magna pars, penes temporum horum scriptores resideat, qui uel non satis exacte tenuerint omnia uel nõ suis, quæque temporibus ritè distinxerint. Quominus mirum uideri debet, si Polydorus, uir alioqui doctus, Pontificis Rom. partes, cuius aliquando collector in eo regno fuerat, nimium sequutus, alieno seductus

seductus errore, errarit ipse: uel etiam de suo fortasse iudicio admiscuerit aliquid. Quemadmodum saepe usuuenire in ijs uidemus, qui partium studia uehementer consecretantes, omnia uel attollant, uel deprimant, in gratiam illius cui placere student. Cæterum quæcunq; causa, aut crimen obducitur ab aduersarijs: illud modò erat extra controuersiam, Clarissimū uirum hunc summa nobilitate ac uirtute præditum D. Rogerium Actonum, alienissimò animo à Pontifice Rom. atq; hoc hominū genere semper fuisse. Quo nomine malam apud eos inibat gratiam, simul & sibi constabat inuidiā: nec minus rursus & ipse perferre illos potuit. Porro ut non admodum ab his dissentio, qui Actoni huius amica opera Cobhamum ē turri emeruisse suspicatur: ita fieri fortasse potuit, hoc ipsum in causa fuisse, quod manibus in eum iniectis, in discrimen hoc atq; in mortem demū perueniret. Quanquā uerò in ea legis seueritate, & temporum acerbitate, non erat difficile mortis materiam uenari, si quem Theologi atq; episcopi odissent, aut capitis uidebant periculum struere. Nam ubi ita sit legibus cōparatum, ut sincerus Christi cultus pro hæresi, hæreticus deinde pro perduellione habeatur: quis tandem in ea rep. ciuis aut tutus sine impietate, aut pius esse sine periculo poterit? Apprehensus itaq; D. Actonius, legeq; illa Henrici, quam modò memorauī, cōdemnatus, gemino suspendij simul & incendiij martyrio coronatur. Itemq; D. Ioan. Brounus, & Ioan. Beuerlaus ecclesiastes eodē mortis genere, pariter cum eo, in campo Aegidiano occubuerunt, anno 1413, mense Ianuario.

Ioan. Claydonus: Ricardus Turminus.

PER idem tempus, complures extitisse alios ad numerum 36, hosq; ferè omnes claro ac generoso natos sanguine, autor est Ioan. Maior: quos pro hæreticis cōdemnatos ab episcopis, eadem hæc feralis lex adegit ad incendium eodem anno. Præter quos, duò insuper alij in chronicis Fabiani referuntur. Ioannes Claydonus coriarius, Ricardus Turminus pistor: qui eadem legis seueritate hæreseos nomine cōdemnati immeritò, in campo Smythfildio consilium uitæ finem sortiti sunt, beatorum Martyrum digni catalogo.

*Martyria D. Actoni
& Brouni & Beuerlauri 1413*

*Ioan. Maior li.
6. cap. 9. histo-
ria Scotorum.
Robertus Fabia-
nus in Chroni-
cis.*

Vt interim eos hic præteream, quos anno 1447, Ioannes Maior libro historia nostra sexto, plurimos fuisse tradit pro hæreticis iudicatos. Atq; ex his, inquit, qui constantiores inuenti sunt, conflagrarunt: uerum quæ causa, nominaq; exustorum fuerint, certum adhuc non liquet.

HISTORIA REGINALDI PECOKI, EPISCOPI

*Cicestrensis, ob pietatem ac professionem Euangelij per pseudoepiscopos afflictus,
ac post recantatas opiniones in carcere tandem extinctus.*

Anno 1457.

NEC mirum, si tantopere in laicos ciues, in plebeios sacrificulos, horum grassata sit tyrannis: cum nec Episcopos ipsos iam mitra ac infula tutos reddit. Vsq; adeò nullū est neq; cōditionis nec ordinis genus, in quo nō aliqui tructus, ceu ex uinea botri, Deo suppullulant. Atq; de sacerdotibus, de monachis, horumq; fratribus, de laicis, de militibus, aulicisq; supra à nobis relatum. Restat adhuc unus Episcoporum ordo *ἀναγκῆ*, tardæq; hæctenus sterilitatis. Quanquam nec dubium, quin hic etiā suas habebat reliquias Dominus, quæ non flexerunt genua ad Baal. Quemadmodum olim & Pharisaicus populus suos Nicodemos ac Gamalielea peperit: etsi perquā raræ hæc aues extiterint, paucioresq; metu periculi rerumq; inopia palam ausi sint id profiteri, quod sentiebant. Inter cæteros unum producemus Pecokum, Episcopum primū Cestriæ, deinde titulo sancti Asaphi, si quisquam tamen sanctus fuit istiusmodi. Hic postquam scintillas aliquot sincerioris pietatis in animi sui uenas percipisset, tametsi nihil magnopere molitus est contra episcopos, in hac tempo-

rum perturbatione sibi quantum licuit consulens: non potuit tamen ita latere, quin tandē deprahenderetur. Tot isti notas, tot oculos, tot suspiciones habet, ut nihil tam minutum esse queat, quod istos fallat. Nulla dignitatis tanta eminentia, ad quam non saeva audaciq; tyrannide isti irrūpant, ut iam non vulgo tantum, sed & regibus incipiant esse formidabiles. Deprahensus itaq; Peco-
 kus obtorto collo Lambetū trahitur. Præsidebat tum sacerdotū primas, Tho-
 mas Archiepiscopus Cantuariensis. Fit confluxus Doctorum, ac Episcopo-
 rum in Archiepiscopi basilicam. Aderat unā in confessu Dux Buckinghamiæ,
 Episcopo Rossensi ac Lincolnensi comitatus. Impingitur Pecocho præter
 alios articulos, præsentia panis in sacramento. Sic quod in maximum Ecclesiæ
 solatium, ac iunctissimæ concordiae fœdus à Christo comparatum est, nescio
 quo pacto Satanae inuidia in materiam grauissimæ inter Christianos dissensio-
 nis est uersum. Vt haud alia ferè res perniciosior, tot iam seculis durarit Chri-
 stianorum saluti, quàm unde summum humanæ uitæ, ac consolationis mutuae
 seminariū peti cōueniebat. Quid enim illa corporis sanguinisq; Dominici cō-
 municatio nobis denunciat, nisi primū illius in nos beneficij, tum nostræ in
 illo coniunctionis symbolum? Quod corpus illius semel fractum, quasi omni-
 bus, singulisq; nobis distributum ac donatum sit, ex pane intelligimus uiritim
 cōmunicato. Similiter quod sanguis semel pro nobis effusus sit, non pro se so-
 lum, sed ueluti cunctis mortalibus ad salutem impensus: id patera declarat, per
 omnes sigillatim obambulans. Tum ne quis dubitet ociosam esse illam passio-
 nem: quin uerò sola hæc in omnibus, quotquot credunt, credituriue sint, mor-
 talibus operetur absolutā pacem, ac æternam refectionem animæ, nimis iam
 longa inedia contabescētis: idcirco in huiusce rei figuram panis simul cū potu
 coniunctus, propositus est. Quibus in externum hominem acceptis, facile in-
 telligitur, quid in internā animam nostram efficiat corporis illius sacrificium,
 fide nobis applicatum. Fide enim sacrificium hoc applicandum est, si uelimus
 esse utile. Cibus enim ni recipiatur nullam parit alimoniam, itaque iussi sumus
 comedere. Ita ubi fides non accipit Christum, nulla est uitæ spes, nec requies
 animæ. Corpus, pane sumpto, uegetatur ad externā uitam, quanquam nec so-
 lus panis sine potu ita multū ualeat. Nec aliter Christi corpus sanguisq; est ceu
 cibus quidam, sed mysticus ac spiritalis, quo non corpora pascuntur, sed pars
 nostri spiritalis. Corporea enim corporeis conueniunt, Spiritalia spiritali-
 bus. Dico autem cibum hunc spirituale: quia quod cibus corporeus in cor-
 pore efficit uegetatione, idem Christus efficit in anima spiritali: id est, pa-
 scit, reficit, uegetat, exhilarat, suffulcit & ad uitam æternam restituit, pacē con-
 ciliat irrequietę conscientię, patrem offensum reconciliat, peccati famem se-
 dat, succū præstat cœlestis gratiæ. Deniq; quicquid habet energiæ externus ci-
 bus inuisibili corpore, similem præstat uim Dei filius in inuisibili nostri parte,
 sed fide apprehensus. Vt non absurdè cibus sit ille appellatus in scripturis my-
 sticis, ubi sic prophetat Dominus: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis,
 & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis, ubi non uerba, sed
 uerborum analogia respicienda est, sicut Filius Dei sit cibus, fides uerò nostra
 sit os & uenter. Id quo pacto accipiendum sit, iam olim in Iudæis est osten-
 sum, qui in lege operibusq; iustitiæ salutem quærentes: idcirco exciderūt, quia
 alijs cibis distenti, non manducauerunt carnem Filij hominis: id est, non credi-
 derunt in Christum hunc. Idem Turcis eueniet quantumcūq; in lege operan-
 tibus. quemadmodum nec nobis in alia re ulla constabit salutis firmitas, nisi in
 Christum solum credētib; . Porro multa sunt ciborum genera, sed unicus est
 qui uitam producit immortalem. Habent Iudæi sua obsonia insipidae literæ,
 quæ adhuc arrodunt. Habent & Turcæ suas insulas betas, hinc inde collectas,
 sed quæ nihil quàm distendunt uiscera, nihil pariunt uitalis succi. Quin & nos
 paulo

Cur panis si-
mul cum potu
in sacramento
coniunctus.

Quo pacto
Christi caro
est cibus.

Yehozus Ep[iscopu]s mag[istru]s
anno 1457

paulo minus iudaizantes habemus nostra fercula uariè ex multis rituum, tradi-
tionum, superstitionum, ac opusculorum leguminibus confarcinata. Hic mul-
tum fidit longinquis peregrinationibus, ille domi deuotus est in statuas: alius
multum donat altari sacro, ac aedificandis templis: alter sumit uestem sacrā, in
qua tutus sibi uidetur à demonibus. Est qui multum sibi pollicetur ex frequen-
tatis subinde missis. Iam quantum praesidij plerisque statuitur, in emptitijs di-
plomatibus in criminum apud sacerdotem confessione: Atque ut hae lactucae
nusquam leguntur in conclusis hortis scripturarum: ita sunt alia ad scripturas
proprius quidem illa accedentia, quae tamen, cum nihil aliud sint, quam unius
tibi huius condimenta, stultè pro cibis ipsis arripiuntur à plerisque, cuiusmodi
sunt ieiunia, orationes, uigiliae, eleemosynae, charitatis officia caeteraque legis
opuscula, quae in loco ac pro condimentis adhibita, reddunt quidem saporem
suum, At unicus est duntaxat cibus, qui manducantibus efficax sit ad uitam,
caro nimirum Christi Iesu: cuius manducatio, si allegoriam interpretari uo-
lumus, est fides nostra apprehendens Christum. Quae sola nos, sine omni ad-
miniculo, & una iustificat, haec ubi non adfuerit peccatum est, stercus est, pan-
nus menstruatus est, quicquid agit hominum sanctimonia, stultitia est, quicquid
molitur humana sapientia. Denique nulla re alia leuari potuit infelix animae esu-
ries, nisi coelesti hoc pabulo, postquam è coelo affulsit Christus, qui pro nobis
delibatus est, morte sua pacificans omnia. Quisquiliæ erant quaecunque nobis
antè porrigebant hominum traditiones. Adhibita sunt multa studia bono-
rum operum, quibus quisque conatus est famem mitigare: sed nuge erant, quic-
quid humana uis, quicquid huius mundi elementa ostendebant. Saucia erat
ipsa anima, sibi medelâ præstare nequibat, alia indigebat medicina. Profunda
erat sitis, quae redimi potuit, expleri non potuit. Sanguine rigari potuit, alio-
qui nullo humano liquore sedabilis. Vnde non inappositè sese escam, ac san-
guinem suum uerè potum appellabat Dominus, non quòd ita habeat res, iuxta
sensum externum: sed ut sub hoc sacramenti inuolucro declaret, quid fides no-
stra in illum efficeret. Tu fortasse in Christum credis, dicisque pro te mortuum
esse. Vis ergo quid mors illius in te efficiat cernere? Accedis ad cenā hanc:
principio panis tibi ac uinum proponitur, quae in corpus tuum abeunt. Quor-
sum id? Quorsum, nisi ut te nutriant, idcirco enim iuberis accipere, & comedere.
Quid tu ubi comederis? Sanè si nihil aliud hic ageretur, haud ita multum
in esset rei, nunc uerò quum haec non nuda tibi elementa, sed sub nomine ac me-
moria Dominici corporis ac sanguinis proponuntur, subesse in hoc, mysterij
aliquid puta, quòd te admonere possit. Quidnam? Quid putes, nisi ut hinc
quasi in sigillo uideas, quid corpus ac sanguis Domini pro te effusus agat, in
tua anima: nimirum, id ipsum, quod panis ille, & potus agat in externo cor-
pore. Ideo enim panis & uinum accipiunt, corporis, ac sanguinis illius appel-
lationem, ut ex altero, alterius uis ac operatio facile intelligatur: non ut idem
sit panis, secundum sui substantiam, quod corpus Christi, sed ut uirtutes ac ef-
fectus utriusque componentes, ex pane illo admoneamur, quid id sit, cuius me-
moria in pane peragimus. Differunt ergo omnino, panis Christusque in sub-
stantiae praedicamento: in qualitate, uirtuteque quadam tenns cōueniunt. Nam
si in pane, uera corporis substantia ingeratur uentri, iam non memoria age-
retur mortis illius, sed mors ipsa Christi. Nunc omnis istorum est error dun-
taxat in praedicamento, dum qualitatem pro substantia accipiunt: dumque
uim ipsam ac mysterium passionis ipsius minime perscrutantur, solummo-
do in corpus ipsum affixi: sed quis uigor huius sit mortis, ac operatio, prae-
tereuntēs (in quo tamen hic omnis uertitur cardo) in altero haud perin-
de multum fructus uel contemplantibus, uel contrectantibus excipitur.
Afferamus huc ueteris scripturae figuras, praesertim has, quae ad memo-
riam

Cur cibū ac po-
tum se appellat
Christus.

De causa ut corpus Chri-
sti in panis substantia

Contemplatio
externa sacra-
menti nihil ad-
rem.

Analogia inter
agnū & sacra-
mentum.

Vfus ac finis
cenæ Domini
cæ.

riam comparatæ sunt. Apud Aegyptios iussus est populus, in ipsa liberationis nocte, agnū mactare: qui non dubiū, quin Christum uenturū præsignaret. At quo pacto præsignaret? Secundū substantiam aliquam? Nequaquam: nemo enim agnū esse Christū dixerit. uerū secundum qualitates, ac proprietates quasdam, ideoq; anniculum, atq; immaculatū iussi sunt accipere. Quid autem agno simplicius? quid immaculato purius? deniq; quid Christo similius? Contra, iuxta substantiæ rationem, quid dissimilius? Idem dici potest de uacca reliquisq; Hebræorum uictimis, quibus Christus denunciabatur, secundum notas quidem apte, cum tamen substantia eorum longè repugnaret. Et cur in istum sacramentis, tantopere quærimus substantiæ conueniētiā, cum ea haud multum ad rem attineat? Neq; enim mysterium in materia ipsa latet, sed multo magis in occultioribus quibusdā rerum notis, quibus panis & corpus Christi, uinum & sanguis, sibi mutua analogia respondent inuicem. Quam analogiam dum secum cōsiderat Christiana mens, hinc magnā fidei confirmationē, simul & conscientiæ consolationē consequi necesse est, præsertim ijs qui afflicti sunt spiritu, & laborāt onerati. Quid enim huiusmodi pectori dulcius aut plausibilius esse potest, quā ubi non credit solum, sed etiam uidet quasi ante oculos expressum, gratis condonari peccata omnia, longam inedia m cenæ conuiuium expleri, famem in saturitatem uerti, consulescere omnes mordentis animi tumultus, cedere omnem damnationis formidinem, succedere firmissimam salutis spem, seq; iam lætissima pace frui cum Deo suo: idq; non ratione aliqua suorum meritorum, non ex suis laboribus aut exantlatis operibus, non si tantum ieiunauerit, tot orationum modios impleuerit, non ex hac aut illa corporis sui læsione, non si hoc colore uestitus, uel in hac religione uersatus sit: sed gratis, per solam in Christum fidem, qui factus est redemptio pro peccatis nostris, ut is solus meritō sit panis uitæ nostræ appellatus. Alioqui si alia essent præter Christum ad salutem adminicula, iam non is esset solus panis uitæ. Atqui hic panis ut gratuitus est, qui de cœlo descendit, donatus nobis: ita unicus est, nec alia requirit obsonia, quamuis alia obsonia requirant panem. Tantum uides (Christiane lector) in hac morte cœlestis potentiae: quæ etsi sit inuisibilis, nec uideri possit carneis sensibus, utcunq; tamen notari, uel saltem figurari potuit. Nullo autem pacto, tam reconditum mysterium uel aptius exprimere, uel expressius figurare potuit Dominus, quā in hoc tam sensibilis sacramēti genere. Quid enim familiarius orbi quā panis & potus quotidianus, quibus continua necessitate uita humana redintegratur? & quid iisdem propius accedit ad tam inenarrabilis mysterij expressionem, certe si uires ac proprietates, non substantiam contemplemur? Ex quo, non sine graui causa, panem & potum porrexit Dominus, quem pro suo corpore ac sanguine susciperemus. Non ex ulla adeo in rebus ipsis necessitate, sed hac ratione consulens tarditati nostræ, quæ haud aliter solet quā sensibus oculisq; duci: quo sic uel fidem nostram fortius confirmatam, uel consolationem in illo pleniorē certiorēq; redderet. Et unde in moribus Christianis tanta peruersitas, ut sibi ipsis tantam infelicitatem inuidentes, id nunc in exitij laqueum conuertant, quod unicæ consolationis loco nobis à Domino est traditum? A Grecis olim eucharistia dicebatur huius communionis celebratio, in qua ipsi salutis beneficium acciperent à Domino: Dominus uicissim ab ipsis gratiarum uitulos acciperet. At quæ nunc istæ sunt gratiæ, aut charites, ubi pro salute nostra à Domino accepta, nos fratrem perdimus, sanguinemq; illius effundimus, quem ipse sanguine redemit suo: idq; non ex alia occasione, nisi ex ea quæ omnem clementiam erga homines nos docere debuit. Defendenda est doctrinæ puritas, fateor. Sed quæ est hæc defensio, ubi primū homines occidimus: deinde an uera causa sit & certa, in synodis, in parlamentis, in Academijs,

nijs, in diatribis disquirimus, & adhuc sub iudice lis est. Non meruit David, manus extruendo Dei templo admoliri, quod ē multis praelijs ac strage hominum cruentus uenerat, quamuis & eadem iustissima praelia, nec sine numine praescripta suscepisset: tamen hoc negotium Salomoni perficiendum, qui totus pacificus succedebat, relinquebatur. Ita fingamus & hic causam esse ueram certamq̃. Donemus quod nondum probari potest, uerba Christi in ambiguum habere sensum. Attamen multum mea opinione interest, qua Christiani principes suam administrationem, qua sacri isti Ecclesiae dominica architecti lenitate suam tractent. Videndumq̃, ne quod in illis sit licitum, id non perinde in his probetur Domino. Quot ante Pecokum istum, quot post eius mortem, à cruentis episcopis absorpti sunt? An uera causa, non hic disquirō. Imò sit uerissima: attamen refert id, mea quidem sententia permultum, quibus manibus ad sacram Dei Ecclesiam erigendam accedatur. Vt interim hic, quam iniqua, quamq̃ falsa sit causa ipsa, nihil dicam. Sed redeo ad Pecokum, de quo tamen nec omnia sum commemoraturus. Longa est iniuria, longae ambages: sed summa sequar fastigia rerum. Intentatis ergo illi articulis, postquam dirum illud haereseos nomen catholico episcopo impresserūt, mox ad iudicia properatum est. Haec sunt enim nunc Christianorum inter se dissertationes. Si quid usquam oboritur Ecclesiasticae controuersiae, uel de scripturae sensu fortassis ambiguo agitur, in tribunalia statim uertitur quod controuertitur. Ingenia amiserunt libertatem suam, Scholae in praetoria immutantur: tibi non inspectatur uter uincat, sed uter uiuat. Pro antagonista sedet lictor, pro stilo stringitur gladius, qui demum saepe incidit non in deteriorem, sed inferiorem. At quae hic in dicendis sententijs esse libertas potest, ubi alterius ante ora uersatur mors, in altero, etsi ratione uincatur, uincit tamen potentia. Immensum quantum à ueteris Ecclesiae uestigijs recessimus his temporibus Christiani. Quae unquam haereseon feracior aetas quam in qua uixit Hieronymus: ut ne hic comemorem, quanto in grauioribus dogmatijs laborabat Ecclesia. Neq̃ tamen ad hanc iudiciorum seueritatem exigebantur, si qui à reliquis dissentiebant: quippe nec opus erat. Doctorum libris proditi uexatiq̃ sunt errores, in quibus tacitus lector iudicium ferret, quid in utraq̃ parte consentaneum, quid secus foret. Quoties ad scripta, ad epistolas, ad apologias, quasi ad harenam aduersarios suos, aequo, ac aperto Marte prouocat Hieronymus: nec sibi eripi ferens libertatem, nec alijs eripiēs. Nolo, inquit, mihi ille, aut ille respondeat: qui me potentia obruere potest, docere non potest. Nec minus hoc nomine tamen ualuit ille in explodendis opinionum periculis, imò multo foelicius: si mul & ijs satisfaciens qui contendebant, & reliquos confirmans si qui fluctuabant. Quantulum iam Heluidius, Iouinianus, Pelagius, serēdis suis opinionibus proficere ualuerūt, emergētibus semel ac lectis Hieronymi, tanto cum nitore elimatis uoluminibus. Quae tam latē grassata haereticis, non ilico, ceu adempta uoce, obticuit, semel in theatrum prodeunte Augustino: uel fulminante in Ecclesijs Hieronymo, in libris non minus ferē formidabili, quam quiuis est in foro iudex. Sed nunc literarias has uelitationes amissimus: imò, ut uerius dicam, amissimus in Ecclesia proceres Augustino ac Hieronymo similes, qui stylo ac eloquentia uelitari sciant, in quorum subijt uicem posteritas talis, quae defendit plerumq̃ quae iudicare nequeat meraq̃ potentia, cum libris non licet, rem aggrediat. Et tamen ad horū illiteratam legē, doctis nūc, uelint nolint, loquendum est: aut Pecoki huius periculo tacere discant. Quo pacto enim hūc, num libris expugnant maiorum exemplorū eloquentia deijciūt: num stilo confodiunt: num argumentis pungunt ac *ἐπιστομίζουσι*: num ingenio ac iudicio obrunt: num pedem pedi, ut inquit Hieronymus, conferentes erroris latebras producant: num productas reuincūt, hominēq̃ ipsi quantumuis renitenti uictoriam

de peroko Ego

riam extorquent. Denique silentium, uel ruborem potius illi imponunt, sic ratio nū retinaculis stringentes undique, ut ne hiscere quidē contrā nō solum non audeat, sed nec possit, etiā si uellet maxime. Atqui huiusmodi presidij in tali causa grassandū erat, si essent uiri docti. Si docti non sint, cur præficiunt tractandis Ecclesiæ controuersijs? cur luscienti de coloribus iudicium permittitur? Si falsum erat, quod sustinuit Pecokus: nullum erat periculum, quin facile supploderetur ex theatro, si idoneis argumētis illi occurrisset doctus aliquis artifex, qui causæ bonitatem eruditionis dexteritate, ac uigore scripturarum superiorem reddere potuisset, qualesq; maiorum temporibus errores solebāt conuellere. Nunc uerō ita existimari potest: apud hos aut ueritati defuisse idoneos doctosq; uindices, qui pares essent gerendo negotio, aut imbecillem, nimisq; suspectam ijs ipsis uideri causam, in qua non audebant æqua dimicationis libertate periclitari, sed ad iudicia, ceu ad unicam arcem confugere, ubi non acumine, non libris, sed metu, ac auctoritate, facile est quamuis doctissimos diffidentissimosq; minimo puluere opprimere. Pertractus itaq; ante iudices, & præfides Pecokus, tametsi nequicquam laborat, multa tamen egregio digna theologo præstat, pro causa pariter ac uita tuenda omnibus se munit armis. Contrā illi pro dignitate ac quæstu, pari sudore, certant, hocq; enixius, obiecto nunc isto sibi aduersario, cuius auctoritas, quanto esset sublimior in Ecclesia, hoc grauiorem suæ tyrannidis ruinam tractura uidebatur apud populum. Id metuentes illi, quasi re ad triarios redacta, iam omni utendum apparatu, quantasq; possent maxime explicandas sibi uires existimabant. Accersuntur exquisitissimæ argutiæ, sophistæ, philosophi, theologi, oratores: nec desunt iuristarum ac decretistarum centuriones, quorum in his rebus usus est maximus: primum priuatis colloquijs tentata res, mox terribilis iudicij forma statuitur, præsentemq; uiro intentant omnia mortem. His terculamentis adiunguntur uerborum minæ, exhortationes, expostulationes. Nec desunt frequenter illicibiles promissionū blanditiæ, ceu Circeo ueneficio illita pocula: denique nullus lapis immotus relinquitur. Orant, mouent, fatigant, postulant, supplicant, minantur, promittunt, blandiuntur, concedunt insuper consultandi ac resipiscendi tempus, in quo mortis dilatio uitam redderet suauiore. Iubent sibi mature consulat: abunde magnam superesse uitæ spem, ac dignitatis etiā, si repudium his faceret opinionibus. Breuiter, nunquam desistunt fascinatrices lingue, impellere, suadereq; orare usq; adeo, donec tandem uictus ab episcopis labascit episcopi animus. Paratur ilico palinodia ab episcopis obtrusa, quam populo caneret: quanquam ita tamen canens, ut nihilo secius, in carcerem iterum redactus sit, unde eximī non poterat, nisi suprema morte liberatus.

EXEMPLAR EPISTOLÆ CITATORIÆ, AB ARCHIEPISCOPO Cantuar. ad prouinciales ministros conscriptæ, in qua episcopum Pecokum & aduersarios prouocat ad comparandum.

Thomas, permissione diuina Cantuariensis Archiepiscopus, totius Angliæ primas, & Apostolicæ sedis legatus, uniuersis & singulis rectoribus, uicarijs, capellanis, curatis & non curatis, clericis, ac literatis quibuscunq; per nostram prouinciam Cantuariensem ubilibet constitutis, Salutem, gratiam & benedictionem. Querelam uenerabilis confratris nostri Reginaldi, Dei gratia Cicestrensis episcopi, grauem recepimus continentem, quod licet idem uenerabilis confrater noster episcopus, quosdam libros in Anglicis per ipsum nuper scriptos, nobis exhibuerit, per nos & nostra auctoritate examinandos, corrigendos, reformandos, & approbandos: nonnulli tamen (huiusmodi negotio examinationis & reformationis librorum prædictorum coram nobis pendente indiscusso) apud crucem sancti Pauli Londini, & in alijs diuersis nostre prouinciæ Cantuariensis, publicè asseruerunt, & publicauerunt, quod idem confrater

confrater noster episcopus dictauit, fecit, & scripsit, seu scribi fecit in libris prædictis, quasdam conclusiones orthodoxe fidei repugnantes, & contrarias, ac pertinaciter tenuit, & defendebat. Quarum assertionis, & prædicationis prætextu, status & bona fama, eiusdem Domini Reginaldi episcopi, enormiter læduntur, ac ipse, & eius opinio grauantur in immensum. Vobis igitur communiter & diuim committimus, & mandamus firmiter iniungentes, publice & in genere moneatis, seu moneri faciatis omnes & singulos, qui quicquam contra conclusiones prædicti reuerendi confratris nostri episcopi, in ipsius libris, huiusmodi seu scripturis habitas, seu contentas, opponere uoluerint uicesimo die, post monitionem huiusmodi, eis in hac parte, factam, libere compareant coram nobis aut nostris, in hac parte, commissarijs, ubicunq; in nostris ciuitate diocesi, aut provincia Cantuariensi, tunc fuerimus, quicquid hæreticum seu erroneum contra conclusiones huiusmodi, in libris prædictis, dicere proponere, seu opponere uoluerint in scriptis sufficienter, & plenè proposituri, dicturi, & allegaturi, facturiq; & recepturi quod est iustum, & sacris in hac parte, conuenit institutis. Et quia, negotio hoc pendente indeterminato, & indiscusso, nihil debet attentari, seu innouari: uobis mandamus, quatenus uniuersis, & singulis sic prædicantibus & asserentibus autoritate nostra inhibeamus, ne (pendente examinationis, & discussionis conclusionum, & librorum huiusmodi negotio coram nobis, aut commissarijs nostris indiscusso) quicquam in præiudicium seu scandalum prædicti domini Reginaldi episcopi, extra iudicium asserere, iudicare, seu prædicare, præsumant aliquo modo. Et si quos in hac parte contradictores, reclamantes, seu inhibitioni nostræ non parentes, inueneritis, citetis, seu citari faciatis peremptoriè eosdem, quod compareant coram nobis, aut nostris in hac parte commissarijs, decimo die post citationem, eis, in hac parte factam, si iuridicus fuerit: alioqui proximo die iuridico sequente, ubicunq; in nostra ciuitate, diocesi, aut provincia Cantuariensi tunc fuerimus, causam contradictionis seu reclamationis huiusmodi, in forma iuris, proposituri, facturiq; ulterius, & recepturi quod iustitia in hac parte suadebit. Et quid feceritis in præmissis, nos aut commissarios nostros (dictis die & loco) debite certificetis per uestras, seu sic certificet ille, qui nostrum mandatum fuerit executus per suas literas. Datum in manerio nostro Lambeth, uicesimo secundo die mensis Octobris, Anno Domini 1457, & nostre translationis anno quarto.

FORMULA RETRACTATIONIS PECOKI

*episcopi Cistrensis, illi ab episcopis & tyrannis papisticis
præscripta, & obtrusa.*

IN Dei nomine Amen: Coram uobis reuerendissimo in Christo patre ac D. domino Thoma, Dei gratia, Cantuariæ Archiepiscopo, totius Angliæ primatè, & apostolicæ sedis legato: Ego Reginaldus Pecokus indignus Ecclesiæ Cistrensis episcopus, purè, sponte, simpliciter, & absolute confiteor, & recognosco, quod ego retroactis temporibus, uidelicet per 20 annos proximè præteritos, & amplius, de ecclesiasticis sacramentis, de fidei articulis aliter sensi, tenui, docui, scripsi & dogmatizaui, quam sacrosancta Romana, & uniuersalis Ecclesia docet, prædicat & obseruat: Necnon contra ueram, catholicam, ac apostolicam fidem, multa & diuersa perniciofa dogmata, libros, codices, opuscula, & scripta, hæreses, & errores, fidei catholicæ, & bonis moribus contrarios, in se continentia, feci, scripsi, edidi & publicaui, & præcipue hæreses & errores infra scriptos: uidelicet,
In primis, quod non est de necessitate fidei, credere, quod Dominus noster Iesus Christus post mortem descendit ad inferos,

2 Item, quod non est de necessitate salutis, credere in sanctam Ecclesiam catholicam.

3 Item, quod non est de necessitate salutis, credere in sanctorum communionem.

4 Item, quod non est necessariū, ponere corpus materialiter in sacramento.

5 Item, quod Ecclesia uniuersalis potest errare in ijs, quæ sunt fidei.

6 Item, quod non est de necessitate salutis, credere, quod id quod Concilium generale uniuersaliter statuit, approbat, seu determinat in fauorem fidei, & ad salutem animarum, sit ab uniuersis Christi fidelibus approbandum, & tenendum: & contra.

Vnde ego idem Reginaldus miserabilis peccator, qui diu in tenebris ambulauī, nunc ad lucem & semitam ueritatis, Deo misericorditer disponente, reductus, & ad unitatem sanctæ matris Ecclesiæ rediens, hæreses & errores supradictos, &c.

Non est, pie lector, quod credas hæc à Pecoko profecta esse, ut cunq; secus uerba recantationis præferant. Vetus est artificium, & ludus episcoporum, si quem sibi subegerunt, tanquam bubalum naribus quocunq; pertrahūt, uerba tanquam psitaco præformant, quæ loquatur populo, non ex uoluntate ipsius, sed ex eorum libidine. Nec dubium est, quin huius recantationis episcopum hunc postea poenitudo caperit, quod uel hinc facilis æstimādi copia est, quando carcere iterum multatus, ac captius detinebatur: in quo, haud scio an occulta tyrannide ab ipsis oppressus, martyrii τὸ ἀποθῶσις affecutus sit.

ROGERIVS ONLEVS, EQVES AVRATVS, ALE-

onora Cobhama. Mater D. Yong.

ANNO 1441. SEquitur est D. Cobhamum, & Rogerium Actonum, non multo post interuallo, Rogerius Onleus, ut eiusdem splendoris & ordinis, ita communis quoq; causæ cum illis particeps Eques uidelicet paritum strenuitate, tum & pietate præditus. Quem pro ueritate strangulatum in quibusdam accipimus annalibus. Anno Domini 1441.

Atq; ne non omnem pariter sexum inuolueret hæc persequendi rabies, ne omnes crudelitatis numeros satis absolueret: quasi parum hætenus esset tantam uirorum cædem edidisse, in mulieres iam grassari ceptum est. Quarum quum aliæ complures extiterunt Christum sponsum per crucem, exilium ac mortē sequutę: tum prima in hoc numero sese nobis offert Aleonora Cobhama, foemina nihil à genere, acceptoq; à maioribus nomine degeneras: tamen haud aliud de illa compertum ad nos peruenit, quam hæreseos causa, id est, ueritatis studio, à papistis in Monam, quam & alias Manam insulani uocant, fuisse relegatam, iuxta Hardyngum & Fabianum.

Hinc deinde interiectis annis aliquot, successit uirtute ac constantia cū primis laudata mulier, quę mater est dicta Domine cuiusdā cognomento Yongi: quæ propter Euangelij confessionem, masculo animo ad ignes usq; perdurans, Anno 1490 exusta est.

ANNO 1490.

VXOR D. SMYTTI, CVM SEX

alijs Couentrie exustis.

SVbit hic mihi, in hoc præstantissimarum mulierum ordine, memoria foemina cuiusdam Couentriensis, ignoto quidē nomine: nisi quod uir illius, præfecturam aliquādo in ea urbe gerens, Smythus diceretur. Hæc igitur Smythi uxor, circa hæc tempora, aut non multo secus, cum sex alijs eiusdem martyrii sodalibus, extra urbis mœnia, in cauam fossam perducta, quę in hūc diem tracto ab ipsis nomine, Puteys hæreticorum dicitur, incendio data est. His autem

tem septem Machabæis haud aliud exitio fuisse dicitur, quàm quòd scripturis in suam uersis linguam, operam interdum dare deprehenderentur. Poterat tamen ea, ut ferebat fama, ex illo emergere periculo: nisi schedula fortè quædam à ductore per manicata brachij redimicula, quæ orationem Dominicam uernaculo idiomate contineret, perspecta, in odium primum episcopi & theologorum, deinde in condemnationem eam retraxisset. Erat præterea ciuium ac opificum numerus eadem hac tempestate non exiguus, cateruatim in puteos suburbanos confluentium, ad uerbi Domini sacram auscultationem: in quos uario suppliciorum genere defauitum est. Alij enim impositis ad publicam ignominiam fasciculis ostentui producebantur. Multi auribus pendebant in publico foro, ad machinam affixis: maxime qui sprete pontificij ieiunij indictione, per quadragesimam minus abstinerent à carnibus. Tanta erat uel horum inciticia temporum, uel hominum sauitia.

Atque utinam ij qui in historijs scribendis uersati, ceteras res in externa rebus, gestas, bella, tumultus, seditiones domesticas, uictorias, regumque facta tam diligenter mandarunt monumentis: parem quoque in his, quæ ad Ecclesiæ pertinebant negocia, consignandis, diligentiam adhibuissent, quo plenior simul & certior harum rerum memoriam teneret posteritas.

Erant præterea & alij in prima hac Centuria forsitan non omittendi: Philippus Norys Hibernus, & professor Oxoniensis, qui etsi exustus non sit, diu tamen multumque à religiosorum turbis uexatus dicebatur: Guilhel. Vuhytus concionator Noruici exustus anno 1428. Et Ioan. Ballæus, quem Polydorus Vallæum nominat, sacerdos & concionator: nisi quòd hunc in Cantiana illa seditione contra Ricardum fuisse anno 1380, quorundam fert suspicio, uerè an falsa, incertum est. Quanquam Polydorus neque id uerum putat: nec consentaneum uidetur, eum uirum Euangelij imbutum cognitione, in re tam ab Euangelio aliena sese admiscere uoluisset. Illud sanè obseruatione non indignum, quòd quum solutus aliquando è carcere, postquam per Robertum Treuilianum Conuertiæ captus, suspensioque adiudicatus esset, Anno 1382 apud S. Albanum: idem ipse mox Treuilianus, summus licet iusticiarius, consimiles dependit poenas tiburno suspensus, non sine iusta, ut creditum est, sanguinis uindicta talione.

Guilhel. Vuhytus, an. 1428.

Polydorus lib. histo. Anglo. 20.

Ligella Thoma. Treuilianus. 1382. Treuilianus.

THOMAS NORYS, THOMAS DE ECKELS

pastor, Thomas de Bongay, Popus Ayensis, Pekus.

Peruenimus tandem ad annum Domini millesimum, quingentesimum, facturi inde libri secundi initium: nisi prius quinque istos Northfolchenfes, qui tempora Martini Lutheri præcesserunt, superiori centuriæ uisum esset adijcere. Quorum primus fuit Thomas Norys, Noruici exustus, Anno 1507.

Anno 1507.

Th. Norys.

Post quem deinde non multo interiecto spacio, circiter annum 1510, sacerdotij gradu abdicatus, Thomas quidam in oppidulo Eckels sacrificus Noruiciensis, concrematus est. Post desecrationem in carcere dum esset, suasu & instinctu aliorum à sententiâ abductus, poenitentiae causa super spinulas, & aculeatos murices ad rogum incedisse comburendus dicitur.

Th. de Eckels Anno 1510.

Nec multò post idem tempus, Thomas de Bongay, quòd ante annos quatuordecim sacramentum non percepisset, nempe à pontificio administrandi ritu abhorrens, uir in uenerandam prouectus senectam, Noruici est flammis expositus.

Th. de Bongay. 249.

Circa annum 1512, Popus Ayensis & ipse senex, qui textoriam exercebat in oppido Aye, de causa item sacramentaria, eadem functus est Martyrij sorte.

Popus. Anno 1512.

Post quem Pekus quidam, per idem tempus Ypsuigiæ, Suffolchiæ oppido

Pekus.

q ij pari

pari affectus est supplicij genere, quòd uidelicet pastillum sacramentarij caniculo dedisset, simulq; cum eo canis in eundem iniectus rogam cōflagrauit. Quem simulatq; ille adductum conspexisset, ludens aiebat, cani iniuriā fieri, quippe qui non fuisset ante abiuratus. Est enim id moris apud Anglos, ut hæreticis post primam retractationem relapsiscentibus, uenia dari poterit: post secundam relabentibus non soleat.

M. Lutheri
exortus.

Atq; huc hætenus, diuino munere, ab anno supra Millesimum, quadringentesimo, hanc quidem historiæ partem, ad tempora usq; M. Lutheri deduximus. Qui natus anno 1483, cœpit deinde ad annū 1516, salutiferam Euangelij gratiam latius per orbem illustrare. Qua de re, deq; per turbatissimis horum temporum afflictionibus, reliquis deinceps libris, commiserante Christi gratia, dicendum est,

Proce-

PROOEMIUM IN LIBRVM
SECVNDVM.

Vigentium ad locorum varias inspexerunt naturas, hoc de Aegyp-
tia terra referunt, quod quum maximè sit uenienorum ferax, ex ea-
dem rursus optima nasci remedia. Huic non dissimile quiddam &
Angliæ nostræ, licet in re dissimili usu uenire uidetur: quæ ut peculia-
ri superstitionis uitio semper laborare uisa est, præ cæteris ferè regionibus: ita
haud temerè rursus alibi uel plures, uel cordatiores Euangelij, puriorisq; do-
ctrinæ amicos ac testes prosilire uideas. Atq; istorum quidè iam ante non
paucos superioribus commentarijs, qui antè exortum Lutheri rem Euangelij
cam magno animo, maioriq; periculo sustinuerūt, complexi sumus. Nunc ad
eos proximo ordine, se referat historia: qui uiciniori temporum memoria, ma-
sculo & infracto animo, aduersus rabiem & tyrānidem Antichristi, pro euan-
gelij confessione perstiterunt. Qua quidem in re eum tenebimus historiæ cur-
sum: ut à primis exorsi, reliquos deinde ut quisq; suo loco occurrat, & ordi-
ne, in propriam suam, si permiserit Christus, classē & stationem reponamus.
Ita enim fiet ut certior sit historiæ lux futura, quum continua beatorum marty-
rum successio in ecclesia intelligatur. Quò in numero primā martyrij laudem,
ceu primitias, uel Thomæ Hyttono apud Anglos, uel Patritio Hameltono
apud Scotos tribueremus: qui omnium primi in hac insula, post hos quos di-
ximus, publicè affecti sunt supplicio: Nisi quod & prætereundi non uiden-
tur, qui obscurè licet, atq; intra carcerum parietes, ante eos, in eadem ferè cau-
sa ceciderunt.

HISTORIA, SEV PASSIO RICARDI HVNNI,

cuius Londinensis, crudeliter in carcere obtruncati.

Anno 1515.

OMnium igitur, quos scio, nouissimis his persecutionibus, antiquissi-
mus, ac ceu *ωποδ'γου* quidam, præcurrit in hoc catalogo Richardus
Hunnus, crudeli sacrificorum cōiuratione trucidatus anno 1515. Qui licet ipse
uix tenui adhuc euāgelicæ cognitionis gustu imbutus esset, iuxta temporum
horum, in quibus uixit, incitiam, cœperunt tamen in eo, quasi præludia quæ-
dam Euangelij iam iam erupturi, emicare. Siquidem eò iam processit impio-
rum superbiam, & bonorum pietas, ut neutra pars alteram ulterius potuerit fe-
rè tolerare: quin in manifestam tandem erumperet similitatem. Quod in hoc
primū Richardo, deinde & in alijs luculētius postea res ipsa comprobauit.
Quæ autem ratio, causaq; Richardum hunc, in odium primū malorum: de-
inde in suæ uitæ exitiū perduxit, singula eo quo gesta sunt, ordine referamus.
Erat Hunno natus infantulus, cui fortè in cunis morienti aduolat decuria il-
lius parrochus, lodicem funebrem, mortuarij nomine (ut loquimur) sibi uen-
dicans. Hunnus contra, infanti nihil dicebat esse proprium, aut suum, quod
uel is tribuere, uel alter sibi uendicare posset. Iniquo animo, id ferēs sacrificus,
ac repulsæ impatiens, tum præcipue uerò, de quæstu acciso sollicitus, homi-
nem ilico per præconem in ius atq; in fortū uocat ecclesiasticum. Qui tum &
ipse communicato cum amicis cōsilio, sacerdoti similiter litem denunciat, po-
stulans cum eo iniquæ exactionis, contra legem uidelicet eam quam, uocabat
lo nescio unde recepto, præminire, dicimus, simulq; diē ei dicit ad agendam
in curia seculari causam. Est autem hoc sacerdotum genus, cum per se natura
sæuum, & irritabile: tum uerò omnium maximè, sicubi de quæstu & dignitate,
periculum sentiat, tum ita inter se cōiuncti, ceu Dodonæi lebetes: ut si unum
attingas, omnes moueris. Itaq; quod unius erat sacerdotis negotium, perinde
ac si æquè spectaret ad singulos, communia inter se cōsilia agitant, quid reme-
dij huic apponant malo deliberaturi. Nec defuit malitiosæ uoluntati æquè
q. iij. perni-

*Turris Lollar/
dorum.
Horseus Londi
nensis episcop.
Cancellarius.
Carolus Iosep
hus Ioan.
Spaldyngus.*

*Thomas Bar/
nellus.*

perniciosa lœdendi calliditas. Quoniamq; res ipsa nō tam perniciosum, quā
etiam celere cōsiliū postulabat, placuit inde exordiri: unde expeditissimū
illi exitiū creari posse intelligebant. Nempe ut hæreseos inuidioso nomine
eum deferrent, ac inuoluerent, apud ecclesiæ suæ magistratū, Episcopū
Londinensem, Ricardū Fytzianū, eiusdem pariter coniurationis (ut po
stea uidebitur) sociū. Quid multis? Accusatus Ricardus Hunnus, protinus
ab episcopo mandatur carceri, in turriculam cōijciendus, quæ templo Pauli
no adiuncta, turris appellatur Lollardiana. Erat id temporis episcopi Cancel
larius doct. Guilielmus Horseus, uir tam Episcopo suo dignus, quā erat
uterq; munere quod gerebat indignus. Dignissimū patella, quod dicitur,
operculum: penes quem omnis tum carceris illius cura erat & imperiū. Ha
bebat porro ille uicarios eius carceris, subprefectos suos, Carolū Iosephū
accensū fori episcopalis, & Ioannem Spaldyngū, templi Paulini campa
nariū: qui iam diu conati Hunnum inedia conficere, ubi non successit satis,
pariter uno impetu in eum factō, primū manibus eum pedibusq; obuin
ciunt, secretoq; præfocant ac interimunt, sanguinē cautē occultant, interem
pto, ceruices diffingunt, ac mortuum deniq; postquam ei manus iterum sol
uissent, ad clauum parieti adactū, proprio eius suspendunt cingulo, Anno
1515, die Decemb. 4. Quod ubi facinus inaudita audaciā susceptū perpetrā
sent, mox dissipatis undiq; rumoribus, in uulgi aures inspargūt, Hunnum suo
se suspendisse balteo: rati uidelicet, facile id se clām habituros, maxime quum
nullum extaret manifestum uulneris uestigium, quod uim posset illatam pro
dere. Sed iustissimū Dei omnipotentis oculus, ubiq; præsens, rerumq; om
nium & testis & uindex, ut falli nullis potuit latebris, ita nec latere uoluit tam
sceleratam in uirum probum, & innocentem crudelitatem. Nam præterquā
quod Carolus ipsemet sceleris minister non potuit, non ream conscientiam
Iulianæ ancillæ suæ patefacere, tum præter ancillæ huius cōfessionem accessit
insuper, multiplex ex uarijs coniecturis existimatio. Quippe quum primū
hoc de morte Hunniana diuulgari per urbem cœpit res ilico, haud leuem om
nibus admirationem, magis quā fidem attulit. Ea enim uiri, tum probitas,
tum prudentia apud omnes nota ac spectata fuit: ut quid satis hic uel credere,
uel suspicari de casu tam inopinato possent, nescirent. Tandē uisum est amicis
eius, & ciuibus honestissimis aliquot, adito carcere, rem propius speculari.
Qui ubi aduenissent, Hunnum ita, ut dicebatur, suspensum quidem esse: sed
aliena tamen magis, quā sua opera comperiebant. Idem & à duodecim iu
ris, qui in quæstionem eius rei mittebantur, tum etiam à Regis Fiscali iudice
Thoma Barnello, qui ei cognitioni, & iudicio præfuit, iudicatum est, nec lite
ris solum ipsorum manu consignatis: sed iuramentis etiam publicè testifica
tum. Cur enim ita sentirent, ac contestarentur, multa concurrebant coniectu
rarum argumenta. Primū ex eo, quod corpus ipsum, quum de fune tollere
tur, laxatis artubus fractum, ceruicesq; cōfractæ offendeabantur. Tum sangui
nis haud mediocris profusio, paulo ultra eum locum: ubi pendebat, reperta in
angulo carceris, quumq; caput ad dextrum: humerum propenderet, uestes il
lius ad leuam cruore resperse, quod nisi ante suspendiū contingere nulla ra
tione potuit. Porro uterq; manuum carpus, ceu retinaculis arctissimè cōpres
sus, manifestas ligaturæ notas, edidit. Ad hæc colli cuticula erasa non medio
criter, diuulsaq; cernebatur, infra eum locum, quem cinguli nodus ambiebat,
quod à cingulo quidem molli & bombycino fieri haud potuit. Insuper quum
balteus duplicatus etiam, per iugulum eius reductus esset, tantū in eo loci re
lictum non est, ubi caput ipse inserere suum potuisset. Adde, quod quum no
ctu hæc peragebant, cereus cōmode rectoq; modo extinctus erat. Postremo
talaris quædam abolla, ac holoserica, delicatis suffulta pellibus, super ligneas
soleas

soleas posita, à ciuibus deprehendebatur, quæ inde furtim subducta, episcopi ne toga fuerit, an Cancellarij, incertum habebatur. Ex his alijsq; coniecturis, quæ res satis per se clara uisa esset, extraq; omnem cōtrouersiam, mox in Cancellarium actio intendebatur homicidij: sed ille largitionibus corrupto præcone, qui primam testimoniij dictionē tenebat absolutus, profugit Exoniā, Londinū nunquam ex eo tempore redire ausus. Postremò, quo certior adhuc huius martyrij fides, & historiæ pondus accedat, præter hæc omnia extat, & ultima Ioan. Spaldyngi ipsius confessio: qui de Richardi Hunni morte, omnia tandem, quo ordine, quibusq; autoribus gesta sunt, ita in apicū protulit, ut nullus sit amplius addubitandi locus. Fuit ergo Richardus hic triplici mortis ac martyrij genere celebris, trucidatus primū, deinde suspensus: postremò & ab ipso episcopo Londinenſi Fitziamō, in circo Smythfidiano, solenni insania post mortem exustus. Atq; hoc modo Ricardus Hunnus uir bonus, ob negatum sacrificis mortuariū, ut appellant ipsi, conspirantibus in eum sacerdotum turbis, tot simul in corpore suo tormenta subibat: quippe ferro, laqueo, simul & incendio exhaustus.

Iam & historiæ huius affinitas in memoriā me reuocat, alterius cuiusdam Ioan. Randalli affinis mei, in quem occulta quorundam malicia, haud dissimilem ualde lufit tragœdiā Cantabrigiæ, in collegio: cui Trinitatis præfertur cognomētum, Anno 1526. Habuit in eo collegio Ioannes hic, adhuc tyrunculus, tutorem Vuerum, pro more ætatis illius, cui ob studium diuinarū literarum, & syncerioris religionis non suspectus modò: sed & exosus esse cœpit. Atq; ut hoc nemini tum non compertum fuit, ita an ab illo postea suspensus fuerit, quia nulla adhuc peruestigatione in lucem uenit, certum nō habeo, quod dicam: uerū enim uero res in hunc modum habuit. Adolescens studiosus uix dum annum egressus uigesimali, aliquandū inter suos desideratus, tandem post quadriduum, ob cadaueris pædorem, effracto ostiolo, suspensus suomet cingulo repertus est, intra musæolum suū, eo quidem modo: ut faciem haberet in sacrum Bibliorum codicem obuersam, ac digitum porrectū locum scripturæ sacre designantem, ubi de prædestinatione tractabatur. Singulari profectò res ea, & exquisito artificio, non caruit ueteratoris, quisquis erat huius minister sceleris, nempe ut quum miser adolescens prædestinationis metu, in desperationem actus uideri posset, tum cæteri hoc deterriti exemplo iuuenes, ab omni diuinarum rerum peruestigatione, ceu re periculosa, abarcerentur. Non pertinebat historiola hæc ad temporum horum numerum: sed quum nullo modo prætereunda ob rei nō inutilem memoriā existimarem, tum ob historiæ similitudinem nulli loco accommodatius quadrare uidebatur. Iam in ordinem iterum historiæ reuersi, cætera deinceps, ea, quam proposuimus, serie ac collectione persequamur.

Patricius Hameltonus, Scotus.

Interea uerò temporis, per hosce annos subit in lucem, auspiciatissimæ uir memorie, magnusq; militiæ Christianæ centurio, Martinus Lutherus. Cuius de singulari uirtute, rebusq; contra Pontificem Romanum gestis, longa hic texenda mihi esset narratio: nisi institutam historiæ seriem sequutus, de Anglis in præsentia, & Scotis: post uerò de Germanis hominibus, atq; inter hos de Luthero, suo ordine referre decreuissem. Exorto itaq; iam, ut dixi, ac docente in ecclesijs Martino Luthero, noua ilico ceu lux doctrinæ quædam omnium affulgere oculis cœpit. Quæ uariè humanas mentes, has ingenti quietem solatio, illas rursus furore affecit. unde incredibilis inter Christianos persecutionis est ilico cōsequuta perturbatio: dum illi pro cœlesti ueritate, hi pro terrena dignitate, certatim pro se quisq; contenderent. Nā etsi iam ante fastus Pontificis illius, bonis omnibus tædio haberi atq; odio cœpit, ut uitam prius amitt-

*Ioan. Randallus
1526.*

Exortus M. Lutheri.

*de germanis scriptis
pamphletis. Rabus*

amittendam sibi, quam illum tolerandū existimarent. At audito tamen Luthero, reque dilucide ab illo patefacta, nō iam Papa pro superbo & crudeli, sed pro Antichristo palam uideri cepit omnibus. Qui si re ipsa non sit, quod existimatur: praeſtiterat meo sanē iudicio, missa omni sauitia, rem doctrina potius, uita, moribus, argumētis aperte legitimeque orbi declarare, illosque ratione si possit refellere. Quod si faceret, facilius & uerū inuestigari: & utraq; pars inuitari hoc pacto ad maiorem comitatem posset. Nunc quorsum cedes haec, tantaque hominum strages in Ecclesijs Christi attinet? Quod si ita Romanus putet pontifex, hac futurum uia, ut potentia praesidijsque humanis, consilia & uim diuinam possit sub iugum mittere, longe opinione fallitur. Et uidet, quod rem haecenus cadendo, exurendoque perduxerit.

Anno 1530.

Atque de Lutheri quidem exortu haecenus: cuius ab auspiciatissima radice, uarię propagines ac foelicissima quaquauerſum plantaria exorta sunt, non solum per Germaniā sed Italiā, Galliā, omnesque Christiani orbis plagas. Atque de Gallicis, ceterisque Martyribus postea erit concedente Christo, suo cuiusque loco & ordine referendi loci. Nunc quoniam de Brytannicis primū historia instituitur: primus hac in insula se offert Patricius Hameltonus, genere Scoticus, tum genere ipso ac imaginibus multo commendatior, quippe ex regia natus familia ac profapia. Quo nomine nullum est per uniuersam Scotiam, uel celebrius aliud, uel antiquius. Huius porro cēdem per se indignissimam, multo etiam indigniorem effecit adolescentis ipsius etas, adeo tenera & florida, ut uix tertium supra uicesimum annum ingrederetur, quando à Cardinale Sancti Andreae Dauide Betono, eiusque compresbyteris, ad bustum in metropoli S. Andreae protraheretur. Qui si more ceterorum aulicorum, aetatem suam in omnem effrenem licentiam ac dedecus resolvere maluisset, laudem fortasse cum omni impunitate, sineque periculo in eo generis & aetatis flore reperisset: nunc quia pietatem cum stemitate, uirtutem tum etate coniunxit, manus improborum uitare non potuit. Vsq; adeo in omni re atque etate uerum est Paulinum illud: Quibuscunque cure est ac studio, ut in Christo pie uiuāt, persecutionem ferent pietatis suę comitem. Nec enim quicquam est ferē in hoc modo tutum, nisi error & improbitas. Quis unquam uidit, Cardinalium & episcoporum diras has inquisitiones sequi contra magnatum ac nobilium adulteria, luxum, ambitionem, aleam, crapulam, bella, rapinas, & quidlibet agendi audendique libidinē? Licet per istos foenerari, tumultuari, scortari peierare, fraudare, quantum cuique collubatum est. Verū si quis uerę pietatis addictus studio, Christum unicum patronum & aduocatum confiteatur, exclusis diuorum meritis, si quis gratuitam fidei per Christum iustificationem agnoscat, si purgatorium nesciat (ob hos enim articulos exustus est Hameltonus) hic neque etas tuta est, nec generi parci: quin nec regis ipsius propinquitās, nec ulla in mūdo potestas tanta, maiestatem poterit istorum ac auctoritatis fulmen retardare. At quanto ornamento ei regno esse potuisset tam excultus doctusque non minus quam nobilis adolescens, tam rara pietate, ingenijque tam singulari indole illustris, nisi suum sibi commodū Scoti inuidissent? Quę enim quantaque eius adolescentis laus, quę ingenij spes, cognitionis & doctrinę facultas, iudicijque quāta maturitas esset: ibi, ubi se aperire potuit, apud Germanos enituit. Qui in Academia Marpurgenſi, recens per id tempus à Philippo Hessorum principe erecta, publicam sustinens professionē, sic in tractandis & iudicandis Ecclesiasticis causis se gessit, tanta cum laude, ac supra etatem suam, ut admirationē sui non uulgarem, non solum apud mediocres, sed & doctos etiam excitaret. Quo in numero cum multi essent, qui heroice eius applaudebant indoli, tum inter ceteros Frāncisco Lāberto coepit in primis innotescere, qui in operis illius super

Apoca-

patricius hameltonus

cardinalis betono

Apocalypsim præfatione dedicatoria, luculentam patricij huius adolescentis mentionem facit. Demum, ubi iam idoneo usu & familiaritate doctorum quoti die magis ac magis proficiens, ausus est sibi ipsi confidere: cepit tandem flagrans pietate animus de patria repetenda cogitare, ratus uidelicet quod mens auidè desiderabat, futurum ut eius doctrinæ lucem aliquam, quam foris percepisset, tanquam pius negociator, patriæ impartiret suæ. Itaque adiuncto sibi sodali, nihil cunctatus domum reuertitur, pio quidem & persancto conatu, sed euentu non pari. Namque ingenuus adolescens in tanta ingenij ac doctrinæ luce, dum sordes & tenebras suorum non sustinet, insimulatus primum hæreseos, deinde constanter ac impigre cum Cardinale eiusque centurijs disputans, coniuratione tandem oppressus aduersariorum, post latam condemnationis sententiam, eodem die à prandio ad pyram exurendus, rege adhuc puero, pertrahitur: ubi grauissimo sanguinis sui testimonio, ueritatem Dei multorum in animis confirmatam ac infixam post se reliquit.

THOMAS HYTTENVS.

Anno 1530.

EX Scotia iterum in Angliam me reuocat Thomæ Hytteni memoria, cuius nihil ferè præter nomē duntaxat remansit: nisi quod Guilielmus Tyndallus alicubi, semel atque iterum in suo contra Morum apologetico, deinde altero in libro, cui titulum fecit Practica prælatorum: paucis ac perfunctorie per digressionem eius uiri meminit, sed meminit tantum. Fuit is, inquit, Madstonensis, uerbi administer, quem episcopus Cantuariensis Guilielmus Vuarnus & Rossensis Fyscherus, postquam in umbra atque intra carceris claustra inedia uariisque cruciatibus cumulassent: demum cum in sententia nihilominus inflexus immotusque perstitisset, ultimo incendij supplicio dederunt, ob constantiam ac apertum Iesu Christi, ac salutiferæ eius gratiæ testimonium Madstoniæ, anno 1530.

THOMAS BILNÆVS.

Anno 1531.

POST Hytteni sanctissimi Dei martyris obitum, sequitur annus 1531, martyrio Thomæ Bilnæi ac memoria illustris, qui nec minori constantia, uitam Euangelio ac testimonio Christi testificando exposuit. Quo homine nihil habuit unquam Angliæ uel innocentius uel simplicius. Hunc ex multis quidem illis, quos deinceps, diuina fauente uoluntate, referemus: primum nobis martyrem produxit Academia Cambrigiana: iam ex hoc uno tam sancto uiro, tanquam à foelicibus auspicijs, maiorem de se foecunditatem pollicens, post longam hæcenus sterilitatem. In ea igitur Academia enutritus à puero Bilnæus, pro foelici ingenij captu in literis profecit liberali homine dignis, usque ad iuris utriusque professionem. Sed foeliciorem tandem nactus pædagogum, celestem Christi spiritum, qui arcanis afflatibus pectus illius, rerum potiorum imbueret cognitione, eò tandem euasit, ut relicta humanarum legum prudentia, ad ea studia se conuerteret, quæ pietati magis seruirent quam quæstui: quæque ad bonam mentem potius quam ad augendum penu facerent, undeque meliorem se quam ditiolem futurum animaduertit. Denique ut ipse pietatis miro instinctu afficiebatur, ita subiit uicissim incredibilis ardor animum illius, quamplurimos ad Euangelicæ doctrinæ gratiam pertrahendi: nec aliud magis habebat cordi, quam si quos animaret ad Christum ac synceræ pietatis studium. Nec irritus omnino conatus fuit, complures enim eius scholæ sodales ad salutiferam Euangelij cognitionem traduxit, inter quos erat Arthurus, & Hugonius Latamerus, qui tum publicum eius Academiæ ministrum agebat in cruce lustricis diebus per urbem circumferenda. Bilnæus tandem relicta Academia, passim & oppidatim ecclesias uarias docendo & concionando circuibat, assumpto secum Arthuro, qui tum ex Academia eum comitabatur. Ingens

Latamerus
σάυοφάρος
apud Cambrigienses.

¶ erat

Thomae
Cardinalis

erat per id tempus Thomae Vulsai, Cardinalis Eboracensis in Anglia auctoritas, sed fastus, pompa atq; ambitio multo maior, quæ manifestam uitæ uanitatem, nō modo ipsius, sed & uniuersi ordinis, tum pontificis omnium maxime apud cordatos quosq; declarabat. Tantam igitur in ecclesiasticis personis, tamq; incredibilem insolentiam Bilneus cum bonis aliquot, ubi nec mirari factis, nec ferre possent amplius, totum hoc dignitatis genus, unā cum primatu ipso Pontificis Romani excutere, luxare atq; eneruare cœperūt. Tempus hic fuit Cardinali oculis omnibus aduigilandi, quo sibi rebusq; suis mature prospiceret. Nec defuit hic sibi oculata serpentis calliditas. Satis enim persensit, quā tenui fundamento ambitiosa hæc suorum maiestas niteretur. Necigno-
rabat totum hoc superbiam regnū, aduersus manifestam scripturæ sententiam diu consistere nō posse: maxime si Euangelij lux hominum semel oculos aperiret. Nam alioqui cæterorum quidē regum iras & potentiam haud magnopere pertimescebat. Tantum hoc unum semper timuit, Christi ac Euangelij uocem, quæ laruam detraheret hypocrisis, fumos fraudesq; detegeret, ac intra ordinem Euangelicæ disciplinæ eos necessariō cogeret. Quō magis principis ipsis in tempore occurrendum censuit. Nihil itaq; cunctatus Cardinalis, cum primū hæc moueri audiuit, mense Decembri, anno 1528, Londini frequentissimo ecclesiasticorum collecto cœtu, promisit fore, ut abusus quicūq; in ecclesiam Romanam subrepissent, sedulo repurgarentur. Interim Bilneus, Arthurus, Godfridus, Lomus, & Garretus abiurare coguntur, quicquid contra auctoritatem Pontificis Rom. & fastum disseminassent. Quanquam id Bilnei conatus nihil repressit, sed inflammauit magis: qui adeo nihil remisit de suo prædicandi studio, ut postea in maiorem etiā eruperit uehementiam, aduersus corruptelas pontificias. Sed sit plerūq; communi bonorum conditione, ut in præclaris ferē conatibus semper se immisceat Satan aliquis, uirtuti inuidens atq; obstrepens. Itaq; dum in sancto hoc uersatur curriculo exitius pietatis præco, ut omnes ad salutem attrahat, in eiusmodi incidit quosdam qui ei exitium moliebantur, inter quos præcipuus erat T. Morus, & episcopus Noruicensis, Richardus Nixus, cæcus, atq; utroq; oculo captus, nec interim animo minus quā corpore lusciosus. Qui statim iniectis in eum manibus, hæreseos reum peragit, mox & capitis condemnatum incendio adiudicat: cum de alijs articulis, tum ob duo maxime, primū quod post abiurationem euangelizare sit ausus, tum etiā, quod Diuos minime pro aduocatis colendos censuerit. Fertur Bilneus pridie quā in pyram imponderetur, in carcere dum peruigilat in precibus noctu dormiente fortē custode, ad lucernam accedens digitum in flammā immisisse, experturus uidelicet ardoris uim quo pacto ferendo esset. Qui ad primum lucernæ tactum, carne (ut fit) reluctante, cum fortē retraxisset digitum, mox ille carnem suam castigans his uerbis: Quid, inquit, unius membri inustionem ferre non potes, & quo pacto cras totius corporis conflagrationem tolerabis? simulq; iterum in flammam digitum ustulandum præbuit & pertulit. Hunc itaq; in modum facto sui periculo, postridie tanto maiorem animum, uelut domita iam carne, ad flammam perferendam attulit, ubi demum fortiter alacriterq; expedito martyrij sui cursu brabæum in cœlis æternum consecutus est, egregijs suis dignum laboribus: Quod nobis item strenuē in Christo agētibus cōtingat, Amen. Interim non prætereundum Thomæ Mori crudele responsum, qui cum id temporis summum ageret regni Cancellarium, atque ad eum accessissent lictores bururarij, syngrapham efflagitantes, quæ ipsos immunes redderet à nece, ubi combureretur: Imō o uiri, inquit, exurite prius hominem, ac deinceps syngrapham expetite.

Gulielm.

Gulielmus, Thracius, Armiger.

Hic annus nulla re alia aut martyrio celebri insignis fuit, nisi forte Gulielmi Thracij optimi uiri, atq; ex generosorum ordine Armigeri commemoranda historia sit, non indigna aliis qui sempiterna apud posteros uel memoria uel imitatione potius. Ut autem rem cōpendio ac paucis expēdiamus. Reliquit Guliel. Thracius in oppidulo Todingtōno in prouincia Glocestrensi moriens, testamētum Christiani admodum & salubris exempli: Quod ut ratum ac comprobatum haberet Richardus filius ad Archiepiscopū Cantuar. Gulielmum Vuaramum, ex ueteri more & iure regionis deferebat. Archiepiscopus perlectis tabulis Thracianis, inito cum symmystis ac compresbyteris consilio, communi eorum decreto, Gulielmum Thracium hæreticum quamuis mortuum denunciat: neq; hoc contentus, manes illius tam infami stigmate inustos esse, nisi in cadauer etiam flamma ac igne uindictetur. Mandat igitur ac præcipit, ex humo denuo refodi quicquid hominis illius in sepulchro superesset, atq; in ignem proijci. Quod quo diligentius posset accuratiusq; procurari, sententiam eam iudiciariam doctori Parkero dioceseos Vuigornensis Cancellario mittit cum mādatis, ut negocium pro fide sua susceptū transigeret diligenter. Quod ille munus nec minus administrauit gnauiter, quam ab illo imperatum erat. Rex ubi demum comperit hanc plusquam barbaricam Theologorum immanitatem, in generosi uiri iam diu defuncti cadauer, sese neq; conscio neq; iubente tam petulanter desequentiū: merito, ut par fuit, commotus, cancellarium Parkerum per facialem ad se accersit. Ille in Archiepiscopum iam recens defunctum translato crimine sese excusans sedulo, uix tandem iudicio liberat uel redimit potius, numeratis in fiscum regis ad mille non multo minus coronatis. Testamentum autem illud si quis requirat Thracianū, eius huiusmodi ferè formula habetur: Ut primū se Deo totum cōmendans, eiusq; misericordiae se nihil dubitare dicat: quin gratia ipsius ac meritis Iesu Christi, uirtuteq; passionis illius ac resurrectionis, ueniam admissorū omnium consequuturus sit. Credere enim sese ac persuasissimum habere, quod redemptor eius uiuat, seq; rursum nouissima die, carne circumdatum iri, in qua conspecturus sit seruatorem suū: hanc spem altissimo sibi animo reconditam habere, nec unquam deserturum. Ad animæ uerò salutem quod attinet, dubium non esse sibi, quin fides hæc unica sat futura sit, etiam sine omni humanorum operum, studiorum, aut rerum deniq; quarumcunq; accessione. Porro fidei suæ hanc summam esse & fundamentum, quod Deus tantum unus existat, unusq; mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Præterea nullum sibi Patronum agnoscere, neq; aduocatum apud patrem, præter hunc Iesum solum: cæteris diuīs nullam esse facultatem tantam, ut gratiæ diuinæ beneficium uel sibi ipsis emereantur, ne dum alijs dispensent, tanquam patroni: quum uix sint ipsi beneficiarij. Proinde nullam bonorum suorum partem huc se destinare, ut alterius cuiusquam operam mercenariam, studium, preces aut patrocinium sibi pro salute animæ suæ comparet. fretum enim diuinis promissis sperare se, certoq; scire, quod quicumq; baptizatus sit & crediderit, saluus futurus sit: qui secus, condemnabitur. De corpore uerò sepeliendo, nec statuere se, nec sua ualde referre, ubi condatur. Præclare enim ab Augustino dictum est, sepulturæ pompam magis esse uiuorum solatium, quam mortuorum subsidium. Itaq; quod ad eam rem spectat, id quicquid est negocij, uoluntati se legatariorum prorsus permittere.

De erogatione pecuniaria, quicquid pauperibus decreuerit elargiendum hoc animo se facere ac testari omnibus, ut tanquam fructus fidei suæ tantum accipiantur: quibus diuinæ gratiæ fauorem non emereri se, sed testari potius atq; declarare cogitet. Meritū enim aliud se nullū agnoscere, nisi fidem solam

Anno 1536.

Doctor Parkerus
Cancellarius
Vuigornensis.Testamentum
Thracianum.Diuorum in
uocatio.

Cura pro defunctis.

Elemosynæ uel
fructus.

Merita.

in Iesum Christum: per quem bona fiunt, grataque Domino, quaecumque bene pieque
 Math. 23. facimus, iuxta illud Christi: Esuriui & dedistis mihi manducare, &c. Et mox:
 Quicquid uni fecistis ex his paruulis, mihi fecistis, &c. Quin semper id nobis
 in animo ac oculis habendum est, quod bona opera recteque facta hominem
 Rom. 14. minimè reddant bonum, sed homo bonus opera efficiat bona. Est quippe fi-
 des sola quae hominem reddit bonum & iustum. Iustus enim fide sua uiuet.
 Contraque quicquid cum fide coniunctum non est, peccatum est. Reliquam
 uerò bonorum partem & facultates omnes, ultra haec quae in testamentario hoc
 libello, nominatim sunt distributa, uxori Margaritae ac Richardo filio man-
 dare se atque tribuere, quos sibi pro executoribus testamentariae huius uolun-
 tatis habeat atque relinquat, attestante manu propria, Octob. 10, Anno Regni
 Henrici 22.

Senex Buckynghamenfis.

1531.

Reperi alicubi mentionem seniculi cuiusdam factam, qui ob porcinas per
 quadragesimam degustatas, in comitatu Buckynghamiae ad ignis supplicium
 uocatus est, Anno 1531. De nomine autem caeterisque circumstantiis, quae ad ius-
 tam eius rei historiam attinent, plura his non habeo. Rem tamē ipsam ob me-
 moriam uiri, etsi nomen nesciam, non praetereundam tacito ac ingrato cala-
 mo existimaui.

Tres iuuenes.

ROBERTVS KYNGVS, NICOLAVS MARSVS,

Ioannes Debnammus.

1532.

Anno 1532, tres iuuenes suspendio sublati sunt, propter dirutum idolum in
 oppido Douercourt Essexiae, proditore & accusatore Iacobo Darnello
 iureconsulto. Robertus Gayrnerus quartus effugit.

Gregorius Baynamus.

Anno 1532.

Cum Georgio Baynamo exustus est marsuparius quidam, de quibus ni-
 hil ferè habemus praeter nomina duntaxat, & martyrii annū, qui fuit 1532. Erat
 Georgius hic legisperitus, ex sodalitie eorum qui Londini in eade Lincolniensi
 (ut appellant) legibus Brytannicis dant operam & communi foro inseruiunt.
 Erat porro in eadem urbe marsuparius, quem dixi, laboribus uictum quæri-
 tans. His articuli à Io. Stockysleo episcopo Londinensi impingebantur, quod
 purgatorium abnegarent, & Diuis, maximè autem Thomae Becketo cultum
 detraherent. Quo nomine insimulati haereseos, quum deserere pietatis do-
 ctrinam nollet, ac errori cedere, ultimam aduersariorum uim experti sunt,
 Londini in igne constantissimo perfuncti martyrio, ob ueritatis, quam uitae
 suae pretulerunt, defensionem. Erat autem Stockysleus is, de quo alibi dictum
 est, qui moriens, ultima penè uoce, gratias agebat Deo, quod in uita quinquaginta non minus hereticos e uiuis fustulisset, ac combussisset. Crudelem pro-
 fectò, imò uix hominis uocem, qui Deum suis metiens affectibus, sanguine mi-
 ferorum ceu holocaustomatis letari existimabat, quum tamen ille ne Davi-
 dem quidem, & regem & prophetam sibi charissimum, iustissimorum etiam
 preliorum sanguine pollutum, in templi sui structuram admiserit in lege ue-
 teri. Et immanis hic Christomastix mitem & mansuetum Euangelij spiritum
 crudelitate naturae suae metiendum existimauit. Vide quò furor & preceps de-
 mentia homines rapit interdum, ut homines etiam exuant, dum precipiti ac
 prepostero iudicio zelum sine scientia uitae magistra tam impotenter conse-
 ctantur. Baynamus hic in igne patientissimus martyr tam infracto animo sup-
 plicij horrorem sustulit, ut fasciculis ultro in ulnas acceptis mortem quasi am-
 plecti uideretur, uultuque nihil mutato, uocem ad populū perpetuò intendit,
 adhorrens ad fidei constantiam: donec tandem flamma halitum corripiens, si-
 mul

*Stockys Epus orandi
 fuit 1530 fidei
 alius Baynamus qui
 prius ipse in carcere*

mul per nāres totum iam caput occupat, cerebrumq; liquefacit. Quanquam ne sic quidē illius cedit flamma superior fortitudo, quin ubi cerebrum ex ore ac naribus iam despumantem sensisset, protinus ori ad motis manibus ardorem aliquandiu prohibuit, unde uoci restitutus, denuō plebem alloquitur circumstantem, quoad natura demum uicta dum resistere terreno supplicio nequiuit, ad coelestem foelicitatem hominem transmittit. Accedit & his Richardus Bayfildus eiusdē martyrij candidatus. Erat hic Hadleā natus, monachus Burienlis, natura formidolosus, gratia autem fortissimus. Demum ob libros Tyndalli transuersos, eodem pariter anno exustus est 1532. Quo die hic nascere tur, ingens euenit aquarum eluuio, per totum illud oppidulum, atque in eam domum, ubi erat infans, uehementer irrumpens.

Ricardus Bay-
fildus an. 1532.

IOANNES FRYTHVS.

Anno 1533.

Inter ceteros indignos rerum humanarum casus, nullus mihi quidem iam diu indignior uidetur cōtigisse, quā Ioannis Frythi iuuenis tot modis ornatiissimi, longē indignissimum supplicium. Qui quum ita doctus fuerit, ut in omni literarum politionū excellentia & gloria uix habuerit apud suos ea certē ætate parem, tum eam rursus pietatem cum doctrina coniunxit excellenti, ut ultra in parte laudatior fuerit, quum utraq; esset laudatissimus, difficile dictu sit. Ac de doctrina quidem illius dicitur, Christo uolente, postea. Quæ autem pietas fuerit, uel hinc cōstare poterit, quod cū in tot tātisq; dotibus, eximijsq; animi ornamentis, quibus omnes ferē natura fauimus, facilem sibi uiam sternere ad honores ac dignitates licuisset: maluit tamen ille totum sese Ecclesiæ Christi consecrare, pulchrē nimirum illud exprimens, quod præclare à multis præcipi solet: Sic esse uitam hominibus datam, ut uir quo quisque melior sit, hoc minus ipse sibi uiuat, sed alijs, ac publicē utilitati seruiat, ortusq; nostri partem quidem magnam parētib; maiorē patriæ, maximam uerō Ecclesiæ, si uiri uelimus esse boni, impendendā esse cogitet. Oxoniæ igit primū uersari in studijs cœpit, enutritus in ea schola, quam aulam illi appellant Marianam. Natura miros etiamnum puero instinctus in seuit ad literarum, quibus destitnabatur amorem. Nec minus etiam ingenij promptitudinem, facilemq; quiduis arripiendi captum adiunxit, ut non tam missus ille, quā natus ad literas uideretur. Porro nec diligētia defuit, foelicitati par, dignaq; tanta indole. Quo factū est, ut nō tam φιλομαθής fuerit, quā etiam πολυμαθής euaserit. Quo in curriculo dum gnauiter se annos aliquot exercuit, non sine magno utriusq; literatura profectu, tandem in notitiam incidit ac consuetudinem Guillelmi Tyndalli, cuius auspicijs & ductu semina tum primū euangelicæ doctrinæ ac synceræ pietatis in sacro pectore accepta sunt. Parabat eo tempore Cardinalis Eboracensis Th. Vulseus collegium Oxoniæ, quod tum Frisuidæ, nunc Christi nomen gerit, extruere, ingenti quidem sumptu ac insueta magnificentiā, fortassis non tam simplici bonarum literarum amore & studio, quā ambitiosa quadam gloriæ suæ uenditandæ nominisq; ad posteros transmittendi cupiditate. Sed eam structuram, spontanea morte interceptus (accerditus enim à rege de quibusdam noxis, ueneno in itinere hausto se peremit) partim à fundamentis inchoatam, partim semiperfectam, exigua tantum parte absolutam reliquit. Eius ædificij quæ moles, quanta amplitudo & lux futurus esset, ex his quæ perfecta sunt, culina, aula, & cubiculorum aliquot ordinibus conspiciebatur, ubi tanta sculpture & lapicidarum subtilitate, operis maiestate, materiæ fulgore, aureis asteriscis & emblematis undiq; renitebāt omnia, ut si ad eū, quo cōcepta erāt, modū reliqua processissent, nō modò studiosorū collegijs omnibus, sed regum etiā palatijs tenebras penē offundere uiderētur. In collegium illud, Cardinalis ambitiosus, quicquid erat undiq; in toto regno

Frythus Tyn-
dallo familiaris

Collegiū apud
Oxonenses à
Card. instituit.

Vulsoy

eximium, conquirebat, uestes, uasa, suppellectilem, rerumq; preciosissimarum apparatus: iamq; & homines, ut quisq; in ulla literarum ac disciplinæ facultate ceteris præminebat, ei adscripsit sodalitiõ. Inter quos & multos & eximios, erat hic Ioannes Frythus, Guilielmus Tindallus Taurernerus Bostoniensis, musices longè peritissimus, Ioanes Clerus insigni eruditione cõspiciuus, aliq; tũ graui iudicio, tum perspicaci ingenio cõplures qui tum collatis pariter iudicijs & sententijs, quã rectius de rebus religionis sentire uidebãtur, hæreseos inflummati à Cardinale, mox in demissam & subterraneã eius collegij speluncã in carcerati sunt: ubi letifero pisciũ & salsamentorũ pedore affecti sunt, ad necem pene omnes. Ioannes Clerus cũ paucis alijs uiris bonis, ignotis tamẽ nomini- bus carceris eius purulentiã non ferens moritur, cuius excellentis doctrinæ & ingenij fama etiã nũ apud Oxonienses manet. Frythus uerò maioribus seruat rebus, fossam quidem illam euasit, non diu tamen & ipse immunis à suacruce. Etenim nõ multo post gliscẽte magis ac magis suspitione ac inuidia Frithiani nominis, continuo saua eum excepit persecutio. Qua demum coactus, secessionem ex Angliã facit ad annos fere quatuor. Reuersus iterum non multo post in odium ac insidias Thomæ mori incidit capitales: Qui cũ esset supremus regni cancellarius, terra mariq; eum persequitur, infessis uisjs omni- bus ac portubus: propositis insuper & premijs benè luculentis, si quis eius sibi indicium faceret. Hic Frithus angustijs undiq; circumuallatus, quo se uerteret nescire, latebras circumspectare, subinde alio atq; alio profugere, uestes simul ac sedes mutare, nusquam tamẽ in tuto esse, ne apud amicos quidẽ diu. Euenit forte Rhedingæ quum esset aliquãdo, quod oppidũ haud procul Londino distat, ibiq; pro errone habitus, uocatusq; in quæstiones, haud satis callidè mens simplex se tegere posset, quin speciem dissimulatã nescio cuius personæ præberet magistratibus, in ligneas soleas conijcitur, ubi aliquandiu sedens, fame ac inedia miserè exhaustus est, nec tamen se aperiens qui esset. Rogat tandem gymnasiarcham urbis illius ad se adduci. Erat tum is Leonardus Coxus, haud uulgari eruditione celebris. Qui simulatq; aduenisset, coepit ilico Frythus latina lingua suam deplorare captiuitatem. Captus ille sermonis elegantia, iam nõn commiserari, sed amare etiã incipit ignotum in tali fortuna ingenium: mox deinde de rebus alijs atq; alijs sermocinantes, de studijs, de scholis, ac linguis, è latina lingua in græcam delapsi sunt, in qua Frithus adeo amorem illius erga se pædagogĩ adauxit, ut prorsus in admirationem sui raperet, præsertim cũ audiret Leonardus eum Homerica carmina è primo Iliados tam promptè ac memoriter effundere. Vnde nihil moratus ille ad magistratus accurrit ilico, grauiter de iniuriã eorum quæstus in tam eximium & innoxium adolescentem illata. Frithus itaq; hoc pacto pædagogĩ fide ac opera solutus è numellis liber ac impune dimittitur. Quanquam non diu hæc ei durauit incolumitas, cruce eum undiq; comitante, qui insidijs tandem proditorijs interceptus in arcẽ Londinensem, ut appellant, mittitur, ubi cũ episcopis complures cõflictus sustinuit: sed cum Moro præcipue calamo & scriptis cõcertans. Initium autem scribendi eiusmodi dedit occasio: Sermonem aliquãdo habuit cum amico ueteri & familiari de sacramento corporis & sanguinis Domini, cuius disputationis omnis ferè materia in his quatuor maxime capitibus constituta est. Primo, quod nõ sit necessarius fidei sub damnationis periculo articulus. Secundo, quum Christi naturale corpus pari conditione omnem corporis nostri proprietatem (excepto duntaxat peccato) subeat: fieri non posse, nec esse consentaneum, ut duobus pluribũsue simul locis præter naturam corporis nostri contineatur: Deinde neque hic quicquam necesse esse, cur uerba Christi, iuxta τὸ φῦλον literè accipiamus, sed potius idiotismũ ac phrasin locutionis

nis obseruantes, phrasas cum phrasibus iuxta reliquę scripturę analogiā com-
ponamus. Postremò, quo pacto iuxta ueram & genuinam Christi institutio-
nē suscipi oporteret: quātumlibet ab ea sacerdotalis hęc, quę hodie subrepsit,
institutiōe diffiliat. Eius autem disputationis quia prolixior uidebatur tracta-
tio, rogabat amicus, ut ea quę disseruisset scripto cōprehensim mandare uel-
let, sibiq; ad memorię subsidium traderet. Ille licet inuitus admodum nec igna-
rus quā periculosa res alegg esset, eam mouere anagyrim, uictus tamen amici
precibus, uoluntati illius magis, quā suę saluti obsecutus est. Erat tū Londini
sartor uestiarius Guilielmus Holtus, qui magna simulata beneuolentia, ab *Guilh. Holtus.*
retlegendi copiam. Quod cum imprudens fecisset ille, alter rem rectā ad Mo-
rum cancellarium perfert. Quę res Frytho postea periculū necemq; creauit.
Morus libelli nactus exemplar, non solum ab hoc sycophanta: sed bina item *Thomas*
alia, eodem ferē tempore, ab alijs delatoribus ad se missa, parat ingenij ac scien- *Morus.*
tia, quantas potest uires, sententiam illius contrario scripto refutaturus. Libri
autem Frythiani hęc ferē erat summa & rationum cōplexio: primum ut sacra- *Liber Ioannis*
menti huius causam, haud necessarium fidei nostrę articulum ad salutem dice- *Frythi de sacra*
ret. Id uerò quā per se satis constaret, tum rationibus confirmari posse non ob- *mento.*
securis. Patres siquidem ipsos eadem, qua nos fide omnino seruatos esse. Idq;
ex Augustino tum ad Dardanum, tum ex alijs sexcentis locis liquidum esse.
Illos uero cū omnia crederent quę ad Christi spectabant natiuitatem, passio-
nem, resurrectionem, ascensionem, gloriam, nihil tamen de Sacramentaria hac
mutatione panis in substantiam corporis, cognouisse unquam, nec credidisse.
Quocirca si tam graue pondus hic habeat ad salutem articulus, certe aut illos
absq; eo seruari non posse, aut nō eadē prorsus fide, qua nos, seruatos esse ne-
cesse sit. Quanquā illud interim non negandū, quin prisce illi patres Christi cor-
pus omnes ederint eiusq; biberint sanguinem. Sed esus hic potusq; spiritua-
lis erat, fide uidelicet constans non dentibus. Omnes enim sub nube fuerunt
& de petra eos consequente bibebant. Petra autē erat Christus, qui tum uen-
turus promittebatur. Atq; hęc promissio primū facta est Adamo tum, quum
serpenti diceretur. Inimicitias ponam inter te & mulierem, semen tuum &
semen illius, &c. Deinde Abrahamo: In semine tuo benedicentur omnes gen-
tes &c. Addito insuper sacramento circumcisionis, quę & ipsa fœdus diceba-
tur non quod re ipsa ita esset, sed quod signum duntaxat gerebat fœderis inter
Deum & Abrahamum initi, nos uidelicet admonens, quo pacto & de hoc sa-
cramento corporis & sanguinis loquamur & sentiamus, nempe quod etsi cor-
pus dicatur Christi, ex eo tamen propriē iustificationis nostrę fructum intel-
ligamus, quę ex corpore & salutifero sanguine illius, in omnes promanat fide-
les. Consimiliter & Mosi eadem facta est compromissio mitissimo Israelitarum
sperny, qui non solum credebant & ipse in Christum, toties promissum: sed &
ipsum uarijs pręsignabat modis, tum ex Manna de cœlo, tum aqua de rupe
reficiendis suorum corporibus educta. Nec enim dubium, quin Manna, &
aqua hęc prophetico mysterio non caruerit, idem quippe tum illis declarans,
quod nobis nunc panis & uinum in sacramento. Ita enim Augustinus: Qui *Augustinus:*
cunq; inquit, in Manna Christū intellexerunt, eundem quem nos cibum spiri-
tualem manducauerunt. Quicunq; autem ex Manna solam saturitatem quæsi-
uerunt, manducabant & mortui sunt. Sic etiā eundem potum: petra enim *Augustinus su-*
erat Christus. Et mox iterum: Manducauit & Moses manna, manducauit & *periora tractat*
Phinees, manducauerūt ibi multi, qui Deo placuerūt & mortui sunt. Quare *10.*
Quia uisibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiri-
tualiter gustauerunt, ut spiritualiter satiarentur. Omnes eandem escam spiri-
tualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem bibebant, spiri-
tualem

tualet utiq; eandem: nam corporalem alteram (quia illi Manna, nos aliud) spiri-
ritualem uero eandem, quam nos. Ut omnes eundem potum spiritualem bibe-
runt, aliud illi, aliud nos: quod tamen hoc idem significaret uirtute spiritali.
Quomodo eundem potum bibebant? inquit Apostolus: De spiritali sequente
petra: petra autem erat Christus. Beda porro hec addens uerba: Videte, inquit,
fide manente, signa uariata. Ex ijs itaq; uidere est, Manna de coelo idem fuisse
illis, quod nobis est sacramentum eucharisticum, quorum utroq; significatur
corpus Christi de coelo delapsum. Et tamen nemo eorum dixit unquam Man-
na fuisse corpus Messiae: quemadmodum nec panis sacramentarius re ipsa cor-
pus Christi est, sed mystica illius representatio. Quemadmodum enim, Manna
de coelo delapsum, & panis de coena sumptus corpori parit saginam: ita cor-
pus Christi de coelo defluens, ac pro nobis traditum, animas uegetat creden-
tium in uitam aeternam. Quod si igitur utriusq; populi eadem salus, eademq;
fides sit, iam nihil erit cur nos in sacramento hoc ponamus, transubstantiatio-
nem magis, quam illi Manna suum mutatum crediderunt. Deinde si sacramenta
sint, iam ex ipso nomine signa esse rerum, aut omnino sacramenta non esse ne-
cesse est. Obiecit autem hic aliquis: Si fides unica tum apud illos tum apud nos
ipso sat esse ad salutem uidebitur, quorsum tum opus institutis sacramentis?
Respondet ille, tres esse causas, cur instituta sint sacramenta. Primam explicat
Dionysius Augustinus his uerbis, contra Faustum scribens: In nullum, inquit, nomen
religionis, seu uerum seu falsum, coagulari homines possunt, nisi signaculorum seu
sacramentorum uisibilibus consortio colligantur, quorum sacramentorum uis
inenarrabiliter ualet plurimum, & ideo contempta sacrilegos facit. Impie quip-
pe contemnitur, sine qua perfici non potest, pietas, &c. Altera est, ut sint admi-
nacula fidei alicuius in pectoribus nostris infigenda, simulac confirmande di-
uinae promissionis. Sed hunc sacramentorum usum, multi sunt qui nesciunt,
plures qui perperam ac praeposterum peruertunt, signa pro rebus accipientes,
atq; colentes etiam: nihilo fere meliori ratione, quam si quis hederam quae ta-
bernae uinariae appenditur, exugat, suam hinc sitim sedaturus: nec interim ta-
bernam ubi uinum est, introgreditur. Tertiò deinde usui subseruiunt, ut ad pu-
blicas gratias & doxologias Deo benefactori agendas, fidelium animos exu-
scitent. Atq; haec fere praecipua sunt libri illius capita.

Morus autem exemplar, ut dictum est, libelli nactus, calamum acuit quan-
tum potest, responsurus adolescenti (sic enim per totum libellum appellat)
sed ita, ut librum semel editum ac mundo ostensum, mox deinde a typis, omni-
bus modis curaret supprimendum, fortassis in hoc, ne qua ad Frythi manus, li-
bri illius copia deueniret. Ille tamen per amicos potitus exemplari tumultua-
rie descripto, respondet e carcere, nihil praetermittens, quod ad absolutam eius
rei pertractationem quisquam desideret. Huius rationes, ac argumenta, atque
e doctoribus petita testimonia singula commemorare, ut immensi esse negotij,
ita nec ualde necessarij arbitror. Praesertim cum Archiepiscopus Cantuariensis
Crammerus, in suo aduersus Vuintoniensem Apologetico, idem abunde pre-
stitisse uideatur, hinc contracta maxima praesidiorum copia, quibus contra eum
nititur. Nec scio an ulli magis auctori huiusce doctrine fidem acceptam debuit
Archiepiscopus, quam Frytho huic adolescenti. Quae autem ingenij illius soc-
licitas, & doctrinae fuerit praestantia, non solum ex his libris constare potest,
quos de sacramento reliquit, sed etiam de purgatorio. In qua materia cum trium
simul pertinacissimorum antoganistarum impetus, Roffensis, Mori & Rastalli
sustinuisset, quorum alter doctorum praesidijs, alter scripture contextu, tertius
naturalis philosophiae adminiculis in eum coniuratam fecerant impressionem:
ille ceu Hercules non contra duos, sed cum tribus simul congressurus, adeo il-
los protriuit, represit, iactauit sursum ac deorsum, ut Rastallum in suas partes
reflexerit.

Beda super 1.
Cor. 10.

Obiectio.
Augustinus con-
tra Faustum lib.
29. Cap. 11.

Roffensis, Mo-
rus, Rastallus,
contra Frythum.

reflexerit. Accedit ad cæteras huius iuuenis laudes, amica etiam & prudens quædam ueritatis dispensandæ moderatio, pariter cum erudita pietate coniuncta. Quæ uirtus tantum in ecclesia Christiana semper ualuit, ut sine hac ceteræ dotes cognitionis quantumuis magnæ, haud ita multum prosint, ob sint etiam nonnunquam. Atq; utinam adeo ab omni motu dissidiõrum tranquilla essent ubiq; omnia, ut nulla esset usquam Zuinglianorũ aut Lutheranorum mentio apud Christianos, cum neq; Zuinglius, nec Lutherus pro nobis sit mortuus: sed omnes unum essent in Christo Iesu. Neq; enim quicquam his ipsis autoribus, scio, si uiuerent, cõtingeret grauius, quam sic nomina sua in factionum materiam rapi, qui tantopere contra omnes depugnabant factiones. Non hic discussio ultra pars propius ad ueri collimet scopum: neq; sic me intermisceo, ut alterutri parti quicquam detractum temere iudicando uelim, utinam utramq; potius alteri coniungere liceret, uerum quoniam in manus Ioannis Frythi incidit historia, nequeo profecto pium ac prudentem in eo uero moderationem non toto amplecti pectore. Qui cum totam hanc sacramenti causam doctè non minus quam uehementer apud Anglos, sustinuisset (ut nemo ferè uel uehementius uel foelicius) adeo id moderatè, nulloq; contentiõis studio fecit, ut ne papistis quidem ipsis nisi necessitate adductus, fuisset unquam reluctaturus: in cæteris uerò ubi nulla esset contendendi necessitas, omnia concedere ac tribuere concordia paratus. Declarabat id modestissima illius ratio & sententia. Nam cum Morus alicubi de sacramento disputans atq; Doctoris Barni eum autoritate premeret, in statuenda corporis sanguinisq; in sacramento præsentia: respondit ille, Moro, socijsq; hac quidem conditione polliceri se, dummodo sententia illa Lutheri atq; Barni pro recepta haberi posset, uerbum deinceps ea de re nunquam habiturum esse. In eo enim utroq; conuenire secum, non esse adorandum sacramentum. Ea autem sublatam idololatriam, æquo animo sese, quid quisq; uellet, de sacramento sentire liberum permittere: quandoquidẽ iam nihil restaret in eo ueneni, quod quisquã deberet amplius posset uè metuere. Itaq; cum in eo conuenirent quod esset præcipuum sacramenti caput, in reliquis perfacile coituram esse concordiam. Hæc ille hætenus in eo libello, quem de Barni fuga, contra Morum conscripsit. Quæ uox mansuetissimi in Christo martyris, si in hac tam exulcerata nostrorum temporum *διχοστασία* locum obtineret, perleui momento hæc partium studia in gratiam conflari possent, longeq; plus in Ecclesia concordia, tum foris minus offendiculorum foret. Sed nescio quænam feralis ac dira Ate occultè se immisceat rebus, omnia uitians, ut nulla ferè tam exilis sit causa, in qua quisquam ferre alterum possit à sua dissentientem opinione. Dum quisq; sua tuetur mordicus, pluresq; intendere malunt quam remittere funiculum. Accedunt qui & frigidam ultro suffundunt, multiq; receptis follibus caminum exuscitant, paucissimi qui restinguant incendium. Cæterum si paucos habemus huic Frytho similes, facile hæ fortassis factiones in cõcordiam abirent: aut si opiniones non possent, animi tamen possent inter se coniungi. Quam ego uerò opiniones ipsas neq; tam atroces esse neq; tanti momenti dico, quæ dignæ istis tragœdijs uideantur: quum nullius animæ salutem, aut damnationem attingant necessario. Rursus nec tam inter se disiectas procul, ut nulla queant ratione conciliari, modo adhibito Frythianæ moderationis temperamento, quod ab utraq; possit parte impetrare aliquid. Qui totam hanc sacramenti rationem spiritualiter accipiendam putant, rectè quidem illi, propiusq; fortassis ad Christi mentem accedunt: at nihilo tamen propterea uiri meliores ipsi, qui literæ uestigijs inhærentes, unà cum ipsis tollunt quod est in cerimonia superfluum noxiumq;. Tollunt ergo illi è sacramento transubstantiationem, idem & isti (nam à nominibus factionum abstineo) faciunt.

Ioan. Frythi moderatio.

Doct. Barnus Anglus. Lutherani & Zuingliani in summa rei conueniunt.

Desiderata his temporibus moderatio.

Auferunt illi priuatæ missæ sacrificium, itidem & isti. Illi pseudololatriam explodunt, nec isti ferunt. Porro utriq; pariter præsentiam Christi in mystica cœna statuunt. Hactenus utrinq; in tam multis conuenitur. Quid ergo discordia est? Quippe cum utriq; ut dixi, Christum pariter præsentem fateantur, de modo tantum præsentia dissensio est: quem alteri realem dicunt, alteri spiritualem esse malunt. At quanto id erat, mea ratione, satius, si publico utriusq; partis consensu, posset in has ueniri condiciones: ut suo quisq; sensu contentus, ita omnes de præsentia Christi simpliciter conueniamus, ut de modo inter præsentia seu iustitiam quoddam inducatur ad dies aliquot: sicq; dissipationes in inducias uertant paulisper, donec uel tempus hominibus charitatem; uel charitas controuersijs istis medelam afferat.

Sed de his iam satis, ac plus quam institueram, cæterum huc nescio qua aurâ delatus ex occasione Ioannis Frythi, paulo fortasse longius in Germanico hoc pelago prouectus sum. Iam igitur reducta rate in Angliam iterum quem cepimus cursum teneamus, de Frythi morte & examine dicturi. Postquam igitur iam satis cum Moro, cum Rossensi, & Rastallo Mori genero, calamo & scriptis cōflictatus esset: tandem Lambertum perductus, apud Cantuariensem primum, deinde Croidoniam apud Vuintoniensem, causam egit. Postremo Londini in publico episcoporum confessu in iudicium reuocatus, constantissime se tuebatur, si modo audiri potuisset.

Quæ autem iudicij illius ratio, qui modus examinis fuit, quiq; obiecti articuli, res ab ipso breui commentariolo excepta est, atque è carcere transmissa ad amicos. In quo primum eos affatus breui præfatiuncula: Scio, inquit, graue id uestris esse animis, quod aduersarij nostri adeo sibi ipsis omnem dicendi locum permittant, nobis nullam relinquunt respondendi facultatem, quantumlibet æqua afferentibus. Vos tamen hoc quicquid est sollicitudinis uestræ, totamq; hanc causam Deo iudici permittatis hortor ac moneo: qui longe diuersam iudicij rationem initurus est, idq; per breui spero. Interim qui obiecti sint mihi articuli, quæq; condemnationis capita extiterunt: ut rem certo intelligatis, libuit ad uos breuiter ac summam perscribere. Principio omnis hæc examinationis materia, duobus potissimum articulis cōprehensa est. Purgatorio, & re sacramentaria.

Purgatorium.

Ac de Purgatorio primum sciscitanti sunt, an crederem usquam locum esse eiusmodi, expiandis post hanc uitam defunctorum maculis. Ego protinus locum usquam esse talem pernegavi. Siquidem duabus duntaxat partibus cuiusque naturam hominis constare dicebam, corpore uidelicet & animo. Quorum alterum uaria cruce perpurgatur in hoc mundo, à Christo hic nobis imposita, qui castigat omnem filium quem recipit: puta, afflictione, mundi huius oppressione, persecutione, carceribus, &c. Omniumq; postremo, mors peccati stipendium infligitur. Anima uero nostra uerbo purgatur Dei, quod per fidem imbibimus, in salutem tum animi tum corporis. Quod si uos tertiam hominis partem aliquam præter corpus & animam mihi demonstrabitis: & ego uobis tertium, atq; interiectum locum, quem ipsi purgatorium nominatis concessero. Sin id nequeatis, mihi quoq; pontificia purgatorii officina necessario explodenda est. Quanquā non ita arbitror purgatorii huius tam grauem esse materiam, ut uehementer ad salutem cuiusquā, aut condemnationem pertineat, in utramcunq; partem statuatur.

Sacramentum altaris.

Secundo loco quaesitum est, de altaris sacramento, an uerum esse Christi corpus existimarem. Ego uero & Christi, simul & nostrum esse corpus respondendi: quemadmodum D. Paulus 1 Corinth. 10, nos docet. Quatenus enim ex multis satis unus coalescit panis, corpus utique nostrum designat, qui diuersa

uerſa quum ſimus, multaꝑ membra, in unum coetum ſeu corpus conſocia-
mur. Similiter & de uino, quod e multis collectum uuis botrisꝑ in unum li-
quorem confluit. At idem rursus panis quatenus frangitur, Chriſti corpus
eſt: declarans, corpus illius redimendis peccatis noſtris morti tradendum eſſe,
atꝑ atterendum.

Quatenus porro diſtribuitur ſacramentum, Chriſti corpus in eo, fructusꝑ
paſſionis eius ſignificatur, cuius peræque ad uniuerſos fideles redundat com-
municatio.

Deniqꝑ quum ad eſum præbetur, percipiturꝑ a manducantibus, eſt cor-
pus Chriſti, ea nos ſignificatione admonens: quod internus uidelicet homo
noſter haud aliter corpore & beneficijs Chriſti reficiatur, quam panis in ex-
ternam noſtri alimoniam ſuſcipitur, quem ore dentibusꝑ accipimus. Tum
illi, Quid, inquit, non credis ergo uerè organicum corpus Chriſti, re ipſa,
atque ſimpliciter ſub ſacramento citra omnem tropum figuramꝑ contineri?
Proſus uerò, inquam, non arbitror. Quanquam non ita hoc accipi uelim,
ut quod iam a me negatur, uos ſtatim pro neceſſario aliquo fidei articulo du-
catis. Vt enim ueſtra hæc ſententia, quam aſtruitis, nullum conſtituit gra-
uem aut neceſſarium fidei articulum: ita neque de hoc ipſo quod in contra-
riam partem ſtatuiſmus, ſic iudicari uelim, & ilico inſtar articuli fidei habeatis
quod inſciamur. Quin potius ita rem ſuo cuiusꝑ iudicio liberam permittite,
ut utraqꝑ pars ſine alterius contemptu & inuidia, ſuo ipſius ſenſu abundet,
mutuamꝑ inter ſe charitatem foueat in Domino, atque infirmitatem toleret.

Post hæc proferentibus deinceps Auguſtini locum, ubi ait ille, Ferebatur in
manibus proprijs: reſpondi, Auguſtinum ſui ipſius dilucidum eſſe interpre-
tem, qui alibi ſic habeat, Ferebatur tanquam in manibus proprijs. Quæ nimi-
rum oratio non eſt ſimpliciter aſſeuerantis, ſed per ſimilitudinem duntaxat
exprimentis. Quanquam etſi ipſe ſe Auguſtinus non explanaret, tamen
idem ad Bonifacium ſcribens, perſpicue admonet, ſacramenta rerum earum
quarum ſacramenta ſunt, ſimilitudinem habere, atque repræſentare: Ex eaꝑ
ſimilitudine plerumꝑ etiam ipſarum rerum nomina accipere. Itaqꝑ iuxta hanc
regulam dici poterit ipſe proprijs geſtari manibus, quum ſacramentum ge-
ſtaret ſui corporis & ſanguinis.

Chryſoſtomi deinde ſententiam inſarciunt, Chryſoſtomi
quæ prima quidem fronte illorum ſauere opinioni uideri potuit: Ille enim in
quadam de Euchariftia homilia ſic ſcribit: Num panem, num uinum uides,
num in ſeceſſum ut reliqui cibi abeunt? Abſit. Non ſic cogitandum eſt: quem-
admodum enim ſi cera igni adhibita, aſſimilatur illi, nihil ſubſtantia remanet,
nihil redundat: ita & hic puta myſteria conſumi corporis ſubſtantia, &c. Huic
ego Chryſoſtomi loco, ipſum rursus Chryſoſtomum oppoſui, tanquam fide-
liſſimum ſui interpretem, qui alibi in hac uerba ſcribens: Interiores, inquit,
oculi ut panem uiderint, creaturas tranſuolant, & non de illo pane a piſtore co-
cto cogitant: ſed de eo qui dixit ſe panem uitæ qui per myſticum panem ſigni-
ficatur, &c. Hæc inter ſe duæ ſententiæ ſi conferantur, facile inter ſe mutuo al-
tera explicabit alteram. Vbi enim in priore rogat, num panem, num uinum
uides? idem in posteriore negat, Nam interiores, inquit, oculi, ut panem ui-
derint creaturas tranſuolant, neque iam de pane cogitant, ſed de eo qui per
myſteria hæc ſignificatur. Fit itaque ut quod uideat, hoc ipſum rursus idem
non uideat. Externis quippe & corporeis oculis panis cernitur, quum inte-
riores oculi neꝑ panem neꝑ uinum ſentiant, ſed his præteritis atꝑ neglectis
in aliud potius intendantur. Quemadmodum uſitato loquendi genere, uul-

Auguſtinus ſui
interpres.

Chryſoſtomi
locus.

go dicimus per lulum quoties per incuriam aliquid admittimus, aut prætermittimus indiligentius, nequaquam nos uidere quod agimus, non quod reuera non uideamus quod tractatur: sed quod mens aliubi defixa, nequaquam in id intenditur quod uident oculi. Ad eundem modum & ad eam quæ sequuntur responderi potest. Num in secessum ut reliqui cibi abeunt? Minime uero dixerim. Nam reliqui cibi, per uiscera in aluum traiectioni, ubi de se alimonia præbuerint corpori, postea in secessum abeunt. At hic spiritualis cibus est, qui per fidem acceptus, & corpus pariter & animam, in uitam faginat sempiternam, nec in secessum unquam transmittitur. Vtq̃ superius exteriores oculos dicebam panem contueri ipsum, quem tamen interni oculi in aliud occupati non peruiident, nec cogitant: haud secus & externus homo noster panem digerit, ac in secessum excernit: at internus de eo neque sentit nec cogitat, totus in eo intentus quem designat sacramentum. Vnde idem Chrysostomus paulo superius præclare his uerbis nos admonens: Mysteria, inquit, omnia interioribus oculis consideranda sunt, hoc est, spiritualiter: Sed obiectant illi, eam Chrysostomi mentem non esse: Qui uel exemplo illo declararet facile, neque panem manere, nec uinum. Respondeo hoc falsum esse. Quippe exemplum, quod assumit, non alio pertinet, quam ut oculos nostros spirituales à rerum spectabilium contemplatione auocet, atq̃ alio transferat, perinde ac si res illæ, quæ oculis peruiidentur, omnino non essent. Ab istarum igitur rerum consideratione mentem nostram traducit, ac in eum collocat, qui his significatur mysterijs. Huncq̃ autoris sensum esse, uel ipsa quæ subsequuntur uerba demonstrant: ubi mysteria omnia interioribus oculis nos considerare iubet, hoc est, spiritualiter. Verum siue in hunc siue in illum sensum uerba Chrysostomi spectentur, æque omnino nobiscum, contraq̃ aduersarios faciunt, quoquo accipiamus modo. Si enim manere panem dicat & uinum, non est quur pluribus fatigemur. Sin contra senserit non manere, sed uerti panis & uini naturas: tum falso sacramenta mysteriaq̃ dicuntur panis & uinum esse, quum nusquam omnino esse in rerum natura dicantur. Quod enim nusquam est, quo pacto id sacramentum esse, aut mysterij locum supplere potuerit? Postremo si de formis duntaxat & speciebus, quas appellamus, dixerit, certum est eas continuo remanere, nec usquam consumi corporis substantia. Quamobrem in eum, quem dixi, sensum uerba Chrysostomi hæc accepi perneceesse est.

Subit hic quosdam nonnulla forsitan admiratio, quum materia hæc de sacramenti substantia ab articulis fidei seiuncta, neminem obliget necessario ad gehennam, uel ad salutem, siue credatur, siue minus: quin potius in medio relinquatur omnibus, de qua liberum sit pro suo cuiq̃ sensu, quid uelit in hanc uel illam partem æstimare: modo neutra pars contemnat alteram, sed animorum concors charitas, in opinionum dissensione retineatur: quid sit ergo quur mortem propterea oppetere uelim.

Causa uero quur moriar huiusmodi est, quod theologis & Ecclesiæ processibus in eo consentire non possum: statuendum esse pro fidei articulo necessario, ut sub condemnationis periculo credamus substantiam panis & uini, in corpus & sanguinem seruatoris nostri Iesu Christi commutari, formis duntaxat non commutatis.

Quod ipsum etiam si maximè uerum esset (id quod ipsi tamen nulla uel scripturæ, uel doctorum autoritate sunt unquam probaturi) ne sic quidem efficient, ut dogma illud quantumuis aliqui uerum, pro necessario fidei articulo

niculo habeatur. Sunt enim uera multa tum in scripturis ipsis, tum etiam alibi, quæ tamen omnia nulla nos obstringant necessitate ad credendum, tanquam fidei articulus. Sic uerum est, me uinculis captiuum teneri, quum ista scripseram, haud propterea tamen hoc ipsum pro fidei sum habiturus articulo, quin uobis aliter licebit nullo salutis discrimine sentire ac credere.

Quæ autem doctrinæ transubstantiationis seu transmutationis ad stipulari nequeam: uariæ me inducunt rationes. Primum, quod falsam eam uariamque esse, nec ulla uel è diuinis literis, uel è probatis denique doctoribus perita ratione niti uideam. Secundo, quod exemplo meo nolim autor esse Christianorum cæui, ut quicquam in fidem admittant præter necessaria symboli capita, in quibus omnis constituitur salutis nostræ summa: præsertim eiusmodi quorum fides nullum habent certæ rationis autoritatisque argumentum. Addoque insuper, nec ullam esse Ecclesiæ ipsorum (quam appellant) facultatem tantam, quæ fidem nostram talis cuiusque modi articuli necessitate, sub animæ periculo possit uel debeat astringere. Tertio, quod nolim in theologorum & sacerdotum nostrorum gratiam, tot Germanorum, Heluetiorum, cæterarumque nationum populis in eo præiudicare, qui omnes hac ipsa panis & uini mutatione in corpus & sanguinem Christi reiecta atque explosa, una mecum omnes sentiunt, tam ij qui Lutheri quam qui Oecolampadij partes amplectuntur. Quæ quum ita sint neminem reor æqua præditum conscientia, qui mortis meæ rationem non sunt probaturi: idcirco mihi inflicta, quod transubstantiationem non putem, etiamsi uera esset, pro articulo tamen fidei statuendam. Atque hæc hæcenus de articulis totaque disputatione Ioannis Frythi: qua nihil potuit uel æquius esse uel moderatius. Sed quum nulla ratio contra uim & crudelitatem furiosorum ualere potuit, oppressus ab illis uerius quam iudicatus, externo ac ciuili magistratui, ab his rursus licitoribus committitur. Qui demum Londini in forum equinum (Smythildianum nostri uocant) productus: atque ad trabem religatus, qua constantia & alacritate mortem sustinuit, illud sat argumento fuerit, quod facibus ac flammis ei iniectis, Ignea samenta ultro obujs ulnis amplexus sit, facile declarans, quanta animi æquitate corpus supplicio exponeret, Christi ueræque doctrinæ causa, cuius ille non leue testimonium eo die apud omnes edidit, ac sanguine obsignabat suo. Mortem autem eius paulo longiorem reddidit uentus, qui flammam ab eo auersam ad alterum sodalem à tergo illi adligatum detulerat. Sed ea patientia animi obfirmabat illius, uires subministrante domino, ac si nihil ei acerbum in longiori cruciату accideret, imò lætari magis ille de sodali, quam de se sollicitari uideretur. Hæc nimirum est uirtus Christi pugnans ac uincens in sanctis suis, quæ nos pariter cum illis sanctificet, ac dirigat ad gloriam nominis ipsius Amen.

Quæ transubstantiationi non subscribit Ioannes Frythius.

ANDREAS HUETTUS.

ERat eadem tempestate Londini iuuenis quidam ingenio simplici, ac literarum rudis, doctus tamen ad regnum dei feliciter, Andreas Huettus, qui uestium consuendarum opificium cum ciue Londinensi, cui tum erat mancipatus, exercebat. Hic ab eodem Guilhelmo Holto accusatore delatus, quum in hoc ipso episcoporum confessu, post Frythum, rogaretur, quid de sacramento sentiret eucharistiæ: Idem, respondit, quod D. Ioannes Frythus. Tū episcoporum nescio quis: Quid, inquit, an non tu credis realiter corpus esse Christi, quod à Maria

Anno 1552.

Stokesleus. Maria uirgine natum est. Ita, inquit ille, non credo. Cur non? Quia, inquit, iur-
bet me Christus ne temere credam omnibus, qui dicunt, Ecce hic Christus. Sub-
Ecce illic Christus. Multi enim surgent pseudoprophetae ait Dominus. Sub-
ridentibus mox episcopis quibusdam, Stokesleus episcopus Londinensis,
Quid, inquit, Frythus haëreticus est, iamq; incendio adiudicatus. Quod nisi
ipse, opinione reuocata, te submisseris, pariter cum illo deflagrabis. Nihil
equidem, inquit ille, detrecto. Sciscitante itaq; episcopo an opinione disce-
deret, ille quã responderet: Quod faceret D. Ioannes Frythus, idem se quoq;
facturum esse, in carcerem una cum D. Frytho, deinde in pyram coniectus,
socium se beati martyrii illius adiunxit. Ibi tum Doctor Cookus quidam ne-
scio cuius templi Londinensis pastor, populum pro concione commouit, ne
quis pro ipsis magis, quã pro cane oraret: Frythus ad hoc subridens ue-
niam illi à Domino precatus discessit. Ea uox, ita ut par erat, uulgi animos nõ
immeritò ad indignationem commouit. Post hec, eodẽ anno Nouembris 3,
publico senatusconsulto pontificia autoritas per Angliam antiquata atque in
Regem trãslata est. Quæ huius rei occasio, atq; origo fuerit in aliũ differemus
ea de re fusiùs (largiente Christo) dicturi locum.

*Pontificis, auto-
ritas Anglis ex
plesa.
Rossensis, Mo-
rus truncati ca-
pite.*

Anno porrò insequenti 1535, mensis Iunij 22: Episcopus Rossensis, & Tho-
mas Morus, quos modò autores Frythianæ necis commemorauimus, ipsi quoque
ad supplicium pertracti, capite plexi sunt, diuinæ uindictæ iustissima ratione,
eo quòd legibus publicisq; regni decretis in abrogando pontificis dominatu
suffragari detrectarent. Miretur hic forsàn aliquis, quid acciderit, utris tam
grauibus, tamq; non indoctis, ut ob causam tam non grauem ac homuncio-
nem Pontificem uix uita dignum, mortem sibi oppetendã duxerint. Sed ui-
get ac uigilat in rebus humanis uindex iustitiæ Numinis, qua fit, ut sua cuiusq;
crudelitas erga alios, in caput demum ipsius refundatur, gladioq; referantur
plerumq; qui gladio perimunt nec quisquam diu impunitam cruentam alio-
rum in alios tyrannidem conspexerit. Quin & ante illos mense eodem die 19;
de tribus Chartusianis Exmenio, Mydelmoio, & Nudigato supplicium ean-
dem de causa sumptum est, qui primum semisuspensi, deinde in quatuor par-
tes deartuati, pontificiæ suæ deuotionis, dederunt satis atroces pœnas.

*Detrib. Chartu-
sianis sumptũ
supplicium.
Exomenius.
Mydelmoius.
Nudigatus.*

DE RIDICVLO QVODAM CARDINALI

tia magnificentia spectaculo Londini.

Anno 1517.

DE Thoma Vulsæo Cardinale Eboracensi supra quædam semel atq; ite-
rum attigimus. Nec iam multa de eo referre in historia tam grandi ua-
cat, nec in tam seria retulerit. Illud tamen silentio transmittere non lubet, uel
ut uarietate rerum historiæ nonnihil tædium minuamus, uel quia res ipsa non
inutilis alioqui exẽpli esse poterit. Quemadmodũ enim Lacedæmonij quon-
dam temulentos solebant liberis suis spectaculi uice proponere, quo facilius
ex eius uisij sceditate, ad sobrietatis studium eos accenderent: ita nec obfue-
rit exempla interdum extare, quæ minus honesta sunt, unde ceteri rectioris
uidelicet officij documenta colligat. His igitur tẽporibus Leo pontifex bellũ
cõtra Turcas magno molimine cõflaturus, tres simul legatos hoc nomine Ro-
ma dimisit, quorũ unus in Germaniã, alter in Galliã profectus, Laurentius ue-
rò Campeius in Angliã destinatur. Qui quũ iam Caletũ aduenisset, Cardinalis
Eboracensis, re intellecta, episcopos & doctores quosdã eò quantũ potest, ob
uĩã legato uenienti mittit, qui sic ei instillarẽt, ut si legationẽ eam uelit non esse
irritam,

irritam, remisso ad pontificem nuncio efficeret, ut ipse in eadem quoque legatione ei coniungatur. Id quod faceret in causa fuit, quod auctoritatem suam legati accessu depressiorem fore nonnihil animaduertit. Eoque ut ex æquo auctoritatis gradu paria illi faceret, in legationis uenire societatem cupiebat. Campeius uero nihil horum suspicans, homo credulus, fidem uerbis accommodat, Romam mittit, diploma accipit trigesimo quinto post die, quod ius legationis inter utroque ex æquo & bono diuideret. Interea temporis Eboracensis uestes ei muricatas mittit uestiendis famulis, qui minus splendide culti prius uidebantur. Rebus in hunc modum instructis, & præparatis: soluit tandem Calito in Angliam Campeius, ubi primum portu Douerienti exceptus, ac deinde stipatus optimatibus, & Cantonum gensorum turba Londinum uersus contendit. Per singula oppida publicæ ei supplicationes decretæ ingrediuntur accipiunt, dimittuntque exeuntem. Progresso paulo longius, Dux Northolensis cum multa nobilitate procedit legato obuiam, deducturus inde Londinum. Ibi legatus primum mutato cultu, Cardinalitiam sibi trabeam circumdat, Syrioque ardebat murice læna. Nunc accipe ambitionis dignum Cardinale exemplum. Habebat mulos proprios octo Campeius, sarcinulis uariisque apparatus onustus. Ratus autem Eboracensis id non esse satis pro amplitudine Cardinalitia, ad numerum adiecit mulos alios 12 onerarios, cum uacuis hyppoperis, & mulionis penulis ex colore purpureo, magnifice stratos. Cum ipsi igitur uiginti mulis urbem postridie ingressurus legatus pontificius, primo mirificam sane speciem præbuit oculis intuentium, raræ cuiusdam & Lucullianæ planæ opulentia: unde nec mediocris omnium admiratio consequuta est, quasi semideum quendam, legatum uidelicet tot, tantisque thesauris præditum essent excepturi. Sic enim solet uulgus hominum, maiestatem Ecclesiæ, & ecclesiasticorum, non alia referre, quam externo strepitu & pompa rerum mun danarum metiri. Caterum in media hac hominum admiratione, lepidum sane ac perridiculum accidit delusæ ambitionis spectaculum. Siquidem dum per summam celeberrimamque urbis plateam iter facit Mulio, sua iumenta cum impedimentis agens, dumque frequentes undique adcurrunt contemplabundis repente, ut sit, unusquisque e mulis rupto capistro, quo stringebatur, in proximos alios impetum facit, atque illi uicissim in alios. Quo factum est, ut tumultuantibus inter se caballis, eorum aliquot gestamina humi effuderint, tanta ui, ut bulgæ ipsæ luxatis seris, Cardinalitios thesauros, uel potius pro thesauris carbones ostenderint, non sine multorum risu: maximè autem puerorum & puellarum, quorum alij fragmenta carniū, alij panis frusta, alij oua assata, aut equorum soleas, uetustos calceos, aliaque id genus struta in plateis colligentes, clamitabant, En, inquit, D. Cardinalis gazas. Equifones uehementer pūdefacti, thesauros iterum recolligentes pergunt in itinere. Quos non multo post ad horam diei tertiam ipse consequitur Cardinalis, 29 Iulij in urbem ingressus, inde ingenti honoris pompa deductus in templum summū diuo Paulo sacrum. Quum autem ex more omnes pontificia benedictione aspersisset, mox ad Eboracensis aedes tractus est: ubi postremo exceptus ab altero Cardinale, cum illo unā ad regem sequenti die dominico contendit, suam demum aduersus turcas obiturus legationem. Qui totam fere Ungariam eo depopulari spacio potuissent, quo isti student qua solennitate suam satis exornent legationem. Sed nos gloriosis relictis Cardinalibus, ad simplices Iesu Christi Martyres redeamus.

Guilhel.

ANNO 1535.

Guilielmus Tyndallus propè Vualiaë fines natus, in academia Oxoniensi à puero institutus, moribus integerrimis, ac uita inculcata semper ab omnibus habebatur. Is simulatque legendis Lutheri libris auram sibi aliquam diuinæ ueritatis percepisse uisus est, nihil ad summam sibi curam ac diligentiam intermittendum existimauit, ut & ceteros Anglos suos, ad eandem pariter iudicij & cognitionis normā pertraheret. Id autem quò felicius faciliusque perficeret, primum in uertendis utriusque testamenti libris, pariter cum Frytho suo, utilem cum primis ac salutiferam Anglis omnibus operā nauauit. Addidit & complura alia de uarijs argumentis conscripta opuscula, partim μεταφραστικά, quædam διδασκαλικά. in quibus est illud nobilissimum eius de Christiana obedientia, conscriptum monumentum, in quo salutari dexteritate, ad omnes officij partes, Christianas mētes erudit, quædam porrò πολεμικά & ἐλεγκτικά contra Morum atque alios, quæ non sine ingenti multorum applausu, maiorique fructu perleguntur. Contra uerò episcopi neque segniter pro Ecclesiæ suæ nanijs dimicantes, nullum non mouent lapidem, quo tum alia ipsius scripta, tum potissimum Bibliorum uersionem è manibus hominū excutiant. Qua in re, quoniam niam historia historiam trahit, subit hic animo, indignum sanè silentio, lepida arte delusum Cutberti Tonstalli, sumptuosum multo magis quam prudens consilium. Quum primum aut Tyndallus anno 1530, nouum testamentum in uernaculam linguam appararet, ex quo magna copia repētē eorum librorum coepit fieri: episcopus Londinensis Cutbertus Tonstallus, non uulgariter ea dere sollicitus, consilium captat cum mercatorum quodam Augustino, Parkyngtono, de abolendis his noui testamēti libris. Ille quum Tyndallo clam faueret, episcopo hoc dabat cōsiliū: nempe si exponeretur tanta pecuniarū summa, quanta sat esset coemendis omnibus eius impressionis exemplaribus, facile futurū, ut huiusmodi libri ad unum omnes tollerentur. Nec mora, arrepto mox consilio, pecuniam exposuit episcopus. Mercator acceptam, Tyndallo tum exulanti ad assem protinus uniuersam tradidit. Ex quo factum est, ut Tyndallo suppeteret, non solum quod sibi cæterisque ad uictum sufficeret, sed quo maiori etiam diligētia & librorum copia secundā posset editionem adornare.

Sub idem tempus quum Georgio Constantino multa obijcerentur hæreseos nomine à Th. Moro, iamque satis ille de uita periclitari uideretur, promittit tandem Morus, in cæteris quidem omnibus propitium se illi fore, & condonaturum, modò unum quod rogaret, ingenue uereque fateretur, nempe ut scire ab eo posset, unde Tyndallus, loius, cæteri que peregre exulantes hæretici alerentur. Semper enim Morus id summo studio molitus est, horum hominum patronos, quacūque posset ratione expiscari. Tum ille: Vis ne, inquit, Domine, hac lege uerū tibi prodam? Maximè uerò. Dicam ergo, inquit, tu uide ut promissis stet. Stipulatur ille. Episcopus, inquit, Londinensis unus omnium maximè, irrogata in eos ingenti pecuniæ uī, pro redimēdis noui testamenti libris, cunctos istos hæcenus aluit. Subridens tum ille. Credo id equidem tibi, ita habere ut dicis. Idque adeo episcopo ipsi libros tum prius empturienti, futurū presagiebā. Itaque dimissus Constantinus impune abiit. Sed ad Tyndallum redeo, qui demum post multos exantlatos labores, Antuerpiæ opera & prodicione Angli cuiusdam (ut quidam suspicantur) Philipsij, at non sine episcoporum procuratione à Louaniensibus theologis captus, atque in carcerē abreptus est. Interim D. Cromelius literis sæpe ac diligenter ad Louanienses perscriptis, omni conatu eum eripere satagebat. Demum post annuam custodiam per Louanienses eductus ad ignis supplicium, postquam ad palinodiā nulla ratione nec ille adduci, nec ipsi ab errorū pertinaciā abduci potuerunt, Bruxellis lata mortis sententia iudiciaria, Vuilfordiam Brabatiæ oppidū pertrahitur exurendus, ubi

Cutberti Ton/
stalli delusum
consilium.
Augustinus Pa/
kyngtonus.

Georgius Con/
stantinus.

ubi cum magnâ constâtia uitam inuictus Christi martyr, & Anglorum, ut non immerito à quibusdâ nuncupatur, apostolus posuit in Domino. Fertur de eo relictum hoc elogium procuratoris, quem ibi generalem uocant, *Hominem* Procuratoris
de Tyndallo
elogium. perdoctū fuisse, pium, & bonum. Inter cætera diuinæ pietatis illius argumēta, illud mihi in primis illustre uidetur, & historia dignum, quod de Tyndallo non ita pridē à Mercatore graui & æfionis accepi. Erat Antuerpiæ cum mercatoribus unâ cœnantibus fortē præstigiator, qui magicis suis artibus, uina ac cibos quoscunq; aut undecunq; quis uellet, mensæ susteret, atq; hoc genus similia patraret. Tyndallus comperta re, rogabat ex eis aliquem, ut sibi quoq; ibi ubi ille adesset, interesse liceret. Quid multis, constituta est cœna, accumbunt mercatores, atq; cum his Tyndallus. Fascinator rogatus, expedit omnes artes, omnem suam magiam fatigat, sed frustra. Tandē ubi omnia moliendo, ac sudando, nihil procedere uidet, prorsusq; iacere incantationes suas: fateri aperte cogebatur, adesse in ea cœna aliquem, qui suas molitiones perturbaret, ac impediret. Vt iam ne quis ueræ fidei miracula etiā in horum temporū martyribus desiderare possit, si tamen miracula nunc sint desideranda. Dominus Iesus uerum fidei suæ lumen & potentiam excitet in mentibus nostris, ad ecclesiæ prouentum, ac nominis sui gloriam, Amen.

Couubrigius.

(Scribitur Couubrigius)

Anno 1536.

ME puero concrematus est Oxoniæ quidam Couubrigius nomine, in Glocestriæ finibus depræhensus, atque Oxoniam tractus, qui in sequentem annū aut circa hoc maximè tempus inciderat. Præsidebat tum scholæ Theologicæ doctor Smythus, & Doctor Cootsus: qui cum cæteris theologis, & doctoribus, nequaquam eo uidebantur officio functi in hac re, quod in theologis mansuetissimus requirit Apostolus erga eos, qui in errores collapsi, institutione egent & doctrina meliorum. Nam ut hoc ponamus, in dogmatijs & controuersijs theologicæ philosophiæ, nō uidisse eum, quod uident illuminati theologi. Paulus tamen ad Rom. scribens, nec eo tantum loco admonet, infirmos in fidem assumendos esse, non ad disceptationum diiudicationes: sed sustinendas infirmitates imbecillium à firmioribus, &c. Et alibi spiritū lenitatis & mansuetudinis in ijs qui spirituales sunt requiri audimus, quibus uidelicet cum grege Domini infirmo res futura est. Cæterum ab hac apostolicæ mansuetudinis regula, dolenda res, quantum recesserant istorum consilia theologorum: qui postquam in carcere Bocardo irretitum habuerunt, fame ac inedia eò sanctum Christi seruulū adegerunt, ut longa tabe ac insomnia, exhausta naturæ facultas rationem prius quā uitam amiserit. Ex quo factum est, ut quum ille mentis iam emotæ, multa absōna atq; incōcinna, amenatū more, effunderet, rumores spargerentur à theologis, hæreticum quendam Oxoniæ esse, qui Iesu quidem nomen quum audiret, ferre posset, Christi autem non posset, eam ob causam incendio dignum esse uulgi persuadent auribus. Quod à plerisq; etiā Oxoniensibus certo credebatur, quum longe tamen haberent aliam supplicij eius causam. Sic igitur constituto mactationis die, mitis Christi ouicula cum armatorum manu ad lanienam perducitur. Vbi demū in medijs flammis Domini Iesu Christi sæpe in clamato nomine magna cum tranquillitate uitam eum Domino commendasse uidimus.

De incendiaria quadam perturbatione, quæ inter Theologos Oxonienses orta est in templo D. Mariæ uerò, non minus quam lepida historia.

DEdimus hætenus, Lector, satis lugubres & cruentas multorum qui per uim, & iniquam sæuitiā crudeliter extincti sunt, tragoedias. accipe nunc lepidum & plusquā comicum, uicissim quod rideas, spectaculum: quod quia necessariò cum rebus cohærebat præsentibus, non putauī silentio obliterandum. Sæpe autem uarijs & apertis argumentis pontificiorum fraudes, & uanissimam

nissimam hypocrisin elusit Deus, ueluti in Ioanna illa Moguntina: quæ quum mulier esset, non solum occulto errore sexus, pontificatum gessit Romanum, sed aperto etiam & intempestiuo partu inter publicas supplicationes, turpitudinem ei sedi inussit inelutibilem. Tum in gloriosa & ridicula illa (cuius alibi à nobis facta mentio est) Thomæ Vulsei & Laurentij Cardinalium legatione casuq; quantum dedecus, & puerorum risus: lam nec minus scite iterum diuina sapientia crudeles horum pontificiorum ineptias ludificauit. Siquidem sub idem fere tempus, quo Oxoniæ hæc acta sunt, aut non multo secus, accidit ut in templum eius academix celeberrimum diuæ Virginis sacrum quidam pertraheretur, qui palinodia conditiones recepturus, ac facisciculo pro more gestato, concioni se sistere cogebatur. Dies erat, ut memini, Dominicus. Confluxerant frequentes eius academix primarij Doctores, ac theologorum ordines formati, & non formati. Breviter, ex omni studiosorum numero, quorum ingens ibi turba est, uix aberant ab ea concione multi, præter ciuium insuper & accolarum æque copiosam multitudinem. In summa templi illius nulla fere pars spectatoribus uacua, ex omni hominum genere adglomeratis. Stabat reus, conscendit concionator, incipit: Erat autem concionis argumentum de Eucharistia. Nec scio an libum etiam illud consecratum, in suggestum afferebatur, quo maior orationi fides pondusq; accresceret. Iamq; mystagogus in medio erat æstu suæ concionis, populus in magno silentio, cum subitanea uox cuiusdam, Ignem Ignem exclamantis, e platea in templo exaudita est. Quæ uox ilico ab extremis primū auditoribus excepta, moxq; ex alijs ad alios, ut fieri consueuit, peruagata: tandem ad Doctorum aures, atque adeo ad concionatorem ipsum penetrauit. Qui protinus audita re, repentino exanimati horrore, mirari apud se omnes suspectare in templi recta, ac parietes circumspicere. Cæteri ubi eos uident, suspectari & ipsi quoq; iamq; iterum atq; crebrius, & expressiori uoce, per medios auditores exclamatur, Ignis Ignis. Vbinam, inquit unus? Vbinam, inquit alter? In templone, inquit alius e numero, nescio quis uix dum ea templi mentio audita est, quin eodem simul momento publica consequitur succlamatio omnium, Ignis in templo, actum est, templum ab hæreticis succenditur, &c. Et si nemo uideret ignis quicquā: tamen quia à cunctis sic conclamatum est, nemo quod audiebat non uerissimum existimabat. Ibi demum quæ trepidatio omnium, qui concursus, & tumultus per totum templum sequutus sit, quid attinet referre, quum narrationi nulla sit par oratio? Eius autem exclamationis primam dedit occasionem, caminus forte cuiusdam in ea ciuitate incensus: ubi ignis correpta fuligine, aridaq; materia e fumario se attollens paululum supra tectorum culmina, uicinos, ita ut sit, excitauit ad exclamandum. Talis enim apud Anglos mos est & ratio, ab hac quam Germani habent, longe diuersa dissimilisq;. Hic enim per Germaniam sicubi contingat incendium, nolæ e turriculis crepitantes ciues excitant ad succurrendum. Qui omnes euestigio in armis præsto sunt: Alij festinant ad mœnia, alij uiarum insident angustias, reliquis demandatur provincia restinguendi incendij. Atq; inter hos uaria fit laboris distributio, dum hi comportant aquas, illi situlis coriaceis, alij fistulatis hastis comportatas superfundunt, quidam scandunt tecta, pars unco trabes ac materiam deturbant: Alij rursus foris obseruant, agros obequitantes. Quo fit, ut neque intus desint auxilia, nec foris custodia. Non eodem modo res habet in Anglia, ubi si quid eueniat huiusmodi, nullum editur publicum signum, sed uox & exclamatio uicinatorum ceteros quosq; ad opem concitat. Nulla ciuilis aut publica rerum gerendarum ratio, nec operum partitio habetur: sed promiscuo & tumultuario concursu, quisq; quod proximum manibus occurrit, arripit ad restinguendum incendium. Eoq; (ut ad intermissum narrationis

narrationis ordinem redeamus) factum est, ut vox illa in plateis audita de incendio, suspicionem moueret ijs, qui in templo essent, quasi templum ipsum inflammaretur. Augebat porro suspicionem, primum hæretici illius causa, qui tum ad poenitentiam uocabatur, quam obrẽ a cæteris hæreticis in suã conpiratum esse perniciem existimarent. Deinde ex uario concursu & clamore populi puluis & æstus excitatus, fumi qualem cunq; uelut speciem, & incendij præbebat. Quæ res, accedente præsertim populari conclamatione, tantam formidinem animis omnium incussit, ut relicta concione, in fugam ad unum omnes simul effunderetur. Sed obstitit hic ipsa sibi multitudo. Nam dum præcipiti fuga uno omnes simul impetu ad portas feruntur, ita se premunt, obruuntq; mutuo, dum certatim exire simul uniuersi contendunt: ut neq; qui in foribus hærent, in templum redire, neq; qui a tergo urgerent egredi e templo ulla potuerint ratione. Itaq; una obstructa porta, ad alteram concurritur Ianiculam, quæ boream uersus, collegiũ titulo Aenei nasi spectat. Sed ibi eadem rursus, uel maior etiam angustia: sic se turbis condensantibus & collidentibus, ut res multorum periculo, ac quorundam insuper exitio postea ex ipsa laterũ, membrorumq; contusione, non caruerit. Vnum adhuc restabat ostium uersus occidentem, quod etiam si occlusum, raroq; aliàs apertum foret: tamen tanta ui huc certatum est, ut prægrandi uectẽ ferreo (incredibile dictũ) manibus hominum conuulso ostium nihilo minus præ multitudine aperiri nequiverit. Ibi demum spe ac potestate exeundi præclusi, in summa omnes perturbatione esse, sursum deorsum discursare, tumultuari, uociferari, hæreticos suæ necis autores inclamare. Quoq; magis clamant, eo plus fumi ac euaporationis per templi fastigia ex strepitu halitũq; hominum cieri: Quasi iam præfenti incendio omnia misceri certissimẽ uideretur. Nunquam opinor e re tam parua, aut nulla, *ἡ ὁρὰ* *ἡ ὁρὰ* *ἡ ὁρὰ* tam *παραπλὴν* post hominum memoriam auditus est, nec in tanta securitate, tamq; nullo periculo, tantum trepidationis. Quod si Democritus aliquis in summi culmine templi sedens, cunctaq; tam tuta ut erant uidens, demissis in hanc multitudinem oculis, tot tantasq; turbas aduertisset, eiulantium, plorantium, tumultuantium, insanientium, nunc huc nunc illuc æstuantium quasi procellis fluctuantium, pallentium, trepidantium, æstuantium, tam nulla manifesta causa: tum potissimum si magnos illos & rabbinos Doctores, sapietia tot insignijs onustos uidisset, tam ineptẽ ac ridiculẽ latebras sibi quæritantes, anhelantes, stupentes, sudantes, horrore usq; ad stuporem exanimatos satis opinor uel hoc uno risu expleri in omnem uitam potuisset. Dum hic manifeste ignis fragorem se audire, aliũ etiam uidere suis oculis affirmat: alter deierat plumbi quoq; liquefacti adustionem, capite se ac humeris sentire. Tanti ualet in animis hominum ex formidine semel infixæ imaginatio. In tota turba nemo interim modestius se gerebat, hæretico illo poenitentiario, qui fasciculo in ceruices theologi cuiusdam deposito, quietius se in multitudine continuit, communẽ experturus fortunam. Cæteri uerò omnes, pro se quisq; solliciti, exclamandi, tumultuandiq; nullum facere modum neq; finem. Sed nemo impensius quam ipsemet concionator Doctor (sed nominib. abstineo) qui primus fere omnium e suggestio clamans cū cæteris. Hæ sunt, inquit, hæreticorum contra me insidiæ. Dominus misereatur mei, misereatur mei Dominus. Atqui ad precationem hanc concionatoris an non Dominus iterum quasi de turbine respondere potuisset. Misericordiam tu quidem meam imploras, ipse tuis conseruis ac fratribus nullam præstas. Ad mentionem nũc incendij quam exhorret tua caro, at cæteros exurere simplices & innocentes pro lepidio habetis, nec pensi quicquã facitis. Quod si uobis tam uideatur graue, ignium ac flammarum cruciatus subire, tum demum id uobis cogitandum erat in periculis alienis, quum fratres ac conseruos uestros facibus ac flammis cruciandos

exponitis. Aut si id in illis leue putetis esse, agite & ipsi nunc supplicia uestra eadem leuitate, similiq; animo contemnite. Atque uerò, si roto hoc templo liquefacto, uos ad unum omnes iam in cineres atque fauillas absumi patiar, quid in uos facerem aliud, quam quod ipsi quotidie in uestros facitis ac struitis? Qui si tam parui penditis interitus aliorum, patiamini & uestros pari quoque pondere interitus ab alijs aestimari. Hac inquam aut consimili oratione, si uel Deus uel etiam humanitas ipsa, communisq; naturæ sensus expostulare cum istis uoluisset, imò si tam uerum fuisset incendium, quam ipsi falsa ac maiora pericula ueris timuerunt: tamē an quisquā est qui meritiſſima id talione factum dubitaret? Nunc uerò in falso atque inani metu, illud scitum erat, quo pacto horum theologorum uel ludificata ineptia est, uel admonita crudelitas: quo facilius iam suo edocti exēplo, addiscerent posthac, quid sit cæteros mortales miseros ad crudelia uocare incendia. Sed redeo iterum ad spectaculi descriptionem: in quo quum nihil erat, ut dixi, omnino periculi, eo tamen terrore tenebantur omnes, perinde ac si certissima mors omnium immineret capitibus. Atq; uerò in tota hac perturbatione nihil metuebatur magis, quam plumbi terribilis liquefactio, quam etiam nonnulli corpore se sentire constanter asseuerabant. Quippe eiusmodi sunt Anglorum templa ferè omnia, ut plumbis laminis superne integantur, quemadmodum apud Germanos plurimum sunt imbricata. Itaq; cum magnitudo ipsa periculi tam subitanea ac repentina, mentem ac consilium ipsis omne expectorasset, tum in tanta hac ipsa consilij inopia, singulorum diuersa studia ac molitiones contemplari plusquam ridiculum erat. Sed nulli magis ridicule se gerebant, ijs qui omnium sapientissimi uidebantur. Nisi quod in uno, aut fortassis altero plusculum inerat sedationis animi. Inter quos erat Claimundus corporis Christi collegio (ut uocant) præfectus (quem eruditionis & uenerandæ grauitatis causa nomino) atq; cum eo seniculi pauci, qui tum ob senilem imbecillitatem, non ausi se cæteris admiscere, apud summum eius templi altare quietè procumbunt, se ac uitam commendantes beato sacramento. Cæteri uero, qui ætate magis ac lateribus uigerent, per cōfertas turbas uolutabant sese sursum ac deorsum, mirantes hominum inciuilitatem, iamq; irati etiam rudi ac ineleganti plebeculæ: quippe quæ Dominis Doctoribus, Semidoctoribus, licentiatis, hisq; & ter magistris nostris nihil de uia cederet. Verum ut communis hic omnium terror, ita nullum erat hominum gradusq; discriminē. Nihil hic Doctori profuit pileus uiolaceus, non purpurea toga, non magistræ tituli ac epomides iuuabant quicquam. Imò ipse si adfuisset Rex cum Regina, hoc certe in articulo plebs fuisset. Postquā itaq; diu luctando, atque tentando omnia, nihil se neq; ui neq; autoritate ualere uident, ad preces demum & precia conuersi, libras uiginti proponit unus bonæ monetæ alius purpuratā togā, quisquis eum uel auribus extraheret. Alij ad templi columnas arctissime se adiungunt, rati hoc pacto immunes se sub lapideo tectorio à plumbi adustione fore. Alij consilijs simul & pecunijs destituti, quo se uerterent nescire. Quidam collegij cuiusdam (parco iterum nominibus & locis) præfectus reuulsa è subsellijs tabella, caput obuelat ac scapulas aduersus metalli cadentis iniuriā quam multo tum illi grauius, quam templi ruinam extimescebant. Iam illud quantum uerò risum speculatori illi Democrito concitaret, in obeso quodam theologo (modestior erit sine nominibus narratio) qui quum obsessis portis cuncta uideret interclusa, alia sibi methodo uiam aperiendam putauit, ut per fenestram alicubi uitream iter, si qua posset patefaceret. Sed hic cancelli ferrei obstiterunt. Tentare tamen mens audax uoluit consilij felicitatem. Vbi igitur perfracto uitro, ad spacia peruentum est ac interualla cancellorum, ubi ei perreptandum erat, caput primum cum altero lacerto

lacet in inferis. Successit utrumque. Trahendus & alter humerus. Hic ingens labor: hæret aliquandiu in scapulis. successit tandem licet ægrè. Quid enim non labor euincit improbus? Hactenus ergo processit, quanquam an hucusque processerit, aut qua potissimum parte sui hæserit, certum non habeo dicere, nec libet fingere. Quum supersint adhuc utri & αὐτόνται huiusce fabulae testes, quos nihil impedio, quin fingentem coarguant. Hæsisse tamen in ferreis cancellis certum est, ita ut neque se reducere, neque educere e fenestra potuerit. Sic itaque bonus uir dum compendium captat, in dispendium incidit: unumque uitans periculum, accersit sibi geminum. Quippe si foris grassaretur incendium in periculo erant ea quæ prominebant. Sin intra parietes sæuisset, reliquæ scilicet partes nudæ patuissent incendio. Nec minus interim in foribus hærebatur, quam iste hæsit in fenestra: ut emori quidem possent illi, pedem unum mouere non possent. Ex qua demum compressione hominum, inuenta tandem est uia: ut quidam supra capita eorum ingredienti, eo modo eluctati sint foras. Quin & hic occurrit non minus festiuum in Monacho quiddam, e collegio (ni memini male) Glocestrensi, quod & pleno rideat Calphurnius ore. Aderat forte in hoc turbine puer adolescentulus qui quum oppressis multitudi-
 ne foribus, nullam haberet, elabendi facultatem, ianuam ipsam manibus pedibusque conscendit, ubi ad summum penetrauit, hære illic & ipse cogebatur: quid enim faceret, qui neque in ædem redire sine metu, neque in plateas exilire sine periculo posset? procumbens hic aliquandiu, tandem captat ex occasione consilium, neque consilio etiam occasio defuit, forte enim inter cæteros illos, qui summis hominum uerticibus ferebantur, Monachum quendam aduersus se aduentantem, cui à tergo præampla pendeat cuculla uidet. Ea occasio non incommoda puero ad elabendum uidebatur. Cumque iam propius ille sese daret, ita ut esset uterque uicinus alteri. Puer e sublimi commodum se in cucullam monachi deuoluit, ratus futurum, id quod euenit, ut elabente illo, & ipse pariter cum eo emergeret. Quid multis, erupit tandem medijs turbis, hominum uerticibus gestatus monachus puerum in cuculla gestans. Ac diu quidem nihil sensit oneris. Tandem ubi magis ad se rediit, excussis ac libratis, humeris cucullam solito grauiorem persentiscit. Deinde & uocem audiens e cuculla proloquentis, maiori iam horrore quam prius, quum in turba esset, concutitur. putabat sine dubio cacadaemonem, qui templum dedisset incendio, in suam inuolasse cucullam. Incipit protinus exorcistam agere: In nomine, inquit, Dei, ac omnium sanctorum præcipio tibi, quid tu hic es, qui mihi à tergo insides? Cui ille: Ego, sum, inquit, puer Bertrami (nam id illi erat nomen) Cumque non crederet monachus: At ego, inquit, adiuro te in nomine sanctæ & inuiduæ trinitatis, quid sis, aut unde sis dicas, atque hinc abeas maligne spiritus. Ego sum, inquit, puer Bertrami, quæso te bone Domine, abire bona pace liceat. simulque cuculla dirumpi præ pondere capta est à scapulis. Monachus ubi rem magis intelligit, puero educto, cucullam exonerat. Puer quantum potest se in pedes conijcit. Interim hi qui foris ac in platea uersabantur, circumlustratis diligenter singulis, quum omnia extra periculum esse uiderent, inanissimam hanc mirati tempestatem, signum dant, ijs qui in templo essent, mota manu, ut sese quietè continerent, nihil esse periculi clamitantes. Verum quum uox nulla potuit præ strepitu intelligi, tum ex eo signo, unde solatium his non mediocre oriri potuit, multo maiorem desperationis materiam concipiunt: sic re interpretantes, quasi ob id iuberent intus se continere quòd alioqui extra templum omnia flammis ac ruinis occupata liquataque materia per parietes destillans maiorem parerent pernitiæ exituris. Atque hæc tempestas per horas aliquot in huc perdurauit modum. Postridie, ac tota insequenti septimana,

schedulæ incredibili numero ualuis templorum affixæ sunt, in quibus de rebus perditis ac repetundis continebatur, ea uarietate ac numero, ut uel hic etiam iustus risus Democrito deesse non potuerit: Si quis perones in diuæ Mariæ templo heri perditas inuenit, aut inuentorem nouit, &c. Mox alia sequitur syngrapha de toga amissa. Altera de pileo restituendo deprecatur. Hic amisit zonam cum pecuniâ aliquanto: iste gladium cum chirotheca loricata. Alter de annulo agit, Alius de re alia, atq; item alia. Breuiter uix multi erant hoc in paroxismo, qui non aut obliuione reliquissent aliquid, uel negligentia amisissent.

Habetis hæcenus innoxij incendiij horribilem fabulam, etsi non omnibus actibus, partibusq; suis perfectam, rudi tamen *ὑποτυπῶσι* ceu carbone delineatâ: quæ licet pro dignitate rei exprimi à nobis satis non potuit, tamen cum taceri non debuit, effigiem saltem eius uelut per transfennam exhibere libuit, unde cætera per se abunde æstimabit cordatus lector, quæ nostræ uidebuntur narrationi defuisse. Quod uero ad hæreticum attinet, satis quidem ille pœnitentia iam defunctus abiit, temporis magis beneficio quàm theologorum misericordia adiutus.

Secundum hæc tempora, Germani uiri duodecim, non rectè de baptismo paruulorum sentientes per Stokysleum Londinensem, cæterosq; episcopos capitis condemnati sunt: Quorum duo Londini, mas & femina, in foro equino: cæteri sparsim per uicos & oppida, alij alijs in locis exurebantur.

De primatu Pontificis Rom. primum ex Anglia reiecto: deq; Regina

ANNA Bolenia, breuis historia.

DE Romani pontificis excussio primū ex Anglia imperio, supra dictum est. De origine uerò causaq; eius rei, quoniam hucusq; distulimus: nūc fidem ut liberemus hic nos locus admonet. Habuit Henricus eius nominis octauus Angliæ rex in matrimonio, Ferdinandi Hispaniæ regis filiâ Catherinam. Quæ & Arthuro prius eius fratri iungebatur, uxorq; ei semeltris fuerat. Tot enim menses nuptijs illis superuixit Arthurus. Quo defuncto, fratri deinde alteri Catherina hæc, quam dico, traditur: E qua filiam postea suscepit ille, Mariam quæ & regno iam suo, & fato defuncta est. Demum post multorum consuetudinem annorum pertæsus connubij Henricus, de repudio cogitare incipit. Siue quòd ex usu uidebat reip. siue quia amor animū adiecit alteri, certum non liquet. Nisi quòd mihi in candidiorem partem omnia æstimanti, id potius suspicari libeat factum esse, religionis non nullius causa, quæ scrupulum animo regis iniecerat, de inconcesso ac illegitimo cum uxore illa, quæ prius fratris fuisset, coniugio. Communicato itaq; rex consilio primum cum amicis, theologos deinde ex utraq; Academia selectiores aliquot in rei disquisitionem adhibet: sicut alibi à nobis fusiùs, in uita Cantuariensis, explicatum est. Mox & in cæteris totius Europæ scholis & academijs per Italiam, Germaniam, Hispaniam, Galliam, Bohemiam, Daniâ, coniugalis quæstio hæc agitur, passimq; per theologos omnes publicè priuatimq; circumfertur discutienda. Qui tū omnes à repudio regis, animo esse nequaquā alieno uidebantur, adeoq; scriptis ac obsignatis literis sigillatim ac diligenter academia quidem illæ omnes suam quæq; sententiam sunt apud regem testificatæ. Solus pontifex, cui tum Cæsar suæ censuræ partes omnes permisit, non consentit diuortio. Quo nomine offensa nō parum mens Regis heroica, *καὶ βίαια ἀγῶν*, contra pontificem noua agitat consilia, remq; periculosa quidem strenuitatis, sed utilissimi exempli adgreditur. Quam ante eum nulli neq; in Anglia principes potuere, neq; extra Angliam reges ulli aut monarchæ iam diu pertentare sunt ausi. Sic enim Rom. Pontifex firmatis undiq; ac dispositis per omnes plagas monachorum, sacerdotum, præsulum ac cardinalium prædictos

tunc omnes mortales sibi obnoxios astringit: ut nullus iam diu fuerit monarcha tantarum uirium, cui tutum fuerit, illius reclamare maiestati: quin uel metu inanissimam ipsius fulminis, uel fautorum multitudinem, imperium eius aut sponte sequendum sibi, aut inuito subeundum existimaret. Declarant id cum uetera nostrorum regum, Ioannis, Edouardi, & Ricardi, tum quotidiana fere nostrorum hominum principum exempla. Quorum uix cuiquam tutum uideatur, sedem hanc ceu camerinam quandam mouere pontificiam. Sed nihil horum omnium excelsum principis huius animum perterritum, quin eodem tempore simul & Catherinae & Papae repudium faceret addita insuper lege, qua maiestatis reus teneretur: quisquis deinceps intra regni sui fines Papam pro capite illius haberet ecclesiam. Erat eo quidem tempore in aula regis adolescentula genere non ignobili, sed forma multo nobiliori, tum uero pietate & ingenio omnium nobilissimo Anna Bolenia: quam rex magnopere meritoque adamatam sibi in uxorem ac Reginam delegit. Quam propterea mihi in hac historia non praetereundam duxi, ob felicitis nominis Bolenei auspiciatissimam memoriam. Cui uniuersa resp. Brytannica, tanquam pietatis & ecclesiae restauratori, tot tantisque debet nominibus. Primum quando ex huius nominis occasione profligata: deinde recepta iterum per Elisabetham, Henrici regis ex eadem hac Anna Bolenia filiam, eiecit sit infelix haec Romana praefecturae labes. Atque utinam, quemadmodum per Annam primum ecclesiae Anglorum parta est libertas: ita & ipsa libertate hac diutius cum longiori uita frui potuisset. Verum quum aliter fati uisum sit: dignam tamen arbitror, cuius apud bonos nunquam intereat memoria. Atque uero mortis causam hic non disquiro, quae suum aliquando iudicem habitura est: uerba solum morientis notare uolui, singulari fide, & modestia erga regem suum plena.

Anna Bolenia
laus.

Elisabetha.

Anno 1536.
Maij 19.

Postquam igitur iam triennium Anna regina cum rege egisset suo, e regia inturrim ducta cum optimo & nobilissimo fratre D. Rochefurdo, cumque quibusdam alijs, mox & securi subiecta, anno 1536, Maij 19 sub mortem huiusmodi habuisse uoces fertur.

Viri, inquit, Christiani & fratres, ueni huc moritura: quoniamque legibus condemnor, nihil sum reclamatura. Non huc uenio, quenquam accusatura, quin ne de causa quidem quur moriar dictura quicquam. Tantum regi longam precor uitam, quo diuturna cum incolumitate uobis imperet. Ita siquidem de me meritis est: qui se semper erga me mitem, ac perbenignum Dominum gesserit & principem. Quisquis autem in mea hac cognoscenda causa (quaecumque ea sit) ulterius progrediendum putat: id unum rogo, ut omnia in candidiorem uelit partem interpretari. Itaque ex animo uos omnes ualere iubeo: simulque ut me precibus iuuetis uestris, obnixè obtestor. Miserere mei, o Domine: Domino animam meam commendo. Postque haec uerba flexis genibus, ac Christo in manus animam commendans suam: Recipe, inquit, o Domine Iesu animulam meam. Quae illi suprema uox fuit, sinceram non minus erga Christum fidem declarans, quam modestia causae etiam bonitatem ostendebat. Erant in ea Regina, praeter formae decus, multae maximaeque animi bene instituti dotes, comitas, modestia, pietas erga omnes, potissimum erga eos qui ope egebant singularis: tum insuper sinceræ religionis summum in eius pectore uigebat studium. Quae quam diu uita hac perfruebatur, in felici floruit cursu religio. Sed ita est nescio quo pacto infelici huius mundi fato comparatum, ut quae egregia sint, quasi mundo indigna, facilius citiusque abri-

piantur.

Robertus

Robertus Packyngtonus ciuis Londinensis.

Anno 1536.

Eodem hoc anno, mense Decemb. Robertus Packyngtonus Londinensis ciuis, & negociator, dum summo diluculo ad missam antelucanam se confert, balista clam in platea confossus interijt, non sine suspitione quorundam ex ordine ecclesiastico: cui tum ille satis fuisse infensus putabatur. fertur Ioan. Skysleus antistes Londinensis, conductum aureis sexaginta sacerdotem huiusce cædis ministrum procurasse. Verum eius rei fidem, quia incompertam habemus, famæ, unde accepta est, relinquimus.

Quinq; in Scotia combusti.

Anno 1557.

anno 1537

Post Patricium Hameltonum, cuius supra est iniecta historia, septimo deinde anno, qui fuit 1537, Quinque simul, quorum duo dominicani, unus sacerdos, alter genere nobilis, quintus canonicus, Hedenburgi, ciuitate Scotie Metropoli, ante arcem, flammis mactati sunt. Quorum iudices & inquisitores, Archiepiscopus S. Andreae, Ioan. Maior: Petrus Chappellanus: & fratres Franciscani, quorum opera in tali re nunquam abesse solet, extiterunt.

De Foresto, Franciscano, ob papismum suspensio.

Indignus licet hoc loco, & catalogo: tamen quia in hanc annorum seriem incidit, paucis, atq; in transcurso attinget Forestus Franciscanus. Qui nimium in Pontificem Rom. religiosus, quum decreto regni assentiri detrectabat, quo Rex antiquata Romani pontificis autoritate, supremum sese ecclesie suæ caput profitebatur, simul cum uasto idolo è Vualia producto, è machina in subiectas flammis suspensus uitam amisit, anno 1538. Quo ipso anno coeptæ sunt primum fraterculorum, & monasticorum ædes per Angliam dirui.

Monasteria
per Angliam
diruta.

ACTIO REGIS HENRICI VIII, ET EPISCO-

porum, contra Ioannem Lambertum: Londini exustum anno 1538.

Anno 1538.

Incidit in hoc tempus Ioannis Lamberti Noruicensis indignum supplicium: tantoq; etiam indignius, quod non alijs ferè ministris, & inceptoribus peractum sit, quàm his ipsis, quos ob communem euangelicæ professionis societatem, salutis potius amicos, quàm periculi administratos esse conueniebat. Sed hæc est ueteratoris serpentis antiqua fraus & malitia, nusquam non se in omni hominum societate, admiscens, ac felicitati inuidens: quæ nulla re, nisi ce de & sanguine mortalium gaudens, omnes quærit dissensionum artes, non solum inter improbos, sed bonos etiã & fratres plerumq; ipsos inter se committens: idq; tam astute, ut nunquam ferè depræhendi insidiæ possint illius, nisi post peractum scelus. Ac utinam querela hæc ita omnium aliarum gentium communis esset, sicq; Angliã nostra inter ceteras quidem illas ab hac lue immunis foret, ut non præ cæteris ferè laborare uideretur. Nunc ubi frequentiores, acerbiores ipsorum inter se digladiationes, nunquã ferè nisi in sanguinem exeuntes conspicias? Adeo nunquam cessat, nec abest usquam infelix ille humane concordie pacisq; incantator, Satan. Atq; utinam, quod inuitus hic & necessario dicere cogor, ita in meam recidat contumeliam: ut cum inuidia aliqua mea, maiorem aliquando hominum nostrorũ ingenijs mansuetudinẽ queam imprimere. Quod tamen nec diffido futurum breui: uel ex felicissimo, hoc ingeniõrum ac literarum prouentu, magis magisq; in Angliã efflorescentium: uel quia maiorem iam rerum usum, exemplaq; aliena, ad hanc literarum humanitatem, cultumq; spes est nonnihil porro additura. Sed ne nimium extra oleas, ad rem redeamus: de Ioanne Lamberto, totaq; eius causa, à prima adeo origine, quantum assequi licuit, enarraturi. Quum primum in Angliã iam reuifescere pulsas nebulis sincerior Euangelij gratia & claritudo inciperet, erat si non inter illos, illis tamen coetaneus Ioannes Lambertus, qui primos aduersariorum impetus, ac coitionem sustinere, Vnde partim temporis asperitate, partim

partim literarum desiderio, à quibus nulla uitæ pars aliena fuit, relicta patria adhuc iuuenis ad exterarum nationes, maxime ubi earum florere studia audiebat, secessionem fecit. Vnde iterum post annos non multos spe meliorum temporum reuocatus, quod iam per Cromelium, perque Annam reginam, & abdicationem Vaticani pontificis, omnia in Angliā secundiora sibi pollicebatur, coepit ad partes Euangelij prouehendas, animum adiungere. Verum quia temporā nondum ministros ferre nisi inconiugatos poterant, operam animumque erudiendæ formandæque iuventuti (quod proximum illi uidebatur) conuertit. Quā in palæstra ubi iam diu non minori cum laude, quam fructu, sese exercuisset, euenit ut concionante quodam Londini, in æde Diui Petri, ipse forte una interesset concioni. Erat is qui concionabatur, Doctor Taylerus, uir adeo ab Euangelio tum non alienus, ut post sub Edouardo episcopus sit Lincolnien-
 sis designatus: atque idem postea sub Mariā in turrim relegatus uitam in carcere si non inter martyres, at confessores tamen reliquerit. Finita itaque concione, nactus opportunitatem concionandi Lambertus, concionatorem placide adit, causam simpliciter proponit, rationes expromit nonnullas, in quibus sibi satisfactum iri amanter postulabat. Res autem omnis & controuersia erat de sacramento corporis & sanguinis Domini. Taylerus excusatis in præsentia negotijs, ea quæ uellet scripto mandare, atque per ocium ad se redire iubet. Obsequitur ille, abiit, describit quæ censuit, reuertitur. Argumenta erant in summa decem, quibus ita ut iussus erat, scripto comprehensis, ueritatem causæ suæ asseruit ac comprobauit: partim e scripturis, partim e communi ratione, partimque e Doctoribus desumpta. Ea uero licet ad nos argumenta omnia non peruenerint: tamen qui negotio interfuere, præualida fuisse dicebant, robustaque autoritatis. E paucis, quæ memoria hominum tenebantur, earum prima hæc fuit ex uerbis Christi collecta ratio: ubi in Euangelio dicitur: Hic calix nouum testamentum est. Quod si, inquit, uerba hæc nec uinum nec calicem mutant corporaliter in nouum testamentum: pari igitur ratione, nec uerba quidem de pane dicta, panem in corpus Christi corporaliter uertere consentaneum fuerit. Altera huiusmodi erat: Quod quum in naturale corpus nunquam competat, ut duobus simul locis uno eodemque tempore contineatur: ex eo effici necesse sit, ut Christus aut non naturale habuerit corpus: aut sanè pro comuni corporis natura, nequaquam in duobus, nedum in multis simul locis adesse illud, in cælo pariter & in terra: ad dexteram patris & in sacramento, fateamur oportet. Ad hæc: Corpori quod uerè naturale sit, suæ deesse formæ, conditiones, & accidentia non possunt: quemadmodum & ipsi rursum suæ abesse substantiæ subiectaque nequeunt. Iam uero quum in sacramento nulla sit corporis Christi qualitas, nulla quantitas, nulla conditio, nullum denique leuissimum quidem carnis euidens uestigium: quis non uidet igitur, transubstantiatum illius corpus in sacramento non contineri? Contraque argumentando. Panis quæcumque propriæ sunt conditiones, signa & accidentia, adesse in hoc sacramento cernimus: Quæ alioqui citra suam substantiam consistere non possent. Panem igitur fateri quòquo modo necesse fuerit.

Addidit huc uarias insuper e Doctoribus citationes. Sed ne multis morer, Taylerus hic, quem dico, concionator, uolens cupiensque, animo, opinor, non malo, Lambertus hac in re esse satis factum: inter cæteros quos in consilium adhibuit, rem cum doctore Barno contulit. Is licet alioqui Euangelio fauens, & cordatus ecclesiastes, tamen huic causæ parum, ut uidebatur, prodicius, ueritusque forsan futurum, ne ea res euangelicæ prædicationi, quæ in medio iam cursu erat, remoram aliquam apud populum crearet, si tales permitterentur sacramentarij: rem protinus ad Archiepiscopum Cantuar. Th. Cranmerum deferre Taylero suasit.

Doctor Taylerus, Episcopus Lincol. in turri mortuus an. no 1554.

Argumenta Lambertii.

I

II

III

Th. Cranmerus
Archiepiscopus
Cantuariensis.

Enthusiasmus qualis

Steph. Gardinerus
episcopus Vintoniensis.

Nota

Pestiferus Vintoniensis consilium.

probat quod
vita; nudo quod
tribuitur ymago

Ex his itaque principiis nata primum Lamberti causa, atque huc usque progressa: sinistris quorundam studiis coepit tandem ex priuata, publica fieri materia. Accitus enim ab Archiepiscopo Lambertus forum publicum & iudicium subire cogitur suam defensurus causam. Nondum enim Archiepiscopus hac de sacramento disciplinam, cuius ipse postea acerrimus dogmatistes atque assertor fuit, sapiebat. Sunt qui Lambertum alunt, in ea contentione ab episcopis ad regiam prouocasse maiestatem. Verum utcumque res habuit, certe eius disputationis rumor euestigio, ut fit, per totam regiam percrebuit. Dixi supra, quemadmodum Henricus rex ante biennium duri mariti functus officio Annam uxorem truncarat capite. Quod factum non solum Germanis principibus, qui foedus cum eo propterea resciderant anno 1536: sed & ceteris in Anglia bonis quibusque displicuit. Deinde quo pacto etiam paucis post diebus cepta sint aedes monasticorum dirui: bonaque eorum sub auctionem uenire, aliterque apud alios profundi. Quam quidem ob rem, tum potissimum, ob pontificis recentem abdicationem, non optimam apud plebeios sibi opinionem conciliarat: usque adeo ut a seditioso vulgo mota contra eum arma fuerint.

Erat id temporis inter regios consiliarios Steph. Gardinerus episcopus Vintoniensis, uir post hominum memoriam ut crudelissimus, ita callidissimus, omnes ubique circumspiciens auras & occasiones impediendi quoquo modo euangelij. Qui tamen iam diu ita tenebatur temporibus, ut neque in rege firmum aliquid, neque in consiliis certum haberet. Nunc uero ex re praesenti consilium caputans, commodissime sibi ad uotum tempus & occasionem dari ad res turbandas putat. Porro nec ipse deest occasio: ad regem accedit, clam submonet, blandissimis uerbis perniciosissima instillans consilia: nempe quantam de se inuidiam apud omnes excitasset: primum ex abolita pontificis Rom. autoritate: deinde dissipatis monasticorum bonis: Quin necdum memoriae hominum excidisse Catherinae Reginae diuortium exponit. Iam tempus adesse, quo si uti uellet, facile his rebus medelam facere, offensosque suorum animos placare posset: tantum si in Lamberto hoc, quam fortiter se posset hereticis opponere, vulgo ostenderet. Quo fieret, ut non solum priores de se rumores, nouo hoc rumore, ceu clauum clauo pelleret, sed etiam seipsum omni suspitione exoneraret, qui propemodum fautor iam nouarum opinionum audire coepisset. Rex libentius interdum, quam sat erat, auribus obsequens, episcopi male feriatum consilium haud cunctanter accepit, moxque euulgato Regis nomine edicto publico, proceres & episcopos regni omnes iubet Londini, quanta possent celeritate, adesse, regemque ipsum sua fulcire praesentia, aduersus haereses & haeticos: quos Rex esset ipse praesens iudicio publico profligaturus. His in hunc modum praeparatis, dies Lamberto dicitur. Fit ingens concursus ordinum ex omni regni parte confluentium, magnus rerum apparatus, maior expectatio, admiratio maxima in re tam noua & inexpectata. Hominum undique plena omnia, per amphitheatrum, & subsellia se conglomeratum. Adducitur mox e carcere cum armatis praesidijs, pius Christi martyr Ioannes Lambertus agnus uidelicet cum leone non uno congressurus, illic ex aduerso oppositus, ubi rex suum habiturus esset puteal. Iamque nihil deerat praeter regis duntaxat aduentum. Quid multis? Aduenat tandem, iudex tantae controuersiae Rex Henricus, copioso cinctus satellite. Amictus totus erat niueo atque agnino: cadore clarus ac pellucidus iudicij seueritate occulte dissimulans. Dextra episcopos habebat, postque hos a tergo e sublimi eminentes iureconsultos, & leguleios, purpurea trabea pro more uestitos: leua regni primores, iusticiarios, & nobilium ordines. Post quos rursus a tergo praeminabant regis cubiculi custodes. Atque haec iudicij forma, quam diximus, quam satis per se terribilis quicquam posset qualibet innocentem actorem prosternere: tum terror hunc non parum adauxit regis ipsius contemplatio, ferus aspectus, truces oculi, superciliosa

lia ad seueritatē destinata, mens apertā praeferens iracundiā, longē profecto tali principe indignā: maximē in tali causa, atq; in reum tā supplicē & obediēte. Quod si hi sint principū ac regum nostrorū mores, Quantū igit̃ miseri nos mortales (benignissime Iesu) sublimi tuo debemus patri, qui te nobis tā mīrē ac mansuetum dedit ē cōlis principem? Qui quū per te tantū polleas potētia, ut ceteri prae te omnes principes minus sint quā mendici & scarabaei: tū eā insuper cum potētia clementiam coniungis, ut merito eos omnes possit pudere sui: qui quanto te sint uiribus ac potētia inferiores, tanto minus subsidij in miseriorum calamitate & solatiū plerūq; praestent. Sed ad historiam redeo. Rex ubi se in solium dedisset, cōtortis primum in Lambertum oculis, uultuq; eū toruo intuens, deinde ad suos conuersus episcopo Cecestrensi Doct. Daio in medium euocato mandat, causas apud populū praesentis iudicij actionisq; exponere. Eius autem orationis huc ferē summa tendebat, ut diceret: Regem in eo confessu quosq; regni sui status, ordines, episcopos, breuiter uniuersos de uolūtate sua monitos uoluisse: uidelicet ne quis tam sinistram de se opinio- nem animo concipiat, conceptamq; nutriat, quasi nunc antiquato pontificis Rom. nomine & autoritate, propterea uniuersam simul religionē extinguerē cogitaret, aut haereticis campum aperire uellet impunē grassandi ac conturbandi ecclesias Brytannicas, quarum esset ipse caput. Porro neq; ita existima- rent, eō esse hoc tempore conuentum, ut de haereticis dogmatibus, ulla ibi in- strueretur disputatio: uerum in hoc tantum ut uiri illius qui illic adesset, simi- liumq; omnium haereses, sua ac episcoporum opera refutatae, publicitus atque in conspectu omnium condemnatae cernerentur. His ita peroratis, Rex sese in pedes erigens, atque argenteo insistsens puluillo, deinde uersus ad Lamber- tum, crispantibus supercilijs, quasiq; dirū illi minitantibus: Heus, inquit, bone uir tibi quodnam nomen est? Ibi tum supplex Christi ouicula, submissē geni- bus procumbens: Nomen, inquit, Ioannes Nicolsonus est, tametsi aliās a qui- busdā Lambertus dicar. Quid, inquit Rex, binominis ergo es? Na ego fidem tibi habiturus non sum, geminum ferenti nomen, etiamsi mihi uel frater fo- res. Lambertus: Episcopi tui, Sereniss. Rex, eo adegerūt me, ut nomē mihi ne cessario mutandum esset. Post prolegomena deinde & sermones in hunc mo- dum nonnullos, iubet Rex ilico ad rem descēdere, atq; opinionem suam quid de sacramento altaris sentiat aperire.

Oratio Doctor
ris Daio.

Ibi Lambertus pro se dicere exorsus, Deo agebat gratias: qui cor regis eō inflexisset, ut ipsemet tandem aliquando religionis controuersias audire atq; cognoscere dedignari haud uoluerit. Sape etenim episcoporum crudelitate fieri ut multi passim uiri boni & innocētes, occultē, atq; in latebris, inscia regis maiestate perimantur. Nunc autem, quando summus ille atq; aeternus regum Rex, in cuius manu sunt corda principum, hanc ei inspirauit mentem: ut sub- ditorum cognoscendis rebus ipsemet praesse uelit, maximē quem tot, tan- tisq; iudicij atq; scientiae dotibus cumulasset diuina bonitas: nequaquam sese diffidere, quin magnum aliquid per eum effecturus sit deus, ad illustrandam nominis sui gloriam. Rex ibi indignabunda uoce, interciso orationis eius cura- fu. Non ueni, inquit, in praesentia, ut laudes hic meas decantari audiam. Quin adgrederem rem ipsam breuiter, & citra ambages, hac enim ille latina est uoce usus. Lambertus uerō fulminante sic rege perculsus, praeterq; spem omnem praepeditus haesit aliquandiu: cogitans quo se in tantis angustijs uerteret. Sed Rex ira ac uehementia praiceps. Quid stas, inquit: quin de sacramento altaris respondes? An dicis corpus esse Christi an negas? Simulq; ad hanc uocem pi- leum leuat Rex. Lambertus: Respondeo, cum diuo Augustino, Corpus esse Christi quodam modo. Rex: Responde uerō mihi neq; ex Augustino, neque

Lamberti
oratio.

alterius cuiusquam autoritate: dic simpliciter, esse an non esse dicis? Atq; hæc iterū uerba latine rex habuit. Lambertus: Nego igit esse. Rex: En ergo con demnaris uerbo Christi expresso, Hoc est corpus meum. Moxq; Archiepiscopus

Cranmerus
Archiepiscopus
Cantuar.

Archiepiscopi
argumentum.

Lamberti re/
sponso.

Acto. 9.

Vuintoniensis
præceps impu-
dentia.

2. Cor. 13.

pum Cantuariensem Thomam Cranmerum errorem refutare illius iubet. Qui tum apud auditores prius præfatus paucis, satis deinde modeste cum Lamberto disputationem instituit: Frater, inquit, Lamberte, æqua inter nos lege agamus mutuo, & conditione: ut si ego assertionem hanc tuam ex scripturis falsam euicero, libenter eam uelis repudiare. Sin ipse ueram ex scripturæ claris testimonijs comprobaueris, me libenter eam amplexurum polliceor. Argumentum autem huiusmodi, ex Actorum loco eo ubi Christus D. Paulo per uiam apparuit deprompsit: disputans ex eo loco, non esse dissentaneum uerbo Dei, quin Christi corpus duobus simul locis adesse possit: quod quum in cælo esset, eodem tempore & Paulo in terra uidebatur. Quod si in duobus, quur nō perinde pluribus in locis adesse idem possit? Huncq; in modum Archiepiscopus secundum Lamberti argumentum, quod suprà, ut diximus, scripto comprehensum concionatori Lamberto exhibuit, refutare adorsus est. Nam rex contra primam eius rationem prior disputarat. Respondet ille, argumento hoc non effici, quod assumebat, Christi corpus duobus aut pluribus locis dispesci, quin potius in eodem, ad corporis quidem rationem quod attinebat contineri: Neque enim ita dicit scriptura, Christum in terris Paulo loquutum esse: sed quod subito circumfulgurauit illū lux de cælo, collapsusq; in terram audiuit uocem dicentem sibi, Saul Saul quid me persequeris? Ego sum Iesus, quem tu persequeris, &c. Hic itaq; nil obstat locus, quin Christus in cælo confidens, Paulo in terra loqui audiriq; potuerit. Siquidē ij qui cum Paulo erant, uocem sane audiebant, at uidebant neminem. Archiepiscopus contra: In uisione hac Christum sibi apparuisse, ipsemet testatur Paulus Act. 26. At ille rursus, eodem in loco Christum ipsum testari dicebat, quo pacto iterū appareret illi, ac ē manibus gentilium eriperet, & tamen Christum corporaliter ei apparuisse nusquam legimus.

His ita inter se de D. Pauli conuersione digladiantibus, sicq; respondente pro se Lamberto, ut rex ipse commotus, Archiepiscopus qui disputabat implicatus, omnesq; attoniti auditores uiderentur: Vuintoniensis interim episcopus, cui sextus designabatur differendi locus, ueritus fortasse ne uel argumentum ipsi tanquam bolus ē faucibus ab alijs præriperetur: uel malitia potius in hominem lymphatus, iniussu regis, prorsusq; inobseruato ordine, necdum finem faciente Archiepiscopo, impudenter procumbit in genua, disputandi partes in se deriuaturus. Locumq; producit ē cap. ad Cor. 11: ubi ait Paulus: An non uidi Dominum Iesum? Et rursus cap. 13: Visus est Cephæ, deinde Iacobo, post Apostolis omnibus, postremo uerò omnium tanquam abortiuo uisus est & mihi, &c. Ad hæc Lambertus, uisum quidem esse Christum, & apparuisse, haud se dubitare: ceterum quod sit duobus diuersisq; simul in locis, iuxta modum sui corporis, id se pernegare. Vuintoniensis iterum Pauli abusus autoritate, citat locum ex 2 Cor. cap. 5: Etsi nouimus Christum secundum carnem, nunc non amplius cognouimus, &c. Lambertus uerò noticiam hanc nequaquam iuxta corporis sensum accipiendam esse: adeoq; satis id ex Paulo ipso constare dicebat, qui de sua narrans reuelatione sic ait: An in corpore nescio, an extra corpus nescio, Deus nouit, qui raptus in tertium usq; cælum, an in corpore, an extra corpus nescio, Deus nouit: Vnde uel ipso teste D. Paulo, facilius dixeris, in hac reuelatione ipsum spiritu in cælos sublatum hæc uidisse, quàm Christum corporaliter ē cælis delapsum ei commonstrasse. Præsertim quum ab Angelo ita dictum audiamus: Quemadmodum ascēderit in cælum, ita

ita venturum esse. Et Petrus: Quem coelos, ait, capere oportet. Porro temporis etiam modum designans addit: Vsq; ad restorationem omnium, &c. Hic vero mitissimus Lambertus probris & conuicijs amarulentis laceratus, persequi quod uolebat non potuit. Post Vintoniensem, Tonstallus episcopus Dunelmensis suscepta disputandi uice, post uerbosam praefationem in qua de omnipotentia Dei prolixè perorauit, tandem huc uenit, ut diceret, Christum si posset quidem praestare quod dicebat, de corpore ipsius in panem uertendo, haud dubie nihil dicturum esse, quod idem non esset praestaturus. Respondit Lambertus, nullum esse scripturae euidentem locum, ubi Christus uelle se aliquando corpus suum in panem mutare profiteatur: porro nec ulla in super necessitatem esse, quid id faceret. Verum tropologicam hanc quidem locutionem esse passim in literis sacris obuiam, & familiarem, quum signum tribuitur, rei significatae nomen & appellatio. qua loquendi figura, circumfessio, foedus: agnus, pascha nominatur: aliaq; id genus sexcenta. iam id ergo uidendum restat, utrum haec omnia, post uerbum semel prolatum, protinus in aliam mutari naturam existimemus. Hic iterum noua contra Lambertum iurgia, ut si rationibus non posset, contumelijs tandem uictus discederet. Quid iller Tacere potuit, remordere agnus non potuit. Proximo tandem ordine subit in proscenium bonis ausibus, egregius scilicet palaestrites, Stokysleus episcopus Londinensis, qui ut superiori libro retulimus, moriens etiam gloriabatur quinquaginta à se amictos esse haereticos. His igitur inter ceteros pro suis pugnaturus haris & focis, longa testatione promittit probaturum se (si Musis placeat) non solū diuini miraculi hoc esse opus, sed à natura etiam ipsa nihil abhorrere. Est enim, inquit, nihil à natura alienum, saepe rerum eiusmodi fieri mutationes substantiae ab alia in aliam: sic ut accidentia nihilominus eadem maneant, quamuis substantia ipsa, materiaq; subiecta permutetur. Exemplo rem declarauit aquae ad ignem ebullientis tam diu, quoad uniuersa eius tandem exhaletur substantia. iam philosophorum dogma est, substantiam mutari nisi in substantiam non posse. Quocirca dicimus aquae substantiam, abire in substantiam aeris: tametsi nihilo secius qualitas aquae, humiditas uidelicet, post mutatam etiam substantiam resideat. Est etenim aer haud aliter, quam aqua, humidus. Audito hoc argumento, ingens consequitur pontificiorum applausus, uultusq; repentina mutatio: ex hac tam philosophica mutatione elementorum, iam non dubitatum sibi triumphum ante uictoriam pollicentium, perinde ac si hoc plusquam Chrysippeum argumentum omnem uinceret solutionem.

Expectatur hic ab omnibus Lamberti responsio, qui mox silentium ac libertatem dicendi nactus, negat principio, quod assumebat episcopus: humiditatem aquae, post substantiam mutatam manere. Nam etsi, inquit, aerem naturam humidum esse dicimus cum philosophis, habet tamen ille proprium, atq; alium humiditatis gradum, alium habet aqua. Quapropter, quum in aerem aqua uertitur, manet quidem humiditas, ut dicis, at ea iam non aquae humiditas est, sed aeris propria & genuina. Vnde apud eosdem philosophos constat & aliud dogma, ceu perpetuum *κρίσις*: fieri non posse, ut qualitates & accidentia in rerum natura, sine proprio subiecto, tanquam domicilio suo, consistant. Hicque iterum acriter in Lambertum à Rege & Episcopis factum est: ut iam non ad silentium, sed ad insaniam redigi potuisset, nisi ad huiusmodi maledicta satis iam pridem aures illius occaluissent. Post haec, ceteri deinde Episcopi, suo quisque ordine, ut constitutum est, reliquas huius fabulae partes explent. Decem enim numero erant in uniuersum ceu dramata huius absoluendae tragoediae constituti: pro denis uidelicet illius

Tonstallus episcopus Dunelmensis contra Lambertum.

Stokyslei nescia gloria.

Stokyslei nescia gloria.

Stokyslei nescia gloria.

Lamberti ad Stokysleum responsio.

argumentis, quæ antè, ut diximus, Taylero cōcionatori exhibuisset. Longum est singulorum episcoporum rationes quæ fuerint, referre nec minus forte su peruacaneum, præsertim quum triuiales essent omnes, ac eiusmodi quæ iam longo disputandi usu prostratæ, atq; è doctōribus hinc inde arcessitæ, nihil habebant uel illis auditoribus, uel nostro lectore dignum. Lambertus interim tot tantisq; septus angustijs, hinc contumelijs oppressus, hinc personarum auctoritate & minis uictus, partim maiestate loci, regisq; reuerētia perculsus, ab omnium maximè diuturnæ stationis tædio, quæ non minus quinq; horis, ab hora 12 ad quintam perdurauit, fatigatus partim etiam desperatione laboris profecturi deiectus, postquam nullam in loquendo spem uidit, eò redactus est, ut tacere maluerit. Quo factum est, ut posteriores episcopi, qui manus cum eò conseruerūt, soli quicquid uellēt, sine interpellatione loquerent. Nisi quod Lambertus interdum ex Augustino quædam sui tuendi causa, interponeret, quo in autōre mire ille promptus uidebatur. Verum maximam ille partem tēdō, ut dixi, molestiaq; obrutus siluit, magisq; silentio se quàm argumentis, quum rationes nihil proficerent tutatus est. Tandem uerò labēte die, quumq; iam primæ cœptæ essent accēdi facēs, Rex falso nomine dissimulatam disputationem soluturus Lambertum in hunc compellat modum, Quid ais, inquit, nunc post tantos istos insumptos in te labores, postque tot rationes & documenta, horum doctissimorū hominū, est ne tandē tibi satisfactum? Morine uis an uisuer? quid ais? Optionem adhuc habes liberam. Lambertus ad hæc: Me, inquit, uoluntati Maiestatis tuæ dedo, permittoq;. Imo Rex, inquit, manibus te Dei cōmitte, nō meis. Lambertus: Committo animam meam Dei manibus, corpus uero tuæ benignitati dedo submittoq;. Tum Rex: Igitur si meo arbitrio te commitis, mori te oportebit. Etenim hæreticis patronus non sum futurus. Moxq; ad Cromelium conuersus, Lege, inquit, Cromeli condemnationis sententiam. Erat autem Cromelius hic summus hoc tempore euangelicorum amicus, totusq; cum hoc hominū numero faciebat. Quo magis admiratione dignū est, quàm incommodè in hac re euenit, unius episcopi Vintoniensis pestifero ac callido consilio, uel Satanæ potius qui ut sepe fratrem in fratris perniciem incitat: ita & Lamberti huius damnandi negocium, non per alios magis ministros perfecit, quàm ipsos euangelicos, Taylerum, Barnum, Cranmerum, & Cromelium, qui omnes postea & ipsi eadem ferè Euangelij causa occubuerunt. De quibus, Christo uolente postea. Atq; hæc erat indubiè Vintoniensis, astuta & malitiosa calliditas, qui per Cromelium potius eam legi sententiam cupiebat, ut si quid illerecusaret, utrosq; idem haberet periculum. Quid multis? Tabulas condemnationis acceptas, iubente rege, denūciauit Cromelius: in quibus continebatur de hæreticis incendio tradendis, quicumq; dicerent, scriberentq; aliquid aut libros penes se quoscunq; haberent, ac retinerent, repugnātes, ac dissentientes ab Ecclesia papistica, hæc de sacramento altaris traditione. Edictum præterea ut hoc ipsum decretum ualuis ecclesiarum defixum, per singula regni templa quater quotannis populo recitaretur, quo firmior fixiorq; sacramēti illius ætēlæ animis omnium imprimeretur. Atq; hunc habuit modum Ioannis Lamberti condemnatio. In qua quum multa mihi indigna, dolendaq; uidentur fuisse, tum nihil uerò indignius, quàm regiæ maiestatis tam inelegans eo die, atq; inconcinna actio: Qui in necem miselli unius deiectiq; homuncionis, tot superbis & furiosis episcopis opem ad peragendam crudelitatis fabulam, subministravit. At quanto te dignius, Henrice Rex (liceat enim paucis te, ubicunq; sis paulisper cōpellare) fecisses, si miseræ tot modis periclitanti ouiculæ, tuamq; imploranti opem, aduersus tot uultures & leopardos, præsidio adfuisses: illiq; potius ad salutem auctoritatē tuam utendam, quàm his abutendam ad cædem præbuissets. Atqui satis

Regis uerba ad
Lambertum.

hec in regis amb
bus

de Cromelio

fatis sua sponte isti ad has crudelitatis partes insaniebant, ut nihil opus esset porrecto autoritatis tuæ gladio in manus furiosorum. Quorum si tu impetus eo die fregisses, ut par fuit, crede mihi, rem ac spectaculum omnium oculis dignum te ipso dignius edidisses. Nunc quid eximiae laudis hinc tibi comparari potuit, qui cum potentibus & superbis syncretifans episcopis in unius mihi ferri caput, regiae potestatis tuæ, quæ non tam magna esse quàm salutaris in re: debuit, tam inclementer addideris coniurationi? At quid contra te miser peccauit Lambertus, qui adeo nunquam uoluit tibi male, quàm nec unquam resistere ualuit? Sed fortè hæreticum putabas esse. Saltem modestè rationes audiendæ illius erant: quæ si saniores uiderent, cediendū tibi erat ueritati. Sin minus, attamen argumentis uel paribus uel etiam solidioribus reuincendus fuit: deniq; quocunq; modo in uiam reuocandus. Error enim non uis, sed ueritate uincitur. Certè tam obedienter & ultro dudentem se tibi & submittentem respicere non conueniebat. Sed scio non te naturam tuam Henrice Rex, sed perniciofa Vintoniensis consilia sequutum esse. Erat tamen prudentiæ tuæ id non ignorare, quod & cæteri reges omnes cum eò cogitare debetis, qui adeo hodie Episcoporum & Cardinalium uestrorum malefertiatis instinctibus in simplices Christi seruos tumultuamini: uenturum tempus olim, quo rationem reddatis oporteat eorum, quæcunq; seu uestris seu alienis consilijs delinqueritis. Et quid tum, si miseri isti hæretici, quos in hoc mundo sic affligitis, uenturi olim cum Christo, eiusq; Apostolis & martyribus, ut iudicent 12 tribus Israel, occupatis subsellijs & potestate uestra, pari tum seueritate suam in uos potentiam rursus exacuant, quid tum, inquam, de uobis fiet? Qua fronte eorum spectabitis maiestatem, qui nullam hic frontis propitiæ significationem eis præbueritis? Qua uerecundia eorum implorabitis misericordiam, qui ad uestram hic cõfugientes tam reiecti sint immisericorditer? Quapropter si tam obnoxia & accliuēs sunt regum ac principum aures hauriendis consilijs aliorum, quum ipsi sint sui tam inopes, quin ergo exclusis istis *τοῖς ἰσὺς νόμους νόμοις* *καὶ νόμοις* sanguinarijs, salutiferum potius optimè monentis Régis consilium in aures admittant, qui in Psalmis clamitans: Et nunc reges, inquit, intelligite erudimini qui iudicatis terram: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, Osculemini filium, nequando erretis & pereatis de uia iusta. Quum exarserit breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Audistis nunc quæ fraude implicitus, quætaq; oppressus iniquitate sit suauissimus Christi *ἱερομάρτυς* ac inculpata uir innocentia, Ioan. Lambertus. Iamq; nihil defuit nisi supplicium duntaxat sumendum, quod nec diu protrahendum putauit lymphata episcoporum rabies. Interim dum erat in custodia, apologiam causæ suæ sanè quàm luculentam ad Henricum regem conscripsit: præfatione primum modesta aures animumq; demulcens illius. In qua geminam sibi dicebat solatijspem esse repositam: alteram in optimo maximoq; principum omnium Principe Deo: alterā porro in Regia ipsius secundum Deum maiestate, qui uices quodammodo et ministerium supremi illius in terrena hac gerenda re. reprentaret. Deinde mollissimis uerbis, causam quæ huc eum impulsisset, exponit. Qui etsi non nesciret, quàm odiosa esset uulgi auribus futura hæc doctrinæ ratio: tamen quum nec idem rursus ignoraret, quàm cupidus esset, auidusq; indagandi ueri Régis animus, nullū tempus nō idoneū suo in hoc officio prestando existimaret. Presertim quū hæc non imperite proferret multitudinē, uiranda offensionis causa: sed ipsi tantum principi, cui tutò, sententiam esset suā declaraturus. Post hanc præfationem, librum ingressus, primū à scriptura uarijs testimonijs suā de eucharistia doctrinā confirmauit. Nempe ubi euāgelicè literæ Christo siue hic agenti, siue resurgenti siue ascendenti, aut in cœlis nunc considenti, semper tamen unicū duntaxat locū, pro ratione sui corporis tribuant.

Tum

Apostrophe ad
reges terra.

Libellus Lamberti de eucharistia apologeticus.

Tum ē utetustissimorum Doctorum collectis, passim suffragijs, suam hanc fulsit interpretationem: qua mysticam esse sacramenti huius rationem necessario doceret. Quanquam ea moderatione hic se temperauit: ut idem tamē non diffiteretur, quin sacrum hoc sacramentū, uerum sit & naturale corpus seruatiōis: ac potus item naturalis ipsius sanguis. quin insuper naturale corpus & sanguis ipsius, ijs insint mysterijs: nempe iuxta quendam modum, sicut prius Doctores fere omnes interpretantur. Atq; hæc hæcenus de libro Lamberti satis, nunc ad historiam redeamus.

Cromelius ueniam à Lamberto petit.

Dicto igitur ei ad necem die, productus ē carcere sanctus Dei martyr, hora octaua, ad ædes adeoq; in intimum cubiculum D. Cromelij introducit: ubi ferebatur à quibuscūq; Cromelius ueniam ab eo sui in eum facti expetisse. Ibi demum Lambertus ab eo admonitus imminere mortis suæ horam, opprobriō exhilaratus, ē cubiculo deductus in aulā, generosos ibi salutat, unaq; cum his cibum capit, nullum interim mœoris, aut pauoris indicium præ se ferens. Finito ientaculo, rectā ad supplicij locū pergit, suauissime fragrantia sese holocaustoma daturus Domino, qui in sanctis suis benedictus sit sine fine, Amen.

Sequens annus nulla fere re insigni erat memorabilis, nisi quod peregrinationes idololatricæ publicis legibus sublatae sint. Cuculliones ad uestes commutandas adacti, multaq; præstigia circa diuos patefacta. Inter quæ erat sanguis Haliensis, qui multos ante annos apud uulgus hominum uenerationi habitus est, tanquam pro ipsissimo Christi sanguine, quum tamen per Cromelium longē diuersa res fuisse deprehenderetur. Apud alios item alia erant idola, quibus oculi uolubili motu circumagitari occulto religiosorum artificio, quasiq; uiuere conspicerentur: alia quæ sudoris quasi speciem oculis præ se ferrent intuentium. Quibus ex rebus incredibile dictu, quātus oblationum prouentus quotannis religiosorum accreuit monasterijs.

Eodem hoc anno Petrus quidam Germanus, & cum eo alter se constantissimē obtulerunt comburendos propter cœnam Dominicam, Colcestria, nisi quod bonam hanc causam, alio satis fœdo de incarnatione ex matre Christi errore dicuntur uitiasse.

Vita, facta & obitus illustrissimi uiri D. Thomæ Cromelij,

comitis Essexiensis, &c.

Anno 1540

Thomas Cromelius, uir obscuro loco natus, sed ingenij ac consilij excellens, cui præditus, deinde intimus, idemq; charissimus Regis consiliarius, quale ingenium, uix unquam habitura est Angliā: odio ac inuidia, quorundam factiosorum, procerum, postquam Essexiæ comes pro suis, in remp. meritis designatus est, apud Regem accusatus primū, dein carceri deditus, postremo & capitis ultimum, sed indignissimum luit supplicium, anno 1540. Iulij 28. Quāta huius uiri laus & pectoris magnitudo fuerit, hinc omnibus constare potest mortalibus, quod hic unus singulari mentis, & consilij acumine effecit, quod ad hunc usq; diem, nullus per totam Europam princeps, aut Rex in re publica sua audeat, uel etiā possit præstare. Nam quum Britannia una, fere omnium nationum maximē sit, semperq; fuerit, suo quodā peculiari genio superstitionis, methodo, omnes religiosorum monachorum, fraterculorum, sacrificulorum, omnium deniq; μεγαλοσχημων τε καὶ μικροσχημων, quorum in ea insula innita erat colluuiēs, insidias, ac odia excepit, pertulit, elusit, perfregit atq; comminuit. Postremo ipsos quoq; Episcopos, & Archiepiscopos, cumq; his etiam Vuintoniensem ipsum, quantumlibet regis consiliarium primarium in ordinem redegit. Conatus illius, ac petitiones omnes, consilij sui mira celeritate anteuertit ac eneruauit: Maxime in his rebus, quæ ad exitum bonorum, ac

*cremely
vintonensis*

Nuta

*Cromelij &
Vintoniensis
lis & compar
ratio.*

*34
narratio de pa
pistacii crudelitatem
sub pretextu religionis*

ac euangelicorum attinebāt, quibus Cromelius hic semper tanquam clypeus erat, aduersus pestiferas Vintoniensis molitiones. Breuiter, inter hos duos perpetua gliscebat æmulatio quedā, & odij plusquā capitalis pugna, quāta iuxta Flaccū agnis cum lupis sortito obtigit. Quā tamen uterq; esset apud Regem magnus, sed hic magis formidabilis: ille multo charior: ingens utrinq; ingenij uis erat & præsentia. Virtutes in altero longē maiores. Nam quum talis esset Vintoniensis, ut non in aliam rem natus, quā in bonorum perniciem uideretur. Hunc contra ceu remediū conseruandis, iuuandisq; quamplurimis diuina prouidentia comparauit, ac episcoporum furoribus opposuit. Non aliter, quā ē terra quæ pestifera gignit uenena, saluberrima rursus remedia enasci cernimus. Longa esset, & molesta enarratio, quot bonorum capita, diuino huius patrociniō, ē periculis erepta, recreataq; sunt: quorum multi paulo post casum illius, ceu patrono orbatī occubuerunt: Nonnulli etiamnum ad hunc usq; diem supersunt nostri uiui testes horum, quæ dicimus, multoq; etiam maiorum. Solet hoc modo omnipotens Dei numen, per omnes ferē respublicas, aduersa letis, noxia salutiferis, plerumq; temperare. Quo fit, ut ipsorum furoribus, ceu noxijs sideribus, sepe admixti faustiores planetæ, uesanos eorum furores, uel omnino dissipent, uel certē retardent: quō si non prorsus cohibeantur, minus tamen liceat ipsis, quā libeat nocere. Quod si cum ueterum maiorum historijs conferenda sint exempla, huic non ualde dissimilis uideri potest, in sacra quidem república Iehu acerrimus supersticiosē idolatriæ uindex: in prophana Camillus aut Cicero, qui singulari prudentia simul cum parī coniuncta facundia, Catilinariæ audaciæ nefarios conatus extinxit, ac profligauit. Quanquam neq; sic tamen nocuit reipublicæ Romanæ conceptus Catilinarię confurationis terror, ut pontifici huius conspirationis cruenta, nec ullo cædis sinē satiata crudelitas, rem ubiq; infestat Christianam. Nam etsi ille bonis quibusq; necem, & reipublicæ incendium nefaria audacia molitus est, perculit tamen is magis, quā uulnerauit patriam. At horum facta, uitæq; omnis, quū nihil aliud, quā confuratio sit, iuxta Esaiæ uaticiniū, duplo etiā, quouis Catilina grauiorē uideri queant: Quod enim ille occultat duntaxat animi destinatione pertenderat, hoc isti re aperta, factisq; præstant. Nec dubiū, quin ille, quamuis natura ferox ac immanis, tamen si uicisset, semel statuisset uinciēdi, ac cædēdi sinem aliquem. Isti quum Christum passim in sanctissimis suis occidant membris, nullum faciunt occidēdi sinem, nec modum statuunt. Quo genere hominum, quum nihil sit natura ferē crudelius, accedit ad ingenitam immanitatem, duplo deterior calliditas: quarum altera non tam exitiosi, quā altera etiā detestandi meritō uideantur. Apertus enim, quamlibet alioqui saeuus & potens hostis, tamen si expugnari non potest, cauēri poterit. Saepēq; fit, ut uis, quæ præuidetur, facilius, aut ui parī repellatur: aut certē minus dolebit uulnus, quod a ui potius aliena, quā fraude proficiscitur. At isti non armis, non ferro, non manibus extinguunt quenquam, sed tectiore uia grassantes, idem perficiunt tamen, tanto etiā sceleratiores quod quum ipsi soli sint autores laniæ, sic rem in alios reijciunt administrandam, quasi longē ipsi ab omni abessent crudelitatis suspiciōe. Ac ne parū hic intelligas, serpentis antiqui, ueteratorias technas. Adduntur huc insuper ad irritandam crudelitatem quā plausibiles, & honesti tituli: quo facilius, non modō omnis misericordia excludi possit, sed ut ipsi etiam, in summa crudelitate, quum rem in omni hominū natura atrocissimam perfecerint, tamē quasi re omnium sanctissima, idē ex officio (ut loquuntur) præstita laudē ferant apud multitudinem. Sic sub Christi nomine, Christum quotidie persequuntur, & occidunt, sub pacis toga plusquam homicidas tegunt animos. Dum Ecclesiæ falsos sibi obducunt titulos, in Ecclesiam Christi omni ui, & scelere grassantur. In exter-

nis principum bellis saepe contingunt induciæ, receptui plerumque canitur. Victoris parcat multis misericordia. Sexui & ætati sua debetur pietas. Cōplures uel intercessorū preces, aut præsentes redimunt pecuniæ. Isti adeo, ad omnem naturæ rationis, ac humanitatis sensum obsurduerunt, adeo suis uoluptatibus dignitati, ac inertī ocio addicti, ut nullius uitæ conditionis, ac sexus rationem pensi habeant. Declarauit id modò tempestas reginæ Mariæ, & episcoporum, in qua quid summa tyrannis, cū pari superstitione coniuncta, potuit in ullo regno perficere, natura in hoc uno opinor uelut perfectio quodā exēplo uoluit mortalibus ostendere. Quod si uerò ad hoc exemplū regenda essent imperia, præstiterat nullas coire in rempublicā societates, præstiterat genus hominum, per extremas solitudines, inter feras dispalantium antiquam agrestiam colere. In quas enim feras, in quos leopardos, lupos, & pantheras satius non erat incidere, quàm in tales episcopos, si modo his nostris Boneris, cæterarū gentium episcopi sint similes, lactant se ex Christi nomine Christianos, nec inuideo illis titulum. Sed quur tandem in moribus eorum, adeo nulla relucet natura illius, cuius gerunt appellationem? Tot titulis, & argumentis, totaq; professione nihil aliud obtendunt quàm pacem, & unde tot querelæ, tot suspiciones, odia, proditioes, articuli, censuræ condemnationes, ac sententiæ peremptoriæ in tam pacifico populo? Toties nobis occurrunt ecclesiam Catholicam, se ueram esse sponsam, ac unicam illam Christi columbā. Audio, sed mitis illa columba, quæ Christi est, omni felle uacat, rostris caret, & unguibus. Et ubi tum columbina ille simplicitas? Vnde tantum fusi sanguinis humani, tantum laniæ, in tam columbina sponsa Domini? Quis unquā columbam audiuit, miluios, aut accipitres dilaniantē. Si id putent, Christo gratū præstari obsequium, in tanta dilaniandi rabie, certē alium Christum ostendant, oportet, præter eum, quem quatuor describunt Euangelistæ, quemq; literæ Apostolica expriment. Sed hæreticos esse istos, uitæq; indignos clamitant. proferant igitur ex toto Apostolorum symbolo, unum articulum, quem negant isti hæretici. Sed negant sacrum corpus in sacramento. At iidem in coelis fatentur esse, & uenerantur. Et quur demum Apostoli in symbolo eum omiserunt articulum, si tam necessaria sit huius rei fides, quàm isti prædicant? Quanquam nec ilico Christum aufert ē sacramento, qui panem in sacramento fatetur. Rursus nec ulla in Christum contumelia est, si quis in coelo potius eum quàm in sacramento adorandum putet. Neque enim, qui Bruxellis Cæsarem esse negat, quicquam opinor Cæsaris derogat maiestati. Sed de loco solum disputat. Et quæ tandem hic tam grauis causa, quæ tam pacificos simplicissimæ huius columbæ animos, in tantam bilem, & intemperiem exagitat, ut tanta iam edita Christianorum strage, adhuc nullum parcendi initium, nec mactandi finem inueniant? Age fingamus modò animis nostris, quod tamen citra notam cuiusquam, aut contumeliam, dictum à me uideri uelim. Nullorum edo nomina, nec personas traduco, tantum exempli gratia non petulantie propono, remq; ipsam cum imaginibus conféro. Fingamus itaque, ut dixi, liberaq; cogitationis fictione ponamus, Satanam ipsum inter homines, humanam uitam, terrasq; incolere. Fieri, inquis, natura non potest. At fingi tamen potest. Queram nunc à papistarum istorum aliquo, sed cui paulo plus æquioris inest animi, uel etiam à Romano ipso pontifice: id mihi ingenuè, aperteq; respondeat, quibūsnam rationibus uitam suam comparaturum esse illum putet? Principiò, an non rationes ita suas omnes institueret, pro incredibili ipsius ambitione, ut orbis totius dominatum ad se raperet, ipseq; in primo omnium honorum gradu, cæteras quasque dignitates, pro arbitrio, quibus liberet,

optima col.
lato pagg
in dia solo

liberet, dispensaret: ipse nullius subiectus imperio, ad numinis etiam sublimitatem se attollens, si posset: An non omnibus, omnium opibus ad se conuerrendis, quacunque ratione, unicum quasi suum, inijceret, quibus ad summum luxum, turpissimasque uoluptates abuteretur? Porro an non in summo ocio, citra omnem molestiam, aut crucem, uitam sibi degendam prospiceret? Deinde nec arbitror eum tam sanctum, in tanto luxu futurum, ut castè uiueret: nec rursus uxoris curis implicari uelle: ideoque mediam quandam delecturum uiam, quæ è uaga libidine plus oblectationis, minus haberet oneris, ueræ autem sanctimonie quam minimum. Iam qui inde ab initio homicida sit & mendax, eiusque rei pater, eam etiam naturam retineret, ut nulla relaxaretur magis, quam continua cæde, & pernicio hominum. Nec dubium, quin quum aperto furore grassari non permetteretur, obliquis ductibus, & insidiosis cuniculis, crudeli animo tandem satisfaceret. Et quam tandem uiam, Satan ipse si adesset (liceat lector, æqua pace tua, quod uerum est profari) inueniret ad perniciem hominum, tam artificiosam, quam reperit nunc Romanus (ut modestissimo uocabulo appellæ) pontifex: qui sub mansuetissimi Christi personam uicaria, sub pacis, & Ecclesiæ speciosa larua, crudelissimam furoris sui fabulam peragit, omnia sanguine miscens ac confundens. Idque, quum ubique ille, per omnes Christianorum plagas, quotidie maiori faciat perulantia: tamē Christianis principibus, & heroicis consiliariis adeo nulli sunt oculi, nulla iudicia, ut quid inter Christum, & Antichristum, inter lucem & tenebras; uerum falsumque intersit, parum perspiciant, minus curant, minime opitulentur, ut uel nos in Esaie tempora uel in nos illa incidisse uideantur. Iustus inquit ille, perit, nec est, qui recogitet. Postulabat hæc tanta hominum immanitas, & tempestas, publicam omnium bonorum principum reformationem. Nunc quum in tam necessario officio illorum dormitet autoritas, per quos maxime conueniebat rem Christianam restituere: mihi quidem non libet, quod animus prælagit, male ominando diuinare. Votis tantum optarem, ne fiat, ut per Turcam tandem, diuina uis efficiat, quod officium apud principes Christianos impetrare oportuit. Sed mislis ambagibus, ad Camillum nostrum Christianum redeamus, cuiusmodi si uel paucos haberent consiliarios aula principum, longè alio profectò, statu res hodie Christianorum consisterent. Erat Cromelius hic, sub obscuro, ut dixi, loco, sed ea uirtute natus, quam hodie in illustissimis etiam familiis, non sine luctu desideremus. Primum in aula Cardinalicia enutritus, munus ibi gessit unum atque item alterum, in quibus ita felicissimi ingenij sui memorie ac fidei specimen dedit, ut mox uideretur Rege ipso, quam Cardinale dignior. Erat sub idem tempus, aut non multo secus, in eodem Vulsei Cardinalis famulatu Thomas Morus, & Stephanus Vintoniensis, in quo fuit & hic Cromelius, pariter ab adolescentia educati. Quorum ut ætas, ita nec fortuna, multum dispar, etsi ingenia studiaque longè fuerant diuersissima. Etsi enim tres isti magno pariter ingenio, ac in republica eque ferè magni euaserunt uiri: atque in duobus illis literæ fortassis maiores: erat tamen in hoc mentis lux multo diuinior, iudicium maturius, ac melius, facundia par, in hoc forsan etiam præsentior, denique ingenij indoles in hoc magis heroica, rebusque nata grandioribus. Ex his initiis demum, ubi emicuit in eo magis ac magis ingenij promptitudo, Regi à Cardinale commendatus, postque in Aulam illius traductus, protinus ibi muneribus gerendis admotus est. Vbi ita se gessit, sua uirtute grandescens, occulto uelut arbor æuò, ut per breui spacio, ad amplissimos etiam honores, aditum sibi patefecerit. Interim uerò dum ille magna cum laude, in hoc honorum curriculum uersatur, inter eos, qui quæsturam nomine Regis in Aula gerebant, forte fortuna, ibi ubi erat Cromelius, fit mentio de pecuniis, & gaza Regia. Tum

Tho. Morus.
Step. Gardinerus, Th. Cromelius.

Cromelius, Rex, inquit, si meum admiserit consiliū, efficiam, ut unus omnium Christianorum principum, facile opulentissimus euadat. Nec fefellit consilij exitus. Ea uox, quo magis uisa est ad quæstum regis tendere, hoc citius, ut sit, ad aures illius dimanauit. Ex eo tempore cœpit deinde Cromelius, suo Regi tum notior esse, tum charior. Consilium autem erat de monasterijs, quorum opes & census, in suum fiscum rex redigeret, exclusa uentrium ociosorum inutili turba. Id consilij, ut utile Regi, ita pro temporis articulo, ualde etiam opportunum fuit. Erat quippe per idem tempus Regis læsa nonnihil in pontificem Romanum uoluntas, ob Annæ Boleniæ nuptias. Qua in re operæ precium est, ad diuinæ providentiæ singularem aduere in rebus humanis *οὐκ οὐκ*. Qua felicitàte, quamq̃ opportunè, suo quæq̃ respondebant tempori: quo pacto excussa primum pontificis tyrannide, mox consecuta sunt monasteriorum ruina. Ideoq̃ excitatus à Deo uidetur iste, qui in diruendis oeci atq̃ ignauia latibulis, residuam actionis huius & præcipuam partem absoluerit. Quum alioqui manentibus illis, nec satis ex Angliā totus excludi pontifex: rursus, nec illa labefactari, nisi prius reuulsa pontificis autoritate, potuissent. Erat porro per Angliā, supra quā credibile est, ingens monasteriorum turba. Id quod uel hinc æstimandi datur copia, quando in una Norfolkensi prouincia, mendicantium solum supra uiginti censentur ædes, præter reliquas monachorum regularium & irregularium, & Vestalium copias. Iam quum Britannia imperium in 32 prouincias distribuatur, facilis hinc præbetur supputatio uniuersæ reliquæ per Angliā multitudinis. Quamquā non tam uastus horū erat numerus, quin opes ac facultates longè maiores essent, ipsis ferè Regibus & Satrapis exprobantes mendicitatē, ædificia neq̃ minus & ipsa magnifica. Sed ædificia & ipsa pleraq̃ diruta soloq̃ æquata sunt. Opes & census Rex partim in fiscum redegit, partim cum nobilitate partitus est. Sed hic res necessario postulat, ut quorundam ex nostris querimoniam respondeam. Sæpè enim audio à multis, rationem hanc Regis & Cromelij, quam in deprædandis monasticorum palatijs sequuti sunt, ceu criminofam reprehendi. Poterant, inquit, ædificia scholis ac literis præbere domicilia, opes ac possessiones conferri in pios egentium usus, colendæq̃ hospitalitati destinari, potius conueniebat. Neque nego speciosè quidem hæc, pieq̃ ab istis proponi, quorum sententiæ, & ego toto pectore lubens possem accedere: nisi in hac ego re occultiozem adhuc longeq̃ altiozem diuinæ sapientiæ sensum quā quorundam fortasse mentes perspiciant, subesse uiderem. Quod si autem in libera aliqua consilium hoc, aut Aristocratica ciuitate, ubi legibus certis, ac perpetuo quodam statu res continentur, sequuti fuissent, nihil neque ad rem præsentem accommodatius, neque posteritati salubrius optari potuisset. Vel si in regno perpetua principum foret bonorum successio, meritò probanda erat huius facti ratio. At, quid si fortè (ut fit) uertè se mundi scena, succedat in regni habenas improbus quispiam, ac dissimili religione princeps? Et quid tandem multis moremur argumentis, quando ex his iam factis, quæ Regina Maria, in repub. nostra molitur, parat, instituit, incipit, urget, partimq̃ effecit, unusquisq̃ apud se cogitet, quid tum demum illa fuisset confectura, si in tam superstitiosa sceptrā illius, incolumis monasteriorum incidisset status? Quotumquodq̃ eorum non suis iterum cucullionibus resectum fuisset & restitutum? Nam si religiosorum bona hæc iam penes duces, satrapas & nobilitatem dissipata atq̃ occupata, uix tamen aduersus uim & potentiam Regiæ consistunt, quanto minus eadem ab inferioris fortunæ uulgo retineri potuissent? Nec dubium, quin idem tot ante annos præsenferat diuina in hoc homine prudentia, & ingenij uis. Vnde quoties ad mona-

32 prouincias
in Angliā

Cromelij in
euentendis mo-
nasterijs defen-
sio.

monasteria opprimenda emiserat aliquem, cum hac uoce ceu classico sapè dimisisse fertur: ut à fundamentis sedes horum hominum excindendas meminerint. Quod etsi crudeliùs forsan dictum ab eo uideri quibusdam poterat, ego contrà sic de homine statuo: ut omnes nos miseros alioqui nunc Anglos fore, huicq; adeò uni deberi uiro existimem, quòd aliqua adhuc spes nobis sit recuperandæ religionis, exclusis uidelicet tot *νομαζόντων* agminibus: quot alioqui, ante hunc diem ita totam occupassent Angliam, ut uel decem Cromelij potestea uix sufficerent prosligandis: maneat itaq; mea opinione, monastica bona, quo nunc in loco sunt. Porro quod ad pauperum pios usus attinet, quod ad scholas, & concionatorum salaria (nam tribus his in omni republica prospiciendum est) non desunt rationes aliæ, ut æquè honestæ, ita multo etiam tutiores, modò ne desit in summatis uiris, ac antiqua nobilitate, antiqua pietas. Quod si enim tanta Priscorum fuit in eis sumptibus, quibus nihil inerat pietatis, profusio: quanto ergo minùs decebit uiros euangelicos esse in uera prouehenda pietate, uitæq; euangelicæ studijs contractiones? Atq; hæcenus quid in pontificis euerterèda synagoga profecerit Cromelius, dictum esto: nunc quantum in Christi erigenda ecclesia laborarit, uicissim exequemur.

Ex quo tempore proiecta ex Anglià est Romana sedes & autoritas, nunquam destiterunt eius factionis episcopi, omnem mouentes lapidem, quo uel in integrum restituerent caput illud quod plagam occisionis accepit: uel ea saltem quæ proxima erant capiti sarta ac tecta retinerent. Qua in re etsi non omnino irriti eorum conatus fuerint, multo tamen plus perfecturi uidebantur, nisi unus hic tanquam foelix ecclesiæ murus, consilijs eorum perpetuò restitisset Cromelius. Nunquam enim uel occultæ eorum conpirationes tantum ualuerunt, uel astuta ingenia patuerunt tam latè, quin prudentia semper illius anteuertit: prudètiã porro iuuabat autoritas. Quin nec autoritati temporum ipsa ut sit, defuerunt. Quin igitur eiectò pontifice uarij motus per Angliam de religionè extarent, uisum est Henricò regi, indicto tandem doctorum hominum & episcoporum conuentu, de ijs quæ ad religionis curam pertinebant, sobria modestaq; inter ipsos transactione constitui. Ne multis ambagibus narrationem remoremur, confluunt de uoluntate regis uiri eruditione ac literis celebres, tum maxime episcopi omnes, quorū præcipuè intererat negocij huiusce procuratio. Aderat una cum episcopis Cromelius, qui tum Alexandrum Alesium fortè in uia occurrentem, secum in conciliū adducit: ubi demum introgressus episcopos solum præstolantes aduentum offendit. Adueniēti mox illi assurgunt omnes, tanquam uicario suo generali: ille uicissim salutatis ordine episcopis, sese deinde ad mensam collocat in summo primoq; loco, pro muneris sui ac officij gradu. Post eum ceteri tum suo quicquid ordine episcopi & doctores. Primum ex aduerso assidet Archiepiscopus Cantuariensis, inde Archiepiscopus Eboracensis, tum Londinensis, Lincolnensis, Sarisburiensis, Badensis, Eliensis, Herfordensis, Cicesterensis, Noruicensis, Roffensis, Vuigornensis, &c. Ibi Cromelius regis nomine, cui intus eo tempore fuit consiliarius, & Regij sigilli præfectus, uerbà in hunc modum fecit: Gratias, inquit, uobis de diligentia hac habet Regia maiestas, qui sic ex uoluntate ipsius frequētes conuenistis & alacres. Quæ aut causa sit, quur in hunc uos cōfessum aduocari uoluerit, neutiquā uos latere arbitror, nempe ad cōtrouersias quasdā uestra prudentia cōponendās, quæ de statu Christianæ religionis & fidei, non hoc tantū in regno, sed per ceteras ferè omnes orbis nationes in litè hodie ac disceprationē deuocant. Summo enim id studio habet Celsitudo illius, ut pax & concordia in ecclesiæ maxime rebus constitutæ. Nec prius cōquiescere illius potest sollicitudo, quoad hæc de doctrina Christiana pugna

Cromelius ecclesiæ murus.

Alesius prolixus

Episcopi 12

Cromelij ad episcopos oratio

& cōtrouersie uestra ac totius parlamenti sapientia discusse in concordia redigant. Et si uerò uehementer gestit ahimus illius, perturbatas subditorū cōscientias maximè, simpliciū (qui quid credāt aut sequant, satis per se intelligere nequeunt) certo aliquo doctrinæ genere cōstabiliri, porro nec ignoret ipse quid in ijs ipsis omnibus controuersijs uerum sit: malit tamen publicam religionis mutationem nullam in hoc regno, nisi uestra publiciq; senatus consensione fieri. Qua quidem ex re perfacile tum eximiam eius prudētiam, nec minus erga uos charitatem intelligere potestis. Itaq; uos nunc Christi uerbis, ac nominè rogatos omnes habet, ut positis cæcæ contentionis, ac pertinaciæ studijs, simplici ac ciuili moderatione, ea inter nos amicè disceptetis, quæ ad ecclesiæ partes & religionis attinent, solam scripturam habentes præ oculis: ad cuius unius regulam, & certissimam amussim, omnia quiete citra rixas, componi à uobis postulat maiestas ipsius. Neq; porro patietur, hanc ipsam scripturam à quoq; uestrum uolentius distorqueri, aut pontificijs decretis, siue doctorum autoritate, aut conciliorum etiam adobui: tantum abest, ut eiusmodi admixtus sit articulos ac dogmata, quæ tempore duntaxat & consuetudine nixa, nullum præterea in scripturis fundamentum habent. cuiusmodi nullis scripturæ monumentis proditæ à uobis ueritates non scriptæ appellari soleant. Scitis id officij uos Christo primum debere, eiusq; deinde Ecclesiæ necessario. Et tamen non deerunt uobis ab ipso gratiæ, si munere hoc uestro, in constituenda ecclesiæ concordia, uos ita ut par est, defungi persenserit. Quod ut à uobis fiat, hæc unica ratio est & methodus, si posthabitis cæterorū hominum commentis, cuncta ad uerbi diuini præscripta & canones definire atq; excutere, si cut in Deuteronomio præceptum est, uolueritis. Ad quod regia insuper maiestas uos hortatur, maioremq; in modum à uobis contendit ac postulat. Finita Cromelij oratione, ad unum omnes consurgunt episcopi gratias amplissimis uerbis habentes Regiæ maiestati, tum pro eximio eius in ecclesiam Christi studio, tum pro pia etiam ac Christiano principe dignissima cohortatione. Nec mora ad disputationes ilico consurgitur: ubi in primis Londinensis, acerrimus Romanarum legum uindex, Bonerus quem paulò antè Cromelius ob ueritates extra scripturam defensas, nominatim coarguisset, septem ecclesiæ sacramenta astruere, quanto potuit studio, ex ueterum scholarum nescio quibus glossæmatis, nitebatur. Fauebant eius factioni archiepiscopus Eboracensis, Lincolniensis, Badensis, Cicestrensis, & Noruicensis. Contrà uerò cum Archiepiscopo Cantuariensis, faciebant Salopiensis, Eliensis, Herfordensis, Vigornensis: alijsq; qui diuersis studebant partibus. Post multa ultro citroq; agitata, ubi iam diu multumq; de Doctorum testimonijs sibi, ut uidebantur, dissidentium, inter se conflictassent, Cantuariensis demum cœpit in hanc summam dicere: affirmans, nequaquam id doctorum esse hominum, de uocibus & uocabulis mouere rixas, modò de rerum summa præcipuisq; capitibus conueniat: de uerbis uero cōtendere sophistarū esse, ac eorum proprium, qui dissensionum studio, magis quàm publicæ pacis & tranquillitatis sarcindæ capiuntur. Graues cum primis maximiq; momēti res iam ad discutiendum proponi, non de ceremonijs, aut futilibus nugis, sed de uero intellectu & discrimine legis, & euangelij: de peccatorum remissione, de erigendis ac refocillandis conscientijs, sensu peccati, iræq; diuinæ consternatis: de legitimo sacramentorum usu: ecquid ex ijs iuuatur, an ex fide sola omnis nostra proficiscitur iustificatio: item quæ uerè bona opera, qui sincerus Dei cultus existat, an ea quæ ad delectum ciborum, uestium discrimina, uota religiosorum, ac sacerdotum, cæteraq; hominum decreta attinent, quæ intra ambitum diuinæ scripturæ non

Bonerus
Londinensis.

Cantuariensis
uerba ad episco
pos.

clau-

clauduntur, an hæc inquam inter uerè pia bonaq; opera numeranda sint, quip-
pè quæ Christianum uerè præstent perficiantq;. Deinde utrum falsus & ille-
gitimus cultus hominum non Dei arbitrio introductus obligare debeat con-
scientias. Postremò utrum ceremoniæ cōfirmationis, ordinis, extremæ unctio-
nis, cæteraq; id genus similia, quæ à Christo instituta non sunt, nec ullā habent
in scripturis uim, quia certos nos reddant de peccatorum remissione, pro sa-
cramētis habenda sint, cum baptismo, & cœna Domini ex quo conferenda.
De his nimirum tantis tamque necessarijs rebus, incundam esse eo in con-
uentu deliberationem: quæ quo gratioris sunt momenti, quum præcipua fidei
ac salutis nostræ capita attingant, hoc maiori in ipsis studio ac cura uersandum
esse. Christi uerò uocem hanc nemini non notam esse, ubi beatos pronunciat
pacificos, quoniam ipsi filij Dei uocabuntur. Et Paulus ad Timothœum scri-
bens, omnes admonet episcopos, ut uerborum pugnas declinent, haud ad
aliud uidelicet utiles, quam ad subuersionem audientium. Et uerò præcipue
Timothœum suum iubet doctrina & uerbo contradicentes reuincere additq;
causam. Hæc enim faciens, inquit, & te ipsum saluum facies, & eos qui te au-
diunt. Quod si igitur Christi Pauliq; uelint monitis obtemperare, missis lo-
gomachijs & ociosis uerborum pugnis, sola scriptura duce, uerum in his ma-
terijs exquirendum ac statuendum esse. Ac sibi quidem eo maxime ordine
progrediendum uideri, ut primum de numero sacramentorum inter ipsos con-
ueniat: deinde sacramēti uox quid in scriptura significet: quumq; baptismum
& cœnam Domini sacramenta noui euangelij dicamus, quid hoc uocabulo
inuiuis. Scire quidem se, apud Ambrosium ceterosq; scriptores pedum
discipulorum ablutionem, cæteraq; id genus similia, sacramentorum donari
appellatione: quæ tamen ipsi neutiquā ferent inter sacramenta connumerari.
His alijsq; uerbis quum perorasset ille, Cromelius astantem Alexiū, quoniam
impense q; quæ audiebat delectari uidebatur, sententiā suā depromere iussit.
Qui præfatus primo honorē D. Cromelio, reliquisq; deinde ecclesiæ proceri-
bus, tamen de improviso nihilq; de ea re præcogitantem eò se aduenisse dice-
bat: fretum tamen Christi ope, os & sapientiam q; qui de fide appellati respon-
deant promittentis, non dubitare ea quæ sentiat libere exponere. Ac mihi qui-
dem inquit, D. Archiepiscopus præclare id modo monuisse uidetur, ut de sa-
cramenti prius finitione inter nos conueniat: utrum sacramenti appellatio-
ne, propriè donandæ sint hæc tantum ceremoniæ: quæ à Christo autore, ad
peculiarem in Euangelio rem aliquam (cuiusmodi apud Paulum dicitur re-
missio peccatorū) exprimendam adhibent, an promiscuè hanc sacramenti uo-
cē in quancunq; ceremoniā cadere censeatis, qua res quoquo modo sacræ si-
gnificantur. Quippe iuxta posteriorem hanc acceptionem, nihil equidem du-
bitabo septem uobis, aut plura adeo si uelitis sacramenta concedere. Ceterum
D. Paulus priorem uidetur rationem in describendo sacramento sequutus,
ubi circumcisionem sacramentum, seu signaculum iustitiæ fidei appellat. ha-
bebant autem hoc unicum Iudæi sacramentum, ut omnium fert scriptorum
consensus, ad cuius uidelicet definitionem, cætera item sacramenta omnia spe-
ctari consentaneum est. Porro baptismi quoq; sacramentum cōsimili ratione
ad Ephesios describit Paulus, sic inquit: Christus ecclesiā suam (id est, quot-
quot in eum baptisati sunt) sanctificauit, repurgans lauacro aquæ in uerbo ip-
sius, ubi uidelicet illis similiter uerbum & promissionem diuinam pariter cum
externa ceremonia coniungit. Quin & Christus fidem simul cum signo cōne-
xit, ubi ait: Qui crediderit, & baptisatus fuerit, saluus erit. Rectè itaq; Augusti-
nus: Verbum, inquit, accedit ad elementum, & fit sacramentum. Et alibi: Sacra-
mentum est, inquit, in quo sub forma uisibilium rerum, occultam salutem
operatur Deus. Et sententiarum grōmographus, Sacramentum dicit uisibile
esse signum inuisibilis gratiæ, & mox paulo, inuisibilem hanc gratiam idem
inter-

Alexander Ale-
xius Scotus.

Sacramentum.

interpretatur esse condemnationem peccatorum. Postremò D. Thomas negat, penes quenquam hominem ius esse condendi sacramenta. Primum igitur de finitione si conueniamus sacramenti, de numero post facillè dispiciemus, sacramentorum eorum, quæ à Christo relicta nobis sunt ad significandam peccatorum remissionem. Atq; Augustinus quidem duobus sacramentis assentitur, Epist. ius ad Ianuarium, ubi in hæc habet uerba: Primum, inquit, quæ sit huius disputationis summa intelligas uelim: Nempe quòd Dominus noster Iesus Christus (ut ipse in Euangelio testatur) facillè nos leuicè iugo onerauit. Quò circa ecclesiam noui populi paucissimis sacramentis conglutinauit, obseruatione quidè facillimis, sed significatione excellentibus, baptismo & cœna Domini: aut si qua hoc genus alia in sacris scripturæ libris præcipiantur, ijs dumtaxat exceptis, quæ tanquam onera seruitutis ueteri populo imponebantur ob cordis eorum duriciã. Rursusq; lib. doctr. Christ. 3: Scriptura, ait, per pauca nos sacramenta docuit: ueluti sacramentum baptismi, & celebrem memoriam corporis & sanguinis Domini, &c.

August. ad Ianuarium.

Augustinus de doctr. Christ. lib. 3.

Ibi tum Londinensis uix dum huc usq; se cohibens, quum iam temperare non posset diutius, prorumpit in hunc tandem modum. Primum, inquit, quod assumis, Sacramenta quæcunq; habet ecclesia à Christo ipso instituta, aut manifestum aliquod habere in scripturis argumentum, aut significationem quandam remissionis peccatorum præ se ferre oportere, falsum ac reiiciendum est. Rursusq; ille, per facile id se tum scripturæ euidentí autoritate tum nec dubijs priscorum interpretum testimonijs probaturum demonstrabat.

Sed episcopus Herfordensis, qui recens tum è Germania (ubi legatione regis nomine apud Protestantes fungebatur) in Angliã reuersus, Londinensis commotus proteruia, primum ad Alexandrum conuersus monet, ne ad istum modum uelit cum eo contendere, ex doctorum et scholasticorum testimonijs & placitis: quando nec in iisdem pariter rebus omnes consentiant, tum neque iisdem satis sibi ipsis consent in omnibus firmi, in multis etiã diuersi, prorsusq; pugnantes. Quod si ex illorum placitis & responsis omnis hæc terminanda sit disceptatio, nihil hic firmum futurum nec ullam sarcindæ conciliationis uiam aditumq; patere aiebat. Præterea à principe ita imperatum esse, ut scriptura solum iudice & magistra, feratur de controuersijs propositis censura. Atq; hæc ille ad Alesium. Deinde ad episcopos se uertãs, acri sanè grauiq; eos oratione uel castigauit, uel commonuit potius, quam indignam hic silentio existimauit. Ne putetis, inquit, uiri fratres patres aut uanis uos spebus laetis uelim, possit uos ulla arte aut uasframeto sophistico choruscantẽ iam sacri Euangelij adeoq; omnium oculis cõspiciuam cognitionem iterum è mundo sublegere. Ita nunc Christus longè lateq; cunctas orbis Christiani partes, incredibili splendore doctrinæ suæ illustrauit, sicq; ueritatis uelut solem quendam in sua accendit ecclesia, ut repulsa errorum caligine, nubes & nebulas omnes, quæcunq; contra obtendi queant, per breui superaturus uideatur. Siquidem uel ipsi nunc Laici, opificumq; imperita turba plus uident in sacris biblicisq; literis, quàm pleriq; nostrum tot speculationibus illuminati theologi. Quumq; mundus ubiq; oculos habere incipiat: tum uerò Germani in primis ea cura ac solertia sacramentorum literarum uolumina ad Hæbraicam ueritatem transtulerunt, ea insuper adhibita perspicuitate, ut multa nunc facilius intelligantur, etiam sine glossæ matris, aut doctorum quamlibet prolixis accuratisq; commentarijs. Præterea has ipsas controuersias, & religionis capita, adeò scriptis suis explicuerunt, ut pueri nunc & mulierculæ suo pte ingenio superiorum temporum errores, qui bus hætenus ludificati sint intelligant. Quæ quum ita habeant maiorem huc curam operamq; cõferamus ad ea quæ huius sunt negotij necesse est: nisi nos uniuersis deridendos mortalibus propinare malimus, nostraq; stultitia eam opinionem

Anno 1540

E. duandy forus
Episcopus Herfordensis

Forus episcopus
Herfordensis.

a. J. v. n. q. v. h. u. g.

autior libri uol.

Forus ad episcopos
pos concio.

opinionem apud omnes conciliare, in quibus ne tantillum quidem uel eruditionis, uel pietatis inesse in nobis existiment. Eoq; fiet, ut existimationi uestrae plurimum ac dignitati decreseat apud eos, qui prius pro doctissimis uos uiris summeq; reipub. idoneis coluerunt. Nam qua spe uos nunc tantopere & fiducia pendetis, fore existimantes nullam haeresin in orbe tantam, aut extitisse unquam, quam non tempore & spacio pontificis dissiparit autoritas, nihil id ad rem attinet. Imò contra potius putandum, nihil usquam tam fractum esse aut infirmum, modò uerum sit, quòd non temporis aliquàdo spacio emerget, uiresq; contra mendacium ac uictoriam feret. Parens siquidem & alitrix ueritatis dies est, temporisq; filia ueritas. Quicquid autem ui oppugnatur ueritas, quamlibet alioquifirmum, tamen diuturnum esse non potest: neq; rursus caducum aut momentaneum habendum illud, quicquid cum ueritate cõiunctum est. In potentia uerò, autoritate, aut eloquentiae praesidijs nequaquam consistunt omnia. Est etenim ea ueritatis uis & energia, ut neq; uerbis defendi uelit, nec potentia expugnari possit: quin ad tẽpus quantumlibet afflicta, praesacq; spacio tamen sese attollat, multo maiori cum uictoria: in summa, quemadmodum in Esdra est fortis potensq; res Rex, potentior mulier, omnium autem potentissima fortissimaq; sancta Veritas.

Ad hanc ferè summã ille, multoq; his plura, grauiter & copiose in ea collo- cutione differuit, cuius tum oratione animatior factus Aleius, pergit porro urgere tali argumento. Sacramenta, inquit, sigilla sunt aut ceremoniae, quibus de Dei erga nos beneuolentia certiores reddimur. Haec autem certitudo quum sine uerbo Dei constare non possit, sacramenta igitur quae uerbo Dei uacant, nullaq; nituntur scripturae autoritate, pro sacramentis minime sunt habenda. Prima propositio ex autore Paulo firma constat, ad Rom. 4, ubi circumcisionem signaculum uocat iusticiae fidei. Ex quo uidere est fidem huc necessario pariter ad uoluntatem Dei erga nos testificandam pertinere. Porro autem fidei fundamentum esse uerbum, id nemo nescit, autore nimirum D. Paulo Rom. 10, Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Dei. Mentis enim nostrae omnis institutio, certa q; de uoluntate Dei cognitio ex uerbo illius proficiscitur: non aliter, quam externae sacramentorum ceremoniae, proprie docendis externis sensibus subseruiunt. Quin ex eodem loco Pauli labascit & eorum error, qui falso id tribuunt sacramentis, quòd iustos nos coram Deo redpant, ex opere (ut loquuntur) operato, etiam sine fide eorum à quibus percipiuntur. Iuxta quem modum & alibi idem scribens Apostolus ad Ephesios. Christus, inquit, purificauit ecclesiam sitam per lauacrum aquae in uerbo, &c. Nam quòd uerbum unà adiungit cum ceremonia, uitam subministrans: manifestè in eo docet, uerbu Dei potissimu in sacramentis spectari tanquam corpus & substantiam qua praecipue constant, oportere. quòd autẽ externè in sacramentis administratur, nihil per se esse extra incitamentum uiuae illius inflammationis, quam per fidem in uerbo Dei ac promissione percipiamus. Quid quod in instituenda coena idem quoq; uerba Christi addit Apostolus: Panem, inquit, accepit, cumq; gratias egisset, fregit, & dixit: Accipite, & manducate, hoc est corpus meum. item, Hoc facite in meam commemorationem. Admonet deinde hoc eodem loco: praeter Christum unum, nullis praeterea, ne ipsis quidem apostolis, aut ecclesiae ius esse sacramenta instituendi, aut immutandi quicquã in ijs quae ab ipso instituta sunt, ubi ait: Accepi à Domino, quod & tradidi uobis, &c. Nam alioqui, quorsum opus erat hac apud populum contestatione, qua dictis suis fidem apud eos astrueret, si libera ei facultas uel noua constituendi sacramenta, uel uetera innouandi mutandi q; fuisset in quancunq; libet formam: quemadmodum nonnulli impudenter de intro-

Aleij de sacramentis disputatio.

*Londinensis cō
tra Alesium re
sponso.*

*Causamortis
Cromeliane.*

1540

ducta ab Apostolis baptismi formula calumniatur. Retulit ad hæc rursus Londinensis: Esto, inquit, posse sacramenta ex uerbo Dei colligi: tamen si ita putet, nullum esse Dei uerbum aliud, præterquàm quod quibus in sua lingua legit cerdo aut holitor, longè aberras opinione. Rursusq; ad fidem hominis Christiani si nihil attinere sentias, præter ea quæ in sacris duntaxat Biblijs referuntur, equè falleris cum Lutheranis. Est enim apud Ioan. permulta alia à leu facta esse quæ non sunt scripta, &c. Et diuus Paulus 2. Thess. 2. obseruari iubet traditiones suas, non solum in literis expressas, sed sermone etiam extra scripturam commendatas. Deinde Act. 15. audimus eos non solum quæ in scripturis continebantur, sed decreta etiam maiorum seruanda proposuisse. Postremò à doctoribus, à concilijs identidem multa uelut per manus tradita accepimus, quæ licet Bibliorum sacris uoluminibus non sint mandata, tamen quia à uetustis referuntur doctoribus, peræquè recipienda à nobis sunt, quasi ab Apostolis ipsis profecta: nec minori porro religione obseruanda, quam si maxime sacris in literis comprehenderentur. Breuiter, neque quicquam absurdum, si uerbum Dei non scriptum appelletur. Hæc aliaq; differente Londinense, Cromelius atq; Cantuariensis tacite & in sinu inter se subridere mutuo, crassum opinor hominis & pingue notâtes ingenium, qui tam crasse pugnax esse in re tam frivola uidebatur. Alesius iterum coeptam urgebat disputationem persequi: sed tempore exclusus, quia duodecima instabat hora, à Cromelio iubetur his in præsentia contentus conuiescere. Qui demum tali pericope eam claudens colloctionem: Quoniam, inquit, ô reuerende, Christianam fidem & religionem ijs duntaxat inniti negas, quæ in scripturis sunt nobis à Domino relicta: id si apertis rationibus salum edocuerò, id opinor mihi fateberis, sacramenta haud plura esse his, quæ scripturæ euident confirmat autoritas. Quòd quum ille non repudiaret, finem conuentus habuit. Postridie confidentibus iterum episcopis, Alesius quum missò à Cantuariensi Archidiacono, iuberetur actione abstinere, sententiam scripto comprehendit, quam Cromelius acceptam postea episcopis commonstrauit. His itaq; colloquijs hætenus profectum est, opera Cromelij, ut licet in integrum reponi religio non posset, aliqua tamen emendationis formula per Angliam ijs temporibus recuperata sit. Demum triennio post quàm hæc acta sunt, Cromelius malitioso quodam dolo quorundam circumuentus, quòd per occasionem alicubi mentione facta de Regis Henrici cum Anna Cluensi diuortio, dixisset, Optare se suum in eo pugionem, qui nuptias illas dissolueret aut obcurbaret: obiectum est ei per Thomam Ducem Northfolcensem, & alios, hoc quasi contra Regem dictum fuisse, qui tum Caterinam Hauariam ambiens, eius repudiij primus maximusq; autor fuerit. Vnde conspirantibus in eum aula primoribus nonnullis, quibus uel propter inuidiam, uel ob religionem minime erat tum ille gratosus: in arcem quam turrim uocant Londinensem, mandatur. Qua in re sinistro quodam uiri illius fato accidit, quòd quum legem ipsemet paulò prius tulisset: ut qui in arcem semel dederetur, nulla post quaestione habita, ad necem abriperetur, eadem lege poenas ipse luerit. Fertur autem, quòd & mihi sit credibile, legem hanc tam uiolentam, non tam sanctam aliqua, quàm occulto quodam consilio tulisse irretiendi Vintoniensis causa. Qui etsi uiolentissimus erat sine dubio Christi atque religionis aduersarius, nolebat tamen fortasse Deus religionem suam iniqua crudelitate, aut secus quàm par est, à suis propagari. Verum illud modò certum est, mortis illius Regem postea seram coepisse, nec dissimulasse etiam, poenitudinem, qui subinde Cromelium suum desiderasse auditus est.

Guliel.

Guilhelmus Leytonus. Putteduinus.

Interim dum nimia festinatione hanc præcipito historiam, in tanta rerum uarietate, totq; sanctorum Martyrum multiplici ac infinito penè acervo, difficile fuit uel in percensendis omnibus eam præstare diligentia, uel in annorum referenda serie, eam tenere memoriam, ut nusquam à linea aberraret manus. Quo factum est, ut inter ceteros tam multos latens Guilhelmus Leytonus nos ferè effugeret: què tamen, licet tempus eius paulo præterierit, prorsus ab hac seungere historia non potui.

Erat autem is monachus Ayensis in comitatu Suffolcensi, exustus Norwici: propter idolum in supplicationibus Ayensibus circumferri solitum: & propter utraq; sacramenti speciem: Anno salutis 1537. Huic coniungere libuit quemdam nomine Puttedu: tametsi de certo eius hominis anno nihil compertum habeam. Qui quum ingressus in templum sacrificum aliquando tali perstrinxisset ioco: quod postquam ipse solus sibi ebibisset quod uini inerat: inani deinde calice benediceret ieiunæ & famelicæ plebi, propterea capitis condemnatus, uitam in igne perdidit.

ROBERTVS BARNVS, THOMAS GARARDVS, *Guilhelmus Hieronymus, Theologi.*

*de hœno fusi9 sup' sit
rabus germani*

Anno 1546.

Quemadmodum in externis bellis summa ferè uictoriæ uel amittendæ, uel potius, ex imperatoris præcipue ducumq; salua aut perditâ fortuna pendere solet: ita amissio Cromelio eximio ecclesiæ Brytannicæ signifero, non tam mirum quam dolendum est, quantum Euangelio uulnus inflictum, quantum bonorum strages sequuta fuerit. Quamquã non tam Brytanniæ unius nomine, quam uniuersæ reip. Christianæ causa, dolendum mihi uidetur postquam eò nûcres rediit Christianorû, ut qui Christi unius nomē gerunt, quicq; eandē omnes fidem profitentur, ita in duas partes tanquam in misero & ciuili duello inter se dissecti sint: ut quū utraq; per se sit potentissima, neutra iam salua esse, sine alterius perniciē possit. Atq; in hac tã deplorandâ calamitate, illud non minus quoq; mirandū accidit, quod hi omniū ferè soli, quos præcipue pacis esse ministros cōueniebat, primas partes discordiæ huius ciēde fouendæq; sustineant. Sed ne longius extra septa euagemur, ad rē redeat historia. Extincto itaq; Cromelio, Vintoniensis iam liberū quasi campū exercendæ crudelitatis nactus, mirum quas turbas excitat. Ac ne præsentē in manibus occasionē dilatando amitteret, protinus in Robertū Barnū, Thomā Garardū, Guilhelmū Hieronymū primos edit impetus: quos eodē ipso mense, imò intra biduū à Cromeliana nece, ad suppliciū adigit. Atq; de Barnō primū Theologicę p̄fessionis Doctorē dicturi, rē ut alius aliquāto repetamus. Prima quadragesimę dominica concionē habuit Stephanus Gardinerus in celeberrima Pauli cruce, in qua de iustificationis nostræ articulo haud satis integrè est docere uisus. Itaq; D. Barnus tertia post dominica, habita eodem loco concione, Vintoniensis doctrinā publicitus refutauit: idq; nō sine figuratis lædorijs quibusdā, & sannis (erat em̄ Barnus ut religione uehēmēs, ita natura facetus) inter has una erat, quod diceret: Si nostrū uterq; Romę pariter essemus, fore quidē, ut mea uita uix magno, illius q̄ minimo precio posset redimi. Tacitè subinnuēs Vintoniensem uerbis modo regū esse, re uerò et factis pōtifficiū. Episcop. id ubi cognouisset maiore in modū ira percitus apud regē Barnū incusat. Aduocatus ille cogitur pro se dicere, simulq; episcopo permissum est à rege, ut domi quoq; suæ quas stiones in eū pro arbitrio exerceret suo. Ibi demū Vintoniensis frontē & cristas erigere, ac dictitare se, quoniā præceptor ei à rege datus esset, discipulum suū, alia in schola, alia quēdā præcepta cōdocefacturū. Pro schola illa turrim in dubiè intelligēs: in qua infanus ille Orbilius sic eū minis, seuitia, & terroribus exercuit: ut non multo post in mediā concione apud Mariā (quam Londinenses hospita-

hospitale uocāt) coactus sit Barnus ab eo supplicabūdus ueniā postulare: qđ irreuerētius iusto ipsum supiori cōcione sua exagitasset, simulq; rogat, si igno- sceret, cōciliati animi significationē aliquā digito exporrecto daret, quod quū episcopus egrē & cūstanter faceret, populo pfacile mouebat suspiciōē offen- sē uix ex animo cōdonatē. Atq; hac circa Aprilē haecenus gesta sunt. Quo tē- pore uiuente adhuc Cromelio, minus potuit in uiros bonos Vuintonienſis.

Verūm paucos post dies sublato ē uiuis Cromelio, iamq; aperta illi pmissa grassandi uia, cōtinuo post illius necē, Barnū hunc cū Garardo, & Hieronymo theologiae candidato ad exitiū pertraxit: quū ille Iulij 28 trūcatus sit: isti 30 men- sis eiusdē die cōcremati. Qua in re si unquā aliās summū barbarice crudelita- tis exemplū eo die in Angliā apparuit: quū tā celebri doctrina, pariq; innocen- tia uiri adeo nullo iure, nullo explicato crimine, nullo deniq; iudicio, aut actio- ne cōstituta, non solū non cōdēnati, sed ne accusati quidē, nec quāstione ulla facta, preter omne meritū ad capitis urgentē supplicia. Tantū in citatoria sehe- dula id cōtinebat, quod detestadi, abominandiq; essent heretici, multosq; pro- pagassent errores & hareses: quā tā essent innumerae, ut in tā breui percenteri catalogo non possent. Ceterū ex tam infinito numero, nec una quidē profere- bat, neq; in ullo etiā iudicio intentabat. Producti itaq; ad supplicij locū, scisci- cari à tribūnis coeperūt & suppreſoribus, qua tandē causa, & scelere dederētur incēdior: at illi prorsus se ignorare testabātur. Suprà diximus quemadmodum Barnus in cōcione perstrinxisset: deinde postquā illi iterū data esset prouincia apud Mariā, ut dixi, hospitale p̄dicadi, opera Vuintonienſis reductus in car- cerem: moxq; cum duobus his ad necem educitur, non solum nulla manifesta causa, sed nulla insuper quāstione facta exustus in foro egno, An. 1544. Iulij 30.

Tres ob Papismum condemnati.

Eodemq; ipso tempore & loco, tres aliq ob diuersam religionē uiri, rei lese- maiestatis, quod regis primatum nō admitterent, legibus p̄nas dabant: primū semisuspensi, deinde uiui execti & euiscerati, postea in quatuor dis- secti partes: Pouellus, Fetherſtonus, Abelus.

Actio, Processus, seu Articuli contra D. Ioan. Borthuichum Equitem auratum, in Scotia.

D. Borthuichus ad lectorem.

A Mici cuiusdā opera aliquot ad me articuli, prop̄ quos Scoticus Cardina- lis ac similis farinē homines me uelut hereticū cōdēnarūt in manus meas peruenierunt. Ne aut huius cōdēnationi suus deesset fucus, magnam testiū far- raginē collegerūt: quū tamē preter testiū sola nomina nihil proferāt certē om- nino probationis. Quamobrē in refellēdis articulis quos ipsi probare neque- unt, paululū hic nauare laboris uisum est: partim ut omnibus uerē Christianis malē suspiciōis occasionē adimā quasi ipsorū fulmine prostratus, Christiū ab- negare uellem. Partim ut ipsi proditis erroribus, uel pudore relipiscāt, uel mi- nus posthac talium testiū furore abutantur, ad fundēdum sanguinem. Con- firmabo igitur apertissimis scripturarum testimonijs, quē olim asserui: Deinde inanes eorum argutias quibus Dei ueritatem euertere nituntur repulsurus.

Condemnationis sententia contra D. Borthuichum lata, per Cardinalem,

Episcopos, Abbates in Scotia, Anno 1540.

Dominus Ioannes Borthuyk, Capitaneus Borthuyk uulgariter nuncupa- tus, delatus, suspectus, infamatus, & conuictus per testes omni exceptio- nem maiores, Anno Domini 1540, die uerō 28 Maij, in cōnobio sancti Andree, presentibus reuerēdissimis, & reuerēdis & uenerabilibus in Christo patribus, Gauino Archiepiscopo Glasquen, regni Scotie Cancellario: Guilhelmo Abbe- donēsis: Henrico Candidatiæ: Ioāne Brechinēsis: Guilhelmo Dunblanēsis ec- clesiarū episcopis, Andrea de Melros, Georgio de Dunermiling, Ioāne de Pas- leto: Ioāne de Londors, Roberto de Killos, & Guilhelmo de Rulros abbatibus: Malcolm de Quitterne, & Ioanne de Pettinueyme prioribus: Magistro Alexan-

h. m. 119. 00. 44. 1540

A. 1540

Alexandro Kalfour uicario de Kitman, rectore sancti Andreae uniuersitatis; Magistrisq; nostris Ioanne Maïore & Petro Capellano, sacrae theologiae professoribus; et Doctoribus Martino Balfour in sacris literis et Decretis Baccalareo, officiali S. Andree; Ioanne Vinren superiore. Ioanne Anand & Thoma Enyngham canonicis S. Andree. Ioanne Tomsoij cū socio priore fratrum predicatorum eiusdem ciuitatis. Ioanne Tulidaff Gardiano fratrum minorum; & Ioanne Patersoij cōuentus eiusdem. Nec non presentibus nobilibus, & potētibus, magnificis Dominis, uidelicet Georgio de Huntley Iacobo Darranēsi. Guilhelmo Marscal: Guilhelmo de Montros Comitibus. Malcalmo Domino de Flemmyng, Camerario Scotiae. Ioan. Domino de Linsay. Ioan. Domino Erskyn: Georgio Domino de Seton: Iacobo Hamelton de Finuart. Gualtero Domino S. Ioannis militib. Magistro Iacobo de Collinton, Regis registri clerico, cum alijs Dominis & Baronibus, & honestis personis ad testimoniū uocatis, pariterq; rogatis: hos sequētes tenuisse errores, publice dogmatizasse, publicasse, & tenuisse: Primo & specialiter,

Primus articulus.

Sanctissimū Dominum nostrum Papam ceu Christi uicarium in terris non habere, nec posse exercere maiorem auctoritatē in Christianos, quā quicumq; alius episcopus uel sacerdos.

Borthuicus.

Suum Dominū, sanctissimi titulo ornāt, haud secus atq; predones facere solēt, dū suorum latrocinatorū antesignanos probos ubiq; uiros predicant cū cōstet orbē capere neminē qui luxui magis indulgeat, qui turpes delicias auidius sectet, qui deniq; omnibus uitijs, ut pditione, homicidijs, rapina alijsq; id genus sceleribus scateat. Porro quod dicūt illū in terris uicariū Christi, facile reuincet, ubi palām factū fuerit ipsum nō habere nec posse exercere maiorem auctoritatē in Christianos, quā quicumq; alius episcopus uel sacerdos. Ad uicariatū enim referūt illā quā tantopere iactāt auctoritatē: ea igitur sublata corruiť uicariatus. Vt autē rem aggrediar in primis ab huius praeminētie assertorib. peto, unde illā uolūt esse constitutā: Scio quod mihi respōsuri sunt. Petrū potestatē habuisse super apostolos, adeoq; super uniuersalē ecclesiā quē potestas per successionē translata est ad Ro. episcopos. At quā impudēter mentiūtur, facile percipiet, cui uel una duntaxat est iudicij scintilla, ubi quā ad cōfirmandā nostram sententiam adducemus scripturarum testimonia audierit. Actorum 15, in consilio refert Petrus, si quid est faciendum, et quid opus factū sit admonet: sed idē & alios simul audit, nec locum tantum concedit dicēdae sentētiaē, sed & arbitriū illis permittit, et ubi statuerunt sequit et obtēperat. Est ne illud habere supra ceteros auctoritatē: deinde cū in priore epistola scribit ad pastores, seu presbyteros, non mandat ex imperio quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortat ut inter equales fieri solet, hęc enim sunt illius uerba. Presbyteros qui inť uos sum obsecro, qui sum & ego presbyt, ac testis afflictionū Christi, atq; idē cōsors glorię quę reuelabit, pascite qui in uobis est gregē Christi. Cur igitur Petri ita uendicāt, quā nunquā in se agnouit auctoritatē: Sane nō dubito, quin Petrus si hic esset eadē seueritate eorū esset correpturus amētiā, quā olim Moyses Iehosua, qui immoderato zelo pro ipso flagrabat. Nō dubito plerosq; in hac emētita Petri auctoritate, magis inania p̄sidia ad fulciendā paparū tyrannidē querere, quā ut ipsum ceteris p̄ficiant. Porro cū Act. 8 iubetur a collegis cū Ioanne ire in Samariā nō detrectat. Ac quod eū mittūt apostoli sibi mandatū suscipit, eo fateť sibi cum illis esse societatem nō aduersus eos imperium. Quod si nihil istorum extaret, una tamen epistola ad Galatas omnem dubitationē eximere nobis potest, ubi duobus ferē capitibus, nihil aliud cōtendit Paulus, quā se honore Apostulatus Petro esse parem. Primo namq; commemorat se ad Petrum uenisse Hierosolymam, non ut subiectionem profiteretur, sed tantum ut testatam omnibus faceret doctrinā consensionem:

Petrumque nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dexteram societatis, ut communiter in uinea Domini laborarent, deinde sibi non minorem gratiam collatam esse inter gentes, quam Petro inter Iudæos, denique cum minus fideliter ageret Petrus, fuisse à se correptum & reprehensioni paruisse, hæc omnia palam faciunt fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, & nihilo fuisse plus potestatis Petro in reliquos, quam ipsi in Paulum erat. Atque id ex professo agit Paulus, ne quis sibi in apostolatu, uel Petrum, uel Ioannem anteferat, qui collegæ erant non inuicem domini. Itaque hi scripturæ loci efficiunt, ut Petrum ceteris apostolis superiorem non agnoscam, neque Papam alijs episcopis. Sed unicum Ecclesiæ caput confiteor esse Christum, fundamentum, ac summum sacerdotem qui unica oblatione, perfectos effecit in perpetuum eos qui sanctificantur, dicoque confidenter cum Gregorio, quod quisquis se uniuersalem sacerdotem uocat uel uocari desiderat in elatione sua Antichristum præcurrit, quia superbiendo se ceteris præponit. Iam quod ex ueteri lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Hierosolymis instituit Deus, allegant respondeo: Summum illum pontificem fuisse Christum in, quem ius sacerdotij nunc translatum est. Nec quisquam tam impudens sit: qui in uices huius honoris succedat. Quum non in doctrina modo, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus: & illa intercessionem, qua nunc intercedit apud patrem, hoc consistat sacerdotium. Quod porro ex nouo proferunt testamento. Mat. 16: Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Hoc si particulariter dictum Petro existimant, facile eis Cyprianus, & Augustinus respondebunt, non ideo id fecisse Christum, ut unum hominem alijs præferret: sed ut sic ecclesiæ unitatem commendaret: ita enim loquitur Cyprianus, In persona unius hominis Dominus dedit omnibus clauem, ut omnium unitatem denotaret: Hoc utique fuerit reliqui, quod erat Petrus pari consortio præditi, & honoris et potestatis: sed exordium ab unitate fieri conueniebat, ut ecclesia Christi una monstretur. Augustini uero hæc sunt uerba: Si in Petro non esset ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo clauem regni coelorum. Si enim hoc Petro dictum est, non habet ecclesia: Si autem ecclesia habet, Petrus quando clauem accepit, ecclesiam totam designauit. Iterum cum interrogati essent omnes: solus Petrus respondet: Tu es Christus, Ei dicitur, tibi dabo clauem. Quali ligandi ac soluendi solus acceperit potestatem: Cum & illud unus pro omnibus accepit. Ideo & hoc cum omnibus tanquam personam gerens, ipsius unitatis accepit. Ideo unus pro omnibus, quia unitus est in omnibus. Alteram argumentationem faciunt ex eo quod dicit: Christus Petro, Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam, quod nusquam alteri dictum legitur. Quæ nullo negotio dissoluetur, si quamobrem id nominis Petro (qui alioqui Simon dicebatur) Christus indiderit nouerimus, Ioannis primo ita alloquitur illum Christus, Tu uocaberis Cephass quod interpretatione est Petrus. Respiciens nimirum & constantem illam Christi confessionem quam facturus erat. Quemadmodum nomen Abraham (qui prius Abram dicebatur) commutauit Deus, quod pater multarum gentium futurus esset. Vt igitur Abraham nomen suum sortitus est à multitudine ex suo semine egressura, ita Petrus à constanti illa Christi confessione, quæ reuera petra est, super quam ædificatur ecclesia, non Petrus ipse haud secus atque Abraham, non erat ipsa multitudo, ex qua nomen acceperat. Ad hæc inualido, nimis fulcro innitetur ecclesia, si Petrum fundamentum haberet, qui unius ancillule uoce prostratus, tam constanter Christum abnegauit. Nunc igitur neminem esse puto, qui non intelligat quomodo huc atque illuc detorqueant scripturas architecti Romanenses, ac instar Lesbie regule pro sua libidine accommodant quocumque uisum est. Porro quod ex capite uicesimo Ioannis adducunt, Pasce oues meas, nimis puerile est, neque enim pascere oues est

roti ecclesiæ præsidere. Ad hæc ut mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes presbyteros hortatur, ut pascant ecclesiam, priore epistola Cap. 5. Hinc colligere licet, aut illa Christi uoce nihil præ alijs datū esse Petro: aut Petrum ius quod acceperat, cum alijs ex æquo communicasse, neq; illud seruasse sibi post mortem ad Romanos episcopos transferendum. Quas autem rationes e sacris non petitas afferunt, prætereo, ne uidear cum umbra certare.

Secundus articulus.

Indulgentias concessas à supremo Domino nostro Papa, nullius esse roboris efficacis uel momenti: sed duntaxat ad populi abusionem facere, & animarum eorundem deceptionem.

Borhnicus.

Quod indulgentiæ nullius sint efficacis, palam fiet, si primū docuero quid indulgentias esse dicant: Aiunt illas esse ecclesiæ thesaurū, hoc est Christi & sanctorum apostolorū Martyrumq; merita: quos plus morte sua Deo prestitisse, ac meritos esse impudēter affirmant, quam sibi opus esset, tantamq; illis meritorum largitatē superuisse, quæ non sibi modo suppetat, sed in alios etiā redundet. Ne igitur superuacaneum sit tantum bonum, commiseri eorum sanguinem dicunt sanguini Christi: & ex utroq; thesaurum ecclesiæ confici ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Vt sunt artis culinariæ periti, qui ex uarijs oleribus pulcem excoquere norunt: Porro huius thesauri custodiam Romano episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio: ut & ipse per se largiri possit, & elargiendū iurisdictionem alijs delegare. Atq; hinc plenarię indulgentiæ à Papa quidem certorū annorum, à Cardinalibus centum dierum, ab episcopis quadraginta. En quod habent de suis indulgentijs iudicium. At obsecro, quis illos docuit sanctos pro alijs meruisse, nisi Sathan, qui Christi meritū prorsus extinctum uellet, quod unicū cognouit salutis esse remediū? Nam si scriptura clamat neminem sibi ad salutē sufficere, quomodo sancti pro alijs meruerunt? Manifestū est quod dicit Christus Lucę decimo septimo: Cū feceritis omnia quę precepta sunt uobis, dicite serui inuiles sumus. Ad hæc quod meritum esse posset in hominum iusticijs, quę Esaie sexagesimo quarto, testis centonum abiectorum comparantur: Sunt autem & in scripturis penē infiniti loci, quibus humanæ uires sic extendantur, naturæ corruptio ac peruersitas ita manifestatur: ut in optimis quibuscunq; operibus, sua non desit imperfectio. Verū omnem controuersiam nobis eximere debet parabola de decem uirginibus Matthæi uicesimo quinto. Illic enim describitur duo hominum genera Christus: Alterum sanctorum, qui cordis iusticiam, ceu oleum fidei seruant: alterum uerò eorū qui nihil cogitantes de oleo, audiunt à prudentibus, nequaquam, ne non sufficiat uobis & nobis: ite potius ad eos qui uendunt, & emite uobis. Quo loco ostenditur, quā frustra hoc secundum hominum genus ad electorum patrociniā confugiat, quorum putat se meritis seruari.

Nunc perpēdamus quibus scripturæ locis hoc suarum indulgentiarū complementum construant: Proferunt illud Pauli ad Colossenses: suppleo quæ deerant afflictionū Christi in carne mea, pro corpore ipsius quod est ecclesia. At Paulus minime refert defectum illum, supplementum uē, ad redemptionis satisfactionis et expiationis opus. Sed ad eas afflictiones, quibus Christi membra, nempe fideles omnes exerceri oportet, quandiu in hac carne agunt. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in se ipso semel passus, quotidie in membris suis patitur: Eo nos honore dignatur Christus, ut nostras afflictiones suas reputet ac dicat. Quod autem addit Paulus pro ecclesia non intelligit, pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ aut expiatione: sed pro ædificatione & profectu, quemadmodum 2. ad Timotheum 2. dicit,

dicit, se sustinere omnia propter electos, ut salutem consequantur. Porro ne quis ita putaret, salutem illam pendere, ab his quæ sustinebat Paulus: addit, illam esse in Christo Iesu. Ad rationem uerò quod attinet eorū, sine fructu sanguinem martyrum nō effundi: ac proinde in commune ecclesiæ bonum conferri oportere respondeo, copiosum esse fructum: Deum glorificare per mortem, ueritati eius suo sanguine subscribere testificari præsentis uitæ contemptu meliorem se uitam quærere, fidem ecclesiæ sua constantia confirmare, ac hostem frangere.

Tertius articulus.

Papam esse simoniacum publicum, quotidie uendentem spiritualium dona: & presbyteros omnes per matrimonium coniungi & copulari licere.

Borthuicus.

Habet hic articulus suas partes. Porro quæ ad præcedentem articulum diximus satis apertè indicant, Papam non modo simoniacum, sed egregium impostorem: quippe qui eas uendit merces, quas nunquam conferre potest cum enim nullæ sint quales fingit indulgentiæ, nonne impostorem agit cum de ijs nundinatur? Proinde ne frustra operam in hac astruenda parte collocare uidear: ad secundam descendo, dicoq; factum esse non modo contra uerbum Dei, sed contra omnem æquitatem, ut interdicatorum sacerdotibus coniugium. Quandoquidem uerare quod Dominus liberum reliquit, nulla ratione homini liceat. Quod autem omnibus licitum, ne dicam liberum sit matrimonium ostendit Paulus Heb. 3, Honorabile est inter omnes coniugium & cubile impollutum. & 1 Corinth. 7, Propter supra uitanda suam quisq; uxorem habeat. Scio quid pertinaces sint mihi responsuri: nempe hoc de alijs dici, non de sacerdotibus. Sed quid mihi dicturi sunt ad ea quæ 1. Timoth. 3 scribit: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritū. Et paulo post: Ista sint unius uxoris mariti, qui liberis rectè præsent, & proprijs familijs. Ista Paulus matrimonium commodum esse asserit, utcunq; reclamant isti. Quid autem uehementius aduersus eorum impiam tyrannidem dici potuit, quam quod ex spiritu sancto denunciat eiusdem epistolæ capite 4: subituros nouissimis temporibus homines impios, qui coniugium sint prohibitori: eosq; non modo impostores nuncupat, sed demones doctrinaq; demoniorum attendentes. Verum belle se elapsos esse putant cum hanc sententiam detorquent ad Tatianos, ueteres hereticos: Illi, inquit, soli matrimonium damnarūt nos minimè damnamus, sed ecclesiasticos tantū ab eo arcemus, quibus putamus non satis conuenire. Quasi uero, etiamsi in Tatianis completum sit primo loco hoc uaticinium, non in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit ista argutiola, quod prohibere se negant, quia non quibuslibet in genere iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur. Nūc audiamus aduersarij dogmatis rationes. Oportet (inquiunt) aliqua nota sacerdotem à plebe differre. Sed legito Paulum cum boni episcopi absolutam ideam delinearet, an non inter reliquas dotes quas in eo requirerebat: coniugium connumerauit? Scio quemadmodum Paulum, interpretantur, nempe eligendum non esse episcopum, qui secundam duxerit uxorem: sed & hanc falsam esse interpretationem ex ipso contextu palam est, quia statim præscribit quales episcoporum & diaconorum uxores esse oporteat. Paulus igitur inter episcopi uirtutes numerat coniugiū, isti uerò intolerabile uitium in ordine ecclesiastico esse docent, & (si Deo placeat) hac generali uituperatione non cōtenti immundiciā & pollutionē carnis in suis canonibus uocant. Cogitet nūc quisq; apud se, ex qua hæc prodierint officina. Deus matrimoniū instituit, Christus sua præsentia sanctificauit, aqua in uinum conuersa: eoq; honore dignatus est, ut imaginem esse uoluerit suæ cum

cum ecclesia cōiunctionis, quo splendidius dici potuit nihil ad commendandum coniugij dignitatem. Isti perfrictæ frontis homines immundū, pollutūq; uocāt, allegāt sacerdotes Leviticos, quos quoties ad ipsos ministrandi uices redibāt, oportuit ab uxoribus secubare: quo puri & immaculati sacra tractarēt. Nostra ergo sacra cum multo nobiliora sint, & quotidiana, à coniugatis tractari ualde fuerit indecorum: quasi uerò eadem sit euangelici ministerij persona quæ fuit sacerdotij Levitici. Illi enim tanquam figuræ Christum representabant, qui mediator Dei & hominum absolutissima sua puritate reconciliatoris patrem nobis erat. Quum uerò omni ex parte exhibere peccatores tyrannum sanctitatis eius non possent, ut quibusdam tamen lineamentis adumbrarent, iussi sunt ultra humanum morem se purificare, dum ad sanctuarium accederent, quia tum scilicet propriè Christum figurabant, qui ueluti pacificatores ad reconciliandum Deo populum apparebant in tabernaculo. Hanc uerò personam quia hodie non sustinent ecclesiastici pastores, frustra cum illis comparantur. Quare Apostolus citra exceptionem securè pronunciat, honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Ad hæc ipsi apostoli suo exemplo probarūt nullius quantumlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse cōiugium, nam eos non tantum uxores retinuisse sed secum etiam circumduxisse testis est Paulus.

Quartus Articulus.

Omnes hæreses Anglicanas uulgò nuncupatas uel saltem earundem maiorem & sanio rem partem, de præsentī per Anglos obseruatas fuisse & esse in se bonas, iustas, & Christi fidelibus obseruandas tanquam ueraces & legi diuinæ conformes, & ad illas amplectendas plurimas personas persuasit.

Borthuicus.

Refert Ioannes capite ii, quomodo Caiphas pontifex Ierosolimytanus uaticinatus est, Iesum moriturum esse pro gente quid diceret prorsus ignorans. Eandem cæcitatis imaginem habemus in Cretico cardinali sancti Andree, ac suis, qui religionem quæ anno 1540 (quo tempore me heresiarcham proclamant) apud Anglos in precio habebatur, hereseos insimulant: Quanquam ipsi eandem pro uerè Christiana habeant, qualis tunc temporis Anglorum religio erat, tale uniuersum Scotorum regnum amplectebatur. In hoc namq; solū Angli à Scotis dissidebant, quod ij iugum Antichristi, illi uerò minime excusserant, colebantur ab utrisq; idola, eadem utrisq; cœnæ ac baptismi prophanatio: utrinq; regnabat impia superstitio, ac cultus nepharia hypocrisis deformatus. Falsum est autem quod dicunt, me huiusmodi hæresibus subscripsisse, quasi legi diuinæ conformes essent, cum nihil æquè cum illa pugnet, nam iam dudum cæcutientes mihi oculos aperuerat diuina bonitas, ac clementia, meq; ex idololatriæ ac superstitionis cœno, in quo diu cum cæteris contolutatus fueram, eduxerat. Neq; minus absurdum, quod affirmant me plurimas personas ad illas amplectendas pellexisse: nisi fortasse intelligant me, ut Scotorum ceruicibus Antichristi iugum perinde atq; Anglorum, procul abijceretur, sæpius optasse, quod idem sincero corde, integroq; animo nunc quoq; desidero.

Quintus Articulus.

Populum Scoticanum esse omnino excæcatum & clerum eiusdem. Quos dixit & affirmavit non habere ueram fidem catholicam, & hoc publicè affirmavit, & prædicauit fidem suam esse, meliorem & præstantiorem quàm omnium ecclesiasticorum in regno Scotiæ.

Borthuicus.

Excæcatum populum esse nemo inficiabitur, qui Christum neque audit neque Apostolos. Atqui huiusmodi est populus Scoticanus (de his loquor quibus Christi ueritas nondum se patefecit) non est igitur quod me hæreseos criminentur, hoc affirmantem. Porro quam procul sit Scotorum gens ab audiendo Christo, & si præcedentia satis aperuerint: nempe quod autoritatem Romano antichristo uindictant, qua solum Christum præditum esse uox ipsa Christi & Apostolorum clamat, quod contra uerbum Dei sacerdotibus matrimonio interdicit. Addam nonnulla quibus res paulo magis elucescat: Christus se ostium esse clamat, per quod omnibus ingrediendum est, Ioannis 10: Contra Scoti per uirginem Mariam aut Petrum nobis ingressum patere dicunt. Christus tempus esse dicit (Ioannis 4) quo ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Scoti uero sibi ædificant excelsa, & simulachrorum fana, in quibus haud secus atque Israël olim fornicantur. Paulus in epistola ad Hebræos capite 10, clamat Christum unica oblatione perfectos fecisse in perpetuum eos qui sanctificantur: quod uox etiam Christi in cruce pendentis (consummatus est) confirmat, significans omnibus sacrificijs, quæ pro peccato offeruntur, sua morte finem esse impositum. At Scotici ecclesiastici (ut blasphemisunt) Christum per singulos dies pro uiuorum ac mortuorum peccatis se offerre iactitant. Deus præcipit, ne sculptam ueneremur imaginem. Scoti coram imaginibus non procumbunt modo, sed suffitum incendunt. Paulus docet Christum factum nobis sapientiam, iusticiam, sanctificationem, & redemptionem: Scoti sibi sapientes, efficitas humano cerebro traditiones præ diuina lege amplexantur, iusticiam suis operibus statuunt, sanctificationem in aqua lustrali, alijsque rebus externis, redemptionem in plumbo, quod à suo antichristo magno emunt. Et quis igitur mecum mendacij postulet, sine mendacio, quod populum Scoticanum cæcutire affirmem, meamque fidem (quæ solum Dei uerbum suspicit) esse præstantiorem?

Sextus Articulus.

Conformiter ad ueteres errores Ioannis Vuicleif, & Ioannis Hus hæresiarum in concilio Constantiensi condemnatorum affirmauit & prædicauit ecclesiasticos non debere possidere nec habere aliquas possessiones temporales, imò nec etiam habere iurisdictionem aut autoritatem in temporalibus etiam in suos subditos: sed omnia illa ab eis subtrahi debere quemadmodum his diebus fit in Angliâ.

Borthuicus.

Numeri 18 dicit Dominus ad Aaronem, In terra eorū nihil possidebis, nec pars ulla erit tibi inter eos. Ego sum pars tua & hereditas tua, inter filios Israël. Filijs uero Leui dedi cunctas decimas Israëlitarū, ut scilicet possideant eas, pro ministerio eorum, quod ipsi exequuntur in tentorio constitutionis. Quamquam non dubito longè aliam esse Leuiticorum, & nostrorum ecclesiasticorum rationem. Nam sacrorum administratio, post mortem quasi iure hæreditario deriuabatur ad illorum posteros, quod nostrorum ecclesiasticorum posteritati minime accidit. Proinde si quid à parentibus illis hæreditatis partem est, quo minus illud possideant non reclamo: sed iurisdictionem temporalem illis detrahendam esse contendo. Nā cum contentio his orta esset inter discipulos, quis eorū uideret esse maior, respondit Christus: Reges gentiū dominantur eis, & qui potestatem habent in eas, benefici uocant: uos autē nō sic, sed qui maior est inter uos, fiat equalis iuniori: et qui princeps est, equalis ministrat, ut mirū uerbi sui ministros, à terrena ciuiliq; dominatione ac terreno impio arcere uolēs. His nāq; significat nō modo pastoris officiū distinctū esse ab officio princi-

principis: sed res esse magis separatas, quàm ut in unum hominem coire queant. Neque existimandum est Christum duriorem legem imposuisse, quàm ipse prius sibi tulerit ac receperit: quandoquidem cum Lucae 12 illi de turba quidam diceret: Magister dic fratri meo, ut diuidat mecum hæreditatem: Respondit, Homo quis me constituit iudicem aut diuisorem inter uos? Videmus itaque Christum iudicandi munus simpliciter à se reijcere, quod non faceret, si res esset suo muneri consentanea. Idem facit Ioannis octauo, quando de adultera, quæ se coram sistitur, iudicium pronunciare recusat. An non in ordinem cui se Dominus subiecit æquum est seruos subijci? Quod autem citant Mosem simul utrumque munus sustinuisse: Raro id miraculo factum esse, respondeo: Deinde id temporarium fuisse, donec res in melius componeretur. Simul ac autem certa ei forma à Domino præscripta est, ciuilis gubernatio ei cedit: Sacerdotium iubetur fratri resignare, & merito. Est enim supra naturam, ut unus utriusque oneri sufficiat. Itaque fuit diligenter seculis omnibus obseruatum. Nec quisquam fuit episcoporum quandiu durauit uera aliqua ecclesiæ facies, qui de usurpando iure gladij cogitaret. Vnde originem traxit uulgare prouerbium, Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium optasse, quàm imperium facerdes. Erat enim omnium mentibus infixum, ad imperatores pertinere palatia, ad sacerdotem ecclesias. Multa scribit Bernardus quæ nostræ suffragantur sententiæ, ut est illud: Petrus quod non habuit, dare non potuit, sed dedit successoribus quod habebat, sollicitudinem ecclesiarum. Cum uero dicat Dominus ac magister se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo atque discipulo indignum uideri, si non iudicet uniuersos. Ne autem uideretur loqui de spiritali iudicio, subnectit: Ergo in criminibus non in possessionibus potestas uestra propter illa, non propter has clauas accepistis regni cælorum. Quid fines aliorum inuaditis? cætera compendij gratia prætereo.

7 Articulus.

Mendose & contra honorem, statum ac reuerentiã sacræ regiæ maiestatis Scotorum dixit, tenuit, & affirmauit: Regem nostrum Scotorum serenissimum, Christiana fidei propugnaculum uelle sibi appropriare contra nostram libertatem omnes ecclesiæ possessiones, terras & redditus à progenitoribus etiam ab ipsomet serenissimo rege datas & concessas in suos priuatos usus conuvertere: & ad hoc ut multipliciter adscripsit, eundem serenissimum Dominum nostrum regem toto conamine persuasit.

Borthuicus.

Haud mirum si mihi oblatrant isti rabidi canes: quem Regiæ maiestati suafisse (utinam & persuasissimè) existimant, ut diuitias quibus porcorum instar saginantur, sacrilegis ipsis tanquam iniustis ac sacrilegis possessoribus, extorqueat, ea enim canum est natura, ut si quis illis carnes ex ore eripere admoliatur, cum protinus dentibus lacerent. Pueriles fuisse, hoc est iudicij ignaros, ac uacuos discretionis, qui hæc uentris animalia ita saginarunt extra controuersiam est ijs qui aliquate nus sapiunt. Quis namque non iudicabit, cibum regium, in prophetarum Baal uentres atque Iesabelitas plus quàm pueriliter esse collocatum? Verum qui hodie tot prouentibus tales locupletant lacunas (ne dicam latronum speluncas) Iesabelis uestigia sequuntur. Quid enim aliud faciunt illi dum coram imaginibus, per singulos dies boant suffutim incendunt atque ante altaria sua procumbunt? nisi quod olim propheta Baal, dum diuinum cultum ad idolum transtulerunt? Quamobrem si hæreseos labæ aspersus est Daniel, Elias, quando sacerdotes Baal uoluit extinguere: fatear quoque me hæreticum oportet.

oportet. Sed cum tunc nihil ageret, quod non esset præceptum à Domino, nempe prophetam esse occidendum qui populum ad sequendum deos alienos pelliceret: non potuit uerè hæreseos insinuari, sic nec hac quidem labe me commaculare aduersarij possunt nisi forsitan in me damnent, quòd cum prophetis Baal, Elías olim immitius egerit (ille enim in torrentem Kidron illos trucidauit) ego uerò non amplius appetij, quàm ut diuitiæ in ipsorum manus pessimè collocatæ, eriperentur.

Articulus 8.

Voluit & appetijt, ac frequenter ex animo desiderauit ecclesiam Scoticam peruenire, & deduci ad id punctum, eundemq; finem similemque ruinam ad quam ecclesia Anglica iam actu peruenit.

Borthuicus.

Si lapsa est Ecclesia Israëlita, quādo sub temporibus Zorobabel, Neemie, aliorumq; sanctorum uirorum manumissa est ex Babylonia. Fateor quoque ruina fuisse Anglis à Babylone scortationū matre (à cuius putridis mammis, aliquot seculis pendeant) suæ prostitutionis uino potatis ac inebriatis defecisse. Erat potius quòd mihi gratiam haberent, qui sincero corde, tam felicem lapsum illis precatus fueram, atq; ingratissimis hominibus, non satis fuit conuicijs proscidisse, nisi & iam (ut cæca rabies illis sinceram mentem ademit) uitæ insidiarentur.

Articulus 9.

Publicè tenuit dixit & affirmauit prædicauit & dogmatizauit leges ecclesiæ: uidelicet sacros canones ab ecclesia catholica sancta, & Apostolica approbatos nullius esse ualoris aut uigoris inferendo propterea, & affirmando eandem esse contra legem Dei condita & excogitata.

Borthuicus.

Absit ut quæ ab ecclesia sancta, & Apostolica approbata sunt, dixerim nullius esse ualoris. Nam satis mihi conscius sum, Ecclesiam sanctam & Apostolicam nihil unquam approbasse nihilq; statuisse, aut docuisse, quod ab ipso Domino non didicerit. Testes sunt apostoli, Petrus & Paulus, quorum alter nihil audet liberè loqui eorum quæ per se non effecit Christus, in obedientiam gentium: alter uerò hortatur, ut si quis loquitur, loquatur, ut eloquia Dei. Sed leges damno quas pro arbitrio sanxerunt suo Romani pontifices, quas spirituales esse dicunt, ad animam pertinentes, & ad uitam æternam necessarias. Quandoquidem ius cōdendarum legum fuisse Apostolis incognitum, ostendunt illorum scripta: deinde toties ore Domini ministris ecclesiæ ademptum fuisse scripturæ produnt, ut procul absit omnis à uerbo Dei defectionis excusatio ab illis, qui nouas aliquas leges in populum Dei intrudere præsumunt, quòd luce ipsa lucidius multis passim scripturæ locis redditur: Sic enim Iosue 23 scribitur: Custodiatis & faciatis omne, quòd scriptum est in lege Moysis, ne recedatis ab eo, neq; à dexteram neq; à sinistram. Sed Paulo magis eos urgere debet, quòd scribitur Deuteronomij, 12: Quidquid ego præcipio uobis, id obseruabitis, ut faciatis, ad hoc nihil addes, ab eo nihil detrahes eadem dixerat capite eiusdem libri 4. Rursusq; Moses eiusdem libri capite 30 contestatur se Israël uitam & bonum proposuisse, cum hanc legem quam à Domino acceperat ferret. Quo modo igitur à perfidia se excusare poterunt, qui nouas ad uitam leges statuunt? Sed ultra progrediamur, & dispiciamus quæ fuerit Leuitici generis sacerdotibus leges instituendi autoritas. Non reclamo, Deum 17 Deuteronomij capite, sacerdotum autoritas ne contemptui esset, grauissimis poenis sanxisse, uerum Malachiæ 2: simul ostendit qua lege audiendi essent, cum dicit se percussisse foedus cum Leui, ut lex ueritatis esset in ore eius,

eius, & paulo post addit Labia sacerdotis custodient, scientiam, & legem requirunt ex ore eius, qui angelus Domini exercituum est. Oportebat igitur sacerdotem si audiri uellet, se Dei nuncium præstare, hoc est, mandata quæ à Domino acceperat fideliter referre cum enim de his audiendis agit Malachias, nominatim hoc ponit, ut secundum legem Dei respondeant. Quemadmodum igitur fœdus Dei dissipassent Leuitici sacerdotes, si aliam legem docuissent quam ab eo acceperat, ita & istos aut se fœdifragos agnoscere oportet, aut nulla noua lege hominum conscientias obstringere. Porro qualis prophetarum in uniuersum potestas fuerit, eleganter apud Ezechielem describitur capite 33: Fili hominis ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel, audies igitur ex ore meo uerbum & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nonne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid uero loqui à Domino, nisi sic loqui, ut confidenter iactare audeat, non suum esse, sed Domini uerbum? Proinde apud Ieremiam uocat Deus paleam, quicquid à seipso profectum non est itaq; nemo ex Prophetis os aperuit, nisi Domini uerbo præeunte. Vnde illa toties apud ipsos occurrunt: Verbum Domini: onus Domini: uisio à Domino, sic dicit Dominus, os Domini loquutum est: Iam ut de Apostolis rursus confirmetur, quod paulo antè diximus, nempe quod nihil docuerunt quod à Domino non didicissent, paulo altius repetenda lex est quam illis Christus præscripsit, cum illos Apostolica insigniuit dignitate. Matthei ultimo iubet ut eant, ac doceant non quæ temerè ipsi sunt fabricati, sed quæcumq; ipsis præceperat: Proinde Paulus 2 Colossensium, negat se fidei Corinthiorum dominari utcumq; à Domino ordinatus esset eorum Apostolus, si huius Paulinæ modestiæ rationem desideras, legè Romanorum 10 caput, ubi fidem ex auditu esse asserit, auditum autem non per episcopi Romani, aut cuiuscumq; alius somnium, sed per uerbum Dei. Neq; cuiquā mirum uideri debet quod hac lege etiam Apostolos restrinxerit Christus, nempe nequid doceant, quod à Deo non prodierit, cum ipse quoq; hanc sibi (ne cui eam recusare fas esset) imposuerit: Mea doctrina (inquit) non est mea, sed eius qui misit me patris. Is qui unicus ac æternus patris consiliarius, semper fuit, quicq; Dominus ac magister omnium est constitutus à patre, quia tamen ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit, quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur ecclesiæ potestas tanta, ut possit pro arbitrio, aut noua dogmata, siue nouos (ut loquuntur) fidei articulos cudere aut notas condere leges, sed subiecta est uerbo Domini, & in eo quasi inclusa. Nunc uideamus eorum pro suis constitutionibus defensionem, Apostoli inquit & seniores primæ ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quod præcipiebant gentibus omnibus, se abstinere idolothyti suffocato & sanguine. Id si illis licuit cur non successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Sed Apostolos nouum illuc quicquam instituisse, aut decreuisse nego, siquidem cum in eo concilio Petrus tentari Deum pronunciat si iugum impositionis cervicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum aliud quod consentiat imponi: Imponitur autem si sua autoritate decernant Apostoli prohibendo gentibus ne idolothyta & suffocatum attingant. At dices, scribunt ut ab his abstineant, fateor quidem id scribere, sed quod prædicat laicobus, non esse obturbandos illos qui ex gentibus conuertuntur ad Deum, sed solum admonere, qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate, in eorum offensionem abutantur. Citant præterea id quod scribitur, Matthei 23, in cathedra Moysi sederunt scribæ & pharisæi omnia ergo quæcumq; iusserint uos seruire, seruate & facite, cæterum secundum acta eorum, ne facite. Respondeo: Dominum hic in pharisæorum mores inuehere, instituentem simpli-

citer suos auditores, quos ante erudiebat, ut quanquam nihil in illorum uita cernerent, quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent, quæ uerbo docebant, ex uerbo in quam, non ex suo capite docerent, &c.

10 *Articulus.*

Pluribus & multimodis dixit, tenuit & affirmavit, & publicè asseruit, nullam religionem fore obseruandam: sed simpliciter abolendam & destruendam fore, sicut in Anglia destructa existat: omnemq; religionem uilipendendo, & affirmando fore populo abusuam eorum habitus asseruit esse deformes, admodum monstruosos nihil utilitatis aut sanctitatis præ se ferentes inducendo, quantum in eo erat, omnes suæ opinionis adherentes, ut omnis religio in regno, Scotiæ destrueretur simpliciter & penitus tollatur in maximū ecclesiæ catholicæ scandalum, & Christianæ religionis diminutionem & detrimentum.

Bor: huicus.

Clamat Esaias capite 5: Væ ijs qui dicunt malum esse bonum, & bonum esse malum: tenebras lucem, & lucem tenebras: amarum dulce, & dulce amarum. Infaustæ huic imprecationi subiaceat Scoticum Cardinalem, & suos nemo inficiari potest, dum in uniuersum religionē Christianam, & suum impiū monachismum ita confundunt, ut utrunq; eodem sanctitatis nomine ornent, atq; sacrilega audacia id faciant spero me luce clarius ostensurum, his qui seposito omni præpostero affectu, ueritatem ubi se palam facit amplexantur. Verum antequam rem aggrediar, uelim intelligant omnes me monachismū cuius Augustinus atq; alij sæpe reminiscuntur, non attingere: in quo contemptis huius mundi illecebris, communem uitam castissimamq; cōgregati agebant monachi, uiuentes in orationibus, lectionibus, disputationibus, nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentiā liuidi, nemo quidquam possidebat propriū, nemo cuiquā onerosus erat: operabatur manibus, ea quibus corpus pasci poterat, & mens à Deo non impediri. Quicquid autem necessarium uictui superfuit (redundabat autem plurimū ex operibus manuum & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuebatur, quanta non ab ipsis qui distribuerant comparatum erat. Nullo enim modo satagebant ut hac sibi abundarent, sed omnimodo agebant, ut non apud se remaneret quod abundabat. Inter hæc nemo urgebatur in aspera quæ ferre non posset, nulli quod recusat imponebatur, nec uerò condemnabatur à cæteris qui ad eorum imitationem se fatebatur inualidum. Meminerāt enim quantopere cōmendata sit charitas, meminerant omnia munda mundis, itaq; non reiiciendis generibus ciborum, quasi pollutis sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilabat omnis industria. Multi uinum nō bibebant, nec tamen se eo inquinari putabant, nam languidioribus, & qui sine ipso nequibāt salutem corporis obtinere humanissime mittebant, & nonnullos stultè recusantes, fraternè admonebāt, ne uana superstitione debiliores, citius quàm sanctiores fierēt. Hactenus quæ Augustinus de monachatu sui temporis scribit recensui, quibus ueluti in tabula qualis olim fuerit monachatus depingerem, ut intelligant omnes, quantum inter illum, & nostri temporis monachismum sit discriminis. Ille namq; uolebat omnem rigidam exactionem abesse earum rerū quæ nobis uerbo Deiliberæ relinquuntur. Atqui nihil est quod hodie seuerius exigitur. Scelus enim inexpiabile esse dicunt, si quis in colore, aut specie uestis, si quis in genere cibi, si quis in alijs friuolis & frigidis ceremonijs uel minimum à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit nō licere monachis de alieno ociosis uiuere. Tale exemplū suo tempore extitisse negat bene instituti monasterij. Nostri præcipuam sanctimonix partem in ocio (quod uitam contemplatiuam uocant) collocant. Itaq; in omnibus diuersa est præci temporis & nostri monachismi ratio, ut uix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium

Ocium & uoluptas antiqui hostis arma.

rium reperias: siquidem nostri monachi, non contenti ea pietate, cuius unius studio suos esse perpetuo intentos Christus iubet, nouam nescio quam inaginantur, cuius meditatione sint alijs omnibus perfectiores: sed error est pestilentissimus, quem p[ro] omnes execrari debent, aliam fingere perfectionis regulam, quam illam communem uniuersae ecclesiae traditam. Quod dicimus, satis approbatum est in precedentis articuli refutatione. Taceo nunc blasphemiam illam, qua professionē monasticā baptismō comparant: taceo deniq[ue] quod ecclesiae dissipant cōmunionem, dum se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo. Tantum enim abest (teste Augustino) ut prisci monachi separatam ecclesiam ac sacramentorum administrationem haberent, ut se ad solennes conuentus sisterent, cum alijs sacramentis communicabant, parsq[ue] plebis erant, ut cūq[ue] separatim habitaret: porro si horū mores attingere liberet quid nostri tēporis cōnobia esse dixerim aliud, quam lupanaria, stabula porcorū, dissidiorum fomēta: ac ut interim fileā de nundinationibus, quas de martyrum reliquijs exercent nouissimis ijs temporibus extructas Sodomas? Concludo igitur tenis Dei certitudine, nullaq[ue] eius approbatione firmatur. Ideoq[ue] illicitū ausim dicere, quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum sustineat, & quicquid non est ex fide peccatū est. Ac proinde illos dum multis simulq[ue] peruersis & impijs cultibus, quos hodiernus monachatus sub se continet, seipsos obstringunt Deo non consecrari sed dāmonio. Quir enim propheta dicere licuit Israelitis filios suos immolasse dāmonijs & nō Deo: tantum ob id quod uerum Dei cultum, prophanis ceremonijs corrumperent: & id de monachis dicere non liceat, qui una cum cuculla mille impiarum superstitionū laqueos sibi induunt: Perpendat modō quisq[ue] apud se si impiē istiusmodi religiones, hoc est monachatu extinguit uoluerim. Proinde ritē suo officio defungerētur Christiani principes, si ut olim Iosias excelsa quē maiores sui reges Iuda fundauerant, uniuersos id genus monachos abolerent.

11. *Articulus.*

Planē constat per legitimas probationes eundem Ioannem Borthuik habuisse & actualiter habere diuersos libros suspectos de hāresi damnatos tam papali quā regali & ordinaria autoritate legeq[ue] prohibitos, uidelicet specialiter & in specie notum testamentū uulgariter Anglicē impressum, Oecolampadium, Melancthonē, & diuersos tractatus Erasmi & aliorum hāreticorū condemnatorū: nec non librum Vnio dissidentium, qui manifestissimos & maximos errores & hereticas assertiones continent, illosq[ue] tam publicē quā priuatē legisse, studuisse alijsq[ue] praesentasse & communicasse: ac complures Christianos in iisdē instruxisse & dogmatizasse ad effectum diuertendi illos à uera fide Christiana catholica.

Borthuicus.

Deus bone, quis tantam blasphemiam feret, qua putido ex gutture Romanenses porci isti, nouum testamentum hāreseos notant? Quis nō iudicabit uenenatam esse linguam quā tam contumeliosa in sanctum Iesu Christi Euangelium uerba profari audet? Sanē ut Iudaei Christum interficientes, omnium homicidarum: ita quoq[ue] isti (ut cūq[ue] me hāresiarcham praedicent) omnium hāreticorum, ne dicam blasphematorum mensuram implent. Quomodo igitur tales serpentes ac progenies uiperarum gehennae iudicium effugient? Quod autem Oecolampadium, Melancthonem, & Erasmiū pro suspectis habent, nihil moror, neq[ue] enim adeo demens sum, ut eorum causam agam, qui ut rara eruditione, ingenio ac eloquentia florent, ita eorum scripta satis lucidē aperiant, quā impiē hāreseos nota ipsis, à sycophantis istis iniuritur.

12. *Articulus.*

Eundem Ioannem Borthuik in omnibus prædictis erroribus & hæresibus tam pertinacem esse constabat sicq̃ indurato animo easdem sustinuisse docuisse & dogmatizasse, quod noluit ab eisdem diuersis suis amicis & personis illum diligentibus aliquatenus acquiescere sed potius in suis erroribus imobiliter persistere.

Borthuicus.

Ad fidem catholicam libenter me reduci patior, si quas aduersus illam excitat Sathan procellas, eas aliquatenus inclino. Mentiuntur igitur impudenter, qui secus de me nugantur. Nescio autem, qua ratione meos amicos nuncupant illos, qui ad diuertendum me tantopere insudarunt. Neq̃ enim pluris facio eos quam Madianitas, qui olim uocauerunt filios Israel ad idolorum sacrificia. Quod superest, Deum optimum maximū precor ut nunquam me a tam sancta pia atq̃ Christiana pertinacia desistere sinat.

Beatus uir, qui posuit Dominum spem suam & non respexit ad superbos, & diuertentes ad mendacium.

Sequitur Sententia.

De quibus omnibus præmissis & multis alijs erroribus per eū tentis dictis publicatis ac affirmatis, prædicatis & dogmatizatis, est & laborat publica vox & fama, & ita dictus D. Ioannes Borthuik, ut hereticus & hæresiarcha pessime de fide catholica sentiens, a quam pluribus habetur, tenetur & reputatur.

Propterea nos David titulo sancti Stephani a Caelio monte sanctæ Romanæ ecclesiæ presbyter Cardinalis sancti Andreæ archiepiscopus totius regni Scotiæ primas & Apostolicæ sedis legatus natus sedentes pro tribunali more iudicum positus coram nobis sacrosanctis Dei euangelis, ut de uultu Dei, nostrum iudicium prodeat & oculi nostri uideant equitatem, solum Deum & catholicæ fidei ueritatem præ oculis habentes, eiusq̃ nomine sancto primitus inuocato, habito ut præmittitur super hoc & secuto prudentum consilio tam theologorum quam iurisperitorum præfatum D. Ioannem Borthuik capitaneum dictum, de præmissis erroribus & hæresibus dogmatibus iniquis & multipliciter damnatis, ut præmittitur, delatū suspectum & infamatū & per legitimas probationes contra eum in singulis præmissis habitas, conuictum & legitime citatum, uocatum, & non comparentem, sed profugum & fugitiuum absentem, tanquam præsentem sententiamus pronunciamus & decernimus de finimus & declaramus uerè hæreticum, & hæreticum conuictum fuisse & esse ut hæretico conuicto & hæresiarchæ debitis poenis plectendum puniendū & castigandum fore, & præterea curiæ seculari & potestati tradendū & relinquendum omnia & singula bona mobilia & immobilia qualitercunq̃ & quocunq̃ titulo acquisita, & in quibuscunq̃ partibus existant, & officia quæcunq̃ hæcenus habita (saluis tamen dote & parte seu portione bonorum uxori sue incumbente prout de iure, personis, fideis, & usibus de quibus de iure et consuetudine regni applicare debeant presentes) confiscamus & applicamus & confiscari & applicari decernimus & declaramus per presentes. Nec non dicti Ioannis effigiem manufactam ad istius instar depictam & formatam publicè per hanc nostram ciuitatem sancti Andreæ in metropolitana nostra ecclesia, & postea apud crucem foralem eiusdem nostræ ciuitatis in signum maledictionis aliorumq̃ terrorem & exemplū, suæ contumaciæ & condemnationis perpetuam memoriam fore & esse comburendā similiter decernimus. Non minus tamen si postea idem Ioannes apprehendatur, eum similes poenas secundum iuris dispositionē heresiarchis debitas subiturū similiter decernimus & declaramus, nulla spe misericordiæ desuper subsequuturæ. Ac omnes & singulos utriusq̃ sexus Christi fideles cuiuscunq̃ dignitatis & status, gradus, ordinis, conditionis præmi-

nis, præminentia fuerint & quantumcunque ecclesiastica uel mundana præfulgeant dignitate tenore præsentium expresse monemus, ut ab hoc die dictum Ioannem Borthuik hæreticum & hæresiarcham conuictum & declaratum, in eorum domibus & hospitij, castris uillis, oppidis, aut alijs quibuscunque pagis recipiant, seu admittant, aut sibi esculenta aut poculenta aut aliqua alia humanitatis solatia eidem impendendo aut tractando, sub maioris excommunicationis poena & confiscatione. Quod si in præmissis culpabiles inuēti fuerint quod accusabuntur propterea ut hæreticorum fautores, receptores, & defensores, & poenis eisdem incumbētibz, prout de iure punientur, &c.

DE LEGE VI. ARTICVLORVM, DE QVE

in eandem legem inquisitoribus.

ET si uir illustrissimus D. Ioannes Borthuicus tot circumuallatus aduersarijs, ac condemnatus insuper, præter solam corporis effigiem, nihil hæc tenus incendijs perpeffus sit apud suos, circumspecta declinatione eorū antea tenens maliciam: articulos tamē illius, quoniam ad nos mittebantur, recognitos pro extemporali festinatione nostra, atq; in compendium collectos, ab hac non putauimus historia seiungendos. Interea uerò dum Scotus in hunc modum Cardinalis, ceteriq; cum eo antistites & Abbates tumultuantur, per Angliā nequantiam etiam supini stertunt episcopi. Qui nihilo minus & ipsi suam egregie salant fabulam. Quibus hic annus multis nominibus felix contigit, sed nullo felior: quam quod Cromwell iam in custodiam haberent, in turri Londinensi reconditū. Erat autem anno superiori, qui salutis nostræ fuit 1539, mense April. 20 indictus ordinum confessus. Parlamentum nostrū uocant. In quo promulgata lex est, sex (ut appellabant) articulorū. Qua de re, quoniam illius frequens posthac recurrit mentio, admonendi lectoris gratia, atq; ad indignam crudelitatis memoriam, in præsentia dicendum mihi atq; explicandum arbitror. Eo igitur anno Parlamentarijs, ut dixi, comitijs rogata lex est, callida episcoporum crudelitate, de dogmatis quibusdam abolendis, quæ ad ecclesiæ ueram reformationem, magis quam ad episcoporum quæstum facere uidebantur. Ea lex sex potissimū constabat articulis, decreta de religione continens eiusmodi. 1. Sub forma panis & uini uerum & naturale Christi corpus ita contineri, ut nulla in eo adsit panis uiniq; substantia. 2. Nihil referre ad salutē, ut integra cœna Domini sub utraq; specie uulgo percipiat, quum sub utralibet specie totus contineat Christus. 3. Sacerdotibus nō licere matrimonium contrahere. 4. Vota semel nuncupata necessariō præstada esse castitatis, &c. 5. Missas priuatas in ecclesia esse retinendas. 6. Auricularē delictorum confessionem, quæ sacerdoti fiat cunctis necessariō esse frequentandam. His decretis si quis contra ire uellet, aut suspicioni ferē affinis esset, præsentem ei capitis poenam lex ilico denuntiabat: ea seueritate, ut Draconis leges, præ istis, iam nō sanguine, sed atramento uideri scriptæ potuerint. A multis lex homicida, & sanguinaria: Ab alijs flagellū & scutica senis conflata loris dicebat. Quam funesta lex ea fuerit genti ac reip. Brytannicæ, abunde declarauit mox inscuta hominū optimorū per uniuersam Angliam, sed maximē Londinensium clades, cōtinuēq; ferē rogi. Postquam igitur lata lex est, atq; in acta relata, protinus additi sunt inquisitores, nihilo & ipsi mitiores, ut dignū patella operculum cōtigisse uideatur. Primum ut istos paucis describamus: In hunc inquisitorum ordinem nemo adlegebatur, qui ullam scripturæ particulam aliquando per omnem uitam legisset ipse. Secundo, qui uel ullam fauoris significationem legentibus alijs unquam exhibuisset. Postremo, qui euangelicis potissimum concionatoribus nō aliqua ratione capitalem se inimicum declarasset. Nec defuerunt in ea urbe satis idonei ad munus hoc gerendum ministri, qui naturę immanitate, legem quamuis per se acutam, multo tamen reddiderint atrociorē. Non contenti itaq; inquisi-

Lex sex articulorum.

*Inquisitores in an
glicanā an 1539*

A tores

tores legis, cui præfuerunt, proprio rigore: addebant porro, uelle se de legis etiam ramentis (sic enim loquebantur) inquirere. Quo factum est, ut in eo examine procederetur, non solum in eos qui manifesto reatu contra sex hos articulos tenerentur, quicquid Missæ palam oppederent: sed in eos insuper inquisitum est, qui rarius ad missam uentitarent, etsi ei non aduersarentur. Nec solum in eos sit quæstio, qui corporis sanguinisque hypostasim negarent in sacramento: sed si qui præterea non supplices palmas tenderent, non pectus tunderent, non oculis suspicerent ostentatum à sacrificio sacramentum. Ad hæc si quis rarius aut negligentius frequentaret templum, si quis consecratum panem aquamque non sumeret, si quis è sacris Biblijs quid legeret: aut contemptum in sacerdotes, aut contra imaginès quascunque præ se ferret, aliaque id genus sexcenta: legis hæc ramenta atque appendices dicebantur. Quorum rerum si quis reus teneretur, in capitis certum ruebat periculum. Quid multis, adeo isti ramos maleficæ huius arboris longè lateque distenderant, ut uel intra dies quatuordecim nullus esset siue concionator, siue cuiusque modi instituti, qui contra pontificiam iam auctoritatem, publicis licet legibus antiquatam, mutire auderet, quin intra horum sex articulorum aliquem irretitus periclitaretur: usque adeo, ut quingenta hominum nomina & capita in tam breui spacio accepta delataque essent, quorum multi in custodia, plurimi in periculo, omnes in metu uersarentur. Qui sine dubio omnes legibus acerbissimas dependissent penas, nisi regia celsitudo per prudentissimum & disertissimum uirum D. Audleum, regni supremum oratorem & Cancellarium (qui à Cromelii morte, ictus eius uiri desiderio, haud ita multum ei superstes fuisse dicitur) facta certior de ecclesiasticorum captiosa fraude, omnes uno simul tempore noxa absoluisse. Quamquam eadem uero lex per annos octo (tot enim durauit) non paucos postea & simplices & innocentes Christianos ad incendium pertraxit: plures etiam eiecit in exilium. Tanta legis erat huiusce asperitas, ut si uel bini modo testes undecunque corrogari possent, falsi ne an ueri, nihil referebat, qui hoc nomine quenquam traducerent, quod contra Missam locutus esset aliquid, certa sequeretur condemnatio. Nec enim profuerat, quantumlibet diuersam proferres fidei tue confessionem, aut accusatoris coargueres uanitatem: illis enim necessario haberetur fides. Porro, nisi publica etiam uulgi mentiebatur suspicio, notati sunt ex ordine ecclesiastico eiusmodi aliquot: qui si quibus infensi magis fuissent, aut fauissent minus, conducticios ilico subornarent testes, qui falsis congestis criminibus innocentes letho darent. Atque hæc hæc hactenus de lege sex articulorum: quæ etsi altero post Lamberti necem anno lata sit in gratiam bonorum perniciem: attamen ad hoc usque tempus, quoad uixit Cromwellius, qui regis animum inflexit ac mitigauit, haud ita multum dedit incommodi. Nisi quod Latamerus & Shaxtonus, Vigornensis & Sarisburiensis episcopi, ultro sese abdicantes episcopatu, captiui suæ religionis causa tenerent: quorum alter contraria palinodia, opiniones renuebat: alter sub Maria post, proximis his annis exustione diem clausit, ut infra (Christo uolente) suo dicetur loco.

De uiro Generoso quodam Colynszio Londini exusto.

Post hanc de decretis ecclesiasticis legem, placuit hoc loco inferere inter missam uiri generosi cuiusdam Colynszii historiam, quæ ante rogationem legis altero precessit anno, 1538. quoniam præterire eam silentio prorsus in his Marti tyrum commentarijs non libuit. Causa autem quæ ignibus est expositus, fuit eiusmodi. Erat huic generoso uxor, forma quidem luculenta & eleganti, sed moribus satis tamen impudicis, qui formæ minimè respondebant gratiæ. Impudica itaque mulier, relicto marito sui, cui erat charissima, amore, alterum nescio quem asciuit adulterum. Quod ubi ille rescivit, impotenti atque immoderato

D. Audleus Anglicæ Cancellarius.

*Joan. / mo p. 180
anno 1538. 47
Junij 1538
obijt. crum. dig. 40*

id ferens animo, supra quàm ferebat ratio: uictus tandē doloris uehementia, in amentiam incidit, quo tempore Londini esset legum discendarum inter iureconsultos studiosus. Mentē igitur hoc modo captus, in templum fortē ingreditur. Agebatur tūc missæ sacrum. Iamq; eo in loco erat sacrificus, quo sacramenti solet ostensio fieri. Colynzius iam amens ac impositus sui, ubi sacerdos uidet hostiam pontificiam suprà caput sublimē spectatoribus ostentare: consimili & ipse imitatione amentium more, histrionem æmulatus, catunculum pedibus arreptum, atq; supra uerticem sublatum populo spectandum exhibet. Quo nomine in iudicium ilico abreptus, atq; ad ignes condemnatus, simul cum cane in rogam coniecto, exustus est, anno 1538.

Lanslottus Satelles regius, Ioannes Pictor, Ægidius Germanus.

*Circa annum
D. 1540.*

Circa hoc ipsum tempus, accersiti hereseos Ioannes quidā pictor, & Ægidius Germanus, dū causam Londini agunt apud episcopū & iudices, quibus sistebantur. interuenit fortē Regius quidam famulus Lanslottus nomine, uir conspicua corporis proceritate: sed & animi non minus pietate: quàm corpora firmitate insignis: hic quum unā astans uultu, gestuq; fauorem & amicis & causæ præ se ferre uideretur, eodem cum illis examine oppressus, prehenditur ac postridie ad quintam diei horam matutinam in campum S. Ægidij, minimo populi concursu comburendus simul cum illis abripitur.

Ricardus Mekyns.

ANno 1541, erat Londini adolescētulus adhuc Ephebus annos natus 15, Ricardus Mekyns: qui quorundā fortē colloquijs edoctus nescio quid contra altaris sacramenti dixisse auditus est. Delata itaq; eius ad Edmundū Bonerū episcopū Londinensem accusatione: non multo post tempore per eum in forum iudicarium citatus est: sequuta & ilico condemnatio. Ac ne sic quidem immitis episcopi animus sibi desistendum existimauit, nisi ad incendiū quoq; puerilem & imperitam ætatem persequeretur. Quum iam ad machinam perductus est innocens puer, à magistro nescio quo sic prius institutus, Bonerum Londinensem laudibus attollere, de charitate erga se illius multa prædicare, hereses achæreticos omnes detestari: atq; in his præcipue Barnum, cui senecem heresimq; acceptam referre testabatur. Nec dubium, quin eo tempore articulo imbecillis ac timidus adolescens spe uitæ non dubitasset Apostolis etiam suam heresim imputare, si quis ita iussisset dicere. Tanta erat in eo pueri simplicitas, pueritia, & consternatio. Cæterum ea uerò tamq; præcepta in episcopo crudelitas magnam sanè illi inuidiam apud populum confluxit, nec immerito: qui episcopi eas potius partes fuisse iudicabant, ut uitæ illius quocunq; tandem modo consulere potius, quàm eam ætatulam in tam atrox supplicij genus conijcere debuerit. Præsertim quum tam simplex ille uideretur, rerumq; omnium rudis, qui nondum quid hæresis esset, scire etiamnum per ætatem potuisset.

Ricardus Spenserius, Andreas Huettus.

Anno 1541.

Ricardus Spenserius, Cantabrigiensis præbyter relicto papismo, coniugem adsciuit, uictum quærens sudoribus, opereq; manuario. Ad hæc quum præter legis horumq; temporum decreta sentire uisus est de Eucharistia: fraude circumuētus, ignis subit martyrium, simul cum altero Andrea Heuetto crematus Sarisburiae, anno 1541.

Ioan. Portor.

Anno 1542.

Post hunc sequenti deinde anno, Ioannes Portor Vestiarius, florenti adhuc ætate iuuenis, ob Bibliorum duntaxat in æde diui Pauli lectionem, à Bonero episcopo Londinensi, in carcerem Neopylum, quem à nona porta, Neugatum dicunt Londinenses, datus est, ibiq; fame misere interfectus, anno 1542.

A ij Tho.

Tho. Bernardus, Iacobus Mortonus.

Anno 1542.

Eodem ferè tempore Ioannes Longlandus episcopus Lincolnienſis, duos-
terum, quòd orationem Dominicā populari lingua docuit: alterum, quòd Ia-
cobi epistolam translataſeruariet.

Quatuor Vuinſoria exuſti, Anno 1543.

Anno 1543.

Iam ut ſacerdotē illum in Ianitorio episcopi Vuintonienſis Gardineri ſuſpen-
ſum, & Henricum quendam cum ſamulo uſtulatū Colceſtrię, anno 1538, &
alterum Kyrbium quendam ueſtiarium Londini exuſtum prætereamus, quòd
nihil adhuc de certo eius tempore compertum habeam ad annum deinceps
tertium ſupra milleſimum quinquageſimum progrediemur. Quo anno, men-
ſe Iunio, quatuor hæreſeos poſtulati, condēnati, exuſtiq; ſunt Vuinſoria. Anto-
nius Perſonus ſacerdos, Robertus Teſtuodus pſaltes, Henricus Finemorus
ueſtiarius, Ioannes Marbekus pſaltes.

Perſonus.

Perſono primum articuli impingebantur huiusmodi: quòd ante biennium
pro cōcione hæc habuiſſet uerba: Sicut Chriſtus inter duos latrones olim per-
pendiſſet, haud ſecus inter ſacerdotis manus, tum quum leuaretur, ueluti inter
duos penderet latrones, niſi ſincerè quidem ille uerbum Dei prædicaret.

Item quòd alicubi è ſuggeſto docuiſſet: Chriſtum nō ita edi à populo oport-
tere, quemadmodum in cruce pendeſcit lacerata eius carne, & ſanguine per-
os diſfluente: ſed ita edi eum hodie, ut cras, perendie, ac quotidie à nobis eda-
tur. Quodq; Chriſtus clarioris potentię poſt reſurrectionem eius fuerit, quā
ante reſurrectionem.

Item, quòd Chriſtus cum diſcipulis accumbens, ac ſcripturas illis commen-
dans, quaſi de uerbo Dei intelligens ita dixiſſet. Hoc illud uerbum: Hic ille pa-
nis: Hoc illud corpus Chriſti eſt.

Quòd dixiſſet præterea: Chriſtus quum panem diſcipulis diuidebat: dicēs,
Accipite, diuidite inter uos, comedite, hoc eſt corpus meum: ſimiliter & cali-
cem, dicens, Hic eſt ſanguis meus, quid aliud uoluit nobis ſignificare, quā
quòd nos ſcripturas accipere, & populo diuidere oporteat?

Finemorus.

Finemoro autem obiectum eſt, quòd ſacramentū altaris ſimilitudinē eſſe
ac ceremoniā dixiſſet. Item quòd affirmaret porro, Si modò ſacramentum
altaris Deus eſſet, uicenos ſe Deos per uitam comediſſet.

Teſtuodus.

Robertus Teſtuodus hoc uno cōdemnatus eſt nomine, quòd per iocum
aliquando ludens, ſacerdoti libum pontificium, more miſſificantium, immani
altitudine ſupra uerticē ſubleuantī: Hui, dixiſſet, tam ne altē? quid? atq; adhuc
altius etiā, uidetiſis igitur ne corruat.

Marbekus.

Marbeko intendebatur actio, quòd ſua manu annotationes è uarijs colle-
ctas autoribus decerpſiſſet, quæ tum Miſſæ, tum Sacramento altaris ex aduer-
ſo repugnare uiderentur. Quòd porro Miſſam, in qua ſacrificus corpus Do-
mini conſecraret multa pollutā impietate, & impurā diceret, quæ quū Deū ip-
ſum gloria ſua ſpoliaret, nullo modò deberet à Chriſtianis ferri. Ad hæc eleua-
tionem ſacramēti, ſimilitudinē quodammodo referre, erectorum in templo
Ieroboam uitulorum. Adeoq; hanc deteriorem eſſe idololatriā, quā ue-
tera illa Iſraelitarum in templo Ieroboam ſacrificia. Deniq; non dubium eſſe,
Chriſtum hic quaſi pro ludibrio ferre haberi.

Benettus.

Erat præter hos & quintus Benettus nomine, cui datum eſt illud crimi-
ni: quòd quotidianas has in eccleſia Miſſas, ſuperfluas eſſe, ſatisq; pro re Chri-
ſtiana fore diceret, ſi excluſis iſtis Miſſarum turbis, ſeptimus tantum dies
ſuum haberet ſacrum, quod pro tota abunde ſeptimana ſufficeret. De iſis itaq;
articulis, quinq; capitis ſunt condēnati, lege ſex articulorum, de qua iam di-
ctum

ctum est: ac flammis adiudicati, nisi duos posteriores, è reliquorum supplicio, uenia regis exemerit. Reliqui tres, Personus, Testuodus, Marbekus, in igne martyrium alacri cōstantia subierunt Vuinsoriae, 1543, mensis Iul. 28. In hac tam cruenta tragœdia præcipuas agebāt partes Doct. Londonus, & Guilhelmus Symons: quorū alter collegij Vuinsorienſis præbendarius erat, alter nihilo & ipse melioris farinæ censendus.

Præter hos, quos dixi, quatuor præterea uiris generosis, atq; è Regio etiam cubiculo proceribus, turbas mouebant isti: adeoq; ad causam in publico foro dicendā adigebāt. Illi autē continuo re intellecta, regē supplicabundi adeunt, pericula in quibus uersantur exponunt, efficiunt deniq; sua apud regem autoritate & gratia, ut hi qui periculum certum creabant alijs, ad quæstiones iam ipsi deposcerentur. Illi uerò, etsi primum manifesto periurio occulta, ac proditoria sua tegebant molimina: postea tamen euidentibus conuicti argumentis, & apertioribus quàm ut tergiversando possent dissimulare, publicam tandem sui periurij ignominiam, in publico Vuinsoriae foro, affixis à fronte atq; à tergo schedulis luebant. Porro in carcerem deinceps Londini conijciuntur, ubi Londonus uitam finiuit.

Insignis in matrona erga maritum fides.

Quoniam in Londini huius nomē ac historiā incidimus, quiddā de hoc homine referemus obiter, quod historia forte nō indignū fuerit, quo facilius liquere possit, quæ fides in hoc crudelissimo Papistarum genere spectanda sit. Erat hic Londonus noui apud Oxonienses collegij cum studijs literarum, tum studiosorum frequētia celeberrimi, præfectus. Vbi forte uasa aliquot auro & argento cælata per furtum subducta, atq; Londinum asportata aurifici cuidam illic uendebantur, nomine Guilhelmo Calouaio. Fuit hic Calouaius honesti apud suos nominis, sed in primis euangelij cupidus, eiusq; non instrenuus propugnator. Qui quum sæpe aliàs ab eodem propola, multa sine periculo commercatus esset, minus iam de eius fide in dubiū uenit. Tandem uerò deprehensio, fortē ut sit furti autore, simulq; aurifabro emptore: Londonus ubi audit eum euangelicæ doctrinæ fautore fuisse, cuius ipse summus erat aduersarius, furore tragico ilico corripit, Deum atq; homines testari, sacra omnia iurare, nullis se laboribus, nec pecunijs ullis parciturum, quin eum ad suspensum aurificem adigeret, etiā si quingentas auri libras & pondera in hoc ipsum furti conscium (uulgo accessorij appellat) sistit iudicibus, ac cognitioni comperet ille, furti intenditur actio. Ille contra, agi aduersum se uiuo ipso autore furti, fas esse negat. Contra Londonus autorem ipsum suspensio iam pridem sublatum esse contendit. Quod tamen falsissimum esset: quum prædator ipse, qui unus ex eius fuit collegij numero, non solum tum uiueret, sed iam ante libertati etiam restitutus esset. Breviter ubi tandem hi qui cognitioni præsumt, mortis pronūciant reum: rogat ilico iudex, ecquid habeat, aut proferre possit, quamobrem mori non debeat. Postulat ille libri asylum, ueteri nostro id legibus non licere: quum tamen ipse secundam uxorem non habuisset: sed quia coniunx duos habuisset maritos, id ei pro digamia imputabatur. Hæc dum ita aguntur, iamq; bonus aurifex maleuolorum callida malitia exclusus ab omni spe uitæ, inter sacrum hareret & saxum, quod aiunt, prodijse in medium forum apud iudices uxor eius, probatae apud omnes uirtutis, famæq; illibatae. Quæ ubi comperit nuptias priores suas marito fore fraudi, dat pro uita mariti iusiurandum iudicibus, sese bigamam non esse, priores

A iij uiros

De Londono papista

Doct. Londonus noui collegij præfectus. Guilhel. Calouaius aurifex.

uiros duos falso maritos eius existimatos, neque enim nupsisse, sed concubuisse se quidem illis, etsi uerò liberos ex eis haberet, tamen falso nomine se uxorem illis, uerò concubinam potius habendam esse. Eum quem nunc habet solum existere & unicū ipsius maritum. Itaque optima & amantissima femina licet turpi ignominia sua, singulari tamen pietatis exemplo mariti uitæ consuluisset, iudicio absoluit, suspendio eripuit: prius habens sese cum foedo probro uiuere, quàm maritum mori: leuiorem quæ suæ famæ, quàm uitæ illius iacturam ducens. Non excutio hic muliebris facti & periurij rationem, quam theologis potius ad exactas suas censuras discutiendam relinquo. Ego sanè tantarum & singulare coniugalium officij exemplum, quo minus hodie in multis reperio matronis, hoc magis in ista & amplector admirorquæ. Interim quid istis dicemus aduersarijs, qui sic cum summo periculo conscientiarum simplices Christi ouiculas ad huiusmodi adigunt periuria, quarum pudicitie ipsi modis omnibus consulere, quibusque animas etiam suas impedere debeant. Et tamen cum istis factis sese unicos ecclesiæ catholicæ atlantas, alioqui ruituræ, ut nihil pudet, haberi postulant.

Interim uerò dum articulorum illa lex in multorum capita bonorum perniciemque grassatur, euenit in hac euangelicorum strage, ut & pontificis etiam diuersa factio nequaquam prorsus immunis euaderet: inter quos tempestates nonnunquam excitauit lex illa de abrogata pontificis Romani autoritate, quemadmodum de Moro, Rossensi, alijsque supra commemoratum est. Porro præter istos, duos hoc anno alios eadem lex in exitium adduxit Germinum Gardinerum, & alterum Larkum ecclesiæ Chelseiensis ministrum, in quos ob defensum Romani pontificis primatum supra regiam potestatem, animaduersum est Londini, Anno 1544.

Rogerus.

Rogerus quidam Northfolcensis laicus, crematus est per Ducem Northfolcensem propter ueram sacramenti assertionem, à cuius obitu uix dimidium effluxit anni, quum Dux ipse priuatus primogenito filio, multis naturæ & ingenij ornamentis cumulatissimo uiro, carceri mandatur, qui tandem uel agnito, uel sanè temperato errore, minus contra istos postea uehemens rigidusque euasit.

ANNA ASKEVV.

QUum tanta sit semperque fuit inter mundum hunc, & Christum pugna ac inimicitia, quanta nulla potest simultas grauiore esse aut capitalior: adeoque omni contentione studio, ac genio quodam naturæ hæc inter se dissideant, atque aduersantur: nec unquam possit Herodes conuiuiscere, nisi Christum undecumque ad cædem, quo suam stabiliat tyrannidem conquirat. Mirum profectò uideri non debet, in tanto hoc Christi capitis odio: si et serui, membraque ipsius, pari quoque conditione, apud mundum hunc, cum suo Domino laborent, ut non frustra à Diuo Paulo iam olim dictum uideatur: Quicumque uoluit in Christo lesu pie uiuere, persecutionem patientur. Et disertè Dominus: Si me, inquit, odio habuerint, & uos quoque habituri sunt. Quæ quum ita sint, quis igitur ad Christum laborat accedere, hanc imprimis mundi naturam, ac parricidialem inuidiam probe serioque perspectam atque animo meditari habet, necesse est: ne contingat alioqui, ut qui mundo huic tantopere studeat Christo excidat: aut qui alterum uelit cum altero coniungere, utroque destituitur. Quod propterea uisum est admonere hic paucis, quod multos alienos, deas Christianos, usque adeo ab omni istarum rerum contemplatione alienos, sicque in mundum hunc prorsus affectos, atque animatos esse: quasi nullum sit cælum, nisi terra hæc: nullus Deus, nisi Mamon: nulla hominum felicitas, nisi in opibus, ac uoluptatibus præsentis seculi: nulla gloria, nisi plausus hominum &

Anno 1546

& principum fauor: nulla denique uita, nisi quam spatijs annorum & mensium, fluxuque quodam breuis & caduce naturæ emetiuntur. Atque equidem hanc ipsam esse causam arbitror, quur in tanto huius mundi ac mundanarum rerum studio, usque adeo abundet in mundanis animis nostris iniquitas, sic ferè ad pietatem omnes languescamus, sic iaceat cœlestium rerum in pectoribus nostris cura, sic frigeat fraterna charitas, adeoque contentio ferueat, omnia ad sectas pertrahens: dum Christo, nullus ferè lucrificat modeste alterum, in mutua assentione nusquam ferè uerus animorum complexus, nusquam regnum Christi seriò in scripturis quæritur, conciones ubique negliguntur sacræ. Denique eò nunc uentum est ut quia mundi huius conditionem satis uel non consideramus, uel à Christo ut par est, non distinguimus, Christum ipsum, dum Christiani uideri uolumus, sub Christi nomine cum mundo saepe persequamur. Aut si non persequimur, parui tamen persequutiones has, aut sanè non ita magni æstimemus: de ecclesia interim laborante, de sanguine priorum, apud paucos seria uideatur cogitatio.

Declarant id humanarum mentium studia, affectus, & quotidianæ occupationes. Quorsum enim tanta ista, tamque pertinax in aceruandis opibus contentio, in aggestis sollicitudo, uoluptatum consecratio, in honoribus ambitio, in prophanissimis rebus delectatio, tam frigida in nobis charitas, tam acris contentio hominū, lites ubique & partium studia excitans, dum nemo molitur modestam fratris correctionem: tanta in aulicis uiris assentionio, in rusticis auaritia, in mercatoribus frastus, in eruditis supercilium, in commercijs impostura, in iudicijs iniquitas. Atque utinam hæc malorum lues prophanum uulgus ita occuparet, ut interim huius contagij nulla serpigio in ecclesias etiam ad ipsos usque symmystas, episcopos & pontifices penetraret. Imò utinam nō & hic plus mundi, quam in ipso adeo mundi centro, ubicunque sit, ac meditullio cerneretur. Sed missas querimonias faciamus. Age, & quid tandem habet hic mundus, uel stultorum hac admiratione uel ullis sapientum uotis dignum tantopere, etiam si cunctas simul in uno Polycrate mundi felicitates, aut in Alexandro uno omnes uictorias, siue in Croeso opes, uelut in cumulo uno omnes constituamus? Nam si Solonis, etiam prophanus licet arbitri, canona hic in iudicium adhibeamus, resque ipsas ex suo quascunque fine ac exitu spectare uelimus, quorsum tandem Polycratis illius blanda euasit felicitas, nisi in serum suspensum & ærumnosum? Quin & Croesus uiuus, etiam sine martyrio, exustus est. Iam quotusquisque beatissimorum martyrum acerbiorum moriendi conditio: nem sortitus est, quam tot ille historiæ monumentis celebratus Alexander, qui Stygio ueneno hausto, ne minimum quidem sui corporis contactum perferre potuit? Quæ quum ita sint, quumque ita omnibus comparatum sit hominibus, ut semel aliquando moriantur: satis profecto sapientia eorum felicitasque laudari non potest, qui sprete huius seculi uanitate, contemptisque delicijs, uitam sibi prius deferendam, quam uirtutem fideique constantiam putauerunt. Quo in numero quum multi extiterint, & existant quotidie, beati & felices Christi martyres, qui cum uirtute non minus innocenter, quam pro uirtute cōstanter mortui, nulla satis sunt digni laude: tum nemo, meo quidem iudicio, inter hos omnes dignior, quam Anna hæc Askeua: de qua nunc, aspirante Christo, dicturi sumus.

Ac primum, ut de ortu & parentibus exordiamur: in ditione Lincolnensi nata, patrem nobilem ac præstantem uirum, D. Guilielmum Askeuum, ex Equestri ordine & splendore cum primis illustrem, habuit. Educationem itaque dignam suis natalibus sortita, eò tandem peruenit, ut legendi ac scribendi facultatem compararet, Ingenium felix, ac maioribus etiam aptū disciplinis, liqui-

siquidem institutio magis quàm natura non defuisset. Sed quod institutioni diminutum est, diuina suppleuit gratia. Integritas, mores & innocẽtia eiusmodi, ut boni quæ in illa imitarentur multa, mali quod culparent haud quicquam haberent. De prudentia eius & ingenij promptitudine ex duplici eius inquisitione constare poterit. Quarum in altera quid ingenio posset & responsis, si liberet euadere, in altera, quantũ cõstantia ualeret, si liberet mori ostẽdit. Duas enim examinationes, seu concertationes habuit cum hostibus, quarum ipsa met utramq; piorum rogatu sua manu descripsit, atq; cognoscendam misit, in hunc maxime modum.

Prima examinatio spectatis. fãmine D. Anna Askeue.

Christophorus Darius. Viri fratres, ac cõiunctissimi in Christo commilitones, ut uotis uestris ac flagitationibus respondeam, Anno 1545, mense Martio, primum in pretorio ephipiaro, ubi adesse iubeor, uenit ad me unus è duodecim cognitoribus, qui quæstionibus exercendis præerãt, Christophorus Darius, rogans num credere rem sacramentum, quod altari impederat, re ac natura corpus esse Domini nostri. Cui uicissim respondi, rogans similiter ipse mihi ostenderet, quamobrem beatus Stephanus lapidibus olim caderetur. Quod quum ille se nescire diceret: Ita nec ego, inquã, futuri quæstiunculæ tuæ sum responsura. Secundo, formina cuiusdam sermone dicebat testatum ac confirmatum esse, quæ diceret, ita lectum esse à me alicubi, quemadmodum Deus in manufactis templis non habitaret. Produxi illi cap. Act. septimum, & decimum septimum, ostendens quid Stephanus & Paulus ea de re reliquissent. Sciscitatur ille, quo pacto huc ego locum accepiissem? Non sunt, inquã, margaritæ porcis proijciendæ, qui bus multo magis glandes quercinæ conuenirent. Petit deinde quid dicerem malle me, uersus quinq; in biblijs Dei sacris legere, quàm totidẽ missas audire in templo? Ita quidem à me dictum esse, non negaui: haud tamen propterea, quod de epistola ac euangelio minus sentirem bene: sed ob hoc, quod illis plurimum sentiam adificationis, hic uerò omnino nihil. Cuius rei Darius Paulus 1. Cor. 14 idoneus accedit testis, qui ait, si incertam uocem det tuba, quis parabit se ad bellum?

Pergens tum ille: Dixisti, inquit, siquidem malus ac impurus sacerdos sacramentum conficeret, Satanam id esse non Deum. Respondi, nunquam id à me dictum esse: sed hoc affirmasse me: Quisquis esset, aut quacumq; uita huius ad minister sacramenti, id nihil derogare meæ fidei, nec obstare mihi, quin spiritu nihilominus sumerem corpus & sanguinẽ Christi. Quinto loco, quid de confessione sentirem, interrogat. Idem prorsus, inquã, quod Diuus Iacobus, qui nos mutuò peccata confiteri, ac precari inuicem monet. Post hæc uentum est ad librum quem regium nominant, de quo quid haberem animi requirebat. Respondi, Nihil esse de eo quod iudicaret, quando nondum uiderim. Inde à me quærit, an spiritum Dei haberem? Cui rursus, Quod nisi habeam, inquã, Dei non sum, sed inter abiectos planè numeranda. Tum ille, Sacerdotem adduxisse se, qui me examinaret dicebat. Moxq; sacrificus, qui præsto ad manum aderat, sic incipit, Primum quid de sacramẽto altaris dicam ac sentiam, id scire à me enixe cupere se. At ego silentiũ excusans, de hac materia ne quid uellet anxie mouere, aut acrius urgere rogitò. Neq; enim animum esse in hac materia, quoniam papistam esse persensi, pluribus uerbis cum eo disceptare. Postremo huc rediit meus percontator, quid de priuatis missis, an post hanc uitam animulis corporibus solutis eas solatio fore sentiã? Qua de re respondi, IdololatRIA ac sacrilegio non carcere, si quis eis fidat magis quàm sanguine Domini qui pro nobis mortuus est.

Postquam hæc ita acta sunt, demum ad summum urbis pretorem (maior rem uocant nostri) me perducunt, Cui tum eadem hæc omnia, eodemq; ordine

dine percontanti, eisdem & ego uerbis per omnia respondi, quibus sum prius apud eos usa: nisi quod à D. Prætorè illud mihi obiectum est, quod tamen ab ipsis ortum, à me nunquam profectum fuerat. Id autem erat eiusmodi, nempe si in librum illud consecratum casu incidens corroderet, an Deum ederet nec ne? Atenim huius ego sententiæ nunquā auctor fui. Illi uerò eiusmodi aliquid sunt à me sciscitati: ad quod uerbum quidem nullum respondi, tantum ad eam subrissi interrogationē. Aderat tibi tum episcopi Cancellarius, qui me sæuis castigabat uerbis, quod quum mulier essem, sacras Dei scripturas recitarem, affirmans interdictum esse à diuo Paulo, ne fœminæ de scripturis sermocerentur. Ad hoc respondi, Paulinæ mentis nequaquam ita me ignaram esse, ut nesciam quid ad Corinth. scribens præcipiat, cap. 14: ubi prohibet ille, ne mulieres in ecclesia loquantur, uelut in cœtu uirorum dogmatistas agentes. Ac illico percontata ab illo, rogabā hoc mihi diceret, quot unquam uidisset fœminas in suggestum conscendere concionaturas? Id quæ quum se nunquam uidisse fateretur: Ergo inquam, noli miseras mulierculas tuo præiudicio onerare, quas lex absoluit. Cumq; ijs D. Prætor me custodię mandabat, à quo tum depoposci, an recipere dignaretur qui pro me sponderent. Id quum impetrari ab eo non posset, in carcerem ilico abripior, ubi ad dies 12 nulli amicorum omnium ad me dabatur aditus. Interea temporis uenit ad me sacrificus, qui cum mandatis episcopi missum se ad disquisitionem meam dicebat, ac consiliū impartiendi gratia. At ille ad interrogationes quàm ad consilia multo promeliuior, causam incipit primū percontari, quur in eam uenissem custodiā. Ego me ignorare dicebam. Tum ille, dolendum id sibi quidem uideri, si immerito, præterq; causam ea mihi calamitas imponeretur. Denique eò pertendebat, quasi uideretur haud leuem dolorem ex fortuna hac mea capere. Cæterum audisse se aiebat, negari à me altaris sacramentum. Quod dixi, inquam, dixi: interrogata deinde num crimina apud sacerdotē exonerassem? nequaquam inquam. Tum ille adducturum se, qui confessionem exciperet, dicebat. Respondi, modò ex ijs tribus adduceret aliquem, siue Doctorem Cromum, siue Gillamum, siue alioqui Huntynghonum, licere id quidem: quoniā horum maxime mihi spectata esset tum pietas, tum sapientia. Non quòd uel te ipsum uel cæteros contemptui habeam ac fastidio: sed quòd perinde noti mihi non sitis. At ne quid, inquit, de me cæterisq; addubites uelim, quin in nulla non honestatis laudisq; parte erimus nos cum illis conferendi. Quòd nī essemus, rex nunquam hanc prædicandi prouinciam ita nobis delegandam existimaret. Ad hoc respondi, citato Salomonis loco Prouerb. 1, ubi à Rege sapientissimo in hæc uerba audimus: Qui cum sapiente uersatur, sapientior euadet: qui cum stulto agit conflat sibi ipsi detrimentum. Subinfert post hæc interrogationem eiusmodi: Si hostia, inquit, humi fortè collapsa, à mure aut bestiola alia corripitur, quid ais, bestia illa Deum ne edit nec ne? Cui ego: Quo labore, inquam, ænigma hoc proposuisti, eodem & ipse tibi soluas licet. Mihi enim non libet hic respondere quicquam, quando tentatum huc te uenire uideam. Atenim, inquit, consentaneum non est, & præter scholarum mores, ut idem simul opponentis & respondentis partes obeat. At ego, inquam, mulier sum, scholarum uestrarum rudis omnino, & ignara. Quinto rogor ab eo, an decreuissem in animo, paschate hoc sacram adire synaxim? Alioqui, inquam, indigna sim, quæ inter Christianos habear. adeoq; lator non parum hunc ipsum diem sic imminere. Sicq; discessit meus ille consiliarius, non sine uerborum tandem subblanda quadam coronide. Post hæc 23 Martij, uenit ad carcerem consobrinus meus Brytannus, quærens num uade aut sponsione interposita possem redimi. Atq; inde recta uia ad prætorem contendit,

B tendit,

Huntynghonus.

tendit, petens ab eo ut honestorum hominum & sponſorum ſatisfactione facta, permitteret e custodiā me emancipari. Tum ille, non illibenter ſe quidem dicebat facturum omnia, quo mihi gratificari poſſet. Sed rem eiſmodi calculo, qua parum ipſius ualere poſſet, niſi ſpiritalis fori ſimul accedente calculo. Suadere itaq; ut Cancellarium epiſcopi Londinenſis ſuper ea re compellare uellet. Seſe enim, ut ſine iuriſdictione ſpiritali, carceri me mandare non poſſet, ita niſi ex eadem autoritate ſine ſpiritali miniſtro, me nunc eximere nequaquam poſſe. Demiſſus cum hoc reſponſo meus aduocatus, rectā Cancellarium petit, opem in hac re illius implorans. Cui in hunc modum Cancellarius: Cauſam permagni eſſe momenti reſpondit, cui longē inferior eius eſſet uniſus autoritas. Nec audere etiam in re tanta, ac tali ius ſuum interponere. Epiſcopi ſiquidem proprium hoc munus eſſe: ac proinde neceſſariō accerſendam eius huc conſentionem. Alioqui niſi eſſe, quōd ſolus ipſe, ſine epiſcopo poſſit, audeat ue conſicere. Polliceri id tamen, epiſcopum eo de negotio conueniū ſe obnixē & diligenter. Itaq; craſtino ad ſe redire iubet, ſulius pleniusq; de illius tunc uoluntate auditurū. Breuiter ad diem, ac horam indiſtam reuerſus cognatus meus, utruq; pariter conuenit epiſcopum cum cancellario, reſdeniq; eō rediit, ut diceret epiſcopus exituram quidem me ad communicationem, ſic enim appellabat. Dicitq; ei horam diei ſequentis tertiam pomeridianam. Additq; inſuper, adhibiturum ſe colloctioni illi, uiros maximē eos, quibus ipſamet poſſimum fauerem, ut omnibus uideri poſſet, quā nullo rigore, nec pro ſummo ſuo iure mecum ageret. Ad hoc uerō reſpōdet ille. Ne minem ſe ſcire, cui eſſem præ cæteris addictior. Imō ſunt, inquit, epiſcopus, quos peculiariter ſibi præ cæteris eximios habeat, Doctorem Cromum, Gillinghamum, Vuhithedum, & Huntingtonum. Hos enim & doctos agnoſcit, & ſincerū iudiciū homines. Præterea multis uerbis inſtat apud Conſobrinum hunc meum, ut mihi perſuaderet, intimos reſceſſus animi mei atque latebras omnes, liberē audacterq; apud ipſum exponerem. Quod ſi facerem, fidem obſtringit ſuam, nullo pacto id mihi uel fraudi, uel intertrimento fore, nec quicquā euenturum mihi in ea diſquiſitione captioſum. Quin ſiquid ſcrupuli aut erroris eſſet, in quo impingerem, ipſe cum ſuis doctoribus facile diſcuteret, ac conſilijs me imbueret rectoribus.

Vuhithedus.
Huntingtonus

Poſtridie itaq; accerſita per epiſcopum hora prima, uenio, quum tamen terra eſſet conſtituta. Vbi uerō adueni, magnum ſe dolorem capere ex mea hac calamitate, dicit: Quid autem illud ſit, quāmobrem ab aduerſarijs accuſer: porroq; quæcunq; in animo haberem liberē ac intrepide illi ut aperiam ſine omni metu monet. Neminem eſſe qui negotium mihi ullo de uerbo faceſſeret, quōd intra eius eſſem parietes dictura. Cui ruruſus: Quoniam, inquam, cellitudo tua horam mihi ſtatuerit tertiam, ad quam adfuturi ſunt mihi aduocati, ueniam mihi tantisper flagito abs te dari, quoad illorum expecto aduentum. Quin ergo, inquit, quatuor illos, quos ante dixi, quā primum aduocandos cenſeo, qui huic interſint auſcultationi. Id autem ne faceret rogauī: Neque enim opus eſſe, eos hoc labore fatigari, quum duo illi uiri Generoſi abunde teſtes fore idoneos, quantam ei negotio eſſet ſatis. Poſt hæc epiſcopus in porticum intus ſe recipit, ubi aduocatum ad ſe D. Spilmanum iubet omnibus modis apud me inſtare, nequid reticerem, quin palam haberem quæcunq; in animo eſſent. Ac interea archidiaconum ad me ſuum mittit, qui primo mox aduentu accuſationis à me cauſam ſcire petebat. Id ego ab accuſatoribus meis poſtulare eſſe, me prorsus ignorare dicebam. Tum ille erepto mihi libro, quem

quem habebam in manu, Hic, inquit, talesq; libelli huc te calamitatis perdu-
xerunt. Quapropter ab his uehementer ut caueas, moneo. Qui etenim hu-
ius libri autor fuit in circo Smythildiano uisulatus est. Rogo num probe com-
pertum haberet, quod diceret. Maxime uero, inquit, scire enim se librum esse
Ioan. Frythi. Vide, inquam, an non te pudet tam temere iudicium ac senten-
tiam de re precipitare, quam nescias. Sane uero hac tam inconsulta & uio-
lenta in iudicando temeritas, ingeniu arguit in homine non prudentissimum:
simulq; explicato libro, ostendebam qualis esset. Atqui putaram, inquit, fu-
isse alium. Nam in eo nihil potuit reprehendere. Demum admonitus a me
ne posthac tam praeperus esse ac inconsultus in iudicando uelit, nisi re prius
diligenter perspecta, qua de censura ferenda sit, reliquit me archidiaconus ac
absit. Inde ad me uenit Brytannus agnatus meus, una cum D. Hauulo iure-
consulto, ac quibusdam alijs. Ibi tum episcopus consobrinum meum anxie
apud me instare monet, ut sensus animi mei omnes illi audacter exponerem:
idemq; insuper pluribus uerbis me hortatur, ut ea in re, consilijs amicorum
acquiescerem, sibiq; in eo quod iubebat obtemperarem. Nihil quippe fore
periculi. Quod enim mihi esset atque illis supra pollicitus, indubitata fide pre-
staturum se in eo quod diceret, neminem fore, qui molestiam mihi ullam ex-
hiberet de his, quae cunq; apud se dictura essem. Ideoq; confidenter apud se pro-
ferre, quae laterent in animo iubet. Respondeo nihil esse in pectore, quod
patefacerem. Conscientiam (sit Deo gratia) undiq; esse sine omni scrupulo
tranquillam ac requietam. Hicq; ille adhibita similitudine: Quemadmodum,
inquit, Chirurgus peritus ac doctus uulneri malagma adhibere non possit,
nisi cuius latebras ipse atque altitudinem prius rite accurateq; explorarit: Ita
neque ego consilia aegritudini tuae accommodare potero, nisi conscientiae
mihi morbum prius aperias. Dixi rursus conscientiam meam nulla re mala la-
borare. Sanae uero ac integrae cuti emplastrum admouere, dementiae uideri.
Cogis me ergo, inquit, tuis te uerbis premere. Dixeras enim, quisquis ab im-
puro sacerdote sacramentum perciperet, Satanam eum, non Christum perci-
pere. Ita, inquam, non dixi. Caeterum illud D. pratori, ac quaesitoribus di-
xisse me fateor, quod & tibi nunc fassura sum. Nempe quantumlibet impu-
rus contingat sacrificus, nihil id ob stare mihi, quin spiritu & fide corpus Chri-
sti & sanguinem a me percipiatur. Episcopus: Quidnam, inquit, hoc habet,
quod addis, in spiritu? Quanquam age nolo te urgere nimium. Scit, inquam,
tua Dominatio sine spiritu & fide nulla est sacramenti huius digna ac salutaris
perceptio. Posthuc ueniebat, quod dicerem sacramentum quod in oculo in-
clusum continebatur, panem esse. Nego me unquam dixisse. Verum a qua-
esitoribus super ea re interrogata, quid sentirem, postulabam uicissim ab illis,
quid lapidatus fuisset Stephanus. Quod quum illi se ignorare dicerent, nec
me illis dicturam quod quaerere, respondi. Obiecit deinde, citatum a me
esse locum scripturae quendam. Nullum, inquam, omnino, praeter illum mo-
do, ubi Apostolus Atheniensibus olim de Deo in templis materiatis non ha-
bitante, respondit, Actor. 17. Et quo pacto, inquit, tua fides in hac sacramenti
materia se habet? Credo, inquam, quod me docet scriptura Dei sacra. Et quid
si scriptura corpus esse Christi doceat? Credo, inquam, quicquid iubent sa-
cra illae literae. Episcopus: Quid autem si non dicat scriptura esse corpus Do-
mini? Sequor, inquam, per omnia scripturae docentis auctoritatem. Huicq;
aliquandiu immorabatur quaestione, subinde refricans, atque inculcans,
quo id tandem a me aliqua ratione eliceret, quod uenabatur. At ego semper

D. Brytannus.

D. Hauulus.

intra eum me circulum continebam, ut quicquid præciperet euangelicæ scripturæ canon, id me tota fide sequuturam responderim. Ibi tum quærebat, quid tam parca uerborum essem, adeoque restricta in respondendo? Siquidem donum mihi intelligentiæ datum esse dicebam, sermonis non item. Quid quod Salomon uobis laudi id uertit, quod tu criminariis, mulierem temperati sermonis & parci donum esse Dei affirmans, Proverb. 19: Dixisti porro, ait Episcopus, missam esse idololatriam. Ego id inficior à me dictum esse. Cæterum sciscitantibus nuper prætorianis, num priuatas missas salutare esse post hanc uitam animulis à corporibus exolutis existimarem, idololatria dicebam non carere, si quis missis fidat magis quam sanguine Domini, quo redempti sumus. Rursusque ille: quæso, inquit, qualis hæc erat responsio? Etsi, inquam, non optima fortassis, nec doctissima, at quæ satis tamen illorum digna interrogatis uideri poterat. Præterea sacerdotem quendam ibi tum adfuisse dicebam, qui eorum omnium quæ coram prætore acta sunt, testis esse potuit. Tum Cancellarius (is enim fuit) ubi hæc audit. Certè uero, inquit, hæc ipsa uerba apud me atque prætorem, eam habuisse memini. Inter cæteros qui huic interfuerunt quæstioni, erat Doct. Standicius, cum eiusdem sacrinæ sacrificulis nonnullis, qui multa ac sæpius interrogando, omni circuibant uia, sententiam meam de sacramento clarius expiscaturi. Quos omnes unico hoc responso semper repuli, ut dicerem, satis de hac re D. Episcopo me respondisse: actum, quod aiunt, agere nil opus esse. Standicius confestim susurrans cum episcopo, rogat, ut mihi liceret planius de eo Pauli loco sententiam edicere. Respondi, planè aduersari Paulinæ disciplinæ, ut quæ mulier essem, munus ac personam dogmatistæ in scriptura interpretanda mihi sumerem, in eo præsertim cœtu uirorum doctrina tam excellentium. Post hæc deinceps ingerente episcopo aliam criminationem, nempe quod appellata nuper à quodam, num sacramentum paschali illa celebritate sumptura essem, uiderer rem habere ludibrio, petebam produci mihi accusatores. Hoc tamen ille nec uelle nec posse dicebat, uerum quum quendam ille cōsiliū impartendi gratia ad me mitteret, primo uerbo papistam illum me aiebat nominasse. Quod neque negabam quidem. Persenseram enim talem esse eum quem dixeram, cui tamen ad id quod quærebat ne uerbum quidem respondi. Pergens porro episcopus, acriter me suggillabat, eo quod dicerem aliquando sexaginta fuisse Lincolninæ sacrificios, qui coniuratis consilijs, capiti meo periculum struerent. Neque id etiam negaui: sic enim tum mihi per amicos significatum est, Lincolninæ esse qui deuotis animis sese in me intenderent, palam etiam minantes nescio quid, si aduenissem. Id simul atque intellexi, propero recta uia Lincolniam, ibique commoror, ad nonum usque diem, certius quid esset rei exploratura. Interea dum in summo eorum templo sto, lectitans in sacris Biblijs, aduolant nunc bini, nunc terni, nonnunquam & seni, quasi qui interpellaturi uiderentur. at ijdem nulla emissâ uoce, rursus discesserunt. Roganti tum episcopo, an inter eos nullus ibi sermonem mecum habuisset, unum fuisse aiebam inter cæteros, qui demum pauca la mecum uerba agitarat. Et quid is tibi tum aiebat? Planè tam exigui erant momenti quæ diceret, ut memoriam eis non intenderim. Tum episcopus: Sunt, inquit, permulti qui scripturas legunt, uita tamen ac moribus non exprimentes quæ legunt. Equidem uero, inquam, ô reuerende, optarim ut palam fieret omnibus uitæ meæ ac morum contemplatio: cum certo sciam, neminem esse qui inhonestæ conditionis maculam ullam mihi possit impingere.

gere. Si quem ipse noueris qui possit, rogo plurimum, huc eum coram adducere. Si quem ipse noueris qui possit, rogo plurimum, huc eum coram adducere. Si quem ipse noueris qui possit, rogo plurimum, huc eum coram adducere.

Moxq; discedens episcopus, dicebat scripto se mandare uelle partem eorum nonnullam, quæ respondissem. Quod & fecit. Ego uerò singula complecti memoriae haud quibam: uel quia tam multa essent, uel quia exemplar mihi ad legendum non concedebatur. Quæ autē recordari poteram, in hanc ferè summam tendebant.

Rescriptum Episcopi.

SCire, inquit, omnes uolo quotquot sunt mortales, fidei meæ hanc firmam scertamq; esse professionem, quantumlibet mendax fama secus de me peruiagatur. Primum, quod ego Anna Askeua indubitato credam ac teneam, eos qui synaxin à ministro quocunq; aut quantumlibet impuro percipiant, nihilominus corpus & sanguinem Christi, re atque substantia ipsa percipere. Credo insuper hoc ipsum sacramentum, post consecrationem, siue sumatur, aut asseruetur, perdurare nihilominus, corpus & sanguinem Christi realiter, iuxta substantiæ ueritatem. Credo deniq; tum in hoc, tum in cætera omnia ecclesiæ sacramenta, iuxta omnes articulos, ubicunq; in catholica Christi ecclesiâ receptos. In cuius rei fidem Anna Askeua nominis mei atq; manus adhibui subscriptionem. Plura in hoc rescripto continebantur, quæ quoniam exemplar peruidere non licuit, singula mente complecti, ac memoriæ mandare non potui. Hæc igitur ordinè omnia quum perlegisset, quærit num ijs quæ recitasset, assentiri uelim. Ego uerò in hunc respondeo modum, Quantum sacra Dei scriptura permetteret, tantum ijs me assensuram esse. Itaque hoc ipsum simul annecteret cum subscriptione efflagito. Respondet: Doceri se à me non uelle in ijs, quæ ipse agere scribereq; debeat. Ac continuò inde in aulam conuolat exteriorem, ubi in publica multitudinis frequetia, hoc scriptum recitat, compluribus ibi me hortantibus, ut manu subscriberem: affirmantibus porro, præclare etiam mecum actum iri, si uel sic res posset transigi. Subinfert ad hæc episcopus: Quod tantum apud se experiar fauoris, non id tam mea causa fieri, quam amicorum. Intelligere autem se, ex illustri ac generosa me ortam familia, atque amicos habere conspicuo splendore uiros, quibus hæc me ferre dicebat acceptum beneficium. Ad hæc uerba interfatus Christo phorus quidam D. Denei famulus: Atqui, inquit, tuum erat, ô episcope, Dei causa potius quam hominum hoc ei contulisse beneficium. Consedens dein de episcopus scriptum mihi tradit, mandans ut ei subscriberem. Subscripsi itaque in hanc quidem formulam. Ego Anna Askeua credo omnia, quæ in fide ecclesiæ catholicæ continentur. Quod ubi uidit ille offensus non parum, iraq; inflammatus, in cubiculum intus, quantum potest irrumpit. Nec mora consequitur è uestigio D. Brytannus, deprecās per sacra omnia celsitudinē ipsius, parceret iracundiæ, ueniamq; mihi eius tribueret ignoscencia.

Respondet ille, mulierem esse quidem me, nec animum ipsius quicquam fefellisse. Tum alter. Verum quidem hoc affirmat, ideoq; me ut foeminam aestimare, neq; muliebrem sensum meum, excellenti sapientia ipsius metiri uelit.

Post hæc subingressus ad eum Doctor Vuestonus causam exponit quur adderem illud de ecclesiâ catholica, eam fuisse, quod nescirem, eius factam superius fuisse mentionem. Demum uix multa prece ab eo impetratum est, ut rediret denuo, nomen meum ac fidei uisorum excepturus, quorū altererat D. Brytannus, alter D. Spilmannus, è iuristarum collegio Graio, quod appellat. Hæc ubi perfecta essent sperabamus mox futurum, ut cum hac transactio-

ne sponsioneq; accepta ilico dimitteremur, iuxta iuris æquitatem. At episcopus id concedere minime uolebat, iterū me relegans in carcerem, in sequentem uidelicet diem. Postera deinceps luce in ædem pratorianam uocor. Vbi nihil etiam perfectum est, nisi quod scriptum illud duntaxat episcopi, ut ante, proferebatur, quo perlecto, in custodiam denuo remittor. Iussitq; sponsores postridie in æde diui Pauli comparere. Quod & factum est. Nec multum abfuit quin & ibi iterum fideiussores meos re frustrata dimissent, eò quod nomine alterius fœminæ, cuius neque uitam nec causam habebant cognitam, pro ipsorū libidine sese obstringere recusarent. Demū post multa ultro citroq; agitata, interposita fideiussorum satisfactione, ac fide, qua me producere, si res ita ferret, tenebantur, e custodiā restitutor in libertatem.

SECUNDA EXAMINATIO

Anna Askeua.

Anna Askeua, Amico cuidam

INtelligo (chare in Christo frater) nondum plenè tibi satisfactum esse in causa cœnæ Dominicæ, eo quod dixerit apostolis Dominus: Accipite, Comedite, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur. Christus uerò in eo exhibendo panem, id uoluit, externum ob oculos proponere sacramentum, ore quidem sumendum: Cuius admonitu in fidem passionis suæ pro populo obeundæ pleniorē perduceremur, ac salutis inde in internas animas nostras propagandæ. Cuius quidem salutis ac incomparabilis beneficii, relictus est nobis panis, pro monumento, ac sacramentali communione, in qua participanda, gratos nos illi pro necessaria redemptionis nostræ gratia, præberemus. Sic enim Dominus ipse sequentibus uerbis nos admonet inquitens, Hoc facite in commemorationem meī. Additq; insuper, Quotiescunque de pane hoc ederitis, aut biberitis de calice: Luc. 11. 1. Cor. 11. Nam alioqui fieri fortasse posset, ut obliuio nos tantarum rerum caperet, ac ingratitude etiam sequeretur. Retulerit non parum, ut communibus uotis diuinam imploremus clementiam, ut ueram huius mysterij cognitionem, ac mentem spiritus sancti nostris inserat pectoribus. Litera enim, ut docet beatus Paulus occidit, spiritus autem uiuificat 2. Cor. 3. Perpende etiam atque etiam caput Ioannis, ubi ad fidem omnia referuntur. Item epistolæ ad Cor. primæ caput quartum, ubi sub finem capitis reperies, ea quæ uidentur temporaria esse, quæ autem non uidentur eterna, &c. præterea capite ad Hebr. 3, in hæc uerba leges quod Christus non tanquam seruus, sed filius erat in domo sua, quæ domus sumus nos, non templorum parietes: si fiduciam, & gloriam spei usq; ad finem firmam retineamus. Quapropter sicut dicit spiritus sanctus, Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra, &c. psal. 94.

D. Kymus. De concaptiuis meis quod postulas, tuo in eo desiderio satisfacere non habeo, quorum ipsa examinationi non interfuerim. Ad meam uerò quod attinet, sic res habet: Primū ante consiliū perducta, atq; interrogata à D. Kymo, respondeo iam satis animi mei sententiā D. Cancellario, quod ad eam rem attinebat, explicatā à me esse, ac teneri. At illi, satis id quidē esse denegabāt, regis eam esse uoluntatē, ut et ipsis, quid sentire in ea re exponerē. Cōtrā uerò id me facturā prorsus negaui: Quin si ita Regi uideretur, me coram audire, cupidē luben-

lubenterq; id facerem. Rursusq; illi, minime id æquum esse dicitant, regis
 ocium mea causa, meiq; similitum perturbari. Respondeo, Salomonem quon-
 dam inter sapientissimos reges merito censerī ab omnibus, qui quum duarum
 inter se diligitantium pauperularum causam audire ac cognoscere non dubi-
 taret: nihil me Regiæ diffidere pietati, quin peraq; & me humiliter & fide-
 ter subiectam illi ancillam sit auditurus. Exquirenti deinde meam de sacra-
 mento eucharistiæ opinionem D. Cancellario, in hæc uerba respondeo: Fi-
 dem meam ac sententiam hanc esse, quoties in Christiano sim cœtu, sacramen-
 tum corporis & sanguinis me sumere in passionis dominicæ memoriam, si-
 mulq; cum gratijs iuxta sacram eam institutionem peractis, fructum quoque
 salutiferæ eius passionis participare. Iubet tum Vintoniensis me simplici-
 ter, citraq; circuitionem omnem, in alterutram respondere partem. Cui ergo,
 Nouam me recinere cantionem Domini in terra aliena non posse dicebam.
 Ibi episcopus figurate me atque in parabolis loquutam dicebat. Nempe sic
 quidem maximè aiebā ei convenire. Namq; si sincerè ipsi quod res esset enun-
 ciarem, nequaquam haberet dicenti fidem. Tum ille me Psytacham appella-
 re. Ego non uerba solum illius, sed & quæcunque porrò in me strueret, æquo
 atq; etiam lubenti animo perpeti uelle dicebam. Ibi uerò multis me conuitijs
 onerant consiliarij, quod ab eis interrogata renuerem explicare ad eorum
 quasita respondere. Quanquam nec ego quidem nihil pro mea rursus defen-
 sione arguebam. Verum singula hic referre quum tam multa fuerant neque
 attinet, nec paucis id fieri poterit. Quippe horis non minus quinq; me deti-
 nuerunt. Post demum multam disceptationem à protonotario consilij, inde
 ad aedes D. Garnishæ, deduci iubeor. Postridiana luce, pro conuentu rursus
 senatorio, ubi sistor, contendunt à me ac urgent uehementer, ut fidem meam
 clarè de sacramento edisseram. Dictum hac de re, respondeo, quantum à me
 dici posset. Post deinde sermones aliquot, secedere me seorsum iubent. Nec
 multo post, accedunt ad me D. Lyssus, D. Essexiensis, & Episcopus Vint-
 oniensis, serio sollicitèq; mecum agentes, ut sacramentum confiterer, carne,
 sanguine, & ossibus corpus esse Christi. Tum ego Do. Parro, & D. Lyssō
 dicebam, turpe dictu: id se mihi suadere, quod ipsorum conscientia aliter ha-
 bere non ignoraret. Cui tum illi respondentes, Cupere se hoc modò, aiebant,
 bene ut sint omnia. Tum Vintoniensis, Velle se aiebat familiaris mecum
 agere. Sic, inquam, Iudas quum Christum esset proditorus. Petebat tum epī-
 scopus ut seorsum me conueniret. At ego id recusabam. Cur non, inquit ille.
 Quia, inquam, in ore duorum aut trium stabit omne uerbum. Matthæi 18. 2.
 Cor. 13. Inde cœpit rursus Cancellarius meū de sacramento iudiciū rimari.
 Quem ego, iterum, quò usq; in utramq; partem claudicaret rogabam. Illud,
 inquit, ubi nām habes? Tertio, inquam, Rēg. 18. Moxq; discedente illo, dixit
 episcopus me combustum iri. Cui rursus: Euolui, inquam, ac reuolui scriptu-
 ras omnes, nunquam tamen hætenus comperire licuit Christum aut aposto-
 los quenquam dedisse neci. Age, age, Dominus uos minasq; uestras eludet
 ac eneruabit. Psal. 2. Postquam uerò inde concedere me iusserunt, aduenit ad
 me Doct. Coxus, & Doct. Robinfonus. In summa inter nos conuenire satis
 non potuit. Moxq; illi scriptum quoddam de sacramento concinnabant, hor-
 tantes ut manu ei subscribere. Quod ego tamen renuebā. Post id die sequente
 dominico grauiter periculoseq; egrotabam, nihil minus quàm de salute spe-
 rans. Ea q; causa expetebam mihi adduci Latamerū, ut conuenirē: minime ta-
 men cōcedebatur. Demū in summo ægritudinis periculo in carcerē Neopylū
 traduci

Vintoniensis.

Christus ob do-
 Arinam non oc-
 cidit.

Latamerus.

traduci iussa sum, usq; adeò ex infirmitate languens, ut nunquam aequè graves in uita dolores senserim. Dominus te in ueri cognitione corroboret. Ora, ora, iterum atq; iterum ora.

Exemplar confessionis, quam Anna Askeua, in carcere Neopylo scriptam reliquit.

Lego ac reperiò in scripturis, quemadmodum Christus panem sumpsit, deditq; discipulis, dicens: Accipite manducate, Hoc est corpus meum, quod pro uobis frangetur, innuens uidelicet re quidem ipsa atq; substantia uerū corpus suum, cuius utiq; panis ille symbolum existit ac sacramentum. Neq; enim dissimili loquutionis genere dicebat se templum destructurum, atq; in triduo reaedificaturum esse, intelligēs sine dubio corpus ipsius propriū, quemadmodum ex Ioan. 2. clarè constat. Vnde in sacramento hoc corporis & sanguinis spectandus est mysticus quidam symbolismus, gratæq; commemorationis sacramentum, quo simul & illi coniungimur, & ipsi inter nosmet per mutuam Christianamq; communionem. Etsi permulti sint, qui sincerū huius sacramenti intellectum minus assequantur, ob uelamen quod Moses super faciem ponebat, ut non intenderent filij Israel in claritudinem eius. Exod. 34. 2. Cor. 3. Quin & idem uelamen adhuc manere in cordibus quorundā intelligo. Cum autem conuersi fuerint ad Dominum, sublato uelamine tum uidebunt cæci. Liquido enim cōstat ex historia Bel, nulli rei materiatae ac manu fabrefactae inesse diuinitatē. Daniel itaq; Ne erres, inquit, ô Rex. Daniel. 14. Quippe excelsus non in manufactis habitabit. Act. 7: Oh quàm dura ceruice populus iste, ut semper resistat spiritui sancto. Sicut patres ipsorū, sic & ipsi, quia præduro sunt corde.

Vestra Anna Askeua, quæ nec opto mortem, nec ualde uim eius extimesco: tam læta, & alacris, quàm queat esse qui ad cœlos tendit, ueritas in carcere coniecta est. Luc. 21: Lex uersa est in absynthium, Amos 6: Et iudiciū conuersum est retrorsum, Esa. 49, Parce Domine, omnem aufer iniquitatē, & propitius esto, & reddemus uitulos labiorum nostrorum: nec dicemus, ultra, Dii nostri opera manuum nostrarum, quia in te misericordiam consequetur pupillus. Quod si sic facerent, dicit Dominus, sanarem contritiones eorū, & diligere eos, lubenterq; benefacerem. Ephraim, quid mihi ultra idola? Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc? Quia rectæ uia Domini, & iusti ambulabunt in eis, præuaticatores uerò corruent in eis. Osa. 14. Salomon autem (ut ait beatus Stephanus) ædificauit illi domum. Sed excelsus non in manufactis habitat, sicut per prophetam dicit: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis locus requietionis meæ est? Act. 7. Christus Dominus ad Samaritanam: Crede, inquit, mihi mulier, quia uenit hora, quando neq; in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex ludæis est. Sed uentura est hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Ioan. 4. Operamini, dicit Dominus, cibum non qui perit, sed qui uitam æternā parit, quem filius hominis dabit uobis. Hunc enim consignauit Deus. Ioan. 7.

De iudicio, necisq; sententia contra me lata in pratorio.

Dicebant primū hæreticam me esse, ac legibus ultimum me manere supplicium, si pergam eas tueri opiniones pertinacius. Ego rursus, hæreticam me esse pernegauī, quippe quæ nullius essem hæreticæ doctrinæ conscia: neque uerò legibus Dei ullum mihi deberi supplicium. De fide autem illa & confessione mea, quam Dominis & satrapis senatorijs conscripseram, quoniam in ea nihil sit cuius me debeat poenitere, nō esse animum permutare quicquā. Tum illi scire à me contendunt, an corpus Christi atq; sanguinem in sacramento negatura

gatura essem. Prorsus negare me respondeo. Siquidem filius ille Dei, quem e Maria uirgine natum omnes confitemur, sublimis nunc in cœlo regnat, inde rursus rediturus è cœlis, quemadmodum in cœlos subuectus est, Acto. i. Etsi uerò sacramentum hoc sacrosanctum esse, iustaq; ueneratione dignum haud abnuerim, tamen quia uos sacramentorum non contenti limitibus, in tantam excurritis superstitionem, ut quod sacramentum sit, pro Deo etiam habeatis & ueneremini, confiteor propterea panem esse quod uos pro numine colitis. Quoq; magis fides adhibeatur uerbis, eius rei certum habeat iudiciū qui uolet. Quippe si trimestri spacio aseruetur, ita mucescit, situ ac putore correptū, ut in nihilum tandem trimestris ille Deus euanescat. Quæ sanè res sat mihi pro argumento est, panem esse, sacramentum esse, Deum uerò nequaquam. Incipientibus demum de sacrificio accersendo mecum agere, ad excipiendam confessionē, subrissi ilico. Quid, inquiunt, an non pium est crimina sacrificio confiteri? Mihi, inquam, sat erit, Deo confiteri, de quo nihil addubito, quin & audire possit confitentem, & ignoscere uelit poenitenti. Tumq; lata sententiā de nobis iudiciali, capitis pariter condemnatur, citra duodecimuiralem omnem inquisitionem, præter legitimam fori consuetudinem.

De fide autem & confessione quam Anna hæc è Neopylo carcere conscriptam misit senatui, iam antè commemoratum est.

*Exemplar epistolæ quam post latam condemnationis sententiam,
ad D. Cancellarium miserat, sacra Christi martyr
Anna Askeua.*

In Domino rerum omnium conditore, per quem uniuersæ subsistunt creaturæ salutem, ac salutiferæ ueritatis ipsius agnitionem, Amen. Subrusicam hanc mihi, nimisq; fortasse molestā compellendi audaciam, quam partim necessario res ipsa imponit, partim fiducia quædā tuæ benignitatis adauget, celsitudo tua ignoscat precor. Atq; ne multis sublimes occupationes tuas detineā: Quod à sublimitate tua rogatū uelim eiusmodi est, ut pietas tua pauculas has lineas Regiæ maiestati de ratione fidei meæ à me conscriptas exhibere uelit. Quas si pro equitate sua, ac fide, ita ut par est, appendat, cumq; acerba sententiā illa contulerit, quam in me tulerunt iudices, morti me adiudicantes, satis confido maiestatem illius facile intellectuam, causam supplicij mei non æquissimā summo ac iustissimo omnium rerum æstimatori ac uindicti Deo permitto. Itaq; ut finiam, opto celsit. tuam in Domino ualere, qui te cum sanctis suis sospitem custodiat, dirigatq; in omnibus, Amen.

Tua in Domino ancilla, Anna Askeua.

*Exemplar ac ratio fidei ad regiam maiestatem
conscriptæ.*

Ego Anna Askeua, mentis ac memoriæ bene sanæ: tametsi panem aduersitatis, & aquam afflictionis mihi dederit Dominus, non tamen quantum meae promeruerint peccata, percipiā id maiestati tuæ innotescere: Quod quum legibus sim capitis condēnata, tanquā malefica & facinorosa: Cœlum hic ac terram appello, immerito me ac innocentē moriturā. Quodq; initio dixi, idem & postremo nūc repeto, tota uoluntate ab omni me hæresi abhorrere, semperq; abhoruisse. De cœna autē mystica quod attinet, credo, teneoq; quicquid ea in re præscribit Dominus, suoq; sacrosancto confirmauit sanguine. Credo prætereā, ac profiteor, non solum in hac re, sed in alijs omnibus, quicquid uel uox ipsius, uel ecclesia catholica dictauit, nobisq; ad credendū proposuit. Neq; enim animus unquā fuit, à uerbis oris ipsius ullā in re, quod sciam deflectere. Breuiter atq; in summa, quicquid os Domini usquam præscribit, certum est firmo

C pectoris

pectoris proposito amplecti atque retinere, pro uirili, uel muliebri potius facilitate mea. Itaque ne pluribus maiestatem tuam detineam, his uerbis uoluntatis meae ac literarum finem claudo, eruditionis amplioris inopia. Anna Askeua.

Quibus tormentis excepta est, et excruciat, è carcere Neopylo discedens.

D. Rychæus
Epis. Lond.
Shaxtonus.

Die martis è carcere in diuersorium corona pensili insigne extrahor, ubi Do. Rychæus, & episcopus Lond. ad me ueniunt, multis uerborum blanditijs me à ueri defensione impellentes, sed frustra. Venit postea Nic. Shaxtonus, qui in eadem prius cum fuisset opinione resiliuit, suadens ut idem suo exemplo facerem. Cui respondi, præstare non natam esse, aliaque id genus similia. Nec multo post D. Rychæus inde in arcem Londinensem me transfert, ubi ad tertiam demum horam commoranti, D. Rychæus, cum altero è senatu regis ad me accurrens, mandat pro mea erga regem fide & obseruantia, ut si quos scirem uiros aut foeminas meae factionis alios, apertos facerem. Ego uero prorsus me quenquam scire pernegauit. Tum illi, de Domina Ducissa Suffolcia, de Comitissa Suffexie, de Comitissa Herfordie, de uxore D. Denci, simul et D. Fitzuilliam spectatae nobilitatis heroinis percontantur. Respondeo, si quã uellem in eas criminationem deriuare, probare sane me ubi id fecissem, non posse. At rex, inquiunt, pro comperto nouit, ingentem esse tuæ factionis multitudinem, quos si libeat, facile proferre ac nominare poteris. Nimirum, inquam, rex in hac re, quemadmodum in alijs multis rebus fallitur. Porro ingenti illi studio à me contendere ut palam facerem, quorum maximè beneficio intra carceres fulta, atque in sententia confirmata fuerim. Respondi, nullum esse omnino mortalium cuius instinctu ad eam doctrinæ constantiam animator sum facta & confirmator. Porro quod ad uictus attinebat rationem, eam nullo alio pacto mihi suppetere dicebam, quàm ministerio ancillæ, quæ per urbis plateas nonnunquam incedens, bonorum hominum, meo nomine, auxilia imploreret. Illique ac famuli eorum piji quidam mittunt ad me quæ deferuntur, at nomina eorum prorsus mihi ignota esse. Imò, inquiunt, ex magnatibus non desunt, qui pecuniam tibi subministrant. At nomina, inquam, prorsus nescio. Atque inter eos, inquiunt, sunt etiã primates foeminae, atque adeo ex primaria nobilitate nonnullæ, quæ idem faciunt. Venit, inquam, ad me famulari ueste quidam dono ferens florenos duos quos ab illustriss. Comitissa Herfordensi ad me missos dicebat. Itemque alter similiter tunicatus, qui francum nummum sole insignem mihi defererebat dono, ut dicebat, clariss. heroinæ D. Deneæ. Quod an ita fuerit, certum equidem non habeo, nisi duntaxat ex prædicatione ancillæ meae. Adhæc insuper addunt illi, fuisse ex summa & senatoria nobilitate, qui in hoc me adanimarent opinionum genere. At ego constanter pernegabam. Postremò, quia cõfiteri nolebam, quosdam è nobilitate heroas & heroïnas in mea pariter fuisse opinione, in neruos me inque tormenta mittunt, ut sic doloribus à me extorquerent, quod per quæstiones non possent. Demum ubi longo iam tempore me in tortorum equuleo habet, nec interim uocem emittere, nec corpus quicquam mouere, aut doloribus uident cedere, irati atque incensati magis D. Cancellarius & D. Rychæus, ilico exutis togis ipsi tormenta capessunt, tortorum perfuncturi ministerio, tanta asperitate, ut ruptis pene artubus, ab ipsa minime minus morte absuerim. Id ubi præsensit arcis præfectus, monet, ut me è tormentis exoluerent. Exoluta concido statim in uitæ deliquium, uiribus undique & membris destituta. Illi tamen adhibitis tormentis, uires tandem ac uitam fugientem redintegrant, ac recolligunt. Post id humi sedens horarum spacio duarum, detineor à Cancellario: qui blandis uerborum illecebris hortari me coepit, ut repudiata sententia, in illorum decreta

Cancellarius
& D. Rychæus
tortores.

decreta concederem. Sed dominus Deus meus (gratiam habeo æternæ ipsius bonitati) ea me munivit constantia, ut de evangelicæ professionis sinceritate nihil remitterem, idemq; porro dabit, perseverandi (ut spero) vires ad finem. His itaq; cruciatibus hæcenus & tormentis defuncta, ducor posthæc in ædiculam quandam, atq; in lectum collocor, tam ægrè habens per omnes corporis artus, ut ne ipse quidem ossa unquã habuerit languidiora patiētissimus lobus, quo nomine gratias habeo diuine erga me benignitati maximas. Tum Cancellarius per nuncium ad me mittit, ut si opinione discederẽ, re nulla egerem. Sin minus facerem, futurum ut in carcerem iterum, atq; inde ad supplicij locum deducta, facibus ac flammis deniq; torrefierem. Remitto iterum per eundem respondens nuncium, nullam esse tam diram infestamq; mortẽ, quin non sapius subire mallet, quàm semel datã religioni fidem abnegare. Dominus illis aperiatur precor cæcos mentis oculos, ut ueritatem aliquando agnoscant atq; amplectantur, Amen. Bene uale chare in Christo Domino frater, ora, ora, iterum, atq; iterum ora.

*Exemplar epistolæ, quã literis D. Lassellij conceptiui
sui respondet.*

Charissime in Domino salutem. Satis demirari nequeo, quæ tandem res eam tibi suspicionem moueat, de pusillanimitate ac uacordia mea, quasi mortis adeo horrore cõcutiar, quæ malorum omnium finis est ac terminus. Etiam atq; etiam in Domino te precor, ne quid huiusmodi in pectus tuum de me altius descendere, aut diutius insidere patiãris. Nihil enim addubito, quin opus suum, quod cœpit in me Dominus, idem porro sit perfecturus. Audio nunc ægrè habere consilium regis, postquam uident esse palam: quod ob religionem tormentis me in arce dederint. Causantur nunc, id se perterrendi causa fecisse: uel quod ipsos facti tandem pudeat, uel id uerentes potius ne qua res demum ad aures regis promanet. Itaq; nunc edictis cauent, quo rem omnibus tegant modis: uerum enim uero, quod ad me attinet, Dominus ipsis ignoscat precor. Bene uale.

Tua in Christo Iesu animula.

Ora ora ora.

Apologia de falso illi ascripta recantatione.

Perlegi mendax & infame scriptum, quod uice & titulo meę recantationis per multorum passim manus circumfertur. Ita me amet Dominus, nihil unquam in animum hunc admisi minus, quàm ut ueri fidem recantando diffiterer. Id tamen fateor, in prima disquisitione quæ mihi cum episcopo Londinen si fuit, multa mihi obiecta ab illo de sacramento, ac uicissim à me responsa esse. Qui tamen præter hoc nihil à me aliud extorquere potuit, q̃ quod uidelicet in ea re tantum me credere ac tenere dicebam, quantum diuini uerbi iussit præscriptio: præterea nihil à me aliud exprimi quitum est. Tum ille instrumentum confecit, quod nunc formulis excusum extat in manibus, eiq; confecto iussit subscribere. Renuẽbã. Tum duo illi patroni ac sponsores mei, nullo nõ persuadendi genere instabant acriter ut facerem, rem leuiculi esse momenti dictitant. Post multa, subscripsi tandem, in hanc uidelicet sententiã: Ego Anna Askeu, credo, assentiorq; siquidem diuini uerbi & Ecclesiæ catholicæ non dissentiat institutio. Ea tum subscriptione offensus nõ parũ episcopus, me in carcerem iterum ac custodiam mandat: ubi aliquãdiu cõmorata, amicorum operationem. De ea uerò re in qua potissimum tibi esse satisfactum postulas, relego te ad cap. Ioan. sextum, quod tibi pro certissimo esse gnomone peruelim, quod sanè ad hanc rem attinet. Bene uale.

Anna Askeu.

C ij

Formula

Formula fidei ac confessionis quam in carcere sub mortem edidit, ac sanguine obsignauit Anna Askeua.

Ego Anna Askeua, integra ac uigente adhuc memoria, tametsi panem aduersitatis & aquam afflictionis mihi dederit Dominus, non tamen quantum pro meritis mihi debebatur: principio me grauiter multisq; modis peccatricem esse, iræq; diuinæ obnoxiam confiteor. Quo nomine Deo ac omnipotenti patri me dedo, toto pectore illius implorans ignoscentiam. Quoniamq; immerito sum legibus cōdemnata, tanquam quæ mortem propter opiniones promereatur, hūc ipsum ignoscentissimum Dominum, qui cœlum ac terram architectatus est, testem mihi appello opinionis me nullius consciam esse, nec ullum tueri dogma, quod diuinæ scripturæ præscriptis sit atq; assertioni dissentaneum. Quin eidem insuper clemētissimo Domino confido, ita semper mihi adfuturam gratiam ipsius, quæ nunquam me sinet in ullum prolabi opinionis errorem, quæ cū sacro ipsius uerbo non consentiat. Quæ enim eiusmodi sunt, ab ijs ego rebus & semper hactenus (testis est mihi conscientia) abhorruī, nec non ad extremum usq; huius uitæ quantum equum est diem abhorrebo. Ceterum uerò illud quando mihi pro hæresi impingunt ac imputant, quod in sacramento etiamnum à cōsecratione panē manere affirmē, in eo nihil me quidem præter scripturas aberrare, sed ipsos mihi iniuriam offerre arbitror. Quippe si modo post consecrationem ita ipsi totum hoc sacramētum, in Christi corpus sanguinem, neruos pariter ac ossa uerti putēt, ut panis nihil in eo postea remaneat, idq; pro necessario fidei articulo statuant, adeò id non esse uerū sentio, ut etiam cum euidenti fidei nostræ pugnet articulo: quo dicitur sedere cū dexteram Dei patris omnipotentis, indidē rediturus ad iudicium ferendum cū de uiuis, tum de mortuis. Atque hæc tam horrenda illa & immanis est hæresis, ob quam luendum est mortis mihi supplicium. Quod autem ad sacrosanctā Domini coenam attinet, credo pernecessariam eam Dominicæ mortis, & salutiferæ passionis commemorationem existere. Credo insuper in eadem coenā tantum, quantum æternus ac unicus redemptor meus Iesus Christus mihi in hac re præscripsit. Postremo ueras ac indubitatas eas esse scripturas omnes credo, agnoscoq; quas precioso ipse sanguine consignauit suo: adeoq; ut à diuo Paulo docemur, eas ipsas scripturas nobis abunde satis esse ad institutionem salutemq; nostram, quas nobis reliquit & commendauit Christus, ut nihil opus sit cæteris illis non scriptis, ut appellant ueritatibus, ad ecclesiæ regendæ politiā: uerū quicquid os Domini mādauit in sacro eius euāgelio, luens toto inhæreo pectore, fixaq; fide contineo, sperans simul cum Dauid, Lucernam esse pedibus meis uerbum eius, Psal. 127. Sunt nonnulli, qui Eucharistiā, id est, gratæ memoriæ sacramentum à me denegari affirmēt. Ceterum hi falsē immeriteq; delationis mihi iniuriam inferunt. Ita enim fides mea habet & ratio, ut si in eo hodie usu maneret apud Christianos, cui initio comparata est, atque à Christo instituta, singularis quidem solatiū rem plenissimam esse existimem. Quod autem ad missam attinet uestram (quo nunc in abusu idolum esse, quo non aliud post longam hominum memoriam turpius scœdiusq; inuectum sit, credo, confiteorq;. Deus enim meus nec dentibus cuiusquam atteritur, nec moritur amplius. Atq; in huius fidei confessione ad mortem usq; præfesto, ac sanguinem fundendum præbeo.

O Domine, plures habeo inimicos, quàm capitis mei capillos numero. Da tamen clementissime Deus, necubi uerborum lenocinijs uicta succumbam. Verū tu pro me pugna, proq; me responde ô Domine. In te enim unice omnem curam meam iacto, ac fiduciam colloco. Viribus ac telis omnibus impetum in me faciunt, pauperculam creaturam tuam oppugnaturi. Adsit quæso
robur

robur gratiæ tuæ, ut ne quid extimescam eos, qui tibi aduersantur. In te enim omnis spes mea ac fortitudo sita fixa est. Præterea ex animo te obtestor mirissime atq; idem sanctiss. Deus, pro infinita pietate tua, hæc ipsis in me uiolentiam & iniuriam condonet misericordia tua. Simulq; pro eadem bonitate tua, dignetur quæso tua pietas occæcatas eorū mentes aperire, ut quæ tibi accepta sunt sequentes, simplici uerbo doctrinæ tuæ, sine ascititijs humanę inuentionis nugamentis, sese regendos præbeant in omnibus, Amen: ô Domine, Amen.

Hactenus de carceribus & tormentis laudatissimæ huius fœminæ dictum est. Restat nūc quæ de exitu, & ultimo eius supplicio subsequuta sunt, attingamus. Postquā igitur eo nata loco & genere Anna Askeua, in quo magna cum dignitate uiuere ei licuisset, si mundum maluisset quā Christum sequi, ita tormentis cōfecta esset, ut neq; uiuere in tanta ægritudine diu, neq; occulte mori per aduersarios posset, dicto tandem supplicij die, in forum equinum productur, sella quidem fulta, quoniam pedibus ipsa incedere, præ tormentis haud potuit. Sic itaq; ad palum peruentum est, ubi catena ferrea per mediū reducta corpus affixam tenebat. Præparatis iam rebus quæ ad incendium pertinerent, allata tandem regis literæ quæ ueniam reuocaturæ uitamq; offerrent, proponebantur, quas illa tantum abest ut amplecteretur, ut ne aspicere quidem sustineret. Adhibebatur & Shaxtonus, qui publicè reuocatis eo die opinionibus, simul & ipsam reflectere ad suam leuitatem longa oratione satagebat: cui non minus fortiter & illa reclamabat. Sicq; tot exercita molestijs, tot perfuncta tormētis, finito longo agonū cursu, sacra Dei uictima, flammis circumdata obdormiuit in Domino. an. 1546: singularis constantiæ uel laudem relinques posterus, quam admirari possent: uel exemplum, quod debeant imitari.

IOANNES LACELLVS, IOANNES ADAMVS, Nicolaus Belenianus.

ERant in eodem rogo cum illa impositi, pariterq; exusti, Nicolaus Belenianus quidam, e comitatu Salopiensi sacerdos: Ioan. Adamus uestiarius, & Ioannes Lacellus uir & genere & uirtute nobilis, tum etiam ex aula & familia Henrici regis. Huius extat succincta quædam de corporis & sanguinis sacramento e carcere scripta epistola apologetica, qua tum errorē illorum, qui non contenti spiritali cœnæ perceptione, panis nullam relinquunt materiam in sacramento confutat: tum etiam sinistram quorundam de se interpretationē propulsat. Istis non infelicitè id accidit, quod cum Anna Askeua simul commorerentur. Siquidem huius exemplo ac oratione ad animati, uiri licet per se & fortes & alacres, maioris tamen consolationis materiam ex fœmina, in tam tristis hoc mortis genere percipiunt, dum non solū eius intrepidam constantiam aduertunt: sed & uerbis subinde illius appellati, magis magisque omnē exuunt formidinem. Itaq; mutuis sese hortatibus communientes, lictorem atq; ignes expectant, qui demum per circumfusam materiam grassantes, beata eorū corpora felici hauserunt martyrio, inq; cineres redegerunt, Anno Domini & salutis nostrę 1546, circa mensem lunium.

Quorum post auspiciatissima martyria, Henricus Rex sexto post mense morbo implicitus moritur, Anno 1547, mense Ianuar. anno autē quo regnare cœpit, 38. Cuius mors, ut ualidum & mauortium principem e uiuis eripuit, ita optatam sanē Brytannię ecclesię tranquillitatem attulit: quandoquidem per multa in catalogo excepta hominum nomina, atq; ad regem eo tēpore delata per Vuintoniensem & episcopos dicebantur, quorum breui sequuturum erat supplicij, nisi mors interuenisset regis. Aeterno & omnipotenti Regum regi & principū principi, Domino nostro Iesu Christo, ecclesię suę perpetuo conseruatori, sit laus & benedictio per omnes ecclesias sine fine, Amen.

C ij In

Ioan. Lacelli
apologia.

Henricus rex
moritur.

Mors h. in 8
1547 3 Januarius

dam rerum facies, ceu noua in theatro scena introduci cœpta. Cōmutari passim per ecclesias episcopos. Siquidem ab actis ijs qui muti essent, aut insinceri pastores, surrogantur sinceriores. Accersuntur & aliunde ē Germania uiri doctrina prœstātes, gerendisq; rebus idonei, inter quos erat, Petrus Martyr, Martinus Bucerus, & Paulus Phagijs: quorum ille Oxonię, reliqui duo Cantabrigiæ profitebantur, non paruo quidē utriusq; academiæ plausu. E uetustis episcopis, alij priuati uiuere, alij in carceres ire diuersi alio iubebantur. Londinensis Bonerus in Marshalica erat custodia. Vintoniēsis Gardinerus, cū Dunelmensi in turrim condebatur, ubi ad triennium paulo minus egit ocium, furca profecto quā turri dignior, nisi secus uisum esset iratis Brytannicæ reip. factis. Cæterum hoc unum habent ceu proprium suæ laudis, mitissima Edouardi tempora, quod ex omni illo papistarum numero, quorum aliquot furtim se ex imperio subdlexerant, multi callidē dissimulabant, nonnulli apertē aduersarentur, nullus tamen ex his uitam perdidit. In summa toto hoc sexennio, uelut ferijs quibusdam ac inducijs ecclesię indictis, populus ecclesiasticus ea est tranquillitate usus, in utraq; dormiens autem securus, ut nihil iam ipsis nocere, in re tam florenti & integra, nisi res ipsæ nimium fortasse florentes, rerumq; ac uitæ luxuries, uiderētur. Cæterum ob religionem fideiq; rationem, nulla persequutionis flamma in cædem cuiusquam grassabatur, nisi quod Thomas quidam cognomento Dobæus, primo regnantis Edouardi anno carcere multatus extinctusq; sit: postq; eum duo alij incendio occubuerint, quorum alter Germanus Moguntinus; altera foemina fuit Cantiana, de quibus pauca sunt ordine expedienda.

De Thoma Dobæo, Georgio Germano, & Ioanna.

AC de Dobæo sic res quidē habebat. Erat is scholæ primū Cantabrigiæ nāe alumnus: ubi per iuuenilem ætatem in literarū ocio ac studijs quum nō infelicitè adoleuisset, in cōuberniū adlectus est collegij illius, quod Margaretæ quondam Henrici mater, diuo Ioanni Euangelistæ dicatum, nomine illius nuncupauit. Iamq; in felici & præclaro cursu erat, suscepto insuper magisterij gradu honorario: quum forte ob uirginem, quam cum cæteris riuilibus ambibat, cōtumelijs & ludibrijs inmodestioribus, quā ut hic dici, grauioribus, quā ut à uiro ferri possent, indignè uexatus est à tribus sui collegij perditissimis profligataq; impudentiæ quibusdam. quorum unus Pindarus: alter Hutchynsonus (qui sacrificus sub Maria factus ad Missam redisse, & potestea de trinitate nescio quid libri scripsisse fertur) tertio Talerus cognomenrum solet, ut nullius non iniurijs & ludibrijs patere: ea rursus illius placabilitas & candor, ut nihil non quibuslibet cōdonare posset. Cæterum uictus contumeliæ magnitudine, cedere loco suo, ac collegio, in quo nō inhonestam habebat conditionem, cogebatur. Nec uero multo post se Londinum contulite, ubi in ædem D. Pauli ingressus sacrificante fortē ad aram proximam sacerdote, ac hostiam quam dicunt consecratam exporrectis brachijs attollente, conuersus ille ad populum, ingerenti parrhesia, liberaq; uoce eos à uenerando reuocauit: rogans pro Christo, ne sese pseudolatria ad istum modum contaminarent: panem esse, non Deum, quem ipsi colerent. Christū quidē adorandum esse, atq; amandum in sacramētis: at nequaquam tamen sacramenta pro Christo existimanda. Illud enim mysterij esse, hoc uerò superstitionis, ac manifestæ idololatriæ. Hæc ille quum libere non minus quā uerē haberet uerba (publicè enim in templo hæc gesta sunt) re delata ad prætorem eius municipij, & ad Archiepiscopum Cant. Dobæus custodiæ deditur, ac carceri: ubi non multo post dies, siue morbo, siue molestia confectus, uitā finiuit in Domino. Cui tamen si ad pauculos superfuisset dies, uenia, ac instrumenta iam restituendæ libertatis adparabantur, intercedente apud Ducissam D. Protectoris Ioanna Cantiana, quæ tum frequens ei in carcere ministravit.

Post

Post hæc uno deinceps aut altero anno cōdemnati sunt ab Archiepiscopo Cant. & exusti duo alijs, sexu non minus q̄ opinionibus inter se diuersi. Quippe mas alter, & Germanus de diuina Christi essentia: altera, de humanitate, quam è cœlo deuectam, non è matre susceptam putabat, à catholicis nonnihil dissentire uidebantur. Ac Germanus quidem ille Georgius dicebatur: at scemina uerò Ioanna appellabatur ex patria Cantiana, mulier alioqui si eo uacasset errore, & in scripturis prompta, quum tamen nihil sciret legere, & etiam officiosa maxime in eos si quos carceres haberet captiuos, quibus illa perpetuò adesse confueuit. Londini tandem exusta est, Anno 1550, Maij 2.

Anno 1550.

Anno 1551.

Altero demum anno post eius cineres, eodem supplicij genere affectus est Germanus ille, quem dico, cognomento Georgius, Anno 1551: Germanorum hoc tempore ecclesiā moderante Ioanne à Lasco. Rudis erat is prorsus literarum atq; doctrine expers. Porro ne sermonis quidem illius gnarus, in quo cōdemnatus est. Vnde quum per se non potuit, per interpretem respondere episcopum Exoniens. cogebatur. Vitæ alioqui integræ & inculpatæ à suis dicebatur conterraneis. Herum habebat Moguntinum quēdam, uirum nobilem, qui scriptis ad Cant. literis in Angliam magnopere pro illius salute deprecatus est. Idem & ab uxore etiam illius factitatum, si precibus impetrari uita potuisset. Utinam talis uita aut in eam non incidisset opinio: aut aliter ea quam morte illi potuisset eximi, uitaq; diuinæ gratiæ relinqui, si ita uisum esset ecclesiæ proceribus. Sed ingenio mitissimus Cant. qui & ipse, ut post dicemus, exustus est, non tam in eo naturam suam, quam ducis Northumbriæ imperium secutus dicebatur.

De quodam, qui mortem qua incenduntur homines, lenem esse dicebat.

QVoniāq; porro rerū in ecclesia gestarū profiteamur historiā, in qua nihil est prætereundum, quod intrā argumenti huiusce ambitū cadere uideatur: succurrit hic De Ioanna Cantiana, cuius modò mentionem fecimus, quidam lectoris forsā animaduersione non indignum. Quum iam ab episcopis euangelicis certo de illius morte constitutū esset, accessit ad Ioan. Rogerium, qui tum in summo Pauli templo theologicæ præfuit prælectioni, quidam illi familiaris, hortans rogansq; sua, quod posset apud Cantuariensem auctoritate efficeret, ut errore quantū fieri posset illius castigato atq; represso, uitæ saltē miseræ mulierculæ parceretur: tempus fortē posthac medicinam allaturum, errorisq; sanitatem. Et si nunc paucos uiuendo inficeret, multo tamen plures mortis confirmaret supplicio. Proin cōsultius esse ut in custodia alicubi asseruata, procul posset hominum cōsortio infirmorum submoueri. Ita futurum, ut neq; contagio quemq; læderet, & ipsa simul ad futuram superesse posset respiscerentiam. Ad hæc quum ille mortem potius ei infligendam censeret, tum alter, qui, inquit, si ita fert sentētia, ut error ei simul cum uita eripatur, mortis tamen aliud deligatur genus quod euangelicę magis mansuetudini respōdeat. Quid opus à pontificis legibus tam diræ mortis tormenta in forum inducere Christianum? Quumq; ille rursus supplicium hoc diceret, quo uiui incenduntur homines, minimē omnium esse cruciabile: satisq; mansuetum. Alter ilico audita hac hominis uoce, quæ tam parum spirabat curę & respectus, erga miserorum cruciatus: ingenti spiritus ardore, illius compresse dextram tenebat, suam dextræ dextram collidens: Age, inquit, usu fortasse ueniet, ut ipsi manus aliquando uestras plenas tam miti habeatis incendio. Postquē id ipse omnium primus Rogerius, eorum qui sub persecutione Mariana occubuerunt incendijs proximas est uices expertus.

Hunfredi Mideltoni ad Cāt.
uox.

Nec absimile quiddam de Hunfrido Mideltono, qui postea sub Maria exustus est narratur, qui cum alijs quibusdam concaptiuis, anno regis Edouardi ultimo,

ultimo, in carcere retentus à Cantuariensi, grauiterq; ab eo cæterisq; disquisitoribus exagitatus, in publico iudicio iam condemnandi quum essent, dixisse fertur. Age, inquit, ô reuerende, statuas in nos licebit in præsentia, quod libet. id autem ne dicas tibi non prædictum, denunciatio tuas dehinc uices fore proximis. Nec fefellit euentus. paucos enim post dies consequuta regis Edouardimors, ipsis quidem è carcere dimissionem, episcopis uerò uincula ac carceres conciliauit.

Guilielmus Gardinerus.

Anno 1552.

IAm relictis paululū Brytanniæ finibus, ubi iam diu immorata oratio est, re-pansis uelis, secuti uidelicet persecutionis tempestatem, in Portugalliam ad mercatores transiemus: quo me necessario uocat Guilielmus Gardinerus Anglus, Lysbone urbe Portugalliæ primaria exustus, an. 1552. uir, meo quidē iudicio, summis ac præcipuis non modò eui nostri equandus martyribus, sed quo nec prisce ecclesiæ uetustas ostendat martyre in primis illis persecutionibus illustriore: siue fidei uim, aut constantiæ adamantinā firmitatem, spiritusq; inuictum robur, aut tormentorū immanem & non ferendam acerbiteratem spectemus, quæ quum cuius possit uel sola recordatione horrore incutere: illum adeo non deiecit, ut dubiū sit, maior ne corporis cruciatus, an animus in corpore maior fuerit, quū tamē uterq; esset in eo maximus. Vnde si qua pijs Christi Martyribus & egregijs factis, sua apud mortales laus, ut par est, dignitasq; debeat: hic mihi unus profecto inter multos dignus uidetur, cuius cum Ignatijs, Laurentijs Cyriacis, Crescētijs, Gordijs, nomen merito conferatur, semperq; in ecclesia celebretur. Quod si porro tot, tantosq; fructus ab his haurit Martyribus ecclesia Christiana, quorū sanguine rigatur, agricolatione repa-
stinatur, cineribus diffunditur, constantia testimonijsq; confirmatur, quorum deniq; agonibus & palmis triumphat ueritatis ac euangelij gloria, nobis certē non debet uideri graue, ut quod nostri uicissim officij sit, illis rependamus, gratē saltem memoriæ, tanquā perpetuam obsidem nostræ erga ipsos uoluntatis fragrantia. Quanquā nullam ipsi gloriā à nobis accipiunt, multoq; minus uendicant, quam uniuersam in Christum Dominū refundūt, unde omne hoc profluxit, quicquid in illis magnū, eximiumq; fuit: attamē quando et Christus ipse fit quodāmodo in sanctis ipsius gloriosior, grati sanē in illū esse, nisi & in istos, aliquo modò non ingrati sumus, per quos illius accrescit gloria nō possumus. Hincq; factum arbitror, quod prisca olim Christiani, primis illis persecutionibus, sanctorū morientū agones, annuis panegyricis sibi excipiēdos existimarent, non tam ut ipsos haberent honori, quā ut Dominū in suis glorificarent militibus, cui soli omnis debetur merito gloria. Deinde quo exemplis eorum prouocati, in ipsdē militiæ tyrocinij instructiores, fortius in acie stare contra aduersarios, inuindumq; hunc facilius contemnere addiscerent. Siquidem martyrum spectacula, & exempla: modò, qua par est, attentione à nobis cōsiderentur. Quis enim uitam hanc magnopere sibi expetēdam ducet, quæ tot modis misera, tot supplicijs luctuosa, tot funesta casibus, uix paucis mortalibus diuturnum, paucioribus etiā liberum spiritum, sine insigni aliqua calamitate & afflictione tribuit? Aut quis mundum hunc iam bonus in precio habiturus est, in quo tot tā crudeliter bonos opprimi uidet: in quo nemo deniq; aut non omnino, aut nisi improbus, uiuere in tranquillitate possit? Quo magis miror, in tanta bonorū strage, tot exēplis et spectaculis crudelissimorū suppliciorū uere tamen Christianos usq; adeo adhuc stultis mundi huius cupiditatibus immerfos. Tot uidemus innocētes & sanctissimos sub tortorū manibus suspirare Martyres, in carcerū squallore, tenebris, in lachrymis ac uinculis uersari, flāmis

D tanto

tanto cū cruciatu deflagrare: Tot uidemus prophetas Dei sanctos, imò Christum ipsum uidemus Dei filium in hoc mundo tot afflictū modis, sudantem, æstuantem, casum deniq̃, ac crucifixum; & nos ridemus, potitamus, inebriamur in alea, in lusibus pergreccātes, sertis redimimur, bacchanalia uiuimus, pro honoribus, pro latifundijs digladiamur, ædificamus, helluamur, lasciuimus, dutescimus. Quibus id sat non est, quod incolumi corpore, tuti ab eorum eculis, rotis, ungulis, plumbatis, laminis, cratulis, Christo seruiamus: nisi & uitijis ultro laxantes frena, transuersi in omnem turpitudinem arbitrio satanæ abripiamur. Et quid demum his moribus existimamus, nisi aut illos in hac uita miserōs, aut nos in ista nimium sanè infelices esse? Quod si autem illorum certissima sit, ac indubitata beatitudo: quin nos igitur per contemptum odiumq̃ huius mundi ad eandem felicitatem uitæ teneamus cursum? Vitam illi deponuerunt, quam retinere licuit: nobis si non deponere libeat, at emendare tamen uitam ne pigeat. Aut si communi cum illis martyrio commori non possumus, mortificemus tamen mundanos profanosq̃ carnis affectus, qui militant contra spiritum: saltem id caueamus, ne præcipites in mundi huius effrenas cupiditates nosmet effundamus. Nunc ut uita Christianorum est, uincula hæc, carceres, stigmata, incendia sanctorum martyrum, tum maxime huius athletæ excruciationes diræ atque immanes, quæso quid aliud quam nobis ignauitiam exprobrant meritoq̃ nos possunt pudefacere? Qui si in uita se tam innocentem, in morte tam intractos præbuerunt, quid tum de mollicie nostra sentendum, qui adeò nihil pro Christo patimur, ut ne leuissimam cum uitijis dimicationem, nostrisq̃ affectibus bellum suscipiamus? Et quo pacto tum truces tyrannorum uultus, terrificas tormentorum species, tortorum, carnificumq̃ sæuorum impetus in pietatis causa sustinebimus: qui in pace tam uæcordes sumus, ut qualibet tenuissimæ tentationis aura transuersi, sineq̃ omni luctu abripiamur, in libidines, in iram, uindictam, malitiam, obtreccionem, auaritiam, atq̃ ut uno absoluam uerbo, in omnia malorū genera & species? Alius amores cantillat suos, alius pernox ad aleam, alter perdius in uenatu tempus uitamq̃ tranfigit. Huic uiuo titubant pedes. Illi quicquid suggerit uindictæ cupiditas, impetu prosequitur. Hic opum studio, ille honorū ambitu insanit. Sunt qui non ad aliud se natos, quam ad lusus existimant, & uoluptates. Iniuria ac perfidia plena ferme omnia, tantū abest ut iniurijs nobis illatis præstemus patientiam, ut nisi alijs inferamus, uix homines uideamur. Charitas inter mortales uix usquam extat. Sui quisq̃ proximi famam quam uilem habet? Tum autem inter cætera sic inualuit auaritiæ lues, ut nemo nunc tolerabili uitę statu contentus, modū sibi ullum habendi præscribat, in quo possit acquiescere: quin infinitis cupiditatibus semper adiiciat aliquid. Quo fit, ut in terrenis rebus occupata Christianorum mentes uix uacuum sibi permittant ocium de coelestibus cogitandi. Atq̃ interim Christiani cum his animis uideri uolumus: quum apud ethnicos poetas, nulla unquam in mores gentilium querela fuerit, quæ non lo cum perinde inter Christianos nunc habeat. Ceterum ociosis hisce missis querelis, propositam historię materiam, de Gulielmo Gardinero dicturi, adgre-giamur. Erat autem ille genere primum honesto natus Bristolis, urbe apud Anglos maritima & emporiali, nec minus honeste educatus, natura ad grauitatem compositus, statu corporis mediocri, & æquabili, uultu aspectabilis elegansq̃: sed nusquam elegantior quam internis animi decoris, & moribus, quos semper ille à puerosine omni reprehensionis natio inculpatos retinuerat. Augebat porro hæc ornamenta, doctrinę ac literarum mediocris accessio. Subolescente iam etate, qua solent adolescentes ad aliquod uitę institutū animos appellere: euenit ut is mercaturę operam exercendę daret, sub auspicijs & ductu cuiusdam quem Bristolenses Mag. Pagetum cognomento appellabant,

bant, professione mercatorem. A quo demum Gulielmus hic, uigesimo sexto
aetatis suae anno, aut non multò secus, in Hispaniam est missus. Qui tum Lisbo-
nam primò, forte ut sit, appulsa naui, quae urbs est Portugalliae primaria: ea in
urbe, mercatoriae rei causa est commoratus, ubi demum percepta facile illorum
lingua, moribusque consuefactus, utilem tum sibi, tum hero, alijsque operam na-
uauit in negotijs ac mercimonijs, quae ad eius artis disciplinam spectare ui-
debantur. Quibus ille rebus ita incumberebat, in exterorum commercijs fre-
quens, ut nihilominus religionem patriam, qua esset in Anglia imbutus ab eo
rum superstitione semper integram, illibatamque retineret. Nec defuerunt alij
item Angli in ea urbe uiri boni, codices non defuerunt sacri, ac utiles hone-
storum hominum congressus, apud quos crebro imbecillitatem suam est de-
plorare solitus: quippe qui nec peccatorum suorum odio, nec pietatis amore
flagraret satis. Interea dum illic ageret, solennes intercedunt nuptiae inter prin-
cipes nescio quos, in ea urbe, ingenti cum apparatu calendis Septembris con-
celebrandae. Itaque aduentante iam nuptiarum die, frequens fit ordinum, ac no-
dinalis omnisque generis concursus. Nec defunt episcopi mitrati, quin nec Car-
dinales galerati aliquot, sua praesentia regales nuptias honestaturi. Quid mul-
tis: magna cum pompa, maiori multitudine, maximaque omnium expectatione
ad nuptias proceditur. Ingens per totam urbem celebritas, apparatus (ut in re
tanta consuevit) maximus, publica & festiua laetitia perstrepunt omnia. In hac
igitur longè omnium maxima totius regni panegyri adest inter ceteros Guli-
elmus hic Gardinerus, qui licet spectacula huiusmodi non magni faceret, fa-
ma tamen, & conspectu tantae celebritatis attractus, abesse unus inter omnes
noluit. Venit ergo summo mane, quo locus esset spectandi, & facultas in tem-
plo commodior, uenit hora. In templum solenni pompa ascenditur. Rex pri-
mum, reliqui deinde sequuntur ordines. Quo maior erat personarum dignitas,
hoc minus deerat ceremonijs. Post haec, ordinatis rite rebus, ad Missae liturgi-
am pergitur (quoniam haec una omnibus seruit rebus) quae plurima symphonia,
uoce, cantu, organis, administrante Cardinale peragitur. Stat multo silentio
& religione uenerabundus populus, orans, spectans, adgeniculans, tundens,
& oculis, & animis totus haerens, ac suspensus, ut mos est, in externo sacra-
mento. Dicere non potest, eares quam misere alteque, pio iuueni percussit ani-
mum, partim rerum miserandam absurditatem, partim uulgi ineptiam contem-
plant: Nec uulgi solum, sed quum ipsum maxime regem, tum tot sapientissi-
morum hominum senatum, communi pariter, cum plebe, idololatria seduci cer-
neret. Parumque absuit, quin hoc ipso die insigne aliquid in conspectu Regis
totiusque theatri designasset, ni conferta multitudo, qua undique claudabatur, ob-
stitisset, quo minus ad aram penetrare potuisset. Quid hic uerbis explicem,
quod uix quisquam aestimando consequi poterit? Interim dum haec contem-
platur, quas intus in animo curas uersat, quos ignes, quos aculeos sentit, mens
consilij inops: Quid enim faceret, abiret e templo, praeterea non licuit, mini-
strum prohiberet: multo minus potuit, & pudor, & loci reuerentia uetabant.
Quid ergo, uoce abominatione detestaretur? euestigio gladius mundi huius cer-
uici imminebat. Taceret: at hic gladium metuebat Dei. Quid multis & finitis
orgijs, redit domum moesto animo, prorsusque perturbato usque adeo, ut commi-
liones suos, in magna sui admirationem omnes raperet. Qui licet & ipsi non-
nullam tristitiae huius causam coniecturis concipiebant, attamen quam peni-
tus pio animo haec infideret perturbatio, non intelligebant: Nec is cuiquam
consilia communicabat. Sed secessum captans & solitudinem, coram Deo pro-
stratus, multis lachrymis deplorata praetermissi officij negligentia, deliberat de
populo Christiano ab ea impietate, & superstitione reuocando: id quod & fe-
cit. In ea igitur deliberatione mens penitus obfirmata, nec diutius rem pro-

Pendigratius.

latandā putans, mundo se prorsus abdicat, rationes omnes, quid sibi, quid alijs deberetur, ad calculū subducit tam accurate: ut nemo haberet, quod de terminatione quiritari posset. Quā cōfecta re, totos deinde dies noctesq; in assiduīs precibus, inuocando Dei præsidio, ac iugis scripturæ meditatione consumit, uix semel interdū cibi paululum, somni etiā minus noctu capiens, cui una, ad summum duę noctis horæ quieti dabantur. cuius rei testis etiā nūc uiuit *Pendigratius*. digratius, lecti eiusdem, simul & hospitij socius. Redit dies iterum Dominicus, uel pari, aut non multo inferiori pompa celebrandus. Adest & Gulielmus summo mane, quā cultissimē uestitus de industria, nimirum quo facilior sibi locus iuxta altarium, sine repulsa permetteretur. Nec multo post Rex, cum fatali comitatu in templum ingreditur. Ibi tum Gardinerus altari se adiungit quā proximē, in manibus ferens Euāgelium Iesu Christi, in eius incumbens lectionem, precibusq; ardentissimē insistens, quoad instaret tempus, quo negotium adgredi constituisset. Fit igitur missa, incipit sacerdos (qui tum & ipse quoque Cardinalis erat) sedet adhuc quietus noster. Procedit porro Missagógus, sacrificat, consecrat, sublime procul sublatis brachijs quantum potest tollit, ac ostentat populo. deniq; ex sacramento idolum facit. Ingens in plebe ueneratio. Atq; ne adhuc quidem mouet ille. Ventum est tandem ad eum Missæ locum, ubi sacrificus ceremoniosam hostiam altera manu acceptam, circa pateram, in circulos quosdam ac semicirculos crebro iactatu circumuehbat. Hic Gulielmus non ferens amplius, impigrē ad Cardinalem accurrit. Incredibile dictū: præsente ac spectante Rege, in tot nobilium, ac ciuium oculis, altera manu libum ad oreū sacerdoti eripit, ac proterit pedibus: altera pateram euerit. Habuit primū ea res omnes attonitos: mox ingenti orto tumultu, excurrere, e quibus unus educto pugione, scapulam ei alteram ingenti perfodit uulnere, rursusq; repetito ictu, certam illi cēdem parabat. & perfecisset, nisi Regis audita uox, bis iussisset seruari hominem. Sicq; a cæde temperatum est. Sedatā tandē rabie, Gulielmus ad regē perducit. A quo interrogatus de patriā, quāq; audacia maiestātē ipsius, ac sacramēta ecclesię sacra afficere ea esset ausus cōtumelia: Illustrissime, inquit, Rex, patrię me nihil pudet, qui et natione, & religione Anglus sum, unde huc mercaturę faciēde causa adueni. Quum autē tantam uidi, in tam celebri conuentu, idololatriā fieri: pati non potuit, nec debuit conscientia, quin hoc facerem, quod maiestas tua hodie a me factum uidet. Quæ quidem res adeo in nullam contumeliam serenissime tuę præsentię, a me suscepta est, aut cogitata, ut nihil mihi in consilio hic fuisse præter unicam duntaxat populi huius salutem, liquido atq; apud Deum cōfitear. Quum autem audissem Anglum esse, meminissentq; restauratę per Edouardum religionis, facilem inde arripiebant suspicionem, quasi nobilis istic fuisset quispiam, atq; per Anglos subornatus ad ludibrium suę religionis, & contumeliam. Quo magis scire ab eo contendebant, quo tandem autore, & impulsore, ad tantum hoc induceretur facinus. Quibus respondit ille, ac orat: ne quid huiusmodi suspicionis altius in animos descendere pateretur. Se nullius impulsu huc adactum esse, præterquam suę duntaxat ipsius conscientię. Alioquin nullum esse, sub cœlo mortaliū, cuius gratia, in tantum sese tamq; manifestū discrimen debuisse. Quæ Verū Deo primum, tum salutē ipsorum hoc sese obsequium debuisse. Quæ in re, si quid esset quod ipsis displiceret: nulli id magis imputandum, quā sibi ipsis. Qui sacratissima Christi cœna, tam intemperanter, ad tantam idololatriam abuterentur, idq; nō sine magna tum ecclesię ignominia, tum sacramentorum uiolatione, tum etiā salutis ipsorum, ac animarum periculo, nisi resipiscant.

Dum in hanc sententiam multa pro se & grauiter, & magno spiritu diceret, defluente ubertim ē uulnere recenti sanguine, corpori penē iam deficienti adhibentur

hibentur chirurgorum manus: quo nimirum curato (si fieri posset) vulnere, ad prolixiorē disquisitionem, grauiorēq; cruciatus seruaretur. Prorsus enim eis inhærebat persuasio, factum hoc suis nequaquam ducibus, & impulsioribus caruisse. Quæ causâ fuit, quur & cæteri, omnes eadem in urbe Angli in nonnullam eiusdem periculi partem deuenirent, atq; custodiæ mandarentur. Inter quos erat Pendigratius, qui, quod lecti esset illi socius, in grauiissimas que fustiones & tormenta præ cæteris uocatus est: qui uix demum post biennalem custodiâ domū inde rediit. Reliqui, Ducis cuiusdā intercessionē, multo sunt prius soluti. Quin nec ijs hæcenus contenta pertinax suspicio, uenit porro in cubiculum, si quid fortē literarum reperiri posset exploratura, unde costare aliquid de incepti huius autore potuisset. Quum neq; hic quicquā inueniri qui tum est, ad saucium iterum cum tormentis redeunt, primū ut de impulsore, si quem haberet cognoscerent: tum ut grauiissimæ eum hæreseos reū facerent, quorum ille utrunq; qua potuit dexteritate remouebat. Nam licet satis dextrē Hispanicā teneret linguam, tamen certius & exactius sermone est latino usus. Verum quum uerbis illi non haberent fidem, ad tormenta demum itum est, quibus etiam ipsis si fidem adhibuissent Portugalenses, etsi satis quidem acer hos, minus tamen crudeles se iudices declarassent. Quanquam non erat res tam ambiguae coniecturæ, quin ratio ipsa, & communis sensus facili, uel absq; tormentis uerum uidere potuisset. Nam an quisquam tam demens est mortaliū, qui alieno persuasū, ac ductū, in re tanta, caput atque fortunas tam certis periculis obijceret, idq; in tali loco, ubi nulla elabendi nō modò copia, sed ne minima etiam spes poterat superesse, nī res ipsa, nī religio, ac conscientia hominum huc sollicitasset. Nunc neq; uerbis ipsius, nec literarum indicio, nec saniorum testimonijs, nec ipsis deniq; tormentis contenti, aliud superaddunt, cruciamēti genus inauditū, quodq; superat opinor Phalaridis tauros, ne quid iam restet amplius, quo humana crudelitas altius possit ascendere. Curant conuium lintheum, in modum ferē pilæ orbicularem, illud per gulam uī traſciunt in unum stomachū, tenui adligatū chordulæ, quam ipsi manu tenent: traiectum rursus ad se trahunt, retrahuntq; per occultas ciborum fistulas sic naturam excarnificantes, ut minori cruciatu rumpi ipsa possent illa.

Ita demum fatigatis machinis omnibus ac tortoribus, quum ne quicquam proficerent: eò descendunt deniq; rogātes ecquid facti tam intēpestiui & perturbationis eū pœniteret. De facto dicebat, adeò se nihil pœnitere, ut etsi si factum non fuisset, debuisset tamen id à se fieri putaret. Cæterum de modo qui dem actionis, non nihil dolere sibi, maximē quod præsentē Rege, tantaq; cum animi eius perturbatione fieret. Quanquam non sibi id imputandum, qui id ea causâ neq; susceperit, nec cogitarit: quā ipsi potius regi ascribendum esse, qui tam foedā in ciuibus suis idololatriā, quā posset, nō prohiberet, &c. Hæc q; ille magna cum parthesia. Illi uerò cōsumptis tormentis omnibus, quum neq; ab illo plura expectari, neq; ille ex uulnere, alijsq; tormentis posse diutius uere uideretur, post tridū ultimo afficiendus supplicio ducebatur, primū qui dē in summi templi sacrariū, ubi manus illi dextra amputatur. Quam mox illē sinistra ad os sublatam deosculatur. Deinde productus in forum detrahitur & altera. Qui & hanc similiter humi procumbens osculo prosequitur. Quibus rebus, more & humanitate Hispanicā confectis, religatis postea brachijs pedibusq; sub equi uentrem, ad martyrii locum pertrahitur.

Erat eo in loco machina, unde cannabinus funis ex trabe transuersa per rotulam dimissus uolubilem Christi martyrem medio corpore circundatum, primo sublimē arripit. Infra quā uehementissimē pyra accendebatur, in quam sensim dimittitur ille, non toto corpore: sed ita ut pedibus tantum ardores sentiret. Deinde sublatus, atq; demersus iterū in flammās, subinde trahitur ac re-

trahitur, uelut per interualla redeunte cruciatur. In quo tamē ille magno ac libe-
ro spiritu perdurauit, quantoq; ardet uehementius, tanto precatur ardentius.
Tandem consumptis iam pedibus, & truncatis manibus, rogant incēdiarij eo-
quid eum facti demum poeniteret: simulq; ad Mariā, diuosq; inuocandos hor-
tantur. At ille, ut nihil admiserit, cuius eū ualde poeniteret: ita minus esse quod
Mariæ diuorumq; præsidio indigeret, respondit. Adderent illi quantū uellent
externis tormentis, ueritatem tamen semper eandem esse ac sui similem, quam
ut uita prius confiteretur: ita nec morte nūc esset negaturus. proinde desistere
ipsos ab huiusmodi ineptijs rogat. Quando autē desineret esse aduocatus Chri-
stus, Mariam tum demū adhibiturum se aduocatricē. Aeternæ, inquit, Deus,
pater misericordiarum, respice quæso seruum tuum, &c. Quumq; illi precan-
tem hunc in modum, & laudātem Deum, quibuscunq; possent modis & con-
uicijs impedirēt: magna uoce exclamans ille, Psalmum 43 recitauit. Iudica me
Deus, & discerne causam meam, de gente nō sancta, &c. Nondū peruenit ad
psalmi finem: dum illi nunc demersum in ignes, nunc rursus ad maiorem cru-
ciatum subleuare niterentur, quū exusto rudente in mediā concideret pyram,
ubi præbito in holocaustū corpore, temporariū dolorē æterna finiret requie.

Sic Domino uisum est, hoc nuncio Portugalenses ad sinceriorē sui agnitio-
nem expergefacerē. Quo magis ipsos Dei tam obuiā erga se Philanthropiam
agnoscere, suamq; minus obliuisci gratitudinē conveniebat. Quod si tanti sce-
leris res est legum humanarū iura, regum ac principū legatos uiolare: uideant
Portugalenses quid sit in supremi numinis coelestem legatum tot tamq; exqui-
sitis tormentis desæuere. Nec dubito, quin ante hunc diē multos eorū tam cru-
delis exempli seria cœperit poenitudo: quos uel tempora hæc ipsa satis insti-
tuere ad mentem possent meliorem, etiamsi nulla diuinæ uindictæ animaduer-
sione attingerentur. Nunc nō impune hanc eis omnino cessisse crudelitatem,
uel hinc constare possit, non solū quod eadem nocte ē nauibus regijs quæ in-
structissime ad uagationem in uicino portu nō procul distabant, una tota de-
flagrauit, inflammata uidelicet ex scintilla Gardineiani incendiij aliqua quæ
uento ad naues delata, picē illitamq; materiam facile in flāmas dedit: sed etiā
quod Rex ipse tertio aut quarto post mense, à Gulielmi martyrio morte dici-
tur abreptus. Interim incenso Gulielmi corpore popularis nondum quiescit
rabies, in mortuū nihilominus q̄ in uiuū sæuere illi, cineres proiectare, lingua
cum manibus non possent amplius innocentē Christi martyrem proscindere,
uixq; iam præ rabie incensionē expectare, quin semiustas corporis partes, ut
quisq; aliquid eius reperire potuit, in mare proijcere. Finito tandem holocausto
stomate, sacer ordo propitiandæ numinis iræ, quam ob altaris sui uiolationem
metuebant in illa solenne ieiuniū ad dies multos indicere: uelut publica poeni-
tentia expiaturi quod ille in falso prohibēdo cultu rectē fecit: nihil interim ha-
bentes pensi, quod ipsi in uiuo Christi membro uiolato tam immaniter deli-
gnassent. Etsi uerò hæc Gulielmi mors, apud plurimos eorū haud ita multum
profuisse tum uidebatur. Sunt tamen ibi nonnulli (ut sæpe à multis narratur)
quorum ex animis nunquam reuelli possit uiri illius & constantissimi martyrij
recordatio, adeoq; apud eos recens etiam nūc uiget, ac si nuper facta res fuisset.
Deniq; etsi iam pridē sit ille mortuus, sic tamē mortis illius memoria tanquam

foelix semen foelici in terra iactum, inheret quibusdam, ut etiam in
hodiernum diem uiua assidueq; sit ipsis prædicatio
aduersus superstitionem, falsosq; in
ecclesia cultus,

In Gul-

IN GVLIELMI GARDINERI FELICEM MEMO-
riam, sacrumq; & constans martyrium, Carmen

Per mare, per gladios, per tot tormenta, per ignes,
Vulnera, & indignis stigmata inusta modis,
Casus, & affectus diris per viscera pilis,
Obrutus & sannis, omnigenisq; probris.
Martyrio functus post tot Gardinere labores,
Regna Dei, manibus sis licet absq; rapis.
Regna per angustos aditus scandisq; rapisq;
Te licet hæc teneat machina, celsa Dei.
Barbara non hominum te vis, non tartara, non te
Mors, non quicquid habet terra, tenere potest.
Te licet hæreticum spernant Hispanica regna,
Inq; tuum spiret turba nephanda caput:
Vulneribus rubicunda tuis Ecclesia Christi
Pullulat, inque tua robora, morte, capit.
Vos utinam admoneant Gardineri dogmata nostri
Ciues, qui colitis Lysbona regna, boni,
Eq; bonis reddant uos Lysbonij meliores,
Vestra hæc quo fiat bis bona Lysbonia.

ANNO 1552.

Fratri concor-
dia, firmū prae-
sidium.

IAm ut in Angliam se iterum recipiat historia, res domi gestas quasi in ordi-
nē redeuntēs prosequamur. Hic igitur annus non tam foris funestus, quā
domi exitialis fuit. Quippe qui & uitae finem Protectoris & auunculi Regis
Edouardi, idemq. simul initium attulit grauissimae per Angliam persecutio-
nis: qua nulla usquam post Christianorum memoriam luctuosior aut crude-
rior audita est. Verum priusquam eam ingrediamur persecutionis narratio-
nem, paulo altius repetita historia, originem primum totius perturbationis,
omnemq. uelut à fundamentis materiam ordine expediemus. Edouardus
Rex, mortuo utroq. parente, duos habuit relictos ex Regina matre auuncu-
los, Edouardum, & Thomam Semerum. quorum alter Protector est ei datus:
alteri classis praefectura committebatur, quem ex eo munere nos Ammira-
lem appellamus. Atq. hos quidem quā diu stabilis iunxit cōcordia fratres,
satis tam diu ipsi suo firmi praesidio tum seipsos, tum Regem nepotem, tum
uniuersam Remp. ab omni hostili metu impetuq. tutam praestiterunt. Sed hūc
nobis paradisum nescio quo pacto antiqua serpentis fraus nimis cito obtur-
bavit, quae semper humanae inuidens felicitati, per inauspicatas & calumnias
trices linguas primum discordiae inter ipsos materiam, tum suspicionis, ac de-
inde simultatis disseminauit. Vsq. adeo ut Edouardus Protector fratrē suum
falsis nominibus accusatū capite truncari, nullo euidenti crimine, atq. ut post
cōpertum est, in fontem, permiserit. Quo factum est, ut & ipse, quum ingenio
minimē uastro esset & callido, & Rex etiam adhuc ephēbus, facilius iam quasi
nudi, audacissimorum hominum ac callidissimorū insidijs patuerint. Nec de-
fuerunt, qui hoc satis intelligerent, pro sua calliditate: rursusq. neq. par defuit
calliditati ambitio, quae rebus quo cunq. modo turbandis, regnoq. affectando
studerent. Quoniamq. unam solum regij auunculi uitam sibi obstare uident,
confictis in eum criminibus, quae nec uera erant, & si essent, leuissimi tamen
momenti fuerant, unde nec obscurissimis saepe hominibus periculum esse le-
gibus solet: in turrim eum ducunt, praecipitantq. unde tamen emergens, iterū
inter priuatos iubet uiuere. Quanquā haud ei diuturna hāc libertas fuit. post
enim biennium in eandē denuo custodiā ingēti omnium bonorū morore, aper-
tisq. lachrymis ducitur: nec multo post (rei summā administrante Northum-
brio) capitis cōdemnatus plectit, quē & mors Regis paucis deinde mensibus
consequuta est. Erant tū in Angliā nulli ferē mente ac nare praediti, qui nō faci-
le hāc intelligerent quasi praeludia ac isagogas esse ad Regis mortem: quū ta-
mē haud quisquam in toto esset regno, qui rebus succurrere uellet: quod qui-
dem pro necessario officio, in tanto Regis tum metu tum periculo, nemo non
pius magistratus debuisset. Tanta tum uacordia procerum ac magistratum
Londinensium animos occupat. Qua unā ex re, tanquam ex fonte, uel po-
tius ex equo Troiano, uniuerſa hāc profiliuit calamitatum llias, quae uel ha-
ctenus in ea est Rep. accepta, uel adhuc impendēre etiam uideatur. Ac de ijs
quae consequutae sunt deinde arumnis, post (si permiserit Christi uoluntas)
dicetur. Nunc de indigna cāde clarissimi Somerseti ducis, deq. uerbis ipsius,
totaq. illa fatali tragœdia (quoniam singulari Dei miraculo res ipsa non care-
re, nec parum ad ecclesiam pertinere uideatur) narrationem adgrediamur: si-
cut ex literis ac descriptione nobilis cuiusdam accepimus, qui nō solum in eo
praesens spectaculo, sed etiam proximus ferē illi in theatro adstabat, rerum
omnium gestarum αὐτόπτης contemplator. Sic autem res ex ipsius descriptio-
ne habuit.

Anno Domini 1552, Ian. 22, Regis Edouardi sexti, adhuc impuberis, subq. tuto-

tutoribus agentis anno 6. commemorabilis ac laudatissimi nominis Dux Somersetus, Regis Edouardi auunculus, ex turri, quam Londinensem uocant, traductus, ac tribunis pro more ciuitatis traditus, multaq; armatorum manu partim ex regio satellitio, partim ex ascititijs auxilijs delecta, undiq; accinctus, hunc in modum in amphitheatrum, ubi supplicium subiturus erat, abripitur. Vbi uir mitissimus, non uoce, non uultu, nec ore quicquam reluctante, eadem ferè facie aspectuq; quo plerunq; domi suæ est conspici solitus, primū in utrūq; genu demittit se, simulq; sublatiis manibus toto se pectore ad Deum attollit. Demum absolutis preculis aliquot, sese iterum erigens, mox in orientalem theatri partem placide concedit, nihil interim (ut mihi circa theatri meris, mortisq; præsentis tristissima imagine perterritus. Verum eadem prorsus animi uultusq; alacritate, qua cæterorum antea, pauperumq; supplicantium causas inaudire iurareq; erat solitus, in quos ille ceu paterna quadam in filios ^{soppy} semper se attentissimum præbuit, in hæc demum uerba populum compellare cœpit.

Amici, dominiq; charissimi, ad supplicium huc capitale perductus uenio, licet in Regem nihil unquam nec dicto, nec facto commeritus, eaq; semper in Remp. hanc fide, ut quisquam fuit sanctissima. Verum quum ita sim lege capitatis condemnatus, ei me cum cæteris quibusq; subiectum fateor. Quapropter ad exprimendam testandamq; quam legibus debeo obedientiam mortem subiturus adsum, cui ultro me obuiosq; animo dedo summas diuinæ beneficentiæ agens gratias, ac si pro summo accepto beneficio. Nam ut mortalis sum, ita sæpe multisq; nominibus apud eum commeritus sum non unam hanc tantum mortem. Sed ita uisum est clementissimo patri, cui alioqui licuit repentina aliqua clade spiritus obstruere meos, ne uel ipsum uel me nō satis agnoscere, hoc nunc tantum mihi & poenitendi, & recognoscendi spacium indulgere. Quo nomine maximas illi merito, atq; ex intimo pectore gratias habeo. Præterea superest adhuc quiddam, de quo mihi (amici charissimi) cōpellandi estis: nempe ad Christi religionem quod attinet, quam ego semper uobis summa ope propinandam (quā diu penes me potestas fuit) curauī. neq; equidem facti poenitet: quin magis hinc uerissimā uberrimamq; mihi latandi materiam accipio: quando ita nunc proximè ad primitiæ ecclesiæ archetypum accedere rerum Christianarum status uidetur. Cuius adeo rei me nunc non poenitet, ut maximi loco beneficii mihi uobisq; a Deo acceptum interpretet, uos maiorem in modū cohortans, obsecransq; ut quod uobis quā castigatissime proponitur, uos pari gratitudine amplectamini, simulq; omni uitæ obseruatione exprimatis. Quod ni feceritis, non dubiū quin grauiora consequent pericula.

Hæc ubi ille uerba edidisset, repente oppido quā terribilis, nec ullo sermone explicabilis, horror uniuersæ multitudinis inuasit animos, specie ac similitudine, ut uidebatur confragosi cuiusdam sonitus seu turbinis, qui nonnullis quidem supernæ acceptus uidebatur. Non dissimili quodam genere, ac si magna uis pulueris Bombardici in recluso armario congesta, correpta incēdio, uiolento fragore in flammam erumperet. Porro quibusdam rursus huiusmodi quiddam uisum est, quasi ingens esset concursantium, quiq; in eos iam omnes irruerent, equitum armatorum multitudo: talis tum fragor quidam tumultuosus aures ipsorum (quum nihil tamen conspicerent) nescio quo pacto occurrat. Ex quo factum est, ut spectatores ferè uniuersi, nulla euidenti causa attoniti, nulla ui illata, nemine cædente, ac ne conspecto quidem, transuersi in furem partim in foveas ac lamas, partim in domos uicinas agerentur. Alij horris magnitudine nescio quid passi trepidare, alij in terram resupini, cum clauis & holdabardis corruere, pleriq; uociferari, Serua nos Iesu Iesu. Qui autem

Verba Ducis
Somerjeti morientis.

Mirabilis spectatorū cōsternatio in supplicio Ducis Somerseti.

loco sese immoti continebant, præ metu tamen ubi essent nescire. Hunc porro tam repentinum paroxysmum, tamq̃ tumultuariam confusionem quæ per se satis perturbata fuerat, diuersæ singulorum, palantium, uociferantium acclamationes multo confusioem reddiderunt. Nam ut quisq̃ sibi diuersum fingebat periculũ, ita pro suo quisq̃ affectu diuersam uocem edidit: ut quanta esset conclamantium multitudo, tanta ferè uocum audiretur uarietas & dissimilitudo. Hac illac, adueniunt, fugiamus: sic ille atq̃ ille, alius porro aliter ingemebat: scilicet pro se quisq̃, ut dixi, sicut periculum sibi diuersum opinione fingebat, aliam atq̃ aliam trepidationem, quam cuiusq̃ expresserat affectus, uerbis præ se ferebat. Ego qui inter cæteros aderam nihilo minus & ipse percussus communi stupore, in incondito tumultu, totus animi confusus stabam, usque expectas, nunquis clauam in cerebrũ impingeret. Consimile profecto quiddam huic mihi omnino uidebatur, quod Christo usuuuisse commemorant Euangelistæ: dum illum præhensuri pontificum satellites, gladijs & fustibus armati, in tergus retro abacti concidunt. Interea dum hæc ita aguntur: populus fortè Antonium quendam Brounum nomine, theatrum uersus adequitantem conspicatur. Quæ res nouæ iterum uociferationis materiam dedit. Quippe Antonium hunc ita in ipso aduentantem articulo uidentes, falso, quod non erat suspicati sunt, quod tamen omnes impensè exoptabant: nempe regem eo nuncio immunitatem auunculo misisse suo. Eoq̃ ingenti plausu, Venia uenia adest, uiuat Rex, Deus seruet regem, hocq̃ genus aliq̃ alia inclamarunt. Itaq̃ Dux etsi tum humana destitutus uenia, hoc tamen uidebat priusquam discederet, in quanto omnium ferè hominum fauore amoreq̃ ac studio esset sibi discedendum. Neq̃ enim arbitror, in tanta Ducum strage, quam tam iam annis aliquot uidit Angliã, tot unquam simul maduisse oculos. Nec immerito: omnes enim in ducis illius casu, publicam Brytannicæ tranquillitatis ruïnã uidebant, nisi qui omnino uidebat nihil. Sed redeat eò unde descriptio. Dux interim & loco & sententia perstans, pileo, quem manu circumagitarat, populo subinnuebat, ut se denuo quietè recolligeret. Quod ubi factum, dato silentio, eiusmodi eos uerbis affatur.

Dux Somersetus bonis omnibus charus.

Somerseti uerba ad populũ.

Nihil, nihil hic tale agitur (charissimi spectatores) quale uos falso persuasio nis errore fingitis. Visum ita est optimo Deo nostro, cuius uos mecum parèe ordinationi æquum ac necessariũ est. Itaq̃ precor, quieto sitis animo, sineq̃ tumultu. Quippe ego iam dudũ tranquillus sum: nuncq̃ coniungamus quælo preces simul ad Dominũ, pro serenissimi regis incolumitate, cui hæcenus me inter obedientissimos fidelem semper subditum ac alumnum præbui, in illius rebus gerendis omnibus domi simul ac militiæ tum ipsius maiestati addictissimus, tum nec minus uestri cõmodi, publiciq̃ regni status studiosus. Ad quam uocem respondit populus, uerissimam rem esse: dictitantibus quibusdã etiam clara uoce, Idq̃ nunc nimis quidem liquet nobis. Tum ille pergens: cuius, inquit, ego maiestati diuturnam lætissimamq̃ in omni rerum copia ac felicitate incolumitatem, ac quæcunq̃ faustissima comprecor à Domino: cui ilico reboat populus, Amen. Deinde consiliarijs illius omnibus diuinam exopto gratiam, quo cuncta rectè & cum iusticia administrent: quibus uos obsequentes præbeatis, etiam atq̃ etiam hortor in Domino: id quod tum uobis necessarium, condemnationis uestre periculo, tum ad regiam tuendam incolumitatem utile cum primis futurum sit.

Porro quoniam sæpe mihi cum varijs hominibus negotium antehac intercessit, quibus quidem singulis placere fuerat difficillimum: propterea si quis per me ullo iniuriæ genere uiolatus unquã aut offensus sit, supplex apud hunc errati mei ueniã deprecor, tum in primis apud Deum omnipotentẽ, ut quem potissimum in uita offenderim, Cæteris uerò quicunq̃ me offenderint, ex intimo

timō animi affectu ignosco. Iamq; quod superest, rogo iterum iterumq; (amicissimi in Domino fratres) ut placide quieteq; uosmet contineatis, neu mihi negotium exhibeatis ullum tumultu uestro, quod mihi in hoc rerum statu uobisq; minime gratum, minus etiam utile esse poterit. Namq; etsi spiritus factis accinctus ac paratus sit, caro tamen infirma est, ac fluctuans, quæ erit in uestra pace quietior. Sin uos tumultuemini, maiorem mihi quidem molestiam, uobis nihil inde lucri conciliabitis. Tum insuper testes hic mihi uos omnes uolo atq; adhibeo, me hinc in fide Iesu Christi Domini nostri mortem expectare: a uobis interim flagitans, ut precibus uestris adiutus, in ea immotus constansq; persistam, ad eum usq; articulum, quo uita relinquenda sit. Post hæc se iterum conuertens, agnina quadam simplicitate in genua prostrouit. Cui mox schedulam in manus quandam tradidit D. Coxus (qui tum minister ei consilij adfuerat) in qua continebatur breuis quædam ipsius ad Deum confessio. Qua lectitata prorsus siue omni tum corporis, tum animi, ut uidebatur, perturbatione, erectus denuo in pedes, postremū uale renūciauit pri- mum tribunis, ac turris præfecto: deinde D. Dyareo, D. Brokeo, singulatim arrepta omnium dextra, qui in theatro secum uersarētur. Licetori ipsi nummu- los aliquot in manus irrogat. Quibus peractis mox se toga exuit: iterumq; po- sitis genibus in stramineo lectulo, chordulas ipse suæ interulæ resoluit, cuius tum summam oram, quæ collum ambibat, licetor accedens deposuit primum, dein & reliquarum uestium summitis obstaculis, ne quid ictum impediret, iu- gulum strauissimum undiq; denudat. Inde obiecta proprio strophio facie, manibus semper in cælum nitentibus, quod unicum saltem ei solatium resta- bat, se in postremum lectisternium reclinat, nullum non modo reluctationis metusq; indicium præ se ferens: sed nec uultus quicquam ferè mutato colore: nisi quod priusquam uelarentur oculi, sanguis modicè in medijs genis cœpe- rat purpurascere. Recubans hunc in modum mansuetissimus Dux, dum pla- gam expectat, uel quia storea ipsa trunco superior, uel quia thorax non satis peruiam ceruicem reddiderat, iussus resurgere paululum, ut thoracem exue- ret, postq; reclinatus in stipitem, ter inuocato nomine Iesu, ubi iam tertio hæc uocē ingeminaret, Serua me Iesu, in ipsa nominis Iesu prolatione, dicto citius unico ictu capite simul & uita detricatus, obdormiuit in Domino Iesu, defun- ctus iam omnibus uitæ huius malis & periculis: ubi nunc suauiter requiescit in pace Dei, cuius ille dum uiueret prouehendo Euangelio egregium profe- ctio organū se præstiterat: recepto nūc propterea brabeio laboris sui, ad quod in hoc uitæ stadio tantopere enixus est. Habes lector certam uerissimāq; hu- iusce declarationis historiā. Si quis quid aliter referat, pro mendacio habeat.

De moribus clarissimi huius Ducis, regniq; Protectoris, quid attinet dice- re: quum satis ille pro uirtutum dignitate laudari non possit. Summa semper fuit in eo humanitas, mansuetudo in tanto fortunæ fastigio rara & singularis. Pauperum ac supplicantium causas pronis audiuit auribus, nec minus etiam æquis. Reip. mirè fauebat commodis: cuius ille, si uiuisset, cum Edouardo Rege, perfectam quandam formam cōstituisset. Fuci omnino, ut uidebatur, igna- tus erat: ab ambitiosa insolentia, perinde atq; ab iniuria alienus, quū ab utraq; iuxta esset alienissimus. Ingenio placabili, minimeq; uindictæ appetente, frau- di magis accipiendæ, quam inferendæ idoneus. Religionis ac Euangelij anti- quum amorem secum, ad nouam fortunam attulit. Quin nec minus militiæ etiam foelix, quàm domi Dux urbanus uidebatur. Declarat id inter cætera, uel Scoticana illa expeditio, illius gesta auspicijs: in qua cæsis ac profligatis ho- stium ad decem ferme millibus, suorum uix sexcenti dicuntur desiderati. Hoc unum ei obfuit, quod in perdenda fratris sui optimi uiri salute, nimis se dedit aliorum sequēdis instinctibus præcipitem. Nam ea res singulari quorundam

Testimoniū su-
dei redditum.

D. COXUS.

perditissimorum homuncionum artificio non caruit. Quæ res sola, tanquam unicum huius mali caput, & ipsum, & Regem postea, ut facile credibile est, si mul & patriam ipsam pessundedit. Id interim forte miretur aliquis: quamobrem Rex auunculo suo periclitanti ueniam ac suppetias non ferret. Quippe Rex tū ipse haud minori ferè in periculo metuq̃, quam auunculus, uersabat: alioqui nihil fecisset quidē ipse libentius, si res tam in potestate sua, quam ipse sub alieno imperio cōtinebatur. Sed dominabatur prodigiosa tum autoritas Ducis Northumbrii, cuius propter potētiam neq̃ ex timida nobilitate quisquam pro eo supplicare audebat, neq̃ rex eum liberare adolescens potuit. Id quod neq̃ obscure rex ipse postea significare uisus est: cui quum supplicaturi ob nescio quam causam ex aula proceres accessissent quidam: Atqui, inquit ille, ob auunculum nemo supplicare uoluit, &c.

Quam charus fuerit omnibus, inter multa argumenta illustre hoc unū erat, quod non deessent, qui strophiola eius tincta sanguine domum secum auferrent. Quo in numero una erat scemina, quæ tum, quum Northumbriæ Dux, altero ab istius morte anno, uictus à Maria ac captiuus per Londinum, in currim duceretur, sudarium Somerseti sanguine imbutum occurrenti in platea Northumbrio ostentat: En, inquit, en tibi anguinem optimi regis auunculi, qui nepharia scuitia tua profusus, uindictam contra te expetit. Hoc ille ubi audiuit, cæteraq̃ ciuium probra, quibus undiq̃ impetebatur reuulsis uestibus, deiectoq̃ uultu, fœdum eo die fortunæ suæ ludibrium, scæraq̃ ambitio- nis poenas dedit. Hoc igitur inter duces hos interfuit, quod in Somerseti supplicio non ciuitas modo, sed & uniuersa ferè Anglia in squallore erat: quum in huius nece nullius uultus tristis sit uisus: Ille claram dedit & sinceram moriens fidei confessionem, quam uiuens propagauit: hic uero mutata in diuersum religione, ad missam primum, à missa deinde ad securim trahebatur, spe uitæ forsan illectus à Vuintoniense: qui callidissimo hoc fecit consilio, nempe ut recantationē haberet illius, quam postea Euangelicis posset in os obijcere. Sed ita solet numinis uindicta sanguinem sanguine plerūq̃ remeti. Demum ab eius mortenō multo post mors regis sequuta est. Nā quum ille an. 1552: la. 22 plecteretur: Edouardus rex altero post eum anno 1553, circa mensem Iunij interijt, morbo ne an ueneno adhuc incertū est. Causa autē quur Somersetus condēnabatur huiusmodi ferè erat, quod cū D. Rodulpho Sedlero paucisq̃ alijs uisus est ac dictus cœtus contra leges facere: quasi contra Ducem Northumb. ac nescio quos. Quo nomine Vainus cum capitis condēnaretur, hoc nuncium ad North. misisse fertur: fore nimirum ut sanguis ipsius puluinar sub illius, quoad uiueret capite futurus esset. Atq̃ hic cū fine Somerseti finem fecundi huius historiæ libri faciamus.

IN ILLUSTRIS. DVCEM SOMERSETVM

Distichon epitaphicum Ioan. F.

*Innumeras uno laudes ut carmine dicam:**Anglia tota ruit cæde, Semore, tua.*

Rerum

1553 8/18 1554
Anno 1553 8/18 1554

Enimut tandē ad persecutionē Marianā, quā quanto magis ceteras omnes, quotquot iā diu in ecclesia extiterūt persecutiones, rerū ac temporū difficultate uincit: tāto plus mihi facessit negotij, uel in numero tot Martyrū colligendo, quos suprà quingētos quinquennalis haec in Angliā tempestas exhaustit: uel in rerū quā contigerunt explicanda grauitate, quē nō modō orationis meae, praesertim in tā praecipiti calamī cursu, uires omnes: sed & omniū penē hominū admirationē merito possit obruere. Quocirca necessariō hic mihi in hac quidem potissimū historiē parte aequalitōris exorāda uolūtas est, ut si minus omnia dicēdo cōsequar, infinitae rerum turbae ac uarietati imputet: aut si nō satis singula exornem graphice affabreque, magnitudinē rerum cum mea uelint exilitate cōponere. Atque uerō de Martyribus scripturo, primū huius mihi narrationis a clariss. & lectissimā scēmina, D. Ioanna Ducis Suffolcēsis filia petendū fuit exordiū, nisi ea interim quā paulo ante eius supplicium in ipso Marianī imperij uestibulo gesta sunt in ecclesia, quaeque maxime ad disputationes in aede Synodali theologorū attinent, uisum esset nō praeterire. Eas autē disputationes in acta diligētissime collegit Ioānes Filpottus, quarū ipse sepe in suis post examinibus mentionē facit. Quoniamque eadem ab altero Pollano quodā ē uernacula nostra in latinā sunt linguā redidite, minus ea in re mihi laborādū fuit: nisi quod narrationē ipsam contractius alicubi in cōpēdiū redegi, paucisque in locis recognoscēda nōnulla uidebant.

Disputatio Synodalis Londini in Comitij mandato reginae instituta, Anno 1553.

Maria regina quū primū rerum potita est, indictis sicut regni comitijs, Anno 1553, mense Octob. principiō atque ante omnia ad mutandum religionis statū curā aduertit. Itaque theologis quibusdā atque in his praecipue Doct. Vuestono id negotij dat, ut primo quōquo tempore, habito in aede Synodali cōuentu de ijs quā ad potētiā restituendā religionē attinerent dispiceret diligenter. Praefinito igitur a Doct. Vuestono, qui eius colloquij Prologus seu prolocutor designatus est, certo agendi ac incipiendī diē, qui erat Octob. 20, decretisque simul rebus, de quibus acturi essent, nēpe de Catechismi libro, de quibus quā ad sacramenti altaris praesentiā, & transubstantiationē attinebāt, postquā de his ita rebus praeparandis, atque id genus prolegomenis primō diē tractū est: secūdo dein, diē prolocutor in Synodū ingressus duas secū schedas adfert, quarum una, Christi naturalis in sacramento praesentia affirmabatur: altera uerō, Catechismū neque synodi auctoritate editū, neque eidem etiānum adhuc synodū assentiri. Postulabat itaque, ut tota synodus, quemadmodū iam ipse fecerat, his duobus decretis subscriberet: id quod nō egrē impetrauit a reliquis: tā rē sex reclamantibus, puta Decano Rossensi, Decano Exoniensi, Archidiacono Vintoniensi, Archidiacono Herfordiensi, Archidiacono Stouuensi, & (si nō fallit memoria) Cantore Meneuensi. Cum itaque omnes, ut iam expositum est, schedas illas approbassent, atque etiam subscripsissent, tum D. Ioannes Filpottus astās sic exorsus est. Ioannes Filpottus: Videmini omnes turpissimē falli, quod uos ita offendar Catechismi inscriptio, quā sub nomine Synodī Londinensis proximē prodijt. Quid enim si plerique eorū qui tum interfuere synodo, nunquam postea consēij huius fuerunt editionis? An non ea synodus potestatem fecerat certis quibusdam uiris a Rege designatis, ut leges Ecclesiasticas cōstituisent, nōne auctoritate Comitiorum, leges ea ratae erant: ac nomine

Anno 1553. 1553

Acta diei 1.
Vuestonus
prolocutor.

Acta diei 2.

E iij Londi-

Londinensis synodi iure censerī poterant, quamvis nō omnes qui Synodo interfuerant, aut nunc interfunt, eius editionis conscī fuisse. Nolite igitur putare synodo iniuriā ullam, aut probrū ullum fieri hac editione (quemadmodum uidemini uestro scripto uelle orbi persuadere) quandoquidem eius aures hanc potestatem à tota synodō, uti iam expositum est, acceperant. Quod porrō ad præsentiā naturalem Christi in sacramento attinet, sanē cum huic repugnet nō tantum ratio, sed omnis doctrina purior & sanior: uos nimis iniquo præiudicio causam hanc ac ueritatem ipsam prægrauaturi estis, si tam leuiter subscribatis, priusquā rem ipsam propius ac diligentius examinaueritis.

Ad secundam
schedam res
sponsio.

Cum hæc ita loqueretur, neq; synodum commoueri uel tantillum cerneret: ipse tum percussus, atq; attonito similis, uidens coronam uirorum plurimorum eruditissimorum, qui tamen conuenissent omnes magis ut ueteres traditiones reuocatas populo obtruderent, ac sua autoritate firmarent, quam ut ueritatem uerbi Dei constabilirent: ipse tum prolocutorem his fere uerbis est allocutus. Ioannes Filpotus: Quandoquidem uideo aduersariā tantum paratis conuenisse uiros, etate graues atque eruditione præstantes, eo numero, cui fortasse nequeat in toto Regno par numerus temerē inueniri: atque ij qui iam subscribere negabant, tantum sex sint, neq; ætate neq; eruditione cum ceteris tanto numero conferendi: quò sit hæc disputatio æquior, paribus utrinq; copijs, te oratum uolo D. Prolocutor, cum D. Episcopis agas, quò liceat alijs quot paris eruditionis uiros huc accersere, ac nominatim eos qui Catechismi hunc ediderunt: qui poterunt pro sua eruditione facile causas huius editionis reddere. Quin hoc etiam obsecro, ut adsit D. Rydleyus cum M. Rogerio, & alijs duobus aut tribus ad tuendas has partes.

Rydleyus episcopus Lond.

Rogerus, astutus prius in carcere coniectus cum alijs nonnullis.

Is est Comes Arundellus, qui ad nobilitatis antiquis ornamenta, adiecit etiam eruditionem non uulgarent.

Quæ sanē oratio uisa est perhonestā. Sed cum Episcopis exposita esset, negarunt illi hoc in sua esse potestate: cum eorum nonnulli iam in carcere essent. Velle attamen apud senatum intimum Regine intercedere pro his hominibus. Quòd si absint aliqui, quorum interesset adesse, placere ut hos ipsi aduocent & sibi, si lubeat, adiugant. Post hæc cum iam disputationem aggressi uiderentur, ecce quidam generosus accessit, nomine Domini magni & comiti significans, ipsum cum Comite Deuonienſi (qui sanguine ortus regio, quamuis à pueris carcere clausus fuerit, in omni tamen disciplinarum genere non medio criter eruditus, natalibus nuper æquissimo iudicio Comitiorū reſtitutus est) uelle disputationi interesse. Atq; ita extracta est in feriam secundam proximam, ad horam i. pomerid. disputatio.

Diei tertia Acta.

Vide hominis astum.

Quo die 22. Octob. ad horam condictam, astantibus non paucis Comitibus, Regulis, Equitibus, ac generosis, cum quamplurimis aulicis, atque etiam Londinensibus ciuibus, sic prolocutor exorsus est. Vueston. Nemo uestrum existimet, uiri clarissimi, disputationem hanc à Synodo institutam, perinde quasi in dubiū uocetur ipsa ueritas, cui omnes assenserūt, atq; subscripserunt etiam, paucis tantum exceptis, nempe 5 aut 6 hominibus, quorum argumentis & rationibus nullo labore poterit fieri satis, id quòd omnes facile iudicabit. Quin ipsos quoque in nostram pedibus ituros sententiam, nihil adhibeamus. Proinde tu Domine Haddone, si quid habes quod contra dicas, aut in propositis quæstionibus disputes: age fiat ut lubet. Haddon. Quin ego iam scripto tibi significauī, me non facturum: nisi adsint prius ij quos posuimus. Vueston. Tu autem D. Aelmere, quid ais? Aelmerus. Proferis idem quòd D. Haddonus. Addo præterea: uos uestra subscriptione inuestiua, antequam res probè examinata foret, nimis magnum & iniquum præiudiciū aduersus hanc causam fecisse. Quid enim disputando proficitur?

cietur ad veritatis cognitionem, cum uos iam prorsus in contrariū decreueritis: Vueston. At uero D. Cheyneyus Synodo assentitur, quod ad praesentiam Christi in sacramento attinet: quamuis transubstantiationem neget, quod se putet niti nonnullis firmis rationibus & autoritatibus. Quibus cum satis fieri ac responderi optet, uos ipsi intelligetis, si modò uelit argumenta sua exponere, quibus in hanc dubitationem adductus est. Cheyneyus. Imò uerè ex animo id audire opto, quā ratione dilui possint ea quae me impediunt, quò minus uobiscum de transubstantiatione assentiar. Primum autē meum dubium est ē dictis Pauli ad Cor. ubi, de sacramento cum loquitur, subinde panem appellat etiam post consecrationē. Alterum mihi facit Origenes, affirmans materiam sacramenti huius in uentrem atq; in secessum ire. Tertium porrò efficit Theodoretus, qui de sacramentali pane & uino disertè affirmat, illa neque etiam à consecratione, naturalem substantiam, figuram aut formā exuere. Hæ sunt partes mearū rationum, quæ mihi dubitationem hanc iniiciunt, quibus quid respondeatur expecto.

Cheyneyus archi-
diaconus Hert/
fordensis.
Dub. 1.
Dub. 2.
Dub. 3.

Hic prolocutor D. Moremannum designat, qui ad hæc respondeat. Moremannus. Ad id quod ex Paulo adduxisti, primū ita respōdeo: Sacramentum uocari à Paulo panem, eo sensu, ut sit panis sacramentum panis, nempe figura panis. Cheyneyus. Atqui Hifychius sacramentum modò panem modò carnem uocat. Moreman. Sanè Hifychio panis dicitur, non qui iam sit, sed qui antea fuerit. Porrò Theodoreti autoritate non ignoro quā multi abutantur, accipientes id quod in specie tantum dicitur, tanquam in genere foret dictum. Atq; ita Petrus Martyr quoq; hallucinatur *divoriam* substantiam interpretatus: quamuis illa sit propria soli uerbo. Alioqui *divoria* communis uox est accidentium & substantiæ. Proinde cum Theodoretus affirmat sacramenta corporis Christi panem & uinum nequaquam exuere naturalem suam *divoriam* substantiam, formam, & figuram, id intelligi debet de accidentali substantia seu *divoria* & forma.

Paul. 1. Cor.
10. 11.
Moremannus.
Theodoretus.

His auditis, D. Cheyneyus confedit. Sed D. Aelmerus confurgens, quod non æquo animo ferret tam frigide responsum ad hanc tam grauem autoritatem, cepit urgere acrius Theodoreti sententiam à Cheyneyo laudatam. Aelmerus. Id quod respondisti Moremannie, neque iustum, neq; æquum uidetur: sed quasi effugium quoddam, cum longè aliter sentiat Theodoretus. Nam si *divoria* eo loci accidentia significet, superflua sunt quæ sequuntur *ἐκ τῆς κατὰ φύσιν*, quæ nos formam & figurā interpretamur, quibus sanè uidetur Theodoretus panis accidentia significasse.

Post hæc non pauca ex eodem Theodoro in mediū adduxit, ut comprobaret *divoriam* nō posse ita uniuersim & in genere accipi hoc loco, uti Moremannus putabat: ut palām faceret, illum nihil quā latibulum querere hac sua interpretatione. Cum porrò Moremannus nihil præsidij haberet præterea ad suam firmandam sententiam, neq; aliud quicquam responderet: Aelmerus hominis importunitatem non ferens locum cessit. Quem tamen Filpotus ita excepit. Ioan. Filpotus. At non posse omnino constare Moremanni interpretationem seu effugium, quasi *divoria* inibi accidentalem substantiam significet, facile comprobauero. Nam ipsum argumentum in quo ibi Theodoretus utitur, atq; ipsa cōparatio quam eò inducit, longè diuersum ostendit. Namq; ipse aduersus Eutychem hæreticū disputat, detrahentem Christo alteram naturam, cū sit una persona: cuius humanitas post perfectam generis hum. salutē in cœlos assumpta, iunctaq; diuinitati penitus ab hac absorpta euanuerit, ne in Christo quicquā supersit præter ipsam diuinitatem. Sed hūc errorem Theodoretus conuellit comparatione sacramenti: Quemadmodū (inquiens) in sacramento corporis Christi, post ipsam sanctificationē existit Christi humanitas cū panis substantia:

Moremannus
deficit.
Ioan. Filpotus
post Aelmeri
infantiam Mo/
remanni prodit
cauillos eius
dissoluens.
Hæresis Euty-
chiana.

substantia: quæ semper eadem manet immutata, non autem absorpta humanitatis accessione, cui sanè uirtute atque operatione diuina coniuncta est: ita in Christi persona iam in cœlos recepta (cuius tanquam imago quedam est hoc sacramentum) binæ existunt diuersæ substantiæ, diuinitatis & humanitatis, coniunctæ in una hypostasi seu persona, qui est Christus, nequaquam humanitate absorpta propter diuinitatis coniunctionem: sed etiã manente integra ipsius formali substantia. Quæ Theodoretî cõparatio aduersus Eutychem nihil prorsus efficeret, si sacramenti substantia nō maneat prorsus eadem quæ fuerat prius. Quod si tua Moremanne interpretatio ualeret: sanè tum hereticus ille ex ipsius Theodoretî oratione facillè suam euicerit heresim, ac seipsum uerè orthodoxum approbauerit. Etenim ista utetur aduersus Theod. oratione. Quemadmodum, ô Theodore, aut tu potius Moremāne, putas à sanctificatione panis substantiam in sacramento absorberi, protinus conuersam in humanum Christi corpus, adeo quod in sacramento unica sit substantia humanitatis Christi, nulla autem panis qui fuerat antè: ad eundem modum mihi licet pronunciare ex tua ipsius comparatione, humanitatem Christi in cœlos assumptam diuinitatiquē adiunctam, potentia eiusdem diuinitatis absorptam, penitusquē conuersam in unam diuinā substantiam: ne in Christo supersit quicquam præter diuinam naturam, uti signis sacramentalibus Cœnæ accidere tu iam affirmasti.

Moremannus
obmutescit.

Ad hæc Moremanno obmutescente, rursus Ioan. Filpotus: Agedum M. Moremanne, si deest nunc tibi quod ad hæc respondeas, rogo si potes aliquid excogites in proximum nostrum congressum.

Vuestonus iras-
citur.

Quo grauius offensus sic contrā excepit Vuestonus: Haud sanè licebit ita gloriari: sed habebis qui respondeat, tuaquē diluat. Id. Filpotus: Imò uotis omnibus hoc unum expeto, ut huic argumento diserte absque ullis ambagibus respondeatur. Atque id nūc abs te totaque Synodò postulo. Quamuis certus sum, & tibi confirmo, nunquam id uos etiam simul omnes facturos, modo sua semper sit salua Theodoretî autoritas, & cõparatio integra maneat nulla peregrina interpretatione uiolata.

Filpoto silen-
tium indicitur.
Hoc scilicet est
soluere argumē-
tum plane ma-
gis traliter.

Nota hæc Chri-
sti uerba, atque il-
lud Pauli 2. Co-
rint. 5. Quādiu
domi sumus in
corpore, nos ab
esse à Domino.
Obserua Vues-
toni solutionē
sententiæ, et su-
tilem.

Aug. sententiā.

Hic quia Filpoto nihil respōderi poterat, silentium ei imperatum est. Tum sic excepit Decanus Rossensis. Si per uos licebit uidere, legere, audire & cognoscere quid scriptura sancta, quid doctores Ecclesiæ uetustissimi doceant, neque illis suum detrahatur pondus, quo minus illis fidem adhibeamus, eosque sequamur: habeo nonnulla aduersus hanc naturalem Christi præsentiam, quam in sacramento statuitis. In primis sunt uerba Christi apud Matth. 26, quibus si credere & obtēperare uolemus, iam finis erit omnis disputationis. Etenim disertè Christus de seipso affirmat, Nos semper habituros pauperes nobiscum, ipsum uerò non semper. Id quod de sua præsentia naturali dixit. Quapropter si uerbis ipsius fidem habemus, credendum est certò, haudquaquam corpus eius naturaliter posse præsens adesse in terris, atque adeo nec in sacramento. Vueston. Id porro ita intelligendum: non semper Christum nobiscum fore ut eleemosynam accipiat, sed pro eo futuros pauperes. Decanus Rossens. Atqui tuam istam interpretationem seu deprauationē potius, manifestis uerbis Augustinus conuellit, in hanc ferè sententiā scribens tractatu in Ioan. 30. Quando Christus ait, me non semper uobiscum habebitis, loquitur de præsentia corporis sui. Nam maiestate ipsius atque prouidentia & ineffabili inuincibilitate gratia fit illud idem quod de se ipso testatur, Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Sed in carne quam sibi sumpsit natus de maria uirgine, & à ludæis captus, crucique affixus, quæ de cruce deposita atque syndone inuoluta, clausaque sepulchro, in qua etiam cum resurrexisset apparuit, non semper cum habituri nobiscum sumus. Qui porro: Nempe corpore præsens cum disci,

discipulis uersatus est diebus 40, cumq[ue] illo ipsi fuerunt ut ipse c[on]starent, non tamen abeuntē sequerentur. Ascendit, neq[ue] hic amplius est: quia ibi in c[oe]lo cōfedit ad dexteram patris. Rursum ipse hic semper adest, quia Maiestas ipsius hinc non discessit. Vno quidem modo Christū semper habemus præsensem, maiestate sua. Sed de carnis præsencia dictum est, Non semper habebitis me uobiscum. Namq[ue] Ecclesia carne præsensem ipsum ad dies paucos habuit. At modò ipsa illum apprehendit, uidetq[ue]: sed fide, non oculis. Vuatsonus: Huic D. Augustini sententiæ facile respondebo. atq[ue] en uobis ex ipso Augustino (allegauit hæc ex libello Locorū communium) sententiam aliam, planè diuersam. Ita enim scribit tractatu in Ioan. 90: Post conditionem mortalitatis nunc non habemus Christum in terra, uti erat ante quàm pateretur. Ioan. Filpotus. At M. Vuatsonne non rectè neq[ue] satis planè respondes Augustino per ipsum Augustinum: uti hic iactas. Nam in loco à D. Decano Roffensi iam audito, non solum docere uult Augustinus, mortalem conditionem corporis Christi antequam pateretur: uerum etiam eiusdem corporis iam immortalis facti conditiones & statum post resurrectionē. In quo corpore diserte Augustinus negat Christum præsente adeste, in terra uel uisibili uel inuisibili forma. Id quod ipse idem Augustinus post pauca uerbis haud obscuris docet, inquires. Modò expositis duobus hisce modis præsentiæ Christi, qui nunc sua maiestate prouidentia & gratia semper in mūdo existit, cum ante ascensum eius in cœlos præsens etiam carne adestet, in qua cum confederit ad dexteram patris, nunc sanè in eadem absens est à mūdo, arbitror nihil superesse dubitationis in hoc negotio. Hactenus Augustinus. Agedum igitur M. Vuatsonne, si Augustinus modò non agnoscit aliam Christi præsentiā in terra, nisi soliūs diuinitatis, cum eius humanitas in cœlis existat, an non cogimur nos idem cōfiteri & credere? Sin uerò tertium quendam modum præsentiæ Christi quæritis: ut semper ad sit corpore in sacramento inuisibiliter præsens, uti tu statuis: sanè cū huius nūquā Augustinus in ullis suis scriptis meminerit, negare non potes quin Augustino ascribas id, de quo nunquam cogitauit. Vuatsonus. Qui sic? An non eodem in loco Augustinus allegat à Stephano adhuc in mūdo uiuente cōspectum Christum, etiam postquam ascendisset? Ioan. Filpotus. Ita est: sed uti scriptum est tamen: nempe in cœlis apertis, sedentem ad dexterā patris. His auditis Vuatsonus conticuit: sed prolocutor tamen contra has Augustini sententias tentare aliquid ausus est, ut socio succurreret. Vuatsonus: Quamuis nunc in mūdo non sit secundum corporalem præsentiā, attamen adest suo corpore. Ioan. Filpotus: Hære te uideo, ac laborare multū in hac una uoce (secundum) quæ est apud Augustinum. At nihil tu dicis de altera, nempe, in qua passus surrexit, et cœlos ascendit Christus, in qua est in cœlis, nō in terra, uti manifestè exponit ac pronunciat Augustinus loco iam dicto.

Post hæc cum nihil responderent præterea aduersarij, tum cœpit D. Decanus Roffensis urgere magis suum prius argumētum, recitatis nonnullis ex libello quodam annotationum. Ad quæ omnia Moremannus (qui designatus erat ut ei responderet) nihil appositè respondit: sed rogabat tantum ut D. Decanus argumentationem conficeret, & colligeret. Atq[ue] ipse ad auditores concludere, neq[ue] argumentari. Cui tū D. Decanus Roffensis: Atqui sententiæ quæ ex doctoribus modò recensui sunt efficacissima argumēta, quibus te respōdeham in argumentum omnia, atq[ue] ex ipsa institutione sacramenti argumentabor. Ita enim habet: Hoc facite in mei commemorationem; atq[ue] ita mortē Domini annunciabitis donec ueniat. Ergo sacramentum est tantum Christi memoraculum. Proinde non est ibi reuera Christus corpore præsens, ut qui non-

Duo modi præsentiæ Christi
August. cogniti
& Eccl. ueteri
papstæ tertium
excogitant.

Obserua respōsum Vuatsoni, nū sobrij hominis uideatur.

dum aduenerit. Verbis enim illis, donec ueniat, omnino Christi corpus absens significatur.

Contra hæc prolocutor Vuestonus sudare multum, ut doceret, eo uerbo (donec ueniat) nullam Christi absentiam à terra designari, aut euinci. & multa congeriebat, in quibus hoc Donec, nō alio sensu foret usurpatū. Sed quidquid diceret, nihil ad rhombū. Itaq; sic Moremannū prosequi ac urgere cœpit D. Decanus: Edit ne Christus pascha cum discipulis? Moremannus: Omnino. D. Decanus: Eodem ne etiā modo cum iisdem discipulis edit sacramētum quo ibi tum instituerat? Moremannus: Sanē. Decanus Roffensis: Quid porro edebat? nunquid suum ipse ibi tum naturale corpus edit, uti nos hodie adhuc facere putatis? Moremannus: Ita est. D. Decanus: Rem ualde absurdam dixisti modō.

Nam promissio
nō est coniuncta
sacramēto soli,
sed corpori
Christi, quod cū
fide editur in sa-
cramēto: tum
sequitur pecca-
torum remissio.
Morem. negat
remiss. peccato-
rum in sacra-
mento.

Cum his dictis consedisset D. Decanus, tum surgens sic contrā cœpit Filpotus: Atqui docebo manifestis rationibus ē scriptura ductis, Christū haudquaquam suū naturale corpus edisse, cū sacramentum hoc institueret. Nam Christi corpus quod in sacramento datur habet coniunctam promissionē remissionis peccatorū omnibus dignē manducantibus. Atqui cum ad Christum nihil pertineat hæc promissio, palām fit, ipsum haudquaquam suum ipsum edere potuisse corpus in sacramento. Moremannus: Maiorem tuæ argumentationis nego. Io. Filpotus: Quid porro aliud sibi uolunt hæc uerba (Quod pro uobis frangitur, quod datur pro uobis in remissionem peccatorum?) Moremannus: Nihil efficit. Nulla hic promittitur peccatorum remissio: Id quod facile est intelligere ex eo quod apud Ioan. cap. 6 dicitur, Panis quē ego dabo, caro mea est pro mundi uita.

Hic cum nihil dignum posset amplius respondere, tum ei suppetias tulit Harpsfeldus: Malē tu Filpote accipis promissam remissionem peccatorum in sacramento: quæ nihil ad Christum, sed tantum pertinet ad discipulos: quibus Christus dicit, Hoc est corpus meum quod pro uobis tradetur, non de seipso loquitur. Io. Filpotus: Rectē sanē, ac mecum locutus es. Nam hoc fulcrum est meæ argumentationis. Cum ad Christum nō pertineat promissa peccatorum uenia edentibus suum corpus, ipse non ederit ullo modo suum corpus. Vuestonus: Hoc argumentum prorsus nullum est. Alioquin ratione hac eadē Christum neque baptisatum euicero: quia promissio remissionis peccatorum baptismo quoq; adiuncta in Christo nihil loci habeat. Io. Filpotus: Nempe ad eundem planē modū quo Christus est baptisatus, ipse quoq; sacramentū edit. Quod autem baptisma recepit, nō id ulla necessitate coactus fecit, quasi opus haberet, aut aliquid in eo baptisma operaret: Sed quia magister, uoluit exemplo præire Ecclesiæ, quod quid illa sequeretur in sacramenti administratione certissimē haberet. Atq; ita se uolebat nobis representare, non autē se sibi dare.

Haftenus nihil de hoc argumento dictum præterea. Vuestonus: Ioan. Filpotus: Nihil magis optē, si tantum me uelis audire, neq; sermonem interrompere: ac præterea certum aliquem responsorem designes, nō multos: eo quod multitudo confusionem parit, maxime cum disputator non admodum pollet memoria.

Cum iam nox instaret, prolocutor disputationi finem fecit: ac D. Filpotum designauit, qui in proximum diem primus disputaret de præsentia Christi in sacramento.

Diei Quartæ Acta.

Feria igitur 4, quæ fuit Octob. 25. D. Ioannes Filpotus cum disputandum (uti à prolocutore designatus fuerat) paratus accederet, uolebat prius oratione

tione latina totum hoc negotium præsentiæ Christi clarè & uerè exponere: nisi prolocutor statim, re animaduersa, uetisset ulla oratione uti, aut expositione negotij proluxiore: ac uetabat etiam, ne latine quidquā ageret, aut Anglice tantum argumentaretur. Cui sic respondit Ioan. Filpotus: Atqui principio disputationis huius uos longè aliud constitueratis: nempe, ut latina essent omnia. Ego itaq; latinam argumentationem hanc feceram, ut etiam (quia tu D. Prolocutor probrum hoc mihi inscitiae publicè obieceras) ego speciatim aliquod darem meæ qualiscunq; eruditionis. Ita enim sperabam, si quid forte minus eruditè dictum à me foret, aut minus piè, quod nequirem uerbum Dei comprobare, statim & ab eruditis corrigeretur facilius, & minore ruce agas omnia, aut sileas opus est. Ioan. Filpotus: Tu malè me turbas, qui tam citò abs tua ipsius constitutione discesseris. Attamen parebo, & orationem omittam, atque Anglice quantum poterò (quia hæc inexpectata admonitio & mutatio ex tempore iam me coget dicere) omnia argumenta exponam. Attamen priusquam ullum argumentum aggredior, paucis exponendum censeo, quod genus præsentiæ in sacramento non admittam: quò melius auditores intelligant finem totius nostræ argumentationis. Non etenim omnimodam Christi præsentiā in sacramento, rectè ad ipsius præscriptam rationem administrato, reiicio: sed solam illam carnalem crassam præsentiā, quam uos in hac synodo uestris chirographis comprobastis, quamuis ab omni recto & uero scripturæ sanctæ intellectu diuersam. Nempe quòd ratione transubstantiationis, naturale Christi corpus uel atq; efficacia uerborū pronunciatorum à sacrificio, statim includatur & contineatur speciebus & accidentibus panis & uini. Hoc ego, inquam, genus præsentiæ, quam homo confinxit, non Deus constituit, pernego: contraq; sic argumentationem instituo.

Non negatur
Christi præsenti-
tia in coena.

Vix finem fecerat, cum à prolocutore interpellatus, iubebatur ad argumentationem accedere. Quam usque adeò improbam atq; iniquam importunitatem D. Filpotus non ferens: ac sperans huic malo præsens remedium inuenisse, procidit in genua coram Comitibus & cæteris Regulis, qui aderant frequentes: quorū nonnulli ex ipso intimo Reginae Maiestatis Senatu erāt: supplex orans, cauerent, ne quis interpellaret deinceps, quò minus posset orationem institutam absolueret. Idq; perquam facile ac liberaliter à D. impetravit. At prolocutor artibus usus prælatorum, nihil uoluit concedere: quin magis clamabat, Aut paucis argumentum absolue, aut sileas. Filpotus: Iam in eo eram, si me passus fuisses dicere. Attamen ante rogandus est mihi Respondens, quoniam sensu accipiat unum atque alterum uestre hypotheseos uocabulum. Num eodem quo ueterum nonnulli, quibus solenne est, præter alia nomina coenam Domini appellare sacramentum altaris, partim quòd sit sacramentum uiui illius sacrificij, quod semel Christus in cruce pro peccatis nostris obtulit: partim, quia corpus Christi crucifixum, fuerit sacrificium illud cruentum, quod sanguis omnium animalium in lege ueteri effusus super altare nobis præsignabat. Atque hætenus non malè. An uerò alio sensu sacramentum altaris uocas, respectu illius altaris quod hodie cimento ac lapidibus in templis extruitur, supra quod hoc quod uocant sacramentum consumitur: atque idem sit quòd sacramentum missæ, uti hodie multis locis in usu est? Nunc ubi responderis, argumentationem instituiam. Chedseyus: In nostra hypothese si cum sacramentum altaris dicimus, idem quòd sacramentum missæ intelligi uolumus. Filpotus: Age, modò Anglice planè (quòd prolocutor iubet) loquar, & paucis argumentum colligam. Aio, Sacramentum altaris,

Sacramentū al-
taris quo sensu
à patribus dica-
tur.

Quo sensu pa-
pistæ sacramen-
tum altaris ap-
pellant.

Chedseyus.

taris, quod uobis missam significat, omnino neque sacramentum est, neq[ue] in eo Christus praesens esse potest. Atque hoc quod iam dico, polliceor me toti Synodo de uerbo Dei comprobaturum: quin si opus erit, uolo coram Reginea Maiestate & eius Senatu intimo idem pronunciare, & tueri contra sex eruditissimos quoscunq[ue] ex hac synodo delegeritis. Quod si non potero sententiam uerbo Dei tueri, neque hos sex uicero, tradar ego flammis atque exurar ante fores aulae. Hac cum magno spiritu protulisset, offensus prolocutor cum alijs nonnullis, sic cum sunt allocuti. Vuestonus, & alij patres Papicolae: Satin sanus es? aut intelligis quae loqueris? Filpotus: Et sanus sum Dei gratia: & quae loquor intelligo. Nolim tamen quenquam offendi reme[re] meis uerbis, quando paratus sum illa Dei uerbo confirmare & tueri. Laudandus Deus, qui hanc Reginae Maiestati mentem dedit, ut ipsa (sicuti D. prolocutor hic palam nobis retulit) libertatem omnibus daret, sententiam de articulis religionis iam controuersis, libere dicendi in hac synodo. Quam obrem uolui ego quoq[ue] tantum pro ueritate sententiam dicere, quam ex ipso Dei uerbo didici, ut ut uobis qui in hac synodo praesideris aliud uideatur.

Hic prolocutor cum ceteris suae factionis Synodalibus patribus grauius atq[ue] acerbius quam antea, ipsum accusabant, quod adeo impudenter esset contra sacramentum missae locutus. Ac prolocutor ipse hominem insanum affirmans carceres minabatur. Ille quum se ita falsum uideret, ut sententiam libere dicere non posset, erectis in coelum oculis, sic exclamat: O Deus, qualis mundus? Qui mores hi sunt, ut non ferant homines auditum puri uerbi tui?

Atque his dictis, praedolore lachrymis obortis conticuit. Prolocutor porro a quibusdam admonitus, Filpoto rursus potestatem facit dicendi, modo ut breuibus absoluat, & concludat argumentum. Filpotus: Volo quanto compendio potero absolvere. Ac principio argumentationem instituiam ex scripturis sacris, in quibus solis fundamentum fidei nostrae situm est. Deinde firmamenta ex patribus & uetustissimis Ecclesiae doctoribus adducam. Pri-
 Argumenta
 Filpoti. mum quidem, apud Matth. cap. 28. Angelus mulieribus Christum quaerentibus apud sepulchrum, respondet: Surrexit, non est hic. Apud Lucam 24 addit Angelus, Cur uiuentem quaeritis inter mortuos? Ad hunc modum praeterea alia scriptura testatur, Christum surrexisse, ascendisse in coelum, & sedere ad dexteram patris. Quae omnia de ipsius corpore naturali dicta sunt. Ex quibus conficitur, Quod nullo pacto possit in terris esse, neque adeo in sacramento. Id quod rursus clarius docent uerba Christi apud Ioan. cap. 16, Exi-
 Anti-
 phora. ti (inquit Christus) a patre, & in mundum ueni: iterum relinquo mundum, & ad patrem uado. Quod quidem, uenire & abire, non potest nisi de ipsius corpore naturali intelligi. Quo magis licet affirmare, ipsum minime nunc in mundo esse posse. Neque ignoro quid hic regerant quidam, putantes argumentum diluisse obscura & caeca distinctione, uisibilis aut inuisibilis, abitus, reditus, praesentiae. Id quod mihi met ipse illorum nomine obijcio, ut antea uertendo possim citius finem facere argumentis, quorum mihi magna suppellex: plusquam mille supersunt. Nam distinctionem hanc uere caecam, facile conuellunt discipulorum uerba: Ecce (inquiunt) nunc aperte loqueris, neq[ue] prouerbium ullum dicis. Quae uerba Cyrillus interpretatus, ait, Christum ibi usum fuisse oratione simplici & clara, absque ulla figura aut impedimento alio quo obscurioris sermonis. Proinde sic inde colligo argumentum. Si Christus aperte locutus est absq[ue] ullo parabole inuolucro, cum diceret, Nunc relinquo mundum, & uado ad patrem: certe nullo pacto ferenda est obscura illa, inuisibilis ac tenebrosa & imperceptibilis corporis Christi praesentia in sacramento, quae toto diametro pugnat cum Christi doctrina, & tota oratione. Nam

Nam si uerum dicitis, certe Apostoli hallucinati sunt, & Christus *παρεβόλησθε* atq; obscure admodum ibi locutus est. Nunc quid ad hæc respondeas expecto: postea citaturus Patrum & Doctorum Ecclesiæ sententias. Chedseyus repetita Filpoti oratione, sic ad singula respondit. Angeli ad mulieres sermo de Christo (Surrexit, non est hic) nihil ad præsentiam Christi corporis in sacramento pertinet: cum dictus sit de ipsius præsentia in sepulchro, ubi ipsum mulieres quærebant. Proinde Angelus subiicit: Cur quæritis uiuentem apud mortuos? Quæ porro ex Ioan. 16 protulisti, ad ipsius ascensionem pertinent, ita interpretante Cyrillo, quod certò discipuli nouissent Christum uelle uisibiliter cælos conscendere: id quod tamen præsentiam corporis eius naturalis in sacramento non excludit: Nam Chrysostomus ipse scribēs ad populum Antiochenum, idem affirmat, Christum cum Elia, carnem Christi cum Elia ueste conferens: Elias (inquit) cum curru ignito in altum raperetur, uestem post se reliquit Elia discipulo suo. At Christus cælum ascendens, carnem suam secum duxit, ac simul carnem suam retro se reliquit. E quibus necessario conficitur, Christi carnem uisibiliter ascendisse in cælum: attamen inuisibiliter manere in sacramento altaris. Ioan. Filpotus: At nihil tu ad Angeli orationem (Christus non est hic, surrexit) appositè respondisti: quia quod erat præcipuum, transgressus es. Ita enim inde colligo: Ipse surrexit, ascendit, & ad dexteram patris confedit, ergo non est in terra. Neque satis respondes ad Cyrilli sententiam. Sed priusquam interpretationem sententiæ Cyrilli tuam excutio, lubet propius Chrysostomi sententiā intueri, quæ uobis Achillæum argumentum dare uidetur, ad cōstituendum uestrum crassissimum dogma de præsentia corporali Christi in sacramento. Sed mox palam faciam quantum illa pro uobis faciat.

Collatio Eliæ
& uestis eius
cum Christo et
carne ipsius: ex
Chrysostomo.

Hic ueritus prolocutor, unum ex præcipuis præsidij euerit: ut audito rum attentionem frangeret, atq; à Filpoto auerteret, sententiā Chrysostomi latine primum, deinde etiam Anglice recitauit. Vuestonius: Obseruate diligenter quotquot adestis, Chrysostomi dicta, quæ nullus possit conueltere. Filpotus: Atqui mox docebo, quam parum uobiscum faciat. Interpellante hic iterum prolocutore, pergit sic ille auditores allocutus: Prolocutor hic se putat in sophistarum schola nunc esse: ubi moris est, quoties Respondens uel argumentorum opprimitur, tum cauillis aut calumnijs, atque etiam interpellationibus, disputatorem ab instituto uiribus omnibus auertere. Iratus ad hæc cum suis Vuestonius, ait: Filpotus nihil contra hanc Chrysostomi sententiā prorsus habet, præter uanas animi somniantis cogitationes. Filpotus: Audi itaque, ac deinde iudicabis. Nam uti hæcenus feci ita deinceps, quotiescunq; aliquibus meis argumentis opponetis auctoritatem hominum, ego respondebo uel auctoritate scripturæ sanctæ, uel testimonijs etiam doctorum, quorum par erit auctoritas cum ijs quos produxeritis: nil ex meo cerebro. Alioquin nulla mihi fides habeatur. Et sanè ut Chrysostomi præsidium uobis eripiā, duabus id efficere rationibus tentabo. Vna est ex scripturis, altera ex ipso Chrysostomo. Primum itaq; cū dicit Christum, cum ascenderet, se cum carnem suam sumpsisse, atq; etiam carnem retro se suam reliquisse, uerissima est oratio. Nāq; hoc profiteamur ac simul credimus omnes: quod Christus in uirginis utero naturā nostram sibi sumpserit, quapropter illi ita sumus cōfuncti, ut caro illius rectè & dicamur & simus. Proinde Chrysostomus uere affirmat, illū carnem suā quam in uirginis utero acceperat, secū subuexisse in cælum: ac simul etiā retro se carnem reliquisse suam, quæ caro nos sumus, electi omnes: quos Paulus ad Ephes. 5, appellat membra Christi, et carnem ex carne,

Omnia tuta ti/
met mens male
conscia.

Ioan. Filpot.
Chrysostomum
doctissime inter
pretatur.

Chrysostom. ni
hil pro papistis
facit.

Gal. 3.

Rom. 6.

atq; ossa ex ossibus eius. At si quis contra hæc regerat, Eo loci Chrysostomum agere de sacramento, proindeq; parum apposite nos ad hunc modum uerba eius interpretari: age, sit ipse Chrysostomus suipsius interpret. Is paulo antequam hæc diceret, in hanc sententiam loquitur: Christus postquam in coelum ascendit, carnem suam nobis in mysterio sacramento inuolutam reliquit. Quid est (in mysterio) aliud, quam sacramentaliter? Et sanè hanc carnem suam Christus Ecclesie suæ mysticè reliquit perinde in sacramento baptismi, atque in sacramento Cœnæ. Cuius luculentum Paulus testimoniū dat, cum ait: Nos quicunq; baptisati sumus in Christo, iam ipsum induisse. Ex quibus cōficitur, Chrysostomum nihil uobiscum facere, pro uestro dogmate carnalis & crassæ Christi præsentiae in sacramento.

Hoc est Gordii
nodum secare.

Hæc sunt arma
spirit. papicola
rum.

Vide de filijs p:
ho 543 et sequentibus

Interea dum hæc loquitur Filpotus, ecce M. Picus in aurem prolocutori susurrat: ac statim, ueriti (euerſo tam mox præcipuo illorum dogmatis fundamento) ne si pergat ad extremum concludens, protinus hanc præsentiam carnalem funditus evertat, silentium imperant, atque ita eum alloquitur Vuestonus: Iam satis M. Filpote ratiocinatus es, alteri locum cede. Filpotus: Quomodo uerò hoc possim, cum supersint argumenta mille, ac uixdum unicum absoluerim? Habeo multa ex uetustissimis doctoribus meæ istius primæ rationis fulcimenta, quibus quamuis inuitum, abstinere cogit tua importuna interpellatio. Vuestonus: Attamen silentium tibi, ne uerbum addas præterea. Ego tibi silentium impero. Filpotus: Sentis ac perspicis qualibus sim instructus armis contra uos & falsam hypothesein uestram, quapropter mihi silentium indicis. Vuestonus: Nisi cedis, mittam te in carcerem. Filpotus: Qui porro istæ conueniunt cum ijs quæ in hac synodo promissisti? atq; adeò cum tua concione, in qua ad crucem Pauli iactabundus ambitiose pollicebaris, omnibus respondendum, quicunq; ad disputandum accederent? Siccinè mihi libertatem hanc eripis, ne possim unicum è mille argumentis absoluerè? Picus: Ego tibi M. Filpote spondeo, si hoc tempore ceſſeris, alio tibi respondebitur, donec fiat satis. Filpotus: Vos hæcenus in angulis occulti, dissimulastis cum Deo & mundo: at nunc simul cōiurastis ad opprimendam ueritatem, ac sacrosanctum Dei uerbum, reuocato mendacio, quod nunquam tamen poteritis tueri cum catholica sacre scripturæ doctrina.

Theodoretus.

Vuatsonus ty-
pographum ac-
cusat, quia re-
spodere nequit.

Atq; his dictis quieuit, quamuis iratus, quòd impudenter atque imperiose adeò aduersarij, sua mendacia nō ualētes tueri, aut ueritati tenebras suas offundere, sibi silentiū imperassent. Tum D. Aelmerus surgens, cœpit cum Moremanno, qui huic respondere promiserat, admodum constanter agere, citatis multis è scriptura locis, ad probandum id quòd superiori die susceperat, in loco Theodoreti à D. Cheyny allegato, non accidentia, sed substantiam tantum significare. Quibus ad extremum defatigatus Moremannus, postulare diem ad relegendum quæ citabantur, quòd impræsentiarum lectionis incertus, non haberet quod responderet. Prolocutor igitur (ne nihil agere uiderentur) D. Haddonum excitat, ut prosequatur Theodoreti autoritatem, ad cōfirmandum D. Aelmeri argumentum. Cumq; huic Vuatsonus designatus esset antagonista, tandem post satis longam concertationem, non sine magno pudore deductus est eouſq; Vuatsonus, ut in una etiam uocula uideretur hæreret, nihil habens quod diceret, præterquam, dubitare se num ita scriptum esset. Hic è sinu deprompto autore latino, sic Vuatsonum aggressus est Haddonus: An ne hic tu interpretem falsum, an uerò à typographo errorem hic accusare. Haddonus: En tibi exemplar græcum, en tibi locum digito ostendo, Quid nunc obmutescis?

Tum

Tum D. Pernus argumentatione luculenta mentem suam de transsubstantiatione declaravit, multis comprobans quæ à D. Aelmero & D. Haddonoprius dicta & citata fuerant. Cui Vuestonus: Mirum sane mihi non immeritò uidetur, quòd ita, M. Perne, nunc loquaris: cum feria sexta proxima nostræ sententiæ subscripseris.

Sed hanc prolocutoris improbitatem sic castigavit M. Aelmerus: Magna certè animaduersione digna est hæc tua D. prolocutor, improbitas: qui sic audeas petulanter quenquam alloqui in hac synodo: quæ libertatem cuius dat exponendi quicquid apud suam cōscientiam sentiat. omitto quòd tu ipse nudius tertius potestatem fecisti omnibus sententiam dicēdi, atq; adeò ijs ipsis qui uestre iam antea quomodocunq; subscripserint.

Sed nox appropinquans, hæc iurgia diremit: atq; ita lapsum tempus uidet prolocutor. Vuestonus, laudata uirorum istorum eruditione, sic ad extremum conclusit definitō:

Attamen quidquid hinc inde in partem utranq; dici possit, non obstantibus rationibus omnibus, sacrosancta semper esto sanctæ matris Ecclesiæ autoritas, ut eius decreta apud omnes obtineant, atq; ad hanc normam administrentur ac gerantur omnia.

Diei Quinta Acta.

Ad feriam sextam proximam, quæ fuit Octob. 27, his est synodum allocutus prolocutor. Vuestonus: Hactenus biduum totum exegimus disceptantes de unico uocabulo *ὁυσία*. Rursum ad hunc diem tertium adsumus, responduri ad omnia quæcunq; præterea obijci possint. Tantum rogatos uolumus D. disputatores, argumenta sua contrahant in compendia, & breuibus absolvere. Haddonus: Quòd pace ac cum bona gratia uestra liceat, rogabo congressuros mecum (nam Vuatsono designati erant auxiliares duo, scilicet Harpfeldus & M. Morganus) anne quidquam panis aut uini in sacramento superesse à cōsecratione existimatis? Vuatsonus: An tu uerò non putas ibi esse realiter præsens ipsum Dei corpus? Haddonus: Haud æquum est, ut qui respondentis partes sumpseris, iam quasi mutata persona, disputatorem agas quæstionibus proponendis.

Hic uelitarum aliquandiu, negante Vuatsono se responsurum, nisi ante ad suam quæstionem responderetur. Tandem tamen uicit D. Haddonus, ut posset argumentationem proseguere. Haddonus: Theodoretus manifestè docet, panis & uini substantiam manere immutatam, his ferè uerbis: Manent eadem à sanctificatione, quæ ante fuerant. Vuatsonus: Non id pronunciat Theodoretus de substantia, sed de essentia. Haddonus: Atqui te falli tum ipse oratício *ὁυσία* facta est *ὁυσία*: unde consentaneum est, *ὁυσία* latinè interpretari substantiam. Vuatsonus: Ego uerò id pernego, *ὁυσία* tantum substantiam significare. Haddonus: Illud tibi probandum esset. Sed esto ita. Non potes tamen inficiari, quin eo loco substantiam tantum significet.

Atq; hic D. Haddonus ex græco codice sua dicta comprobabat, recitatis Theodoreti uerbis. Victo Vuatsono, sic rursus eum aggreditur Haddonus: Quando porrò sunt panis & uinum symbola? Vuatsonus: Mox à consecratione, non prius. Haddonus: Quid igitur ad hæc Theodoreti uerba respondetis? Res illæ (inquit) puta panis & uinum, quæ, ut erant antequam symbola facta sunt. Panis & uinum erant hæc ante: Ergo post etiam sunt panis & uinum. Vuatsonus: At nulla huius uiri apud nos esse debet autoritas, qui Nestorij heresin sectatus est, Theodoretum itaque reijcio. Sed uelut cum

Vuestoni improbitas castigata: non tamē emendata.

Verè magistratilis conclusio ex definitio.

Quæstionem quæstione uult dissoluere.

ὁυσία

Cogitur autorē reijcere Vuatsonus.

M.

M. Cheyneio potius congregari. Is enim cum realem presentiam agnoscat, non stræq; hac in parte subscripserit sententiæ, uidetur non paulo aptior ad hanc disputationem. Cheyneius: Dabitis mihi ueniam uiri patres, ut paucis quid mihi animo sedeat eloquar. Ac cōfido, si me audire uelitis, ita negotiū hoc explicaturum, ut ueritati agnitæ protinus omnes assentiantur. Testis est mihi Deus, quod neq; temere nec obstinate unquā aliquid asseuerandū mihi duxi, quin semper rationi & meliora docenti lubens cōcederem. Cumq; in hoc uestro uerendo cōfessu uiri sint præstantissimi eruditione, multis parafangis me superantes: si qui poterunt meis rationibus respondere, ego in illorum potestate totus ero, ac deinceps cum illis loquar & sentiam. Nolim etenim ullius autor aut propugnator schismatis uideri, aut præfractæ quicquam tueri contra doctrinam sanctæ matris Ecclesiæ, quæ uera ac legitima Christi sponsa existit. Vuestonus: Cui non merito placeat hæc tam modesta oratio uiri modestissimi ac simul eruditissimi, qui cū fœlicissimè in omni doctrinæ genere uersatus sit, & doctorum omnium scripta diligentissimè euoluerit: Solus mihi dignus uidetur, pro sua sapientiā summa, qui in hoc cōfessu disputet. Proinde uos omnes moneo, & rogo, ipsum attentè auscultetis. Cheyneius: Rogo & uos, ut me æquis animis audiat, & mecum duo uerba orate. Vincat Veritas.

Hæc cum dixisset, cœpere omnes quotquot presentes aderant clara uoce acclamare, Vincat Veritas. Vuestonus: Hoc hypocritarum est. Dicendum potius fuerat, Vicit Veritas. Cheyneius: Si mihi permittis, efficiam ut idem tu quoq; mecum dicas. Sed tu D. Vuatstone, quā nam fronte D. Haddonum a disputatione remoues, quod nolit assentiri uestro dogmati de præsentia naturali & reali? Imò tu dignior hac eras contumelia, qui tolis e medio sacramenti substantiam. Vuatstone: Attamen huic sententiæ tute subscripsisti: ne sic te elabi posse putes. Vuestonus: Ita est.

Tum reliqui Pfassi idem acclamare, ut aliquandiu silere cogeretur D. Cheyneius: donec Regulis iubentibus, locus illi datus est. Tum cœpit exponere, quo animo & mente subscripsisset, idq; longè alia ratione quàm ipsis uideretur. Deinde argumentum D. Haddon repetens, urgebat iisdem prorsus rationibus. Et cum idem quod suprà D. Haddon responsum exposuimus, huic quoq; responderetur: Cheyneus, Hoc uanum (inquit) & ridiculū est conuictum, si respondere nequeas, autorem repudies. Quanquam hic autor uere catholicus & orthodoxus est, longeq; alienus ab hac quam illi parum prudenter obijcis contumelia. Sed Theodoretī comparisonem, qua ibi utitur expendamus. Quemadmodum (ait) signa corporis & sanguinis Christi post institutionem sacerdotis nomina mutant, manente eadem semper ipsis sua substantia: ita corpus Christi postquam ascendit nomen mutat, immortaleq; dicitur, manente attamen illi sua semper natura, specie, & figura & circumscriptione, atq; (ut uno uerbo semel omnia cōplectar) iisdem prorsus corporis dotibus. Proinde si in prima huius comparisonis parte negabis eandem manere Christi substantiam, tum ego in altera parte, quæ priori respondet, negaui corpus Christi manere idem in sua natura & substantia, nunc postquā cœlos ascendit. Hoc dicere cum sit hæreticum: sanè hæreticum etiam esse oportet, si tollas panis & uini substantiam post consecrationem. Vuatstone: Non est ita, uti tu dicis. Nam in prima parte cum substantiam corporis dicit, intelligi uult quantitatem ipsam cum reliquis sacramentalium signorum accidentibus: quæ sola sanè uiuentur, non autem ipsa substantia. Quare ipse Theodoretus disertè dicit, quæ uiuentur, &c. idq; iuxta philosophiæ ueram rationē. Ipsa enim accidentia tantum uiuentur, non autem substantia. Cheyneus: Vos appello, nobilissimi Domini, & obtestor, ne huic uiro credatis. Alioqui uobis eueniet, ut cum 40 miliaria equitaueritis, ad noctem dicturi sitis non malè, quod equos uestros eo die

Lege epistolā
eius ad Leonē
papam, & eius-
dem Leonis ad
ipsum: atq; ip-
sius libellum de
hæreticorū pla-
ciis.

Philosophatur
Vuatstone.

eo die non conspexeritis, quorum colorem tantum uideritis. Sed Christus ipse mittendus ad scholam erit Aristotelis, ut ab eo melius loqui discat. Nam cum se uidisse Nathanaelem sub ficu diceret, si ibi adfuisset Aristoteles, certe hoc dictum reprehendisset, quod non hominem ipsum, sed colores ipsius tantum uideret. Vuatsonus: Quid magni uero est, si à uobis stet unus Theodoretus: cum nobiscum faciant alij non minores plusquam centum? Vuestonus: Huc ades D. Morgane, ut hunc adiuues. Morganus: Theodoretus non longius progredi uult, quam cum ratione & lege potest. Itaque principio quidem id dat & concedit quod uerum est: deinde metues Catechumenis, illorumque imbecillitati se accommodans, *ἀντιυπαρ. μὴ* loquitur. Neque id temere. Principio etenim id quod uerum erat profert, & ea uocat corpus & sanguinem Christi: ac deinceps sensibus & rationi suam orationem accommodat. Nihilominus idē sentiebat Theodoretus, quod sequenti oratione mox dicturus erat. Quod enim sequitur, *ἀντιυπαρ.* est præcedentium. Proinde (inquit ille) immortalitas, &c. E quo palam fit, loqui ipsum de diuina, non de humana natura. Cheyneyus: At tu mihi uideris non candidè agere, neque uerè uerba Theodoreti citare. Quis enim facile intellexerit peritodum apud Theodoretum, non causam reddere superioris, sed noui argumenti principium esse. Vuatsonus: Quamuis habeatis patrocinium Theodoreti cuius libri uix noti fuerint ante triennium: attamen is unicus est. Quid hic unus faxit contra tam multos, & catholicæ Ecclesiæ consensum? Cheyneyus: Habeo præterea complures alios eiusdem sententiæ, & cum plurimos *ireneus.* citasset) Irenæus quoque ubi sacramenti huius meminit, sic loquitur: Cum calix uino mixtus, & panis qui factus est, uerbum Dei receperint, fit *ἡ ὑπαρξία* corpus & sanguinis Christi: è quibus substantia carnis nostræ alitur & fulcitur. Si *ἡ ὑπαρξία* corpus nostrum pascit & nutrit, certè ibi aliam subesse substantiam oportet quam corpus & sanguinem Christi. Vuatsonus: Erras, nam relatiuim (ex quibus) non remota illa antecedentia respicit, scilicet uinum & panem, sed ad proxima pertinet, nempe corpus & sanguinem Christi. Cheyneyus: Num igitur Christi corpus alit nostra corpora? Sed quamuis tibi donem, carum, nihilo melius quam cum respondisti ad sententias Pauli à nobis citatas: quasi panis ibidem non propriè accipiatur pro eo quod erat, sed impropriè pro eo quod fuerat: non secus quam uirga Aharonis quæ adhuc serpens dictatur non qui sit, sed qui fuerit. Quid porro iam ad Hifychium respondebis de *Hifychius.* usu et more comburendi symbola? Quid, obsecro, ibi absumit & exurit ignis? Vuatsonus: Quid opus est nos his quæstionibus fatigare, aut de eo admodum esse sollicitos? Si quis hic error, Christo imputetur. Cheyneyus: Undè fieri ullam substantiam dicetis? Hic iussus Harpsfeldus succurrere lapsanti socio, lepido exemplo Dei omnipotentia, atque humanæ imbecillitatis, quæ mente nequit res diuinas pertinere aut scrutari suadebat, quotiescunque aliquid uidemus, tangimus aut gustamus, ne semper sensibus nostris fidem haberemus: ac fabulā ex Cypriano retulit de muliere quapiam, quæ uiderit sacramentum exuri in sua capsula. Sanè inquit Harpsfeldus. Quod ibi comburebatur in cineres fiebat. Attamen quid erat illud quod exurebatur affirmare non possum. Cheyneyus. Attamen aliquid erat quod ibi cremabat ignis. Neque potes inficiari quin fuerit, uel panis substantia, uel substantia, corporis Christi. Harpsfeldus, quum multas tentassent elabedi uias, tandè hoc dabat responsi: Miraculū fuit. Cheyneyus: Vix ipsum contineo, cum uideam uestra tam nuda latibula. Si nihil aliud quod respondere habes, prestaret dare gloriam Deo & ueritati. Vuestonus: Quid uobis Domini mei uidetur? An non satis est omnib, factum? Pfaffi. Ita ita.

G Sic

Videbis deinceps inclinatas acies. Mirū cur tam præfractè ueritati manifeste reluctentur.

Irenæus.

Hifychius.

Ad fabulas con fugiūt, ubi deest uera ratio. Cur non potius ad legē & ad prophetas? Cypriani fabula.

Sic clamabant Papicolæ. Sed maior erat numerus reclamantium: Non, nō. Atq; hic clamor late auditus est, usq; ad longissimos Pauli terminos. Quo clamore commotus non parum Vuestonus: At nos, inquit, synodi iudicium requirimus, non rudis uulgi clamores. Quid tu D. Haddone, ac cæteri tui socij: Vultis ne iam uicissim diebus tribus respondere? Haddonus, Cheyneyus, Aelmerus: Minime. Filpotus: Nunquam hoc nomine per me licebit uobis gloriari, quod respondere uestris argumētis negauerimus. Ego me ad respondendum omnibus offero.

*Bedlem domus
est Londini, in
qua aluntur &
tenentur insani.*

Quo Filpoti sermone & proposito irritatus prolocutor, hominem irridere, & dicere, dignum magis qui in bedlem iret, quam qui ibi loqueretur. Sed ad hæc quàm modestissimè potuit, respondit Filpotus: Imò tu multo dignior qui illuc mittaris, cum tam impotenter te geras, insano similior: qui in hac disputatione quasi tui officij immemor, omnia confundis. Tum surgens Vuestonus: His nostris articulis, Domini mei, iam assensit ac subscripsit synodus tota, præter paucos, uobis iam cum rationibus suis nō incognitos. Respondimus tamen illis per trinos dies, ea conditione, ut illi nobis uicissim diebus toridem respondeant: qui est ueræ disputationis ordo. Quare si possunt illi suum dogma tueri, age fiat ita. Aelmerus: Videte obsecro hominis istius pudorem. Quàm audenter mentitur? Quid enim tibi unquam D. prolocutor promissimus? Neq; enim unquam disputare: sed tantum orbi testatum, quid apud nostras conscientias sentiremus, facere uoluimus. An non meministi cum subscribere negaremus, nos obtulisse ad reddendum huius nostri facti rationem, uti iam utcumq; fecimus: parati amplius & clarius facere. Nunquam tamen in disputationem consensimus. Itaq; uituperandi illi uidentur, qui hanc disputationem appellarunt. Proinde nullum à nobis expectate deinceps responsum, nisi uos ipsi prius argumentis nostris (uti à principio constitutum fuit) responderitis. Alioqui si iam uobis respondere assentiamur, perinde quasi nostra dilueritis, causæ fraudi futura est nostra responsio, absq; ulla spe fructus alicuius: quandoquidem apud uos iam decreta & definita est sententia: utcumq; tandem contra disputando eamus, nihil efficiemus.

Diei Sextæ Acta.

Proxima sequente congressione, quæ dies fuit Octob. 30, prolocutor D. Ioannē Filpotum rogat: Velit ne in quæstionibus ipsdē ipsorum uicissim respondere argumentis? Qui lubenter se quidem facturum dicebat, modò ipsi priores, id quod promiserant, adductis iam argumentis sint responsuri. Nam alioqui quo iure id à se contenderent illi, qui nondū unico ipsius mille argumentis producto satis fecerint? Quod si facturi sint, pollicetur sese deinde omnibus quandiu cumq; libuerit responsurum. Cui tum Vuestonus: Ea quæ uellet, in medium adferret, nec defuturum ei Morgamum qui responderet dicebat. Tum nihil moratus Filpotus, resumpto iterum argumento, quod persequi prius nō licuit, sic pergit. Cum humanum Christi corpus in coelos ascenderit, ibiq; ad patris dexteram confederit, fieri nullo pacto potest, ut super terram in sacramento existat inuisibile, quantumcumq; hominibus placeat. Hoc argumentū quum negaret Morganus. Filpotus: Hoc erat, inquit, quod probaturus eram, si me passi fuissetis quod nūc facturos spero. Nam una eademq; natura haudquaquā capax est contrariorū. Atqui corpus Christi natura quædam est humana, non diuina. Non potest igitur in se recipere contraria & pugnantia: neque etiam quicquam quod huic naturæ sit contrarium, adeo quod illam perimat. Atqui corporaliter adesse, simulq; eodem modo abesse: puta, si mul eodemq; momento esse in coelis & in terra corpus aliquod corporaliter: sunt ita pugnantia, ut prorsus aduersentur humanæ corporis naturæ. Proinde dici non potest uerè quod humanum Christi corpus illud idem quod ascendit in

in coelos, simul eodemq; momēto sit in coelis & in terra, siue uisibiliter addas, siue inuisibiliter. Morg. Maiorem syllogismi probato. Ioan. Filpotus: En tibi Vigiliū, qui & uetus est autor (& ab ipsismet Rom. pontificib. catalogo S. ascriptus, cui etiam dies festus nuncupatus.) Morgan. Est ne hoc scriptura agere? Doce ex scripturis, quod affirmas. Ioan. Filpotus: Faciam sine mora. Paulus Christum affirmat per omnia nobis similē, excepto peccato. Quapropter quod negatum est naturae corporis nostri, puta, ut sit simul eodemq; momento Londini uisibiliter & Lyncolniā inuisibiliter, &c. atq; omnibus creaturis eodem modo (uti Didymus & Basilius affirmant) ut ne Angeli quidem ualeant eodem momento in diuersis locis esse: illud sanē & Christi corpori negatum assero: ac proinde cōtineri corporaliter in sacramento non posse. Vuestonus: Deriuata in se respondendi parte, negare se dicit Christum per omnia nobis similem factum: atq; huius responsi fidē se facere ex eo quod Christus haudquaquam conceptus sit more nostro ē uirili semine. Filpot. Sed uirtute tamen spiritus sancti conceptam carnem ex uirginis carne, per omnia nostrae similem habere, fatendum est, excepto semper solo peccato. Morg. Non potes tamen ex hoc dicto Pauli, tuam maiorem, satis probare. Filpotus: Itā ne uos nihil praeferat dolos, calumnias & cauillos habetis? Addam alia scripturae testimonia, postquam hoc nō placet, Vigiliūq; tam impudenter reijcis. D. Petrus in sua concione, quam Lucas refert Act. 3, ita de Christo pronunciat: Quod illum oportuit cōlo recipi, usq; in finem & consummationem omnium rerū. Quae omnia sunt de ipsius humanitate dicta: Si Christum oportet cōlo contineri, non potest uti cogitatis, hic esse, in terris in sacramento. Morganus subrisit, nihil autem respondit. Harpsf. Vin' tu Filpote loco alicui Christum necessariō alligare? Ioan. Filpot. Nullam equidē uelim Christum necessitatem loci, aut rei cuiusquam imponere, praeter scripturae auctoritatem. At illa disertē pronunciat, Christum in coelis agere usque ad diem extremum, uti iam audiuius. Harpsfel. Quid hoc? Tūc ignoras, Christū Deum esse omnipotentem? Ioan. Filpot. Imō probē noui: ac de illius omnipotentia non dubito. Verū hic non queritur de Christi omnipotentia, quidnā possit: sed, quidnam agat. Agnosco, si uelit, ipsum ex lapide qui est in muro statim hominem posse facere: atq; etiam plures mundos ex nihilo. Nunquid autē quia haec potest, statim fiunt? Haec collectio nulla ratione constat. Nos de ipsius omnipotentia tantum credimus, quantum scriptura sancta nos docet. Ea porro tradit, ipsum in cōlo esse usq; ad diem aduentus sui. id quod credere omnino necesse est. Vueston. Hui quid audio? Christum ne cōlo tanquam carcere includis? Ioan. Filpot. Num tibi cōelum carcer? Faxit Deus, omnes ad hūc carcerem ueniamus. Harpsfel. Non significatur uerbo Oportet, ea necessitas quam tu existimas, multisq; id exemplis scripturae possem docere. Paulus ad Timoth. Oportet (inquit) episcopū unius uxoris uirum esse. Num ex eo colliges necessarium esse ut Episcopus uxorem habeat? Ioan. Filpot. Nihil habet hic locus simile cum eo quem citauimus. Oportet in conferendis scripturarum locis aliud quā ipsas nudas uoces intueri. Porro Paulus tibi monstrat tantum hoc: qualisnam esse debeat Episcopus. At Petrus ostendit ubi necessarium ubi Christus quarendus: & nos simul aduocatum habere in coelis credamus) Hoc tuum responsum non magis par est meae quaestioni: quā si modo dicerem, Oportet te hic esse, quo dicto uellem te hic ita esse significare, ut eodem momento alibi non esses: tu uerō negares obiectioni alio, Oportet te uirum esse bonum, quo sanē nō efficit ut sis bonus, cum alioqui possis esse pessimus (uerū isto affirmatur, qualisnam esse debeas, etiam si non sis) Viden' quā parum apte meo responderis argumento?

Vigilius.

Heb. 9.

Phil. 2.

Didymus.

Basilius.

Nū Christus necessariō in cōlo loco.

Omnipotentia Christi.

Oportet.

Hic Vuestonus rem inclinantem adiuturus, aliud oportet allegauit: Oportet, inquit, hæreses esse. Quid ais? Num necessario futurae sunt hæreses propter hoc dictum? Filpotus: Non id aio, nisi addas quæ mox sequuntur, Vt electi probentur, & manifesti fiant. Vuestonus: Quid ais? Nullum ne tempus absq; hæresibus? Filpotus: Nullum prorsus eiusmodi noui tempus. Namq; ab ipso Abelo & Caino, quæ tum coeperunt, semper manserunt hæreses. Vuestonus: Vin' tu Filpote Morgano respondere in uno atq; altero argumentor. Filpotus: Si prius uni meo argumento respondeatur, idq; ratione dissolatur. Vuestonus: Quid? Tu nullo responso uis esse contentus. Filpotus: Vós ne mihi respondistis, aut argumentum ullum dissoluistis? Iudicent quotquot adsumt docti, quam uarijs & uanis potius cauillis elusus sim. Principio ad Vigilij autoritatem nihil est dictum (quamuis uetus est ille doctor) nisi quod uerba illius non erant scriptura sancta (id quod posset ad omnia uestra dogmata respondere) Ad Petri uero dictum rogastis: num Christum carcere clauderem? Viderint modò eruditi homines iam hoc cene sit respondere ad rem appositæ? Morganus: Agnoscis ne Catholicam Ecclesiam, ut ei te subijcias? Filpotus: Imò uero ac lubens: si illa sit Catholica Ecclesia. Sed cum tam multa de Ecclesia loquaris, uelim ex te scire, quid sit Ecclesia? Morganus: Ecclesia diffusa est & dispersa per totum orbem. Filpotus: Hæc nimis obscura est, ac penitus confusa definitio. Perinde enim incertus sum atq; antea, necdum satis scio quid Ecclesiam uoces. nam Ecclesiam nullam agnosco, præter eam quæ fundata est in uerbo Dei super (ut ait Paulus) fundamentum Prophetarum & Apostolorum, hoc est, scripturas Dei. Moremannus: Quid ego audior? Num scripturæ ante Ecclesiam? Filpotus: Cui dubium? Moremannus: Sed aliud probabo iam inde à Christo ipso. Certè enim ante ullas scripturas editas erat Ecclesia, nam Matthæus primus scriptor, uix duodecimo anno post Christum passum coepit Euangelium scribere. Num ante hoc tempus erat Ecclesia? Filpotus: Totum argumentum nego. Nam falleris in eo quod scripturæ uocabulo putas id tantum significari, quod ab hominibus mandatum est literis. At reuera tamen omnes prophetiæ spiritu Dei propositæ, iam scripturæ erant, antequam atramento in chartis exaratae essent: quoniam iam scriptæ & inscriptæ erant priorum hominum cordibus & animis, ac deinceps inspiratae ori Apostolorum Christi per spiritum ipsius. Exemplo sit Angeli salutatio: quæ certè scripturæ erat Christi & uerbum Dei, antequam ullis literis exarata esset. Moremannus: Phy, phy, non possum hoc intelligere. Scripturam ne appellas Dei, quod nondum scriptum est? Filpotus: Miror quamam hæc sit tua eruditio. Vtinam nunquam daretur durior antagonistes. Vuestonus: Hoc nimis arroganter abs te dictum. Ante te audes D. Moremanno opponere, uiro grauissimo & eruditissimo, tu inepte atque insane? Tu dignior qui in Bedlem mittaris, quam qui in coetum hunc dignissimorum uirosum uenia. Tibi nihil unquam satis est, homo ad turbas & rixas tantum natus. Proinde iubeo deinceps ut hac synodo abstineas. Quid uobis uidetur Domini mei? Pfaffi: Placet. Filpotus: Ego me terq; quaterq; beatum existimo, quod ita hoc coetu iam excludor.

Morganus surgens, cum nescio quid in aurem insusurrasset prolocutori, tum sic est Filpotum allocutus Vuestonus: Ne tu fortassis temerè hanc Synodum accuses, quasi non sit facta dicendi potestas: age lubet, atque potestatem facimus huc deinceps, uti antehac accedendi, modò ueste talari indutus accedas, & cum typeto, uti nos uides, neq; unquam loquaris nisi à me iussus, Filpotus: At ego malim abesse omnino.

Anno 1554.
Papismus in
Anglia resti-
tutus.

Hicq; colloqui illius exitus fuit, in quo utra pars argumētis fuerit superior lectori æstimandum relinquo. Verūenimvero, ut ut inter theologos disputatum est autoritate, subscriptione obtinuerunt partes Marianæ. Siquidem in comitijs

comitijs illis prorsus in religionem pontificis Romani decretum est, legesq̃
 sciscuntur, quæ omnes homines in illius uerba ac decreta omnia iurare coge-
 rent. Henrici regis atq̃ Edouardi acta contra primatum sedis Romanæ rescin-
 derent, missas, altaria, statuas, cultus ac ceremonias in templa reducerēt, leges
 ac tabulas sex articulorum, quas suprà antiquatas diximus, in usum reuoca-
 rent. Quo factum est, ut episcoporum superba autoritas, quæ prius frige-
 bat, plagamq̃ mortis (ut cum Apocalypsi loquar) acceperit, redintegratis denuo
 uiribus, ceu rediuisa respirare cœperit, in multam bonorum perniciem. De
 episcopo Vuintoniensi, atque item Londinensi Bonero, superiorilibro dixi-
 mus, quorum alterum in turri, alterum alibi in custodia habebat Edouardus
 dum uiueret: horum nunc uterque in pristinam cathedram restituitur, non
 sine magna religionis Christianæ calamitate. Atq̃ Bonerus quidem in primis
 moræ impatiens, continuo potestatis suæ specimē daturus, decreta inquisitio-
 nis longē lateq̃ per uniuersam eparchiā emittit, in articulos 37 qui ad clerum,
 totidemq̃ ac plures qui ad res laicorum pertinebāt redacta. Nempe num quis
 per ditionē suam sacerdos coniugatus esset, aut uxorem quam Edouardi tem-
 poribus duxerit, nō repudiaret. Num quis in tota sua dioecesi coniugia sacer-
 dotum probet, tueatur, aut coniugatos huiusmodi ad se recipiat. Num sacra-
 menta, & sacramentalia ritē administrantur, horæ canonicæ, diesq̃ festi seruen-
 tur. Num quis inter suos hæretica labe aut suspitione usquam laboret, aut mi-
 nus catholicus uideatur, uel talibus patrocinium præbeat. Item si quis in-
 ter suos sit sacrificus, qui templa minus frequentet, qui doctrina dissentiat,
 qui secretas conciones prælectionesq̃ exerceat, qui sacramentum altaris
 non percipiat, aut percepturis quoquo modo contradicat, qui conciona-
 ri, non legitima donatus autoritate soleat, qui pro rege & regina oraturus,
 nomen regis Philippi, & reginæ Mariæ, non exprimat in missa sua ac liturgijs,
 qui pro ueteri more dies festos ac ieiunij sacros hebdomadatim parochianis
 non prænunciet, qui uē sacris operetur, non initiatus prius, non uestitus, non
 uertice rasus, siue non alia in auctoratus ordinatione, quam schismatica illa, quæ
 Edouardi temporibus recepta est. Deniq̃ qui quater quotannis ad minimū,
 suis nō edisserat clarē distincteq̃ præter articulos fidei suis parochianis decem
 præcepta ueteris legis duo præcepta nouæ legis, septem opera misericordiæ,
 septem mortalia peccata, septem principales uirtutes, septem ecclesiæ sacra-
 menta, &c. Excipiunt deinde hos articulos alij item non minus ridiculi de or-
 namentis, sacro amictu, totoq̃ illo mundo suppellectilis ecclesiasticæ, de pi-
 xide, calice, hydrijs, pallijs, flammeis, lintheolis, leucopis, uasculis, thuribulis,
 candelabris, cereis, tintinnabulis, uelis, uexillis, crucibus, libris ad cantum, ad
 supplicationes, ad missas accommodis: idq̃ genus sexcentis gerris Siculis, quas
 pleno rideat Calphurnius ore.

Atq̃ hæc hæc haftenus ad sacrum duntaxat ordinem pertinebant. In laicos por-
 ro his ferē articulis quæsitum est: Si quis sit intra ditionis ipsius pomeria, qui
 sacris initiatum sacerdotalibus ui aliqua aut cōtumelia affecerit, qui decimas,
 ceteraq̃ uectigalia ecclesiastica persoluere deneget: qui missam detrectet
 adire, uenatu, aucupio, alio uē colore quocunq̃ se subducens ē templo: qui di-
 cto facto uē minimū cōtemptū uel missæ, uel panis aut aquæ sanctificatæ, pal-
 marū, cinerū, chrisimatis, sacramentorū deniq̃ aut sacramentaliū, siue exequia-
 riū præferat: qui uoluntatē hominis neget esse liberā, cunctaq̃ necessitate me-
 tiatur absoluta: quiq̃ fidei absq̃ admixtu bonorū opusculorū iustificationē tri-
 buat: qui quadragesimā proximē exactā absq̃ criminū confessione, mensaq̃
 cōmunionē præterit: si quis sacrifico sacris operaturo obstrepat, illudat, aut
 mineat: si cui fastidio supplicationes sint publicæ, qui uē nondū finito sacro cul-
 tu ē tēplo recedat: qui festiuis diebus operis quid faciat: qui gnarus mulices in

Articuli Boneri
Londinensis.

De Christo hic
nullū uerbum.

choro nō cātillet latinē, q̄ prius idē in uernaculo sermone factitarat: qui piscu-
lentis diebus carne nō abstineret: qui ostensa sacra hostia caput dimitteret, aut
per colūnas sese occultaret, templō ue recederet: si quis typographus schisma-
ticos libros communiū precum sub Edouardo receptos diuendat diuulgetq̄:
Item sicubi per templorum parietes scripturæ eiusmodi cernerētur, quæ pro-
miscuū ciborū esum, aut matrimoniū usum sacerdotib. permitteret, &c. Quod
siquis horū aliquo non crimine solū, sed & suspicione teneret, eius hominis &
prænomē & cognomentū, tum insuper lōcus ubi habitaret deferri mandabat.

Ex ijs perspicuum uidere est, quantā in Angliā ruinam sincera Christi reli-
gio, quantumq̄ uulnus bonorū omniū acceperint conscientia: postquā pseu-
doepiscopis istis restituta iterum lege sua ac potestate (quam ex officio appel-
lant) prætoria, ita in manibus rerū omniū habenæ permittebātur, ut nemo con-
tra eos toto in regno hiscere nisi uitæ periculo auderet: sicq̄ rursus ab iisdē re-
gebantur, ut nemo rursus tacere, nisi cōscientiæ periculo debuisset. Quæ ex re
tristissima rerū Brytannicarū facies ubiq̄ & squalor reipub. discrimina, carce-
res, incensiones bonorū assiduæ, malorū deniq̄ ceu diluuiū longē lateq̄ exun-
dare, ac uastare cœpit omnia. In qua tam luctuosa regni conditione, illud mihi
difficile accidit explicatū, maior ne improborū crudelitas, an bonorū constan-
tia mirabilior fuerit. Quibus de rebus his nūc proximis commentarijs, *quæ nō*
regis, dicere adgrediemur, quo illustrius pateat Christianorū oculis, quam nō
abs re tot retro seculis, de nouissimis his tēporibus in sacris Dei literis prenū-
ciatū sit. Quæ an nouissima sint nescio: certē omniū sunt periculosissima: adeo
nūc humana ingenia ad sanguinem nescio quo pacto ubiq̄ ferē inclinare ui-
deas. Atq̄ uerō de Mariana nunc persecutione auspicaturus narrationem, pri-
mū de Christiana & singulari cōstantia generosæ adolescentulæ, D. Ioannæ,
Ducis Suffolcensis filiæ, mentionem nequaquam hic prætereundam duxi. Cu-
ius ut historiam à principio cognoscas, rem hic paucis accipe.

*Historia de D. Ioanna Graia, filia Ducis Suffolcensis: quæ quum à senatu Regina esset
designata, constans in fide Euangelij à Maria capite plexa est.*

Anno 1554.

Nuptiæ in mor-
te regis.

Ioanna Regina
testamento Edo-
uardi desi-
gnata.

*Edouardus rex 16 annos
et 8 menses et 15 dies
vixit in anno 1553
et 1537*

Patriciorum
& plebeiorū in-
testina odia.

A Egrotante primū rege Edouardo, Northumbriæ dux (penes quem sum-
ma tū erat & arbitraria rerū gerendarū potestas) consilia agitāt cū Duce
Suffolcensi, filiā ut suam filio ipsius in matrimoniū daret. Non hic excutio nu-
ptiarū harū mysteria, nec morbū regis, occultasq̄ Ducis petitiones exquiri,
nec ea cōiecturis in præsentia tanquā uestigijs uenior, quæ facilius deplorari à
nobis, quàm nūc emendari possunt. Verū ita res habuit: Dum illi tam alieno
tempore in publico omnium luctu suas agitāt nuptias, Edouardus Rex aggre-
decumbēs, suam propemodū agit animam: quali indole, pietate ac literis prin-
cipem uix scio an Angliā post eum sit habitura. Ne longum faciam, finitis de-
mum nuptijs, ac ingrauescente magis magisque regis morbo, quum iam de sa-
lute illius, omnia uiderētur desperata: perfectum interea est, instinctu quidem
paucorū, at non sine suffragijs tamē ordinū & iureconsultorū omnium, ut rex
testamentaria uoluntate sua, hereditariam regni successionē in Ioannam hanc,
quam dixi, Ducis Suffolciæ filiā, Henrico octauo ex sorore proneptim deuol-
ueret: Præterita interim utraq̄ sorore, Maria & Elisabetha. Solus ē iure consul-
tis D. Halesius euangelicus & iudex, quo nullus in tota Angliā fuit incorru-
ptior, Mariæ suffragatus nō subscripsit, de quo postea (si permiserit Dominus)
plura. Hisq̄ ita constitutis, ac subscriptione omnium cōsignatis, paucis post
diebus Edouardus Angliæ rex, tantæ spei adolescens, decimo sexto suæ æta-
tis anno, magnitudine morbi adhuc nō satis comperti moritur: simulq̄ cū illo
Anglorū fortuna ferē uniuersa moritur & dignitas. Hic in misero sanē statu res
erāt Anglorum relicte. Tum eum multo etiā miseriorem reddidit patricio-
rum & plebeiorum intestina inter se & capitalis simultas. Mortuo igitur Edo-
uardo, suffecta est in eius honoris titulum, ex consensu quidem nobilium,
sed

sed ipsius admodum refragante uoluntate, Ioanna hæc: quæ Londini mox publico præconio perq̃ celebriores quasdam ciuitates regina recipitur & salutatur. Erat huius adolescentulæ ætas, regis Edouardi annis haud multum impar: quem tamen illa eruditione, literis ac linguis non solum æquaret, sed superaret etiam, sub doctissimo uiro Ioan. Aelmero instituta. Quæ si tam foelicè sortita fortunam esset, quàm cum foelici ingenio non infoelicem coniunxit educationem, non modo cum Aspasij, Sempronij, Gracchorum matre, & literaria laude commendatissimis quibusq̃ foeminis, sed uiris, Academicis etiam titulum hæc Londini geruntur, Maria fratris audita morte, latebris ac fuga sibi procul Londino cavit, populari potissimum fauore freta, quanquam nec oc cultis interim ex nobilitate forsân consilijs destituta. Northumbriensis ubi eius uidet obstinam, nec omnia satis ei ad sententiam succederent, comparato quantum potest exercitū, ac conscriptis copijs, ad persequendam Mariam mouet: perfacile, ut uidebatur, hoc negotium confecturus, si suo frui impetu licuisset. Verum quia in recenti regno nihil sibi adhuc permittere priuata auctoritate audebat, ex publico senatusconsulto rem omnem gubernare cogebatur. Quo factum est, ut itinerum metę, ac dierum spacia, quid, quantumq̃ quo quo die conficeret, ex formula illi mandaretur, quàm prætergredi nec licitum erat ei nec tutum. Inter hæc Maria huc illuc uarijs iactata itineribus, ac tuta sequens, tandem in Northfolciæ, Suffolcięq̃ fines contēdit: ubi Ducis nomen quàm maxime inuisum, ob rusticorum stragem recens editam, intelligebat. Vbi demum undecunq̃ corrogatis populi præsidij, in castello Fremynghamensi aliquandiu se cōtinuit. Ad quam primi omnium aduolarunt Suffolcenses, quorum semper accerrimū fuit in propagando Euangelio studium, operamq̃ suam quam moueret contra eum religionis statum, quem frater reliquisset Edouardus. Quid multis? Accepit illa conditionem, fidemq̃ ut quisquā posset credere, suam interposuit: quam si postea tam constanter seruasset illa, quàm ipsi lubenter corporibus & armis salutem tegebant illius, rem fecisset, mea opinione, & ipsius dignam nobilitate, simulq̃ imperium forsân sibi ipsi firmius maiori cum tranquillitate & diuturnitate peperisset. Nam quantumuis per te potentia polleas, difficilis tamen diuturnitatis custos perfidia est, difficilior metus: omnium uerò difficillima, crudelitas. Hunc itaq̃ in modum euangelicorum maxime septa præsidij Maria, cæteros quosq̃, cum ipso Duce, ad conditionem cōpulit. Quæ quum ita sint, indigna profectò uidetur mihi uox Maria illa qua Suffolcensibus postea fidem sibi datam, per supplicationem appellans, respondit: Quoniam, inquit, membra quum sitis, regere uultis caput uestrum, intelligetis tandem, capiti subesse membra, non præesse oportere. Quo tempore porro, eademq̃ de causa, in generosum quendam D. Dobum, qui non procul oppido Vuindamo habitarat, animaduersum est: qui propterea in medium forum ter productus, publicā subire ignominiam cogebatur. Sed ita sit communi hominum more, ut semper ferē simus, quum officijs egenus aliorum, ad quærendam gratiam, quàm postea acceptis beneficijs, ad referendam paratior. At enim bene hoc habet, quod unum miseris mortalibus firmo esse solatio queat, quod æquitas & fides quantumlibet exclusa à terris, apud homines non reperiatur, certò tamen in cœlis reperietur apud Deum. Sed quoniam historiam scribimus, nō de officijs: Suffolcenses istos mittamus paululum. Qui quantū sua promptitudine & sedulitate apud Reginā promeruerint, nō hic disquiro, quid aut illa præstiterit, res ipsa, aperta uoce, totaq̃ persecutionis huiusce historia testat̃. Habetis nūc ergo Mariā ex fugitiua Reginā factam, Habetis ē summis periculis & metu eō emergentem, ut ipsa metuēda

Io. Aelmerus.

Maria p̃fugit

Maria a Suffol
censibus Euangelijs adiuta.Suffolcensium
supplicatio reie-
cta.D. Dobus ob
supplicationem
reginæ oblata,
publica ignomi-
nia affectus.
Patriciorum et
plebanorū inte-
stina odia.

Nobiles sangui-
ne pecuniario
mulctati.

Vide folio 708 d. 1°
cum summo exordio

sit ceteris. Habetis denique positum eius in manu potestatis gladium, quæ quo modo postea exercuerit hoc nunc libro audiamus. Postquam itaque ut dixi, per euangelicos sic amplificata, subactisque hostibus, cuncta iam tuta uidet, e castris Lodin, multorum magno plausu, sed plurimum maiori metu, omnium uero maxima assentione producit. Vbi primum regni sui auspicia à sanguine Ioannæ huius adolescentulæ exorditur, quam in ipso mox aduentu custodiæ haberi mandat, cumque marito securi non multis post diebus mulctat. Deinde Northumbrien sem, nec multo post Suffolcensem, Duces capite plectit. Cæteri uero nobiles sanguine tantum pecuniario suam luunt rebellionem: quemadmodum fufius à nobis alio in loco, in uita Cantuariensis, explicatum est. Cæterum quod ad Ioannam attinet, quatrimum antequam ad supplicium educeretur, uenit ad eam Feknamus (qui postea in abbatem Vuestmonasterionis emallectus fuit) de Regina uoluntate eò missus, ut sententiam eius, de ijs quæ ad religionem & fidem attinent, exploraturus: si quid à Pontificia disciplina aberraret, denuo in uiam (quam ipsi iudicant) reduceret. Eius uero colloquij summam eo compendio, quo ab ipsa excepta est, & euulgata, nos hic subiiciendam, tibi que Lector æstimandam censuimus.

COLLOQUIVM INTER FEKNAMVM ET

D. Ioannam, Ducis Suffolcensis filiam, quatrimum
antè quam capite plecteretur.

Feknamus: Domina, indolesco tristi & ærumnosa fortuna tua, sed nihil addubito, quin acerbitatem hanc satis constanti & masculino animo sustineas. Ioanna: Gratus est accessus tuus, modo Christianæ exhortationis causa aduenias. Quod ad calamitatē attinet (est Christo laus) adeo mihi molestia non est, ut eximij potius fauoris Dei sacramentum esse ducam, quanto nunquam alias maiori me complexus est. Quapropter nihil est quod ea res, quæ mihi tam salutaris sit, tibi, aut ijs qui uerè mihi fauent dolorem pariat. Fek. Missus à Regina, eiusque senatu uenio, ut te in orthodoxa ueritate institutam: etiam si ea mihi de te spes sit, ut nihil esse opus sentiam. Ioan. Equidem gratias habeo Reginae sublimitati, quæ mei submissæ ipsius subdita uerit non obliuisci, simulque confido, te munere hoc tibi credito pie sincereque perfuncturum. Fek. Quid ergo exigitur in Christiano? Ioan. Ut in Deum credat patrem, filium, & spiritum sanctum: unum Deum, & tres personas. Fek. Quid, nihil ne aliud in Christiano præter fidē solam in Deū requiritur? Ioan. Maxime uero. Nam & credere in eum, & diligere eundem oportet, toto pectore, tota anima, totisque uiribus, simul & proximos tantumquam nos ipsos. Fek. Recte fides ergo per se sola non iustificat, aut seruat. Ioan. Imò fides, ut inquit Paulus, sola iustificat. Fek. At idem Paulus confirmat, quod si fidem omnem habuero, charitatem non habeam, nihil sum. Ioan. Verissimum, quod dicis, inquit. quo pacto enim eum diligā, in quem non credam: aut qua ratione illi fidā, cuius nulla dilectione afficior? Fides & charitas coniunctim se comitantur, at charitas tamen fide comprehenditur. Fek. Quonam pacto diligendus est proximus? Ioan. Dilectio proximi in ijs consistit, ut famelientem cibo, nudum uestibus, sitientem potu subleuemus, breuiter, ut eadem illi faciamus, quæ nobis ipsis fieri uelimus. Fek. Proinde necessariò adiungendum est pie agendi studium, alioqui sine operibus fides satis momenti non habet. Ioan. Illud falsum, affirmoque si dem solam adferre salutem: attamen Christianos, ne degeneres discipuli sui præceptoris uideantur pijs operibus studere decet, quæ tamē ad salutem ipsam non conferunt. Nam quum omnia egerimus, serui sumus inutiles: sola que in sanguinem Christi fides seruat. Fek. Sacramenta quot sunt? Ioan. Duo, baptismi, & cænæ Dominicæ. Fek. Quid ais, an non septem sunt? Ioan.

Fide sola iustifi-
camur.

Ioan. Quibus scripturæ argumētis id me docebis? Fek. De hac re alius erit agendi locus. Dic tandem quid his duobus tuis sacramentis significatur? Ioan. In baptisimi sacramento aqua foris emundor, intus spiritu renascor, & renouor. Estq; lauacrum hoc ceu sigilli uice, quo sciam me in numerum filiorum Dei insertam esse. Rursus coenæ sacramētum tanquam certum foedus ac symbolum accipio, me sanguinis illius precio, quem in cruce largiter pro nobis effudit, participem uitæ æternæ fieri. Fek. Quid, an non uerū Christi corpus & sanguinem in synaxi percipis? Ioan. Equidem ita credo: in coena, nec carnem nec sanguinem Christi carnali aliquo modo, sed spirituali magis ratione simul cum pane & uino percipi. Qui panis quum frangitur, & uinum quum hauritur, me ritē admonent corporis Domini pro me fracti, & sanguinis in cruce profusi. Cū pane itaq; & uino, simul beneficia illius & corporis attriti, & sanguinis in cruce exhausti pro peccatis nostris, percipio. Fek. Atqui an non Christus expresse hæc habet uerba: Accipite, edite, hoc est corpus meum? Quæ lux clarior hac uoce esse potest? An non significanter at si tantopere externam faciem uerborum spectare, ac urgere uelimus, dicit & idem alibi, Ego sum uitis, Ego sum ostium. An non Paulus quoq; eum uocare quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, affirmat? Absit à me tantum facinus, ut unquam uerum Christi & naturalē corpus carnali ratione esitem: ita enim aut meam auferrem redemptionē, aut duo corpora, duosq; Christos, aut duo decim etiam corpora illius statuerem. Siquidem unum corpus in cruce fixum est: tum si alterum illi exedissent, necessario efficeret, ut aut bina illi corpora fuisset, aut si unicum fuerit, hoc ipsum aut in cruce minimē subactum, fractumq; aut certē à discipulis non præmansum esse, fateamur oporteat. Fek. Perinde est Christo facile, pro sua omnipotentia corpus in coena præbere ad uescendum & bibendum: ac difficile non erat illi, citra uiri commercium de matre nasci uirgine, aut pedibus aquis inambulare, siue aliud id genus quoduis miraculum nutu solo potentia suæ edere. Ioan. Fateor, si miraculū tum illi in coena exhibere libuisset. sed nihil huiusmodi id tēporis decreuit facere: tantū id uoluit, corporis & sanguinis in cruce pro peccatis atterēdi cōmuniōnem impēdere. Cæterum hoc unū mihi respōdeas uelim, ubi nā Christus tum erat, cum hæc diceret: Accipite, edite, hoc est corpus meum? An non mensæ unā cum suis accubuit unus? Necdum enim mortem, ante alteram lucem, oppetierat. Age, quid accepit ergo aliud, nisi panem? quid fregit, nisi panē? quid porro dedit, nisi panē? Quod itaq; accepit, id fregit: quod fregit, dedit: quod dedit, id illi manducabant. Atqui interim toto hoc tempore unā cū illis mensæ interfuit, præsensq; à discipulis cernebatur, aut ipsi egregiē profectō fallēbantur. Fek. Fidem tu quidem collocas in eos autores, quorum leuis & instabilis doctrīna, nunc huc nunc illuc fluctuat, ex eodem ore, quod aiunt, siue mul & calidum & frigidum spirans: nō autem in ecclesiam, cui soli fidere conueniebat. Ioan. Fides mea solidissimis diuinæ scripturæ firmamētis, nequaquam ecclesiæ innititur. Ea enim si uera & genuina sit ecclesia, se suatq; omnia ad certissimos uerbi diuini gnomones exigit: non autem contra, ad huiusmodi placita uerbum Dei accomodandum est, nec fides mea. An ideo ecclesiæ fidei, solum antiquitatis causa? Aut illi ne ego ecclesiæ fidē sim habitura, quæ me bona magnaq; coenæ Dominicæ parte defraudauit, nec quenquam hominum ad utranq; sacramenti speciem præter se solos admittit? Quod quum nobis negant, partem nobis salutis negant. Eam igitur nō ueram esse ecclesiam, nec germanam Christi sponsam, sed sponsam diaboli, liquidō dixerim: quæ sic coenam Domini, partim auferendo, partim addendo polluit. Dico huic ecclesiæ Deum additurum plagas, partesq; eius à libro uitæ deleturum. Hoc cōne

H didice-

Sacramentum
baptismi.
Sacramentum
coenæ.

Omnipotentia.

Ecclesia:

didicerunt à Paulo, qui Corinthijs suis utramq; sacramenti partem tradidit. An huic ecclesiæ me credere postulatis? Absit. Fek. Non sine graui causa id ab ecclesiâ factum est, ad uitandam hæresin, quæ tum emergere inceperat. Ioan. Quid audio? An ecclesiâ audebit Christi legem ac instituta antiquare, ob causæ quæcunq; prætextum? quamobrem igitur Dominus in Regem Saulum tantopere offensus dicitur? His alijsq; id genus argumentis persuadere nitebatur, ut ecclesiæ decretis acquiescerem, sed frustra. Multa inter nos alia agitabantur: sed hæc præcipua erant capita.

Finitis his colloquijs, Feknamus quum ualere me iussisset discedens, dolere se aiebat, addens se certum scire, nos deinceps nunquam conuenturos. Tum ego: Verum, inquam, nunquam nos conuenturos certissimum est, nisi Dominus cor tuum conuertat, scio causam tuam esse perditissimam. Itaq; rogo Dominum in uisceribus misericordiæ Iesu Christi, ut tibi sanctū spiritum suum impartiat: uideo enim illum donasse te magna dicendi facultate. Atq; ita tandem discessum est.

Epistola parenetica Illustrissimæ Heroïnæ, D. Ioannæ, quam in calce Testamenti noui inscriptam, sorori Katerinæ misit, pridiana nocte ante decollationis suæ diem.

Mitto ad te Katerina soror librum, etsi foris quidem nullo auro bractearum, intus tamē quouis auro & Margaritis infinitis modis superiorem. Codicillus est Diuinæ legis, & nouissimi testamenti fœdus, quod nobiscū miserimīs peccatorculis pepigit Deus. Cuius ductu, si te sequacem præbueris lectricē, perducēris non ad huius mundi omnibus momentis nutantia bona: sed ad ueræ felicitàtis, atq; æternæ uitæ immortalem possessionem. Docebit te & piē uiuendi, & bene moriēdi rationem. Deniq; plus hinc tibi lucri accelerum est, quàm alioquī ex infœlicis & captiui parentis tui, terris & latifundijs omnibus. Quemadmodū enim, si integræ illi res mansissent, & incolumis staretus, ad te, quæ iam proxima es, hæreditaria illius omnia bona obuenerint: ita si nunc gnauius & studiosē felicitàssimum huius testamenti aruum colueris, eam reperies margaritā, eas tibi opes parabis, quas nec rapaces auaritiæ manus eripient, nec fures deprædabuntur, nec corrumpent tinea. Id unice sit tibi studio (chara soror) ut cum Dauide proficias & mediteris in lege Domini Dei tui. Sic uiue, ut quotidie discas mori: quo per mortē ad uitam cōtendas, nunquam deinde perituram. Nec te fallat teneræ etatis tuæ flos, & iuuentæ fiducia: quasi hoc nomine longiorē tibi uitā pollicens. Aequē enim citō (si euocari Deus) iuuenes & uirgunculæ teneræ, atque decrepiti abripiuntur senes. Assidue igitur in hoc incumbere, ut mori assuescas. Hoc quidquid est mundi, abiice. Diabolo obsiste, carnis respue cupiditates, teipsam totam exue, in Domino unice te oblecta. Sic deploras admissa tua, ne quid desperes tamen. Ita in fide sis alacris, ne interim immodica ruas confidentia. Semperq; cum beato Paulo dissolui expete, ut sis cum Christo: in quo quisquis est, etiamsi mortuus fuerit, non potest tamen non uiuere. Sic te compara, ac uitam institue, ut cum fidei seruo omnibus horis aduigiles, etiam nocte media: ne quum mors ingruerit, tanquam fur nocturnus, te imparatam, ac cum seruis Satanae stertentem, aut cum fatuis uirginibus oleo destitutam, aut inter eos quibus uestis deest nuptialis reperiat, atque ita ē nuptijs excludaris. Te in Christo exhilara, quod etiamnum facere te confido. Quoniamq; professione & titulo censeris inter Christianos, huius ergo incede uestigijs, cuius gestas nomen, crucemq; rolle tuam: peccata tua in eius impone humeros, atque eum perpetuò amplectere. Quodq;

Quodq; ad mortem meam attinet, hortor te (adamata soror) mecum pariter lætari uelis: quando à corruptione ad incorruptionem me mors ista transferet. Persuasissimum enim hoc habeo, momentaneæ huius uitæ iacturam, mihi cessuram in uitæ nunquam desitura lucrum. Quam tibi etiam germana soror, opto mecum aliquando in Domino contingere. Interim custodiat te pietas illius, ut uiuens in timore ipsius, ita moriaris, ut integrâ fidem Christianam ad finem usq; tueraris. A qua nunquam te abduci patiaris neque spe uitæ, nec mortis minis. Nam si ueritatem illius abnegabis ullis uitæ huius præmijs, ille te uicissim abnegabit, & uitæ dies contrahet. Sin illi adhærebis, uitam tuam in longum producet, in consolationem animæ tuæ, & gloriam ipsius. Ad quam gloriam Omnipotens Dominus me modo, te posthac, quum illi uidebitur, perducatur. uale germana soror, ac fiduciâ omnem in Domino cōstitue, in quo solo uniuersum auxilium tuum situm est. Amen.

Tua germana soror Ioanna.

Verba D. Ioannæ quum ad supplicium produceretur.

Viri fratres Christiani. Sub lege atq; per legem sum morti adiudicata, non equidem ob scelus aliquod aduersus Reginæ maiestatem perpetratum, cuius nullius conscia sum, ut meam in hac re innocentiam apud uos profitear: uerum ob id quia consenseram illi rei, ad quam inuita cogebar uoluntate. Fateor tamen contra Dominum deliquisse me, tum quia carnis, tum quia mundi huius illecebris & cupiditatibus nimium indulsim, nec uitâ ad præscriptum sanctissimæ uoluntatis ipsius, eamq; normam quam è uerbo eius edocta sum accommodarim. Qua de causa, Dominus hoc mortis genere me nunc castigauit, idq; maximo merito meo. Quanquam ago gratias beneficentiæ ipsius ex intimo pectore, quod spacium mihi ad deploranda peccata in hoc mundo concesserit. Quam ob rem etiam atq; etiam uos rogo (Christiani commilitones) dum adhuc uitam spiro, ut iunctis simul precibus mecum, & pro me comprecemini, ut peccata mihi condonet diuina clementia. Simulq; testes mihi adsitis precor, me fidem christianam constanter hic ad mortem tueri, fiduciam omnem salutis collocans non alia in re, nisi in sanguine duntaxat Domini nostri Iesu Christi. Itaq; nunc uos rogo omnes, pro me & mecum prece-
mini. Conuersaq; ad Feknamum: Dicam ne, inquit, pace uestra psalmum hunc: Age, inquit ille, si libet. Tum illa explicato libro psalmum 51, Miserere mei Deus, à principio ad finem ingenti cordis affectu recitat. Rursusq; eo finito erecta ubi in pedes esset, chirothecas & sudarium D. Tylneæ ancillæ suæ, listes exitura pallam primum enodare aggreditur. Ibi tum licet opem ei laturus accurrat. Quem illa sese ut sineret pauxillulum rogat: atq; ad duas uertens ancillas generosas, quæ famulatum ei præstabant, illis se exuendam præbuit. Exiitq; demum mundo, tiara, ac peplo, sudarium illæ uelandis oculis in manus præbent. Secundo hæc licet flexis genibus supplex ab ea ueniam astipulatur: cui illa toto condonauit pectore, rogatq; ille ut cōcedat paululum eo, ubi stramina ponerentur. Quod ubi fecisset illa, per eum locum truncum, in quo auferendum erat ei caput conspicit. Tum illa ad licetorem: quæso, inquit, celeri manu rem uelis conficere. Quibus rebus ita præparatis, procumbit tum ingenua adolescentula, rogans hoc modo licetorem, an caput ei prius præscideret, quam se super truncum reponeret. Non ait ille, ô Domina. Tum illa linteo uelamine obductis oculis, ac obtecta facie, quid inquit nunc agam, quid nunc faciâ, ubi nam illud est: Ibi tum ex astantibus quispiam, caudex ubi esset manu præmonstrauit. Tumq; illa humiliter reclinato capite, stratoq; ac exporrecto

H ij in

in longum corpore: Domine, inquit, in manus tuas commendo spiritum meum, ad quam uocem imminens ceruiciliCTOR, reducto confestim ense, capite ple-
xam humi posttrauit. Anno Domini 1554. Februarij 12.

De D. Ioanna Carmen I. F.

Tu, quibus ista legas, incertum est lector, ocellis:

Ipse equidem sicis scribere uix potui.

Erat Ioanna hæc quam nos & Ianam populari cognomento dicimus, tum quum hoc modò moreretur, annorum 17 adolescentula, non amplius. Cuius mors hoc mihi indignior fuisse uidetur, non solum ob cultissimi ingenij illius singulares dotes: quippe quæ cum latinis, cūq; hebraicis sic & Græca coniunxit, ut declamare etiā in ea lingua, eaq; in ætate, idq; ex tēpore potuisset: et rum & ob hoc ipsum multo magis, quod nulla culpa nullo merito suo, hoc ei supplicium inflatum fuit: tantum quod infœlici fato parentes ipsam cum ea copulassent familia.

*Verba in libro
Brugiano in-
scripta.*

Rogata à D. Ioanne Brugio turris Londinensis toparcho, ut libro ipsius aliquid sua manu inscriberet, quod tanquam gratum sui mnemosynon seruare posset: hanc illi paucis, lineis delineauit gnomographiam: Quoniam ita à me, D. præfekte postulas, ut nonnullum in tam nobili libro tuo calami mei reliquam monumentū: obsequens igitur uoluntati tuæ, primū te hortor, proq; Christiano etiā officio moneo, uelis inuocare Dominū, quo cor tuum in legibus ipsius obseruantia inclinetur, teq; in uis ad animetur, uegetetq; ipsius: ne quando uerbum ueritatis auferat ab ore tuo. Viue, quasi quotidie moriturus. Sicq; morere, ut uiuas perpetuò, moriturus nunquā. Ne te fallat uitæ incerta uitæ fiducia. Mathusalē sicut te sacre doctæ literæ, quālibet in longissimos uitæ nimeros excessit, decessit tamē, habuitq; & ipse suum exitum. Et uerò, ut sapiens ille concionat Ecclesiastes: Tempus est nascendi, Tempus moriendi: meliorq; est dies mortis die natiuitatis.

Sua manu Iana, in Domino tua.

Carmen in carcere ab ipsa compositum, Senarius Iambus.

Deo iuuante, nil iuuat timor malus:

Et non iuuante, nil iuuat labor grauis.

Aliud eiusdem.

Non aliena putes homini quæ obtingere possunt:

Sors hodierna mihi, tunc erit illa tibi.

De Iana, Laurentij Hunfredi

Decastichon.

Iana iacet sæuo non æquæ uulnere mortis,

Nobilis ingenio, sanguine, martyrio.

Ingenium Latij ornauit fœmina musis,

Fœmina uirgineo tota dicata choro.

Sanguine clara fuit, regali stirpe creata,

Ipsaq; Regina nobilitata throno.

Bis Graia est, pulchrè Graijs nutrita camænis,

Et prisco Graium sanguine creta Ducum.

Bis Martyr, sacre fidei uerissima testis:

Atq; uacans regni crimine, Iana iacet.

De Iana Graia Ioan. Parkursti carmen.

Miraris Ianam Graio sermone ualere?

Quo primum nata est tempore, Graia fuit.

LECTO

LECTORI.

Quum primùm tēpestas hæc persecutionis Mariana in Angliā flagrare cœpit, multosq; uiros bonos passim eo opprimi incēdio, plures etiā periclitari uidē: adornata est hæc à nobis Supplicatio ad Mariā reginā, eiusq; regni proceres: qua temporū illorum sēuitiā si non prorsus sedarem, at lenire tamen pro uirili. Ac utinam tum apud reginam, consilijsq; duces ita ualuisse, ut uel submissas preces illi in consiliū, uel consilia supplicationis huius in usum adhibere uoluissent. Minus iā nostra hac opera in colligēdis tot Martirum nominibus & monumentis fuisset opus: Id quod multo equidem malebam, nō adeo ob labores hos nostros, qui minus iam in historijs istis uel tam multis nos defatigassent, uel tam luctuosis discruciasent: quā etiam multo magis ob hominum ipsorum incolumitatē, quorū uitam maluissem in reipub. quam memoriā in commentarijs nostris superesse. Interim supplicationem ipsam, etsi nihil ea profuisse uidebatur: tamen quia ad illa tum tempora pertinebat, nunc cū re quoq; coherere, cūq; Martyribus pariter cōiungere placuit, quibus utinam & prodesse eo tempore supplicando licuisset.

AD PRAEPOTES AN-

GLIÆ PROCERES, ORDINES, ET STA-

tus, totamq; eius gentis Nobilitatem, pro
afflictis fratribus

SUPPLICATIO

I. F.

ihil equidem addubito, Principes, Proceres, Patres nobilissimi, quin eximia autoritas uestra, diuinæ cuiusdam potentiae uicariam nobis imaginem representans in terris, semper & egit sedulo, & actura est, ut cum priuata dignitate uestra, publica simul uestrorum tranquillitas coniuncta, salusq; contineatur. Quid enim aliud uel à splendidissimo hoc loco expectare, uel de singulari uigilantia uestra, suspicari conuenit, quā in uobis, qui ductores sitis Reipublicæ, paratissima fore omnia, sicubi uel auxilij fidei, uel iuuandi uolūtatem res communis desiderabit? Quapropter ut summa ac singularis hæc, quam dico, industria uestra, cū absoluta prudentia, pariq; fide cōiuncta, neuiquā cōsilijs meis aut documētis egere potest: ita neq; ego hac nūc oratione uos interpellādos existimaui, quod aut facultati uestre quicquā adijci, siue in uolūtate aliquid desiderari queat. Verū sit nescio quo modo, ut quam hactenus interclusam mihi uocem ingens quidā stupor diu compressit, eandem nunc dolor, ac miseranda temporum horum contemplatio necessario aperiat, exprimatq;. Quis enim, uos obtestor, non toto inhorrescat peccatore: cuius id ferant aures? quis non deplorat? quem non ad gemitus, ad lacrymas pertrahat, cui nunquā cōspecta sit Angliā, tantum in Angliā effundi Christiani sanguinis, tot ciues ingenuos, tot liberos et innocētes promiscuē, cū foeminis uiros, capite & fortunis quotidie periclitari, cædi, exuri, laniari propē sine modo et numero: adeo, ut nō hos modò uniuersos qui audiūt, sed et famā ferme ipsam suppudeat, ea quæ apud uos quotidie gerunt referre. Quod si barbarus ex ultima Turcia Barbarossa, aut Scythicus hostis quispiā aliunde irrumpēs in Angliā, tantā hanc gentis uestre stragē designasset, haud minor fortasse calamitas, at minor profectō esset querimonia. Sēuitiā etsi omnino per se gra-

H iij uem,

uem, nationis tamen minueret distinctio. Nunc quorum saluti apud uos potissimum esse p̄fugium cōueniebat, eosdem uos ipsi capi, exagitari, discerpī, dilacerari, Angli Anglos, Magistratus subditos, Christiani Christianos, cernitis, & toleratis. Quicq̃ nuper sub Edouardi auspiciatissimi Principis diuino imperio florentissima tranquillitate, cum omni uitā non securitate solū, sed dignitate etiam perfruebantur: nunc iīdem, uertente se rerum humanarū scena, miseris cruciatibus pariter cum tranquillitate & patriam & uitam, quantum tueri nequeunt, deserere coguntur. Non quia ipsi iam alij sint quā olim fuerint, aut quia non eadem horū causa maneat quā prius: sed quia tempora dumtaxat ipsa mutata sunt, ac cum temporibus commutantur iudices. Atqui ō miseram interim gentis sortem, remq̃ Britannorū prorsus perditam, postquam nunc non ratione firma, sed temporibus: non certo iudicio, sed uicissitudine quadam potestatis, causā decernuntur hominum: nec ad leges tempora, sed temporibus leges accommodantur. Non dissimili ferē conditione, quā estuarijs uicibus, maris cursus ac recursus circūagitur, nūc huc nūc illuc, quā uis fluctuum fortissimē inclināt, undas secum rapiens. Et quid tandem his rebus dicendum, Iudices? Nam cui id dubitandum est, quin quos autoritas uestra sic premit capitaliter, iīdē si in eadem, qua nunc sunt, causa, in alia inciderent tempora, facile indemnes ac integri absoluerentur. Vnde clarē uidetis, opinor, si recta rem ratione reputetis, Iudices ac Heroes, nō tam in hominibus ipsis culpam, quā in temporibus infelicitatem esse. Quā si uobis nūc faueant, quā eadem rursus possunt posthac fauere alijs. Quod uel ex ea re facile uobis adhuc re licet, quum nec ipsi id ignoretis, tempus non ita pridem, recentissima adhuc memoria uestra, fuisse, quando nec uos ipsi horum quēquam quos nunc asfligitis, in litem uocare audebatis: nec culpa hæc in illis, sed uirtus: non error, sed ueritas habebatur: & poterit idem porro, mutatis rursus temporibus, parissimiliter uicissitudine euenire. Nam alioqui, quod ad causam attinet, eam ut ante superiorem aliquando & meliorem habebant, ita eadem & nunc uincerent, si par maneret temporis libertatisq̃ conditio. Ea quē secus habet, temporibus magis quā causa iacent: ipsiq̃ non tam re ulla mala scelerosi, quā temporibus solum calamitosi existunt. Quibus si obsequundare cum ceteris possent, dissimulantes, tuti forent: id quia nequeunt, ob constantiam periclitantur. Quod quum ita sit, autoritas sanē uestra eos subleuare, saltem pietas commiserari debuit: certē iacentes opprimere, tantisq̃ iniurijs uiolare simplices, à quibus læsi dicto factoūe nunquam estis, non erat Nobilitatis uestre: quæ quo proprius ad sublimitatis diuinæ imaginem accedit, hoc magis debuit similitudinē illius moribus referre. Quid enim tam Deo propriū, quā miseris & succumbentibus parcere, qui & uobis ipsis sepe comparcens multa condonauit, & condonat quotidie: & uos in tenues conseruos, quā uos unquam commeritos, ignoscentiam contrahitis? Vitam hanc uestram tantis cumulauit honoribus, & uos misellis fratribus uitā inuidetis copiam? Solem quotidie suum super uos oriri facit, quotidie agros uobis largissimis imbribus compluit, & fecundat peccantibus: uosq̃ non solum agros egenis ciuibus, sed & solis huius aspectum eripitis? Quod si commissus hic uobis potestatis gladius necessario stringendus fuerit, tot scitent in ditionibus uestris latrones, homicidæ, sicarij, peculatores, adulteri, scorta, lenones, & lenæ, quorum tamen multis subinde præter bonum & æquum publicum parcat gladij uestri acies: & istis nullo modo parcendum existimatis? At quam tandem ob rem, aut quid soli isti præ ceteris tam fonticū admiserē? Nūc quid in Rempublicam? Nihil. An rem priuatam cuiusquam uexant, aut compilant? Tantundem. Nūc nam cæde aut ferro grassantur? An patriæ libertatem

libertatem produnt: aut coniurati uim moluntur Reipublice: Minime. Num
qua in re uestram aut imminuunt, aut laedunt dignitatem: Non opinor. Num
quid quisquam denique uestrum in uita eorum moribusque deprehendat secus,
quam dignum est bonis & pacatis ciuibus: Non. Sed in doctrina aberrant re-
ligionis. Et quid si istud negem quoque: Nam ea de re uberior erit, aspirante
Christo, postea pertractandi locus. Sed age procedat oratio: fingamusque id in-
terim uobiscum, quod uultis. Quiduis enim animi opinione libera cogitando
effingimus, uel Chimæras etiā, si libet, licet à natura omnique ratione seiunctas.
Age itaque fingamus, ut dico, non quod res est, sed quod uolunt tempora, er-
rore teneri istos. Atenim qualis hic error, iudicii ne an uoluntatis est: Nam si
à uoluntate dissociatus sit, facinus esse non potest. Sicut præclare ab Augu-
stino quidem, peccatum quod uoluntarium non sit, nullum esse, dictum est. Pro-
priè enim delinquent hi, qui quum se rectas rationis & officij lineas præter-
gredi non ignorant, pergunt tamen: unde eosdem mox insequitur, quam ipsi
sequi quum possent, noluerunt, conscientia. Sin autem iudicii sit: nimirum ea
res, iudices, esse eos homines arguit: quemadmodum neque uos sanè esse deos
arbitror, qui nusquam & ipsi aberrare iudicando possitis. Et tamen iidem,
utcumque errare dicuntur, errorem suum magnis tuentur autoribus: Christo,
Verbo Dei, Apostolicis literis, exemplis purioris ecclesiæ, doctorum si non
omnium, lectissimorum certe testimonijs. Iam si uobis ita penitus persuasum in-
hareat, uestra omnia, nullo erroris admixtu, uera esse, atque orthodoxa: iidem
quoque hoc ipsum non minus de se existimant, iudicijs etiam liberis conuin-
cunt, quin & sanguinis denique uolento argumento confirmant. Et utros nunc
uestrum errare, aut non errare, agimus: Neque enim uel uos non errare, quia sic
uobis persuasistis: neque iccirco errare illos, quia à uobis dissentiant, necessa-
ria probatio est. Vnde igitur ueritatis colligetur fides: Ex potentia autorita-
te: At eadem etiam illi polluerunt non ita pridem. Argumentis: His densius
pugnant illi, & fortiores, si audiri possent. Eruditione: Dicam, si liceat: hac
semper fuistis inferiores. Numero & multitudine: At corruptissimus semper
fuit testis ueri uulgus. Neque alia res ferè oppressit Christum. Quanquam si
in Anglia liberis singulorum suffragijs res ageretur, suaque daretur cuique
quod uellet eligendi optio, forsitan haud ita multis punctis uincerent Mariani.
Mortè ne, & martyrio: Atqui utinam hac parte non ita innumeris parafangis
præcederemus. Quid ergo: an quia fortiorem solum habetis causam, propte-
rea ueriores existimatis: quosque non autoritatis gradu, non argumentis, non
literis & eruditione, non testium pondere, non iudicijs liberis potestis supera-
re, eos ceu causa uictos, prius ob errorē e medio tollitis ferro ac facibus, quam
in errore esse ratione ulla docuistis: Suspicio hic uos intelligere, causa hæc si
apud alios mihi ageretur, quantam contendendi atque exclamandi materiam,
quos orationis impetus, quantos ardores, ipsa rei atrocitas non solum præbe-
ret, sed flagitaret. Sed parco uobis, & me cohibeo, iudices, ne nimis pugna-
contra hos esse uidear, quibus supplicaturus accedo. Ac uidete qua nunc mo-
destia causam hanc totam tempero, uobis quod non sit æquum concedens,
quo uos æquiores in uestros habeam. Nam ut cætera iam antè, quæ necesse
non erat, ita nunc quoque ponamus illud, non dico oratione (res enim non pa-
titur) sed cogitatione tamen: omnem in illis errorem, in uobis nullum inesse.
Quid autem, id ne tam prodigiosum uidetur uobis, sicubi homines quum sint,
in errorem prolabantur: Qui si tam emuncti, tamque Cassiani, ut ita dicam, esse
censores uolumus: age quotūquemque mihi dabitis, eorum quos uel pro sanctissi-
mis aut doctissimis habuit aliquando Ecclesia, uno excepto Christo, in quo non
aliquas erroris labe, si opus sit, produxerim: Principio, tam diu, tamque crassos
errores

dum

13 ex istis / sed ab eis

errores in discipulis toties institutis, Dominus ipse tolerauit. Et uos neque cum Christo erratula fratrum toleranda, neque cum Apostolis posse uos exorbitare suspicamini? Quid quod iidem coelesti postea delibuti spiritu, non tamen sic omnes perfectionis implebant numeros, ut omni prorsus erroris reprehensione caruerint ipsorum etiam præcipui. Doctorum patrumque post hos, noti sunt singulorum ferè errores: ut nō frustra Hieronymus de se ad Rufinum scribens, Errauimus, inquit, iuuenes, emendemur senes. Fœlix profectō Hieronymus, cuius iuuenilis error in ea incidit tempora. Nam si inter nos hac tempestate agens Hieronymus errasset iuuenis, nunquam emendatus ea scripsisset senex. Idem & de Augustino referri potest, quem si tum iuuenē, quum Manichæus, aut semipaganus esset, temporum illorum similis asperitas suffulisset, cogitate quanto Ecclesia caruisset ornamento. Quæ res ergo quæ cæteros summos hodie in Ecclesia interpretes conseruauit, sola pietas & misericordia fuit temporum, in quibus uixere. Accedo propius ad uos ipsos, (Iudices & Heroes illustrissimi) quos nisi eadem conseruasset pietas, & misericordia temporum superiorū, nulla foret hodie non modò potentia uestra, sed ne uita, quæ alijs nūc uitam eriperet. Videtis ergo quid in uos aliorum pietas effecit, & clementia: uobis rursus quid in alios præstādum sit, in mutua errorum ignoscentia cogitate. Si nos ea conditione natura produxisset, ut errare, nescire, ac decipi non possemus, minus aberrarent hæc à ratione quæ agitis. Nunc quum nihil naturæ nostræ coniunctius uideatur, quàm mentis humanitate incæcutientia, ad ueri obtutum caligantis, atque cum ipsa simul humanitate oppressa nobis errandi procliuitas: nihil sanè aliud agere uidemini in uindicandis tam acriter hominum erroribus, quàm communis uestre conditionis, nō pietatis solum, obliuisci. Consultius erat in tanta naturæ infirmitate, errores, si inciderant, ratione emendare: doctrina, iudicio, ingenio mederi. Infœlix emendandi ratio, quæ uitam hominis, non morbum, homines ipsos, non errores tollit: præsertim cum eiusmodi non sint, qui adeo permagni momenti, uel ita grandem autoribus impietatem, uel Ecclesiæ perniciem inuehant. Quid hoc enim ad rem adeo, aut fidē Christianam, si pontificis Romani potestas Romæ ostendat non exeat: si sacerdotes concubinas in uxores uertant: si templa nullas ostendant imagines: si populus, quæ credere iubetur, nota sibi lingua audiat atque intelligat: si Missis, ceremonijs, meritis, ac traditionibus quæ ultra modestiæ ripas accreuerunt, modus præscribatur, minusque impediatur conscientie: Nam si Ecclesia sine his aliquando, nondum audito Papæ, Missæ, aut sacerdotis nomine, integra perfectaque constitit: quid nī eadem sine ijs nunc quoque constare poterit: si non tam onerata, non minus tamē perfecta. Siquidem in præcipuis fidei capitibus nulla, opinor, dissensio est. In quibus etiam ipsis si quis lapsus, aut uacillatio fortē enascitur (multa enim humana fert imbecillitas) eiusmodi tamen τὸν τῇ πίστει ἀδεύοντα D. Paulus non ilico proterendum, sed suscipiendum admonet. Quos itaque in grauioribus prolapsos rebus amica subleuare manu debeatis, eos in tam leuiculis minutijs à uobis dissidentes, morte tam horribili inflicta in cineres uertitis? Et ubi interim ἐπιείκεια illa Paulina: ubi clementia uestra: ubi inueterata illa, semperque laudata erga hostes etiam Angelorum pietas, si in amicos & ciues tam efferi, tamque exitiales esse uelitis? Scio ingeniorum immensam ac infinitam propè uarietatem esse in mundo apud homines, haud secus quàm apud belluas. Quidam natura mitiores: sunt contra quos natos sauitiæ dixeris. Alij consuetudine praua hoc delectantur uitio. Nonnulli rursus ab alijs ceu contagium arripiunt. Verum utcumque alijs aliud natura inseuit, certè nihil uiris generosis tam proprium ac genuinum, nihil naturæ ipsorum (si naturā tueri uelint) quadrans magis, quàm generosa quædam indoles, ac morū ingenuitas, quæ prosit omnibus, officiat nemini, nisi laceffita: ac

ac ne tum quidem, nisi coacta magis, quam sua sponte: idque potius Reipub. ratione, quam sua saeuitia. ac ne tum quidem sui obliuisci potest generosa pietas, semper ad salutem miserorum, quam perniciem, intensior, excusans, patrocinans, subleuans, relinquens, quo misericordiae esse locus possit. Et quae haec tanta nunc hominum ne dicam an temporum degeneratio, in uiros non solum improbos, sed innocentem ac inculpata uita, a quibus uestrum nemo laesus aut lacessitus sit, sic inardescere saeuitiam quorundam, ut nusquam natio sit tam barbara, ubi non tutius conquiescant, quam apud suos? Quondam apud priuatos Romanos plusquam fonticum censebatur, quod ciuem in discrimen adduceret capitis. Vbi & octo erant suppliciorum genera, quorum mors ut ultima, ita nisi rarissime, haud indicebatur. Quid quod ne tum quidem deerant etiam uitae defensores, ac libera in iudicijs actio? Ex quo effectum est, ut eloquentiae studium tanto in honore & usu apud omnes esset, ut urbem prope uniuersam ad sui contentionem excitaret. Tantus in gentilitio populo patriae amor, & salutis cura apud patricios uigebat uiros: quorum omnis ferme laus in conseruandis quam plurimis cernebatur. Atque istos nondum ulla religionis gratia tinxerat. Tantum natura ipsa, atque literarum humanitas, ad tantam excolere potuit ciuilitatem. Et o brutorum iam dudum in Anglia extinctum genus. Quod apud ethnicos natura, quod literae ualuerunt ciuiles, non idem ualebit pietas, non Euangelij uigor: non a Christo toties inculcata impetrabit charitas: quin ob quamlibet leuem, aut nullam causam, ad poenas rapiantur: adeo frigescente ijs temporibus charitate, ut haud sciam, an hoc ipsum capitale futurum sit, quod pro afflictis fratribus mutire audeam: idemque hac in re eueniat mihi, quod Iustino olim pro Christianis ἀπολογουντι, qui pro martyribus dum deprecatur, sit & ipse martyr.

Atque haecenus ita causam egi, quasi erroris nonnulla, quam impingitis, penes eos resideat reprehensio. Nunc, quid si immunes ab omni erroris labe eos, quid si innocentes esse, quid si causa tota uobis etiam ipsis superiores demonstrarem? Neque enim ita ualde id difficile fuerit. At obstat alia magis difficultas: uel quia Latine scribenti mihi metus sit, ne non intelligar, quum exigua pars huius (ut audio) ordinis, literis perpolita sit: uel quia librorum huiusmodi, si qui saniores sint, de medio, atque usu hominum omnis sublata sit copia, atque aditus etiam interclusus, quum tamen caeterarum mercium nullo non generi omnes ubique portus ac ostia pateant. Quae duae res eiusmodi profectio uidentur mihi, ut non tam meae causae officiant, quam totam ipsam a fundamentis Rem publicam pessundent ac labefactent. Quarum altera facit ne possint, altera ne uelint uidere quae temporibus esse remedio queant. Quod si recte id iudicauit, inter philosophos merito laudatissimus Plato, eam demum quam optime habere Reipublicae ideam, ubi uel philosophi agant principes, uel principes ipsi philosophentur: quid tum de ea censendum Republica, ubi nec principes ulla imbuit philosophia, nec ipsi philosophantium monitis sanioribus aut res semel aperiant? Verum ne nimium diffidere aequitati uestrae uidear, Agibus ingenui atque obseruandi Proceres, queso relegatis paulisper affectibus, qui iudicij fere sinceritas exoculatur, trutinam iusticiae uestrae a quo utrinque libramento tenete: resque ipsas suo pondere, non personarum circumstantijs, locorum aut temporum, pro prudentia uestra metimini. Quid hoc retulerit, quantumlibet uicarium Christi se iactet Romanus pontifex, si non uicarium, sed aduersarium Christi, res ipsa clamitet, facta loquantur, gesta, exempla, monens. Totus ille mitis, demissus, mansuetus, cunctis expositus, omnibus obsequens, omnia tolerans, seruus omnium, quum esset omnium dominus. Contra, quid hoc supercilio elatus? Vter quis unquam inflatior? Quae uis per nocentior?

Romanus
pontifex.

centior: Nero quis aut Mezentius crudelior: quid truculentius, aut magis ir-
 tabile: Aestuat ille, laborat, sudat, alget, esurit, sitit, pascit, prædicat, omnes
 perambulans patriæ fines. Et quid hic tandem præclarus uicarius, quid agit:
 quid laborat: qui sudores illius, aut quæ pathemata: ubi prædicat: quos do-
 cet: quas peragratur regiones, disseminans uerbum fidei: Quid: an materia
 nunc deest illi explicandæ diligentia: Tot stupris, adulterijs, incestibus, scor-
 tis, fornicibus, cinædis (cogor hic mussare quædam, uincitur enim calami mei
 pudor turpitudinis magnitudine) tot ueneficijs, tot cædibus, rapinis, furtis,
 homicidijs, luxu, crapula, mollicie, strepitu, conuiuijs, insidijs, perfidia, non
 Roma, non Italia solum exundat. Mundus ubique tam ferox est uitrijs. Fidei ui-
 gor extinctus ferè in animis hominum iacet. Charitatis uix usquã uestigium.
 Pietas interna, externis obruitur ceremonijs. Inter sacerdotes tantum ambitio
 nis, fastus & auaritiæ, quantũ iam omnem humanam rationem, penè ad ip-
 sam usquẽ insaniam, excessisse uidetur. Populus in nummis, Principes in bellis,
 nullo Dei timore, minimo amore proximi tumultuantur. Atque his neglectis
 omnibus, uicariæ sedis ter adoranda sanctitas stertit, dissimulat, indulget,
 psallit, ouat, triumphat, potitat, ineptit, nugatur, ridet, re quasi bene gesta:
 ludit, scortatur, aleatur, ociatur, olet unguenta, pro grege curat cuticulam:
 aut se cohibens intra cœlum suum, ne cui prosit: aut si quãdo obesse uult, num-
 quam exerens fulmen maiestatis suæ, nisi ad perniciem hominum. Quasiq̃
 non satis sit bellorum in mundo, principes etiam ultro armis laceffit: pro ui-
 cario Christi, uicarium agens Bellonæ. Clamat scriptura: Mihi uindictam, &
 ego retribuam, & cætera. Atque hanc obedientiam ubique præstitit pacifi-
 cus ille agnus, ad crucis usquẽ mortem & ignominiam se deiciens. Compona-
 mus nunc cum archetypo uicarium. Quæ iam compluribus his annis turbæ,
 aut bella conflagrarunt in orbe Christiano, quorum ad hunc Pontificem uel
 initia, uel fines, uel aliqua certè discordiæ societas non pertinuit: Videlicet sic
 capiti respondet uicarius. Tenuis ille ac paruo contentus, non habebat quò
 caput reclinaret: quum huic non unum palatium, plusquam regali extructum
 magnificentiâ, sufficiat. Subduxit se ille, ne in regem à populo posceretur. Cum
 hac indole, huius conferamus ambitionem: cui non una, non gemina sat est
 corona, nisi triplici diademate suam populo uenditet dignitatem. Laui ille di-
 scipulorum pedes, quorum esset magister. Quiq̃ magistri personam gerit,
 summos etiam Cæsares tantum non ad pedum oscula abiicit. Diuinus Esaias
 prophetico oculo in Christum intrens, omne decus illi atq̃ aspectum, iuxta
 huius mundi figuram, adimit. Contra hic quàm ambizioso fulgore auri & gem-
 marum, ceu radio unico suæ diuinitatis, orbis capit ac perstringit oculos: Cla-
 mat ille, regnum suum non esse de hoc mundo. Et qui mundi omnium maxi-
 me arrogat dominatum, huius uicarius uideri postulat. Pertulit ille crucem,
 sed in quam subactus est. Præfert & iste crucem, quam nunquam subit, sed in-
 fligit alijs. Non potuit perferre igneus illius zelus, in templo externo uenden-
 tes & nundinantes. Et istum feret uicarium non solum in templo uenditan-
 tem, sed qui templum ipsum, totas hierarchias, cumq̃ ijs unâ hominum ani-
 mas quæstui habeat, & lucro: Quid enim tam sacrum usquam, aut prophæ-
 tum, quod sub auctione non uenit, quasi sub hasta Pontificis prætoriar: Imò,
 ut res nunc redijt, quid aliud Ecclesia ipsa ante hosce annos aliquam mul-
 tos fuit, quàm mercatus quidam Pontificis Romani, omnia ad quæstum & ad
 fiscum prostituentis: Nec mirum, si mitras, sedes, cathedras, præfecturas
 alias alijs diuendat, quũ ipse tam magno ad suam penetret. Quæ quum ita sint
 per se luculenta, an quisquam est tam cæcus, ludices, qui id nõ uideat, in tantare
 rum dissimilitudine, aut Euangelium hoc Christi non esse, quod habemus:
 aut hunc certè uicarium nullo modo illius existimandum, Qui si leuiter tan-
 tum

tum à præscriptis illius defleſceret, lapſus utcuq; condonari communi homi-
num infirmitati potuiſſet. Nunc, quum toto uitæ genere cum illo pugnaret ex
aduerſo (quippe ille cœleſtis, hic mundanus: ille ſeruus omnibus, hic omnium
magiſter: lugens, lachrymans ille, hic laſciuiens: denique tot modis afflictuſ
ille, & crucifixus pro Chriſtianis, iſte crux Chriſtianorum omnium) non ego
eum Chriſti, non uicarium, ſed conſeſſum eſſe hoſtem ſtatuo. Cuius rei ſi ſi-
dem argumentis quærimus, quâ illuſtrius capiat indicium, quàm ex operibus
iſtis, uitæq; fructibus: præſertim quum Dominus ipſe de pſeudochriſtis ac
mentitijs prophetis tam accuratè admonens, pro certiffimis reliquit notis,
ut ex fructibus eorum cognosceremus eos. Itaque quos uitæ fructus manife-
ſtarij, ac mores excuſſi ad Euangelium, nobis omnibus modis cauendos ar-
guunt: quos puritas Euangelij, quos indoles & doctrina Apoſtolica in Chri-
ſtianorum non admittunt numerum, uix etiã inter honeſtos ciues: uos pro
ſummis Chriſtianorum ductoribus, Chriſtiq; legatis uicarijs recipietis.

Ac quoniam ſe uenditat tantopere Apoſtolica ſucceſſionis titulo, age ut id etiã ipſum in diſquiſitionem aduocemus: quo tandem iure tuebitur, eius
quod uendicat ambitio: ſucceſſionem obtendit Apoſtolicã. Quid ita? Quia
Romæ ſedet. imò deſidet. Et quid ſi Romæ ſederet Turca, num ſedes illũ Pon-
tificem faceret, an doctrina potius, & conſeſſio? Sedebant ſuper cathedram
Moſis ſcribæ & phariſæi, qui tamen nullam illius, opinor, ſucceſſionem arro-
gabant: ſanè nulli à diſciplina Moſis abſuerunt longius. Sed Petrus, aiunt, ſe-
debat Romæ, Apoſtolorum ſummus. Principiò unde id liquebit? Certè Pau-
lus neq; ad Romanos ſcribens aliunde, neque iſtinc ſcribens ad alios, Petri uſ-
quam mentionem facit: facturus, opinor, inter cæteros quos tam multos ſa-
lutat, ſi id temporis aduiſſet. Deinde Zoſimus, cæteriſq; Pontifices cum Au-
relio & ſexta Carthaginienſi ſynodo contendentes tam acriter de primatu il-
lius ſedis, dum omnia circumeunt argumentorum præſidia, neq; Petrum ob-
tendunt præſeſſorem, neque ſcripturam afferunt, nec conſuetudinem allegant:
quod tamẽ poſtea cœpit fieri à Bonifacio, ut ſciatis, ſecũdo. Nã ad eius uſq; tem-
pora Eccleſiæ equa adminiſtrantiũ autoritate regebantur, paruusq; reſpectus
(ut Pij 2 uerbis utar, epiſt. 30.) ea tẽpeſtate ad Romanã Eccleſiam habebatur.
Erant tũ inaudita nomina, Vniuerſalis ſacerdos, Epiſcopus œcumenicus, prin-
ceps ſacerdotũ Epiſcoporũ, &c. nec ſolũ inaudita, ſed uetita etiã legibus Con-
ciliorũ. Tenetis, ſcio, memoria, uel facilè ab exemplarib. repetatis licet, quid Ni-
cœna, quid Mileuitana ſynodus in decretis habeat: quę ſingulis prouincijs ſuos
tribuebat metropolitanoſ, qui æquabili poteſtatis ſorte, nullo inter ſe diſcri-
mine Eccleſiæ negotijs inuigilarent. ut Gregorianas interim epiſtolas, ut VI
Carthaginienſis ſynodus.
hanc dominandi inſaniam, & fumoſum (ut cum illis appellem) ſeculi typum
in Epiſcopis flagellent, nemini qui literas nouit, non legendi copia eſt. Ex quo
perſpicue Mamerani, & conſimilium, uanitas coarguatur: qui contendunt,
nullam unquam Eccleſiam extitiſſe, quæ aut Romana non fuerit, aut Roma-
næ non paruerit. Pergunt porrò mentiri belli artiſices. Petrum aiunt annis
25 conſediſſe Romæ. At qui ille potuit, aut debuit Romæ ſediſſe tam diũ, aut
ullo modo: Primum, cuius uita functioq; nihil erat quàm perpetua in uniuersum orbem legatio. Deinde, cui peculiari designatione creditum eſſe circum-
uerſum Apoſtolatũ, referunt Sacre literę. Porrò annos octodecim poſt con-
uerſum Paulum in Iudææ Aſiæq; finibus commoratum eſſe liquet, ad quem
Paulus conueniendi gratia paulo antè aſcendiſſe ſe, commemorat Gal. 2. Quo
ipſo tempore concilium cogebatur Hieroſolymitanum: ubi cum cæteris ſi-
mul aduiſſe Petrum, ex Actis compertum eſt. Et ubi poſtea quinquenniũ
illud, quo in Ponto, ruſſusq; ſeptenniũ, quo Antiochiæ eſt uerſatus, con-
ſtituemus:

stituemus? Nam illic quoque sedisse, prosodia decantat Ecclesiæ: Petrus sedit Romæ, & Antiochiæ: Paulus inuasit Græciam. Quod si externæ politiæ amplitudo quicquam ad Apostolici mysterij splendorem efficiat, mentitur igitur Hieronymus epist. ad Euagrium: Si autoritas quæritur, orbis maior loca sancta, &c. rursusque idem distinct. 40: Non sanctorum filij sunt qui tenent loca sancta, sed qui exercent opera eorum, &c. Sin nihil conferat, quur non ergo pariter existimatione Antiochenus, quum is non minus cathedram ostendat Petri, quàm Romanus antistes: præsertim quando Nicænus canon 6, hunc ipsum metropolitum eodē pariter loco & honore cū Romano coniungit Episcopo.

Sed ecquid istud est, sedere Romæ, ab istis quærendum est. Si Romæ sedeant, qui docet Romæ, sedit fortasse illic Petrus: non sedent nunc Pontifices, qui non docent. Sed non solus sedit Petrus. Sedit item hoc modo Paulus, nulla (opinor) Apostoli parte Petro inferior, laboribus etiam docendi superior, denique genuinus gentium Apostolus & doctor: cuius, ut uerè dixerim, omnes sunt gentium Episcopi successores: nisi forte Romanus Pontifex se inter circumcisos, quorum Petrus præcipue fuit Apostolus, magis quàm inter gentes habeat. Sin eo sedere dixerint, quod ei potissimum peculiari electione delegata sit Ecclesiæ illius, & imposita præfectura: quis id muneris illi imposuit? Vbi facta electio ea est? Quorum suffragijs est designatus? Quur in historijs horum nulla mentio, nec memoria? Quur hic silet longa illa, nomine quidem Clementis, re uerò suppositicia epistola, cætera persequens tam accurate? Denique quo tandem in templo cathedram electus habebat positam? Postremo, si in cathedra Petri tam esse religiosi uolumus, quur non electionis perinde formula, ut successionis, maneat?

Sed age fingamus id quoque, Romæ fuisse & sedisse Petrum. aduertite rogo, Iudices, quàm multa in hac causa clara & facilia habeam, non modò ad utrendi fiduciam, sed ad ludendi etiam libertatem, quum quod aduersarij caput est controuersia, ultro ipsis concedam: idque ubi concessero, nequicquam illis sit profuturum. Fingamus, ut dico, Romanæ Ecclesiæ unice & nominatim Petrum apostolum præsedisse, triplici etiam, si uolunt, mitratum diademate. Quid? an ideo protinus Romana Ecclesia ius imperij, & gladium, ut uocant, utrumque in cæteras Christi ecclesias obtinet? æquumque ilico putabimus cum Mamerano, nullam esse usquam Ecclesiam quæ aut Romana non sit, aut Romanæ non mancipetur, atque obtemperet? At quur ergo eodem tempore præsidente Petro, non Timotheus episcopus, non Titus, non Cretenses presbyteri omnes, huic cathedræ paruerunt? Quur non Asiaticæ, non Africanæ ecclesiæ ius throni huius agnouerunt, ac ceruices submiserunt? Quid quod longo post interuallo, Nicæni concilij, Mileuitani, Carthaginensis tempora non item huic addicta sunt, in quibus paruum huius Ecclesiæ rationem habita tam esse testatur Syluius? Quid de Moscouitis, Rutenis? quid de Mediolanensi, de Aquileiensi ecclesiâ? quid de Vuallia uestra, & tota Græcia commemorem, quæ uix demum, ubi diu restiterit, sub Romanum iugum ante annos non multos missa & redacta est? Quamobrem si quis usquam sit in Ecclesijs Christi principatus, quem sibi quisquam astruat, is certè Petro in primis debetur, Romæ & episcopo, & Apostolo. Nunc quod Petrus nec ipse unquam expetiuit, nec aliæ tum Ecclesiæ detulerunt: aut si detulissent, is tamen admittere haud debuisset: qua fronte id eius uendicabunt successores? Si diuinum ius adlegant, illud quur non perinde apud priores ualebat Christianos? Sin humanum obtendunt: at non illico rectum & legitimum est, quod humanum sit, nisi idem uerbum Dei dicet, & uoluntas approbet. Excusamus itaque scripturæ diuinæ uim & sententiam, quæ etsi potestati omnem animam subijciat, ubi tamen hanc potestatem permittit istis? Vbi nam Christus Petro primum, aut cuiquam apostolorum denunciavit? Imò nisi aperte & simpliciter interdiceret,

cat, prohibeat, detestetur, equidem pietatem uestram nihil deprecor. Et quod Christus toties in Euangelio uetuit, id eius arrogabunt ministri: uosq; ciuib; uestris necem irrogandam, qui Christo, quam pontificibus dicto esse audientes malint, existimatis?

Sed quoniam urgent isti tantopere primatum Petri, atq; in eo tam libenter commorantur, nos paululum hic quoque consistere necesse fuerit. Quia in re duo esse inclusa uideo: ut Petrus uel ab urbe primatum, uel hæc ab illo accepit. Quorum alterum omnino per se futile & ridiculum, alterum minus aliquanto leue uideretur, nisi omnino falsum esset. Illud itaque, opinor, non dicent, Apostolum sedis suæ primatum ab urbe accepisse. Quāquam quod uerbis negant, re ipsa fateri coguntur. Nam alioqui quum ille non minus, cæteris in urbibus, sedebat episcopus: quur non Ecclesijs illis idem tribuerent, quod sibi assumunt Romani pontifices, si nihil in loco inesse existimarent? Restat ergo, ut ab Apostolo primatum accepisse Romanam sedem confiteantur. Quæro igitur, unde Petrus primatum illum accepit, priusquam se contulisset Romam? Nam à Christo non accepisse, uel hinc liquet, quod apostolus ipse de primatu decertantibus, responderit. Qui adeo eorum nulli locum concedebat altero superiore, ut qui primus inter eos futurus esset, hunc infra cæteros ad seruilem usq; conditionem, publicumq; ministerium deiecerit. Proinde si iam antè princeps fuisset Apostolorum Petrus, quur illi inter se de principatu ambigebant? Sin postea Dominus illi contulisset, quod prius denegauit, quur id nusquam exprimunt, imò quur diuersum exprimunt Euangelia? quur Apostoli, illisq; uicina posteritas, illius nullum agnouerint principatum? quur Paulus suum ausus principem redarguere tam aperte? quur Petrus se compresbyterum uocans, suis compresbyteris omnem interdicit dominatum? Sed repulsi à scripturis, patrocinium fortè sibi è Concilijs colligent Romani pontifices. Nam hanc proximam ferè habent anchoram, sicuti bi scripturæ asyllum destituat. Verum si tam sacra apud eos Conciliorum religio constet & autoritas, quur ipsi primùm Nicenam synodum non audiunt, quæ & Canone, non solum Antiochenum, sed & Alexandrinum, cæterosq; patriarchas eparchijs Ecclesiasticis, nullo autoritatis discrimine, præficite? Quo in loco Græcorum uetusti commentarij, quatuor numero Patriarchas, præter Constantinopolitanum, recensent: sic ut hi præsent Metropolitans, Metropolitani archiepiscopis: atque hi rursus, *ἡν ὁ πᾶς αὐτοὺς ἀπὸ συνόρων περιέχει* & pomceria ascribunt, ut Alexandrinus Aegypto, Lybiæ, Pentapoli præficiatur: Antiochenus Syriæ, utrique Siciliæ, & Mesopotamiæ: Aelianus seu Hierosolymitanus Palæstinæ, Arabiæ, Phœniciæ ditionem complectatur, &c. Et ubi inter hæc Romani patriarchæ potestas œcumenica, quæ sola ecclesiarum omnium potiri affectat? Et quoniam in Conciliorum incidimus suffragia, quæ nec ipsi omnino aspernamur: age proferatur præterea secunda Synodi tertius, itemq; quartæ 28 Canon. Quæso an non prima mox fronte perspicuam deprehenditis *ἰσότητά τις νέας καὶ παρόντας ῥώμης*, hoc est, inter Constantinopolitanum & Romanum metropolitani? Primum uerba ipsa expendamus: *Διὰ τὸ βασιλεύειν τῶν πόλεων ἐκείνων, οἱ πατῆρες ἐκόντως ἐποθέμενοι τὰ ἱσαῖ παρόντας ὅς τις νέας ῥώμης ἀγνωτὰς θρόνῳ, &c.* Deinde ne uerba sine rebus illi dare uideantur, certas insuper ac peculiare dioceses, Ponticam, Asianam, Thracicam, cæterasq; barbaricas provincias, Bulgaricam, Cyprum, Iberiam, illius legitimæ administrationi subiiciunt. Omissionem hanc Græcorum scholiastarum argutam magis quam necessariam disceptationem de præpositione *μετὰ*, tempus ne an dignitatem significet. Quamquam prisci illi canonum autores non solum *μετὰ ἐκείνῳ*, sed etiam *ὡς ἐκεῖ*

Primatus
Petri.

Nicena synodus.

vñ addunt, quarti Concilij canone 28. ne quis ea in re impunè erret. Sed in
 ijs, quia superfluae forsan subtilitatis uideri possunt, minus moror. Illud ad
 rem ualde, meo iudicio, facit, ut sententiam ipsam κατὰ ῥητόν καὶ διάνοιαν no-
 biscum trutinantes, expendamus quæ nam causa fuerit, quur urbes istas po-
 tissimum sedis honore, cæteris prætulerit antiquitas. Quid? num lege, aut iu-
 re diuino? An quia singulare aliquid Petro indultum sit? aut quia Petrus sede-
 bat Romæ? Nihil horum adfertur, iudices. Atq; ne desit testimonio fides, reci-
 tentur Canonum uerba, quæ attentius ut perpendatis rogo. Sic enim habet
 eius, quam dixi, Synodi locus: διὰ τὸ βασιλεύειν τῶν πόλεων ἐκείνῃ, οἱ πατέρες ἐκεί-
 νως ἀποδεδώκασι τὰ ἴσα ἑρ' ὅτι τὰς ῥώμης ἀγιοπύργῳ θρόνῳ, ἐν λόγῳ κρινόντες τῶν βασι-
 λεῶν καὶ συγκλήτῳ τιμῇ τῶν πόλεων, καὶ τῇ ἰσῶν ἀπολαύουσιν τῶν προδου-
 λῶν βασιλείᾳ ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνῃ μεγαλύνονται πράγμασι. Exijs
 quæ recitavi, uidetis (uiri Principes) quòd non tam illud, quo pacto Ecclesiæ
 istæ pari simul coniunctæ sint autoritate, quam causam ipsam expendere lice-
 bit, quamobrè in eum honoris gradum sint potissimū constitutæ: non ob ius,
 ut dixi, aliquod diuinum, aut apostolicum, cuius hic nulla fit mentio, sed διὰ
 τὸ βασιλεύειν, καὶ εἶναι βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμῇ τῶν πόλεων. Quippe sic tū existi-
 mabant prisca illi patres, uiri bene simplices, sed malè rerum futurarum prou-
 di: quia tum maiestate imperij, & senatus autoritate, duræ hæc potissimum Res-
 pub. efflorent, consentaneum quoq; fore, easdem καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς με-
 γαλύνεσθαι πράγμασι. Verùm quàm grauis hæc causa sit, & Christianæ philoso-
 phiæ magistris digna, relinquo Theologis definiendum. Illud dixerim, si ex-
 ternæ politiæ exemplum par sit in rebus quoq; Ecclesiasticis ualere, semperq;
 has cum illa pariter congregari oportere, iamdudum tempus esse, ut translata
 in Germaniam summa Imperij potestate, illuc quoq; rerum ecclesiasticarum
 se transferat autoritas. Omitto hic breuitatis studio, multa de Concilijs & ne-
 cessariò & opportunè hoc loco proferenda, quæ etiam si initio Romani pon--
 tificis maxime fauerent dictaturæ, tamen in tanta perturbatione & confusio-
 ne rerum, iniustitia, scelere, tyrannide, uel errore atq; furore, ad fidei ac religio-
 nis labem & calamitatem illi nihil debebant patrocinari. Nūc uerò quorum-
 quemq; mihi ex Concilijs omnibus, præsertim grauioribus, canonem profe-
 ret is Pontifex, qui manifestè & ῥητῶς Oecumenica hac se potestate inauto-
 ret? Namq; Nicæna synodus nihilo magis illi, quàm Aegypto, quàm Libya,
 Pentapoli, Antiochiæ, cæterisq; eparchijs attribuit. Imò nihil quidem ipsa om-
 nino tribuit: tantum sexto aphorismo consuetudinem in hæc uerba allegat,
 ἐπεὶ δὴ καὶ ἑρ' ἐν τῇ ῥώμῃ ἀποστολῇ ὅτι συνήδης ἔστι, &c. De secunda & quarta Syno-
 do iam dictum est. Carthaginensis etiam ex confesso refragatur. Vt interim
 de fide & autoritate Conciliorum, quatenus nos astringant, & quousq; nihil
 hic pronunciem. Quanquam quo tandem ore è Concilijs patrocinium is sibi
 corrogabit, qui ipse omnium maxime reiectis Conciliorum repagulis, nullis
 se sanctionibus teneri sustinet? Legat, qui uolet, Canonum apostolicorum (ut
 existimantur) decretum 29. 30. 32. 38. rursus Nicæni concilij canonem quartum,
 & Constantinopolitani secundum, porroq; alterius in eadem urbe Synodi
 sub Theodosio canonem 2. Legat historiam Apianj, præter ius & consuetu-
 dinem maiorum recepti. Legat denique omnes patrum & Conciliorum ca-
 nones: uix multos ab hoc Episcopo non uiolatos reperiet, nonnullos etiam
 suppressos, & quosdam aperte condemnatos. Vt ne recenscam alia uetustissi-
 mæ consuetudinis monumenta, quæ à patribus bene instituta & fixa, is aliter
 priuata autoritate quotidie mutat, & corrumpit pro libidine. Quod genus pe-
 culiariter ad Rempublicam uestram attinet, producemus: quòd quum prisca
 maiorum autoritas inter Archiepiscopos triginta nouem in Chartophylaciis
 descriptas,

Canones apo-
 stolorum.
 Pontifex uiola-
 tor Conciliorū.

Archiepisco-
 pe omnes 39.

descriptas, Lontopolim uestram (sic enim in Græcorum uetustis exemplari- Lontopolis.
 bus appellatur) enumerauit, eam postea in Cantuariam transtulit Romanus
 metropolitæ. Non agnoscunt pro episcopo canones Apostolici, synodus
 Chalcedonenſis, Syntagma Gennadij, denique patrum omnes fere sanctiones, Chalcedonenſis
synodi cap. 2.
Epist. Gennadij.
 quicquid externis principum præsidij usus, uel pecunijs, sibi τὸν χεῖρονόμιον, aut
 alioqui quamcunque Ecclesiæ diuinitatem comparat, aut diuendit. Quumque Ro-
 manus antistes nihil aliud his multis annis egerit, non solum pro Episcopo ha-
 beret, sed numinis uice tantum non adorari postulat. Cæterum de Concilijs
 hætenus, deque legitima Pont. Romani potestate, satis dictum est. Quanquam
 quæ ea in re tamdiu hæreret oratio, nihil erat. Sic enim existimo, neminem
 tam uecordi esse ingenio, cui, si mediocriter Euangelij literas, spiritumque de-
 gustauit, tantus uitæ pontificiæ fastus & magnificentia non exemplo foeda,
 professione indigna, ac turpis etiam auditu uideri possit.

Iam quoniam ex his labyrinthis & salebris impedita aliquandiu, euoluunt
 tandem oratio: eò ueniantus, quod præcipue in episcopo spectandum est, ut
 doctrinam simul cum moribus excutiamus, quo non dubitandi modò, sed nec
 cauillandi etiam ansam relinquamus. Nam quæ hætenus differui-
 mus, licet per se grauissima sint, attamen quia communes duntaxat abusus
 uitæ attingunt, minus forsitan ius ipsum sedis premere uidebuntur. Hicque pri-
 mum mihi respondeat uelim istorum aliquis, sed sanior paulo, cuique aliquid sit
 æque mentis: Num censeat, quæ à Christo autore relicta nobis, proditaque sint,
 satis ad salutem esse? Si neget: rogo de Apostolis, & Apostolorum auditori-
 bus quid sentiendum, qui omnes simpliciter Christi contenti Euangelio, ni-
 hil ad salutem requirendum præterea existimarunt. Sic enim scribunt: Et nos
 in Christum Iesum credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operi-
 bus legis, &c. Sin satis fateatur esse quæ Dominus præstitit, & præstanda do-
 buit, quid tum opus tot præscriptis & rescriptis Pontificum, tot sanctioni- Decretalia pon-
tificum.
 bus, ceremonijs, legibus, tot distinctionum & articulorum formulis, tot ama-
 xis loquacissimorum codicum laqueis, & laqueorum plaustris? Quæ omnia
 si eadem tradunt, quæ Christus, superflua & ociosa: sin diuersa, etiam im-
 pia sunt. Sed bellam hic elabendi rimam reperit Theologorum argutia, ad
 traditiones communiendas. Verum, inquit, sed promittebatur Spiritus
 sanctus: quo suggerente, cuncta perfectius, iustoque ordine patefierent. Au-
 dio, & agnosco Christi uerba, quæ præcedunt. Ipsi uicissim audiant quæ idem
 subiungit, inquit: Quæcunque ego dixi uobis. Docuit ergo ille ueritatis
 spiritus, sed quæ prius docuit Iesus: nec tam nouam instituit religionem ille,
 quam eandem confirmauit: magisque fiduciam hominibus, atque testimonium
 ueritati, quam nouam aliquam doctrinam aduexerat. Itaque testem eum futu-
 rum promittit Dominus. Nec sanè aliud declarant Petri & Apostolorum con-
 ciones, qui iam perfusi promisso spiritus charismate, audacius quidem lo-
 quuntur apud plebem: sed non aliud tamē, quam acceperant à Christo prius.
 Cæterum quod ad leges alias, nouasque sanctiones Ecclesiæ inducendas atti-
 ner, ea de re explicatissima extat ipsius Spiritus sancti in Actis sententia, ubi
 Petrus inuito inter Apostolos concilio, in hæc uerba testatus: Visum est, in-
 quit, Spiritui sancto, & nobis, ne quid præterea oneris imponatur gentibus,
 nisi, &c. Quanquam neque horum etiam quæ imponebantur, quicquam no-
 uum erat, sed cuncta e ueteri lege repetita. Deinde ut paucissima quidam illa,
 ita nec duratura omnia, sed ad tempus duntaxat nonnulla pro ingenio ac im-
 becillitate quorundam dispensabantur. Et quorsum ergo tot decretis opus, &
 decretalibus onerarijs, nisi aliam nunc sentiamus Spiritus sancti mentem esse,
 quam olim fuit? Quanquam nec id adeò querimonia dignum, quod ad tur-
 bam attinet & immensitatem decretorum. Quin nec id rursus tantopere quæ-
 ro, utrum ne

ro, utrū ne in tanta traditionum multitudine nihil insit humani lapsus: Non enim uel tam cæci sumus, quippe homines ipsi, ut quid humanæ imbecillitatis ferat conditio, nesciamus: uel tam morosi, qui in multis bene dictis, pauculos interspersos nauos condonare non uelimus. Omitto hic de panis, salis, cinerum, cereorum, palmarum, templorum, campanarum, aquæ, ignis, & elementorum omnium consecratione, de purgatorio, de temporum & dierum obseruatione, de cibis & nuptiis interdictis, quas Paulus doctrinas uocat demoniorum, de reliquijs, imaginibus, uotis, ieiunijs, ferijs, pompis, idē genus sexcentis ceremoniarum nugis dicere. Quæ etsi Siculis gerris sint uaniores, ac maiestate Christianæ religionis indignæ: tamen quia periculo minus sunt exitiales, minus in his consisto. Illud specto, quis scopus tandem doctrinæ illius, quis finis, qui fructus, ac quō nam pertendat deniq̃.

Huc itaq̃ post multa tandem deuecti, consistimus in hoc, Iudices: iam non quā scelerosus, quā contaminata uita, quanta superstitione opertus, quā incultus, stupidus ac barbarus, quanta inflatus ambitione, quā alienus ab omni iure illius tituli quem præ se fert, quāq̃ prorsus cathedra illa indignus sit Romanus pontifex: uerū illud nunc in iudicio uersatur, ac oratione nobis perquirēdum: Hi duo, Christus & pontifex, an sibi aduersentur mutuō: an horum doctrina iisdē principijs & fundamentis constet, an diuersis: an ex eodem spiret fonte, num in eundē conspiret finem: breuiter, an altera ullo modo cum altera consistere queat. Quod si planum oratione fecero, non posse: nunquid restat, Iudices, quin pontificem Romanum non iam Christi uicariū, ac ne Christianum quidem hominem, sed Christi confessum hostem & perduellionē ipsi confiteamini? Neq̃ uerō difficilis adeo eius rei probatio fuerit, modo imperari a uobis tantisper possit, ut sepositis externis rerum nominibus et titulis, res ipsas, ut sunt, nudē simpliciterq̃ uelitis introspicere. Quantumuis Christi insignia, uicem, titulum mentiat, Romanus episcopus, quid tum postea, si res ipsa nihil omnino Christi, nihil non aduersus Christum habeat: Quid adeo ad rem, quamlibet in loco ter sancto sedeat, si ipse ter quaterq̃ omni iniquitatis genere uitam ostendat abhominandam: præsertim quum e prophetica scriptura non ignoretis, abhominationem desolationis in loco statutam sancto: rursusq̃ in templo Dei sedere eum oportere, quem apostoli Antichristū uenturum prænunciabant. Imò hoc ipso nomine, probabilius etiam huiusce rei uideri poterit suspicio apud prudentissimū quemq̃, quo sanctior sit locus quem occupat. Submoueamus itaq̃ paululum externa ista, quæ etsi per se simpliciter mala non existant, tamen quoniam eiusmodi sunt, ut malis æque ac bonis euenire interdum queant, nec certum de se iudicium constituent, nos rem ipsam potius, quid uerum, quid falsum, quid cum uerbo Dei commune fiant, posuerum habeat, consideremus. Quæ omnia ut plana uobis oratione fiant, possem hic communi disputatium more, uaria e Scripturis testimonia, hinc inde, ceu puncta colligere. Verū qui sic disputant contra Pontificem, diligenter illi quidem multa, at minus tamen quā omnia uidentur mihi dicere. Nam ut multa contra eum grauiter & recte congerunt, ita multa simul relinquunt illi, quibus se ex aduerso tueatur. Deinde in hoc etiam plus satis causæ, quam impugnant, indulgent atque concedunt: rati ea solū, quæ e diuersis Scripturæ locis sparsum contra eum citant, aduersari Pontifici. Ego contra sic existimo, Iudices, in uerbo Dei non solū multa contra causam hanc Pontificiam inueniri, sed ipsum etiam fundamentum, uim, naturam, corpus deniq̃ & animam totius Scripturæ huic ex diuersis repugnare dixerim. Quod ut illustrius a uobis intelligatur, animum queso studioliū aduertite, Christiani proceres. Nam ut res recte suis finibus metiamur, nec partes solū Scripturæ aliquas, sed principia, progressus, finemq̃ illius uniuersim intueamur: quid aliud mens ipsa uult,

sensus, ratio, tota denique series eius & methodus, quid aliud inculcat, quò col-
limat, quo tendit denique, nisi ad hunc unum scopum, ut Christum nobis, ac gra-
tiam cum illo, & in illo salutem polliceatur. Declarent hoc tot ab initio Dei
promissiones, tot umbræ & typi uetustæ legis, tot prophetarum oracula, re-
gniludaici præludia, & seminis continua conseruatio: donec demum semen
ueniret Christus, in quo benedicendæ erant omnes gentes. Vnde Paulus, ut
præclare omnia, ita illud diuinæ dicebat, finem legis esse Christum: quem alibi
fundamentum, alibi corpus quoque uocat, cætera omnia pro umbris statuens,
quæ præcesserunt. Hoc qui non intelligit, aut aliud in Scripturis quærendum
sibi putat, in quo conquiescat, præter Christi solam notitiâ & fidem, ad quem
omnes Dei uoces properant, omnia festinant tempora, omnes omnium con-
iiciuntur oculi, is methodum ac mentem arcanæ scripturæ se ignorare fatea-
tur. Solum hunc, tot seculis, lex prisca parturiebat: Euangelium demum pepe-
rit: sponsa suscepit Ecclesia. In hoc uno omnes laborant & constant Dei pro-
missiones, Amen. Nec aliud nunc habet fides nostra quod recipiat, cui inhæ-
reat, nisi hunc solum Christum, eumque crucifixum. In hoc uno omnis propo-
sita medela est, quæcunque ingruant aduersitates. Peccator es, hoc solum habes
propitiatorium. Animus te accusat: hic maior est animo tuo. Ira ac timor Dei
te consternit: habes hic mediatorem, cui tuto fidas. Concutit te mortis hor-
ror, aut morbi grauitas: hic mortem profligatam ac spoliatam habes. Iniuriâ
pateris: ultionem hic adducit retributionis, Esa. 35. Pauper es: in hoc abundas,
non caducis, sed ueris bonis. Seruus es, miser es, cæcus aut mancus es, sterilis,
eunuchus, infamis, exosus, tardus, imperitus, fatuus es: denique quicquid addu-
xeris malorum, nihil homini accidere potest tam magnum, quin hic infinitis
partibus sit maior, cæteris omnibus salutaris: nec ullis formidabilis, nisi his po-
tissimum, qui minimè iuxta hunc mundum infelices sunt, minimè inquam, iuxta
hunc mundum infelices sunt, maximeque præferoces. Postremo ex hac unica
testamenti arca, omnes salutis & gratiæ thesauros gratis & abundè haurimus
quotidie per fidem solam, quotquot in eum credimus. Vnde quisquis sitit, bi-
bit: quisquis esurit, epulatur, non precio, sed prece: non meritis, sed gratis: non
quia digni sumus, sed quia promissit pater: quo nomine æterna sit illi laus &
gratia per omnes Ecclesias, Amen.

Habetis Scripturæ methodum summariam. uideamus nunc Pontificiæ theo-
logiæ summam. Quæ si ad Christum nos unice traducat, si eius potissimum glo-
riam spectet, conscientias in illo erigat, me etiam in primis applaudente, eum
cat causam. Sin aliò ducat, ad indulgentias, ad satisfactiones, purgatorium, ad
Franciscum, Dominicum, diuos & diuas sexcetas, ad monasteria nos relegat,
ad regulas obstringat, ad merita humanæ supererogationis transferat: in sum-
ma, si quum diuina uolumina nihil magis doceant quam Christum, hic nihil
minus spirer quam Christum, non ego hunc omnis Scripturæ ignarum, indo-
ctum ac stupidum, non Christi uicarium, non Apostolicum successorem pu-
tem, sed inimicum crucis Christi, & publicæ consolationis & salutis humanæ
perduellionem liquidò profitear. Non patitur D. Paulus uel seipsum, uel an-
gelum è cælo audiri sine anathemate, aliud afferentem Euangelium, quam ipse
docuerit: & nos pontificem, Euangelium tot modis diuersum statuentem, non-
dum anathemate explodimus è templo: imò in templum Dei, atque in Christi
uicem reponimus? Vis uidere, illius atque Christi quam diuersum sit Euange-
lium? Clamat sublimis Christi Apostolus, sub lege non esse nos, sed sub gra-
tia. Contra Pontificum tot leges, tot scita, iura, sanctiones, decreta, cautiones,
articuli articulis sine fine cumulati, quid clamant aliud, quam sub gratia non
esse nos, sed sub lege? Nō fert in Euangelio Dominus frustra colentes Deum
præceptis & doctrinis hominum: contra sine ijs frustra coli Deum putat ce-

Cōparatio diui-
næ & Pontifi-
ciæ theologiæ.

remotiosus Pontifex, nec alia re ferè pietatis metitur summam. Toties, tamq̃
 grauitè in eos efferuescit igneus Apostoli spiritus, qui è libertate in quam uo-
 cati sunt, ad egenam mundi elementa relabuntur, quibus denuò seruire uolunt,
 dies obseruantes, menses, tempora & annos. At quid aliud uniuersa Pontifi-
 cis tradit philosophia, quàm elementa mundi huius obsoleta: Ne retigeris,
 ne gustaris, ne contrectes: nam in his tribus, illius omnis consumitur liturgia.
 State, inquit ille, in qua libertate uos liberauit Christus, & iugo seruitutis no-
 lite iterum contineri. Quid iste? Accipite, inquit, iugum castitatis, obedien-
 tiæ & paupertatis: quod semel admissum, nunquam deinde excutietis. Breui-
 ter, illius glossemata omnia, uolumina & codices quid ubiq̃ spirant, nisi ser-
 uitutem? quid in tota illius theologia liberum? Tot argumentis infulcit Pau-
 lus, Christum in ijs euacuari, qui in lege iustificantur: Gal. 5. Et tot supplicijs
 seruit Pontifex in eos, qui aliter quàm admixtu legis gratuitam salutem fra-
 tuunt. Melius est, inquit ille, nubere, quàm uri. Affirmat hic, satius esse uri,
 quàm nubere. Propter fornicationem, suam cuiq̃ uxorem designat. Aposto-
 lus: è diuerso Pontifex fornicationem, modò cautam, aperto præfert matri-
 monio. Tam accuratè literis Apostolicis præmonemur, nouissimis temporibus
 affuturos, qui connubia, cibosq̃ legitimos prohiberent: eorumq̃ doctrina,
 nam, daemoniorum appellat Paulus, lamq̃ hæc ipsa non tempora solum, sed
 & doctrinas, & autores ipsos, ob oculos præsentis cernimus, audimus quoti-
 die, ac manibus ferè terimus nostris: & tamen nec cauemus admoniti, nec in-
 stituti sapimus: deniq̃ nec luminibus nostris, nec Apostolis Christi habemus
 fidem. Clamat apud prophetam misericors Dei spiritus: Misericordiam uolo,
 non sacrificium. Reclamat præpostera Pontificis religio: Sacrificium uolo,
 non misericordiam. Audimus ex ore Domini semel atque iterum: Non fa-
 ctas tibi sculptile, nec omnem similitudinem. Contradicit Pontificis auctori-
 tas, statuens, mandans, interminans, indicto incendio supplicio, si quis con-
 tra imagines hiscere audeat. Deniq̃, quaquà uersum res inter se conferamus,
 nihil in natura rerum dissimilius, quàm huius cum Christo undique pugnantis
 professio. Quæ quum ita sint, uestre erit prudentiæ (ingenui Principes) uobi-
 scum deliberare, quum utriq̃ simul, in tanta diuersitate morum & disciplinæ,
 fauere, sine alterius iniuria nequeatis: id ne malitis, ut Christo magis, an Ponti-
 fici, uestra seruiat autoritas. Nam si homines hi, in quos seruit tantopere pote-
 stas uestra, non suam agant causam, sed Christi: non suum capient compen-
 dium, non uitam expetant, non tranquillitatem ambiant, non opibus inhient,
 sed hæc omnia studio Christi potius pro reiectis habeant, ut illius ius, non suum,
 cum Ecclesiæ incolumitate retineatur: cogitate, non tam illos esse, quàm in
 ipsis Christum, in quem uniuersa persecutionis uestre consilia conspirant.
 Quod quàm diuturnū sit futurū, nescio: certè perpetuò uobis tutum esse non
 poterit. Nam utcumq̃ nunc se habeant pro cœmia, ut ut miseri ac imbelles ui-
 strophe demum & exitus fabulæ declarabit, nequaquam miserum esse eum &
 imbellem, qui in suis plectitur. Vnde non tam ego crudelitatem deploro quo-
 rundam, quàm stultitiam aduerto, qui tanto conatu pugnant contra eum, qui
 natura nec uinci, nec loco moueri potest: nihil agentes aliud, quàm si calces
 facient contra stimulum. Et quid unquam pontifex de uobis tantum est bene-
 meritis, si rem uelimus ad calculos subducere, quamobrem tam deuotis ani-
 mis in illius conspiretis patrocinium? An unquam pro uobis mortuus est Ro-
 manus pontifex? an uobis sedare iram patris, an offensas cōdonare, an mortis
 acerbā, acerbiorē diaboli seruitutē ceruicib. uestris excutere, potentia frange-
 re, mortuos uos resuscitare ad regni sui immortalē felicitatē potest? Et qui hæc
 unus potest omnia, quiq̃ se præstitutū pollicet, quū nemo possit altius, eius uos
 deserta

deserta causa, tam sancta & mansueta, ad inimici impuri homuncionis perditi-
tissima castra, hoc est, ad uestram ultro perniciem sic ruitis præcipites? So-
lent, qui deserto Imperatore suo, ad aduersarias partes desciscunt, aliqua na-
uatae militiae mercede attrahi. Vosq; quid tandem emolumentum à Pontifice
homuncione uobis pollicemini, etiam quum in illius gratiam omnes priorum
animas sub ara miseritis? Ut uictoria una cum illo fruamini? Scitis uicturum
esse agnum, inuitis omnibus. Quin & nunc magnam quoq; huius sedis partem
debellatam cernitis, in tacito optimi cuiusq; pectore. Ut opibus uos augeat
amplioribus? Imò has illi uos impenditis. Ut libertatem largiatur? Maiorem
amittitis. Ut uitam reddat beatiorum? Quum eum deseritis, qui solus est uitae
autor. Et quid tandem homini possit ab homine contingere tanti, ut uos ad-
uersus Dominum incitet, & aduersus Christum eius? Aiunt uulgò, multum
uolare fascinum. At quo tandem fascini genere sic coripiuntur Christiano-
rum animi, ut in Romani nescio cuius barbari & externi homuncionis gratia,
qui nec cognitus, nec cognatus ipsis uel profuit haecenus, uel unquam profu-
turus est, in charissimos amicos, propinquos sanguine, patria communi, offi-
cium deniq; quotidiana necessitudine coniunctos, forsan etiam benemerita,
plus quam parricidalibus odijs tam atrociter efferrantur, idq; non alia cau-
sa, quam qua summas illis deberet gratias, nisi sibi ipsis summam felicitatem
cum publica regni dignitate coniunctam inuiderent.

Quamquam non tam haec generosis animis uestris, quam alijs potius male
feriatis quorundam ingenijs imputanda duxerim. De ijs loquor, quos falso no-
mine theologos & episcopos, uero lupos, urfos & leopardos diceretis. Qui
quum se lumina orbis profiteantur, omnes scintillas & uigorem uerae pietatis
extinguunt, natura saui, religione praeposteri: quorum altero Reipublicae, al-
tero Ecclesiae sint exitiales. Non perinde eodem omnes carbone notandi sunt.
Neq; enim aequum fuerit, quum non aequè eadem in omnes competant, pau-
corum malitiosam improbitatem in totius ordinis reducere infamiam. Quin
in hoc genere multos scio ciuiliores, quibus merito seditiosi caeterorū tumul-
tus displicent: alij ridet, quidam dissimulant, alij spe commodi, nonnulli metu
aut fauore priuato uerius quam iudicio applaudere uidentur fabulae, quam
inuiti spectant: qui etsi errent cum caeteris, tamen quia simpliciter errant, &
sine aliorum iniuria, minus hac oratione mihi exagrandi sunt. Verum quem-
admodum inter animantium (ut dixi) genera, quaedam innoxia, alia ad usus
necessarios accommodata, nonnulla si non natura, officijs tamen mansuescunt:
sunt rursus quae in hoc tantum nata dicas, ut alijs molestiam & perniciem mo-
liantur: sic in humanis rebus nulla Respublica, nec uitae genus est, quod suas
non uomicas habeat, & κακοβούλος. Iterum atque iterum admoneo, non omnes
esse istiusmodi: ne quisquam putet, haec affectu magis quam iudicio in ordinis
ulius dici contumeliam. Nam ut pro bonis libenter supplico, ita nec impro-
bos nisi inuitus attingo: idq; admonendi magis quam arrodendi studio, uitia
scilicet hominum infectans, non homines. famulos enim libellos & desulto-
rios, si quisquam odit alius, ego in primis detestor. Itaq; in reprehensione tam
necessaria, quum nemo se nominari uidet, nemo se accusari putet. Et tamen
utinam nulli essent istiusmodi, qui nunquam satis reprehendi mereantur,
quum ipsi nihil sint quam faces & pestes Reipublicae. De quorum rabie & im-
manitate, si dicendum mihi tantum esset, quantum deberem merito, effice-
rent forsitan oratione, ut nulla fera aut tygris uobis, si cum horum conferatur
uirulentia, non ceteri uideri possit. Sed quid ego importunam horum crudeli-
tatem, sauitiam, superbiam, malitiam uobis depingam, ludices, si haec ipsi non
uideatis? Quae quid illius declarauit hominis, si non belluae magis, qui
frequentissima concione non ita pridem dixisse auditus est: Rempublicam
K ij illam

Vox crudelis.

illam nunquam sibi, nec Regina tranquillam fore, quoad funditus ad inter-
 cionē deletis omnibus in Angliā Euangelicis, ne unus superesset uiuus. Qua-
 si non satis huc Regina mens propenderet, nisi isti, nimis uelut cessantem in-
 stigarent. At quid non Aleto hæc, cum tyranno illo, uniuersæ genti Britan-
 nicæ unam optabat ceruicem, quo uno ictu Anglis semel extinctis omnibus,
 sola sibi omnes possideret mitras? Huc enim tanquam ad unicum suæ felicità-
 tatis scopum, omnia tendunt studia istorum, & cogitationes, nihil fere spiran-
 tes aliud quam bonorum cædem, quo ipsis impune regnare liceat. Zelum qui
 dem obtinent Dei, sed citra scientiam optimo cuique perniciosum. Charita-
 tem lingua gerunt, factis nihil querunt nisi sanguinem fratrum & Ianienam.
 Pietatis mirè prætexunt studium: sed hæc pietas sola in ceremoniolis sita est,
 quas nec ipsi adeo magni faciunt. Sed uident isti ad quæstum suum occultatissi-
 mi Argi, ex his ceremoniis, quam opimum metant lucrum. Vident hinc sup-
 petere, unde alant aures, canes, caballos, famulitia, & Pamphilas fidicinas: unde
 de satrapas & Lucullos agant, & reuerendissimos titulos demereantur apud
 populum. Citius quam hæc amittant, cælum & terram patientur misceri in-
 cendio. Dominari uolunt quoquo modo, & haberi in precio. Vnum oblatre
 perspiciunt, bonorum & doctorum iudicia. Quoniam itaque, nisi ipsi sublati,
 nihil se uident proficere (homines quippe per se abiectiores, quam ut quic-
 quam Republica dignum præstent) tubam omnibus modis intendunt ad fa-
 uitiem. Mitissimos principum animos, hoc est Reipublicæ fontes, uitiat. Con-
 silia instillant, non quæ honesto, sed quæ uentri suo ac compendio Homerica nar-
 ratio. Et tamen hæc carcinomata suum inuenerunt seculum: inuenerunt non
 solum qui faueant, sed etiam qui autoritate eos arment publica: hoc est, qui gla-
 dium furioso in manus porrigant. Quod si ita fatis ac diuinæ providentiæ ui-
 sum est, nos in posteriora hæc tam turbulenta tempora, tot ante seculis ab Apo-
 stolis preguisa, incidere, in quibus uolentiæ & autoritati aduersus innocentiam
 tantum liceat: ferimus equanimiter, & cedimus temporibus, Iudices. Sin ali-
 quis adhuc locus prudentum consilij, & bonorum uotis, relictus sit: id à uo-
 bis (nobilissimi Heroes) supplicabundi pro Christo expetimus atque obtesta-
 mur, malitiosam horum intemperiem uestra compescat autoritas: quo uel ab
 errore in uiam resipiscant, uel ut moderatius saltem rem agant, ita ut theolo-
 gis dignum est. Si heresi putent, quicquid aduersetur suis placitis: nihil ergo
 placeat, nisi quod rectum sit: nihilque exigant à populo, ultra salutis necessita-
 tem: rursus nec populus detrectet, quod citra impietatem præstare poterit. Ita
 fiet, ut dum ciuili temperamento utraq; pars nonnihil concedit alteri, pax for-
 tass aliqua utrinque coeat, mea quidem ratione felicius, quam uiolentiæ istis
 clamoribus, rabiosis insectationibus, fasciculis, carceribus, fumis & incendijs,
 quæ multo grauius malum exasperant, cui mederi magis conueniebat. Scio
 grauem ortam in Ecclesia Christi tempestatem: sed quæ paulo momento se-
 dari initio potuisset, si uis & impotens rabies quorundam abfuisset. quin nec-
 dum adeo omnem exijt spem medelæ recuperandæ, modo relegatis affectibus,
 prudens & temperata moderatio succedere possit in gubernacula. Sed ante
 omnia, si medelam cupimus, à fonte ipso ordiendum erat, unde primum pro-
 fluxit morbi occasio. Frustra tentat medicus uulnere obducere cicatricem, nisi
 prius repurgata sanie, quæ ulceris radices obsidet. Prouenit autem magna
 huius tempestatis pars non aliunde, quam ex corruptis iudicijs, cecis affecti-
 bus, ambitione, fastu & philautia quorundam: huc spectantium, magis ut ipsi
 autoritate dominantur, quam ut populus subiiciatur Iesu Christo. His princi-
 pio rite perpurgatis fontibus facilius deinceps ad causas alias subnascētes pro-
 grediemur, quæ mihi uidentur in hominum inuētis, & in multitudine tradito-
 num

num atque articulorum sita. Quæ quoniam fouendis dissidijs nõ mediocrem subministrant occasionem, proxima fuerit incendijs extinguendi ratio, si materiam ipsam camino nimium conflagranti subtrahamus. Tum si qua in his uidebuntur controuersa, in quibus non satis consentiant factionum partes, modesta uelitatione res inter doctos transigatur. Ita fiet, ut mutua placabilitas aut exitum inueniat offensionum, aut tempus tandem remedium afferat. Semper interim scholæ suam retineant libertatem. Fustibus cogere tyrannorum est. Doceri amant conscientiæ, uultq; docere religio. Docendi porro efficacissimus magister est amor. Hic ubi abest, nunquam ibi quisquam uel docere deatre, uel quicquam percipi non sinistre poterit. In primis ab omni autoritate submoueantur seditiosa capita, & contentionis faces, nihil quærentes aliud quàm discordiæ seminaria. Postremò, si alia ratione consentire nequeamus in his quæ sunt leuiores, satis sit tamen in præcipuis fidei capitibus non dissentire. Leuiores autem dico, quæcunque extra Scripturam inducuntur, quantumuis alioqui à magnis autoribus profecta. Quid pugnantius elementorum natura: & tamen quàm amabili fœdere eadem in humano coniunguntur corpore. Ita quid obstat, quo minus in leuioribus istis interdum dissentire liceat, incolumi interim atq; irrupta Christianæ amicitiae tessera? Magnus est gradus ad concordiam sarcindam, ex animo uoluisse concordiam. Nunc perinde rem agunt quidam, ac si nihil uellent minus quàm concordiam coalescere. Quæso quid erat necesse Bonerum tot articulorum rhapsodijs, & euanidis nugis, præter necessitatem onerare Ecclesias Dei, ijs maxime temporibus tam exulceratis: quibus sciebat nihil aliud se profuturum, nisi ut Camerinam, iam plus satis perturbatam, maiori patrie tumultu exagitaret. At quanto se dignius fecisset, si traditionum potius eiusmodi iactura, pacem redimeret Ecclesiarum: quum ex illa nihil accidere posset detrimenti, sine hac consistere Christi Ecclesia omnino nequeat. Hæc atq; alia, quæ publicæ concordie intersunt, & tranquillitatis, quum in genere ad omnes bonos uiros pertinet, quicumq; Rempublicam uelint esse saluam: tum in primis per illos agenda erant, quibus ex professo creditum est Ecclesiæ procurandæ negotium. Nunc quum in istis nulla spes Ecclesiæ in melius restituendæ eluceat, imò quum non alijs magis autoribus debeamus hoc quicquid est incendijs in Republica acceptum: unum superest secundum Christum in terris perfugium, ut ad mitissima subsellia Clementie uestre, summi maximiq; Proceres, refugiamus, qui in Republica hac (si modo Respublica dicenda sit) quantum pro pietate uelitis uestra, tantum pro autoritate efficere potestis. Quarum alteram à natura uestra, alteram à fortuna, utramq; pariter à Domino accepistis, in hoc, non ut priuatim uobis ipsis, sed rebus in commune publicis consuleretis. Ac de pietate quidem uestra, initio orationis nihil me addubitare dixi, de qua nec adhuc addubito. De autoritate nunc extrema orationis parte, quædam uicissim, sed leuiter attingam: quo non solum quid fieri à uobis oporteat, sed etiam quo pacto, quod uelitis, efficiendum sit, intelligatis.

Sic enim in hac causa existimo, rebus sic undiq; profligatis, in tam offusa patriæ ac religionis caligine, aut nullâ humani præsidij scintillâ usquâ apparere, aut eam in uestra solum ope inclusam contineri. Atque ut alia spes nulla est, quæ hominum possit esse, præterquàm in uobis solis, Iudices: ita rursus unica dumtaxat efficiendi ratio est, si quod omnino efficiendum, Christi religionisq; causa censeatis. Quæ nisi adhibeatur, non solum uestra nihil præsidia, sed nec Salus ipsa hanc seruare Rempublicam poterit. Non id nunc ago, nec eò specio, quò me duceret fortassis humana ratio, aut peruulgata mundi consilia, ut illico armis, copijs, aut fortitudine bellica, quatum ualeatis, aduersus improbitatem experiamini. Et si id quidem optimò iure uis istorum, & effrenis ferocia

promereatur, ut simili quoque uir, parique talione à nobilitate uestra retundatur. uobis tamen (Patres, Proceres) pro sapientia uestra cogitandum, non tam quid possitis, quam quid expediat: non quid horum furor & proiecta infamia postulet, sed quid uos deceat, quidque causa sit ipsa dignum. Interim hoc loco, patriæ & religionis negotium, quoniam natura dissimiles sunt, iudicij causa secernimus. Quarum utraque quum opem uestram uehementer præsentem efflagitet, nos alteram studio, prudentiæ & fidei uestræ relinquimus: iuxta præparati uobiscum, uel si illa pereat, perire: uel si per uos conseruetur, uobiscum simul & cum illa emergere. In altera, quoniam coepimus operam implorare uestram, consilium etiam quò nam pacto eam aptissime porrigatis, ostendimus: non ut armis, ut dixi, ferro, uiribus, potentia Reginam uestram uelitis, etsi maxime possitis, lacessere: sed precibus magis, uotisque simul iunctis, & consilijs sollicitetis. Nec quisquam enim dubitet, utcumque uoluntatem alienam à re Euangelicâ præ se ferat, quin uestræ tamen obtestationi aures præbeat obsequaces: primum quæ eo sexu procreata sit, ut scemina quum sit, non silex, flecti ac moliri queat: tum ijs maioribus, talique nobilitate producta, ut natura pariter & uoluntate amans sit nobilitatis. Cui deinde præter hæc adminicula, ac cedit insuper, quòd nuper audio in Angliâ nonnihil demum interquiescere persecutionis acerbicatem. in qua mansuetudine si pergat ita, ut coepisse fertur, Regina, haud multum desperandum uideo, quin cum paterni regni successione, nomen quoque suis dignum maioribus relinquat posteris. Iam hæc heroica in Regina indoles, quum nunquam tam aspera fuisset, ut arbitror, in Christi plebem, nisi quorundam sinistris consilijs, magis quam sua uoluntate abducta: quumque eadem nunc, sua sponte, etiam utcumque à serenitate non abhorre uideatur: quid tum futurum existimemus, si ad hanc naturæ propensionem uestræ porro preces, suasiones, consiliaque se adiunxerint? Sed ad eam rem pernecessarium fuerit illud in primis, quod unum omnium maxime ad uestram simul & patriæ salutem attinet, ut uos qui coryphæi estis Britannicæ nobilitatis, cum uitæ seria resipiscencia, concordia simul, mutuo charitatis & uirtutis nexu coniungat. Emendatis primum aderit Dei, secundans consilia uestra, fauor. Concordes porro Maria regina amplectetur libentius: denique ita consilijs eadem impensius acquiescet: parum adhuc dico, addo quod à me hoc quidem tempore necessario, pro uobis etiâ utiliter, dictum posthac comperietis. Supplex etiam ultro aderit, ad omnem uoluntatem uestram parata, si uos stabili consensu inter uos cum uirtute concordēs, eadem uelle eadēque nolle in Republica conspexerit. Contrà, si discordia diffudit, facile uos singulos contempserit: uixque iam unusquisque uestrum, recisis ueluti potentia uestræ neruis, uirtute plus, quam quisquā de ima multitudine gregarius, ualebit. Facile ex præteritis longo interuallo rebus, quid nunc consimilibus temporibus sit expectandum, iudicari potest: si prudentes modò, etiam si non uates simus. Nam, ut altius à Cassiuellani temporibus rem repetamus, quæ res iam olim Reipublicæ huiusce libertatem Romanis prodidit imperatoribus, nisi discordia inter se ducum & nobilium Britannorum potestas? Quæ res alia Pictos, Gallos, Scythas, & Scotos induxit? Prætereamus illa maiorum nostrorum tempora, & ruinas tum regni huius: quæ quoniā bene sopite sunt, præstat nunc refricare. Succedunt post hæc furiosæ Danorum semel atque iterum irruptiones: nec multo post Normanici uictoris tempestas sequuta est. Semper hæc fuit Insulæ huius fortuna quædam propria, & conditio, ut quàm diu coniunctis simul uiribus, ipsa sibi coherens cum uirtute & concordia uiueret, nihil ea firmitus aduersus omnē hostilem impetum: contrà, ubi intestina discordia dissiliret, nihil eadem unquam impotentius ad leuissimas etiam calamitates reprimendas,

Maria regina.

Concordia nobilium.

mendas, siue quæ ab externis hostibus imminerent, siue quæ ad internam religionis discordiam pertinerent.

Ego, quum perlectis Annalibus uestris, fortunam huius perpendo Reipublice, grauem profectò necessitatem fuisse uideo, quur à maioribus nostris, sapientissimis uiris, singularis potestatis forma hæc, quæ nunc est, constituta, atque ex Heptarchia in Monarchiam commutata sit. Qua nulla est, fateor, constitutio ad Rempublicam gerendam accommodatior, aut expeditior: maxime si talis contingat Princeps, qui se intra uirtutis ac modestiæ leges contineat, possitq; sese non minus quam alios regere. Verum rursus quum animaduerto, quam graues sæpe turbines excitare in Republica possit monarcha, si immoderatus sit, quamq; præceptis subinde fertur in tyrannidem: immuto iterum uoluntatem, ut nihil existimem perniciosius bonorum capitibus, quam illud quod apud Poetam est, *εἰς κοίραν ὁ ἴσω*. Quaeso enim, in tali imperio quantum ad ciuium salutem interest, apertus ne hostis grassetur foris: an talis intus foueatur Princeps, cui quum nihil deest ad lædendum præter occasiōnem, ea tum accedit ad prauam uoluntatem autoritas, ut nihil libeat tam turpe, quod non impune liceat: nisi quod illic fortiter dimicando, cum periculo decernere miseri, hic uecorditer iugulum præbere miseres coguntur ciues. Atque hæc quidem difficultates & discrimina, non dubium, quin multo antea prudentissimis uiris & scriptoribus perspecta fuerint qui in constituenda Republica monarchiam laudauerunt. Eamq; ob causam sapientissimè ab ipsorum praeceptis philosophis, acutissimisque nomothetis factum arbitror, qui rem politicam in tria partiti genera (*αρχαντικόν, συμβουλευτικόν, βουλευτικόν*) publicam hanc & senatoriam nobilitatem semper cum monarchia coniunxerunt, quæ partim autoritate legitima, partim sapientia & consilijs Principis, si plus nimio diffunderet, impotentes cupiditates temperarent. Atq; ob hoc ipsum maxime adiunctum uidetur cum monarchia medium, & interiectum illud inter plebem & principem, genus, quod Nobilitatem regni, seu Consilium dicimus: Nobilitas quippe ne quid uel alteri parti quod iniquum sit, uel alteri rursus quod sit turmultuosum, liceat. Quo demum temperamento fiet, ut quæ duo maxima in omni Republica incommoda, & solæ ferè pestes sunt, utrinq; excludantur, tyrannis & seditio. Scio equidem, & fateor, meum non esse, uiris summatis, & consiliarijs, multo minus Principibus, quid faciendum sit, dictare. Insaniam enim, si in mentem id unquam ueniat. Caterum, quoniam in religionis nunc rebus uersamur, in quibus usus, meditatio, ætas & experientia mediocris aliquid fortasse uobiscum me docuerunt: audacius, si non hortandi, at supplicandi, necessariò impositum hoc tempore officium assumo.

Inter quos omnes tuam in primis Celsitudinem Augustissimam compello, Maria Regina, ut tandem aliquando post longas tempestates acerbissimorum temporum, aliquam serenitatem patriæ indulgeat lux Clementiæ tuæ. Quæcumq; illa causa fuit, quæ nobilissimum animum tuum sic in tuorum exaspiratione illius, quem pro nobis occidit Phariseorum persecutio. Crede, crede mihi, Maria Regina, non hic potestatis gladius tibi à Deo aduersus istos donatus est, quos tantopere persequeris, sed alios: sicarios, homicidas, adulteros, latrones, periuros, blasphemos, idololatrias, lenones, rebelles. Hi sunt pestes illæ, & strumæ Reipublicæ, qui religionem Dei uiolant, qui regni tui infestant statum: deniq; qui tibi uerè non fauent, nisi tu Deo tuo omnino non faueas. Ob hos existima malefactores, datum esse, ac institutum à Deo, potestatis tuæ exercende gladium: non hos, qui nihil commeruere. Quanquam de causa illorum, quoniam dictum est satis, nunc apud tuam Celsitudinem non disputo, quos utcumq; Maiestas tua habet pro hæreticis: tamē quia fieri possit, ut aliter uideatur Maiestati diuinæ, præstiterat tam sublimes cōtrouersias, illius relinquere

relinquere iudicio. Interim tibi, quando obsequentissimi sunt ex animo subditi, certè sanguini & uitæ parcendum erat, satis per se superq̃ multis insidijs & casibus subiectæ, etiã si nos mutuò non deuoremus. Intelligit enim, quod res est, sublimis tua prudentia, quum multa hominibus largiri opulenta tu possit foelicitas, uitam facile multis eripere, nemini ereptam restituere poteris. Vnde merito laudata est diuina illa Theodosij iunioris uox, qui ab amicis incitatus, ut obtreçantium & inimicorum quosdam mortis uindicaret supplicio: Imò, inquit, utinam uel mortuos mihi in lucem reuocare liceat. Atqui ille apertè, etiã Imperator, condonauit noxijs. Nec minus laudis & pietatis plena Alexandri uerba extiterunt, qui matri Olympiadi per nouem menses sollicitanti ad quendam occidendum, humanissimè respondens, Aliã quamcunq̃ postulare mercedem iussit, hominis uitam nullo pensari posse beneficio.

Quamquam si exemplis utendum, quò nobis oculi potius flectendi, quam ad Deum, uerum omnis uirtutis archetypum? Qui cum passim multis Scripturæ uerbis, pluribus uerò exemplis nos à sauitia ad clementiã reuocat: tum illud unum è libro Reg. 2, attentiore paulum consideratione, tua quæso aduertat Sublimitas, ubi ob Davidis peccatum ultio diuina in Israellem uehementius conflagrasset, ac iam occisis millibus aliquot, angelus adhuc desauire uoluisset. quid ille: num iussit progredi, nullumq̃ misericordiæ sibi locum referuauit Diuina pietas? Non opinor. Nequaquam in perpetuũ irascitur ille, nec in æternum comminabitur. Quid ergo? In Scriptura quid audimus? Misertus est, inquit, Dominus super afflictionem, & ait angelo percutienti populum: Sufficit, nunc contine manum tuam. Libet enim Scripturæ uerba ipsa adscribere, quo non solum clarius ipsa in oculos incurrant, sed perpetuo in animo tuo circumferantur. Atq̃ utinam nunc Dominus misertus similiter Ecclesiæ fug, idem uicissim tibi, Maria Regina, quod tum angelo percussori, dicat: Sufficit, reprime nunc manum tuam. Nec dubium, quin ille tacitis susserij, pessimi in animo insibiliter: Satis est. Sed uereor ne quidam sint istic Spenserianes morum consiliorum architecti, qui longè diuersa cantione circumsonantes aures tuas, nequaquam illud salutiferũ Dei melos (Sufficit) occinunt, sed Babylonium potius illud è Psalmo, seditiosa buccina increpitant: Exinanito usq̃ ad fundamentum in ea, &c. à quibus ego nocentissimis uiperis longissimè tibi, Maria Regina, fugiendum censeo. Quin & uos deinde, præstantissimi Heroes, qui proximo autoritatis loco succeditis, appello: adeste cõsilijs iam nunc uestris. In hoc omnes incumbite iunctissimis animis, pro fide, autoritate & diligentia uestra, ne quid dormitãtibz uobis, detrimenti capiat Respublica: ne quid publicis rebus malè sit, dum uestris consultum sit bene. Si uos diuina beneficentia tot tantisq̃ prudentiæ dotibus imbuit, ut possitis: si Respublica in eum uos locum posuit, ut debeatis in commune quæ sint optima consulere: agnoscite igitur officium uestrum, uelitisq̃ quod agnoscitis, ut Christo suum ius, ut Principi sua dignitas, ut populo sua incolumitas sarta retactaq̃ retineatur. Quòd si humana nulla sapientia futurum arbitramini, ut tanta hæc religionis dissidia, quibus sic omnes regni huius partes corripuntur, in concordiam coeant: attamen illustre uobis documentum regēdæ Reipub. aperuit Serenissimus rex Edouardus, qui duas simul diuersissimas factiones summa cum moderatione regere, & cõtinere potuit. Et qui minus idem à uobis pari temperamento præstari possit? Quid erat necesse hunc Ecclesiasticæ contentionis funem utrinq̃ intendi tam acriter, ut iam neutri parti liceat per alteram eadem in Republica uiuere? Qui si eò spectetis, hucq̃ omnes conatus uiresq̃ uestras conuertendas statuitis, ut diuersam doctrinam hanc, quam hereticam dicitis, funditus è medio sublaram aboleatis: credite credite hoc mihi, ludices, latius ea propagata est, ac profundius insidet, quàm ut ulla humana

Spenserij Edo/
uardi in cornu
ptores.

Edouardus v.

potencia,

potentia, omnibus pariter collatis copijs, dissipari queat. Sedet quippe eanō in labris, non oculis, aut corporibus hominum externis: sed intus in conscientijs, in abditissimis animi sedibus, quā longissimē à conspectu uestro reclusa reconditur: eruptura demum sua aliquando occasione: idēq; tanto uehementius, quanto nūc ferocius temporum uiolentia reprimitur. Postremò, aut cum illa diuinæ simul Scripturæ fundamenta conuellere, aut cum hac illam retinere necesse erit. Quod quum ita sit, quanto æquius erat, aliquam inueniri moderationis uiam: qua uel, si res incerta sit, liberam subeat cognitionem: uel si certa, ut ea pars uincat, non quæ maior, sed quæ melior: non quam hominum præiudicia, sed quam uoluntas Dei scripturæq; dictamen comprobet. Porro si uobis tantum non insit doctrinæ, ut de tam arduis Scripturæ controuersijs constitutis: proximum est, eos adhiberi in consilium, quorum iudicio & spectatæ doctrinæ fidatis tutò. Nunc quale id est, quod quum duæ sint in uobis factiones, quarum utriusq; perpenditis studia, consilia, affectus quò tendant, ijs qui pro homine Pontifice depugnāt, quā qui pro Christo filio Dei moriuntur, malitis credere? At quanto erat hoc loco & autoritate uestra dignius, uos, qui cæterarum rerum gloria anteitis, iisdem quoq; ornamentis, literarum adiungere adminicula: sine quibus manca & elumbis est prudentia uestra, quantumuis alioqui eximia? Quam ad rem si non usus uitæ uestræ, si non consilia mea, si non clarissimi & disertissimi uiri G. Turneri salutaris illa, quam pro officio & fide nuper uobis propinauit, medicina inflectet: exēpla saltem Germaniæ huius, cæterarumq; gentium permoueant. In quibus nullus ferē accedit ad Rempubicam magistratus, literarum non minus præsidijs, quā muneris dignitate conspicuus. Aut si ne hæc quidem tot tantaq; philtra animos uestros ad doctrinæ studia accendāt, quin aliena manu, quā oculis proprijs regi malitis: saltem diuinī uerbī uolumina in manus sumite, quæ in hoc uos negotio abundē instruant. Ac si ne id quidem per otia, lusus, aleas, choreas, uenationes, aucupia impetrari poterit: attamē uel ciuīlis uestra hæc, quæ polletis, prudentia, uel communis sensus, ex successu rerum, argumentum capiat, quid de tota hac doctrinæ ratione iudicandum sit. Nam cum inde ab initio, Christi semper doctrina uim huius mundi sustinuit: tum his maxime temporibus, eadē ipsa, inuidioso nunc Lutheri nomine à plerisq; insimulata, quoties per Pontifices, Cæsares, Cardinales, tetrarchas, tribunos passim, omnibus coniunctis copijs & consilijs, ex quo primum ē squallore in lucem se proferre coepit, impetita est, si quid humana uis aduersus eam ualuisse? Ceterum ut mirabili felicitate sua hætenus contra omnes procellas humanas inconcussa uictrixq; emerit: ita nec dubitandum, quin hanc quoq; uim uestram, non dissimili euentu tandem aliquando excutiat: hocq; maiori triumpho, quo ualidius nunc oppressa à uobis, occumbere uideatur. Solet quippe brachium Domini sic in hoc mundo ludere: qui ut rebus plerumq; profligatissimis affulget maxime, ita sæpe humana molimina in uberiores suæ uictoriæ laudem conuertit.

Quapropter agite summi maximiq; Proceres, si frustra niti humanā opem aduersus consilia Dei intelligatis, si successus ipse satis uos commoneat, hoc quicquid est, absq; numine non agi, quod geritur: si ciues uestri hi quos persequimini, nihil in uos unquam, nihil in Rempubicam, addo, minus in Deum commouere: si nullis inimici sint, nisi ijs quos Christus ipse habeat aduersarios: quin si gratiam potius eosdem inire apud uos, quā supplicia subire, par erat pro innocentia: si deniq; hereticos ipsos non rei ueritas, sed Episcoporum, non omnium, sed paucorum impotens ambitio, effrenis sequitiā, corruptaq; iurisdicia efficiant: uos pro uirtute & nobilitate uestra, si aberrant, ut instituantur facite: sin minus, parcat innocentie misericordia uestra. Satis iam tumultuatum, satis fufum est Christiani sanguinis: satis ultioni, affectibus, priuatisq;

emolumentis uestris datum est: denique satis uigilantia dormitauit, nimirumque diu uestra iacuerunt pectora. Nunc tempus est, si qua in animis uestris uigeat fratrum charitas, si quis patriae communis uos sensus tangat, ut posthabitis rebus uestris, Reipub. negotium, si unquam alias, agatis strenue: nisi non solum cum religione patriam, sed uos etiam una cum patria uelitis corrumpente concidere. Quanquam nihil equidem minus suspicor, quam Reipublicae studium uobis deesse, aut curam: quorum neminem esse scio, qui non uotis omnibus Rempublicam esse saluam cupiat. Sed aliud in uobis deesse uideo. Quid enim distractis adeo, & dissidentibus animis, fieri a uobis Republica dignum poterit, dum multi uestrum proditorijs insidijs in alios grassantur, multi metu mutant, quisque diffidit alteri, nemo uerum dicit, sibi unusquisque timet, plerique aperte adulantur: postremo dum quisque sibi priuatim uiuit, quae publici sunt officij perpauci cogitant, pauciores curant, paucissimi aut nulli praestant. Itaque fit, ut Respublica publicis ueluti patronis deserta, uos fere etiam deserere nunc ipsa, nulla re alia magis quam uestra ipsorum negligentia & supinitate cogatur. Quae si ijs duntaxat, quos deseritis, periculosa esset, minus erat uobis laborandum. Nunc eadem nullis unquam fuit, nescio quo pacto, quam uobis ipsis, infelicior. Reputate enim cum animis uestris, longa non est memoria, quanta his annis quadraginta, ordini uestro & nobilitati clades accipita sit: quot Illustrissimorum Ducum capita desiderata, quot nobilissimae inter uos familiae e sublimi dictae gradu, & solo nunc adaequatae obsoleuerunt. Possent ex Annalibus multa hic proferri, sed ea cogitationi uestra malim relinquere. Illud inter alia, quale nuper spectaculum praebuit, quum spectantibus uobis, & conuiuentibus, Clarissimus & mansuetissimus Regis aumculus, idemque Protector regni, Dux Somersetensis, tam nulla causa, & praeter Principis uoluntatem, ad lictorem abduceretur? Nec tam ignari fuistis, quia Regem ipsum eodem tempore, summo uersari in discrimine, intelligereitis: ubi si euigilasset, ut par erat, autoritas uestra, nunquam in hunc paroxysmum haec esset Respublica deuoluta. Sed haec quae tempore praeterierunt, nos quoque oratione praetereamus. Nunc uero, si unquam alias, maiorem in modum uestra euigilet prudentia opus est, cum propria non parum, tum maxime subditorum causa. Sicque patriae communis uos non coniungit charitas, at idem coniungat Redemptor Christus: saltem idem hostis, & periculum iungat commune. Quid enim? an nullos esse existimatis, qui non illos solum propter religionem, sed uos etiam, propter fortunas istas & sedes uestras, extinctos cupiant? Quamobrem ut finem nunc supplicandi faciam, quod supra & coties dixi, idem repeto. Si tam uilem habeatis ciuium uestrorum sanguinem, si nihil uos moueat tot hominum gemitus, querelae, lachrymae, bonorum miseriae: at uestra simul cum illis coniuncta fortuna flectat. Sin uero ulla subit animos uestros Reipublicae charitas, si quod patriae studium maneat, si quid preces nostrae, si quid bonorum supplices manus, si quid denique Reipublicae, si quid Ecclesiae Christianae, quam aduolutam genibus uestris putetis, flebilis querela ualeat: Rhadamantheam uestram appello pietatem, ut pluris sit apud uos salutis publicae conseruatio, quam priuatus quorundam affectus: nec quid possit pro imperio autoritas, sed quid aequitas potius ciuibz debeatur uestra, consideretis. Nihil enim in omni officiorum genere aequius fieri arbitror, quam ut quorum uos patres patria conscribit, eos in filiorum loco ascitos tueamini: quique suam in uos omnem reuerentiam, ac dignitatis auctoramenta transferunt, iidem a uobis salutis ac tranquillitatis uicissim accipiant incolumitatem. Aut si ne haec tot charitatis argumenta, communisque patriae respectus uos adeo attingat: at quid uobis ipsis dignum, quid generosa a heroica sanguinis uestri nobilitas tacito quodam sensu uobis suggerat, attendite.

Dux Somersetensis.

dite. Nam quū inter humanos omnes affectus nihil sit tam hominis propriū quam clementia, qua diuinæ naturæ omnes imaginem referimus: tum à uobis, Illustrissimi Heroes, qui sublimiori in his terris gradu ad illum propius acceditis, multo magis idem sanè ab omnibus expectari cōuenit, maximè etiam sentiri hoc tempore necessarium.

LVGVBRIS AC LVCTVOSA D. IACOBI

Halisi iudicis Historia.

Anno 1554.

Halisi iure consulti suprā mentionem attigimus: qui solus, ut dictum est, Mariana sequutus suffragia, cæteris fere omnibus testamento Edouardi subscribentibus, quum id conscientia non posset, in alterius reginæ denuntiatione non subscripsit. Qua ex re cum in manifestum se coniecit uitæ capitisque periculum apud Northumbriensem: nunc apud Mariā, eiusque factionis socios, quam sibi gratiam lucrificet, mercedemque singularis suæ fidei ac constantiæ retulit, audiemus. Erat igitur hic D. Iacobus Halisius in comitatu Cantiano, equestri nobilitate heros illustris, tum ex eorum ordine qui iudicijs forēlibus litibusque definiendis præfunt. Quamquam non tam nataliū splendore ille, munerisque dignitate cōspicius, quam uirtute multo magis, prudentiā, grauitate, tum in primis iusticię laude apud omnes ferè celebris fuit, fama que magis quam facie notus. Erat in eo homine ingens naturæ uis ad prudentiam, quam deinde multiplex rerū usus perfecit, absoluitque. Dicendi porro facultatē, quæ magna in eo fuit, assidua in pertractandis causis addidit exercitatio. Quumque iam diu in hoc studiū genere & curriculo uersatus, per humiliores illos causidicorū gradus, ad summa denique ipsa iudicis subsellia emerisset, uel potius adactus esset: ea iustitia, fide, cōstantiā, cōscientiā munus administrauit suū, ut leges ferè non minus in uita moribusque scriptæ ipsius, quam in codicibus uideri potuissent. Adeo ille incorrupta & censoria manu æquilibrem iusticiæ trutinam tenebat in omnibus. Accessit ad hæc ornamenta, religionis & euangelij par sinceritas: cui à multis annis fuit ille addictissimus, non tam lingua quam uita, nō tam uerbis quam factis, nec foris magis quam domi euāgelicus. Qualisque ipse erat, ad eandē normam suam cōsuefecit familiā. Preces domesticas, quas quotidie habebat domi, non per famulos administrabat: sed ipse exemplo præibat ceteris ad pietatem. Sanctas preces frequens excepit scripturarū lectio. Atque hoc modo uiram ille suam per omne Edouardi tempus transigebat, cuius omnis cura uel in negotijs publicis, uel oriū in pietate consumebatur: quoad cum princepe mutatis tandē temporibus, uera pietas amplius perferri non potuit. Atque uerò quum temporū hæc mutatio bonis omnibus esset periculosa, tum illi periculo summa præ ceteris uidebat: quippe cui in eo uersanti munere, neque Londino diu abesse pro officio, neque adesse sine præsentī periculo, religionis statum mutato licebat. Monitus igitur ab amicis, ut relicta cura forēsi, domi se cōtineret, ac incolumitatem quacunque posset ratione, latendo aut fugiendo redimeret: consilium renuebat, nimum suis confusus, ut mox uidebatur, uiribus. Aduentante itaque tempore, quo cæteri eius professionis homines Londinum confluere solent, uenit & iste suæ satisfactorum functioni Halisius, fretus quidem bona conscientia, sed mus (quod aiunt) planè in picem incidens. Aduentantem ilicò excipit Vuintoniēsis episcopus, regni tum Cancellarius: cum eo exposulat de uexatis, maleque exceptis quibusdā sacrificiis in leges delinquentibus. Nondum enim missa legibus recepta erat, tametsi reginæ tum uoluntate tum exemplo iam primum cœperat inolescere. Qua re excitati sacerdotes nonnulli, non expectata legum autoritate, suas ingerebant missas. Quemadmodum in graui duello, quidam sunt rorarij, leuisque armaturæ milites, qui leuioribus prælijs laceffentes hostē, belli robur antecedunt: ita & in hac tem-

Legum præfultores.

porum perturbatione, non defuerunt præproperi quidam legum præfultores sacrifici, ceu levis armaturæ leuiorisq; animi milites, qui legibus quas sequi oportuit præstare: idq; non apud Cantianos solum. Erat in hoc numero Oxoniæ sacerdos quidam, ut accepi, qui in collegio Magdaleno sacrificaturus, dum uelitari ac præpropera superstitionis leuitate, legum hoc modo præcineret autoritati, iamq; in medio ferè esset missæ suæ cursu, ereptis illi à quodam uestibus sacris, iussus est maleferiatus altario abscedere, ac receptui canere, quoad lex illi faceret sacrificandi potestatem. Quum igitur in Cantio hoc idem subinde à sacerdotibus fieret, Halisius acerrimus legum & iustitiæ uindex, quum hoc impune eis non permetteret, apud reginam propterea malam inibat gratiam, peiorem apud Vuintoniensem. Qui licet nihil haberet quod in eum iuste posset intendere, tamē exposulantis in morem duræ iudicem. Sed cum eo egit, qui tam rigidum sese contra sacerdotes præberet iudicem. Sed nos totam actionem, quæ inter eos hac de re intercessit, satius duximus ad uerbum, ita ut ab astantibus excepta est, posteris cognoscendam transmittere.

BREVIS QVÆDAM ACTIO, SEV COLLO-

quium inter Vuintoniensem & D. Iacobum Halisium iureconsultum,
in pratorio Vuestmonasterij habitum.

Cancellarius Vuintoniensis: Domine Halisi, ut paucis aperteq; id quod nus erga te studio affecta fuit, pro tuis nō uulgaribus erga se officijs, atq; adeo hoc maxime nomine, quod nuper in regni petitione ac iure legitime illius successione solus ferè cum cæteris subscribere nō denegares: ita nunc ob reuerentia quædam tua facta, non equissimam illius erga te uoluntatem esse, te nescire nolumus. Itaq; priusquam des iusiurandum, his de rebus te purges conscientium est.

Halisius: Quamobrē tandē, ô reuerende, aut quid causæ est cedor? Cancellarius: Ita ad nos, certa ac constanti quorundam predicatione delatum est, te nuper Cantianis quibusdam sacrificiis dicam inscripsisse, atq; in ius uocasse, quod missam concelebrarint. Halisius: Haud ita res habet, ô reuerendissime, uerumenimvero, dicæ huiusmodi ac citationes nonnullæ mihi in superiori nostro confesso iudicioq; afferebatur, in quibus ius tum ita dixi, ut æquitas ipsa legūq; ferebat præscriptio. Quid enim facerē, qui ius profiteor, legisq; sum administrator, à cuius sententia nunquā (uolente Domino) culmum latū discessurus sum: sed ita in eo quidē officiij ac professionis meæ curriculum locus. Atq; ubiq; tuebor integrā, ut nullus unquam apud me sit dissimulationi locus. Adeo si idem esset mihi denuo faciendum, haud aliud facerem, quā quod in hac re iam fecerim. Cancellarius: Sanē uerò D. Halisi, sat nobis conscientia nota est tua. Scio, non deesse tibi conscientiam. Halisius: Reor equidem ô reuerendissime, rectius facturū te, si tuam ipsius explores inspiciasq; conscientiam. Nam ad meā quidē quod attinet, rectius eam mihi esse quā tibi perspectam scio. Atq; uerò ut aperte dicam, si scire uis: non tam ego conscientia meæ rationem in hac quidē missaria causa uestra, quā iustitiæ legum necessitatem æquitatem sequutus sum. Quæ res si cuiquā uestrum in dubium ueniat, age legibus mecum experiatur qui uolet: Ego nec legibus, nec facto meo defendēdo defuturus sum. Quod si quid fefellerit: aut causæ quam sustineo non sim par futurus, nihil deprecor, quin extremo mecum iure agatis uestro. Neq; enim aliud mihi fulcimentum quā in iure legibusq; ipsis constituo.

Cancellarius: Esto D. Halisi, leges tum ipsas à uobis stetisse: tamen nihil necesse erat, uos sic pro seueritate uestra, summoq; iure ac rigore agere: præsertim in ea causa, in qua reginæ uoluntatem, studia, ac progressus, quō sese incli-

narent, uideretis. Quamquam & tutè porro ipse, qui plusquam seuerus adeò in astringendis legum apicibus uideris, tamen si eadem legis asperitate tenendus strictoq; rigore urgendus esses, quem tu cæteris metiris, haud ita firmum opinor locum haberes, in quo conlisteres.

Halifius: Equidè non eum me uirum esse, ô reuerende, nec tam perfectè sapientem arbitror, qui nusquam impingere uel iudicij errore, uel inopia doctrinæ possim. Attamen pro hac conscientia mea, proq; qualicunq; legum prudentia, quam diuino sortitus sum beneficio, nihil facturum sum, quod nō liquido omnibus probaturus. Et si facultates meæ fortunæq; omnes offensæ meæ grauitatem haud satis adæquare uidebuntur: capite hoc, corporisq; supplicio dependam, quod præter leges à me delictum fuerit: quum nihil uel in fortuna, uel uita huius corporis exultat, quod non sub iure ac potestate regina sibi subiectum habeat.

Cancellarius: Næ tu satis quidem confidens ac præfractus uideris in respondendo. Verum ut mihi sanè uidetur, istud quod feceris, ex animo magis profectum suspicor, lædendi & incōmodandi huic religionis instituto, quod nūc in usu est, quam sincero aliquo iusticiæ legumq; studio. Qui utcunq; tenax iusticiæ esses, plus tamē apud te ualere autoritas reginæ, quam legum uoluntas, debuit: quæ nō solū ipsa huic instituto faueat, sed & suos omnes ad eandē mentem inuitet sedulò. Porro quod uitam facultatesq; uel in defensionē integritatis tue, uel ad depēdendas errati pœnas offers, nemo est qui illud abs te deposcit, aut te urget adeò: Et tamē neq; illud rursus cōsequeris, qd gliscit animus.

Halifius: Non id quero, nec postulo reuerēde, ut mos animo geratur meo, aut affectibus seruiatur: sed ita animū instituo, ut Deo potius ille seruiat, ac deinde reginæ obtemperet maiestati. Cuius ego in causā ac defensione, ut nosti, non ita pridem iusticiæ coactus necessitate, me ac fortunas meas omnes in diuicim adduxi. Quod porro ad religionem meam attinet: qualis qualis ea sit, eiusmodi est quidem illa, qualem uoluit esse Dominus. Cuius in reddenda ratione, paratus sum me meaq; omnia periclitari. Quoniamq; parum in ea re uires meæ ualere, nec uoluntas quicquam præstare possit, fiat igitur pro uoluntate mea uoluntas Domini.

Cancellarius: Quoniam ita sedet tibi sententia D. Halisi, finem hic tecum loquendi faciam. Reginæ autē celsitudo de tua hac opinione & declaratione reddetur certior. De cuius uoluntate, quo pacto fuerit erga te affecta, quidq; de te statuendum censeat, post intelliges. Interea temporis iniurato hinc tibi, ita ut ueneris, abire licebit. Siquidem, ut mihi quidem uideris, haud satis te muneris huic amplius administrando idoneum deputo.

Halifius: Est equidem tuæ præstantiæ à me meritò gratia. Atq; de uocatione hac, quam ego hactenus oneri magis quam honori habuerim, adeò eā nullo mihi ambitu affecto, ut si reginæ ita uidebitur sublimitati, hac me exonerare sarcina: lubens equidem, quāq; par est æquanimitate, eius sum uoluntati pariturus. Atq; ita à subsellijs discessum est.

Atq; hæc hactenus in hunc modum colloquia in publico Vnestmonasterij prætorio habita sunt, anno 1553, mensis Oct. 6. Nec multis post diebus quibus hæc acta sunt, Halifius iussu episcopi in carceres, ex uno in aliū, atq; item in aliū detruditur. Primum in illum cui nomen à regio sedili imponitur, in eā ciuitatis parte quæ Cantium spectat, situm. In quo magna quidem constantia ad quadragesimam usq; perdurauit. Totam deinde quadragesimā alio in carcere, quem à calculo Londinenses Counter appellant, nihilo minori tolerantia exegit. Inde rursus in carcerem Fletianum traductus, per totas tres ferè hebdomadas summam ac Christiano uiro dignam constantiam præstitit. Atq; hactenus uirtutes illius præclaras, magniq; animo exaltatas afflictiones recen-

Fosterus Ham/
toniensis.

Episcopus Ci/
cestrensis.

Iudex Portma/
nus.

fuimus, nunc indignos eius uiri lapsus & lachrimabile fatū accipe. Postquam igitur tot exploratus carceribus, fatigatus ærumnis deijci nulla aduersariorū impressione ē militari constantiæ gradu potuisset, occultis deinde tendiculis quotidie appetitus, tandē succubuit. Qua in re nō tā calamitosum in excellen-
ti uiro casum commiseror, quā indignas aduersariorum fraudes admiror. Erat tū in eo carcere, ubi egit Halisius, Generosus quidam Hamtoniensis, nomine Fosterus, qui tū a pontificijs (ut uideri quidem possit) subornatus, ingenti conatu omnes adhibet persuadendi uias, quo eum a periculosa ueritate, ad errorum tutiores partes pertraheret. Sepeq; adeo obtundendo effecit tandem, ut uideri iam cōperit Halisium se uinci posse. Demum ubi id iam innotescere aduersarijs cōpit, magna celeritate aduolat Episcopus Cicestrensis, mense April. 12 primo diluculo D. Halisium in carcere conuenturus. Quæ agitantur inter eos colloquia, haud satis compertum habeo. Verum enim uero uicta Halisij constantia, apertam prius spectabat defectionem: ideoq; in magno iam mœrore uersabatur, cui fortasse episcopus ille consolationem adlarus accesserat. Eodem deinde die a prandio ingressus Iudex Portmanus, longos cum eo sermones contrahit: donec tandem diei tempus a colloquijs ad cœnam Halisium uocaret. Discedente itaq; Portmano, Halisius mœstus admodum & perturbato animo cibum capit: imò cibi nihil omnino, aut perparū sumpsit, cōscientiæ uidelicet stimulis totus confusus, cōfectusq;. Quanquā uerò hūc ego tam constantis uiri lapsum non istorum hominum inuasionibus, nec paruis profectò causis imputo. Quod si uerum sit quod mihi de illo a quo-
dam narratum memini, planēq; mihi sit credibile, occultiori adhuc magisq; pernicioſa methodia eum aggressi sunt aduersarij. Siquidē intra carceres, ubi irretitum habebant, in ea potissimum carceris parte includendum curant, ubi uiarum strepitus, tumultus, concursus, diurni nocturniq; uocum opificiorum ac uiarum clangores, nec non domestica insuper turbæ perpetuò aures illius circumsonantes, somnum illi depellerent atq; eriperent: rati fortassis hoc pacto fore, ut si non alia uia, insomnia tandem domitus, facilius in ipsorum ueniret potestatem. Fortē & eadem hæc causa fuit, quor toties illi mutarentur carceres. Verū quia narrata hæc nō comperta habeo, pro incertis in sua cuiusq; hæc coniectura relinquo. Interim uerò, quæcunq; fracte sic debilitateq; constantie illius causa fuerit, uehemens certē poenitudo facti, ac mœstitia cōtinuò eius perualit cōscientiam, usq; adeo: ut finita cœna lectum ilico peteret, ubi totam eam noctem curis ac mœrore insomnem duceret. Lucescente deinde die sub horam sextam famulum pro cupa misit ceruise, uelut sitim sedaturus. Vixdum fores famulus egressus est, quū ipse ferro suo uarijs in locis sese confodisset, planē occisurus etiam (que una res mentem haud sanam illi fuisse testari potuit) nisi Diuina pietas promptam ei ad salutem manum porrexisset. Etenim quum primū famulus ē cubiculo emitteretur, ecce (uolēte Dei prouidentia) in ipso articulo, proq; cubiculi foribus pincernam obuium habuit, cui de adferenda ceruisia negotium quum dedisset, ipse cōtinuò in cubiculum se recipit, herumq; opportuna manu sibimet uim inferentem prohibuit. Vini-
toniensis ea cognita re, occasionem inde accipit ilico, in Euangelicā doctrinam blasphemandi, quam publicitus atq; in palatio (quod nostri cubiculum stelliferum appellant) doctrinam dicebat esse desperationis. Halisius uerò non multo post custodia solutus, se domum recipit: ubi siue magnitudine doloris, siue mentis somniq; inopia, siue bonorum destitutus consilio, siue quo sic uitaret Missæ audiendę necessitatem, constitutis iam pridem rebus quæ ad heredes & familie curam pertinebant, sese in profluentem projiciens submersus est, an. 1554. Haud uulgare profectò bonis omnibus dolore attrulit, uiri tam eximij tā inſœlix calus: ac dubitationē etiā theologis quibusdā, quid de salute eius

halisius submersus

Euseb. histo. ec-
cles. lib. 8, cap.
12.

Nicephorus li
bro 7, cap. 13:

Sophronia
Romana.
Euseb. lib. 8.
cap. 17.
Ascetes.

carmen I. F.

*Si in qua fuit gravitas, prudentia, norma,
In te quoque, sincera cum probitate fides:
Tam caro firma tibi, fortisque, Halise, fuisset,
Sanctorum prima classe ferendus eras:
Sed neq. sanctorum rursus tam sancta videtur
Vita hac, in fastu non referenda sacris.*

Ioannes

ANNO 1555.

Guiliel. Tyndal
lus: Milo Cou
uerdalis.Rogerius in Sa
xonia ecclesia/
stus.Rogerius in
Angliam reuer
sus.

Ioannes Rogerius Cantabrigiæ primùm uersatus sedulò ac diligēter in ho
nestis literarū studijs, inde à mercatoribus mox euocatus Antuerpiam con
cessit, ubi apud illos sacris aliquandiu operatus est, pro communi tum sacrifi
cantium more. Sub idem tempus exulabat fortè in Brabātia uir optimus mar
tyr lielmus Tindallus, & Milo Couerdalus, uterq; per se celebris, ille etiam mar
tyro commendatus. Horum nactus cōsuetudinem Rogerius, cœpit paulatim,
non infelici instinctu sinceriorem euangelicæ gratiæ lucem agnoscere, donec
tandem maturescente in dies magis magisq; iudicio, excussaq; pontificiæ fer
uitutis iugo, communem simul cum illis operam coniunxit in uertendis *ἐν τῷ*
τῷ βιβλίῳ uoluminibus. Quæ editio tum apud nos alio titulo ac nomine, ui
delicet Thomæ Matthæi, circumferebatur. Paulo pōst ē scripturis edoctus in
uotis illicitis nullam inesse conscientiæ obligandæ uim, cœlibatu in matrimo
nium conuerso, uxorem asciuit sibi, moribus ac uitæ sobrietate magis quàm
opibus dotatam. Cum qua profectus ilicò Vuittenbergam, adeò in Germa
nica discenda lingua celeres fecit progressus, ut pastoralī sumpta functione,
cœperit apud eos fieri ecclesiastes. Quo in munere magna diligētia, maiorq;
cum laude annos complures commoratus est, donec stabilito Edouardi Re
gis imperio, per totam Angliam Euangelium Christi pontificia tyrānide diu
repressum, tandem aliquando suæ cœpit libertati restitui. Ratus tum Roge
rius, quod officium cuiusq; boni uiri flagitat, se potissimum patriæ deberi suq;
etsi honestè lauteq; sibi prospectum esset ubi docebat, maluit tamen fortunā
suam quàm officium deserere. Reuersus itaq; in patriam, prouehendo Euan
gelij negotio operam pro uirili & sedulò & lubenter præstitit: nec diu defuit
debitum suo labori præmium. Siquidem, præterquàm quod à Nicolao Ryd
leo episcopo Londinensi in pensionem ecclesiæ Paulinæ præbendam, quam
uocant, cooptatus est, præterq; insuper unam atq; alterā præfecturam eccle
siasticam quam in ea urbe gesserat, accessit præterea à Decano collegij Pauli
ni delegatum ei publicè theologiā profitendi munus. In eo phrontisterio sum
ma uis se exercuit ad annos aliquot, quoad uertente rerum scena, Maria arre
ptis regni fascibus, sursum deorsum miscere omnia, pro Christo pontificem,
pro Euangelio Missam inferre, gentemq; illam ex Christi libertis, mancipia
Romana reddere uis sua ac potentia adgreditur. Perturbatis itaq; hunc in mo
dū rebus, Rogerius nihilo minus pergit ea qua cœperat cōstantia, haud quie
quam interim cedens temporibus. Nūm quippe turpe id ac indignum bono
uīro, nedum Euangelico pastore, putabat, nō ubiq; sui similem ac eundē sem
per esse, eum qui uerū se præconē profiteret, quum eadem sit semper ueritas.
Neq; enim tempora commutant, sed explorant ueritatem, maximè Christiā
nam. Quemadmodum enim mathematicum suæ declarant *ἀποδείξεις* ita theo
logum non doctrinæ laus, sed pericula ostendunt, & rerum difficultas. Quo
minus sibi committendum existimauit, quod ne bonus quidem miles in bel
lo facit mercenario: ut quum extra periculum tam fortis esset, ueniente nunc
hoste rhipisaspis scutum abijceret. Quod adeo ille non fecit, ut quum regina
iam in acropoli sua esset constituta, quumq; Euangelium uix uocem proferre
auderet, Rogerius hic ex more concionem in cruce Paulina habiturus, maio
ri quadam parrhesia, omniq; cōtentione instat, urget, monetq; omnes ad prio
ris doctrinæ constantiam, pontificiæ idololatriæ ac superstitionis pestes lon
ga detestatione prosequitur. Senatus ea concione irritatus, instigante maxi
mè pontificiorum factione, criminationem ei propterea grauem infert: cate
um nondū promulgatis legibus, quibus iure in eum uindicari posset, indem
nis dimittitur. Quanquam haud diuturna ea fuit impunitas: siquidē euulgato
mox edicto, quo per Angliam omnes tacere cogeantur euangelicæ doctrinæ
mini-

ministri: Rogerius quum solito more pergeret nihilominus, citatus iterum atque accusatus à senatu, domo se continere, tanquam in carcere ac custodia quadam, more captiui iubetur. Qui etsi nulla æquitate agi secum, sed uidebat: tamen quoniam priuata res erat, paruit non innitus magistratui, qui in publica docendi causa non paruit. Vnde in domestica sese custodia habuit, sicut ab illis imperatum est. Quanquam autem ui nulla, nec custode adhibito, liberum haberet profugendi tempus, cum & multæ præterea accedebant persuadendi occasiones, uel quia nullâ uidebat recuperandi euangelij spem in Anglia, uel quia facilis ei in Germaniam receptus patebat: adde his, uxoris Germanæ foeminae & decem liberorum curam, quorum desiderio difficile est paterna uiscera non commoueri, spretis tamen ijs omnibus, honeste se miserum, quam turpiter tutum esse, omniaque experiri prius, quam causam euangelij, quam semel suscepisset, deserere maluit. Erat autem eius tum domus Boneri episcopi Londinensis ædibus cõiunctissima: unde quod uulgari prodicio diu iactatum est, nunc usus comprobauit, *ἡμεῖς καὶ οὐκ ἔστιν*, Aliquid uidelicet mali propter uicinum malum. Crudelis enim & sanguinarius episcopus, nullo modo ferens uicinae uirtutis odorem, summa ope quod aduersus est diu, perfecit tandem, ut è priuatis ædibus in Neopylum carcerem publicum abduceretur. Vbi cum latronibus et sicarijs menses complures commoratus, uarios interim cum papistis conflictus & impressiones ipso carcere grauioribus sustinuit: sed præcipue cū Cancellario Steph. Gardinero episcopo Vintoniensi. De quo quoniã obiter nunc incidit mentio, atque incidet posthac frequentior, pauca prius mihi delibanda sunt: ut qui sanctorum martyrum res gestas optent cognoscere, summum etiã & uirulentissimum eorum aduersarium non ignoret. Tamen si superius in historia Cromelij, atque alibi sparsim de moribus & infamicijs eius uiri primordijs quædam perfunctorie attigeram, nunc etiam quæ ad posteriores eius casus attinent, pari compendio exequar. Prius cipante autem Edouardo sexto (ut rem ordine referamus) unã cum serenissimo eius auunculo D. Protectore Edouardo Semero, datum est episcopo in mandatis, ut pro cõcione uerba facturum, apud regem populumque Londinensem aduersus corruptam pontificis Rom. auctoritatem religionemque, diserte atque ordine, ut ei præscribebantur, capita quadam percurreret. Contra uero ille pro pontifice oblique perplexeque multa, contra pontificem autem, & de articulis à magistratu propositis haud uerbum fecit. Quare re offensa (nec immerito) regis ac suorum uoluntate, dies ei ad agendam causam dicta est. Dati sunt in quæstionem hanc arbitri ac iudices Tho. Cranmerus Archiepiscopus Cantuariensis, qui iudicio præfuit: Nicolaus Ridleus episcopus Londinensis, complures. Ille uero etsi nihil habebat quod culpæ manifestæ, præter obliuionem duntaxat simulatam prætexeret, sic tamen continuis actionibus elusit iudices, ut litem ad sextam usque uel septimam hebdomadam protraxerit. Quod non sine singulari ac ueteratorio astu ab eo factum est: nempe ut ea ratione haberet interim, quemadmodum ego arbitror, tempus scriptum illud perficiendi, quod postea Archiepiscopo Cantuariensi publicè exhibiturus erat, de præsentia, transubstantiatione, & missæ sacrificio, &c. Id quod & fecit, in potestatem suam cum iudicibus actione. Archiepiscopus, ceterique episcopi & iudices, etsi in ea tum erant potestate, ut in contumacissimum regis ac reipublice perduellionem extremo animaduertere supplicio licuisset: suæ tamen personæ magis quam illius memores, abdicato tantum episcopi titulo & ministerio, carceri reddiderunt asseruandum, uitæ illius parentes: utinam alijs pepercissent potius. Quæ res postea his ipsis (ut res ferebat) exitio uerterat. Post enim triennium, emergente in rerum gubernacula Maria regina, erupit denuo

Rogerius domus
pro carcere habet.

Bonerus episcopus Lond.

Carcer Neopylus.

Steph. Gardinerus episcopus Vintoniensis.

Dr. Stephanus Ego Vintoniensis. nobiles

Vintoniensis. nobiles

ē latebris aper hic Calydonius. Qui deinde subito ad Cancellarij munus (quē potestas in eo regnō secundum regem maxima est) euectus, autoritatis ilico gladium ceu in furiosi manus positum, multa cum sequitia in necem eorum exerceuit, quibus ille salutem debebat. Quemadmodum postea suo loco & ordine constabit, uolente Christo, fusiis: quum de eorum uita supplicij scq̃ singula tim agendum erit. Reductus igitur postliminio Stephanus Vintoniensis, ē carcerum latebris, postquā in uinculis illis ad dies iam plus minus mille egisset, uidelicet non multum impari numero ab antiqui serpentis custodia claudens, solutus inquam hoc modo Vintoniensis Christomastix custodia claudens, ingentes motus contra Euangelij professores excitat, tantoq̃ maiores, quanto maiore nūc dignitate uiribusq̃ per Mariam adauctus est. Nec solum episcopos Euangelicos, quos ille primū omnes morti ac incēdio adiudicauit, graui oppressit tyrannide: sed & Elisabethę alteri Henrici regis filię, huic quę nūc Angliā regit, in primis infestus, clācularias struit insidias, quo uel exoticiis nuptijs eam inuolueret, uel ē regno quoquo modo, uel ē uita etiam submoueret. Ac perfecisset fortassis aliquando, nisi morte (illī quidem tetra & horrida, regno uerō tempestiua) interceptus, finem ledendi ac persequēdi fecisset. Ac de morte quidem illius postea, si Domino uidebitur. Nunc interim ad Rogerium, eiusq̃ cum Cancellario hoc congressiones explicandas, historia reducamus seriem.

*hunc sig. Exi
Vintonien
Vido. fis*

*Congressio ac consiliatio I. Rogerij cum Cancellario Episcopi Vintoniensis, cumq̃ ceteris designatis à Regina affectis & iudicibus,
Anno 1555, Ianuarij 22.*

1555

*Parlamentum
Anglorū in 2,
diuiditur cōci-
lia: alterū supe-
rius, ex primo-
ribus: alterū in-
ferius, ex ple-
beis.*

Caput ecclesie.

Principio Cancellarius accitum ad se Rogerium in hęc uerba compellans: Vides, inquit, atq̃ satis intelligis in quo nunc statu res huius regni sita sint? Roger. Nihil sanē. Nā quid uideam, qui iam diu, ut scis, in abdita ac reclusa custodia delitui, ab omni hominū accessu atq̃ frequentia disclusus, ubi nihil omnino scire nec audire de rebus huiusmodi licuit: nisi si quando in cœna forte, aut prandio incideret alicubi commune de rebus colloquium. sed ex ijs tum colloquijs in genere communibus, nihil singulare quīui aut particulatim colligere. Tum Cancellarius: Particulatim, inquit, ironicōs. accepisti tamen de recentī huc D. Cardinalis ad nos aduentu, deq̃ recepta eius promiscue ab omnibus indulgentia, cui ex uniuerſo hoc parlamenti consensu ueniam mo, præter duntaxat unum, qui se publicē Cardinalitiæ absolutioni opposuit. Tanta unitas, tam rarum ac inusitatum miraculum uix unquam, nostra certē memoria auditum est. Atq̃ hi pariter omnes (qui tum non pauciores centum sexaginta superius tenebant conciliū) uno ore, summoq̃ consensu ueniam sibi oblatam amplexi sunt, de schismate illo, quo nuper Angli omnes Rom. pontificem ecclesiæ catholicæ caput repudiarunt. Quid ais? in unitatem nunc fidei, ac ecclesiæ catholicæ, unā nobiscum coalesces, iuxta hunc regni statum, in quo nunc est? quid ais? hoc cene ages, an non? Rogerius: Equidem ab ecclesiæ catholicę contubernio nunquam haftenus, quod scio, discessi, nec discessurus sum. Cancellarius. Non ita loquor de eo nunc ecclesiæ catholicæ statu, ac conditione, qua pontifex Rom. supremum eius caput agnoscitur.

Rogerius: Caput ecclesię catholicę, præter unum Christum, nullum agnosco, nec unquam sum agniturus. Porro ad pontificem quod attinet, nihil uideō quā plus ei tribuendum sit, quā ceteris episcopis tribuit uerbi diuini autoritas, doctrināq̃ ecclesiæ purioris & antiquioris. De illa loquor, quę ab annis quadringentis Christum & Apostolos consecuta est.

Cancel-

Cancel. Quamobrem igitur Regem Henricum octauum pro summo ecclesie capite admiseras, si nunc præter Christum nullum putes admittendum?

Roger. Certè nunquā ei tantū permisi, in rebus spiritalibus ut ulla premine-
ret autoritate: puta uel in remittendis peccatis, uel in spiritus sancti gratia im-
petiendi, siue ut ius supra uerbum Dei aliquando arrogaret sibi.

Ad ea dicta Cancellarius, episcopus Dunelmensis, simul & Vigorniensis,
capite nutantes, meq; cum risu aspectantes Sardonio: Atenim, inquiunt, si hæc
tum dixisses Regis illius temporibus, næ tu in præsentia nō adfuisses, qui eam
nunc occineres nobis fabulam.

Quod quum ego pernegassem, uolenti ulterius significare, qua mente ac
sensu pro capite ecclesie supremo haberetur, fannis, strepitu ac tumultu τῶν
ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ χωρῷ τῶν τῶν, persequi quæ uellem potestas non dabatur. Neque
porro si licuisset, adeo ad rem magnopere attinuisset. Quis enim rerum tam
ignarus est, qui nesciat, quo pacto hoc tituli genus Regi tribueretur?

Cancellarius interea conuersa ad nobilissimum ac fortissimum uirum, qui
proxime assidebat, D. Gulielmum Hauardum, oratione, cœpit eum docere, ni-
hil obstat, quo minus hæc capitis appellatio posset & in Christum, simul &
in pontificem Romanum accommodari. Cui quum ex aduerso respondissem,
fieri id non potuisse: nec esse consentaneum, ut duo sint eiusdem ecclesie, tan-
quam corporis unius capita, uoluissēq; fusius atq; accuratius dicti illius ua-
nitatem coarguere: interceptus tum ille, iubet me simpliciter ac categoricè
respondere, uellem, an non uellem ecclesie illius me membrum profiteri, qua-
lem tum ipsi ecclesiā in Anglia agnoscerent ac profiterentur? Rogerius: Ne-
quaquā, inquam, in animum inducere queo, uos seriò ista atq; ex animo sen-
tire, quæ de Romano pontifice, eiusq; tanto principatu prædicatis, quādo ipsi
cum cæteris, cæteri q; uobiscum, omnes huius Brytanniæ episcopi, annos iam
20, contrarium lingua ac suffragijs, tum calamo item uestro nonnulli publici
tū edocuistis: præsertim quum & huc parlamenti publicus accessit consensus
tot ante annos, ordinumq; adeo omnium testificatio. Atq; hic iterum præcisa
dicendi facultate, Cancellarius: Quid, inquit, hoc mihi citas parlamentum,
quod summa uis ac crudelitate impeditum, pontificie sedis antiquare prima-
tum eo tempore cogebatur?

Roger. Itā ne uis, inquit, & crudelitate? Næ ego uos igitur hac ratione uideo,
non aqua sanè rectaq; uia incedere, in persuadendis hominū conscientijs uim
adhibentes & crudelitatem. Quod si enim illorum tum crudelitas haud sa-
tis habuit (ut affirmatis) momenti, ad mouendas animorum uestrorum opi-
niones: quo pacto uos nunc crudelitate uestra, nostris satisfieri conscientijs
postulatis?

Cancellarius: De crudelitate illorum non dico. Illud dico, diu multumq;
exagitatos ipsos, atq; adactos eo in parlamento, non potuisse non in eas tan-
dem partes concedere, licet id tum illi peragrè facerent. Contrā autem in hoc
nunc parlamento res habet: ubi uidelicet summa omnium uoluntate & con-
sensione rata, firmataq; eius iterum potestas restituitur.

Post hæc D. Pagetus paucis interfatus, uoluit significantius mentem
Cancellarij & sensum sermonis explanare. Cui uicissim respondens: Et

quorsum, inquam, hæc tendunt, aut quid petunt deniq;? An ut propterea le-
uiorem illius quidem parlamenti fidem fuisse, auctoritatemq; existimemus,
quod optima paucioribus in eo cœtu placuerint: contraq; huic parlamento
plus tribuendum, quod plurium (ut fit) uicerunt suffragia? Atqui ne nescias
(ô eximie) minimè quidem ista numero eorum qui ferunt suffragia, siue plu-
res uideantur, seu pauciores, metienda sunt: sed rerum potius ipsarum uerita-
te, sanitate ac pondere, quæ afferuntur, æstimanda. Pluraq; parantem in hunc
M ij modum

D. Pagetus.

Veritas non nu-
mero metienda.

modum differere, prohibuit Cancellarius, dicitans restare adhuc alios item præter me conueniendos. Quapropter ne longū facerem, uerbo responderem uno, an eidem ecclesiæ pariter cum uniuerso regno nomen darem, an secus?

Rogerus: Non est animus, neq; cōsiliū, facere: priusquam ecclesiā eam claris scripturæ rationibus mihi cōprobatam reddideritis. Quod si mihi cum librorum copīa, calamus concedatur & atramentum, facile diuersum ostendam, tam euidenter, ut nemo non perspiciat, quā nihil sit in ecclesiā uestra firmum. Postq; liberum ius permitterem cuique, calamum contra arripiendi, cuiusq; deinde liberet cōtradecere. Cancel. Nunquam id tibi concessum in à nobis speres. Quin nec eadem conditiones, quas nunc proponimus, postea tibi, si nunc recuses, siq; detrectes in ecclesiā uenire catholicā, iterum offerrentur. Duo hic habes, misericordiā & iusticiā. quarum alteram offert Regina tibi: eam si respuas, iusticiā experieris in legibus positā.

Pontificij detre-
ctant doctrinæ
collationem.

Rogerus: Regina nūq; læsi dicto factō uē celsitudinē. Quāquam misericordiā illius haud tamen reiecerim. Cæterum uerò si denegabitis mihi earum rerum, quas dixi, facultatem: nec sustinetis communis doctrinæ uestre subire disquisitionem, aut scribendo collationem inire prouocati, certē causā uestram detrectando proditis. Atqui uos ipsi huius regni antistites, me olim iuuenem ante annos uiginti, huc induxistis primū, ut simulatam ficiamq; Romanę sedis præminētiam reliquerim. Et nūc, qui autores fuistis relinquenti, liberam facti mei defensionem pernegatis, ipsiq; uobis ipsis cōtrarij quum sitis, omnem refugitis doctrinæ uestre explorandę cognitionem. persuaderi mihi hoc pacto non potest. Tum Cancel. Si pontificem Romanum ecclesiæ coryphæum caputq; non admiseris, Regine nunquam uteris misericordiā id modo tibi persuadeas. Porro ad doctrinæ disquisitionem, ac ineundam tecum collationem quod attinet, scripturę uerbis id facere prohibeor ita à Paulo admonitus, ut hereticum hominem post unam alterā uē monitionem deuitem: eo quod eiusmodi quis sit, suo ipsius iudicio subuersus ac per se condemnatus sit. Rogerus: Nego primū ō reuerende, hereticum me hominem esse. Id ubi tu euiceris, tum demum quod reliquum est sententię cites licebit, quantum uoles. Sed ille semper eandem coccisans cantilenā, iterum atq; iterum idem ingeminat: si nomen darem ecclesię ipsorum, id nunc profiteri sin recusarem, nō esse spem eiusdem iterum fauoris expectandi. Cui in hunc modum respondeo: Illud nec uelle nec posse me, priusquam de ecclesiā illa, illiusq; capite pontifice, certo mihi ex scripturis constaret. Id si quis posset, nihil hic me obstinatē facturum.

Vuigornienfis.

Incipit tum Vuigornienfis: Quid, inquiens, an nō symbolum credis apostolicum? Roger. Credo Ecclesiā sanctā catholicā. Ceterum in eo symbolo nusquam Romanum reperio pontificem. Siquidem uox illic Catholica, nequaquam solam Romanensem subnotat ecclesiā: sed generalis uox est, uniuersim ac ubiq; diffusā, uerā, constantem & consistentē ecclesiā, hoc est, fidelium omnium, ac consistentium Christianorum collectionem demonstrans. Porro qua tandem ratione Romanensis ecclesiā, huius catholice ecclesiæ non solum caput, sed uel membrum esse poterit, à cuius societate tot doctrinæ capitibus resiliat, ac uerbo Dei repugnet manifesto? Et quo pacto tum episcopus ille caput se ecclesię illius uendicare poterit, qui nulla fere in re cum membris eius coherere uideatur?

Cancellarius: Age profer ergo unum, uel unum, unum inquam mihi profer, in quo dissentiat. Ibi demum cogitans apud me, atque ē multis aliquid saltem proferendum existimās: Age uerò, inquam, pro multis unum uobis producam, quum potius pro uno multa proferre liceat. Narra igitur, inquit ille, id quid sit audire gestio. Tum ego: Romanus, inquā, pontifex, eiusq; clientela

tela passim uniuersa, quicquid dicunt, orant, aut psallunt in ecclesia, sermone non nisi latino peragunt: quod non obscure canonis refragatur scriptura apostolica, 1 Cor. cap. 14. Cancellarius: Nego, nego illud scripturae repugnare canonica. quo id probabis argumenti genere?

Rogerus: Ibi exorsus à principio capitis, Qui loquitur lingua, &c. demum ab ijs uerbis ita argumentari coeperam: Linguis loqui apud Apostolum, est peregrina lingua, puta Graeca uel Latina uti: eoq; loqui modo, teste Apostolo non est hominibus loqui. Nunc uero quum latina solū lingua omnibus omnia loquimini, perspicuum est, nequaquam uos hominibus loqui, sed Deo. Quod quum ille non inficiaretur, concedens Deo sese, non hominibus loqui. Tum ego rursus: Si Deo, inquam, loquimini, frustra erga hominibus. Cancellarius: Nequaquam tamen frustra, o bone. Siquidem hic illa, alius alia lingua loquitur, atq; horum quidem quisq; recte. Rogerus: Imo quid si ita porro contendam, ipsos neq; Deo, nec hominibus loqui, sed in uentum uerba *à uento uenire* fundere: simulq; eius rei aggressus explicationem, uolebam id ostendere, quo pacto duo illa apud Paulū, in speciem diuersa, Nempe, loqui non hominibus, sed Deo, & uento loqui, in unum conciliari & coincidere possent. At obortus repente strepitus, & tumultuantium clangor, effecit ut nec hominibus, nec fere uento etiā loqui liceret.

Mox sic instare Cancel. Loqui Deo, & non Deo, sunt haec, inquit, natura pugnantia & impossibilia. Ego porro urgebā, nequaquam esse, eo quidem sensu, quo scripsit Paulus impossibilia. Volebamq; porro quod institueram absoluerē. Ceterum occurrens hic ē nobilitate quispiam

Nobilis quidā.

una in subsellijs assidens: Certē, inquit, nunc liquido cōtra eum testari potero, quod a uero exorbitet. Quippe modo id fassus, eos qui peregrina utuntur lingua, Deo loqui: nunc rursus contrarium statuit, affirmans nec Deo loqui ipsos, nec hominibus. Ad eum itaq; me uertens, in haec iterum uerba respondeo: Nequaquam ita rem habere, quemadmodum ipse acciperet. Tantum à me adductum quendam D. Pauli locum, quem uolebam cum altera eiusdē contextus sententia conciliare: hucq; iam uenturum fuisse me si licuisset. Ceterum uero quod ad ipsum attineret, sublimitatē illius nihil de his rebus dicebam intelligere. Tum ille: Hoc, inquit, satis intelligo, quod tu ais, non esse natura possibile. Sapit hoc modo sophisticem nescio quam.

Post haec denuo Cancellarius, resumpta dicendi uice, narrare incipit nobili illi quem dico interlocutori, quemadmodū olim in superiori Germania tum, quum ipse Hale esset, eius ciuitatis multitudo, quae prius Teutonice solum lingua, cunctos peragebat ritus, nunc denuo partim sua, partim latina lingua praes & Vuittenbergae.

Roge. Et quid mirū hoc adeo, uide licet in academia, ubi maxima pars literis sit latinis exculta. Coepitq; uniuersam ecclesiae illius institutionē referre, inde et ad reliquā nostrae disputationis partē, coeptā dudū cum Vintoniense Cancellario, postq; intermissam rediturus. Sed clamore ac uociferatione strepitum, garrientium, insultantium undiq; impeditus sic mecū cogitare coepi, heu miser iā: Isti me homines nec loquentē ferunt, nec scribēdi permittūt potestātē. Quod quū ita sit, quid ergo superest remediū, nisi ut rē omnē soli cōmendem Domino? Quāq; iterū tentabā ea quae astruebā prosequi, affirmās facile conciliari posse locos ediuo Apostolo citatos, pollicitus insuper monstratis ē scriptura rationibus probaturū me quae asserēbā, q̄minima difficultate, ibi rursum Cancellarius: Tu uero ex scripturis nihil probare poteris. Est quidē res mortua scriptura, opus est uiuo interprete. Rogerus: Imō res uiua scriptura est. Heb. 4. Sed sine me eo pertendere, quo destinārā, ac ad rem redire, si placet. Vuittoniensis: Habēt hoc heretici omnes sibi peculiare: Scripturis pugnat, indeq; patrocinium sibi cōparant: quamobrem uiuo adhibito expositore opus est. Ro-

M iij gerius:

gerius: Certum id quidem, hæreticos plurimū uti scripturis solitos, sed iidem rursus scripturis plurimum refellebantur.

Vuig. Sed nunquā id fateri, sese scripturis refutatos uoluerūt. Roge. Credo, at uincebātur tamen scripturis. Porro in liberis & oecumenicis concilijs cōflicta- tum est cum illis ex scripturæ autoritate, nec unquam nisi legitime uicti abie- runt. Hicq̃ declaraturus eram qua potissimum ratione in ecclesiasticis confli- ctibus, ad ueterum morem, nostros iam uti conueniebat. Sed frustra est furdis narrare fabulam. Tot me uno impetu impresserunt, hinc inde, alijsq̃ aliud, singuli denique diuersa simul interrogantes, ut si mihi Homericæ illæ centum linguæ adfuissent, totidemq̃ aures, nec omnia audire, minus etiam omni- bus satisfacere licuisset. Ex quo, temporum partim iniquitate uictus, partim furori hominū cedens, silentio uti inuitus cogebar, quādo dicendo nihil eram profecturus. Quumq̃ nactus postea aliquam saltem dicēdi opportunitatem ad institutum susceptæ controuersię redire uellem, quumq̃ maximè licuisset, tum maximè Cancellarius pro imperio suo: Auferte, inquit, auferte eum hinc in carcerem. Sunt enim præter eum complures nobis conueniendi, nisi hic reformari (sic enim loquebatur) nobisq̃ conformari uoluerit. Ad eam uo- cem tum demum in pedes erectus surgebam. nam toto hoc hæctenus spacio genibus subsedi prouolutus.

D. Ricardus
Suthuuellus.

Inter hæc astabat haud procul in fenestra D. Ricardus Suthuuellus, miles ex equestri ordine auratus, qui ne prorsus ἀσυνεχὴς καὶ νόστος πρὸς τοὺς σταρετ inter cæteros: Satis, inquit, scio, nunquā tu patieris propter ista flāmas subire, ubi ad articulum usq̃ extremum peruenietur.

Certè, inquam, suspiciens in cœlum, nihil queo de me magnificè polliceri: nec enim attinet. Ea tamen spes in Domino est, uitam citius quàm sententiam in hac causa me mutaturum.

Elensis episc.

Cœpit post hæc Elensis prolixè & accuratè, apud me de Regina uolun- tate, studioq̃ differere. Qui demū ubi rem multa uerborū congerie quantum consequi posset, amplificasset, sic tandem perorauit, ut diceret: Regina eos mi- sericordiā suā indignos ducere, qui Romanū ecclesię caput non agnoscerent. Rogerius: Ego uerò etsi longè ab eo absuerim, ut eam unquam uerbo offen- derim, tamen misericordiam eius haud me aspernari dicebam. Quam etiam uehementer rogatam haberem, eius ut fauore mihi frui liceat, quatenus inco- lumis modò id ferret conscientia.

Confusa multo-
rum simul accla-
matio.

Ad hanc uocem à multis pariter succlamatum est, tum in primis à secreta- rio Burno. Itā ne, sacerdos coniugatus, & nunquam in legem offenderis?

Quibus in hunc respondi modum, quod neque reginæ in eo legem ul- lam, nec ius regni publicum quicquam uiolassem: quippe ibi coniunx factus, ubi legibus concessum esset & legitimum coniugium. Vbinam ab eis interro- gatus: In Saxonia, inquam. Quod nisi idem in hoc ipso quoq̃ regno legibus receptum esset, nunquam profectò id temporis relicta Germania, huc denuò me in patriam cum uxore & octo paruulis natis retulisset, nisi inquam & hic habere tutò tum per leges uxorem licuisset. Quin ne sic quidem popularis ad- huc acquieuit uociferatio. Quidam citò me nimium aduenisse, pars in rem na- lam meam, & infelicitè tantū liberorum chorum mecū adduxisse: alij item aliud dictitare, unus porro inter cæteros (nescio quis) palam ac strenue asse- rare, Catholicū nec uirū quenquā, nec regionē esse uere orthodoxā, quæ sacer- doti connubiū concederet. Ego contrā Ecclesiā uerè Catholicā nec sacerdoti, nec cuiquā deniq̃ Christiano ius unquam matrimonij interdixisse contendo. moxq̃ inter hæc uerba exeuntes cubiculi foribus, ducēte me accēso publico, Vuigorniensis rursus compellās, negauit ecclesiā hāc Catholicā me scire ubi esset. Ego contrā neq̃ adeò occultam esse, & designari etiam facile (si opus es- set) à me posse contendebam. Atq̃ hæc hæctenus summa eorum fuit, quæ in his colloquijs

colloquijs ultro citroq̃ inter nos agitabantur. Postulabat iam hic locus, ut ac-
curatior explanatione totam hanc materiam à principio repetitam, singulaq̃
tum eorum argumenta, tum meas responsiones, quas minus in publico con-
fessu proferre licuit, ocius nunc & secessum nactus prosequerer. Atque uerò
animus nimis quam lubenter id facere gestiebat. Caterum dum id aggredior,
mittuntur ad me qui denuncient, iterum in sequentem diem mihi comparen-
dum, fusius pleniusq̃ iudicibus responsuro, de ijs quæ haberent obijcienda.
Quamobrè tempore exclusus (quod unum nunc restat) Christianos quosq̃
rogatos peruelim, quotquot Christi capitis uera membra, ecclesiæq̃ confor-
tes illius uerè catholicæ existunt, studijs precibusq̃ me suis adiutent apud Do-
minum, nec me solum, sed & cæteros quotquot communi mecum causa labo-
rant, quo coelestibus fulti præsidijs, intrepidè feramus atq̃ alacriter, quicquid
iis fortiter nauatæ cursu, corona aliquādo potiamur felicitatis illius ad quam
contendimus: aspirante interim nobis, ac uires sufficiente, quem nos unicum
Ecclesiæ suæ caput, nostræ militiæ ἀγιστὸν καὶ ἡγούμενον colimus atq̃ profitemur. Præ-
terea ut liceat hoc quoq̃ adijcere, quod natura necessariò mihi suggerit, rogo,
atq̃ obtestor uos, pauperculæ uxoris meæ, licet apud uos peregrinæ, & libero
rū causa: ut me posthac extincto, eos tamen fauor ac cura uestra nō destituti.
Quos simul cum uniuerso uerè sanctæ ecclesiæ cœtu, summus ille uitæ & mor-
tis dominator Iesus Christus, immunes ab omni malo ac illæsos conseruet ad
regnum salutis suæ, lætæq̃ tranquillitatis, quæ electos suos omnes post duras
afflictiones est aliquando receptura: Amen. Ianuarij 27.

Actio 2 in Ioannem Rogèrium, Ianuarij 28, Anno 1555.

Altero deinde die, interrogatus iterum per Stephanum Gardinerum epi-
scopū Vintoniensem, regni tum Cancellarium, an repudiatis erroribus, qui-
bus superiorum temporum pernicioso schismate seductus essem, uellem nūc
cum episcopis, totoq̃ regno, in ecclesiæ communis, quam is catholicam nomi-
nabat, atq̃ per parlamentum approbatæ societatem reuerti, & resurgere, frui-
tur illa misericordia, quæ hesterno die proponebatur: respondeo, haud satis
perspexisse me prius, misericordia hæc quid uellet. nunc demum intelligere,
ueniam esse, & conciliationem ecclesiæ Romanensium antichristianæ, quam
adeò amplecti non lubeat, ut si id faciam, tum demum ueræ Christi ecclesiæ
desertor, errorisq̃ merito amicus uideri queam. Nec minus posse me, uelleq̃
etiam, si res postularer, quæ dicerem, certissimis scripturæ diuinæ firmamentis,
simul & priscorum, qui proximè post Apostolorum memoriam antiquissimi
sunt in ecclesia, scriptorum idonea auctoritate confirmare, diuinā succurrente
gratia, modò per ipsos liceat. Contrà ille, prorsus id mihi permissum iri nega-
uit: nec æquum esse, ut qui unus essem, priuata auctoritate aduersus publicum
paramenti decretum contenderem: quodq̃ à tam multis ratum sit ac sanc-
deri. Certe, inquam, si mea unius spectetur, quæ nulla est, auctoritas: fateor.
Caterum ea tamen diuinæ ueritatis ac scripturæ uis est & maiestas, ut nulla sit
usquam apud homines auctoritas tanta, aut conciliorum scita, quæ meam uel
cuiusquam debeant aut possint obligare conscientiam, nisi huius accedat ap-
probatio, cui cetera omnia cedere necesse sit. Pluraq̃ dicturus eram. Sed Can-
cellarius, re relicta, omniq̃ ad calumniā contorta, nihil in me inesse præter in-
scitiam, inflatam arrogantiam, & arrogantem νερόλογον dictitabat. Quod
ad inscitiam attinebat, neque tam cæcum me dicebam esse, quin uiderem: nec
tam impudentem, quin faterer, etiam maiorem esse, quam ipse posset de-
prauando attenuare. Quanquam non usque adeò tamē nullis esse instructum
do-

doctrinae praesidijs, quin (Christo fretus adiutore) abunde par forem probandis omnibus, quaecumque haecenus asseruisssem: siquidem calami mihi liberis as permitteretur. Preterea neque tam *ἀμεσση* undique esse (sit Christo laus) adeoque ab omni alienum eruditione, quam ipsius fingeret calumnia. uerum quicquid id esset, diuinæ esse gratiæ, cui acceptum ferendum sit, quicquid usquam habetur boni. Insolentem uero nunquam fuisse me, tum multo minus gloriose *κενόδοξον*. Vtra pars esset ambitiosior, mundo non obscurum esse. Miseram profecto nimisque calamitosam superbiam fuisse, quæ in nobis iam captiuis hæreret.

Tum Cancellarius, primum me insimulare, quod pro cōcione tum Reginam ipsam, tum Regnum uniuersum antichristianismi condemnarem.

Regina inquam, cui longam precor incolumitatem, satis per se commodam uteremur, ac integra: nisi perniciofa ipsius obstitisset *κακοβουλία*, ac malefua consilia.

Ille uero negare sedulo: Reginam semper suapte sponte sibi, cæterisque præire omnibus affirmans: neque ullius impulsam instinctu, præterquam proprio.

Ego rursus, nec uelle me, nec posse id unquam credere, nec Parmenonem ipsum posse etiam tacere.

Ad hæc episcopus Carlilensis, Doct. Aldrisius, episcopos in eo omnes testes ipsi fore confirmabat.

Equidem satis, inquam, ita facturos credo, & scio: simulque populus ad hoc subridere uisus est. Siquidem complures eo aderant die ex plebe auditores: quum in superiori actione, atque eo item quæ sequebatur actionis die, uix millesima eorum pars, qui auscultaturi aduenerant, admittebatur: præter eos dumtaxat, qui communi cum episcopis fœdere conspirabant. Volente tum Burno secretario, & altero aulae regiae cōministrō Censore, cum Vuintoniensi simul testificari, suspicans tum ego apud me & illos ipsos non infimos esse huius fabulæ saltatores: Atqui, inquam, haud magni adeo retulerit. Quumque porro me unum frustra contra tot niti testes, plus quæ illis fidei in hac re fore, quam non mihi solum, sed & Apostolis, sed & Christo ipsi, si adessent, in eo sanè rerum statu perspicerem, re illa in medio relicta, huc tandem transitum est, ut Cancellarius e subfellijs exurgens religiose, caputque adaperiens, cum reliquis simul a seclis episcopis, quorum propter nouitatem multos ignorabam, de sacramento corporis Dominici sciscitari in hunc modum cœpit: An crederem in eo corpus & sanguinem Christi seruatoris, idem quod ex uirgine Matre natum sit, quodque in cruce pependit, realiter contineri? Ego uero ab hac materia semper me dicebam cohibuisse, ac manus temperasse: idque non sine suspitione fratrum quorundam, quasi in hac doctrinae parte *ἐπερόδοξος* ab ipsis dissilirem. Cæterum quod ad uestram quidem opinionem attinet, ita existimare, me ut reliqua ferè omnia uestra manifesti erroris sunt, uel tantum & crudelitate nixa: ita neque hoc cæteris quidem illis dissimile esse, quod in hac quoque re docetis. Namque si realem & substantialem Christum, quemadmodum ego interpretor, pro corporali intelligatis: constat, Christum corporis hac sui ratione in cœlis haberi, quo fit, ut corporaliter & illic abesse simul, & uestro inesse sacramento, non possit. Hicque ex re sumpta occasione, deflexaque nonnihil ratione, cœpi cum Cancellario expostulare, de sua erga me iniqua crudelitate. Primum quod nulla lege ac iuris equitate me in carcere daret, tum quod iam sesquiannum in ea cuncto die, nulla interim ex rebus meis parte ad uictum mihi permissa, summa cum iniuriâ retineret. Primum inquam intra proprios lares compulsus a uobis ac retrusus sum, ubi semestre totum ex decreto uestro me cohibui, neminem interea mortalem hominem conueniens: nec ipse usquam exiens ad colloquia, ne nulla in parte uestre non morem gererem uoluntati. Attamen neque his contenta sinibus inclementia uestra, inde in Neopylum carcerem urbis publicum

blicum pertraxistis: ubi iam annum exegi integrum, magnis meis impendijs & sumptibus, domi uxorem habens & decem liberos. Quum interim ex bonis meis omnibus & stipendijs, quæ iure mihi publico debebantur, contra iustum & rectum interceptis, haud teruncium ad uitæ alimoniam concedatis. Ad hoc responsum est à Cancellario: Doctorem Ridleum, cuius essem beneficiarius, quicq; sacerdotia illa contribuisset, non rectè locum illum atq; potestatem tenuisse: eoq; non iure ad me pertinere facultates illas. Roger. Quid, inquam, an etiam Rex Edouardus, qui hūc ei locum mandarat, usurpator fuit regni: nam huius auspicijs creatus est ecclesiæ illius episcopus. Cancel. Certe, inquit ille: simulq; iniurias ab eo factas tum sibi, tū Bonero episcopo Londinensi multa uerborum atrocitate exaggerat. moxq; per correctionem repressa non nihil inuerecundi oris impudentia, Quāquam, inquit, nimium hoc me dici in eum fortè uideri poterit, qui usurpatorem regni appellitem: cate xisset, poenituisse eum ex animo sui dicti arbitror. Ea de re potui cum eo pluribus: sed me reprimens, percontari cœpi, quam obrem me dedisset carceris? Cancel. Quia, inquit ille, contra Reginam es concionatus.

Roger. Ego uerò negare factū, posseq; me liquidis rationibus calumniam hanc coarguere: nullum supplicij genus deprecaturum, si quisquam possit criminationem hanc merito mihi intentare. adfuisse in ea concione ingentem auditorum frequentiam, quos omnes testes mihi appellare non dubitem innocentia. Semel quidem habitam esse à me concionem in cruce Pauli, quo tempore Regina acropolim occuparet: nihil tamen contra Reginā ea in concione quicquam auditum esse. Allegabam insuper, quòd eadem de re post ac liberatus. Cancel. Atqui, inquit ille, redijsti nihilominus postea ad publicas prælectiones, aduersus Consilij edictum. Id, inquam, si quisquam ostendere poterit, moriar. Interim satis profecto à uobis inciuiliter, præterq; omnes tum sacras tum humanas leges mecum actum putem, qui nunquam ante nec uerbo me admonere, nec docere errantem uoluistis, nec ullam mecum inire collationem istarum rerum, priusquam nūc flagellum in manibus ac gladium adepti estis, quo me confodiat, uestris non obtemperantem placitis.

Hæc præcipua erant eorum capita, quæ huiusce actionis die, qui fuit Ianuarij 28, tractabantur: postquam prior ante me D. Hoperus, & Cardmakerus ad quæstiones uocati essent. Quos ita Dominus sue gratiæ & fortitudinis magnitudine communiat precor, ut coniunctis pariter animis & corporibus (si quidem illi uideatur) in communi ueritatis suæ causa & stemus & cadamus si mul. Neq; enim unus peribit de capite nostro capillus, nisi uolēte ipso, & perperseuerantes, obedientiam ei promptā alacremq; præstemus, quocunq; nos uocarit uoluntas ipsius, Amen. Clementissime ac potentissime Domine Iesu, fili Dauid atq; etiam Dei, Amen. Idemq; omnes uerè fideles Christi conserui nobiscum comprecantur, Amen. Poteram (si tempus tulisset) multo cum illis fufius de inclementia eorum erga nos inhumanitate exposulare. Qui si primū bonis nostris ac facultatibus contenti, in leges deinde eorum præuaricantes in uincula ac carceres misissent, satis in nos supplicij sumptum uideri potuisset. Nam alioqui qui legibus reip. positis præsent obseruantiam, adeò nullam merentur animaduersionem, ut etiam laude potius inter bonos ciues, quàm supplicio digni uideantur. Nunc quæ hæc iniquitas, primū nos bonis spoliatos, nulla uiolata lege, ac indicta causa, in carceres rapiunt, ubi uinctos habent tam diu, donec leges excogitentur prius in perniciem nostram, quàm à nobis uiolentur. Sicut Danieli olim in leonina spelunca accidisse, è scripturis

D. Gofnoldus, ris testatum fertur. Accedit porro ad summā Cancellarij inhumanitatē, quod quum uxor mea grauida ac uterum gerens, Londino Richmondiam ad eum accessisset supplicatum, octo honestis comitata matronis, idē iterū ac sapius *factitasset*: idemq; porro à uiro clarissimo, iurisq; prudentissimo *D. Gosnoldo*, qui nunc foeliciter obdormiuit in Domino, tentatum esset: adeo tamē hęc omnia nihil eum permouerunt, ut quid de antichristiana eorū charitate sentiendum sit, nemini obscurū esse queat. Hęc, aliāq; eiusdē charitatis exempla si prosequi libuisset, causa quidē ferebat: at tēporis non ferebat angustia. Siqui dem hora tum audita, finem mox impositurus Cancellarius: *Ecce*, inquit, nobis iam pro iure nostro liceat iudiciariā in te sententiā promulgare, pietatis tamen & misericordiæ partes illas secuti, qua semper ecclesia nostra uti cōsueuit erga noxios, age crastino iterū die redibis: interea deliberaturus, utrum in ecclesiā catholicā reuersus seruari malis, an extra ecclesiam perire. Cui quū respondissem, nunquā me hactenus ab ecclesia catholica seiunctū fuisse: tū ille, Perinde inquit, hoc est: ac si ecclesiam nostrā ē catholica antichristianā facias. Certē uerō, inquā, nec aliter esse arbitror. Rursusq; interrogāti de doctrina sacramenti, quid existimarē falsam dicebam fuisse, & corruptā, idē quum iactaretis fortē brachijs paulo uehementius à me diceretur, minusq; placere uideretur cuidam in corona astanti: Quid, inquit, uidetur iste nobis mimum quendam hic agere ac histrionem? Cuius tum futili lœdorio quū nihil respondissem, pergit Cancellarius, mandans ut postridie sub decimā redirē horam. Cui tum ego: Nihil, inquā, recuso ubicumq; uobis lubebit cōparēre, moxq; per tribunos in carcerem inde abducor, præcedente *D. Ioanne Hopeno*, simulq; ingenti nos comitante multitudine, usq; adeo ut uix penetrandi facultas per plateam concederetur. Atq; hęc hactenus die Ianuarij 28 acta sunt.

ALTERA ACTIO ADVERSVS

Ioannem Rogerium, Ianuarij 29.

SVbsequēti deinde luce, quę fuit Ianuarij 29, sub nonam, pēductus iterum à tribunis in templum ubi confidebatur, simulatq; aduenio, Cancellarius condemnato iam ante *D. Hopeno*, mecum inde exorsus: primū qua clementia erga me usus sit exponere, qui quū heri capitis me sententia mulctare potuisset, tempus tamen dedisset atq; spaciū ad deliberandum, præter ius quidem suum, & meritum meum: nunc uerō tempus aduenisse, in quo quid animi haberem erga catholicā ecclesiam, indissimulate proferendum sit. num uide licet prioribus abolitis erroribus, uelim cum ipsis unā in ecclesiā eiusdem uerba concedere.

Ad quæ respondi, nequaquam me præterire, quæ ab ipsis heri allata essent argumenta. postulare itaq; ut concessa mihi libera dicendi facultate, uicissim ijs respondere liceat. Id ubi factum, post ad ea responsurum esse, quæ nunc interrogantur. Heri quum apud uos essem, precibus agebam uobiscum, ut scripto liceret me ac sententiam tueri meam, aduersus aduersariorum obiectiones: idē facturum me non nisi liquidis scripturæ testimonijs, & ecclesiæ integrioris autoritate, confirmabam: ne quid uel in re ipsa incertum, uel in me fictum uideri à uobis, aut cogitari posset. Cæterum ijs postulatis adeo non adnuistis, ut etiam crimini id mihi uerteretis, quod unus aduersus tam multos, priuatus contrā publicæ autoritatis personas contendere auderem: quippe qui neque is essem, qualiscunq; essem, qui solus aduersus totius regni prudentiam, uel possem ex aduerso contendere, uel ex æquo ualere debuisssem. Et tamen non desunt exempla, quibus demonstrari potest, unius aliquando sententiæ, totius concilij cessisse autoritatem: ueluti in concilio

concilio Niceno, quum aduersus legitima sacerdotum cōnubia ab omnibus decerneretur, auditō tandem uno Paphnutio, in cōtrariam rursus sententiam itum est ab omnibus: nec puduit tum unius ueritatē, multorum cedere auctoritatem. Habeo itē & aliud huic consimile exempli genus. Accedit deinde & Augustini his consentiens auctoritas, qui disputaturus contra hæreticum, quorum uterq; haberet ex æquo unde partes suas ē duobus concilijs confirmare potuisset, neq; se, neq; illum id facere permisit: affirmans, cæteris relictis omnibus, uerbi diuini stare iudicio oportere, quod ex æquo utrique certissimus foret finiendæ controuersia arbitrer. Posset & huc adferri insuper Panormitanus, non contemnendi quidem auctoris testificatio: qui, unius quamlibet alioqui illiterati, uerbum tamen Dei uerumq; afferentis plus tribuendum orationi, quam reliquo uniuerso concilij theatrō, affirmabat. Ex his satis cōstare arbitror, nihil repugnare, quo minus unus contra parlamētī totius suffragia sententiam explicem: modo ea sententia sit, quæ uerbū Dei coniunctum habeat: ni uel aut metu, in rem quampiam consensisset. Quum præsertim hoc semper permixtum fuerit hætenus tū in omnibus concilijs generalibus, tum maxime in præcipuo illo concilio, cui ne conferri quidē parliamenti huius senatusconsultum mereantur. Quippe, inquam, si Angliæ rex Henricus 8. coacto senatu, rogationem hanc in publico eo ordinū conuentu haberet, quā modis omnibus perficere haberet in animo, puta ut Reginam hanc illegitimæ genituræ tanquā pro notha condemnaret, uel ut sese supremū ecclesiæ caput statueret, moxq; te primum Cancellariū, uosq; deinde cæteros episcopos, singulos ordine nuntius ac digito designans, rogaret in hunc modū, an dicturi sitis singuli Amen? Scilicet, ut tuæ maiestati uidebitur ratum esto. Hæc quū dicerem (quanquam nechucusq; dicere mihi permittebatur, impediēte quodā, cui ignoscat Dominus precor) Cancellarius tum ueteri more suo *εἰρωνεύων* ac insultās, iussit ut considerem: quippe quū eō uocarer, ab alijs erudiendus, ipse uelim institutor esse aliorū. Mihi uerō stare non est graue, considerare autē non esse meum: quid inquit, an mihi nō licebit pro capite ac uita uerba facere? Cui tum ille: Quid? an te, inquit, sinemus hic fabulari atq; in hunc deblaterare modū: simulq; consurgens ē subfellijs, uultu ac supercilio toruū, atq; cyclopicum quiddam præ se ferēs, oculosq; firmo in me contuitu defigēs, perstringere ac protelare cogitabat. Videbat enim ac persensit me in eo uersari loco, ubi ulcus egregie ipsorū potuissē perficere. Quamobrē totus huc se intendebat, ut uerbis, terrore atq; auctoritate me a cœpta narratione abduceret: id quod effecit. Sic enim ille perturbato sermonis ordine, omnia sannīs & contumelijs ex studio cōmixcuit, ut eo deinde redire, quo semel me abduxit, nullo modo licuerit. Quo factum est, ut illa quoq; actio, nihil à superioribus colloquijs discrepans, in protur. Qua quidem in palestra & artificio, etsi facile me uinci ab illo patiebar: tara: Videte uos quæso, inquit, hic uir quales habeat spiritus: uehementiam uidelicet, & ardorem spiritus mei redarguens. Cui rursus occurrens, eiusmodi esse dicebam spiritum meum, qui legi ac uerbo Dei libenter obtemperet: qui si uehementior illi uideatur, in causā, quæ non mea sit, sed communis omnium Domini nostri, & præceptoris, nequaquam id culpæ mihi, sed potius officio tribuendum.

Longum fuerit huius disquisitionis omnes in orationem referre ambages: breuiter summa sequar fastigia rerū. De ecclesia Romana simpliciter, quod sensi, testatus sum, ecclesiam fuisse Antichristi, in qua Vintoniensis Cancellarius, reliquiq; per Angliam episcopi primas hodie partes agerēt. Doctrinam

N ij eius

Cōtra Maxentium li. 3. ca. 14.

Cap. significasti extra, de Appell.

eius falsam esse. Leges uerò prorsus tyrānicas, quas nulla equitatis ratione, sed ui ac saeuitia tuerentur. Interrogatus porro de sacramento corporis & sanguinis Domini, satis de eo hesternā actione à me dictum, respondi: ubi uerba ipsius à meis haud multum discrepare affirmabam. At eo responso non contentus Cancellarius, rē ad testes detulit eos qui actioni interfuerūt, an non fidem & ueritatem pernegassem sacramenti? Illis uerò, quorum plerique fere omnes eius fuerunt clientelae, suo accinentibus patrono: Equidem, inquam, quod dixi, nunquam inficiaturus sum: nempe doctrinam hanc uestram de sacramento suppuratam esse, ac errore uitiatam: tamen si quo ordine ac sensu id dixerim, satis opinor meministis.

Rogerus con/
demnatus.

Post hæc uentum est ad condemnationis formulam. Quae dum perlecta, non sine dira execratione exutus denique gradu & conditione ministerii sacerdotalis, in ius & potestatem ciuilem magistratus, quem illi secularem uocāt, ad supplicium sumendum trador. Erant in ea formula, duo potissimum dicerem: sationis capita: primum de ecclesia Romanensi, quam Antichristianā dicerem: deinde quod sacramentum corporis & sanguinis Domini abnegari à me dicebant. His ita confectis rebus, deducunt nos, Hoperum atque me, in carcerem primo ædibus Vuintoniensis uicinum: ibi ad usque noctis serum asseruandos. inde cum prima iam face eductos, per mediam urbem in carcerem pratorianum, cui nomen à noua porta imponitur, cum armatorum copiosa manu transferunt, præcedente primum Hopero cum altero Tribunorum, me deinde cum altero subsequente.

Illud interim minimè prætereundum, quod quum recitata esset condemnationis sententia, conuersus ad populum Cancellarius, me sub grandis ac decumano illo dicebat anathemate succumbere, quod eiusmodi esset, ut quisquis mecum unā cibum caperet, aut semel biberet, uel denique quicquam subministraret subsidij, eiusdem execrationis communi inuolueretur periculo.

Ad ea sic rursus occurrens: Equidem, inquam, confisto hic sub conspectu omnipotentis Dei, & horum omnium qui in illustrissimo hoc consessu grauissimo rum hominum hodie adsunt, testem ipsum inuocans atque appellās, nunquam docuisse me hæcenus quod sciens putare errori falsæque doctrinae affine esse. Quocirca pura, integræque hic sto conscientia, & apud Deum & apud homines. Scioque porro futurum certissime diem, o reuerende, qui utrumque pariter nostrum ante tribunal summi æquissimi que iudicis sistet aliquando, cui conscientiam hanc me probaturum, nihilo minus te ipso, nequaquam dubito. Quin nec minus spero, uerè catholicæ Christi ecclesiae membrum inueniri, atque ad salutem æternam recipiar, utcumque nunc à uobis exclusus. Atque uerò quod ad cōmentitiam hanc uestram attinet, non erat quid ab eius ecclesiae societas: nione pelleretis, qua cum iam diu annos hos 20 nulla mihi intercessit societas: quo nomine Deo maximas habeo gratias. Nunc autem quod superest, quando summo iure perfumeti uestro, nihil ad extremam calamitatem meam uestramque saeuitiam fecistis reliquum, una restat res mihi à uobis efflagitanda. Cancellarius: Quid nam id rei est? Rogerus: Ut liceat saltem uxori meis, ut rem ad me commeare, quandiu hæc uita superest, cum decem liberis meis, ut solatio eos aliquo consilijque instruam meis, priusquam moriar. Cancellarius: Minimè gentium, uxor ea tua non est. Rogerus: Imò mea est, iam annis unde uiginti. Tum Cancellarius: Itā ne, inquit, eam ego ut confirmem esse uxorem tibi? Ut lubet, inquam, at nihilominus mea erit tamē, quamlibet tibi non probabitur. Cancellarius: Non nō ita erit, ad te omnino nō accedet. Roger. Bene igitur perspexi charitatis tuae uim & plenitudinem uniuersam. Atqui uos ipsi qui tantopere à sacerdotali abhorretis coniugio, non usque adeo à concubinis

cubinis sacerdotum abhorretis, palam etiam impuras eorum scortationes tollerantes: ueluti non solum in Vuallia nostra, sed per Germaniam etiam, & Galliam, sacerdotibus suam cuique uenerē impune, per uos legesque pontificias alere liceat. Ceterum Cancellarius ad hæc limis tantum intuens mussabat, ac discessit, quem tum postremo uidi.

Post deinde quatrimum, Februarij 4. Rogerius ad supplicij locum perductus, Londini in circo Smythildiano, primus omnium in persecutione hac Mariana, ad perferendam uim incendij aperuit uiam; tamen prior ante eum D. Hoperus condemnationis sententiam excepit, quinto post eum die Glocestria exustus, de quo proximus occurrit iam dicendi locus.

VITA AC MARTYRIUM D. IOANNIS HOPE-

ri, Episcopi Vigorniensis & Glocestrensis, pro defensione Euangelij magna constantia exusti, Anno 1555. Februarij 8.

Anno 1555.

Hoperus ab exilio in patriam reuersus.

Ioannes Hoperus Oxoniae primum depositis bonarum literarum rudimentis, simulatque ad foeliciorem Euangelicæ doctrinæ noticiam peruenit, cooperit illico etiamnum adolescens, odio ac inuidia apud Oxonienses theologos grauius & periculose laborare. Quorum scelerata & nefaria malitia, præcipue autem Smythi cuiusdam insectatione coactus, ex Angliā in Germaniam profugit: ubi annos aliquot comoratus est, quoad defuncto Henrico rege, in paterni regni gubernacula successit Edouardus, auspiciatissimæ memoriæ filius. Ibi denuo in patriam unā cum coniuge Germana, quam Basileæ duxerat, reuersus, euangelij ingenti cum parthenia publicè ac liberè per urbem Londinensem profiteri cepit: primū tamen à suggestis abstinēs, uel quia uestis haud satis accommodatæ ad ritum ecclesiasticum congruebat, uel quia nondum ab episcopis concionandi auctoramento donabatur, quanquam D. Protectoris donatus permissione. Pergit interim ille solito more, acriter in temporum moribus & ecclesiæ corruptelas detonans. Quo maior illius erat facundia, hoc magis omnes in sui admirationem & desiderium rapere. Aduocem ipsius, ceteris ad modulatissimam quandam Orphei citharam, ingentes quotidie concursus fieri. Sæpe adfui, quum in templi fores nemo ingredi, concionante Hopero potuisset. Tanta eius diligentia fuit, ut diem nullum sine binis, aut ternis quandocumque concionibus præteriret. Rursus ea in scripturis promptitudo, ut si sexies ei faciendum esset, tempore citius quam materia egiuisset. Et quod ego in præcipuis illius laudibus ponendum arbitror: quo primum impetu exorsus est, eodem tenore & constantia ad extremam usque uitæ metā perseverauit. Quem nec labores frangere, nec honores mutare, nec deliciarum ueneficia corrumpere, nec euge illud populare attollere potuerunt. Vita tā illibata, ut nec calumnia ipsa, etsi conata sedulo, morsum ei ullum infigere ualuerit. Corpore ac lateribus bene firmis, ualitudine integra atque illæsa, ingenio acri, animo ad omnem fortunam magno, in aduersa uerò & in periculis maximo. In sententia constans erat, iustitiæ tenax, sibi satis parcus, uerborum parcius, temporis paratissimus. In hospitalitate largus, laxiorque aliquanto quam pro facultate. In uultu & colloquijs grauis quædam sedebat seueritas, semper eadem & sui similis, sed quam ego aliquanto magis, sæpe in eo desiderabam popularem. Quamquam haud dubium, quin illi constabat sui facti ratio. Id tamen propterea dictus egritudine, ad ostiū illius cōueniēdi gratia accesserat: sed deterritus hominis grauitate, quū introire nō ferret animus, ad alios deflectēs, solatiū mentis perturbatæ quesitū, & reperit, Christi opitulātis beneficio. Cauēdū itaque mea ratione, ipsi qui erudiēdo p̄sunt gregi Christi, quo pacto nō solū uitā & mores,

Gravitas episcopalis.

N. in sed

Cultus episcopalis in Anglia.

Contentio de Adiaphoris.

sed & uultum, externumque habitum comparant, ne dum nimium refugiunt uideri leues, in contrariam incidant fossam, seueritatis ac maiestatis morosioris, quam expediât ædificationi gregis. Cæterum in illo non sine graui iudicio factum hoc esse non dubito. Videbat forte communem hanc effrenis uitæ licentiam, non solum uerbis & disciplina, sed & uultu etiam bonorum hominum castigandam esse. Postquam iam satis in populari hoc & homelitico concionandi curriculo se exercuisset, nec sine multorum fructu impetratum est tandem, ut apud regiam maiestatem, tanquam in sublimiori theatro, specimen suidaturus, concionem institueret. Quod cum fecisset, interiecto non multo inde tempore, Glocestriæ episcopus primum, mox & Vuigornia, regis mandato, est declaratus. Sed nescio quæ inauspicata Erinnyis hic ilico emergentem ppi episcopi foelicitatem non nihil obnubilare atque perturbare coepit, de ratione initiandi, de cultu episcopali, & rebus id genus adiaphoris. Manebat enim adhuc in ecclesia Brytannica, præter alias ambitiosas magis quam utiles ceremonias, totus ille apparatus & cultus ueterum episcoporum: palliū primum, seu saga episcopalis: sub hoc deinde bractea per utrumque humerum prominens linea. addebatur pileus mathematicus, hoc est, quatuor paribus angulis, mundum in quatuor æquales partes quocumque spectat diuidens. Has similesque nugarum ineptias in Ecclesia magis superstitioni quam ædificationi seruientes, ut semper in alijs contempsit, ita multo minus sibi imponi ab alijs sustinebat, pius iuxta ac cordatus episcopus. Eaque causa regem adire supplex, rogare, omnibus uotis instare, ut uel à muneribus illis exonerari, uel sine ceremonijs istis inaugurari sibi liceret. Nec mora, ppi episcopi postulatis, æque pius rex summo uoluntatis consensu concedere. Contra episcopi pro insignibus suis & ceremonijs depugnare mordicus: rem non maximi per se esse momenti: in abusu rerum, non in rebus ipsis uitium inesse dicere, tam pertinacem esse in rebus per se adiaphoris non decere: frangendos potius tam uehementes spiritus in illo existimare. Denique dum utraq; pars plus æquo contentioni trahit funiculum, interim Euangelicæ ecclesiæ lugubre spectaculū, aduersarijs lætissimum præbuere. Postremo hæc theologomachia sic tandem exijt. Vincentibus episcopis, Hoperus uel ad palinodiam, uel ad eas (ut modestissime dicam) conditiones adactus est, ut semel saltem in concione publica se ostenderet populo, more cæterorum episcoporum infultus. Quod ni fecisset, sunt qui putant episcopos ultimum ei supplicium molituros. Nam ita audiui à famulo ipsius, Duces Suffolciæ clam Hoperum, qui eorum conatus non ignorabat, præmonuisse. Hic quid ageret Hoperus? Res ipsa morte non erat digna. Sed cuiusque modi erat, mos gerendus fuit episcopis. Eū neque regis uoluntas, nec cause aquitas tueri potuit. Prodiit itaque in proscaenium cum nouo ornatu nouus histrio. Summa, uestis paludamentum erat talare & laciniolum, ostro tyrioque rubore tinctum. Sub hoc linea epomis humeros lacertosque tegebat. Superne pileus caput ambiebat geometricus, nempe tetragonus: cum tamen capitis figura sit sphaerica. Ea nouitas quantum ruboris pio concionatori eo die attulerit, facile ex se cuiusque cogitatio estimare poterit. Sed priuatam hanc contumeliam publicæ utilitatis respectu pertulit & concoxit. Utinam pariter & hi, qui alteras tragœdiæ partes sustinebant, priuatam causam, qualis qualis erat, publicæ concordiae & ædificationi gregis condonassent. Nam tota illa concertatione tam uehementi & tumultuosa, haud quisquam erat in tota urbe uel pilo factus melior. Abstineo hic à partium nomenclatura: uel quia hi ipsi qui tum oppugnabant, post amicissimis animis coniuncti, in eadem pariter causa cum illo communique martyrio ceciderunt, uel quia perpetui ita moris mei sit, calamum ab omni personarum contumelia, quoad licet, illibatum seruare. Rem tamen notandam propterea putauī, ut lectores hac historia admoneantur, quam salutari-

ris & necessaria res sit in ecclesia crux Christi & persecutio. Quemadmodum enim in rep. externa nihil ferè bellum gignit facilius, quàm pax inmodica: ita ad ecclesiasticas contentiones & dissidia nulla est res perniciosior, quàm ecclesiasticorum tràquilla nimis, expersq; crucis, & Alcedonia, ut ita dicam, serenitas. Deinde sic ratus sum, ecclesiæ Christi expedire, ut sanctorum hominum exempla extarent huiusmodi. Nam si non mediocriter publicæ id referrer consolationis, cum Pauli & Barnabæ fœdam simultatem, Petri non unam negationem, Davidis homicidæ adulterium in sacris audimus literis: qui minus & horum diuorum martyrum lapsus, suam quoq; utilitatem relinquat potestis. Vt minus iam in nostra desperemus infirmitate, cum eandem in sanctis Dei prophetis, apostolis & martyribus consideremus. His itaq; procellis explorata pîi martyris patiëntia, post tam dura auspicia, ad greges se suos recipit. In eo munere biennium pauloq; amplius felicissimè uersatus, nullum prætermittit officium, quo illorû salutî consuleret. Solent aliî, prouentus potissimum odore ad episcopos uel ambiendas, uel gerendas allîci: illi nihil ingratius hoc lucri genere, nihil prius aut antiquius animarum incolumitate: Cuius omnis huc unice inhiabat cura, ut quamplurimos Christo lucrificeret. Quum autem si una esset prouincia delegata, sic utranq; regebat eparchiam, perinde ac nea agricola frequentior unquam fuit, magisq; assiduus, quàm hic in suarum ouicularum diœcesi. Docens, consolans, adhortans, catechisans omnes circumibat pagos. Nusquam minus erat, quàm domi: adeo Dei domus zelus impotens totum occupauerat hominem. Quicquid à concionibus succidui uacabat tēporis, uel publicis audiendis causis, uel priuatis studijs precibusq; aut scholis uisitandis impendebat. Cum doctrina assidua parè quoq; cōiunxerat castigandi seueritatem: sed nusquam seuerior, quàm in eos, qui ob maiores diuitias & fortunę indulgentiā impunè uellent licere sibi quod liberet. Quanquam ille nulli hominum pepercit generi: iuxta in omnes æquus arbiter et Lydius, quod aiunt, lapis: tamē nescio quo modo minus opulentorum uitijs indullit, quàm tenuioris conditionis hominibus, magno sanè nostri ortum hodie quorundam pudore: quorum sic multos uideas magnatum & opulentorum addictos obsequijs, ut pauperum interim, quos præcipuo in honore habet spiritus Christi, minimam rationem in uita moribusq; præ se ferant. Si quis numerorum sollicitudo & obseruantia salutatur, ducitur, reducit, omnis deniq; captatur conueniendi ac gratificandi occasio. Nec improbo zelum euangelicū: imò utroq; etiam pollice fauerem, modò æquam hanc ubiq; pariter, & in omnes eandem amussim tenerent. Nunc sæpè à potentioribus opprimuntur causa & fortuna imbecillior, tacentibus istis & conuiuentibus: quosq; in infirmiori causa subleuare pro pietate euangelica conueniebat, Hoperi huius exemplo, tum Christi maximè, sæpè in uera etiam causa destituunt, suoq; silentio sinunt cadere. Toties tantoq; conatu reformatas ecclesias, iterum atq; iterum reformari uidemus apud quosdam: Nec unquam ferè reformandi finis, culis, & mille decretis, hierarchica politia circumscribat. Nec improbo piorū diligentiam, qui ad exquisitissimam euangelicæ perfectionis normam omnia exæquare student. Quis enim non optet, ecclesiā Christi ubiq; esse quàm purgatissimam: Verum enim uero istas tam anxias quorūdam toties reformandi formulas, non paulò magis ex sententia Christi futuras arbitrarer, si isti quoq; mores in reformatis alicubi ecclesijs reformarentur. Sed ne nimium extra oculum ad Hoperum redeat narratio. Cuius omnis uita, ut compendio dicam, eiusmodi erat, quæ ecclesiasticis exemplo, reliquis uerò perpetua esse cōcio potuit.

Crux necessaria Christianis.

Hoperi in docendo diligentia.

*Hoperi in fami-
lia instituenda
commendatio.*

*Moderati Ho-
peri census.*

*Lex de primis
fructibus in An-
glia.*

tuit. Postremo quante uirtutis esset episcopus, uel hoc argumento cōstare po-
test: quod quū nullis nisi improbis exosus esset, tum inter hos nemo tam im-
probis repertus est, qui in tota illius uita uel nāuum posset carpere.

Dixi nunc qualis esset foris, in publicæ ecclesiæ obeundis munis: nec minus
etiā domi in illo exemplar relucebat, eximio dignū episcopo. Et si potiores ille
partes curæ ac charitatis in ouiculas Christi impēderet, quibus etiā uitam im-
penderat: tamen nec in liberis instituendis, moribusq; suorum componendis
suo defuit officio: ut nescias, domi ne patrem, an foris episcopum, maiore cum
laude gesserit. Eadem utrobique religio, similis disciplina, par integritas serua-
batur. Nec multum intererat, in templum sacrum, an in aedes episcopi ingres-
sus esses. Adeo omnia uirtutum officijs, pietate, pudicitia, modestia, silentio, ti-
more Dei, sacraque lectione plena conspexisses. Nullus aulae strepitus, nullum
in famulis ocium, pompæ quā minimum, nullum inhonestum dictum: nu-
gandi, ludendi, peierandi nulla prorsus cōsuetudo. Pudet hic, collatis exem-
plis, referre, quantum à communi episcoporum nostrorum quorundam mo-
re, tota huius abhorruerit institutio. Imò miror potius, istud nō pudere episco-
pos, quorum aulae sic alea, temulentia, taxillis, rixis ac iuramentis feruent, ut
gurgustia, tabernæque potius nepotinae uideri queant, si ad huius familiæ regu-
lam componantur. Et tamen ista non solum patiuntur ter catholici episcopi
nostri, sed defendunt etiā. Sic, inquiunt, famulorum excluditur ocium, quos
sic præstat esse otiosos quā nihil agere. Primū unde tam inutilis turba sti-
patorum & atriensium in episcoporum aedibus? Deinde, unde tantum illis ocij
permittitur? Quasi in tanta negotiorum uarietate nihil sit, in quo humana se
exerceat industria, nulli libri sacri & salutare quos euoluant, nullæ artes inge-
nuæ quibus suam imbuant adolescentiam, nulla opera manuaria unde uiati-
cum in senectutē colligant, nisi lusibus, latrunculis, iocis & nugis tanquam in
barbarica ignauie schola discant iuueniles animi aliquid agere, hoc est nugari,
clamare, peierare, insanire, uenari, aucupari, ferire ac pugnare fortiter, alio-
quin nimirum acturi nihil. Atque hæc demum præclara gymnasmata sunt ac di-
sciplinae, quibus sacra nunc ferè episcoporum collegia excoluntur, maxime po-
tentiores qui sunt, cæterisque paulo celliores. Ut nihil mirum sit, si eadem exem-
pla ab episcopis & cardinalibus profecta, in aulis principum & satraparū pa-
latijs, passim adeo frequētari uideamus. Utinam primū ab Hopero isto epi-
scopi boni, utinā uicissim & à bonis episcopis reliqui principes & satrape nor-
mam arripiant, se suosque rectius instituendi. Atque ut magnopere expe-
tam, ab episcoporum familijs excludi ocium, ita magis etiam optandum ab episcopis
ipsis excludi luxum, opesque istas, quibus tot ociosos uentres, nullo fructu, ma-
gna autem pernicie reipublicæ alunt quotidie. Non quod episcopos ilico ad
inopiam, ad peram, ad baculum relegandos putem: sed tamen consultius fore
tum ipsis, tum ecclesiæ in primis arbitrarer, si ad Hoperi huius omnes uocen-
tur æquabilitatem. Qui quum duplici Hierarchia ornatus esset, census tamen
nec magnos, & eos satis etiam accisos habuit. Iam in hoc quoque non minus se
imitandum episcopis istis præbuit, quorum quum omnis ea ferè ratio sit, ut
docendi cura in alios reiecta, sibi proprie ea assumant, quæ ad possessionum
summas, messesque pecuniariam pertinent: contra iste intētus unice in dispen-
sando Euangelicæ doctrinæ talento, reliquam interim omnem de pecunijs
rationem deuoluit in alios: quæ res sæpe etiam ei fraudi fuit. Erat præterea in
Anglia id temporis lex Fiscalis, tyrannidi, ut mihi uidebatur, quā aequitati
propior, ut quicumque in munus adscisceretur ecclesiasticum, quā aequitati
mi anni pecunia statim præsentī cogeretur redimere, quæ fisco pendebatur.
Itaque ea res effecit, ut plus haberet aliquoties aris alieni, quā sui. Quanquam
ne quid diu deberet cuique, sedulo cauit, uigilans partim ipsius partim amico-
rum

*op. Wintoniense
et h. opp. 1*

rum sollicitudo, quos multos ille & magnos habebat. Tū si quid fortē redun-
daret de suo, non Vintoniensem imitatus, quem aiunt morientem supra tri-
cies mille monetæ Britannicæ pondera reliquisse: sed Paulinam secutus præ-
ceptionem, id omne hospitalitatē consecrabat. Fui bis, ut memini, in Episcopi
aëdibus, ubi in aula illa quæ coenaculo ipsius esset proxima, spectavi ipse men-
sam benè capacem, pauperculis quibuscūq; & mendicis differtā. Rogati famuli,
respondebant morem fuisse quotidianum, ut ē tota ciuitate continuis uicibus
per domos & uicos collectim egeni ad certum numerum aliquot, ad edes in-
uidentur episcopi, ubi per quaterniones cibis & salubribus & calidis quotidie
pascerentur ipsi primum: deinde post hos pascebatur & ipse pastor.

Huncq; ad modum Hoperus uigilantissimi pastoris munere, per duos pau-
losq; amplius annos fungitur, quoad uiuente Rege Edouardo incolumis ad-
huc religionis status per Angliam effloruit. Quod si ad eandem diligentiam
& reliqui eius ordinis episcopi firam quisq; Spartam, quam sortitus esset, exor-
nasset, aut me fallunt multa, aut rempublicam atq; ecclesiam si non tutam pror-
sus liberamq; ab ijs persecutionum procellis quæ mox insequerentur, minus
tamen in pontificias partes sic procliuem haberemus. Verumenimvero in cæ-
teris prouincijs, nescio quo pacto non æquè uigilatum est à multis. Ecclesiæ
atq; episcoporum sedes in hoc instituta ut seruirent Christo, precio & pecu-
nia uenales, quæstui mangonum quorundam seruiebant: ut quisq; præsentis
afferebat pecunias redimendis eius anni prouentibus, ita facillimè ad gregis
Dominici gubernacula prouectus est. Multæ itaq; indoctis occupabatur, plu-
res ignauis, plurimæ monachis beneficiarijs, quibus ob pensionem obnoxius
esset fiscus regis, quo sic regiæ pecuniæ consuleretur. Ex quo demum conse-
quutum est, quod erat necesse, ut præter paucas cultiores ciuitates, in alijs ple-
riscq; ferè ecclesijs aut raræ haberentur cōciones, aut certè eiusmodi, quæ haud
multum forsan ad ueram conferrent pietatem. Quanquam nonnullos interim
fuisse fateor, qui ab archiepiscopis publico donati autoramento, longè lateq;
per prouincias huc illuc circuibant, disseminantes euangelij nuncium. Atque
erat hoc quidem aliquid. Cæterum meo quidem iudicio, non paulo magis ē
re fuisset communi, si singula oppida atque uici per episcoporum eparchias,
peculiarem aliquem statumq; haberent ecclesiastem, uirum grauem & do-
ctum, cuius uita non minus quàm doctrina plebi cognita, maiorem illi fidem
apud populum astrueret, & plebs uicissim illi nota facilius ab eo potuisset gu-
bernari. Accedebat porro huic malo, quod multitudinis maior pars per cate-
chas prouincias haud satis, ut dixi, ad pietatē instructa esse: tum insuper, quod
hæ etiam ciuitates quæ doctrina pollebant, uita essent ac moribus corruptissi-
mæ. Nemo non profitebatur euangelium: sed euangelium hoc prætextus
erat uitæ nihil minus quàm euangelicæ. Omnia plena fraude, rapinis, iniuria.
Nulla ars aut opificium suo carebat furco ac impostura. Nusquam ferè uia pu-
blica à latrocinijs tuta, nec minus ipsa etiam diuersoria pleriscq; in locis peri-
culosa. Nocturnæ cædes & insidiæ nusquam frequentiores, magisq; infames.
Et tamē in tantam malorum atrocitate nusquā hebetior legum seueritas. In sum-
mo uitæ luxu & copia, summa abesse libido non potuit. Scortatio, adulteria,
diuortia impune per omnes ætates grassabantur. Sed in primis auaritia incre-
dibilis ad insaniam usq; ceu publico contagio omnium corripiebat animos.
Deniq; nihil ferè uidebatur in ulla reipublice parte syncerum. Siquidem uxo-
res à maritis crebra passim repudia distraxerant, patricijs cum plebæis tam ca-
pitalis intercessit exulceratio animorum, ut neutra pars uideretur alteram diu-
in eadē repub. pati potuisse. Quid quod nec ecclesiastici procures prorsus sua
uacabant labe: quippe & illi submissionis euangelicæ oblitī, magnificentius se
efferre, titulis gaudere, ferocire, ac propemodum in persecutores cœperunt
O degene-

degenerare. Intèrim non deerant fidi & graues ecclesiastæ quidam, qui palam prophetica libertate populum, ut resipisceret, futuræ calamitatis præmone-
rent. Sed his aut nulla fides habita, aut exigua certè sequuta poenitentia est, donec exasperata tandem magis ac magis ira Domini, primum Edouardum nobis tantæ spei principem, simulq; cum illo eodem die omnem Anglorum foelicitatem euerteret.

Posthæc igitur sublato nunquam satis laudatæ memoriæ principe Edouar-
do, successit in rerum gubernacula Maria, pro rege regina, pro uiro scemina,
tum patri suo longè dissimilis, tum fratri dissimilior, quæ ilico arrepto potesta-
tis gladio, quem regere satis non potuit impotentia muliebris, mirum quas
turbas per Angliam cierit: dum omnia innouare studet, omnia perdit, iura
diuina ac humana confundit, patris atq; fratris acta sapientissimè posita anti-
quat atq; abolet. Cæterum uero in religionem primos dedit imperus, atq; in
uiros ecclesiasticos. Inter quos primus omnium Hoperus initio per caduceum
torem citabatur, ut Londini se sistat cognitioni: idq; duplici prætextu & titu-
lo. Primum, ut Hetheo episcopo, cuius ei sedes ac functio delegata esset, re-
sponderet. Erat Hetheus eius prouinciæ antè eum episcopus, ab Edouardo,
ob papisticæ doctrinæ studiū, eo gradu depulsus. Deinde, ut Bonero episco-
po Londinensi causam ac rationem redderet, eo quod unus esset accusator
illius, quo tempore Bonerus ob papisticam doctrinam, quam in cruce
Pauli uulgo publicauerat, cōuictus atq; exautoratus esset. Nec erat intèrim
Hoperus malorum impendentium nescius, quum me audiente ac præsentè ad-
monitus ab amicis quibusdam, ut fuga matura sibi, dum posset, consuleret,
prorsus se facturum negauit. Semel, inquit, hoc à me factum est, qui me rhy-
psaspidem aliquando præbui. nunc quoniam in eum deueni locū, stat senten-
tia, cum ouibus simul uiuere aut mori.

Ad diem igitur indictum, qui erat Septemb. 1, quum Londinum aduenisset
Hoperus, in iudicium obtorto collo abripitur, ut priusquā Hetheo & Bone-
ro responderet, reginæ & consilio de nexis & rationibus quibusdam, quibus
obligatus dicebatur causam diceret. Quo quum uentum esset, Vintoniensis
ilico sæuis modis illum excipere, cōuictis ac maledictis incessere, lacerare atq;
de religione iam accusare: nec minus liberè & audacter Hoperus uicissim se
expurgare, & causam dicere. Breuiter ea epitalis talem habuit exitum, ut iube-
retur deniq; Hoperus in carcerem discedere: sic tamen, ut inter discedendū ei
denunciaretur, se custodiæ non tradi religionis ergo, sed ob rationes tantum
quasdam, quibus reginæ obætatus esset, pecuniarias. Id autem quā falsum,
fictūq; fuerit, postea suo constabit loco euidentius. Hæc uerò acta sunt anno
1553, Septemb. 1. quo anno Syntagma illud ad Barlamentū scripsit, de quo, uo-
lente Christo, postea. Demū insequentī anno, Martij 19, iterū accitus à Vuin-
toniense ac cæteris aliquot delegatis à regina iudicibus, quum causam dicere
neq; per episcopum, nec per turbam & tumultum iudicij ei permitteretur,
episcopatus munere exutus est. Id autem quo ordine, quaq; ratione gestum
sit, cuiusdam, qui ei interfuit actioni, narrationē ac literas, quo certior rei con-
stet fides, subiiciemus.

*Vera narratio totius actionis contra D. Ioannem Hoperum episcopum Vuirgorniensem,
in qua expoliatus est suo episcopatu, in adibus Stephani Gardineri*

Vinton. Anno 1554. Martij 19.

Lectionis.

Quoniam rumorē illum de actione D. Ioan. Hoperi, in eum, & D. Cancel-
lariū Gardinerum Vinton. reliquosq; iudices, fallissimū esse longèq; à uero
alienum intelligo, quorundā fortassis opera disseminatū, quibus nihil magis
cordi est, quā ut uerū fidē, cui alioqui resistere nequeūt, malè narrando deprā-
uēt, officiū esse putauī meū, qui oculatus illius actionis testis interfui, publico
homi-

*Reginaldus muer
acta 1555*

*Hoperus per
Reginam cita-
tus.*

*Hetheus episco-
pus Vuirgorni-
ensis.*

hominum errori hac in re mederi: partim ut rem ipsam simpliciter & bona fide, ita ut gesta est, e tenebris in apricum proferam: partim ut omnibus constet mortalibus, quam indignè, nullaq; æquitate actum sit eo die à iudicibus contra D. Hoperum, qui tamen se tam submissè erga illos gesserit, tantum id expectans unum, ut audiri posset. Usque adeo ut mihi ipsi, qui prius ancipiti fluctuatione, inter utranq; religionem uacillabam, magna scrupuli pars eo die adempta sit, quando eorum iniustissimam truculentiam, contra huius mansuetam ac sedatam moderationem perspicerem: præsertim quum succurrebat etiam animo, ex evangelica historia uidelicet, Christum ipsum iam olim à pharisæis non dissimili ratione uexatum ac condemnatum fuisse. Et si uerò singulorū uerba hic non expressi, neq; tum præ tumultu colligere licuit, in rerum tamen ipsarum ordine & comprehensione, nihil me omnino confingere, ut testem habeo conscientiam, ita nec dubito eos omnes quicumq; rei gerendæ interfuerūt, modo positis affectibus uerum fateri uelint, testes ac arbitros appellare.

Episcopus Vintoniensis, Dunelmensis, Londinensis, Landauensis, Cicestrensis, iudices ac cognitores à Regina designati.

Accersitus à iudicibus Hoperus, quū iam in medium, atq; in conspectum aduenisset, primum rogatur à Vintoniense, an uxorem haberet.

Hoperus ad hæc, coniugatum se quidem esse, haud negare: huiusq; coniugij uinculum, nisi sola mors nihil aiebat dissoluturum. Tum Dunelmensis: Si nihil sit aliud, inquit, uel hoc unum sat causæ est, quur abdiceris episcopatu.

Hoperus: Nequaquam ea causa satis idonea est, nisi uelitis contra leges & ius publicum facere.

Moxq; ea relicta causa, iudices simul cum auditorum corona, clamore, conuicijs, ludibrijs, atq; indignis modis eum incessere cœperunt, secus quam decebat ipsos, uel negotio tanti momenti conueniebat. Cicestrensis eum hypocritam magno cum fastidio & supercilio appellabat. Bekenfallus atq; item Smythus quidam, consilij minister belluam uocabant. Deniq; alijs probris & diuersijs in eum debacchari. Demum ubi satis iam insaniam & contumeliæ indultum esset, Vintoniensis Cancellarius sic incipit: Atqui, inquit, perfacile est omnibus, qui modò uelint, caste uiuere. moxq; locum inducit ex euangelio, de ijs qui castrauerint se propter regnum Dei. Respondet Hoperus: eo loco non probari, facile esse, ac in manu cuius, uolenti modò, caste uiuere: sed his solum, quibus donatum esset. simulq; contextum eum altius, cum clamores, sanna, ludibria, scommata, omnem tum illi dicendi, tum nobis audiendi facultatem eripuerunt. Rursum Hoperus ex priscis Canonum decretis constare dicebat, coniugium haudquaquam interdictum sacerdotibus, locūq; e decretis citat. Vintoniensis contra alios pro se allegat canones Clemētinus, siue extravagantes uulgò appellari solitos. At in his, inquit ille, uoluminibus locus non est, quem citauī. Tum Vintoniensis exclamans: Atqui, inquit, alterū rū noui sublato codicem, priusquā huius iudicium & sententiā subeas. Atq; iterfusio insecuta, ut nihil recto ordine aut ulla æquitate illic fieret.

Posthæc iudex Morganus, ubi diu multumq; Cynica rabie in eum debacchatus esset, ac maledicta omnia cōgessisse, incipit tandem longā eorum narrationem contexere, quæ in Glocestrensi prouincia gessisset Hoperus, in animaduertendis peccantiū flagitijs, affirmans tyrannū nunquam fuisse crudeliorem. Tum Cicestrensis conciliū obijcit Ancyranū, quod antiquius etiā Nice- no fuisse asseuerabat, contendens in eo coniugiū fuisse sacerdotibus prohibi- tum. Ibi Cancellarius exclamabundus, multiq; cum eo uociferantes contra Hoperū, eum nunquam legisse concilia clamitabant, Imò, inquit, non ignota sunt

O ij mihi

Bekenfalli &
Smythi in Ho-
perū conuicia.
Coniugium sa-
cerdotum.

Index Mor-
ganus.

Concilium An-
cyranum.

Concilium Ni-
canum.

Præsentia cor-
poris & san-
guinis.

mihi concilia: satisq; nouit D. Ciceſtrenſis, ſi uerum fateri uelit, in magno illo concilio Nicæno ſecus decretum fuiſſe, ſuaſu & autoritate Paphnutij, ne quis præbyter ab uxore cōiugatus dirimeretur. Sed uſq; adeò tumultu & lymphaticis clamoribus omnia perſonabant, ut canon ille Nicænus proferri non poſſet. Demum poſt incompoſitos & inſanos rerum ac ſermonum ſtrepitus, rogat Dunelmensis, crederet ne Hoperus, corpoream in ſacramēto præſentiam, Hoperus contrā, talem eſſe præſentiā in ſacramēto omnino negat, nec ſe quicquam credere huiuſmodi ingenuè fatetur. Tum Dunelmensis in libro quem deprōſerat, lecturus neſcio quid pro ſua ſtatuenda opinione uidebatur. Quam liſ eſſet liber, ſcire haud licuit. Sed turba & uociferatione impeditus ille, quod pertendebat, legere nequibat. Rogat mox Cancellarius, qua fretus autoritate corpoream præſentiam in ſacramento pernegaret? Autoritate, inquit ille, & fundamentis uerbi Dei. ſimulq; locum profert: Quem oportet cœlum ſuſcipere, uſque ad tempus reſtaurationis omnium. Reſponder alter: id loci haud pro ſe quicquam facere. Nihil enim repugnare, quin utrobique tam in cœlo pariter quā in ſacramento Chriſtus adelle poſſet. Copioſius uolebat ſuper ea re diſſerere, locumq; explanare Hoperus. Sed qui circumſtabāt, ita applaudebant ſententiæ Cancellarij, ut nullus eſſet relictus Hopero repugnandi locus. His ita geſtis, iubentur tandem notarij & copiſtæ in acta referre, primū quod Hoperus cōiugatus eſſet, neq; ullo modo uxore à ſe dimitteret. Deinde, quod corpoream in ſacramento præſentiam nequaquā crederet, itaq; commercium eſſe, ut ab epiſcopi munere & loco depelleretur.

Atq; hæcenus rem omnem, ita ut geſta eſt, quantum memoria conſequi licuit, uerè ac ſimpliciter commemorauit: niſi quod maledica quorundam conuiſia & uirulentas ſycophantias prætermiſerim, ueruntamen ſummam ipſam & capita rationum, certa & ſyncera (ut ſpero) fide complexus ſum.

Ioannes Hoperus de ſua in uinculis tractatione, Anno Domini 1553. Septembri 1.

Quoniam uigentibus adhuc Edouardi legibus, de religione mecum agere non potuerunt, congeſtis in me alijs criminationibus numularijs cauſam inueniunt, quur carceribus adiudicarent, ubi interim uinctum ſeruarent tam diu, quoad per tēpus eccleſias ſuas cōſtituere, ceteraq; exequi quæ uellent liceret. Primū igitur e Rychemondia reginæ palatio Londinū miſſus in carcerem ducor, indulta tamen mihi laxiore carceris eius libertate: pro qua pendendi erāt ante ſextū diem carceris præfecto coronati aurei quindecim. Qua ſemel numerata pecunia, non multo poſt profectus ad Gardinerum Wuintonienſem carcerarij, querelas neſcio quas illi de me profert. Quo factum eſt, ut mandato epiſcopi, e libera cuſtodia in anguſtiorē ſim carcerem mancipatus. ubi tres meſes inhumaniſſimè ab eo tractatus teneor. Demum opera ſceminæ cuiuſdam generoſæ, libertas mihi concedebatur ad prandiū atq; ad cœnam deſcendendi, ea tamen lege & ſtipulatione, ut amicorum neminem in colloquium adhibere mihi permitteretur, quin peracta cœna ac prandio continuo in cubiculum recurrendum erat. Interea præfectus, eiſq; uxor, quotidie dum ad prandiū atq; cœnam deſcendo, cauſas querere, crimina uenari, quo iure quaq; iniuria apud Wuintonienſem mihi calumniam ac inuidiam ſtruerent. Poſt meſes dehinc tres ac ferme quatuor, orta eſt inter me & præfectum nomine Babyngtonum, cumq; eius coniuge, ſimultas de miſſæ impietate. Quo nomine cōqueſtus ille apud Wuintonienſem ſuum, ab eo impetrat, ut iterum ſemotus ab eo cubiculo quod tum in turrícula habebam, in inferiora ſui carceris clauſtra detruderet: ubi nulla erat lecti aut ſtragulorum ſupellex, ſed ſtorea tantū ſtraminea humi poſita, cui miſera quædā culcitra plumarū opinor manipulum continēs, imponabatur: huic addebat & teges eiſdē precij. Præter hæc nihil apparabatur aliud,

aliud, donec tandem boni aliquot uiri cōmiserati calamitatis indignitatē, meliori lecto stragulisq; me recrearunt. Porro locus ille natura & pedore squallidus, situm habebat eiusmodi: ut altera parte, totius carceris illuc congestis foribus et illuue, altera uerò publica totius urbis sentina atq; cloaca alluteretur. Vnde factū est, ut eo foetore atq; insalubritate infecta ualetudo corporis, in uarios grauesq; morbos, ad uitā penē discrimen inciderit. Dum itaq; multiplici infirmitate affectus decumbo, ac fores cubiculi claustris serarū & pessulorum, ferreisq; retinaculis obfirmarentur, ne cui patēret ad me aditus, sepe me inclamantē, ac mortū iam uicinū praeffectus cum audiret, nec opem ipse ferre, nec quēquā mihi subuenire aliū permetteret: quumq; reliqui eius carceris captiui mea cōmoti afflictione, praeffectum subsidij afferendi gratia cōpellarent, ille cōtra acriter interminari, ne quis omnino ad me ingrederetur, ita dictitans: Si nite, inquit, bene factū si eo simus aliquādo liberati. In sumptibus pecuniarijs censebar inter praeceptuos satrapas, adnumeratis illi hebdomadatim nō minus coronatis tribus, praefer famuli sumptus, ob uictum, & carcerarias nescio quas exactiones, quā diu incolumis durabat episcopatus. Post, ubi is iniuste ereptus est, pendo deinceps aliquanto minus, si non cum satrapis nobilioribus, cum generosis tamen uiris exaequatus: & tamen tractor cum omnium infimis & reiectissimis, uel potius cum nullis.

Babyngtoni ciu
stodis crudelis
uox.

Præterea famulū meum Guilhelmū Dountonū in uincula coniecit, uestibusq; nudauit omnibus, usq; ad cutē exutis, si quid haberet ad me literarū exploraturus. Nec quicquā tamen offendit, præter indicē quorūdam nominum, eorū qui me sua in carcere eleemosyna subleuarēt. Quibus etiā praeffectus hic, ut periculum crearet, indicem cum nominibus rectā ad Gardinerum perfert.

Guiliel. Dounto
nus Hoperi fa/
mulus.

In carcere iam egi menses 18, rebus meis ac bonis omnibus, amicis, notis, omnīq; solatio spoliatus. Regina ad aequos calculos debet mihi plus octoginta libris grauis monetæ nostræ. Quæ quum mandauit me carceri, nihil tamen omnino in uictum suppeditat, nec quēquam me adire permittit. Accedit præterea inhumanissimi uiri ac foeminæ cui in custodiā trador, iniquitas: ex quo periculum uideo (nisi diuina succurrat bonitas) ne prius in carcere perdar, quā iudicata sit causa. Haetenus Hoperus.

Regina Maria
Hopero obet/
rata.

Anno 1554. Ianuarij 22, iubet carceris praeffectus Babyngtonus ē custodiā D. Ioannem Hoperū, ad Cancellariū Vuintoniensem, cæterosq; cum eo designatos à regina iudices, perducere. Vbi Vuintoniensis suo suorumq; nomine incipit multis magnisq; hortatibus eū pellicere, ut deserta insincera & corrupta (sic appellabat) quæ Edouardi tēporibus in usu fuisset religione, denuò se ad unitatē ecclesiæ catholicæ reciperet, unaq; cum ipsis Papæ sanctitudinē, caput esse eiusdē ecclesiæ agnosceret, quemadmodum publico totius regni senatusconsulto decretū esset. Quod si faceret, non dubitare se, quin eadem reginē lenitas, & Papæ benedictio, quæ sese cæterosq; secum multos absoluisset, non minus & ipsi patēret resipiscenti, ac Papæ sanctitati subscripturo.

Hoperus iterum respondet: Primum quod ad pontificem attinet, quoniam doctrina illius ex professo cum Christi pugnat religione, nō dignum eum putare se, qui inter Christi membra connumeretur, tantum abest, ut caput ecclesiæ sit unquam agnitus. Quodq; de Papa diceret, idem & de ecclesia ipsius sentire, quam nihil minus quā pro ecclesia Christi haberet, quæ sponsi sui Christi uocem solum audiat, cæteras uerò peregrinas quasq; fugiat. Quod ad reginam attinet, si qua in re maiestatem illius imprudens offenderit, supplicibus uotis se misericordiā illius implorare, & ignoscentiā: si modo misericordiā eius nec laesa conscientia sua, nec offenso Deo cōciliari posset. Huic rursus respondit, reginē amicitia nūq; presidio futurā his qui Papæ essent inimici.

Vnde iussus iterum Babyngtonus eum in custodiam reducere, protinus ē

Doctor Marti/
nus.

veteri cubiculo in interius conclaue eum transtulit, ubi ad diem iam sextū detinetur: interim dum Doctor Martinus alterum explorasset cubiculum, literarum ac librorū causa, quos ab Hopero conscriptos suspicabantur: sed nihil repertum est.

Post sextum deinde diem, collectis unā cum Vuintoniense Cancellario ceteris cognitoribus, & iudicibus, D. Hoperus apud eos sistitur. Qui demū post longam disceptationem ultro citroq; ibi agitatam, semoueri iuebatur paululum, quoad D. Rogerius, qui recens ē carcere productus esset, examinaretur. Finitis tandem quæstionibus, datum est in mandatis duobus Londini tribunitis, ad horam quartam, ut in carcerem palatio episcopi vicinum, eos pro fide sua deducendos curarent: inde eos reducturi postridie ad nonam, si forte repudiatis opinionib. ecclesiæ catholicæ sese dedissent. Precedit itaq; D. Hoperus, altero tribuno comitatus: D. Rogerius cum altero ponē insequitur. Vbi iam ē templi forib. exitum est, D. Hoperus sistens se paulū, expectat dum propius adueniret Rogerius. Cui tum ille: Euge Rogeri frater, nōs ne primi hāc capessamus militiam, cum flammis & ignibus colluctaturi? Certē, inquit Rogerius, mi Domine, Christi opitulāte gratia. Tum Hoperus: Nec addubites, atquin Dominus vires sit additurus. Inde mox in platea progressis paululū, conperta hominum multitudo accurrit undiq;, magno cum applausu eis adgratulata, quod in uerī cōfessione perstitissent tam fortiter, usq; adeo, ut uix præterba esset transeundi facultas. Inter eundem Tribunus D. Hopero, mirari se dicit, quod d. episcopo Vuintoniensi tam confidenter atq; impatienter adeo respondere sit ausus. Hoperus ad hęc, impatientem se omnino fuisse negat, sed uehementiorem fortasse aliquanto in causa uidelicet non sua, sed preceptoris. Remq; ita necessariō ipsam postulasse, quę adeo non leuis momenti fuerit, ut uitam mortemq; secum trahat, non solum huius uitę, sed perennis & secuturę. Postea à tribunis carcerario in custodiam committuntur, cum ijs mandatis, ut diuersis eos cubiculis disclusos apud se retineat per eam noctē, sic ut nec ipsis mutuō inter se, nec alijs ipsos adire ac conuenire liceat. Postridie, qui Ianuarij dies erat 29, ad horam indictam, à tribunis iterum reducti, iudicibus sistuntur. qui demum post longam multamq; sciscitationem, ubi uident inuictum Christi militem, nullis machinis de cōstantia posse deijci, ad extremum & unicum illum suę ecclesię asylum parricidę episcopi deueniunt, ut quem doctrina & argumentis uincere nequeāt, ui ac furore deijciant. haud multum odio ac inuidia dissimiles, cuius alicubi meminit M. Cicero: qui cum impotenti consulatum aduersus fortissimum Milonem conflagrasset, ac intelligeret consulatum non potuisse ei eripi, at uitam dicebat potuisse. Sic isti, quum Christiano huic Miloni ueritatem haud potuerunt, uitam laborant eripere. Itaq; nō ualde dissimili etiam ratione idem utrinq; euentus respondet. Quemadmodum enim furiosus ille Clodius, cui insidias atq; necem parat, ab eodem ipse, armatus ab inermi occiditur, captusq; captator est: non secus episcopi isti dum in simplices Christi martyres plusquam Clodiana malitia grassantes, eos student occidere, nullos uerius occidunt quā seipso: suamq; præterea causam quotidie labefactant magis: dum interim illorum contrā magis magisq; prouehunt gloriam impensius illustant, spem uitę conduplicāt. Age enim, quoniam isto rum nūc uterq; & Hoperus & Vuintoniensis mortuus est, (idem enim annus pariter ambos sustulit) utrinq; animo spectemus, uter iam horum foelicior: uter uitę propior: utrius magis splendescere gloria rum apud Deum, tum apud homines uideatur. Hoperi quis in tota uniuersitate Christiana modopius, non toto expetat pectore conditionem sibi contingere: quis cōtrā alterius statum, uel infinitis mundis redemptum uelit? Porro si causam excutiamus utriusq;, utra minus in toto orbe suspecta: utra serpit atq; inualescit magis?

Popularis con
cursus & ad/
gratulatio.

gis: Vtrius uel plures, uel addictiores sanè fautores putemus esse? Quin ego sic quidē arbitror, ac liquidò fortasse dixerim, in toto papatu, uel plurimos ipsi rare hunc mundum, uel multos nihil omninò seriò credere: uel paucissimos esse, adeoq; uix octo ex omni colluuiē inueniri posse, sic ex animo persuasos penitus, suāq; addictos factioni, quam profitentur, ut eius gratia mori, si opus sit, sustineant. Quum tamen ē diuersa parte, tot centurias fortissimorum martyrum cadere quotannis conspiciant. Et tamen stolidissimi hominēs, neque periculum suum intelligunt apud Deum: nec apud homines uident, dum stitiores quotidie recalcitrant, nihil se efficere aliud, quàm ut causam uel suspemiozem omnibus, uel plerisq; inuisam, certē indies contractionem ubiq; infirmitatem reddant. Sed ad Hoperum nostrum redire praestat: Quem limithemate ferunt illi, omniq; suasionē superiorem persenserunt, primum anasententiam in eum pronunciant. Idem & in D. Rogerio similiter exequuntur, de quo superiori iam historia dictum est. His ita factis, uterq; seculari potestati traditur. Quos ilico acceptos tribuni duo, episcoporum decreto, in custodia proximi carceris, haud procul ab aedibus Cancellarij, ad noctem usq; detinent.

Hoperi eodem
natio.

Appetente iam nocte, D. Hoperus ab altero tribunorum, primum per aedes Cancellarij, inde per pontem Londinensem, non sine mediocri militum armatorum manu, in carcerem urbis superioris Neopylum (de quo saepe diximus) deducitur. Sed prius quàm per uicos esset transiturus, praemittuntur publici ministri aliquot, qui lucernas per plateas extinguere eorum, qui ex more poma ceterosq; fructus populo diuendunt: nimirum uim multitudinis, ut uidetur, metuentes, si in conspicua luce, atq; in oculis ciuium eum traducerent. Ideo noctis beneficio uti maluerunt, quò occultius tum in populo fucus fieret: tum tutius illum, quò uellent, transferre possent. Atq; uerò ita rectissime congruebat, ut princeps ille tenebrarum, cuius negotium agebatur, sua non nisi in tenebris iniquitatis mysteria, per ministros lucifugas perageret. Quanquam nec ita nocturna caligo eorum potuit fraudes tegere, quin multi ē ciuibus, re comperta, ē foribus prosilire, transeunti Hoperò cum lucer eo perdocti essent, ac Deo propterea gratias pro se quisque agere, rogare instaret ut ad finem usq; eum confirmare ac corroborare uelit. Hoperus uicissim dum per summam plateam transfuectus, carcerario tandem in custodiam datatur. Vbi agit dies sex. Eo toto tempore nulla erat amicis eum uel uidendi, aut salutandi facultas. Sed his omnibus exclusis, Bonerus Londinēsis, Chadseus, Harpsfeldus, cum paucis id genus alijs, subinde ad eum uentitabant, qui nullum non mouentes lapidem, crebras cum eo agitabant dissertationes corrasis undiq; testimonijs, tum ē scriptura, tum ē ueterum scriptorum autoritate, sed in alienum distortis sensum. Praeter disputationes, addebatur omnigena persuadendi formula, multa illecebrarum ac promissionum tentamenta, uerbominus officijs proficerent. cōtrā nec deerant, ē diuersa parte horrenda minā, si eos expediunt, quo expugnata hominis constantia, in suam sententiam, hoc est à Christo ad Antichristū, quoquo modo pertraherēt. Sed adamātinus Christifates, fortiter occūbere, quā turpiter cedere prius habēs. Id ubi intelligūt papimēdacijs quibuscūq; disseminadis, exulceratos uulgi animos utcūq; sedēt. Per famulos itaq; (nam ab ijs primū exortos esse rumores cōstat) uulgo dissipari curant

Hoperi falso id
elatu palinodia.

curant episcopi, de Hoperi nescio qua palinodia. Quod quum à multis acceptum, à quibusdam etiam creditum, præsertim Londinensibus, quotidie ad eum comitantibus, ad Hoperi tandem aures peruenisset, non mediocriter vulgi falsa credulitate, ut par erat, commotus, acquisito atramento, in hæc rescribit uerba.

Ioannes Hoperus suis in Christo fratribus & concipitiis S.

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus his, qui Christi seruatoris aduentum uero corde diligunt, &c. Chari in Christo fratres & sorores, simul & uinculorum participes in Domino, ob Euangelium eius: Equidem ex animo lætor, & gratias ago Domino, ob uestram hanc in afflictione constantiam, et perseverantiam: id optans à Domino, ut ad finem usque eadem qua coepistis firmitate, semper solidi atque immoti eduretis. Atque ut uestra causa merito lætor ob fidem & constantiam uestram, qui in custodia estis: ita rursus non parum doleo, reliquorum fratrum nomine, quos nondum attigit istorum malorum sensus, quæ nos in istis uinculis partim sustinemus, partim grauiora etiam uidemur, ignis uidelicet extremum supplicium, subituri. Et tamen leuissimis rumoribus inter quosdam iactatum audio, quasi ego Ioannes Hoperus, post tot carcerum afflictiones, post tot labores Christi causa exhaustos, denique post mortis etiam, quam in horas expecto, latam in me sententiam, mutata nunc uoluntate hæc omnia abiurarim, quæ prius prædicauimus. Neque uero me fugit, ex quibus fontibus hi rumusculi emanarint primū, nempe ex episcopi Londinensis, suorumque symmistarum, quotidiano ad me confluxu. Quin ita potius debebāt fratres, id quod res est, contra reputando secum existimare, quid tum episcopus aliud posset de me suspicari, eiusque coniurationis socii, si eorum uel consortia reijcerent, uel colloquia detrectarent: nisi, me uel ob infirmitatem non audere, uel ob insolentiam dedignari, secum manus conserere. Itaque ne qua ansa esset suspicioni, tanto libentius cum his congressus sum, & cōgredior quotidie. Qui si nihil aliud, hoc tamen de me non fateri non possunt, neque me adeo fastidiosè insolentem esse, neque ab omni literarum peritia fortasse alienum. Idemque à ceteris nostris omnibus fieri cupio. Neque enim argumenta eorum reformido, nec mortem etiam ualde horreo. Quapropter uos rogo, ut opportuna quaque occasione, certiores illos de me reddere uelit. Tantum enim abest ut ab istis deijciar à statione, ut etiam non parum me confirmatior fieri, ex ipsorum conspectu profitear. Igitur ut cuique uestrum scribendi dabitur occasio, ad infirmiores fratres, rogo eos monere uelit, ne me falsa hac suspensione recantate doctrina post hac molestant. Res, bonaque huius uite amissi omnia, carcerum & uinculorum non dicendas iniurias sustinui, nec minus etiam ad mortem ultrò paratus, ut cuiusquam possit hominis mortalis esse infirmitas. Quāto his erat dignius, ut labores nostros precibus fulciret suis, quā falsis istiusmodi uel studere uel assentiri rumoribus? Inimicos sat multos habemus, à quibus undique opprimimur: sed falsi isti infirmiorum fratrum rumores, bis nobis crucem geminant. Opto uobis omnibus salutem in Christo sempiternam: obnixè uos obtestans, ut in assidue precibus mutuo simus memores apud Dominum, ut quod coepit in uobis, in finem usque prouehat ac perficiat. Veritatem hactenus tum lingua, tum calamo constanter docui, æque nunc paratus (opitulante Christo) sanguinis etiam sigillo eandem consignare. E carcere Neopylo, Februarii 2.

Vester in Christo frater Ioannes Hoperus.

Post hæc carcerarius, Februarii 3, obscuram illi dedit significationem, fore ut Glocestriam mitteretur, illic mortis supplicium luiturus. Quæ res non uulgari eum lætitia affecit, unde manus atque oculos attollens ad cælum, gratias obnixè egit Domino, cui sic uisum esset, ut sibi inter eos mori liceret, quorum esset pastor, quibusque uitam potissimum suam impenderet: nihil diffidens bonitati illius, quin quod coepit in ipso, perficeret ad nominis sui gloriam. Nec mora,

mora, protinus per nuncium mandat famulo, ut ocreas, calcaria, chlamydem, ceteraq; paret, ne quid desit tum, quum repente forsitan ad equum uocaretur.

Postridie primò diluculo, uix hora adhuc quarta, adsunt rursus tribuni plebis, ceteriq; cum ijs municipes. Quibus in mandatis datum est, ut Hoperum iterum per tenebras è carcere in locum suburbanum traducerent, ubi continuo sex reginæ satellites, eum à tribunis excipiunt, Glocestriam peruecturi. Erant cum satellitibus, ex nobilibus D. Sandus ordinis senatorij, D. Vvikus, ceteriq; aliquot, quibus commissa provincia fuit, supplicij exequendi. Stipatores ubi acceperunt, statim in diuersorium ibi proximum titulo S. Angelii se recipiunt, sumpturi ientaculum: ubi Hoperus unà cum his alacrius, liberaliusq; solito cibū capit. Lucescente iam die, accingunt se itineri, adducuntur equi, cōscendunt illi: cōscendit & Hoper. ea alacritate, sineq; omni ope, ut ne illi quidē expeditius facerent. Interim sub galero faciē capitiō, cucullæ in modū obducto, obregunt, data opera uidelicet, ob plebis notitiā ne agnosceret. Hisq; ita pręparatis, iter Glocestriam uersus capeſſunt: sic tamen, ut inter eundem semper ea uitarent diuersoria, quibus ille prius assueuisset. Nam id studiose per uiam inquirunt ab eo milites. Sequentē die Iouis sub meridiem, Cicetiam, suæ dioceseos oppidum, perueniunt, à Glocestria ad quindecim plus minus militaria distantem: ibiq; pransi sunt in ædibus sceminæ cuiusdam, quæ semper hucusq; ingenti ueritatis odio, maiori etiam Hoperi tenebatur, in quem atroci petulantiā sæpè debacchari erat solita. Ea ubi Hoperum uidet, causamq; aduentus intelligit, odio in amorem uerso, & in lachrymas, omnī humanitate eum prosequitur, uicem illachrymari illius: iam palam affirmans, sæpè & putasse & dixisse se, eum hominem, si res in periculum ueniret, nunquam uel sibi, uel doctrinæ suæ constare uoluisset.

A prandio iterum conscensis equis, quum ad Glocestriam iam penè aduenissent, ingens hominum turba extra urbem conglomerata, ei occurrit in uia: qui fletibus ac lamentis, suo indolescunt pastori, usq; adeo, ut satellites sibi metuentes, unū è numero, quanta queunt celeritate, in urbem præmitterent, qui opem à publico magistratu reginæ nomine requirat. Periculum enim aliōquē esse, ne in tanto multitudinis concursu, captiuus eis eriperetur. Nec mora, adsunt in porta urbis prætores, tribuni, cum armatorum militum copia. Reliqua plebs iubetur intra aedes se continere. Quum tamen in tanta trepidatione armatorum militum, nemo esset in ea multitudine, qui ullam præberet significationem ciendæ turbæ. Sic itaq; pacatis rebus, in urbem Glocestriam demum peruentum est, ubi primū in aedes cuiusdam Ingrami nomine introductus diuus Glocestriæ episcopus, ea nocte cibum unā cum illis satis quietē capit, nec minus quietē cum illis, unā dormit, ad primā usq; uigiliam, sicut toto itinere illo (ut ductores ipsi postea retulerunt) consueuerat: reliquā noctis partem precibus, uigiliæq; dedit. Aderant autem semper in eodem cubiculo satellites, à quibus ille, cum primū surrexisset, expetebat, ut in proximum cubiculum liceret paululum concedere, precandi gratiā. Id quum impetrasset, totum eum diem in precibus consumit, præterquā quod uel cibo impendit, uel colloquijs illorum, qui permissu satellitum, conueniendī causa intrōmittantur. Quorum è numero quidā erat ordinis equestris D. Antonius Ryngstonus. Is quum antea non uulgari fauore, semper in Hoperum affectus uidebatur, nūc mandato ac literis reginæ cogitur communem operam suam cum ceteris coniungere, in exequenda Hoperi morte. Perductus itaq; in cubiculum D. Ryngstonus, in precibus eum offendit. quē simulatq; conspexit, erumpit illico in lachrymas. Hoperus autem uix primò aspectu eum agnouit.

Tum ille: Quid, inquit, ueterem tuum Antonium Ryngstonum non nostis? Imò nunc, quum magis te uideo, satis agnoui, D. Ryngstone: simulq; te inco-

P lumem

Hoperus Londi
no Glocestriam
perductus.
D. Sandus.
D. Vvikus.

Mira in femina
conuersio.

Glocestrensis
erga pastorem
suum fauor.

D. Antonius
Ryngstonus.

lumem uidere & gaudeo, & Deo habeo gratias. At ego profecto doleo, istam tuam fortunam contemplans. Audio enim huc te peruenisse ideo, ut mortem oppetas. Caterum (proh dolor) id tecum reputa, uita quam res chara sit: rursus quam acerbum sit mori. Quapropter quum uita frui liceat, ne recuses uiuere. Poterit posthac uita tibi alijsque esse utilitati. Verum id esse fateor D. Kyngstone, aduenisse me, moriendi causa: eo quod doctrinam, quam olim hic in dioecesi mea apud uos, tum etiam alibi haecenus edocuerim, retractare nolim. Tibique porro pro amico consilio gratiam habeo. Quanquam mihi non tam amicum est, quam optarim. Scio ac fateor uerum quod dicis, mortem & acerbam esse, & dulce uiuere. Sed id mihi expende rursus, multo acerbiorum mortem esse, quae secutura sit: contraque uitam, quam expectamus, infinitis partibus suauiore. Igitur alterius partim horrore, partim dulcedine alterius eo inducor, ut praesentem neque mortem extimescam magnopere, nec uitam expetam. Sicque nunc induxi animum, patienter (aspirante modo Christi robore) extrema quaeque tolerare, citius quam uerae doctrinae fidem repudiem: rogans te ceterosque interim, ut me diuinae misericordiae uotis precibusque uestris uelitis commendare.

D. Kyngstonus: Euge ergo (Domine mi) quando ita fixam, firmamque esse animi tui sententiam intelligo, quod superest ualere te iubeo. Ac Deo perpetuas habeo gratias, cuius beneficio te & uiderim, & nouerim aliquando. Sic enim Domino Deo uisum est, ut qui prius perditissimus essem filius, adulter ac fornicator, per te, ac sanctissima tua monita, in saniores aliquando uiam ac prioris uitae seriam detestationem nunc perductus sim.

Hoperus: Si Dei gratia factus sis per me melior, est quod illi habeam magnas gratias: sin minus, precor ut fias. Post haec, multa quoque ipsi similia, discessurus alter ab altero, uterque erumpit in lachrymas, sed Kyngstonus impensius. Quamquam nec Hoperus etiam nullae distillarēt lachrymae: qui tum apud D. Kyngstonum testatus est, in tot carceribus nihil unquam sibi accidisse tam graue, quod tantum doloris & lachrymarum sibi toto eo tempore exprimere potuerit.

Puer quidam
caecus.

Eodem die a prandio, puer quidam utroque caecus oculo, multis precibus impetrata tandem a satellitibus uenia, ad Dominum Hoperum perducitur, qui haud multo prius in custodia ob uerae doctrinae fidem fuisset. Hoperus explorata pueri fide, causamque intelligens quare in carcerem esset missus, contento in eum uultu, simulque lachrymasecentibus oculis sic affatur: Maeste puer, inquit, Dominus minus te externo orbauit lumine, secreta aliqua ipsique soli cognita causa: sed idem alijs tanto potioribus te oculis illustrauit, nempe animam tuam fidei lumine & intellectus dotauit. Det tibi diuina gratia, ut continue eum inuoces, ne nunquam istos amittas oculos, sicque animo & corpore simul lusciosus fias.

Post deinde ingreditur & alius, quem satis nouerat papista esse, & impium, qui tamen grauiter ferre uisus episcopi calamitatem: Doleo, inquit, Domine, sic te uidere. tum ille, Sic me uidere, inquit, quomodo? In hoc, ait, calamitatis statu: audio enim huc te mitti, ut mortem feras. Tum Hoperus: Dole, inquit, tuo, tuaque impietatis nomine. Mihi enim sat bene esse puto, cui nihil id graue est, mortem Christi causa oppetere. Eadem nocte, ita ut in mandatis habebant, custodes defuncti sua cura, tribunus Glocestriae lenkino & Bondo de captiuo mandata, seseque liberant. Tum illi una cum praefecto urbis (Maiores uulgo appellat) reliquosque senatu, eo ubi esset Hoperus se conferunt, primoque aduentu saluant, dextrasque singuli praebent. Quibus tum diuus Episcopus uerba in hunc

Hoperi ad magistratus urbis
Glocestriae
uerba.

modum facit: Domine Maior, multas magnasque & tibi & uniuerso huius senatus ordini habeo, ut par est, gratias, qui me captiuum, & capitis iam condemnatum, dextris tamen dignari uestris uolueritis. Praebet enim ea res nonnullam mihi tum letitiae tum fiduciae materiam, quare, si non magis sperem, minus tamen diffidam,

diffidam, pristinae charitatis uestrae studium nondum prorsus erga me refrixisse. Quae res facit, ut minus addubitem in uobis, nondum prorsus extincta esse illa euangelicae cognitionis plantaria, quae magno labore meo conserui olim in peccatoribus uestris, quum adhuc sub auspiciatissimo Edouardo principe uester agebam episcopus. Cuius doctrinae causa, quia ei nunc rursus contraire non uelim, ac communi multorum leuitate ea pro falsis habere, quae uera prius docueram, idcirco Reginae mandatu missus sum, ut mortem hic feram apud uos: ut quos olim habuerim doctrinae discipulos, eosdem nunc & mortis meae, constantia testes haberem: sanguinis uidelicet ultimo argumento confirmaturus, quae antehac uos docuerim. Quoniamque a ductoribus his meis (quibus pro sua committite, et singularibus in me officiis per uiam praestitis, gratias ago maximas) id nunc intelligo, curae me uestrae fideique committi, ut crastino die morti atque incendio dedar: id unum a uobis pro uestra in me pietate expeto, ut igne celerem, quo citius expediar, apparare uelit. Me interim obsequente habebitis ad omnia: qui si quid deflexero, digito tantum ostendite quid uelit, parebo. Siquidem in eo nunc statu uersor, ut mei iuris non sim, sed uestri. Vitae conditiones, ut scitis, mihi propositas, si amplecti libuisset, in hanc moriendi necessitatem haud uenissim. Verum quia id neque officio meo conueniebat, minus etiam uestra expediebat adificationi, ultrò adsum, quiduis potius subiturus, quam in pontificia reducenda doctrina uestrae incolumitati sim defuturus. Hancque fidem, quam uobis debeo, ita spero me liberaturum crastino die, ut & Dei seruus, & reginae subditus non inobtemperans, sim moriturus. Haec pastoris oratio omnium fere animis incredibile incussit maestitiam, excussit etiam nonnullis lacrymas. Duo autem tribuni inde secedentes paululum, consilium inter se captant, de Hopero in communem carcerem, cui a Boreali porta nomen imponitur, transferendo. Sed ductores satellites Reginae id non ferentes, multis apud tribunos precibus contendunt, ne quid tam durum & iniquum in suum ipsi pastorem uelint statuere. Quanta illius mansuetudo fuerit & patientia per totum iter, exponunt sedulo. Si uel puerum infantem ei praeficiant, nihil in eo periculi metuendum. Quod si quid ipsi subdubitet, aut formident, non dubitare se, totam eam noctem custodire impendere, potius quam foras in eum carcerem emitteretur. Tandem in sententiam hanc itum est, ut idonea adhibita custodia, in eo quo esset hospitio asseruaretur. Rogitat ab eis Hoperus, ut maturius ea nocte lectum petere liceret, multa sibi esse in memoria, quae cogitando secum recoleret. Itaque ad horam quintam se confert cubitum, qui primum eius noctis somnum satis quiete, ut solet, capit: reliquam noctis partem a prima uigilia, cum Christo transegit in precibus. Mane deinde surrecturus, iterum postulat ut in solitudine esse seorsim liceat, sine omni hominum interruptione, ad usque horam supplicij constitutam.

Ad octauam igitur horam adest D. Ioannes Brigesus, cum magno armatorum satellitio, D. Antonius Kyngstonus, D. Edmundus Brigesus, ceterique a regina designati ad eam carnificinam legati. Mox sub nona iubetur se parare Hoperus: adesse siquidem mortis subeundae tempus. Nec multo post eum e cubiculo educunt tribuni, qui simulatque multitudinem armatorum militum conspexit gladiis, arcubus, haldabardis undique instructa: Quid, inquit ad tribunos, non sum in reginam perduellio, nec rebellis, nec opus tanto hoc militaris copiae apparatus. Si uel uerbo me iussissetis adire machinam, solus, sineque omni ui paruissim. Erant autem multitudinis ibi collectae capita ad septem millia hominum. Quorum multi ad mercatum, plurimi ad tam lugubris tragodiae spectaculum confluebant. Hoperus conspecta turba ac concursu populi, Proh dolor, inquit ad eos qui astabant, adest fortasse hic coetus, sperans se aliquid (more solito) ex me auditurum. Ceterum omnis mihi loquendi erepta est facultas. Quanquam non arbitror illis occultam esse meae condemnationis causam. Quum essem adhuc

*Satellitum pietas
in Hoperum.*

Hoperus ad supplicium productus.
Populi luctus & mœror.
 pastor apud eos, salutifera synceraq; Euangelij doctrina tum eos imbueram. Nunc quia eam doctrinā, quam propagavi, præter cōscientiam damnare, atq; assentiri corruptis Romanæ ecclesiæ institutis non uelim, huc rapior ad supplicium. Hęc aliaq; loquutus, ad supplicij locum progreditur, inter duos tribunos medius, ceu agnus ad mactationem placidus. Vestis erat toga hospitis, quam dedit illi mutuò. Capite galerum habuit, manum bacillus sustinebat, ob sciaticam qua in diutinis carceribus contracta claudicauit. Prohibitus deinde à magistratu, ne quid amplius populo diceret, adeò uocem nullam emisit, ut ne os quidem aperire cuiquam uideri potuerit. Sed oculis modò in populum coniectis, qui tum omnes mœrore ac luctu uehemēter tenebantur, modò rursus in cœlum sublati, eo uultu atq; aspectu fertur eo die fuisse, ut nunquā ante per omnem uitam facies maiori uel serenitate, uel rubore aspersa illius commemoretur.

Literæ Reginae repudiatae.
D. Bridgefus.
Precatio Ioannes Hoperi in martyrio.
 Postquam iam ad locum martyrio destinatum peruentum est, primum palium ipsum, cum reliquo circumsusæ materiæ apparatu subridens contemplatur. Locus erat propè pagum ē regione collegij sacerdotum, ut ipsi uocāt, sed quod ab alijs rectius spelunca latronum dicitur, ubi Hoperus conciones habere, ac populo sermocinari assueuerat: per totū eum circum, omnia quaquaerum sum tecta & ædificia, unā cum ipsis arboribus, spectātium examinibus referta erant. Nec deerāt Baalite sacerdotes, ē proxima collegij turrícula uoluptatem ex sua captates crudelitate. Interim parat se beatus Christi martyr, ad ultimam militiæ suæ conflictum: ut qui antea tam multos constantia deuicisset, nunc ipsam quoq; mortem ultimum aduersarium patiētia superaret. Itaq; quando illi sermonis negata copia est, se ad preces flectit. flectunt unā cum illo sex aut septem ex amicissimis, qui copioso falsissimarum lachrymarum imbre scapulas sancti episcopi irrigantes, aures ori illi quā proximē admouebant, uerba si possent precatis accepturi. Precatio erat, quasi quēdam in symbolum meditatio, in qua ad semihorę spaciū perdurauit. Interea uixdum orationē ingressus, inducitur in cōspectum puellus, cū literis, à Regina, ut credebatur, quas super sedile positas illi proponeret uite ueniæq; condiciones continentes. Hoperus ad hęc: Si me, inquit, amatis, & salutem meam, hęc auferte. Atq; eadem iterum in clamās: Si, inquit, si animę huius salutem uelitis, amouete ista. Dixi suprà de D. Ioanne Bridgefo, qui quum summæ negotij præfuisset, nec ullam uideret spem expugnandæ illius sententiæ: Ergo, inquit, quia nulla superest remedijs spes, expedite rem actutum. Tum D. Hoperus: Quęso, inquit, honorande Domine, tua pace liceat precatiunculam modò, quam institui, absoluere. Tum ille filio Edmundo mandans: Vide, inquit, Edmunde fili, ne quid aliud quā precetur modò. Quod si faciet, mihi ut renuncies, non feram illum diutius nos remorari. Hęc dum inter eos aguntur, interea unus aut alter, nullo mandatu, audacius ad eum erumpunt, qui hęc precantem uerba audiunt: O Domine, ait, ego inferni abyssus sum, tu uerò cœlum: ego sentina quædā & cloaca peccati, sed tu Deus clemens. Mitissime redemptor, sis mihi miserrimo peccatori, pro magna ac ineffabili pietate tua, propitius. Tu qui cœlos omnes conscendisti, me infernū ad te attrahe, quo particeps fœlicitatis tuę fiam: qui ad dexteram patris tui sedes, eiusdem glorię pariter cum illo consors. Tu enim ueram nostri causam, quur misellum hunc seruulū tuum huc rapiant persecutores mei, quur condemnant, quur morti dedant, non ob ullum contra te meritum meum, sed quòd eorum impietati, sanguinem tuum polluentium, non assentior: nec ueritati, qua me imbuit tua bonitas, in illorum gratiam refragari uelim. Quam haætenus, quanta potui diligentia, pro officio meo ac uocatione propagavi, ad nominis tui gloriam. Nec ignorat tua bonitas, quot quātaq; mortis subeundę tormenta me manent miseram creaturam tuam: cui nisi adsit potentia tua opitulatrix,

tulatrix, tantorum cruciatuum perpessione par esse nequeam, quin succumbam necesse sit. Succurrat igitur huic animulae prompta tua bonitas, nec ubi in his flammæ torturis & acerbitate, patientiæ Christianæ transgrediar lineas: aut ita eius mitiga uehementiam, ut tuæ maximè gloriæ expedire uidebitur.

Præfectus, quem modò Maiorem diximus, simulatq; amicos hos proximè astantes, qui excepta precationis uerba referrēt, intellexit, protinus inde profligauit. Nec dubito, quin testes illi totam orationis formulā posthac in lucem daturi sint. Finita demum oratione, ad supremum iam agonem se parat. Exuta primùm toga, quam tribunus hospiti, unde acceperat, reddendam tradidit: deinde & reliqua ponit amicula, usq; ad diploidem & caligas, sperans hæc saltem sibi concessum iri, ne totus moreretur nudus. Sed eo non contenta tribunitia in glauies, & his quoque eum dispoliari præcipiunt. Quibus nec inuitus ille obtemperat. Quum iam præter subuculam, nihil illi ex omni panoplia fecissent reliquū, ligulam ille astrictoriam aufert & caligis, qua interule utramq; laciniam per tibias nodo colligaret. Vbi pauxillum habebat pulueris tormentarij, simulq; sub utraq; axilla tantundem clām reconditum, quod reginæ satellites ei ad expeditiorem mortis celeritatem administrassent. His ita præparatis, machinæ iam se adfigendum accommodat: rogans interim à multitudinē, ut precibus pro se agerent enixè apud Dominum, quod nec illi se-
Tribunorum auaricia.
Populi lachryma.

gniter, nec sine multa lachrymarum copia ac profluuio per totum supplicij tempus fecerunt. Mox tres proferuntur cathenæ ferreæ, quarum altera ceruici, altera umbilico, tertia tibijs colligandis adparabatur. Quod quum ille periniquo tulisset animo, perinde quasi uel constantiæ ipsius uel obsequentiæ nimis illi diffidere uiderentur: attamen ne & ipse uicissim humanæ infirmitati nimis confideret, rem omnem ipsorum permisit arbitrio. Itaq; unica tantū cathena contenti lictores, quæ mediū ambiebat, ad palum adligare tentant. Sed quum ea angustior eslet, quàm quæ corpus eius longis carceribus intumescereum complecti posset, cogitur suis ipse manibus uentriculum cohibere, donec uinciri potuisset. Iterum incendiarij idem & in collo tentant: sed illo recusante, mox à secunda uinctura desistunt. Iam itaq; immolandus beatus Christi hieromartyr, stabat uniuersam circumspectans multitudinem: stabant & illi suum spectantes pastorem & episcopum. Erat enim tum ea corporis statura, tum sedili etiam supposito erectus in altitudinem, ut facile & omnes intueri, & conspici uicissim ab omnibus posset. Sed ô immortalem Christum, quæ sibi lachrymæ, qui fletus & planctus omnium: quæ qua uersum te uerteres, nihil nisi mœror & ploratus undiq; . Ibi demum facile apparuit, quanta asis per se uirtutis sit ac innocentiae, apud omnes homines, si modò homines sint, non belluæ. Nec mirum, si tam lugubris rerum facies, ipseq; uultus episcopi, intuentibus oculis lachrymas non potuit non excutere, quum & mihi scribenti, uel cuiq; etiam legenti tam tristem historiam, merito possit ipsa indignæ calamitatis recordatio mouere lachrymas. Sub hæc, dum ille sublati in cœlum oculis secum precatur, prodit in conspectum carnifex incendiarius, ueniam ab eo deprecās. Tum episcopus: Quidnam est, inquit, quid tibi ignosciam, cuius nulla fuerit quod scio in me offensa? Ah, inquit, mi Domine, mihi impositum hoc est, ut ignem administrem. Episcopus iterū: Nihil, inquit, me offendis: Dominus tibi cōdonet, precor, tuq; fungere officio. Tum iniiciunt in eum arundinum udarum fasciculos, quos ille binos manibus complectens, osculo primū excipit, dein sub utraq; axilla subiicit, simulq; manu designat, ubi reliquos circumfundī oporteret. Composita in hunc modum arundinum ac lignorum materia, ignis, iubentibus illis, admovebatur. Sed quia perexigua erat udorum sarmentorum copia, quanta duobus tantum equis uehi potuit, facilius correpta arida materia, prius penè absumpta est, quàm

superiores partes flamma peruasisset. Tandē & arundines ipsæ correptæ, quæ
superne illum operiebant, flānescere cœperunt. Sed uentus eo die paulo ue-
hemētior, leuem flammā instabili agitatu à capite & scapulis abarceat, quæ par-
tes uixdum attractæ sunt. Iterum ergo noui adducti fasciculi lignorū (nam arun-
dinea stipula iā omnis defecerat) qui pro materiæ ariditate facile conflagan-
tes, tantum infernas partes, ubi ponebātur, occupant, adhuc ferè intactis supe-
rioribus: nisi quod molliter lambēte flamma, summa dūtaxat auris altera, cum
uicina cuticula paululum affecta uidebatur. Interim diuus Martyr in secūdo
hoc rogo, quemadmodū & in priori, tranquillè quidē, ac presse secū, quasi qui
nihil sentiret doloris, in hac precatur uerba: O Domine Iesu fili Dauid, mise-
rere mei, ac suscipe animam meam. Vbi & secūdus ignis absumptus esset, ocu-
los manibus detergens, suspiciensq; ad populum, mediocri uoce eos compel-
lat, inquiens: Viri fratres, pro uestro in Deum amore plus præbete ignis. Inte-
rim toto eo tempore tibiæ, suræq; ac uicinæ illæ partes exardescabant. Ea enim
erat, ut dixi, fasciculorum paucitas, quæ in altiora corporis membra ascendere
uix potuerit. Ad hæc à terra insuper mediocri spacio sublatus leuabatur, quæ
res ualdè ei incommodo fuit. Additum porro & tertium incēdium, prioribus
paulo ualidius, acriusq;. Tumq; demum puluis ille tormentarius, ruptis tuni-
culis quibus continebatur, incendio corripitur: sed ita, ut parū ei prodesset ad
rem expediendam: uel quia ita positus, uel quia uentus auersus, uim pulueris
auferebat. Rursus beatus Martyr, in tertio hoc igne, uoce aliquanto clariore
Dominum Iesum inclamat, inquiēs: Domine Iesu miserere mei, Domine Iesu
miserere mei, Domine Iesu accipe spiritū meum. Hæc postremæ erant illius
audita uoces. Nihilominus quum toto iam ore præ summo ardore nigresce-
ret, ac lingua ita tumefacta obriguisset, ut loqui non posset amplius, labia ta-
mē, quoad licuit, cōtinue motitabat, donec & illa ardoribus ustulata gingiuis
reducta cute adstringerentur. Quod solum tum restabat, sacrum pectus ma-
nu tundere scilicet anima nō destitit, quoad ex brachijs alterum, treuillis neruo-
rum compagibus è scapula concidit: pergit & altera manu idem facere, quum
per digitos pariter & adeps & aquæ permixtus cruor (miserandum spectacu-
lum) defluebāt, donec redintegrata flamma uires illi omnes eriperet, manūq;
catenæ ad pectus affigeret. Moxq; sanctus episcopus sese deorsum inclinans
paululum, continuò reddidit spiritum.

*Milebile marty-
rij spectaculū.*

*Mira in marty-
re patientia.*

Ad tres itaq; horę partes, aut paulo amplius, in tanto ignis cruciatu perdu-
rauit sanctus hic Christi martyr, tanta cum patientia et fortitudine, ut immoto
corporis sui statu, in neutram partem, nec retrorsum, nec antrosum, sese tantil-
lum flecteret. Verū inter tot, totiesq; repetitos ardores, tum quum tibijs am-
bustis, totoq; exeso uentre intestina deciderent, is nihilominus tamē tam pla-
cidè, quàm quiuīs in lecto puer, obdormiuit: nuncq; in Christo, pastorum prin-

cipe, sub ara illa beatissimorum martyrum lata quiescit tranquillitate,

omnibus uitæ huius ærumnis defunctus. Cuius singularis

constantia, Christianis omnibus esse exemplo

potest: ob quam omnes merito de-

bemus maximas Chri-

sto gratias,

Huc age, quisquis amas Christi pia dogmata, pastor
 Sicut, exemplis unius illa uide.
 Virtutes exempla docent, uirtute monentur
 Mens, animus, certi quibus rata dona Dei.
 Hic te, quid rectum, quid turpe, quid utile, quid non,
 Plenus ac melius Crantore nempe docet.
 Ac mihi cerne uirum, quo non constantior alter,
 Sive quid edoceat, siue quid arguerit.
 Ille suas pascebat oues non gramine campi,
 Sed uerbo Domini mente fideq; dato.
 Pascha erant Iesus, quod non exire licebat:
 Aut certe illius de grege nullus erat.
 Ille, pererratis aliorum messibus, agnis
 Grata suis ibat gramina quaq; legens.
 De medio, memini, sentesq; rubosq; reuulsit,
 Vt populo ad pastum semita recta foret.
 Et quid non tentauit, ut his succurrere posset,
 Quod iure officij debeat oppilio?
 Ergo sic pascens, postremo incurrit in hostes:

Obijci-

*Obijcitur morti, at rursus eam superat.
Vixit enim: & victo quamvis, victoria cedit:
Discite pastores, vincet ubiq; Deus.*

In eundem.

*En tibi, non Musam Damonis & Alpheibæi,
Sed vera Hopperi martyris acta damus.
Illius exemplo quicquid tua munera debent,
Pastor, habes, quicquid cura oniumq; petat.
Angelus in templo, pastor grege, miles in igne
Sedulus, assiduus, strenuus Anglus erat.
Nunc ergo felix, flammæq; lupiq; rapacis
Æternum victor regia templa colit.*

CHRISTIANO LECTORI

I. Foxus Salutem.

DEdimus hætenus (Christiane & amice lector) Hoperianæ vitæ historiam, agonas, publicæq; eius cum aduersarijs certamina: totam denique martyrij constanter pro Euangelica doctrina defuncti tragœdiâ, uelut in actus contemplandam produximus. Quæ quo turbulentior atq; indignior uideri queat: hoc nobis illustrius uirtutes illius, uerasq; euangelicæ fortitudinis in egregio pastore laudes exprimit, commendatq;. Nunc uicissim, quæ in solitudine & umbra carceris ab eo confecta, scriptaq; sunt, in lucem ac notitiam, ut antè sumus polliciti (fauente Christo) proferemus. Suprà autè diximus plusquam sesquiannum egisse illum in custodia: quod totum ille tempus non inerti ocio, non luctui & curis infrugiferis, non mentis desperationi, multo minus carnis delicijs dedit: sed in perpetuo atq; indefesso quodam laboris tenore consumpsit. Usque adeò uir ille totus ad publicam hominum natus utilitatem uidebat, ut uix scias, in carcerè ne magis an in templo profuerit: certè nihilo hic minus laborauit. Et si uero ingenti adhibita custodia, ne quid usquam scriptitaret aut emitteret, modis omnibus ac oculis obseruatus fuerit: clam tamē subministrato per famulum Dountanum, occultosq; amiculos atramentum, præter cæteras priuatim ad amicos non paruo numero epistolas, bina hæc insuper Syntagmata elucubrauit: alterū de re et ueritate Eucharistica, ad sublimē parlamenti: curiam alterū ad Vigorniensēs & Glocestrenses suos, de uero & falso discernendo cultu, utrūq; opus latinè, suaq; manu scripsit. Idq; quāob rē fecerit, in utraq; ipsemet præfatione causas ac rationes subiicit. Quæ in re nihil erat propterea uersione nostra opus, ac ne labore quidem magnopere: nisi ut relectis diligenter rebus, nostras adderemus, sicubi res postulabat, animaduersiones. Quanquam ne hac quidem parte multum nobis reliquit diligentissimi pastoris uigilantia, ut meritò profectò mirer eius, uel in tanta librorum inopia memoriam, uel animi in carcerarijs illis molestijs præsentiam, imperturbatamq; constātiā. Nec porro addubito, cordate lector, quin & ipse pro iudicio tuo ubi hæc legeris, uariam & multiplicem eius in literis theologicis prudentiam, mecum non solum admiraturus sis, sed pro fructu etiam acturus gratias. Grauius enim magnoq; iudicii pondere, res magnas, & in ecclesia cōtrouersas discutit: ar gumentis rem agit sanis & solidis, nec minus felici etiam methodo explicat. Quodq; facilius, quid in rebus ipsis uerum falsumq; sit perspiciatur, utriusq; doctrinæ imaginem atq; ideam ob oculos ponit, ut quilegendis Hoperianis his scriptis lucem à tenebris diiudicare non possit, uel talpam esse eum necesse sit: uel præfractum, qui non uelit.

IOAN.

IOANNIS HOPERI APPELLATIO AD PARLAMENTVM: EX

carcere. Anno 1554, Mens. August. 27.

Vanquam (uiri illustrissimi) cœlestis pater sapius suam uoluntatem patefecit, absq̃ studio, autoritate & cōsensu magistratus: nihilominus aliquando contingit, ut hoc fiat magistratus auxilio, industria & autoritate, ut ueritas diuini uerbi gloriosius ac celerius inter populum propagetur. Quemadmodum legimus factum sub Iosia rege Iudæorum, qui sua ipsius industria & opere, suo populo Dei uerbum (uti ipse accipit, ex libro Deut.) diligenter proposuit ac promulgauit. Et ubi uerbum Dei malorum superstitione, uel impietate improborum impeditur, uel qui illud promotum esse cupiunt opprimuntur & affliguntur, ad supremam auctoritatem & magistratum appellari solet: ut Paulus ad Cæsare & illius tribunal appellauit, ut illic potius apud diuini uerbi penitus ignaros causam suam ageret, humanitate & æquitate Ethnicorum cōfusus: quam apud suos, qui tamen alioqui omnem eruditionem & cognitionē uerbi Dei iactabant, cum reuerant nihil illis supersticiosius aut magis tyrannicum usquam esset expertus. Quaidem ad Cæsaris tribunal appellatione, non solum ad aliquot annos uitæ suæ consuluit: uerumetiam doctrinam Christi, quam religiose ac diligenter promotam esse cupiebat in uniuersum orbem, commodius & ocyus propagauit: non solum uia uoce, dum per duos annos integros liberō seruaretur in carcere, uerū etiam per epistolas multas, ac præclarissimas, quas in carceris & uinculis scripsit, quæ ad hunc usq̃ diem ad nostram eruditionē & consolationem Dei bonitate & singulari prouidentia conseruantur. Quare cum per magistratus imperium & auctoritatem, sæpē diuina doctrina, & quicquid est orthodoxum, ocius & latius spargatur: & pii concionatores uerbi Dei à tyrannide & malicia impiorum melius muniantur: hoc nomine ego hunc sanctum ac uenerandum conuentum Parliamenti appello, ut publice, præsentibus pijs fratribus, qui carcerum & uinculorum molestias sustinent, coram uestra claritate, honore & prudentia, quæstionum contentio, quæ inter nos & Neotericos agitur, iuxta uerbi Dei ueritatem ac sanctorum patrū testimonia componatur: quo tandem nos ipsos, apud uestrum tribunal æquissimum, ab hæretici dogmatis infamia (quam iniustissimē nostri Christi aduersarij nobis impingunt) liberemus: quod scilicet ueram panis & uini substantiā in sacra cœna Domini cum apertissimo uerbo Dei, ac omnium ueterum patrum testimonijs semper retinemus. Deinde quod corporale Christi præsentiam à signis cœnæ Domini auferimus, & tantum spirituale & sacramentale præsentiam in uerē ac ritē signis utentibus constituimus, quam fide demum, qui signis rectē utuntur, percipiunt. Cæterum illius corporis corporalem præsentiam, iuxta sacras scripturas, cœlo tantū tribuimus. Postremo, quod nullum sacrificium propitiatorium, quo placetur ira Dei erga peccatores, & cuius præcio ac dignitate recipiamur in gratiam & fauorem Dei, agnoscimus: præter unicam mortem Christi, in cruce semel peractam, & hoc solum per Christum ipsum ante 1500 annos. Hanc fidem nostram, quam omnibus modis Neotericis expugnare, & ab omnibus ecclesijs deturbare conantur, sanctam ac salutarem esse, testantur omnia sacrarum literarum uolumina, Patriarchæ, Prophetæ, Iesus Christus saluator mundi, Euangelistæ, Apostoli, ueteres canones & concilia, atq̃ omnes sancti patres propē per mille annos à Christi ascensione in cœlos. Et hoc coram uestro sacrosancto cœtu & concilio, euidentissimis argumentis & rationibus nos euicturos pollicemur, periculo nostri capitis: modo nobis, qui carceres & uincula diu admodum summa cum difficultate sustinimus,

Act. 24. 25.

Q

nuimus, tempus concedatur, quo memoria uires, agilitas, & solertia redintegrantur, & quo sanctorum patrum libros euoluere liceat. Hoc tantum postulamus, ut coram sacro uestro coetu, una cum aduersarijs nostris, æquis animis, positis affectibus audiamur, & sint sacri libri iudices inter nos & nostros aduersarios: quibus nosmetipsos causamq; sanctissimam, quam defendimus, omnino submittimus. Quod si per sacrosancti senatus, & excellentissimæ curiæ Parlamenti autoritatem & gratiam, quæstiones de quibus inter nos controvertit, examinari, disputari ac finire licuerit, ex autoritate uerbi Dei, & sanctorum patrum testimonijs: tunc haud dubie per Dei bonitatem uincet pars melior, & sancta catholica fides atq; religio ecclesijs Christi restituetur, & Neotericorū superstitio atq; idololatria (quibus horribiliter & magno cum periculo æternæ iræ Dei ecclesiæ Anglicanæ iam laborant) nullo negotio deturbabuntur. Quam gratum & acceptabile opus Deo sacer senatus præstaret, si diuina ac coelestia ecclesijs Anglicanis restitueret, & humana atq; terrestria remoueret: non opus est pluribus dicere. Satis est enim scire, quod ab exordio mundi, qui diuina restituerūt, & humana à populo (quo ad religionem) amouerunt, maximam inde à Deo laudem sint adepti: & qui uel ueram religionem cōtempserunt, uel segniter & pigre eam prouehendā curauerūt, ignominia sibi accersuerint sempiternā. Si igitur pius senatus iā supplices nostras preces admiserit, ut corā sublimi & excelsa curia Parlamenti causam nostrā agamus: facillimè omnes p̄i intelligēt, ea quæ iā fiunt à Neotericis in ecclesijs, esse mera mendacia, & Antichristi Romani cōmenta: non solū præter uerbū Dei superinducta, uerū etiam ex diametro pugnantia cū uerbo diuino: ac pontificis omnes priuatas missas defendētes transgredi mandata Dei, propter traditiones hominū. Nam Christum dixisse scimus, accipite & manducate: accipite, bibite ex hoc omnes. Romani uerò deuterotæ spretis ac contemptis hisce Dei mandatis, incomitati, singuli seorsim ac soli panem & uinum accipiunt. Christus autem iussit ecclesiam accipere, manducare, & bibere sacramenta corporis & sanguinis sui. Hæc uerò diuina præcepta Romanistæ reijciunt, & noua ac impia, ab hominibus excogitata & inuenta, in medium protulerunt: quæ in ecclesijs Christi tyrannicè & uolenter mandantur ac imperantur, sub poena capitis, uidelicet ne quis ex plebe gustet ex sacro calice & uino consecrato: sed ut omnes in genua procumbant, panemq; & uinum pro Deo optimo maximo adorent. Christus sacramēta eo nomine instituit, ut sui pacti ac fœderis initi (per mortem suam) cum humano genere essent testimonia, obsignacula, & sacra signa, quibus ex æquo omnes qui Christo nomina sua dederunt, modò uere illos poeniteret malæ actæ uitæ, ueracq; fide instructi accederent, & communicarent, tam minister ecclesiæ quàm populus. Neoterici cōmunicationem corporis & sanguinis Christi à populo subdixerunt, quàm Christus toti ecclesiæ mandauit: & in illius locum sacramentorum adorationem introduxerunt, quàm Christus Iesus nunquam præcepit. Nec uerò solum hanc Christi ueram cœnam ex ecclesijs Christi profugarunt, ut suas impias missas priuatas statuerent: uerū etiam quicquid præterea in ecclesijs facit, ex aduerso cum Dei mandatis pugnat. Deus enim omnia iubet fieri in ecclesijs ad ædificationem, siue concio habeatur, siue oretur, aut sacramenta ministrantur in publico coetu: omnia nota & cognita lingua fieri debent, ut expresse & liquido ex uerbo Dei constat. Isti autem Neoterici contemptim, neglecto aperto mandato Dei, omnia in ecclesijs Anglorum Romana agunt lingua, quam paucissimi intelligunt. Sed prætendunt Neoterici Romani inter cætera inepta & ridicula, se hoc facere, quo Romanam linguam semper in ecclesijs inter doctos conseruent, sacraq; Biblia in nostram linguam

ignota lingua
in cultū sacrū
nō inducenda.

linguam male uersa calumniatur. Sed quàm puerilis (ne dicam impius) sit hic prae-
 textus, cæci uident. Si uerò oscitater, uel parum candidè interpretes in uer-
 tendis Biblijs sunt suo functi munere: meminerint, eos ipsos qui iam ecclesias
 Anglicanas uerbo Dei, ne Anglicè audiatur, spoliât, maiorem partem Biblio-
 rum transtulisse. Et mirum est, quod iam proprios foetus ac partus non agno-
 scant, sed crudeliter enecent. Si quid desideret amplius, omnistudio & opera,
 quæ nimis obscurè, improprie, uel non sufficienter reddita animaduenterint,
 rogamus ut corrigant, & emendent. Interim permittant populo huius re-
 gni, iuxta mandatum Dei, ut omnia fiant in lingua illi cognita. Et ubi Biblia
 per illos clarius, elegantius & uicinius Ebraicæ & Græcæ ueritati fuerint con-
 uersa in Anglicam linguam, remoueantur quæ iam in ecclesijs extant, & cla-
 riora & elegantiora in illorum loca substituatur. Sed ridiculū planè est, & quod
 Christiani diutius ferant indignum, ut uerbum Dei apud indoctos ignota lin-
 gua tractet: ut D. Paulus testatur. Si quis uidet propheta, aut spiritualis, agno-
 scat quæ scribo uobis, quod Domini sint præcepta. Et si Neoterici cæcitate &
 infania, quod irreligiosius legunt & tractant uerbum Dei, non essent cœlitus
 tacti: qui fieri posset, ut decimum quartum caput 1. Cor. (ubi luce ipsa clarius
 Paulus ostendit, mandat, ac diuino iussu imperat, ut omnia publicè in ecclesijs
 agantur, doceantur, legantur, orenturq; cognita lingua) non intelligerent?
 Nisi etiam amētia & spiritus uertigine agitantur Neoterici, cum missas suas
 celebrant: quomodo non animaduenterent hæc Dei mandata, quæ quotidie
 legunt & recitant, Accipite, & manducate? Quis uerò nesciat, uerba ipsa quæ
 ab illis quotidie recitantur, docere, hoc esse Dei mandatum, ut sacra mysteria
 corporis & sanguinis Christi toto cœtui, & illis qui sacris Domini adsunt, pro-
 ponantur, distribuuntur, accipiantur, comedantur & bibantur? O satanicam &
 deplorandam cæcitatem, quæ quotidie negligit, contemnit, uiolat, ac hostili
 odio persequitur eadem ipsa Dei mandata, quæ quotidie in suis missis recitat
 & legunt. Sed tale est Dei tremendum iudiciū, ut qui semel sese traditioni-
 bus humanis obstrinxerunt, uerbum quidem Dei legāt & audiant: sed tamen
 non animaduertant, nec intelligant. Hoc est, iuxta diras illas Dei comminatio-
 nes & execrationes in prophetis sanctis, oculos habere, & non uidere: aures
 habere, & nō audire. Rideāt audacter Neoterici nos & alios omnes qui Chri-
 stum purè, ac illius mysteria & sacra ritè, religiosè & legitimè docuimus, & mi-
 nistrāuimus iuxta normam ac incommutabilem regulam uerbi Dei: nos uerò
 illorum miseriam & infaniam uehementer deplorābimus, qui relictis Dei præ-
 ceptis, siliquis humanarum traditionum (quæ cibis sunt porcorum) uesci gau-
 deant, quæ nec illis qui in ecclesijs ministrant, nec ijs quibus ministrantur, fa-
 nia Christi mortis merita penitus sepeliunt, & mentes eorū quos Christus suo
 sanguine est mercatus, cæcitate, superstitione & idololatria satanica perstrin-
 gūt ac corrumpūt. Sed ad propositū reuertat oratio. Quod isti Neoterici om-
 nia latine in ecclesia agi uolunt, non id eò faciunt, uel quod translationis uti-
 tio tam uehementer offendantur, uel quod misellus grex Christi illis adeo cu-
 ra sit: sed ut ex lingua Romana, Anglis plerumq; ignota, hæc duo sacrificuli
 Neoterici assequantur. primū, ne quod impiè contra mandata diuina in suis
 Missis agunt, detegatur: quod omnino fieret, si uulgari lingua omnia quæ im-
 pia sunt in Missa mundo patērent. secundum, ut suam auctoritatem, saluam ac
 incolumem semper apud indoctum uulgus, cui miserè per suas Missas impo-
 nunt, tueantur. Nam uerbum Dei (cognita lingua) populo propositum, illo-
 rum idololatriā proderet, & illos Antichristianismi in faciem argueret. Hinc
 illæ reprehensiones, minæ, & condemnationes Anglicorum Bibliorum. Hoc
 enim sacrosancto Senatui & excelssæ curiæ Parlamenti sub iudicio capitis mei

Q. ij polliceor,

Duplex causa,
 cur ignota lin-
 guares suas tra-
 dent Papistæ.

*Hopei in reco-
gnosendis Bi-
blijs pium consi-
lium.*

*Verba patrum
non recto sensu
accepta.*

*Mutatio rerum
sacramentalium
in usu fit, non
substantia.
Præsens in cœ-
na Christus, quo
ad corporis
eius gratiã, non
substantiam.*

*Cœna sacrifi-
cium dicitur nõ
re ipsa, sed no-
minis commu-
nicatione.*

polliceor, me ex Ebraicis probaturum, Anglicanam uersionem multo esse ui-
ciniorem Ebraicæ ueritati, quàm sit communis uersio: quam Neoterici iam in
usu habent, & D. Hieronymo falso tribuunt. Sæpius autem cum pijs ac doctis
fratribus antehac de recognoscendis & clarius uertendis Biblijs egi. Cuperem
uerò optimam & perspicuam uersionem Bibliorum in ecclesijs Dei: sed abla-
tionem & raptionem eorundem per Romanos sacrificulos, ad unius diei spa-
cium in publicis conuentibus à populo Dei omnino condemnarem. Oro igitur
tutur obnixè uos omnes principes, duces, comites, nobiles, & totum populum
uestri magni & excelsi conuentus in Christo Iesu, ut uerbum Dei uulgari lin-
gua, populo huius regni restitatur, omniaq; in ecclesijs Anglicanis Anglice
agantur, & sacramenta Dei iuxta Christi institutionem ritè administrantur.
Deniq; ut omnes controuersie in religione ad uerbum Dei exigantur ac de-
cidantur. Satis enim est Christiano homini, Christi lex & Euangelium. Tiran-
nicum autem & planè satanicum est, ad illam religionem Christianum homi-
nem compellere, quam lex Christi & Euangelium penitus ignorant. Turcæ
quidem dum non recedunt à suo Alcorano, Iudæi perfidi dum suum Talmud
studiosè obseruant, ab omni suspitione & infamia hæretici dogmatis sunt im-
munes. Quid hoc est igitur apud Christianos, ut qui sacrorum uoluminũ testi-
monijs omnem suam religionem & fidem habent ratam & confirmatam, tam
miserè, omni infamia hæretici dogmatis, per Romanos neotericos proscin-
dantur, & quæuis calamitatum genera pati cogantur? Turcæ nõ plus exigunt
quàm ut Alcorani testimonio fides Turcarum approbetur. Perfidi uerò Iudæi
satis esse putant, si illorum religio Talmudico calculo sit rata ac confirmata: &
tamen illorum libri mendacijs & blasphemijs scatent. Testamentum autem
sanguine Christi confirmatum, cui nihil addi uel adimi per hominem debeat,
nostram fidem ac religionem agnoscit, approbat & confirmat, non implicite
nec abscondite, sed clare ac lucide. Et tamen quia Antichristi signemta & men-
dacia, unã cum Christi uera religione nõ amplectimur, pro Christianis à Neo-
tericis non agnoscimur. Neoterici uerò sibi ipsis ac alijs imponunt, cum dicunt
panis & uini transubstantiationem in cœna non clare, nominatim, & aperte
exprimi in sacris literis: sed implicite & obscure contineri. Sed ubi ex uerbo
Dei panis & uini substantiam semper manere in cœna probauimus, tunc alias
rimas labendi quærunt: satisq; impudenter affirmant, ueteres patres non so-
lum transubstantiationem panis & uini, uerumetiam realem & corporalem cor-
poris & sanguinis Christi præsentiam, & item corporis Christi oblationem
propitiatoriam agnoscere in sacra cœna Domini. Iniuriã planè ac uim faciunt
isti Neoterici sanctis patribus. Verba autem mutationis panis & uini, ac præ-
sentie corporis Christi in cœna Domini, imò uerbum sacrificandi & sacrificij,
scimus frequenter esse apud patres. Sed ipsi hæc uocabula usurpant eo modo
& sensu, quo ecclesia Christi ab eius ascensione usurpauit, & nos nunc usurpa-
mus. Hoc est, panem & uinum in sacra cœna mutari quidem: sed in usu, non in
substantia: Christum uerò corpore suo adesse, sed spiritaliter & sacramentali-
ter contemplatione fidei rectè utentium sacra cœna Domini, quoad corporis
eius gratiam, sed nõ quoad corporis eius substantiam. Cœna Domini (quoad
impia Missa non est) etiam sacrificium Christianorum uocatur, non re ipsa, sed
nominis communicatione & participatione: quia recordatio & memoria sit
ueri sacrificij Christi, semel in cruce oblatis. Qualis autè iniuriã & tyrannis est
hæc, non permittere ut sancti patres sua ipsorum uerba interpretentur? Vbi
enim illi sacramentaliter & figuratè loquuntur: Neoterici ad nudum, simpli-
cem, ac ipsum uerborum stridorem et strepitum urgent. Certè hoc non est can-
didè agere, uerba contra mentem scribentis, & suam ipsius interpretationem
detor-

detorquere: sed fraudulēter & superbē dominari scriptis sanctorum patrum. Sed istorum uasras & superbas mentes, spiritus sanctus nunquam in suum sacrarium admittet: Nam humiles docet, turgidas dimittit inanes. Nos quidem qui carceres & uincula sustinemus, hoc in nos probandum suscipiemus (adiuuante Deo) omnes ueteres patres per octingentos annos & plus, à Christi in coelos è terris ascensione, nostram fidem ac religionem agnouisse, & pro uera, sancta & catholica docuisse, suaq; morte confirmasse. Et per hanc fidem omnes qui hactenus in Christo obierunt, uitam assequuti sunt aeternam. Et qui hanc impiam & Neotericam fidem & religionem de panis & uini transubstantiatione in Deum, & hominem Iesum Christum, uel Christum per sacrificium Deo patri in Missa impia & papistica pro remissione peccatorum offerri sunt professi, nisi poenitentia tam horrendae idololatriae in hac uita egerint, quantum humano permittitur (ex uerbo Dei) iudicio, recta ac trita uia ad inferos & sempiternas misérias migrauerunt. Nam Missa quae hodie ubiq; sub Papae tyrannide in ecclesijs celebratur: non solum prophanationem sacrae Domini coenae & conculcationem passionis Iesu Christi, uerum etiam idolum habet impium ac satanicum. Panis enim & uinum exhibentur in Missa, ut pro Deo uiuo & uero adorentur ac colantur: quod ubiq; in sacris literis sub poena aeterni supplicij prohibetur. Quare nullo modo permittendum est, nec tolerabile in ecclesia Christi: uti plurimis, eisdemq; uerissimis argumentis in hoc tractatu (uestrae prudentiae ac sanctitati destinato) ostendi. Illud ne respiratis, neq; auersemini, priusquam ex lectione quid contineat intelligatis, ualde precor, pro uestra erga Dei gloriam reuerentia, & honore: proq; uestro amore ac studio, & desiderio, quibus erga regnum Angliae estis affecti: proq; illius etiam incolumitate, protectione, ac defensione contra Romanum Antichristum: qui omnibus regnis, regibus, principibus ac populis suae impietatis & superstitionis tenebras summa ope offundere nititur: ut suam tyrannidem in corpora, fortunas, & animas omnium exerceat, contra omnia iura cum diuina tum humana. Nam hoc idolum (nempe recens ille Deus, quem ex pane & uino Neoterici factum esse fingunt) ecclesijs Christi per Papae tyrannidem primò obtrudebatur: & eiusdem tyranni ope & industria uerus coenae Domini usus ab ecclesijs Christi exturbabatur, dum meras nugas suas & uanissima somnia omnibus amplectenda proponeret. Vbi enim Deus per uerbum suum mandat, ut omnia in ecclesijs agantur lingua uulgari ad aedificationem (ut antea dixi) quibus totus coetus Deum conditorē, redemptorem ac confirmatorem unicum agnoscat: hic certe Papae tyrannis prohibet, & omnia fieri ignota lingua in ecclesijs iubet: etiam sub poena ferri, flammæ, carceris, mortisq; animæ & corporis. Christi uerbum, omnes sancti patres, sacriq; canones, priuatas Missas damnant, & non solum usum sacrae Domini coenae omnibus cum ministris tum populo in ecclesijs permittunt ac mandant, uerum etiam quo ordine sacra coena sumi debeat ostendunt: uti canones Niceni concilij præcipiunt, ut scilicet primum sacerdotes, deinde diaconi, postea uniuersus coetus, sacra Domini coenae communicent. Hic autem impius Romanus pontifex, primogenitus Antichristi, flammis, ferro & igne, Christi coenae sacrum usum ab ecclesijs deturbauit, & priuatas Missas eius in locum substituit. Christi uerbum præcipit, ut eius mors, meritaq; per prædicationem sui uerbi uniuerso populo declarentur: Papae uerò tyrannis hoc fieri iubet per hydromantiam, panis adiurationem, cinerum, frondium, cereolorumq; incantationem. Et ut uno uerbo omnia absoluam, in omnibus ferè quae iam in Ecclesijs Anglicanis aguntur, papistæ isti transgrediuntur mandata diuina propter humanas traditiones. Ad legem enim Dei appello, quam hac in causa

Q. iij. iudicem

Canones Niceni Concilij.

iudicem constituo. Si autem uestra industria & autoritate in hoc sacro & celebri conuentu diuinæ uoluntati morem gerere uelit, humana & impia ab ecclesijs uos amouere oportet, & diuina ac sancta denuò restituere. Sin uerò id facere recusaueritis, neglecti uestri officij pœnas tandem grauissimas luetis: & populi perditionem, ex impijs dogmatibus prognatam, de manibus uestris Deus requiret. Non satis est, nec sacrum & excelsum senatum Parlamētum apud Deum excusabit, quòd isti Cybeles & Corybætes, Romani sacrificuli, dicunt se certò scire, ea quæ iam in ecclesijs fiunt esse sancta & diuina. Nam ea tantum sunt sacrosancta, quæ Dei uerbum pro sacrosanctis agnoscit. Et reliqua omnia, etsi hominibus excelsa uideantur, abominanda sunt coram Deo: & tandem eradicabuntur, tanquam plantæ quas pater cœlestis nunquam plantauit. Tunc uerò quisquis illas plantauit, nisi tempestiue pœnitentiã egerit, æternis supplicijs afficietur. Et non solum huiusmodi pœnis affligentur idololatriæ & impietatis autores: uerumetiam omnes quotquot illorum idololatriæ & impietatis sunt participes, nisi pœnitentiã egerint. ut Christus ait: Si cæcus cæco ducatū præstet, ambo in foueam cadunt. Cum igitur (uir clarissimi) tota sacrorum literarum series moneat, ad beatam uitam assequendam in primis pertinere, ut eorum consilia & doctrinas fugiamus, qui nos à recto & uerò Dei cultu conātur abducere: restituite, restituite inquam denuò ecclesijs Christi suos oculos & lumina, quibus omnium hominum doctrinas, religiones & cultus probare possint, an sint ex Deo. Oculi uerò & lumina Christianorum, sunt uerbum Dei: uti optimè nostis. Si eo in uulgari lingua populus destituatur, & latine omnia inter Anglos indoctos agantur: non est mirum, si Anglia facile in omnes Antichristi abominations & mendacia impingat. Sæctius igitur erit (dicant Neoterici quod uelint) si ea tantū legātur, doceant, orentur ac ministrantur in ecclesijs Christi, quæ Christus legi, doceri, orari & ministrari præcepit. Nam huic Deus pater gratiam non dedit ad mensuram, nec illius mandata à quoquam uiolari debent. Cum ergo à Dei uoluntate ac illius mandatis tota nostra pendeat fides et religio, hac sola contenti simus: & per hanc in Christo Iesu, quo solo nostra nititur fides, non solum mendacia, calumnias & dira hostium nostrorum uerba facile deuorabimus, uerumetiam quæcunq; tormentorum aut mortis genera (permittente Deo) in nos Neoterici exercebunt, fortiter contemnemus, & gloriose pro Christo moriemur, ipso nos adiuvante. Satis etiam est, quòd hactenus (testimonium perhibentibus conscientijs nostris in Christo Iesu) spe questus aut gloriæ non uenimus ad sacram Euangelij functionem, & prædicationem: sed ut obedientia nostra Dei uocationi, ac sanctissimi Regis nostri Eduardi sexti uoluntati & imperio morè gereremus. Nec in hoc quod impietati & falso cultui Neotericorum non consentimus, diuina aut humana iura offendimus. Tantum peccamus (si saltem contra Antichristum uerbū Dei obtēdere pro animarū nostrarū salute, sit peccare) in impias & tyrannicas leges Romani pontificis, cuius fictæ & emētix autoritati omnes nos Angli iureiurando religiosissimo resistere obstringimur: Regine Maiestati interim nec uerbis nec factis, imò ne cogitatione quæ (uolente Deo) resistemus. Proceres uerò, omnesq; status huius regni Angliæ à Deo ordinati, nostrā fidē in Christo habēt obstrictā: quā inuiolatā illis temper seruabimus. Sed si (quod Deus auertat) ad peregrinos ac impios cultus (quales sunt Diuorum inuocationes, panis & uini adorationes, ementiti sacrificij propitiatorij in Missis fabulæ & figmenta, peccatorū expiationes per hydromantiā, panis, frondiū, luminū, & huiusmodi incantationes) nos adigēt: nostrū est, Deo magis tamē obedire quàm hominibus: et omnia huiusmodi decreta, si quæ prodierint, fortiter & religiose contemnere, uerbo atq; mandato diuino tenemur.

Atq;

Atq; iniurias quidem per alios nobis inflictas patienter ferre studebimus, alijs uero ullas molestias exhibere cauebimus. Deus est: Deus faciat, quod bonum uideatur in oculis illius: ipsius est ultio, ipse rependet. Nos uero quibuscumq; iniurijs, miserijs, carceribus, uinculis & calamitatibus affecti fuerimus, per aduersarios: rogabimus tamē Patrem nostrū cōlestē in Christo Iesu, ne illis peccata sua imputet, sed ad sanctiorem uitam reducat. Regineā etiam Maiestatē, principesq; ac omnes huius regni Angliæ status, officiosē (ut debemus) assidujs precibus Deo in Christo Iesu commendabimus: ut hic piē ac sanctē singuli suis fungantur officijs, & post peractam miseram istam uitam, unā omnes beata æternatq; uita fruamur, Amen. E carcere 27. Augusti 1554.

*Vestra excellentiæ & dignitati additissimus Ioannes Hoperus, nuper
Vigorniensis & Glocestrensis episcopus: non solum natura, uerum-
etiam legibus ac uoluntate germanus Anglus.*

IN CLARISSIMI DOCTRINA ET PIETATE

uiri Ioannis Hoperi martyrium, Contradi Gesneri carmen.

Aureus Hoperus flammis inuictus & igni,
Atq; suum Christum confessus ad ultima uitæ
Momenta, integritate sua præclarus, & ardens
Exterius flammis, diuinus martyr: at intus
Eximio fidei seruire accensus, ad astra
Spiritus ascendit, cœlesti luce beatus.
In terris cineresq; manent: & fama corusca
Flamma instar lucens, lucebit, dum stabat orbis:
Vicinq; immanes Boreæ, magnaq; procellæ
Fatibus aduersis tam clarum abrumpere lumen
Nitantur frustra. nam quæ Deus ipse secundat,
Quis prohibere queat? mortalia facta sed ultro
Et commenta ruunt, uastaq; uoragine sidunt.
Hoperi exemplo, quotquot spiratis Iesu
Doctrinam Christi, discrimina temnere uitæ,
Durare, & nosmet rebus seruire secundis
Discite. namq; dabit Deus his meliora: nec auris
Audijt ulla, oculus nec uidit: sed neq; captus
Humana mentis potuit complectier unquam,
Qualia quanta Deus seruet sua bona beatis.

EPISCO-

EPISCOPIS, DECANIS, ARCHIDIACONIS, ET
cæteris cleri ordinibus in synodo Londinensi congregatis,
Gratiam & pacem à Domino.

Non uos latet (uiri doctissimi) in rebus arduis, ambiguis & difficilioribus, iudicium apud ueteres (iuxta mandatum Dei) delatum fuisse semper ad sacerdotes Leuitas, & ad præfide, qui pro tempore iudicis munere fungebatur: ut omnes hi causas & lites difficiliores explicarent, ex præscripto legis Dei. Ita qualescunq; controuersie fuerunt, ex sententia sacerdotum & præfidis, ad normam & præscriptum legis Dei lata, componebantur. Et ab eo quod iudices partibus litigantibus statuissent, nullo modo erat declinandum. Quod si quis contumacius sacerdoti aut præfidi non paruisset, iuxta legem Dei sententiam pronuncianti, pœnas contumacie morte luebat: quo populus hac uisione & contumacie uindicta admonitus, metueret, deinceps inolescere desisteret. Quam difficiles, imò quam periculosæ, inter nos & uos de re Eucharistica, lites agantur: uestræ conciones, scripta & libelli testantur. nos uerò, qui meliorem, ueriores, & antiquissimam fidem sustinemus, confusione omnium bonorum nostrorum, dura & inhumana carceris seruitute sentimus. Quare mei ipsius nomine, ac omnium fratrum qui mecum eandem catholica ac sancta religionis ueritatem profitentur, uos omnes in Christo Iesu obtestor, ut causam hanc, uel aliam quamcunq; ob religionem ortam inter nos & uos, deferre dignemini ad supremam curiam Parliamenti: ut ibi utraq; pars coram sacro & excelso senatu sese religiose, & animò submisso, iudicio & auctoritati uerbi Dei subijciat. Et si uestram religionem, quam sanctam, orthodoxam ac catholicam esse contenditis, ex uerbo Dei asserere potestis, illam & nos libenter amplexabimur: nostram, quam modò pro sacrosancta defendimus, repudiantes. Gratias item Deo & uobis agentes quam maximas, quòd per uos ab erroribus liberati, ad ueritatis cognitionem reuocemur. Non solum autem hoc à uobis obtestamur, ut uos uestramq; causam iudicio uerbi Dei coram summo Parlamento deferatis: uerumetiam ut nobis commodum detur tempus, quo ueterum scripta & sacras literas euoluamus, à sacro senatu impetrare dignemini. Et si ibi iustas ac legitimas rationes fidei nostræ non reddiderimus, iudicio magistratus nos ipsos submittimus, ut debitam ultionem nostri sceleris & impietatis nobis infligat. Si hæc facere non recusaueritis, religio quam castam, illibatam & saluam, ac ab omnibus amplectendam esse contenditis, gloriosius de nostra fide & religione, ac de nobis ipsis (qui illam impiam esse & falsam contestamur) uictoriamte portabit. Nam si uestra religio & cultus in causa Eucharistica, fontem & originem ducunt ex uerbo Dei: proculdubio sanctam & sempiternam esse oportet. Et scitis quòd res sancta & uera quo magis examinatur, & per uerbum Dei exploratur, eo sit illustrior & purior. Et quanto purior & illustrior sit, tanto magis ab omnibus desideratur, & obuijs ulnis excipitur. Quis enim nò desideraret & amplecteretur religionem & cultum à Deo mandatum, & ab illius uerbo sancitum ac confirmatum? Quare, si uestra religio & cultus Dei res sit uera, sancta, & à Deo mundo exhibitæ: non est quod ei metuatis. Nam quod uarijs modis tentatur ac probatur, modò pium ac sanctum fuerit, iacturam ab hostibus nullam sentit, sed potius hostes conculcat ac interficit. Solis radij sterquilinorum sordibus non coinquinantur: ueritasq; diuini uerbi, errorum tenebris & caliginè non offunditur. Nec est quod uobis ipsis metuatis: modo re ipsa id præstetis, quod ubiq; iactatis. Nam quotquot uestras paries non sese prædicatis, aut planè dementatos affirmatis. Vobis autem plusquam diuinam uendicatis prudentiam: nobis uerò plusquam beluinam stoliditatem tribuitis. Iam quàm facile erit doctis indoctos, humilibus sanæ mentis insaniam percitos, ingenio & prudentia flagrantibus stolidos & ignaros uincere: facer Parliamenti conuentus nullo negotio intelliget. Ideò si omnino ob Christum & illius causæ gloriam, quam nos defendimus, aut ob salutem nostram, ut uestra prudentia nos stultitiæ arguamus, uestraq; doctrina & eruditione nos ignorantia accusetur, hoc facere non uultis: tamen ut publice impietatis conuincamur, coram summo senatu, hoc præstate. Et si istis rationibus nihil moueamini: tamen uestra ipsorum causa certè postulat, ut palàm eæ lites inter nos componantur, idq; coram competentis iudice: ne apud omnes pios malè audiat, & fortassis hac suspitione laboret, quasi lucem & publicum examen fugiat, ne impietatis & idololatriæ per uerbum Dei rea deprehendatur. Et nos qui malam causam, imò pessimam, ferro & igne defenditis, non tam docti nec pii, ut omnino uideri & haberi uultis, inueniamini: sed potius ignorantia & stultitiæ, quas nobis impingitis, redarguamini. Non uos fugit, quomodo publicè, palàm, & in facie ac præsentia omnium statuum huius regni, in

Summa curia Parlamenti, ueritas uerbi Dei per fidos, doctos & pios ministros, de uestra impia mis-
 sa, gloriose uictoriam reportauit: quamuis per trecentos annos, non solum locum & templum Dei oc-
 cupauerit, uerum etiam corda hominum (tanquam Deus) inhabitauerit. Sed quocumq; titulo, nomi-
 ne, honore, reuerentia, sanctitate, tempore, patronis, uniuersalitate splenduit, ubi per sanctiss. Re-
 gem Edouardum sextum sanctissimæ memoriæ, ad uiuum lapidem Lydium uerbi Dei examinari per
 proceres, heroes, ac doctos huius regni uiros erat mandatum: statim euauit, & nihil aliud apparuit
 quam spurcissimum & immundissimum idolum, sub pallio, & nomine Dei impie contestum. Equi-
 & iusta petimus, ut palam & publice lites inter nos componantur. Si igitur uestræ causæ & uobis
 ipsis non diffidatis, una nobiscum apud sanctum senatum agere dignemini, ut coram illo, autoritate
 uerbi Dei, quis nostrum uerorem partem defenderit, dignoscatur. Nullis enim legibus sanctis & iu-
 stis unquam fuit permissum, ut una pars litigans, de altera parte index constitueretur. Nam in omni-
 bus controuersijs & causis difficilioribus (maximè in religione) medius aliquis, & neutra litigan-
 tium pars, in iudicem eligendus est. Nec Christus ipse (quæuis ipsa ueritas) æterni patris filius, hanc
 potestatem & imperium iudicandi sibi uendicauit: quandocumq; lites de eius doctrina inter illum &
 phariseos, uel quoscumq; alios contigerunt. Sed semper ad legem appellauit, aduersariosq; suos ut legis
 præscripto & sententia starent, rogauit: Scrutamini (inquiens) scripturas. Nos etiam a uobis nihil
 aliud in nomine domini nostri Iesu Christi supplices petimus & rogamus, nisi ut causa de qua inter
 nos litigatur, sententia & autoritate uerbi Dei decidatur ac finiatur. Et si per uerbum Dei fidem no-
 stram parum candidam & piam ostendere ualeatis: porrigemus uobis herbam, dabimusq; dextras. Ne
 in impios Arrianos pij & sancti patres hanc iudicandi potestatem sibi assumpserunt: sed adfuit di-
 sputationi pius princeps Constantinus imperator, qui rationes partium litigantium diligenter per-
 pendit, & sententiam atq; iudicium causæ soli autoritati uerbi Dei detulit. Quid hoc est igitur, quo
 iure contenditis? uultis & nostri, & causæ nostræ, testes, accusatores, & iudices esse? Nos tantum le-
 gem & euangelium Dei in causa religionis, iudicem competentem agnoscimus: illius iudicio stet uel
 cadat nostra causa. Tantum iterum atq; iterum petimus, ut coram competenti iudice detur nobis, qui
 uincula et carceres sustinemus, amicis Christianisq; auditorium: tunc haud dubitamus, qn nostras
 rationes & argumenta autoritate uerbi diuini simus stabilituri, ac uestra planè subuersuri. Hactenus
 præiudicio iniuste grauamur: nec mirum, cum una pars litigantium alterius partis index constitua-
 tur. Quapropter ad uerbum Dei, tanquam unicum & solum competentem in causa religionis iudi-
 cem, appellamus. Si præter & contra hanc legem Dei, falsa & impia (ut cœpistis) ui & dolo promo-
 uere non desistetis, sed fratres uestros truculenter persequendo pergetis: nos in tantis periculis consti-
 tuti, ad misericordiam Dei confugiemus, qui solus & possit & uelit nos a uestris erroribus incolu-
 mes & saluos conseruare. Præterea, ut olim aliqui ex nobis, pro salute & incolumitate aliquot ue-
 strum apud magistratum civilem intercessimus: sic & nunc pro omnium uestrum salute in Christo Ie-
 su, apud patrem cœlestem intercedere non desistemus, ut tandem ad meliorem & sinceriores mentem
 reuersi, unicum Christum Iesum, quem præcinnuerunt propheta, prædicauerunt Apostoli, quemq; om-
 nes pij agnoscunt, iam (quoad humanitatem) sedentem ad dextram patris in cœlis, amplectamini, &
 exosculemini: repudiato confesso & ementito illo Christo ex pane confecto: quem non solum iuuenes,
 uirgines & senes, uerum etiam oves & boues, pecoraq; campi, uolucres cœli & pisces maris panem
 agnoscunt ac sentiunt, & nō Deum. Desistite, rogamus igitur enixè, ulterius oculos piorum perstrin-
 gere. Verus enim Christus, quatenus homo, iam amplius sursum ac deorsum per manus sacerdotum
 agitari & immolari non potest. Infernum uicit, peccata nostra in cruce expiauit, mortem destruxit,
 & iam astra tenet: quem olim uidebitis uenientem in nubibus cœli, cum potestate magna & gloria,
 sempiternisq; pœnis uos plangetis, nisi hic pœnitentiam falsæ & impie uestræ doctrinæ egeritis. Si
 Deus autem pro sua inexhausta bonitate & clementia, per uerbum suum lites istas inter nos & uos
 componi dignetur: non dubito quin oculos uestros ita sit aperturus, ut quàm horribiliter & impie
 Dei ac hominum testimonio & scriptis abutamini, uideatis. Sed si furioso & excandescenti spiritu,
 uestras partes citra autoritatem uerbi Dei defendere uelitis, actum est omnino de uestra æterna salu-
 te: quod Dominus propter filium suum unicum auertat. Cogitate etiam apud uos ipsos, an hoc sit pio-
 rum ministrorum ecclesiæ officium, ui, metu & pauore corda hominum in uestras partes compellere?
 Profecus Christus non ignem, non gladium, non carceres, non uincula, non uiolentiam, non confisca-
 tionem bonorum, non reginæ maiestatis terrorem, media organa constituit, quibus ueritas sui uerbi

mundo promulgaretur: sed mihi ac diligenti prædicatione euangelij sui, mundum ab errore & idololatria conuerti præcepit. Vos non Christi, sed Antichristi armis utimini, quibus populum inuitum ad uestra scelera compellitis: & non uolentem, & instructum uerbo Dei trahitis. Sed quàm malus est istos perpetuitatis sit timor, non ignoratis. Certè qui timeret, nisi Dei spiritu semper reuocetur, odit. Tradite igitur saluberrima præcepta legis & euangelij populo Dei, ut pro Christi ministris, per uerbum Christi ab omnibus agnoscamini. Ideò enim ministri ecclesiæ Christi estis constituti, ut tantum Christi doctrinam populum Dei doceretis: & non ut nouam, & à Christo alienam obruderetis. Quæ iam uos in ecclesiâ agitis, si coram æquo iudice amicam ac Christianam disputationem non recusaueritis: ex uerbo Dei ostendamus, uel à lege Mosæ mutata, uel per Antichristum & pseudoministros in ecclesiâ fuisse introducta, ut hoc breui tractatu excelsæ Parlamenti curiæ destinato facile cõstabili. Scio inter nos esse tam turgido & inuido spiritu præditos, qui putant nos tantum inanis gloriæ, superbiæ, arrogantia, & famæ nostræ fumo duci, & ideò uelle potius semper malè currere, quàm admonitos de errore bene recurrere. Sed hoc Deus nouit, quod tantum illius gloriæ, nostramq; salutem in Christo quæramus: dicant aduersarij, quicquid uelint. Meminerint autem nostri aduersarij, & cogitent, quanquam apud illos nec pro doctis nec pijs hominibus habemur (& haud dubiè nos ipsos omnis impietatis & peccati apud Deum quotidie accusamus) tamen homines sumus ratione præditi. Et quis (nisi insanus) iactura & amissione omnium bonorum suorum, uxoris, liberorum, libertatis & uitæ, redimeret famæ aut inanis gloriæ titulum? Profectò tanti pænitere (ut dicitur) non ememus. Igitur illius uerbi ueritatem nostris bonis omnibus ac uitæ ipsi præferimus: & si centies (Deo nos adiuuante) moriendum nobis fuerit, ad idololatriam & impium cultum Dei, quæ Dei misericordia hactenus reliquimus, non reuertemur. Domini sumus, siue uiuimus siue morimur: eius igitur uoluntas in uobis & in nobis, cum misericordia fiat. Amen.

Vestra salutis in Christo studiosiss.
 Ioan. Hoperus, nuper Wigornien-
 sis & Glocestrensis Episcopus.

Sequitur

SEQUITVR IOANNIS HOPERI DE SACRATISSIMAE
coenae Domini uera doctrina, & legitimo usu, contra Neotericos, ad ex-
cellam Parlamenti curiam Anglicanam, illustre cum primis ac
diuinum monumentum, e carcere
conscriptum.

PRAEFATIO.

NE cuiquam uestrum fratres, mirum sit rogo, quod scriptis in causa Eucha-
ristiae rationem fidei meae, notam esse cupio: quodque publice in schola
eamdem testari recuso. Non ideo facio, quo iustissimae ac sanctissimae causae
meae diffidam, nec quo aduersariorum argumenta metuum: sed constant aliae
multae rationes, maxime iustae & piae, quae ut hoc faciam impellunt ac permo-
uent. Primum, ut fides quam in hac causa habeo inuiolatam ac integram, sa-
crarum literarum autoritate & sanctorum patrum testimonio comprobata,
ad uos pure & integre absque omni furo, nauo, & papistarum fermento perue-
niat: quod quomodo ex publica disputatione fieri possit, non satis uideo. De-
inde, quod hi qui publicae disputationi praesunt, & censores ad hanc controuer-
siam finiendam sunt designati, nostri ac causae nostrae hostes sunt & agnoscun-
tur insensibilissimi: adhuc, causae Eucharistiae, quam nos defendendam suscep-
imus: ac etiam nobis ipsis, iam antehac praedudicant. Quis igitur dubitet, quin
omnia nobiscum acturi sint praedudicatione, malis artibus & imposturis: quic-
quid de libera disputatione praetendant, ac in uulgus spargant. Nam si liberam
disputationem optarent, uel saltem cogitarent, causam nostram ante disputa-
tionem minime condemnassent: nec nos, qui damnatae causae merito patroci-
namur, pro haereticis ab illis haberemur, in uincula non coniceremur, nec con-
fiscationem omnium bonorum nostrorum pateremur. Cum ergo causae nostrae
uideamus praedudicari, & nos ipsi qui causae adsumus, carceris squalorem &
molestiam diu & difficulter, non citra ualeudinis & uitae periculum sustinea-
mus: quomodo nobis in mentem uenire poterit, ut putemus in publica dispu-
tatione Dei gloriam, & ueritatis causam, de qua inter nos controuertitur, inue-
stigandam ac inquirendam esse? Nam si nostra causa, quae uera est, imò quae uerissi-
ma, praualeret: cogerentur aduersarii errorem suum agnoscere, & leges ac
acta quae legitimum coenae Domini usum de ecclesia Christi deturbauerunt, re-
uocare atque rescindere. Praeterea qui iam in carcere detinentur, & qui ob im-
pia sacra exulant: isti à carcere, illi uero ab exilio reuocarentur. Sed quam dif-
ficile sit, ut huiusmodi leges aboleantur, peruicaces resipiscant, captiui in li-
bertatem uindictentur, & exules in patriam tuto redeant, &c. ubi omnis po-
testas penes talem Episcopum sit, qui ueritatem uerbi Dei peius cane & an-
gite: non est difficile cuius iudicare. Nec me fugit etiam, quam inhumana
niter (ne quid dicam acerbius, scurriliterque) actum sit cum doctissimis & pi-
entissimis patribus, D. Cranmero, nuper Archiepiscopo Cantuariensi, D.
Ridley, nuper Episcopo Londinensi, & D. Hugonio Latimero, olim epi-
scopo Wigornienensi: qui nullo non ignominiarum genere in schola sunt asper-
si. Quibus non dabatur facultas, ut quae habebant dicenda, dicerent: & quae
dicebant, quamuis grauissima & uerissima, partim clamoribus deturbaban-
tur, partim cachinnis eludebantur. Et quod deterius est, quae à Notariis in
schola excipiebantur, per praesides scholae & disputationis censores, in pu-
blicum prodibant aut mutilata, ac truncata, aut corrupta: Non solum in con-
tumeliam & derogationem doctrinae & eruditionis piorum uirorum: uerum
etiam in odium causae, quam ipsi doctissime defenderant. Talis est enim ad-
uersariorum mens & animus, ut quae ab ipsis prolata sunt, melius & castius
prodire in publicum studeant, quam ab illis dicebantur: quae uero à pijs
sunt

sunt dicta, uitiata in lucem dentur: ut siue uincant siue uincantur, semper uincere uideantur: & nos qui meliorem partem defendimus, uicti, & si uincamus, proclamemur. Nostrum igitur est ne, causæ nostræ dignitas male audiat, & nostra fides hac in parte Papistarum fermento & sordibus coinquinetur: quid sentiamus, nostris literis, & laboribus proprijs, omnibus testatum relinquare.

Res controuersa inter nos Catholicos & Neotericos Romanos, de Eucharistia, tribus constat capitibus.

- 1 Neoterici in cœna Domini panis & uini interitum, uel conuersionem in corporis Christi substantiam cōstituunt: Catholici, panis & uini substantiam in cœna Domini, nō minus post uerborum prolationem & sanctificationem, quā antea, manere confitentur.
- 2 Neoterici corporalem corporis Christi & sanguinis præsentiam in cœna Domini, post uerborum prolationem adesse affirmant. Catholici tantum sacramentalem & spiritualem corporis Christi & sanguinis præsentiam, in cœna Domini esse uolunt: & corporalem Christi præsentiam tantum cœlo tribuunt, sedentem ad dextram Dei patris: unde illum expectant iudicaturum uiuos & mortuos.
- 3 Neoterici non tantum corporis & sanguinis Christi corporalem præsentiam in cœna collocant, sed etiam ipsum Christum patri cœlesti in Missa per manus sacrificuli offerri pro peccatis docent. Catholici, nullū præter mortem Christi esse sacrificiū pro peccatis, credunt & profitentur.

Caput I. Contra transubstantiationem.

Rationes quibus Catholici inniuntur.

Christus, cum sacramentum & recordationem corporis & sanguinis sui institueret, panem accepit, & gratijs actis fregit, & assidentibus discipulis porrexit, dicens: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro uobis datur: hoc facite in mei recordationem. Ex quibus uerbis Christi, panis substantiam post uerba sanctificationis semper manere, luculenter constat. Nam panis substantiam, quam in manus accepit: fregit, quam fregit, discipulis porrexit: quam porrexit, corpus suum crucifigendum appellauit, nec panis substantiam ablatam ullo uerbo significauit.

Huius primæ assertionis prima probatio.

Christus panē consecratū in sacramētū corporis sui, corpus suum dixit.

Cū de ipsa panis substantia ante uerba sanctificationis in cœna Domini nulla sit controuersia: hoc tanquam ab utraque parte concessum prætereo. Christum panis substantiam in sacra cœnæ actione discipulis distribuisse, ex panis nomine, quem porrigebat, discimus: ubi sepositis alijs creaturis, panem in sacramentum & recordationem corporis sui immolandi consecrauit, & nomine corporis sui panem sanctificatum honorauit, dicendo, Hoc est corpus meum. Quodq; panis substantiam in sacra cœnæ actione nomine corporis sui honorauit, & panis substantiam non abstulit: uerba ipsa à Christo prolata clarè testantur, Hoc est (inquit) corpus meum. Non dixit, huius panis substantiam destruo, in cuius locum corporis mei ueram substantiam substituo: nec hoc dixit, huius panis substantiam (quem uobis manducandum exhibeo) in ueram corporis mei substantiam conuerto, & sic sub panis inuolucro & forma (uera panis substantia ablata) corpus meum uobis manducandum do: sed de pane ipso quem fregit & porrigebat, absq; omni fūco, & transubstantiati panis suspitione, clarè, apertè, panem ipsum corpus suum appellauit, dicendo, Hoc est corpus meum.

Huius

Huius assertionis firmissima probatio.

Diuis Paulus panis substantiam in ipsa sacra cœnæ Domini actione manere, clarissimis testatur uerbis: Panis (inquit) quem frangimus, non ne communicatio corporis Christi est: Non dixit, accidens, seu forma panis quam frangimus, communicatio corporis Christi est. Nec hoc dixit, corpus Christi latet sub forma panis quam frangimus. Sed simplicissimè & apertissimè dixit, Panis quæ frangimus communicatio corporis Christi est. Vnde constat, post uerba sanctificationis in ipsa actione & distributione corporis Christi, panem semper manere, panem frangi, panem distribui, panem à sacro cœtu accipi, panem edi, panemq; sanctificationem corporis Christi esse communionem.

Panis sanctificatus est caro corporis Christi.

Huius assertionis uariae constant apud Paulum ualidissimæ confirmationes.

Prima, panem fractum communionem corporis Christi appellat: Ergo de pane post uerba consecrationis, uel sanctificationis loquitur. Nam panis ante sanctificationem communis panis est, & non sacramentum, nec communicatio corporis Christi. Concluditur diui Pauli autoritate, post uerba consecrationis in cœna Domini panem remanere, & in ipsa actione sacramenti panem porrigi: ut Paulus inquit, Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est: Paulus expressè panem appellat id quod frangitur: igitur panis à consecratione manet. Neq; enim Paulus tam incircumspectè loquutus fuisset, appellando panem, quod iam corpus Christi esset: neq; accidentia panis frangi quisquam sane mentis dixerit.

Prima confirmatio.

Secunda confirmatio: Vnus panis, unum corpus multi sumus, quia de uno pane participamus. Hic spiritus sanctus, uerus uerborum Christi interpres per diuum Paulum, Eucharistiam corporis Christi panem uocat, de quo (inquit) participamus. Concludimus ergo, cum spiritu sancto panis substantiam non tolli, nec mutari quo ad eius substantiam, sed perpetuo manere in sacra cœna Domini. Et qui panis substantiam in Eucharistia uel destrui uel mutari (quod ad substantiam attinet) docent, non solum scripturis diuinis aduersant, sed etiam spiritum sanctum mendacii arguunt, qui panem frangi post uerba sanctificationis uerbis clarissimis testatur. Accedunt & aliæ huius assertionis ex eodẽ Apostolo confirmationes.

Secunda confirmatio.

Quotiescunq; enim commederitis panem hunc, & de poculo biberitis: mortem Domini annuntiabitis, donec uenerit.

3. Confirmatio.

Quisquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.

4. Confirmatio.

Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de poculo illo bibat.

5. Confirmatio.

Ex istis locis Pauli agnoscere docemur, uerum panem ac uerum uinum in sanctissima Domini cœna manere, & nihilominus & corpus & sanguinem Domini appellari.

Epilogus huius nostre assertionis, per Iesum Christum saluatorem nostrum.

Non bibam posthac de hoc uitis fructu. Sunt uerba Christi, post uerba sanctificationis, in cœna Domini, post distributionem sanctificati calicis, & post susceptionem sanctificati calicis. Quibus uerbis declarat se de uera & germana uini natura fuisse loquutum: & non de externa forma, uel accidentibus uini, sublata uel mutata uera uini aut fructus uitis substantia, ut Neoterici dicunt. Fulcitur ergo & munitur nostra fides, quæ panis & uini substantia in Eucharistia asserit, uerbis Christi, Euangelistarumq; & Apostolorum scriptis. Quare à Christo & eius discipulis hæreseos non damnamur, nec ab illorum ecclesia & schola ut hæretici expellimur: quicquid Neoterici in nos tanquam in ho-

Verba Christi perpen-

stes Christi detoneat. Satis ergo esse putamus, nostram fidem Deo approbari, Apostolorum Christi calculo, & per ipsius uerbi certitudinem.

Confirmatio nostrae assertionis, ex appellationibus & nominibus sacramentorum, uel signorum sacramentalium.

Sacramenta apud ueteres ista sortiuntur nomina.

- August.** Apud Augustinum de Catechizandis rudibus, sacramentum signaculum appellatur. Contra Adamantum, in Psalm. 3, De ciuitate Dei lib. 10. cap. 5. Contra Maximum lib. 3. cap. 22, Sacramentum signum uocat.
- Hieron.** Hieronymus lib. 4 in Matth. cap. 26, sacramentum representationem nominat.
- Tertull.** Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, & Bertramus, sacramentum figuram uocant.
- Ambros.** Ambrosius & Chrysostomus sacramentum significationem appellant: de his qui initiantur sacris, lib. 4. cap. 5. & in 1. Cor. 11. 1. Corinth. 10.
- Chrysost.** Chrysostomus in sua Liturgia, sacramenta *ἁγίασμα* uocat. Ex istis nominibus & appellationibus discimus, sacramenta omnia non esse rem ipsam, quarum sunt sacramenta: sed earum rerum ob signacula, signa, representationes, figuras, significationes, & *ἁγίασμα*. Discimus praeterea, quod sacramenta retinent semper earum rerum terrenarum substantiam, ex quibus conficiuntur: Vt baptismus semper retinet aquae substantiam eam, quam prius habuit. Atque ut olim sacramenta ueteris legis earum rerum substantiam retinebant, ex quibus conficiebantur: ut pascha agni immolati substantiam non amisit: circumcisio cultri & carnis, in qua facta fuit circumcisio, substantiam retinebat: ita & Eucharistia panis & uini substantiam non perdit. Commentum igitur huminum est, quod asserit, tantam a Deo inditam uerbis uirtutem, ut prolata & recitata super signa, ipsam signorum substantiam uel destruant, uel in rerum signatarum substantiam immutent. Nam uerba quatenus a ministris ecclesiae sunt prolata, panis & uini substantiam sanctificandi uirtutem non habent: multo minus destruendi, uel immutandi substantiam uim habent. Quia sacramenta non prolatione uerborum Dei per ministrum, sed uerbo ac mandato Dei, uoluntate & institutione Christi sanctificantur: Et in ipsis uerbis nulla inest uis effectrix sanctificandi. Sanctificantur enim creaturae per uerba, mandata & institutionem Domini: ubi haec omnia, cum uerborum prolatione, in sacramentorum sanctificatione & usu una concurrunt. Quod si millesies pronunciantur aut sonarentur haec uerba, Hoc est corpus meum, non obseruatis Christi Domini institutione & mandato de distributione panis ad ceteros, qui una cum ministro communicent: nihil efficiunt illa uerba. Ideo in Missa, ubi uerba Christi praeter & contra mandatum Dei (non obseruata legitima Christi coenae institutione) proferuntur, nihil efficiunt: nec panis, nec uinum in Missa, pro sacramentis corporis & sanguinis Christi agnosci debent. Verba Christi ad sanctificationem creaturarum ualent, & sacramenta constituunt, ubi ipsa cum Dei mandato, Dei uoluntate, ac Christi institutione concurrunt: tunc uerba sanctificandi uim & uirtutem habent, non a seipsis, nec ab illo qui ea pronunciat: sed a Deo, qui ad sacramentorum sanctificationem huiusmodi uerba proferri iusserat, ut non solum creaturae sanctificarentur, sed distribuerentur, & sumerentur a fidelibus iuxta Christi institutionem: quod per uerba & sacramenta, mysterium mortis ac redemptionis Christi uere intelligerent: cui si ex animo crederent, ab omni peccatorum labe purificarentur. Sed isti Neoterici parum recte de uerbo Domini iudicant. Vbi enim Christus de uerbo predicato & credito loquitur, illi de uerbo pronunciato aut recitato intelligunt, quasi sic uim & uirtutem habeat a Domino sanctificandi: quod est absurdissimum, ut August. pulchere

Quomodo sanctificatur sacramenta.

Panis et uinum in missa non sunt sacramenta corporis & sanguinis Christi.

Error papistarum in uerbo. August. Tract. in Ioan. 80.

pulcherrimè testatur. Vnde ista (inquit) uirtus aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi faciente uerbo: non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso uerbo, aliud est sonus transiens, aliud uirtus manens, &c. Ideo, inquit, uerbum fidei est quod prædicamus, & uerbo fidei consecratur baptismus. Et ut Chrysost. ait, uirtus Euangelij non est in figuris literarum, sed in intellectu sensuum. Appositissime igitur patres ut huic errori transubstantiationis occurrerent, sacramenta signacula, signa, figuras, representationes, & id genus alia uocant: ut cum illis rerum terrestrium inuolucris, mentes ritè utentium ad res ipsas cœlestes & significatas eueherent: rerum terrenarum substantiam in sacramentis non tollentes, nec mutantes, sed illarum substantiam, rerum cœlestium signa & oblationes esse affirmantes. Et sacramenta, quamuis res cœlestes obli- gnet, nec in ipsas, uel in ipsum Christum migrare unquam docebant.

Chrysost. in
Matth. cap 23.
Verbo fidei cō
secrantur sacra
menta.

*Confirmatio nostræ assertionis, ex natura & conditione sanctificationis creaturarum pa-
nis & uini in cœna Domini per spiritum sanctum.*

Verba quibus utitur spiritus sanctus, & quibus Dei sacramenta fiunt, adhibent atq; asciscunt res terrestres panem & uinū, in sacrum usum & finem, ex mandato Dei & Christi institutione, & corporis & sanguinis Christi nomine creaturas panis & uini induunt: ut iam non sit communis panis & commune uinū, sed ut per mandata Dei & Christi institutionem sacramenta corporis & sanguinis Christi sint mysteria nostræ redemptionis, in illius corpore super crucem morte sua nobis perquisitæ. Hoc est quod Paulus ad Corinth. dixit, Poculum cui benedicimus, nonne communicatio corporis Christi est? Poculum Dei consecrare in sacramentum sanguinis Iesu Christi: ita ut uinū, eius induat nomen, cuius est sacramentum: sed non mutetur in eius substantiā, cuius est sacramentum. Vinū tanquam signum uel sacramentū sanguinis Christi, uini semper retinet substantiam: & signum non induit rei signatæ naturam & substantiam, sed substantia uini eadem remanet quæ fuerat antea. Accedit autem post sanctificationē alius augustior & magnificentior usus & finis uini, quam antea: citra uini substantiæ facturam aut substantialem mutationē, quam Neoterici fingunt. Nam spiritus sanctus, uerbum Dei, & Christi institutio res terrestres cōsecrant, ad res cœlestes testificandum, approbādum, & obsignandum: sed res terrestres, quoad illarum substantiam, nunquā in rerum cœlestium naturas aut substantiam migrant uel conuertuntur. Vt agnus paschalis res terrestres, spiritu sancto & mandato diuino, ad testificandam, approbandam, & obsignandam gloriosam populi Dei liberationem ab Aegypto institutus erat, sed in ipsam transitus substantiam & naturam non migrabat. Sic omnia Iudeo- rum sacrificia, cum res essent suæ natura terrestres, mandato & uerbo Dei, ad significandam, testandam & obsignandam expiationem peccatorum in Christo uenturo, instituta erant: in Christi tamē naturam & substantiam, mandato & uerbo Dei, nunquā transierūt. Mentium ergo planē, & peregrinis ac emen- titis laudibus uerbum Dei extollunt, qui uerbo Dei ultra uim sanctificandi, ad- monendi, & obsignandi gratiam Dei in sacramentis attribuunt. Deus uniuersa olim ex nihilo per uerbū suū creauit: sed illud uerbum nō erat sonus transiens, sed ipsius Dei filius ex eadem hypostasi & substantia patris. Moyses per uerbum Dei, aquas Aegypti in cruorē, solis splendorem in plusquam Cimmerias tenebras permutauit: & Petrus claudum erexit in pedes, sed non per uerbum recitatum, dictum, aut prolatum, sed potentia illius & uirtute, cuius munereungebatur. Præterea nusquam legimus in scripturis sanctis de transubstantiatione, aut conuersione alicuius substantiæ in aliam substantiam, quin statim mutata priore substantia, in aliam substantiam mutata simul fuerint prioris substantiæ.

spiritus sanctus
& uerbum con
secrant res ter/
restres in sacrū
usum.

1. Cor. 10.
Poculo benedi
cere quidē

Substantia nus
quam mutatur,
quin pariter mu
tetur accidentia.

substan-

Aquæ Aegy/
ptiorum in san/
guinem uersæ.

Operum Dei,
rerumq; produ/
ctarum uaria
consideratio.

substantiæ forma & accidens, nec unquam manebat posterior substantia sub
prioris substantiæ forma. Vt Nilus in Aegypto amisit unâ cum priore substan
tia aquæ, priorem aquæ formam, & cætera aquæ adiacentia: costa Adami in
mulierem facta, & substantiam & formam costæ reliquit. Sic Moïsis uirga, uersa
in serpentem: & aqua in uinum conuersa à Christo, unâ cum interitu & muta
tione prioris substantiæ aquæ, posterioris substantiæ uini formam & adiacen
tia induit, ita ut admiraretur architriclinus aquam uinum factam. Opera Dei
ergo & sacramenta altius consideranda ueniunt ab ijs, qui Deum autorem in
his quæ facta sunt, agnoscere & laudare cupiunt. Sunt enim quædam opera,
quæ Deus ex nihilo produxit: ut cælum & terra, atq; ea quæ primordia erant
& primaria seminaria eorum quæ iam extant. Illa fide intelligimus fuisse apta
ta, per patrem, mediante filio & spiritu sancto. Et quemadmodum intelligimus
omnia in principio fuisse ex nihilo creata: sic illorum stupendam & admiran
dam creationem admiramur, quod iam sint quæ antea non erant, & quod Deus
ex nihilo sua ineffabili potentia ea produxerit. Sunt quædam opera Dei quæ
fide intelligimus fuisse facta: at non ex nihilo, sed ab alia priore existenti substan
tia: ut primam mulierem à Deo ex costa Adami factam, serpentem ex uirga
Moïsis, sanguinem ex Aegyptiorum aquis, uinum ex aqua in nuptijs factum.
Hæc fide etiam intelligimus à Deo facta, ubi prioris substantiæ naturam cog
noscimus sublatam, & nouam creaturam ex præexistenti materia subsistere,
prioris substantiæ destructionem agnoscimus, & posterioris existentiam ad
miramur. Hæc etiam omnia per uerbum Dei facta sunt, non per uerbum pro
latum, recitatum, aut literis sculptum: sed per uerbum quod est filius Dei, & ip
sa imago & character substantiæ Dei patris. Alia sunt opera Dei facta per uer
bum, id est filiū Dei, quæ non constant ex creatione existentis substantiæ mutata
in aliam substantiam: sed quando quod prius suo uitio spurcum, tetrum, mor
tuum & pollutum erat, ope diuina instauratur. ut mortuum cadauer Lazari
ope diuina uitæ erat restitutum: animæ etiam quæ uitijs & peccatis iacent se
pultæ, ope spiritus sancti in sanguine Christi purgantur. Corporis resurrectio
nem, uel ad uitam restitutionem fide intelligimus: & quia hoc rationi & exter
nis sensibus constat, factum admiramur. Animæ purgationem & resurrectio
nem à peccatis, fide credimus, & gratias Deo agimus: sed quia hoc sensibus non
constat factū, non admiramur. Sunt alia opera Dei, quæ per uerbū, id est Dei fi
lium, & uerbū simul prolatum sunt facta: ubi creaturæ nec in materia nec for
ma mutantur: sed in alium usum & finem per Dei uerbum applicantur, quem
à sua natura non habuerunt. Huiusmodi opera fide per uerbum intelligimus,
sed non admiramur: quandoquidem istorum operum efficacia & dignitas, cir
ca animum utentis per fidem uersatur. Et non subest iudicio rationis, uel usui
sensuum, quamuis aures sonitum uerborum audiant, oculi elementorum frac
tionem & distributionem cernant, & gustus ueram elementorum naturam
diudicet. Ex isto ordine sunt opera Dei quæ Sacramēta uocant: ut in baptismo
spiritus sanctus per uerbum prolatum & elementarem aquam, in animo per fi
dem operatur remissionem peccatorū, & baptizati acceptionem & confir
mationem in gratiam & fauorem Dei: in cœna Domini spiritus sanctus per uer
bum & externa elementa panis & uini, recipiētis animum per fidem, corpore
& sanguine Christi, uel potius omnibus meritis & bonis in morte sua nobis
partis, pascit ac refouet. Sed hoc opus Dei nullas creaturas de nouo producit,
nec creaturas panis & uini circa quas tanquam elementaria organa uersatur,
in alias mutat substantias: sed saluis & reseruatis panis & uini pristinis substan
tijs, ea in alium usum & finem destinat. Ex quibus qui fide sunt participes,
non solum panis & uino elementari communicant: uerum etiam de corpore &
sanguine Christi, quorum panis & uinum (per opus Dei) sunt sacramēta, par
ticipiant.

ticipant. Et quia circa elementa panis & uini nulla substantialis mutatio est
 facta, sed omnium sacramentorum mysteria, dignitates & fructus circa animum
 fide recipientis & rite ministrantis uersantur: intellectum capimus, & fruimur
 promissionibus Dei & sacrorum sacramentorum rebus significatis, quæ nos
 Christo & Christum nobis conglutinant & consociant. Ideo est quod Augu-
 stinus miracula nulla admittit in Eucharistiæ sacramento. eius uerba sunt hæc:
 Sed quia hæc hominibus nota sunt, quia per homines fiunt, honorem tanquam
 religiosa possunt habere, stuporem tanquam mira non possunt. Abutuntur er-
 go populo Dei, et eius ecclesie periculose imponunt, qui panis & uini substan-
 tiæ destructionem uel mutationem in coena Domini docet, per uerbum Dei
 miraculose. nam August. constanter testatur, religionē circa panem & uinum
 ob Christi institutionem fieri: sed miraculum aut stuporem circa Eucharistiæ
 sacramentum fieri pernegat. Et uerissimum est quod Augustinus dicit, nullum
 esse in coena Domini stuporem aut miraculum. Miraculum enim est, quod na-
 turam excedit, & rationis superat iudicium: ita tamen, ut quando sit factum, sem-
 per fiat & appareat in his rebus, quæ sub sensum & rationis iudicium cadunt.
 Vt miraculum formatae mulieris ex costa Adami, aquæ Aegypti mutatio in
 sanguinem, uirgæ in serpentem, uirginis partus, & omnium creaturarum exi-
 stentia & productio ex nihilo. Omnia ista præter naturam et supra rationis iu-
 diciū fuerunt creata: sed postquam sunt facta, non solum sub rationis, uerum-
 etiam sensum naturalium iudicium cadebant. Discrimen igitur seruandū est
 inter ea opera Dei quæ fide intelligimus facta, & stuporē seu admirationem,
 ut mira & inusitata excitant & ea opera Dei quæ fide intelligimus, & nullum
 horrorem, admirationem uel miraculum rationi & sensibus asserunt. Sub prio-
 re autem operum Dei genere continentur omnes creaturæ Dei ex nihilo crea-
 tæ, ut cælum, terra, aër, mare, & quæ in principio Deus ex nullis præexistenti-
 bus materijs produxit: uel illæ creature, quæ ab alijs creaturis præexistentibus
 originem duxerunt, ut Eua ex costa Adami, serpens ex uirga, cruor & uinum ex
 aquis, & huius generis quàm plurima. Vtriusque generis opera quæ a fide perdi-
 cuntur & intelliguntur, rationi & sensibus admirationem & horrorem indu-
 cunt: uel in hoc, quod ex nihilo originē suam uirtute diuina traxerit, uel quod
 supra & præter rationis iudicium, ex præexistentibus materijs contra naturam
 humanæ & corporis sensibus hæc intulerunt: fidei uero nostræ (quæ circa ea
 solum uersatur quæ rationis nostræ excellentiam & dignitatem, sensuumque no-
 strorum perspicuitatem transcendunt) inferre non poterunt. Ideo Paulus in-
 quit: Per fidem intelligimus perfectā fuisse seculū uerbo Dei. Non dicit, per fi-
 dem miramur uel obstupescimus, perfectā fuisse uerbo Dei. Nam quemad-
 modum Dominus ipse ob suam immensam sapientiam, nullum opus quod sit
 in cælo uel in terra admiratur: sic & uera fides (quæ est illius donum in nobis)
 nihil in operibus Dei admirat: sed discit, agnoscit, amplectitur, & gratias om-
 nipotenti creatori agit. Miraculum ergo rationi & sensibus, post introductum
 peccatum, horrorem & admirationem intulit (ubi ante peccatum Adam non
 obstupuit ad creaturas, sed commodè singulis nomina attribuit) non Deo ipsi
 uel fidei nostræ, eius in nobis muneris. Et ubi horror uel admiratio facti, ratio-
 nem & sensus non mouent, miraculum propriè uocari non potest. Qui igitur
 in coena Domini panis & uini substantiam, per miraculum transubstantiari in
 substantiam corporis & sanguinis Christi affirmant, illud miraculum rationi
 & sensibus prodant & manifestēt, & tunc miraculum omnes facile agnoscant
 & amplectentur: sed præexistentem panis & uini substantiā, à sanctificatione
 semper remanere ut antea, ratio iudicat, sensus arguunt atque conuincunt. Nec
 uero sumus humano premendi testimonio, ut id asseramus in sacra Domini
 S coena,

August. de tri/
 nit. lib. 3. cap.
 10.

Miraculū quid.

In coena Domi-
 ni nullū est mi-
 raculum.

*Vis & poten-
tia uerbi diuini.*

cœna, quod sacræ literæ & sanctorum patrum scripta condemnant. Nam hæc tenus perspicua euicimus demonstratione sapientissime, euincemusque posthac semper, transubstantiationem panis & uini in cœna Domini, esse contra sacras scripturas & sanctorum patrum testimonia: modo citra causæ prejudicationem, & absque omni amarulentiâ & odio, & patienter audiamur. Sed cum de uirtute uerbi Dei ulterius paululum progrediendum sit, necessarium fore duxi, ut illorum impudentia obstruam ora, qui dicunt, uirtute uerborum Christi, panis & uini substantiam in cœna Domini uel penitus tolli, uel in ipsam corporis & sanguinis Christi substantiam transmutari. Primum, uis uerbi Dei ac potentia, quatenus est ipse Dei filius coæternus ac coequalis patri, nihil produxit ex nihilo uel ex præexistenti materia, quam nudas & simplices creaturas, quod ad illarum substantias attinet. Et hominem quem ex limo terræ plasmavit, ad imaginem suam fecit, & illum tamen ut Deum & hominem sibi in personali coniunctione & unitate non associauit: sed ut multis præclaris plasmatoris donis imbutus, creaturæ tantum seruaret dignitatem, & altius non aspiraret, sub periculo tremædi Dei iudicii & iræ. Ecce summam uim ac uirtutem uerbi Dei, scilicet patris omnipotentis, filij, & spiritus sancti, creaturas tantum producentem. Vnde ergo illa uis & uirtus uerbi à paffo prolata, ut ex creatura panis & uini talem conficeret creaturam, quæ Deo altissimo in communione, coniunctione & unitate personali communicaret: ita ut quod heri uel nunc tertius creatura esset panis, nimirum iners & rationis expertus, hodie per quinque uerborum prolationem & efficaciam Deus fieret & homo unitate personalis? Quis unquam talia audiuit? Quis hæc uel narrando non obstupesceret? Quis credat plus posse fieri per uerba Christi ab hominibus prolata, quam à Christo ipso? Christus uerba sanctificationis, circa panem & uinum in usu cœnæ Domini efferendo, panis & uini substantiam corpus & sanguinem suum appellauit: Neoterici uerba sanctificationis circa panem & uinum in Romana missa efferendo, sub panis & uini accidentibus corpus & sanguinem Christi constituunt. Christus uerba sanctificationis circa panem & uinum efferendo, panis & uini substantiam in sacramentum corporis & sanguinis sui consecrauit, & elementorum panis & uini substantiam non abstulit: noui Christiani uerba sanctificationis circa panem & uinum efferendo, panis & uini substantiam subuertunt. Christus uerba sanctificationis circa panem & uinum efferendo, panis & uini substantiam ita in sacramentum corporis & sanguinis sui consecrauit, ut memoria essent & recordatio corporis sui immolati, & sanguinis sui super crucem in remissionem peccatorum effusi: Neoterici uero uerba sanctificationis circa panem & uinum efferendo, panis & uini substantiam ita consecrant, ut re ipsa sint corpus & sanguis Christi, imò sacrificium pro peccatis uiuorum & mortuorum. Cōferamus igitur nouissima primis, Christum tonsis Romanis: Christi institutionem sacræ cœnæ, incantationibus papistarum, quibus ementita sua sacra peragere se confingunt. Si id fecerimus, diuinam literarum & sanctorum patrum testimonijs, facile intelligemus, missam Romanam non plus commercij cum sacra Domini cœna habere, quam lucem cum tenebris, Christum cum Belial, præstigiatorum incantationem cum ipsa ueritatis perspicuitate, & splendore. Salomon quidē dicit: Non est sapientia, prudentia & consilium aduersus Dominum. Si ergo spiritus sancti sapientia, prudentia & consilium præualerent (ut apud omnes pios præualere deberent) præstaret ut Romanis sacris relictis, ad ueram Christi Domini cœnæ institutionem iuxta uerbum illius accederemus. Nam quod ipse in sacra sua cœna fecit: ut nos faceremus mandauit. Obtemperandum igitur est illius imperio: & ut Salomon dixit, Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui, Christi institutio in causa Eucharistiæ nobis satis esse debet: id autem optimum

optimum & sanctissimum, imò perfectissimum quod ipse fecit. Quis enim *Christi actio*
 cum Christo, uel sanctorum sanctissimus, pietate & sanctitate est conferen- *perfectissima*
 dus? Quis ei uel Angelorum præstantissimus dignitate, & uetustate tempo- *nobis regula.*
 rum est comparandus? Quæ nam ecclesia, & si illius sanguine sine macula &
 ruga fuerit, consilio & religione ei præferenda? Nonne omnes qui sana men-
 te sunt præditi, nouerunt, quod qui Christi ac Dei religionem postponunt,
 hominisq; sapientiam, consilium, prudentiam, terminos, limites, fines & usus
 anteferunt, quicq; ipsissimam Christi institutionem, doctrinam & distributio-
 nem sacratissimæ coenæ negligunt atque contemnunt, & ad hominum com-
 menta sese conuertunt: digni sunt, ut omni errore & uertigine maligni spiri-
 tus, ad quasuis imposturas & deceptiones impellantur? Quis autem non ui-
 det, omnes qui ista faciunt, qualemcūq; catholicæ ecclesiæ fucum prætendant, *Missa.*
 de toga ad pallium, uel ab equis ad alinos (ut aiunt) descendere? Nam missa
 Romana, etsi superstitiosè multam religionem ostendet: indigna est ut pro
 mortua umbra, uel nuda figura sacratissimæ Domini coenæ habeatur. Christi
 uerò institutio, ueram mortis Christi recordationem & memoriam reddit, ac
 renouat: Et ob oculos rectè utentium, fidelissimè semper eandem proponit
 atque depingit. Consilium ergo & mandatum Christi, in sacra coenæ actio-
 ne obseruemus, ne illius institutionis terminos & fines transgrediamur. Si au-
 tem id fecerimus, illius mandatorum præsidio ab omni errorum periculo in-
 columnes seruabimur: quidquid impiorum fremitus & furor, contra nos deiq;
 ueritatem moliantur. Nam hoc omnibus persuasum esse cupio per Christum
 Iesum, postquam ueritas uerbi Dei & ueræ Christi ecclesiæ ad modicum
 temporis spacium acerbissimè ab hostibus Euangelij necata fuerint: è mor-
 tuis denuò resurrecturas gloriosius, & regnaturas cū Christo in perpetuum.
 Meminerimus quod semen Abraham, quod Christus semel in utero beatæ Ma-
 riæ uirginis mystico spiritus sancti spiramine assumpsit, nunquam abiecit: quic-
 quid mundus, mundi q; principes, sapientes & prudentes, erga illum conspi-
 rassent: sed in ipsa mortis tyrannide & imperio, sibi seruauit nostram naturam,
 quam tertio die à crudeli mortis funere uitæ restituit, & paucos post dies coe-
 lo gloriose intulit. Sic & nos, si uolumus esse pñ, eius uerbi synceritatem, & sa-
 cramentorum puritatem, quam ab illo suscepimus, semper retinebimus saluam
 & incolumè: quicquid mundus, diabolus, uel infernus ipse, contra nos agita-
 uerint. Meminerimus præterea, quod quicquid Christus in ueram corporis
 & sanguinis sui substantiam semel accersiuit & adiunxit, uera fuit caro, uel ue-
 rus illius sanguis: & quia uera caro & uerus sanguis, animæ coniuncta, unam
 personam Dei & hominis cōstituebant. Et hanc substantiam corporis sui uel
 nunquam deposuit, uel ut corporis illius organici partes & substantiam de-
 posuit: ut sacrum cruorem de cruce ex latere eius perfosso, et corpus ex angue
 à recessu animæ sepulturæ reliquit. Si ergo uerborum sanctificationis uī ac po-
 tentia, Christus panem & uinum in sacra coena corporis sui & sanguinis sub-
 stantiam effecit: uel isti Neoterici uī & uirtute uerborum sanctificationis in
 Missa, panis & uini substantiam in corporis & sanguinis Christi substantiam
 transubstantient aut conuertant: necesse est, ut Christus illam substantiam ex
 pane & uino factam, semper retineat, ac nunquam deponat. Sed ita seres ha-
 bet, ut panis ille quem Neoterici in corporis Christi substantiam cōuerti asse-
 runt, si nimis diu à consecratione reseruetur, putrescat, & in uermium substan-
 tias transire uideamus. Et aliquando legimus eundem panem sacrum fuisse
 combustum, & ex illius substantia cineres fuisse relictos: ut Cyprianus in ser- *Cyprianus in*
 mone de lapsis testatur. Ergo euincitur ipsa experientia & sensuum iudicio, *sermone de*
 ex panis sacri substantia cineres gigni. Concluditur ergo, illam panis substan- *lapsis.*
 S ij tiam

tiam nunquam realiter & substantialiter in corpus Christi fuisse conuersam. Nam Christus aliquam partem corporis sui organici uel nunquam deposuit, uel in materia & forma sui organici corporis illam partem deposuit: ut uerus sanguis e latere perfosso de cruce effluxit, & uera caro Christi in sepulchro tri duo iacuit. Vera autem caro & uerus sanguis Christi ex combustione panis sacrati, in cineres nunquam transeunt: nisi uelint Neoterici contra scripturas, carnem Christi uidere corruptionem. Panis est ergo substantia, ex qua cineres in combustionem gignuntur: & non substantia corporis Christi, quæ corrumpi non potest: nec panis accidens, ex quo substantia alterius rei emergere nequit. Sed Neoterici cum uident se undiq; premi, & uerbum Dei clarè, imò clarissime panem semper seruari post uerba sanctificationis, & uerum panem frangi in sacra cœnæ Domini actione testari, ut apud Paulum: Panis inquit, quem frangimus, non ne communio corporis Christi est: & quod Christus uerā uini substantiam post uerba sanctificationis remanere cōstanter affirmet, dicens, Non bibam posthac de hoc genimine uitis: cumq; uident sacramentorum appellationes & nomina à patribus indita, nullam posse elementorum destructionem admittere, sed per Christi institutionem, mandatum & uerbum, elementa sacramentorum tantum in excellentiorem & augustiorem usum & finem euehi: & præterea, cum in illorum transubstantiationem & elementorum destructionem uident non solum uerbum Dei, sanctorum patrum testimonia, sed etiam scholas philosophorum & dialecticorum conspirare: in omnes sese uertunt formas, ut errorem transubstantiationis defendant. Nunc uerba Christi, Hoc est corpus meum, proferunt, quibus panis substantiam tollere conantur: sed ubi ostenditur, Christum non panis substantiam sustulisse, sed panem ipsum uocasse corpus suum, & quod panis substantia uirtute Christi in sacramentum corporis sui transijt, absq; omni panis substantiæ destructione & mutatione: tunc ad miracula cōfugunt, & miraculose panis & uini substantiam in corpus & sanguinem Christi mutatam fingunt. Sed postquam illis ostensum fuerit, nullum in sacramēto extare miraculum, miraculi presidio destituti, ad patres & ad consensum Catholice ecclesiæ, tanquam ad sacram anchoram, se conferunt. Sed hoc impudenter suo more faciunt, & sibi uindicant quod nostrum est: ut posthac ex testimonijs sanctorum patrum omnibus pijs constabit. Sed prius ad scholam Dialecticorum.

*Confirmatio nostræ assertionis ex scholis
Dialecticorum.*

- 1 Christus in sacra cœna post uerba sanctificationis fructum uitis dedit: Ergo uinum (nam fructus uitis & uinum sunt synonyma, quæ uni rei tribuuntur) a definitione, seu interpretatione nominis ducitur argumētum. Nam fructus uitis non est (ut Neoterici fabulantur) accidens uini, sed uini substantia, quæ est subiectum, in quod accidentia uini cadunt: nempe color uini, gustus uini, odor uini, & eiusmodi. Et cum Christus sanguinis sui effusionem in remissionem peccatorum, per poculum præsignare uoluerit: uini substantiæ, ori recipientium sacrum illud poculum admovebat: cui scilicet substantiæ, tanquam proprio, accidentia uini uel fructus uitis innitebantur. Quæ si in aliquo subiecto sese non suffulcirent, omnino per se non consisterent. *ὁ νόστος* ergo & uera uini *ὁνομα* ex Christi uerbis in Eucharistia semper manet.
1. Cor. 10. 2 Panis in sacra cœna Domini post uerba cōsecrationis (inquit Paulus) frangitur: Ergo panis in sacra cœna Domini semper manet. Argumentum ualet à sufficientis testimonij autoritate. Et etiam ab accidenti panis, ad suum subiectum, cui fractio innititur. Nam quamuis fractio non sit natium accidens panis, sed accessorium & extrinsecus opera ministri in sacra cœna ad panem accedit.

cedit, tamen quando actu frangitur, fractio illa est panis accidens, non solum accessorium, uerum etiam inseparabile.

3 Fructus uitis qui bibi solet, est uinum: sed hic fuit fructus uitis qui bibebatur, uinum ergo fuit. Non bibam posthac, &c. Argumentum tenet ab adiacentibus, aut accidentibus inseparabilibus.

4 Panis in sacra coena gustum seruat panis, speciem panis, odorem panis, latitudinem, longitudinem & quantitatem panis: ergo est panis. Argumentum constat ab adiacentibus naturalibus panis, ad subiectum panis.

5 Panis in sacra coena tam ante uerba consecrationis, quam post, seruat materiam panis, ut inquit Paulus 1. Cor. 10. & formam: ergo est panis. Argumentum ualet a causa materiali & formali, ad subiectum existens.

6 Si panis & uinum diu seruentur a consecratione, corrumpuntur, panis in uermes & situm transit, uinum in acetum. Ideo tempore Origenis reliquiae comburebantur: & nunc cautela Missae panem sic corruptum, & uinum quod acescit, comburi praecipiunt: ergo sunt panis & uinum quae corrumpuntur & comburuntur. Argumentum tenet a destructione natiuorum adiacentium, ad destructionem subiectorum, quibus adiacentia illa inseparabiliter insunt. Existis constat, fidem nostram quam in causa coenae Dominicae defendimus, non solum Christum habere assertorem, ac gloriosum Apostolorum testimonium, qui sparsim in suis scriptis panis & uini nomen & substantiam retinent ac docent in ipsa sacrae coenae actione (ubi Christus uinum uocat fructum uitis, & Paulus panem dicit frangi) uerum etiam dialecticorum argumentis illam habemus ratam atque confirmatam: ita ut in hac parte nec Christi theologiam, nec ipsam dialectices censuram offendamus.

Confirmatio nostrae assertionis ex indicio brutorum animantium.

Mures panem illum a sacrificiis reseruatum saepe rodunt. Ideo cautum est decretalibus legibus, ut panis ille in pixide (obsignata pixide) diligenter seruetur. Praeterea cautum est, ut si panes ad situm tollendum, ad solem uel gratum aerem exponantur: sacerdotes illos rete muniant, ne a uolucris coeli deportentur & deuorentur. Sed bruta animalia huiusmodi iniurias corpori Christi inferre non ualent: Ergo quod roditur a muribus, & deuoratur a uolucris coeli, non est corpus Christi, sed uerus panis, & uera panis substantia.

Confirmatio nostrae assertionis a rebus inanimatis.

Ignis tempore Origenis & Esichij, & tempore Cypriani (ut constat in sermone de lapsis) panem consecratum consumpsit, relictis ex pane cineribus. Aer, si nimis diu panis seruetur, eum inficit & corrumpit: quemadmodum uinum acescit nimis diu seruatum.

Si panis sanctificatus in aquam incidat, fertur, ac in superficie natat. Si panis in terram cadat, citius corrumpitur, ut communis panis: Ideo cautum est papistarum legibus, ut panis a missatoribus relictus, in eminentiori loco reponatur, ut immunis a corruptione reseruetur. Ignis panis substantiam agnoscit, & quod humidum est euaporari facit, quod uero siccius est relinquit, nempe substantiam panis in cineres redactam. Aer panis substantiam etiam agnoscit, quam inficit & corrumpit, si diu seruetur. Aqua panis substantiam etiam agnoscit, quam in superficie desuper sustentat. Et terra panis substantiam agnoscit, & citius corrumpit, quam si a terra sustolleret. Hinc constat cum uerbo Dei, tum scholis dialecticorum, atque brutorum animantium indicio, nec non elementorum inanimatorum effectis, manere panis substantiam, nostraeque fidei sinceritatem stabiliri. Aduersarij igitur nostri, transubstantiationis panis & uini in Eucharistia assertores, & Christum ipsum, Euangelistas, atque Apostolos, habent aduersantes: & sacramentorum etiam nomina, dialecticorum scholam, bruta animantia, ac ipsa denique elementa.

*Alia confirmatio nostrae assertionis, ex autoritate
sanctorum Patrum.*

*Ireneus aduer/
sus Valentinum
lib. 4. cap. 34.*

Ireneus: Sed & suis discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, cum qui ex creatura panis est, accepit, & gratias egit, dicens, Hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui est ex creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est. Irenæus hic testatur, panem & uinum à Christo in sacramenta post uerba sanctificationis discipulis distributa fuisse, quod ad substantiam attinet: tales creaturas, quales in nostris mensis communiter ministrari uidemus. Et in eodem libro idem docet his uerbis: Offerimus enim ei quæ sunt eius, congruenter communicationem & unitatē prædicantes carnis & spiritus. Quem admodum enim qui est à terra percipiens uocationem Dei, iam non communis panis, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cœlesti. Hic Irenæus non solum sensu, sed etiam uerbis, cum Christo Iesu saluatore nostro idem dicit. Christus panem in sacra cœna corporis sui appellatione honorauit, dicendo: Hoc est corpus meum: Irenæus dicit, panis qui à terra est, percipiens uocationem Dei. Christus dixit, Hæc facite in memoriam mei, ubi panem in sacrum usum, uidelicet mortis eius recordationem accommodauit. Irenæus inquit, iam non communis panis est, sed Eucharistia. Christus dixit de pane, Hoc est corpus meum. Irenæus idē dicit, sed alijs uerbis: Eucharistia constans ex duabus rebus, terrena & cœlesti. Christus panem fuisse & corpus suum asseruit: Irenæus panem dicit à consecratione rem esse constantem ex re terrena & cœlesti. Christus dixit de pane, Hoc est corpus meum quod pro uobis frangitur, ubi spirituales & sacramentales conuersionem panis in corpus suum tradendum asseruit. Irenæus eandem spirituales conuersionem panis in corpus Christi exprimit, sic inquit: Et corpora nostra percipientia Eucharistiam iam non sunt corruptibilia spem resurrectionis habentia. Vnde constat, non aliam esse mutationem panis & uini in Eucharistia, quam nostrorum corporum Eucharistiam percipientium in immortalitatem: nostra autem corpora Eucharistiam percipientia re ipsa, quoad corporis substantiam, non sunt immortalia. Quare ex Irenæo recte concludimus, quo ad substantiam panis in Eucharistia, nullam esse mutationem: sed ut nostra corpora, quantum ad spem futuræ resurrectionis attinet, sunt immortalia: ita & panis in Eucharistia, quantum ad contemplationem fidei attinet, est ipsum corpus Christi. Irenæus uixit circa annum Domini 150.

*Iustinus Mart.
Apolog. 2.*

Iustinus Martyr dicit, cibum & potum in Eucharistia in nostram carnem & sanguinem conuerti, & quod nostra corpora alant. Quod si panis & uini substantiam uerba consecrationis tollerent (ut Neoterici dicunt) haud dubie in Eucharistia corpora nostra non alerentur. Corpus enim Christi nostram carnem non pascit, nec in nostrum corpus conuerti potest. Nam si hoc fieret, non solum σαρκοφάγοι essemus, uerum etiam corpus Christi per nostri corporis corruptionem uideret & pateretur corruptionem. Quæ enim corpora nostra pascunt, in corporis nostri substantiam conuertuntur, & cum corporibus nostris fiunt corruptibilia. Multa alia præclara habentur apud hunc sanctissimum uirum, de perpetua panis & uini existentia in Eucharistia: sed quia illius opera iam mihi defunt, illum candido lectori commendo: à quo plus discat, qui plura hac in re discere cupit. Et hoc in me recipio probandum sub periculo capitis, sanctum patrem ac martyrem Iustinum, asserere panis & uini substantiam in Eucharistia post uerborum sanctificationis prolationem, in ipsa cœnæ actione semper manere: sit liber iudex. Iustinus uixit circa annum Domini 200.

*Origenes in
Mat. cap. 15.*

Origenes idem testatur, materiam panis nihil prodesse, uerum in uentrem

tem uadere, & per secessum exonerari, sed uerbum Domini supra panem prolatum prodesse. Hæc & multo plura apud Origenem, contra errorem transubstantiationis panis & uini, à studioso lectore reperiri possent, modò pio & candido animo illius opera perlustrentur: quæ & ipsemet annotarem, si uel libros meos haberẽ, uel saltem quæ antehac ex eo in meum usum excerpti. Sed quæ dico, uera sunt: ipsum auctorẽ pro iudice appello. Origenes uixit circa annum Domini 220.

Cyprianus inquit: Vini utiq; mentio est, & ideo ponitur, ut Domini sanguis uino intelligatur. Et paulo post: Non bibam amodò ex ista creatura uitis usq; in diem illum, quo uobiscum bibam nouũ uinum in regno patris mei. Et statim sequitur, & uinum fuisse quod sanguinem suum dixit. Et iterum: Per saporem uini redolet sanguis Christi. In capite ferè Epistolæ hæc habetur uerba: Ego sum uitis uera, sanguis Christi non aqua est utiq; sed uinum. Nec potest uideri sanguis eius, quo redempti & uiuificati sumus, esse in calice, quãdo uinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur, &c. Et paulo post: Vnde apparet, sanguinem Christi non afferri, si desit uinũ calici. Et iterum: Quomodo de creatura uitis nouum uinum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris & Christi uinum non offerimus? Metuo ne isti Neoterici cõtra conscientiam & cognitã Dei ueritatem, hanc metamorphosim & transubstantiationem panis & uini defendant. Rogo, Christiane lector, ut uerba Cypriani martyris alta mentis cogitatione perpendas: & uide an quis excogitare poterit aliquid apertius, contra transubstantiationem.

Cyprianus lib.
epistolariũ Epi/
stola 2.

Primum, quod sanguis Domini uino intelligitur. Quæ uerba duò nobis declarant. unum, quod uinum semper manet à consecratione, quo sanguis intelligitur. alterum, quod sanguis Christi re ipsa nõ adest, sed intellectu fidei cernitur. Ita uides diuum Cyprianũ una sententiã binos neotericorum errores subuertere: nempe, uini in cœna cõuersionem in sanguinem Christi, & realem sanguinis Christi præsentiam. Nam, inquit, uino intelligitur sanguis Domini: & non dixit, sub accidentibus uini intelligitur sanguis Christi. Et iterum, Sanguis Domini intelligitur, inquit: & non dicit, sanguis Domini realiter adest.

Secundum. Non bibam ex ista creatura uitis. Perpende. Diuus Cyprianus uinum à uerborum sanctificatione in cœna Domini creaturam uitis appellat, non aliquod adiacens uitis, sed germanam uitis naturam, quæ est uinum. Quid potest dici apertius? & quis tam obcoecatos habet oculos, quos hæc Cypriani sententiã non aperiat? Pergit adhuc diuus Cyprianus in hunc modum: Vinum fuit quod sanguinem suum dixit. Ergo à sanctificatione uinũ semper mansit, uel bis mētitus est Cyprianus. Antea enim, quod in calice est, à sanctificatione creaturam uitis uocauit: nunc uerò uinum esse affirmat. Et ne quis uini ablationem in calice, per uisus deceptionem imaginaretur (quandò quidem uisus iudiciũ, uariæ aliquando illudunt species) subiunxit aliorum sensum, olfactus & gustus, iudiciũ: qui exactius uini naturam expendũt & explorant. Nam color uini nonnunquam homini imponit, aliquando præfrens bonum & generosum uinum, quum sit tenue & dilutum: Et sepe numero uinum ostendit, cum non sit uinum. Ne igitur uini substantiam & naturam in calice sancto abesse putaremus, Cyprianus subiunxit:

4 Per saporem uini (inquit) redolet sanguis Christi. Quia unica sententiã & uini naturam semper tenet in calice, & sanguinis Christi substantiam à calice (quo ad eius substantiam) abesse testatur. Sapor enim uini (inquit) redolet sanguinem Christi: quod fieri nequit, nisi redolentiã uini figuratè intelligatur. Nam sapor uini, non gustum sanguinis, nec sanguinis redolentiã refert: sed quemadmodum gustus uini & uini redolentiã sitim extinguũt, & sitientis ui-

res

res recreant: sic sanguis Christi in cruce effusus, peccatorum sitim extinguit, & sitientis vires redintegrat.

5 Adhuc clariora habet Cyprianus: Sanguis Christi (inquit) non est aqua, sed uinum. Si sanguis Christi sit uinum, Ergo uinum in cena non tollitur. Propterea addit: Non potest uideri sanguis Christi in calice, si desit uinum calici. Iterum utrumque errorem transubstantiationis panis & uini, & realis presentie corporis Christi & sanguinis, subuertit. Primum, quo ad existentiam substantiae uini in cena Domini post uerba sanctificationis, dicit: Non potest uideri sanguis Christi in calice, si desit uinum calici. Ergo nec abesse, nec conuertere in aliam substantiam uinum in cena Domini potest, sed uinum semper manet uinum.

6 Nam si desit (inquit) uinum, sanguis Christi non potest offerri. Sed quomodo uerba diui Cypriani realis sanguinis praesentiam pernegant, in proximo capite (ubi hanc quaestionem tractaui) indicabo.

7 Quomodo (ait) de creatura uitae nouum uinum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris & Christi uinum non offerimus? In hisce uerbis mirum est, quam aperte diuus Cyprianus affirmet, non solum uini substantiam in cena Domini semper remanere, uerum etiam corporalem sanguinis Christi substantiam abesse a cena Domini: & nullum sacrificium propitiatorium, in remissionem peccatorum, in cena Domini offerri. Sed duo posteriora sequentur suis locis. Hoc ad praesens negotium spectat, ut probemus, elementorum substantias nec tolli, nec mutari in sacra cena, sed semper existere. Nam (inquit) si uinum in sacrificio Dei patris ac Christi non offerimus, quomodo de creatura uitae nouum uinum cum Christo in regno patris bibemus? Erubescant igitur Neoterici, & resipiscant, qui alteram partem sacramentorum (hoc est, rem terrestrem) docent uel periri, uel in aliam substantiam transmutari. Cyprianus enim plane testatur, uinum semper manere, et offerri in cena Domini. Multa alia praclarissima hac de re uidere potest diligens lector, si humili & candido animo, discendi cupido, epistolam sancti patris euoluere diligenter uoluerit. Sed si hunc patrem Cyprianum, uel alios quoscunque ueteris ecclesiae scriptores, eo animo euolueris, ut illorum scripta tuo errori stabilendo applies: & ubi apud illos reperieris uini substantiam in calice a sanctificatione remanere, panisque substantiam quae ex ea creatura quae est secundum nos in ipsa cena actione ministrari & distribui: & ubi patres uini & panis nomina semper retinent, tu uel ex tuo cerebro, uel ex scrinio & pectore Neoteri corum, appellationem & nomina panis & uini abijcies, atque panis & uini accidentia uel adiacentia tantum retinebis: Non tu ueritatem sanctorum patrum discis, sed patrum ueritati, quantum in te est, iniuriam facis: & quod peius & periculosius est, ubi sanctorum patrum ueritas a tua malicia uel ignorantia non sit intellecta, tuum errorem altius confirmabit. Nam ut Augustinus ait, panis hominem alit, accipitrem necat. Sol aquilarum oculos uegetat, nostros fauciat inspectus, & obtenebrat. Simples & humiles sanctorum scripta aedificant ac instruunt, callidos & superbos inficiunt ac destruunt. Sic sacra scriptura legentibus sunt tanquam helleborum, quod alio modo cibus est, alio medicamentum, alio uero uenenum. Piorum autem mentes ex sacris literis incredibili afficiuntur uoluptate, & scientia atque doctrina pascuntur. Afflicti, miseri & calamitosi, ex eorum lectione, rerum diuinarum cognitionem, & Dei promissionum certitudinem assequuntur: mali uero ex eorum lectione in deterius merguntur. Qui igitur animum ad sacras literas perdiscendas applicat, illarum testimonij discat, quid Deus a se exigat, quid mandet, quid uelet: & ex illis Dei uoluntate patefacta & cognita, illius mandato obtemperabit, & a ueritatis uia nunquam aberrabit. Qui autem sanctorum patrum scripta pure & syncretiter perdiscere cupit, duo obseruare diligenter oportet. Primum, ut quicquid

Augustinus de
moribus Mani-
chorum lib. 2.
cap. 8.

In prae-
dis patrib. duo
obseruanda.

quid in scriptis patrum inuenerit, iudicio & calculo sacrorum uoluminū subi-
ciat: ac illos ut testes & interpretes diuinorum librorum (& non ut autores
& iudices) legat & audiat. Deinde, qui per sanctorū patrum scripta errorem
sibi eripi cupit: oportet illum (ut est in prouerbijis) crapulā erroris prius edor-
mire. Nam si ad ueterum patrum scripta uigilante animo, & cognoscendī ue-
ritatem cupido non accesserit: oleum perdet & operam. Pergam iam ad reli-
quos patres, qui panis & uini substantiam in Eucharistia manere, semper te-
stantur. Cyprianus uixit circa annum Domini 250.

Theodoretus hæc habet uerba. Volebat enim eos qui sunt diuinorum par-
ticipes, non attendere naturam eorum quæ uidentur, sed propter nomīnum
permutationem, mutationi, quæ fit ex gratia credere. Qui enim quod natura
corpus est, triticum & panem appellauit, & uitem rursus seipsum nominauit,
is symbola & signa quæ uidentur, appellatione corporis & sanguinis honora-
uit, non naturam quidem mutans, sed naturæ gratiam adiiciens. Hic discimus
per lucidē, quod uerba sanctificationis, naturam panis & uini non mutant: sed
quod uerba ex mandato & institutione Christi, creaturis panis & uini gratiā
addunt. Et in secundo dialogo idem clarius testatur ad hunc modum: Neque
enim signa mystica post sanctificationem recedūt à sua natura. Manent enim
in eadem forma, & uideri & tangi possunt sicut prius. Theodoretus inquit panem &
uinum in cœna Domini non exuere suam substantiam, sed retinere ut prius:
ita ut possint à sanctificatione & uideri & tangi, quemadmodum ante conse-
crationem. Idem testatur Gelasius cōtra Eutychen: Sacramēta quæ sumimus
corporis & sanguinis Christi, diuina res est, propter quod & per eadem diui-
næ efficiuntur consortes naturæ: & tamen non desinit substantia panis & ui-
ni. & certē imago & similitudo corporis & sanguinis Christi in actione myste-
riorum celebrantur. Duo affirmat Gelasius: alterum, quod substantia panis &
uini in cœna non desinit esse: alterum uerò quod imago & similitudo corpo-
ris & sanguinis Christi, in sacra actione mysteriorum celebrantur. Quisnam
apertiora desideraret in hac causā Eucharistiæ, quàm Gelasius profert: qui di-
cit, panis & uini substantiam non desinere.

Augustinus hæc habet: Panis ad hoc factus in accipiendo sacramento con-
sumitur. Consumitur panis accipiendo sacramento, ait, non cōficiendo: qua-
re à consecratione panis substantia remanet, quod accipiendo & comeden-
do consumitur. Duo Neotericorum errata hic subuertuntur. Primum, illorum
transubstantiationem rem esse fictam ostendit: dein, uerum panem accipi, &
dentibus teri in sacramento, cōfirmat. Nescio quid apertius dici potuerit, pro
panis essentia in cœna Domini, post uerba sanctificationis. Proferam adhuc
plura testimonia ex Augustino, quæ panis & uini substantiam, semper mane-
re in cœna Domini confirmant. Contra Faustum Manichæum: Noster
autem, ait, panis & calix, non quilibet, quasi propter Christum in spicis & sar-
mentis ligatum, sicut illi desipiunt, sed certa consecratione mysticus fit nobis,
& non nascitur. Ecce, Augustinus dicit, panis certa consecratione fit mysticus:
& non dicit, panis certa consecratione amittit suam substantiam, & fit uerum
& reale corpus Christi. De baptismo contra Donatistas, inquit: Nam quan-
do Dominus corpus panem uocat, de multorum granorum adunatione con-
gestum, populum nostrū quem portat, indicat adunatum: & quando sangui-
nem suum appellat, de botris atq; acinis multis expressum, atq; in unū coactū,
gregem item nostrum commixtione adunatæ multitudinis cōpulatum. Hæc
uerba Augustinus recitat ē Cypriano: quæ si diligēter perpenderentur à Neo-
tericis, citō errorem suum deponerent, & ueritatem agnoscerent. Quid enim
desiderāt amplius? Augustinus dicit, Christum corpus suum panem uocare:

T quare

Theodoretus
dialogo 1.

Gelasius.

August. de trini-
tate Dei lib. 3.
cap. 10.

Lib. 20. ca. 12.

Lib. 7. cap. 50.

quare abhorrent Neoterici ab hoc loquendi modo, & nouum fingunt: scilicet, Panis non est corpus, sed destructa panis substantia, sub specie & forma panis corpus Christi latitat. Hæc loquendi forma nusquam in scripturis sanctis, nec apud patres primitiue ecclesiæ inuenitur: sed tantum apud Neotericos scholasticos. quorum scripta si cum scripturis sacris & ueteribus patribus conferantur, nihil sunt præter nugas & mera somnia. Præterea Augustinus hoc addit, quod panis multorum granorū adunatione congestus, à Christo corpus suum sit uocatus. Quis diceret panem multis granis cōgestum esse accidens uel formam panis, & non panis substantiam? Idem dicit de consensu

Libro 3. Euangelistarum: Ne quisquā se agnouisse Christum arbitretur, si corporis particeps non est, id est ecclesiæ. cuius unitatem in sacramento panis significat

cap. 25. uit Apostolus dicens, Vnus panis unum corpus multi sumus, &c. Diuus Augustinus in sacramento Eucharistiæ illum semper retinet panem, qui corporis Christi mystici, id est ecclesiæ, representat unitatem. Ille panis est, qui ex multis granis & seminibus constat: & non qui tantum panis formam retinet, ut Neoterici dicunt. Nam ut uerus panis à consecratione in cœna Domini ex multis constat granis: sic uera ecclesiā (quæ est corpus Christi mysticum) constat ex multis membris, quæ uno glutino fidei unum corpus conficiunt in uitam æternam. Quicquid panis substantiam in Eucharistia tollunt, hanc mysticam unitatem ecclesiæ & eius coniunctionem cum Christo destruunt, & sic præcipuos fines sacramenti subuertunt. Christus enim non solum nostram redemptionem in morte sua, per sacramentum docet: uerumetiam nostram cum illo coniunctionem, ut ei semper à susceptione sacramenti seruiamus, & omnes illius sanguine redemptos amemus, foueamus, & diligamus ut fratres, quibus cum in Christo Iesu communicamus. Et quemadmodum per Adam sumus omnes ex eadem massa carnis prognati ad mortem: sic & per Christum sumus omnes ex eodem eius spiritu regenerati ad uitam. Quam multa etiam utilissima doctrinarum genera & summæ consolationes, ex uero usu Dominicæ cœnæ pijs contingant, ipsi soli sciunt, qui internè per spiritum Dei instructi, in ipso usu cœnæ mortem Christi & sua peccata uerè meditantur. Et quàm horrenda doctrinarum genera, & frigidas ceremonias (imò impias blasphemias) populo obtrudant, qui (relicto uero Domini cœnæ usu, à Christo mandato & exhibito) præscribunt ecclesiæ de papistarum & Neotericorum lacunis: omnes nouerunt, qui tetrā & abominandam Missam diabolicam, cum sacra cœna Domini conferre dignantur. In sententijs Prosperi, diuus Augustinus hanc rem clarius adhuc ostendit. Nam, inquit, sicut Christi persona constat ex Deo & homine: ita sacramentum ex re uisibili & inuisibili, sacramento & re sacramenti. Quia, inquit, omnis res illarum rerum naturam & ueritatem in se continet, ex quibus conficitur. Quid clarius desiderari potest ad probandum, nullū esse interitum uel mutationem panis substantiæ, in Eucharistia? Primum dicit, quod ita se habent res in sacramento Eucharistiæ, ut in persona Christi. Sed Christi persona retinet tum Dei tum hominis ueram & genuinam naturam & conditionem: Ita & sacramentum Christi continet tum rei cœlestis tum terrestris genuinam naturam atque conditionem. Sed per assumptionem humanitatis in Deum, Christus nullius naturæ substantiam destruxit aut permutauit, uerum utriusque naturæ ueritatē Dei & hominis seruauit. Quare per institutionē Christi, assumptio panis & uini in sacramentū sui corporis & sanguinis, panis & uini substantiam nō destruxit aut permutauit, sed utriusque naturæ ueritatem panis & uini seruauit. Deinde dicit, quod omnis res illarum rerū naturā & ueritatē in se continet, ex quibus cōf-

De consecratione,
distinctio/
ne 2.

citur. Cū ergo sacramentū conficitur ex Dei gratia, & panis & uini substantia: oportet iuxta Augustini sententiā, panis & uini naturam & ueritatē in se, cum sit sacramentū, retinere: & non abijcere uel mutare, ut Neoterici dicūt. Et paulo post idem dicit: Sicut ergo cōlestis panis, qui Christi caro est, suo modo uocatur corpus Christi, cū reuera sit sacramentum corporis Christi, illius uidelicet quod uisibile, quod palpabile, in cruce positum est: uocatur ipsa immolatio carnis, quæ sacerdotis manibus fit, Christi passio, mors, crucifixio, nō rei ueritate, sed significante mysterio, &c. Ecce dicit, suo modo panis uocatur corpus Christi, non quod reuera sit corpus, sed sacramentum corporis: Et quod uocatur ipsa immolatio carnis, quæ sacerdotis manibus fit, &c. non rei ueritate, sed significante mysterio. Et quomodo hæc intelligenda sint, Augustinus præclarissimè docet in libro de doctrina Christiana. Ut autem litteram sequi, & signa pro rebus quæ his significantur accipere, seruilis infirmitas est: ita & inutiliter signa interpretari, malè uagantis erroris est. Deum obsecro in uisceribus Christi, ut tandem mentes Neotericorum aperiat, ad sacra sua oracula intelligenda. Mirum enim est, tam multa de patribus iactitare, cū nihil sub sole magis illorum errorem perimat hac in causa, quàm sanctorum patrum testimonia. Panem in sententijs Prosperi, sacramentum corporis Christi appellat Augustinus: hic autem dicit, quod signum pro re, quæ hoc significatur, accipere, seruilis infirmitatis est. Non sunt igitur signa in locum rerum signatarum extollenda, nec inutiliter interpretanda: sed suum honorem à Christo designatum retineant, nos nihil uel addamus uel auferamus. Ne ultra quàm tutum est progrediatur nostrum iudiciū, & ubi nobis ex scripturis sanctis constat panis & uini substantiam à consecratione in Eucharistia manere: illam non destruamus, ne inutiliter analogiam & naturam sacramenti auferamus: & ex creaturis panis & uini, Deum ipsum & hominem nobis configamus, quod citra Dei blasphemiam & periculum animæ nostræ fieri non potest. Satis est, si signorum substantias semper retinemus: & si agnoscimus quod ex uerbo & institutione Christi fiunt sacramenta corporis & sanguinis Christi: quodq; fidei & menti nostræ seipsum communicat, ut nos participes omnium bonorum suorum faciat, quæ in morte sua super crucem parauit. Relinquamus etiā Neotericorum fabulas de transubstantiatione panis & uini: nam nihil afferunt præter mendacia, & apertissimam ac detestandam idololatriam. Hoc autem docet Augustinus religiosissimè his uerbis: *Figura est ergo, præcipiens passioni Domini esse comunicandum. Non dicit, sacramentum est ipsum corpus Christi, sed est modus & ratio (operante spiritu sancto) quo passioni & morti eius comunicamus hoc, quo certissimus & persuasus, nostra omnia peccata uirtute & potentia mortis Christi nobis condonari, nosq; in fauorem Dei & gratiam recipi. Vnum adhuc caput pulcherrimum contra Neotericorum sententiā (qui elementorum, hoc est panis & uini substantiam tolli asserunt) annotabo: ex libro de fide ad Petrum Diaconum. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum unigenitum Deum uerbum suauitatis: cui cum patre & spiritu sancto, à patriarchis, prophetis, & sacerdotibus tempore ueteris testamenti, animalia sacrificabātur: & cui nunc tempore noui testamenti, cum patre, & spiritu sancto, cum quibus ille una est diuinitas, sacrificium panis & uini in fide & charitate, sancta ecclesia catholica per uniuersum orbem terræ offerre non cessat. In illis enim carnalibus uictimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusus in remissionē peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atq; commemoratio*

Libro 3. cap. 9.

De doct. Christi lib. 3. cap. 15

Cap. 19.

T ij ratio

ratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem Deus effudit, &c. Et statim post pauca hæc sequuntur. In illis ergo sacrificijs quid esset donandum figurate significabatur. In hoc autem sacrificio quid nobis iam donatum sit, euidenter ostenditur. In sacrificijs prænunciabatur filius Dei pro impijs occidendus: in hoc autem pro impijs annunciat, occisus, &c. Augustinus dicit, Offerimus sacrificium panis & uini: non dicit, per uerba sanctificationis tollimus panem & uinum, ut Neoterici dicunt. Religiosius ergo nobis erit cum scriptura sacra & cum sanctis patribus, panis & uini substantiam retinere & offerre Deo nostro, ut ait Augustinus, quam cum Neoterici nouam mutationem & destructionem panis & uini in sacra cœna Domini inducere, & creaturam panis & uini pro Deo ipso colere ac uenerari, cum nulla creatura sit, uel possit esse eadem cum Deo: ut idem Augustinus eodem libro testatur, cap. 22.

Eusebius Emissenus de consecratione diuinit. 2.

Hanc panis & uini substantiæ destructionem, uel in corpus Christi mutationem: Eusebius Emissenus etiam doctissime subuertit. Quomodo, inquit, tibi nouum & impossibile esse non debeat, quod in Christi substantiam terrena & mortalia conuertuntur, te ipsum qui in Christo es regeneratus interroga. Dudum alienus à uita, peregrinus à misericordia, & à salutis uia, intrinsecus mortuus exulabas. Subito initiatus Christi legibus, & salutaribus mysterijs innouatus, in corpus ecclesiæ, non uidendo, sed credendo transiisti: & de filio perditionis adoptiuus Dei filius fieri, occultata puritate meruisti: in mensura uisibili permanens, maior factus es teipso, inuisibiliter sine quantitate augmento, &c. Emissenus talem ponit mutationem panis & uini in sacra cœna Domini, qualis nostri sit in baptismo. sed, ut idem dicit, nostra mutatio in baptismo nihil ad destructionem uel substantialem corporis nostri mutationem pertinet: sed per spiritum sanctum peccata nostra delentur, nouo spiritus afflatu regeneramur, & inferne omnino mutati sumus. Talis est creaturarum panis & uini mutatio in corpus & sanguinem Christi, inquit Emissenus. Et ut hoc apertius indicet, statim subiunxit: Et cum reuerendum altare cibis spiritualiter satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honora, mirare, mente continge, cordis manu suscipe: & maxime totum haustum interioris hominis assume. Corpus Christi, inquit, in altari fide respiciendum est, fide honorandum, mente contingendum, manu cordis suscipiendum, & haustu interioris hominis assumendum. Ne uerbum quidem habet de panis & uini substantiæ mutatione in corpus & sanguinem Christi, uel de corporali Christi præsentia in cœna Domini: sed mutationem sacramentalem ponit, quemadmodum in baptismo est: & tantum sacramentalem præsentiam corporis & sanguinis Christi, quam fidei & menti præsentem facit, & non corporalem externo homini exhibendam.

Retinet enim hic Emissenus ueram panis & uini substantiam in cœna. sicut in baptismo nostra uere retinetur substantia. Panis tamen & uinum per spiritum sanctum & Christi institutionem, sacramenta fiunt corporis & sanguinis Christi: ut nos in baptismo facti sumus ex filiis iræ, filij Dei: non substantia, sed spiritu Christi regenerati.

Hieronymus libro 17 in Esaiam. cap. 62.

Idem asserit D. Hieronymus: Hoc autem triticum (inquit) & hoc uinum quod non comedunt nisi laudantes Dominum, & non bibunt nisi in atrijs sanctis eius, de quo Dominus in passione dicebat, Non bibam de hoc genere uitis huius, donec illud bibam nouum in regno patris mei. Ecce quod comedunt fideles in atrijs Domini, triticum appellat D. Hieronymus: ut & Paulus panem. Quod etiam in atrijs Domini bibunt, uinum uocat: ut Saluator noster fructum uitis nominauit, Mirum enim est, quod Neoterici, qui quotidie

tidie veterum scripta & testimonia reuoluunt ac perlustrant, non animaduertunt. Sed inde est, quod priusquam sacras literas uel veterum patrum libros discunt, superstitione & errore Papismi, librorumque eorum cecitate & spurcicia seducti & coinquinati, quicquid in sacris literis uel sanctorum scriptis inuenerint, contaminant: & Harpyiarum more, contactu immundo omnia sordant. Quodque in sacris literis & veterum patrum scriptis sanctum atque purum fuit: ipsi prius polluti, omnia immundo polluunt animo. Hieronymus. Libro 7. in
Isaia cap. 21.
 etiam ait, quod comedentes & bibentes corpus & sanguinem Domini, ueruntur in principes ecclesiae. Sed haec conuersio ad animum pertinet, & non ad corporis & sanguinis substantiam. Nam quantum ad corpus attinet, maior pietas a susceptione Eucharistiae, aequè miser atque antea: sed quo ad animum & fidem, fortiores fiunt & potentiores, quam ut uel à mundo uel ab inferno uincantur. Eusebius conuersionem panis & uini in sacra Domini coena, nostrae conuersioni ad obsequium Dei in baptismo comparauit: Hieronymus uero uidetur panis & uini substantiam in corpus & sanguinem Christi, per uerba sanctificationis extollere, sed eo modo, quo ritè utentes sacramento Eucharistiae, ad regiam perferantur dignitatem. Iam fideles & rectè utentes Eucharistia, reges facti sunt, non quod ad substantiam attinet: sed quia fide nati sunt à Christo potestatem, dominationem & imperium, super peccatum, carnem, mundum, infernum, mortem, atque diabolum: & non quod utentes Eucharistia substantialiter transeunt, uel migrant in reges. Et panis igitur & uinum nati sunt ex Christo & eius institutione, nomina corporis & sanguinis sui (ita ut quisquis illis abuteretur indigne, uel pro communi pane & uino haberet, reus esset corporis & sanguinis Christi) non quod substantialiter panis & uinum transeant uel migrent in substantiam corporis & sanguinis Domini, sed quod ea representent. Facecant ergo, & procul fiant à cogitationibus & fide omnium piorum, haec uana, falsa, puerilia, & Neoterica, de transubstantiatione elementorum panis & uini in ipsam corporis & sanguinis Christi substantiam. Christianorum enim est agnoscere, gratias quoque agere Deo patri nostro coelesti, quod per Christum Iesum filium eius facti sunt reges, quibus datur potestas conculcandi & premendi peccatum, diabolum, mortem & infernum. Et quod panis & uini substantiam in Eucharistia, Christi institutio in sacramentum corporis & sanguinis sui euexit: in cuius sacramenti uero usu à Christo ecclesiae suae traditio, fides rectè utentium sacramento, utentium animos & mentes ad aethera trahit: ubi corpore & sanguine Christi pascuntur atque aluntur efficaciter. Hoc est, qui ritè & religiosè sacramento corporis & sanguinis Christi communicat, est uerè in Christo, & Christus uerè in illo. Esse in Christo
quid sit.
 Esse autem in Christo, est omnium meritorum eius esse participem: Christumque in nobis esse, est uirtute spiritus sui, se nobis ostendere esse uitae autorem, causamque eiusdem: atque nostro spiritui testificari, quod sumus filij Dei. Fides enim Christiana cōtemplatur mortem Christi, amarissimamque illius passionem, quam pro expiatione nostrorum peccatorum in cruce sustinuit. Et hinc Dei patris erga nos ineffabilem dilectionem discimus: qui unico suo filio non pepercit, sed pro nobis omnibus illum tradidit. Hac etiam Dei immensae clementiae & bonitatis contemplatione, nos in amorem eius qui uitam nobis restituit, & odium nostrorum peccatorum, quae Christum (ab omni peccato immunem) crudelissimo mortis generi affixerunt, inflamamur. Hinc praeterea discimus, peccatorum atrocitatem, horrorem & magnitudinem, nullis alijs rationibus, uis & medijs expiari potuisse, quam unica morte filij Dei. Haec & mille alia utilissima ex uero usu Domini coenae discuntur: ubi uera doctrina de utraque parte sacramenti (scilicet terrena & coelesti) retinetur. Sed ad
 T iij alia

alia testimonia sanctorum patrum, quæ panis & uini substantiam retinent, à uerbis sanctificationis in Eucharistia, redeo.

Basilii. Basilius Magnus de institutione Monachalis regulæ, cap. 70 docet, quod
 „ sumptio Eucharistiæ fieri debet cum timore & fide. Timorem (inquit Apo-
 „ stolus, docet, dicens: Qui manducat & bibit indignè,) iudiciū sibi manducat,
 „ & bibit, &c. Fidem uerò nos edocet sermo Domini, dicentis: Hoc est corpus
 „ meum, quod pro uobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Con-
 „ cludit orationem suam Basilius, & caput in hunc modum: Talem ergo esse
 „ etum & fidem præparare debet in animo suo, qui de pane & de calice partici-
 „ pat. Et si Basilius plus æquo monachalem uitā extulit, & multas occasiones
 „ ut idem alij facerent præbuit: ad hanc tamen impietatem non peruenit, ut pa-
 „ nis & uini substantiam in Eucharistia tolleretur, & panem & uinum adorandum
 „ in Missa populo exhibendum doceret: sed à uerborum sanctificatione in ipsa
 „ cœnæ actione, panis & uini substantiam retinuit, ut ex responsione sua ad Mo-
 „ nachum constat: qui quali timore, fide uel affectu percipere debeamus cor-
 „ poris & sanguinis Christi gratiā, interrogauit. Talem ergo (respondit Basilius)
 „ affectum & fidem præparare debet in animo suo, qui de pane & calice partici-
 „ pat. Verba etiā Monachi ad Basilium sunt animaduertenda, Quo affectu (in-
 „ quit) percipere debemus corporis & sanguinis Christi gratiam: Non quærit,
 „ quomodo sint elementa panis & uini formanda in ipsam corporis & sangui-
 „ nis Christi substantiam: nec quærit, quo affectu percipere debeamus corpo-
 „ ris & sanguinis Christi substantiam, sed corporis & sanguinis Christi gratiam.
 „ Vnde omnibus constat, quod tempore Basilij Magni istud signum & som-
 „ nium de transubstantiatione panis & uini in ipsam naturam & substantiā cor-
 „ poris & sanguinis Christi, atq; commentum hoc Romanum de corporali cor-
 „ poris & sanguinis Christi præsentia, non fuerunt cognita nec audita ecclesiæ
 „ Christi: sed panis & uini sacramentalem & spiritualem mutationem in Eucha-
 „ ristia agnoscebant, quam nos etiam omni religione, reuerentia & honore pro-
 „ fitemur. Præterea spiritualem corporis & sanguinis Christi præsentiam in Eu-
 „ charistia agnoscebant. Nam Christus à suis sacramentis nunquam abest: ideo
 „ timore & fide muniendi sunt, qui sacramentis Christi communicant. Sed cor-
 „ poralem sui præsentiam non agnoscebant. Nam Monachus sciscitatur à Basi-
 „ lij, præceptore suo, quo affectu percipere deberet corporis & sanguinis Chri-
 „ sti gratiam. Satis absq; dubio manducat & bibit in Eucharistia, qui corporis
 „ & sanguinis Christi gratiam efficaciter manducat & bibit: licet corporis sub-
 „ stantiam non apprehenderit ore, & uentre: sed satis est, quod fides Christo ue-
 „ scitur, sedente superne ad dextram Dei patris. Nos uerò utrunq; confitemur,
 „ & Christi præsentia, & eius absentiam in cœna Domini. Præsens quidem est
 „ spiritualiter & sacramentaliter contemplationi nostræ fidei, dum sacramentis
 „ utimur: absens uerò est corporaliter in suo corpore, contemplationi externi
 „ uisus, ita ut in nostrum corpus, dum sacramentis communicamus, corporali-
 „ ter non intret. Fides nostra, dum sacra peragimus, Christo toto & Deo & ho-
 „ mine, corpore & anima fruatur, ita ut corpus & anima ritè utentium partici-
 „ pent toto Christo Deo & homine per internam operationem spiritus sancti:
 „ qui semper (ut dixi) & adest & præest sacramentis Dei: atq; corda illorum re-
 „ ctè utentium Christo coniungit & adglutinat, in quibus spiritus sanctus habi-
 „ tat, clamans & uociferans Abba pater, ac testificans spiritibus sacramentis rice-
 „ utentiū, quod sunt filij Dei, per gratiam corporis & sanguinis Christi pro no-
 „ bis super crucem partam, ut Basilius docet: nec realem corporis illius perce-
 „ ptionem in cœna Domini somniat. Rogo igitur pium lectorē, ut diligenter
 „ perpendat uerba & sententias huius uenerandi patris Magni Basilij, in causa
 „ Eucharistiæ, Primum, quod dicit nos gratiam corporis & sanguinis Christi
 „ sumere

sumere in coena Domini: & non dicit, corpus ipsum in quo meruit nobis hæc gratiam, præsens sisti. Deinde substantias sacramenti Eucharistiæ (quod ad res terrenas spectat) seruat: panemq; & uinum uocat, ut sacra scripturæ nominant & testantur. Iam quia sacra scripturæ elemēta panis & uini in sacra coena agnoscūt: hoc est, panis substantiam in coena frangi, distribui & manducari: ut Paulus inquit, Panis quem frāgimus, nō ne communicatio corporis Christi 1. Cor. 10. est, & uini substantiam discipulis in ultīma coena exhiberi, distribui, & participari, ut Christus inquit: Non bibam ex hoc fructu uitis, donec illud bibam nouum uobiscum in regno patris mei: uideamus an liceat Christianis ab hac doctrina Christi, quæ panis & uini substantiam in coena asserit, ob quamcūq; causam deflectere. Basilius in libro prius citato hæc habet uerba: Quis potest in tantum temeritatis progredi, ut audeat à se quicquam loqui, uel cogitare? Basilius uocat temeritatem, aliquid loqui uel excogitare à seipso, citra sacrarum scripturarum testimonia. Temeritas ergo est, & non sacrosancta religio, hæc panis & uini mutatio in corpus & sanguinem Christi, quam Neoterici in coena constituunt. Proferant uel ostendant ex sacris literis transubstantiationis nomen & doctrinam: quod si fecerint, illorum sententijs subscribemus. Si non possint, ut reuera est impossibile: meminerint uerborum patris Magni Basilij, nō licere cuiquam ex proprio dicere quod sibi uidetur bonum, absq; testimonijs diuinarum scripturarum. Nam spiritus sanctus (ut inquit Christus) cum uenerit, non loquetur à seipso: sed quæcūq; audierit, hæc loquetur. Et Christus de seipso dicit: Ego à me ipso non sum loquutus, sed qui misit me pater, ipse dedit mandatū quid dicam & quid loquar, &c. Quum ergo Christus, ipsa ueritas, nihil loquutus sit nisi quæ à patre audiuit, absq; dubio ecclesia (quæ est uera Christi sponsa) dicit & loquitur tantum, quæ didicit à Christo marito. Si autē Romana ecclesia (Christi hostis infensissima) à Christo didicit panis & uini interitum, uel illorum mutationem substantialem, in substantiam corporis & sanguinis sui: proferant ē sacris literis testimonia, & herbam illis porrigemus. Sed nos scimus, & ipsi quidem sacrifici non sunt nescij, quod sacra literæ ne gry quidem de transubstantiatione elementorum in coena Domini meminerint: sed elementorū tum nomina (ut dixi) tum substantias semper retinent, post uerba sanctificationis, æquē ut antea. Quare (ut inquit Basilius) de his quæ scripta sunt in diuinis scripturis, nulla prorsus licentia permittitur cuiquā, uel admittere quod prohibitum est, uel omittere quod præceptum est. quum ipse Dominus ita præceperit dicēs: Et custodi uerbum hoc quod ego mando tibi hodie, nō adijcies ad illud, nec auferas ab eo. Sed & terribilis quædam expectatio est iudicij: & ignis zeli, qui consumpturus est aduersarios, & eos qui ausi sunt tale aliquid operari. Hæc Basilius.

Quam horrenda est igitur papistarū impudentia, qui panis & uini nomina & substantias abhorrent, ac destruunt in sacra coena Domini: cū scripturæ sanctæ utrunq; clarissimē testentur, ut suprā demonstraui. Sed frontem illam meretricis induerūt impij illi Neoterici, quæ erubescere nescit: ut tandem commeritis poenas ipsorum impudentiæ & impietatis luant. Legatur 14 capitulum Basilij Magni eiusdem libri, & constabit huiusmodi impostoribus nō esse obtemperandum, in ijs quæ contra mandatū Dei præcipiunt. Nam illic hæc contrariæ uidentur esse mandatis Dei: aliæ autem interrumpere mandatū, uel contaminare uidentur: aliæ uerò ad explendum id, atq; ædificandum ueniūt, &c. Et paulò post: Si autem contrariū aliquid mandatis Christi, uel quod illa corrumpere uideatur, aut contaminare, iubemur ab aliquo facere: tempus est nobis dicere, Obtemperare oportet Deo magis quā hominibus. Et rursum meminisse Domini dicentis: Alieni autem uocem non sequuntur, sed fir-
giunt.

„ giunt ab eo: quia nesciunt uocem alienorū. Sed & sancti Apostoli meminisse
 „ debemus, qui ad cautelam nostram ausus est ne Angelis quidem parcere, di-
 „ cens: Etiam si aut Angelus de cœlo euangelizauerit, præterquam quod euan-
 „ gelizauimus uobis, anathema sit. Ex quo docemur, etiam si ualde nobis cha-
 „ rus sit aliquis, si magnificus habeatur, & in admiratione sit positus, qui prohi-
 „ bet nos facere quod à Domino præceptum est, uel rursus imperat quod Do-
 „ minus fieri prohibuit: execrabilis debet esse eiusmodi, omnibus qui diligunt
 „ Deum. Vnde discimus, quæ sunt contra mandata Dei, uel corrumpunt aut con-
 „ taminant præcepta diuina, non esse facienda. Vide igitur, scriptura sacra panis
 „ & uini substantiam aperte, imò apertissimè in cœna Domini semper retinet.
 „ Isti tamen Neoterici contra scripturam sanctam, panis & uini substantiam de-
 „ struunt. Scriptura autem sancta non solum utriusq; elementi (panis & uini) conseruat substantiam: uerumetiam præcipit ac mandat, ut utriusq; ele-
 „ menti panis & uini substantia in cœna Domini per ministrū distribuatur, atq;
 „ etiam à populo suscipiatur. Neoterici uerò satis esse dicunt, unius elementi sub-
 „ stantiam (id est panis) distribui: & sic institutionē Christi, qui utramq; speciem
 „ panis & uini distribuit, & distribui iussit, mutilant ac truncant. Sed quid ait Ba-
 „ silius? Execrabilis debet esse eiusmodi, quamuis charus sit (ut parens) qui hoc
 „ docet & mandat: quamuis magnificus (ut princeps uel magistratus) quamuis
 „ in admiratione positus (ut qui in ecclesia sanctitate & pietate pollere uidea-
 „ tur) qui prohibent nos facere quod à Domino præceptum est, uel rursus im-
 „ perant quod Dominus prohibuit. Et hoc, inquit, facere debent omnes qui di-
 „ ligunt Christum. Optarem igitur hæc duo capita, 13. 14. Magni Basilij à magi-
 „ stratu & à populo melius intelligi, ut hic nihil contra mandatum Dei populo
 „ mandet: & populus, si imperetur, nō obtēperet. Satis est ut Cæsar ea mandet
 „ & præscribat suo populo, quæ sunt Cæsaris: Deo autem relinquat, & uerbo il-
 „ lius, quæ sunt Dei. Et si quæ Dei sunt, Cæsar à suis exigit, meminerint oportet,
 „ obediendum esse Deo magis quàm hominibus. Deus quidem in uerbo suo
 „ panis & uini substantiam, & nomine & re, in sacra cœna retinet: Non est igitur
 „ illis credendum, obediendum, uel obtemperandum; qui illorum substantiam
 „ tollunt & destruunt. Nam uerbi Dei sanctitas & autoritas preferenda est om-
 „ nibus, etiam ipsis cœlestibus spiritibus: ut Paulus docet. Basilius etiā Magnus
 „ ad Chilonem discipulum, de uita solitaria idem dicit: Omnis scriptura diuina
 „ ex Deo est, ac admodum fructuosa, nihilq; per se immundum atq; impurum
 „ retinet, aut præbet, nisi ei qui illud esse putauerit impurum, &c. Siue ergo pa-
 „ rens, siue princeps, siue pastor, siue Angelus de cœlo fuerit, qui aliud euangeli-
 „ zauerit, quam uerbi Dei sanctitas & puritas euangelizauit, anathema sit. Au-
 „ diatur iam Ioannes Chrysostomus, quid contra istos Neotericos dicat.

Hemil. in Mat.
83. cap. 26.

Ioannes Chrysostomus: Sed cuius rei gratia, non aquam, sed uinum, post
 „ resurrectionem bibit? Perniciosam quandam hæresim radicitus euellere uo-
 „ luit, eorum qui aqua in mysterijs utuntur: ita ut ostenderet, quia & quando
 „ hoc mysterium tradidit, uinum tradidit. Etiam post resurrectionem in nuda
 „ mysterij mensa uino usus est. Quid apertius desiderent Neoterici contra uini
 „ transubstantiationem? Quando (inquit Chrysostomus) Christus hoc myste-
 „ rium tradidit, uinum tradidit, quod etiam post resurrectionem in nuda myste-
 „ rij mensa bibit. Quod post consecrationem tradidit, uinum fuisse affirmat: ut
 „ id quod post resurrectionem in nuda mēsa bibebat. Miror igitur Neotericos
 „ non erubescere, ac uereri, tam clara & perspicua uerba & testimonia diuina-
 „ rum literarum ac sanctorum patrum illudere. Si hoc enim non sit illudere di-
 „ uina & humana testimonia, nescio quid sit illudere. Christus uerò, Apostolica
 „ ecclesia, & sancti patres, in cœna Domini elementis & signis sacramenti, no-
 „ mina & substantias panis & uini tribuunt: isti autem illudores, & impostores
 „ Neoterici,

Neoterici iurati in Romanum Antichristum, elementis & signis sacrae coenae Domini, & nomina & substantias signorum tollunt & destruunt, tantumque signorum adiacentia & formas panis & vini conseruant & retinent. Quod autem Christus retinet & sancti patres, Neoterici non retinent: quodque Christus & sancti patres affirmant, isti negant. Appello Christi & sanctorum patrum libros. Isti tamen Neoterici clamant ad rauim usque, quod Catholica Christi ecclesia hoc docet, hoc mandat, hoc etiam per mille quingentos annos seruauit, retinuit, & seruari ac retineri iussit. O miram & detestandam ecclesiam, quae nec Christum pro capite, nec Euangelistas, Apostolos aut sanctos patres pro membris habeat, sed ex diametro pugnet, & bellum moueat: ut Christum, & eos qui sunt Christi, penitus trucident ac perdant. Consultite Tertullianum aduersus Marcionem, libro 1. Per panem, ait, representauit Christus corpus suum: non dixit, panis substantiam fecit corpus suum, neque quod panis substantiam abstulit per uerba sanctificationis, & corpus suum pro ea substituit. Idem dicit aduersus Iudaeos: Sic enim Christus reuelauit, panem corpus suum appellans. Idem quoque habet Tertull. lib. 4 aduersus Marcionem.

Hieronymus haec habet: Nos audiamus, panem quem fregit Dominus, dedisse discipulis suis, esse corpus Domini saluatoris, ipso dicente ad eos, Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Hieronymus hic plane testatur Christum panem fregisse, ac dedisse discipulis suis in ultima coena, quem corpus suum nominabat. Hoc pulcherrime etiam affirmat Augustinus de trinitate Dei lib. 3, cap. 4. Potuit (scilicet Paulus) tamen significando praedicare Dominum lesum Christum aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis & sanguinis eius. Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos, nec signaliterarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinem dicimus: sed illud tantum quod ex fructibus terrae acceptum, & prece mystica consecratum rite sumimus, ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicae passionis. Augustinus dicit, id quod est ex fructibus terrae, prece mystica consecratum, dicimus esse corpus & sanguinem Domini, quae sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicae passionis. Non dixit, ut Neoterici docent, fructus terrae substantiam conuertere in corpus & sanguinem Domini prece mystica, sed quod mystica prece fructus terrae induit nomen corporis Christi, quem in memoriam Dominicae passionis in coena mystica sumimus.

Subscriberem uerba Epiphanius quae habentur lib. 3 contra haereses, Tom. 2, & in Ancorato: praeterea Ioan. Chrysost. ad Caesarium monachum: & uerba Ambrosij, de iis qui mysterijs initiantur capite ultimo: & de sacramentis libro 4, cap. 4. item Cyrilli uerba in Ioan. cap. 6. Origen. omil. 7 in Leuit. omil. 16 in Numer. in Math. cap. 26, contra Celsum lib. 8. Hesychij lib. 20 super Leuit. cap. 18. Nam apud istos multa sunt praeclarissima ac sanctissima, quae panis & uini substantiam in Eucharistia retinent & asseuerant. Sed talis est mea fors, & huiusmodi me detinet locus, ut istorum sanctorum patrum librorum copia mihi fieri non possit: nec ego pro honore ac reuerentia quibus sanctos patres prosequor, & candore quo erga fratres meos afficior, ausus sum mutilata, manca, aut mutata illorum uerba & sententias citare. Quod fortassis facerem, si illorum sententias meis uerbis exponerem. Ideo mihi satis esse puto in hac librorum penuria, loca patrum demonstrare, & pios ac studiosos lectores ad ea exploranda & perpendenda relegare: certa ac bona fide pollicens pijs lectoribus, istos patres a parte nostra omnino stare contra Neotericos, qui transubstantiationis panis & uini errorem dolo malo & tyrannide in ecclesiam primo induxerunt: & introductum, mendacibus, ferro & igne, in ecclesia retinent.

Tertull.

Hieron.
Hedibae
quest. 2.

Augustinus.

Hoperus libro/
rum copia desti-
tutus.Patres sepe om-
nes contra tran-
substantiatione.

*Sacramēta nec
extollenda ni-
miū, nec depri-
menda.*

*Sacramentum
quatenus pa-
nis, et quatenus
corpus Christi
sit.*

nent. Sed hoc unum, priusquam absoluero tractatum hunc, pro panis & uini substantiæ existentia in cœna Domini, à Christiano lectore postulo, ut nos & hanc causam quam in nos defendendam suscepimus, ad amissim & regulam sacrorum librorum & ueterum patrum scripta examinet, probet & iudicet. Et si in hac causa non aliter loquimur, quàm sacra scripturæ, & sancti patres loquuntur, non pro hæreticis, sed pro ijs qui non aliter loquuntur quàm spiritus sanctus suggerit, impellit & docet, nos loqui, habeamur. Iesus Christus enim filius Dei uini, panem quem tenebat sacris manibus, corpus suum appellauit: uinū, quod discipulis in cœna impertiuit, sanguinē suū uocauit. Spiritus sanctus in diuo Paulo, corpus Christi panē, & panē corpus Christi quinques nominauit. Patres uerò sub initium ecclesiæ panem & uinum in cœna Domini, corporis & sanguinis Christi nomine honorabant, quemadmodum audistis. Idem & nos facimus: utrumq; nomen panis & corporis, uini & sanguinis retinemus in sacratissima Domini cœna: illorum substantiam in Christum Deum & hominem non extollentes, nec illorum usum ut sacramenta & mysteria corporis & sanguinis Christi deprimentes. Qua in parte quo ad nomina signorum & signatorum nihil à spiritu sancto, & usitato modo loquendi in scripturis sanctis dissentimus. Sumus igitur (iudice spiritu sancto in sacris literis nobiscum pronunciante) absoluendi ab omni schismatis & erroris suspicione & culpa. Deinde, quod panis & uini substantiam in cœna Domini unā cum illorum nominibus semper retinemus: id etiam cum spiritu sancto in sacris literis, & scriptis patrū facimus. Christus enim & nomen & substantiam panis in cœna retinet, dicendo: Hoc est corpus meum. Quantum ergo ad substantiam elementi, panis erat: quantum ad memoriæ & sacramenti mortis Christi mysterium, corpus Christi erat. In substantia uerò panis erat: in memoria & mysterio autem corpus Christi erat. Idem Christus pronunciat de calice, dicendo: Non bibam posthac ex hoc fructu uitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei. Quo ad substantiam, uinum & fructus uini erat in mystico calice: quo ad mysteria & sacramētum mortis Christi, sanguis erat Christi. Sic etiam Paulus, quo ad substantiam, panem frangebatur in cœna sacra: quoad sacramentum & mysteria, panis communio erat corporis Christi. Patres idem testantur: quoad substantiam panis, creatura est secundum nos, ut inquit Irenæus: quo ad mysteria & sacramentum, corpus Christi est. Quo ad substantiam, panis & uinum sunt: sed quo ad usum, mysterium & sacramentum, figuræ sunt, symbola, obsignacula, & *εὐτὶς* ueri corporis & sanguinis Christi, ut omnes ueteres testantur. Quo ad substantiam, panis & uinum sunt: sed quo ad mysteria & res significatas, sunt gratia corporis & sanguinis Christi: ut Basiliius Magnus dicit. Quid ergo peccauimus, quid cōmeruimus, nomina & rem ipsam panis & uini retinendo in sacra Domini cœna? Nonne Christus, Paulus, & omnes ueteres idem faciunt? Si illi ergo ueritatem Dei & naturam sacramentorum agnoscebant, & nos agnoscimus. Nam quod dicimus & credimus, ipsi prius ante nos dixerunt & crediderunt: sint illorum libri iudices inter nos & Neotericos, Christi ac nostri implacabiles hostes. Iudicet iam æquus lector, an liceat Christiano, relictis Christo, Apostolis, Euangelistis & sanctis patribus, Neotericis istis consentire & subscribere, qui & nomina & substantias panis & uini in Eucharistia abhorret & perimunt. Nam quod Christus, Euangelistæ, Apostoli & sancti patres, panem & uinum uocant: ipsi, noua, ficta & euentita uoce transubstantiationis elementorum inducta (Christo, Apostolis, Euangelistis, & sanctis patribus nunquam audita) panis & uini accidentia uocant. Hoc autem illis polliceor, quod si ostenderint ex sacris literis uel scriptis priscorum patrum intra 600 annos post Christi assumptionem

tionem in cœlos, uel nomina tantum transubstantiationis elementorum panis & uini, in substantiam corporis & sanguinis Christi in cœna Domini: uel quod sub inuolucris & accidentibus panis & uini lateant corpus & sanguis Christi, quemadmodum antea dixi, nunc dico, illorum subscribam iudicio & sententia. Sed nos scimus, & ipsi nō sunt insci, quod hæc puerilia, papistica, & ementita nuper sunt introducta in ecclesiam per Romanos pontifices, qui non solum Christi instituta in ecclesia permutarunt, uerumetiam totius Romani imperij & status Christianorum principum, legesq; omnes uiolauerunt & contempserunt: & seipsos non solum hominum, uerumetiam Dei ac illius uerbi iudices fecerunt: ut illorum lex testatur, quæ incipit. Si Papa: Meminerimus ergo ea obseruare quæ à Christo nobis præscribuntur, & eo modo quo nobis ab eo sunt tradita, nec noua ex nostro pectore cudamus: nec ab alijs excusacuremus. Deus enim saddai ipse est Deus noster: sequemur ergo illum, & fœlices perpetuo (quamuis ad tēpus afflicti) erimus. Iudicent itaq; pñ, an equum substantiationem panis & uini: & corporis & sanguinis Christi præsentiam realem & corporalem, sub formis & accidentibus panis & uini latitantem) iudices ac censores sacrarum scripturarum constituentur: an uerò ut diuinis literis, & sanctorum patrum testimonijs subiiciantur. Sed utri parti, tutius, sanctius, & melius nos ipsos concedere possimus: sacrarum scripturarum & ueterum patrum testimonijs: an Neotericorum mendacijs & figmentis: facile est cuius (spiritu Christi prædito) diiudicare. Sacrorum enim librorum autoritas omnibus, cum ueteribus, tum Neotericis est preponenda. Veteres uerò, Neotericis sunt præferendi. Sed schola Neotericorum auctoritatem in sacras literas & in omnes patres usurpauit ita ut utrunq; pro suo arbitrio interpretentur: & sensum quem Neoterici ex scripturis sanctis, & priscis patribus eliciunt: scripturis ipsis, & sanctis patribus præferunt: quod est impiissimum. Nam sensum ac mētē spiritus sancti, quā in sacris literis semper quærere ecclesia Christi deberet: suis interpretationibus subiiciunt. Et ubi per uerbum Dei iubemur omnium spirituum dogmata probare: Neoterici uerbum Dei & sanctorum patrum scripta, per illorum calculum & interpretationē probari contendunt. Ideoq; in ecclesijs, quæ à Christo & spiritu eius sancto mandantur & doctur: negliguntur & contemnuntur: & quæ à Neotericis imperantur & docentur: omnes amplectuntur & uenerantur. Et hoc est Christum in ecclesijs propulsare, & Antichristum erigere: mandata diuina in sacramentorum usu contemnere, & mandata hominum uenerari & colere. Vt in sacra cœna Domini superius ostendi: ubi nunc in ecclesijs quæ tyrannidi Papæ subiiciuntur, non solum uerus usus sacrae dominicæ cœnæ exulat: uerumetiam uera & legitima cœnæ Domini doctrina expellitur. Dominus igitur & Deus pater noster cœlestis in Christo Iesu, pro sua immensa misericordia, ecclesias suas à lupis & mercenarijs liberet, & det illis ueros pastores: qui gregē Christi tam misere dissipatum colligere studeant, ad sanctæ & Apostolicæ ecclesiæ ueritatem: ut sub spiritu Christi sancto, pusillus grex pascatur pabulo uitæ æternæ Amen.

Neotericorum
noua uocabula.

Capitis primi finis.

V ij

Caput

Contra corporalem Christi praesentiam in Eucharistia.

Secundum caput, in quo à Neotericis dissentimus, consistit in hoc: Illi corporalem corporis & sanguinis Christi praesentiam in coena Domini affirmant: nos tantum spirituales, & sacramentalem corporis & sanguinis Christi praesentiam in coena Domini agnoscimus, credimus, docemus & confitemur. Corporalem uero Christi praesentiam tantum caelo tribuimus ad dextram patris omnipotentis, unde illi spe expectamus, ut iudicet uiuos & mortuos. Et usque ad illud tempus restorationis omnium, cum sacris literis, tum sanctorum patrum testimonijs, & communi symbolo, quod uulgo symbolum Apostolorum uocatur, edocti, carnem Christi è nostra carne assumptam in caelo collocamus. Nam Christus post quadraginta dies, deuicta mortis & inferni tyrannide, illam carnem à nobis receptam in altum subduxit, ut amplius in terra locum non habeat.

Rationes quibus mouemur, ut à Neotericis hac in parte dissentiamus.

Christus ut suos discipulos de morte sua iam imminente consolaretur, non solum promisit se tertio die à morte resurrecturum, & mortis imperium & tyrannidem destructurum: uerum etiam, quod à morte corpus suum gloriosum à terra eleuaret in caelum, relictis huius mundi sedibus, coelestem inhabitaret orbem, donec dies ille adueniret, quo cum magna gloria descenderet iudicaturus uiuos et mortuos. Verba illius sunt haec: Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. Relinquere autem mundum, & ire ad patrem, non solum est humani corporis infirmitates à resurrectione donare, & immortalitatem induere: sed etiam carnem immortalitate donatam (quam mortalem & infirmam in utero sacrae uirginis è nostra carne assumpsit) à terris in caelum subducere. ut quemadmodum in cruce mundus à carne Christi crudeliter uitam eripuit: ita & ipse à resurrectione post quadraginta dies, eandem per mundum uitam spoliata, uiuam & immortalem è mundo in altos coelos gloriose subtraheret.

Prima probatio huius assertionis.

Christus dicebat se relicturum mundum: & ut maiorem certitudinem sui abitus animis discipulorum infingeret ante mortem, quasi iam hoc esset facturus, dixit: relinquo mundum. Relinquere mundum, est à mundo recedere, à mundo abesse, & in alium locum extra mundum se conferre atque locare. Relinquere autem mundum non est seipsum inuisibilem reddere, & modo inuisibili esse in mundo: nam qui inuisibilis uel modo inuisibili adest, non abest: & qui non abest à mundo, mundum non reliquit. Si igitur Christus, quantum ad corporis illius ueri & organici praesentiam, mundum impleat: uel inuisibilis & modo inuisibili aliquot loca, ubi panes in sacra coena consecrantur, corporaliter occuparet: falsum esset dicere, Christum mundum reliquisse. Nam qui corpore est praesens in aliquo loco: non abest ab eo loco. Cogimur ergo, si uolumus esse pii, dicere: Christum, quoad eius humanitatem, reliquisse mundum. Et postquam desijt corpore esse in mundo: tum efficacissime adfuit suo spiritu. Aderitque suae ecclesiae omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Nos igitur Christi uerbis muniti, fideliter ac constantissime credimus, Christum (quoad humanitatem) hunc mundum reliquisse.

Secunda probatio huius assertionis.

Math. 26. Pauperes (inquit Christus) semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis. Me, inquit Christus, non habebitis. Quo ad eius humanitatem haec

Relinquere mū
dū & ire ad pa-
trem quid?

10an. 16.
Relinquere mū
dum quid?

Qui aliquo mo-
do adest in mun-
do, non abest.

hæc intelligi oportet, quod illum in mundo nobiscum habere non possumus: sed quoad diuinam eius naturam, nusquam abest. In ipso enim uiuimus, mouemur & sumus. & præterea per prophetam inquit: Coelum & terram ego impleo, dicit Dominus. His autem Christi uerbis (me non semper habebitis uobiscum) compellimur eius corporis præsentiam à nobis abesse fateri, nisi Christum mendacij arguere uelimus: quod absit. ipse enim est uia, ueritas, & uita. Non sunt igitur audiendi contra Christum, qui dicunt ipsum corporaliter adesse, & corporaliter exhiberi in sacra cœna Domini, per ministros ecclesiæ. Nec decet fidem & uerum Christi ministrum id affirmare, quod Christus negat. Hæc sunt uerba negativa Christi, Me non semper habebitis uobiscum. iniuriam ergo faciunt Christo, qui dicunt: nos Christum, quod ad corpus eius attinet, habere. Verba autem negativa Christi sunt perpendenda, ne fraude interpretatio- num Neotericorum eludantur. Non dixit Christus, me sub hac forma, mole, uel quantitate corporis non habebitis: uel, me, qualiter uideris nunc, non habebitis, uel qualiter me interfecuri sunt Iudæi non habebitis: uerum modo inuisibili, supernaturali, cœlesti, non uero corporali aut locali modo, ut Neoterici dicunt: sed de corpore suo, simpliciter & aperte dixit, Me non habebitis. Quod est, me quantum ad humani corporis præsentiam attinet, non habebitis. Quare & nos religiosè ac uerè dicimus, quicquid Neoterici (Christi, ac eius uerborum correctores) in contrarium ogganniant, & latent. Cum Christo uerò, nostro capite loquimur & credimus, me non habebitis. Cuius præsentia & fruitione gloriosissima satiabimur, ubi hanc mortalem uitam deposuerimus. Interim satis est quod fide illo satiemur, quæ spe expectamus, ut tandem faciem ad faciem illum uideamus.

Christus quoad diuinam naturam ubiq; est: sed quoad humanam in uno loco esse oportet.

Probatio tertia huius nostre assertionis.

Si quis (inquit Christus) dixerit, Ecce hic, ecce illic est Christus, nolite credere. Rursus admonet suos Christus, ut ne credant, imò ne cogitent eum corpore adesse huic mundo. Quicumq; enim (inquit) locum, siue hic, siue illic, corpori meo assignauerint, nolite credere. Qui ergo Christum supra caput sacerdotis, uel intra eius manus, aut in pixide denotant, assignant & demonstrent, grauissimè peccant: hoc mandatum Christi (Nolite credere) cõtemnunt. Et tandem huius mandati uiolationem, infernalibus flammis (nisi resipuerint) luent in perpetuum. Et reuera Christus saluator noster, quoad corpus eius, iam gloriosum: nec sursum, nec deorsum per manus hominum, iam agitari, moueri, nec eleuari potest. Sed, ut dixi, cœlum gloriosè obtinet, & terram (hoc est, fidelium mentes) sursum suo spiritu eleuat: ut superna quæramus & curemus, & non terrestria. Nostræ autem mentes, dum hic uiuimus, à peccati maculis, & rerum caducarum nimio amore eleuantur, ut æterna agnoscant & amplectantur: & tandem etiam corpora nostra conuiuificabit, ut sint conformia corpori suo glorioso. Illius autem spiritu nos mouemur & sumus: sed eius corpus mouere non possumus. Ideo cautè & diligenter præmonuit ecclesiam, ut ab huiusmodi insanijs & præstigijs caueret.

Probatio quarta nostre assertionis.

Itaq; Dominus, postquam loquutus esset eis, receptus est in cœlis, & con-

Marc. 16.
Rom. 8.

actur, & ipsa corporis ablatione non solum à terris, uerumetiam ab illorū aspectibus, quibus illum ad nubes usq̃ prosequiebantur (ut Marcus Euangelista, & Paulus Apostolus liquido testatur) receptus est, inquit Marcus, in coelum. Et alio in loco Paulus dicit, quod Christus penetrauit coelos. Et iterum: Non enim in manu facta sancta ingressus est Christus, &c. Ex istis uerò locis admonemur, ut duo credamus. Primum, quod Christus quantum ad carnem mundum reliquit. Secundum, quod carnem, quam in mundo assumpsit, in coelo collocauit. Ita ut iam (quoad carnem) Christus ubi factus fuit homo, non sit: & in coelo ubi prius non erat quoad carnē, iam (relicta terra) resideat, quemadmodum alij loci sacrae scripturae testatur.

5. *Probatio nostrae assertionis.*

Marc. 16.

Hebr. 8. 10.

Qui confedit ad dextram throni maiestatis in coelis. Et iterum, Perpetuo sedet ad dextram Dei. Christus ut corporalem sui absentiam ab hoc mundo suis discipulis persuaderet, uarijs ac grauissimis usus fuit argumētis. Primum, iussit ut non crederent ijs qui dicerent, ecce hic: Ecce illic est Christus. Secundum, quod pauperes cum illis semper haberent, sed ipsum non haberent. Tertium, quod relinqueret mundum, & iret ad patrem. Iam uerò ne quis de illius orationis ueritate, quam de abitu suo sapius cum discipulis habuit, dubitaret, adest tempus quo id praestaret factū, quod haecenus uerbis praedixit: Receptus est (inquit Marcus) in coelum. Et ne quis putaret phantasma aut spectrum fuisse, quod in coelos ascendit: S. Lucas in actis Apostolorum modum & certitudinem Christi ascensionis, fidelissimè annotat & nobis commendat. Cum essent (inquit) defixis in coelum oculis, eunte illo, ecce uiri duo astiterunt illis, amicti uestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilaei quid statis intuentes in coelum? Hic Iesus qui assumptus est à uobis in coelum, sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in coelum. Duo docet S. Euangelista. Primum, quod uerè & uisibiliter Iesus ascenderit: quod & Angeli coelestes, & oculi discipulorum testantur. Deinde, quod eodem uisibili modo uenturus sit, in extremi temporis articulo: Et donec dies ille aduenerit, coelum & non terra, Christum quoad humanitatem seruabit ac retinebit: ut quemadmodum ante ascensionem Christus iuxta humanitatem suam tantum erat in terra, & non in coelo: ita post resurrectionem, iuxta carnem suam, tantum sit in coelo & non in terra.

6. *Probatio huius assertionis.*

Act. 3.

Illum oportet coelum suscipere, usque ad tempus restorationis omnium. Petrus de Christo (quatenus homo est) loquitur: quem iuxta carnem, oportet coelum suscipere, usq̃ ad nouissimam diem. Petrus autem non dicit, quod coelum suscipiet illum quantum ad formam eius uisibilem, & corporis eius dimensionem, quantitates, & qualitates: sed in terris erit secundum carnem forma inuisibili, & modo non quantitatio, uel erit in Eucharistia non ut in loco, non corporali modo, ut Neoterici misere & pueriliter dicunt: Sed Lucas claris & euidentissimis uerbis testatur, quod Christus terras reliquit, & nubes suscepit illum ab oculis eorum. Et Petrus lucidissimè dicit, hunc Iesum qui assumptus est in coelum: oportere coelum suscipere usq̃ ad tempus restorationis omnium.

7. *Probatio huius assertionis.*

Act. 3.

Quemadmodum uidistis illum euntem in coelum: sic ueniet. S. Lucas ut omnem suspicionem corporalis Christi praesentiae ab ecclesia tolleret, dicit: Quod quemadmodū uidistis illum euntem in coelum, ita ueniet. Hoc est eadem uisibili forma. Duo saluberrima dogmata in hisce uerbis continentur. Vnum de

de Christi saluatoris nostri corporis è terris eleuatione & ablatione: alterũ uerò de eius corporis aduentu in nouissimo die, usq; in quem diem & horã nuncquam terris corpore aderit, ut Petrus testatur.

Act. 3.

8. Probatio huius assertionis.

Mortem Domini annunciate donec uenerit. Duo D. Paulus hisce uerbis 1. Cor. 11. ecclesiam Christi docet. Primum, quòd sacra cœna Domini, sit recordatio & memoria mortis & passionis Christi. Nam (inquit) quoties cœna ritè celebratur, mors Christi, qua à morte aeterna sumus redempti, ob oculos mentis & fidei nostrae ponitur. Secundum, Christum ipsum, cuius mortem per cœnam hanc exprimimus, re ipsa, corpore, cœnae suae non adesse. dicit enim, Donec uenerit. Quasi diceret, quamuis miranda & ineffabilis futura sit persecutio & tyrannis in ecclesia Christi, dum Christus corpore ab ecclesia abest, re sedens in cœlis: talis est tamen Dei amor & φιλανθρωπία erga suam ecclesiam, ut usq; ad filij eius in corpore aduentum duratura sit uera ecclesia, ut inter electos Christi mors semper uigeat & refricetur. Quod si Christus corporaliter adesset sacrae cœnae, ut Neoterici Romani docent: Paulus non diceret, Mortem Domini annunciate donec uenerit: sed mortẽ Domini annunciate, quia quoties cœnam sanctificatis, toties Christus corpore suo adest. Quid autem desiderent Neoterici apertius, contra corporalem Christi praesentiam in cœna, quam hoc quod Paulus dicit, Donec uenerit? Donec hoc loco indicat tempus futurum, quo Christus corpore uenturus est: & non praesens tempus quo nunc adest, quoties sacra cœna peragitur, uel aliquot uerba à ministris recitantur.

9. Probatio huius assertionis.

Superna quærite, ubi Christus est ad dextram Dei sedens. Iubemur per D. Paulum superna quære, quia supernè Christus est, quo ad corporis eius praesentiam: quò autem ad diuinam eius naturam ubiq; est, & ima summaq; implem, ut propheta testatur. Quò ibo (inquit) à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades, &c. Ne igitur cum Neotericis Romanis πανταχούσιαν, hoc est, ubiquitatem illius corporis constituamus: Paulus unum locum (nempe sedes beatas & coelestes) nobis corpori Christi assignat: ubi Christus corpore suo solum residet supernè (inquit) & non infernè. Viderint isti Neoterici, qui corpus Christi ita distendat & dilatant, ut cœlos & terras impleat: quomodo Christo (qui dixit, quòd mundum relinqueret, quòd ad eius humanitatẽ spectat) & Paulo (qui per aduerbium loci, Vbi, tantum cœlo supernè corpus Christi tribuit) respondeant? Viderint (inquam) quomodo in nouissimo illo calamitatis & miserie die, Christo respondeant: qui iam ipsum, quòd ad humanitatem eius attinet, παντόπου faciunt: hoc est, omnem locum implentem, cœlum corporali modo, & ueris corporis organici dimensionibus: terras uerò, absq; omnibus ueri corporis conditionibus & qualitatibus. Duplicem autem Christum faciunt: uerum hominẽ, suis qualitatibus imbutum, in cœlis: monstrum uerò hominis in terris, absq; omnibus qualitatibus & conditionibus hominis.

Coloss. 3.

10. Probatio nostrae assertionis.

Quid si uideritis filium hominis ascendentẽ ubi erat prius? Capernaĩtæ (ut nostri Neoterici) carnis Christi manducationẽ dentibus oris somniabāt. Christus autem multis ac sanctissimis rationibus illam comestionem ad fidem & mentem hominis referebat: ut Ioan. 6 cap. testatur. Et inter alias rationes, hanc tanquam epilogum omnium aliarum praecedentium, adduxit: Quid si uideritis (inquit) filium hominis ascendentem ubi erat prius? Ac si dixisset, quid de uentre aut dente cogitatis, quasi meam carnem manducandam, deuorandam;

Ioan. 6.

aut

aut concoquendam **dentibus**, stomacho aut uentri donarem: Aliud est genus manducandæ **carnis meæ**, quod uolo: nempe mentale & spirituale. Non per dentes, sed per fidem, quæ hominis mentē sursum in cœlum attrahit: quo ego hoc corpus quod uidetis sustollam: ubi tantum fuerit loci spaciū inter me & uos, quantum est inter cœlū & terram. Quomodo igitur ij qui terras incolant, corpus assumptum & locatum in cœlis, ore & dentibus assumerent? Fide autem eò ueniendum est, non pedibus: ibi fide corpus meum est manducandum, & non hic in terris ore & dentibus. Nescio quid Neotericorū oculos aperiat, ut ueritatem hac in parte perspiciant, nisi hæc sacra scripturæ loca illud fecerint: quod ut faciāt, Deum patrem nostrum, cœlestē propter Iesum Christum filium eius, sedulo noctesq; diesq; fatigo.

II. *Probatio nostræ assertionis.*

Ioan. 6.

Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Christus nostræ redemptionis τὸ λύτρον & precium persoluebat in carne: & nunc dicit illam carnem nō prodesse, si accipi deberet ut Capernitæ carnem Christi accipiebant. Cogitabant enim, carnem Christi omnino corporaliter esse manducandam. Christus igitur dixit, carnem suam ita corporaliter manducatam nihil prodesse. Et hac grauissima oratione Christus Carpernitarū stultitiam mirē perstrinxit & reprehendit. Primū, quod adeo stulti essent, ut cogitarent humanam carnem esse comedendam: quod multo crudelius esset quā humanam carnem occidere. Deinde quod tam imprudentes essent, ut uel ipsi id optarent: uel quod ipse Christus id faceret quod nihil prodesset. Quare (inquit) quid uel uos expectatis, quod uobis non prodest: uel quid me inutilem nuncium patris cœlestis cogitatis? Ideo autem ueni, ut mundo prodessem & beneficerem. Sed si carnem meam corporaliter (ut uos putatis) uobis comedendā impartirē, ego ipse bene noui, quod caro mea ita comesta nihil uobis prodesset. Ergo hoc intelligite, quod caro mea est occidendā: quam si quis fide & spiritu manducat, nō morietur in æternum. Sic autem caro mea est cibus mentis, non uentris: fide suscipitur, non ore. Nam carnem meam à mundo in cœlum extollam, quod oportet (qui uelit meā carnem māducare, & sanguinē meum bibere) fide ascendere. Qui uerò humi iacent, & crassam atq; corporalem præsentiam mei corporis cogitant: nihil fructus aut utilitatis inde percipiunt. Hic apud Ioannem, duobus ualidissimis argumentis corporalem corporis sui præsentiam in sacra Domini cœna Christus pernegat (non dico in impia Romana) Hoc quia nec Christus, nec Christi sacramētum est, sed idolum & belphegor. Hoc autem primum probat, argumento ab inutili, hisce uerbis: Caro (scilicet corporaliter comesta, ut uos cogitatis) non prodest quicquam. Deinde ab impossibili, hisce uerbis: Quid si uideritis filiū hominis ascendētem eò ubi erat prius: hoc est, in cœlum, quod fides sola pī hominis ascendit, ut filium Dei patri cœlesti sistat quotidie pro remissione peccatorum suorum: in quem locum caro & sanguis non penetrant, quandiu hoc mundo fruuntur.

12. *Probatio nostræ assertionis.*

2. Cor. 5.
Domi esse in corpore quid?
Peregrinari à Domino quid?

Cum domi sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Domi esse in corpore, est hac uita, quæ miseris & calamitatibus varijs iacet obnoxia & afflictā, frui. Peregrinari autem à Domino, est non solum æterna beatitudine & felicitate ad tempus carere, dum hic uiuitur: uerum etiam corporis illius præsentia carere, qui morte sua cœlos & immortales glórias nobis meruit. Tendimus autem, ac contendimus, ut post hanc uitam in cœlis cum eo uitam degamus, qui per mortem suam non solum mortem exiit, uerum etiam mortaliū hominum secula deseruit, & immortale suum corpus à nostro consortio subdixit

subduxit in coelos; ut ipse à nobis, & nos ab ipso, ad tempus peregrinaremur, ut Paulus inquit. Quatenus autem Christus Deus est, ab eo non peregrinamur: nam pijs semper sua prouidentia & gratia præsens est, & piorum conuersatio in coelis est, ut Paulus inquit. Impijs uero sua prouidentia & iusticia, uel ut emendet uel puniat, absens non est. Si hanc peregrinationem Neoterici intelligere uolunt, liberationem ab omni calamitatum & afflictionum perturbatione & sensu, perperam D. Paulum torquent. Nam dum peregrinamur à Domino, & maximis calamitatibus afficimur pro illius nomine: maximam illius gratiae & fortitudinis abundantiam praesentem esse sentimus. Ita ut eius spiritus praesentia, quae iam patimur, non solum contemnamus: uerum etiam grauissima & periculosissima quae uentura esse putamus, in Christo non curemus. quod fieri non posset, si hospites & peregrini essemus à Domino Deo nostro, qui nos consolatur in omni tribulatione nostra. Ita ut non solum patienter, uerum etiam grater omnia feramus. Hostes enim & aduersarios patienter ferimus, & illorum salutem aequè Deo ut nostram, sedulo dies ac noctes commendamus: Deo perpetuas canimus laudes, quod nos dignetur pro sui nominis gloria aliquid pati: & tantum rogamus in nostris precibus, ut uel uincat illius uerbi ueritas quae opprimitur, uel nos per mortem citò ad se reuocet. Nam satis diu nos uixisse putamus, si in hac uita Neotericoꝝ idololatriam fortiter usque ad mortem contemnamus. Quod facturi sumus Deo pro regente, qui magna sua misericordia nos primò eripuit per Christum è morte aeterna, deinde ab haereticorum & papistarum impia doctrina, & transulit nos in lucem claritatis suae, quam nunquam expungi patietur ihs, qui illam in uerbo suo studiose precibus quaerunt.

13. Probatio nostrae assertionis.

Ecce aperte loqueris, nec prouerbiū ullum dicis. Postquam Christus dixisset, Relinquo mundum, & uado ad patrem: Apostoli dicebāt illum aperte fuisse loquutum, nec prouerbiū ullum protulisse. Aperte autem loqui, est ita rem de qua agitur, clarè & perspicue enunciare & proferre, ut ab ijs quibus res commendatur, absque omni dubitatione, haesitatione & ambiguitate intelligatur & cognoscatur. Sic Christum fuisse loquutum de eius abitu ex hoc mundo ad patrem, discipuli eius testantur hisce uerbis: Ecce aperte loqueris. Quasi dixissent, satis lucide intelligimus quae dicis & doces, quod abiturus es à mundo. Iam Neoterici Romani, quae Christus aperte & lucide protulit, suis technis, uasfricij, imposturis & praestigijs obfuscant & obumbrant, ut nec ueritas, nec perspicuitas uerborum Christi intelligi aut percipi possint. Vbi enim Christus liquidò dicit, Relinquo mundū, quod omnes discipuli (quamuis rudes, & satis adhuc carnales) perspicue intellexerunt: Neoterici dicunt, quod non reliquit mundum, hoc est, non penitus abstulit corpus suum ex hoc mundo, sed inuisibilem se fecit mundo, & modò inuisibili mundo semper adest, ac in mundo se continet ad quatuor uel quinque uerborum prolationem, per presbyterum in papistica Missa: & modò uisibili residet ac se iuxta corpus continuum occupat: iuxta ueras corporis sui qualitates & quantitates, corporaliter coelum occupat: iuxta autem corpus, quod nullas humanas conditiones habet, corporaliter coenam Domini occupat, ac in ea continetur. Visibile corpus Christi corporaliter locant in coelis: inuisibile uero Christi corpus, corporaliter docent esse in Eucharistia. Sed hoc non est aperte & liquido, sed obscure & anigmaticè loqui. Christus autem nullum מִשְׁלָּה quod est prouerbiū dixit. Prouerbiū enim est, quod non facile ab omnibus intelligitur: uel quia uerba ex quibus constat sunt rara, inusitata, aut uariae significationis: uel quia tale in se prouerbiū continet eruditionem & doctrinam, ut raro uel difficile comprehendamus. Quemadmodū sunt sententiae Salomonis, quas מִשְׁלָּה id est

1041.16.

Aperte loqui
quid?Prouerbiū
quid?

X id est

id est prouerbia uocat: in quibus nō solum sunt multa difficilia uerba, uerum etiam sententiā quā plurimā, intellectu admodum difficiles. Christi autem oratio quam habuit ad suos de discessu corporis sui ē terris, quā erat ista (Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem) nihil ambiguitatis, difficultatis, uel obscuritatis (ut apostoli testantur) in se habuit: sed palām & apertē quā fuerunt dicta in hac oratione, de corporis eius recessu intellexerunt. Parum igitur candidē, & minus Christianē faciunt Neoterici, qui perspicuitati, & lumini uerborū Christi suis interpretationibus tenebras & nebulas obfundunt. Nos igitur perspicuitatem & lucem uerbi diuini assequentes, Christum (quod ad carnem eius attinet) mundū reliquisse docemus & credimus: spiritu tamen suo tam bonos quā malos sustētare, hos quidem ut piē uiuant, illos autem ut impiē uiuere desistant. Et in sacra actione cōtinenti suā mysticā, p̄is ita semper adest, ut illis seipsum totum, tum corpore tum anima communicet. non ut in corpus per os descendat: sed ut in animam per fidem sese infundat, eiusq; uirtute cū corpus tum anima piē recipientis sacramentum sanctificentur ad uitam æternam. Modò nō secundum carnem: sed secundum spiritum, qui se Christo sacramentis obstrinxere, uiuāt & ambulent. Hęc est nostrę fidei ratio ex sacris literis deducta, rata & obsignata, quam ueram ac synceram coram Deo & sanctis Angelis eius, ex uerbo Dei scimus, agnoscimus, tutamur & defendimus, pro qua uitam hanc mortalem deponere (si ita Deo uisum fuerit) sumus parati: certo persuasi, quod animas nostras sic deponendo, bene facturisimus, & cū Christo per Christum uicturi imperpetuum. Iam ad alias rationes, quibus mouemur ut à Neotericis dissentiamus, descendam.

14. *Probatio nostrę assertionis.*

Hebræ. 2. 4. Similis est fratribus per omnia, excepto peccato. Si Christus similis sit fratribus per omnia, iuxta D. Pauli testimonium: iniuriā faciunt Christo, qui illum dissimilem fratribus reddunt. Similem esse fratribus, est, nō solum carnis, sanguinisq; & animæ, fratrum naturis & substantijs communicare: uerum etiam illarū ueras qualitates, quantitates & dimensiones nature & substantię fratrum semper retinere, & nunquam deponere. Quod si deposuerit, tunc desinit esse similis fratribus. Iam talis est nostra natura & substantia, ut semper locum occupet: & dum in uno loco fuerit, pro eodem temporis instanti, in alio loco esse non possit. Vt natura & substantia corporis Elię, dum esset in terris, & hæc loca inferiora mundi teneret: in cœlis non agebat, nec turbine ab Elişeo fuit ablatas. Et ubi Elişas ascendit turbine in cœlum, cernente Elişeo, & ita clamante, O pater, pater Israhelitarum, currus & equites: in terris cū Elişeo tunc desinit esse. Talis autē est natura & conditio omnis seminis Abrahę, ut semper unum locum pro uno temporis instanti occupet: ita ut simul & eodem tempore diuersa loca occupare non possit. Cū Christus iuxta carnem ab Abrahami semine assumptam, similis sit fratribus: ut qui ueras, naturas, & genuinas conditiones & naturas humani corporis retineat: oportet ut eisdem naturę legibus constringatur & cōtineatur (quod ad humanitatem eius spectat) ut sit in uno loco, pro uno temporis instanti: & dum superna & cœlestia loca occupat, à terrenis & inferioribus absit. Quemadmodum dum terras hæc incoleret, à supernis sedibus absuit. Ita quoad corporis eius ueritatem & substantiam simul cœlum & terram implere uel occupare non possit, quin fratribus statim futuris dissimilis. Quod si corporis eius naturā & substantiā, quam ex Abrahami semine Christus in utero beatę uirginis assumpsit, ita extendat ac dilatet, ut cœlum & terram simul impleat uel occupet: naturam & cōditionem seminis Abrahę exuit ac deponit, nec (ut dixi) fratribus similis est. Nam hominibus

nis non est nec angelorum nature, sed solius Dei, duos simul uel occupare, uel omnes simul locos implere. Hominum uero & angelorum est, ut quando uni loco adsunt, ab alijs pro eodem temporis instanti absint. ut Christus cum esset iuxta carnem trans Iordanem, ubi Ioannes fuerat baptizans primum: non erat Bethanig, ubi Lazarus erat mortuus, ut ipsemet testatur: Et gaudeo propter uos, ut credatis quod non fuerim ibi. Ita cum esset iuxta carnem in monte Tabor, non erat Hierosolymis: & cum esset in terris, non erat iuxta carnem in cœlis. Et iam cum sit in cœlis, non est iuxta carnem in terris. Cum igitur Christus Deus sit & homo: & quatenus Deus, retineat & nunquam deponat ueris substantiam & naturam, ut sit & maneat in perpetuum uerus Deus, similis patri & spiritui sancto: ita cum sit uerus homo, quatenus est homo, retinet & nunquam deponit ueri hominis substantiam & naturam, ut sit & maneat in perpetuum uerus homo, similis fratribus, iuxta D. Pauli doctrinam. Nam Christus saluator noster uerus Deus, uerus & homo, in una persona, in hac unitate personarum naturas & substantias ueri Dei & ueri hominis semper retinet ac seruat. Et quamuis natura humana assumpta sit in Deum, ut unam personam Christi Dei & hominis constituat: Christi tamen deitas, humanarum naturarum substantiarum & ueritatem non absorpsit, non annihilauit, non destruxit, non confudit, neque commiscuit: sed utriusque substantiarum & naturarum ueritas tum Dei tum hominis in Christi persona, manet semper discreta & distincta, nec una in alteram conuertitur: nec præstantior & dignior natura in Christo (nempe Dei) minore & inferiore (nimirum hominis) destruit, consumit, aut in naturam diuinam conditionem, proprietatem aut dignitatem mutat, uel conuertit. Et iuxta diuinæ suæ naturæ ueritatem (quatenus est similis Deo patri) nobis in terris adesse confitemur: sed iuxta humanarum naturarum certitudinem (quatenus similis est fratribus) nobis in terris adesse credere non possumus. Nam ita Deus & homo in una persona Christi coniunguntur, ut neutra natura ueritatem suam amittat, nec alterius proprietates & conditiones altera induat, sustineat, aut uindictet. Cum enim solus natura esset Deus, ut homo fieret, diuinitatem suam in carnem non conuertit: sed per assumptionem humanitatis in Deum, Deus factus est homo. Et quemadmodum in terris humanam naturam mortalem assumpsit in Deum, & tamen mortalitatis naturæ humanæ conditionem non destruxit, nec diuinæ naturæ adæquauit, sed utriusque naturæ Dei & hominis semper suas seruauit conditiones & qualitates (excepto peccato) ut Christus, quatenus homo, iuxta naturam diuinam in cœlis esset, & in terris: iuxta naturam humanam in terris esset, & non in cœlis: Ita & à resurrectione à mortuis tertio die ueram humanam naturam iam factam immortalem semper seruauit, & tandem in cœlos à terra sustulit, ut iam in cœlis Deus fieret & homo, ubi antè solus Deus erat: & in terris usque ad consummationis tempus Deus tantum esset (sublata corporis sui substantia) ubi antè Deus erat & homo. Ita sicuti post incarnationis suæ mysterium in utero uirginis in terris egit iuxta utriusque naturæ diuinitatis & humanitatis substantiam, uirtutem & efficaciam: pari modo iam post illius ascensionem in cœlos, in terris agit, iuxta diuinitatis substantiam, & humanitatis (per diuinitatem) efficaciam (hoc est, spiritu suo) & non substantiam. Nam quemadmodum nostra conuersatio per spiritum sanctum in cœlis est, unde expectamus redemptorem nostrum, qui reformabit corpora nostra, ut sint conformia corpori suo glorioso: & tamen quoad corporis nostri substantiam in terris deorsum solum degimus & uersamur, & non in cœlis: Ita & Christi mortis, resurrectionis, & ascensionis uirtus & efficacia, per spiritum sanctum nobis qui in terris uiuimus adsunt, & tamen quoad eius corporis substantiam in cœlis supernè degit & uersatur,

Ioan. 10. 11.

Matth. 17.

Ioan. 1.

Philipp. 1.

& nō in terris: unde illū expectamus, ut tandē spiritu Dei patris sui ē mortuis resuscitati, substantialiter & corporaliter illi in aere occurramus, qui substantialiter & corporaliter descēsurus est ad iudicandū uiuos et mortuos. Interim quia fratribus suis est (uti Paulus dicit) similis, corporis illius substantiam in cœlis ad dextram Dei patris collocamus, ut quoad illius corporis & sanguinis præsentiā, nec in cœna nec in terris queramus, sed supernē ubi est ad dextrā Dei sedens. Illic eum quærimus, dum hic uiuimus: illic eum inueniemus, cum hoc corporis ergastulo fide ipsius liberati fuerimus. Recognoscamus uerba D. Pauli, Similis est fratribus per omnia (dempto peccato.) Non dicit Paulus, si milis fuit fratribus per omnia: sed, est, inquit, similis fratribus per omnia. Paulus hanc Epistolam post Christi ascensionem in cœlos scripsit, cum iam omnes mortalis corporis deposuisset conditiones, & immortalitate donatus esset: & tamen dicit, similis est fratribus. Vnde constat, quod Christus, quoad humanitatem eius attinet, non exuit humanas conditiones per resurrectionem, quamnis immortale, incorruptibile, gloriosum & spirituale corpus induisset, humanam naturam per resurrectionem ad incorruptionem restituens, non eius ueritatem auferens. Humana autem natura post resurrectionis magnificentiam, eadem quæ erat (quod ad ueram humanæ naturæ substantiam attinet) semper permanxit: sed immortalitatem naturæ humanæ, quam antea non habuit, in resurrectione assumpsit. Sed mutata iam corporis Christi mortalitate, & immortalitate donata, adhuc (inquit Paulus) Christus est fratribus similis: hoc est, uerus homo ex anima rationali & humana carne subsistens, ut Athanasius dicit. Præterea dixit, quod Christus non solum similis est fratribus: uerumetiam Per omnia, inquit, similis est fratribus. Ac si dixisset, exceptis peccati ffordibus & maculis, Christus quo ad humanitatis suæ substantiam & naturam, in omnibus conuenit & similis est fratribus. Illi autem ueram corporis humani naturam, hoc est corpus & animam habent: eadem ergo & Christus habet. Illi eandē corporis humani naturā, nō ubiq; uel pluribus in locis simul habent: sed in uno loco pro uno temporis instanti semper retinent: idem & Christus facit. Nunquam enim legitur, Christum (quod ad ueram humani sui corporis substantiam attinet) simul in pluribus locis fuisse. Fratres autem eius, quos corpore ē terra sustulit (ut Enoch & Elias) quoad corporis illorum & animæ substantiam, iam non sunt in terris: sic & Christus, qui illis est similis (quoad corporis & animæ eius substantiam) iam non est in terris. Nam ē terris in cœlos corpus & animam suam subduxit. Nos igitur, qui corporalem eius præsentiam in cœna negamus: cum D. Paulo illum similem per omnia fratribus facimus. Neoterici autem, qui corporalem eius præsentiam in cœna asserunt: cum Marcione, Eutyche, & alijs hæreticis per omnia dissimilem fratribus suis faciunt. Nam omnia quæ naturæ humanæ semper & inseparabiliter adsunt, siue sit morti obnoxia, siue à morte libera, Neoterici tollunt. Sed siue sit natura humana in Christo in Deum assumpta, siue natura humana quæ ex puris naturalibus constat, semper natura humana suas natuias & inseparabiles qualitates retinet ac seruat: non nomina, uerba, & titulos tantum, sed res ipsas. Nam quemadmodum in essentia diuina consistit unitas, ac in personis pluralitas: ita in persona Christi (quoad personæ proprietatem) est unitas, & in unitate personæ consistit essentiæ pluralitas. Christus enim utriusq; naturæ ueras essentias Dei & hominis in unitate personæ retinet: ita ut in Christo nec naturarum commixtionem, nec personæ diuisionem confiteamur. Vtriusq; autem naturæ essentias in Christi persona ponimus: sed commixtionem naturæ, uel diuisionem personæ non agnoscimus.

mus. Et ideo est quod Paulus dicit, Christum (quo ad eius naturam humanam) similem esse fratribus. Viderint isti Neoterici, qui corporalem Christi praesentiam in sacramento constituunt, quale nam corpus, & qualem naturam humanam Christo tribuant. Paulus quidem tale corpus, talemque naturam humanam Christo semper ascribit, qualia nos portamus & circumferimus, excepto peccato (& iam a Christi resurrectione, excepta eius immortalitate) Christi corpus nostram naturam nunquam exiit, nec deponit suas naturas & inseparabiles qualitates, quae essentiae naturae indiuulse coherent. Semper, ubicumque fuerit, corpus humanum in loco est, & habet suas longitudo, profunditates, altitudines, ac alias dimensiones. Habet etiam humanum corpus sua membra discreta, separata, & disiuncta, quae mira proportionem, harmonia & consensu corpus ipsum constituunt. Membra uero humani corporis ad constitutionem totius concurrunt, sed discretim, disiunctim, & separatim sua loca in corpore humano retinent. Non sunt autem condantur: sed in corpore humano, caput suum locum & dignitatem in eminentiore parte corporis uendicat: collum, scapulae, brachia, uenter, pedes, & caetera quae ad humani corporis constitutionem concurrunt, singula membra seorsim in corpore loca propria & dignitates conseruant. Et quemadmodum membra humani corporis inuicem sibi ipsis non inuident, sic nec unum membrum alterius membri locum & dignitatem usurpat: sed singulatim ac discretim, suis sedibus & locis, iure hereditario in humano corpore gaudet & fruuntur. Iam D. Paulus dicit quod Christus (quatenus homo) sit similis suis fratribus: hoc est, quod tale habeat corpus humanum, quod humanis proprietatibus (hoc est, longitudine, latitudine, & profunditate humani corporis) absoluitur. Et in hoc corpore uero & organico, membra habet discreta, disiuncta ac separata, ut singula discretim in suo corpore suas proprias sedes & dignitates uindicent & occupent, & nullum membrum alterius membri locum usurpet, ut antea dixi. Trutinemus igitur, & aequa lance libremus, an humana Christi natura (quam Neoterici fingunt ad quatuor uerborum promotionem adesse in coena Domini) has retineat conditiones, uel non? Ipsi tamen non localiter, & dicunt uerum corpus Christi in coena adesse: sed sed illud naturale corpus in sacramento nullas habere naturales proprietates. Habere autem corpus Christi in coena, singula membra humani corporis dicunt: sed non disiunctim & separatim posita, propter panis formam quae arctior & angustior est, quam ut sub ea, singula membra Christi corporis propria loca & naturales sedes uindicent atque possideant. Totum tamen & integrum Christum (quatenus est uerus homo) intra bini pollicis mensuram & locum in corpore Christi teneant. Haec uero & infinita alia stulta, absurda & puerilia habent Neoterici, quibus errorem suum in hac causa muniant & defendant. Est uerum corpus, sed non simile corporibus fratrum: est naturale corpus, tamen naturalibus corporibus dissimile. Vera natura humana in coena adest: sed omnino naturae humanae dissimilis. Quam horrenda sunt ista, & quam periculosa Christiano homini, tale naturam humanam & tale corpus humanum Christo (qui uerus est Deus & homo) attribuere, quae nullas humanae naturae conditiones habeat? Si hoc non sit humanitatem Christi penitus tollere et destruere: iudicent omnes qui Christum ex animo norunt & diligunt. Hoc autem firmiter credimus, & nullatenus dubitamus, quod Christus, Iesus saluator noster (quatenus ad humanitatem eius attinet) similis sit nobis, excepto peccato. Et illam similitudinem

litudinē quam iuxta humanam naturā habet nobiscum, nunquā (quocumque in loco fuerit) deposuit, siue in terris, siue in cœlis fuerit. Cū igitur doctrina & fides Neotericorum tale corpus Christi in cœna constituent, quod corporibus nostris per omnia sit dissimile: ab illis merito, uerbo Dei coacti, dissentimus, & corpus Christi esse quod prædicant omnino negamus. Nam (Paulus inquit) similis est fratribus per omnia. Eius uerbis credimus, & firmiter adheremus: à quibus (adiuuante Deo) nec ferro nec igne dimouebimur: Certo persuasi, quod ille Christus, pro quo tam strenuē Neoterici in Missa contendunt, sit ficticius, & nihil aliud quam somnium aut phantasma. Nam uerus Christus ubicumque sit, similis est fratribus. Et quem illi fingunt in Missa, fratribus dissimilem, nos ignoramus. Satis autem est quod similem nobis agnoscimus, quem in cœlis sursum colimus & adoramus: unde uenturus est in nouissimo die, ut causas omnium rectissimo iudicio discernat. Apud quem, nihil dubitamus quin aduersarij nostri, Antichristus Romanus cum suis rasis, ipsorum impietatis rationem reddituri sint: nisi in hac uita huius hæreseos & idololatriæ illos poenituerit, quod ut concedat ille qui solus corda hominum ad poenitentiam conuertit, obnixē in Christo precor: Amen.

Decimaquinta probatio nostræ assertionis: Hoc facite in mei commemorationem.

LUC. 22. Si quis rectē horum uerborum naturam, & Christi sententiæ proprietatem
1. COR. 11. perpendat: nullo negotio animaduertat, Christum sui corporis in mortem traditi memoriam per sacram cœnam instituisse, & non corporalem sui præsentiam. Nam fuit cœnam sanctam celebrari ad recordationem mortis illius, & non ut corpus ipsum ex pane conficeretur: ut liquidò ex uerborum Christi natura & propositionis proprietate constabit. Primum dicit, Facite: non dixit, create de nouo corpus meum. Nec dixit, transubstantiate panis & uini substantiam in meum corpus & sanguinem: nec, corpus meum ex pane factum sacrificate in remissionē peccatorum. nihil horum dixit: sed, Hoc facite (inquit) nempe quod me iam uidetis facere. Facere autē cœnam Domini, est ita agere in sacra cœnæ actione, ut Christus agere præcepit: & ut in hoc sacra cœnæ mysterio unius Domini sola autoritas ualeat. Facere cœnam ergo est, Domini institutione, uerbo atque exemplo panem & uinum communi usu exuere, & in sacrum usum applicare: & non panis & uini substantiam uel penitus destruere, aut in aliam substantiam (nempe corporis Christi) transubstantiare. Mirum est, quod huius dictionis (facite) naturam, Neoterici aliquando, saltem missando, non perpendant. Sed quemadmodum ex uerbis Christi, ita & ex sententijs eius, nihil certi constituunt. Præstaret omnino, potius naturam uocum perpendere & explicare, quàm contra uocum naturam & ueritatem uoces detorquere, & in peregrinam significationem urgere. Nam ubi de uocis natura & proprietate nihil certi constat: sursum ac deorsum, Euripi more, quicquid disputatur, uagatur. Rectam ergo definitionem uocis in omnibus controuersijs constituent: & tunc facile elici possit, cui nam sententiæ & utri parti uocis proprietas magis conueniat. Quis autem hanc uocem, Facite, in Christi sententiā (Hoc facite in mei commemorationem) diceret idem significare: quod hoc corpus meum sacrificate, non ad memoriam, sed re ipsa: Hoc equidē Christianum nō est, sed potius Protea aut Vertumnū agere: uocesque à Christo simpliciter prolatas, à simplici & genuina natura detorquere, maxime cū nullū similem loquendi modū ex sacris libris proferre possint. Neque uerò si id etiā possent, firmū argumentū inde cōficeretur, tota scriptura testante, Christum

itum semel immolatum esse. Idē etiā Neoterici faciūt in hac uoce (memoria) pro
 prietatem & naturam memoriæ, quæ absentium tantum contemplationem
 comprehendit, præsentium naturas, proprietates ac substantias comprehen-
 dere uolunt. Vt Christi absentis à terra memoria, sit idem, atq; ipsum corpus
 Christi iam præsens habere. Primum, memoriæ naturā ac proprietatē tollunt,
 quæ circa rei memoratæ substantiæ absentiam uersatur: quod est non solum
 ignorantia finitionis memoriæ uocis naturam præterire, sed etiā & partes
 & membra memoriæ non intelligere. Nam memoria est, uel naturalis, uel ar-
 tificialis, uel spiritalis. Naturalis retinet absque omni externo adminiculo,
 quæ antea intellectu, uel sensuum perspicuitate sunt comprehensa. Artificialis
 quæ ea quæ retinet, uel ex intellectus industria, uel sensuum perspicuitate com-
 prehendit: sed non absq; aliquo adminiculo, uel sensibus externē obiecto, aut
 denouo intrinsicus animo cōcepto. Adminiculum autem externum est, anu-
 lus, liber, uel huiusmodi quibus solent uti, qui amicorum immemores esse no-
 lunt. Spiritalis uerō memoria ea retinet spiritalia, quæ ex spiritus sancti af-
 flatu comprehendit: & tamen ne apprehensa ex memoria elaberentur, spiritus
 ac fidei contemplationi Deus optimus adminicula spiritalia adiunxit. Hasc
 omnes memoriæ species, circa earum rerū substantias quæ absunt uersari con-
 stat: siue per se memoria res absentes contemplatur, siue aliquo alio medio uel
 naturali aut spiritali memoria adiuuatur: sed res memorata nunquam re ipsa
 adest. Naturalis memoria uel amici absentis præsentiam, aut lectionis ac studiū
 notitiam & cognitionem retinet. Artificialis, nec absentium, nec intermissi stu-
 dij notitiam retinet, nisi aliquo externo adminiculo adiuta. Ideo Cicero & alij
 multi, ne absentiu & lectionis memoria præterflueret, locos & imagines inue-
 nerunt, quibus memoria naturalis parū referta adiuuaretur. In ipsis tamen lo-
 cis & figuris quibus memoria uersaretur, res memorata corporaliter non exti-
 tit. Memoria autem spiritalis ne hebescat ac obliteretur, spiritus sanctus sum-
 ma ope cauet, & adminicula addit, uidelicet uerbum ac sacramenta Dei: quæ
 memoriæ spiritu sancto prædite Christum corpore absentem, modō spiritali
 præsentem faciunt. Sed non ita ut Christus, cuius memoriā sacramenta & uer-
 bum Dei reficiant, corporaliter adsit: sed quemadmodum memoriā in rebus
 caducis ac euanidis, aliquibus modis (nempe locis ac figuris) adiuuatur: ita in
 rebus maxime serijs & spiritalibus, uerbo ac sacramentis memoria adiuuatur.
 Et sicut substantialiter res mortales atq; caducæ, figuris ac locis (quorum præ-
 sidio memoriæ infiguntur) non insunt: sic res diuinæ & spirituales substantia-
 liter uerbo ac sacramentis non adsunt, quod ad illarum corporalem substan-
 tiam attinet. Quemadmodum autem isti horum uerborum (Facite, & in me-
 moriam facite) naturam ac proprietatem uel ignorantia, ut contemnunt: ita &
 totius propositionis & sententiæ Christi conditionem subuertunt. Hoc (in-
 quit Christus) facite in memoriam mei. Quod si exponas, sonat, Facite hæc
 quæ me uidetis facere, non ut me ex pane faciat is de nouo: sed ad recordatio-
 nem mei antehac in utero matris meæ facti, & iam pro uestra animarum salutē
 immolandi, & in memoriam corporis mortis meæ facite. Et quemadmodum
 naturam & proprietatē istorum uerborum, Hoc facite in mei commemoratio-
 nem, plane Neoterici subuertunt, & aliter interpretantur quā Orthodoxi pā-
 tres omnes: ita & istorū uerborū (Hoc est corpus meū) naturā ac proprietatē
 penitus destruit, & nouū ac peregrinū sensum fingunt omnibus Orthodoxis
 patribus ignotū. Et ideo satis equidē admirari non possum, Neotericos tam
 obfirmatē ac pertinaciter ita uerborū & sententiarū Christi naturā, ueritatem
 ac proprietatē obumbrare atq; obfuscare: cum omnes ueteres sanctiq; patres,
 aliter uerba & sententiam Christi interpretētur, quā Neoterici: ut in hoc tra-
 ctatu manifestissimē apparebit. Augustinus tropicam loquutionem in uerbis
 cœnæ

Memoria.

Naturalis

memoria.

Artificialis me-

moria.

Adminiculum.

Spiritalis me-

moria.

Sacra coena uarijs nominibus appellata.

coenæ ubiq; ferè constituit, ubicunq; de eius rei argumento tractat. Vt ad Bonifacium Epistola 23, contra Adamantum Manichæum cap. 12, de doctr. Christiana libro 3, cap. 16, in Psal. 99: Apud ueteres hæc sacra Domini coena aliquando Missa uocatur: nō ideo quod ministri Christum Deo patri mittant & sacrificent, sed quia gratiarum actiones laudesq; perennes Deo pendent, quod uni genitum filium suum pro salute mundi ipse in mundū miserit, ut morte afficeretur. Apud Tertullianū coena sacra *ἀγῶν* uocatur, quia dum coena ministratur, in pauperes, diuites suorum bonorum erogationem facerent. Aliquādo coena Domini immolatio, celebratio, oblatio, & sacrificium nominatur: non quod reipsa immolatio esset, sed quia in coena immolationis Christi semel pro nobis oblato & immolato, celebris fieret commemoratio, ut iidem sancti patres testantur. Vocatur etiam coena Domini aliquando Eucharistia, propter gratiarum actiones, quas ecclesia impendit pro morte Christi. Nonnunquam coena Domini apud patres uocatur sacramentum seu mysterium: sed hoc fit, non quia in sacramento & mysterio Christus corporaliter comprehendatur, sed quia in sacramento & mysterio commemoratio fiat de omnibus beneficijs quæ Christus in morte sua pro nobis persoluit. Appellatur etiam aliquando coena Domini uaticum: non ut Christus corporaliter manu ducat mysteria coenæ percipientem in cælum: sed quia, qui fide mysteria mortis Christi suscipit, fide ab æterna morte liberatur, & cum Christo regnabit in perpetuum. Sit igitur sacra Domini coena mortis Christi sacratissima memoria, iuxta sacras scripturas & sanctorum patrum testimonia: & nō ultra creaturas panis & uini ad adorationem exponant. Nam nisi resipuerint qui hoc faciunt, tandem idolatriæ poenas grauissimas luent.

Et quemadmodum uerborum & sententiarū Christi naturam ac proprietatem Neoterici contemnunt: ita & ipsam sacram Christi coenæ institutionem truncant ac mutilant. Nam contra expressum mandatum Dei (Bibite ex hoc omnes) Neoterici panem sine calice distribuunt: quod non solum est Christi institutum mutilare, uerumetiā sanguinis Christi effusionis memoriam memoria expellere. Sacro enim calice ritè iuxta Christi institutionem ministrato, & poculo distributo, uirtus utiq; effusi Christi sanguinis conscientijs fide recipientium obsignatur. Igitur qui unicam tantum Eucharistiæ partem (nempe panem) accipiunt: non sacramentum Christi, sed fructum panis & fatanicum idolum percipiunt: Et ministri qui sic panem absq; calice distribuunt, sacrilegium cōmittunt, & idolum pro Deo uero ad adorationem ostentant. Nam in recta administratione sacramentorum Christi institutio & autoritas tantū ualere debent. Præterea, quemadmodum ueram naturam & proprietatem uerborum & mentis Christi, unā cum Christi uera institutione sacrae coenæ ab ecclesijs Christi Neoterici deturbarunt: ita frigidis & impijs ceremonijs iam sua (& non Christi) sacra in ecclesijs ornant atq; magnificant. Nam quod nunc faciunt, Christus prohibuit: & quod omittunt ac negligunt, Christus omnino fieri præcepit. Vt ex collatione sacrae Domini coenæ cum his quæ iam in Missa papistica fiunt, apertius cōstabit: si modò sacra cū prophanis cōponere liceat.

Collatio.

Quomodo Christus filius Dei, sapientia patris, sacra coena usus sit: & quomodo alios uti docuerit.

Sub initium sacrae coenæ concionem habuit grauissimam, quo multis argumentis Iudam proditorem suum ad poenitentiam reuocaret. Admonuit illū primò indiscriminatim, ne illius impietate ceteris Apostolis palam faceret: inquit, Unus uestrum me proditurus est. Deinde ad meliorem mentem reuocare studet, argumentum ducens à religione mensæ, ubi inter omnes probos

ut una mensa qua omnes pascunt, ita & una esse debet mens quæ omnibus bene uelit. Qui intinxit (inquit) mecum manum in catino, hic me proditurus est. Tertio deterret proditorem à prodicione, sceleris metu & poena, quæ prodicionem comitarentur: Ve (inquit) homini illi, per quem filius hominis proditur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Finita sanctissima concione, dum epulum typici agni comederent, accepit Iesus panem, & cum egisset gratias, fregit, deditque discipulis, & ait: Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Hucusque de panis distributione in sacra Domini coena, iuxta institutionem & mandatum Christi. Iam sequetur,

Quomodo Papa primogenitus Antichristi, impia missa (quam impiè sacram coenam Domini uocat) utatur, & alios ui doceat.

Conciones ex uerbo Dei de poenitentia nullas habent, imò omnino abominantur. Etsi quæ aliquando fuerint, sunt tales, quæ ueram poenitentiam obsecurant, aut etiam sepeliunt. Nam humana & impia doctrina conscientias stupesciunt ac conturbant, sub specie ueræ doctrinæ. In ipsa Missæ actione panem accipiunt, gratias tamen non agunt: sed tantum digitis panem crucibus signant. Panem uerò non frangunt, nec ecclesijs distribuunt. Verba autem Accipite & manducate recitant, sed mentiendo: nemo accipit, & nemo panem comedit. Hoc est enim corpus meum, tacite susurrant. Huc usque de pane Missæ, iuxta institutionem Romani pontificis. Videamus tam quomodo sacerdos panis in usu sacra Domini coenæ iuxta institutionem Christi, conueniat cum impio pane in Missa, iuxta institutionem Romani Antichristi.

1	Christus in sacra coena accepit panem, & publicè gratias egit.	Romani Neoterici in impia Missa panem accipiunt, & secretò atque tacite panem crucibus signant.
2	Christus panem publicè alijs fregit.	Neoterici arcanè sibi ipsis panem frangunt.
3	Christus in coena dedit panem discipulis.	Neoterici sibi ipsis solis panem in Missa impertunt.
4	Christus alijs in coena palam dixit, Accipite & manducate.	Neoterici sibi ipsis in Missa tacite dicunt, Accipite & manducate.
5	Christus panem consecratum dedit manducandum.	Neoterici panem eleuant adorandum.
6	Christus panem corpus sui immolandi sacramentum fecit.	Neoterici Christum se dicunt reipsa sacrificare.
7	Christus cognita lingua in sacra coena omnia peragit.	Neoterici ignota lingua in Missis omnia agunt.

Priusquam ad alteram speciem sacramenti progrediar, rogo ut pii omnes propter Christum cogitent ac perpendant, quantum in usu & distributione panis in sacra coena, iuxta institutionem Christi discriminis sit, ab usu & distributione panis in impia Missa: & ubi discrepantiam & antithesin animaduertint, statim perspiciant panem in diabolica Missa, ita cum sacro pane in coena Domini conuenire, ut frigida cum calidis, humida cum siccis, mollia cum duris, & sine pondere habentia pondus. Et ubi hæc discrimina intellexerint, ad mentes illos redire admoneo: & cogitare apud se, quis horum sit præferendus, Christus unigenitus summi patris, an Neoterici hac in causa Antichristi filij. Et si Christi personam Neoterici præferunt, iudicent ipsi, num etiam usus panis in sacra coena iuxta institutionem Christi non sit præferendus usui panis in impia Missa iuxta institutionem Antichristi. Et ubi hæc omnia mature deliberauerint, dicant mihi bona conscientia, num, quemadmodum Christi persona omnibus personis est præferenda, an non ita & usus sacra Domini

cœnæ à Christo institutus, omnibus alijs usibus sit antefereendus: Hæc pps animis altius considerata relinquo, & ad collationem alterius partis sacrae cœnæ me conferam.

Collatio.

1	Christus Dei filius in sacra cœna accepit poculum, & gratias egit.	Neoterici in impia Missa poculum accipiunt, & crucibus digitorum notatis signant.
2	Christus Dei filius poculum, quibuscum sedebat, dedit.	Neoterici illis qui adsunt non dant.
3	Christus dixit, Bibite ex hoc omnes.	Neoterici omnes ex poculo bibere prohibent.
4	Christus palam dixit, Hoc facite in mei commemorationem.	Neoterici dicunt se idem facere & offerre, quod Christus fecit & obrulit.

Hunc etiã poculi usum in sacra Domini cœna iuxta Christi institutionem cum usu poculi in impia Missa conferat, & nullo labore Christi institutionem cum impia Missa omnibus modis pugnare facile percipient. Et ubi repugnantias intellexerunt, dicant hic, ut coram Deo in nouissimo die responsuri sunt, uter horum anteponendus sit: usus poculi in sacra Domini cœna iuxta institutionem Christi, an usus poculi in papistica Missa iuxta Antichristi tyrannidem. Hoc autem ex uerbo Dei apertissime constat, quod impia Missa & sacra Domini cœna inter se non conueniant. Et qui hoc nouerint, si Missis hisce diabolicis adherere uoluerint, suo periculo facient: tandem reddidit rationem, quod mandata Dei propter traditiones hominum neglexerint, & tunc demum sentient quàm horrendum sit incidere in manus Dei uiuentis. Sed scio quid prætexant Neoterici, & quomodo Christi institutionis in sacra cœna uiolationem conentur excusare: nempe catholicam ecclesiam Missarum priuatarum usum tanquam sacrum admisisse, & catholicos patres uerbum Dei sic interpretatos fuisse. Quibus sic respondere oportet: Ecclesiam, quæ priuatarum Missarum usum admisit, esse catholicam, sed impiam, & non sanctam: ideoq; tanquã catholicam & uniuersalem meretricem Babylonicã, Antichristi sobolem, ab omnibus cõtemnendam. Sancta enim catholica ecclesia, Christi autorem & sponsum suum tantũ audit. Nam Christus qui est in sinu patris, ipse ecclesiæ catholice sanctæ enarrauit, quomodo sese in omnibus quæ ad fidem & usum sacramentorum spectant, gereret. Et hæc suam uoluntatem absolute & perfecte in uerbo suo patefecit: quod (scilicet uerbum) certitudinem, auctoritatem ac sufficientiam habet, nec ab ecclesia catholica Christiana, nec à Romana & Antichristiana, sed à Deo ipso. Et tantum propter hunc autorem Deũ, sancta catholica ecclesia audiri debet. Noluĩt enim Deus in causa fidei à primi hominis lapsu hominibus credi, sine certis & euidentissimis ipsius uerbi testimonijs: imò quod hominum conditionem superat, etiam Angelis de coelis credi noluit, præter uel cõtra uerbi sui certitudinem. Multo minus istis personatis asinis, qui impijs Missis hodie in sua catholica ecclesia inserviũt. Quæ noua catholica ecclesia nec autor nec testis est diuinæ ueritatis. Non autor: quia quæ iam docet & agit, omnibus modis pugnant cum uerbi Dei certitudine. nec uerò testis: quia totam narrationem sacrarum literarum, imò ipsam historicam commemorationem, uel abstulit uel mutauit: ut in hac causa eucharistiæ paulò antè per antithesin ostendi. Si autem ista Romana ecclesia, cuius tyrannide hodie Anglica ecclesia iacet oppressa, testis esset uerbi Dei: proculdubio testis officium obseruaret. Quod est, nec addere nec demere quicquam uerbo Dei: sed bona fide, quod uerbum Dei in se continet, tantum testificari. Sed ut iam ostendi, ista catholica meretrix Neoteri-

Ecclesia catho-
lica, sed nõ san-
cta.

corum

eorum ecclesia, non solum uerba & narrationes, uerum etiam doctrinas uerbi
 diuini mutauit: quare non audienda tanquam iudex, nec admittenda tanquam
 testis. Nam iudicis officium est, sententias ex legibus proferre, & secundum
 leges iudicare: & testis est, ea in testimonia producere, quæ certò & indubi-
 tato cognita habet. Iudicet igitur Neotericorum ecclesia secundum leges di-
 uinas, & ei nos ipsos omni honore ac reuerentia subiiciamus: proferat aduer-
 sum nos ex uerbo Dei testimonium, & illud omnino humiliter admitteremus.
 Sed ita serēs habet, tyrannicè leges Dei usurpant: & falsissimè in uerbi Dei
 professores testimonium dicunt. Quare talem ecclesiam, licet Catholicam,
 pro sancta Catholica ecclesia non agnoscimus. Negamus etiam omnibus mo-
 dis, Orthodoxos patres unquam uerbum Dei ita fuisse interpretatos, ut illa-
 rum interpretationibus uel panis & uini substantiæ destructionem, uel in na-
 turalem corporis Christi substantiam conuersionem constituerent. Nec us-
 quam ex sanctorum patrum interpretationibus constat, Christum corpora-
 nem peccatorum offerri. sint illorum libri iudices. Quemadmodum igitur
 Neotericorum Catholicam ecclesiam, pro uera & sancta Christi Catholica ec-
 clesia, multas iustissimas ob causas non agnoscimus: ita & illorum interpretes,
 pro pijs ac fidelibus uerborum Dei interpretibus nō admittimus. Nam quem
 admodum officium pijs iudicis est, semper secundum leges iudicare: & pijs te-
 stis est, uera audita & cognita in omnibus controuersis proferre: ita & ueri ac
 fidi interpretis est, ea quæ interpretanda sibi sumit, non solum uerba, uerum-
 etiam mentem auctoris (quem interpretandum sumpsit) religiosè & summa fi-
 de reddere. Conferamus ergo uerba & mentem filij Dei in sacra coena, cum
 interpretatione Neotericorum. Quod si fideliter uerba ac mentē spiritus san-
 cti retineant, pro ueris ac fidelibus interpretibus illos agnoscemus. Sed si &
 uerba & mentem spiritus sancti subuertant, & ad impietatem & superstitionem
 trahant atque obtorqueant: absit ut illorum interpretationes pro ueris ad-
 mitteremus. Faciemus iam in paucis periculum: Quod si in illis fide reperi-
 tur digni: bona spes est, fore ut etiam in reliquis illis tuto credere possimus.
 Christus accepit panem in sacra coena, & gratias egit. Neoterici in Missis pa-
 nem accipiunt: gratias tamen non agunt, sed panem digitis, ut dixi, crucibus
 consignant. Iam gratias agere, non est digitis crucēs facere: sed, corde animo
 & uoce, Dei beneficia agnoscere, illumque omni honore (quo possumus) pro
 collatis in nos beneficijs afficere. Quare Neoterici mysteriorum Dei interpre-
 tes, primum uocis Dei naturam offendunt. nam textus habet Matthæi 26:
ἐυχαριστίας. Et Marc. 14, *εὐλογίας*: quod omnes ferè, gratias egit & benedixit
 inquit. Benedicere autem est aliquando laudare & gratias agere, ut David
 inquit. Benedicam Dominū in omni tēpore. aliquando bene precari, ac om-
 nia fausta optare: ut Iacob benedixit Pharaonē, id est, salutem imprecabatur.
 & aliquando, aliquid prophanum: in sacros ac pios usus consecrare: sic Deus
 sub initio creaturarū, piscibus maris & uolucris coeli benedixit: hoc est, uir-
 tutem multiplicandi illis concessit. Homini etiam & mulieri benedixit Deus
 sub initio, dum adhuc in statu innocentiae permanebant: hoc est, ut semper se-
 se & suas proles ad opus & seruitium illis applicarent. Deinde benedixit diei
 septimo: hoc est, diem septimum in sacros usus designauit. Sic in hoc loco S.
 Marcus Euangelista dicit, quod Christus in ultima sacra coena panem benedi-
 xit: id est, panem in sacrum usum, ut mortis eius esset sacramētum, cōsecrauit.
 uel omnibus faustis ac laudibus patrem suum cōlestem prosequēbatur, quod
 morte sua mundū sibi recōciliaret: quod est gratias agere, ut Matthæus inquit.
 Benedicere igitur panē in sacra Domini coena, non est crucibus panē notare,
 sed per uerbum & institutionem Christi gratias agere, & panem à prophano
 usu

Pōtifficia eccle-
 sia catholica,
 neq; iudex, nec
 testis.
 iudicis officiū.
 Testis officiū.

Interpretis
 officiū.

Gratias agere
 quid?

Benedicere est
 aliquando lau-
 dare.

usu ad sacrum deputare & consecrare. Et idem dicendum est de benedictione poculi. Errant ergo toto cœlo interpretes Neoterici in hoc, quod benedicere pro cruce facere interpretentur. Quare istam interpretationē tanquam a uocis analogia peregrinam reiſcimus, & genuinam uocis naturam retinemus.

Panem frangere.

Præterea cū Christus benedixisset, uel gratias egisset, panem fregit, ac discipulis distribuit. Frangere panem, quamuis in sacris literis pro pascere sapientis usurpetur: hic tamen panem frangere, est panem in multas partes rumpere uel dissecare, ut singulis sua pars panis contingat. Et hoc fecit Christus, ut panis fractionis analogiam & mysterium discipuli intelligerent: Nam immolationem et mortem sui corporis, sub fractionis panis inuolucro ob oculos illorum ponebat. Atq; hūc panem fractum illis impartiuit, ut per panis exhibitionem intelligerent, quod Christus fracti, mortui & immolati sui corporis merita illis etiam impartiret. Neoterici istorum uerborum Christi interpretes, non solum naturam uerborum, uerum etiam illorum mysticam ac sacramentalem significationem planē destruunt. Nam uocem, fregit, proferunt: sed re ipsa (ut Christus iussit) non frangunt. Et uerbum, dedit, sonāt: sed nihil dant. Hoc non est interpretem sed oppressorem uerborum Christi agere. Ad hæc, Christus palam discipulis suis de pane dixit, Hoc est corpus meum: Neoterici interpretes tacite sibi ipsis ac parietibus hæc dicūt. Christus iussit omnes qui sacra cœnæ interfuerunt, sacrum panem accipere & manducare, his uerbis: Accipite & manducate ex hoc omnes. Neoterici uerò hæc Christi uerba & mandata, uoce recitant, & factis contemnunt. Nullus enim cum ministro accipit, nullus panem comedit. Iudicent iam qui ex corde Christum amant, an hoc sit pī hominis, in sacris Dei mysterijs uoces mandatorum Dei proferre, & ipsa Dei mandata cōtemnere. Sed hac de re plura in suo loco postea. Et quod deterius est, isti Neoterici interpretes, Christi uerbis sua etiam addiderunt. ubi enim Christus de pane dixit, Hoc est corpus meū: ipsi sic proferunt, Hoc est corpus meum: Enim addendo. Quod apertissimē est contra mandatum Dei. Si Christus sapientia patris, satis dixit: quare non sunt contenti his quæ ab illo dicebantur? Si satis non dixit: illum insufficientiæ & stultitiæ arguunt. Quod est maximē impiū, ut uel cogitemus illum quicquam imperfectum reliquisse. Si autem discipuli Christi sunt (ut uideri uolunt) quare illius præceptis se met non subiiciunt? Ipse enim uoluit atq; mandauit (ut D. Paulus testatur) ut quoties sacra cœna perageretur, mysticus panis omnibus frangeretur ac distribueretur. Quamobrem igitur priuatas suas Missas non abiciūt? & cur sacram communionem, iuxta Christi institutionem, non restituiūt? Si sunt ueri discipuli Christi, quare de pane dicunt, manducate ex hoc omnes: cū Christus uerbi, Omnes, in distributione panis non meminuit? Quamobrem etiam de poculo uerbum Omnes expungunt: cū Christus de poculo disertē dixerit, Bibite ex hoc omnes? Et quare, si sunt discipuli Christi, & ueri uerborum Christi interpretes, quod Christus expressē fieri iubet, Bibite ex hoc omnes: ipsi manifeste fieri prohibēt, nō bibite ex hoc omnes, sed soli sacerdotes? Nō est profectō nec pī hominis, nec fidi interpretis, hoc mādare quod Christus uetat: nec hoc prohibere quod Christus præcipit. Et tamen Neoterici sapissimē hoc faciunt, ut liquido innotescet, si quis impias illorū priuatas Missas æqua ac diligenti cōsideratione & collatione cū sacra Domini cœna conferre uoluerit. Si sint ueri interpretes uerborum Christi: cur ausi sunt idem memoriā & rem memoratam, signum & signatū facere? Christus cœnam fieri in memoriā sui iussit: Neoterici interpretes dicunt, nō tantum memoriā Christi fieri in Missis suis, uerum etiam Christum ipsum corporaliter adesse & sacrificari. Hic Neoterici spiritum sanctum, optimum oratorem, qui rectissimē mentē suam exprime

Addiderunt panem. Enim, uerbis Christi.

mere possit, corrigunt. Nam quod ipse memoriam Christi uocat, isti Christum ipsum appellant. Non est igitur mirum, quod nos cum Christi sponsa sancta & Catholica ecclesia ab istis Neotericis dissentiamus, ut Christo capiti nostro in diuinitate adhæreamus. Christus hanc propositionem, Hoc est corpus meum, refert non ad sui ipsius corporis substantiam: sed mortis sui corporis commemorationem. Nam statim prolata propositione, Hoc est corpus meum quod pro uobis frangitur, subiunxit: Hoc facite in mei commemorationem. Vnde ex c. *Lucæ 22. 1. Cor. 11.* cumstantis à Christo ipso prolatis constat, corpus Christi non realiter, sed spiritaliter & sacramentaliter uerificari de pane in sacra cœna: cui semper adest non corpore, sed spiritu, & corporis sanguinis & animæ meritis ac uirtute. Et sacer panis qui est in ore fide recipiendum, est quodammodo Christus ipse: id est, cum illa uisibili forma & substantia panis, uere, & non fictè, efficaciter, & non inutiliter adest Christus: qui nunquam à rectè utentibus sacra cœna, corporis ac mortis ipsius memoria ac denique spiritu suo abest. Figurata autè siue sacramentali loquutione, & sermone improprio panis est corpus Christi. Ac de ueritate quidem huius propositionis, Hoc est corpus meum, nihil dubitamus: quemadmodum de multis alijs paribus loquutionibus in scripturis pie sentimus. ut, Petra erat Christus, Ego sum uitis, Agnus est transitus, Circumcisio est fœdus, &c. in quibus non solum phrasim & circumstantiæ sacrarum literarum, tropum admittunt: uerumetiam uerè interpretes sacrarum literarum, passim hanc propositionem, tam in illis, quam in hac sententiâ, Hoc est corpus meum, & Nisi manducaueritis carnem filij hominis, figuratiue & tropicè interpretantur. ut Augustinus ad Bonifacium, contra Adamantū Manichæum cap. 12: De doctrina Christiana libro 3. cap. 9: Hieron. in Matth. Tertul. contra Marcionem, & alij quam plurimi ex ueteribus, uerè sacrarum literarum interpretes. Sed altius paululum perpendamus primum, corticem, & nudam pellem uerborum Christi in sacra cœnæ actione: deinde uerborum uerum sensum eliciamus atque expendamus. Postea Neotericorum interpretationes uerborum & sententiæ Christi, cum Christo ac sanctis patribus conferamus. Primum Christus, panem quē manibus tenebat, benedixit: hoc est, in sacrum usum consecrauit & applicauit, ut non solum corporis sui esset sacramentum, uerum etiam nomen ipsum corporis sui (cuius erat sacramentum) indueret. Nam Christus in ultima cœna, accepit panem, atque illum benedixit: hoc est, panem acceptum in sacrum usum sacramenti sui corporis consecrauit. Ideoque fit, quod Christus eundem panem in sacrum usum consecratum, nominis sui titulo honorauit, dicendo, Hoc est corpus meum. Iam iudicet uerbum Dei, an hæc uerba, Hoc est corpus meum, à ministro prolata, panis substantiam conuertant in corpus Christi: uel indicent ac declarent potius, non panis substantiam annihilari, aut transubstantiari in corporis Christi substantiam: sed ipsam panis substantiam ostendat esse (suo modo) corpus Christi. Textus uerò non habet, quod Christus panem accepit, cuius substantiam mutauit in substantiam corporis sui, quem corpus suum appellauit: Sed manifestè dicit, Accepit panem, & benedixit, quem corpus suum appellauit. Et ne nimium cortici uocum discipuli adhererent, quasi re ipsa corpus suum latèret, sub cortice & forma panis, quia dixit Hoc est corpus meum, statim huiusmodi suspitionem amouit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Iam inter hæc duas propositiones, benedixit, & facite hoc in mei memoria: media interserit hæc propositio, Hoc est corpus meum. Et cum benedicere panem in sacro usu cœnæ Domini non sit panem destruere, sed reseruare, & in sacrum usum applicare. Et facere in memoriam, sit absentis amorē ac beneuolentiā animo reuoluere, et non corpore absentis frui: quo iure,

quò ue autore Neoterici interpretes contra præcedētia & subsequētia mediæ propositionis, eius sententiam ad litteram trahant: cum uerus & germanus sensus huius propositionis, Hoc est corpus meū, ab his quæ præcedunt & subsequuntur, planè dependeat: Circumstantiæ textus sacramentalem sensum huius propositionis, Hoc est corpus meum, urgent: hunc sensum omnes amplecti tenentur, & non de nouo alium & peregrinum inferre. Neoterici quidem mira fingunt, falsa inducunt, & impia defendunt. Nam dicunt uerborum istorum, Hoc est corpus meū, uī, panis substantiā mutari in ipsum corpus Christi. Perpende igitur uerba Christi. In tota propositione, Hoc est corpus meū, tantum unicum est uerbum substantiuū, Est: quod nec factionem, nec passionem significat, sed existentiam eius rei de qua dicitur. Iam quod hisce uerbis testatur, pronunciat, ac palam declarat esse corpus suum: Neoterici interpretantur naturam uerbi Est, quod subsistentiam & existentiam significat, interpretantur per uerba uel actiue uel passiue significationis: quasi uirtus uerborum de nouo panem in corporis Christi substantiam mutaret, aut panis passiue corpus Christi fieret. Qualis aut sit hæc dexteritas & candor, in explanandis sacris literis natiuā proprietatē uocum tollere, nullus ignorat. Isti tamē Neoterici impudenter hæc uerba semper crocitant, Hoc est corpus meum: quibus uerbis nihil in tota sacrarum literarum serie potest esse apertius, contra panis & uini transubstantiationem, & corporalem corporis Christi præsentiam in sacra Domini cœna. Nam Christus de pane dixit, Hoc est corpus meum: non dixit sub huius panis cortice latet corpus meū. Dixit præterea, hoc est corpus meum: & non dixit, hoc transubstantialiter in corpus meum conuerto, nec dixit, hoc sit istorum uerborum uirtute corpus meum: ut stolidè ac impie Neoterici interpretantur. Dicunt etiam isti noui interpretes, panem illum in altari conuertere in corpus Christi, manentibus semper prioris panis forma & accidentibus. Hisq; mendacijs, tanquam sint oracula Apollinis, credi uolunt ab omnibus: & qui credere recusauerit, pro heretico habendus est. Sed quid responderent Neoterici, si quis quæsierit, num panis ille, quem Deus & hominem conficere nituntur, ante consecrationem sit prima substantia, an secunda: Primam esse responderent, non dubito, quando: quidē ex Aristotele didicerunt, primas substantias indiuiduas esse: ut hunc lapidem, hūc hominem. Iam sic instarem: At destructis primis substantijs, nihil earum remanet: hoc est, simul primæ substantiæ accidentia perirent, nam accidentia solum in indiuiduis locum habent. Sed accidentia prioris substantiæ (ut antea dixi) semper manent. Ergo & illorum prima substantia. Nam est axioma in omnibus scholis, Destructis primis substantijs nihil est reliquum. Dicant Neoterici interpretes, an corpus Christi quod suis missis adesse contendunt, sit prima uel secunda substantia. Si sit prima, ergo oportet habeat sua accidentia: quia accidentia tantum sunt in indiuiduis seu primis substantijs. Sed accidentia ueri corporis Christi in missis adesse negant: quare credimus, nec substantiam corporis Christi in posse. Restat igitur, ut corpus Christi, si aliquod sit in missa, sit substantia secunda: & tunc non est homo, sed species hominis. hoc est, idea hominis, & nihil extra intellectionem: quod Marcionicum planè est. Sed quàm mira Neoterici fingant & excogitent, ut hunc suum nouum Christum asserant, non est præsentis instituti meminisse: qui illorum libros euoluit, eorum non potest esse inscius. Sed unum nouum & egregiè confictum testimonium, quo iam Deum suum super uerticem sacerdotis eleuatum suffulciant, non præteribo. Nam non ante multos menses, unus ex Neotericorum secta & heresi non infimus (uidetur enim sibi omnia scire, & nihil ignorare) me grauabat, quodam loco Davidis ex psal. 72: ubi iste Neotericorū maximus fautor dicebat, apud

Targum Chaldaei paraphraſten mentionem apertiffimè fieri iſtius noui Chriſti, latentis ſub panis ſpecie, ſupra uerticem ſacerdotis extenſi, hiſce uerbis: Et erit placentula panis ſupra caput ſacerdotis. Vbi autem Chaldaum paraphraſten conſuluiſſem, reperi apud illum idem quod Ebraei & Græci habent: nempe, Erit placentula frumenti in capite montium. Quod Chaldaus ſic ſcribit *בריש תורי* Beresh turaia, quod eſt, in capite montium. Et concordat cum Ebraeo *ברוש תורי* Beroshe harim, in capite montium. Et Græci *ἄνω ὄρους* *ἄνω ὄρους*. Quod Ebraei, Chaldei & Græci uocant montes, hic Neotericos patronus ſacerdotes uocauit. Si ita legeret apud Chaldaeos, nihil Neotericos adiuuaret, cum omnino negent illic quicquam panis eſſe. Sed non eſt mirum. Nam uſurpant poteſtatem non ſolum ſententias mutandi, uerum etiam ad placitum nomina omnibus rebus imponendi. Quod nec pij hominis, nec fidi interpretis eſt. Ve igitur indocto uulgo, quibus quod libet licet, mentiri abſque omni reprehensione. Sed Neoterici hic mihi fortè obijcerent, uitandam eſſe nimiam ſubtilitatem, & cauſam Euchariftiæ non tam rigide ad rationis præcepta eſſe urgendam. Reſpondeo, me hæc uera & inſallibilia præcepta rationis non adducere, quibus mihi ipſi aut alijs fidem & uerum uſum ſacræ coenæ perſuadeam, quæ tantum ex uerbo Dei diſcenda ſunt: ubi, quantum in me eſt, omnes in Chriſto leſu exhortor, quibus uita æterna eſt curæ, ut inueſtigent atq; explorent hanc rem penitus. Quod ſi non fecerint, aut ignorantia tenebris, aut ſuperſtitionum præſtigijs à ueritatis cognitione perpetuò impediuntur. Sed in hunc finem huc retuli aliquot certos canones, ex philoſophicis præceptis: ut clare oſtenderem, Neotericos impia ſacra, & ueſana doctrinam, nec cum præceptis ſacrarum literarum, nec canonibus philoſophorum conuenire. Nam quid iniquius contra doctrinam Chriſti uel philoſophorum excogitari poteſt, quàm ſubſtantiam corporis organici longitudine, latitudine, & profunditate ſpoliare? Et magnitudinem corporis Chriſti tollere, quæ tum iuxta ſacras literas (quæ dicunt, uerbum caro factum eſt: &, ſi milis eſt fratribus per omnia) tum iuxta omnes ſcholas philoſophorum, ita hæret in ſubſtantia corporea, ut nunquam prorsus eam magnitudinem ſubſtantia corporea exuere poſſit: Neoterici uerò, in Miſſis magnitudinem corporis Chriſti abſtractam ab omni uera & continua quantitate eſſe ſingunt, ut Mathematici quantitates abſque materia conſiderant. Quid hoc eſt aliud, niſi phantaſticum corpus Chriſti imaginari, & uerum corpus penitus deſtruerent, aliam fuiſſe conditionem corporis Chriſti adhuc mortalis, aliam à reſurrectione immortalis, aliam uerò in Euchariftia exiſtentis. Quibus facile annuo, ac diuiſionis membra lubens amplector. Nam morte corporis nondum perſoluta, corporis conditione erat mortalis, tamen ueri corporis ſubſtantiam ſemper retinens. Mortis tyrannide deuicta, immortalis eſt: tamen ueri corporis ſubſtantiam non amiſit. In Euchariftia exiſtit: ſed ut ſpiritu ſuo ac meritis paſſionis ſacramentis ſuis adſit, & corpore abſit. Et quemadmodum mortalem eius naturam, ac immortalem, eandem ſubſtantiam ſemper eſſe confitemur: ſic eandem naturam (quoad ſubſtantiam) omnino à terra abeſſe in coelis conſiteri compellimur, autoritate diuinarum ſcripturarum impulſi. Quare Chriſtus ſiue mortalis, ſiue immortalis (quoad eius humanæ naturæ ſubſtantiam) rationis iudicio ſemper fuit obnoxius: & eius naturæ humanæ ueritatem, argumentis ac rationibus, rationis captui manifeſtauit: ſed naturæ ſuæ dignitatem & merita, tantum iudicio & cõtemplationi fidei patefecit. Quo ad corporis eius ſubſtantiam, nunquam nec maius nec minus Chriſtus recipit: perinde autem eſt ſam factus immortalis uerus homo, atq; antea cum eſſet morti obnoxius. Et quo ad corporis eius ſubſtantiam iam immortalis, ratione ac ſenſibus cõprehenſibilis eſt,

Ad. est, ut Lucas testatur. nam Apostolis seipsum exhibuit uiuentem, postquam supplicio fuisset affectus, idē quā plurimis argumentis: nempe miraculis, familiaribus colloquijs, ostensione uulneris, comestione cibi, & alijs modis. Vnde Ioannes dicit, quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, qd perpe- ximus & manus nostræ contrectauerūt, de sermone uitæ, &c. Ex hisce & simi- libus locis sacrarum literarum constat, Christum semper à uirginis concep- tione & partu habuisse, & semper habere talem humanæ naturæ substantiā, quæ rationis & sensuum iudicio est obnoxia, ubicunq; fuerit. Et quod aliquando cum esset in terris, rationis ac sensuum iudicium in corporis sui substantia su- perauit: ut cum ieiunaret quadraginta dies & quadraginta noctes, & cum su- per mare ambularet, & eiusmodi, ita placuit uti natura sua humana ad gloriā patris sui: tamen nullas condiciones ueræ humanæ naturæ, cum hæc faceret, deposuit, sed semper incolumes seruauit. Et idem sapius actum est cum reli- quis hominibus, quibus Deus utitur ad suam gloriā. Moyses enim absq; hu- manæ naturæ iactura, quemadmodum Christus, ieiunauit quadraginta dies & noctes: Elisæus totum exercitum Sennecharib incognitus duxit in Sama- riam, ut Christus duos discipulos euntes in Emaus incognitus comitabatur: tamen nullas substantiæ sui corporis partes deposuit. Petrus, ut Christus, su- per mare ambulauit, & ueri corporis sui essentiam non amisit. Elias raptus est in cœlum turbine, tamen uerus homo. ita, utcūq; Deus corpus filij sui uel pio- rum hominum applicauerit, nunquam corporum ueris qualitatibus illa spo- liauit. Ideo nec maius nec minus corpus Christi siue mortale siue immortalis recipit, sed semper (quo ad corporis eius substantiam) idem est. Mortalitate conditiones per mortem exiit: ueri aut corporis organici conditiones per re- surrectionem non deposuit, sed incolumes ac intactas semper seruat: non so- lum ut sacris literis ac fidei nostræ, uerum etiam rationi & sensibus illas com- probaret ac affirmaret, deuicta mortis tyrannide. Neoterici interpretes sacra- rum literarum cum nullis conueniunt, nisi perfidis Iudæis. Nam quemadmo- dum ipsi in suis commentarijs in prophetas mordicus defendunt, quod Mes- sias, quem adhuc expectant, præsentia sua corporali Gog & Magog, hoc est uniuersum mundum sit subiugaturus, ut ipse huius mundi imperio potiatur: ita Neoterici suum Messiam corporaliter adesse uolunt, cuius præsentia non solum corpora & animas hominum saluæ fiant, uerum etiam ut à canibus mor- bos expellat, incendia extinguat, porcos sanet, quasuis animalium pestes pro- fliget, & ut omnes corporaliter in hac uita cōseruet. Sed relinquamus has im- posturas & scelera Deo: & inuestigemus, qua ratione & quibus medijs Chri- stus (quatenus homo) possit nobis esse salutaris. Scimus, quod quatenus est homo, amicis & inimicis notus erat, Iudæ æquē ut Petro: sed uni erat saluti, alteri uerò damnationi. Quare dupliciter Christus, quatenus homo, conside- randus uenit. uno modo quatenus est odor uitæ ad uitam, & positus in resur- rectionem multorum: alio modo, quatenus est odor mortis ad mortem, ac po- situs in ruīnam multorū. Quatenus sit odor uitæ ad uitam & resurrectio mul- torum solis fidei oculis conspicitur, sola fide agnoscit & apprehenditur. Qua- tenus est odor mortis ad mortem, & ruīna multorum, iudicio carnis conspici- tur, agnoscitur, & apprehenditur. Fide exultauit Abraham, ut uideret diem Christi: uidit, & gauisus est: iudicio carnis Iudæi, pharisæi & quā plures alij exultabant, ut uiderent diem nati Messiae: uiderunt, & tristati sunt, & odio ha- buerunt. Magi fide natum Christum adorauerunt: Herodes iudicio carnis na- tum Christum interficere conatur. Pontifices & Scribæ populi ex cortice pro- phetiæ Micheæ, ubi Christus nascere: Magi sub cortice stellæ quare nascere- tur, fide intellexerunt. Nempe ut omnes nationes terræ nato Christo obtine- perarent, ideo inquirunt, Accessimus ut adoremus eū. Iam conferamus quid fides

fides comprehendat, & nobis applicet de Christo uero homine. Primum, per spiritum sanctum ex uerbo agnoscit Christi ueram humanæ naturæ substantiam, quam ex nostræ carnis substantia in utero beatæ uirginis ē semine Abrahæ susceptā agnoscit. Deinde id nobis ē Christo uero homine applicat, quod ex nobis Christus non accepit: nempe puritatem, innocentiam, & sanctificationem, quam semper Christus in nostræ carnis substantia habuit. & hæc omnia fides impetrat & exorat, propter mortem quam Christus in nostræ carnis substantia sustinuit. ut hæc per gratiam, nostram immundiciam & foeditatem abluerent, & in nobis habitarent, quibus ad uitam æternam sanctificaremur. Exemplum huius fidei quæ merita ac uirtutes animæ, carnis & sanguinis, mortisq; Christi nobis applicat, sine corporis Christi præsentia passim in sacris literis occurrunt: ut Abraham, Christi nondum nati merita ac uirtutes fide est assequutus: Centurio uirtutem ac merita Christi in sanando milite suo, & non corporalem Christi præsentiam, fide exorauit, hac oratione, Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic uerbum, & saluabitur puer meus. Christi sympatriotæ & cognati illum corpore præsentem habuerunt, & tamen illius meritis destituebantur, & illum omni honore spoliabant. de quibus Christus in hunc modum conqueritur: Non est propheta ex Math. 13. pers honoris, nisi in patria sua, & domo sua. & hoc est, quod D. Ioannes in reuelationibus Iesu Christi dicit: Ille erat agnus occisus ab origine mundi. Nam Apoc. 13. omnibus ætatibus ab exordio mundi his qui fide illū uera expectabant, Christus efficaciter (quāuis non corporaliter) semper adfuit: etsi nō iuxta corporis humani præsentiam, tamē iuxta corporis gratiam. Nobis autē, postquam corpus suum in cœlū sustulit, semper ex mera sua gratia, meritis passionis suæ, nostræ expiauit peccata, patri suo nos reconciliauit, corda & corpora nostra paui, ac alijs uirtutibus & donis spiritus sancti illustrauit: sed nunquam corporis sui substantiam manducandam aliquibus communicauit. Quod enim à nobis accepit, ueram substantiam, in mortē pro nobis dedit: & uirtutes quas cum corporis sui substantia semper retinet, per fidem nobis impartit. Sed quod à nobis accepit, si nobis impartiret, nō proderet: quemadmodum dixit, Caro non prodest quicquam. Sic quod à nobis accepit, apud se semper retinet, nempe corporis sui substantiam: & quod à nobis non accepit, nobis impartit, nempe omnia bona quæ in nostræ carnis substantia in uita & in cruce nobis promeruit. Si quis oculis fidei orationem Marthæ pro Lazaro fratre suo defuncto contempletur, faciliē intelliget, quæ dico: uerba autem orationis sic habent. Domine, si fuisses hic, frater meus nō fuisset mortuus. Ex quibus uerbis fidem Marthæ intelligimus, omni ex parte non fuisse integram. Bene credidit, quod Christus mortis ac morborum imperium haberet: sed malē credidit, quod poterat Christū non potuisse morbos depellere, & mortuos suscitare, nisi corpore suo adesset. Martha enim credere debuisset, quod absens, quoad id quod à nobis accepit, tantum potuit contra morbos & mortem, quantum præsens. Sic & nos etiam nunc credere debemus, quod absens, quoad id quod à nobis accepit, tantum potest, quantum præsens. Et, quod ad nostram salutem attinet, expedit, ut in eo quod à nobis suscepit, sit absens: quemadmodum ipsemet testatur, Expedit uobis ut ego uadā, &c. Eruamus ergo oculos rationis & carnis, qui circa corporis Christi substantiam uersantur carnaliter: & oculos fidei obtēdamus in Christū saluatorem nostrum, qui merita passionis Christi uident, ac eadē nobis applicat. Hisce uerò oculis fidei Christū & uerbo & sacramentis suis semper præsentē contēplamur: sed spiritu, & non carne. Et qui oculos in carnalem corporis illius præsentiam intendunt, non solum ipsi decipiuntur: uerū etiam alios decipere conantur. Nam Christi corpoream substantiam, quæ est finita, infinitam constituunt: ut cœlum & terram impleat.

Quod ipsis substantijs incorporeis, nempe animabus, angelis & spiritibus non est concedendum. Si ergo in sacra cœna Domini, totum Christum fide recipimus: nec opus nec utile erit corporis eius substantiam, corporaliter & realiter per gulam trāscere: quod nunquam fuit factum, nec fieri potest. Et ne fieret, dixit: Quid si uideritis filium hominis ascendentem eo ubi erat prius? Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Ex quibus discimus, nos non posse eum carnaliter recipere: nec uerò prodesse quicquam, ut illum carnaliter recipiamus.

Decimasexta probatio nostræ assertionis.

Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei omnipotentis, inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Hanc fidem ut ueram, sanctam, illibatam, indubitam & catholicam, à nascentis ecclesiæ Christi primordijs omnes patres seruabant, ut commune symbolum, quod Apostolis Christi tribuitur, testatur: & hodie ab omnibus tanquam certissimum compendium & regula uerissima, qua fideles ab infidelibus, ueri Christiani ab ijs qui hæreseos notis & maculis contaminantur, suscipitur. Ideo in Apostolica ecclesia & sanctorum patrum coetu, qui hanc fidem illibatè & religiosè contestabantur, non pro hæreticis, sed fidelibus, habebantur. De transubstantiatione uerò panis & uini permissum in corporis & sanguinis Christi substantiam, uel quod Christus (qui secundum humanitatem in cœlos ascendit) hic in cœna corporaliter adesset, nunquam in sacris literis, uel sanctorum patrum scriptis (per mille ferme annos ab ascensione Christi) legitur. Sed isti Romani & Neoterici illos tantum igne & gladio persequuntur, qui hanc fidem catholicam profitentur. Nam si Christum impanatum, per psaphum genitum & factum, in Missis suis adesse credant & confiteantur, & si Christum ad dextram Dei patris assidentem in cœlis nesciant, uel haud curent: satis esse psaphi putant. Hoc enim scio (nec autem didici refero, & mœrens ac dolens scribo) quàm pauci (imò paucissimi) Episcopi sunt uel pastores ecclesiæ in hoc regno Angliæ, qui articulos fidei suis parochijs fideliter doceri curant. Quod si ueri articuli Christianæ religionis promulgarentur: absq; dubio psaphorum figmenta citò deprehenderentur à populo, ac perirent in ecclesia Christi. Quid autem potest excogitari contra corporalem Christi præsentiam in cœna clarius, quàm hoc, quod symbolum Apostolorum habet: Ascendit ad cœlos, &c. In scholis uerò Dialectices duo in hoc articulo concederentur: terminus à quo, & terminus ad quem. A quo Christus ascenderit, iam in articulis fidei dicitur, quod à terris ascenderit. Terminus uerò ad quem: Et in cœlum, inquit, ascendit. Iam quo ad corporis substantiam, terras à quibus ascēderat, reliquit: & cœlos, in quos corpus suum transtulit, retinet. Ab infernis igitur abest quoad humanitatem, & supernas sedes quoad humanam naturam inhabitat. Præterea plura adhuc continentur in hisce articulis, quod sedet ad dextram Dei patris, &c. ubi terminus, in quo Christus residet secundum humanitatem, discitur: nempe cœlum supernum. Et ne quis hūc terminum, in quo Christus iuxta carnem residet, putaret ubiq; extendi & protrahi: articulos fidei miro & admirando Epilogo fidē nostram, quod ad Christum filium hominis attinet, absoluit in hunc modum: Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Ac si diceretur, cœlum oportet Christum recipere (quoad eius humanitatis substantiam) donec tempus adierit, quo iudicaturus sit uiuos & mortuos. Hoc autem aduerbium loci, Inde, docet nos, nō aliunde Christum esse uenturum, ut iudicet uiuos & mortuos, quàm è cœlis. Cœlum igitur (ut scholastici loquuntur) terminus est, à quo Christus extremo

tremo die uenturus est. Cum cœlum terminus sit, à quo Christus ueniet ac descendet ad nubes in nouissimo die iuxta carnem: terra certè, ubi Christus ex panis substantia (iuxta Neotericos) conficitur, terminus à quo Christus ueniret ac ascenderet ad nubes in nouissimo die, esse non potest. Quod si fieret, idem corpus simul & unà ascenderet & descenderet, & simul terram infra nubes & cœlum supra nubes incoheret, quod nihil nisi sola Dei essentia facit, non diaboli. Nam ipsi simul unum locum occupant: ideo Deus hunc in modum diabolum alloquitur: Vbi fuisti? Circuui, inquit diabolus, terram, & perlustraui eam. Vnde discimus, simul & in eodem instanti, quoad eius substantiam, diabolum ubiq; esse non posse. Circuire enim & perlustrare terram, est terram opere & industria successiue, & per successiuos labores inuisere. Et qui sic circuit: simul totum non implet. Angeli hoc non faciunt, nam qui cum Iacobo certabat, rogabat ut dimitteretur, quia aurora & tempus instabat, quoad sua rediret. Præterea angelos in scala uidebat Iacob, illos quidē ascendentes, istos autē descendentes. Ita ut ex scala illa Iacobæa liquidò constet, quod angeli, quoad illorū substantiam, superna ac inferna simul nō occupant. Christus uero (quatenus homo) hoc non facit. Nam quando in utero erat uirginis matris, extra uterum eius non erat: & quando egressus est ex utero, in utero non mansit. A resurrectione, quando tumultum reliquit, in quo corpus eius triduo iacuit, in tumulto non erat. ut angeli testantur: Resurrexit, non est hic, eccelocus ubi posuerunt eum. Quando in monte Oliueti cum discipulis suis colloquebatur de ipsius ablatione, quoad corporis eius præsentiam testificans, non erat in nubibus: quas statim penetrauit, ut astra teneret. Et cum nubes suscepissent illum ab oculis discipulorum, cum ipsis corporaliter præsens in terris non erat. Falsum est igitur, quod Neoterici dicunt, Christum (quoad eius corporalem præsentiam) in terris, sub speciebus panis & uini contineri, nam cœlum tenet ac possidet: unde ueniet iudicaturus uiuos & mortuos. Vt Paulus tamen inquit, qui sacram Domini cenā peragunt, mortem Domini annunciant donec uenerit. Sed corporis Christi corporalem præsentiam, in quo redemptionem humani generis persoluit in cruce, hic adesse: tota sacrarum literarum series & autoritas pernegat. Et in cœlis illum, quoad corporis eius præsentiam, collocat: ibiq; & nos illum sub pœna æternæ Dei iræ, quærere mandat, nec alibi: ne sub nomine & pallio Christi decipiamur. Vt Christus ait: Multi uenient in nomine meo dicentes, ego sum Christus: & multos seducunt. Sed si quis uobis dixerit, ecce hic, ecce illic est Christus: nolite credere.

Iob. 1.

Talia Deo etiā per profopos pœiam tribuantur.

Mat. 24.

Confirmationes nostræ assertionis ex testimonijs sanctorum patrum, qui Christum iam mortalitate donatum (quatenus est homo) in cœlis collocant, & non in terris.

Placuit autem, ut corpus quod mortale & corruptibile susceperat, de se pulchri petra leuatum, & immortale atque incorruptibile effectum, iam non in terrenis, sed in cœlestibus, & in patris dextra collocaret. Caro Christi quæ deposita erat in sepulchro, post tres dies iuxta scripturas sanctas immortalitatem induit. & ut carnis Christi uera resurrectio discipulis & alijs indubitato constaret: Christus hanc multis argumentis & signis, per quadraginta dies patefecit. Et postea immortalem carnem de petra (inquit Cyprianus) sepulchri leuatam, iam non in terrenis, sed in cœlestibus & in patris dextra collocauit. Si Christus autem, quoad corporis eius substantiam, non sit in terrenis, sed in cœlestibus: miror Neotericos contra Cyprianum, Christum, quoad corporis

Cyprianus de symboli Apostolorum expositione.

pōris præsentiā, in terrenis constitūere. Id enim affirmant Neoterici: quod D. Cyprianus pernegat. Cyprianus autem dicit, quod non est in terrenis: Neoterici uerō in terrenis esse dicunt. Cyprianus dicit, non est in terrenis, sed in cœlestibus: Neoterici autem aiunt, illum in terrenis & in cœlestibus simul esse. Cyprianus primū negat Christum esse iam in terrenis, & secundum asserit, quod sit in cœlestibus: Neoterici uerō & primum & secundum asserunt, & Christum, quod ad humanitatem eius spectat, simul in terrenis & cœlestibus collocant. Et ut hæc manifesta & clara D. Cypriani uerba (quæ negant Christum iuxta carnem esse in terrenis) eludant: dicunt, terrena, & cœlestia apud Cyprianum, significare, terrenas & cœlestes conditiones & qualitates, & non loca terrena siue cœlestia. Et ita interpretantur Christum non habitare in terrenis, sed in cœlestibus: id est, Christus post resurrectionem terrenas exiit conditiones, miseras, afflictiones, ignominias, & mortem: & induit conditiones, proprietates, glorias & immortalitatē. Sic uiuere in terrenis esse, huius uitæ miseris & calamitatibus esse subiectum: & uiuere in cœlestibus, esse ab huius uitæ miseris & calamitatibus liberari. Hæc equidem aliquo modo uera sunt: sed nec uerbis, nec argumento D. Cypriani conueniunt. Nam non solum docet, Christum per gloriosam suam resurrectionem, corporis mortalis conditiones deposuisse: uerumetiam, articulum Christi ascensionis in cœlos interpretatur, & corpus Christi immortalibus & gloriosis conditionibus donatum, ē terrenis locis ad cœlestia loca fuisse sublatum. Et id testatur illius uerbum: In patris dextra collocaret. Quod non est Christum post resurrectionem suam, in altiore & digniore conditione tantum collocare, uerumetiam in altiore & eminentiore loco collocare: alioquin frustra poneretur articulus de Christi ad cœlos ascensione. Si enim patris dextra, & cœlestia, de quibus Cyprianus meminit, nihil significarent præter cœlestes & diuinas qualitates, has Christus induit statim a resurrectione, deuicta & conculcata mortis tyrannide. Sed cœlestis pater sepultum suum Iesum Christum a resurrectione, non tantum præstantioribus, gloriosis, & immortalibus conditionibus donauit: sed etiam præstantiora & digniora loca & habitacula illi dedit & contulit, iuxta sanctam ac Catholicam fidem. Ascendit ad cœlos, sedet ad dextrā Dei patris omnipotentis. Sed non constitui apud me aliorum rationes subuertere, nec illis argumentis quibus Neoterici ueritatem expugnare conantur, respondere: uerū rationes ac certitudines meæ ipsius fidei, omnibus Christi fidelibus simpliciter, nudē, apertē ac uerē proponere. Satis enim esse iudico, illorum nugas & infrugiteras somnia damnari & expugnari: per Christi, Euangelistarum, Apostolorum, sanctorumque patrum scripta, & Catholicæ ecclesiæ Christi testimonia.

Ambrosius lib.
10. in Luc. cap.
24.

Non super terram, nec in terra, nec secundum carnem querere debemus, si uolumus inuenire. Et paulō post: Stephanus non super terram quæsiuit, qui stantem ad dextram Dei uidit. Ambrosius iubet nos cauere, ne Christum super terram, in terra, uel secundum carnem quæramus: si uolumus illum inuenire. Neoterici autem iubent, mandant, & ferro flammisque imperant, ut Christum quoad carnē, super terram & in terra latentem & delitescentem sub panis & uini formis & speciebus quæramus: quod nisi fecerimus, ut hæreticos nos proscindunt & flagellant. O miserranda, deploranda ac calamitosa ecclesiæ Christi conditio, in qua tales dominantur & imperant, qui catholicam Christi fidem, à Christo, Apostolis & Euangelistis traditam, sanctorumque patrum testimonijs confirmatam profligant & persequuntur, ut peregrinam, fictam & ementitam inducant & defendant. Quod autem Ambrosius dicit, non

non super terram, nec in terra quærendū esse Christum, iuxta carnem, Christus apud Euangelistas alijs uerbis expressit. Si quis, inquit, dixerit, Ecce hic, ecce illic est Christus, nolite credere. Quid est quærere Christum super terram, uel in terra nisi, panē in altum à Pfapho sublatum supra caput suum, uel eundem panem in altari repositum, pro Christo adorare? Nam ipsi semper hoc habent in ore, si supra caput in missis, panis formam eleuamus & extollimus, ecce hic est Christus. Et si panem in altari deposuerint, ogganniunt: ecce ibi est Christus. Et si in ecclesia plures missæ fiant simul, panis per unum Pfaphum factus est Christus Deus & homo: per alterum, statim ubi ad Canonem uenerit, fiet Christus Deus & homo: per alium uerò iam panis factus Deus & homo, consumptus est in stomacho Pfaphi, & Christus hominem & mundum relinquens auolauit in cœlū: ut est de consecratione, distinctione secunda in Glossa. Præterea in una ecclesia simul, & eodem tempore, unus Pfaphus Christum suum impanatum seorsum erigit, alter eodem tempore deorsum deprimit. Hic Christum incipit ex pane conficere: ille uerò Christum confecit. Ille autem Christum comedit: alius comedendum adorat. In hoc altari forma panis recepta stomachum Pfaphi implet: in illo uerò altari forma panis adhuc iacet, sub qua statim Christus corpore est comedendus. In alio autem altari Christus trophæum agit: & sursum (quantum Pfaphi uires extendunt) supra caput eius extollitur. Ita ut Pfaphi Neoterici, dum unus Christum è supernis reuocat, alter ad cœlos mittit: dum unus sursum eleuat, alter eundem deorsum detrahit. Dum hic hodie conficit Christum: ille eodem tempore eundem in pixide reseruat. Dum iste in pixide seruat, alius uerò eundem uermibus pollutum cōburit, mirum in modū christianā deformant religionem. Hæc omnia scimus fieri in ecclesijs, quæ tyrannidi Romani pontificis subiiciuntur: sed quam procul absint ista à Christiana religione, articuli fidei catholice testantur. Nos autem credimus Christum Iesum, semen Abrahamæ semel in utero beatæ uirginis assumpsisse: illud ad mortem (iuxta carnem) in cruce obtulit, idem tertio die immortale fecit: & post quadraginta dies, illud ad consummationē seculi. Ita ut iam per manus sacrificuli illud semen Abrahami in Christo, non possit amplius seorsum aut deorsum, moueri uel agitari. Viderint ergo Neoterici, qui Christi humanitatem indies ex pane conficiunt, & sub panis specie sursum ac deorsum dicunt se illum corporaliter agitare & mouere: quid respondeant Christo, cum uenerit in gloria maiestatis suæ ad iudicandum uiuos & mortuos: Profectò si Neoterici illorum scriptorum doctrinæ essent memores, qui dicunt Christum à resurrectione, omnes huius mundi conditiones deposuisse, & alias spirituales & cœlestes induisse: non dicerent (imò horrerent dicere) corpus Christi immortalitate & cœlestibus conditionibus præditum, sursum ac deorsum per manus hominum agitari. Quod enim sursum ac deorsum mouetur per hominem, certè ultra mortales conditiones non induit. Præterea de nouo indies fieri, non est cœleste & immortale, uerum terrestre & caducum. Si autem ex pane qui hodie nec Deus nec homo erat, fit Deus & homo: profectò hoc nō est diuinū nec humanū, sed planè phantasticū & abominandū. Quis enim, nisi omni fide & ratione destitutus, diceret uel crederet, quòd panis qui hodie ex tritico conficitur, cras futurus sit Deus & homo? Rogo igitur enixè Dominū nostrum Iesum, ut omnes qui Christo nomina dederūt, sedulo et alta mente secum perpendant hoc, an quod hodie nec Deus nec homo sit, crastino sit futurus utrumque Deus &

homo. Porro quod Neoterici dicunt, hoc fieri uirtute & omnipotentia uerbi diuini: cogitent apud se, an sit possibile, uel credibile, ut hodie id Deus fiat, quod heri Deus non erat. Scriptura autem sancta nos docet, Deum nec principium nec finem habere. Quomodo igitur erit cras Christus, quod hodie est panis? Sed ad reliqua sanctorum patrum testimonia redibo.

Alia confirmatio nostre assertionis.

Hieronymus in
primū cap. Epi-
stolæ Ephes.

Dupliciter uero sanguis Christi, & caro intelligitur, uel spiritualis, atq; diuina, de qua ipse dixit: Caro mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. & Nisi manducaueritis carnem meam, & sanguinem meum biberitis, non habebitis uitam æternam, uel caro & sanguis Christi quæ crucifixa est, & qui militis effusus est lancea, &c. D. Hieronymus unam carnem Christi spirituales atq; diuinam facit, quam cibum fidelium Christus appellauit, ab omnibus comedendum: alteram, uerè ac posituè naturalem & crucifixam facit. Ita & sanguinem Christi duplicem facit, unum à fidelibus bibendum: alterum militis lancea effusum. Neoterici uero contra Hieronymum affirmant, eandem carnem crucifixam in suis Missis esse comedendam, atq; eundem sanguinem militis lancea effusum esse bibendum. Quod autem D. Hieronymus negat, ipsi affirmant. Nam, inquit, alia est spiritualis atq; diuina caro, de qua Christus dixit, Caro mea uerè est cibus: & alia caro quæ à Iudæis est crucifixa. Eandem etiam diuisionem ponit de sanguine: unum ad potandum in sacra cœna, alterum uero effusum in dira cruce. Idem & nos dicimus, quod spiritualis atq; diuina caro Christi ab omnibus fidelibus rectè cœnam Domini manducantibus sumitur: sed non carnalis & humana caro. Hoc est, caro Christi in hunc spirituales ac diuinum usum à Deo patre destinata, ut illius morte super crucem nostra omnia peccata perlitteret, ab omnibus edi debet, non ut carnis Christi substantia stomachum recipientis, symbola sacra cœnæ impleat: sed ut mortis eius meritis, quam in carne est passus, conscientia mactulas abstergat, atque peccatores Deo patri reconciliet. Hæc caro Christi sumitur, & non ore: totum hominem (id est, corpus & animam) implet, & non unam hominis partem, scilicet stomachum. Hæc autem non per hominem, cum externis symbolis exhibetur: uerum per spiritum sanctum, quando symbola iuxta institutionem Christi ritè ministrantur. Idem dicendum est etiam de sanguine Christi, qui spiritualis est potus fidelium: sed sanguis Christi militis lancea effusus, in cœlis est, & non in terris. Et hoc idem Hieronymus clarius ostendit in libro Ecclesiast. cap. 3. hisce uerbis: Porro quia caro Domini uerus est cibus, & sanguis uerus est potus, iuxta ἀναγωγῆς: hoc solum habemus in præsentī seculo bonum, si uescamur carne eius, cruoreq; potemur: non solum in mysterio, sed etiam in scripturarū lectione. Duo D. Hieronymus his uerbis docet. Primum, quod caro Christi & eius sanguis iuxta ἀναγωγῆς sunt cibus & potus. Secundum, quod non solum in mysterio, sed etiam in scripturarum lectione, caro & sanguis Christi percipiuntur. Perpendamus aliter hanc diuini Hieronymi doctrinam. Iuxta, inquit, ἀναγωγῆς caro Domini non est uerus cibus, & sanguis eius uerus potus. Quis uel abecedarius ignorat, quod ἀναγωγῆς non historicū, uel literalē: sed allegoricū ac reconditū sensum in sacris literis exigit? Si ergo caro Christi iuxta ἀναγωγῆς sit uerus cibus: quare non anagogicè Christi uerba (caro mea uerè est cibus) accipiunt? Sed qd Christus atq; omnes sancti patres spiritualiter, & iuxta ἀναγωγῆς loquuntur: Neoterici, ut nouū atq; ementitū Christū suū protegāt, omnia ad strepitū atq; uerborum frigidorem

stridorem urgent: quod omnino nec pium nec sanctum est. Deinde (inquit Hieronymus) quod caro & sanguis Christi æquè in sacrarum literarum lectione, atque in mysterio percipiuntur. Nemo autem dubitat, quin in lectione sacrarum literarum caro Christi non carnaliter & corporaliter, sed spiritualiter & efficaciter percipiatur. Mirum ergo est, quod corporalis & carnalis corporis Christi perceptionem in mysterio Domini cœnæ constituent. Sed isti Neoterici, ut suum nouum Deum masculo pectore defendant, diruunt, ædificant, mutant quadrata rotundis: ut solent dicere. Christi quidem spiritua-lem & sacramentalem manducationem corporis sui diruunt, atque carnalem impiè ædificant: & bene quadrata in uerbo Dei, suis rotundis præstigijs & circulatorijs mutant. Nos credimus tamen, quod iuxta *ἀναγνώρις* caro Christi uerus sit cibus, & sanguis eius uerus potus; sed non iuxta literalem & historicum sensum. Et hoc credimus, non solum sanctorum patrum testimonijs admoniti: uerum etiam Christo ipso mandante, qui dixit, Verba quæ ego loquor uobis, spiritus & uita sunt: caro non prodest quicquam. Spiritualem ergo (iuxta *ἀναγνώρις*) exigunt sensum, & non sermonis aut literarum stridorum patrum scripta insulsiuè urgent. Neoterici ualde conqueruntur, quod populus huius regni adeò abhominatur ac detestatur illorum impia sacra: quodq; diligentius & religiosius templa non frequentant. Sed ego certè magis miror, quod qui illorum Missis interfunt, subito ac repente uel in furorem, uel in mortem non incidunt. Quis enim non horresceret, & iudicium Dei non metueret, quando quod ante Missam, triticum, simila, & panis erat, in Missa pro Deo ipso adoratur: & quod iam iuxta illos Deus est, erat aliquando, nempe ante semihoram, quando Deus non erat. Quàm horrenda sunt ista, quæ à Neotericis ad rauim usque clamitantur, quàm tremenda: quod ante consecrationem panis erat, post consecrationē fiat Deus? Deus misereatur nostri atque ecclesiæ suæ, & liberet illam ab isto idolo abominationis. Profectò grauissimè in Deum peccant, qui huiusmodi impijs sacris interfunt. Si tamen de rebus adiaphoris, medijs, uel ceremoniola aliqua ageretur, non tantum esset periculū illis qui interfunt: sed res agitur de nouo Christo, & nouo sacrificio, de quibus nec prophetæ nec Euangelistæ unquam audierunt uel prædicauerunt: ut postea manifestius ostendam.

Sursum est Dominus, sed etiam hic est ueritas Domini. Corpus enim Domini in quo resurrexit, uno loco esse oportet: ueritas eius ubiq; diffusa est. Hic D. Augustinus cū Cypriano & Ambrosio, itē cum sacris literis, idē dicit. Dominus, inquit, quatenus homo, sursum est: sed quatenus Deus, hic est, cuius ui ac potentia uiuimus, mouemur & sumus. Præterea omnes creaturæ ab eo, à corruptione conseruantur. Et Dominū, quod ad corpus eius attinet, in quo resurrexit, in uno loco esse oportet (sic uetera exemplaria Augustini legunt, & sic in canonico iure de cōsecratione distinctione secunda, Augustinus citatur: & non potest esse, ut posterior editio Augustini habet) Hic duo Augustinus animaduertit. Vnū, quod Christi corpus in quo resurrexit (hoc est, corpus Christi immortale & gloriosum) in uno loco esse oporteat: Alterum uerò, quod simul & semel idem corpus gloriosum, pluraloca occupare uel implere non possit. Hæc Augustini uerba premunt ac flagellant Neoterico-rum errorem, qui dicunt corpus Christi reale esse in sacramento, tamen non localiter (ut aiunt) uel non ut in loco. Quod si non sit in loco: haud dubiè non est corpus, ut statim ostendam. Sed contra illos apertè testatur Augustinus: Corpus in quo resurrexit, in uno loco esse oportet. Idē Augustinus affirmat Tractatu in Ioannem 50, ubi tam perspicua & manifesta habentur uerba,

August. in 10.
tract. 30.
Corpus Christi
in uno loco.

August. Tract.
in Ioan. 50.

uerba, ut omnes hunc errorem de corporali corporis Christi præsentiā facile agnoscant: nisi uelint in clara luce oculos suos obserare, & uolentes ac scientes agnitam & apertam ueritatem impugnare. Verba eius sunt hæc, commentantis in hunc locum Ioannis Euangelistæ, Et loquebantur inter se, Quid putatis quod non uenit ad diem festum? &c. Nos indicemus modò ludæis ubi sit Christus, utinam uelint audire & apprehendere, Quicunq; sunt ex semine illorum qui dederant mandatum, ut indicaret eis ubi esset Christus, a nō niant ergo ad ecclesiam, audiant ubi sit Christus, & apprehendant eum, a nō bis audiant, & ex Euangelio audiant. Occisus est à parētibus eorum, sepultus est, resurrexit, à discipulis agnitus, ante oculos eorum ascendit in cœlum, ibi sedet ad dextram patris: qui iudicatus est, uenturus est iudex: audiant & teneant. Respondet, quem tenebo? absentem? Quomodo in cœlum manum mittam, ut ibi sedentem teneam? Fidem mitte, & tenuisti, parentes tui tenebunt carne, tu tene corde: quoniam Christus absens, etiam præsens est, nisi præsens esset, à nobis ipsis teneri non posset. sed quoniam uerum est quod ait, Ecce ego uobiscum sum usq; ad consummationem seculi, & abest, & hic est, & rediit, & nos non deseruit: corpus enim suum intulit cœlo, maiestatem non abstulit mundo. Hæc Augustinus. Quis desiderare uel excogitare potest quicquam clarius & apertius, contra errorem de corporali corporis Christi præsentiā in terris: quàm hæc, quæ ab Augustino notantur? Rogat Augustinus ludæos, ut ad ecclesiam ueniant, & audiant ubi sit Christus. Sed rogat Augustinus, ut in ecclesia hoc discant ludæi, per illum & alios qui Christum indicarent: non ex umbris & tenebris humanarum literarum, uerum ex stella & luce Euangelij: quod indicat, inquit, Christum à ludæis occisum, post mortem fuisse sepultum, post sepulturam è mortuis resurrexisse, & agnitus fuisse à discipulis, ante quorum oculos ascendit in cœlum, & ibi sedet ad dextram patris: & tandem qui iudicatus est, ueniet iudicaturus uiuos & mortuos. Hæc rogat Augustinus, ut audiant & teneant. O utinam Neoterici nostri hoc à populo Christiano rogarent, ut ex Euangelij discerēt, ubi nam esset Christus noster, qui semel pro nobis uitam suam deposuit: tunc absq; dubio audirent, intelligerent & tenerent, Christum (iuxta humanam suam naturam) esse in cœlis, & non in terris. Sed Neoterici humana dogmata tantum produnt, ex quibus fingunt Christi humanitatem inuisibiliter latere in terris, sub speciebus panis & uini: contra manifesta testimonia omnium Euangelistarum & Apostolorum, ac etiam D. Augustini: qui dicit, Fidem mitte, & tenuisti. Ac si dixisset, post assumptionem carnis Christi in cœlum, non opus est ut manum mittas in cœlum, quo illum teneas. O si ista uerba Neoterici diligenter perpenderent. Si autem Augustinus credidisset corporis Christi realem præsentiā in Eucharistia, quàm appositè potuisset dicere, Manum ministri ad altare astantis cōtemplare, & illic Christum latentem sub speciebus panis & uini inuenias & teneas. Vel sic dixisset, Recipe panem sanctum & consecratum, & sub eius forma Christum ipsum ore percipies, & per gulam in stomachum trajicies. Sed pius Augustinus omnem corporalem corporis Christi præsentiā à ludæis tollit, sic inquit: Parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde: quoniam Christus absens, etiam præsens est: nisi præsens esset, à nobis teneri non posset. Non dicit Augustinus ad ludæum, parentes tui tenuerūt carne & carnali modo, sed carne simpliciter. Nec dicit, tu corporaliter Christum corde tene, sed simpliciter dicit Corde tene: hoc est, ut antea dixit, Mitte fidem, & tenuisti. id est: crede in Iesum Christum, & illum tenes, & ipse te tenet. Nam quamuis quoad corporis eius præsentiā absit, uirtute tamen, efficacia, & meritis suæ gratiæ ac passionis præsens est. Et sic corpore abiit, & spiritu hic est, & rediit, & nos non deseruit: corpus enim suum intulit cœlo, maiestatem autem nō abstulit mundo. Qui

Qui hæc Augustini uerba diligenter candidoq; iudicio legeret, facile erro-
rem de corporali corporis Christi præsentia in terris intelligeret: quod ut om-
nes semel intelligant, Deum suppliciter oramus, & ut errorem cognitum ex
animò deponant. Tunc tandem ad gremium sanctæ matris ecclesiæ Christi
redirent, & cum illa firmiter crederent, Christum adesse suis sacramentis non
carnaliter, corporaliter, aut realiter: sed sacramentaliter, spiritualiter, & poten-
tialiter. Annotabo etiam illum insignem locum ex libro de essentia Diuinita-
tis, qui inter libros Aurelij Augustini computatur. Circa finem istius libri, hæc August. de es-
habentur uerba: Sed quia filius Dei qui in substantia diuinitatis cum patre sentia diuinita-
unum est, ob reparationē humani generis, quod in Adam lapsum fuerat, pro- tis.
pē finem mundi in uterum Mariæ uirginis illapsus, ueram carnem ex eius sub-
stantia creauit, atq; in singularitate personæ suæ ita uniuuit, ut Deus pariter es-
set & homo: simplici uero persona, ut dictum est, genuina uerò substantia ex
eadem uirgine incorrupto pudore nasceretur: ut qui erat & est in diuinitate
uerus Deus à patre genitus, inuisibilis & incorporeus atq; incomprehensibi-
lis, sicut & pater, ipse esset & uerus homo uisibilis, corporeus, & circumscri-
ptus: atq; idem ipse, non alius Deus, & alius homo, sed Deus & homo, unus
est Christus Dei filius: passus pro salute nostra, in sola carne mortuus & sepul-
tus, in eadem carne in qua etiam die tertio per uirtutem diuinitatis suæ de se-
pulchro resurgens, ascendit in cœlum, & sedet ad dextram patris: quem inde
uenturum ad iudicandum uiuos & mortuos, in ea carne, in qua ascendit, sed
glorificata, uniuersalis expectat ecclesia: quemadmodum & in symbolo uni-
uersi decantant fideles. Et idcirco eundem Dei filium secundum substantiam
diuinitatis suæ, inuisibilem & incorporeum & immortalem & incircumscri-
ptum nos credere & confiteri oportet. Iuxta humanitatem uerò uisibilem, cor-
poreum, localem, atq; omnia membra humana ueraciter habentem, credere
conuenit & confiteri. Quoniam sicut eundem filium & redemptorem no-
strum, secundum diuinitatem inuisibilem & incorporeum, sicut & patrem &
spiritum sanctum, non credere impium est: ita eundem Dei filium in homine
assumptum, uisibilem, corporeū atq; localem post resurrectionem non crede-
re & profiteri, prophanū est. Hæc Augustinus: uel igitur Augustinus, uel Neote-
rici male & perperam de humanitate Christi iam immortalī facta sentiūt. Au-
gustinus enim dicit, quod sicut Christus uerus Deus est, inuisibilis et incorpo-
reus, atq; incomprehensibilis: ita & uerus homo est uisibilis, corporeus, & cir-
cumscriptus. Verba Augustini sunt notanda: Christus autem, inquit, ut uerus
homo est corporeus & circumscriptus. Neoterici uerò dicūt ac docent, Chri-
stum in sacramento (ut est uerus homo) esse corporeum, tamen incircumscri-
ptum. Sed qualis sit ille Christus, qui est iuxta humanam naturam incircum-
scriptus: uiderint, qui hoc prædicant & docent. profectò non ille est quem Pa-
triarchæ, Prophetæ & Apostoli agnouerunt: igitur nullus est. Nā uerus Chri-
stus, quatenus homo est, (inquit Augustinus) circumscriptus. Præterea ad-
dit, & idcirco eundem Dei filium secundum substantiam diuinitatis suæ inui-
sibilem, & incorporeum, & immortalem, & incircumscriptum nos credere &
confiteri oportet. Iuxta humanitatem uerò, uisibilem, corporeū, localem, &c.
Augustinus dicit, quod Christus (quatenus est uerus homo) non solum est ui-
sibilis & corporeus, uerum etiam localis. Quomodo igitur cohæret hæc fides
S. Augustini, & sanctorum, qui Christum à resurrectione, quatenus est ho-
mo, localem faciunt, cum fide Neotericorum, qui Christum in Eucharistia il-
localem reddunt? Omnes enim Neoterici dicunt, quod Christus est sub for-
ma panis & uini in sacramento, sed non ut in loco: Augustinus uerò ait, quod
sicut Christus, quatenus uerus Deus, est incircumscriptus: ita ut uerus homo,
est circumscriptus & localis. Addit etiam, à resurrectione. Quoniam (inquit)

sicut eundem Dei filium & redemptorem nostrum secundum diuinitatem inuisibilem & incorporeum, sicut & patrem & spiritum sanctum non credere impium est: ita eundem Dei filium in homine assumptum uisibilem, corporeum, atque localem post resurrectionem non credere & confiteri prophanum est. Miror igitur, qua temeritate & audacia isti Neoterici audeant Christum uerum hominem constituere incircumscriptum & illocalem, idque pro ueritatis assertionem defendere: cum Augustinus dicat, eundem Christum Dei filium in homine assumptum, uisibilem, corporeum, atque localem non credere ac confiteri post resurrectionem, prophanum esse. Quare autem non insurgunt, bellaque mouent contra hunc sanctum patrem Augustinum, qui dicit, Christum (quoad humanitatem) localem non credere ac confiteri, prophanum esse: Neoterici uero dicunt, Christum (quoad eius humanitatem) in coena credere adesse, & non localem: sanctum esse, imo sanctissimum uocant ac docent: sed Augustinus prophanum esse, ac impium affirmat. Eligant ergo pii lectores quem uelint instructorem & iudicem habere in hac causa: sanctissima Dei uerba & sanctorum patrum scripta, an Papae tyrannidem & Neotericorum mendacia. Quod autem sacrae literae, ueterumque patrum testimonia prophanum uocant, isti Neoterici sanctum esse iactitant. Aliud testimonium ex Augustino conticiam, quo (iuxta corporalem sui praesentiam) Christum a nobis abesse contetur: sed interponam unum locum D. Gregorii, qui habetur homilia 21 paschatis, ne alias seorsim per se positus, huc non tantum facere crederetur. Haec habet uerba, commentans in hunc locum Euangelistae (Surrexit, non est hic) Non est hic dicitur, per praesentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per praesentiam maiestatis. Ex quibus uerbis cognoscimus, Christum, quod ad diuinitatem eius attinet, ubique esse: quod uero ad humanitatem, locum semper retinere, & esse (ut Augustinus dicit) circumscriptione & localiter in loco: quod Neoterici Romani omnibus modis pernegant. Nam pro hoc maxime contendunt, ut Christum uerum hominem sub speciebus panis & uini corporaliter habeant, non tamen circumscriptum aut localem: quod est, penitus humanitatis Christi substantiam destruere, atque annihilare. Legant igitur sacras literas, sanctorumque patrum scripta cum iudicio, absque ulla praepiudicii temeritate: & tunc tenebrae falsae doctrinae, quae illos in errore detinent, luci Euangelij proculdubio cedent, & ipsi ab humanarum traditionum seruitute liberati, Domino Deo nostro de fontibus Israel (hoc est, ex diuinis scripturis, & non hominum) laudes gratis animis cantabunt. Nam (ut Augustinus inquit) sanctae scripturae non temerarios & superbos accusatores, sed diligentes & pios lectores desiderant. Quid autem arrogantius, superbius uel contra scripturas diuinas per spiritum sanctum ecclesijs traditas, ac morte & sanguine Christi obfirmatas & consignatas excogitari possit, quam id affirmare, quod ipsae apertissimis uerbis pernegant: idque negare, quod omnibus modis illae affirmant? Propterea rogo aequum lectorem, ut iudicet quae dico, testimonio uerbi diuini. Verbum enim Dei per spiritum sanctum mundo proditum, dicit: Si quis dixerit, ecce hic, ecce illic est Christus, nolite credere. Et iterum: Pauperes semper habebitis uobiscum, me non semper habebitis. Iterum: Relinquo mundum, & uado ad patrem. Iterum: Quae oportet coelum suscipere usque ad tempus resurrectionis omnium. Adhuc: Quid si uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius? Neoterici tamen contra ista apertissima loca, & multa alia testimonia, quae negant Christum iuxta carnem esse in terris, affirmant, docent ac praedicant, Christum (quoad humanitatem) praesentem esse in terris. Acque hanc affirmationem ferro & igne in ecclesijs stabiliunt: ubi sacra uero litera ecclesijs apertissimam negationem tradunt. Praeterea sacrae literae (ut haec nus est ostensum) asserunt notissimis ac clarissimis uerbis, panem dari, panem frangi,

Gregor. hom.
21 paschatis.

August. contra
Adamant. Ma/
nichaei discipu/
lum, cap. 12.

Math. 24.

Math. 26.

Ioan. 16.

Act. 3.

Ioan. 6.

frangi, panem edi in cœna Domini. Nam Christus de pane accepto & benedicto, dixit: hoc est corpus meum quod pro uobis datur. Iterum, panis quem frangimus non ne communio corporis Christi est? Adhuc sæpius. Quotiescunque comederitis panem, &c. Et de calice Christus dixit. Non bibam amplius ex hoc fructu uitæ, &c. Neoterici autem hanc notam ac clarissimam assertionem panis & uini in sacra cœna, quam sanctæ literæ testantur: omnibus modis, etiam ferro & igne oppugnant. Quod Christus per sacrum suum uerbum affirmat: ipsi uerò per leges papales negant: Et quod Christus per uerbum suum negat, illi per ius pontificum affirmant. Sed si Neoterici (ut uideri uolunt) multum fuisse uersati in ueterum patrū scriptis, non urgerent unum locum sacrae scripturæ (hoc est corpus meum) contra multa & clarissima loca, quæ supra fideliter annotaui. Imò hoc audeo affirmare, nullum locum (si gerere intelligatur) in tota diuinarum literarum serie, plus facere contra transactionem panis in cœna, quam hic locus facit, hoc est corpus meum. Nec sum nescius quam mirabiliter se torqueant Neoterici, in hac propositione interpretanda. Augustinus uerò in libro de doct. Christiana, docet unum locum per plura intelligi debere: & non unum contra plura. Et, ut inquit contra Adamant, Manichæi discipulum capite tertio: Intelligenda sunt, non temere accusanda quæ imperitis uidentur esse contraria. Quid est hoc igitur nisi arrogantia, uel potius insaniæ indicium, semper recurrere ad petitionem principij, dicendo, hoc est corpus meum: uel est realiter corpus Christi, aut Christus arguendus & accusandus est mendacij? Nam ipse dixit hoc est corpus meum. Nos quidem Christum hoc dixisse non ignoramus: Et Christum atque propositionem ueros esse, credimus atque testamur. Dicimus tamen & semper probauimus, nec Christum corpus suum naturale in sacramento constituisse, nec propositionem, talem habere sensum: qualem Neoterici falsissime fingunt & iactitant. Imò iudicet æquus lector an uerba ipsa propositionis non ostendant panis substantiam remanere in cœna, quam Christus corpus suum appellauit. Nam Christus dixit de pane quem tenebat in manibus, hoc est corpus meum, non dixit de alia substantia, quam panis. Nec dixit sub hac, in hac, supra hanc, uel cum hac forma, panis est corpus meum, quod uobis manducandum exhibeo: sed de pane dixit, hoc est corpus meum. Et sacramentali modo panis substantiam, corpus suum fecit: & ita uocauit. Et sic de sacramento, sacramentalis loquendi modus non est contemnendus. Omnia enim sacramenta eorum induunt nomina, quorum sunt sacramenta: Vt non solum sacra literæ, uerum etiam sanctorum patrū testimonia testantur. Sacramenta tamen non transeunt in naturas ipsas earum rerum, quarum sunt sacramenta: sed sacramenta & res sacramentorum, distinctas ac discretas naturas semper retinent. Neutra uerò substantia uel signi aut signati perit, nec in alterius substantias transit: sed utraq; manet, ut omnia sacramenta Christi ab origine mundi ecclesijs suis tradita testantur. Augustinus uerè in psalm. 98, pulchre & eruditè naturas signorum & signatorum, discretas ac distinctas retinet: hisce uerbis. Non hoc corpus quod uidetis, inquit, manducaturi estis, neque illum sanguinem quem effusuri sunt Iudæi qui me crucifigent bibituri estis, sacramentum aliquod uobis do: id spiritualiter acceptum uiuificat. Hæc & huiusmodi uerba quam plurima habet August. in eodem psalmo: Sed quia liber mihi non adest, rogo pium lectorem, ut Augustinum legat, & bene perpendat ac cogitet apud se uerba Augustini, qui dicit (Non hoc corpus quod uidetis manducaturi estis) Simpliciter enim dicit: quod corpus Christi quod uidetur, non esset manducandum. Non autem dixit, hoc corpus quale uel qualiter uidetis non estis manducaturi (ut Neoterici Romani dicunt)

Matth. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

1. Corin. 10. 11.

Aug. de doct.

Contra adimant.

Christiana.

sed hoc corpus quod uidetis, dixit, non estis manducaturi. Augustinus autem dicit, nec illum sanguinem bibituri estis, quem effusuri sunt qui me crucifigunt. Neoterici uero e contrario repugnant, dicentes: omnino bibituri estis sanguinem illum, quem Iudaei effusuri sunt, sed non eo cruento & tyrannico more. Augustinus corporis & sanguinis Christi substantiam per hominem manducari uel bibi negat. nam dicit, hoc corpus non estis manducaturi, nec illum sanguinem bibituri. Hac pronomina, hoc, quis, ille, uel huiusmodi, omnes qui uel elementa grammatices norunt, haud ignorant quod substantiam corporis & sanguinis significant, quam non sumus suscepturi cum sacramenti perceptione. Duo dicit Augustinus hoc in loco. Vnum autem, quod corporis & sanguinis Christi substantia, quae est res sacramenti, non sit praesens, nec corporaliter lateat sub externis formis sacramenti: alterum uero, quod sacramenti, & rei sacramenti naturae & substantiae non confundantur, commisceantur aut annihilentur in sacramento. Neoterici multa & uaria docent, scribunt & disputant de signi & signati coniunctione & unione: an sit personalis, realis, uel rationalis: sed quia rem per se perspicuam ac planam ex sacris scripturis cognoscimus, non opus erit circa tales argutias & circulationes, quae rem perspicuam ac planam, implicatam obscuram ac nodis & difficultatibus plenam reddunt, immorari. Satis enim est, quia uerum, quod scimus ex uerbo Dei signum & signatum uniri, & coniungi institutione diuina, contemplationeque ac usu diuino, coelesti ac fideli: praeterea significatione, & rerum similitudine. Nam quemadmodum externa aquae lotio corpus abluat & mundat, ita interna spiritus sancti operatio animam abluat & purgat. Et quemadmodum panis & uinum corpora nostra alunt ac sustentant: ita corpus & sanguis Christi animas fide recipientium nutriunt & refouent: ut integer homo cum corpore tum anima per integrum Christum corpore & anima, quem contemplatione ac consideratione fidei percipit, uiuat in Christo ad uitam aeternam. Sed signum & signatum uniri naturaliter, ita ut signum in sacramento fiat aliquorum uerborum prolatione quod signatum est, sua substantia & natura, credere non possumus. Christus enim testatur, uinum in sacramento esse fructum uitae: quod uerum non esset, si per uerba sanctificationis uinum sua natura & substantia fieret significatum, hoc est uerus sanguis Christi. Idem docet Paulus de pane ad Corinth. ut est antea. Institutione tamen Christi ac contemplatione & consideratione fideli, coeunt & coniunguntur signum & signatum in sacramento: sed non aliter, ut Neoterici dicunt. Qui non solum signi naturam & substantiam (id est panis & uini) in sacra coena destruunt ac perimunt: sed etiam semper res signatas per signa ita praesentes faciunt, ut qui unum recipit, & alterum necessario recipiat: ita ut siue impij, siue pij, uel bruta animantia (ut sunt canes, mures & huiusmodi) signum externum capiant, & res signatas capere oporteat, propter signi & signati inseparabilem ac indiuisibilem unionem, coniunctionemque naturalem, quam ipsi constitunt. Quod non solum falsum, uerum, etiam impium esse, constanter testamur. Nam Israelitae sub Mose manna, qui erat typus Christi, omnes manducabant: sed non manducabant manna Christi, quia plures illorum non approbavit Deus (ut inquit Paulus) Sic Simon Magus tinctus erat baptismo Christi: sed non erat tinctus baptismo Christo. Et ut Augustinus dicit, Iudas manducabat panem Domini: sed non manducabat panem Domini. Quae loca testantur, quod significata non semper sunt praesentia externis signis: sed illis tantum una adsunt, qui uera fide ac poenitentia (modo aduulsa sint & tatis) externa signa iuxta mandat & institutionem Christi percipiunt. Et malos non comedere carnem Christi, ipsemet Christus testatur, dicens: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Manere autem

1. Cor. 10.

Act. 8.

Ioan. 6.

Mali non manducant corpus & sanguinem Domini.

autem in Christo, est participem esse omnium meritorum Christi: & Christum manere in homine, est ei quem inhabitat per spiritus sancti efficaciam, ostendere quod ipse sit autor & causa illius uitae, in quo manet. Iam impij qui non agunt poenitentiam uitae praeteritae, non sunt participes omnium meritorum Christi. Nam huiusmodi margaritae non solent proijciante porcos & canes, quorum foeditatem & conspurationem impij induerunt. Propterea (ut Sapientiae liber testatur) in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Si quis cupit hac de re plura cognoscere, quod mali non comedant corpus Christi, legat Cyprianum in sermone de coena Domini, Augustinum de uerbis Domini sermone 33. tractatu in Ioan. 26. Hieronymum in Esaiam cap. 66 libro 4. in Hieremiam cap. 22. Et dicere etiam quod canes & mures si externum signum sacramenti acceperint, quod unum cum externo signo significatum (hoc est corpus & sanguinem Christi) recipiant (ut dixi) plane impium est. Panis Angelorum, factus est (munificentia Dei) panis & cibus piorum hominum: sed non impiorum, nec carum, nec murum. Nec a Deo patre in mundum Christus erat missus, ut impios, canes & mures pasceret: sed ut peccatores ad poenitentiam conuerteret, & poenitentes corporis & sanguinis sui meritis adimpleret. Quod autem Neoterici dicunt, quod impij cum sacris signis corporis & sanguinis Christi, signata (hoc est, ipsum corpus & sanguinem Christi) accipiant, sed indigne, & ad iudicium & condemnationem: non admittimus, propterea quod de suo scrinio & pectore loquuntur, & non ex uerbo Dei. Paulus enim clare testatur, quod qui panem signum indigne accipiunt, iudicium manducant. Haec sunt illius uerba: Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Non dicit Paulus. Itaque quisquis ederit corpus Domini & biberit sanguinem Domini indigne. Sed quia indigne sumentes sacramenta corporis & sanguinis Christi, signis coelestibus contumeliam faciunt: ea contumelia signorum rebus signatis imputatur, ut Paulus dicit: ita ut sint corporis & sanguinis Christi rei. ut Israelitarum, Iudae ac Simonis Magi exempla testantur, qui externa signa, manna in deserto, sacrum panem in coena Domini, externamque lotionem baptismatis receperunt, quos tamen Christus non approbavit. Hic subiicerem plura testimonia contra realem Christi praesentiam in Eucharistia, ex Origine in Matthaeum homil. 33, ex Augustino ad Dardanum, ex Cyrillo in Ioan. libro 6. cap. 14 & cap. 21. Sed quandoquidem istorum librorum copia mihi fieri non potest, satis est, cum non datur ultra, loca tantum annotare, & lectorem ad autores ipsos relegare, ut suo studio illos perlustrent: propterea quod hanc impiam & idolatricam doctrinam de corporali praesentia in coena Domini detestantur atque expugnent. Iam ad tertium caput, in quo a Neotericis dissentimus, descendam: Quod tam paucis quam potero absoluiam, ne tractatus nimium crescat. Sed ne uideamur uel ignorantia aut dolo malo, sanctorum patrum modos & formulas loquendi de corporis & sanguinis Christi praesentia in coena Domini praeterire, breui Epilogo omnes (quantum possum) fideliter annotabo.

- 1 Dicunt nos carnem Christi manducare, & eius sanguinem bibere.
- 2 Panis & uini substantiam conuertere in substantiam carnis & sanguinis Christi.
- 3 Quod cum pane & uino idem recipimus, quod pependit in cruce.
- 4 Quod Christus carnem suam nobiscum reliquit: uel quod sit totus hic, & totus in coelo.
- 5 Quod id quod est in calice, fluxit ex latere Christi.
- 6 Quod idem recipitur ore, quod fide creditur.
- 7 Quod panis & uinum post uerba sanctificationis sint corpus & sanguis Christi.

8 Quòd nutrimur corpore & sanguine Christi.

9 Quòd Christus abiit, & hic manet.

10 Et quòd seipsum ferebat suis manibus.

Tales uerò loquutiones apud patres agnoscimus: Et quomodo ipsi seipsum etiam interpretentur, nō ignoramus spiritualiter uel figuratē, ut omnes patres testantur: & non secundum literam. Vt Origen. in leuit. homilia. 7: Chrysostomus in Ioan. homil. 46. Tertullianus lib. 1 & 4, contra Marcionem. Contra Adamant. cap. 12. Cyprianus libro Epistolarū 2, Epistola 3. Intelligunt enim Christū iuxta suam diuinitatem hic in terris nobis adesse, uel spiritualiter in omnibus, qui fideliter in Christum credunt, & piē uiuunt: uel quòd panis & uinum in sacra cœna, figuratiuē pro corpore & sanguine Christi accipiūt. Hæc autē uera esse quæ dico, nō ignorabit: qui ueterū patrum scripta perlustrare dignabitur.

FINIS.

CAPVT III.

Contra sacrificium Missæ.

Tertium caput in quo à Neotericis dissentimus, consistit in hoc: quòd ipsi corpus Christi in Romana Missa, Deo patri pro remissione peccatorū uiuorum & mortuorū offerunt. Hoc est, uolunt Christū ex pane factum esse sacrificium propiciatorū, pro uiuis ac mortuis. Nos autem priuatā Romanam missam, pro aliquo opere à Deo ordinato, uel pro sacramento mortis et passionis Christi nō agnoscimus: sed humanum commentum ac prophanationem sacre Domini cœnæ esse credimus ac profiteamur, ut antea est ostensum. Et nullum à morte Christi esse sacrificiū propiciatorū, credimus atq; confitemur. Hoc est, à morte & præter mortem Christi, nullū tale esse sacrificium uel opus, quod iram & indignationē Dei erga peccatū placare, atq; illius gratiam in remissionē peccatorū, peccatoribus impetrare possit. Hoc enim Christus semel per seipsum in cruce fecit, nec in hoc sacrificij propiciatorij genere (quod est precij nostræ redemptionis ab æterna ira & damnatione) sociū aut successorem Christus patitur. Nam solus ipse omnia, semel ipse omnia, in seipso omnia, per seipsum omnia, super crucē omnia per sui ipsius sanguinis effusionem ac mortem (quoad precium & solutionem nostræ redemptionis) perfecit, ac absoluit in perpetuū. Ita ut hoc sacrificij genus propiciatorij sit indescendens & immigrabile: ita etiam ut extra ipsam Christi mortis actionem, & cruentam eius sanguinis effusionem, atq; illius sanctissimæ animæ à corpore eius in cruce expirationem: migrare non possit.

Rationes quibus impellimur, ut hoc firmiter credamus: sunt istæ.

Hebræa. 7. 1 Atq; hic quòd idem maneat in æternum, perpetuū habet sacerdotiū: unde & saluos facere ad plenum potest, qui per ipsum adeunt Deum, semper uiuēs ad hoc ut interpellent pro illis. Talis enim decebat, ut esset nobis pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior coelis factus: cui non sit quotidie necesse, quemadmodum illis pontificibus, prius pro proprijs peccatis uictimas offerre, deinde pro peccatis populi. Nam id fecit semel cum seipsum obtulit. Hic D. Paulus multis præclaris ac perspicuis euincit argumentis, Christi sacrificium, non solum unicum esse & perpetuum: uerum etiam semel oblatum. Primum argumentum petitur à natura & dignitate personæ Christi: Quia, inquit, Christus iam factus immortalis, nulla morte ab officio suo impediri potest. Itaque quemadmodum ipse in perpetuum manet: ita & eius sacerdotium, nullum habiturum est finem. Adhuc alia ratione probat, unicum & perpetuum esse Christi sacrificium, Christus unicus & perpetuus est

est sacerdos: quare unicum & perpetuum esse oportet eius sacerdotium & sacrificium. Hoc ex natura & dignitate personæ Christi, sequi & concludi Paulus docet, à comparatione sacerdotum legalium, cum sacerdote noui testamenti Christo. Illi quidem plures fuere, quia mors illorum sacerdotium impediēbat ac finiebat: at Christus sacerdos in æternum secundum ordinem Melchizedech, immortalis, mortis amplius nihil debet. Apud Dialecticos, Pauli ratiocinatio concludit à disparatis. Propter mortis enim tyrannidē, ueteres plures fuere sacerdotes: sed propter immortalitatis perpetuitatem, Christus semper eternus est sacerdos. Deinde à natura & cōditione sacerdotij Christi, probat sacerdotium & sacrificium Christi unicum esse ac perpetuum: Christi uero sacrificium est (inquit) ἀπαράβατον, hoc est, intranscendens & immigrabile. Non transit (inquit Paulus) nec migrat hoc sacerdotiū à Christo in alium. Non dicit (ut Neoterici dicunt) Christi sacerdotium non esse migrabile in alios per mortem, quemadmodū sacerdotium Aaronicum sub lege migrabat in alios: uerū hoc sacerdotium Christi immortale, transit immortaliter in Christi successores & uicarios, quos Episcopos ac alios ministros ecclesiæ uocant. Sed quā procū hoc sit à ueritate, qui tantum elementa Christi religionis didicerunt, non ignorant. Paulus enim primum uocat Christi sacerdotium immigrabile in perpetuum, & intranscendens. Si autē Christi sacerdotiū aliquo modo (singant Neoterici qualem modū uelint) in alios transcendit uel migrat, non est immigrabile & intranscendens, ut Paulus ait. Nam hoc est immigrabile, quod nec migrat, nec migrare potest in aliū: ut hoc est immortale, quod nec moritur, nec mori potest. Usurpant igitur, & tyrannicē in se recipiunt Neoterici hanc potestatem interpretandi sacras scripturas, ut Christi sacrificiū aliquo modo migrabile faciant, quod sacræ scripturæ omnino immigrabile & intranscendens constituūt. Adhuc alio modo D. Paulus probat hoc Christi sacrificium unicum esse, & semel oblatum: ab effectu, & sine Christi sacrificij. unde inquit: Et saluos facere ad plenum potest, qui per ipsum adeunt Deum, semper uiuens, ad hoc ut interpellet pro nobis. Et quemadmodum antea ab impossibili probauit, Christi sacerdotium esse immigrabile, ex natura & cōditione personæ, tum officij Christi: ita nunc idem probat ab utili & cōmodo sacrificij, & sacrificij sacerdotij Christi. Fructus uero æterni sacerdotij Christi, est nostra salus: quæ cū semel à Deo per Christi mortem sit nobis parta & acquisita, non opus est ut amplius uel alio modo inquinatur, aut perficiatur. Nam inquit Paulus: Non solum saluos fecit, uerū etiam ad plenum saluos fecit. Ad plenum autem saluos facere, est omnibus modis, numeris ac rationibus saluos facere: ita ut amplius à quoquam, nihil desiderari, addi, adiungi possit. Cum ergo Christus, solus, semel, & hoc etiam super crucem præstiterit plenē ac absolutē, in immolatione & morte sui ipsius: profectō nihil superest, nec quicquam absoluendum pro peccatorum condonatione ac remissione alijs sacrificijs uel sacrificulis reliquit. Quod si quid ad plenam satisfactionem peccatorum reliquisset, ad plenum (ut inquit Paulus) saluos non fecisset. Sed nihil uel sacerdotibus, uel sacrificijs hac in parte reliquit: sed in se, per se, ac propter se solum in cruce, omnia pro redemptione humani generis mortem sua persoluit, & absoluit: ut Paulus hic inquit, Ad plenum nos saluos fecit. Et ut adhuc significantius & clari⁹ hoc Paulus intimaret, addit: Qui per ipsum adeunt Deum. Verba sunt perpendenda. Non dicit, saluos fecit ad plenum eos, qui Christum denuō & ex nouo patri offerunt, ac sistunt: sed dicit, Eos ad plenum saluauit, qui per ipsum, patrem coelestem adeunt. hoc est, Qui Christi fiducia & meritis Deum adeunt, ac sollicitant pro remissione peccatorum, & acceptatione: uota sua nanciscuntur. Iterum uerba Pauli resumo: Qui per ipsum, Deum adeunt, Oportet igitur accedere,

Probat Paulus, sacerdotiū Christi esse immigrabile, ab utili sacrificij Christi.

Fructus sacrificij Christi est nostra salus.

Accedere &
adire Deū per
Christū quid?

accedere, & adire Deum per Christum: & non sistere, uel offerre Christum Deo. Accedere autem & adire Deum per Christum: est per ea, & propter ea, quæ Christus ipse præstitit in morte sua, remissionem peccatorum & acceptationem in eius gratiam quærere. Nostrium ergo est, per Christum, Deum patrem adire: & non Christum Deo offerre, uel sacrificare. Et proculdubio, si nos Christum (qui est ab omnibus peccatis, atq; peccatorum maculis & suspitione immunis & alienissimus) Deo offerremus ac sisteremus, Deus pater à nobis oblatum in sacrificium non admitteret. Ideo Paulus subiicit grauissimas sententias atq; doctrinas, Semper uiuens ad hoc ut interpellat pro illis. Christus uerò iam non uiuit, ut amplius cruento uel incruento (ut noui Christiani dicunt) sacrificio sistatur, uel offeratur Deo per ministros ecclesiæ: sed ut ipse ab immolatione sui ipsius, & immortalitate donatus, interpellat pro nostra salute apud patrem coelestem. En uerba Pauli: Ideo uiuit, ut ipsemet interpellat, & non alter ipsum sistat uel sacrificet. Sed ulterius contra istos Neotericos pergit D. Paulus in hunc modum: Talis enim decebat ut esset nobis pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cœlis factus, &c. Si hæc uerba probe ac candidè à Psaphis & Romanis sacrificulis intelligerentur: ne unus quidem illorum Christum Deo patri sisteret, uel sacrificaret, sub pœna tremendæ iræ diuinæ. Verba Pauli iam introspeciamus: Talis enim decebat ut esset nobis pontifex, pius, innocens, &c.

Quod purū est
per impurū ob-
latū, à Deo non
acceptatur.

Postquam Paulus ostendisset uim, efficaciam, ac uirtutem sacrificij Christi, quod fructus illius esset salus nostra: iterum redit ad descriptionem personæ Christi, qui sacrificium obtulit, quod sit pius, innocens, &c. Quibus uerbis Paulus testatur, quod non satis est, ut id quod offertur, sit purum & innocens: sed ut ipse etiam qui offert, sit innocens, & ab omni peccato immunis: ob cuius sacrificium, Dei patris ira & indignatio contra peccatū, placetur. Quod si Deo offertur, quod à maculis & peccatorum sordibus purum sit, modo per impurum & peccatis obnoxium & pollutum offeratur, à Deo non acceptatur nec admittitur. Nam nec offerentem, nec oblata, peccatis conspurcata ac uitiata, Deus dignatur respicere. Et ut res clarior fiat, exemplis quibusdam illam illustrabo. Quid purius, sanctius, ac magis diuinum excogitari poterit, oratione Dominica, quam ipsemet Christus nos orare docuit? Tamen, propterea quod nos, qui hanc orationem Deo patri nostro cœlesti fundimus, obnoxij sumus peccato: illam ipsam orationem Iesu Christi, quatenus à nobis oblatam, Deus pater negligit, contemnit, & non admittit. Ideo Christus docuit, ut quando aliquid sanctum, bonum aut salutare, à Deo impetrare uelimus, uti illius nomine, hoc est, illius fiducia, dignitate & honore id faceremus. Nam & si bona & pura sua natura essent, quæ Deo tribueremus: tamen propter offerentis impuritatem, & imperfectionem, Deus ea nec magni æstimaret, nec reciperet. Et ratio hæc est: propterea quod ea quæ sua natura perfectissima sunt, atq; à Deo mandata, nunquam à nobis, qui obnoxij sumus cōgenitis & natiuis malis, purè & absolutè possint præstari. Quamobrem Paulus dicit, legem ipsam Dei inuiolatam ac perfectissimam uoluntatem, per nostram infirmitatem infirmari. Igitur, & si Deo offeramus quæ Deus nobis præcepit ac mandauit ut à nobis offerentur, propter nostram tamen imperfectionem sunt imperfectæ: imò si nostra ipsorum corpora morti propter Christum sponte & ultro daremus, nihil nobis prodesset. Pulchrum est igitur quod Augustinus dicit: Non pœna, sed causa facit Martyrem. Ac si dixisset, & si sexcenties homo sese morti tradat, ac uiuum sacrificium se Deo consecret, non in hoc Deo placet, quod sese offert mille mortibus cruciandum: sed quia ob Christi causam, cuius meritis ac passione est redemptus, nulla mortis genera timet aut formidat. Ideo si Neoterici Christum ut sacrificium propitiatorium in suis sacris (uel potius prophæ-

prophanis missis) offerre uelint, meminerint oportet, quod Deus non solum purum & immaculatum sacrificium, uerum etiam innocentes homines, puros, & ab omni peccatorum macula & suspitione, qui offerant, exigat. Nam Deus sua non curat (licet sanctissima ex sese) si per impurum offerantur. Quare dico, nos Christum Deo patri non offerre: sed Christus nos & omnia nostra quae Deo placent offert. Quod si Neoterici Papistae Christum haberent suis manibus corporaliter (ut se fingunt habere) & Deo illum sexcenties offerrent pro peccatis uiuorum & mortuorum, oporteret Deum patrem, filium suum sic per peccati obnoxios oblatum, non agnoscere. Ipse enim solus, qui in corpore suo nostra peccata perlitauit super crucem, seipsum semel obtulit, & recte potuit offerre Deo patri in odorem bonae frangrantiae, & amplius offerri non potest. Quapropter omnia nostra à Deo petimus per filium, & propter filium: sed filium non offerimus nec sacrificamus Deo. Nisi enim per Christum prius fuerimus Deo reconciliati, omnia sanè quaecumque facimus, coram Deo sordent atque uilescunt. Christus igitur nos prius propter merita suae passionis ac mortis, Deo patri coelesti offert & consecrat: deinde nostra omnia, preces, elemosynas, afflictiones, & quicquid tandem in nomine Christi facimus: ipsaeque pater propter Christum recipit, ac tandem coronabit tanquam merita sua, ut Augustinus dicit: Offerre in remissionem peccatorum solus Christus potuit, & non aliud quam sui ipsius corpus. Veteres multa sacrificia habuerunt sub lege Mosaica, quae sacrificia pro peccatis appellabantur, sed re ipsa peccata non tollebant, nec expiabant: nam (ut inquit Paulus) lex nihil ad perfectionem adduxit. Tamen sub lege patres peccatorum remissionem fuerunt nati: non ob alicuius operis uel sacrificij dignitatem aut meritum, quae sub lege fiebant: sed tantum propter Christum uenturum, qui immolationem sui ipsius pro remissione peccatorum in cruce perlitauit: quod admirando amore bona fide praestitit ante mille quingentos annos, ita ut non sit necesse quotidie offerre. Nam id semel fecit, cum seipsum obtulit, inquit Paulus. Tanta est autem illius unici sacrificij (semel peracti in cruce per Christum ipsum) uis & potentia: ut per illud, & propter illud, omnia peccata (omnium uerè poenitentium, qui sacrificij mortem praecesserunt, & qui illam sequuntur usque ad finem seculi) fuerunt, sunt & erunt remissa. Impium ergo est, uel aliud sacrificium praeter mortem filij Dei substituere, uel idem sacrificium repetere. In illo enim sacrificio quo Dei ira & indignatio contra peccatum placatur, oportet ut haec omnia simul in uno concurrant. Primum, ut qui offert, & quod offertur, sint immunes, puri, immaculati ab omni peccatorum labe & contagione: deinde, ut tanta sit uirtus illius sacrificij semel peracti, ut omnem peccati atrocitatem & impietatem expurget ac debellet. Praeterea ut ista peccatorum purgatio sit facta per mortem, & sanguinis effusionem illius sacrificij quod offertur: deinde quod qui tale sacrificium offert, destructa mortis tyrannide, uiuat in perpetuum, ut interpellat pro illis quos sacrificij sui fecit participes. Et quemadmodum Christus seipsum semel tantum obtulit, et post oblationem offerri semper deridendum. Impium igitur est quod Neoterici dicunt, Christum seipsum obtulisse sacrificio cruento: sed per sacrificulos offerri sacrificio incruento. Nam sacrificium incruentum, Deus pro remissione peccatorum non admittit. Propterea Paulus dicit, quod absque sanguinis effusione non sit remissio. Hunc igitur Christum pro unico sacerdote, & unico sacrificio, in remissionem peccatorum agnoscimus, & confitemur: plures uerò sacerdotes, pluraque sacrificia, quam Christum ac illius mortem, pro remissione peccatorum, prorsus rejiciamus. Praeterea Christo in suo sacrificio nec socium nec successorem tribuimus uel admittimus: sed Christum solum, Christumque semel offerentem atque oblatum, quaerimus ac profitemur,

*Hac omnia u
na concurrunt
in illo sacrifici
cio, quo placatur
ira diuina.*

Hebr. 9.

Per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta, aeterna redemptione reperta.

Absq; sanguinis effusione non sit remissio.

Mors Christi sola, firmum aduersus omnia mala presidium.

Per se, nec per aliū potest Christus amplius offerri.

Hic D. Paulus unicam placandi Deum ob peccata offensum, ratione praescribit, quae sit per sanguinis expiatione, quam Christus solus & semel pro omnibus in cruce absoluit, ad aeternam redemptionem comparandam, ut in eodem capite Paulus testatur. Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis iuuencae aspergens inquinatos sanctificat ad carnis purificationem, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum aeternum seipsum immaculatum obtulit Deo, purgabit conscientiam a mortuariis operibus ad seruiendum Deo uiuenti: Sanguis Christi per seipsum Deo oblatus purgat conscientias nostras a mortuariis operibus, ad seruiendum Deo uiuenti. Vnde constat, quod omnis peccatorum uenia colligenda est in morte Christi, quam semel ipse in cruce per seipsum sustinuit, & non expectanda est per crebras ac repetitas oblationes Christi incruentas, quas falso & impie Neoterici fingunt. Illa enim unica Christi oblatio satis est, quam ipse, & non alius, per mortem suam fecit: ad quam si fide confugimus, repulsam non patiemur, nec peccatorum pondere ac tyrannide, uel legis diuinae accusatione & seruitute opprimemur. Satis uero, abundeque satis ira & indignationi Dei opponit, qui unicam Christi mortem opponit: Et satis, abundeque satis tutus est a peccatorum scelerate, legis accusatione, mortis & infernal damnatione & tyrannide, qui Christi mortis ac passionis dignitate, honore ac meritis sit munitus ac defensus. Non dico, ut qui hoc unico mortis Christi presidio a mortis damnatione sint liberi, uti carnis curam agant, & mortis Christi securitate perdite uiuant, ut Neoterici falso in nos calumniantur: sed ut hac fide praediti uerbum Dei audiant, cui etiam credant, uitamque suam ad illud componant, & aduersa pro Christi ueritate non abhorreant: Christi, Apostolorum, ac Martyrum exempla imitantes ac assequentes. Omnia uero a Christianis, quae Dominus iubet, quantum humana infirmitas prestare poterit, sunt facienda: semper tamen dicere oportebit, Remitte nobis peccata, quia seruimus inutiles. Strenue autem agendum est quod possumus: sed fiducia nostra tantum meritis Christi nitatur oportet, ut intrepide stemus ante thronum Dei: in cuius quidem conspectu nullus uiuens iustificatur, ut David dicit. Omnes tamen pii, qui sentiunt se opprimi ira & indignatione diuina propter peccata, per fidem in Christi meritis Deum adeunt, atque illi semper placatum inueniunt. Ideoque ut nos a patris sui ira & iudicio defendat, in ipsum coelum (inquit Paulus) ingressus est, ut appareat nunc in conspectu Dei pro nobis, non ut sepius offerat seipsum, quemadmodum pontifex ingreditur in sancta singulis annis per sanguinem alienum. Alioquin oportuisset illum saepius passum fuisse a condito mundo. Nunc autem semel sub consummationem seculorum, ad purificationem peccati, per immolationem sui ipsius apparuit. Et quatenus illud manet, omnes homines ut semel moriantur, post hoc autem iudicium: ita & Christus semel oblatus, ut multorum peccata tolleretur, rursus absque peccato conspicietur ijs qui illum expectant in salutem. Duo Paulus hic praecipue eodem Vnum, quod unico mortis Christi sacrificio, ad plenum a peccatorum condemnatione liberemur: Alterum uero, quod semel tantum illud sacrificium, Christus per seipsum obtulerit. Ita ut per se, nec per aliud amplius offerri queat. Per alium autem offerri in sacrificium non potest, quia omnes sumus peccatis obnoxij: & qui hac impietate grauantur, nihil possunt (ut dixi) meritorie per ipsorum ministerium offerre. Et cum nullus (Christo solo excepto) super terram omnibus modis mundus & innocens unquam apparuerit, uel appareat in conspectu Dei: ideo nullus sacrificium expiatorium uel propitiatorium Deo patri celesti offerre potest: sed soli, & uni Christo hoc conuenit, & hanc gloriam alteri

ter Christus non est daturus. Hoc uero sacrificium non fit nisi morte: quia peccata non expiantur, quin sanguis sacrificij effundatur, & mors sacrificantis interponatur. Nam (ut inquit Paulus) testamentum in mortuis ratum est: quatioquidem non dum ualeat cum uisus testator. Testamentum omnes sciunt esse apud Paulum, promissiones humano generi factas propter Christum: hoc est, remissionem peccatorum, acceptionem in gratiam & fauorem Dei, & uitam aeternam. Hæc, inquit Paulus, non sunt ualida, nec rata, nisi Christi morte obfignentur. Si hæc igitur per Christum quotidie in Missis papisticis offeruntur, quotidie Christum crucifigunt. Paulus enim dicit: Siquidem ubi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. Si autem sit remissio peccatorum, acceptatio in fauorem Dei, & certitudo uitæ æternæ per Christum oblatum à ministris, mors Christi qui offert intercedat necesse est. Quare ut uno uerbo omnia absoluiam, scatet planè Missa ista Romana sacrilegijs. Non solum autem Christi mortis ac passionis dignitatem conculcat, uerumetiam sacratissimam Christi mortis memoriam in cœna Domini uiolat ac prophanat. Iuxta enim scripturas diuinas, unus & solus Christus est ad se offerendum idoneus. Et scripturæ sanctæ non modò unicum Christi sacrificium asserunt, sed etiam semel tantum oblatum. Neoterici autem non solum docent Christum in missa per alienas manus offerri, uerumetiam quotidie fieri, imò centies, si tot fiant in ecclesia per diem Missæ. Quid desideret apertius uel fortius contra illorum ficta Christi oblationem in Missa, quàm quod Paulus dicit, Nō ut sepius offerat seipsum? Et iterum: Nunc semel sub consummatione seculorū ad profligationem peccati, per immolationem sui ipsius apparuit. Adhuc, Christus semel oblatum ut multorū peccata tolleretur. Hæc uero & huiusmodi testimonia de sacrificio Christi, & illius sacrificio ualidissimo, quibus à Paulo audire potest, à quo discet huius controuersie ueritatem. Sed si uelit plus Neotericis quàm sacris literis tribuere, respondeat Deo in nouissimo die, suo periculo. Deus autem uerbum suum lucernam constituit suæ ecclesiæ, & non humana dogmata. Si igitur relicto uerbo diuino, hominū doctrinæ adhæreat, & tandem iustum Dei iudicium pro contemptu illius uerbi sentiat, sibi ipsi hoc imputet, & non Deo. nam Deus ab humanis traditionibus reuocat, & suum uerbum proponit: si quis igitur reuocantē negligit, sua ipsius culpa pereat necesse est.

Tertia probatio nostra assertionis.

Sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Et iterum: Hic uero una pro peccatis oblata uictima, perpetuò sedet ad dexteram Dei, id quod superest expectans, donec reddantur inimici ipsius scabellum pedum eius. Vnica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum, eos qui sanctificantur. Et ubi peccatorum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Apostolus Paulus nullum præter sanguinem & mortem Christi agnoscit sacrificium expiatorium. Vnde igitur habent Neoterici illorum sacrificium propitiatorium incruentum et absq̃ sanguine, nisi à spiritu diaboli & Antichristi? Apostolus enim Paulus diuino spiritu afflatus, cū de impetranda peccatorum uenia & condonatione agit, nos ad unicum illud sacrificium, quo defunctus est Christus in cruce, confugere iubet. Quoniam spiritu agitantur igitur Neoterici, qui docent ac imperant, quod si uelimus & cupiamus ac reiteratas applicationes sacrificij, quæ per sacrificulos in Missis priuatis fiunt: Dominus tandem pro sua inexhausta clementia, populum suum à tyrannide Romani pontificis liberet, & suo sancto uerbo ecclesias ubique illustret: Amē. Cogitet pius lector quid Paulus per hæc uerba ad Hebræos docere uoluerit: Vbi horum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Hæc unica sententia spiritus sanctus duos expugnat errores. primum ludæorum, qui per sacrificia legalia, peccata expiari uolebant, secundo Neotericorum erro-

Missæ Rom. sacrilegijs scatet.

Qui transgrediuntur mandata Dei propter traditiones hominū, grauissimas tandem luunt poenas.

Hebr. 10.

In quo differat
Christi in cruce,
& sacrificiū
in missa sacrifi-
cium.

rem, qui dicunt se in missis, non aliud sacrificium offerre, sed idem quod Christus super crucem obtulit, tantum hoc discriminis retinentes, quod Christus sacrificium cruentum obtulit, illi uero incruentū. Paulus utrumque negat posse fieri, & aliud sacrificium per Iudeos, & idem sacrificium per Christianos. Nam (inquit) ubi horum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Negat & aliud, idem sacrificium: à quoquam, preterquam à Christo ipso idque semel oblatum esse. Paulus quidē per spiritū sanctum simpliciter negat oblationē. Neoterici uero Pauli simplicem negationem arguunt ac reprehendunt, affirmantes adhuc superesse oblationem incruentam pro remissione peccatorum. Si autem hoc non sit bellum gerere cum Deo, nescio, quid sit. Metuo igitur ne multis illorum agnitam ueritatem (quod absit) odio persequantur. Si enim dociles mentes sacrarum literarum lectioni afferrent, non esset possibile, quin statim ueritatem in hac controuersia assequerentur.

Psal. 40.

Quarta confirmatio nostra assertionis.

Psal. 51.

Psal. 51.

Ebr. 10.

Proverb. 3.

Holocaustum et hostiam pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce uenio. Hanc partem huius psalmi D. Paulus in Epistola ad Ebræ. cap. 10, refert ad Christum Iesum saluatorem nostrum. Qua probat, unica Christi oblatione, & uictima super crucem, humanum genus à seruitute diaboli & peccati fuisse liberatum, nec alio Deum placatum fuisse, David testatur. Si uoluisses, inquit, sacrificium dedissem, utique holocaustis non delectaberis. Omnia autem sacrificia quorum sanguis iuxta legem effundebatur, peccati atrocitatem indicabant, atque ob oculos offerentium ponebant, quod, qui talia peccata & scelera delin-gnassent, digni essent morte æterna: sed peccatorum ac scelerum sordes non abluebant. Peccatores aduentum Christum relegabant, qui sanguine suo labes peccatorum expungeret: quod sanguis taurorum & hircorum præstare non ualebat. Et ideo sanctus uates anxius atque sollicitus, de suorū peccatorum uenia, rogauit ut illum hyssopo aspergeret. Non quod aspersione huius herbe peccatorū maculæ expiarentur: sed quod aspersione sanguinis Messie (cuius typus hyssopi aspersio erat) omnia eius peccata ita eluerentur, ut nihil in illius animo & corpore resideret, quod oculos summi Dei offenderet. Et quemadmodum ante Christi mortē nullum extabat sacrificium, cuius dignitate ac precio peccata cōdonarentur: ita præter ipsam mortem semel in cruce peractam, nullum restat pro peccatorum expiatione aliud sacrificium. Vt D. Paulus superius dicit: Sacrificium & oblationem, & holocaustomata pro peccato non luiti, neque comprobasti, quæ iuxta legem offeruntur: tunc dixi, ecce adsum, ut faciam Deus uoluntatem tuam (tollit prius ut posterius statuatur) per quam uoluntatem sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Duo D. Paulus Ebræis proponit. Vnum quod sub lege Moysis nullum erat sacrificium uere propitiatorium, cuius precio & dignitate peccatorum ac scelerum labes expiābatur. Alterum uero, quod iam inter Christianos nullum sit sacrificium propitiatoriū præter mortem Christi, quam semel in cruce obtulit. Ita ut non solum omnia alia sacrificia Iudeorū & Christianorum à dignitate & precio sacrificij propitiatorii excludat, uerumetiam ut sacrificiū à Christo oblatum pro remissione peccatorū iterum offerri perneget. Nam nos (inquit) à legibus sacrificijs liberati, sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Quibus uerbis unicum Christi sacrificium corporis Iesu Dei commendat. Christumque semel pro omnibus oblatum docet. Cum igitur clare ex uerbo Dei constet quod semel Christum seipsum pro omnibus in remissionem peccatorum obtulerit, scimus nec per alios offerri posse, nec sepius posse offerri ut Neoterici fabulantur. Et quantumuis Neoterici in oculis suis uideantur sapientes, & prudentiæ suæ egregie innitantur contra manda-

tum Dei: nos tamen scimus illorum prudentiam stultitiam esse apud Deum. Quare illorum doctrinam, & impia sacra tanquam pestem, toxicum & uenum redemptionis nostrę in Christo Iesu abhorremus ac detestamur, satis esse credentes nostram salutem ex uerbo Dei cognitam ac confirmatam habere.

5. *Confirmatio nostrę assertionis.*

Et sanguis Iesu Christi filij eius, emundat nos ab omni peccato. Et iterum lauit nos a peccatis nostris per sanguinem ipsius, & fecit nos Reges, & sacerdotes Deo & patri suo.

1. Ioan. 1.

Apocal. 1.

Satan ab exordio mundi pro hostili suo odio quo erga humanum genus flagrat, duobus modis homini imponere maxime consuevit. Primo, ut Christum, per quem celestis pater mundum sibi reconciliari constituit, ignotum penitus mundo faceret. Secundo, ut quamobrem Christus sit passus, minus ignoraret. Certo sibi persuasus alterum istorum duorum utrumcunque, rectissimam esse uiam ad infernos, & sempiternas miseras. Ex altera uero parte (quam uis impius sit, & aternus, Dei ac omnium hominum hostis) probe nouit, quod qui mortem Christi, mortisque eius dignitates et merita intellexerint, atque firma fiducia omnem culpę & pęnę impietatem, & atrocitatem soli sanguini illius amouendam assignauerint, tyrannidem suam tuto cōtemnere, & omnino uincere possint. Nam qui Christum fide assequuntur, illis Christus suo sancto spiritui, mortis suę merita in salutem aternam applicat. Cum uero Christi uera cognitio humano generi adeo sit necessaria, & utilis: sine qua nemo peccati, mortis, & inferni tyrannidem effugere potest: nō est mirum quod tantas caligines ac tenebras, Satan mundo offundat, ut Christi uera cognitio sese non proderet. Hęc autem tenebras & caligines Satan sparsim offundit, partim per Antichristos qui mundo persuadent aliud esse sacrificium præter mortem Christi, quo homines salui fiant. Partim uero has tenebras per pseudochristos, qui se ipsos pro Christo uenditant, spargit. Et partim etiā per pseudoprophetas, qui falsa & nota dogmata fingunt, & uera ueteraque, uis & dolo opprimunt & persequuntur. Per hęc tria hominum genera, Christi sanguinis effusionem incognitam, uel prorsus & funditus male & perperam intellectam, flagitiose, impie, ac prophane inter homines esse studet, ac summa ope curat. Antichristi autem sunt omnes, qui missas priuatas hodie celebrant in ecclesijs Christi, quique pro uiuis & mortuis sacrificant. Pseudochristi uero sunt Papa & Episcopi qui se pro Christo uenditant. Nam quod Christus ipse manifeste mandat: ipsi manifeste uerant. Christus enim dixit, uenite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, ego reficiam uos. Pseudochristi Episcopi hęc prohibent: & iubent ut relicto Christo, diuos corporibus exutos adeant. Christus dixit, Torcular calcamus solus: Pseudochristi dicunt, Christus hoc non solus fecit, sed partim ipse in cruce, partim uero & nos, obsecenis, teterrimis, ac fastiditis Missis priuatis, torcular pro remissione peccatorum, coniunctim atque diuulim calcamus ac præsumus. Pseudo autem prophete sunt, qui Christi nomen & doctrinam sacrificant, & tamen utrumque subuertere conantur. Quales sunt, qui hodie concionantur sub prætextu, nomine, & doctrina Christi: Christum tandem atque eius doctrinam uniuersam, sub Papę tyrannidem cogere conantur. Exemplum uero Neotericorum impietatis aliud non quæram, quam hoc quo dicunt Christum quotidie in illorum Missis, ac illorum opera pro peccatis tuorum & mortuorum offerri. Ioānes dicit, quod Christus emundat nos ab omni peccato. Ergo totum redemptionis omnium peccatorum nostrorum precium, sanguinem Christi super cruce effuso assignat: & sacrificiis nullā partē relinquit. Quod si obijciant non aliud sacrificium & precium pro peccatis offerri in Missis, sed idem quod Christus obtulit in cruce, sic illorum impietati respondeo. Christum se offer-

mod. 1. Ioan. 1.
Apocal. 1.

Antichristi.
Pseudochristi.

Mat. 11.

Pseudoprophete.

Mat. 11.

Pseudoprophete.

Obiectio.
Responsio.

reimpudenter asserunt (siue cruentum siue incruentum, nihil pensi habeo, perinde mihi est) uerum si aliquo modo quod Christus fecit, uel per se uel per alium facere possit, quoad sacrificium pro redemptione peccatorum & redemptionis precio attinet, omnino eius sacrificium in cruce factum inualidum, & minus sufficiens ad placandam Dei iram erat. Repetitio enim eiusdem sacrificij pro redemptione peccatorum & redemptionis precio, duo semper comprehendit. Vnum, quod qui offerunt, peccatis semper sunt obnoxij. Alterum uero, quod offertur, non satis esse pro eterna peccatorum expiatione. Hec autem uera esse quae dico, Paulus testatur, qui dicit: Propter peccata offerentis, & eorum pro quibus sacrificia quotannis offerunt, pontifices per sanguinem in sanctum sanctorum ingrediebantur. Et quia sanguis taurorum & hircorum peccata auferre non ualebat: quotidie sacerdos altit, sacra peragens, & easdem saepius offerens hostias, &c. Vtrumque D. Chrysostomus pulchre ostendit. Primum, ut per illorum crebras ac repetitas oblationes accusatio, & non solutio (inquit) esset peccatorum. Secundum, quod infirmitatis accusatio, & non uirtutis ostensio (scilicet sacrificij) esset. Ideo subdit Chrysostomus: In eo quod offerebantur, redargutio peccatorum: in eo autem quod semper, redargutio infirmitatis. In Christo autem contrarium habetur. Semel oblatum est. Nam quae formam habent alicuius, tantum exemplar ostendunt, non autem uirtutem, &c. Si Neoterici easdem offerunt in Missis hostias, nempe corpus sanguinem & animam quae Christus in cruce obtulit: Christi hostiam & immolationem infirmitatis arguunt, quod est omnino satanicum & impium. Ideo Chrysostomus inquit: Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius. Et post pauca: Id ipsum semper facimus, magis autem recordationem sacrificij operamur. Recordatio uero sacrificij Christi non est reipsa id ipsum sacrificium, sed potius forma & exemplar sacrificij, & non ipsa ueritas. Et hoc est quod D. Ioannes dicit. Lauit nos a peccatis nostris per sanguinem ipsius. Non dicit, ipse in cruce, & sacrificulus in Missa, lauant nos a peccatis nostris per sanguinem ipsius: sed ipse (nimirum solus) per sanguinem suum peccata nostra expiat: ita ut omnium hominum peccata (siue laici, siue clerici sint) per solum Christum super crucem (& non alibi) sint expiata: & iam nullus alius restet qui hoc prestare posset, siue cruento siue incruento sacrificio, ut Neoterici fingunt. Nam absque sanguinis effusione non fit remissio peccatorum. Et quibus remittuntur peccata, reges & sacerdotes facti sunt. Reges autem in hoc, quod cum ex natura sub tyrannide peccati & principatu satanae haecenus fuerint, iam per Christum manumissi sint a mortis seruitute, peccati tyrannide, atque sathanae imperio liberi. uetus enim noster homo, uelut occisus, est una cum Christo sublatum in crucem: & nouus homo qui est Christo coelesti duxit originem, de peccato & morte triumphat. Sed Ioannes dicit, quod hunc honorem & triumphum per Christi sanguinem, omnes qui Christo uere fidunt, sint assequuti, & non per Christum ab hominibus Deo oblatum. Et quemadmodum omnes ex quo reges fecit: ita & omnes ex quo sacerdotes fecit. Sacerdotes uero, quoad sacrificium & sacrificandi potestatem, pro deuicta peccati & mortis tyrannide, aequae omnes sunt, iuxta sacras scripturas, non ut Christum denuo, cruento uel incruento sacrificio, Deo patri pro peccatis immolaremus: sed ut quemadmodum Christus seipsum obtulit pro nobis, ita & ipsi nosmet ipsi uicissim immolaremus. Quod equidem facimus, quoties iudicij nostri uires, prudentiam, intellectum, rationem & huiusmodi animi potentias, a solo Dei uerbo pendere cogimus. ut si humana omnia, bonas intentiones, cultum & religionem, humanitus introducta, ab animis nostris propulsemus, & a Dei uoluntate ac sapientia in eius uerbo patefacta solum pendeamus. Et si Neoterici tales essent sacerdotes, reuera uictimas traditionum humanarum immolarent: ac Deo interficerent, & exurerent igne flammisque uerbi diuini, omnes priuatas Missas, necnon hydromantiam panis, cinerum, frondium, luminum, ex-

Hebr. 10.

Chrysost. hom.
17. ad Heb.Per Christum
solum expiata
sunt omnium pec-
cata.

execrationes, & Diuorum inuocationes execrandas: & Eucharistiam sanguinis Iesu Christi, atque preces ab eo institutas, sedulo Deo offerrent. Deinde sua ipsorum corpora (hoc est uitiosos affectus, superbiam, iram effervescentem, ardentem libidinem, lasciuas ac lubricas animi cogitationes, & odium erga innocentes) immolarent, iugularent, exurerent ac sacrificarent. Hæc sunt sacrificia quæ sacerdotes Christi immolare debent, & non denuò Christum ipsum eruento uel incruento sacrificio offerre. Cum igitur omnes ex æquo Christus summus sacerdos reges fecerit, ac sacerdotes, ut Ioannes & S. Petrus testantur: unde hic Neotericorum sacerdotum ritus & priuilegium, quod ipsis præ ceteris sacrificandi contigit potestas: Sanè non ex Christo, sed Antichristo. Nam quod ad regum & sacerdotum dignitatem, honorem & officium pro expiatione peccatorum attinet, in Christo omnes pares sumus. Tantum in ecclesijs Christi hoc est discriminis, quod minister publicus docet uerbum Dei, & sacramenta ministrat: populus uerò uerbum Dei audit, & sacramentis communicat. Sed tantum fructus habet, qui purè uerbum Dei audit: quantum ipse, qui uerbum Dei purè annunciat. Et tantum Deo offert, qui purè sacræ Domini cœnæ cõmunicat: quantum ipse, qui cœnam Domini purè distribuit. Gratias autem Deo pro morte Christi uterque agit: neuter tamen Christum Deo patri pro expiatione peccatorum sacrificat. Hoc enim Christus semel pro utroque præstitit in cruce: & utrique tantum recordationem & memoriã huius sacrificij per sacræ cœnæ actionem & administrationem cõmendauit. Eiusdemque sacrificij iteratã oblationem in remissionem peccatorum omnino prohibuit: nam unica oblatione perfectos fecit in perpetuum, ut D. Paulus testatur.

Apoc. 1.
1. Pet. 2.

Heb. 10.

Sexta probatio nostræ assertionis, ex Neotericorum concessis.

Dicunt se offerre ac Deo perlitare sacrificium propitiatorium: uerum illud incruentum. Hoc est, Christi sanguinem, quem in Missis dicunt se offerre, non effundunt, nec corpus eius morte afficiunt: sed uirtutem Deo patri in remissionem peccatorum perlitant, nam de nouo illum crucifigere uideri nolunt. Ex his concessis concludemus, imò euincemus, ueram cœnam Domini sacrificiũ propitiatorium non esse (nam panis illorum & uino in Missis priuatis, sacramentorum corporis & sanguinis Christi nomina, sine sacrilegio attribui non possunt) & ut hoc indubitato cõstet, primùm definitionem sacrificij propitiatorii ueram ponamus: tunc si illa sacrificio incruento in Missis conuenerit, oportet ut deamus, quod sit uerum sacrificium propitiatorium quauis incruentum. Etsi uerò non sit necesse Dei ueritatẽ ad præcepta dialectica obstringere, tamen ut omnes intelligant Neotericorum doctrinã non solum cum uerbo Dei pugnare, uerum etiam cum alijs scientijs, illam ad dialectica præcepta exigemus. Propitiatoriẽ Deo sacrificare, est Deum iratũ propter peccata, placare, clementẽque ac propitiũ reddere. Qui hoc facit, propitiator uocatur: quod & ille facit, sacrificium propitiatorium appellamus. Sacrificium ergo propitiatorium est illud sacrificium, quod Deum iratum propter peccata, clementem & placatum reddat: peccatores uerò à seruitute peccatorum liberos facit, ac peccatorum redemptionis iustum precium persoluit. Iam illud quod Deum propitiũ ac placatum facit, oportet ut in se contineat non solum sufficientẽ peccatorum redemptionem à morte, inferno, peccato & satanæ tyrannide: uerum etiam à uirgo, hoc est, iustum & debitum precium redemptionis à peccato, morte, inferno, & satana. si hæc omnia in sacrificio non conueniunt, sacrificium propitiatorium dici non debet. nã Deus pater propter quod peccata remittit, propter illud idem peccatores à peccati seruitute liberat: & propter quod Deus pater peccata condonat, & peccatores à seruitute peccati liberos facit, propter illud etiam idem, iustum precium redemptionis peccatorum illius iræ persolutum esse agnoscit. Iam diuus Paulus dicit, quod absque sanguinis effusione non fiat remissio, inde constat, cum non fiat peccatorum remissio absque

Sacrificare
Deo propitiatoriẽ, quidẽ
Sacrificiũ propitiatorium
quidẽ

Heb. 9.

absq; sanguinis effusione, absq; sanguinis effusione non fieri à peccatis & peccati seruitute redemptionem. Nam prius quamuis non prioritate temporis, uerum prioritate ordinis, Deus remittit uere poenitentibus peccata: deinde manumittit atq; liberum facit peccatorem à seruitute peccati. Si aut remissio peccatorum & redemptio à seruitute peccati, non fit absq; sanguinis effusione: multò maius precium redemptionis, quod est sacrificiū propitiatorium, non fit absq; sanguinis effusione. Nam sacrificium propitiatoriu omnia quæ diximus præstare debet. Iam Paulus testatur ad Ephesios scribens, ista omnia per Christū fieri, ut Deus propitiū reddatur: utq; peccatores uere poenitentes, audacter illum tanquam benignum patrem adeant. sic enim scribit: Nunc per Christum Iesum uos, qui quondam eratis longinqui, propinqui facti estis per sanguinem Christi. Et ne quis modum ignoraret, quo Christus hoc pro nobis præstiterit, eum clarè designat: Per crucem, inquit, id est per mortem in cruce peractam. Et idē multis ac præclarissimis docet ad Coloss. Per eum placuit reconciliare cuncta erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per eundem, siue quæ in terra sunt, siue quæ in coelis. Ecce D. Paulus efficaciam ac uirtutem mortis Christi clarissimè depingit, atq; ob oculos credentiū ponit, propter quam Deus pater mundo factus est propitiū. Qui onere & seruitute peccati premebant, ijs modò Christus facta est redemptio (modò uere præteritæ uitæ eos poeniteat) Qui repulsam à Deo hætenus propter peccata sunt passi, his (modò piè credant) ad Deū patrem per mortē filij sui factus est facilis aditus. Et qui precium redemptionis persolvere non ualebant: his (si Christus indubitanter fidant) Christus factus est redemptio, & redemptionis precium. Et hoc Paulus significat, cū ait, Per sanguinē crucis eius: hoc est, per sanguinem, quem super crucem, in immolatione & morte sui ipsius effudit. Cū ergo Neoterici fatentur, suum sacrificiū, quod fingunt esse in Missis, esse incruentum: fieri non potest ut sit propitiatoriu pro peccatis. Nam quemadmodum testamētum testatoris, per mortem testatoris ad plenum absoluitur, & non nisi per mortem (nam uiuente testatore, testamētū nō ualet) ita peccatorum remissio non fit sine effusione sanguinis, & sola Christi sanguinis effusione. Quemadmodum D. Paulus testatur: Absq; sanguinis effusione non fit remissio. Non satis est quòd Neoterici semper clamitant, se idē offerre in Missis, & non aliud sacrificium, quàm Christus obtulit in cruce. Sed si idē illi in Missis offerunt, oportet ut Christus idē etiam patiatur in Missis, quòd olim passus est in cruce. alioqui Christus ipse eo modo oblatu, non est sacrificiū propitiatoriu. Nam per mortem, & non per uitam hoc sacrificiū Deo patri offerri debet, atq; ita ipsemet obtulit: & iam uiuens eiusdem sacrificij merita, per spiritum sanctum omnibus fidelibus benignè applicat & impertit. Fingant igitur quòd uelint Neoterici: Christi certè catholica ecclesia nullum aliud sacrificiū propitiatoriu unquam nouit, præter cruentā mortem Christi. Omnia autē sacrificia incruenta sunt *εὐχαριστικά* & gratulatoria. Imò & hoc addam: cruenta mors martyrum, nō propitiatoriu, sed quo gratiæ aguntur sacrificiū semper fuit, quo Deus propter Christum honore quidem afficiebatur, sed non quo Deus erga peccata offerentis placabatur. Quod si uerum dicendum est, nec Christum nec sacrificiū Neoterici in Missis suis offerunt, sed horrendum idolum. Nam ipsemet Christus in uera nostræ naturæ substantia & hypostasi semel in cruce Deo litauit. Et iam quemadmodū uiuit, & amplius non moritur: ita non amplius uel per se, uel per aliū offertur in redemptionem peccatorum. Et si quis rectè perpendat Neotericorum doctrinam, facile animaduertet, quòd Christum Iesum uerum Deum & uerū hominem in Missis suis tantum Platonice ideam faciunt. nam illum omnibus naturæ humanæ conditionibus spoliāt. Est uerus homo, inquit, in Missis, natus ex

Sacrificia incruenta sunt
εὐχαριστικά.
 Quale sit sacrificiū mors Martyrum.
 Sacrificiū Missis horrendum idolum.

Rom. 6.
 Neoterici in Missis Christū ideam faciunt Platonice.

ex uirgine Maria, sed qualitates & quantitates hominis exiit. Substantiam & hypostasim humanæ naturæ in Missis, suis uerbis Christo tribuunt: sed nati-
uas conditiones humanæ naturæ, uerbis factisq; negant. Quid hoc est igitur
nisi phantasma & ideam ueri corporis tantum intellectu comprehendere. Nam
extra intellectionem, illud corpus Christi quod ipsi fingunt in Missis, nihil est.
Oportet enim, dicunt, hoc corpus tantum intellectu & cogitatione concipe-
re, citra omnes ueri corporis humani proprietates & conditiones: quod est om-
nino impium & diabolicum. Nam, ut antea ostendimus, Christus (quoad ue-
ram humanæ naturæ substantiam & hypostasim) est similis fratribus per om-
nia, extra uicium & peccatum. Hoc est, uerè & posituè humanum habet cor-
pus, atque substantiam humanam, non tantum intellectu ut sit uerus Deus &
uerus homo. Nam quod extra intellectionem non progreditur, potest esse per-
petuum in mente, etsi reipsa substantia non extet: ut in hyeme, cum nullæ rosæ
floreant, noticia siue idea rosæ in mente existere potest: quemadmodum ab-
sentium noticia semper amicorum animis præsens indiuisè hæret, cum ab-
sentium corpora non compareant. Horrendum autem est tales ac tantas iniu-
rias Christi corpori tribuere. uerè enim ac posituè pro nobis natus est, mor-
tuus in cruce, resurrexit à mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei
patris omnipotentis: & uerè ac posituè ueniet, ut iudicet uiuos & mortuos.
Et usq; ad illud tempus non aderit corporaliter nobiscum, nec realiter offerri
potest pro redemptione peccatorum: dicant Neoterici quicquid uelint.

7. Probatio nostræ assertionis.

Credo sanctam ecclesiam Catholicam.

Iuxta plerosq; historicos, qui computationem annorum à condito mundo
ediderunt, præterita iam sunt ferme sex millia annorum: quatuor propè millia
sub patriarchis & prophetis, & plus mille quingentis annis sub duce ac prin-
cipe nostro Christo, qui per mortem suam illum destruxit qui mortis habebat
imperium, hoc est diabolū. Et per gloriōsam suam resurrectionem, cœlestium,
terrestrium ac infernorum potitus est imperiō. Per omnia istorum seculorum
tempora cœlestis pater unam semper seruauit ecclesiam sanctam, catholicam,
& orthodoxam: quam una & immutabili fide à lapsu primo humani generis
semper instruxit. Et quo ad fidei integritatem, sufficientiam & perpetuita-
tem, una & eadem est omnium temporum ac fidelium fides: ut D. Paulus te-
statur, Unus (inquit) Dominus, una fides, &c. Et hanc unicam, absolutam, Ephes. 4.
sufficientem ac perpetuam fidem, originem ac certitudinem suam ducere à
Deo per Prophetarum ac Apostolorum prædicationem, scripta & testimo-
nia, ad Ephesios Paulus liquidò testatur. Non estis, inquit, iam hospites & in- Ephes. 2.
colæ, sed conciuies sanctorum ac domestici Dei, superstructi super fundamen-
tum Apostolorum & prophetarum, summō angulari lapide ipso Iesu Christo,
&c. Hæc fides quemadmodum à Deo solo mundo innotuit, sic soli Deo inni-
tebatur: per quam ea quæ Dei sunt, ac necessaria cognitu ad salutem eternam,
cognoscimus & apprehendimus. Hanc ramen fidem quæ apud omnes ætates
una semper fuit & eadem, non uno modo Deus patefecit ac confirmauit: sed
pro sua ineffabili dilectione & sapientia, aliter sanctis patribus ante legem, ali-
ter sub lege, aliter uerò sub Euangelio fecit. Sub lege quidem naturæ cœlitus
sæpe emisit uocem suam, qua hæc fidem orthodoxā animis suorum imprime-
ret, atq; cœlitus dimisso ignis incēdio (quo sacrificia suorum consumpsit) con-
firmauit. Sub lege uerò Moysi, prophetas sæpius Deus ipse est alloquutus, quo-
rum opera uerbu suum propagauit, ut per fidē mundo innotesceret: atq; ean-
dem fidē multis sacramentis & sacrificijs in publica ecclesia obsignauit, ut cir-
cumcisis, agni uictima, uaccæ rusæ holocaustum, & huiusmodi sacra testantur.
Postremo sub finem seculi, ut hæc una & uera fides in Deum certior atq; illu-
c c   trior

- strior in ecclesijs suis fieret, eandem per filium suum unigenitum mundo prouulgauit, sacramentisq; publicis Baptismo & cœna Domini in ecclesijs ob signauit. Ita ut hæc una, sancta & catholica fides, quæ eadem semper fuit, ab exordio mundi non eisdem rationibus fuerit semper patefacta & confirmata in ecclesijs: sed singula quæq; tempora suum habuerint modum reuelationis, suos ritus, ceremonias & sacramenta: quæ omnibus ætatibus (ut Paulus testatur) significatione eadem erant. Nam (inquit) omnes eundem cibum
1. Cor. 10. spirituales manducabant, & eundem potum spirituales biberunt, &c. Cui & Augustinus assentitur Psal. 77. Idē, inquit, in mysterio cibus & potus illorum qui noster, sed significatione idem, non specie. Sacramenta patrum in signis diuersa sunt, sed re significata paria sunt. Et adhuc clarius in libro suo de utilitate poenitentiae: Eundem cibum spirituales manducauerunt. Quid est eundē, nisi quia eum quem etiam & nos: Eundem non inuenio quomodo intelligā, nisi eum quem manducamus & nos. Externi ritus & sacramenta atq; ceremoniæ diuersæ fuere pro temporum & hominū conditione: sed fides semper eadem & una. Nam quemadmodū Deus ipse unus est & nunquā mutat, ut Paulus dicit: ita fides qua illum apprehēdimus una est, ut idem Paulus testat (Vna fides) & nunquam mutatur: quāuis modus & ratio quibus fides qua Deum apprehēdimus, eadem semper non fuerint. Sed (ut dixi) ætas ante Moysen alias rationes, sub Moysē alias sub Euangelio etiam alias obtinuit, uti Deo ut sum fuerat. Ecclesia tamē Christi ab initio suis ceremonijs nunquā caruit, sed habuit sua sacramenta & sacrificia. Sacramenta aut, quibus sacramentaliter, per fidem, ritē illis utentibus Deus bona sua exhiberet, cōfirmaret & obsignaret. Sacrificia uerō quibus nos (qui in hoc mundo à Deo peregrinamur) Deo ali qua opera reddimus, ut illi pro collatis suis in nos beneficijs gratias agamus, & ut Deum largitorem omni honore (quo possumus) adificamus. Sed hæc sacrificia nec sunt, nec unquam fuerunt in ecclesijs unius atq; eiusdem generis. Nam unum genus *ἱλαστικόν* seu propitiatorium erat, cuius mors promeruit alijs remissionem peccatorum. aliud uerō genus *εὐχαριστικόν* erat, siue gratulatorium, quod non meretur remissionem peccatorum: sed cū sit à reconciliatione ut Deum afficiant honore, Deo placet. Primum aut genus sacrificij quod *ἱλαστικόν* uocat, nomine & significatione tantū omnes ecclesiæ habuerunt, & nunc habent: sed non re ipsa, nisi pro eo tēporis spacio, quo Christus in seipso hoc obtulit Deo patri super crucem, in remissionem peccatorū. Et hoc genus sacrificij nec extra personam Christi, nec extra illud tempus quo semel patri perlitauit, nec extra locum super crucem ubi patri perlitauit, unquam migrare potuit, nec potest: ut luce clarius D. Paulus suis epistolis affirmat. Legalia
- Col. 1. 2. sacrificia multa nomen sacrificij pro peccatis sortiebantur, non quia re ipsa peccata expiabant: sed quia Christum uenturum significabant, qui solus peccata mundi tollit. Ita in nostris ecclesijs cœna Domini sortita est nomen sacrificij Christianorum, non re ipsa: sed memoria & recordatione, quod Christum semel in cruce immolatum representet. Cū igitur sancta catholica ecclesia Christi aliud sacrificium *ἱλαστικόν* ex uerbo Dei non norit, præter solam mortem Christi semel in cruce peractam: si nos quoq; qui Christum profitemur aliud ignoramus, extra omnem culpam & peccatum sumus. Nam illi ecclesiæ catholicæ credimus, quæ uocem sponsi sui Christi audit. Tota aut sacrarum literarū series huiusmodi sacrificium nō agnoscit: omnia sanctorum conciliorum ac patrū symbola quæ hodie extant (quæ in fine huius tractatus adiiciam) ne uerbū quidem de tali Christo, ac Christi sacrificio in Missa, quale Neoterici impiē fingunt, mentionem fecerūt. Nōne satis igitur est ut omnia credamus, quæ in sacris literis atq; in symbolis sanctorū patrum & synodorū continentur? Illa certē ecclesias Christi satis contra omnes hæreses muniebāt &

& in uera fide instruebant, per quatuor ferè millia annorum ante Christi incarnationem, & mille ducentos annos & ultra à Christi ascensione in cœlos, usq; ad tempus Lotharij leuitæ, qui sedem occupauit episcopale Romæ circa annum Domini 1215, qui & Innocētius tertius uocatur. Is quidem noua symbola, peregrinos, ignotos atq; impios articulos fidei excogitauit, cum Antichristus ille Romanus non solum animas fidelium, uerumetiam regum ac principum terras atq; imperia sub suâ tyrannidem cogeret. Sit nobis testis illustrissimus Rex huius regni Angliæ Ioannes, qui non solum mille marcas annuè eidem Lothario leuitæ pontifici Romano pro tributo pendere coactus est, uerumetiam his miserrimis conditionibus subscribere, ut nullus Rex hoc florentissimò regno potiretur, quin easdem illi solueret. Quam tamen tyrannidem Reges omnes huius regni fortiter cōtempserunt. Atq; iste quidem nebulo & uerus Antichristi uicarius, cum paucis suis præcessoribus, ab omnibus ecclesijs, quod Deus illis contulerat: abstulerat: nimirū uerā uerbi Dei predicationem, & sacramentorum uerum usum, atq; Apostolicam disciplinam. A regibus autem & principibus, quibus Deus terrarum imperium contulit, non solum auctoritatem & dominium, uerumetiam ipsas terras, redditus & patrimonía rapere non destitit. Sed ne nimis durus & crudelis uideretur, uoluit aliquo modo has iniurias compensare. Quare ex cōcilio Lateranensi hos nouos articulos fidei fictos atq; euentos, falsos & impios, de panis & uini transubstantiatione, de corporis Christi corporali præsentia, & de sacrificio propitiatorio in Missis, ecclesijs, regnis ac Regibus (qui sub illius tyrannide egerunt) commendauit: ut in Decretalibus quib; uidere potest, cap. firmiter. Antè illius tempora in nullo symbolo, uel transubstantiationis panis & uini, uel corporalis Christi præsentia in sacra cœna Domini, aut sacrificij propitiarij in Missa, sit mētio. Credimus ergo sacris literis, quæ abunde ac satis fidem ueram & sanctam continent. Credimus præterea symbolis sanctorum patrum per mille ducentos annos: & hac fide sacrorum librorum testimonijs atq; sanctorum patrum symbolis cōprehensa & suffulta, nos contenti sumus: nouamq; illam atq; euentam, quā Neoterici impij populo Dei per uim & fraudes obtrudūt, ignoramus ac detestamur tanquam impiam & Antichristianam, quæ penitus in subuersionem sanctæ Catholicæ ecclesiæ fidei tendit, ut infra pluribus dicam. Sed tam ut simplici plebi egregiè imponant, dicunt nos hunc sensum ex scripturis facris per uim elicere, & uiolentiam sacris literis inferre, uti nostro proposito inserviant: uerū sanctos patres illorum incruentum sacrificium agnoscere, ac stabilire. Labet igitur aliquot ex uetustioribus ac doctioribus patribus loca subscribere, ut pius lector intelligat, sanctos patres nunquam tale sacrificium agnouisse, quale Neoterici prætendunt in Missis suis habere: sed illud asserere ac credere, quod nos affirmamus & credimus. Sint illorum libri iudices.

Confirmatio nostræ assertionis ex sanctis patribus.

Irenæus aduersus hæreses Valentini & similium, multa habet de sacrificijs & oblationibus quæ fiunt à Christianis, & inter cætera hæc habet uerba: Sacrificio non placatur Deus. Quod omnino intelligi oportet de sacrificio per hominem oblato: nam Deus per sacrificium quod obtulit Christus, fuit omnino placatus. Dixit enim: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacuit animæ meæ, ipsum audite. Sed quoniam Irenæus testatur Deum nō placari sacrificio, non puto à re nostra esse alienum, si (priusquam hunc locum Irenæi ulterius discutiam) ueterem & ueram dialecticorum regulam paulisper sequar (quæ dicit, Qui bene distinguit, bene docet) & sacrificandi uocabulum, quo omnes utuntur, per diuisionem quid significet ostendam: ne ambiguitate uocabuli decē-

Lotharius leuitæ, qui & Innocētius tertius, Ioannes Angliæ Rex.

Circa annum Domini 1215.

Irenæus lib. 4. cap. 34.

pti, sacrificia uel nimium deprimantur, uel extollantur: quod fieri non potest
 extra diuinæ gloriæ iacturam, & nostrarum animarum salutem. Sacrificare au-
 tem Deo, est Deum iratū propter nostra peccata placatum facere, uel à Deo
 ueniam peccatorum rogare, aut gratias Deo pro illius beneficijs reddere, uel
 nos ipsos totos in illius seruitium consecrare. Primo modo nullus Deo sacri-
 ficare potest, nisi solus Christus Deus & homo: ut propheta Esaïas testatur,
 Ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera no-
 stra, disciplina pacis nostræ super eum, & lūore eius sanati sumus. Et paulò
 infra, ostendit solum Christum propter nostras iniquitates uulneratum fuisse,
 & mortis atq; inferni tyrannidem solum destruxisse: Torcular, inquit, calcui
 solus, & de gentibus nō est quisquam mecum, &c. Et hoc est, quod statim post
 Adæ lapsum Deus dixit serpenti: Inimicitias ponam inter te & mulierem, &
 semen tuum & semen illius, & ipsum conteret caput tuum. Pollicitus est Deus
 Adamo remissionem peccatorum, destructionem mortis, diaboli & inferni,
 & acceptationem illius in pristinum fauorem & gratiam: sed hoc fieri oportet
 bat per semen mulieris, quod est Christus, & non per multa semina, ut Pau-
 lus testatur. De hac uerò placatione iræ & indignationis Dei erga homines
 propter peccata, per solum Christum, Dauid sub persona Dei patris filium al-
 loquitur in hunc modum: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego ho-
 die te genui: postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. Quibus
 docet, quòd Deus pater erga nos placetur per filium suum unigenitum, &
 quòd nos hæredes simus per Christum solum, & nullo alio modo. De qua pla-
 canda Dei patris ira per Christum erga mundum propter peccatum, ipsemet
 Christus mirè testatur: Pro eis, inquit, sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sancti-
 ficati per ueritatem. Sanctificare autem seipsum pro nobis, est morti & cruci
 pro nobis sese offerre, ut nos Deo reconciliet, consociet, ac confœderet: des-
 tructis inimicitijs & odijs super crucem, per sanguinem & immolationem sui
 ipsius, ut Paulus testatur. Et in hoc sanctificandi genere, quo Deus placatur,
 Christus nec socium præcessorem, nec successorem admittit, sed omnia in se
 continet, & nihil extra se in alium quenquam effundit. Hoc sanctificandi ge-
 nus in ecclesijs Patriarcharum sub lege naturæ non fuit, nec in ecclesijs Pro-
 phetarum sub Moyse, nec in ecclesijs nostris iam sub Christo. Sed tantum no-
 hic Christus in terris uiueret, & seipsum in cruce Deo patri pro peccatis no-
 stris offerret ac sacrificaret. Ita ut in hoc sacrificandi modo, nihil commercij,
 participationis, communionis, coniunctionis aut societatis habeat homo
 cum Christo: sed solus & semel Christus omnia perfecit, pro placanda Dei
 patris ira erga homines propter peccata totius mundi: quamuis in electis hoc
 sacrificiū tantum utile sit & efficax. Secundum genus sacrificandi, quo impe-
 trationem & ueniam peccatorum à Deo postulamus, in ecclesijs semper inter
 uerè poenitentes extitit, de quo passim in sacris literis legimus. Et hoc sacri-
 ficandi genus, tribus absoluitur modis. Primo, ubi fides afflictam ac territam
 conscientiam per spiritum sanctum consolatur & adiuuat, certitudine & fidu-
 cia promissionum Dei. Secundo, ubi fides non solum internè per spiritum san-
 ctum moestam & timidam conscientiam solatur, uerum etiam corda & uoces
 poenitentis ad orationes & preces agitat atq; impellit. Tertio uerò, ubi fides
 per spiritum sanctum non solum internè afflictam mentem erigit, consolatur,
 atque in uocales preces perrumpere facit: sed etiam his duobus addit exter-
 nam uerbi Dei prædicationem, & uerum usum sacramentorum: ex quibus di-
 scit à Deo ueniam petendam: quæq; didicit, officiosè ac diligenter à Deo exi-
 git. Exempla omnium istorum sacrificandi generum, ubiq; in sacris literis le-
 gimus, Dauid ueniam petijt, Intellige (Deus inquit) *נא נא* Hagigi, mitemur
 meum

meum, uel tacitas cogitationes meas. Et in alijs psalmis conqueritur de tacita & interna animæ suæ tristi ac aspera conditione sacrificandi Deo, pro impetranda peccatorum uenia, inquiens: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Ita Anna tacere & in præcordijs suis querelam suam Deo patri coelesti obtulit. Passim uero in sacris literis occurrunt huius sacrificandi generis exempla, toties ferè, quoties uerè poenitentium nomina recitantur. In singulis igitur generibus satis erit, unum aut alterum exemplum ad confirmationem eorum quæ dico adferre. Secundum genus sacrificandi, quo ueniâ peccatorum à Deo petimus, est, ubi non solum fides per spiritum sanctum mentem conterritam & terrefactam solatur, uerumetiam preces & inuocationes adduntur, quibus ueniâ peccatorum rogitamus. Vbiq; huius generis sacrificandi exempla in sacris literis inueniuntur. Vt Moses mente & uoce pro se ipso & populo sacrificabat: sic Elias: sic etiam Dauid: Verba mea (inquit) auribus percipe Domine. Item & mulier Cananea: Iesu fili Dauid miserere mei: filia mea malè à dæmonio uexatur, &c. Tertium genus sacrificandi est, pro ueniâ peccatorum, quo non solum mentes, corda & uoces per fidem in Christum, operante spiritu sancto, ueniâ peccatorum impetrant: uerumetiam menti, cordi & uoci accedunt uerbi Dei lectio uel prædicatio, & sacramentorum pius usus, quibus uerè poenitentes utuntur, ut organa & media, quibus de condonatione peccatorum fiant certi. Huius generis exempla passim in sacris scripturis occurrunt. Vt sub patriarchis, fidei, menti, cordi ac precibus piorum concurrebat coelestis ignis, qui illorum sacrificia consumebat: sub lege Mosi omnia sacrificia & sacramenta legis: sub Christo uero omnia sacramenta noui testamenti. Tertium autem genus sacrificandi, quo gratias agimus pro impensis & oblati nobis in Christo beneficijs, in totidem partes & genera diuiditur. Primum gratiam habemus Deo mente, cogitatione, fide illustrata per spiritum sanctum, absq; uocis sonitu ac clamore. Secundo, mente, fide, & uoce per spiritum sanctum in Christo agimus. Tertio, mente, fide, uoce, & uerbo Dei ac sacramentis publicè in medio ecclesiæ, in spiritu sancto per Christum gratias agimus. Hæc tam nota sunt omnibus pijs, ut non opus sit exempla subijcere. Quartum uero sacrificandi genus, quo nosmet ipsos, nostraq; omnia Deo sacrificamus, omnia hæc etiam exigit. Primum, ut mente per fidem in spiritu sancto propter Christum agnoscamus, quod nos ipsos atque nostra omnia Deo debeamus, à quo omnia suscepimus, per quem etiam omnibus fruimur, & in quo omnia seruantur. Secundo, ut non tantum per fidem, in spiritu sancto propter Christum nos hoc scire satis esse putemus: uerumetiam ut nos ipsos, nostraq; omnia, tum uitam, tum fortunas nostras ad uoluntatem ac mandatum Dei patris componamus & exhibeamus ad nominis sui gloriam: qui nos fecit, redemit, ac cõseruat ad uitam æternam. Hunc uero sacrificandi modum exigit D. Paulus ad Romanos: ut quotquot Christo nomen dederunt, sedulo ac perpetuo præstent quod nobis dare dignetur qui nos iubet Iesus Christus, & ubi dederit quod iubet, iubeat (ut Augustinus dicit) quod uult. Hanc equidem sacrificandi diuisionem interponere licuit, non solum ut pii fratres intelligant, nos nullum sacrificandi genus à Deo mandatum continere (quod procul sit ab omnibus qui Christo credunt) uerumetiam quo admonerè cæteros, ne unum sacrificandi genus pro altero accipiant, et sic ex ambiguitate & amphibologia nominis sacrificandi deciperentur. Nā reuera tria posteriora sacrificandi genera in ecclesiâ, habet à Christo mandata: hoc est, ut ueniâ peccatorum petat: ut gratias agat: & ut seipsos & sua omnia Deo cõsecrèt propter Christum. Sed primū genus sacrificandi, quo placatur Deus, nunquā ecclesiæ suæ commendauit, ut extra personam Christi usquam existeret: uerum hoc munus, honorem, & dignitatē soli filio suo Iesu Christo dedit: in cuius no-

Tertium sacrificandi genus tria sunt distincta.

Quartum sacrificandi genus, duplici constat ratione.

Ro. cap. 12.

384 RERVM IN ECCLESIA

mine, omnia quæ nobis expediunt, impetrare per fidem facile ualemus. Quapropter sacrificium expiatorium extra Christum, nullum ponimus: nec sacrificium propitiatorium per ullum alium offerri nisi per Christum solum, qui semel in cruce omnia peregit. Iam ad Irenæum: Sacrificio non placatur Deus. De sacrificio (ut dixi) per hominem oblato loquitur hic Irenæus. Unde discernimus inter sacrificium Christi, & sacrificia quæ nos Deo patri per Christum offerimus. Christi autem sacrificium est tale, quo Deus pater nos charos sibi habet, modo fide Christum apprehendimus, & erga nostram impietatem placatur: nostra uero sacrificia tantum gratulatoria sunt, siue gratiarum actiones, quibus nos ipsos gratos erga Deum testamur, pro nostra creatione, redemptione & conseruatione. Si autem Deus humano sacrificio non placatur, falsum est quod

humanum sacrificium, quo

Deus humano
sacrificio non
placatur.

Neoterici dicunt, in Millis papisticis tale per ministros offerri sacrificium pro peccata nostra condonantur. Tale enim sacrificium solus Christus & semel consummatum in cruce obtulit. Et ut res fiat dilucidior, paulo post in eodem capite Irenæus subiungit: Igitur, inquit, non sacrificia sanctificant hominem, non enim indiget Deus sacrificio: sed conscientia eius qui offert, sanctificat sacrificium, pura existens, & præstat acceptare Deum quasi ab amico. Sacrificia quæ per hominem fiunt, non sanctificant hominem, inquit Irenæus. Profecto si sacrificia non sanctificant hominem, non sunt propitiatoria, quibus peccata remittuntur. Peccata enim destruere ac tollere, est hominem sanctificare & sanctum reddere. Neoterici ergo, quod Irenæus sanctus pater negat, affirmant. Nam Irenæus dicit, Sacrificia non sanctificant hominem: Neoterici uerò, quod sanctificant hominem affirmant. Præterea Irenæus dicit, quod conscientia eius qui offert, sanctificet sacrificium, pura existens: Neoterici autem, illorum sacrificia conscientias sanctificare asserunt. Hic cuius uidere licet, quàm ex diametro Neoterici cum ueteribus pugnent. Quod isti negant, illi affirmant. Hinc facile uidemus, quod omnia sacrificia quæ per hominem fiunt, sint gratiarum actiones, quæ conscientiam non purificant: sed per puritatem fidei in conscientia

Hebr. 9.

» pura, ipsa sancta & grata sunt Deo. Sacrificium enim Christi super crucem
lum, conscientias nostras sanctificat, ac purificat (ut inquit Paulus) à mortua-
rijs operibus ad seruiendum Deo uiuenti. Et de Eucharistia ita apertis uerbis
» loquitur Irenæus: Offerimus autem ei non quasi indigenti, sed gratias agentes
donationi eius, & sanctificantis creaturam. Ecce in sacra actione cœnæ Domi-
nicæ, gratias (inquit) offerimus, quod per mortem filij eius ab æterna damna-
tione liberamur. Nō dicit, quod in cœna Domini Christum propitiatorie of-
feramus, cuius oblatione peccata uiuorum ac mortuorum purgentur. Rogo
igitur, qui latinam linguam callent, ut hoc caput Irenæi diligenter perlegant,
ut inuincamus

Tertull. aduer/
sus Marcionem
lib. 3.

igitur, qui latinam linguam callent, ut hoc caput Irenæi diligenter per-
 er/ **Hoc lignum & Hieremias tibi insinuat, prædicās Iudæis, Venite inſiciamus**
 em **lignum in panem eius, utiq; in corpus.** Sic enim Deus in Evangelio quoq; ue-
 stro reuelavit, panem corpus suum appellās, ut & hinc iam eum intelligas cor-
 poris sui figuram panem dedisse, cuius retrò corpus in pane prophetas figur-
 uit, ipso Domino hoc sacramentum postea interpretaturo. Tertullianus duo
 hic per sacramentum Eucharistiæ animaduertit. Primum, corpus Christi signi-
 ficari per panem: deinde, mortem ipsius corporis super crucem. Sed dicit pa-
 nem Eucharistiæ non reipsa, sed figuratiue ac symbolicè esse corpus Christi,
 ac mortem eius. Et sic patres plerumq; Eucharistiam sacrificium uocant, quia
 est commemoratio sacrificij semel in cruce oblatis. Sic etiam cœna Domini no-
 men sacrificij obtinuit, nō reipsa, sed nominis communicatione: ita ut signum
 rei signatæ nomine gauderet. Ideo est quod D. Cyprianus dicit, Passio enim
 Domini est quod offerimus. Quod reipsa fieri non potest: nam passio Domi-
 ni non fit sine morte Christi, & sanguinis sui effusione. Sed quia Eucharistia
 est memoria & commemoratio passionis Christi, communionem & participatio-
 nem

tionem nominis, uocatur ipsa passio Christi. Tertullianus libro 4 contra Marcionem, pag. 291, multa docet de pane Eucharistiae, quomodo non sit reipsa corpus Christi & sacrificium propitiatorium, sed figuratiue & symbolice.

Sacrificium ergo uisibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, id est, sacrum signum est. Et in eodem capite: Quoniam illud quod ab hominibus appellatur sacrificium, signum est ueri sacrificij: mirum est quod Neoterici non permittunt, ut sancti patres sint suorum ipsorum interpretes. Omnes fere dederunt Eucharistiae nomen sacrificij: sed hoc fecerunt propter significationem, propterea quod Eucharistia est (ut hic Augustinus dicit) inuisibilis sacrificij sacrum signum. Et postea dicit: Ideo ab hominibus appellatur sacrificium, eo quod signum ueri sacramenti sit. Qualis est haec igitur audacia, seu potius impudentia & impietas Neotericorum, qui uerba sanctorum patrum urgent ac stringunt, quo suam ipsi idololatriam & impietatem stabiliant: cum omnes ueteres patres, passim in suis scriptis quid uelint per nomen sacrificij, ipsimet interpretatione, repraesentatio, figura, signum & memoria ueri sacrificij, semel in cruce peracti. Si pius lector quid amplius ab Augustino desideret: rogo ut legat illius epistolam 23, ad Bonifacium. illic enim multa ac sanctissima, contra hunc Neotericorum errorem de sacrificio facile reperiet. Docet autem ibidem Eucharistiam non aliter esse sacrificium, quam dies, in quo mortis Christi quotannis memoriam celebramus, sit dies ipse in quo patri coelesti super crucem pro peccatis totius mundi perlitauit: cum reuera non sit idem dies (nam is ante mille quingentos annos fuit elapsus) sed similis est illi, ac illius memoriam retinet. Sic de die paschatis, quem ob uenerationem ac religionem resurrectionis Christi, diem resurrectionis appellamus: cum reuera non sit idem dies, sed nominis communicatione, significatione, ac reuolutione anni, uocatur idem dies. Idem etiam dicit de sacramento Eucharistiae: Semel, inquit, Christus seipsum obtulit, tamen in sacramento uel representatione non solum singulis festis paschatis, uerum quotidie offertur populo, sic quod non mentitur quid dicit quod quotidie offertur. Haec & multa alia in illa epistola Augustini habentur: quae annotarem, si illius liber mihi praesto foret. Si quis autem illam et latinis in nostram linguam transferre dignaretur, plurimum prodesset: quo pius (Romanae linguae ignari) a Neotericorum impietate, in hac causa Eucharistiae defenderentur.

Quid ergo nos, non ne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius. Et paulo post: Hoc autem quod facimus, in commemorationem quidem sit eius quod factum est: Hoc enim facite, inquit, in meam commemorationem. Non aliud sacrificium, sicut pontifex: sed id ipsum semper facimus, magis autem recordationem sacrificij operamur. Chrysostomus dicit, quod in Eucharistia recordationem mortis Christi offeramus, & non quod Christum ipsum in remissionem peccatorum offeramus. Propterea uocat Eucharistiam, sacrificium scilicet propitiatorium, non quod reipsa ita sit: sed quia memoria ueri sacrificij est. Et ne quis uerba sua in hunc sensum raperet, quasi Eucharistia sacrificium propitiatorium reipsa constitueret, claudit hominiam hisce uerbis: Magis autem recordationem sacrificij operamur. Haec uero satis clara ac perspicua sunt apud patres, quod Eucharistiam sacrificium uocabant, propter significationem & memoriam sacrificij semel in cruce peracti: & non quod reipsa sacrificium propitiatorium esset. Hoc uidit etiam Lombardus. Quod offertur, inquit, & consecratur a sacerdote, uocari sacrificium & oblatio potest, quia memoria est & repraesentatio ueri sacrificij, & sanctae immolationis factae in ara crucis. Et semel Christus mortuus in cruce est, ibique immolatus est in seipso, quotidie autem immolatur in sacramento: quia

August. de ciuit. Dei lib. 10. cap. 5.

Sacrificij nomen quatenus Eucharistiae tribuitur a ueteribus.

Ioan. Chrysost. homil. 17. in Epistolam ad Hebr. cap. 10.

Lombardus lib. sentent. 4. Distinct. 12.

in

in sacramento recordatio sit illius quod factum est semel. Hic quamuis infelicitissimo uixit tempore, quando Papæ tyrannis omnes Christi ecclesias deuastasset, quoad puram uerbi Dei prædicationem, & uerum sacramentorū usum: Eucharistiam tamē, plus quā memoriam ac representationem ueri sacrificij semel in cruce peracti non fecit.

Epilogus huius tertij capitis: in quo à Neotericis dissentimus.

*Panis et uinum
usum priorem
amittunt, non
substantiam.*

Cū sacra Domini cœna, commemoratio sit sacrificij in cruce semel peracti: sit, ut apud ueteres penē omnes, sacrificij nomē tribuatur cœnæ, & cœna Christianorum dicatur sacrificium: non re ipsa, sed communicatione nominis: quia sacramenta earum rerum fortiuntur nomina, quarum sunt sacramenta. Non solum propter sacramenti, cū res sacramenti anologiam & proportionem, uerum etiam quod per sacramenta, res sacramenti ob oculos sacramētis ritē utentium, graphice depingantur. Quemadmodum in cœna Domini, panis & uinum nō solum indicant, quod ut corpora nostra pane & uino cōmuni alunt, ita corpore ac sanguine Christi corpora & animæ nostræ pascuntur ad uitam æternam: sed etiam per prædicationem uerbi Dei, fractionem panis, & huiusmodi sacras actiones in Dominica cœna, mors Christi & sanguinis illius effusio super crucem, ob oculos fidelium contemplanda proponuntur. Panis autem & uinum in cœna communem usum amittunt, & fiunt sacramenta corporis & sanguinis Domini: sed ueram naturam & substantiā panis & uini semper cōseruant. Corpus uerō & sanguis (quod ad illorum substantiam attinet) quorum panis & uinum sunt sacramenta, substantialiter suis sacramentis nec insunt, nec adsunt. Sed corpus & sanguis (quoad illorum corporalem præsentiam) à signis absint, fidei tamen rectē signis utentium præsent: ita ut non solum res sacramēti, in rectē utentibus, Dei promissiones & gratia repræsententur, cōfirmantur & augeantur, uerum etiam sacramentali modo exhibeantur. Pro quibus beneficijs per Christū in cruce nobis partis, gratias agimus Deo per Christum, & Christum denuō patri non offerimus. Nam solus Christus, Christum offerre potuit: quod ipsemet semel tantum fecit super crucem: ita ut nec à seipso, nec ab alio quoquam iterum offerri possit. Et reuera in sacra Domini cœna minister ecclesiæ non magis Christum offert, quā populus qui cū illo cōmunicant. Ipse autem ut minister sacra & ueneranda Dei mysteria populo dispensat, & populus eadem religiosē accipere debet. Eadem tamen sunt mysteria tum ministro tum populo, & sacramenta, testimonia & recordationes corporis Christi immolati, pro quibus gratiæ sunt agendæ à toto cœtu, à ministris, cæterisque communicantibus: sed nec ab uno nec ab altero offerri Christus ut sacrificium pro peccatis potest. Christus enim non dixit ministris, Accipite & offerite, hoc est corpus meū: sed dixit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Similiter D. Paulus nō dixit ecclesijs Corinthiis, Venite, accedite ad sacros conuentus, procumbite in genua, uidete, palmas erigite, & adorete Christum ex pane factum per ministros ecclesiæ: uerū protulit uniuerso cœtui uerba Christi, Accipite & māducate ex hoc omnes. Ut tota ecclesia simul sacra Dei sacramenta acciperet, & nō ut unus pro omnibus sacramentum sumeret, uel sacramētum pro remissione peccatorum offerret. Et quod sacramentum mortis Christi uocatur sacrificium, propterea est, uel quod sit memoria sacrificij Christi semel peracti, uel quia in cœna Domini omnes fideles (qui ritē sacramento utuntur) sint participes illius fructuosissimi sacrificij in cruce oblati: aut quod gratias agimus Deo & Christo cū spiritu sancto, quod tam dira morte unigeniti filij Dei humanum genus redimere dignatus sit. Et hæc

hæc est fides sanctæ catholicæ ecclesiæ, sponsæ Christi, quæ uoces alienas non audit, sed semper uoci sui mariti sese accommodat atque obtemperat. Fateor autem hanc non esse fidem catholicæ ecclesiæ: hoc est, Romanæ meretricis, quæ nimis catholica est & generalis. Deus illam pro sua inexhausta bonitate corrigat & emendet, uel suo iusto iudicio illam perdat atque projiciat in lacum sulphure ac pice ardentem: ne populum suum nimis diu decipiat. Nam hæc catholica meretrix non audit Christum, nec uoci illius sese accommodat, nec obtemperat: sed nomine tenus Christiana, totum Christianismum ferro igneque persequitur: & sacras literas & omnia sanctorum patrum testimonia, ad scholasticorum interpretationes semper obstringit. Si autem quis Romanas catholicas ecclesias, cum sancta catholica ecclesia Christi, patriarcharum, prophetarum, euangelistarum, martyrum, ac omnium sanctorum patrum conferat: facile uidebit, illam Romanam catholicam ecclesiam, tantum commercij, societatis, coniunctionis, unitatis & lucis cum sancta catholica Christi ecclesia habere, quantum habeat Belial cum Christo. Sed ut clarius omnes pij id perspiciant, subiiciam omnia symbola, & articulos fidei, à primo nascentis ecclesiæ exordio, post ascensionem Christi in cœlos: cuius fidei testimonium ac protectionem, qui ex animo tenebāt, ab omni schismatis & hæreseos suspitione, infamia & periculo, ab omnibus uerè pijs habebātur immunes. Quos tamen articulos firmiter, religiose, integrè ac purissimè (eo quod ex uerbo Dei originem & certitudinem ducant) confitemur: & tamen ab ista catholica & Babylica ecclesia pro hæreticis habemur, ac proscindimur. Sacras etiā & authenticas scripturas omnes ueneramur ac colimus, sacra & uetera cōcilia patrum nulla reijcimus, sanctorum patrum scripta religiose amplectimur: omniaque symbola, & ea omnia quæ in eisdem continentur, ad amissim tenemus atque confitemur: & tamen hæc impia ac catholica meretrix Romana ecclesia, nos hæretici dogmatis infamia onerat.

Ecclesia Romana nimis catholica.

Symbolum commune siue Apostolorum.

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Et in Iesum Christum filium eius unicum, Dominum nostrum. Qui conceptus est de spiritu sancto: natus ex Maria uirgine. Passus sub Pontio Pilato. Crucifixus, mortuus, & sepultus. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis. Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & uitam æternam: Amen.

Symbolum Nicanum, ex historia Ecclesiastica

& Tripartita.

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, omnium uisibilem & inuisibilem factorem. Et in unum Dominum Iesum Christum filium Dei, de patre natum unigenitum, id est ex substantia patris: Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum uerum ex Deo uerò genitum, nō factum: *ὁμοούσιον*, cōsubstantialē patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlis & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, incarnatus, humanatus, (homo factus est) passus est, & resurrexit tertia die: ascendit in cœlos, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat: & quia ex non extantibus (ex nihilo) factus est, aut ex altera substantia, uel substantia dicentes esse uel creatum, uel cōuertibilem, uel mutabilem filium Dei, hos anathematizat sancta & Apostolica ecclesia.

dd Symbolum

*Symbolum Constantinopolitanum ex exemplari quodam
Græcolatino.*

Credo in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem cœli & terra, visibilium omnium, & invisibilium.

Et in unum Dominum Iesum Christum, filium Dei unigenitum, ex patre natum ante omnia secula, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt.

Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis: & incarnatus est ex spiritu sancto & Maria uirgine, & homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum scripturas. Et ascendit in cœlos, sedet ad dextram Dei patris. Et iterum uenturus est cum gloria, iudicare uiuos & mortuos: cuius regni non erit finis.

Et in spiritum sanctum, Dominum uiuificantem, ex patre procedentem, & cum patre & filio coadorandum, & glorificandum. Qui loquutus est per prophetas, in unam catholicam & Apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma, in remissionem peccatorum. Expecto resurrectionem mortuorum, & uitam uenturi seculi.

Breuis confessio fidei Ephesine synodi, selecta ex epistola 28 Cyrilli, ad synodum missa, et ab eadem comprobata.

Confitemur Dominum nostrum Iesum Christum, filium Dei unigenitum, Deum esse perfectum, & hominem perfectum, ex anima rationali & corpore: ante secula quidem ex patre, secundum diuinitatem: postremis uero diebus eundem ipsum propter nos, & propter nostram salutem, ex Maria uirgine, secundum humanitatem natum. Duarum siquidem naturarum facta est unio. Quapropter & unum Christum, unum filium, & unum Dominum confitemur. Et secundum hunc inconfusæ unitatis intellectum, sanctam uirginem deiparem esse confitemur: propterea quod Deus uerbum incarnatus, & homo factus est, & ex ipsa conceptione acceptum ex ea templum sibi ipsi adunauit. Euangelicas uero & Apostolicas de Domino uoces, scimus uiros theologos, tanquam ad unam personam pertinentes, ratione duarum naturarum diuidere: & alias quidem, utpote diuinitati cōpetentes, ad diuinitatem Christi, alias uero humiles, ad illius humanitatem referre.

Confessio fidei Chalcedonensis synodi, ex libro Isidori.

Consentientes itaque sanctis patribus, unum eundemque filium confiteri Dominum nostrum Iesum Christum consona uoce edocemus, pariter perfectum eundem, in deitate unum, & hominem uerum eundem ex anima rationali & corpore, secundum diuinitatem unius cum patre naturæ: secundum humanitatem eundem unius naturæ nobiscum, per omnia similis, nobis absque peccato. Ante secula quidem ex patre natum secundum diuinitatem: in nouissimis uero diebus eundem propter nos, & propter nostram salutem, hominem factum. Hunc unum eundemque Christum filium Dominum unigenitum, in duas naturas inconfuse, immutabiliter, indiuisè, inseparabiliter cognoscendum, in nullo naturarum differentias propter unitatem perimendas, magis autem salua utriusque naturæ proprietate, & in una coeunte persona, unoque statu concurrente, non in duabus personis partendum, uel diuidendum, sed unum, eundemque filium unigenitum Deum uerbum Dominum Iesum Christum: sicut ab exordio prophetæ de eo & ipse nos erudiuit, & nobis primum tradidit symbolum. His ergo cum omni undique diligētia & sollicitudine à nobis ordinatis, statuit sancta & uniuersalis synodus, aliam fidem nulli licere profiteri, aut scribere, aut docere, aut dicere aliter.

Symbolo

Symbolum Toletani concilij primi, ex libro Isidori.

Crēdimus in unum uerum Deum patrem omnipotentem, & filium & spiritum sanctum, uisibilem & inuisibilem factorem, per quem omnia facta sunt in cœlo & in terra: unum Deum, & unam esse diuinæ substantiæ trinitatem.

Patrem autem non esse ipsum: sed habere filium, qui pater non sit. Filium non esse patrem, sed filium Dei patris esse natura. Spiritum quoque esse paracletum, qui nec pater sit, nec filius, sed à patre filioque procedens. Est ergo ingenitus pater, genitus filius: non genitus paracletus, sed à patre, filioque procedens. Pater est, cuius uox hæc audita est de cœlis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Filius est qui ait: Ego à patre exiui, & à Deo ueni in hunc mundum. Paracletus est spiritus, de quo filius ait: Nisi abiero ad patrem, paracletus non ueniet. Hanc trinitatem personis distinctam, substantia unicam, uirtute & potestate & maiestate indiuisibilem, indifferentem, præter hanc nullam credimus diuinam esse naturam, uel angelicam, uel spiritus, uel uirtutis alicuius, quæ Deus credatur.

Hunc ergo filium Dei, Deum genitum à patre ante omne omnino principium, sanctificasse uterum uirginis Mariæ, atque ex ea uerum hominem sine uirili generatum semine suscepisse, duabus duntaxat naturis, id est deitatis & carnis, in unam cōuenientibus omnino personam, id est, Dominum nostrum Iesum Christum. Nec imaginarium corpus, aut phantasmatis alicuius in eo fuisse, sed solidum atque uerum: hunc & esurisse, & sitisse, & docuisse, & fleuisse, & omnes corporis iniurias pertulisse. Postremo à Iudæis crucifixum, & sepultum, & tertia die resurrexisse, conuersatum postmodum cum suis discipulis, & quadragesima post resurrectionem die ad cœlum ascendisse. Hunc filium hominis, etiam filium Dei, & filium Dei & filium hominis appellamus. Resurrectionem uero futuram humanæ credimus carnis: animam autem hominis non diuinæ esse substantiæ aut Dei patris, sed creaturâ uoluntate Dei creatam. Adijce huc Symbolum Toletani concilij, quarti, cuius exemplar ex eodem Isidori libro petas.

Ratio fidei, ex Irenæo martyre, libro 1, cap. 2 & 3, contra Valentinum.

Ecclesia per uniuersum orbem usque ad fines terræ dispersa, ab Apostolis & ipsorum discipulis eam accepit fidem, quæ est in unum Deum patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Et in unum Iesum Christum filium Dei, incarnatum pro nostra salute. Et in spiritum sanctum, qui per prophetas prædicauit dispensationis mysterium & aduentum, & ex uirgine natiuitatem, & passionem, & resurrectionem ex mortuis, & in carne ad cœlos ascensionem dilecti Iesu Christi Domini nostri, & ipse est cœlis in gloria patris aduentum ad instauranda omnia, & resuscitandam omnem humani generis carnem: ut Christo Iesu Domino nostro, & Deo & saluatori, & regi iuxta uoluntatem patris inuisibilis, omne genu flectatur cœlestium & terrestrium ac infernorum, & omnis lingua confiteatur ipsi, & iudicium iustum in omnibus faciat: & spiritualia quidem nequitiei & angelos transgressores ac desertores factos, & impios ac iniustos, & iniquos & blasphemos homines in æternum ignem mittat: iustis uero & sanctis, & qui mandata eius seruauerunt, & in dilectione eius permanserunt, partim ab initio, partim ex poenitentia, uitam largitus, incorruptibilitatem donet, & gloriam æternam tribuat.

Hanc predicationem, & hanc fidem ecclesia (uelut dixi) adepta, quanquam per totum orbem dispersa, diligenter conseruat, quasi unam domum inhabitans, & similiter his credit, uelut unam animam & idem cor habens, & con-

dd ij sone

sonē hęc prędicat, & docet, & tradit uelut uno ore prędita. Nam linguę in mundo dissimiles sunt, uerũ uirtus traditionis una & eadē est. Neq; in Germania fundatę ecclesię aliter credunt, aut aliter tradũt: neq; in Hispanijs, neq; in Celtis, neq; in oriēte neq; in Aegypto, neq; in Libya, neq; hęc quę in mundo cõstitutę sunt: sed quemadmodũ sol creatura Dei in toto mundo unus & idē est, sic etiā prędicatio ueritatis ubiq; lucet & illuminat omnes homines ad cognitionem ueritatis uenire uolentes. Et neq; qui ualde potens est in dicendo ex ecclesię pręfectis, aliā ab his dicet. Nemo enim est supra magistratum. Neq; debilis in dicendo hanc traditionem minuet. Cũ enim una & eadem fides sit, neq; is qui multum de ipsa dicere potest, plusquam oportet dicit, neq; qui parum, ipsam imminuit.

Regula fidei secundum Tertullianum, ex libro eius de Pręscriptoribus hæreticorum.

Regula est autē fidei, ut iam quid credamus prõfiteamur: illa scilicet, quę creditur unum omnino Deum esse, nec aliũ pręter mundi creatorem, qui uniuersa ex nihilo produxerit per uerbum suum, primò omnium emissum. Id uerbum filium eiũ appellatum, in nomine Dei uariē uisum patriarchis, in prophetis semper auditum, postremò delatum ex spiritu patris Dei & uirtute, in uirginem Mariam carnem factam in utero eiũ, & ex ea natum, egisse Iesum Christum: exinde prędicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cõlorum, uirtutes fecisse, sedisse ad dextram patris: fixum cruci, tertiā diē surrexisse: in cõelos ereptum, sedere ad dextram patris, misisse uicariā spiritus sancti qui credentes agat, uenturum cum claritate ad sumendos iudicandos igni perpetuo, facta utriusq; partis resuscitatione, cum carnis restitutione. Hęc regula à Christo ut probabitur instituta, nullas habet apud nos quęstiones, nisi quas hereses inferunt, & quę hereticos faciunt.

Symbolum beati Athanasij Alexandrini episcopi, ex libris eius.

Quicunq; uult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat Catholicā fidem: quam nisi quisq; integram inuiolatamq; seruauerit, absq; dubio in eternũ peribit: & cętera, quę in communi ecclesię usu sat nota & peruulgata habentur.

Symbolum beati Damasi Romani episcopi, ex secundo

Tomo S. Hieronymi.

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, & in unum Domĩnum nostrum Iesum Christum Dei filium, & in spiritum sanctum: Deum, non tres deos, sed patrem, filium, & spiritum sanctum, unum Deum colimus & confitemur: non sic unum quasi solitarium, nec eundem qui ipse sibi pater sit, ipse & filius: sed patrem esse qui genuit, & filiũ esse qui genitus sit: spiritum uero sanctum non genitum, neq; ingentum, non creatum, neq; factum, sed de patre filioq; procedẽtem, patri & filio cõeternum & cõequalem & cooperatorem. quia scriptum est, Verbo Domini cõeli firmati sunt: id est, à filio Dei, & spiritu oris eiũ, omnis uirtus eorum.

Et alibi: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terre. Ideoq; in nomine patris, et filij, & spiritus sancti, unũ confitemur Deum: quod nomen est potestatis, non proprietatis. Proprium nomē est patri pater, & proprium nomen est filio filius: & proprium nomen spiritui sancto spiritus sanctus. In hac trinitate unum Deum colimus: quia ex uno patre quod est, unius cum patre nature est, unius substantię, & unius potestatis. Pater filium genuit non uolũtate, nec necessitate, sed natura. Filius ultimo tempore ad nos saluandos & ad implendas scripturas descēdit à patre, qui nunquam desijt esse cum patre.

patre. Et cōceptus est de spiritu sancto, & natus ex uirgine: carnē & animam & sensum, hoc est, perfectum suscepit hominem: nec amisit quod erat, sed cōpit esse quod non erat, ita tamē ut perfectus in suis sit, & uerus in nostris. Nam qui Deus erat, homo natus est, et qui homo natus est, operatur ut Deus: & qui operatur ut Deus, ut homo moritur: & qui ut homo moritur, ut Deus resurgit. Qui de uictō mortis imperio, cum ea carnē qua natus et passus et mortuus fuerat, & resurrexit, ascendit ad patrē, sedetq; ad dextram eius in gloria, quam semper habuit & habet. In huius morte & sanguine credimus emūdatos nos, & ab eo resuscitandos die nouissimo in hac carne, qua nunc uiuimus. Et habemus spem, nos cōsequuturos prāmium boni meriti, aut pōenam pro peccatis aeterni supplicij. Hāc lege, hāc crede, hāc retine, huic fidei animam tuam subiuga, & uitam consequeris, & prāmium à Christo.

In Tripartita historia libro 7, cap. 37, eandē fidem testatur S. Petrus episcopus Alexandrinus: qui uelit, illam legat ex libro.

Decretum imperatorum de fide Catholica, ex Tripartita

historie libro 9, cap. 7.

Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodosius, Augusti, populo urbis Constantinopolitanae. Cunctos populos, quos clementia nostra regit imperium, in ea uolumus religione uersari, quam D. Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio usq; nunc ab ipso insinuata declarat, quamq; pontificem Damascum sequi claret, & Petrum Alexandriae episcopum, uirum Apostolicæ sanctitatis, hoc est, ut secundum Apostolicam disciplinam, euangelicamq; doctrinam, patris & filij & spiritus sancti unam deitatem sub pari maiestate, & sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos uerò dementes uesanosq; iudicantes, haeretici dogmatis infamiam sustinere diuina primū uindicta, post etiam morus animi nostri, quem ex coelesti arbitrio sumpserimus, ultione plendos. Dara, Calendas Martias, Thessalonici: Gratiano, Valentiniano & Theodosio, Augustis Coss.

Christiani.
Haeretici.

Fides sufficiens, & conueniens sacris literis ac sanctorum patrum testimonijs.

Omnia haec symbola, uera & sancta esse cōfitemur: quorū articulos singulos, firmiter & indubitato tenemus. Non solū tanquam sacris literis & sanctorum patrum testimonijs conuenientes, uerumetiam tanquam plenos, absolutos & sufficientes: quibus credentes, per Christum uitam assequi possimus aeternam. Et quemadmodum post hanc uitam qui hinc migrauerint (certitudine & fiducia huius fidei ornati) in perpetuum florentes ac beati erunt: sic in hac uita commorantes, à Christi uera & sancta ecclesia pro Christi discipulis, & non haeticis habebuntur. Nam Christus dicit: Si uos manseritis in sermone meo, uerē discipuli mei estis, & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberos reddet uos. Satis igitur nos habere putamus, quod fides nostra, Dei, atque illius uerbi certitudine & protectione contra haereses & errores muniatur, ac conseruetur. Et papistarum iactantiam, qui spreto Deo, & neglecto illius uerbo, sua multitudīne superbiunt, contemnimus. Ipsi enim (ut Augustinus de Utilitate credendi dicit) sunt haeretici, qui falsas & nouas opiniones gignunt, uel sequuntur alicuius temporalis commodi, & maxime gloriae, principatusq; sui gratia. Quod autem Neoterici docent de elementorum transubstantiatione in Eucharistia, de corporali corporis praesentia in coena Domini, uel ut id quod offertur in Missa, sit sacrificium expiatorium uel propitiatorium:

ad iij Sacra

Sacræ scripturæ ueterumq; patrum testimonia haud meminerunt, imò omnia illa planè negant & abominantur, uti coram æquo atque competenti iudice semper sumus probaturi. Quem si Deus optimus maximus concedere dignetur, facile uincet illius uerbi ueritas atq; autoritas. Quod si iratus ob nostra peccata talem iudicem in terris non sit nobis concessurus: tamen qualescunq; (& si illius uerbi hostes infensissimos & Romano pontifici iuratos) permiserit, quod illius spiritus auxilio & uerbi sui autoritate præstare possumus, id omni consilio, summaq; opera, & diligentia præstabimus. Quod uerò præstare nō ualemus, iudici Christo in nouissimo die (cū uniuerſi mortales ad uitam reuocabuntur) cōmitteremus. Qui nostram ac aduersariorum fidem, ad rationem & regulam uerbi sui repositet, ubi ante tribunal ipsius impij omnes qui fidem à uerbo Dei alienam profitentur, seclusi à cœtu arque ecclesia fidelium, in perpetuas tenebras relegabuntur: ut ipsi in perpetuū à societate & communione piorum in uita futura excludantur, qui in hac uita fideles in Christo, ferro, igne, carcere atque exilio persequuntur. Nostrum igitur interim erit, assiduis precibus Deum defatigare, ut fidem & gloriationem spei nostræ ad finem usque firmam teneamus, & non metuemus eos qui corpus tantum occidere ualent & conantur, ut etiam illorum iras & tormenta patienter feramus: ad Deum similiter supplices fundamus preces, quibus pro illis etiam oremus, ut tandem ad meliorem mentem reuocati, nos cum illis, atque illi nobiscum, requiescamus per Christum Iesum Dominū nostrum in pace, uitamq; consequamur æternam: Amen.

AD NEOTERICOS EPISTOLA

bertatoria Ioannis Foxi.

QUum tot tantasq; contentionum turbas iam diu inter Christianos de re ac materia unius sacramenti adeò feruere uideamus, ut fraternæ charitatis nusquam ferè integra sit communiō, dum de sacra communione inter nos rixamur tantopere: optabile mihi fore uidetur, si post longas tamq; atroces discordiæ procellas, tandē aliquando Christianorū animi, uel ipsi sua sponte in pacis redire communionem uelint: aut possit saltem aliqua pacificationis uia iterū restituendæ commonstrari. Atq; ut scio permultos esse, qui ipsdē mecum uotis ducuntur: ita nec defuerunt, qui hoc ipsum iam sæpe sunt conati sedulo: licet hic illi industriam magis suam ostendere, quā remediū afferre potuerunt. Vsq; adeò infœlix quedam Ate, ac dissidiorum cacoethes, nescio quōbus dictum sit, nulla tam breuis esse possit occasiō, unde nō grauissimam illico arripiamus pugnam atq; digladiandi materiam. Nam alioqui cui non mirum id, monstriq; simile uideatur, ex ea re, quæ una omnium maximè ad concordiam comparata sit, tantum discordiæ incendiū conſlari potuisse: iam in hac tam morosa & irritabili mundi senectæ, et si difficile sit sperare bene, difficilius inuenire aliquid quod rebus tam desperatis mederi queat: attamen neq; ita rursus omnes abiici bonas spes, quā adhuc cōfidam, posse utcunq; his malis obduci cicatricem, si unum hoc à theologorum scholis impetrari posset, ut dissertationes has Hoperianas in manus uenire sinant: talesq; adferant ad legēdum animos, qui doceri sustineant, qui æquis auscultent rationibus, quiq; ueritatum uident, cedere non reculent. Quam Hoperus hisce in libris tam foeliciter eruit ex intimis scripturæ mysterijs, tā perspicuere proponit, tam anxie inculcat, argumentis communit, demonstratq; tam euidenter, omnia ad uitam refecans, nec sensus modo scripturæ, sed uerba, adeoq; uerborum apices sic excutiens ad amussim, sic locorum comparatione singula illustrans, ac suis deniq; cuncta circumstantijs euoluēs atq; explanans, ut spes nonnulla uideatur, finem

finem aliquando diuturnis his futurum controuersijs, si ueritas ullis unquam argumentis uictura sit, possintq; hæc Hoperi scripta quam docent uehementer, tam facile in manus admitti eorum quibus sunt elucubrata. Ac primum quidem opus ipsum sic ab eo inceptum est, ut ad parlamenti summam curiam mitteretur. Sed Reginaldus Polus Cardinalis hic interpellatus rogatusq; ut librum in comitio offerret, ita respondit, ut petitiones quidem ipsius non inhonestas esse, sed uoluntati non integrum fuisse sibi morem gerere fateretur. Reiectus à Polo Hoperus, literas deinde ad Doct. Datum episcopum Cicerensem dedit, operā in eo ipsius efflagitās: sed nihilo meliori successu, quum & ipse æquē etiam formidolosus, uel quum non auderet, aut non faueret causa, facturum se prorsus denegabat. Nec quisquam præterea ea quidem tempestate repertis est, qui legationem hanc obire esset ausus. Quo factum est, ut & Hoperus sua expectatione, & libellus latore frustratus, eo quidem parlamento caruerit. Qui tamen ne iam careret suo fructu, quoniam in nostras peruenit manus, uisum est hoc officij in sanctum collocare Martyrē, ut assumptio hoc legationis munere, libellum in carcere ab eo conscriptum, aliquanto nunc nitidiorē, non solum Anglicani parlamenti comitijs, sed publico orbis Christiani theatro legendum proponeremus: quem ego dignum sanē arbitror, ut omnes studiosē legant atque amplectantur pī, tum potissimum qui aduersaria sententiā adeo solent inharere mordicus. Quod si exorari queat, mirabor si quisquam sit tam præfracti animi, cui nō tanta rerum claritudo, rationumq; pondera sint factura satis. Ac utinā, quod de Orphei cithara fabulata est olim antiquitas, tale quiddam nostris huic inesset orationi, ut animos uestros (ō uiri diuini) ab inueterata hac dissensionum pertinaciā ad equas, aut aliquas saltem concordie conditiones reuocare possem. Neque enim difficilis adeo ueritatis est per se indagatio: si abesset peruicax animi addictio. Sed sæpe hic se intercis corruptus cæci, partiumq; magis quam ueri studium, omnia præiudicia respectus, ac mundi plausus, quærens quæ sua sunt magis quam quæ Iesu Christi. Quo fit, ut recti ueriq; sinceritas apud multos obruatur, priusquam cognosci aut inuestigari poterit. Iam sunt & qui in nonnullis apertam quoq; malitiam accusent, uelut qui non inscitia aut cæco iudicij impetu in ueritatem impingant: sed & agnitam ultro infestent impugnentq;. Quod scelus ab omni adeo & ratione & natura alienum est, ut mihi ne suspicari quidem libeat posse in quenquam uestrum cadere. Neq; enim quenquam arbitror tam deploratæ esse salutis, tamq; abiectæ animæ, qui cum cōscientia erroris, ueritatis uelit aut possit esse persecutor. Et tamē illud rursus nequeo in uobis (ut ingenuē fatear) non demirari, quos quum non malitia, sed ignorance hæc facere putem, sic tamen uestre addictos sententiæ uideam, ut eorum qui tam grauiter uos refellunt, nec scripta legere, nec causam cognoscere libeat. Qui si nō audeatis, quæ sō quid aliud quam causæ uestre infirmitatem proditis? Sin fastidio non dignemini, uidete quam iniquē comparatū à uobis sit, qui uelut in Areopageticis illis sedētes tenebris, præcipiti inscitia damnatis, quæ nō discutitis: priusq; sententiam fertis, quam tem ipsam, cuiusmodi sit, scire audireq; libeat.

Quare agite, ō uiri Domini, & symmyste uenerādi, si malitiæ morbo sciētes prudētesq; (quod sanē nō arbitror) cōtra ueritatē sic ruitis cognitā, horror uos uestre ut salutis miserescat. Sin (quod potius suspicor) iudicij inopia, falsa q; erroris opinione hæc fecistis hactenus, sinite hūc p modestia uestra id impetrari, ut si meliora docere nequeatis, doceri tamē ab alijs, saltē audire alios ne pigeat. Nemo, meo iudicio, simplicius cordatiusq; uos docebit, quā Hoperus noster, toties pro salutē uestra in hoc libello sollicitus, nec tā argumētis q; precib. pro

Polus Cardina-
lis librum Hope-
ri parlamento ex-
hibere nō ausus.
Episcopus Cice-
stren. rogatus,
Hoperi librum
offerre nega-
bat.

uobis laborās. Etsi tum in senatum, cui mittebatur, uenire libellus non potuit, odio fortasse auctoris, quum uiueret: nunc sublato eo, quoniam nihil præterea reliquum habet inclementia uestra quod in eum efficiat, scripta tamen illius, quæ in manus uestras exhibemus, cognoscere ne grauemini. Satis iam præiudicijs, satis affectibus, plus satis etiam sæuitiæ datum est: quæ nihil aliud quam seuitiam rursus inuitat aliorum, causam uestram nihil iuuat. Quid hæcenus profecistis ista uiolentia, uidetis, & nimium hodie publica rerum humanarum calamitas testatur: quam utinam nunc tam facile uobis sedare in manu esset, quam excitastis inconsulte. Atque uero si de remedio afferendo nobis unquam cogitandum putetis, hinc medelam exordiamur oportet, unde profluxit morbi occasio. Primumque illud ante omnia prospiciendum fuit, ne quid usquam in doctrina moribusque uestris esset, quod uerbo Dei non per omnia congrueret. Nam alioqui habet hoc quidē ecclesia, cum mari hoc magno ac feruido commune: in quo si quid immittatur impurū, crassum aut mortuum, diu retinere haud queat, quin longa iactatione tandem in littus alicubi eiiciat. Deinde si id uitari in tanta naturæ caligine & infirmitate non potuit, proximum erat, recte monentium consilijs aures præbere, ac monere mutuum. Postremo si errores quoquo modo tuendos induceretis: erat tamen ea tenenda moderatio, quæ in priuata uestra simultate, publicam hanc orbis Christiani calamitatem discordiamque excluderet. Nec erat forsitan difficile tum, quum primum hæc subnasci cœpit opinionum dissensio, uniuersam hanc amputare malorum materiam: nempe si exclusis inconsultis affectibus, sobria modestaque consilia hos animorum feruores compescere potuissent. Nunc hæc modestiæ finibus non contenta ferocia uestra, dum furore ac cæde miscet omnia, orbem uniuersum ea inuoluit perturbatione, quæ nihilo minus uestris nunc minatur capitibus quam aliorum. Planeque iuxta parcemiam, uestro ipsi iumento uapulatis.

Siquidem dum causam quam habetis malam, fortius quam prudētius tueri maluistis, inscite tractando planē prodidistis. Dumque nimio studio uestrarum partium, diuersam deprimere factionem cogitastis: eō rem prouexistis, ut si de extrē uertat rerum humanarum scena, ita ut incepit, futurum uidetur breui, nihil in orbe odiosius fore abiectiusque quam Pfafforum & Papistarum nomen: quod quanta nunc ubique laboret inuidia, uidetis. Quamquam minima est hæc quidem mali pars, quod apud homines hanc conflastis infamiam. Magis formidanda est ira ac uindicta supremi numinis, quæ sibi sanguinē suorum, quem uestra iam diu hausit inclementia, ulcisci cœperit: quanto id demum uobis periculo futurum sit, sapienter ac maturē cogitetis uelim. Quod si principum ac monacharum consilijs fauoribus, uictoriæ fiduciam in sæuitia, in gladijs, in fustibus habetis positam: bis erratis, malam uidelicet causam peius defendentes. Iamque ex his sat uidetis procemijs, quantum in neruum uis hæc eruptura sit denique. Sin autem, quod uobis dignius est, modestis æquisque argumentis ueritatem potius dispiciendam arbitremini: agite habetis, si usquam aliās, in hoc hoc periscripto, modo æquos uos lectores præbeat, quod abunde cuiusque faciat conscientia, nodosque omnes huius sacramenti discutiat. Quamquam quos hic nodos inueniant Christianorum mentes, in re tam facili & luculenta, mirari satis nequeo. Quis enim, modo qui nouit mortem & crucem Christi totius mundi uitam esse ac iustificationem, non statim hoc ipso colligat, quid Dominus minus sacramentali hoc panis potusque epulo significari uoluerit? Quod si quis uerba Christi hic urgenda putet, nihilō sanē is mihi concinnius uidetur facere, quam si regnum Christi de hoc mundo esse, eiusque doctrinā putet eiusmodi, quæ uentres pascat. Quum nihil minus hac quidem in re cogitarit sublimis Christi & cœlestis sapientia, sicut & ipse alicubi Capernaitis disertē expresse rat. Et tamen si quis uerba Christi in ijs mysterijs retinenda putet, me non admodum

modum inuitum neq; aduersum in adiiciendo suffragio habiturus est: quādo idem et priscis illis ueterum Doctōrum temporibus sacritatum cōperimus, apud quos in usu erant hae ipsae loquendi formulæ, quibus & hodie in sacris utimur: at ita tamen, ut in tota illa tamq; longa ætate nulla inter eos de materia & subiecto huius sacramenti lis unquam aut contentio intercesserit. Neq; uerò mirum. In promptu enim causa est. Siquidem illi cœnam corporis & sanguinis Domini celebrantes, usitatis scripturæ uocabulis contenti, nihil ultra sibi quærendum censuerunt. De subiecto & accidentibus sacramenti, nulla apud eos cogitatio. Transubstantiationis uocabulum nondum repertum fuit, quia Thomas Aquinas adhuc orbi erat incognitus. Nusquam sacramenti habebatur ostensio: nulla adoratio, tametsi iusta reuerentia apud pios Christianos nunquam defuit. Etsi tum synaxis erat inter Græcos, quæ nunc communi Germanorum lingua Missa dicitur, etsi porro sacrificij nomen in memoria fuerat: nullum tamen sacrificiū fuit Missæ expiatorium, præter unicum illud agni immaculati, qui abstulit peccata totius mundi: neq; certe, si fuisset, tantā unquam in ecclesia blasphemiam Augustinus, Ambrosius, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, aliq; pertulissent. Sed hæc tū, ut dixi, inaudita Christianis auribus erant, & oculis incognita. Postea rebus in deterius prolabantibus, pariter cum nouo seculo nouum subiit theologorū genus, quos Neotericos hic appellat Hoperus, cuncta in quæstionculas secantium ac rescantium. In quibus, summo illi conatu, pro suo quisque captu, subtilitatem ingenij sui ostendere certauerunt. Quoque illi subtiliores esse in rebus sacris incubuerunt, hoc magis magisque religionis apud Christianos perijt simplicitas. Itaq; non contenti homines scripturæ proprietate, simpliciq; earum rerum quæ proponebatur institutione, nec usu quem à maioribus per manus acceperant, altius porro penetrare, ac minutim quæq; eruere ac rimari, uelutq; structis aggeribus in cœlum ipsum ruerē plusquā Gigantea curiositate moliti sunt. Ibi tum relicto nudo usu fructuq; sacratæ cœnæ, de modo præsentiae, deq; materia & subiecto sacramenti, de unionē signi & signati, de localitate, personalitate, realitate (agnoscis enim lector Neoterica huius theologiæ flosculos) perquiri coeptum est. Iamq; non sat erat panem & uinum sanctificatum honoraria appellatione donari corporis & sanguinis Domini: placuit insuper panē ipsum & uinum, profligata substantia priori, in hypostasim & carnem Christi prorsus depanescere. Tanta erat tum ingeniorum subtilitas. Moxq; consequuta transubstantiationis nouæ theologiæ nouum uocabulum, quæ panem quidem auferret è sacramento, at ita, ut accidentia panis nihilominus manere placeret. Subsequuta deinde ostensio & ueneratio, quæ Christum quidem totum in sacramento præsentem statuatur: sed ita, ut eundem nullo ibi loco audeat circumscribere. Post hæc rursus sequutum est Missæ sacrificiū, non iam ad memoriam unici & ueri illius sacrificij, maiorum more: sed expiandis uiuorum & mortuorum peccatis comparatum. Quasi uerò non una sit duntaxat, peccata totius mundi tollendi ratio. Quod si quid amplius huic superfuit negotio perficiendo: frustra igitur in cruce Dominus conclamauit, Consummatū est. Atq; hæc quidem omnia priscis hactenus temporibus, adusq; Innocētium tertium inaudita, tota hæc in ecclesijs Christi maria turbarūt ab imo. Nec iniuria. Quis enim æqua præditus conscientia Christianus, æquis intueri oculis poterit, sacramenta Christi pro Christo ipso haberi, symbola pro rebus coli, sustolli, adorari, atq; etiam sacrificari, idq; pro peccatis uiuentium & morientium plandisc? Quasi Christi non par sit una omnibus tollendis peccatis uictima. Atq; hinc tanta hæc cædes nostrorum Martyrum: quorum iam multos in his commentarijs hactenus recessimus, reliquos nunc deinceps (ceptis fauente Christo) intermissum historiæ cursum repetentes commemorabimus: si tamen prius

Causa perturbatio in ecclesia.

Neoterici theologici.

Transubstantiatio.

Adoratio.

Missæ sacrificium.

selectiora quædam argumenta ex Hoperiano hoc libello, in modum formamque Dialecticam reducta, in studiosorum gratiam & utilitatem proponamus, quo sic uel autoris rationes memoria teneantur facilius, uel quo disputantium hac in parte nonnihil adiutemur industriam.

CONTRA TRANSUBSTANTIATIONEM RATIONES DEDUCTÆ EX IOANNE

Hopero, atque in certas leges & modos artis Dialecticæ digestæ ac comprehensæ per I. F.

Argumentum à definitione.

- Da Creatura seu fructus uitis, substantia est uini, non sanguinis.
 ri Christus in cœna post uerba sanctificationis fructum uitis bibit.
 i. Bibit ergo uini, non sanguinis substantiam,

Minoris probatio.

Minor constat ex uerbis Christi: Non bibam posthac, &c. Bibebat autem post sanctificationem, non ante sanctificationem calicis.

Argumentum ex D. Paulo.

- Da Fractio & participatio fit post uerba sanctificationis.
 ri Panis est qui frangitur.
 i. Ergo panis est post uerba sanctificationis.

Minoris probatio.

Minor est Diui Pauli, 1 Cor. 10, Panis quem frangimus non ne communicatio est corporis Christi: & rursus, Quia de uno pane participamus, &c.

Obiectionis dilutio.

Quod si obijciant aduersarij, Paulinum locum hunc accipiendum de accidentibus, non de substantia panis, sic occurritur, fractionem non competere in accidentia, sed in substantiam panis, hoc modo:

- Fe Accidentia non sunt accidentium, sed substantiæ primæ.
 ri Fractio est accidens.
 o. Ergo fractio non pertinet ad accidentia, sed ad substantiam panis.

Maiores probatio.

Ex definitione substantiæ primæ: substantiæ enim primæ sunt, quæ subsistant accidentibus, alioqui accidentia si subsisterent accidentibus, essent substantiæ.

Aliud ex eadem figura et modo.

Perpetuorum accidentium coaceruatio est reipsa speciei proprietas. Canon est Dialecticorum, ubi tractant de adiunctis & accidentibus. Hinc roboratur, accipit argumentum:

- Da Positis perpetuis speciei accidentibus, necessario ponitur species.
 ri Ponuntur autem & manent perpetua panis accidentia post uerba sanctificationis, species, odor, gustus, longitudo, latitudo, quantitas, fractio, manducatio, corruptio & putrefactio, &c.
 i. Manet ergo & materia panis.

Argumentum in secunda figura.

- Ba Substantia huius sacramenti est corruptibilis.
 ro Caro Christi non est corruptibilis.
 co. Ergo substantia huius sacramenti non est caro Christi.

Minoris probatio.

Maiores sic astruitur ex certo philosophiæ canone. Quod si enim obijciant aduersarij, panis accidentia corrumpi, non substantiam: respondetur ex philosophia, quod corruptio & generatio, quæ est prima species motus, proprie ad substantiæ predicamentum attineat, non ad accidentia.

Minoris

Ex Psal. Non dabis sanctum tuum uidere corruptionem, &c.

Minoris probatio.

Argumentum ex Nomine rei, in 1 figura.
Ce Nulla signacula, symbola, figurae, significationes, representationes rerum, sunt res ipsae proprie.
la Omnia sacramenta sunt signacula, symbola, figurae, significationes, & representationes rerum.
rent. Ergo non sunt propriæ res ipsae.

Maiores probatio.

Maiores probat ex reatiue oppositis. Signa enim & res signatae sunt correlatiua: quæ natura nunquam in idem subiectu coincidunt, et Augustinus in sententia Prosperi: Signa pro re accipere, quæ significat, seruilis infirmitatis est, &c.

Minoris probatio.

Augustinus de catechizandis rudibus, sacramentum signaculum vocat. Hieronymus lib. 4 in Mat. cap. 26, representationem nominat. Tertullianus lib. 4 contra Marcionem, figuram dicit. Ambrosius & Chrysostomus significationem appellant sacramentum, &c.

Argumentum ex testimonijs.

Ba Qualis est conuersio nostrorum corporum in immortalitatem, talis est conuersio panis in corpus Christi.
ro Corpora nostra non conuertuntur secundum substantiam in immortalitatem.
co. Sic igitur panis non conuertitur secundum substantiam, sed secundum qualitates quasdam, in corpus Christi: hoc est, à communi pane in mysticum panem, & eucharistiam.

Maiores probatio.

Maiores est Irenæi, libro contra Valentinum 4, cap. 34.

Argumentum in 2 figura.

Ca Caro Christi conuertere non potest in carnem nostram & sanguinem.
sa Materia sacramenti uertitur in carnem & sanguinem nostrum.
re Materia igitur sacramenti non est caro Christi.

Maiores duplici nomine firma constat.

1 Primum eo, quod corpora nostra tum alerentur humano sanguine & carnibus: quod dictum per absurdum est, & lege uetutum.
2 Deinde, quod per carnem nostram & sanguinem caro Christi fieret corruptibilis, quod per æquæ absurdum est.

Minoris probatio.

Minor est Iustini martyris, Apolog. 2.

Argumentum ex Origene.

Quod in sacramento sumitur, & in uentre uadit, post sanctificationem uadit.
Materia panis in sacramento accepta, in uentrem uadit.
Ergo materia panis est post sanctificationem.

Minoris probatio.

Minor est Origenis in Mat. cap. 15. & Augustini de trinitate lib. 3, cap. 10: Panis, inquit, ad hoc factus, in accipiendo sacramento consumitur.

Argumentum in 1 figura.

Fe Non est eiusdem rei simul ostendere aliud, & ostendi.
ri Vinum post sanctificationem ostendit sanguinem Christi.
o Ergo uinum post sanctificationem non est sanguis Christi, qui ostendit.

Maiores probatio.

Maiores hinc liquet, quod ostendere & ostendi, quum actionem & passionem significant, quæ contrariæ inter se sint conditiones, in eandem rem simul & respectu eiusdem cadere nequeant.

cc ij *Minoris*

Minoris probatio.

Minor est Cypriani lib. epist. 1. epist. 3.

Argumentum ex Theodoro, in 3 figura.

Fe Natura & substantia prior sacramentorum non recedit.

ri Natura & substantia prior Eucharistiæ erat panis & uinum.

son Ergo panis & uini substantia non recedit.

*Maiores probatio.*Maiores est Theodoret dialog. 1. Manent enim *ἐν τῷ αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐκ ἔστιν*
*ἐν τῷ αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐκ ἔστιν**Argumentum ex Emisseno, in 2 figura.*Ca Talis fit mutatio sacramenti in corpus Domini, qualis nostri fit in Ba-
ptismo.

mes Nostri mutatio non est secundum substantiam in Baptismo.

tres Ergo nec sacramenti mutatio fit secundum substantiam in corpus Do-
mini.*Maiores probatio.*Maiores est Eusebii Emiss. de consecratione distinct. 2. Quomodo inquit, tibi
nouum & impossibile non debeat, &c.*Argumentum a loco definitionis, in 3 figura.*Da Adunatio multorum granorum in unam massam congesta, est panis.
ti Adunatio multorum granorum in unam massam congesta, est in sacra-
mento post sanctificationem.

si Ergo panis est in sacramento post sanctificationem.

*Minoris probatio.*Minor asseritur ab Augustino lib. de Baptismo contra Donatistas, ubi ait
Nam quando Dominus corpus panem uocat de multorum granorum aduna-
tione congestum, &c.Si obijciant illi, panem hunc intelligendum, qui ante consecrationem
fuerat: uerba quæ sequuntur facile hoc cauilli depellunt, ubi mox subiicit ille,
populum nostrum, quem portat, indicat adunatum, &c. Unde sic struitur ar-
gumentum in 2 figura.Fe Panis communis, antequam consecratur in sacramento, nihil indicat.
ri Augustinus loquitur de illo pane qui rem sacram indicat.

o Ergo de communi atque in consecrato pane non loquitur Augustinus.

*Argumentum ex Augustino.*Da Omnis res naturam & ueritatem illarum rerum continet, ex quibus con-
ficitur.

ri Sacramentum Eucharistiæ conficitur ex pane & uino.

i Ergo natura & ueritas panis & uini manet in sacramento.

Maiores probatio.

Maiores est Augustini, de consecratione, distinct. 2.

*Aliud ex Chrysostomo.*Da Idem in mysterijs bibebat Christus cum discipulis, quod post resurre-
ctionem cum illis biberat.

ti Bibebat post resurrectionem uinum cum discipulis.

si Ergo in cena uinum cum illis bibebat.

*Maiores probatio.*Maiores ex Chrysostomi uerbis liquet, in Mat. hom. 23, cap. 26. Quando hoc
"mysterium tradidit, uinum tradidit. Et ibidem: Etiam post resurrectionem in
"nuda mysterij mensa uino usus est, &c.

Obie-

pro transubstantiatione.

Adversarij tres potissimum causas suo astruendo errori prætexunt: uerba Christi, omnipotentiae miraculum, Doctorum consensum.

Prima aduersariorum ratio.

Christus dixit: Hoc est corpus meum.

Ergo, est corpus Christi.

Responsio.

Concedo consequentiam, & consequens, neque enim negamus panem esse corpus Christi.

Adversarij.

Est corpus Christi.

Ergo non est panis.

Responsio.

Negatur consequentia.

Probatio Neotericorum.

Duo diuersa corpora simul eidem rei tribui non possunt.

Proinde si sit corpus Christi:

Panis ergo esse non potest.

Responsio.

Respondeo ad maiorem, quæ si substantialiter intelligatur, uera est: sin figuratè aut nominatenus accipitur, falsam affirmo. Dico igitur, uerba hæc, Hoc est, corpus meum, esse quidem uerba Christi: deinde & uerissima esse confirmo, sed iuxta sensum eum quo dicta sunt: hoc est, theologicè, non Grammaticè uerba accipiendo. Quæ ita iuxta figuram interpretor, tum uariatione cogunt, tum quatuor potissimum. 1. Absurditas pugnans cum omni ratione, philosophia, sensu communi, & experientia. 2. Præceptum Dei duplex. primum Deuteron. 5, Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnem, quæ uel in cælo fursum, uel in terra sunt deorsum, & quæ in aquis quæ sub terram sunt, &c. quod præceptum uiolasset Christus, & uiolarent hodie Christiani, quicunque conflarent sibi ullam similitudinem ad adorandum, &c. Deinde præceptum illud Genes. 9, ubi data est Nohe omnis potestas uescendi animalibus terræ, uolucris, piscibus, oleribus: tantum iussus est ab humana carne, & humano sanguine abstinere, tanquam à renephada, &c. Tertio, Regula Augustini, quæ iubet in interpretandis scripturis, uitandæ absurditatis causa, ad figuras decurrere, & concinnam querere interpretationem. 4. Analogia & convenientia scripturarum. nunquam enim reperio hoc uerbum Est inter duo corpora positum, substantialiter accipi, sed theologicè & spiritualiter. Nam alioqui, quum Christus dicit se panem esse qui de cælo descendit, eadem ratione qua uos uertitis substantiam panis in substantiam Christi nos itidem ratione qua uos uertitis substantiam Christi in substantiam panis, præter alios innumeros eiusdem analogiæ locos. Ex quibus multas possem demonstrationes adferre, si meæ essent opponendi partes. Nunc uos qui argumentandi uices sustinetis, probate demum, hæc Christi uerba intelligi oportere Grammaticè, non Theologicè: hoc est, iuxta literam, non iuxta spiritum. Sed scio id uos nunquam effecturos.

Secunda aduersariorum obiectio.

Depulsi deinde à nudis Christi uerbis, ad miraculum confugiunt diuinæ omnipotentiae, non quod uident usquam, sed quod imaginantur: in hunc rationocinantes modum.

Potest Deus pro sua omnipotentia id facere:

Nobis ergo simpliciter credendum est,

ee. iij

Responsio.

Responsio.

A posse ad esse infirma est cōsequentia. Atq; ut ab hoc etiam perfugio eos propulsemus, audiendus est Augustinus, quid hac de re dicat. qui de trinitate scribens libro 3, cap. 10, miracula nulla admittit in Eucharistiæ sacramento, his nimirum uerbis: Sed quia, inquit, hæc hominibus nota sunt, quia per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere, stuporem tanquam mira non possunt. Hæc ille. Breuiter per totam scripturæ seriem, nunquam hactenus per miraculum effinxit, aut mutauit aliquid Deus, quin pariter cum substantia mutaret & accidentia. Pergamus ad tertiam obiectionem.

Tertia aduersariorum obiectio.

Tertia uerò eorum obiectio, non tam ratione aliqua & doctrina nititur, quàm calliditate quadam & arte constat. Detruncantes enim patrum dicta, atque ad suum intorquentes institutum, quæ uidebantur, dissimulatis interrim quæ rem aperiebant, orbi hactenus persuadere aggressi sunt, Doctores omnes ac classicos autores pleno consensu cum hac ipsorum opinione facere. At nunc simulatq; scripta ipsorum perpendi cœperunt diligentius, longe secus res habere comperta est. Cogunturq; & hoc nunc illi similiter perfugio cedere, quando facile omnes perspiciant mortales, idq; maximè ex Doctorum testimonijs, doctrinam hanc de transubstantiatione prorsus neotericam esse, nihilq; planè cum ueteri ecclesia cōmune habere. Nam etsi uerba hæc forsitan apud eos alicubi reperiuntur, de mutatione panis & uini, de præsentia corporis & sanguinis in cœna, frequensq; insuper sit mentio sacrificandi & sacrificij: expensis nunc tamen eorum scriptis, facile cunctis perspicuum fit, quid his uocabulis uoluerint: nempe quòd mutatio hæc rerum sacramentalium in usu esset, non in substantia: quòd præsens illis Christus diceretur, quòd ad corporis eius gratiam, non substantiam: deniq; quòd cœna his sacrificium appellaretur, non re ipsa, sed nominis communicatione. Postremò, in eum rursus locum rem Christianam restituant, in quo erat patrum illorum tempore: nos quoq; cum illis, & iisdem pariter loquemur uocabulis, & uiuemus institutis.

EX SECVNDO CAPITULO CONTRA

*corporalem Christi præsentiam Argumenta**aliquot desumpta,*

- Da Vniuscuiusq; corporis naturalis unus tantum est natura locus.
 ri Christi corpus est naturale.
 i Eius ergo corporis unus est duntaxat locus.

Obiectionis dilutio.

Quòd si obijciant aduersarij (ut solent) miraculum, admitterem equidem & ipse hoc miraculum, ni scriptura excluderet: quæ docet, Christum reliquisse terras, unde sic extruitur argumentum.

Fe Quem quisq; reliquit locū, in eo, eodem tempore & respectu eiusdem, non manet.

ri Christus iuxta corpus reliquit terras.

o In terris igitur iuxta corpus non manet.

Maior iuxta regulam contrariorum firma est.

Obiectio.

Si obijciatur iterum, Relinquere mundum hoc loco esse, sese inuisibile reddere: (dicitur)

Dilutio.

Fe Qui ex uisibili inuisibilis in eodem loco redditur, is nō locum mutat, sed corporis modum.

sti Sed Christus mutauit locum, non corpus.

no Ergo nequaquam se inuisibilem redditurum dicit.

Minoris

Minoris confirmatio.

Quod locū mutauit Christus, non corpus, uerba ipsa declarāt: Et iterum relinquo mūdum, & uado ad patrem: hoc est, ad cœlum, ubi pater est. In quibus uerbis ipsa locorum expressio mutationem loci, non corporis designat.

Alia dilutio in secunda figura.

Responsio hæc tollit omnem corporis ueri naturam, hoc modo.

Ba Corporis omnis substantia est uisibilis.
ro Christi corpus in sacramento non est uisibile.
co. Ergo Christi corpus non est in sacramento.

Maiores confirmatio.

Bar Omne quantum tribus constans dimensionibus, long. latit. crass. est
ba Omne corpus est quantū, trib. constans dimensionibus. (sensibile)
ra. Ergo omne corpus est sensibile, uisibileq̃.

Maiores probatio.

Quæcūq̃ enim metimur corpora, sensibus metimur.

Alia dilutio.

Responsio hæc confundit spiritualementia Christi, cum corporali eius presentia, hoc argumento.

Da Cui tribuitur propriū, ei tribuitur & species.
ri Propriū spiritualis substantiæ tribuitur corpori Christi.
i. Ergo corpus Christi in sacramento est spiritualis substantia.

Minoris probatio in tertia figura.

Da Inuisibile esse & diffundi ubiq̃, p̃p̃riū est spiritualis & diuine substantiæ.
ti Inuisibile esse & diffundi ubiq̃, tribuit humanitati Christi in sacramento.
si. Ergo humana Christi substantia est spiritualis substantia, iuxta hanc positionem.

Argumentum a similitudine.

Quemadmodum princeps cubiculū in quo prius fuerat, non relinquit, qui sub aulæis ac picturarum inuolucris se occultat, ibiq̃ se honorandum & custodiendum præbet.

Ita Christi corpus, si sub accideribus panis realiter adsit in sacramento, quantum inuisibiliter, dici non posset mundum reliquisse. Nunc autem dicit ille, mundum se relicturum, &c.

Argumentum in prima figura.

Fe Nullum corpus humanum est παντότερον, id est, sine certo loco.
ri Christi corpus est humanum.
o. Proinde Christi corpus non est παντότερον.

Maiores probatio.

Paulus ad Hebræos: Nobis per omnia similis, excepto dūtaxat peccato, &c.

Minoris probatio in prima figura.

Ce Nulla res finita est sine certo loco.
la Omne corpus est finitum.
rēt. Ergo nullum corpus est sine certo loco.

Maiores probatio.

Ce Quod nullo sine circumdatur, finitum non est.
la Omnis locus est finis sui corporis.
rent. Ergo quæ res locum certum non habet, finita non est.

Minoris probatio.

Minor constat ex definitione loci. locus enim iuxta physicos est corporalis finis, seu superficies corporis ultima, rem locatam continentis.

Distinctio

Distinctio Neotericorum.

Iam si ueterem hic ingerentes distinctionē aduersarij, dicant corpus Christi non esse in sacramēto tanquam in loco circumscriptiue, sed definitiue, aut repletiue: Respondeo, has duas posteriores distinctiones apud omnes philosophos non competere nisi in Angelos, in accidentia separata, in spirituales intelligentias, & in Deum. Deinde quæ definitiue sint alicubi, in uno, certo, & præscripto loco definitur, nō adsunt ubiq: ut Deus, qui repletiue ubiq: agit operando. Et sic fatemur Christum adesse in sacramento. Sed nō hic proprie agimus de corpore Christi, non solum de spiritu aut gratia illius.

Vltimum Neotericorum perfugium.

Victi iam omni natura & philosophia, si ad omnipotentiam recurrant, quia Deus omnes naturæ fines & disciplinarū inuertere possit, si uelit: nos quoq: omnipotentiam Dei non ignoramus, quæ miraculo hic uti potuisset, quæ nihil non possit, si uoluisset. Sed ipsi hic ostendant uoluisset. Quod si nequeant, quur falso id imaginantur, quod nusquam est? Quur autem nullum in sacramento miraculum agnoscamus, uariæ concurrunt causæ: non solū quia nullum miraculi uestigium hic apparet, quum omnia miracula propriē ad sensus atq: naturæ stuporem fieri soleant: sed etiam uariæ aliæ sunt & graues causæ. Primum, quia obstat Augustini regula. Deinde, quia uetat multiplex absurditas. Fieret enim hoc modo, ut plura Christi corpora statueramus, aut si unicū de mus, nostræ tamen naturæ, nostrisq: corporibus dissimile faciamus: præterea humanis carnibus & sanguine pasceremur, atque ne sic quidem prodesset nobis caro Christi, iuxta ipsius clarum testimonium: & ipsi carnem Christi ita redderemus corruptibilem, &c. Deniq: quia idololatriam gignit, & pugnat cum præcepto Dei. Quid enim interest, imaginē ne Dei sculptilem perpetua in templo, an paniculum farinaceum? Postremò, quia ipsa scripturæ perpetua analogia huc nos ducit, cogitq: nempe quum uideamus in literis mysticis hoc uerbum Est, perpetuò ferè theologicam uocem esse, quæ non substantiā, sed mysterium designat.

EX TERTIO CAPITE, CONTRA SACRIFICIUM

Missæ propitiatorium, Argumenta in artem modosq: reduciā.

Argumentum à definitione sacrificij propitiatorij in secunda figura.

Cam Sacrificium propitiatorium est, quod placata ira Dei, impetrat peccatorum remissionem.

es Sacrificium Missæ non impetrat peccatorum remissionem.

tres Ergo sacrificium Missæ non est propitiatorium.

Minoris probatio.

Cam Omnis fit remissio cum sanguine.

es In Missæ sacrificio non est effusio sanguinis.

tres Ergo Missæ sacrificium non impetrat remissionem.

Maiores probatio.

Maiores constat ex uerbis Pauli ad Hebræos cap. 9. qui ait: Absq: sanguinis effusione non fit remissio.

Minoris probatio.

Minorem ipsi fatentur aduersarij: qui sacrificiū Missæ appellāt incruentū.

Argumentum aliud ex diuo Paulo.

Ce Vbi est peccatorum remissio, non est amplius oblatio.

la In sacrificio Christi semel peracto, est remissio peccatorum.

ret Ergo post illud sacrificium, nulla est amplius oblatio.

Maiores

Ex uerbis D. Pauli ad Hebræos cap. 10.
Maiores probatio.

Ba Qui pro delictis suis & populi hostias offerat, talis decet ut sit nobis
 ro pontifex sanctus, innocens, segregatus à peccatoribus, &c.
 co Sacerdotes nostri non sunt sancti, innocentes, segregati, &c.
 Ergo sacerdotes nostri pro delictis hostias offerre non possunt.

Maiores probatio.

Maiores est Pauli ad Hebræos cap. 7.

Argumentum aliud.

Si Christum offerunt, uel Christi nomine id facere debent, uel proprio.
 Sed neq. sub Christi persona possunt id facere, nec propria.

Ergo Christum in missa offerre non debent.

Minoris probatio.

Paulus ad Hebræos: Christus seipsum semel obtulit. Deinde, oportet eos qui offerunt, esse pu-
 ros, &c.

ff R E R V M

RERVM IN ECCLESIA GESTA

RVM LIBER QVARTVS.

HISTORIA ET MARTYRIVM LAVRENTII SANDERI, MAGNO ET CONSTANTII ANIMO OB EVANGELICAM DOCTRINAM DEFENSIONEM EXISTI.

Anno 1555
Febr. 8.
E schola Etoni-
ana desumitur
collegij Regij
sodales.

Sanderus e me-
tatura reuersus
Cantabrigiam.

Aurentius Sanderus non obscuro natus loco, primam pueritiae formationem in schola Etoniana sortitus: Cantabrigiam deinde, ex ueteri scholae illius instituto, disciplinis grandioribus expoliendus mittitur. Vbi ad triennium in regio collegio commoratus, in mediocritate iam erat progressus: donec reuocatus denuo à matre ceterisque amicis, ex occasionem pecuniae patris delegatione ei relictae, quae non erat uulgaris, coepit de mum impulsu illorum animum ad uitam mercatoriam appellere: expertum primum quo pacto illi cum nouo instituti genere conueniret, ad mercatorem quendam Londinensem, tanquam ad nouam scholam deflexit. Ceterum non multo post eius rursus pertaesus professionis, Cantabrigiam cum multis reditus in gratiam reuertitur. Inerat in eo non uulgaris ingenij captus, uis naturae robusta, ad quancunque rem sese intenderat: tum ne deesset diligentia, ingens in eo ac inexplebilis effecit discendi auaritia. Ceterum in primis diuinae theologiae impotens quidam affectus ac studium hominem occupauit. Quam ad rem quum necessario perspexit linguarum sibi comparanda praesidia, totus in eam curam incubuit, ut cum Latina, Graeca pariter & Hebraeam literaturam coniungeret. Quo his instructus adminiculis, ceu iactis fundamentis, faciliorem sibi deinde uiam ad sacrae cognitionis fontes inuestigandos aperiret. In quo studij genere ita uersatus est, ut preces subinde sacras, cum sacra lectione intermisceret. Ita denique profecit, ut nec frustra precatus uideretur. Quin neque minus horum cum utroque, uitae pietatem adiunxit: ut haud facile dixeris, maior ne in eo studij an officij, doctrinae an sanctimoniae fuerit commendatio. Porro doctrinae huius ac studij maxime theologici eo dirigebat finem, non ad theatricos plausus, aut ambitiosam ingenij ostentationem, non ad friuolam contentionem, sed ut communi prodesset ecclesiae. Accessit insuper ad has industriae partes, & illud quod ad ueram diuiniae theologiae cognitionem plurimum sane praestat adiumentum, uaria uidelicet & multiplex internae exercitationis usus, rerumque praxis spiritualium. Quo factum est, ut tanto efficacius potuerit consolationem, quam e suis ipse uulneribus expertus sit, in alios transfundere. Quum itaque in hunc modum Laurentius diuinis auspicijs, naturae atque ingenij bonitate, cura, industria, uigilijs, studendo, precando, lucubrando conuersus, ut non solum disciplinis ingenuis, sed muneribus etiam & honoribus academicis auctus, pennas nido maiores extenderet: iamque nihil desiderare nisi tempus solum uideretur, in quo tanquam felix mercator opes ac merces in usum explicaret, quas longo cumulauit studio: tum neque hoc ipsum etiam bene gerendae rei tempus, atque occasio diu defuit. Siquidem subeunte in regni possessionem Edouardo Henrici filio, quo tempore res ecclesiae doctos in primis cordatosque administratos postulabat, Laurentius hic inter ceteros publicae donatus concionandi auctoritate, ea cum laude omnium ac uirtute se gessit, ut in collegio primum Fodrungalensi, deinde celebriori etiam Lycosfeldensi, in theologiae praedicationis ministerium allectus fuerit. Inde sacerdotium actus in diocesi Lycosfeldiana, multa cum diligentia in eo se exercuit: Donec Londinum ad aliam ecclesiae praefecturam gerendam deuocatus, quae titulo omnium sanctorum appellatur, totum se in ea, priori deserto sacerdotio, collocare destinarat. Interea temporis dum demutare sacerdotia cogitat Laurentius,

Sanderus pastor
designatus.

tius, exorta tempestas illa Mariana, tanquam Aquilonaris turbo omnia repen-
tē mutat in Angliā. Agebatur quippe iam tempus illud, in quo uoluit Domi-
nus, exploratis ueris à falsis ac subrepticis pastoribus, quid esset uerē sacerdo-
tem agere in templo Domini, ostendere. Erant tum in Angliā atque in Hyber-
nia, quemadmodum apud alias passim gentes, episcoporum, tum maximē sa-
cerdotum ingens turba, qui sacerdotia atque ecclesiarum praefecturas multo
ambitu affectabant, nō ob aliud, nisi ut ipsi in ocio molliori, aut in precio sanē
maiori apud suos agerēt: magisq; compendij sui, ut uidebantur, quā consci-
entiae: uentris, quā Christi, aut gregis seriam curam aliquam praeserentes.
Declarabant id crebra sacerdotiorum nundinationes, permutationes, ac li-
citationes: quae res iam & ars esse nonnullis in locis caperat, non aliter quā
mercator suam exercet pannariam, aut cerdo calceariam. Atque isti penē om-
nes ad Mariā partes, mutata prioris religionis professione, facile descuerunt.
Alij minus fortasse mali, at nihilominus tamen meticulosi, deserto grege, ceu
abiecto clypeo, relictaq; statione, fugae se dabant & exilio. Quidā suis immo-
rantes ecclesijs, occulta sunt maleuolorum fraude appetiti. Quo in numero
fuit Hugonius Gudakerus, Armācanus in Hybernā episcopus ac metropoli
tes primas: quem sub Edouardi regis mortem, ueneno propinato extinctum
esse per nescio quos occulte cōspirationis sacerdotes, suspicio fuit. Quanquā
uero in hac deficientium, defugientium ac trepidantium multitudine non pau-
ci tamen manserunt uiri boni, qui magno cum animi uigore sese fatali tempo-
rum calamitati opposuerunt fortiter pro Christi gloria, gregisq; incolumitate
depugnantes. Inter quos non postremus hic fuit Laurentius. Cuius dum tra-
gicam descripturus sum historiam, attentas hic primū cogitationes mihi ac-
commodari uelim eorum, qui tanta hodie contentione ad capeffendas Chri-
sti ecclesias, tanquam ad dignitatem aut praedam potius aliquā festināt, quo
uel Christo maiores hoc nomine gratias habeant, si uacent ipsi periculis: uel
si periclitetur, facilius quid sibi praestandum sit, horū exemplis cōmoneantur.
Atq; principio nō illud hic quaero, neq; exagito, quid in tanta rerum dif-
ficultate ceterorum hodie multi facerēt, qui in ecclesiasticis praepositis tam
delicately se comparant, ac efferunt tam magnificē, summo ocio altaq; securi-
tate diffuentes. Ceterū id quisq; apud seipsum melius excutiat, quid factu-
rus esset: nos, quid fecit Laurentius, accurata paulisper attētionē aduertamus.
qui tum initio, quum primū scintillare hoc persecutionis incendium coepis-
set, fugaeq; consulere sibi potuisset, repudiata omni uitae priuatae ratione, peri-
culis quāuislibet immorari potius, quā gregem suum destituere, cui pascen-
do praefuit, malebat. Adeoq; se fugae nō dedit, nec animum abiecit, nec offi-
cio defuit fidi pastoris, ut in prima acie sese uelut murum opponens pro do-
mo Dei, publicē pro conclone uerba faciens apud populum, tum quum ad
partes Marianas coeptū esset passim ab omnibus inclinari, in urbe Northam-
ptoni omnes ad constantiam doctrinae qua multis iam annis imbuti essent, se-
dulō ac confidenter hortaretur. Qua ex re etsi magnam sibi conflatum iri inui-
diam apud proceres ac magistratus nō dubitabat, pergere tamen ad eundem
modum non destitit, donec publico tandem senatusconsulto praclusa eccle-
siarū uoces, consilire omnes ad tempus in ecclesijs iuberentur. Quanquam
ne id quidem adeo eius restrinxit parrhesiam, ut minus tamen propterea suo
satis officio faceret, in proprijs saltem ecclesijs nihil praetermittens diligentiae,
quo parochianos suos in ueri defensione confirmatos, ad ingruentes tempo-
rum aërumnas ad animaret. Quod ubi iam satis in altera fecisset ecclesia, neque
per uim ulterius liceret ruri proficere, Londinū properat, in altera uicissim
parochia idem factururus, quod officij postulabat procuratio. Erant autem istae

Gudakerus ue-
neno sublatu.

Constans San-
deri propositū.

disiunctæ parochiæ non modico inter se spacio, ad iter penè tridui. Eo igitur in itinere, Octob. 14, equitantes Laurentium non procul urbe, fortè assequitur Regina quidam consiliarius, equestri dignitate, D. Ioannes Mordantus, rogans ilico, quò properaret. Est, inquit, Londini mihi sacerdotium, quod igitur pastoris ecclesiastici munus est, erga ouiculas ut præstem, eam nunc ob causam in urbem me confero. Contrà uerò monenti ac hortati Mordanto, ne faceret. Et quo pacto, inquit Laurentius, functionem hanc mihi creditam, uel conscientiam meam liberauero, si quos contingat ex meis in morbum incidere, qui meam desiderant consolationem: aut in errores retrahi, ac impurum cultum, quibus mea subuenire opera possit & debeat? Tum alter: Nuper, inquit, an non ipse eras, qui Londini eo in uico (simulq; & diem & uicum professus) concionatus es? Agnosco, inquit, eam mihi esse parochiam. Rursusq; ille, Atq; uerò commemini me eo die interfuisse, teq; concionantem audiuisse. Ibiq; tu denuò concionari cogitas? Cur non? Quia uerò te moneo ne facias. Cui Sanderus: Atenim cras si adesse dignaberis, rursus ex eodem loco eadem à me confirmari, solidis scripturæ diuinæ rationibus, audies, quæ cunq; prius à me dicta aut audita sunt. Mordantus monere, hortariq; ne faciat. At ille: Si quidem, ait, tu me prohibere autoritate aliqua legitima poteris, parèdum est. Non, inquit ille, te prohibeo, consilium tantum impertio. Inter hæc utrique pariter in urbem ingressi: Mordantus perniciosâ malitiâ ad Londinensem rectâ deflexit, eum de postridiana Sanderi concione præmoniturus. Sanderus consuetum petiit hospitium, ea paraturus, quæ officij fuerant. Quò simulatq; aduentum est, quum paulo appareret perturbatio: sciscitante quodam, quid rei esset? Sanè uerò, inquit Sanderus, in carcere sum, donec in carcerem conijciar: innuens, subtristè fuisse animum, donec concione defungeretur: quâ semel exacta, postea requietior mens foret, licet in uincula esset atq; in carcerem mittendus.

Altero deinde die, qui erat Dominicus, apud gregem monendi ac confirmandi gratia, concionem sanè luculentam instituit, cuius argumentum erat ex 2 Corinth. 11, Despondi uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis Christo. Timeo autem ne sicut serpens Euam sua seduxit astutia, ita corrumpatur sensus uestri, & excidant à simplicitate quæ est erga Christum, &c. Ab hac exorsus materia, primùm purioris doctrinæ summam, quâ Christo lesu essent coniuncti, gratisq; per fidem illius ad salutem iustificati, proposuit. Contrà uerò pontificiam doctrinam serpentinae deceptioni non absimilem demonstrauit. Quoque illius res cunctorum pateret oculis, facta utriusque doctrinæ antithesi, uocem Dei cum uoce Papistici serpentis comparauit, huc spectans scilicet, ut populus intelligeret quid inter utrumque religionis genus interesset discriminis: illud, quod Edouardi temporibus propria ac patria lingua omnibus innotesceret: atque hoc pontificis Romani, quod latina atq; exotica lingua apud multitudinem nihil intellecturam peragbatur. Atq; illud quidem tum ad ædificationem salutiferû, tum etiam uerbo Dei consentaneum, 1 Corinth. 14, porrò nec à primordiali ecclesia dissentaneum arguebat. Contraq; hoc omnino improbandum esse: in quo etsi bonæ latinæ uoces nonnullæ admisceantur, perinde tamen id fieri dicebat, ac si quis ueneni poculum dulci melle circumlitum porrigat alijs, quo citius imponat haurientibus. Atque hæc summa ferè huius fuit concionis. A prandio rursus altera concione populum hortaturus erat: sed missò caduceatore, qui eum ad Bonerum episcopum Londinensem supremæ obedientiæ nomine accerserat impedièbatur. Citatus igitur hoc modo Laurētius ad episcopū, qui aduenit, præsentē hoc ipso quem modò dixi Mordanto, triplici nomine insultatur, maiestatis læsæ, seditionis, atque hæreseos. Quorum tamen priora duo

Sanderus tripli-
ei nomine insi-
mulatur.

duo episcopus ei in praesentia remitteret: haereseos uero intentare illi actionem, seque probaturum affirmatum ipsum tum ceteros esse omnes haereticos, quicumque in hunc modum praedicarent, aut crederent. Institutionem ecclesiae Christianae perfectissimam atque probatissimam esse illam, quae ad primitivae originalem ideam accederet quam proximè. Siquidem ecclesiam Christi ipsi temporibus tum primum enatam, uixque super egressam adhuc infantiam, ferre non potuisse grauiora illa ac perfectiora, quae mox sequutura erant, caeremoniarum onera. Eaque fuisse causam, quare Christus, ac post eum apostoli, rudem adhuc, inchoatam, minusque subactam ecclesiae nascentis imbecillitatem tolerarit. Sanderus ad haec *ἀντιστάσει* ex Augustino respondet, caeremonias in hoc enatas primum, ac inuectas esse, seu adminicula, quibus imperfectorum imbecillitas utrumque prouehitur ad pietatem solidiorem. Ideoque hoc ipsum argumento esse maioris in ecclesia primitiua perfectionis, quod minime istiusmodi urgerent caeremonias. Contraque haud alia magis ratione papisticae ecclesiae coargui superstitutionem, quam ex eadem hac caeremoniarum multitudine, quarum permulta blasphemiam habent manifestam, pleraque ferè omnes absurdae ac inutiles existunt. Post multa huc tandem deuentum est, ut episcopus ab eo sententiam, de transubstantiatione iudicare & scripto comprehensam sibi exhiberi efflagitaret. Quod etsi praesensit Laurentius ad manifestum eius periculum pertinere, nihil tamen detrectans ille. Video, inquit, te sanguinem suture meum, & feres quod sitis, precorque in eo baptisari possis in mentis nouitatem melioris. Episcopus factus iam uoti copos, simulatque scriptum Laurentij, hoc est gladium quo proprium autorem iugulareret, extorsisset, ipsum continuo ad Vintoniensem Cancellarium perducendum tradit, sicut missus est ab Anna ad Caipham Christus.

Caelemonia.

Callida episcopi Lond. circumspectio.

Sanderus ad Vintoniensem mittitur.

Sed quia tum domi non erat Cancellarius, cogitur horas, eum, quoad ab aula rediret, expectare in cubiculo exteriore, ubi sacellanus episcopi cum aliquot generosis ad tabulas lusorias se suauiter oblectabat: simulque complures eius familiae nepotes, alij ad eandem se disciplinam exercebant. Stat interim ad abacum Sanderus quam modestissime aperto capite, ob ambulante ducto re suo D. Mordanto, qui tum ordinis erat, ut dixi, Senatorij. Redit tandem ab aula episcopus, quem ilico ingredientem excipit turba litigantium (ut fit) non parua. Priusquam ex una aede penetrat in aliam, horae abit dimidium. Deum prouit in coenaculum, ubi erat Sanderus: inde item in aliud: ubi interea ductor Sanderi profert illi syngrapham, in qua causa ipsius continebatur. Qua conspecta, Vbinam is est, inquit episcopus? Productus itaque Sanderus in locum examinationis, principio sese ante mensam ubi sedebat episcopus, mitissime prouoluit. Ad quem episcopus: Qui accidit, inquit, quod praeter edictum Reginae publicum concionari sis ausus? Sanderus, concionari se negabat: tantum quia uideret dies periculosos, monitum loco illo Ezechielis, hortari suos, ut in doctrina suscepta persisterent constanter, trouisse. Quod etiam ut faceret, loco illo Apostolorum, quo monetur Deo magis obediendum quam hominibus, instigari se, sed nulla re magis quam conscientia dicebat sua. Bellam sane conscientiam, ait episcopus. Atqui ista conscientia, Regiam nostram notham reddere potest, nunquid? Sanderus: Nos, inquit, Regiam spuriam aut adulterinam non declaramus, neque enim quicquam molimur huiusmodi. Hac de re uideant illi, quorum scripta etiamnum extant in manibus hominum, id testantia non sine magno autoris sui pudore: recte Vintoniensem ipsum petens, qui conscripto prius atque excuso in Henrici 8ⁱ gratiam de obedientia libro, Mariam hanc ex professo spuriam declarauit. Pergens autem ille: Nos, inquit, uerbi tantum docemus sinceritatem, quam etsi nunc uetitum sit ore profiteri, sanguis tamen post hac noster dubium non est quin praedicabit. Episcopus egregie in hunc

Vintoniensis egregie perstrixit.

ff in att.

attactus modum: Abripite, inquit, istum hinc phreneticum in custodiam. Cui Sanderus: Deo se dicebat habere gratias, qui locū iam ei dederit tandem quietudinis, ubi pro conuersione posset ipsius deprecari.

Sanderus mira delibutus consolatione. Porro, qui cum eo postea eodem in lecto decumbebat, auditum sese accepisse ab eo commemorabat, ipsum examinationis tempore mirifica consolatione perfusum esse: adeo non solum in spiritu, sed corpore manifestum quendam gustum illius communis sanctorum communionis percepisse, dum à singulis corporis membris dulcissima quaedam refocillatio ad cordis sedē, inde rursus ad singula membra uicissim citro ultroque flueret ac reflueret. Egit autem in eo carcere Laurentius annum integrum, & menses tres. Quo in tempore uarias saepe ad multos literas missitabat, ad Cranmerum, Ridleum, Latamerum, ad uxorem, & alios, de publica calamitate, tum de priuatis ærumnis, suisque cum aduersariis congressionibus eos commonefaciens. Veluti ubi ad

Vuestonus.

amicum scribens, inter alia de Vuestono hunc in modum refert: Venit, inquit, ad nos Doct. Vuestonus in carcerem, cum M. Grimoaldo, conferendi ac colloquendi gratia. Quid autem ijs colloquijs effectum sit atque conclusum, incompertum habeo: ora ut id, quicquid fuerit, ad Dei possit pertinere gloria: Amen, amen. Post id recta deinde & me petit, inuisendi ut aiebat gratia, multis promissis & magnificis spebus me lactaturus. Quæ ubi à me parui fieri intelligebat, ac contemni omnia, quo incolumen à labe conscientiam conseruarem: Vos, inquit, in peccato prorsus obdormiscitis. Atenim, inquam, ad me quod attinet, expergiscar sedulo, haud ita omnino oblitus eius quod me iam dudum docuit ecclesia, Vigilate & orate. Quænam, inquit ille, ecclesia ante

Vuestoni scurris insultatio.

annos 30 fuit: Et quænam, inquam, fuit temporibus Heliae ecclesia: Tum ille: Erat, inquit, Ioanna Cantiana de ecclesia uestra. Non, inquam, sed à nostris explosa. Et quis igitur, ait, huius erat ecclesiæ uestræ ante annos 30? Nimirum, inquam, hi quos Rom. Antichristus, eiusque furoris focus pro hæreticis damnauit atque reiecit. Nempe opinor, inquit ille: Ioannes Vuicleus, Thorpus, D. Oldcastellus, &c. Certè, inquam: atque cum ijs complures porro alij, quorum extat in historiis catalogus. Tum ille: Bene, inquit, Rom. pontifex hæcenus in obtrepatricibus concionibus uestris, coactus est personam sustinere, qualem uobis libuit illi affingere: Nunc personam ipse sibi assumet, qualem fortasse nolitis. Hoc magis, inquam, dolendum. Cæterum id interim nonnihil præstat solatiij, quod idem & uestrum etiā doctissimis & sanctissimis quibusque contigerat, qui communem hanc nobiscum fabulam pariter in suis concionibus saltitarunt, aduersus Rom. pontificem: utcumque nunc uersa rerum humanarum scena, ipsi suas quoque mutarunt laruas. Vueston. Quid ais: an unquam

Papiste cum temporibus mutant laruas.

tu me audiuisti, aut quisquam alius, aduersus pontificem Rom. concionantem? Imò, inquam, ne concionari te quidem audiui unquam. Et tamen non arbitror te unum cæteris tam multis esse sapientiozem. & præter alia quoque nonnulla, quæ de sacramento inter nos agitabantur: ora, ora.

Quum plures sint illius ad amicos literæ, uaria consolatione refertæ, ac constantiam egregio Christi satellite dignam spirantes, nos è multis duas hic subiciemus epistolas illius, alteram ad Cranmerum, Ridleum & Latamerum concaptiuos suos, alteram ad coniugem è carcere conscriptam.

Exemplar epistolæ, qua Sanderus captiuus è carcere scribens ad Cranmerum, Ridleum, Latamerum, partim eos ad constantiam hortatur, partim de sua ac cæterorum constantia in Domino commonefacit.

Coloss. 1.

Salutem ex animo, Reuerendi in Christo ac dilecti patres, fratres. Gratiās agimus immortales, immortalī Deo uiuenti, ac totius misericordiæ patriclementissimo, qui idoneos nos fecit in participationem sortis sanctorum in lumine,

minē, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sibi dilecti, in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, &c. O ter quaterq; foelicem uocationis nostrae conditionē ita, quum inperscrutabili ratione uita nostra cum Christo abscondita sit in Deo: ut quum Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos appareamus cum ipso in gloria. Interea temporis ut uidemus nunc per speculum in aenigmate, ita per fidem quidem ambulamus, & non per speciem. Quae fides nostra licet humanae sapientiae & iudicio perleuis quaedam res & imbecillis uideatur, nouerunt tamen electi Dei finē eius & pondus maioris esse gloriae, longeque uberius foelicitatis, quam carnis prudentia quantumlibet cogitando metiri assequi queat. Per hanc fidem nihil non possidemus bonorum, quae nec oculus etiam uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, &c. Hinc igitur si uniuersa possideamus bona, certum est & nos ipsos (Reuerendi uiri) in nostris quoque esse bonis quamlibet corpore absentes, qui non minima estis gaudij nostri pars in Domino. Haesimus delectationis. Ceterum multo nunc uberius & praesentius solatium est, quod spiritu a uobis percipimus, qui tam fortiter statis in Domino, quorumque fides, tanquam ex illustri specula aedita ciuitas, ita omnium refulget oculis, ut abscondi nullo semodo patiatur, gratissimum prebens & mundo & Angelis & hominibus spectaculum. Quod itaque nos reipsa, magno solatio nobis quodammodo ipsi de beati Apostoli gloriante, nempe quod quae circa nos fierent in Christo, in omni praetorio, atque adeo per Europam uniuersam: ut plures ex fratribus in Domino confidentes in uinculis meis abundantius auderent sine timore uerbum Dei loqui. Quantum igitur uobis est, quod cum beato Paulo gloriemini tantum & nos gloriamur uobiscum, immensas Deo gratias agentes, pro tam excellenti sua in uos charitate, quando sic magnificatur, & porro magnificabitur Christus in corpore uestro, siue per uitam siue per mortem. Id quod abunde de uobis confidimus, certissime per nostram pro uobis orationem persursum, & subministrationem spiritus Iesu Christi. Atque uerò ad uos priuatim quod attinet, etsi Christus uobis uita sit, & mori lucrum, uestrumque in hoc coarctetur desiderium, dissolui cupientium et esse cum Christo: attamen publico ecclesiae nomine, manere uos in carne multo magis est necessarium. Idque clementissimus Deus per Christum filium suum uobis largitur, ut maneatis in maiorem ecclesiae suae profectum, & gaudiū, ut gratulatio prius abundet in Christo Iesu per uestram in ipso restitutionem: Amen. Sicut igitur immensa id gloriae ac gaudiū nobis una uobiscum foret, ac abundantius foret, si per uitam nostram Diuini nominis posset gloria ac maiestas accrescere: ita neque minus etiam gloriamur, si per mortem nostram idem possit contingere. Agimusque propterea nomine uestro, Deo gratias, quos ea dignatus est foelicitate, ut pro Christi nomine patiamini: quibusque donatum est, non solum ut in eum credatis, sed morte etiam pro eo afficiamini. Quin nec uestro solum priuatim, sed & publico ecclesiae nomine exultamus, cuius fides trium tam illustriū testiū accessione locupletata, non paulo hinc tum exploratio, tum etiam confirmatio reddi poterit. O quid non gratiarum diuinae munificentiae, pro tanto hoc munere merito debemus omnes? Iam de nostris quoque rebus uenerandi patres, ut uicissim intelligatis, quantum equidem uel ex his quos communis hic mecum carcer tenet, uel quos alibi eadem habent uincula,

Coloss. 3.

1. Cor. 3.

2. Cor. 5.

1. Cor. 13.

Mat. 5.

1. Cor. 4.

uincula, comperire liceat, partim ut de meo insuper interno illo sensu gustuq, quo me diuina afficit consolatio, nonnihil apud uos testificer: scire id uos uelim, ne quid de constantia nostra unquam (diuina modò succurrente gratia) in uera fidei illius professione, quam unà uobiscum contestamur, Ephes. 1. in Domino retinēda, addubitetis. Quum enim iam olim recepimus uerbum ueritatis, euangelium salutis nostræ: in quo & credentes signati sumus spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem, qui Rom. 8. spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd simus filij Dei: unde & accepimus spiritum adoptionis, in quò clamamus Abba pater: iuxta eam igitur mensuræ donationem, qua simul cū ecclesia Christi, & ueneranda uestra Philip. 1. pietate, recipiētes eundem fidei spiritum (sicut scriptum est, Credidi, propter quòd locutus sum) & nos credētes loquimur, habentesq, idē certamen quale & uidimus in uobis, & nunc audimus in uobis, in nullo terremur ab aduersarijs. Quoniamq, hāc habemus nobis imposita administrationem, iuxta quòd 2. Cor. 4. misericordiam consecuti sumus, non degeneramus, neq, torpescimus: sed uobiscum pariter, pro talenti nostri modulo, manifestationem ueritatis commendamus: haud ignari, quòd etsi thesaurum istum in uasis fictilibus habeamus, sublimitas tamen sit uirtutis Dei, & non ex nobis: in omnibus tribulationem patientes, non tamen atterimur, quia Dominus manum subiicit erecticem: contristamur supra modum, sed non destituimur: deijcitur, sed non perimus, egestatem & persecutionem patimur, at non derelinquimur, semper mortificationem Domini Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & uita Iesu mani 2. Tim. 2. festetur in carne nostra mortali. Fidelis enim sermo. nam si commortui sumus, & cōuiuemus: si sufferimus, & cōregnabimus: si negauerimus, & ille negabit nos. Quocirca omnibus gaudemus modis, semper in mortem propter Iesum 2. Cor. 4. traditi, ut & uita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Scimus enim, quòd qui suscitauit Dominum Iesum, & nos per Iesum suscitabit, & constituet uobiscum. Propter quòd non deficimus: sed licet is qui foris est homo noster corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Nam momentanea leuitas afflictionis, mirè suprāmodum æternum pondus gloriæ parit nobis, dum non spectamus ea quæ uidentur. Quæ enim uidentur, temporaria Esai. 12. sunt: quæ autem non uidentur, æterna. Testificamur uobis, reuerendi, quòd Psal. 68. haurimus aquas in gaudio de fontibus seruatoris. Speroq, perpetuis nos gratijs celebraturos Dominum de fontibus Israel, adeoq, letaturos perenniter in coena agni, cuius nos sponsa sumus per fidem, ibi cantaturi nouā & æternam cansionem illam Halleluia, Amen. Etiam, ueni Domine Iesu. Gratia Domini nostri Iesu Christi uobiscum, Amen.

Exemplar epistolæ, quam ad uxorem è carcere misit

Laurentius Sanderus.

Gratia & consolatio in Christo Iesu, qui consolatur nos in omni afflictione nostra, Amen. Caro hæc imbecillis & refractaria, ut lubēter ea refugit que spiritus amplectitur: Quamq, ægrè uix tandem tarda & asinina moles huc propellitur, ut in semitis insistat Domini: Adeò periculis & territamentis facile ab officio abducitur. Ac nisi impotens fidei uis, uelut calcare quodam cursuratum promissionum inuitam extimularet, periculū erat, ne in medio cursuratore sceret. Sed benedictus Deus, misericordiarum pater, in Christo seruatore 2. Cor. 4. unico, qui dignatus sit illucescere cordibus nostris, ad illuminationē cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi. Habentes autem thesaurum istum in uasis fictilibus, ut eminentia sit uirtutis Dei, & non ex nobis: in omnibus tribulationem patimur, sed non anxij reddimur: cōtristamur supra modum, sed non destituimur.

stituimur: persecutione afficimur, sed non derelinquimur: deiſcimur, sed non
 perimus: semper mortificationem Domini Iesu in corpore nostro circumfe-
 rentes, ut & uita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Quapropter freti au-
 xilio Christi, non deficiemus defatigati, dum per ignem afflictionum explora-
 mur, qui ad tentationem nobis fit, quasi nouum aliquid contingat nobis: sed 1. Pet. 4.
 comunicantes Christi passionibus gaudemus, ut & in reuelatione gloriæ eius
 gaudeamus exultantes: scientes quod momentanea leuitas afflictionis nostræ,
 mirè supra modum æternum pondus gloriæ parit nobis, dum non spectamus Psalm. 126.
 ea quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Qui seminant in lachrymis, in exulta-
 tione metent. Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua: uenientes autem
 uenient cum exultatione, ferentes manipulos suos. Tum absterget Deus om-
 nem lachrymam ab oculis nostris. Tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta 1. Cor. 15.
 est mors in uictoriam: ubi est mors uictoria tua? ubi est mors stimulus tuus?
 ubi tua infernæ uictoria? Deo autē gratias, qui dedit nobis uictoriā per Domi-
 nū nostrū Iesum Christū. Superest interim nobis, ut Petri sequuti consiliū, nos
 qui patimur secundum uoluntatem Dei, fideli conditori cōmendemus ani-
 mas nostras in benefactis. Ipse enim plastes noster, nos opus manuum ipsius
 sumus, quos nunc abs se formatos nō deserit: uelut naupegus ratem quum fa-
 brefecit, absoluto demum opere relinquit, ac fluctibus permittit iactandam:
 uerū quos condidit ille, tueretur, curaq; sua complectitur, siquidem in ipso ui- Act. 17.
 uimur, mouemur & sumus. Atq; nec id solum, sed etiam conditos nūc in Chri-
 sto refinxit denuo, ac redemit perditos, purificans nos sibi ipsi tanquam pecu-
 lium proprium & peculiare, in sanguine filij ipsius: qui paterno nos affectu ac
 indulgentia prosequitur, haud unquam daturus obliuioni initum nobiscum Esai. 49.
 fœdus, fidemq; datam: promittens fore, ut si obliuisci poterit mulier infan-
 tem suum, ut non misereatur filio uteri sui, se tamen nunquam non memorem no-
 stri futurum. unde per Apostolum nos monet suum, ut sollicitudinē omnem 1. Pet. 5.
 nostram in ipsum projiciamus: pollicēs, sibi fore curæ de nobis. Etsi uerò tem-
 pestates nonnunquam acerbissimarum tentationum in nos immittat Deus,
 quasi qui oblitus, uel potius iratus nobis uideatur: spem tamē ne abiiciamus, Iob. 13.
 aut respondeamus animum, sed cum lobo dicamus: Etsi occiderit me, spera-
 bo in eum. secutiq; inuictam ac pertinacem Abrahamæ fidem, qui contra spem,
 sub spe credidit, clemētissimo Dominō adhæreamus: qui licet affligi nos pro
 bariq; ad tempus sinit, non tamen in perpetuum irascetur, neq; in æternū com-
 minabitur, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Recordatus est, quo Psalm. 102.
 niam pulvis sumus: eoq; secundum altitudinem cœli à terra corroborauit mi-
 sericordiam suam super timētes se. Quantumq; distat ortus ab occidente, lon-
 ge fecit à nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorum, mi-
 sertus est Dominus timentibus se, &c. O quot, quantisq; nominibus Deo te-
 nemur obstricti, quamobrem in illo lætari atq; exultare nos oporteat. Vnde
 merito in gratias erumpentes, unā cum psalmopropheta concinamus: Bene-
 dic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius: Be-
 nedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Chara
 atq; adamata coniunx, diuitiarum quibus te dotem ulitato uidelicet mundi
 huius more, nihil habeo: thesaurū uerò illum degustatæ ac perceptæ spiritua-
 lis lætitiæ ac pacis, cuius arcano sensu esuriens conscientia in Christo perfun-
 ditur, tibi cæterisq; tecum dilectis meis lego, relinquoq; in Domino, ut uobi-
 scum maneat in æuū. Ora, ora. Sum uerò lætus & hilaris in Domino, porroq;
 me ita futurū spero inuitis inferorū portis & dæmonibus. Equidē me totum
 resigno ac commendo Christo: cui nihil diffido, quin uires ac robur mihi sup-
 peditabit, ut usus ac res mea uidebitur postulare. Ora, ora, ora.

Tuus ac tibi in Christo coniunctus
 coniunx, Laurentius Sanderus.

Extant præterea complura eius scripta cum ad cæteros cōcaptiuos, in eundem coniectos carcerem, quos rythmico metro nō inuenustē sua lingua composito inhortatur ad serium timorem Dei, alacrem obedientiam, ac uitę renouatę sanctimoniam: tum ad alios insuper passim amicos, qui in carcere illi subministrabant. Inter quos nobilis quędam fuit fœmina, ad quam in hanc ferē sententiam scribens, ex pia ac singulari eius beneficētia, plurimum se dicebat tum commodi, tum etiā solati percepisse, quod hinc pietas eluceret nō tam ipsius, quā Dei potius in suos mira ac ineffabilis. Qui ut in capite ac sponso nostro uno Christo nos per fidem omnes copulauit, ita & inter nosmet mutuis officijs ultro citroq; reciprocandis, ac in commune conferendis per charitatem coniungit inuicem, primum ad gloriā Dei, & Christi eius: deinde ad nostram ipsorum per bonam conscientiam adglutinationem: postremō ad ora aduersariorum obturanda. Siquidem hoc uere Christi sponsa argumentū esse ac symbolum, testante Domino ipso: In hoc cognoscēt omnes, uos meos discipulos esse, si dilexeritis inuicē, sicut ego dilexi uos. Nec minus, inquit, præterea ex hac charitatis tessera, singularis Dei erga suos prouidentię elucet commendatio, atq; amplitudo. Qui licet ipse solus sit qui creaturis uniuersis præstet alimoniam, in quo uiuimus omnes, mouemur, & sumus: hanc tamen ita dispensat prouidentiam suam, ut singulis diuersa distribuens, alterū alterius opē indigere atq; officio uoluerit. Quę res non solum ad dignitatem nostram facit non parum, sed etiam ad concordiam plurimum, mutuatq; inter nos fouendam beneuolentiam, qui mystici corporis huius membra sumus. Et uerō licet tuel facultatis inopia, uel locorum spacijs, atq; occasione exclusi, interdum nequeamus his adesse ac opitulari quibus uelimus: at nō cessat tamen mutua hæc inter filios Dei beneuolentia, quin precum saltem, si aliud non liceat, mutua conferant auxilia, ueluti per quas cœlestia charismata à Christo spirituali capite hauriētes, in se mutuo transfundunt, in corporis totius subministratiōnem. Itaq; fit, ut fidelium orationes Dei donationes supernę acceptas, uarię dispertiant inuicem, tum quę corporis sunt, tum quę ad animū attinent, etiam si aliter subuenire rerum ac facultatum penuria non liceat, &c.

Interea uerō temporis dum in uinculis esset Sanderus, sæua comminatione interdictum est ab episcopis, ne cui patēret ad eum accessus. Quo circa uxor illius cum paruulo Samuele filio, uisendi gratia ad ianitorē quum aduenisset: non ausus ille eam introducere, infantulum à matre acceptum, ad Sanderum detulit. Ille uerō, ut fert parentum affectus, conspecto filio nō parum exhilaratus, plus affirmat uoluptatis ex eo se infantulo percipere, quā si quater quaterq; mille magni ponderis talenta daret. simulq; ostendens eum circumstantibus, quum illi uno ore omnes pueri formam ac elegantiam collaudarent: Quid, inquit, etsi nihil aliud esset causę mihi meiq; similibus, an non hoc unum satis foret, in hoc rerum statu, quorū moriamur potius, quā uiuendo tales infantulos spurios, matres adulteras, nosq; adulteros comprobaremus? Horum enim alterum necessariō, inquit, faciendum est. Vxorem porro scriptis ad eam literis diligenter commōnefacit, rogans atque obtestans, ne in carcerem uellet ad se tātō cum periculo uenire: tum neq; dubitaret ipsa, quin pericula his temporibus, etiam si nō accersantur, satis sua sponte consecutura sint, si modo sanam fidem cum bona conscientia seruare constituisset. Quod ut faceret, uehementer sese rogare, per assiduam uidelicet in sacris Dei literis meditationem, (quam pastum esse dicebat animę) perq; frequens precandi studium. Siquidem in his duobus potissimum situm esse, ut quotidie ad regnum & gloriā Dei perfruendam magis magisq; promoueamus, quicumq; uerē filij Dei ac Christi membra sumus. Quo magis monere atq; hortari se, id ut sine intermissione curet, cogitetq;. Ita nempe futurum, ut ipsorum pariter utriq;

utriq; beato illo immortalitatis contubernio cum Christo, sanctisq; eius sint aliquando compotes futuri: quum interim in hoc seculo præter infelices ac luctuosas ærumnas, nihil sit cuiquam, pijs maxime hominibus, expectandum. Tum insuper si ipsi ita pergant ac studeant in Christo coniungi, eadem quoq; ratione futurum, ut diuinæ benedictionis societas in cōmunem suum parvulum Samuelem sese sine dubio diffunderet. Et si ipsis breui quidem, ut uidebatur, uita hæc utrisq; pariter exuenda foret, ac infantulus nudus orbusq; omni auxilio relinqueretur: nihil dubitandum tamen, quin Dominum propitium sibi patronum esset ille experturus. Sic enim promittit is, qui fallere tam non solet, quam falli non potest: Et ero, inquit, Deus tuus, & seminis tui post te, &c. Imò, etsi tibi uel pro Christi confessione moriendum foret, aut aliquid patiendum eiusmodi, quo minus illi per te prospectum esse posset, nudusq; ille in deserta solitudine exponeretur: is tamen qui infantulum Agar ancillæ eiecit in deserto commiseratus est, multo minus puellum hunc nostrum negliget, aut cuiusquam alterius qui timet Dominũ, fiduciamq; in eo collocat. Quod si imbecillior sit fides nostra (ut fit quandoq;) quam ut satis hoc credere ualeat: supplices a Domino postulemus, nihil negaturo, tum quod ad eam rem, tum ad aliam quamcunq; necessariam nobis postulationem attinebit. Breuiter, charissima (inquit) coniunx, hortor te etiam atque etiã, gaudeas laterisq; in Domino. O quantã quamq; uera nobis gaudendi causa est in illo, æternum illud regnum considerantibus, in Christo gratis propositum in cœlis, ijs qui sese abnegantes, ipsum consequuntur. Siquidem hoc demum est uerè ipsum sequi, suam ut quisque crucem tollat: omnesq; sequamur ipsum. Tumq; si cum eo simul compatimur, simul & conregnabimus in sempiternũ: Amen. Breui, breui, &c.

De superioribus colloquijs Vintoniensis cum Laurentio, iam antè commemoratum est. Nũc altera actione reuocatus iterũ pro tribunali inquisitorum, quo pacto pro se responderit Laurentius, referemus, incipiente in hunc modum Cancellario.

Cancell. Nequaquam te Sandere latet, quemadmodum iam diu carceribus atq; uinculis ob nephandas hæreses, impuramq; doctrinã per te disseminatã, affectus sis. Nũc uerò tempus & dies adest misericordiæ, si uelis, siq; expetas, obtinendæ. Quapropter si morigerum te, dictoq; audientem præbueris, & in uiam denuò nobiscum te receperis, en tibi paratam ueniam. Est & nobis ferè omnibus idem simul tecum fatendum, cōmuni uidelicet errore cum cæteris nos penè uniuersos corruisse. Cæterum per pœnitentiã iterum resurgentes, ad ecclesiã unde defluximus, catholicã reducimur. Quod & tibi similiter nobiscum faciendum est, atq; in ecclesiã denuò catholicã reuertendum. Ad eam rem breuiter & expedite nobis responde, quid uelis.

Sand. Ad hæc Sanderus, honorẽ primũ Cancellario reliquisq; in eò consessu proceribus præfatus: Pace, inquit, uestra honorandi Dom. uos hic appello, mihi ut liceat consideratè deliberatèq; ad ista respondere, quæ debeo.

Cancel. Mitte uerò pigmenta, pompamq; hanc orationis ambitiosam. Est siquidem hoc uobis propriũ & familiare, mirè ut uobis ipsis placeatis, gloriosis huiusmodi orationis ostentandę ampullis: responde in hæc aut illã partem, quid hic affirmes aut neges, uno uerbo.

Sander. Tempus nunc nõ patitur, ô Reuerende, ut pigmentis ac coloribus sermonis indulgeamus. Ab inflata hac arrogantiã, quam tu mihi tribuis, satis me alienũ hæc fortuna facit. Eruditionis quam tenuis mihi suppellex sit, tum mundanæ opulentia etiam tenuior, non ita ignoro, ut cristas adeò nulla mihi causa uelim aut possim erigere. Verũ enim uero ad hæc tam ardua postulata tua ut circumspectè, multaq; cum cautione respondeam, mihi peropus

est: quippe cui ex duobus alterum necessario subeundum periculum est, uel ut conscientiae bonae, uel certe capitis uitaeque huius praesentis iacturam faciam. Atque equidem, ut ingenuè quod uerum sit fatear, est profecto per chara res mihi uita haec ac libertas, si modò citra conscientiae dispendium eam retinere liceret.

Cancellarius: Conscientiae? Huius uos quidem nihil omnino habetis: sed insolentiae, ac superbiae plus satis, uos ipsos subducentes per philautiam ab ecclesiae communione.

Sanderus: Conscientiae meae testem habeo, & iudicem, illum qui summus est, solusque omnium καρδιογνώστης, Dominum. Quod autem ad secessionem attinet, quam mihi impingis, ab illa ecclesia, quam uos nunc pro catholica habetis & astruitis, ad id respondeo, nihil adhuc mutatum esse me à fide illa & ecclesia, quam adolescens olim decimum quartum annu natus, per uos ipsos edoctus fuerim: qui me ceterosque omnes sic instituistis, ut Romanae sedis eiusque abusus fidem nullam tribueremus: nec autoritatē. Hecque non aliunde quam à uobis ipsis, à uobis inquam, (ô reuerendi) qui hic praesidetis, tanquam duces nostris et magistris, hausimus atque arripuimus: qui nunc neque uobis ipsis constat, neque nobis integram manere constantiam permittitis.

Papistarum in
cōstans leuitas.

Cancellarius: Age, at unde quaeso, quibus ue autoribus has imbibistis hereses de sacro altaris sacramento?

Sanderus: Attamen si in alterutram partem delinquendū sit, leuioris opinor piaculi fuerit, brachium aut membrum corporis aliquod resecare, quam si quis caput prorsus corpori amputet: nempe quod manu aut membro quopiam mutilatus, uiuere possit tamen: capite semel resecto, non item. Vos autem, uerique hic ordo ac coetus uniuersus publico suffragiorum cōcentu, primatum aliquando Romanae sedis tanquam uitiosum caput ab hac repub. resecuistis, quem nunc mutata iterum sententia, in integrum restituere conamini.

Londinens. Si honorandae tuae placeat reuerentiae, habeo hic in manibus scriptum ipsius ἀντόγραφον aduersus beatum altaris sacramentum. Quid huic tu respondeas?

Sanderus: Quod scripsi, scripsi. Haud equidem me ulterius ipse accusaturus sum. Neque ipsi quicquam in me habetis, quamobrem merito mecum ex postulare, de uiolatis legibus uestris, ex quo tempore leges hae in repub. uiguerunt, potestis.

Cancellarius: Pergin ita obstinate animum obfirmare tuū, nec quam tibi offerimus libertatem amplecteris?

Sanderus: Libertatem eam graui emptam precio, haud equidem lubenter amplecti potero. Atenim rogatam id uelim honoradam Cels. uestram, ut Regine maiestas, uestro suasu ac beneficio eam nobis ueniam indulgere uelit, incolumē saltem cum uita conscientiam retinendi. Nosque uicissim ita uiuemus illi subditi, ut nusquam sentiat fidem in nobis aut obedientiam desiderari. Sin autem, quiduis potius decretum est perpeti (diuina succurrente gratia) quam ut conscientiam uiolem.

Cancellarius: Scilicet, quod uobis uiuere, ut lubet, liceat. Tales olim erant Donatistae, qui singulare quoddam uitae institutum secuti, praeter morem aliorum uiuere querebant: quum tamen indigni essent, quos terra uiuos sustineret. quemadmodū neque uos ipsos diu sustinebit: id quod ante diem septimum comperietis. Eoque abducite eum hinc.

Sanderus: Fiat, quicquid bona uoluntas Domin. nobis immiserit, siue uitam, siue mortem. Atque uerò quod ad me attinet, iamdudum mori didici. Ceterum uos diligenter commoneo, ut manus ab innocenti sanguine abstineatis. Credite mihi, clamabit ad Dominum, ac uindictam de uobis expetere ali, quando,

quando. Spiritus Dei celsitudinem uestram custodiat, Amen. Atq; hæc hæc nus summa primæ meæ examinationis fuit.

His ita perfectis, quæ ad examen causæq; cognitionem spectabant, ministri acceptum Sanderum, paululum e medio abduxerunt, ibiq; eum retinuerunt, donec & sodalibus ad eundem modum expeditis, pariter in carcerem omnes perducerentur. Sanderus itaq; expectans aliquandiu foris cum licetibus, conglomerante, ut sit, spectantium multitudine, magna cum parthelia eos inhortari sedulo ad doctrinam quam suscepissent constantiam: simulq; increpare acriter de leuitate: quippe qui tam cito à Christo ad Antichristum deſcuiſſent, monere igitur, ut mature per poenitentiam reſurgētes, ad Christum pleniori fide reuertantur, eiq; toto pectoris robore adhærescant, inuito Antichristo, peccato, morte & satana. Ita uidelicet futurum, ut in Domini fauore & benedictione tuti ac foelices acquiescant.

Habuit præterea plures cum episcopis concertationes, quæ tamen omnes ad hanc redierunt summam deniq; Demum post latam capituli sententiam, excommunicatus, ac ciuili deditus magistratui Sanderus, per tribunal Londinensem, in eum qui in sua parochia continebatur carcerem infertur, uico notum Breadstret, carceri Counter est. Quæ res non mediocri eum affecit solatio, tum quod Cardmakerum in eo carcere eiusdem afflictionis & doctrinæ cõsodalem nactus sit: tum ob hoc potissimum, quod uersatus apud suos, e carcere tanquam e suggesto eos instituere ac confirmare posset, quorum causa in uincula coniectus esset.

Exemplar epistolæ, quam post iudiciariam & condemnatricem sententiam, ad uxorem & ceterosq; amicos e carcere paulo ante necem scripsit Sanderus, Ianuarij ultimo, Anno 1555.

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & consolatio spiritus sancti, per fidem, & indelibatam conscientiam, uos custodiat, ut uasa sitis gloriæ ipsius sine fine, Amen.

O quibus gratijs & laudibus Clementissimum Deum nostrum satis nos celebrare pro inexhausta immensa ac ineffabili sua erga nos pietate poterimus. Tum ego in primis hominum homo ingratiſſimus, nequeo nõ ex intimo pectore meam erga tam benignum Dominum ingratiſſitudinem deplorare, atq; accusare meritiſſimò. Quo nomine à uobis omnibus obnixè contendo ac postulo, tum pro cæteris & multis & grauib; admiſſis meis, tum pro hac maxime mea erga Deum ingratiſſitudine ueniam mihi ac condonationem apud Dicum in Christo misericordiam ueſtris impetretis precibus. Hanc uerò misericordiam in Christo illius, quæ natura sua res infinita sit atq; inexhausta, narrando aut cogitando conſequi, perinde eſſet, ac ſi Oceanum cyathò exhaurire exiguo, aut ſtellas certo numero cõplecti aggrediar. Chariſſima mihi cõiunx, uosq; cæteri amici mei, pariter uos collatari mecum ac congratulari iterum atq; iterum iubeo, gratias hoc nomine agētes Deo, qui tanto hoc me honore dignatus ſit, ut glorificem euāgelium ipsius non ſolum per uitam, tarda labia, & cor hoc incircumciſum, ſed per mortis etiam & ſanguinis qualecunq; testiſſimū. Atq; ut quod res eſt teſter apud uos, ad hoc utq; tēpus ita omnē mortis metum & ſenſum auferat mihi ſuauiſſima Chriſti mei cõſolatio, ut nullo adhuc eius rei horrore tenear. Verum ſi chariſſimus ille mihi ſponſus Chriſtus, ſubtracto paululum ſpiritu ſuo, me mihi reliquerit, miſer quo tum in ſtatu ſim futurus haud ignoro. Quod etſi is tentandi mei gratia fecerit, tamē bona ſpes habet animum meum, nec diu, nec procul à me abſuturum, quin alicubi ipſe ſtans poſt parietem, iuxta myſticum Salomonis canticum, reſpiciens per fenestras uel per rimam parietis aliquam, auſcultaturus ſit quid agam. Eſt ille lo-

seph quidam amantissimus, qui etsi prædurè uideatur suos alloqui fratres, ac uincula etiam charissimò ac uterino fratri Beniamin comminari, non potest tamen idem se à lachrymis cohibere nobiscum pariter, simulq; in amplexibus obuijs, quod aiunt, uulnibus nostros rueret: usq; adeò pius quidam frater omnibus est nobis Christus. Quapropter nihil uos ab illo remoretur, quin posthabitis omnibus, ad eum cum Iacobo patre eiusq; filijs adproperetis, patriam simul & necessitudines omnes relinquētibus. Hic ille Iosephus pro nobis obtinuit, ut mannæ ac quadrigæ à Pharaone etiam infideli nobis ultro transferehēdis ad uotum subministrantur. Nec secus experimur & nos, quemadmodum aduersarij nobis magnum adferant compendium ad æternam salutem anhelantibus, cæteraq; adeò omnia nobis ad idem conferant negotium. Benedictus sit Deus. Nolite quæso ad inania hæc crepitacula, leuiacq; lemurum spectra, uobis per uiam occurrentia perterrefieri. Timete potius uerū gehēnæ ignem, horrete hostem illum serpentem, qui mortis habet æternæ aculeum: cui obnoxij sunt ij, aut cuius saltem gustum aliquando in corporea morte percepturi sunt, quotquot fide & bona conscientia destituti, à Christi familiaritate alieni fuerint, qui solus habet imperiū mortis. Cæterum nos, nos inquā, coniunx dilecta, uosq; charissimi in Christo amici, quos eripuit Deus à potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sibi dilecti, ueteri exutos homine, ac induentes nouum, ipsum Dominum Iesum Christum, sapientiam, sanctificationem, iustitiam & redemptionem ipsius, nos inquam habemus, non quòd ex pauemus, sed quòd magna potius cum confidentia triumphemus aduersus horribilem illum draconem satanam, mortem, peccatum, gehennam, & quicquid præterea malorum est. Etenim æneus ille serpens noster Christus, lethalem serpentis illius aculeum hebetauit, aboleuit: unde nobis nunc iucundissimo uictoriæ huius spectaculo perfruentibus, nihil restat, nisi ut lætissimum Christo uictori celestina accinentes, spolia legamus prostrati serpentis, cum Christo, sanctisq; eius electis: dicamusq; cū sancto propheta, Mors ubi nunc aculeus tuus: uictoria tua inferne. Gratias agimus Deo, qui uictoriam dedit nobis per Dominum nostrū Iesum Christum. Quamobrem gaudere te uxor rogo in Domino, uosq; cæteri uite ac regni cœlestis consortes in Christo. Memores sitis Domini semper, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationibus instantes: proq; nobis interpellate, qui occisioni nunc destinamur, ut hoc locaustoma efficiamur Deo patri gratum, acceptumq; in fide Christi. Aegre conceditur scribendi ad uos facultas. Quocirca cōtractius licet, ieiuniusq; ad uos scribam hoc tempore, mihi ignoscite: simulq; hoc quantulumcunq; epistolium uice commendatitiij officij habete, tum erga te, tum cæteros qui nos amant in Domino, tum erga meos potissimum parochianos. Inter quos nunc me diuina constituit providentiā, licet non ea conditione ut concionari, pro uisitato more meo, è suggestio apud eos liceat: sic tamen, ut uincula mea non careant omnino fructu per diuinam gratiam apud eos, quæ Euangelij causa inter ipsos sustineo, perpetuò eos admonens, ut modis omnibus euitata Romanam Antichristi religione & regno, sinceræ Christi doctrinæ & ueritati inherescant, quæ propediem pastoris sui sit consignanda sanguine. Qui licet eodignus sim ministerio, Christo tamen summo pastori gratia et honos habendus est, cuius ueritas ipsis per uincula mea utcūq; innotuit, & per mortem innotescet, per uirtutē illius qui ipsos per me pascit. Participē harum literarū ac salutationis reddes clarissimā fœminā Dominā G. quæ cæteris scio salutē meo nomine distribuet uniuersis. Nihil te sollicitet pia uxor. lacta curā tuā omnē in Dominū, meq; illi cōmenda in pœnitēti oratione tua, quemadmodū & ego

te illi commendo, & Samuelem nostrum: quem apud palum ipsum, haud secus ac me ipsum, Domino sum in manus oblaturus. Itaque uos omnes sub eo in Christo ualere foeliciter, spe bona confirmatus, fore ut uobiscum posthac in uitam aeternam coniungar una. Haec spes altissime reposita est in sinu meo: Amen, Amen, Amen. Benedictus sit Dominus: Orate, orate.

Vester in Domino Laurentius Sanderus.

Februarii deinceps quarto uenit in carcerem Episcopus Londinensis, gradu eum omni ministerio sacro denudaturus. Quod ubi peractum esset, Sanderus uoce rursus alacri, gratias dicebat Deo habere se, qui ex ea esset se iunctus ecclesia, cui cum salute coniungi non potuit. Postridie cum prima luce, Tribunus Londinensis Marianis satellitibus educendum dedit Coventriam, qua in urbe supplicium ei subeundum statuebatur. Consensus igitur equis, prima nocte in oppidum titulo S. Albani peruentum est, ubi M. Grimoaldus (cuius modo fecimus mentionem) reperiens Sanderus, postquam eum ad meliorem horratum esset constantiam, poculum quod habebat in manibus propinauit, rogans, ex eo ne, quo ipse sibi praeberet, calice sequeretur. Grimoaldus metu se non nihil contrahens, uir alioqui magnis ornatus doctrinae & facundiae dotibus, ex eo quidem dicebat cyatho quem manu teneret, responsurum se: ex illo autem quem subinueneret, minime promissurum esse. Tum ille: At uero, inquit, Dominus meus Iesus Christus longe tristior mea causa calicem haurire non est dedignatus, & ego dulcissimo mihi Domino propinanti non sum responsurus. Equidem, ut spero, faciam. Tertia deinceps nocte ubi Coventriam aduentum est, calcearius quidam eius urbis ciuis, qui calceos ei apparare assolebat, ad eum accedens, ac consalutans: Dominus, inquit, pie magister, te confirmet, & consoletur. Cui Sanderus: Ingentes, inquit, pie frater habeo gratias: simulque rogo, ut precibus me tuis prosequaris, commendescque apud Dominum: tantoque magis, quanto sublimi hoc indignior ministerio futurus sum, quo perfungar. Sed spes mea in Deo clementissimo patre sita est, cuius potentia me armare aduersus omnium malorum ingruentium procellas potest. Ibi tum in publicum carcerem inter ceteros adactus facinorosos, somni quam minimum cepit: sed totam eam noctem uel in sanctis precibus, uel salutaribus colloquijs, quae ad aliorum institutionem pertinebant, impendit. Insequentis die, qui erat Februarii octauus, ad locum maritimum consecratum, paululum extra urbem Coventriam, iuxta saltum urbi proteritum producit, tantum protrita toga ac subucula interiori amictus: caetera tum pedibus, tum capite nudus. Inter eundem subinde prout se humi proiecit, ac precabatur. Cum iam non procul a loco abesset supplicij, ex ministris incendiarijs quidam ibi eum allocutus, perturbatorem esse illum reipsumque ex eorum numero, qui regnum reginae, impura doctrina ac haeresi corrumpere, dicebat: eoque merito de ipso exigendas esse poenas. & tamen si repudiatis opinionibus, rediret mature in uiam, paratam esse uitae & ueniae spem, a regina sibi oblatam: sin minus, paratas ibi uidere ultrices flammam, quas esset luiturus, nisi resipiscat. Cui in hac rursus uerba Sanderus: Falso nos, inquit, perturbatores. Quin potius hac in te ipsum, tuique consimiles congerenda est criminatio, qui uerbo Dei semper haecenus restitistis sedulo. Haereses ego nullas tueor: sed rectam Dei disciplinam, beatumque Christi euangelium. Hoc ego & tueor, & credo, & docui, nec unquam reuocaturus sum. Quid multis? Haec ille ubi audiuit, hominem ilico abripit in ignem iussit. Nec mora, Sanderus ultro se praebet tortorum manibus & uinculis. Qui primum humi prostratus, orabat paucis:

Sanderus honestam mortem in honesta uenia anteponit.

ROLANDVS TAYLERVS, IVRIS CÆSAREI.

Et demum in parochia sua exiit, Ianuarij 22,

Anno 1555.

Anno 1555. **C**ancellarius: Primū Cancellarius Taylerum his compellans uerbis, sic incipit. Propterea huc te in præsentia inter alios accersendū censuimus, quo reginæ fauore ac misericordia tibi nunc proposita, frui unā nobiscum liceat: siquidem denuò ex fatali & communi illa resurgens ruina, quæ nos ad unum penè omnes inuoluit, undeq; iterum (Dei immenso beneficio, uel miraculo potius) reducimur, reduci pariter nobiscum, ac redire in uiam uolueris. Quod si uerò recuses, ueniamq; ultro oblatam reieceris, iudicium tuis modò dignum meritis de te feretur.

Taylerus: Isto quidem modo resurgere, summè ac grauissimè corrumpet, à Christo uidelicet ad Antichristum. Sic enim mea fert ratio, mecumq; statu tuo, religionis formulam ab Edouardo introductam, sacro Dei uerbo conuenire, minimeq; antiquè præscriptis maiorum institutis dissentire. unde me abducí, quàm diu suppetat huius uitæ copía, Christi aspirante gratia, nullo modo patiar.

Burnus secretarius: Quam hic nobis intelligis religionis præscriptionem? Scis enim, Edouardi tēporibus plura extitisse cultus ecclesiastici genera. Atque inter cæteras quidem illas uariæ religionis species, una erat sub titulo Catechismi per Cantuariensem publicata. An illa igitur est, quam sentias, cuique te addideris?

Taylerus: Transtulit quidem ille libellum *Catacheseos* quendam, autore Iusto Iona conscriptum. Cuius etsi is autor non esset, suo tamen nomine placuit ecclesijs commendare: profuitq; sanè libellus ille non mediocriter. Post id prodijt demum alius liturgicæ institutionis libellus, nomine ac titulo *Edwardi*, nunquã satis laudati principis (pro quo æternas Deo habemus gratias) non sine consilio, iudicioq; doctissimorum theologorum concinnatus, publicoq; Parlamenti receptus consensu. Qui etsi postea recognitus reformatusq; sit non nisi semel duntaxat: at ea tamen uel unica reformatio tam plena perfectaq; fuit ad sinceram Christianæ religionis amussim, ut facile cuius possit Christiani hominis consciëntię citra offensam satisfacere. Atq; de illa equidem reformata editione sentio, intelligoq;.

Cancellarius: At nunquā ne librum illum meum legisti de sacramentis?

Cancellarius: Anunquam ne librum illum meum legisti de
Taylerus: Legi. Cancellarius: Et quid demum liber ille uidetur tibi?

Hicq, incerto nomine ordinis senatorij quidā, impudenti assentatione scitationem illam Vintoniensis collaudans, Lepidē, inquit, prudenter ac consulte id modo abs te quaesitum, mi Domine, ut nihil supra. Siquidem liber ille, liquidò dixerim, hominibus istis os obturauit omnibus, prorsusq ipsos clingues reddidit.

Taylerus: Liber ille, ut mihi quidem uidetur, plerisq; in rebus nō parum à diuinæ ueritatis aberrat scōpo.

Cancel. Quid dicam tibi multa, merus es ardelio. Tayler. Tanti id uerò est, ac si dicas mihi racha. Cancellarius: Iners es, ac imperitus nebulo. Tayler. Et si inter peritissimos me homines nō offero: non adeo tamen rerū imperitus.

tus, quin sacrarum literarum volumina semel atque saepius perlegerim, Augustini item opera omnia, Chrysostomi, Cypriani, Eusebii, Origenis, Gregorii Nazianzeni, &c. Præterea ius profiteor Cæsareum, sicut tua olim amplitudo profitebatur: neque non iuris pontificii codices omnes peruolui, excussique.

Cancel. Impuro tu quidem ac corrupto iudicio legisti omnia. Porro ad meam professionem quod attinet, sacra ea est theologia: qua in materia com-
plura edidi opuscula.

Tayler. Verum: sed unum inter cætera opus edidisti, cui titulus inscribitur, De uera obedientia: utinam libro illi responderent cætera tua omnia. Nunquam etenim alias, quod scio, conscientiam declarasti rectam, præterquam eo uno in libello.

Cancel. Imò alium potius libellum contra Bucerum conscripsi, aduersus coniugium sacerdotum. Sed eiusmodi libri parum arrident, sat scio, tuæ sectæ hominibus, tui uidelicet similibus, qui iam complures annos uxorem habueris.

Tayler. Fateor me quidem coniugatum esse, ac nouem habere in sancto matrimonio natos mihi liberos, Deo omnium largitori habeo gratias. Contra uero, quod ad uestram hanc impuram doctrinam & professionem attinet prohibendi coniugii, adeo mihi probanda non uidetur, ut liquidò affirmem ex Apostolo, doctrinam esse dæmoniorum. quippe quæ non solum diuinis legibus, sed naturæ etiam communi: utrique deinde iuri, Cæsario simul & Pontificio, concilijs generalibus, canonibus Apostolicis, ac priscorum denique sententiæ doctorum repugnet ex aduerso.

Dunelmensis. Dicebas modò, te legum ciuiliū instituta profiteri. unde non arbitror te latere, apud Iustinianum eiusmodi extare sanctionem, de sacerdotum exigendo iuramento: quo se obstringant ij, quicumque sacris initiandi accedant, se nunquam fuisse matrimonio prius implicitos. citatque canonem hoc loco Apostolorum.

Taylerus. Nullum equidem locum eiusmodi apud Iustinianum memini. Id scio, ita habere Iustinianum alicubi: Quod si quis testamenti iure legat uxori aliquid, sub ea lege & pactione, ne quò modo uelit deinceps matrimonium repetere, adeoque exigat porro ab ea iuliurandum, ad firmiorem eius promissionis fidem: haud obstat tamen ea uel promissio, uel conditio accepta, uel iuliurandum etiam, quin post testatoris mortem liceat ei, si libeat, matrimonio se iungere. atque uero arbitror non paulò magis ualere iuliurandum, ad obstringendam coram Deo fidem, quam uotum papisticum. Præterea in Pandectis haud multum dissimili refertur cautio: ut si quis ancillam suam è mancipio manumiserit, cum ea stipulatione, ut matrimonio post deinde semper abstineat: ea tamen obligatione non impediatur, quò minus & ipsa matrimonium contrahat, & patronus sui iure patronatus discedat.

Cancel. Aiebas legibus diuinis permitti sacerdotibus cōnubium, quo tandem probationis genere id euincis?

Taylerus. Clarissima sunt diui Pauli ad Timotheum atque ad Titum uerba, ubi ex confesso de sacerdotum, diaconorum, & episcoporum matrimonio agit: & uerò Chrysostomus in eundem epistolæ locum ad Titum scribens, nihilo obscurioribus testatur uerbis, diuum Apostolum eo loco ius matrimonij approbantem, ora cunctis hæreticis obstruere, quicumque legitimis refragant nuptijs.

Cancel. Falsò hoc Chrysostomo affingis, quod nusquam habet: communi uidelicet more & exemplo uestrorum hominum, quos nihil pudet de scripturis, & uetustis ecclesiæ interpretibus impudenter mentiri quidlibet. Porro an non dicebas, iure etiam pontificio sacerdotum approbari nuptias: quod ipsum nec minus uanum est & falsum, quum longè secus res habeat.

Taylerus. Constat ex decretis, concilia quatuor generalia, Nicenum, Constanti-

Cod. de indi-
uiduitate, cap.
Ambiguitates
digesti.
De conditionis
bus, & demonis
stra: lege 22.
L. adigere.
A. de iure pa-
tronatus.

Distin. 15,
cap. Sicut.

stantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense, autoritatē quatuor ex æquæ re Euangelistarum. Quum igitur eadem ipsa testentur decreta, quæ pars legis pontificiæ præcipua habetur, concilium Nicenum, Paphnutij persuasum, legitimas sacerdotum nuptias ratas habuisse: quid ni dicamus, sacerdotale coniugium reu rem legitimā ex Canonico pontificum iure & autoritate stabiliri?

Cancell: Consimilis & illud mendacij est, quod de concilijs generalibus cōminisceris. Siquidem in iisdem decretis aperta sit mentio, quemadmodū sacerdotes repudium facere cogebantur uxoribus, quotquot essent coniugati.

Taylerus: Si qua talis existat mentio eo in loco, quo tu cōmemoras, patiar magni huius capitis mei amissionem. proferatur nobis codex.

Dunelmensis: Etsi uerba in eo loco non extent, possunt tamen in historia Ecclesiastica reperiri, quam conscripsit Eusebius, unde sunt decreta hæc excerpta.

Taylerus: Non est credibile, pontificem Rom. locum ac sententiam tam insignis concilij præterire silentio, quæ præsertim tantam ferret autoritatem & pondus suo confirmando proposito, uoluisse.

Cancell: Gratianus nihil aliud quàm centonum confarcinator fuit: tuq; modo decunq; conflans quæ poteris, res uarias hinc inde confarcinas, quas quoquo modo errori tuo fulciendo accommodas.

Taylerus: Miror (mi Domine) eum uirum, qui uelut antesignanus papistæ ecclesiæ, principem ferè locum apud uos obtineat, confarcinatorem tantum uideri tibi.

Cancell: Imò te confarcinatorem appello. sed ut breuiter rem finiamus: dic modò, an nobiscum ad ecclesiam rursus catholicā rediturus sis, nec ne? moxq; inter hæc uerba sese in pedes erigit Cancellarius.

Taylerus: Equidem nunquam statui, diuina fretus gratia, à Christi ecclesiâ desciscere. Post hæc rogabam saltem illud, ut amiculis quibusdam meis liceret in carcerem ad me accedere.

Cancell: Iudicium de te intra septem hos dies statuatur. itaq; dimissus inde, in carcerem iterum à custode ducor.

Rolandi Tayleri, iuris Cæsarei doctoris, de sue condemnationis causa, declaratio.

Coniugium sacerdotum.

Duo potissimum accusationis ac cōdemnationis meæ capita fuisse, quam obrem pro heretico sim adiudicatus. primum, ob sacerdotalis coniugij defensionem, quod mihi quidem adeò illegitimum illicitumq; nō uidetur, ut heresim etiam manifestariam dicere non dubitem, si quis cōtrā niti studeat. Propterea quod error sit contra confessam Dei scripturam uim faciēs & manifeste repugnans. Quapropter Vintoniensem eiusq; conciliabuli reliquos merito pro hæreticis habeam, ac dixerim, qui me ob eius rei defensionem cōdemnarunt. Præsertim quum non ignorent, diuini Pauli in suis ad Timotheū atq; ad Titum literis, adeò non interdiceret sacerdotibus, diaconis & episcopis, ius contrahendi matrimonij, ut doctrinā cōtrariam dæmoniorū appellet, eorum qui uelint prohibere. Quid quod idem quoq; Apostolus nō eo solum loco coniugij libertatem sua stabilit autoritate, sed & ceteros quosq; fideles Christi nostris ubiq; idē docere monet, ne populus Christianus istiusmodi in rebus in seductionem abripiatur. Atq; ut nō ignorant isti Pauli mentem: ita & satis intelligunt, nisi nihil omnino intelligant, Dei ipsius mandato publici coniugij facultatem nemini ademptam, sed permissam omnibus, sese alioqui non cōtinentibus: idq; in paradiso etiam, ante contractā peccati labem, atq; inter nobilissimas adeò ipsius creaturas. Quod si igitur non solum Apostolorum & prophetarum, sed ore ipsius Dei ita edictū, & consilio uisum est, nō esse bonum, hominem sine adiutorio esse solum: uideant isti, nec sanè ignorare possunt, quo

quo spiritu agatur ij qui matrimonium, quod nulli negauit Deus, non concedant omnibus, etiam ubi nulla alioqui subest peculiaris doni causa, quæ publicam Dei legem & permissionem debeat excludere: quumq; ipsi toties à Deo inculcatum ac repetitum legant Genes. 1. Crescite & multiplicamini. Sciunt præterea atq; intelligunt, quemadmodum Abraham uir sanctissimus, sanctissimam, atq; eadem sterilem uxorem suam Sarah, secum unam in terram Canaan abduxerit, deserta patria, posthabitis amicis, notis & propinquis omnibus. Neque enim tam propinquus est quisquam alteri, quam sibi est sua cuiusque uxor: id est, propria ipsius caro. Quorum mutua copula, quam sacra res sit apud Deum, uel hinc liquere potest, quum nulla re uerius aut uiuidius sacramentum nobis commendetur sanctissime illius coniunctionis quæ est inter Christum & sponsum eius. Norunt deinde ac intelligunt, quam insigni epitheto, uice elogij, matrimonium nobilitari Paulus, qui honorabile nominauit: idq; non certis aut plerisque, sed omnibus sine exceptione hominibus, quorum uisus ac necessitas huius beneficij eget remedio. Iam si quid omnino peccati inesset, aut inhonesti in re coniugali, id opinor in thoro ipso geniali maxime cerneretur: sed & huc ipsum immaculatum appellat Apostolus. Sciunt neq; Abrahamo, Isaac, Iacobo, Moysi, Dauidi obstitisse quicquam, quod uxores domum duxissent, quominus ad sancta Dei ipsius colloquia admitteretur. Sciunt Christum nasci ex matre uirgine quidem uoluisse, sed non prius tamen quam præcedente contra simul & Augustino, nullum esse uotum tantarum uirum, ut ualere contra coniugium debeat, uel contrahendum uel dirimendum. Nec fallit præterea illos, quid Ambrosio hac de re uideatur: quippe qui non præcepta, sed consilium dari ad seruandam uirginitatem oportere censeat. Tenet item & sciunt, quemadmodum Christus, cum matre & apostolis castissimis inuitatus ad nuptias, uenire haud sit dedignatus: nec præsentia solum sua, sed & primitijs miraculo rum eadem consecrarit. Postremo nec dubitant certa firmaq; hæc esse omnia, quæ hic à me referuntur. Possem & illud demonstrare, papistas nec decretales suos ipsorum canones hac in parte obseruare: sed conscientiam habent cauterio notatam uidelicet. Det illis Dominus (si sic uideatur uoluntati ipsius) ut per poenitentiam aliquando resipiscant, atq; ad mentem redeant saniores: Amen.

Altera deinde causa, quæ pro hæretico condemnatur, ea est, quod sacramentum corporis & sanguinis, corpus esse & sanguinem Christi ita confiteatur, ut natura nihilominus panis atq; uini incommutatae maneat. Doctrinam uero transubstantiationis & concomitantia, quæ papistæ post consecrata uerba, sacramentarium panem ilico in ueri corporis Christi hypostasim permutari docent: ibiq; Christum ipsum Dei filium, & ex uirgine natum, ea quæ est natura, non solum à nobis adorari, sed offerri etiam Deo patri pro uiuis & mortuis: futilem esse, errore & nugis plenam. De hac materia haud multa inter nos intercesserunt: uerum continuo ut doctrinam hanc papisticam, uel impiam potius idololatricam, blasphemiam ac hæresin reiici, pro hæretico condemnatus sum. Præter hæc, & de alijs quibusdā articulis actum est: ueluti de pontificis principatu, quem respondi Antichristum esse, papismum, antichristianismum. Doctrinam quæ in sacris continetur Biblijs, abunde per se satis esse ad salutem communi strandam, atq; porro ad omnes Christianæ religionis partes absoluendas. Iussurandum item aduersus Papæ primatum, à nobis Anglis susceptum, legitimum iuris fuisse: simulq; iuramentum illud Regi aut reginæ prestitum, de ipsorum eminentia agnoscenda ac recipienda, testante maxime in hunc modum Chrysolasto, qui ait: Apostolos, euangelistas, cæterosq; ubicunq; locorum mortales, & semper fuisse, & esse oportere subiectos tum corpore, tum facultatibus, regie tanquam primariæ autoritati, cui uidelicet à Deo traditus sit potestatis

hh ij gladius,

Lib. 1. epist. 11.
distinct. 27.
cap. quidam.

gladius, tanquā Dei uicarias uices in suo quisque regno gerant. Admonebam episcopos, ac horatus sum sedulo ad poenitentiam: quippe qui regnum à Christo ad Antichristum, à luce ad tenebras, à ueritate ad uanitatem pessundissent. Habes hic summam postremi examinis mei, & cōdemnationis. Ora pro me, uicissim pro te deprecaturus. Est Deo gratia: ab eo tempore quo condemnatus sum, haud quicquam commouet animum meum moriendi necessitas. Domini in omnibus fiat uoluntas. Si quid à ueritate suscepta defecero, uerendum ne qua alia mors mihi expectanda, quam iudici cōtigit Alisio. Sed Deo, ut par est, gratias ex intimo habeo pectore. subducta est mihi omnis ratio, spesque omnes in firma illa petra iam diu fixi, nihil diffidēs misericordię Dei mei, quin quod cœpit in me, idem sit perfecturus in finem, tum in me, tum & in alijs. Ei gloria & perennis gratia, per Christum unicum solidumque per omnia seruatorem nostrum: Amen.

*Testamentum Doctoris Taleri paulo ante
mortem conditum.*

Vxori meæ & liberis. Dominus uos mihi dedit: nunc Dominus me à uobis, uosque à me abstulit. sic uisum est in conspectu eius: sit nomen Domini benedictū. Credo ac scio, beatos esse qui moriuntur in Domino. Illi capitis etiam nostri numerati sunt capilli, quin nec passeruli prouidentia eius prætereunt. Semper hæcenus benignitatē sum illius expertus, mihi multo etiam propensorem quā uel patris uel matris. Vestra igitur omnis in illum translata pendeat fiducia, freti non uobis, sed unico seruatore nostro Christo eius, in eum credite, confidite, colite, timete, obtemperate, petite ab eo, siquidem ipse promisit opem. Ne putetis me mori: Non enim moriar, sed uiuam in illo iugiter. Equidem uos nunc præcedo, ueluti que uiam prægusto, tandem aliquando secuturus, ad sempiterna illa cœli brachia, felicitatemque pro uobis precio emptam immenso. Præcedo inquam, ad reliquos meos quos præmisi filios, Susanam, Georgium, Helenam, Rupertum, & Zachariam. Vos commēdaui commendandoque altissimo.

Vobis autem reliquis testor amicis meis, ac quotquot denique mearum auditores fuistis concionum, me hinc tranquilla ac integra discedere conscientia, quod sanè ad doctrinę meæ causam attineat. Quo nomine cōmunes mecum gratias Deo agatis uelim, ac rogo. Pro portione enim talenti mei, nihil uos docui aliud, quā quod ipse edoctus sum è sacro Dei uerbo, ac scriptura Bibliorum canonica. Quapropter si uel angelus è cœlo aliud uobis attulerit euangelium, terque quaterque sit anathema. Cauete uos, rogo per Dominum, ne quid declinetis à Domino, aut uerbo fidei illius: ne fortè declinet ille à uobis, uosque pereatis in æuum. Cauete papismum, qui licet laruam quandam obtendat unitatis, est tamen re quidem ipsa unitas hæc nihil aliud quā uanitas antichristianismi, expers ueræ Christi fidei & ueritatis. Quoniamque semel illuminati estis cognitione ipsius spirituali, cauete ne peccetis in spiritum eius sacrum, in quo uos Angli omnes uocati estis ad cognitionem Dei. Deus autem omnis gratiæ & cōsolationis, aspiret ac multiplicet in uobis bonū sanctumque eius spiritum, cum omni sapientia spirituali, cumque contemptu seculi huius, & rerum cœlestium desiderio: quo magis magisque indies concalescentes, ac nauseantes fluxas huius mundi sordes, ueram aliquādo felicitatem illam toto pectore anheletis, quæ in Christi sanctorumque eius contubernio sita est: quo uos perducatur idem Dominus noster, & sanctificator omnium, solus aduocatus, uita, iustitia, & redemptio nostra, Iesus Christus: Amen. Orate, orate.

Rolandus Taylerus, decedens ab hac præsentī uita, non sine certa & indubitata

dubitata spe futura potiunda. Gratias ago aeterno patri, per Dominū nostrū Iesum Christum: Amen. Valetē charissimī in Domino amici, qui nos in beato illo immortalitatis regno coniungat pariter, ad dextram seruatoris nostri Iesu Christi: Amen. Februarij 5, Anno 1555.

Haud multis interea diebus, quibus hæc acta sunt, egregius Christi Martyr, per quosdam, quibus id datum negotij est, reginæ satellites, Londino Hadleiam (quod oppidum Suffolciæ est, propriaq; ipsius parochia) ad supplicium abripitur. Per totum iter ingens erat lætitia, doxologiæ, psalmorumq; cantiones. Hi quibus negotij mandabat procuratio, summa, quantum queunt, luce ex inopinato ad locum incendio decretū eum perducunt, turbæ uidelicet submetuentes confluxum. Quò simulatq; peruentū est, atq; ex equo descensum, Taylerus multitudinem ibi circumfusam (aderat enim non mediocris) alacritate conspicatus uultu, cœpit in hunc eos affari modum: quòd sicut diuina prouidentia antehac pastor inter eos diuinæq; doctrine minister diu multumq; uersatus esset: ita nunc eadem prouidentia adesset, morte ac sanguine, doctrinæ, qua eos in Domino imbuisset, fidem ac rectitudinem cōfirmaturus. Quumq; pergeret ille pluribus populum ad cōsimilem inhortari constantiam, præfatus prouinciæ qui ei præfuit officio, intercepto loquentis sermone, iubebat promissi sui ut esset memor, de seruando silentio. At enim, inquit ille, iam D. prefecte perfeci quæ uolui: moxq; exuēs se uestibus, corpus magna cum tranquillitate lictoribus præbuit. Quumq; populus ardenti acclamatione instaret sedulo, ac rogaret ut lætus fortisq; esset in Domino, Pastorem eum subinde appellans bonum, qui uitam suam pro ouiculis impenderet: ille ita in ignem positus, obdormiuit in Domino.

D. ROBERTVS FERRARIUS, S. DAVIDIS EPI
scopus, Martyrio ob salutarem Euangelij doctrinam & professionem affectus, atq;
inter suos exultus, Anno 1555. Februarij 22.

Proximis in hoc beatorum Martyrū numero Episcopus, post Ioannem Hoperum Glocestrensem, occurrit Robertus Ferrarius, S. Davidis apud Vuallos Antistes, opera & fauore illustrissimi ducis & protectoris D. Somerseti, eo insignitus munere. Quem ego bis penē Martyrem dixerim, non solum ob ea quæ sub Maria Regina ingenti constantia pertulit, ad mortem usque, & sanguinis pro euangelio profusionem: sed ob alias etiā iniurias molestiasq; quibus Edouardi temporibus, defuncto iam Somerseto, indignè impetitus est adamantinus hic planeq; ferreus Ferrarius. Huius autem perturbationis quæ causa materiaq; fuerit, nondum certò expiscari licuit: nisi quòd ita mihi à quodam eius agnato relatum sit, fuisse apud eum in ecclesiæ illius gubernatione, Constantinum quendam, qui ob repulsam nescio quā, fortassis ob pensionem ecclesiæ illius præbendam indocto cuidam denegatam, offensus illi non parum credebatur. Verum siue ob hoc, siue alia quacumq; de causa Constantinus hic, siue odio ipsius aliquo, siue ab alijs subornatus (de incertis enim nihil habeo qd affirmare liceat, uel quòd suspicari libeat, nisi in partē candidiorem) nō multo post, ut narrabat propinquus iste (nihil enim præter auditū habeo) episcopo negociū facessit, actionem illi intendens in foro iudiciario, contra legē quā nostri, nescio unde petito uocabulo, præminere uulgo appellat. Caput accusationis erat partim de præbendis quibusdam suę ecclesię penes se aliquandiu retentis, quoad idoneos uiros, in quos collocaret, reperire posset: partim de fundis, rebusq; agrarijs, & possessionibus, quas episcopus contrafas & leges publicas sibi coemisse dicebat. Est enim hoc legibus eius patrię

h h in interd.

interdictum uiris ecclesiasticis, ne in secularibus negotiis huiusmodi se intermiscant. Quanquam longè ille ab emendi cupiditate studioq; semper absuit. Sed ita res habuit. Erat ei fortè uicinus uir quidam generosus, qui eris inopia terras fundosq; quos habebat in patrimonio, uænum prostitueret. Ferrarius hominis sortem cōmiseratus, potius quàm eò adigeretur, pactus cum eo est, ut quamuis non ualde ipse abundaret, tamen in presentem necessitatem quantum ei pecuniæ sat foret, mutuò ab se sumeret: ea lege, ut ipse uicissim agri portionem nonnullam, quæ hanc æquaret pecuniā, tanquam pro arra deponeret: post resumpturus iterum, ubi demum persoluta esset summa quæ debebatur, ita nimirum prospiciens, ut neque sibi fraudi foret pecunia uicino præstita: simul & alterius eo pacto tum hæreditati, tum egestati consuleretur. Nec dubium, quin episcopus, uir tam pius & grauis, singulari officio id fecerit, generoso gratificaturus magis, quàm ex eo captans lucrum. At ille nihilominus quum res suas distrahere haberet in animo, ad episcopum accessit primum: deinde quum ipse nollet, ad alterum se emptorem contulit uirum generosum, sed qui infesto semper ac inimico animo in Ferrarium fuisset. Episcopus ea intellecta re, simul & animo perpendens, quātum incommodi molestiaq; hinc sibi nasceretur, ex uicino incommodo, præsertim si terras sibi tam prope adiacētes semel occuparet: cōmercatur ipse fundū, ita tamen, ut fas ac ius esset alteri, eodem precio redimendi res suas, si quando libēret: uel ut ipse potius agros illos retineret sibi, adnumerata modò ei annuaria pecunia ad certā summā debiti illius nomine, quo ei obstringebatur. Obiectum est ei præterea, de primi anni prouentibus ad fiscum regis non persolutis. Constat enim, Northumbrium Ducem iniquo in eum animo & sinistro fuisse: fortè ob fauorem Ducis Somerseti, cuius munere Ferrarius hic erat, in ea gubernatione alitutus: eoq; omnibus studebat modis functionem ei ereptam, in suæ factionis alique quem deriuare. His itaq; implicitis turbis, atque exercitiis probationibus, iuxta pius ac grauis episcopus, auulsus ab ecclesia sua, integrum penè biennium in custodia ac carceribus Londini, Edouardi adhuc temporibus consummit. At quanto melius homines isti tempus atq; operam suam sub euangelio collocassent, quicumq; huius autores turbæ extiterunt, si neglectis priuatis defensionculis, compressisq; affectibus, episcopum hunc domi potius rem domesticam grauitè administrantem, ope officioq; suo in ecclesia gubernanda fuissent prosequuti. Nūc dum priuatum odium quoquo modo ulcisci parant, dumq; friuolis eum litibus circundant, non tam illi incommodant, quàm ecclesiam Domini lædunt grauitè: quam episcopo suo tam diu defraudant, & fructu uerbi diuini spoliāt: deinde prauæ cōtentionis exemplo cæteras quoq; oblædunt ecclesias: postremò in hoc persecutionis incendium imprudentes eum præcipitant. Nam interea dum in carcere Fletiano captiuus tenebatur, subeunte Mariana persecutione, Ferrarius hic primus omnium, aut inter primos, periculo exponebatur. Dumq; ceteri undiq; boni episcopi ad carceres & uincula conquirebantur, hunc carcer ipse manibus aduersariorum sine ulla conquisitione exhibuit.

Audistis nunc de æumnis optimi & integerrimi præsulis, ab Euangelicis aduersarijs indignè ac immeritò ei irrogatis. Quanquam ne hic quidem satis omnia assequi plene licuit. Restabat nunc de ijs quæ à papistis aduersarijs perpassus sit, de iudicio, actione, condemnatiōe atque supplicio illius itidem texenda historia: sed hic minus etiā scire adhuc licuit, nisi quòd ē carcere post Hoperum eductus ad quæstiones, ubi à uerī defensione ac constantia dimoueri non posset, eiusdem cum Hoperō condemnationis sententiam subierit: et duodecimo post eum die in Vuallā productus, in urbe Carmarden, ubi episcopū egerat, lōgo & cruciabili incēdio cōsumptus sit, ex ea quidē occasione, non

non solum quod satis uehemens ignis copia non circumdabatur, sed eo maxime, quod in ea quidem Angliæ parte lignorum destituti materia, glebularum fumo, quibus ex uliginoso pinguique solo erutis, loco lignorum utuntur, pariter, multoque cum cruciatu sanctum Christi martyrem & constantem episcopum excarnificarunt. Erat Ferrarius hic statura mediocriter procera, corpore robusto, colore subnigro: dictis autem & factis, ut quisquã ferè alius, & constans & firmus, moribus grauissimis, ut censorium quasi uirum, aut Catonem aliquem Christianum non immerito dixeris. Tum præter cæteras uirtutes, unum habebat rarum et singulare, adeoque cum paucis sibi commune theologis, ut solus ferè in hac laudis parte numerari ac celebrari potuerit, quod nimirum utriusque testamenti locos singulos, sententiã & capita ita tenuerit memoriter atque innumerato, ut nihil esset in uniuerso scripturæ corpore, quod non ad unguem citraque librum recitaret. Exustus est hic S. Dauidis Episcopus, ac inuictus Christi martyr, in urbe Carmarden.

Anno 1555. Februarij 22.

THOMAS TOMKINVS.

Fuit igitur mensis hic Februarius, ita, ut narratum est, quinque clarissimorum ecclesiastarum & duorum episcoporum martyrio insignis. Nec minus etiam celebris proximus insequitur mensis Martius, funere & cæde octo constantissimorum Christianæ doctrinæ testium. Inter quos primum obtrinet locum, Thomas Tomkinus, ciuis Londinensis, opificio textor. Erant autem haec tenus superiores illi, quos dico, omnes à Vuintoniensi Stephano Gardinero, qui tum summi Cancellarij munus administrabat, condemnati: post autem, tandem, ut uidetur, laboris & molestiæ, cæteros quosque ad episcopum Londinensem, Edmundum Bonerum, condemnandos reiecit: ut infra, uolente Domino, audiamus. Atque de Vuintoniensi iam antè diximus in historia Rogeriana quedam. Quoniam posthac crebro eius incidet mentio, qui nihil aliud erat penè quam ueter, tum de prodigiosa eius in sanguine fundendo immanitate, ad quam re solùm à natura productus uidebat, postulare quidẽ huiusce loci opportunitas commentari aliquid. Sed quia historiam, non inuectiuas scribimus, relinquitur eũ suo iudici: quum præsertim Martyres ipsi præsentis, quos cõdemnamus, satis sint hac muneris parte defuncti, ut infra audiemus. Nunc ad Tomky igitur ad Bonerũ hic, quem dico, textor, inter ceteros omnes martyres, qui ingenti numero postea sunt cõsecuti, hoc unũ habebat in facis, ut primus omnium episcopi huius Londinensis impetus ac rabiẽ exciperet. Nec minus sanè ille, sumpto hinc persequendi exordio, præclarũ suũ seuitig in hoc uiro specimẽ dedidit, ad cõtemplandũ. Tomkynus enim etsi illiteratus fuit, erat tamẽ doctior quam ut ab illo reuinci potuerit: tum ueri etiam amãtior, & tenacior, quam ut falsis improbatas erroribus cedere uoluerit. Quum itaque nullis ille rationibus neque modis posset à professionis, quam tuebatur, rectitudine propelli, episcopus nouo sed crudeli usus artificio, rem aliter statuit aggredi: ut quum argumentis eum docere non posset, mortis tamẽ præsentatione quadã & horrore cõsterneret. Porro enim regis ueterẽ nobis imaginẽ quodãmodo referens, iussit in mediũ adferri ardentis lucernæ faculam. Quod ubi à famulis expeditẽ est factũ: Euge, inquit, perditissimẽ nebulo, si tibi res tam lepida uidetur ignis peripeti cruciatus, faciã in flãmã hac præsentias primũ, quid sit exuri: deinde muta bis, si sapias sententiã: simulque dexterã inijci in ardentẽ flammã præcepit, ratus ita fore, ut doloris absterritus uehementia, desisteret à doctrinæ susceptæ defensione. At ille cõtra animi nixus magnitudine, maioribusque intus flagrans ardoribus, adq̃ illã cõtemplat inuisionẽ, sustulit atque eduxit, ut minus sit posthac quur iam

Anno 1555.

Mar. 1.

Bonerus. uir andeleus

Dextra Tomky
iniustulata

iam Scauolæ illius Romani miremur fortitudinem. Vtinam perinde & alter Hetrusci tyranni exemplo responderet. Siquidem ille Scauolæ semivictus, siue contentus pœnis, siue uirtute uictus, siue abactus metu, hominem ad suos remisit incolumē. Quum hic incendiarius nō hæcenus manu inflammata contentus, haud quieuit prius, quoad totum deinde hominem ad fauillas usq; absumpserit, Londini in circo Smythildiano, Anno 1555, die Martij 5.

THOMAS HYGBÆVS, THOMAS CAU-

sonus, nobiles, pro euangelio constanter exusti.

Anno 1555.
Mar. 25.

QUum nulla ferè hæcenus fuerit Angliæ pars aut diocesis, quarum tam multe, tamq; latè in eo regno patèt, prorsus ab hac persecutione Mariæ (si pauculas duntaxat excipiamus) intacta atq; immunis: nū inter cæteras illas nulla, meo quidè iudicio, piorū martyrum feracior, quàm una Essexia, huicq; adiuncta Cantiana. Vnde cum alij complures hoc eodem mēse, de quibus postea referetur, tum inter hos duo in primis insignes, atque è generosa prosapia nobiles prodierunt, alter Thomas Hygbæus, alter Thomas Causonus nomine: hic ætate aliquanto prouectior, uterq; lauta fortuna, & re florenti, sed pietate longè florentiores. Hi igitur, quum in tanto uirtutis & religionis fulgore, diu latere obscuri, in tanta temporum obscuritate, tenebrisq; nō potuere, proditi tandem nescio qua occasione, & comprehensi, præfectis Colcestriæ in custodia committuntur. Erat unà cum ijs famulus Thomæ Causoni, hero suo in hac quidem Christianæ pietatis laude nihilo inferior. Huic porro administrandæ prouinciæ præfuit episcopus Londinensis, Bonerus, qui tum propter eorum nobilitatem, & popularē fauorem, quod magni essent apud suos nominis, ne qui ciceretur in populo tumultus, aduenit ipse, nō sine idonea præsidiorū manu. Aderat pariter inter ceteros Feknamus, qui mox paulo monasterij Vuestmonasteriensis abbas est coopatus: nempe quo uel calliditate persuadendi, uel familiaritate, qua apud Causonum aliquando pollebat, plusculum apud eum efficeret. Qua in re neuter suis defuit partibus: ille in persuadendo, hic in resistēdo. Sed uicit illius importunitatem huius probitas, maiorq; alter in fide retinenda, quàm alter in facienda fuit. Tentatum & à cæteris sedulo, quicquid lenocinijs, minis, promissis, blāditijs perfici à quoquam posset. Demum ubi nihil profectum est, huc tandem descenditur, ut spacium salutem sibi aliquantum concedi ad deliberandum peterent. Quæ res haud mediocrem sanè pijs formidinem attulit, subuerentibus, ne quid interea accideret, unde uel fracta tandem eorum firmitudo, uel dolo delusa infirmitas humana, ut homines omnes sumus, succumberet. Verum tantum abfuit, ut hæc industria quicquam heroicæ eorum constantiæ detraherent, ut etiā non paulo plus adiecisse robōris uideantur.

Thomas Causo-
nus, Thomas
Hygbæus, Gul-
Hunterus,
Stephanus Kny-
ghtus, Guliel-
Pygottus, Ioan-
Laurentius.

Exacto enim deliberationis spacio, rogati an idem animus, eademq; maneret sententiā, fidem suam ac doctrinam tali muniebāt testimonio, de scripto insuper edita confessione, ut repullis maiori pudore aduersarijs, suis non paulo plus inde fiduciæ accresceret: usq; adeo, ut episcopus haud diutius illic eos commorari permisos, Londinum hinc secū discedens omnes abduceret, simulq; cum his alios item nonnullos, qui tum in uinculis per idem tempus capti uinebantur. Redit itaq; hoc pacto in urbem episcopus, uelut pro triumphali curru pios istos secum ducens: quos custodiæ durissimæ mandans, per uarios suæ fecis symmistas sollicitat, ut mutata sententia redeant ad unitatem fidei. Tandem ubi multa conando, post multos menses ne quicquam effectum esset, supplicij demum decreta sententia, ignibus adiudicatur, Thomas Causonus, Thomas Hygbæus, Gulielmus Hunterus, Stephanus Knyghtus, Gulielmus Pygottus textor, Ioannes Laurentius minister, Qui omnes demum lata condemnationis

demnationis sententia, mense Martio, datoq; per magistratum edicto ad nobiles eius provinciae universos, ut praesto sint ad opem, si opus sit, ferendam, in Essexiam sunt deducti, cunctiq; distractim alij alijs in locis ambusti. Causonius summo mane Rayleae Martij 25. Guliel. Pygotus Brayntriae, Mart. 27. Thohygbaeus Horndonij, Mart. 25. Hunterus Buruuodi, Mart. 15. Steph. Knygh-
tus Ianio Mauldenae, Mart. 28. Ioan. Laurētius minister Colcestriae, Mart. 28.

Precatio Stephani Knyghii Ianionis Mauldoniae exusti
Anno 1555, Martij 28.

Domine Iesu Chrifte, cuius unius amore vitam hanc & lubens pono, prius habens tristissimum hoc crucis impositae supplicium, rerumq; omnium iacturam sustinere, quam sacrosanctum nomen tuum blasphemantibus & praecpta reiectibus assentiri: uides o Domine, quod ubi uiuere mihi in mundo liceret, si relicto uero cultu nominis tui, me hosti tuo manciparem: tamen potius eligerim hos corporis cruciatus, uitaeq; damnum subire: cetera omnia pro nugis & reiectamentis ducens, ut te mihi lucrifaciam. Quae mors adeo mihi grauis non est, & dulcior sit super milia auri & argenti. Eum quippe in periculis hoc erga te amorem impressit tua charitas, ut quemadmodum ceruus longa fatigatione sitibundus ad aquarum fontes desiderat, non aliter animu-
la haec ad te tota anhelet. Adsit, Domine, paracletica spiritus tui gratia, qua muniente, lutea corporis huius imbecillitas suffulciatur, alioqui omni prorsus robore destituta. Vides, o Domine, ut pulvis sim, per meipsum inhabilis ad omne quod bonum est. Itaq; (o Domine) quemadmodum pro solita tua in me pietate uoluisti me dignum esse inter electos tuos, hoc epulo & calice quem bibiturus sum: ita omnipotens dextra tua me confirmet aduersus elementum hoc, quod ut horrendum & terribile quidem in speciem uidetur, ita iussu tuo tanquam obediens minister animo meo dulcis & tolerabilis reddatur: quo sic sancti spiritus tui robore armatus, per acerbiter huius ignis infernum uinum recipiar, atq; iuxta promissionem tuam exuto mortali hoc immortalis fiam, ac pro corruptibili incorruptus tecum uiuam. Velis, misericors pater, holocaustoma hoc tibi acceptum esse, non adeo sacrificij ipsius causa, sed Christi unigeniti tui, mei seruatoris nomine. Cuius ob causam promptissimo animo hoc quicquid est sacrificij tibi offero. Remissa uelis, te quaeso, delicta mea omnia: sicut & ego ultro condono quibuscunq; in me peccantibus. Chara seruator, expande super me alas tuas: o summe spiritus, cuius instinctu huc adueni, transfer me in uitam aeternam. O Domine, in manus tuas commendo animam & spiritum meum.

DE GVLIELMO HVNTERO, DEQVE

*parentibus eius, spectaculum memorabile, dignumq;
observatione exemplum.*

EX his quos modo recensuimus, Guliel. Hunterus admodum iuuenis fuit, Anno 1555. Mar. 15.
sed optimis natus parentibus: a quibus non tam ad pietatem institutus, quam ad mortem etiam confirmatus fuerat, nouo quidem, sed praclaro sane dignoq; omnium parentum admiratione, exemplo. In quo operae precium fuit, naturam contemplari a pietate uictam. Discant & hinc parentes, quid non in liberis solum, sed etiam in seipsis praestandum sit, si quando usus ueniat, ut pietas contra naturam officium flagitet Christianum. Ingens res est natura, fateor, & propemodum inuicta. Atq; inter naturae omnes affectus, quid tam alte insidet paternae menti, quam liberorum charitas & indulgentia: hoc est, tua ipsius uiscera: a qua multos superari quotidie ac infinitos cernimus: qui uero superent, uix sane per paucos, uel nullos potius. Quo magis istorum parentum exi-
miam

Spectabilis in
parentibus pie-
tas, & religio.

miam & singularem pietatem hoc loco nequaquam mihi prætereunda duxi, qui ubi filium suum duci uiderent, non lamentis prosequi, nō uerbis à pio instituto retrahere, nec sortem cōmiserari, sed posthabita omni priuata <sup>philosophi-
yia,</sup> obliti nature, obliti quodammodo & sui, nec peruulgatam hodie patrum indulgentiam, sed sanctæ illius apud Machabæos matris exemplum secuti, quantum poterant filium ad animabant suum, miraq; gestientes lætitia incitabant ad fortiter progrediendum, adeo ut quum mors iam esset subeunda, propinato illi poculo utriq; illi applauderent, confirmarentq; in Domino. Hic uero haud satis liquet dicere, filij ne uirtutem magis, an parentum deprædicent. Mortuus enim ille cum magna constantia, recitatoq; inter moriendum Psalm. 34, palmam indubie felicitis martyrij consequutus est. Sed nec in illi minor mihi uidetur constantia, nec minus fortasse martyres hi in filij martyrio existimandi. Siquidem ille præbito ad lanienam corpore, magna cum laude licetorem uicit, tormenta ac tyrannos superauit: sed nec isti minori cum laude naturam expugnarunt suam, nec minus fortem animum Domino præstiterunt: tum nec leuiores etiam hi forsan intus, quam ille foris, tormenta experiti sunt. Aestuans ille in medijs ardoribus non sine cruciatu uitam sibi eripit: quin nec illi minori cruciatu filium cruciari, sibiq; eripi passi sunt. Sed uicit utrinq; cruciatus spiritus uigor, pietatis ardor, charitas Christi. Quo fit ut filij laudem sine parentum pari elogio neutiquam commemorandam existimarim. Vt enim ille pro Euangelio moriens firmum ac luculentum confirmandæ doctrinæ euangelicæ testimonium reliquit in ecclesia: ita & illi ad uitam confirmandam euangelicam speciosum sanè cum primis exemplum aperuerunt omnibus.

Ioan. Laurentius
Lexdonie mini-
ster.

Ioannes Laurentius minister Lexdoniæ fuit. Is molestia oppressus & grauitate catenarum, tum diuturnitate custodiæ ager pedibus, & ualitudine infirmus, cogeatur sella sustineri: sed pectore animiq; uiribus simul & lingua ualentissimus, eximium athletam in palestra Domini præstitit, Colcestriæ magna fide depugnans, moriensq; pro euangelio, eiusdem mensis die 25. Præter hos insuper exusti sunt eodem mense duo alij, Rauulinus Vuhyghtus Cardiffi, die. 27 Gulielmus Digelus, Dauburiæ die 28.

Vuhyghtus.
Digelus.

Exemplar fidei & confessionis, quam apud episcopum Londinensem in basilica S. Pauli, Londini exhibuerunt duo è nobilitate martyres, Thomas Causonus, & Thomas Hygbaus, quam & sanguine deinde suo confirmauerunt, Mart. 25, anno 1555.

Principio credimus, & profitemur, nos renunciare satanæ cum pompis, cūq; operibus eius: mundo deinde & carni cum sua similiter uanitate, & concupiscentijs noxijs, sicut olim salutifero lauacro regeneriti recepimus.

Credimus ex professo insuper, necessario nos astringi, atq; obligari, ut sacrosanctam Dei omnipotentis legem ac præcepta inuiolabiter, quoad licet, omniq; obseruemus studio, & ambulemus in eis cunctis diebus uitæ nostræ.

Credimus quæcunq; in symbolo continentur fidei Christianæ capita.

Item, quod in oratione Dominica abunde continentur, quæcunq; usus siue corporis, siue animi postulat. ex qua insuper docemur oratione, petitiones nostras nusquam nisi ad Deum duntaxat unicum, nequaquam ad diuos, aut angelos, dirigendas esse.

Ecclesia una.

Agnoscamus ecclesiam unam catholicam, sanctorum communionem, inædificatam super fundamentum Apostolorum & prophetarum, ipso angulari lapide Christo Iesu: qui se, uitæq; pro ea exposuit, ut eam sibi gloriosam redderet, sineq; ruga in conspectu ipsius.

Quamquam uero hanc ipsam ecclesiam quantumuis gloriosam, sua tamen natura

natura infirmam esse fateamur, peccatisq; obnoxiam. unde necesse habeat illud ex oratione Dominica subinde auribus acclamare Dei: Et remitte nobis debita nostra: tametsi peccata hæc ei non imputantur propter Christum, qui per seipsum abluvit eam, sanctamq; in conspectu eius ac illibatam statuit, ut ait Paulus: extra quem non est seruator, iuxta prophetas: nec aliud nomen sub celo hominibus datum (testante Petro) in quo oporteat nos saluos fieri.

Ecclesia nō iustificata, sed iustificata.

Et uerò, ut unicus est ille seruator noster, ita & mediatorem esse unicū statuimus. Sic enim ab Apostolo audimus: Vnus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Quā igitur nullus sit præterea in quem cōueniūt hæc nomina, Deus & homo, neminem proinde mediatorē præter hūc solum agnoscimus, Iesum Christum.

Mediator unus Christus, non alius.

Credimus ecclesiam hanc persecutionibus sæpe in hoc mundo succumbere, prænunciante ita Domino ipso: Sicut, inquit, me persecuti fuerunt, ita & uos persequentur. neq; enim maior est præceptore discipulus. Neq; enim solum datum est nobis ut credamus in Christum, sed etiam pro eo perpetiamur. Atq; ut idē testis est Apostolus, omnes qui student piē in Christo uiuere, persecutione afficientur.

Ecclesia persecutioni obnoxia.

Item, quod eadem hæc ecclesia sincerè atq; incorruptè uerbum Dei proponit, nihil addens, uel detrahens quicquam: tum & sacramenta pari quoq; sinceritate administrat, ad purissimam uidelicet primordialis ecclesiæ disciplinam.

Ecclesia solo Dei uerbo gubernata.

Quod eadem porro ecclesia omnibus ex æquo permittat scripturæ legē discutiendi, ad quam uniuersos pariter inuitat Christus: Scripturas, inquit, Actis, quemadmodum prædicante Paulo, multitudo quotidie cū scripturis cōferebat, uerane essent quæ dicerentur, exploratura. Propheta deinde quosq; hortatur, ut sapienter cumq; intellectu deprecantur. Nam alioquin quo pacto imperitorum uulgi accinet Amen, si modò earum rerum quibus respondet, intellectu uacet: Et quid tandem rerum omnium peræque necessarium omnibus, ac uera fides? Quæ, attestante Paulo, ex auditu fit, auditus uerò per uerbum Dei.

Scripturæ lectio cū scriptis ex æquo promiscua.

Credimus insuper ac contestamur, colendum esse Deum non nisi ex clara & simplici uerbi ipsius præscriptione: nequaquam ex iudicio hominū, & com-
mentarijs humanæ rationis decretis: quippe quæ palam etiam Dominus ipse in Euāgelio reijcit ac redarguit, adducto ex prophetis testimonio: Frustra, inquit, me colunt, docētes mandata & præcepta hominū. Quid quod Deum quoq; ipsum audimus apud prophetam ita præcipientem: ne uidelicet in maiorum uestigijs decretisq; ambulemus, uerum in ipsius simpliciter præceptis insistamus, neq; addentes de nostro quicquam, nec inde auferentes. Præterea ubi à Christo iubemur patrē ac matrem relinquere, ipsumq; sequi: facile hinc perspicuum fit, maiorum nostrorū multo magis deferendas traditiones, si quæ à uerbo eius alienæ, contrariæq; uidebuntur.

Deus iuxta uerbum ipsius, non decreta hominū colendus.

Ad cœnæ Dominicæ institutum quod attinet, nihil in eo mouendū aut mutandum omnino censuimus: quando eam à Christo, qui patris est sapiētia, institutam esse, & relictam scimus. Sic enim scriptum in lege est: Maledictus qui statuta mea mutauerit, aut à præceptis recesserit, uel adijciens eis quicquam, uel detrahens.

In cœnā sola Christi institutio tenenda.

Nunc uerò permagnos abusus & deformitates in cœnam hanc inuectas, iam olim comperimus. Primum in eo quod sub una dūtaxat specie, quæ duabus instituta sit, populo exhibeatur. Secundò, quod in missam priuatā transferatur, quam Christus multorum simul cōiessantium instituit communio-
nem. Neq; enim uni rātum, aut seorsum singulis propriam, uelutiq; addictam ille: sed cunctis promiscuè discipulis nomine totius ecclesiæ communem esse uoluit.

Cœnæ Dominice sex abusus.

uoluit. Tertiò, quòd in sacrificium traducitur: quam in memoriam æterni illius sacrificij in cruce semel pro omnibus peracti, ceu mnemosynon et pignus rerum factarum reliquit Christus. Quod semel absolutum perfectumq; est, frustra id iterando repetitur: & ubi remissio est, frustra fit, iuxta Apostolum, sacrificium pro peccatis. Quartò, quòd adoratur: nempe contra præceptum illud, quo iubemur nullam rei similitudinem, aut rem quamcunq; manibus factam, siue in coelo, siue in terra, uenerari. Quintò, quòd ignota ac peregrina lingua administratur: quo fit, ut plebs simplex ac ignara, minus in uero huius mysterij usu instituatur: nec satis edoceatur quemadmodum Christus mortuus est pro peccatis nostris, & resurrexit pro iustificatione nostra, per quæ pacem habemus apud Deum, misericordiæ iterum ac gratiæ ipsius per promissionem restituti: cuius rei sacramentum hoc ceu symbolum est, atq; sigillum indubitatum. Sextò postremò, quòd sacramentum hoc sublime suspenditur, paxidicq; includitur, saepe tam diu, donec uermiculis uerminet, situq; mucidum putrescat. Quæ res occasionem præbet rudioribus, loquendi de eo minus in terdum religiosè ac reuerenter: secus facturis, si abusus hic corrigeretur. Quæ propter uobis ipsis id maximè imputandum, si tantopere in contemptum uulgo ueniat hoc sacramentum: non nobis, qui sedulo precamur Dominum, ut genuinus huius sacramenti usus tandem aliquando in ecclesia suæ reddatur puritati, secundum primam Christi institutionem.

Non uerba, sed
mens uerborum
inspicienda.

Crassus Caperni
tautatum error.

Transsub/
stantiatio.

Iam ad uerba Christi quod attinet, quibus in hac dispensanda cœna est usus, ea nos quidem non inficiamur, sed mentem uerborum excutimus, conferendis alijs cum isto scripturæ locis: quæ sui ipsius optimus est interpret. Neque enim priuatæ interpretationis, à Petro apostolo dicitur. Ita fiet, ut scriptura ipsa duce, optimè ad scripturæ mysticæ sensum penetremus. Iam uerò istiusmodi loquendi genere abundant ubiq; sacræ literæ, maximè noui testamenti. ueluti quum ait Christus: Hic calix nouum est testamentum in meo sanguine. & petram esse Christum, dicebat Paulus. Et quisquis uel puerum recipit nomine meo, inquit Christus, me recipit, aliæq; hoc genus infinita. Quæ locutiones ut spirituales sunt, ita diuersum occultant intellectum, quam uerba præ se ferunt. Nisi cum Capernaitis illis ultro errare uolumus, qui Christum de esu corporis sui differentem audientes, cœperunt protinus de externa carnis manducatione cogitare, crasso nimis uerborum intellectu seducti. Quorum uicissim errorem correcturus Dominus, docuit in hunc modum, externam uidelicet manducationem carnis, quæ carne fit, haud multum profore: ijs uerbis, quum ait, Caro non prodest quicquam, spiritus est qui uiuificat: mea utiq; uerba spiritus sunt & uita. Vnde facile per se liquet, uerba Christi iuxta sensum qui spiritus est, non literæ, accipienda. Quocirca qui ad mysticas has epulas uenire cogitat, non fauces, sed fidem, non dentem, sed mentem parat, ut dignè manducet. Deniq; spirituali fame huc impulsos accedere oportet. Itaq; Apostolus: Probet se quisq; inquit, & sic de pane illo manducet: nempe an conscientia nostra ferat testimonium fidei nostræ, nos sincerè in Christum credere, iuxta ueram scripturæ rationem. Quod si fit, audacter ad mensam hanc nuptialis induti ueste accedamus licet. Huic confirmandæ rei, si confirmationem querimus, innumera ac inuicta supersunt passim per scripturas testimonia: nempe ubi Paulus præcipit, Quoties de pane hoc ederitis, & de calice bibetis, mortem Domini annunciabitis donec ueniat. Porro de mutatione, futile est & ridiculum quod somniamus, quum panis nihil à natura discedens, idem maneat qui fuerat, suiq; similis quod ad substantiam sanè attinet. Apud Lucam, clarum habemus Christi ipsius testificationem, ubi ait: Pauperes semper habetis uobiscum, me nō semper habetis: relinquo enim mundum, & uado ad patrem: &

& si non abiero, paracletus non ueniet, quem ego ad uos mittam. Itaq; secundum ipsius promissionem, ascendit ille relictis terris: quemadmodum & ab angelo de eo testatum audimus. & Petrus huic accedens: Cœlos, inquit, eum habere oportet, usq; ad tempus, quo rediturus est.

Postremò quod ad Christi omnipotentiam attinet, ita ex Augustino respondemus, aliam esse diuinitatis, aliam humanitatis illius rationem: quarum altera nusquã non adest & sentitur præsens: altera non nisi uno duntaxat loco circumscriptus, ad dexteram constituitur Dei patris. Accedit huc uaria scripturæ comprobatio, ueluti quo in loco quæsitus à mulieribus, dicebatur ibi non adfuisse. Idem porrò quum in terris ageret, in Bethania tum non adfuit, quum moreretur Lazarus, gaudebatq; ipse se non adfuisse. Itaq; diuinæ scripturæ nixi auctoritate affirmamus, Christum in cœna quidem sacramentaliter, in his qui ritè percipiunt spiritualiter, in cœlo autē corporaliter iuxta utramq; tum diuinitatis tum humanitatis præsentiā adesse.

Habetis modò ueram ac indubitatam fidei nostræ professionem, quam (Deo ipso conscio ac teste) nulla neq; pertinacia, nec animi inductione contentiosa, sed simplici inducti conscientia uobis exhibemus, tum maximè sacro Dei uerbo persuasi atque edocti. Quod quo magis existimetis, Deum ipsum, conscientiamq; nostrā testem apud uos appellamus, nos sollicitis & ardentibus uotis diuinam ex intimo pectore opem implorasse, priusquam hoc negotij aggredieremur, ut ita nos in hac re gubernaret afflatu suo, ne quid usquam a nobis fieret quod à salutifero eius uerbo tantillum abhorreret, aut uoluntati eius non responderet per omnia. In eoq; nō est frustrata preces nostras ipsius bonitas, si iam perficiens uirtutem in humili nostra imbecillitate. Nunquam illi pares habere gratias pro nostro uicissim officio ualebimus. Cui sit perennis laus & gratiarum actio, per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

Hac edita confessione, non multis post diebus utriq; incendio dati, magna fidei constantia uno pariter die occubuerunt: Hygbæus quidem Horndonie, Cauffmanus uerò Raylea, Essexiæ oppidulis, 27 Martij die, Anno 1555.

IOANNES ALCOCKVS.

Sequenti deinde mense, qui erat Aprilis 2. in carcere Neopylo, cui nomen à noua porta imponitur, obiit Ioannes Alcockus, incendiū morbo ac morte anteuerrens. Cui quum locus in publico ac pontificio cœmiterio nō daretur, in agros inter sterquilinā proijciendus efferebatur, die Aprilis altero.

Anno 1555.
April. 2.

GVLIELMVS FLOVERVS OB ALAPAM MIS-

sificanti sacrificio impactam exustus, Anno 1555. April. 24.

Per idem ferè tempus Vuestmonasterij, urbecula Lōdino proxima ac sub-urbana, occubuit incendio Gulielmus Flouuerus, qui & altero nomine Branchus quibusdam dicebatur: quod inter missæ sacra, sacerdoti pontificio præproperè, nondum stabilitis Mariæ reginæ legibus, missæ orgia celebranti, colaphū in os impactum infregisset. Raptus propterea in uincula, post mentis aliquot ad flammam producit, leuem alapam graui uidelicet supplicio latus: exacta tamen manu prius, qua sacro tinctum oleo sacrifici caput ausus est uiolare, exustus est die Aprilis 24.

April. 24.

Anno 1555.
April. 24.

Die Aprilis 24, pari supplicio scuitum est in Georgiū Marshæum, quem Sanderus parochum sibi ac stipendiarium ministrum ecclesiæ Langthonica (quod est in ditione Lecestrensi oppidum) nūc & communis quoq; martyrij candidatum, atq; ut uitę prius, ita & mortis collegam simul & socium habuit: licet non eodem in loco, eadem tamen causa exultum. Siquidem ille, ut diximus, Couentriæ martyrio finiuit uitam: hic Vuestcestriæ paucis post diebus suum sequutus est pastorem, ad regni cœlestis brabium. Quanquam huius martyris nihil adhuc peruenit ad nos præter duas epistolas, easq; bene prolixas, quæ in compendium à nobis redigi, pro historiæ ratione potuissent: tamen propter eximiam & singularem in eis utilitatem, ita ut sunt ab eo conscriptæ, latinis communicare auribus, ut cunq; à nobis in summa festinatione conuersas, libuit.

*Georgius Marshæus, his qui Langthonia sunt sanctis & fidelibus
in Christo fratribus.*

Gratia uobis & pax multiplicetur in cognitione Iesu Christi Domini nostri: Amen. Vñsum est (Langhtonenses in Christo fratres, & commilitones) **A. 11.** uos monitoria hac epistola in præsentia, sicut Barnabas uir bonus & plenus spiritu sancto & fide olim Antiochenos, cōmonefacere eorum quæ iam sæpe antehac edocti estis, & instituti per alios: ut in proposito cordis permaneat in Domino, stetisq; in spe euangelij stabiles, quam accepistis tum per pastorem uestrum M. Laurentium Sanderum, tum alios item complures seruos Iesu Christi, fidos & cōstantes: qui, ut cernitis, ingruente nunc persecutione neq; officio defuncti suo, nec præsidium, in quo positi sunt, deserunt uel hominum metu, uel pudore euangelij illius quod hæcenus docuerunt: uerum alacres se præbent, non opum modò iacturam, non facultatum, amicorum, patrię, &c. sed extrema quæq; (si res ita ferat) subituri, uestra causa, ad sanguinis usque sui profusionem. Non quòd suam ipsi uitam charam non habeant, sed quòd uos uita sua longè chariores ducant: doctrinam salutis in uobis confirmaturi, cuius hæcenus apud uos sunt perfuncti ministerio. Quæ quum ita sint, uos iam ipsi pro prudentia uestra statuite, horum duorum utrum genus amplecti pro ueris doctoribus libeat magis: hos ne, qui aspero quidem, sed salutifero prædicationis suæ sale uos condire laborant, ad uitam æternam: an istos, qui nihil habentes salutis asperginis, qua cæteros intingant, ipsi à sincero Dei uerbo, ad insulas traditiones hominum, meraq; Antichristi somnia desciscant. Harum inquam duarum utri parti fides sit potius accommodanda, omnes **Mat. 1.** iudicent mortales. Propter quod dilecti mei, in mansuetudine suscipite insitum uerbum, quod potest seruare animas uestras: nec sitis auditores tantum, fallentes uosmetipsos, per sophisticam deceptionem: sed factores uerbi, ut **Mat. 7.** comparari possitis sapiēti illi ædificatori, cuius mentionem Christus in Euangelio facit: qui construxit domum suam super petram, & descendit pluuia, uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram. id uerò est, quum satan omnibus instructus legionibus & machinis acutissimarum suggestionum, quumq; mundus maximorum principum armatus copijs, et consilijs insidiosis in nos gralesabitur, ne quid propterea deficiamus: sed cōstati alacritate, in uestigio Iesu Christi ueritatis, quæ est doctrina euangelij, immoti consistamus: aduersus quam inferorū portæ, simul cū uniuersa satanę potētia, nunquā inualescēt. Sitis itaq; **1. Thess. 1.** imitatores Christi & Apostolorū, exēplo Thessalonicensiu excipientes uerbum in tribulatione multa, cum gaudio spiritus sancti. Sunt enim hi Christi & Apostolo-

stolorum germani imitatores, qui uerbum Dei amplectuntur. Porro qui am-
 plectuntur uerbum, ij sunt qui fidem præstant & obedientiam uerbo suscepto,
 parati nihil non proferre ac pati, quicquid Domini nomine periculi sit subeun-
 dum: ut Christus olim & Apostoli sustinuerunt, simulque cum illis sustinendum
 est uniuerfis, quicumque piam in Christo uitam meditantur. Neque enim alius pa-
 tet ad cœlorum regnum aditus, quam per multas tribulationes. Quod si
 quid incidat rei grauioris, ob regnum cœlorum proque iustitia sufferendum, 2. Tim. 3.
 Christum habemus, Apostolos, & Martyres, quorum exemplo nos suffulcire
 queamus. Siquidem si omnes, eadem hac angusta uia humilique porta, quæ ad
 uitam ducit, præcesserunt, nobis sternentes uiam sequuturis. Qui nisi renun-
 ciat omnibus, ac nobis ipsis porro, Christi tollamus crucem, ac sequamur ip-
 sum, eius esse nequimus discipuli. Etenim si recusemus cum Christo sanctisque
 eius compati, argumentum id esse possit, nequaquam cum illis nos conregnatu-
 ros. Contraque si constanti patientia nihil defugimus asperitatis, eius causa do-
 cumetur est iusti iudicii Dei, ut digni habeamur in regno Dei, pro quo & pa-
 timur. Siquidem iustum est, teste apostolo, apud Deum retribuere tribulatio-
 nem ijs qui uos tribulant, & uobis qui tribulamini requiem nobiscum in re-
 uelatione Domini Iesu de cœlo, cum angelis potentie eius in flamma ignis,
 ijs qui suis sunt defuncti tribulationibus refrigerium irrogatis: uindicta uero
 ijs qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euangelio Domini nostri
 Iesu Christi, qui poenas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria
 uirtutis eius, quum uenerit glorificari in sanctis suis, &c. Quo die incompara-
 biliter immensa luent isti supplicia, cuius rei etiamnum expressam habemus,
 nobisque propositam in parabola Christi imaginem de diuite epulone, & fame
 Iaco Lazaro. Hæc nobis perpetuo ob oculos præfigi ac circumferri oportebit, Luc. 16.
 quo in aduersis temporum casibus, rebusque afflictioribus (quarum omnes esse
 participes necesse est Dei filios, nostrumque iam quidam experti sumus) stemus
 in Domino firmi & inconculsi, usque in finem pro corona salutis depugnantes. Hebr. 12.
 Quod nisi enim fortiter nauata milita, ut strenuos decet milites Iesu Christi,
 locum militanter tueamur fidei ac professionis, brabeum iusticie non conse-
 quemur: quod iustus tandem ille agonothes omnibus daturus est aduersum
 eius diligentibus. Sequuti igitur Iacobi, sicut dixi, consilium, suscipiamus uer-
 bum cum omni mansuetudine in nobis insitum. Breuiter nos totos supra Pe-
 tram omnium firmissimam Iesum Christum constituamus. Siquidem aliud fun-
 damentum (ut testis est Paulus) nemo potest ponere, præter id quod posi-
 tum est, quod est Iesus Christus. Si quis autem superædificat super fundamen-
 tum hoc aurum, argenteum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscuius-
 que opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quod in igne reue-
 labitur: & uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit,
 quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum
 patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen, tanquam per ignem. Per ignem apo-
 stoli persecutionis æstus, afflictionem, contumelias, contemptum, oppro-
 bria, odia, eiectiones, &c. intelligit, quæ procul abesse diuque ab his non pos-
 sunt, qui uerbum Dei recte, integre, cordate, libereque administrant, non aliter
 quam fornax auri argenti uel probitatem, illos exploratura. Per aurum, argen-
 tum, lapides preciosos, eos designat, qui medijs persecutionum procellis per-
 stant nihilominus in uerbo, nec clauum remittunt fluctibus. Per ligna, fœnum,
 stipulam, tales notat, quos excitata semel leuis persecutionis aura, de gradu fa-
 cile constantia, uerique defensione deiecit. Et quum primum Dominus arrepto
 uento aggreditur, mox ἀνεμόλοι: isti instar palearum auferuntur, quas ignis ex-
 cipiet Mat. 3.

Dies in igne re-
 uelatus quid?

cipient inextinguibilis. Quod si igitur hi qui credunt, exorta persecutione ex-
 plorati perseuerent, mercedem feret qui superædificauerit, opusq; manebit.
 Sin autem afflictionibus uicti cedant, ac terga uertant, scilicet is qui superædi-
 ficauit, detrimentum patietur, nempe efructu eius & labore pereunte, ipse tamen
 incolumis euadet, siquidē igne probatus persecutionis, fide infractus ac illa-
 befactus permanserit. Quapropter, dilecti mei, omnem aduertite operam, ut
 ipsi tanquam uiui lapides superstruamini in firmā illam & spirituales petras,
 utq; efficiamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales
 hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Templum enim Dei uiuum
 uerumq; ipsi sumus, spiritu illius sancto habitante in nobis, si modo in doctrina
 euangelica stabili perseueremus pede. Sumus & regale ac sanctum sacerdo-
 tium, ut in spiritualibus templis Deo spirituales immolemus uictimas. Quan-
 doquidem spiritualia sunt noui testamenti sacrificia, eaq; triplici fere constant
 genere. Primum laudis est, & gratiarum sacrificium, quod a Paulo alicubi fru-
 ctus labiorum dicitur, nomen Domini confitentium. Alterum est sacrificium
 pietatis & misericordiae erga proximum, cuius meminit Oseas: Misericor-
 diam, inquit, uolo, non sacrificium: qua de re euoluite caput Matthæi 23. Tertium
 est, cuius meminit Paulus cap. ad Rom. 12: quum corpora exhibemus nostra
 hostiam uiuentem, sanctam, Deo acceptam: hoc est, quando macatis affecti-
 bus mundanis brutisq; spiritum morigerum in obsequium diuine legis & uo-
 luntatis subigimus. Hocq; sacrificium est Deo longē omnium gratissimum, quod
 Apostolus cultum nominat rationalem. Deniq; ne erretis fratres, uobis persua-
 sissimum habete, nempe nisi maiore rerum nostrarum cura ac sollicitudine ad-
 hibita, huc omnis nostra incumbat opera, hoc nunc maximē tempore, ut gra-
 tis promptisq; animis euangelicæ ueritatis prædicationem, qua iam annis ali-
 quot imbuti sumus, amplecti studeamus, ac nisi Christum uerbumq; eius per
 fidem in intimo pectorum nostrorum sacrario retineamus: periculum est, ne
 quod olim Iudæis comminatus est Dominus, nobis usuueniat, uidelicet ne im-
 purus spiritus ille ignorantiae, superstitionis, idololatriæ, & infidelitatis, que me-
 tropolis est uitiorum omnium, quo sumus aliquando Dei beneficio liberati,
 redeat deniq; septem alijs nequioribus comitatus spiritibus, sicq; nobis postea
 riora fiant prioribus deteriora. Si enim refugientes coinquinationes mundi per
 agnitionem Domini nostri & seruatoris Iesu Christi, rursus isdē implicati lu-
 peremur, fient nobis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat nō co-
 gnouisse uiam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum cōuerti ab eo quod
 nobis traditum est sancto mandato. Contigit enim illis illud ueri proverbij:
 Canis reuersus ad suū uomitū, & sus ad uolutabrū cœni. Atq; uerō in hac infi-
 delitate perdurare, cōtraq; manifestam agnitamq; ueritatem belligerari, sicq;
 sine pœnitentia mori ac sine spe misericordiæ Dei in Iesu Christo, perire est
 letaliter absq; uenia. Namq; ut ad Hæbreos est: Impossibile est, eos qui semel
 sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt spi-
 ritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, uirtutesq; seculi
 uenturi, si facta defectione prolapsi fuerint, rursus renouari ad pœnitentiam,
 ab integro crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ludibrio habētes, &c. Per
 inde quasi dicat Apostolus: si quis agnita aliquando ueritate, Christum pos-
 stea, uerbumq; eius aspernatus ultro desciscat, manifesto est iudicio, tales lar-
 uatos tantum hypocritas, falsa religionis specie obductos, nec unquam seria
 aliqua fide afflatos fuisse: cuiusmodi erant Iudas, Simon magnus, Demas, Hy-
 menæus, Philetus, &c. Qui confessam ueritatem non solum abnegarunt, sed
 impugnarunt etiam, Christum uelut ludibrio habētes. quod Apostolus appel-
 lat, de integro crucifigere filium Dei: quod ad antiquam reuerli uanitatē, Chri-
 sti mortem ac beneficium pedibus proculcabant. Tales qui sunt, renouari ad
 pœnitentiam

Triplex sacrifi-
 ciorum genus.

1. Petr. 2.

Osc. 6.

Rom. 12.

Mat. 14.

1. Petr. 2.

Prover. 26.

Hebræo. 6.

pœnitentiam nequeunt: quorum uidelicet pœnitentia carnalis est, ut Caini,
 Saulis, & Iudæ: qui spe uacui, in desperatione succubuerunt. Hi autem è nu-
 mero electorum non sunt, atq; ut cum Ioannē loquar, ex nobis prodierūt, sed
 non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum.
 Quin & idem alibi ad Hebræos Apostolus: Voluntariē, inquit, peccantibus
 nobis post acceptam notitiam ueritatis, iam non relinquitur pro peccatis ho-
 stia: terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis uehementia, quæ con-
 sumptura est aduersarios. Voluntariē autem peccant, qui destinato malitiæ
 studio ueritatem Dei in iniusticia detinent, & mendaciō, obnitentes euidenti
 ueritatis doctrinæ: qui etsi ipsi satis per se intelligant nullū superesse pro pec-
 catis sacrificium aliud, præter unicam illam perfectamq; mortis Dominicæ
 hostiam: huic tamen confidere ipsi non uolunt, sed alia nescio quæ ab huma-
 no ingenio nata & reperticia inducunt expiandis peccatis sacrificia: quos, si
 in impietate & peccato persistant, horrenda manet iudicij expectatio. Hoc
 est peccatum ad mortem, pro quo iubet Ioannes ne deprecemur. Nos igitur
 charissimi, in quos fines ætatum deuenerūt, omni adhibita cautione circum-
 spiciamus, his maxime diebus tam periculosis, quibus satan nunc descendit
 habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habeat, toties nunc à
 prophetis, Christo ac Apostolis præmoniti, necubi ueritatem in iniusticia de-
 tinentes, dicamus faciamus ue præter conscientiam, præterq; fidem aliquid.
 Quod si fecerimus, quacumq; id causa fiet, uoluntaria & obstinata est infideli-
 tas, atq; ad mortem peccatum deniq;: quemadmodum testatur Christus in-
 quies, Nisi credideritis, in peccatis moriemini. Et nisi uerbum fidei retinea-
 mus, dignosq; porro pœnitentia fructus feramus, cum inutili ficu, nullo fru-
 ctu terram onerante excindemur: nostrumq; talentum in alios transferetur,
 in rectiorem usum accommodaturōs: nosq; ita à misericordia Dei exclude-
 mur, ut debita nunquam simus nostra exoluturi. Terra enim sæpe uenientem
 super se imbibens imbrem, & germinans herbarum opportunam his à quibus
 colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, re-
 proba est, & maledicto proxima: cuius exitus huc tendit, ut exuratur. Quan-
 quam meliora de uobis dilecti fratres, nobis certò pollicemur, nihil addubi-
 tantes, quin instar bonæ terræ, quæ laudatur in euangelio, susceptam diuinæ
 doctrinæ sementem cupidis animis imbibetis, hincq; uberes demum prouen-
 tus per patientiam edituri. Nec sitis his futuri similes hypocritis auditoribus
 & obliuiosis, qui licet acceperint uerbū Dei, accedens tamen satan, iniectam
 è cordibus rapit sementem: uel quia radicem in se non habeant, non fruge-
 scunt: aut grassante persecutione propter uerbum Dei temporarij fiunt, &
 scandalizantur, aut certè diuitijs huius seculi delicijsq; delinuti suffocantur. Le-
 gite euangelicam illam de seminatōre parabolā, eamq; moribus horum tem-
 porum presentibus accommodatē: comperietis longe maximam auditorum
 demnatione auscultent, uixq; quarta seminis triticej pars in felicem terram ca-
 dat. Quapropter nostrum est qui uerbi fungimur ministerio, nequaquam spe
 animosq; frangi, etiam si exigua tantum eorum pars, quibus annunciamus, in
 frugem euadat, composq; salutis fiat. Proinde quisquis habet aures audiendi,
 audiat. Nam qui habet, ei dabitur, ut abundet magis. Qui uerò non habet, &
 id quod habet auferetur ab eo. id uerò est: Hi qui serio flagrant perdiscendæ
 ueritatis studio, locupletius à Domino illustrabuntur. Cōtrā, quibus iusticia,
 ueritasq; in nauisem abiit, ac contemptū, magis obdurescunt occęcati, quan-
 tumlibet sibi falsa sapientiæ persuasionē blandiantur. Quod enim pijs paren-
 tibus accidere solet, cōsimile quiddam sæpè & in diuina animaduersione ob-
 seruare est, qui quū nec monitis, nec castigatione amplius se uident proficere

- in emendandis liberis, alia usus ratione, laxatis prorsus habenis, ipsos suo re-
linquit ingenio, quos aliàs edomare non potuit. Verùm enimvero de uobis,
Hebr. 6. fratres in Domino charissimi, meliora confidimus, & salutis uiciniora, nequa-
quam uidelicet uos, Gadarenorum exemplo, tales fore, qui spe ac desiderio
Mat. 8. terrenarum rerum, Christū eiusq; uerbum à finibus profligare uestris uelitis:
sed qui cum omni mentis sollicitudine uerbum Dei suscepturi sitis, uobis à
pastoribus uestris commendatum, qui olim doctrina sua, nunc & exemplo
uobis praeuidentes, in his afflictionum aestibus, nequaquam erubescunt Do-
mini nostri Iesu Christi: sed parati sunt pro Euangelio laborare usq; ad uincu-
la. Quòd si detrectabitis, uestro id ipsorum fiat periculo. Qui quanto copio-
sius prae ceteris euangelica praedicatione imbuti estis, tantò grauiorē à uo-
lueris poenas reiectae cognitionis, nisi poenitentia emendati: regnumq; à uo-
bis auferetur, ac alteri tradetur genti, dignos facienti fructus. Quapropter
adamati in Christo fratres, prouidete rebus uestris, perpendite uobiscū quā-
horrendi res periculi sit, incidere in manus Dei uiuentis: ac cauete ne uer-
bum Domini in uacuum recipiatis, laborate in fide, perq; bona opera fi-
dem uestram ostendite, quae uiua sunt testimonia fidei, quae mortua non sit
Tim. 2. nec ociosa, sed per charitatem efficax. In omnibus praebete uosipso exem-
plaria bonorum operum. Inter quae primū locum obtinet propensa erga
Rom. 13. magistratus uestros obedientia, quando quidem à Deo ordinati sunt, sine bo-
nis fruamini, sine improbis: nisi ea imperent, quae cum idololatria, falsq; cul-
tu coniuncta, sanae religioni palam aduersentur. In ijs enim perpetuo tene-
Act. 5. dus est canon Apostolicus, Deo magis obediendum, quā hominibus. Hic enim
Ephes. 6. men semper absit tumultus, seditiosa contentio, & princeps rebellio.
unicum superest homini Christiano telum, gladius spiritus, quod est uerbum
Dei, & ardens oratio pariter cum submissa animi humilitate coniuncta, quid
Ipsan. 19. uis potius subire parati, quā impietatis labem contrahere. Quin & Christus
ipse nos docet, nullam non potestatem à Deo constitui, nō modo eorum, qui
Iob. 34. commodi sunt, sed qui graues ac acerbi: quos saepe regnare sinit ille propter
Rom. 13. peccata populi. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem
resistunt, sibi ipsi damnum constant. Deinde per omnia paci studeamus atq;
concordiae oportet. Principibus & magistratui suus cuiq; honor & obseruan-
tia praestanda est, obsecrationes deinde orationesq; pro eis suscipiendae, ipso-
rumq; quantum in uobis est, commodis seruiendum. Proximo loco, omni
Ephes. 6. cum submissione colendi parentes, quicq; eorum uice curam nostri gerunt:
neq; non familiae nostrae ineunda est nobis cura, cui praesumus ipsi: quo neces-
saria eis suppetant non modo, quae corporis sunt subsidia, sed quae ad animi
1. Tim. 5. multo magis internam alimoniam attineant. Tertiò, proximorum quoq; res
magnam officij nostri partem uendicant, eorumq; non aliter commodis con-
sulendum quā proprijs. quales igitur alios erga nos esse uelimus, eos-
dem nos uicissim erga ipsos praebemus: nec faciamus alteri, nobis quod fie-
Mat. 7. ri nolimus: In eo enim summa clauditur eorum, quae lex docet & propheta.
Postremo nec his contenta finibus Christiana charitas, latius adhuc se porri-
git, ut non solum proximis uelimus bene: sed uniuerso etiam hominum gene-
1. Tim. 2. ri bene precandum sit, usque ad inimicos etiam hostesq; nostros diffundit se
Mat. 5. Christianae amicitiae amplitudo, iuxta Euangelicae regulae praescriptionem,
quae iubet benefacere his, qui odio nos prosequuntur, orare pro persecuten-
tibus nos & laedentibus. Quae si uoluerimus, fiet hoc pacto, ut spem uocatio-
nis nostrae firmam certamq; reddamus, in numero nos esse filiorum & electo-
rum Dei. Nunc itaq; commendo uos Deo, & uerbo gratiae ipsius, qui potens
2. Pet. 1. est superstruere, & dare uobis hereditatem inter sanctificatos omnes, obse-
Act. 20. crans uos fratres ut adiuetis nos precibus uestris, sollicita interpellantes de-
preca-

precatione pro M. Sanderò simul, & pro me, pastoribus nuper uestris, proq[ue] omnibus qui sunt in uinculis, ut liberemur ab infidelibus, & peruersis hominibus: quòque hæc afflictio nostra cedat in gloriàm Dei, & in prouentum Euangelij, tum & in còmodum fratrum qui sunt adhuc in mundo, sic ut magnificetur Christus in corpore nostro, siue per uitam siue per mortem. Salutate ex me fideles in Christo fratre. Quoniamq[ue] non uacauit singulis eorum literas dare, facite ut hæc uel legantur, uel audiantur in commune ab omnibus. Gratia Domini nostri uobiscum: Amen. Iunij 28.

*Inutilis seruus, & nunc uinctus Iesu Christo,
Georgius Marshæus.*

Saluamini à generatione hac praua: Orate, orate, orate. haud unquam alias peræquè opus. Georgius Marshæus.

*Ad amicos quosdam Mancestræ cines, in comitatu Lancastriæ, epistola
altera Georgij Marshæi parænetica.*

Gratia uobis & pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo: amen. De pio ac propenso uoluntatis uestre erga me studio, permagnas habeo gratias: uestri uicissim & ipse non immemor, nò in literis solum, sed in uotis, precibusq[ue] assiduus, eam uobis consolationem optans in spiritu, ut rerum bonorumq[ue] celestium uero gustu delibuti, in fide perpetuò deceretis, laboretis in charitate, in spe perseueretis, patientesq[ue] in tribulatione sitis ad finem, & aduentum usq[ue] Christi. Libuit uos in præsentia per literas hortari, ac maiorem in modum in Christo flagitare, ut sicut accepistis Iesum Christum, in ipso ambulare uelit, radicati & superædificati in ipso: nec in ullo terreamini ab aduersarijs, quolibet alioqui uel multis, uel potentibus: nosq[ue] è diuerso, quamlibet & numero pauci, & uiribus aspernabiles. Militia enim non uestra est, sed Domini. Qui, ut Abrahamò quondam, Mosi, Isaaco, Dauidi, Machabæis, cæterisq[ue] sæpe adfuit, cum aduersarijs conflictantibus: nec tutos solum, sed & uictores aduersus omnem uim hostilem præstitit: ita neq[ue] nos destituet promissio illius, qua fiet, ut (quemadmodum scriptum est) nullus poterit nobis resistere cunctis diebus uitæ nostræ. Sicut enim, inquit, cum Mose fui, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te. Confortare & esto robustus, non li metuere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus, ad quæcunq[ue] perrexeris. Iam si Deus igitur nobiscum, quis contra nos? In spirituali hoc duello nemo uincitur, nisi qui fugitiuus castra sui deferit capitis, aut clypeum ignauus abiecerit, aut se ultro dedat hostibus, aut uecordì metu terga terterit. Sitis proinde (fratres mei) fortes per Christum, & in potentia uirtutis eius. Induite uos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus assultus diaboli, iam cuiusmodi muniti panoplia, hanc capeffamus pugnam, qualicq[ue] armaturæ genere utendum, Paulus est audiendus, artifex & palæstrites in hac harena cum primis exercitatus. Sic enim principiò omnibus cogitandum est, uitam hanc nihil aliud quàm iugem militiam esse super terram. Cuius rei tot fere argumenta in promptu extant, quot sanctorum habemus nomina, & temporum ætates. Quoniamq[ue] in tam infinita turba, longa fuerit singulorum commemoratio, hunc ipsum, unum quidem, sed qui pro multis esse poterit, Paulum spectemus: qui per tot rerum discrimina, terris iactatus & alijs liberatur: tandem se uitamq[ue] marinis fluctibus cõmittere cõgebatur, ubi nihilominus in salutis quoq[ue] discrimen uenerat. Sed præsto adfuit semper illi (quæ res non parum ad nostram omnium consolationem communiter pertinere possit) liberatrix Dei manus, quæ semper incolumis aduersus malorum

Rom. 15.

Phil. 1.

Coloss. 2.

Ios. 1.

Rom. 8.

Ephes. 6.

Act. 21.

- rum omnium omnes procellas perstitit: donec ipse finita demum laborum
 2.Tim.4. longa periodo, fateri cogebatur, Cursum consummaui, Ego iam immolor.
 Rom.15. Cupio dissolui, & esse cum Christo, multo magis hoc quidem melius, &c.
 Hac uerò omnia ad doctrinam & consolationem nostram scripta, quibus ad-
 monemur, nullam esse uim tantam, si modò Deo, uerboq; eius pareamus,
 quæ magnopere nobis formidanda sit: nec periculum tam atrox, unde nos
 erepturus non sit: à morte etiam ipsa, quæ nemini uitari potest, nos asserua-
 turus, usq; dum ipsi ultro pertasi uitæ, dissolui exspectamus, & esse cum Chri-
 Heb.12. sto. Quæ quum ita sint, per patientiam igitur curramus ad propositum no-
 bis certamen, aspicientes & autorem fidei, & consummatorem Iesum. cuius
 & ipsi exemplum imitati, proposito nobis gaudio, sustineamus crucem, con-
 2.Tim.3. fusione contempta. Quisquis enim studet pie in Christo uiuere, persecutio-
 Mat.3.4. nem patietur. Christus simulatq; baptisatus est, palamq; mundo Dei filius
 declaratus, continuo adest tentator satan, illi negocium exhibens. Neque nos
 mitiora expectemus: quoq; obnixius quisque piæ uitæ studio ducitur, hoc
 impotentius à satana impetetur. Cui, Christi quidem exemplo resistendum
 est modis omnibus, at potissimum diuinis scripturis, sacroq; Dei uerbo: quæ
 Ephes.6. cœlestis nostra armatura est, & gladius spiritus. Deinde ieiunium Christi il-
 Mat.4. lud, quòd toto temptationis tempore perpetuauit, nobis exemplum tempe-
 ratae perpetuæq; sobrietatis præbeat, non quæ ad dies tantum quadraginta
 protrahatur, Papistarum more: sed quæ per omnem educet uitam, quoad in
 1.Pet.5. huius mundi deserto nobis cum satana conflictandum sit: qui tanquam leo
 rugiens nusquā non circumcursat, salutis nostræ molienti exitiū. Nec unquam
 Iob.1. queunt filij Dei prodire, & assistere coram Domino, hoc est, innocentem ui-
 tam coram Deo agere, quin unā adsit inter eos satan: id est, assidue eos accu-
 set, traducat, diuexet, omnibusq; persequatur modis. Habet enim hoc pro-
 prium & perpetuum satan, ut lædat ac pessundet, nisi freno illi iniecto à Do-
 Mat.8. mino cohibeatur. Neque enim nisi permittente Domino quicquam poterit
 satan, ne in porcos quidem ipsos: tanto minus in nos, qui multis præstantus
 porcis apud Dominum, modo stabili in Christum fide inhærescamus. Insi-
 diosas proinde tendiculas *νεῦρας τοῦ σατανᾶ* uimq; satanæ non ignoremus, cau-
 tiusq; ambulemus. Sumamus igitur in manus fidei scutum, quo omnia tela
 Ephes.6. nequissimi illius ignea extinguiamus: & galeam salutis induamus, arrepto
 & gladio spiritus, quod est uerbum Dei: eoq; utamur ad exemplum capitis
 & antesignani nostri Christi. Ieiunemus, oremusq; assidue. Siquidem deprecæ-
 tionum genus haud aliter profligatur, (autore Christo) quàm deprecæ-
 tione fidei, & ieiunio: hoc est, abstemia, sobriaq; uictus ratione. Hic enim ue-
 rus ieiunij usus, secundum euangelicæ scripturæ doctrinam maximè compro-
 batur. Atque quòd ad ieiunium quidem attinet, res per se Deo non ingra-
 ta est, si nullo hypocrisis admixtu uitietur: eoq; adhibeatur, ut corpus edomi-
 2.Sa.58. tum & attenuatum spiritui subijciat: uel si eo etiam regatur sine, ut quòd no-
 stro detrahimus corpusculo, in egentium suppetat alimoniam. Atque hæc
 ieiunandi ratio, ut omni uacat superstitione, ita Christianis omnibus quàm re-
 ceptissima esse debet. Nam quæ apud uulgus hodie Christianorum in usu est,
 sincera pietate, in fœdos degenerauit abusus, ut nō immerito Dominus apud
 Esaiam grauiterq; eam redarguat. Sed operæ precium est nostram hic uide-
 2.Sa.58. re pertinaciā ne dicam an inscitiam prodigiosam. Siquidem ueram illam
 carnis infrenandæ attenuationem, ueramq; à uitij abstinentiam, cum mi-
 sericordiā erga fraternam miseriam subleuandam, nec æquis auribus audī-
 mus, nec animo intelligimus: at inani ludæorum errore, Deo quum ieiuna-
 mus summè placere putamus: tumquē ieiunare maximè uidemur; quum
 unico

unico duntaxat cibi genere abstinentes, altero abdomen distendimus: Qua
 in re longè etiam Iudaicam anteiūsus superstitionem. Siquidem apud illos
 pro ieiunio nunquam id habebatur, nempe ut carniū duntaxat esu tempe-
 rantes, piscibus aut lacticiinijs uescerentur. Iam ieiunio & deprecationi ad-
 denda porro eleemosyna, egenorum subleuatrici. Quæ quo magis Deo acce-
 pta reddatur, tria huc accedant oportet. Primum, ut quæ erogantur, prompta
 obuiâq; alacritate ita fiant, ut donata, non extorta uideri queant. Etenim hila- 2. Cor. 9.
 rem datorem amat Deus. Deinde ut ne parca contractaq; manu fiat contri-
 butio. Qui enim parce seminat, pari modo messurus est: & qui libèter ampleq;
 de facultatibus largitur suis, uberiore benedictione idè & metet. Vnusquisq;
 igitur pro re sua præstet, quantumq; sponte destinauit in animo suo. Vltimu-
 mus quisq; munus perinde apud Deum magni præcij conferre potest, ac Marc. 12.
 ditillimus inter mortales princeps. Inops illa in euangelio uidua, quæ in ga-
 zophylacium duo misit minuta, quod est quadrans, ex animi sui magis quam
 muneris magnitudine Christo in tantum placuit, ut ipsius testimonio plus ce-
 teris impendisse, qui miserunt in gazophylacium, diceretur. Hæc siquidem ex
 penuria sua, omnia quæ habuit: illi uerò ex ijs quæ superfuerunt, miserant;
 etiam si miserunt multa. Quod si uoluntas prompta est, secundum id quod ha- 2. Cor. 8.
 bet accepta est, non secundum id quod non habet. Postremo procul abesse de-
 bet ab eleemosyna hypocrisis, omnisq; tum gloriæ popularis, tū lucri priua-
 ti respectus. Et si subinde in sacris literis præmiorum occurrit mentio, præsti-
 mus, nihil esse uel quod nos promereamur apud Deum, uel quod ipse in no-
 bis remuneret, nisi propria ipsius bona. Quid enim habet, qui præstat eleemo- 1. Cor. 4.
 synam, quod ipse non acceperit: Proinde quisquis egeno confert beneficium,
 nō tam de suis largitur facultatibus, quam dispensat acceptas: nec tam proprii
 beneficii autor, quam alienæ liberalitatis oconomus existit. Quid em̄ habes,
 inquit Apostolus, quod nō accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi
 non acceperis? Sententia hæc Apostoli minime à nobis oscitanter perpendi
 debet. Quod si enim nihil nobis proprium sit, ac non aliunde in nos transfu-
 sum potius, ac communicatum, quæ tandem in alienis muneribus nobis me-
 rendi potestas: aut quorsum inanis hæc de meritis nostris digladiatio? Siqui-
 dem gratuita id beneficentiæ sit, Deiq; munus, quicquid hoc est quod uiuē-
 mus, quod ipsum amemus, quod timeamus: ecquid igitur restat nobis quod
 uiuendo uendicemus? Nec minus insuper in spiritali militiā nostra, assidua
 armemur oratione peropus est, infracto uidelicet telo & inexpugnabili. Abū-
 de nos docent tum Christi, tum piorum omnium exempla, quemadmodum
 in afflictis angustisq; rebus, ad Deum, præsidij causa, confugiendum sit, cum
 omni precandi sedulitate. Adeamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ
 eius, ut misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio op- Heb. 4.
 portuno. Nunc confortata est superbīa, & castigatio: & tempus euerisionis,
 & ira indignationis. Nunc ergo, fratres, æmulatores estote legis, & date ani- 1. Mach. 2.
 mas uestras pro testamento patrum nostrorum: & mementote operum pa-
 trum, quæ fecerunt in generationibus suis & accipietis gloriā magnā,
 & nomen æternum. Abraham non ne in tentationibus inuentus est fide-
 lis, & reputatum est ei ad iustitiā? Ioseph in tempore angustiae suæ custo- Genes. 22.
 diuit mandatum, & factus est Dominus Aegypti. Phinees pater noster ze- Genes. 41.
 lando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotij æterni. Iosua dum im- Num. 25.
 pleuit uerbum, factus est dux in Israel. Caleb dum testificatur in ecclesia, Iosua. 1.
 accepit hæreditatem. Dauid in sua misericordia consecutus est sedem re- Num. 34.
 gni in secula. Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum. Ananias 2. Reg. 2.
 &

Dani. 3. & Azarias & Misaeli credentes liberati sunt de flamma. Daniel in sua simplici-
Dani. 6. tate liberatus est de ore leonum. Et uero eundem in modum cogitate per ge-
 nationem & generationem, quia omnes qui sperant in eum, non infirmantur. A uerbis igitur uiri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & uer-
 mis est: hodie extollitur, & cras non inuenietur: quia conuersus est in terram
 suam, & cogitatio eius periit. Nos ergo, fratres, confortemur & uiriliter aga-
 mus in lege: quia quum fecerimus quae nobis praecepta sunt in lege a Domi-
 no Deo nostro, in ipso gloriosi erimus, &c. Agite proinde charissimi, ne quid
 desimus nobis propter afflictiones, quibus omnes explorat Deus, quos ad ui-
 tam obliquit aeternam.

Act. 14.

4. Esd. 7.

Per multas enim tribulationes, testante Paulo, oportet nos intrare in regnum
 Dei. Est enim regnum hoc Dei ceu ciuitas aedificata & posita in loco campe-
 stri, plena omnium bonorum: cuius introitus angustus, & in praecipiti positus,
 quasi esset a dextris quidam ignis, a sinistris aqua alta: semita autem una sola
 inter eos posita, hoc est inter ignem & aquam, ut non capiat semita nisi solum-
 modo uestigiū hominis. Si autē dabitur ciuitas in hereditatē, qui tum nunquā
 ante positum periculum pertransierit, quo modo accipiet hereditatem suam?
 Quum itaq; per angustias has uiarum iter nos ducat, contendamus in studio
 ad ciuitatem uitae aeternae propositam. Neque nos spinosae salebrae aut hiule
 uiarum aufractus permoueāt, quin promoueamus in cepto curriculo, ac ne
 morte deniq; ipsa terreamur. Principio in ducem ipsum intuentes Christum,
 caetera quaeq; contemnamus pericula, quamlibet in speciem difficilia. Is enim
 nos incolumi naui per mille pericula rerum, per saxa, per ignes, ad portum ali-
 quādo perducet optatae beatitudinis. In bellis istis insanis, ceterisq; huius mundi
 diuitiarum commercijs, nonne uides quantulam ob mercedem, quam alacris studiis
 militum animi nihil laboris defugiunt, quam uilem habent animam, quanto
 ardore certatim in hostem feruntur aduersum? Et quid tandem mercedis rei
 istis laboribus petitur? Nempe pudet propemodum dicere. Nosq; tanto po-
 tioribus inducti praemijs, inuitati promissionibus, beneficijs prouocati, non
 paria istis faciemus? Illi, ut castrensi aut graminea corolla domum insigniti re-
 deant, aut peculij plusculum referant, aut splendoris gradum aliquem acqui-
 rant apud suos, nullum sibi laborem grauem ducunt. Et nos, ut reges perpetua
 potiamur in coelis nobilitate, non idem faciemus? In mentem praeterea reuo-
 cemur huius mundi impios, qui ob breuem uoluptatem, aut explendam uin-
 dictae cupiditatem, ferro in hostem praecipites grassantur, usq; non modo ad
 carceris, sed suspendij etiam periculum. Quanto igitur intervallo uirtus uirtus,
 Deus diabolo praestat (praestat autem infinito) tanto nos in spiritali militia
 esse his audaciores decet. Quoniamq; ita uoluit agonothes noster Deus,
 me, & Ioan. Bradfordum, conterraneos uestros, in primis huius militiae ordi-
 bus collocare, ubi maxime inest belli discriminē: rogatos uos habeo (pij fratres)
 in uisceribus Iesu Christi, ut nos cum reliquis simul commilitonibus in tam pe-
 riculofo loco decertantes, praecibus suffulciatis uestris apud Dominum, quo
 gratia muniti ipsius omnes, suam quisq; stationem ac praesidium in quo con-
 stituti sumus, militari uirtute, atq; ut par est, tuentes in Domino, uobis demum
 Christianae constantiae ac patientiae exemplum tanquam signum aliquod eri-
 gamus ad imitandum: quod & ipsi sic imitari possitis, ut uestro uicissim exem-
 plo reliqui deinceps infirmiores prouocati, fortius alacriusq; impressis a uo-
 bis uestigijs inhareant, suamq; obeant militiae felicius: Amen. Intelligite quae
 dico: det uobis Dominus in omnibus intellectum. Hoc itaq; dico, fratres, tem-
 pus breue est reliquum est, ut qui mundo hoc utuntur, tanquam non utantur:
 praeterit enim figura seculi huius. Nolite diligere mundū, neq; ea quae in mun-
 do sunt: sed quae superna sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Estote

2. Tim. 2.

1. Cor. 7.

1. Ioan. 2.

Coloss. 3.

Estote inuicem benigni, misericordes donantes, & ædificantes inuicem, pro suo quisque sibi donato talento, peregrinæ doctrinæ caute astutiam. Deponite secundum pristinam conuersationem ueterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, fornicatio & omnis immundicia, auaritia multoquum procul à uestris absit moribus. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed implemini spiritu sancto, canentes & psallentes Domino, gratias sitis illi. Ante omnia mutuum habete charitatem, subiecti uobis inuicem. Desinite a peccatis, quodque reliquum est temporis in uoluntate Dei exigite. Sobrii estote, & uigilate in orationibus, amate mutuum. Omnis uitæ uestre unicus sit scopus gloria Dei, & studium proximi. Agite poenitentiam prioris uitæ, uobisque magis in posterum attendite. Breuiter atque in primis illi modis omnibus inhærete, qui mortuus est pro peccatis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram. Cui honor & gratiarum actio, cum patre & spiritu sancto, Amen. *Lancastria. Aug. 30. 1554.*

Eph. 4.

Eph. 4.

Ephes. 5.

1. Pet. 4.

Seruus inuitis & uinctus Iesu Christi Georgius Marchaus.

Salutate mihi in Christo omnes, qui nos amant in fide, simulque literarum harum facietis pro prudentia uestra participes. Denique pro me rogate omnes, proque his quotquot uinculis euangelij nomine distringuntur, ut Dominus pro misericordia sua, qui quos quondam e papismo, in uerum Christianismum traxit, nuncque pacientiam per afflictiones nostram explorat, dignari uelit fortitudinem suæ brachio nos liberare ærumnis istis siue per mortem, siue per uitam, ad nominis sui gloriam, Amen. Pius hic Hieromartys, ac inuictus euangelij testis, duobus comitatus alijs eiusdem martyrij socijs, incendio sublati sunt Vueschestria in commitatu *Lancastriae oppido, mense martio, Anno 1555.*

IOANNES CARDMAKERVS MINI

Ser. Ioannes Vuerenis.

Ioannis Cardmakeri supra à nobis obiter ac intranscursu iniecta est mentio, in quo in loco de Sanderi custodia retulimus. Erat is ecclesiæ Vuellensis beneficiarius, uel, ne à receptis uulgi uocabulis recedamus, præbendarius. Qui quum iam ante Edouardi temporibus, sedulam nauasset operam disseminando euangelio Christi, nunc in fatali hac tempestate, & ruina ecclesiæ, præhensus simul cum Barlo dioceseus, Badensis episcopo Londinum ducitur in custodiam. Nondum erant antiquatæ per parlamentaria comitia, priores Edouardi leges, neque episcopis adhuc in manus restituta lex iudiciaria, quam illi: Ex officio uocant. Is autem simulatque obtentus est τὸν χειρὼν νόμος, ipsisque in integrum permissa ui uindicandæ auctoritatis, facultas: euo cantur protinus e carcere inter alios complures hi duo ad quaestiones, & doctrinæ suæ cognitionem. Cellarius mox Vuintoniensis ueterem suam illam occipit cantionem, denuncians illis reginæ misericordiam, si mutata fide & religione, ei se morigeros præbeant, & institutis pareant, &c. Ad hæc ita rursus ab illis responsum est, ut ab episcopo eiusque affectis indemnes, satisque pro catholicis dimitterentur: siue illis infirmitas, siue in episcopo potius fraudulentia fuerit, callida dissimulatio ne secus interpretantis, quod illi aliter responderint incertum est, nisi quod potestius hoc uero uideatur similis: nempe quo sic haberet aliquod deditiois factæ argumentum, quod ceteris uel ad imitandum proponeret: uel in os obijceret, quibus cum res esset postea. Neque uero rei fefellit euentus. Nam si quando incideret, causam ut haberet cum quoquam, nomina ilico producebantur Barli, & Cardmakeri, quos ille pro uiris summæ tum grauitatis, tum prudentiæ, doctrinæque deprædicabat. Verum enim uero ad responsum eorum quod attinet, utcumque res habuit, Barlus iterum iubetur in carcerem.

Anno 1555.

Maij. 11.

Lex episcopalis, Ex officio.

carcerem ire, unde postea expeditus nescio qua ratione, in Germaniam venit exilio profugus, nihil dissimulans euangelicæ professionis sinceritatem. Cardmakerus uerò in alium est carcerem ab illo semotus, quò missus est non multo post Laurentius Sanderus, ut supra narratum est. Idem non absq; diuina aliaqua, ut uidetur, prouidentia. Siquidem Sanderi nactus consuetudinem Cardmakerus, non paulo plus roboris ad ueritatis patrocinium collegisse credebatur. Quò factum est, ut quum episcopus Londinensis certa sibi omnia de Cardmakero pollicens, passim apud omnes euulgaret, breui eum solutum iri è carcere, postquam transubstantiationi, cæterisq; subscripsisset articulis: cõstans in sententia Cardmakerus, & episcopi inanem iactationem & populi credulam leuitatem falleret. Postquam autem Sanderus ab eo diuulsus, ad mortem, ut iam dixi, duceretur, solus in carcere relictus Cardmakerus, diu multumq; graues papistarum conflictus sustinuit: qui in magnam uenerunt spem, illum in suas pertrahendi partes. Magnus in eo labor, ingens studiũ, & concursus frequens certatim à multis habebatur. Nihil deniq; prætermisum diligentia, si quid in hac re uel diligentia ualere, uel contentio iuuare, minæ, metus, preces, blanditiæ proficere potuissent, nihil hic intentatum relinquebatur. Tot igitur ille appetitus modis, quum aliter se euoluere è tendiculis eorũ nequiret, scripto suas ipsi mandarẽ rationes rogabat, sese uicissim de scripto ipsis responsurum pollicens. Quid multis? Spartam hanc sibi depoposcerat è doctoribus quidã professione iureconsultus, nomine Martinus ex clientela Vintonienlis, atque in schola illius pulchrè ad errores & fraudes institutus, uir alio qui (meo iudicio) inter papistas non inertissimi ingenij, si modò naturæ dotes ad ueri rectiq; defensionem potius quàm ad quorundam turpem assentationem accomodare uoluisset: aut se finibus suis, quibus eum propria circumscripsit professio, modestè contineret: nec sutor ultra crepidam ad ea assurgeret, in quibus ut impudens assertor magis quàm prudens theologus uideri possit: ita plus sibi decoris, quàm alijs emolumenti, plusq; in ecclesia ociosæ rixæ, quàm necessariæ ædificationis excitauit. Declarat id libellus quidam anno 1554 ab ipso, populi lingua editus, quò aduersus sacerdotum connubia ut magnas, ita non necessarias mouet tragœdias. Sed de hac re erit, aspirante Christo, alijs differendilocus. Hic igitur iuris quàm scripturæ consultior Martinus Doctor, è Baldacis subsellijs rectà in theologicos irrumpens campos, arreptoq; casto in manibus, nouus mirmillo in harenam descendit theologicam, si musis placet, cum Cardmakero congressurus, in asserenda transubstantiatione, alijsq; id genus articulis. Cardmakerus iterum, etsi loco inferior, uiribus tamen & argumentis melior, contrario scripto iuuenilem ferociam dextre ac copiose repressit: docuitq; illũ, sese intra pelliculã, si sapiat, continere. Sic itaq; diu multumq; iactatus Cardmakerus, illabefacta perstitit cõstantia, adusq; mortis diem: quam is Londini, in foro Smythildiano non minus pertulit patienter, quàm causam turbabatur fortiter. Erat unã cum eo incēdio addictus Ioannes Vuarenus populi Londinensis. Qui simulatq; ad indicũ supplicio locũ deducti sunt, Cardmakerus seorsum per tribunos urbis Londini seuocatus, multa cum eis priuatim habuit, tam diu cum ipsis colloquẽs, quoad Vuarenus peractis precibus, uesteq; exutus, ac stipiti adligatus, preparatis denique omnibus quæ ad ignis materiam attinebant, staret aliquãdiu expectans lignorum, quibus circumdabatur, inflammationem. Cardmakerus toto hoc tempore cum tribunis colloquens detinebatur, non sine magno populi metu & sollicitudine: qui iã antepassim uulgo susurrari de Cardmakeri recantatione audierant, in certam adducti suspicionem, nihil expectabant aliud, quàm ut ille nunc ad Vuareni bustum cogeretur palinodiam canere. Finitis tandem colloquijs, Cardmakerus locum uersus ubi stabat sodalis, relictis tribunis uenit, moxq; indutus, ita ut erat,

Doctor Marti-
nus.

Libellus Doct.
Martini contra
coniugium sa-
cerdotum.

Ioan. Vuarenus
cum Cardmake-
ro exutus.

erat, ac prostratus genibus prolixè orabat, sed tacitus sibi ipsi. Quæ res popula-
rem non parum tum confirmabat tum adauxit suspicionem, primum quod ue-
stitus, tum tacitus porro, nec ullam moriendi significationem præferens præ-
cetur. Versabatur hic Cardmakerus in ancipiti sanè ac periculoso rerum sta-
tu. Si reuocaret, erat adhuc illi liberum. nemo inuitum cogebat incendium
adire. Si recusaret, mortem uidebat ob oculos præsentem: res ipsa nullam fe-
rebat dilationem. Diu suspendi deliberatio non potuit: responsionem, non
consultationem omnium expectabant oculi, quid erat facturus. Vtrinq; peri-
culum non tam ingens, quam præsens: hic animi, illic corporis. Hinc conscien-
tiæ horror, illius mortis terror miserè fluctuantem dilacerabat animum. Porro
ut utrinq; periculum, ita utrinq; præmium, uita, & uictoria: altera in hoc mun-
do facilis, sed temporaria: altera in coelo immortalis, sed periculosa. Harum utram
ueller optionem, adhuc integrum ei statuere relinquebatur. Nec dubiū quin
tribuni liberum illi & arbitrariū delectū in manus utrumcunq; uellet permise-
rint. Hic uehementer opus præsentis Dei manu fuit: quæ sanè nec destituit eo
in articulo miserum. Absolutis siquidem precibus, in pedes assurgens, ultro se
dilexit ad intimum usq; amiculum: Quod ubi factum, ad sodalem, ubi erat
illigatus, progreditur, truncum obuijs complexus uulnè deosculatur: Vuareno
dexteram dat, uerbis animum addit, seq; deinde affligendū sponte alacriterq;
præbet. Populus tam præter omnem expectationem quum uidit, inopinato
rei eventu tanto magis exhilaratus, quanto maiori ante perturbatione teneba-
tur, sublato protinus clamore, quātus uix in cœtu hominum audiri solet, uno
ore omnes clamitare: Benedictus Deus, Dominus te confirmet optime Card
makere: Dominus Iesus suscipiat spiritum tuum. Nec prius conquieuit Pane-
gyrica hæc populi acclamatio, quam admoto igne, spiritū Domino utriq; red-
diderunt in odorem bonæ fragrantiae. Anno 1555. Maij ultimo.

Mors uitæ ante
posita.

Ingēs populi ac-
clamatio.

Vuareus hic ciuis Londinensis, pridie quam duceretur, confessionem edi-
dit fidei suæ, symbolum Apostolorum succincto explicans commentariolo:
simul & de sacramentis doctrinæ suæ sententiam dilucidè exposuit, abunde se
purgans aduersus aduersariorum condemnationem.

RIDICVLVM CRVDELITATIS EXEMPLVM

in Gulielmum Touleum, cui post mortem resosso Papiſtæ diem iterum dixe-
runt: ac deinde excommunicatum, damnatumq; hæreseos, in-
cendio mortuum iam prius suspensum ac
sepultum mulctarunt.

ERat fortè Londini his temporibus, quibus Hispani Angliam primum oc-
cupare cœperunt, Gulielmus quidam cognomento Touleus, ex eorum
numero & genere, qui in aulis & familijs nobilium famulando & inseruiendo
uitam degunt: quum alioqui nulla suppetat ipsis opificij artisq; facultas, qua
uictum parent, aut uitam in repub. comunem exerceant. Et tamen in ista hac
uocatione uitæ qualicunq; uocat Christus interdum sanctos suos, & coronat
martyres. Quorum è numero non temerè excludendus mihi uidetur Guliel-
mus hic, quem dico. de cuius uita etsi nihil habeam, unde eum satis æstimare
queam: mors tamen huiusmodi uidebatur, quæ hominē declarabat non pessimi
profecto ingenij. Euenit fortè, ut Touleus iste in Hispaniā incidens, pecuniam
ei omnem per uim eriperet. Factum hoc etsi per se graue fuit & atrox, multo
tamen atrocius reddebatur: quippe in talem commissum personam, eamq; in
patriam, cui tum regina tantopere, totaq; cum ea aula fauere uidebatur. Re ita
deprehenſa, atque in iudicium delata, Touleus furti reus, suspendio confestim
adiudicatur: quum tamen in eo regno multo plura latrociniā saepe, quam sus-
pendia

Anno 1555.
Iun. 4.

In Angliā mul-
to plura latroci-
niā, quam sus-
pendia.

spendia conspici soleant: fortassis ex ea potissimum causa, quod quum patricij uiri & generosi tot apud se alant gladiatores, primum neque illos stipendio satis instruunt, tum delictis saepe impunitatem in iudicijs impetrant. Cæterum Touleus hic nequaquam ex eo famulorum genere uidebatur, qui dominorum autoritate ad suam abuti licentiam assolent. Quanquam nequius rursum furto patrocinator. Damnatus igitur Gulielmus noster, ductusque ad suspendium, qui locus erat iuxta foralem Vuestmonasterij columnam, nostri crucem Charingi appellant, forte sub mortem, inter cætera multa quæ ad populum concionabundus habuit, addebat & eam oratiunculam, quam plebs Brytannica sub Edouardo in ecclesijs sonare solebant, precantes sese a detestandis pontificis Rom. erroribus & tyrannide à Domino liberari. Verba ipsa in hanc habent formulam: A detestandis erroribus & tyrannide pontificis Rom. libera nos Domine, &c. His uerbis dum precatur Touleus à pontificis tyrannide liberari, eadem precatione incidit ipse maxime in tyrannidē. Quum primum enim huius facti rumor dissipatus ad aures sacerdotum & mitatorum promanare cœpit, tantum non insanire illi pro ueteri suo ingenio, frenare, tumultuari, tragœdias miscere, consilia agitare, tantam contumeliam in Beatissimum patrem accipiendam nullo modo arbitrari. Coacto itaque, uelut in re magna, sacri ordinis senatu, res de Touleo proponitur, deliberatur, decernitur. Tandem post longam disquisitionem, uariantibus nonnullorum suffragijs, itum in eorum sententiam est, qui læsam pontificis maiestatem facile mis ac incēdio accuratē uindicandam censuerunt. Atque huius sententia uideatur mihi dux & autor fuisse Polus Cardinalis. nam ut Vuintonienſis & Bonerus spirabant semper cædes uiuorum: ita Poli fulmen nunquam ferē nisi in mortuos exerebatur, hancque solus ipse prouinciam propriē sibi administrandam delegabat, nescio sanē qua ratione, nisi quod forte quum tam truculētus esse noluit, quā fuerunt illi, haud minus tamen eo pacto suam erga pontificias partes strenuitatem posse se declarare existimabat. Ex eodem hoc Cardinalis fulmine, rubentēque dextra, Mart. Bucerī ossa, atque Pauli Fagij, post ferē biennium ē sepultura ad incēdium reuocata, Cantabrigiæ eadem animaduersione, quam Touleus hoc anno sustinuit, plectebantur. Porro ne non utraq; in Academia specimē aliquod suę daret industrię consimile quiddam & Oxoniæ in Petri Martyris cōiugem piæ memoriæ matronam, iam triennio, plusque eo sepultam designauit: quam ex polyandrio iterum, ubi quiescebat se narrari, atque in sterquilium proijci mandabat. Sed ad Touleum recolligat se ratio. Qui iam finita precatione suspensus quū esset, atque pro more humi conditus, episcoporum decreto iussus est iterum, ubi sepultus esset, refodi. Quoniamque Rom. pontificis ausus sit moriens potestatem uiolare, pro hæretico haberi, citari, denique & condemnari placuit. Quid uerbis opus? Affiguntur templi Paulini foribus formulæ citatoriæ. Quumque citatus non compareret, sequitur ex more suspensio: quum una sat ei non esset suspensio, post eam deinde excommunicatio. Quid nī uerò? Est enim episcoporum fulgur hoc tam subtile uidelicet, & acutum, ut non uiuos solum feriat, sed ad sepulchra etiam laruasque ipsas mortuorum penetret. His itaque ritē ac ex formula præparatis, subornatur tandē, qui demortui uice responderet articulis in iudicio publice recitatis. Verum quū mortuus hæreticus nec pro se loqui, nec per subornatū histrionem crimen satis diluere posset intentatū, pro hæretico conuicto condemnatur, cōdemnatus seculari (ut loquuntur) traditur potestati, hoc est Diuuiis, seu supprætoribus urbis Londini. Qui nec ipsi minus impigrē suis funguntur partibus. Acceptū postremò suspensum, excommunicatū, reuictum, condemnatumque hæreticum, quin & mortuum insuper rogo imponunt exurendum, ad perpetuam uidelicet rei memoriā, Londini hæc acta sunt lun. 4.

Cardinalis Polus in mortuos fulminat.

Bucerī & Fagij ossa Cantabrigiæ cremata circa.

An. 1557.
Coniunx Petri Martyris ē se pulchro uexata.

Insigne

*iuuenis cuiusdam florentissimi, Thomæ Hauxi, pro Euangelio
 exusti, Martyrium.*

Fuit hic mensis Iunius quamplurimis funestus uiris bonis: sed uno præcipue inter cæteros Martyre insignis, cui nomen erat Thomas Hauxus. Patria is Essexiensis fuit, honesta natus familia, uitæ genere & conditione aulicus, educatione totus ad delicias à puero ac molliciem institutus. Corpore porro ea uenustate, statura, & decorum ornamenti præditus, ut ad unguem esse factus uideri posset. Sed uicit hæc omnia morum candor, tum in primis studium pietatis, amorq; singularis: quo non tam ipsum diuina ornatu gratia, quam Martyr ipse uniuersum sanctorum Martyrum, tanquam illustre sidus, chororum nobilitare, ecclesiam deniq; & ueritatem ipsam etsi natiuo splendore satis illustrem, sua tamen accessione quodammodo illustriorem reddere uideatur. Quod si enim, ut præclare ac uere ab Ambrosio scriptum est, Christi nostri principis triumphus sunt Martyrum palmæ: uix in multis profecto Christus uel insignius uicit, uel gloriosius triumphauit, quam in hoc iuuenē. In causa tam sapienter, in uita tam honeste, in morte tam constanter stetit. Qui uitam ne magis an mortem contempserit, haud dictu facile sit. Sic enim uixit, ut uitam haud magni suam fecerit. Sic moriebatur, ut mors eius cunctis exemplo esse ad mortem contemnendam poterit. Sed nos rei gestæ enarrationem adgrediamur. Primum igitur Hauxus hic aulicam secutus disciplinam, subolescentibus demum annis, in famulatio comitis Oxoniensis annos non paucos egit. Qua in familia gratus fuit omnibus, quandiu uiuente Edouardo uirtus stare cum temporibus potuit. Verum ubi extincto illo, omnia retro ferri, religio labascere, pietas patrocinio destituta non solum frigere, sed & periclitari ubiq; tum in magnatum maximè familijs coepit: Hauxus cum pietate simul commutans locum, relictis nobilium aulis, domum se subducit, ubi libere sua frui conscientia, ac Christo se dare posset. Sed quem tandem tibi in hoc mundo paradysum reperiēs tam secretum, quò non adrepet ueterator ille serpens, aliquam captans materiam, qua piorum insidiatur tranquillitati. Ibi tum ius baptismi, quoniam papistico ritu baptisari non sustinebat, in tertiam iam septimanam distulerat. Quod quum non ferrent aduersarij, iniectione in eum manibus, ad Comitem primum ducunt Oxoniensem, ac hæreseos nomen cum eo expostulant, uelut qui contemptis ecclesiæ sacramentis parum in religione sanus uideatur. Comes misso cum literis nuncio, causam omnem ac hominem reijcit ad Londinensem. Qui tum acceptum eum, aliquandiu apud se in familia habuit: multisq; cum eo tentatis colloquijs, quum nullam uidit spem expugnandæ illius sententiæ, sicq; ille persisteret, ut nullam conditionem inhonestam, qua uitæ magis quam conscientiæ ipsius consuleretur, admitteret, quin aut innocens absolui ab ijs quibus tenebatur, aut ut improbus sententia eorum condemnari uoluerit, ex adibus in carcerem publicum transfert, qui domus portæ ad Vuestmonasterium dicitur. Vbi ad menses aliquid commemoratus Hauxus, Iunio tandem mense necis sententiam, cum alijs etusq; in patriam Essexiam, Cockshalliæ martyrio commutauit uitam. Exiitum habuit singulari quidem ratione memorabilem, egregioq; dignum martyre. Lata enim & promulgata supplicij sententia, quum esset Londino in Essexiam cum quinq; alijs commilitonibus producendus, præficitur rei ministerio D. Rycheus. Qui armatorum stipatus præsidio, ac nobilibus etiam eius provinciae ad opem ferendam omnibus euocatis, negotium procurat sedulo.

Anno 1555.
 Iun. 11.

Christi triumphus
 sunt martyrum palmæ.

Baptismus papisticus repudiat.

Hauxus reiectus ad Londinensem.

D. Rycheus.

Signum de acer-
bitate incendij
postulatur.

Plausus ē me-
dijs flammis
datus.

Hauxus interim per uiam, perq̃ omnem occasionem multa usus exhortatio-
ne apud suos, sæpe etiam priuatim nactus est opportunitatē familiarius cum
his agendi, atq̃ admonendi. Qui autem liberius consuetudine eius ante mor-
tem usi sunt, etsi non parum oratione eius & constantia confirmarentur: ta-
men supplicij rursus acerbitate deterriti, rogant clanculum, signum eis in me-
dijs flammis aliquod ederet, quo certiores fierent, tantū ne in eo supplicij
genere inesset cruciatus, ut memoriam non liceret in eo constantem retine-
re. Id quod ipse effecturum se causa ipsorum recepit. Sicq̃ occulta inter ipsos
pactione conuenit, ut si flammæ uis intolerabiliter esset cruciabilis, quierus
staret. Sin autem tolerabilis foret, quicq̃ facile uinci ferendo, maiori uis spiri-
tus ac constantia posset, palmas supra uerticem sublatas ad cœlum attolleret,
priusquam exhalaret animam. Hunc itaque in modum constitutis rebus, ani-
misq̃ mutua consolatione confirmatis, hora adest martyrij. Hauxus ad carni-
ficinam producitur: moxq̃ ad trabem humi defixam, ambiente corpus cate-
na arctissimè reuinctus, stat ignem excepturus, mitissima uictima. Stat & no-
bilium & plebis circumfusa turba non parua: ad quos quum multa locutus
esset, tum maxime cum D. Rycheo, exostulans de innocenti sanctorum san-
guinet: andem post ardentissimas eius preces ad Dominum fufas, ignis admo-
ueretur. In quo quum diu egisset, quumq̃ iam oppresso flammis ore, contra cœ-
larent, memor ille datæ fidei, semiuistas manus ardoreq̃ æstuantibus supra ca-
put subito ad Deum uiuentem erigit, terq̃ magno cum plausu concutit. Qua-
re præter omnem expectationem conspecta, tantus consequitur circumfusa
multitudinis applausus & clamor, quasi cœlum terræ commisceri existima-
res. Ille uerò protinus in ignes subsidens, reddidit spiritum: Coxallia, Junij 10.
Anno 1555. Habetis iam uitæ eius mortisq̃ breuiter descriptam historiam iam
pari compendio examinis summam, ab ipso martyre conscriptā, accipite, quæ
minori laude & admiratione digna uideri queat.

*Thomas Hauxi uaria cum episcopo Londinensi Bonero, eiusq̃ collegis, Actio-
nes & examina, ab ipso primū autore conscripta.*

Mense Iunij 23, Anno 1554. Comes Oxoniæ, cuius non multo antè famulus
eram, seruo illius cuidam me commisit ad Bonerum Londinensem perducen-
dum, unā cum literis ad episcopum scriptis, quarum hæc ferè erat formula.

Reuerende in Christo pater, Mihi ad te per famulum meum, quendam Th.
Hauchesum, qui in comitatu Essexiæ filium habet iam tertiam agentem sine
baptismo septimanam. Postulatus denique ea de re, respondet non daturum
se baptismo filium, iuxta eum baptismi ritum, qui hodie in usu est apud eccle-
siam. Quapropter eum tuæ Cellitud. sistendum curauimus, ut tua prudentia
de eo statuatur, quod uidebitur, &c. Episcopus uerò acceptis literis, ubi perle-
gisset, eas mihi ordine recitare incipit. Moxq̃ perlectis quæ continebantur,
cœpi apud me cogitare: Haud magnopere mihi commodum fore, quod il-
lius prudentiæ rei iudicium committeretur. Ille dimisso iterum cum literis ad
comitem nuncio, in quibus ei gratias agit sedulo, ob suam in ecclesiam, atq̃
erga reginam studium, & obseruantiam: moxq̃ ad me reuersus, primū in
hunc interrogare modum cœpit: Quid mihi in animo esset, quid filium
meum tam diu extra baptismum domi haberem. Hauxus: Quia, inquam, iu-
bemur, nihil contra diuini uerbi institutum admittere. Episc. At baptismus
uerbo & mandatu Domini institutus est. Hauxus. Equidem eius institutio
sit, quam à uobis contendo, postuloq̃. Episcop. Quid ergo improbas?
Haux.

Haux. Omnia, quæcunque præter diuinam sanctionem aliunde humanitus adiecta sunt. Episc. Quæ sunt illa? Haux. Puta oleum, chrisma, sal, saluam, cereum, & exorcismum aquæ, &c. Episcop. Reñcies tu ea, quæ hætenus publicus orbis & maiorum tuorum autoritas tanto in ecclesia consensu comprobauit, nobisq; quasi per manus tradidit? Haux. Quid maiores mei fecerint, quidq; uniuersitas orbis decreuerit, nescio, nec perinde id mea referre arbitror. Quicquid aut præcepit Christus, in eo constanter nobis omnibus conuiscendum est. Episcop. Ecclesia catholica id uoluit, docuitq; Haux. Quid est ecclesia catholica? Episc. Fidelium aggregatio, ubicunq; per orbem disperforum. Haux. Quis est ecclesiæ huius caput? Episcop. Christus. Haux. Si Christum pro capite ecclesiæ haberetis uestre, humanas constitutiones & traditiones declinaretis. Sed ecclesia uestra mordicus inheret præceptis & doctrinis hominum. Non est igitur huius caput Christus. Episc. Non legisti quo pacto apud Ioannem Christus paracletum suis doctorum pollicetur, qui eos in omnem ueritatem ducturus esset? Haux. Factorem promississe quidem in euangelio, missurum se paracletum, sed in quem tandem finem te rogo? Certè, ut ego arbitror, in hoc, ut omnem ueritatem uerbo Dei consentaneam, non traditiones hominum à Christi seruatoris institutionibus abhorrentes, perdoceret. Episc. Eugè ergo, uideo te in eorum esse numero, qui nihil ferunt, neque admittunt in ecclesia, præter scripturas solas. Nimirum multos habet patria tua, istius factionis homines. Dic rogo, nosti ne istic Knyghtum quendam, & Piggottum, conterraneos tuos? Haux. Noui equidem Knyghtum: Alterum haud notum habeo. Episcop. Sic equidem putauit, constat tibi esse cum istiusmodi hominibus notitiam: satis declarat hoc tuum in scripturis iudicium. Agè quos istic concionatores habetis. Efferò nosti ne Bagetum ibi quendam? Haux. Noui. Episc. Credo, qualis tibi uir habetur? Haux. Equidem nihil in eo noui, nisi uiro honesto dignum. Episc. Noueris hominem, si uideas? Haux. Opinor. Episc. Heus euocate huc aliquis ad me Bagetum ocyus. Tum iterum detorta ad me oratione episcopus: Næ ego, inquit, hominem te satis superbum uideo, & præfractum. Haux. Vnde hoc tibi de me iudicium nascitur? Episcop. Quia alterum hunc uides Comititis famulum, quam humiliter se ac submisit gestum officij remissius indulgeam.

Secundum hæc, subintrat ilico Bagetus. Ad quem episcopus: Quid, inquit, Bagete, bonum hunc uirum nosti, nec ne? Bagetus. Scilicet agnouimus: moxq; de xtris mutuò porrectis consalutamur. Episcop. Quid ais? Bagete. Est huius homini natus filiulus, qui iam tertiam septimanam domi sine baptismo custoditur, quemadmodum literis comitis Oxoniæ ad me scriptis testatum habeo. Porro perstat adhuc in opinione, negans se filium baptismo daturum, quoniam nunc ritu baptismus in ecclesia frequentatur. Quidnam ipse hac de re iudicas? Bagetus. Equidem Reuerende Domine, nihil hic dicere habeo. simulq; poplite ad terram incuruato, demisit se. Episcop. Ità ne nihil narras: at ego inueniam facile ut narres aliquid, an laudalibis sit hic baptismi ritus in ecclesia. Bagetus. Obtestor Celsitudinem tuam, propitio te uti liceat. Aetatem habet: ipsemet pro se respondeat. Episcop. Quid ais nebulosè? Huccine tandem reditum est? Heus, inquit proxime astanti ministro, accerse ad me ianitorem: uinctus conijceris in ligneis soleis, paneq; ac aqua pascèris. Nimis hætenus, ut uideo, indulgi tibi. Quid: tantam ne apud me clementiam expertus es, atque istam nunc reponis gratiam? Inter hæc recurrit

episcopi famulus, renunciatis ostiarium domo nuper profectum, in urbem concessisse. Tumque episcopus aduocato ad se Bageto: I, inquit, mecum. Itaque cum illo congressus episcopus, me iubet cum generosorum ibi quodam confabulantes expectare. Erat autem generosus is ad episcopi sententiam perbelli formatus, hominem ex homine natum dixeris: qui auebat non parum ex me scire, quos haberem Essexiae in patria familiares, quosque formatores haberem. Haux. Quum uidero tuae huius inquisitionis autoritatem legitimam, tum demum tibi ad postulata ista responsurus sum. Moxque episcopus cum Bageto ad nos a digressionem redit. Sed interea uaria mihi cum Bono meo generoso de multis intercesserunt colloquia. Episcopus uero in hortos se recipiens, ubi consedit, Bagetum ad se accersi iubet, meque simul conuocato, sic incipit: Quid ais, inquit, Bagete de baptismo? quem nunc habet ecclesia: Dic clare, putas ne frequentandum esse in ecclesia, an secus? responde mihi Bagete. Bagetus: Scilicet reuerende Domine arbitror. Episc. Dignus proferat contumelia: stultum caput, quum non idem dixi prius? Siquidem iam ante saucia isti inepta tua responsione, huius imperiti hominis conscientiam. Sed gaudeo, fateri te aliquando uerum. Tum ad Hauxum se uertens: Atqui, inquit, hunc hominem resanescere uides, ac resipiscere. Haux. Mea fides neque isto homine, nec te etiam nititur (Do. praesul) nec quoquam denique mortalium: sed in solo Christo Iesu Domino constituitur, qui, ut ait Paulus, unicus est consummator & autor fidei nostrae. Episcop. Video te contumacem esse, & praefracto animo. Alia igitur est nobis ineunda, te flectendi ac petrahendi ratio. Haux. Quicquid in me statues, decretum est sufferre: quoniam nunc sub imperio tuo teneor, paratum me ad omnia sustinenda praestabo. Episcop. Sane quidem teneris: Age ibis mecum intro, Christiani erga te utar hominis officio. Cibus potusque tibi in aedibus meis suppeditabitur: tantum admoneo, precipioque, ne quid uerborum facias inter meos. Decreui nihil cuiquam dicere, nisi uerum quod sit, uerboque Dei congruum. Episcop. Non feram haeretica in aedibus meis colloquia. Haux. Quid, ergone ueritas est apud te haeresis? At praecipit Deus, ne quid in aedibus nostris in congressibus atque per uiam agamus, aut loquamur aliud. Episcop. Si me uis amicum tibi, fac consilio meo morem geras. Haux. Quidnam hoc consilii est? Episc. Ut lingua nempe compeas, ac sermonibus abstineas. Haux. Tum aliud & ego uicissim abs te astipulabor. Episc. Quidnam? Haux. Ut doctoribus famulisque tuis mandes, ne quis causam ullam aut materiam loquendi praebet. Quod si fecerint, non praetermittam, quin libere quod sentiam, profitear: nec metu ullo aut pudore reticebo, quod uerum sit. Episc. Tum iussit ille per famulum secludi a me Bagetum, ne quid mutui inter nos colloqui intercederet. Cumque ijs ad prandium discessum est. Accubui autem mensae oeconomii: ubi simulatque pransum est, occipiunt flamines, caeterique episcopi famuli sermones ultro citroque agitare. Inter quos erat quidam praefectus collegii quod Oxoniae nomen habet a patentibus portis, Episcopi consanguineus, qui curiosum me plus satis dicebat esse. Vos, inquit, nihil perferre potestis, nisi lepidulum illum uestrum librum diuinum: sic enim euangelicum cordicem designabat. Haux. Rogo te, an eum librum mihi non satis esse ad salutem deputes? eaque quae in nouo illo testamento continentur, o bone? Tum ille: Equidem ad salutem puto, non autem ad instructionem. Haux. Dum tingat precor mihi illa salus, tu tibi instructionem illam habeto. Interea dum haec aliaque agitamus colloquia, episcopus forte superuenit, ceu lupus in fabula. Episcop. Atqui an non edixi, ne sermones cum quoquam agitares? Haux. Atque an non uicissim te rogaram, ne quis e doctoribus aut famulis tuis negotium mihi faceretur, urgeretque ad respondendum? Indeque

Collegij eury/
pyli Oxoniae
praefectus.

Indeꝑ in hortos iterum abducimur; ubi episcopus suis stipatus doctoribus sic incipit. Episc. Quid ais: permitturū ne es filium tuum baptismo initiari, iuxta eius libri formulam, qui Edouardi sexti temporibus in usu erat? Haux. Equidem uehementer cupio, uotisq; omnibus expeto. Episc. Nempe uerò putauit. Atqui reipsa eandem nunc habes formulam. Summa quidem est & caritatis tempore, sat esse non inficior. Haux. At Christus etiam citra necessitatem, eo contentus fuisse uidetur. Porro quod præcipuum est in hoc sacramento, desideramus. Episc. Quidnam id est? Haux. Ite & prædicate omnem nationem. Episc. Hoc ideo commemoras, me petens: forsan eo quod nō prædicem. Haux. Imò quia sic literis sacris exprimitur, ideo dico: te nihilo magis notans, quam cæteros tui ordinis. Tum omnes doctores ingenti uociferatione, unoꝑ ore clamitant: Contra te dicit, Domine Reuerende, simulq; tu multus inde non leuis per omnes circumstantes oboritur. Episc. Atqui ne nihil in tuam agamus gratiam, licebit, si uidebitur, tibi apud me manere. Interea puer clam te sacro fonte excipietur, modò te non refragante. Haux. Quod si ita uoluissē, iam nihil erat opus, quur me huic perducere permitterem. Prius enim eadem conditio mihi apud Comitem Oxoniæ proponebatur. Episc. Audaculus uideris ac ferox adhuc ex ætate iuuenis, ductus fortasse esti nationis opinione, qui ob gloriam patriæ id tuendum nunc tibi susceperis, ut choragium aliquod laudis lucrificas. Atqui an non putas reginæ, mihiq; id in manu esse, ut uel te inuito id fieri præcipiamus? Haux. Quid ualeat tua ac reginæ autoritas, aut non ualeat, nunc non discuto. Quod uerò ad conscientiam meam attinet apud Deum liberam, eam equidem spero firmam immutamq; consistere: quam nulla unquam creatura, de sententia, in qua nunc sum, deiciet. Episc. Adolescens es admodum tu quidem peruicax. Alia uia mihi aggrediendum censeo. Haux. Vterq; nostrum in manu Dei sumus, feram, uolente Domino, patienter, quicquid illi per te mihi imponere uidebitur. Episc. Vt ut hac de re in animo sentias, nolim coram apud me eiusmodi uerba facias. Sicq; interrupto sermone discessum est, usque ad uespertinas horas.

Quo tempore iterum, in orarium siue sacellum me accersens, hæc habuit. Episc. Hauxe, iuuenem te scitum ac elegantem uideo: quem Deus, suis multis tibi dotibus cumulauit. Atq; equidem pro meo in te studio, omnibus modis tibi prodesse cupio. Scis tibi me pastorem esse, cui reddenda sit pro anime tue salute ratio apud supremum iudicem, si non commodè integreꝑ institutur. Haux. Arbitror equidem, ac fateor: attamen hæc tua reddenda ratio, mihi non parit errandi impunitatem. Quapropter in eo quod dixi, certum est persistere ad mortem usq; Deo opitulante, nec ulla me creatura ab hoc dimouebit proposito. Episc. Ne dicas Hauxe, neq; sic animum inducas tuum. scin Christum duos in uineam misisse, quorum alter affirmabat se iturum, nec ibat tamen? Haux. Posterior ibat. Episc. Idem & ipse facias. Iamq; amice tecum acturus sum. Quid ais: scriptum est Ioan. 6. Ego sum panis uitæ: Et panis quē ego dabo, caro mea est, quam dabo pro uita mundi. Qui ederit meam carnem, & bibet meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, habebitq; uitam æternam. Nam caro mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus: qui edidit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Credis ne uera hæc esse? Haux. Scilicet: Quippe scripture uerbis necessarium fides habenda est. Episc. Nihil igit diffido, quin in fide sacramenti sanus sis. Haux. Rogo Domine, neqd obijcias mihi aliud, neu in quæstiones me uoces, præterquā in eas de quib; accusor. Episc. Adeamus modò preces uespertinas. Ibiq;

Christus sine ceremoniis baptisatus.

Bonerus miles episcopus.

Ibiq; obuerso tergo quum discessurum me ē facello uidit episcopus, Quid, inquit, Hauxi, non interfuturus es unā officijs uespertinis? Haux. Minime uero. Epif. Quid ita? Haux. Quia non licet. Epif. Qui nam? Haux. Ar. Quia non expedit ad ædificationē ea audire, quæ non intelligo. Epif. At enim tecum tacite orare poteris. Quos habes libros? Haux. Nouum testamentum, proueria Salomonis, Psalterium. Epif. At ē Psalterio orare libebit interim. Haux. Non est animus in eo orare loco, aut ei consimili. Tum unus ē symmystis: Abeat, inquit, haud erit nobiscū particeps. Haux. Hoc nomine tanto me feliciorem duco, quo longius à uestra absim societate. Itaq; descendēs ē phano, in atrio exteriori in ambulo, quod inter aulam & sacellum modico patebat spacio.

Nec multo pōst, absolutis precibus, in cubiculum interius abducit eum episcopus, cum tribus sacrificulis. Epif. Meministi superioris inter nos colloqui, de sacramento, quum postulares ne ulterius urgerem cōscientiam tuam, præterquam de quibus accusaris? Haux. Spero equidem te iudicem simul & actorem in me non futurum. Epif. Recte: at tu mihi respondebis, tum de sacramento altaris, tum baptismi, matrimonij, & pœnitentiæ. Haux. Nullum est horum omnium, in quo non ausim proferre conscientiam. Epif. Prius quod ad sacramentum altaris attinet, in eo satis uideris integer. Haux. Quid sacramentum dicis altaris? equidem eiusmodi sacramentum nullū noui. Epif. Bene, efficiemus ut & scias, credasq; priusquā abscesseris. Haux. Id uero nunquam efficiēs, aspirante mihi Domino. Epif. At fasciculus facile efficiet. Haux. Floccifacio fasces ac fasciculos tuos omnes. Quantum diuinæ uidebitur uoluntati, tantum perficiet tuus in me conatus. Præterea haud quicquam ualebit potestas tua, ultra curam ac uoluntatem illius, qui frena habet in manibus. Epif. An non credis, in sacratissimo altaris sacramēto (post consecrandi uerba) non iam panem amplius manere, sed uerum corpus & sanguinem Christi: eoq; uerbo aperuit caput. Haux. Credo, quicquid uerbo suo expressit Christus. Epif. Verum an non dixit Christus, nos docens uerbo suo, Accipite, comedite, hoc est corpus meū? Haux. Fateor uerba esse Christi: neq; tamen inde consequitur, sacramentum uestrum altaris ita esse. Si quidem Christus nunquam ita supra uerticem populo ostentabat procul, nec quicquam docuit eorum quæ uos in usu habetis. Epif. Ita tamen docuit ecclesia catholica. Haux. Apostoli prioris ecclesiæ doctores nequaquam ita docuerunt. Epif. Qua id commonstras ratione, non docuisses? Haux. Lege secundum, itemq; 20 caput Act. Apostolus Paulus ac Petrus nunquam ad eum modum suas instituerūt ecclesias. Epif. Lepidum uero caput. Hic uir nihil admittit in ecclesia aliud, præterquam quod scriptura sola habet, ipseq; nudē reliquit Christus. Haux. Qui aliud docet, quàm Christus ipse me docuit, ei non sum habiturus fidem. Epif. Agno igitur cœnandum est uobis, si nihil nisi ex instituto illius sit recipiendum. Haux. Nequaquam necesse id erit: quando quidem hac subeunte cœna, exoluerunt ueteris legis ceremonie. Epif. Ah miserū, nescis unde primū uel cœna hæc, uel eius institutio profecta sit? Haux. Perlibens igitur per uos euadam doctior. Epif. Nos nec illibenter uestre mederemur incitiæ, modò dociles præberetis aures: sed præfatiores estis, quàm qui doceri uelitis. Haux. Equidem quod ad me attinet, nisi ex uerbo Dei me docebitis rectiora, nūquam mihi astruetis fidem, etiam si omnia quæcunq; licebit experiamini. Episcopus hic suis arridens hominem: Iesus Iesus, inquit, quàm contumacem ac imperitum hic habemus hominem? Hæc q; in interiori eius cubiculo agebantur. Tum ille: Descēde, inquit, ad me, ac potū tibi postula, est enim dies ieiunio indictus: quippe Ioāni Baptiste profestus. Suspitor enim, inquit, uobis nec ieiunia, nec preces cordi esse. Haux. Imo

Sacramentum
altaris.

Papistarum om-
nis ratio est in
fasciculis.

Rectum deidet
loripes.

Imò uehementer atq; ex animo tum ieiunia, tum preces approbo, quippe quum
 uerbi diuini cōstituuntur auctoritate. Episc. Hoc nomine te mihi chariorem
 habeo. Hocq; fine eius diei sermonem clausimus. Postridie Londinum mane
 petebat episcopus. Erat enim is dies Feknamo solennis, qui tum decanus crea-
 batur. Me uero, dum in aedibus episcopi maneo Fullamiae, accedunt post hac
 famuli, hortantes ut missae uellem interesse. Id ego prorsus pernego: eodē me
 excusans argumēto, quo prius apud episcopos usus sum. Sub uesperam redit
 domum episcopus. Sequentē deinde die lunae, primo diluculo me iterum de-
 uocat ad se episcopus. Erat id temporis quidam cum eo Harpsfildus, archi-
 diaconus Londinensis. cui tum episcopus: En, inquit, hominem tibi, de quo
 dixerā, qui baptisari filium suum non sinet, nec ullas fert ceremonias. Harpsf.
 Amice, etiam Christus ipse usus est ceremonijs: quippe lutum sputo macera-
 tum oculis illeuisse caeci legimus. Haux. Scio, ac fateor à Christo esse fa-
 ctum: at nunquam ita in baptismo fecisse legimus. Quod si imitationē Christi
 ceremonias adhibere libeat, in eundem igitur finem, in quem ille, accommo-
 dandas respondeo. Harpsf. Quid si infantulus modò intereat baptismi ex-
 pers, quanto teneris periculo? Haux. Vt hoc cōtingat, quid tum? Harpsf.
 Vtq; & te simul & filium in certum damnationis discrimen conijcis. Haux.
 Rogo ac moneo nequid praeperere praetudices, supra quam te scriptura du-
 cit, uerbisq; diuini auctoritas. Harpsf. Nescis filium tuum in peccato originali
 productum esse? Haux. Id minime dubito. Harpsf. Quo pacto peccati
 originalis labes eluitur? Haux. Fide scilicet in Iesum Christum. Harpsf.
 At credere quo pacto poterit etiamnum infans? Haux. Vt eximatur à
 noxa Originali, id à fide parentū nō solū aquae immersione accipit infantulus.
 Harpsf. Quoniam id argumento colligis, o bone? Haux. Ex D. Paulo, i
 Cor. cap. 7. Sanctificatus est uir infidelis per mulierē fidelem, & sanctificata est
 etiam illa. Harpsf. Noui, qui in hac opinione tecū non stabunt. Haux. Qui
 sunt illi? Harpsf. Vestri hī ter maximī Colophonensi Oxonię qui sunt. Haux.
 Si uel ipsi, uel uos etiam idoneis ē scriptura argumentis, me erroris conuiceri-
 tis, lubens uincar uerioribus. Tum episcopus exclamabundus: Recanta, recan-
 tis? Haux. Quaeso Domine, an tibi Christianismus uidetur externis consi-
 stere ceremonijs? Episc. Partim uerò arbitror: quid ipse iudicas? Haux. Re-
 spondeo secundum D. Petri uerba: Non carnis depositio fordium, sed consci-
 entiae bonae interrogatio apud Deum, per resurrectionem Iesu Christi. Harpsf.
 Caue superbiam frater, caue superbiam. Haux. A superbiam semper mihi ha-
 stenus animus abhorruit quā maxime: quo magis te rogo, ne me uitij huius
 insimules, à quo perpetuò fui natura alienissimus. Episc. Sistamus hic. De
 Missa uerò quid dicis? Haux. Respondeo, abominandam, detestandam
 esse, nec ulli rei utilem: inuentam deniq; ab aduersarijs Dei, illaqueadis eorum
 conscientijs & captiuādis, pro quibus mortuus est Christus. Episc. Quid
 ergo? nihil ne est in ea bonum aut pium? Quid Euangelium, quid epistolam?
 Haux. Euangelium bonum est, & epistola bona: modò in rectos fines ac usus,
 in quos initio instituta sunt, accommodentur. Episc. Lætor saltem aliquid
 te recantare: age recanta omnia. Haux. Nihil adhuc reuocaui, quod scio:
 nec reuocaturus unquam, Dei succurrente gratia. Episc. Primum quid tibi,
 uir bone, uidetur illud missae procerium, quo se confitetur sacrificus, nos ap-
 pellamus Confiteor? Haux. Dico impium esse, abominandū, sacrilegum,
 blasphemum contra Deum, eius filium Dominum nostrum Iesum Christum,

Nota Cranmer/
 rum, Rydileum
 Satamerum.

ut inuocemus quamcunque creaturam aliam, aut fidamus, præter Deum unicum. Episc. Non exigimus fiduciam, sed inuocationem statuimus salubrem & piam. Haux. Doctrinæ uestre accedat cui libet: ego nunquam astipulabor. Episc. Quum in aulam te recipis, scis non continuo aditum patere tibi ad Regis Reginæque maiestatem: sed prius uia patefacienda est per eos, quibus cubiculi credita est autoritas, quique ipsis sunt principibus coniunctiores. Haux. Atqui hoc ipsum longe distidet ab eo, quod modo dixeras. Prius enim paulo negabas, fidem, fiduciamque in ullam collocare creaturam oportere. Iam uero Paulus dicit, Quo modo inuocabunt, in quem non crediderunt? Episc. Vis pro te orare neminem, quum uita excelleris? Haux. Minime gentium, nisi diuino aliquo testimonio diuersum me docere queas. Episc. An non pius fecerim officium, si hunc uirum (Harpsildum designabat) pro medeum interpellare rogauero. Haux. Quid nunc quam diu superstites hac uita fruimur, plurimum pollet iusti uiri apud Deum precatio. Cæterum te mortuo, ut quisquam pro te oret, nihil attinet. Alioqui summæ quidem impietatis ac ingratiitudinis uos ipsos coarguitis, qui in opulentorum funeribus tam nullam geritis. Etenim sine pecuniæ lucrique spe nihil agitis: sed acerbissimis modis in eos saeuitis, atque in flammis pertrahitis, qui timori ac gloriæ Domini studentes, paululum uestro officere questui uideantur. Episc. Concedis, opinor, precationem iusti pondus habere apud Deum. Haux. Maxime, hac quidem manente uita, postea uero nequaquam. Nam, ut in Psalmis est: fratrem nemo redimit, nec potest dare redemptionem pro ipso. Quoniam magni precij erit redemptio animæ eorum, ut in perpetuum uiuant, &c. Psal. 49. Præterea Esaias ait: Etiam si Noe, Daniel, Iob habitent in medio eorum, tamen iusti in iusticia ipsorum uiuent. Episcopus tum Harpsildum allocutus, Vides, inquit, uirum hunc neque doctrina nostra, nec ullis sanctorum precibus egere. Itaque non ero tibi molestus amplius: uolui autem te propterea accersere, sperans fore, ut opera tua ad meliorem rediret sanitatem. Nunc uideo spem in illo deploratam. Atque ad me uertens: Age age, inquit, tempus est, ut sermo tecum incipiamus, molestari te ferendo nolumus. Quumque abieris, fiet, ut te sublato pauciores uno habeamus hæreticos. Harps. Quos habes libros? Haux. Nouum testamentum, Prouerbia Salomonis, Psalterium. Episc. Præter hos, nullos legis alios? Haux. Legam, si quos dabis sacre literaturæ libros, aut eiusmodi quos ipse mihi optarem. Harps. Quos nam? Haux. D. Cantuariensis libros, Sermones Latameri, Hoperi opera, Bradefordi conciones, aliosque id genus consimiles, atque eorum consentaneos religioni. Scio enim horum libros à plebetro diuinæ scripturæ dissonare quam minimum. Episc. Eamus, eamus: nullos hic uult libros, nisi unde materiam exugat suæ stabiliendæ hereseos. Itaque à me discesserunt illi. nam Harpsildus ocreatus ac petasatus erat, Oxoniæ equitaturus. Ego ianitoris iterum custodiam repetebam.

Postero die ad Londinensem accessit seniculus quidam, qui episcopatu, ob coniugem quam duxisset, abdicatus esset paulo prius. Is munuscula honoraria episcopo attulit, poma, ac lagenam uini. Cui tum episcopus, postquam me in hortos seuocat: iuuenis hic, inquit, filium habet, quem sacro donari tu uacro non sinis. Haux. Equidem nihil repugno, quo minus baptisetur filius: id quod uehementer illi atque ex animo expeto, iuxta eam modò rationem, quam instituit & reliquit Christus. Quod autem ad ceremonias attinet, ex humana additas superstitione, præter institutum Domini, eas prorsus repudio, reſcicioque. Episc. Homo fatuus es, ac stolidus, qui, quid placeat, satis nescias, hæcque ille multa bile ac stomacho egresserat. Haux. Legis apud D. Paulum,

D. Paulum, episcopum esse inculpatū oportere, modestum, non præfractum, non iracundum, &c. Tit. 1. Episcop. Tu me iam iracundum arbitraris, mea uerò fide non sum: simulq; pectus pugno perculit. Senex. Ah bone adolescens, ecclesie decretis, ac maiorum tuorum exemplis morem geras oportet. Episc. Hic ciner nunquam faciet: nihil admittere nec audire uult nisi scripturas, quas utiq; non intelligit. Ceremonias ad unam omnes in ecclesia nauscat ac rejicit. Age de aqua lustrali quid sentis? Haux. Idem, quòd de reliquis id genus nugis omnibus, deq; earum autoribus uidelicet. Episc. At scriptura tamen eas approbat: & tu fastidis? Haux. Vnde nam è scripturis id doces? Episc. Libro Regum proditum est, Eliseum in aquas iniecisse salem. Haux. Verum: constat enim Reg. lib. 4. cap. secundo locus, ubi prophetarum filij de aquis uitatis apud Eliseum conquerentes, habitationem ciuitatis eius optulato salis uasculo, iussit imponi salem. Quo factum, ut aqua deinceps pristino sint uigori restitute. Ad eundem modum, quum coeperint nostri quoque corrumpi fontes, si tu Elisei exemplo in repurgandis aquis par illi propheta feceris, tum merito tibi ac ceremonijs fidem tribuemus. Episc. Nihil uis credere, nisi quòd oculis coram cernas. quid de pane benedicto? Haux. De hac re nihilo aliter, quam de uniuersa reliqua superstitionis uestraë farragine statuo. Certum quippe habeo, in sacratis literis nullum constare huius defendendæ rei patrocinium. Episc. Nescis, in euangelio Christum quinque panibus & duobus pisciculis quingena hominum milia expleuisse? Haux. Si panem illum benedictum affirmabitis, oportet igitur hoc exemplo pisces una cum pane uestro benedicto in uulgus distribui. Episcop. Vide quæso, quam captiosus hic est arguator. Haux. Christus neq; hoc, neq; cætera illius miracula edidit propterea, ut uos in imitationem uerteremus: uerum ob id tantum, ut inde fidem doctrinae suæ apud nos conciliaret. Episc. Vos nulli uultis doctrinae assentiri, nisi miraculis confirmati. Haux. Certè & autor & testis est Christus, signa hæc consequutura eos, qui in ipsum credunt: In nomine meo demonia ejicient, linguis loquentur nouis: Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, &c. Marc. ult. Episcop. Vos quibus tandem nouis linguis loquimini? cedò. Haux. Enim uero dicam: nam cum antehac omnis mihi sermo blasphemus & spurcus fluebat, nunc postquam ad fidem accessi euangelicam, mutata lingua, aliter loqui incipio, quæ sancta, quæq; honesta sunt. Episcop. Quo pacto demonia ejicitis? Haux. Dominus tum uerbo suo demonia dispulit, idemq; uerbum suum reliquit nobis, cuius potestate, quisquis in eum credit, demonia similiter ejiciat. Episcop. Bibi- cine aliquando mortiferum aliquid, aut letale? Haux. Imò pestifera ac Circæa pocula illa sæpe degustauimus Romanæ superstitionis & ceremoniarum, pro quibus uos nunc mordicus ceu pro aris & focis digladiamini: ut uestra hæc molimina facile indicant. Episcop. Nunc tandem uerè hæreticum te esse demonstras. Haux. Dic ergo, o eximie, quidnam sit hæresis? Episcop. Enim uero quicquid diuinæ aduersatur doctrinae. Haux. Si quid hac parte mihi defuero, docens, doctus ue secus, quam me ducit cœlestis doctrinae institutio, merito hæreticus habear. Episcop. Dico te hæreticum esse, & traquenquā uestri supplicio afficere. Imò uerò ne nesciatis: est generis huius atq; ordinis uestri sodalitas iunctis quasi umbonibus cōfoederata, quam ego maturius opinione uestra dissipabo, credite. Haux. Hoc mihi cōmonstres uelim, si placeat, ubi Christus unquā, aut Apostolorū quisquā, fidei causa quenquam interemit hominē? Episc. At nō è cōmunionē pepulerūt? Haux. Audio, sed

ingens discrimen est, excommunicés ne, an exuras hominem. Episc. Nunquam legisti in Act. de uiro & foemina, quos D. Petrus peremerat? Haux.

Memini quid de Anania & Saphira, sacra refert historia, qui coram spiritu sancto mentiti sunt: sed quid hoc ad praesentem causam nostram de fide institutam? Episcop. Bene habet, quod unum saltem nobis fatebere. Haux.

Atenim si persuaderi id nobis uelitis, uos ex Deo esse, praestate igitur misericordiam: id enim potissimum stipulatur à suis Dominus. Episc. Parenti relaturi sumus clementiam, qualem à uobis experti sumus. Mihi enim sic ademptus erat episcopatus, ut ne teruncius quidem ex tam locupleti praefectura ad uictum relinqueretur. Haux. Hoc tamen per uelim abs te scire, si liceat,

quid tum adnumeraris in manus illi, qui in locum eum suffectus erat prius, quam tu recuperaris? Huic nullum reddidit responsum episcopus: sed conuersus ad circumstantes, dolere se dixit uicem meam. Haud diffidere tamen, quin resipiscerem aliquando, usque adeo me dicebat uehementem uideri. Atque

A prandio iterum in aulam uocor: ubi episcopus cum seniculo illo ^{diacono} hospite egit, rogans, ut me in cubiculum unà secum abduceret, sumpturus in me pauillum laboris: Optare se uehementer, posse ipsum quoquo modo mihi persuadere, mentisque flectere proteruiam. Paruimus utrique mandatis episcopi, pariter in cubiculum concedentes: ubi sic ille mecum agere coepit. Uicem nam, inquit, facere liceat aliquid, aut dicere, in quo prosum tibi. Iuuenis es, aetate adhuc florida: uide ne longius, quam sit tutum tibi, progrediaris. A grandioribus discere ne pigeat, ne recusares concedere temporibus aliquid.

Haux. Nihil concedam omnino, secus quam uerbi me cogit autoritas. Expectabam rursus responsum ab illo reddi: at is in cathedra dum sedet, sopore correptus bonus meus hospes, siluit. Quo dormiente, redeo iterum in custodiam, relicto illo: quem ibi postremum uidi.

Postero deinde die uenit eò Feknamus: quo praesente, accersit me in pharetram episcopus. tum Feknamus: Tum, inquit, is es, qui omnes fastidis ceremonias? Haux. Quorsum tandem istud? Fek. Baptismum filio tuo ministrari non sustines nisi lingua populari & uernacula, sineque omni prolus ceremonia. Haux. Eorum quae scriptura nobis mandat, nihil improbare sum, nec improbo. Fek. Ceremoniae sunt etiam scripturae autoritate adhibendae. Haux. Quanam sunt illae? Fek. Quid de Pauli dicis scemoralibus? Haux. Nihil unquam legi simile. Fek. Nonne legisti in Act. de ferri res à corpore Pauli, per quas languores recessissent? Haux. Memini Act. 19, locum esse, ubi dicuntur sudaria & cinctoria deferri à Pauli corpore, ac recessisse ab illis languores: id ne est quod uelis? Fek. Recte, quid de ijs ergo censes ceremonijs? Haux. Nihil attinet hic locus ad ceremonias. Ita enim habet textus: Virtutesque non uulgares faciebat Deus per manum Pauli, ita ut etiam super languidos deferrentur sudaria & cinctoria à corpore eius, & recedebant ab eis languores. Ex quo liquet, uirtute Dei, non ceremoniarum, consequutos eos sanitatem. Fek. Quid de haemorrhosa illa, quae pone fimbriam prehensauit Christiana non per eam ceremoniam composita est uoti facta, & integritati restituta? Haux. Nequaquam o bone: Nam respexit Christus, atque quis eum tetigisset interrogauit. respondet Petrus: tetigita te multitudo premit undique, ac quis te tetigit rogas? cui Dominus: tetigit me, inquit, aliquis: uirtutem enim sentio à me exisse, tum mulier, &c. Nunc dicas uelim, o bone: uirtutem Domini, an uestis contactum, autorem illi sanitatis fuisse censeas? Feb. Vtrumque pariter. Haux. Hac ratione Christum igitur mendacij arguas. Dixit enim, Vade in pace, fides tua te saluam fecit. Episc.

Episcop. Faceffant, faceffant ista: ad sacramentum ueniamus. nuge sunt hæc, quæ nihil ad rem. Fek. Vera quidem hæc narras Domine, heus tu, quid ais ergo? Christus panem accepit, fregit, ac dixit, Comedite, hoc est corpus meum. Haux. Fateor dixisse Dominum, uerbaq; illius esse: quid tum potest? Fek. Quæro igitur, num id reuera sit, quod uerbis audimus? Haux. Non arbitror, neq; sic uerborum τὸ ὄντως interpretor. Fek. Igitur ut tuam admittamus interpretationē, Christum mendacj postulemus. Haux. Atq; ita tereor ne id facias tandem. Fek. Nam quid ita? Atqui uerò uerba illius simpliciter ut sunt recitauit. Haux. An cuncta Christi uerba ita ut promuntur, simpliciter dices intelligenda? Christus se ostium, uitem, regem, uiam dixit esse, &c. Fek. Christus hæc sub parabolæ anigmate loquutus est. Haux. Haud ita: neque enim sic accipio. Siquidem uerba sunt ipsius Christi. Alioqui dixisset ille apertè in hūc modum, Ego similis sum ostio, uia, uinea, &c. Nunc uerò scriptura simpliciter dicit, Ego sum ostium, Ego sum uitis, Ego sum uia. Constat ergo, nequaquam in parabolis hæc eum dixisse. Tū Feknamus his uerbis excitatus: Fuit mihi, inquit, superiori die cum eiusmodi quopiam negotium. Ah miseri homines, hi loci nihil pro uobis faciunt. Sed scio, eos sequimini autores, qui sunt Oxoniæ. Haux. Quos Oxoniæ narras autores, nescio. Fek. Latamerum, Cranmerum, Ridleum. Haux. At ego istos pro grauib; iuxta ac pijs, nec minus etiam eruditjs habeo. Fek. Itā ne talibus fatuis fidem habiturus es? Eorum unus libellum edidit, in quo realem in sacramento præsentiam statuit. Haux. Quid hæcenus fecerint nescio: quid nunc agant, id certò noui. Dominus pro sua misericordia, uires ac constantiam eis tribuat, ad exitum usque perseverandū. Fek. Ridleus porro apertè in cruce Paulina affirmare non dubitauit, diabolum melius credere nobis ipsis. Siquidem credidit ille, Christum potuisse ex lapidibus panem facere. At uos non creditis, Christi corpus in sacramento existere, & tamen istos pro fidei autoribus sequimini. Haux. Fides mea hominibus nullis autoribus innititur. Idē liquidò intelligetis. Nam etiam si discederent isti ab ea quam nunc tuentur sententia: ego tamen, succurrente Christi gratia, nunquā sum discessurus. hincq; apertè intelligetis, si quid si istorum aliquis repudiata sententia, in diuersam se conferat professorem: quid tum dicturus es? Haux. Id quum accidit, tum de re responsurus sum. Episcop. Dixerim audacter, Cranmerum, si spem haberet recuperandæ dignitatis, libenter iturum in palinodiam, moxq; episcopus cum Feknamo discedit, ego in custodiam me refero.

Adfuit inde sequente die cum episcopo Chadseus. Cui, quum in hortos adduceremur, narrabat episcopus, me obstinato animo reclamare, quo minus baptisetur filiulus meus, nisi uulgari lingua, & sine omnibus ecclesiæ ceremonijs. Chadf. At hoc est planè repugnare ecclesiæ catholicæ ordinatio. Episcop. Imò putat is nullam omnino esse, præterquam in Angliā & Germaniā, ecclesiā. Haux. Et tu putas Domine, ecclesiā nullam existere præterquā Romæ? Chadf. Quid ergo de Romana censes ecclesiā? Haux. Censeo ecclesiā esse impudentissimorū Cardinalium, sacrificorum, fratrum ac monachorum, quibus numquam sum crediturus. Chadf. Quid de episcopo Romanorū? Haux. Ab eo, eiusq; execrādis erroribus uniuersis, libera nos Domine. Chadf. Atq; totidem uerbis precari mihi licebit, ab Henrico octauo, eiusq; detestādis erroribus, libera nos Domine. Haux. Vbi tū eras, uiuēte Henrico octauo, qui hæc uerba tūc illi occineres? Chadf. Sanè haud erā procul. Haux. Aut uiuēte Edouardo eius filio, ubi terrarū eras, qui tum

non eandem narraſti fabulam? Chad. Eram enim in carcere. Haux. Quid eo? Ob nullas opinor uirtutes tuas. Episcop. Vides quam contemp-
ptim nos habet ludibrio & captioſe: deinde nulla induci ratione poteſt in ſa-
cellum meum, ut interſit ſacris. Miſſam auditurum ſe negat: nec audiuit, opi-
nor, ex eo die, quo nobis reſtituta eſt. Breuiter, cuncta myſteria noſtra pro-
reiectis habet: nec quicquam fert alia lingua peragi, quam uernacula: quod
autem ad ſacratiffimum ſacramentum attinet, perferre nullo pacto poteſt.
Haux. Alijs alia lingua ſunt uſui, ego nullam intelligo linguam præter pro-
prium. Chadſ. Chriſtus Britannico idiomate noſtro nunquam eſt uſus.
Haux. At uſus eſt ſuæ gentis nota & familiari lingua, quæq; promiſcue ab
omnibus intellecta eſt: cuius ſi uos exemplum imitari induceretis, facile hæc
inter nos componerentur. Porro nec diſcrepat à præceptore apoſtolus Pau-
lus, qui de linguis loquens, eas haud quicquam conducere arbitrat, adhi-
bita huc lyræ citharæ uel ſimilitudine: Niſi, inquit, certam uocem tuba dede-
rit, quis apparabitur ad bellum? Sic & nos per linguam, niſi ſignificantem ſer-
monem dederit, ædificationis fructum nihilo maiorem percipiemus, quam
ex tuba miles, cuius ſono nescit quid intelligatur. Chadſ. Si uerba Pauli
in hunc interpretatiſ ſenſum, longe à ſcopo aberras. Agit enim Paulus hoc
loco de prophetia, ueluti ſi peregrina lingua prophetemus. Haux. Imò
agit hic Paulus planè de linguis: Quippe lingua nullum omnino de ſe uſum
præſtant ijs, qui nō intelligunt. Chadſ. Dico uerò tibi, Paulū hic in uniuer-
ſum loqui de prophetia. Haux. At ego compertum habeo, genuinū Pauli
ſenſum ſecus habere, quam ipſe exiſtimas: facit enim non obſcuram hic diſtin-
ctionem inter linguas & prophetiam. Si quis lingua, inquit, loquitur, fiat
per binos, aut ad ſummum ternos, idq; uiciſſim, & unus interpretetur. Quod
ſi non ſit interpres, taceat in eccleſia: & deinceps quæ conſequentur. Episc.
Quorſum tot iſti logi? Quid eſt an ſumpta doctōris perſona, nos docere cogi-
tas? Imò, ut ſcias, ſic ab initio eccleſiæ catholicæ longè antiquiſſimo cōſenſu
ceptum eſt, ut latīna lingua quaquā uerſum per orbem uniuerſum per omnes
eccleſias obtineret, quo una omnes orarent lingua: ſimulq; fieret ut eiſdem
linguæ, ordinisq; cōmunitas, opinionum ac ſententiārum diuerſitatem ex-
cluderet.

Concilia ponti-
ficiū generalia.

Hauxus. Sunt hæc introducta, autore ſatana, per concilia generalia &
ſuperſtitionem latronum, præſulumq; qui tum Cæſares ac monarchas orbis
falſo autoritatis metu, non uerbo Dei trahebant quò uellent: id quod denuò
factitare ſtudent ſedulo. Episcop. Cauē, amice, dixeris: nescis concilium
generale quanti ſit ponderis: ſuperat ea res iudicij tui captum. Haux. Vi-
nam mihi liceat uim conciliorum generalium nihilo amplius experiri, quam
quanti ualeant, cognoscere non libeat. Chadſ. Multis modis uituperan-
dus es, qui quum idiota ſis atque indoctus, auſis tamen concilijs eorum quos
omnium ſapientiſſimos habet orbis, oppedere. Haux. Concilia ueſtra non
ego ſolus, ſed uerbū Dei, & diuus Paulus redarguit, ubi in hūc habet modū: Si
quis aliud prædicauerit Euangeliū, q̃ quod ego uobis prædicaui, anathema
ſit. Chadſ. Fateor, ſi quis aliud attulerit Euangelium: hoc uerò nos non
facimus. Haux. Imò mihi longè diuerſum annūciatū eſt euangelium, ex
quo huc primū accēſſi in ædes. Chadſ. Quòdnam, te quæſo? Haux.
Videlicet, ut diuæ uirgini litem, reliquisq; diuis: ut fiduciam colloce in miſſa,
in pane benedicto, in aqua cōſecrata, & in ſtatuis. Episc. Inſtar fatui loque-
ris, nec ſapis, quid inter imaginē & idolū ſit diſcriminis. Haux. Satis id me
docet uerbum Dei. Quicquid enim ſculpūt aut cōſtatur, aut alioqui quocūq;
modò ſit arte, ac manu hominū, quo Deo ſua ſpoliat gloria, idolum eſt. Episc.
Quæ-

Statue & ima-
gines.

Quæ nam sunt illa, quæ Deo detrahunt suam gloriâ? Haux. Crucifixi ac crucis imago, quam in circulis ac supplicationibus uestris circumfertis, apertam in ea idololatriâ committentes. Episc. Hanc tu putas idololatriâ? Haux. Certissime: id quod adeo ipsi non ignoratis, si uerum liberet fateri. Sed dignitatis ac honorum studio uobis nihil habetur pensi, seruire satanæ. Episc. Garris modò. Cæterum quod ad imagines attinet, sic dico. Idolum quodcumque imago est, sed non quæuis imago ilico idolum fit. Haux. Quātulum discriminis sit inter idolum & imaginem procliuus erit iudicatio, si horum utrumlibet cum altero committamus. Nam imagines uestre an non pedes habent, & non ambulant: non ne oculos habent, nec uident: aures, & non audiunt: manus, & non palpent: os habent, & non loquuntur: quæ omnia proprie in idolum competunt? Chadseus. Pauli uox est: Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Haux. Siccine Paulinam intelligis gloriationem? Ad quæ non uerbum respondit ille. Tum Episcopus: Quæ res, inquit, nobis efficacior esse poterit per uiam equitantibus, ad memoriam sanctarum rerum, quam crucis contemplatio? Haux. Quæso te, o reuerēde, an talia exempla usquam reperis in sacris scripturæ monumentis? An usquam fando aut legendo audieris, Christum aut Apostolos in supplicationibus ac litanis crucem circumgestasse, Salue festa dies cantilantes, ut ipsi soletis? Chadseus. Iam olim inductum est illud per quandam Hellenam. Haux. Sic habet, namque miserat olim eadem Hellenam in monasterium (in quo seruiebam aliquando) crucis fragmentum. Postquam, quum subuersis religiosorum cœnobis, frustum illud crucis postularetur, compertum est ex fractura, fragmen fuisse peruetusti assersis, lamina cuprea intecti. Episc. Vah pudeat te talibus mendacijs inuidiâ mouere rebus religiosis. Haux. Quod uerissimum esse noui & credo, quia fateri pudeat. Imò præter istud etiam sexcenta noui eiusdem exempli monumenta, quæ si uiuam, in apicem proferentur aliquando. His accensi dictis, abeunt illi cum magna bile. Inter discedendum Chadseus, indignum me esse dicebat, qui uiuerem, aut aliorum quemuis mei consimilem. Ego rursus, me nec uitam etiam in ea causa expetere respondebam. Chadseus. Vis fortasse magno animo uideri mori, ut gloriâ ex morte compares, exemplo quorundam. Haux. Alij quid fecerint nescio. Mihi etsi mille essent uita, totidemque corpora, omnia neci exponerem, Deo succurrēte, priusquam in dogmata uestra ac foedus concederem. Tum illi precantes meliorem mihi mentem, discedunt pariter. Ego cum custode meo denuò in carcerē redutor.

Postridie eius diei, quoniam dies erat D. Petro sacer, in phanum episcopi sub concionem, quam tum Doct. Chadseus pro more loci ac temporis instituerat, per custodem accersitus uenio. Vbi dum pro foribus templi consisto, rogat ianitorem episcopus, num aduenissem? Haux. Adsum hic præsto, Domine. Episcop. Quin ergo intro ingrederis. Haux. Minime facturum sum. Episcop. Quin te ingredi in templum iubeo. Haux. Planè me facturum nego: sicque pro foribus me contineo, auditurus quæ dicerentur. Episc. Adgredere igitur concionem Domine Doctor. Chadseus stola sacra humeris imposita, ad hydriam aquæ benedictæ properans, contum perfrusorium è situla educit, episcopo in manus dedit, quo ipsum conspergeret. Quod ubi fecisset ille, addita insuper benedictione, Doctor satis iam locutus, ne illotis omnino manibus rem tantam tractaret, concionem aggreditur. Argumentum ex Mat. 16 desumptum est: Quem dicunt filium hominis esse? Respondens Petrus ait: Quidam dicunt te Heliam esse: nonnulli Ioannem baptistam, alij Chadseus summa. alij ex prophetis, &c. At uos quæ esse me dicitis? Petrus ait, Tu es Christus ille filius Dei uiui, &c. Porro quum ad eum locum uentum est: Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, & quorum retinueritis, retinebuntur: Hæc, inquit, autoritas

autoritas tantum ecclesiae proceribus delegata est, quorum e numero hic unus est Reuerend. D. qui praesens hic assidet. Deinde & ipsi pariter uniuersis passim sub eo substituuntur. Sed haec ecclesia saepe multos ab initio aduersarios passa est. Quamquam reclamant huic ecclesiae quantum queunt haeretici, nunquam eam oppriment, quin semper inualescet illa pressa ualentior. Post haec uerba illico ad sacramentum eucharistiae concionis deflexit cui sum, laudibus illud uelut huius supra coelos coelorum. Ac demum post longae digressionis ambages, quod id in euangelio redit denuo: Quorum remiseritis peccata, remittentur eis: quorum retinueritis, retinebuntur, &c. Quam ligandi & soluendi auctoritatem omnem, in solos episcopos & sacrificulos reiecit: affirmans par esse ut omnes qui ad ecclesiam pertinere uellent, huc se conferant, ueniam delictorum consequantur, idque confirmabat loco ex Ioan. 11 adducto: uidelicet ubi Christus ad Lazarum accedens, qui esset uinculis ac fasciis illigatus, his qui in auctoritate essent, suis nempe discipulis dixit: Ite & solve eum. Atque haec summa fere concionis erat: in qua quicquid quocumque modo discipulis dixit Christus, id omne in pontifices, horumque symmetria deriuabat, solis his uniuersam regendam ecclesiam constitutam subiiciens. Demum clausa in hunc modum demegoria, ad praedictum pergebatur: quo peracto, iussus sum ad episcopum in phanum accedere, ubi erant aliquot reginae famuli, alijque mihi ignoti, una cum episcopo conglomerati.

Tum episcopus, me ad se uocato: Quid ais, inquit, tibi quo pacto placuit concio hodierna? Haux. Perinde, ut caetera eius uiri precepta omnia & dogmata. Episcop. Iussi hanc fieri concionem maxime tuae causae edificacionis. Haux. Dolet, tantum inanem operam mea gratia te perdidisse: nam ut ingenuum fatear, mihi nec placuit, nec profuit. Episcop. Quaedam me hinc auocant morameta. Quaeso uos, uiri boni, ne grauemini cum eo miscere colloquia: qui si opem ulla ratione illi attuleritis, animo meo pergratum fuerit, haec illi reginae famulis dixerat, qui tum sic mecum occipiunt: Proh dolor, amice, quid tibi uis, quod te his questionibus ac turbis immisceas? Haux. Quibusnam turbis? Aulici. Quod Reginae uoluntati ac decretis te morigerum non prebeas. Haux. De his rebus causam abunde iam dixi, ac expediui ipsi quibus oportuit iudicibus. Vobis, nisi grauiorem praefertis auctoritatem, quid Dominus praecipit episcopus abiens tibi, cum istis colloqui. Haux. Non faciam. Si ipse mecum episcopus hisce de rebus egerit, colloquium non detretabo. cum istis nihil uideo necesse mouere tragedias. Tum omnes apertis ore in me clamant, alij Ad ignem, quidam Tollite, suspendite eum, alij Vinculis ac compedibus hominem onerate, quantum supraque quam sustinere ualet. Interim in tanto uario tumultu furor esto tacitus, nihil cuiquam respondens. moxque quum illi uociferandi finem non facerent, medijs clamoribus subduco me in custodiam, illos suae relinquens insaniae.

Sequente luce in cubiculum episcopi uenio, qui multa mecum exposcui, lans, plura exprobrans, longo iam tempore penes se in aedibus me habuisse dicebat, satis liberaliter fecisse, sedulo omnia studio ac gratia mei, quod mihi prodesse posset. Nunc quia profectus spes nulla sit, sed indies deteriorem me fieri sentiat, tempus nequaquam se protracturum amplius, sed recte in publicum carcerem Neopylum me ablegaturum esse. Haux. Quicquid id est, quod tua in me statuerit auctoritas, mihi, quoniam sic necesse est, decretum est a quo animo perpeti. Episcop. Quid, an a quo animo in carcere ac uinculis te haberi patieris? Haux. Certum nihil expectaui aliud iam inde a principio, ex quo primum sum tibi traditus. Tum ille schedulam proferens e sinu, uidelicet numquit, quae hic perscripserim. Ea uero in hanc tendebant summam, uidelicet numcrederem

crederem ecclesiam catholicam ita docere ac prædicare, quòd realis Christi De reali in sa-
 præsentia in sacramento pòst uerba consecrationis maneat nec ne, iuxta id cramento præ-
 quòd Paulus ait: Panis quem frangimus an non communicatio est corporis sentia.

Christi, & calix quem bibimus nonne sanguis est Christi? Quòd si re uera nò
 esset, Paulus nunquam sine dubio affirmasset. Haux. Quæ nam ecclesia id
 docet aut recipit, mea haud magni refert. Id scio, ecclesiam Christi uerè catho-
 licam nunquam eodem modo accepisse, quo uestra superstitiosa accipit eccle-
 sia. Interea episcopus semotis arbitris seorsum ad se seuocatum, multis me uer-
 borum blanditijs adoritur, persuasurus, ne sic præceptis ruerem in carceres atq;
 in discriminè: respondeo me nihil præter cōscientiam facturū, sicq; re in mediò
 relictā, dimittor iterū in custodiā, ratus fore, ut postera luce in carcerē deduce-

rer. Quod & euenisset, nisi Archidiaconi Cantuariensis obstitisset inter-
 uentus: quem ut mecum persuadendi gratia sermones iniret, rogabat episco-
 pus. Qui demū à ceremonijs & sacramentis exorsus, post multa ultro citroq;
 inter nos agitata, huc rem deducit deniq; ut diceret, sacramētum altaris idem
 esse corpus, quod ex Maria nasceretur uirgine, quodq; in cruce suffixū esset.

Archidiaconus
 Cantuariensis.

Haux. Christus utroq; modo in cruce fuit, & uiuus & mortuus: utro ho-
 rum modo esse in sacramento dicis? Archid. Viuus utique in sacramento
 existit. Haux. Quo argumento id docebis? Archi. Oportet te credere.
 An non Ioan. ait, Qui non crediderit, iam iudicatus est? Haux. Dicit Ioan-
 nes, qui non crediderit in filium Dei, iam iudicatus est: de sacramētī fide nihil
 ibi dictū, nec cogitatum est. Tum ille nihil dicebat esse, quur mecum frustra
 sermones ultra teneret, quum neq; fidem, nec eruditionem haberem. eoq; re-
 cusabat sermōcinando ulterius progredi. Attamen quo prolicerem ad col-
 loquendum, iniecta ultro materia, rogare coepi: Quid erat in causa, quur in
 templis maceries ac interstitium illud crucifixi in media ecclesia positum,
 exterius atrium (quod corpus ecclesiæ uocamus) ab interiore sacrario diri-
 mit? Archidiaconus, se quidem ignorare, meq; percontari aiebat, quorum
 ipsemet nescirem rationem. Respondeo: posse me, si opus esset, rationem fa-
 cile reddere. Sic enim, inquam, quidam habet ex doctoribus uestris. Atrium
 illud exterius seu corpus ecclesiæ, militantis ecclesiæ similitudinem refer-
 re: interius uerò, quod cancellis circumcluditur, triumphantem ecclesiam de-
 signare, in quod nulli pateat aditus, nisi prius crucem Christi gestet: idq; cau-
 sa est, quur maceries illa crucifixum ē sublimi ostendens, templa nostra in
 duas ita partes distinguat. Archid. Hæc satis probabiliter abs te differ-
 risq; adhibitis quibus me fleteret suasiunculis, finem colloquendi facimus.

Postero deinde die, qui primus erat Iulij, episcopus ipse ē cubiculò me
 euocans, iussit ut confarcinatis rebus, me pararem, ut rectā demigrarem in
 de in carcerem. Pòst hæc literas ad custodem lanuæ, quam uocant, Vuest-
 monasteriensis scriptas, Harpsfildo tradidit, qui me unā cum his deduceret,
 in quibus in hanc ferè sententiā continebatur: Mando, inquit, præcipioq;
 ut hominem hunc, qui missus ad te uenit, in custodiā recipias, proq; fide
 tua ac diligentia asserues sic, ut nulli hominum pateat ad eum aditus, neu ē
 aut publico iusticiario. Est enim sacramentarius, & seditiosus, undē magnum
 existere possit periculum, maxime his periculosis temporibus, &c. Cum his
 itaque mandatis receptus sum, illiq; discesserunt. Demum post diem deci-
 mum quartum, accedunt missi ab episcopo duo illius famuli, nuntiantes, he-
 rum suum scire libenter uelle, quemadmodum habeam. Respondeo, ha-
 bere me modo ac conditione eorum qui captiui sunt. Tum illi: Imò id scire

Littere Londi-
 nensis ad carce-
 rarium.

expetit D. episcopus, an idem adhuc maneat, qualem te dimiserit. Respondi, me uersicolore non esse, nec mei dissimilem: adeoque sperare me nunquam fore. Rursus illi: Dominum suum episcopum dicunt, pro suo in me studio, in uotis habere magnopere, ut bene sit mihi. Haux. Hoc nomine referetis à me Domino uestro episcopo gratias, pro sua erga me charitate: simulque apud eum sitis rogo mihi adiutores, ut amicis meis accessus ad me permittatur: idque ipsi facturos se recipiunt. sed de ijs nihil dehinc audiui.

Habetis haecenus primam meam examinationem per Edmundum Bonerum episcopum Londinensem, eiusque symmystas, & doctores, in adibus eius Fullamiae, ubi habitus sum, quoad fui in carcerem coniectus. Ab eo tempore, quo duo ab episcopo ad me uenerunt famuli, ad diem usque Septembri 30, ab episcopo nihil deinceps mouebatur.

Secunda examinatio.

Calendis igitur Octobris euocatus è carcere, ad eedes ducor episcopi Londinensis: quo die concionem habiturus erat Vintoniensis Cancellarius in cruce Pauli, ut celeberrimo, ita frequentissimo eius urbis loco. Londinensis interim custodem meum me praesente sic affatus: Suspicio, inquit, tuum istum concionem hodie non aditurum. Haux. Imò obtestor, ut audire liceat. Si quid boni insit, id mihi excerpam: quod mali est, illud relicturus. Itaque impetrata uenia, ad concionem unà cum custode ueni, audiui, redij. finito deinde prandio, Londinensis ad se accersitum interrogat, idem ne maneam, qui fuerim? Haux. Equidem uariis mutabilisque non sum, nec futurus unquam. Episcop. Igitur neque me etiam mutabilem senties. nec mora, intus in cubiculum conuolat, scripturus nescio quid. Interèa dum is sua parat mysteria, sit in exteriori cubiculo expectans, ubi ingens hominum conferta multitudo erat, quanta maximè cubiculo eo capi potuisset. Inter ceteros erat quidam Doct. Smyth. Doct. Smyth. cuius extat olim recantata palinodia. Is ad me accedens, lubenter ait, mecum se acturum paucis. Rogo, quidnam hominis esset. Respondent qui aderant proximè, Doctorem esse Fabrum. Tu ne is, inquam, esse ille *παλινωδων*, cuius habemus recantationem? Smyth. Non erat recantatio illa, sed declaratio. Haux. Scilicet refert id nunc tuae existimationis, rem ita per se turpem ut uertas quàm cōmmissimè. Smyth. Quid enim? an ita ut uertam postulas, quemadmodum tibi libet? Haux. Non postulo equidem. Verum ut uno scias uerbo, id prius resciscam abs te, posthac iterum an recantaturus sis, quàm tecum nunc in colloquia descendam. itaque relicto fabro meo, in alterum cubiculi latus deflexi. Nec multo post aduentant famuli & sacrifici ab episcopo, ut aiebant ad me missi, ut uerbis mecum agerent. Respondéo, id me auditurum ab episcopo prius, quàm uerbum his ullum fecero. Tum qui circumstabant uario ac incondito uocum tumultu, pro suo quisque affectu clamitare, quidam ad ignem, alij ad suspendium, multi indignum me uita dicere, qui recusarem episcopi mandatis obtemperare.

Milo Hogardus. Erat in reliqua turba quidam Milo Hogardus cognomento, reginae opinor caligarius. Quo pacto, inquit ille, infantulos baptisandos esse probas? Haux. Itè, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Sunt haec scripturae uerba, quae ad baptismum inuitant omnes, abarcent neminem Hogardus. Quid ergo, ibimus ne, ac infantes docebimus? Haux. Enimvero haec una uox oppidò uos male habet, qui nihil minus ferre quàm docendi laborem potestis. Ea pars igitur melius opinor ac consultius pro re uestra, ut ociosa nimis ac superuacanea, omitti à Domino debuisset: quippe quae parum delicato ocio uestro congruat. Ad haec uerba

uerba indignabundus ille, dignas Ioue concipit iras, fursum ac deorsum uolens per cubiculum: diceret Orestem, siue Herculem e tragœdia furentem re-presentari. Conspecta itaq; hominis tanta intemperie, per iocum ludens dixeratioribus, ut aliquis hominem plus satis per se calentem, ad motus paulo moderatiores duceret, tantisper donec refrigesceret. Post hæc adoritur me alius, qui pastor esset Rondinæ & Hornensis ecclesiæ, per Essexiam. Dolendum, inquit, profecto, te tam iuuenem, animo tam obstinato esse ac immorigero. Haux. Dic quaeso, uir bone, tum ille es, quem arbitror, ecclesiæ Hornensis pastor? Annuente tum illi: Cedo, inquam, talem ne τοποτηρορ seu parochum, in uicem te substituisse meministi? Fateor, inquit ille, pro necessitate atque temporis difficultate à me factum. Tum ego: nimirum, inquam, qualis dominus, talis seruus: similes habent labra lactucas. Siquidem noueram uicarium hunc illius turpis ac contaminatæ uitæ, si quis usquam alius, extitisse: Rogo porro bonum hunc pastorem, ecquam haberet cognationem cum gallo illo, qui in summo turris Paulinæ fastigio ad uentorum indicium collocatus, pariter cū quauis auræ mutatione circumagitur? Quibus auditis, solutus ille, in cachinnum, præbile discedit: affirmas una cum multis alijs, me debacchari. Accedit mox & alius, sciscitans quid libri haberem in manibus: Respondeo, codicem esse Euangelicum. Licet ne, inquit, introspicere? moxq; permittite, me, quum introspexisset: Liber, inquit, hic corruptus est. Haux. Si modo, quæ in libro hoc continentur, uera sint (ut sunt uerissima) uatem igitur te uatibus Esaias dicat, Generationem eius quis narrabit? Haux. Quid his uerbis uelit Esaias, audire ahs te peruelim. Tum ille: Fortassis agere feres, si magistrum discipulus doceat. Verum si permittas, sensum tibi aperiam prophetæ. Nemo, inquit, mortalis, potest inter patrem & filium generationem facere. Hoc tu prius, certo scio, ignorabas. Haux. At propheta igitur generatio nem Christi non negat. Tum ille: Quir Christus dicitur Christus? Haux. Quia Messias est. Quir, inquit, Messias dicitur? Quia, inquã, à prophetis est prænunciatus & expectatus. Quir liber, ait, liber dicitur? Haux. Verba hæc ad rixas propius faciunt, quàm edificationi seruiunt. Subinfert ille: Caue, inquit, ab ecclesia desciscas, quod si feceris, ilico euades in hereticum. Haux. Quemadmodum nos pro hæreticis habetis, qui ecclesiæ uestræ contubernium repudiamus: ita uos uicissim pro pseudoprophetis ducimus, qui à Christo ad uestras deflectitis ecclesias. hocq; argumento uos omnes intelligent saluos esse prophetas, si in ore habetis. Sic dicit ecclesia, nec dicitis, Sic dicit Dominus. Secundum hæc is se subducit ilico.

Post quem rursus subit alius, paratus, ut dicebat, ad colloquendum, eo quod minus me patienti esse animo perspexerat. Haux. Videbo prius, commissum tibi ad colloquendum auctoramentum, quàm uel tecum, uel quouam alio sim in colloquia uenturus (aliter enim quo pacto me expedirem ab eis, tam importune ac cateruatim me obruentibus, nesciebam) Huc enim ueni cum D. Episcopo, haudquaquam uobiscum acturus. Inter hæc prodit in medium episcopus, schedulam ferens in manibus, meo nomine in hanc ferè sententiam loquentem: Ego Thomas Hauxius hic testor, ac profiteor coram ordinario meo Edmundo Bonero episcopo Londinensi, missam abhorrendam esse & execrabilem, superstitione deniq; refertam. Item & sacramentum corporis & sanguinis Christi, quod uulgo sacramentum altaris dicitur: Quodq; Christus sit in nulla eius parte, sed duntaxat in coelis. Hæc credidi,

Pastor quidam
Essexensis.

Cavillator.

Capita accusa-
tionis Haux-
xiana.

& etiamnum credo, &c. Haux. Siste hic Domine, te rogo. Primum, quid hactenus credidi, id uestra nihil refert. Quæ autem nunc fides sit, eam animus est tueri. Episcopus igitur accepto calamo: id, inquit, in gratiam tuam dispen- gam. pergitq; ulterius legere. Ego Thomas Hauxus egi contuliq; cum eo- dē hoc meo ordinario, alijsq; pijs simul & doctis uiris, atqui nihilo secus per- sto in sententia. Haux. Ita ne confitebor uos pios doctosq; esse: quū ipse- met fatear diuersam esse opinionem meam à uestra? Non faciam: neque uos pro pijs, neque doctis, cum ista doctrina sum habiturus. Episc. Non diffi- teberis tamen, contulisse te nobiscum. reliqua quæ sunt, in tuam gratiam omi- tentur. Tum ē Doctorculis unus: Domine, inquit, si eius obsequaris uolun- tati in eradendis ijs quæcunq; is reiiciet, nihil omnino reliquum feceris. Per- git autem legere episcopus, in hæc uerba: huicq; scripto manū me adposuisse subiicit, simulq; oblato calamo me iussit ascribere. Haux. Manum meam nunquam daturus sum uestris coeptis, ac inuentis. Episcop. At enim non facies? Certè uerò cedit id tibi pudori, ac ignominia. Moxq; conuocatis do- ctoribus, singulorū manus & suffragia, quotquot in eo essent cubiculo, cōqui- siturum se dicebat. Deniq; quinque sunt testium manus adscriptæ, episcopo in- terim & doctoribus suspendium imprecantibus his, qui manum scripto non darent. Tum episcopus pugno in pectus illiso me protrudens, id me non im- punē habiturum denunciat: seq; ultorem tum contra me, tum contra omnes superbos in Essexia nebulones consimiles fore comminabatur. Haux. Tibi nequaquam licebit ulterius grassari, quàm Dominus habenas tibi laxabit. Episcop. Crede mihi, inultum hoc non auferes. Haux. Næ ego trucu- lentas minas, dirasq; imprecationes tuas non pili facio. scio enim, consumen- te tineæ, & uermes exedent, sicut uestimentum & lanam. Episcop. Erit aliquando, quum uicem tibi pro istis rependam. Haux. Facile in uobis situm est, hominem, furente malitia uestra, quando libebit, extinguere: neque- tamen digitulum unum, aut pilum, postquam extinxistis, restituere neque- tis: cuius malitiæ uestre iamdudum præclara in quibusdam exempla edidistis. Episcop. Si quam iniuriam tibi à me ortam senseris, in ius ergo me uoca, atq; impingas dicam. Haux. Admonemur à Salomone, ne cum iudice in foro litigemus. Siquidem ille ius omne in suam sententiam peruerteret. Episcop. Idē nos docet Salomon, ne stulto iuxta suam stultitiam respōdeamus. Haux. Mē ne igitur habes pro stulto? Episcop. Ita mediustidius: tuq; de me idem fat scio cogitas, uerum ignosco tibi. Haux. Libera est sua cuiusq; homi- nis cogitatio. His ita iactatis ultro citroq; sermonibus, schedulā denuo per- legit: qua perlecta, ubi uidet nulla ratione impelli me posse ad subscribendum, in manus saltem intrudere conatur, iubens ut manu semel acciperem, illiq; rur- sus ē manu in manus redderē. Rogito quid id mysterij habeat: me nec manu, nec corde, nec animo semel accepturum. Tum ille chartam conuolutam, ubi in sinum recondisset, ingenti inflammatus ira, equum ilico postulat, Essexiam in patriam meam adequitaturus, ad cæteros examinandos fratres. Inde ego uerò cum custode reducor in carcerē, unde sum euocatus. Habetis iam secun- dum conflictum meum cū episcopo, eiusq; satellitibus, mea ipsius manu de- scriptum: qui cūctos piē fideles fratres sororesq; rogatos iterum iterumq; ue- lim, ut diuinam pro me misericordiā implorent, quo me confirmet, stabilitq; in ueritate ipsius in finem: Amen.

Septem Martyres Essexienses, à Bonero condemnati et exusti.

Anno 1555.
Mense Iunio.

Fuerunt in hoc eodem numero Essexienses, præter Hauxum, sex item alij, quorum primus Thomas Vuatus Chemfordiē extinctus, pridie quàm Tho- mas

mas Hauxus patèretur, qui dies erat lunij decimus, Anno 1555. Postridie, qui Th. Vuatius.
 erat lunij 11, quo Hauxus Coxallia exustus est, consimili affectus est martyrio 2.
 Nicolaus Chamberus, uir pius & constans, Colcestrie exustus. Sequentē por Th. Hauxus.
 rō 12 lunij diem Gulielmus Butlerus, Thomas Osimundus, suo sanguine & 3.
 martyrio consecrarunt, hic ante prandium Manentria, ille à meridie Haruui- Nicolau Chā/
 giæ, exusti. Accedunt præterea huic choro. Ioannes Simsonus, Ioannes Erd- bcrus.
 leus, eiusdem ut diaconatus, ita & martyrij candidati: quibus propterea di- 4.
 ctus dies est, quod sacrificaturo sacerdoti libros & uestimenta denegarent. Gulielmus Bu/
 Vnde hæreseos accersiti, ac capitis condemnati, undecimo huius mensis die, lerus.
 Erdleus quidem Rayleæ, Simsonus Rochefurti, inflammati sunt. 5.
 Inter eos qui cum Simsono in ius atque in condemnationem uocati sunt, Thomas Os/
 unus erat ceteris paulo simplicior, imperitiōr q̃. qui quum ad interrogata non mundus.
 satis uideretur respondere commode, Simsonus, uice sodalis in se suscepta, 6.
 uocem proferre cœpit. Quæ quum esset robustior & uehemētior (qualis esse Ioan. Simsonus
 eorum solet, qui subbassum in templorum symphonijs succinunt) subitaria 7.
 uocis magnitudine uniuersum auditorum cœtum, quasi in re noua, maiorem Ioan. Erdleus
 in modum ad audiendi cupiditatem erexit. Ex quo fortē, ut fit, strepitus pe-
 dum, & accursus est factus audire gestientium.

Episcopus Bonerus strepitu repentino nonnihil perterritus: Ecquid rei Ridiculus in cō
 ageretur, percontantur. Respondetur à circumstantibus, tumultum cœptum sistorio Lond.
 esse, ac conspirationem contra se fieri. Episcopus ilicō ad hanc uocem exa- motus.
 nimatus, pariter cum Doctoribus symmystis, relictis subsellijs, sese in pedes
 coniecit, properans, quantum potest, ad ostium, quod ibi in propinquo ex
 consistorio in palatium ducit episcopi. Sed episcopus cum Doctoribus, par-
 tim metu, partim præcipiti fuga hærentes in ostio, seq̃ mutuō comprimen-
 tes inter cadendum, spectaculum satis profectō ridiculum præbuere circum-
 stantibus. non dissimile quiddam passi, quod olim Oxonienses theologi in
 templi incendio, cuius in libro superiori descripta est à nobis historia:
 nisi quod illic reus abiecto fasciculo incolumis elapsus sit
 hi uerō uix exiguo liberati tempore, in car-
 cerem deinde & fasciculos
 reuocantur.

IOANNES BRADFORDVS MINISTER, ET IN-
 signis uerbi diuini præco, magnæq̃ constantie Martyr, ob piā doctrinā,
 cum altero Joanne Leiso, Londini exustus.

Ioannes Bradfordus patria Lancastriensis, Manchestræ urbe eius diocē- Anno 1555.
 sis non incelebri natus, ad uirtutes & ingenuas literas ab ingenuis à puero iulæ.
 parentibus destinatus, inter reliquas felicitis educationis laudes, felicissimā
 insuper scribendi promptitudinem, peritiāq̃ consequutus est. Quæ facul-
 tas non tam illi ornamento, quā ad necessarios etiā uitæ usus adiumento
 fuit. Agebat per id tempus quæstorem regis Henrici octauī ararium D. Ioan. D. Ioannes Ha/
 Haryngtonus, Bononiæ equestri nobilitate splendidus: sed sua uirtute splen- ryngtonus.
 didior, quæstor ararius, ac militum stipendijs præfectus. Qui tum Bradfor-
 di usus ministerio, sic eum in familia atque in precio habuit, ut uix dicere li-
 queat, uter alteri aut charior uixerit, aut utilior. Bradfordus enim multā per
 eum doctus, rerumq̃ experientia & usu auctior atque cumulator eua-
 sit. Rursusq̃ sic ille huius fidelem operam expertus est, ut magni loco the-
 sauri eum & charum sibi, atque in omni ferē negotio coniunctum habue-
 rit.

rit. Quo in uitæ genere, longo iam usu detritus Bradfordus, haud adeo difficilem aditum ad opes cumulandas sibi comparasse uidebatur, si opibus animum intendere uoluisset. Sed aliò hominem fatalis Dei pertraxit prouidentia. Per-
 tæsus enim huius tandem instituti, subductaq; diligenter ratione earum re-
 rum quæ ad herilia negotia attinebant, missionem ab hero postulat, & se-
 cessionem facit: nempe quò cæteris solutus rerum turbis, totus seruire pos-
 set Iesu Christo, ferente sic occulto diuinæ uocationis instinctu: quæ nisi
 quam sinebat animum eius conquiescere, donec totum sibi ac integrum pos-
 sedisset: usq; adeo, ut quum hero relicto ad iuris se prudentiã contulisset, haud
 diu in eo ne quidem etiam iureconsultorum curriculo mens immorari potue-
 rit. Itaq; deserto & hoc studiorum genere, in quo tamen non erat imperitus,
 à templo legum temporalium (id enim nomen collegio fuit, ubi uersabatur)
 Cantabrigiam ad templum diuinarum legum proficiscitur, ad ea capeffenda
 studia, quæ propius ad Dominicæ ecclesiæ ministerium pertinerent. In qui-
 bus quãto ardore ac impetu ferebatur, uel id declarat, quòd primo ipso anno
 magisterij donatus titulo ac facultate honoraria, eum insuper fauorem om-
 nium atque admirationem in se conuertit, ut continuò in collegium Penbr-
 thæum cooptatus sit. Porro sic indies profecit diuina quadam ingenij docili-
 tate, ut omnium bonorum in oculis esse, tum Martino Bucero in primis in de-
 licijs haberi cœperit: qui nihil humile de illa indole sibi pollicens, fradere eo-
 natur, ut dotem & talentum suum in commune ad erudiendum Christi popu-
 lum conferret. Cui tum ille imbecillitatem suam, ac eruditionis inopiam cau-
 sant: Quid, inquit Bucerus, si pastillis, aut triticeo non datur, at hordeaceo
 tamen aut qualicumq; eos pane fagine licebit. Cuius uiri crebris hortatibus
 factus animatior Bradfordus, licet sua sponte satis huc procliuus, dum totus in
 hac uersatur cogitatione, commodum euenit, ut à D. Rydlæo episcopo Lon-
 dinensi Cantabrigia ad gradus & munia ecclesiastica euocaretur. A quo fa-
 ctus primùm diaconus, mox prædicandi donatus facultate, tum & idonea in-
 structus pensione, eo censu cathedralis diui Pauli ecclesiæ, non segnem in pu-
 blico hoc docendi ministerio nauauit operam in ecclesia Dei, quoad uiuente
 Edouardo pijs doctoribus esse locus potuit. Alternante tandem cum morte
 principis religione, quum nihilominus pergeret tamen ille in mure admiri-
 nistrando, inuenta causa est, sed omnium iniquissima, quia nondum publicis
 licebat legibus, quum adempta linguæ libertate, in carcerem protruderetur.
 Causa uero huiusmodi fuerat. Decimotertio Augusti die, quidam pontifi-
 ciz factionis Burnus nomine, episcopus postea Badensis, pro concione,
 quam in cruce Pauli instituisset, in Edouardum regem, ac puriorem euangelij
 doctrinam petulantissimo ore multa debacchatus, ita se gessit, ut parum abue-
 rit, quin auditorum multitudo iniectis in eum manibus, & suggesto deturbas-
 set. neque enim obscuris id indicijs præseferebant. Tanta erat omnium concu-
 tata in ipsum indignatio, ut neq; loci celebritate, nec episcopi Londinensis, qui
 tum aderat, autoritate, neq; porro urbani prætoris legitimo imperio frenitus
 popularis cõpesci potuerit. Burnus uero perturbationis magnitudine impe-
 ditus, tum maxime pugione e media turba in suggestum proiecta percussus,
 quum finem seditiosæ ac tribunitiæ concioni imponere non auderet, nec popu-
 lus etiam id ferret: Bradfordum, qui tum in suggesto illi à tergo astabat, supplex
 rogat, ut in locum succedens ipsius, uerba faceret apud populum, non inepte
 fortassis, memor Virgiliani consilij:

*Ac ueluti magno in populo, quum sepe coorta est
 Seditio: sauitq; animis ignobile uulgus,
 Iamq; faces et saxa uolant, furor arma ministrat.*

Tum pietate

*Tum pietate grauem ac meritis si forte uirum quem
Conspexere silent, arrectisq; auribus astant.*

Neq; uerò fefellit consilij euentus. Prodeunte siquidem Bradfordo in me- Popularis
acclamatio.
dium, omnis motus facile in pacatum abiit, populusq; ad primum eius con-
spectum longam illi precatus salutē, cum hac acclamatione, Bradfords Brad-
forde, Deus tibi uitam conseruet Bradforde: post multa cum attentione eum
de tranquilla & Christiana obedientia differentem audiuerunt. Demum finita
oratione, pleriq; ferè omnes suam quisq; domum tranquille placideq; repetit.
Interim inter reliquos eos qui resistere (neq; enim in tanta multitudinis offen-
sione, omnia tam citò componi poterant) uir erat quidam generosus, duobus
comitatus famulis, qui consensu suggesti gradibus, in ostium irruit ad Bur-
num introire cupiens, nescio quid factururus. Bradfordus hominem nec igno-
rans, & petitionem satis praesentens, contra se opposuit, quāta uis potuit: clām
interim Burnum per famulum submonens, ut sibi à periculo praesenti mature
caueat. Burnus silico ad pretorem fugitans, mortem iterum euitat. Qui tamen
necdum satis se tutum ratus, Bradfordum rogat, adesse dignetur tantisper si-
bi, quoad in aedes alicubi condī possit, extra omnem impressionem incolu-
mis. Quod nec ille grauatē officij praestitit, hominem uidelicet obducta toga
à tergo obumbrans, donec per praetorē (Maiores illi dicunt) & duumuiros ple-
bis tribunos ad scholam Paulinam ibi proximam saluus perduceretur. Hoc
itaq; pacto Eduardomastix concionator Bradfordi opera necem sua debac-
chatione dignam euasit: id quod nec dissimulabant ij, qui in eum uindictam
essent, quorum unus aperte ita Bradfordo testabatur, inquiens: Ah Bradfor-
de Bradforde, seruas tu uitam eius, qui tuae non parceret? Age dono uitam eius
tibi. Quod nisi tua esset causa, belluam ego hoc ense mediam transfigerem.
Bradfordus porro eodem die à prandio, habita ad Londinenses concione, in
summa eius urbis platea, acriter eos de seditiosa & tumultuaria hac actione
obiurgabat: expectans interim Londini, quisnam huius rei futurus esset exi-
tus. Habes nunc lector Bradfordiniani facti uniuersam seriem, ex quo quid
ille praemij apud aequos iudices promeritus sit, pro tam pio officio, intelligis.
Nunc quid consequitus sit mercedis accipe.

Post deinde triduo quā hanc acta sunt, accersitus à senatu atq; episcopis
in acropoliam, quā à Regina tum tenebatur (Turrim nostri uocant) Bradfor-
dus, causam apud illos dicere seditionis atq; haereseos cogitur: eodem nimi-
rum argumento, quo agnus à lupo quondam perturbati fontis, in quo longē
tamen infra biberat, accusabatur: non quod peccasse ipse, sed quod lupo elu-
riebat: nō quod turbasse ipse fontem, sed quod alteri qui turbat resistere nō
posset. Nec aliter Bradfordus seditionis flamma, quam solus restinxit, de-
flagrans ipse, in carcerem iubetur ire. in quo biennium ferè integrum commo-
ratus, multos interea conflictus cum Papistis saepe, alijsq; sectis sustinuit, mul-
tos confirmauit infirmos, afflictos solatus est: multa praeterea conscripsit, ut
ocium ei ac facultas furtim suppetere potuit. tum inter cetera complures mis-
sitabat epistolas, quarum extant apud me exempla, ad ciues Londinenses, ad
Academiam & urbem Cantabrigianam, ad oppidanos Vualdenā, Manche-
striae: tum ad fratres duos, eorumq; uxores & familias: in quibus sincera uis
Christiani pectoris & pietatis mirum in modum spirare uidetur. Tandē post
longos labores et ærumnas, è carcere (quem Couuntreium appellant) noctis
silentio in carcerem Neopylum, de quo sepe diximus, clām subductus, postri-
die lucescente diluculo perductus in forum Smythfildianum, unā cum adole-
scente altero nomine Ioan. Liefso, annos nato octodecim, exustus est, Londi-
ni: Jul. 1. Anno 1555.

Variae

Varie congresiones et actiones Ioannis Bradfordi, cum D. Cancellario Sphen. Vintonienfi, tum etiam priuatim cum varijs theologis in carcere diuersis temporibus habita.

Postquam cum Domino Ferrario (de quo iam antè diximus) transactum esset ac finitum colloquiū: proximo deinde loco accersitus in medium Ioan. Bradfordus, pro tribunali sistebatur. Qui primū se in genua ex more demittens, protinus à Cancellario iussus surgere, causam in hunc modum agit: Cancellario sic incipiente. Qui tamen priusquam colloqui cum eo inciperet, oculis primū fixo contuitu in eum uibratis, tacitus aliquandiu stetit illum aspiciens, quò sic uel uultu pertentaret constantiam sui aduersarij, uel autoritate retunderet. Bradfordus rursū nihil illi cedēs, parī cōtuitu oculos in illo cōtinet: nisi quòd semel in coelū, Domini suspirans auxiliū, suspēctat: moxq; redacta in episcopum oculorum acie, ea luminum uehementia in illū fert, ut coactus Cancellarius necessariò cedere sit. semiattonitus insuper ac perculsa mente, in colloquium tandē hoc pacto uenit: ut diceret, eum longo iam tempore in custodia habitū esse, ob seditiosam eius temeritatem, falsamq; doctrinam, quippe qui August. mensis 13. Anno 1553, in cruce Pauli, ausus sit tam confidenter, sineq; omni autoritate publicitus concionari.

Nunc uerò, inquit, tempus adest, quo ueniam, si libeat, experiri liceat, Regina ipsa ultro misericordiam offerente: nempe si nobiscum in uiam denuò ac unitatem redieris. Quod si non recuses facere, communem nobiscum sine dubio gratiam consequēris: id quod certa fide tibi futurū polliceor. quid ais?

Ad hæc Bradfordus, exhibita, quam oportuit, submissione ac reuerentia: Reuerende, inquit, D. Cancellari, uosq; simul honorandi patres, proceres. Equidem haud inficior, me iam diu in custodia ac uinculis teneri à uobis, neq; porrò tam diu, quàm etiam (quòd humiliter à me, sineq; offensione uestra dictum uelim) immeritò. Quandoquidem neq; hic, neq; alibi, quicquam à me unquam dicto factò ue commissum memini, quod iure uel seditionis poterit, uel impietatis aut arrogantie coargui, quum semper fuerim uoluntate & natura pacis studiosus, cum per reliquam omnem uitam, tum uerò in hac ipsa potissimum actione, in qua uitæ periclitanti concionatoris auxiliū, ut scitis, uerlerim, tum insuper ad pacem publicus hortator fuerim.

Cancellarius uix sustinens eum hucusq; progredi, admirantis in morem: O mendacium, inquit, insigne, & luculētum. Quando factum ipsum satis per se constat seditiosum fuisse & turbulētum, id quòd uel ipse testari poteris, Domine Londinensis.

Lond. Verissimum, Domine Reuerende, narras. Ipsemet enim, qui rebus ipsis gerendis spectator interfui, hisce uidi oculis, & deprehendi, quemadmodum iste seditiosus satis audacia, populum regendi ac ducendi sumpsit sibi autoritatem. Quæ res sat documento fuerit, ipsum seditionis ac turbæ autorem extitisse.

Bradfor. Illustrissimi & honorandi proceres. Vt ut hæc habeāt, quæ D. Londinensis uidisse se oculis commemorat, & testatur: res tamen ipsa haud aliter gesta est, quàm à me iam accepistis, sicut olim iustus iudex uniuerso patefaciet orbi, cuius ante tribunal omnes pariter sistēdi sumus. Interea tēporis, quoniam fides mihi esse apud uos nō poterit, equo feram animo, quicquid diuina per uos permissio in me decreuerit.

Cancellarius: Scio quàm gloriosa sit tibi lingua, quanto uerborum splendore calamistrata fluat oratio, quum tamen mendacia sint mera quæ proferas omnia. Præterea necdum excidit animò, quàm obstinatè te gesseris tū, quum de seditione appellatus, causam apud nos in turri egeras, indeq; in carcerem iussus

iussus es ire propter religionem. Scio, ac memoria etiamnum complector, uultum simul ac sermones tuos, unde merito in carcere ex eo tempore detentus sis: futurus alioqui, ut uidebatur, malorum autor grauiorum, quam nunc commemorare libeat.

Bradf. Quod supra hic testatus sum, idem iterum ac saepius repeto. Quem admodum ante uos, ita ante Deum consisto, cuius ante tribunal omnes aliquid quando producendi sumus, quo die rerum omnium patefiet ueritas: tametsi interini obscura, uel potius repudiata ab hominibus lateat. Imò neque etiam ad dubito, uel Burnum ipsum, cui tum praesidio fueram, nunc non negaturum, uitae eius grauius laboranti per me succursum esse, non absque uitae meae periculo: sit domino propterea laus, huiusque rei omnis gratia.

Lond. Istud falso quidem dicis. Vidi enim ego te, & obseruavi multo plus tibi quam decebat arrogantem.

Bradf. Nihil hic mihi arrogauit, nisi rogatus ab alijs, adeoque ab ipso Burno maxime. Qui si adesset praesens, idem nunquam ipse negaret, scio. Is enim huc me precibus induxit suis, sibi ut opem ferrem, ac offensionem mederer populi: obtestans insuper, ne se prius desererem, quam capiti eius prospectum esset. Porro quod ad habitum, meosque apud uos in turri sermones attinet, si quid hac in parte uel officij praeterierim, aut secus me habuerim quam par erat, comonstrata per uos offensa, lubenter uobis satisfacturus sum.

Cancel. Verum ut hac missa faciamus, age si nostro exemplo, reuersus de uia ecclesiae subscribas nobiscum, paratam hic habes, à Regina ultro oblatam, ueniam & misericordiam. quid ais?

Bradf. Non equidem aspernor Reginae misericordiam, modò cum Dei misericordia coniunctam. Cum ira autem illius coniuncta misericordia, paru iuuat. Quanquam est Deo gratia, nullius mihi sum conscius perpetratae hactenus offensa, quamobrem Reginae mihi uenia tantoperè imploranda sit. Quum nihil sit eo tempore à me factum, quod non tum Dei, tum publicis huius regni legibus consentaneum fuerit: paci que insuper contulerit non mediocriter.

Cancel. Bene, si pergas isto modo nugari uerbis, tibi ipsi adeò in gloriosa linguae eloquentis uolubilitate placens, & ampullis turgens, quàm ab omni rerum cognitione absis quam longissime. Pro certo compertoque id habeas, Reginae eam uoluntatem esse, ut regnum hoc breui istiusmodi purget hominibus, qui sint tui similes.

Bradf. Nouit Deus, in cuius conspectu non minus quam apud uos consisto, quam hic uener mihi gloriam, aut simi antehac uenatus. Dei misericordiam lubens expeto: quin nec illibenter Reginae quoque fauorem contingere cupiam, quò incolumem mihi uitam inter reliquos eius subditos, cum incolumi coniunctam conscientia concederet. Nam alioqui misericordiam Domini uita hac longe chariorem habeo, & potiore. Quin nec ignoro insuper, cui uitam in manus meam comiserim: ei nimirum, qui sibi commissam abunde tueri poterit, sic ut eripi mihi, nisi permittente ipso, à nemine queat. Duodecim horae in die sunt, quae quandiu durant, nulli futura est eam auferendi potestas. Fiat igitur bona ipsius uoluntas: uita enim cum eius indignatione morte deterior est: contraque mors ipsa cum eius adiuncta fauore, ipsissima demum uita est.

Cancel. Rebar equidem ita futurum, ut comptos & uolubiles multa conditos facundia sermones abs te audiremus. Id tamen certò tibi persuasum habeas, ut plebem hactenus falsa corruptaque doctrina seduxeris, ita & praemium tua dignum seductione feres.

Bradf. Nullius mihi conscius sum seductionis: nec aliud unquam propositi doctrinae genus, quam quod sanguine ipse meo diuina succurrente gratia

obsignaturus sum. Quodq; corruptā appellas & diabolicam doctrinā meam, uehementer hoc quidem dolendū mihi, animoq; pergrauē accideret, si re ipsa hoc comprobare posses, quod uerbis dicis.

Dunelmensis: Age, quid ergo de administratione sentis communionis, quam nunc esse in usu uides?

Bradfordus: Prius hic abs te, reliquisq; præstantissimis in hoc confessu uiris, sciscitandum est mihi quiddam, quā interrogationi tuæ respondeam. Iam sextum iuramenti sacra religione obstrictus teneor, idq; cōceptis uerbis, ne consentiam aliquando statuendæ aut reuocandæ Rom. pontificis iurisdictioni. Quapropter rogatam hic celsitudinē uestrā uelim, scire per uos bona fide liceat: nomine ac autoritate pontificis Ro. istud à me queratis, an minus? Quod si facitis, uobis hac in re respondere sine manifesto periurio nequeo.

Burnus secretarius: An tu sexies iurasti aduersus pontificē Rom. Quaslo quibusnam illis muneribus in repub. functus es?

Bradfordus: Nempe primum datum est mihi iusiurandum, Cantabrigiæ magisterij gradum inituro. Alterum rursus, in aula Pembruchianæ sodalitatem inaugurato. Deinde, quum Regis nomine missis legatis uniuersa academia publicitus in Regis iurare uerba cogeretur. Ac iterū, quo tempore sacris sum primum initiatus. Moxq; paulò, quū præbendarius collegij Paulini sum factus. Postremò sub mortem rursus Regis, quando hoc idem iusiurandū promiscuè à nobis omnibus est repetitum.

Cancellarius: Age, quid tum postea? Herodiana huiusmodi iuramenta minime obligant conscientiam.

Bradfordus: At hæc tum iuramenta minimè Herodiana fuerant, nec iniqua censenda: sed legitimo Dei uerbo cum primis accommoda, uel teipso maxime attestante ac comprobante, in libro de Vera obedientia abs te cōscripto.

D. Rochesterus.

Certè uerò, subinquit alius (nomine opinor Rochesterus) qui non procul tum mensa aberat: Nunquam ante hoc tempus, honorandi proceres, causam intellexi, quam obrem custodiæ sit iste datus. nunc id satis uideo, quæcumq; ea causa fuerit, prudēter à uobis factum, qui eum uinculis in carcere cohibuistis. Qui si libertate fuisset usus, multa his temporibus mala dare potuisset. Quam obrem quacumq; de causa hæcenus custodiæ habitus sit, eiusmodi nunc eum esse uideo, ut citra causam etiā, modis omnibus sit obseruandus uobis, atq; custodiendus.

Burnus secretarius: Imò in publicis nuper comitijs (renunciante Comite Darbiensi) ita accepimus, multo nunc eum grauius per literas è uinculis scriptas, religioni incommo-dasse, quā prius, quum liberas agitabat conciones. In his literis ingenti prosequitur detestatione pseudologos, corruptæ falsæq; doctrinæ magistros (sic enim doctrinam eam appellat, quæ nimirum suæ non respondet) suosq; obnixè hortatur omnes, ut in ea constantes doctrina, quam per eum aliosq; imbibissent, insistere atq; inhærere uelint. Idemq; complures præterea è reginæ senatu cum hoc ipso Comite adtestabatur. Quid ais, uir bone? responde: negabis seditiosas huiusmodi abs te literas ad populum esse scriptas, an non?

Bradfordus: Tantum abest ut seditiosè quicquam à me dictum factum uel sit, ut ne seditiosam quidem cogitationē unquam (est Deo gratia) in hoc descendisse pectus agnoscam.

Burnus secretarius: At scriptas abs te literas esse non inficiaris. quid taces? responde.

Bradfordus: Quod scripsi, scripsi.

D. Southuwellus.

Southuwellus: Mira profectò res, quantā hic uir, adhuc adolescētulus, arrogantia & pertinaciā præferat: qui tā confidenter se gerere, adeoq; colludere cum

cū Reginae consiliarijs uirisq; senatorijs uidebatur. Qui tū ipsi inter se mutuis aspectib. alter alterū intueri nescio quō pacto toruē ac fastidiosē cōperūt. Ad quos Bradfordus uicissim uerba in hūc modū habuit. Brad. Suspiciēdi Domini, proceresq; reuerendi, nouit Deus, qui solus omnium nostrū est eritq; iudex, ut corā atq; in conspectu maiestatis ipsius me sciam consistere: ita cum reuerentia etiam apud uos corā ipso me, uti par est, gero ac compono, omnibus cauens modis, nequid usquam dicto facto ue (quod sciam) uestras offendam uoluntates. Quod si uos aliter accipiatis, tempus fore scio, quō id Dominus reuelabit. Interea temporis æquo ac lubenti, ut spero, feram animo, quicquid uobis in me dicere facereq; libuerit. Cancell. Gloriosa hæc quidem uerba sunt reuerentiæ, reuerentiæ sed interim, ut in cæteris omnibus, ita hic quoq; nihil aliud quam mentiris. Brad. Velim equidem hic in uestro omnium conspectu summus ille ac iustissimus mentium καὶ ὁ γυνώσκων, quicq; solus ueritatis autor est, natura semper à mendacio abhorrens, linguam mihi ex ore hoc reuellat, ac exemplum in me edat, unde cæteri omnes admoneantur, si quid modò mentiri apud uos aut comminisci decreuerim, quicquid interrogabit. Cancell. Quur non respōdes igitur? Scripsisti ne literas eiusmodi, quas hī tibi obijciunt, an minus? Bradf. Quod suprà à me responsum est, idem nunc repeto. Quod scripsi, iam scriptum est. Presto hic sum, ac sistor cognitioni uestre, qui ex literis illis contestari litē mihi potestis, aut secus. Quod si poteritis, aut si quid sit in literis illis, quod meritò dari possit crimini, mētiamur si id sim negaturus. Cancell. Age age, nullum in hoc hominē finem inuenimus. Dic age breuiter, misericordiam uis ne tibi, an non uis? Brad. Dōminus mihi misericordiā impertiat suam precor. Quod si cum diuina hac misericordia, uos deinde & uestre pariter coniuncturi sitis, ne utiquam repudiabo.

Hic illi in uarias sententias distinebantur. Hoc ille, alius aliud de arrogantia ipsius dicere, eo quod Reginae misericordiam ultro sic oblatā respueret. Quibus in hunc modum rursus Bradfordus: Si modò communi cæterorū ciuū iure ac libertate ita mihi frui liceat, ut conscientia simul liceat retinere libertatem, erit quur ingentes uobis de uenia uestra gratias meritò atq; ex animo habeam. Qui tum, si secus me gesserō, quam trāquillo ciue dignum fuerit, leges habetis, quibus in me uindictari poterit. Interea temporis nihil à uobis contendo aliud, quam publicum cum ciuib. uiuendi beneficium, quoad eiusmodi aliquid in me reperiatur, quod uita indignū legibus iudicari debeat. Id si exorare à uobis non liceat, ut hæcenus non licuit, fiat uoluntas Domini: Amen. Ad hæc uerba Cancellarius longa digressione ac maledico ore in Edouardi religionem inuehebatur, cuius errore multos seductos fuisse dicebat. Tādem facto maledicendi fine, ad Bradfordum conuersus, ut eum hoc modo prolice ret in aliquam captionis fraudem: Et tu quid tandem, ait, nobis narras? Brad. Doctrinæ ac religionis institutio, quam Rex sacre memoriæ Edouardus sequutus est, nobisq; sua commendauit autoritate, ut mihi nunquam displicuit, triuente illo: ita nunc ab eius funere impensius etiam arridere incipit, meq; indies in ea confirmationem sentio: nec minus paratus, si ita ferat permissio Domini, morte etiam ac sanguine, quam uerbis meum in hac re iudiciū testificari. Erant temporibus Edouardi, librorū, ad sacrum ecclesie cultū ac ritus attinentiū, plures editiones: qui etsi omnes reformadæ seruiebāt religioni, tamē quia sic uisum erat illis, quorū id interfuit, ecclesie statū paulatim, ac tēporibus quasq; interuallis quibuscūq; emendare, semel atq; iterū mutabātur, uel potius corrigebātur codices. Eam uarietatem exprobrans euāgelicis Tonstallus episcopus Dunelmensis, uelutiq; eos leuitatis & incōstantiæ insimulans, rogat illic Bradfordū: Quānam religionis sub Edouardo formulam sentiret, quotoq; in anno regni illius editā. Bradfordus iterum: Equidem, inquit, præsul clarissime,

Tonstallus episcopus Dunelmensis.

xissime, eo anno quo mortuus est rex, concionator fui. Hicq; protonotarius Burnus coepit nescio quid in tabellis consignare. Demum post silentij paululum, exorsus iterum Cancellarius, ad doctrinam redibat, ac religionem Edouardianam: quam haëreticam fuisse, idq; uel hac maxime apodixi monstraturum se dicebat (Scriptura autem nihil omnino adferebat) quod in rebellionem, læsamq; maiestatem exiret. Atq; uerò uel hinc facilem dicebat esse æstimationi copiã, quid de toto hoc doctrinæ genere sentire quisq; debeat. Brad. O si, ô reuerende, in Dei posses sanctuariũ ac intimos aditus penetrare, ibiq; doctrinæ huiusce uestræ finem exitumq; prospicere, quam uos tanto nunc habetis in precio. Cancell. Quid eò uelis? Euge satis quidem suspicor, si aures ei paululum præbeamus, rebellionis nunc etiam gustum esse aliquem subolfacturos. Bradf. Nihil minus quàm istud sentio, quod ipse colligit: quin longe equidem alium spectro scopũ, quàm humanis uidetur oculis: præterquàm eorum qui ingressi in sanctuarium Dei, res contemplantur non quæ huius mundi sunt. Talia enim quæ sunt, facile mortalium imponunt mentibus, ac in errorem trahunt. Atq; hic rursus Bradfordo uitæ ueniatq; conditiones à Cancellario proponuntur. Cui ille eodem iterum modo respondit: nempe misericordiam, pariter cum Dei coniunctam misericordia, libenter uelle se alioqui non posse quidem amplecti. Quod simulatq; audiuit Cancellarius, nolæ uoce signum dat quibusdam ex suis, qui foris erant, ut ingrederentur. Si quidem in eo confessu præter hos quos supra cõmemorauĩ, & solum Vigorniensem, nemo præterea aderat. Quum autem ingressus esset quispiam: Censeo, inquit Burius secretarius, accersendum huc esse custodem, cui hunc committamus. Itaq; subpræfecto carceris Marshallici per famulũ aduocato, Cancellarius huiusmodi habuit mandata: Primũ, ut eum omni adhibita diligentia ac cautione ita asseruet, necui mortalium ad eum accessus pateat: Deinde, nequid emittat usquam literarum, prospiciat: se uerò, etsi nihil diffideret custodis uigilantiæ, monere tamen eum, plus iam esse in isto, quur uigilantius esset illi obseruandus, quàm prius. Cum his itaq; mandatis carcerarius cum Bradfordo discedit: qui uultu nihil commutato, gaudens atq; alacer abit è concilio, quasi qui paratus ad extrema omnia pro euãgelij testificanda doctrina uideri potuisset, etiamsi uitæ ac sanguinis præsens illi subeundum esset in ea quidem causa periculum.

*Secunda actio Ioannis Bradfordi cum Stephano Vintoniensi Cancellario,
in eodem diuæ Mariæ templo, Anno 1555,*

Ianuarij 29.

Finita Ioan. Rogerij condemnatione, proximus deinde subit in iudicium Ioãnes Bradfordus, à Cancellario cæterisq; cum eo episcopis aduocatus. Cui tum Cancellarius, repetita paucis superioris colloquij transactione, satis quidem superbe eum dicebat, & periculose superioribus colloquijs Reginz oblatam sibi misericordiam respuisse, quando ab Edouardi erronea illa doctrina nullis se auelli rationibus pateretur: at nihilo minus eam esse tamen Reginz obuiam clementiam, & animi bonitatem, quæ uel aduersarijs etiam ultro esse consultum cupiat. Quod si uel nunc tandem ad mentem redire uellet saniores, spem esse adhuc uitæ ac immunitatis consequendæ. Qua de ut mature uellet ac diligenter secum deliberare, monet, dum tempus adhuc patere-tur. Post alioqui futurum fortassis, quando amissam ex oculis eam opportunitatem, frustra sit ac sera poenitentia aliquando desideraturus. Rem quidem adhuc saluam, aut sanè sanabilem esse, quandiu intra suæ potestatis fines constitutus, nondum seculari potentia traderetur. Quo tamen necessario exemplum sibi ob oculos proponeret: in quorum ille laudes plenis, quod aiunt, ue-

lis, omniq; orationis amplificatione inferebatur, nempe quo sic Bradfordi animum eorum quos atrollebat consimili accenderet imitatione. Post Cancellarij longam & insidiosam orationem, Bradfordus vicissim pro se dicturus, principio eorum qui ei iudicio præessent aut adessent amplitudinē rogabat, etiam atq; etiam animo perpendere uellent, non solū ubi considerēt, sed cuius etiam maiestatem ac sedem repræsentarēt: nempe summi illius & æterni iudicis, qui, teste Dauide, in medio deorum ac iudicum sedet iudicans. Quapropter si id illi postulent, sese tanquam Dei ministros, sedemq; suam tanquam Dei quoddam tribunal accipi haberiq; apud alios: sibi igitur prospiciendū esse, ne quid ab illius deflectione exemplo, cuius gerunt imaginem: seq; quā proximē attemperent ad indolem ipsius, cuius locum occupant: ne sanguini insidientur innocentī, ne quem captiosis circumueniant quæstiunculis, quibus inlaqueos & fraudes inuoluant eiusmodi, quos tamen lex ipsa permittit liberos. se quidem & lubenter agnoscere, nihilq; non deferre ipsis quicquid locus is postulat, quem occupant: ac stare modō apud eos uel reum quidem, aut innocentem. Si reus sit, ut legibus secum agatur postulare. Sin aliter, saltem ut ciuis innoxij publico uti beneficio ac fauore liceat: quō ad hunc quidem diem uti dicebat sibi non licuisse.

Est illud quidem uerum, inquit Cancellarius, quod initio orationis ē psalmo recitas, Deus stetit in synagoga, &c. Caterū hæc omnia, totusq; gestus nihil aliud quā hypocrisis spirat, ac ihanissimum gloriæ studium. Hicq; multis uerbis persuadere contendit, non eum esse se, qui sanguinem sitiat innocentem, at contra, retorta in Bradfordum omni criminatione, superbix eum arrogantiaq; insinulat: quippe qui ad crucem Diui Pauli populo se ductorem præbuisset, præsertim in eo doctrinæ genere ac religionis, quam ipse tum pro & religionis fieri (quo tum in statu res fuerant) minime potuisset. Ea q; de cati fa coniectum dicebat in carcerem fuisse. in quo hætenus perduraret nihilo minori etiam cum plebis perturbatione, quando per literas (ut retulit in senatu Comes Darbiensis) uulgi animos non mediocriter concitarit ad easdem suæ doctrinæ partes. Addebat porro, in superiori conuentu, quo tempore de religionē inter eos ageretur, quā obstinatē se in suæ doctrinæ assertionē gessisset. Qua in re quid nunc sibi responsurus esset, periculum iterum faceret.

Bradford ea, honorem primū Cancellario præfatus, quod ubiq; alias conseruit, respondet: Principio, quod hypocriseos eum notaret ac arrogantia, id se Deo iudicandum permittere, qui utriusq; corda ac cogitationes in apicum aliquando producturus esset. Interea sat sibi fore suæ ipsius conscientia testimonium. quæ si qua laboret eius uitij turpitudine, permiserō quidem in statu suam collocatam esse, quippe qui & Deum sibi & homines haberet in eo sibi criminis consciū, ut non dubitaret, quin Deus magno suo solatio id olim patefacturus sit. Qui si unquā in uita egisset aliquid in quo profuit Reip. eo quidem die sese profuisse quā maximē. Et tamen hanc ipsam ob causam, quæ præmiū potius in grata Repub. promerebatur, in carcerē ac diuturnam iam custodiam fuisse se precipitatū. De literis porro quod obijceret, ē carcere conscriptis: huic nihil se respondere aliud, quā quod superiori die ab ipso responsum esset.

Tum Cancellarius: Atqui eodem die, inquit, satis tu quidē fortiter uisus es Edouardi doctrinam defendere: captans nimirum occasionem hoc modo eum illaqueandi.

Hæc de re iam dudum, inquit ille, uobis respondi: sexies à me iuratum esse aduersus Pontificij nominis auctoritatem: cupiens id à uobis scire, an pontificis

ficis nomine hæc à me interrogaretis. Quòd si ita esset, non potuisse me sine periurij respondere periculo. Quanquam (salua interim iuramenti religione) id dicebam, in eo quidem doctrinæ genere, quod sumus sub Edouardo sequuti, magis nunc confirmari animum meum, quam tum, quum primum fuero in carcerem ingressus: nec uerbis solum, sed sanguine etiã paratus hanc animi testificationem edere, siquidem res ita ac uoluntas Domini postulauerit.

Cancellarius: Memini quidem multa te de re nihili fecisse uerba, quæ ad rem nihil attinebant. Quasi uero iusiurandum contra pontificem tanti foret momenti. Atqui multi præter te, atque ante te alij in eadem quoque uerba iurare: licet non eadem, sed dissimili ratione. Tu enim iuramento huic conscientiam obtendis, quæ haud aliud est quam pura puta hypocrisis.

Bradfordus: Conscientia mea est Domino cognita. Qui ut iudex olim uenturus est: ita & nunc testis erit mihi, nunquid hæc in re hypocritice aut dissimulatè agam. Itaque quod supra testatus sum, idem nunc quoque respondeo: Quòd nimirum periurij metu nihil in ijs quæ perquiritis respondere audeam, si modò responsio mea aliquid ad stabiliendam pontificis auctoritatè in regno hoc, unde eiecta sit, facere uideatur.

Cancellarius: Et quur tum initio orationis tuæ, Deos esse, ac Dei occipere nos uices dicebas: si nunc interrogatus à nobis, respondere recuses? Bradfordus: Scilicet quòd tum dicebam, atque è Psalmo proferebã, huc pertinebat: quòd quum ita uos postuletis, potestatem hanc sedemque uestram, quam nunc occupatis, tanquam Dei ministratoriam sedem ab omnibus accipi. Propterea scripturæ illius ingressi locum, uos commonefacturus, quo modo uestra hæc uti auctoritate, quam à Deo accepistis, conueniat: neque uelitis ab illius despectu re iusticia, cuius locum obtenditis, ac uices repræsentatis. Iam ad me quidem quod attinet, si huic iuramento ullã obduco hypocrisin, ipse uideat, ac iudicet.

Cancell. Imò uel hinc perspicuū est omnibus tuam uidere hypocrisin. Nam si ob iusiurandum solum religio tibi fuisset respondere, nunquam ita apud nos locutus esses, sed ad rem ilicò respondisses. Nunc facile datur cuius intelligere, prætextum hunc tantum esse, quem silentio tuo obtendas: quum alioquin respondere ad rem ipsam nō ausis: atque interim populo persuadeas, quòd metu non ausis, id te conscientia fecisse.

Bradfordus: Verba illa quibus tum usus sum, non eò pertinebant, ut uestris obiectionibus & argumentis ex aduerso responderent: quum uos nihil eo tempore obieceritis. qui si satis ea quæ tum dicebam, attēdissetis, nihil fuisset opus inducta iuramēti mentione. Nunc quum uiderem parum uos intentos ijs quæ dicebātur, alias res agere, ac materiã uenari, ex quo necesse erat in periurium incidere, si ijs quæ pontificis nomine à uobis proponerētur, respondissem: id eò necessario ac simpliciter, citraque omnē hypocriseos fucū, ea tū uerba dicebam, quæ nunc iterum repeto, non audere me ob conscientia hīs uestris respondere interrogatis. Itaque nullum in hac re perfugiū mihi quæro, nec conor populum falsis deludere pretextibus. Quod si enim ingenuè uos qui hic confiditis, honorandi procures, mihi id fatebimini, nihil à me quæsituros esse huiusmodi, quod non aliquo modo meam contra pontificem fidem ac iusiurandum uiolaret: ita respondurus sum ad ea quæ rogatis clarè & exertè, ut nemo unquā in hoc iudicio clarius, aut magis dilucidè. Mortē enim ut diu iam à uobis expectata (sit Christo laus) nihil extimesco. Illud timeo, ne quādo moriendū sit, periurij me conscientia reū coarguat, ac pungat animum.

Cancell. Gloriosæ iactantiæ hæc uerba sunt, plenaque hypocrisis. Et tamē an nescis, me hic sedere ut episcopum Vintoniensem in propria diecessi, cui pro iure meo officioque facere hæc liceat quæ facio, ijsque etiam plura?

Bradfordus: Liceat hic quæso, o reuerende, pace tua quiddam abs te sciscitari,

scitari, quo conscientiae meae fiat satis. Dic age bona fide, coram Deo, atque in hoc testiū omnium confessu, te nihil à me quaesiturū, cui non liquidò, fideq; inuolabili respondere quea: atq; ita, ut responsio mea nullam consensionē pontificiae in hoc regnum reducendae iurisdictionis habeat: polliceorq; me tam dilucidè responsurum ijs quaecunq; proposueris, quam quisquam queat alter.

Hic ilicò Cancellarius ingentes irae flammās concipit, multa de Romani pontificis autoritate deblaterans: quemadmodum nihil ea Bradfordi, aut ei similium homuncionum confirmatione indigeat. conuersusq; ad populum, quò uerbis Bradfordi fidem detraheret apud auditores, simile quiddam hoc esse in Bradfordo dicebat, quale saepe mercatoribus quibusdam astutis ac auaritis usuuenire uidemus, qui quum pecunias mutuò dare proximis renuant indigentibus: iusiurandum astute obtendunt, uelut religione iam teneantur, toties à suis decepti creditoribus, ne cui in posterum quid pecuniarum concredant. moxq; deflexa in Bradfordum similitudine, Ita, inquit, & tu non dissimili usus artificio, quo uulgi oblinas oculos, atque in haeresin tuam pertrahas (quae multo est Reipub. perniciosior) obtēdis iuramenti religionē, quasi conscientia prohibitus ne facias. Quid, non respondes?

Bradfordus: Toties iam dixi, mihi non integrum, nec fas esse, metu periurij, respondere. Alioqui non sum tam imperitus rerum, ut nesciam diuersa esse iusiurandi genera. Quēdā enim sunt iuramenta secundum fidem & charitatem: quod genus illud est contra pontificem Romanum positum iusiurandum. Alia rursus praeter fidem, praeterq; charitatem fiunt. quo in numero iusiurandum est illud tui avari mercatoris, & eorum qui proximis egentibus perentibusq; denegant auxilium.

Cancellarius hic iterum multa ira accensus est, subinde dictitans, Bradfordum non ausum esse metu ad rem respondere. Preterea multis uerbis probare contendit, iuramentum contra pontificem Romanum repugnare charitati. Bradfordus ad haec iterum urgere, instare, ac profiteri, ut iam saepe fecisset, sese nullo alio metu tacere, nisi periurij admittendi. Nam alioqui ad mortē quidem quod attinebat, scire se, ut horae essent in die duodecim: ita certum uitae eius praescriptum esse à Deo statum, positasq; metas, quae nulla humana uel moueri, uel transiliri queant. Vbi uisum fuerit uoluntati ipsius qui fines reorum habet in manibus, necessariò sibi discedendum esse. Interea in tuto collocari uitam ipsius, etiamsi contra se orbis conspiret uniuersus. In manus ipsius res suas omnes uitamq; permittere. Cuius uoluntas quicquid de se statuerit, aequilimo se animo laturum esse. Atq; de iuramento quidem contra pontificem Rom. suscepto, ita respondere atq; existimare se (incolumi interim iuramenti semper religione) nihil in eo esse, quod charitati aduersetur, aut officio Christiano. Cancellar. Quo tandem argumenti genere id probabis?

Bradfordus: Nimirum isto. Quod sacris Dei literis non repugnat, cum charitate pugnare non potest. Contra ius pontificis susceptū iusiurandum sacratis literis non refragatur. Proinde non esse praeter charitatem. Cancell. An non pugnat cum scripturis Dei, ut principem aut regem in suo regno caput ecclesiae supremum admittamus? Bradfordus. Non arbitror (salua interim iuramenti mei obligatione) modò dextrē atq; in eā partē interpretemur, qua commodè accipi poterit, debeatq;. Hoc est, modò principibus ac regib. in suo cuiusq; imperio supremā tribuamus autoritatē. Cancell. Vnde nam illud cōmonstrabis? Bradf. Cū in alijs passim scripture locis, tū maxime cap. ad Rom. 13. ubi diuus Apostolus omnē animā sublimiori subijcit potestati. Cuius? Nimirū ei quē gladiū gestat, quē potestas ecclesiasticorū nō est, sed ciuiliū magistratuū sanē, iuxta Chrysostomi interpretationē. id qd

cellar.

cellitudo tua multo me nouit rectius. Quem in locum commentans Chryso-
stomus (ut scis) non modò ceteros ciues ac reipublicæ ordines, sed cum his
etiam episcopos, prophetas, & apostolos temporali magistratui submitti o-
portere demonstrat.

Hic Cancellarius maiorem in modum ira accensus, Bradfordum in simula-
re hoc nomine, quasi Regineæ maiestati omnem detraheret obedientiam, sub
iuramenti pretextu: En, inquit, ut iste nobis uerbum Dei patrociniū facit
rebellionis? Etenim si Regina ei sic imperabit, ut nomen det pontifici Roma-
no, eiusq; subscribat autoritatē: contrā id iste facturum se negabit. quod si e-
nim fecerit, teneri se dicet periurio. Quod perinde est, ac si regina de gradu de-
iecta, nullam prorsus eam reginam efficiat.

Bradf. Nequaquam id consequitur, quod tu sinistrè detorquendo colli-
gis. Neq; enim si hac una in re obedientiam detrectem, necessario efficietur,
uelle me in ceteris omnibus obseruantiam ei denegare. Quippe Eduardo re-
gi semel iureiurando obstrictus fui, idq; non simpliciter, tanquam ei soli iura-
tus: sed etiam posteris eius omnibus, quicūq; in regni habenas post eum suc-
cessuri essent, eodem astringor iuramento. Quapropter si in hac una re iuramē-
ti seruem fidem, uoluntatiq; reginæ minus obtemperem, non ideo opinor o-
bedientiam omnem reginæ cellitudini conor detrahere.

Imò (inquit ille) maximè id quidem uerum. Perinde enim hæc res habet, ac
si quis iureiurando se obstringat, uelle se die præstituto certam pecuniæ sum-
mam ad litras uiginti, alteri adnumerare. qua deinde remissa ab altero cui de-
beatur, ille tamen nihilominus iusiurandum urgeret suum, affirmans necessa-
riò sibi debita esse persoluenda, quippe qui uoto persolendi semel astric-
tus fuisset.

Bradfordus ad ea obtestari Cancellarium, ne nugari ad istum modum uel-
let. Vehementer se quidem demirari, tam parui peni iuramēta Deo & princi-
pibus facta apud eum haberi: qui in uotis tam strictus esset, de sacerdotum coe-
libatu episcopo nuncupatis. Irritatus hic iterum Cancellarius, ac bile efferve-
scens, nugari se quidem negabat: sed illum immorigerum reginæ esse, nec di-
cto illi audientem dicebat, quæ nunc quum iuberet eum pontifici nomen da-
re, ipse detrectaret tamen.

Bradf. Nequaquam, o reuerende, me inobsequentem reginæ præbeo, nec
præbiturus sum. Verum distinguendum hic est inter genus & speciem. Neq;
enim, quia in una hac re obtemperare non debeam, ideo in crimen uocandus
sum inobsequentia, quasi in omnibus sim ei refractarius. Nihilo uerò magis,
quàm si tu eum qui portiunculā duntaxat sui uendiderit patrimonij, propter
rea uniuersam distraxisse hæreditatem arguteris. Eadem dialectica neq; ego
nullam propterea exhibeo obedientiam, quia in uno hoc præter conscientiam
non obsequar. Cancell. Nolo has ego similitudines. Bradf. Neq; e-
go his fuisset usus, nisi tua perpulsus occasione: qui populo ita persuadeas, id
me facere, mihi quod nunquam in mentem uenerat. Siquidem quod ad me at-
tinet, non solum me paratissimum profiteor ad obsequendum: sed & lubenter
cupio, eodem modo ceteros quosq; meo exemplo ad omnē obseruantie præ-
standæ submissionem commoneseri, quandiu quod reginæ tribuitur obedi-
entia, non cedat in inobedientiam aduersus Deum.

Cancell. Imò haud obscure res ipsa declarat, quid uelis, & quò tendas de-
niq;. Age enim, finge te Regi huic iuratum esse: post si idem Francorum regi,
aut Casari des iusiurandum, an quisquam propterea crimen tibi periuræ fi-
dei possit impingere? Bradf. Alia est, longe q; diuersa huius causæ conditio:
siquidē huic iuramento expressa accedit exceptio, quæ prohibet, ne ullo post
tempore pōtiffici Romano iurare uelim, Quod si eadem adhibita conditio-
regi

regi ita dare iussurandum, ut Cæsari aut Gallorum regi nulla inferuere ratione, haberet tum ea res plus ambigua cōtrouersia. Caterum, celsitudo tua rogo in mētem reuocare, atq; per ocium reminisci uelit, quid super eadem re ipse, in libro eo cui titulum feceras de uera obedientia, scripto editum ac testatum reliqueris. Vincat modò diuini uerbi ueritas.

Liber uult de
uera obedientia.

His uerbis multo grauissimè exacerbatus Cancellarius, ad id redit denuo, qd prius obiecerat, de literis seditiosis ē carcere inter plebē dissipatis. Quicq; hactenus tam magnificè uideretur de se polliceri omnibus, quasi Edouardicę doctrinę errores aduersus omnes homines tueri uellet: eò nūc gladiatoria illam redisse fortitudinem aiebat, ut uerbum respondere non auderet deniq;. Literas, inquit ille, nunquā ego cuiquam scripsi seditiosas, nec in peruersa dogmata populū aliquando traduxi. Quod autem uel calamo uel uerbis hactenus docuerim, stat sententia ab eo nunquam discedere. Quoniamq; celsitudo tua eam mihi ignauiam exprobat, quasi metu respōdere non audēam: age sci- scitare modò quicquid libeat (saluta interim iuramenti fide) apertè dilucidēq; respondendi periculum, fretus diuina gratia, nō defugiā. Quamuis huius uite subeūdum mihi discrimen hac ratione intelligam: attamē quicquid inde mihi obueniet, ō Domine, tibi me totum in manus do. Tantummodo, per me sanctificetur nomen tuum. Daq; ut organum qualecunq; tuę illustrandę gratiæ fiam, Amen. Nunc age percontare quę uelis, senties nullū in me (iurante Domino) respondendi metum.

Cancell. Dic ergo de beato sacramēto quid sentias. Credis ne, in eo Christum iuxta naturale ipsius corpus adfore? Credo, inquit, Christum corporali ter adesse, atq; interesse in uera sacramēti huius administratione: ita tamen, ut uocem Corporaliter in hunc intelligamus modum, ut Christus hic corporali ter adesse nostrę fidei sentiat. Cancell. Nostrę ne fidei: atqui illud pluribus uerbis modò tibi explicandum est.

Faciā, inquit, modò sinas prius duo p̄fari uerba. Sino inquit ille, dic quę uelis. Tum Bradfordus: Iam integrum, inquit, bienniu, paulo minus, in custodia me habuistis. Quo toto temporis spacio, ne uerbum quidem hac de re ullum mihi feceras, quandiu legibus ac temporibus tutò libereq; quę uellem citra capitis periculū respondere licuisset. Nunc postquam leges cōsecuti estis, quibus certum ei struitur exitium, quisquis de hac re mutire contra uestram audeat sententiam, ad me demū acceditis, hasq; modò ingeritis quęstiones. Ali- D. Vintoniensis, Christus nunquam hac usus est ratione, qua mortales ad fidem suam pertraheret. Porro nec prophetarum aut apostolorum quisquam. Redi tecum in memoriā, quid Bernardus olim ad Eugenium pontificē Ro- scriptitarit: Apostolos lego stetitisse iudicandos, sedisse iudicantes non lego: Hoc erit, illud fuit, &c.

Cancellarius his uerbis perculsus, fractusq; non mediocriter, modestius ad hac respondit: sese nunquam harum rerum autorem extitisse. quāquam non essent nulli, qui hanc unam omnium expeditissimā esse uiam ducebant. Quod autem ad ipsum attinebat, crimini etiam datum id fuisse sibi a nonnullis, quod minus quidem in hac parte quā par erat, immitis rigidusq; uideretur. Cui tum testis accesserat Londinensis, ceteriq; post eum cuncti penē auditores, suo comprobantes calculo, quę Cancellarius de sua hac immodica clementia prædicasset.

Cui tum Bradfordus: Rogo, inquit (ō reuerende) exprime atq; exere hęc tandem aliquando clementiam, ut sentiam. nam hactenus nunquam eam ex- periri contigit.

Hęc ubi accepit Cancellarius, ratus futurum ut Bradfordus oblata miseri cordię condiciones amplecteretur: lubenter dicebat, sese erga eum clementia

usurum & comitatem: nec se solum, sed & Reginam cupido animo idem facturam pollicebatur, si uellet modò cum ipsis una in ecclesie redire contubernium.

Deus, inquit ille, meliora, quam ut sic redeundo, recedam ab ecclesie aggregatione. Quod equidem nunquam me facturum sensi. uerum illud sensi, quod dum benium penè integrum sub potestate essem uestra, in arce captiuus, calamo, atramento ac charta mihi interdixeras. Nec toto eo tempore quicquam in te clementiae expertus sum, ac contra potius summam inhumanitatem. Nunc tandem Deo habeo gratias, quum intelligam in hoc tam diuturno carcere teneri me à uobis, non ob causam ullam, quam hactenus in me deprehendistis, sed quam deprehensuri sitis: fiat bona Domini in me uoluntas. Inter hæc admonitus à quibusdam Cancellarius, tempus fuisse prandij, interloquente adhuc Bradfordo conurgit è subsellijs, affirmans à prandio pluribus uelle cum eo agere. Itaque discedente ad prandium Cancellario, Bradfordus in templi aditum interiore traductus, totum ibi expectat diem ad noctem usque: tumque in carcerem iterum reducebatur. Interea temporis, in eo sacrario dum desedit Bradfordus, circiter quartam, aduenit eò Generosus quidam, Thomas cognomento Hulseus, patria Lincolnensis, qui in Ducis Northfolcensis familia aliquando nescio quid muneris administrasset. Is in sacrarium ubi erat Bradfordus introgressus, hominem ibi quendam Stonyngum requirebat. Cui quum responsum esset à carceris suppraefecto, neminem ibi eius nominis adesse: deflectens ad Bradfordum, ac salutans, uerem cum eo repetit familiaritatem: addens porro, ad eum postridie selem accessurum esse, familiaritatis ac colloquendi gratia.

Postera itaque luce, ad horam ferè septimam, Generosus hic quem dico, in cubiculum ingreditur Bradfordi, moxque post mutuam ex more salutationem, accurata oratione sui accessus causam exponit: nempe quod ueteri notitia ac necessitudine adductus eò uenerit, ut priuatis colloquijs pauca cum eo ageret: quæ, si permitteret ille, libenter dicturus esset. Atque uerò heri, inquit, ita te gesseras apud Cancellarium, ceterosque episcopos, tanta cum modestia, prudentiaque, ut incredibilem quendam omnium hominum fauorem studiisque in te conuerteris, non amicorum modò, sed & eorum quibus ante parum utebaris propitijs: ut iam nihil sit, quod quisquam tibi queat obijcere. Quæ quum ita sint, suaser tibi auctor ut fuerim, pro nostra amicitia, quæ sola huc me hanc ipsam ob causam adduxit, ut proxima actione, qua te convenient episcopi (conuenturi sunt autem hodie) tempus saltem spaciumque tibi ad cogitandum, ac quosdam insuper eruditos quibus cum conferas deprecari uelis. Ita fiet, ut & omnes prudentia gratitatemque cum moderatione coniunctam in te admirent: simul & eodem pacto imminens tibi periculum, quod propius à ceruicibus abest quam suspicaris, propulsabis facile.

Bradfordus ad hæc: Tempus postulare aut inducias ad deliberandum, sibi nefas esse, nec consultum uideri aiebat. Siquidem ex eo magnam datum iri populo suspicandi occasionem, quasi doctrinam ipse suam in dubium atque ambiguum uocaret, quam tanta cum certitudine conscientie profiteatur. Quæ res haud exiguum tum populo offensionem, tum causæ damnum esset allatura. Itaque id quidem se facere nec audere, nec consultum existimare.

Doct. Setonus. His ita gestis rebus, dum illi sermocinatur, fortè interuenit Doct. Setonus, aperta cubiculi ianua per custodem intromissus. Erat hic Setonus ex ueteri Vintoniensis familia & institutione alumnus. Is ubi Hulseum conspexit, Ita ne, inquit, o bone, huc ergo ante me uenisti? Bradfordus ilico hæc ubi audiuit, dissimulatum eorum propositum subodoratus est, ita secum cogitans: o Domine, da mihi, rectè illud mandatū tuū ut exequar, Cauete ab hominibus illis, & Nolite proijcere margaritas ante porcos, &c. Video enim adesse istos non in aliud, nisi ut uenantes ex me aliquid, mutuum sibi ipsis ferant testimonium.

Setonus

Setonus post parerga quædã de ætate, de patria Bradfordi, atq; hoc genus alijs, longã mox orditur narrationẽ de Crãmero Archiepiscopo Cant. de Ridleo & Latamero, deq; illorũ cum theologis Oxoniẽsis Academiæ disputationibus, in quibus eò redactos fuisse dicebat, ut nil haberent quod mutire possent. Ideoq; Cantuariensem cõferendi cum Dunelmensi facultatẽ sibi ac cum cæteris expetisse. Quæ omnia huc spectabant deniq; ut Bradfordus eorũ imitatus exemplũ, idem faceret: idq; rãto magis, quãto ipse minus esset in hac doctrinæ præstantia cum illis conferendus. Bradfordus iterum ad ea respondit haud aliò modo, quàm quo prius Husseo responsum esset.

Verũ quum hoc responsi neutri illorũ placuisset satis: inde post multa persuadendi argumenta aliã, Setonus sic pergit in hanc ferẽ summã perorare, ut diceret, multa se præclara de eo honestaq; audiuisset à multis. atq; inter cæteros, cœnante heri D. Cancellario, adfuisse in ea mensa generosum, qui affirmaret præditum eum tanta persuadendi facultate, quanta aliũ nouisset neminem. Sese uerò, etsi nunquam eum antè hesternum uidisset diem, nec concionem, gestus, moresq; ab omni intẽperie integros ac sedatos perspexisse in responsione hesternã, ut non adamare non poterit: cui neq; minus bene cupiat esse, quàm sibi ipsi. Quin neq; non Vintoniẽsem ipsum (quod ei hic diceret) propenso in eum studio affectum fuisse. Quapropter ne quid obstinatè agat, aut præfractè adeò pertendat: sed tempus sibi potius deposceret, uirumq; aliũ quem deligeret eruditum, qui de rebus secũ cõferret, suadere se ac monere se uelle. At Bradfordus eodẽ semper respõso eorum reiecit suasionẽs, quod nec Quod si quid de doctrinæ illius ambigeret certitudine, haud grauare id factum esse. nunc autem de doctrinæ huius ratione certo sibi cõstare aiebat.

Hic gloriosus Doctor in iram uersus, Bradfordũ superbum, ambitiosum ac arrogantem appellare. Ad quæ conuicia Bradfordus permodestè rursum respõdit: rogãs, ne quem temerè adeò iudicare properaret, ne ipse forsan sibi iudicium accerferet. At alter urgere porrò, ac instare enixè, ut cõsilijs ipsorum uotisq; acquiesceret, quàm clemẽtem ac fauorabilem haberet Cancellarium, quantaq; indulgentia erga eum præditum, demonstrans.

Ad quæ Bradfordus in hunc respõdit modum: Clementiã, indulgentiamq; erga se Cancellarij sat sibi notam esse, quam nunquã antehac experiri contingeret. Se iam longo quidem tempore in uinculis ac in carcere nullo suo merito teneri, ubi perimagna in ipsum inclemẽtia usus esset Cancellarius. Ac neq; adhuc causam ullam illi esse idoneam, quamobrem captiuum detineat.

Doctori parum hæc arridebant colloquia, qui inde ex re una in aliam, atq; inde in aliam digressus, omnibus instabat modis, quo in sententiã suã pelleret. Bradfordus haud quicquam respondebat tamen prouocanti, aures tantum dicenti præbuit. Videbat enim haud in aliud adfuisse illos, nisi ut expiscarentur aliquid, quo in fraudem illũ pertraherent. Demũ ubi uident colloquia parum procedere, seq; frustra tentãdo omnia, ne quicquã proficere: tum Husseus: At quid, inquit, si Cancellarius ultro publiceq; deferat id tibi, ut detur uiri alicuius docti copia, qui cum conferre liceat: an es recusaturus?

Bradford. Hæc quidem cõferendi facultas si tum delata fuisset, nondũ scita & promulgata lege: aut nunc ita deferri posset, ut æquo libertatis iure liceat mihi cum illo uti, qui ex aduerso accedit ad conferendũ, esset fortassis aliquid. Alioqui quorsum attineat, collationẽ hanc inire cum aliquo, nõ uideo: nisi ad tempus modò extrahendũ, quo tardius cõtingat, quod eueniet tamẽ aliquando, simul cũ maiori tum meo incommodo, tum populi scandalo. Et tamẽ si D. Cancellarius ultro hæc detulerit cõferendi conditionẽ, equidẽ non sum asper-

naturus. Hicq; rursus morosus Doctor Bradfordum arrogātem, superbū, & contumacem appellabat. Tandem ex horū colloquijs Bradfordus ubi intellexit futurū propediem, ut à iudicibus accerferetur, rogatos habuit, ut secedentes paululum, solitudinem sibi darent, quo cum Deo colloqui ac sapientiam ab eo emendicare liceret. Nam alioqui destitutū se quidem omnī humano auxilio dicebat. Itaq; uix tandem impetrata missione recedentibus illis, Bradfordus se ad preces ac supplicationes referēbat: quas benignissimus exaudiuit Dominus, præsens in omni necessitate opitulator, cōsolatorq;. Nec multo post ab illorū recessu, reuocatus iterum Bradfordus in templum illud episcopi prætorianum, cui nomen sanctæ Mariæ transamisiāne imponitur, expectare illic aliquandū iubebatur, quoad Laurentij Sanderi, de quo iam diximus, finita esset excommunicatio.

TERTIVS AC VLTIMVS CONFLICTVS

Ioan. Bradfordi, cum episcopo Vintonienfi, regni Cancellario, in sacro Mariæ templo, Anno 1555. Ianuarij. 30.

Postquam Laurētium Sanderū iam desecratum cōdemnatūq; magistratui in manus atq; in custodiā dedissent, proximo deinde loco Ioan. Bradfordū in mediū introducunt, cui tum Cancellarius uerba in hanc summā facit. Primò, ut modeste submisseeq; uellet ijs quæ proponerētur respondere, admonēs: Deinde, maturē cum ecclesia catholica, quam deseruisset, in gratiā iterum redire haud cunctaretur, uel ipsorum exemplis prouocatus. Quod si faceret, spem adhuc esse uitæ ueniētiq; consequendæ. Sese enim peragrē atq; intus sanē ad extrema descendere, si res aliter sanari posset. Quapropter ut abdicatis opīnionibus hæresi huic repudiū faceret, summam huc proluxæ orationis inflexit. Cui rursus Bradfordus in hanc ferē respondit sententiā. Hæsterna actione egisse se quidem apud celsitudinem illorū, ut memores, cuius fidelis sent in folio, eiusdē exprimerēt pro uirili iusticiā: exemplo uidelicet iustissimi illius iudicis, qui nemini molitur per captiosas interrogationes fraudē. Idem & hodierna etiam actione ab iisdem petere, monereq; ut faciant: quū id non ignorent, sanguinis innocentis uindicem esse Dominum. Atq; hæc quidem monere se, non quod ipse reos peragat eos sanguinis innoxij: uerū ut ne im memores sint officij illius, in quo nemo queat oculatus esse satis, satisq; cautus. Siquidē eiusmodi esse natura omnes ferē homines, ut Dei per facile obrepat ipsis obliuio. Porro hac ipsa hæsterna quoq; actione excusasse se iusiurandum sapius contra pontificem Rom. susceptū, quam obrē integrū ei non esset quicquā agere, quod ad stabiliendam pontificis autoritatē tendere uideatur. Idemq; iusiurandū & hodie quoq; se allegare, nec ubi periurus inueniatur. Postremo ut heri nihil responderat nisi licentiā quadā protestationis, saluēq; iuramentū: idem & hodie in ista actione facturum esse, in hoc uidelicet, ut quum mortis, quā certò ab ipsis expectaret, ipsi subeunda sit necessitas, in cōscientia nulla resideat periurij noxa. Commotus his uerbis Cancellarius, tempus ei datum esse ad hunc usq; diem dicebat, deliberandū ac reuocandū errorem quem de sacramento altaris heri cōtestatus esset. Deliberandū, inquit ille, nolum mihi tempus abs te datum est. Neq; enim quicquā heri de sacramento dixi, qd tibi improbatū fuerit. Etenim iniecta heri de præsentia Christi mentione, quū præsentē eum fidei nostræ statuissē: tu statim ea deserta materia, aliò diuertisti, purgaturus te de crudelitatis suspitione, atq; inde ad prandiū contuēnuò conurgebas, nihil interim in responso hoc meo redarguēs, aut obiectās.

Cancel. Quantū ergo uideo, hæc omnia nobis denuò retexenda sunt. An nō heri apertissimis dixi uerbis, in conscientia scrupulum, quasi in scirpo nudum te quærere, ubi nullus inesset? Atq; an non dilucidē id tibi explanauī, iusiurandum aduersus pontificem illegitimum illud prorsus fuisse, ac penitus nullius? Bradford. Nequaquam. dixisti modò, at probasti nihil.

Cancell. Deum immortalem, quid tu hominis es? Atqui isto pacto ordinēs

nes ac status huius regni omnes, tū Senatū ipsum, Regulos, Equites, simul cū regno uniuerso, obstringis periurio. hui quāta hęc heresis est? Audite quāso, uiri boni, qualem hic habeamus hæreticum? Age si quis fortē iusiurandum de dit, se nec fratri suo, nec proximorū cuiquam quantumlibet egenti, pecuniam mutuò daturum esse: an propterea periurio tenebitur, si, quum res necessario flagitat, contra iusiurandum faciat?

Non omnia, inquit ille, iuramenta eodem sunt iudicio æstimanda: quemadmodum nec omni pedī idem inducendus calceus. Quædam enim cum fide ex aduerso pugnant, & charitate. alia rursus cum utraq; cōueniunt quā maxime: quod genus hoc est, de quo aduersum pontificē nunc controuertimus. Hicq; Cancellarius multum tum temporis tum sermonis perdit, de iuramentis licitis ac illicitis disputans: multaq; à Bradfordo captiose de rebus huc attinentibus percōtatur: quē tamen ille semper hac cum cautione repulit, quòd diceret iusiurandum aduersus Pontificē Rom. æquū rectūq; fuisse, citato insuper Vintoniensis ipsius de Vera obediētia libro. Tandē post multa huc reditū est, quò nam adhibito iudice lis hęc de iuramentis, quę legitima essent, quę non essent, decerneretur. At Bradfordus rem uerbo Dei fidelissimo arbitro diiudicandā permisit, iuxta Christi illud Ioan. 12, Verbum quòd loquutus sum, hoc ipsum iudicabit. adhibito insuper Esaia & Micheę loco: Egredietur uerbū Domini de Ierusalem, & iudicabit inter gentes. Huius ergo diuini uerbi fidelissimis testimonijs uicturus sum, hoc aduersus pontificem iuramentum & rectum esse, & uerbo Dei quā maxime consentaneū. Cancellarius huius rei remissa contentione, huc diuertit, ut contumacem ac immorigerū eum aduersus reginā imperata denunciaret. At Bradfordus hanc episcopi criminationem facile rursus refellit, docetq; nequaquā hoc simpliciter contumacię tribuendum esse, si in hac una re quę ad pontificē spectaret Romanū, reginā iusiurandum poscenti, conscientia impeditus denegaret: nihilo sanē magis, quā si quis partem duntaxat aliquā diuendat aut donet sui patrimonij, propterea uniuersum donasse patrimonium dicendus sit. Hicq; multa inter eos agitata sunt, de iuramentis, quatenus obligēt, aut nō obligent. Cancellario tum, uarijs inductis exēplis, de debito, deq; protectione, si quis iuret se cras profecturū, & tamē mane in perendinū die, cōtra se agēt: respondit idē quod superiori die Bradfordus, mirari se eum tā remissum laxumq; esse in uolādīs iuramentis Deo principibusq; præstitis: qui tamen in uotis hominibus tantum nuncupatis de cœlibatu seruando, tam esset difficilis rigidusq;. In summa, huc contigit tandē Cancellarius, ut diceret reginā tum id posse pro iure suo, tum uelle etiam, hoc ei remittere iusiurandū, quemadmodum & uniuerso in regno fecerant attineret, remittere potuisse: ea autem quę Deo fierēt, nullum habere ius remittendi aiebat.

Dici non potest, quantopere ijs uerbis irritatus Cancellarius æstuabat, affirmans eum uerbis quidem conscientiam prætexere, re uerò ipsa uniuersum regnū periurij coarguere. Itaq; uidetis, inquit, spectatores, quanta uiri sit huius arrogantia, qui plus sibi unī sapientiæ sumit & conscientia, quā reliqui uniuersi huius regni sapientissimi ordines & procures, & de utriusq; conscientia iudicēt qui circūstant auditores. Iam integrū sesquianum & plus eo in carcere habitus sum. Nunc age apud hos omnes qui hic adsunt, apertē explanes te precor, quidnam causæ fuerit, quamobrem me in carcerem dederis. Dixeras non ita pridem domi tuæ, simul idem tecum attente episcopo hoc Londinensi, uerba me populo fecisse ad crucem diui Pauli, quum nemo iuberet. Ibi nunc in hoc ipso cōuentu unā uobiscum assidet D. episcopus Badensis: qui hoc à me grauissimis uerbis contendebat, adeoq; per Domini obtestabatur passionem, id ut facerem, cuius postulatu eò indu-

*Liber Vinton.
de uera obedi-
entia.*

tus in suggestum, haud multum abfuit quin mox pugionis factu, qui in eum grauissime intorquebatur, fuerim ipse cōfossus. Quam proximē enim pugnum culus ille dum immitēbat, alterū hunc mihi lacertum perstrinxit, rogabat porro ille, ne pedē ab se deflecterē. Pollicitus sum, nunquā me eo die saluti ipsius defuturū: si quid esset periculi, meipsum feriret prius quam eū. Demū exacta cōcione, ubi nihil esset illi tutum, ē suggesto discedentē prosequutus, meo magno periculo salutē ac integrū in aedes perduxī proximas, ubi capiti eius prospectum esse potuit. Ad hēc a prandio rursus ueniens in cōcionem, clam submonitus sum a quodā, ne populi factum hoc increparē. Si facerem, uiuus nequaquā descenderē. Et tamen nihil cunctatus, posthabita priuatē salutis cura, popularem tumultū illum acerrimis uerbis castigauī, uicies non minus seditionem apertē nominās. Atq; ob hēc omnia id nunc prēmij fero: primū, quod in carcerē a uobis adactus sum, in quo iam biennium penē detinuitis: atq; in super id nunc agere uidemini sedulo, ut & mortem ob hēc beneficia iustigatis deniq;. Videant nūc ac iudicent mortales omnes, ubi nam sit cōscientia. Vix hēc perorare ad finē usq; permittebatur, persepe ab ipsis interturbatus. Quāquā nihil tamen propterea abductus ille a proposito, nec uocibus cedens obstrepentium, cōceptum narrationis cursum ad hunc usq; exitum uel inuitis illis perpetuauit. Cancellarius: Vt cūq; hęc dicta sunt magnifice, nunquā tamen hęc blanda tua efficiet oratio, quin factum hoc ad crucem D. Pauli malum sit & criminofum. Bradfordus: At ego contrā contendo, factum hoc & legitimum fuisse, & integrum: quemadmodum & ipse idem fatebare, quo tempore in turri coram te essem. Tum enim factum ipsum rectum fuisse, uoluntatem autem prauā dicebas. Cui rursus occurrens in hanc respondi sententiam: quod quum ipse factum probare, mētem uerō improbare uidebaris, in altero per te absolutus essem, in altero Dei relinquendus iudicio, qui solus utriusq; nostrū uoluntates nouit, ac patefaciet aliquando.

Cancellarius multa cum ira rursus negare, id unquam ab se dictū esse. Neq; enim tam parum in se mentis inesse, ut tam ineptē aliquando inter facta hominum & uoluntates distinguēret. Scire autem se, idemq; uarijs astruere exēplis nitēbatur, actiones hominum non ex ijs quæ gesta uiderentur, sed ex ea qua fiant mente propositoq; metiendas. Verū quum ijs parum uideretur proficere, ex alio in aliud delapsus, ad eam tandem diuertit tergiversationē, nempe quod in carcerem propterea Bradfordus ire iuberetur, quod cum regina sentire, eiq; obtemperare in doctrina religionis denegaret.

Bradf. Scit tua cellitudo, primo illo tempore nihil inter nos de religione actum aut inceptum fuisse: ast huic rei aliud affuturū tempus dicebas, mecum quando agendum esset. Deinde ut id ita sit, ob religionem me carceri datum: attamen quum leges publicæ id temporis, regniq; iura cum mea facerent religione, cuius id tum erat conscientia, ob religionem uinculis & carceribus in me animaduertere?

D. Chamberlanus. Hicq; generosus Vuodstokensis quidā, nomine Chamberlanus, assurgens in mediū, Cancellario de Bradfordo referebat, quemadmodū is famulus olim fuisset, ac D. Haryngtono inseruisset.

Verum, inquit ille: ac herum depeculatus suum, trecentis plus minus coronatis eum fraudabat. Ac deinde post hoc factū, ad euangeliū se contulit, ex peccatore factus concionator. Et tamē conscientiam uult hic nobis obtendere.

Bradfordus: Fretus causā ac conscientia, libere audacterq; omnes prouoco. Quisquis hęc uelit aut poterit mihi accusationē instruere, aut probabili saltem ullo argumēto peculatus me cōarguere, pdeat in lucē, seq; ostendat, ac legibus experiat. Quoniāq; D. Cancellari pro tuo munere sumus hic sedes regni huius iusticiarius tuā appello equitatē, ut iuris administret uel in me seueritas, si

si reus inueniatur: uel in eum quisquis sit, qui falsò me immeritoq; traduxerit. Hic utriq; simul & Cancellarius & Chamberlanus magno pudore percussis ea relicta re, audiuisse se quidem dicebāt: uerum tum Cancellarius, aliud est, inquit, præter hoc, quod aduersum te intentamus, nimirum quòd sis hæreticus. Ad hæc uerba Londinensis se proferēs episcopus, imò uerò, inquit, per scriptit etiam ad Pendeltonū literas, qui manum eius haud minus tenet, quam ipsius propriam: adeoq; celsitudo tua ipsas uidit literas.

Bradfordus: Falsum id quidem esse affirmo. neq; enim ad Pendeltonum uel las dedi scripsi uel literas, ex quo primum me carcer habuerit. Londinēsis episcop. Atenim te dictante scripsit alius quispiā. Bradf. At ego nego uel à me dictatas uel scriptas esse ad Pendeltonum: nec satis scio hoc quid uelit, quod obijcis. Hic amanuensis quidam consiliū, nescio quis, nisi forte D. Alēnius fuerat, (is enim opinor dicebatur) Cancellario protinus in memoriā subiicit, de literis ad Lancastrienses à me scriptis.

Verum, inquit Cancellarius: habemus enim manum ipsius, eius rei testem. Bradfordus: Nego uos literas habere ullas mea notatas manu: qui alioq; si haberetis, profiteor uelle me pro rectis legitimisq; ea defendere, quæcunq; à me scripta ad illos prodixeritis.

Erat hic abunde ad omnes responsum criminationes: quum Cancellarius omnes quæritans accusandi causas, nouam exorditur querelam. Quid ais, inquit, quòd superiori die domi quum apud me esses, Regina oblatam tibi ueniam indigne cumq; contemptu reieceris: addens præterea, uelle te impuram religionis doctrinam, Edouardi temporibus inuectā, aduersus cunctos morales defendere: idq; ingenti confidentia te facturum asseuerabas.

Bradf. Lator equidem, cunctos nunc demum uidere posse homines ante eum diem nihil causæ fuisse tibi, quum me in custodiam dāres. Nunc ut huic quoq; calumniæ respondeā, primum de Regine ueniam contemptim à me reiecta, adeo uerū id nō est, ut cupidissimo eam animo obuijsq; ullis fuisset recepturus (quanquam qui nūl delinquit aduersus Reginā, quid illius opus habet ueniam?) dummodo Dei quoq; ueniam, simul cum hac illius cōiunctam retinere licuisset: id uerò est, dummodo nihil mihi dicendū aut faciendū fuisset, quòd non Deo, ipsiusq; ueritati aduersaretur. Porro quòd de religionis doctrinā Edouardica obijcis, cui me patrocinium aduersus omnes homines suscepturum dicebas, quoniam haud sciam quo pacto uocem Patrocinium torquendo inflexeris, dabo rursus eadem uerba quibus erā ijs temporibus usus. Sic enim ea habebant: Doctrinæ ac religionis institutio, quam rex sequutus est Edouardus, nobisq; sua commendauit autoritate, ut mihi nunquā displicuit, uiuente illo: ita nunc ab eius funere impensius etiam placere incipit, meq; in dies in ea confirmationem sentio: paratus non uerbis solum, sed & sanguine (si ita ferat permissio Domini) meum hac de re iudicium testificari. Hæc tum dicebam, quæ & nunc totidem uerbis repeto. Aliud uerò patrocinium doctrinæ illius, quàm quod in priuata quieti hominis confessione situm est, nunquam cogitauī, aut sensi.

Cancel. Recte. at heri an non manifestam defendisti hæresin de beato altaris sacramento: ideoq; diem hunc tibi dedimus ad deliberandum. nunc quid hac de re nobis narras?

Brad. Heri neq; de sacramento quicquam à me dictum est, quòd non tuo uel silentio probatum est, aut certè nulla contraria uoce improbatum: deinde nec ulla habita inter nos est deliberationis mentio. Cancel. Quid, an nō negasti corporis in sacramento præsentiam? Brad. Nunquam negauī, nec docui unquam aliud, quin Christi corpus & sanguis tam adsit fidei percipientium, quàm panis ipse & uinum non abest ab ore eorum qui communicant.

De præsentia
Christi in sacra
mento.

Can.

Christus quo
modo præsens
in sacram.

Cancell. At non credis corpus & sanguinem Christi natura ac re ipsa, sub panis & uini formis adesse? Bradfordus: Credo præsentem adesse Christum fidei, rectè mysterijs communicantium: cæterum uerò quod ad transubstantiationem attinet, equidem nequaquam eam me credere confiteor. Hic Bradfordus diabolus seu calumniator est appellatus: quippe qui de præsentia interrogatus, de transubstantiatione responderit. Brad. Non nego præsentem quidē adesse illū fidei cuiusq; ritè percipientis: cæterum uel in pane includi illum, uel panē in corpus transubstantiari, id uerò pernego. Vigornensis episcopus: Si includi negas, quo pacto igitur adesse illum fateris præsentem?

Bradfordus: Nempè uerò fides mea id satis nouit, at lingua tamen satis explicare non nouit. Hic inter Doctores qui sæpius ad dicendum confurgebant, tumultuaria sententiarum collisio consequuta est & uarietas, quorum hoc ille, alius aliud ingeminabat: Cancellarius identidem Lutherus, Zuinglius, Oecolampadios in ore habere: Bradfordus interim semper in hoc uoceu circulo se continebat, Christum adesse quidem fide percipientibus, inclusionem tamen aut transubstantiationem ibi nullam adesse confirmans. sed doctoribus satisfieri hac responsione non potuit. Cœpit ibi alius sciscitari episcopus: Impij an uerum Christi corpus participet, an minus? Quod quā negaret ille: Cancellarius proluxa ibi ac uerbosa oratione docere uoluit, quemadmodū Christus nulla ratione præsens adesse posset, nisi ab impijs etiā perciperetur. At Bradfordus paucissimis uerbis omnes orationis illius neruos facile amputauit: Siquidem, ait, gratia illic diuina tuæ celsitudini præsens offertur, tamen minimè abs te quidem illa recipiatur. Nequaquā igitur receptio (ut ipse affirmas) Christū ibi præsentem: sed gratia, ueritas, ac potentia Dei facit, quibus rebus impij destituuntur omnes, qui fide uacāt. Rogatq; Bradfordus Cancellarium, ne quæ coniunxit Deus, ipse disiungere ac separare uelit. Siquidē ille hæc omnia coniunxit pariter, Accipite, manducate, hoc est corpus meū. Non ita ait, Aspiciate, accinite, hoc est corpus meū: sed, accipite, manducate: ita nimirum, ut promissio nobis facta uideatur sub ea quidē conditione, si modò accipiamus & manducemus. Cancell. cæteriꝫ cum eo episcopi, his auditis, multa causificari ac calumniari, dicentibus nouā hanc strophā, ac nouum lemma conditionis esse hæcenus nunquā auditæ: multaꝫ hac de re uerba apud multitudinē habuit. Cui tum ille: An nō, inquit, uerba hæc Christi, Accipite, manducate, mandatū uim habent? Et mox quod subiicitur, Hoc est corpus meum, an non promissio uidetur? Iam si promissionem tibi sumas, nō obseruato mandato, quod ei adhæret, nōnne te ipse decipies facile? Sed negabat hic Cancellarius, ullum esse mandatū Christi in hoc sacramento, aut in usu illius preceptum ullū haberi. Tum alter: Ergo, inquit, dicas uelim, o reuerēde, turbæ huic astanti, cuius tandem modi sint uoces hæc, Accipite, manducate? An non pueris etiā in schola Grammatica notū est, uerba hæc modi esse imperantis? Ad hunc imperādī modū Cancellarius multa iocari, ac ludere: uerba ipsa per modōs ac tempora uersare, examinareq; perinde ac si puerū in schola grāmatica aliquem institueret. Cōcludit deniq; phrasin hāc minimè imperatricem esse, sed ita habere, ac si quis in hunc dicat modū, Da mihi rogo quod bibā: quem loquendi modū nemo opinor imperatiū dixerit. Bradfordus nugas istas ac facietias facessere ut sinat orare: quod si uox Christi qua sacramentum accipere & manducare iubet, præcipientis nō sit, quur igitur mortaliū quisquā id aut det in preceptū ac necessitatem uertere, quod Dominus permittit arbitrariū? Id quod ipsi facitis, quū necessariō mandato omnes obligatis mortales rationis capaces, ut sacramentū semel quorūnis suscipiant. Hicq; iterū Bradfordus à Cancellario diabolus, seu calumniator uocatur. cœpitq; ille ex his D. Pauli uerbis astruere, Corint. 10, Probet se unusquisq; & sic de pane (de pane, inquit Brad.

Bradfordus) illo edat, & de calice bibat, pro mādato non habendū esse. Quip̄ p̄ alioqui omnes homines astringi necessario, quocunq; loco ac tempore, ad sacramentū percipiendum. Tum alter: At scire, inquit, celsitudinē tuam oportet, non omnia mādata esse uniusmodi. Quorū alia promiscuē cunctos astringunt mortales, sine ullo certo loci aut temporis discrimine: quod genus dē cē sunt illa Dei prācepta. alia sunt rursus restrictiora, quā nō tam communiter patent, aut tam generatim, sed certis quibusdam uel personis uel temporibus circumscribuntur: cuiusmodi est hoc cēnæ sacramentum & baptisimū, terna illa singulis annis in templo Hierosolymitano apparitio, prāceptum quo Abrahamus filium Isaacum immolare iubebatur, & si qua huiusmodi alia.

Negabat hic Cancellarius, baptismum inter mandata fuisse Christi numerandum. Sic enim futurum alioqui dicebat, ut undecim haberemus mandata.

Certē, inquit ille, hęc te ex animo tuo loqui satis suspicor. Nam alioqui nisi hęc uos nō pro mandatis haberetis, nunquā ita ecclesiam Christi altera sacramenti parte mutilaretis, quum a Christo sic auditis: Bibite ex hoc omnes. Sed quid huic dicendum uiri quāso eximij: ubi Christus in hac uerba uobis potissimum episcopis loquatur, Ite & predicatē euangelij, Pascite oues meas, &c. Hęc pro mandato habetis, an non? Cancellarius his uerbis in rabie actus, fanda ac nefanda in Bradfordū congerit. Quem tum alius adorsus episcopus (Dunelmensis opinor) rogat ab eo, quo temporis momento Christus inciperet præsens esse in sacramento, prius nē quā perciperetur, an postea?

Bradf. interrogationem hanc plus curiositatis habere, quā ædificationis necessarię dicebat. Pergensq; addebat porro, ut calix nouū testamētum esset, ita & panem corpus Christi existere, ijs qui ritē sumerent: sic tamē, ut panis nihilominus panis maneret. Neq; enim in tota, inquit, scriptura hęc legetis propositionem, Non est panis. Citatq; Chrysostomū: Si in corpore essemus, &c. Hom. 83 in Mat. In summa, post multa ultro citroq; hac de re agitata, Bradfordus pro hæretico demum habetur. Qui haud quicquam eo commotus, pergere eos iubet Domini nomine. Quicquid in eum statuerē uellent, aut debacchari possent, iam dudum animo suo decretū esse perpeti: quū sciret nihil eos effecturos, qd nō prouidentię diuinę stabili destinatione iā antē firmatū esset.

Ad quod Cancellarius: Ecce, inquit, ex una iam aliam pullulātem hæresin, de fatali nimirū necessitate. Quasi rerum causā, Stoicis quasi uinculis sic inter se connexæ sint, ut necesse sit omnia ita cadere, quæcunq; accidunt.

At Bradfordus rursus orare, ut candidē æquāq; in partem quæ dicerentur, acciperet: animūq; perpenderet dicentis, non uerba in alienū intorqueret sensum. Scire prudētiam ipsius, inter Deum & hominē interesse plurimū. Cæco fortunæ & temerario cursu nihil fieri apud Deū, etsi nobis sæpe ita uideatur. Se nō aliter hic loqui, quā loquuti sunt antē eum Apostoli in Actis, his uerbis conquerētes apud Dominū: Conuenerunt enim uerē aduersus sanctum filium tuum Iesum, quē unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, ad faciendum quæcunq; manus tua & consilium tuum prius decreuerūt fieri, &c.

Continuō Cancellarius excommunicationis aduersus eum sententiā scripto cōprehensam perlegit. In qua simulatq; ad nomē Iōannis Bradfordi laici peruenisset: Quid, inquit, an non es sacrificus? Nunquam, inquit ille, uel sacris istis, uel sacerdotio initiatus unquā, uel coniugatus fui, uel concionator etiā, priusquā publica autoritas religionem legitimo decreto suo sanxisset: quin nec post insuper concionator fui ex eo tempore, quo publica autoritas religionis iterum mutasset statum. Et tamen sic a uobis tractor, in quem nullum habetis crimē. Etsi nihil addubito, quin diuina fortunante pietate, maledictio hęc uestra mihi in benedictionem cedet.

qq Moxq;

Chrysost. Hom.
83. in Mat.

Necessitas
fatalis.

Act. 4.

Excommunica
tionis sententiā
aduersus Brad.
recitata.

Moxq̃ inter hæc uerba genibus procumbēs Bradfordus, obnixē gratias agit Domino, qui eum hoc honore dignatus sit, ut pro nomine ipsius pateretur. Actis deinde gratijs, ac finita excommunicatione, precatus hostibus suis pœnitentiā ac mentē sinceriores, tribunus eius municipij in custodiā datus est. Ac primū quidem in carcere Clinkiano positus, deinde in alterum mox quem Countreum appellāt, traductus. Ex eo autem carcere homicidæ decreuerunt episcopi, Comiti Darbiensi eius negotij cōmendare procuracionem, ut Bradfordū inde abreptum Mancestriam, ubi natus esset, deduceret, ac combureret. Sed eo rursus mutato consilio, episcopi, siue occulto metu amicorum ipsius (erat enim apud suos graciosus Bradfordus) siue occultiori aliqua fiducia eius expugnandi sententiam, Londini apud se retinēt menses aliquot, crebris interim colloquijs & legationibus eum adoriētes, quibus deinceps (opitulante Domino) quę in commentarijs habemus, quæq̃ ipsius descriptione testificata accepimus, paucis hic referenda duximus.

PRIVATI CONFLICTVS, AC CONGRESSIO.

nes Ioannis Bradfordi cum uarijs theologis, à primo Februarij die, ad extremum usq̃ Martyrij tempus: ceteraq̃, quæ ab eo interea

in carcere gesta sunt.

Februarij quarto, quo die de D. Rogerio sumptū fuit supplicij, aduenit in carcerem Countreij Bonerus episcopus Londinensis, circa primā à prandio horam, ut Doct. Talerū, de quo iam dictum est, desecraret. Verū priusquam eum adgrederetur, Bradfordum, quem idem habebat tum carcer, ad se euocat. cui, ubi accessisset, caput aperiens episcopus, dextrāq̃ præbens, mox hæc uerba habuit: Quoniam, inquit, id te uelle intelligo, ut docti ad te homines aliquot, conferendi gratia, adducantur: propterea huc ueniens D. Archidiaconum Harpsfeldum perduxī mecum. Atq̃ uerò uideris tu mihi hominis hic prudentis functus officio, qui sic animum induxeris tuum. Verū id te rogo, rem in pauca ut contrahas, atq̃ expedite transigas, tempus siquidē in præsentia haud multa patif. Ad hæc ille: Certē quā expedite uobis libeat. Neq̃ enim hæctenus docti cuiusquā collationē magnopere expetiui, neq̃ expeto. Quanquā si quis huc uenerit sermones mecū initurus, haud equidē cuiusquā detrectabo colloquiū. Ibi stomachabūdus episcopus ad custodē conuersus: Quid, inquit, an nō dixeras ita mihi, hominē hunc expetere doctū aliquē, qui cum sententiā animi sui conferre posset? Custos: Nequaquam Domine. Id dixerā, haud recusaturū eum tum quoquā colloqui, quisquis conueniendi studio eum adiret. Quod autem ipse ullius colloquia exambiret, id nō dicebam. Epif. Age age D. Bradforde, uideo te hominē esse apud multos gratiosum, rectā cum animo tuo rem reputa, clemētiāq̃ tibi oblatā amicorū ne temere recuses. Brad. Atenim qualē te quæso hanc clemētiā dixeris: hominē, qui in leges uestras nihil unquā deliquerit, iniqua ac capitali condēnatione opprimere? Apud Turcas est tamē charitati locus aliquis: apud Anglos nullum hæctenus reperire potui. Ob fidem, quam uos ut ederē compulistis, illic ubi edideram, capitis sum condemnatus: priusquam in leges uestras quicquā admisum foret, quamobrē condemnari deberem. Nūc uerò quod ad collationem attinet, nihil equidē reformido prouocatus cum quoquā mortalium in colloquia descendere: ceterū quod ipse quenquā mihi conuentū hisce de rebus expetā, id falsum esse profiteor. Episcopus his auditis, nescio quid secum obmurans discessit, Talerū quesiturus, ut sacris eum, quibus erat initiatus, remoueret. Itaq̃ Bradfordi cum episcopo clauduntur in hunc modū colloquia.

Vuillertonus
episcopi Lond.
facellanus.

Pauculis post diebus mense eodē Februarij, conuolat ad Bradfordum ex cohorte & facello episcopi Londinensis sacrificus, conueniendi & conferendi, ut dicebat, studio, nomen erat sacrifico Vuillertonus. Qui quū aduentum suum

de Jhs Rogerso Angli
Inuentione Regia
Carmen apud Cyprianum
vide plus alio

sum Bradfordo submolestum perspexisset, ut solet ijs esse qui discessu hominum magis quam præsentiā delectari aliquando uideantur. Atqui, inquit, D. Bradforde, sine quæso sermones inter nos mutuò conferamus: etsi tibi prodesse nequeam, tu tamen in me fortassis fructum facies aliquem. Quod tibi ille audiuisset, lubentius eum dicere quæ uellet permittebat. Tum alter longā ingressus orationē, multa de doctoribus & priscis patribus, multa item de patris frequentis fit mentio cap. Ioan. 6, disseruit: summa ope ad probare adnūpiant. Bradfordus contrā argumentis illius & testimonijs obuiā ibat, suamque rursus sententiā cōtrarijs propugnabat rationibus. Vbi iam diu altercādō nemine inter se decretum faciunt eiusmodi, quale nuper hoc anno sub Elisabeta accepimus: ut utraq; pars, missa uerborum pugna, sententiā suam ē scripturis & doctoribus confirmatā, ac scriptō comprehensam, altrinsecus inter se acciperent, redderentque. ita quidem, ut Vuillertonus primū colligeret quæ posset, collectaque Bradfordo exhiberet: quibus ille si respondere nequirit, uictus ueris cederet. Idem & Bradfordus uicissim pari lege facturū esset, collectis ē scriptura & doctorum libris, argumentis, quibus ille aut responderet, aut cederet. hisque ita constitutis, utrinque discessum est.

Postera lucente diē, Vuillertonus dimidiatum papiri foliū manē ad Bradfordū mittit, utroque perscriptū latere. Rationes in eo ad faciendā sententię suę fidem, quam sequebatur, nullas reddit: tantū nudas ē scriptura propositiones congerit, Panis quē ego dabo, &c. Deinde locū illum Christi, 26. Mat. Mar. 14. 22. Luc. 10. Corint. & 11, præterea quasdam & ē doctoribus hinc inde sententias truncatim & nudē decerptas proponit, quæ non minū aduersus eum quā ab eo stare uidebantur. Nec multo post & ipse à prandio consequitur, multaque cum eo de multis egit, sed quæ parum ad rem attinebant. Venit tandem ad ecclesię mentionem, a qua Bradfordus dissilire Vuillertonus dicebatur. Id minus esse uerum Bradfordus huiusmodi argumento coarguit. Nempe quod ecclesiā Christi sponsa sit, & unica, & semper uocis morige illius: quum altera illa, quæ ipsorum esset ecclesiā, Dominicę, cœnę partem populo dimidiatam eripiat, dein & propria eosdem lingua defraudet, dum cuncta sermone ignoto peragat. Verum, inquit ille, neque certē expedit, cultum diuinum gentis nostrę lingua peragi. Scriptum est enim, Labia sacerdotis custodiunt legem, &c. Quid, inquit alter, an populus ergo submouendus est à lectione scripturarum? Quorsum igitur in euangelio præceptum à Domino audimus, Scrutamini scripturas, &c? Vuillertonus: Hæc uerba nequaquam rudi popello, sed scribis doctisque ex ea gēte hominibus dicta sunt. Brad. Pulchra sanē ratio. Ob hanc igitur causam, plebs Christiana tanquā illotis manibus ab omni sacrarū literarum cōmercio ac cōsuetudine arcenda est? Quid nī uerò. sic enim legimus: Et erūt omnes à Deo docti. Et solis sacerdotibus licebit ad diuinā legis admitti cognitionē. Ita inquam. At eadē ratione quur non etiā clamatis cū scribis & pharisæis, crucifigatur Christus, dimittat Barrabas? At ea uox Vuillertonō offensionē peperit haud mediocrē, ut nō luberet ampliū colloquia cum Bradfordo agitare. Denique ubi hæc acta sunt, Bradfordus suas quoque rationes calamo similiter descriptas contra transubstantiationē ex pacto exhibet, rogans ut ipse prius suas in certos argumentandi modos cōprehenderet, quibus is esset deinde responsurus. Vuillertonus, facturum id quidem se, at prius argumentis responsurū illius affirmabat: quod tamen ad hunc usque diem non præstitit.

Duodecimo deinde Februarij diē uenit ad eū Comitis Darbiensis famulus, Comitis Darbi/
qui ensis famulus.

Nota

disputatio habita sub
Elisabeta Regina pro
anno 1558 in aede
Westmonasterij & supra
utrinque partis

De ecclesia.

qui heri sui uerbis moneret ipsum, curā haberet ac rationem salutis propriæ. Ita futurū, ut heri sui non aduersum sentiret patrociniū. Bradford ad hæc, permagnas se quidē hero suo habere gratias. cæterū in hoc negocij genere, non oportere curam magis salutis habere suæ, quā gloriæ & uoluntatis Domini. Tum ille: Attamen respice te quæso, matrē tuam, sorores, cognatos, amicos & patriam, quibus omnibus quanto id futurum dolori putes, si te pro heretico homine mortē luiturū intelligant? Rursusq; Bradfordus: Iamdudum, inquit, animū condoceseci meum, patrē, matrē, fratres, sorores, notos & cognatos omnes pro relictis habere, quin et meipsum insuper, Christi causa: alio qui eius nō essem discipulus. At quid si, inquit, herus id apud Reginā exorando efficiat, ut transmissio mari, ad exterarum gentes mittaris aliquo: id ne feres libet animo, in eo esse loco, quem illa tibi designatura sit? Bradf. Nihil opus est. Quippe si subeundum sit quoquo modo mihi incendium, nusquam comburi malim quā in Angliā, natali solo, apud meos. Neq; enim me fugit illud, quod si uel Lutetiam uel Louanium hinc me ablegauerit, continuo me obijcient illi incendio. Atq; hic erat huius colloquutionis exitus.

Perciuallus Cresuelus.

Biduo quā hęc acta sunt, uenit ad Bradfordum quidam Perciuallus Cresuelus, ueteri notitia illi iunctus & familiaris, sodali altero comitatus, qui Felknam cognatus esset: rogans, ut permittente ipso liceret sibi, pro salute ipsius & libertate supplicare, operamq; suam causa illius interponere. Brad. Licebit tibi pro arbitrio agere quod uidebit. Cresuelus: At scire cupio, quo pacto hæc mihi instituēda supplicatio sit, quidq; sit quod obtineri cupias. Brad. Equidem ut nō impedio, ita nec insto, nec etiā rogo, ut meo nomine & causa uelis intercedere. Regina si me uita donauerit, agam illi gratias. Si iubeat quoq; ire exulatum aliquo, agam illi gratias. Aut si incēdio me dederit, agam quoq; gratias. Si me perpetuam agere uitam in carcere uelit, gratias item illi acturus sum. Cumq; his uerbis Cresuelus, relicto Bradfordo discessit. moxq; circa undecimā reuersus cum suo comite, libellum quendam Tho. Mori adfert in manibus, rogans Bradfordum, uellet in suam gratiā perlegere. Bradfordus libro in manus suscepto: Amice, inquit, Cresuele, animo sum in hoc doctrinæ genere ita confirmato, ut re nulla dimoueri queam. Cresuelus: At si me ames, unum abs te exorare liceat. Brad. Expecto quid sit. Cres. Sine saltem, ac permitte, quemcunq; nominare uelis uirum dictum, mutuas tecum sententiās sermonesq; conferre, siue episcopum Eboracensem, siue Lincolnensem, aut alioqui Badensem uelis: nemo horum est, qui non cupido animo id officij sit præstiturus. Brad. Equidem neq; istos nec quenquam uirum alium his grauabo officijs, ut doctrinæ conferendæ gratia ad me uenire uelint. tam enim certa constat mihi huius doctrinæ ratio, ut nihil sit quod in ea dubitem. Et tamē in gratiā tuā, atq; ne uidear subterfugere doctrinæ meæ cognitionē, disceditq; illi. cationemq; age adducas licet, quē libet, nō recusabo colloqui. disceditq; illi.

Doctor Hardingus.

Post hæc circa tertiā, adgreditur Bradfordū Doct. Hardingus, episcopi Lincolnienſis facellanus: qui primū multa accurateq; præfatus de precibus suis pro Bradfordo fuis, quo foelix faustumq; esset suū hoc cum eo colloquium, coepit deinde exponere, quemadmodū affectus esset erga eum semper quā optime, nec minus singularem quandam spem animo semper de uirtute illius concepiſſet: hisq; ac alijs id genus prolegomenis extracta colloquia sunt, sine ulla re fermē graui, aut fructu: præterquam quod Bradfordus eum moneret, etiā atq; etiam apud se circūspiceret, unde prolapsus esset, ac ne mundum hūc sequi uellet, aut magni facere, cuius amor cū Dei charitate cōstare non posset. At Hardingus contrā Bradfordum in pernicioso, damnatoq; statu duræ animæ ipsius agat, nec uellet in tali opinione sese ire perditum.

Brad.

Bradfordus iterum: ualde se quidem mirari, Hardingum hæc loqui uelle, quem ipse suis audisset auribus, eadē hæc publice tueri dogmata, quibus nunc inhaereret ipse.

Ad hæc Hardingus sese in hunc modum excusare, quod solum transubstantiationis hoc subtile esse negotiū diceret, nihil præterea in eo docuisset aliud. Ibiq; grauer inuectus in coniugium sacerdotum, de Luthero, Petro Martyre & Bucero multa acerbè dicere: quos obrupta cœlibatus uota, iuste in hæreses fuisse à Deo traditos aiebat. At Bradfordus eū animaduertens ita in paupis fuisse traditū, postquā eū uerbis monuisset studiosè, ualedixit homini.

*Harpsfeldi Archidiaconi cum Ioanne Bradfordo
collocutio, Februarij 15.*

Postridie eius diei, qui Februarij erat decimusquintus, redit in carcerē Per ciuallus Cresuelus, adducto secū Harpsfeldo Archidiacono Londinēsi, cum altero Archidiaconi famulo. Hic salutato primū Bradfordo, ab eoq; uicissim salutatus, satis prolixā instituit orationem, cuius huc summa omnis redibat deniq; quod diceret, omnes in toto orbe terrarum quotquot ubiq; essent homines, tam Turcas, Iudæos, Anabaptistas, Libertinos, quam etiā Christianos, desiderio summi boni ac fœlicitatis consequendę duci. Deinde inter hos ipsos omnes nullam esse gentem, quæ non per suam cuiusq; religionē eò se peruenturam speret. Ad quæ paucis respondens Bradfordus, haud ualde hæc quidem dicebat à uerò abhorre, quæ hæcenus disseruisset.

Tum pergens illè: At ueram, inquit, consequendı uiam neutiquam omnes eandem tenent. Ethnici siquidem per Iouem, Iunonē: Turcæ per Alcoranum, & Machumetum, cœlo se potituros autumāt. Licebit de ijs, inquit, loqui, modo qui animæ credunt immortalitatē. Atq; hæc quidē non admodum neganda esse, Bradfordus respondit. Rectè, subinquit alter. Ergo omnis in uno hoc quæstio hæret & difficultas, ut cæteris declinatis erroribus, quæ unica sit & rectissima citra errorem ad cœlum uia, à nobis perquiratur.

Brad. Principiō si ad cœlum contendere studeamus, hoc nobis quam maxime declinandum est, ne nobis ipsi nouas eò perueniendı, quò uelimus, uias fabricemus, præterq; quas Deus ipse huius uię dux nobis in uerbō proposuit. Unica hæc solaq; ad cœlum uia, unus Christus est: testante uerbō ipsius, Ego sum uia, &c. Et uerū, inquit ille, hoc est, idemq; & falsum quoq; quod narras. Suspicio autem per Christum, fidem in Christum te intelligere.

Brad. Non sum tam imperitus rerum, ut nesciam, inter Christum & fidem Christi distinguere. Quanquam & qui credūt in Christum, hos quoq; seruari per fidem hanc confiteor.

Harpsfeld. Minime gentium. Non omnes qui in Christum credūt, salutis fient compotes. Quidam enim dicent, Domine Domine, non ne in nomine tuo dæmonia eiecimus, &c. Quibus tamen dicet in iudicio Dominus: Discedite à me, quia nescio uos.

Brad. Adhibendum hic discrimen est. interest enim permultum inter eos qui credunt, & qui se dicūt credere. Veluti si quis, uerbi causa, dicat, iuretq; te sibi charum esse: tamē non propterea uerbis illius habiturus es fidem, si hostili animo insidias tibi struere, necemq; moliri persentias.

Harpsfeld. Verū parum hæc ad rem. Certò hoc modò constat, unam esse uiam Christum: at unde eum discemus? aut qua ratione nobis est ille inuestigandus?

Brad. Nimirum in uerbō ipse suo, & quærendus nobis simul, & inueniendus est. Harpsf. Rectè sanè. sed unde in cœtum eorum perductus es, qui hæc te docuerunt, nisi per baptismum?

Harpsfeld. Archidiaconus.

Bradf. Baptismus signum est & sacramentum, cuius nota omnes externè dignoscimur, credimurq; in Christo insiti. Externè quidem propterea dico, quod non ausim à salutis cōmunionē omnes excludere, qui citra baptismum uita excesserint. Neq; enim Deum quasi uinculis restringere oportet, qui sic natura liber. Sunt qui morte præripiuntur infantes sine baptismo, quorum tamen baptismum parentes summopere expetiuerint.

Harpsfeld. De infantibus huiusmodi bene sperare, pium est. Brad. Imò quorum parentes baptismum etiam contempserint, infantibus tamen eorum sine baptismo discedentibus male ominari nō audeo, eo quod scriptum audi-

Infantes sine
baptismo disce-
dentes.

mus, Filios parentum peccata non portaturos. Harpsfeld. Recte quidem. In eo igitur cōuenimus, quod per baptismum insiti sumus, uelutq; renati in Christo. Est etenim Christus pater, eiusq; spōsa ecclesia mater nostra. Quemadmodū natura ueteri Adamū omnes pro patre, & Euam habemus matrem: ita in spiritali regeneratione Christus nobis pater, & mater Ecclesia existit. Utq; ex Adamī costa, facta est Eua: non aliter ecclesia & ex Christi latere desumpta est, ex quo sanguis repurgandis peccatis nostris effluerat. Brad. Piè & uerè hæc quidem omnia abs te differta sunt.

Harpsfeld. Age, dic igitur mihi, ecclesia semper ne fuerit, an non? Brad. Inde adeò ab initio rerum conditarum, semperq; futura est. Harpsf. Rectè istud: sed dic nunc, ecclesia hæc uisibilis ne sit, an non?

Bradfordus. Fateor esse: ita tamen, sicut Christus ipse fuit apud homines uisibilis: non iuxta externā aliquā mundi pompā, nullos præferens omnino humanæ gloriæ radios. Itaq; si ecclesiam contemplari uolumus uisibilē, tales nobis induendi sunt oculi, qualibus Christus, hic dum uiueret, aspectari à bonis solebat. Nam ut Eua eiisdē cum Adamo particeps substantiæ fuit, non aliter & ecclesia cōmunē habet cum Christo substantiam: caro de carne eius, os de ossibus sponsi sui, sicut à Paulo Ephes. 5 docemur. Quapropter ut Christus hic uisibilis, atq; aspectabilis, spectantium oculis pro Christo agnoscebatur, nimirū ex uerbo eum, non aspectu metientibus: pari ratione & ecclesiam ipsius in terris uisibilem aspectabilemq; dixerim.

Harpsfel. Non huc ueni in præsentia disputaturus: itaq; pergo & cætera, quæ uolebam, persequi. Quæso ego te, ecclesia hæc an non cōstat collecta hominum multitudine?

Brad. Haud equidem negabo tibi. Quamuis hic latet anguis in herba, iuxta poeticam parœmiam. Video enim subesse in quæstione hac nescio quid fraudis captiosæ. Quæso uicissim & ego te: tēpore Helix, & Mosi, quo tempore commorāte ipso in monte, populus Aaronicus uitulos conflatiles adoraret: ubi erat, aut quæ tum erat uisibilis credentium multitudo?

Harpsf. Digrederis nunc tu quidem ab instituto. Bradf. Nihil omnino, sed anteuerto fortasse callidū tuū institutū. Neq; enim me præterit, quorsum ista tendūt tua. possentq; hæc profectò paucioribus transigi, siquidem liberet.

Harpsf. Video te hominem non crassissimæ esse naris. Sed sine tamen ut pergam. Quid ais? Ecclesia hæc, an non penes se habet uerbi administrationem?

Bradford. Longa circuitiōne tempus teris, ut aliquò tandē peruenias. Si uerbi ministerio puram euangelij confessionem intelligas, assentior. alioqui uerbi hoc ministerium persæpe, ut scis, persecutione impeditur.

Verbi & sacra-
mentorum admi-
nistratio nō pro-
bat ilicò eccle-
siam.

Harpsfeld. Nam ita quidē sentio. Sed dic porro, an non sacramentorum habet quoq; administrationem ecclesia?

Brad. Habere fateor, sed horū quoq; administrationē sepe inturbat persecutio. Verū ut rationē omnē cōsiliij tui præcidā atq; eneruē (scio enim Socraticę istę rogationes quò tendāt) hereticorū ecclesiæ, si baptismū haberet, eiusq;

eiusq; usum sacramenti frequentarent in baptisandis Christianis, sicuti olim Cypriani temporibus factum legimus: non negabis opinor, baptismum eorum hunc nihilo minus baptismum esse, qui etiam iterari non debeat. Hæc q; Bradfordus eorum qui interfuerunt causa anticipauit, quò intelligerent, papisticam ecclesiam, etsi baptismi administrationem sibi usurparet in baptisandis Christianis, nihilo tamen magis propterea uerè censendam esse ecclesiam.

Harpsfeld. Iterum diuertis longè à proposito, intelligo q; te non una modo hæresi infectum esse.

Bradford. Dicis tu quidem: at non satis est dixisse te, nisi quod uerbis dicas, ratione comprobes.

Harpsfeld. Age age: relinquatur tamen, ecclesiam uerbi & sacramentorum habere administrationem. Quid quòd, annò dices porro potestatem habere iurisdictionis?

Bradf. Quæ iurisdictione exercetur in persecutione & afflictione? Harpsfeld. Nimirum hæc intelligo iurisdictione, mutuum inter Christianos hortandi atq; admonendi officium.

Bradf. Esto, quid tum postear? Harpsfeld. Habet præterea eadem hæc ecclesia episcoporum continuam successionem, quæ una certissima est ferè ecclesie probanda nota. Bradf. Ita quidem astruitis: quoniam id unum omnium maxime ad rem uestram facit. Nam si hæc una columna destituat, ruit protinus uniuersa ecclesia, uelut alto à culmine Troia. Certè in scripturis nusquam hæc episcoporum successionem pro certa & essentiali ecclesie nota statui reperiatis. Primum de Antichristo, quòd in Christi sedebat ecclesia, ex scripturis confessum est. Deinde nos docet Petrus, quemadmodum cum ueteri ecclesia actum est, nondum nato Christo: idem & post Christi tempora, in recenti iam ecclesia expectandum esse: id nimirum intelligens, quòd ut superioribus illis temporibus pseudoprophetae, quiq; tum præcipue pollebant auctoritate, ueris & germanis Dei prophetis aduersabant: nò secus et inter episcopos horum temporum, quiq; cæteros in ecclesia præcedunt dignitate, futurum sit.

Harpsfeld. Semper à rei scopo digressiones facis: sed pergo tamen episcoporum successionem comonstrare. Bradf. Accingere. Harpsfeld. Primum, an non Apostolos dabis episcopos fuisse? Bradf. Non, nisi tu noua episcopi definitionem dederis, qui nulla certa sede suam administrant functionem. Harpsfeld. Verum id quidem est, aliud Apostolorum fuisse, aliud episcoporum munus, erat enim illud uniuersale, perq; omnes diffusum mundi plagas. Quamquam & episcopos idem quoq; Dominus in ecclesia instituit, testate Paulo: Alios enim dedit pastores, alios prophetas, &c. Vnde liquidò constat ex scripturis, episcoporum hanc, quam dico, successionem, essentiali ecclesie notam. Bradf. Fateor equidè uerbi diuini dispensationem, ministrosq; ipsos, essentiali ecclesie notam statuere. Verum hoc si transferas solos in episcopos, eorumq; successionem, fucus est, & argutia captiosa. Quæ res ut oculis fiat illustrior, queso hoc mihi primum respondeas, ecquid interesse inter episcopos, & ministros, quos sacerdotes dicitis, arbitraris? Harpsfeld. Reor nihil esse discriminis. Brad. Sat habeo. progredere iam igit, si placet, uideamusq; quid hinc effeceris ex episcoporum tuorum successione: quod aliter intelligi non potest, nisi de his qui uerbum administrant Domini, non dominiū exercent in grege.

Harpsfeld. Næ tu longè lateq; à uero exorbitas. Iam autem in tota ecclesia tua proferre mihi non poteris multitudinem eiusmodi, in qua, cum administratione uerbi & sacramentorum, hanc præterea iurisdictionem & successionem episcoporum demonstrates, qui eandem hæc fidem, quam tu profiteris, inde ab initio nascens ecclesie tenuerunt. Quod tamen in nostra ecclesia facili momento comonstrari per singulas ecclesie ætates potest. Quapropter extra ecclesiam te esse,

Successio episcopalis an probet ecclesiam.

Definitio ecclesie sic Papistica.

ac proinde à salute seiunctum necessariò relinquitur. Forſan blandam & magnificam aliquam ſucceſſionis ſpeciem, recentioribus his annis hominũ quorundam in eccleſia ueſtra proferes: at ſeriem eam perpetuare, perq̃ continuas etates ueluti per gradus conſcendendo, cum primis illis eccleſiæ temporibus coniungere, id proſectò non poteris.

Brad. Permittes iſtud mihi opinor, ſcripturam ipſam ducem ſequi, bonorumq̃ exempla huic monſtrandæ rei accommodare. Harpſf. Quid ni?

Bradſ. Primũ Stephanus, omnium primus protomartyr, ab eccleſiæ illius proceribus accuſatus, damnatusq̃ eſt conſimili penè ratione, qua & nos hodie à uobis accuſamur atq̃ opprimimur: quòd nouæ falſæq̃ doctrinæ dogmatifſtes putabatur. Purgatq̃ ſe Stephanus contra falſò intentatas criminatio- nes, at quo modo non ab imis ad ſuperiores aſcendendo etates, ſed à maioribus potiùs ad poſteriora ſecula deſcendendo: idq̃ his quidem gradibus, ut nequaquam per ſingulas quaſq̃ etates deducatur deriuatio: ſed exorſus ab Abrahamo, ac ſuperiores illas etates ordine colligens, ad Eſaiæ tempora atq̃ populi captiuitatem rem deducit. Inde uerò ingenti quodam ſaltu, multis uo- hiſtu prætermiſſis ſeculis plus minus ferè quadringentis, ad ſua illa tempora ſuosq̃ proceres tranſilit, quos recto quidem nomine prauæ peruerſæq̃ gene- rationis appellat. Iam conſimili ordine & meam uobis fidem probare potero: quum idem uos nunquam facturi ſitis.

Harpſfeld. Sanè uerò, modò ſciremus te ſpiritum Dei ſanctum habere, uerbis tuis haberemus fidem. Voluit ad hoc Bradfordus reſpondere, Stephanum ni hoſtes credere id noluiſſe, Stephanum plenum fuiſſe ſpiritu ſancto, eoq̃ id in eum ſcelus perpetrari: uerũ hæc illo reſpõdente, Harpſfeldus aſſurgens parabat diſceſſionẽ. Tum cuſtos, cæteriſq̃ qui adſtabant multis precibus cum Bradfordo egerunt, ut aures atq̃ animum obſequacem præberet iſs que à D. Archidiacono dicerent: at Archidiaconus hoc ſemper ingeminare, Bradfor- dum extra eccleſiam fuiſſe. Cui tum ille, certò ſe ſcire, extra Chriſti eccleſiam nequaquam ſeiunctum, ſe dicebat: poſſeq̃ certam doctrinæ ſuæ & religionis rationem per continuas etates reddere.

Breuis Bradfordi precatio.

Omnipotens pater conditorq̃ noſter Deus, per ſanguinem Chriſti Domi- ni noſtri, propitiùs ſit nobis omnibus, ac uniuerso populo ſuo: liberetq̃ eos à pseudoſcriptoribus, ac ductoribus cæcis. Per quos, proh dolor, uereor ne in- genti aliquo incòmodo regnum hoc Angliæ afficiatur. Benedicat nos Deus miſericors pater in Chriſto filio, nosq̃ cum miſella eccleſia ipſius in ueritate cuſtodiat: Amen. Archidiaconus poſtridie ſe rediturum affirmans, reſceſſit.

Ioannis Bradfordi altera cum eodem Harpſfeldo congreſſu uincula.

Poſtera deinde luce, Februarij 16, reſcit iterum ex pacto idem pariter cum iſſdem comitibus Archidiaconus. Moxq̃ poſt uerba aliquot in mutua ſaluta- tione conſumpta, conſedimus ad colloquia. Ibi tum ille ſuperioris colloquij acta omnia, lōga orationis ſerie repetẽs, à quibus initijs, ad quẽ exitũ uſq̃ progreſſi ſimus, ordine exponit. Repetit igitur hunc in modũ rebus, ſumptoq̃ inde initio ſermonis, ubi deſinebat, ſucceſſionem episcoporum continuam edocere cœpit, primũ in Angliã ad annos 800. In Galliã atq̃ Lugdunũ, ad an- nos 1200. In Hiſpaniã, atque in urbe Hiſpala, per annos 800. Medioli in poſtò atq̃ in Italia, annis 1200. Quòque rem magis confirmaret, in Orientali inſuper eccleſia hoc idem efficere conatur, longã ſucceſſionem in his quoq̃ eccleſijs ad calculos ſubducens. His tandem peroratis, exitum deniq̃ orationis ſimul cum exhortatione & cum interrogatione claudit. Exhortatio huc tendebat, ut Bradfordus uidelicet eccleſiam hanc agnoſcere, atq̃ obtemperare uellet. Inter-

Interrogatio huiusmodi erat: An ipse uicissim in ecclesia sua, consimile successionis seriem exhibere posset.

Ad hanc tam longam & uerbosam rerum congeriem respondens Bradfordus, memoriam sibi non tam firmam esse dicebat, ut singulis particulatim, quæ tam longa rerum recensione complexus esset, respondere posset, responsum itaq; generatim se ad ea quæ præcipua essent rerum capita: præsertim quum oratio ipsius tam proluxa ad persuadendum magis quam ad probandum instructa uideretur.

Equidem ita arbitror, si à Christo ipso, aut Apostolis tum quum hic adessent, pharisei successionem exegissent illius ecclesiæ, quæ cum doctrina ipsius conlenteret, idem hoc ipsum facturum fuisse, quod nunc facio: producta uidelicet ueritate ipsa, ac uerbo Dei credito receptoq; non à turgidis phariseis aut sacerdotum primoribus, qui sapius sunt persecuti: sed à prophetis & simplicioris pietatis hominibus, quos tunc fortè p hæreticis habebat altera illa ecclesia quæ titulo, autoritate, successionem & loco ecclesiæ se maximè uenditabat. Quumq; ita existimè, Petrus ipse me inducit ijs uerbis, ubi ait: Qualis fuit ecclesiæ ante Christum conditio, eadè & post futura est. At ante Christum proceres ecclesiæ pios persequébatur. Igitur & post Christum facturi sunt. Harpsf. Possent, si opus esset, summorum pontificum successionem Ierosolymis ab ipso usq; Aarone ducere. Bradf. At non talem successionem, quæ semper amica ueritati fuit. Harpsf. An non legem habebant Moïsis, eamq; semper sunt uenerati? Bradf. Verum, ac seruauit etiam, ut uos hodie libros custoditis Bibliorum & scripturarum: quarum tamen sensum aut ignoratis, aut studio corripitis. Itaq; uniuersa hæc rabies illorum & persecutio contra pios, non ob legem, sed legis interpretationem excitata fuit. Sic enim docebant ritu uestro, scripturæ ueram interpretationem petendâ non nisi ex ore uestro. Cæterum ne multis morer. Mortem scio quotidie capiti imminere meo, quàm in horas à uobis expecto. Vnde quum tam parum superest huic uitæ temporis, ratio ita fert & animus, illud quantulumcunq; sit cum Deo transigere, ad impetrandâ ab eo mentis tranquillæ solatiq; gratiam. Quod nisi mors tam propè atq; in ipsis foribus impenderet, singulas orationis tuæ partes exactius mihi perlustrandas proponerè, ordineq; ut par esset, ad quæq; singulatim responsurus eram. Nunc à seria hac mortis præparatione oculos abducere ad res alias non audeo. Quapropter dabis in præsentia hoc mihi ueniam, si missionem in præsentia abs te flagitem. Ut finiam, de humanitate hac tua propèscq; erga me studio habeo gratiam: Deumq; ex animo rogo, patrem clementissimum, tibi ut lucem eandè uitâq; impartiat, quam mihi ipsi contingere exoptè. Cæpitq; inter hæc è sede in pedes assurgere, ueluti discissuro similis. Sed interpellans Cancellarius, & sermonis auuidior, multis uerbis incipit exaggerare, quàm in discriminosa cōditione res illius uersarètur. Atq; uero, inquit, de corporis morte nō perinde loquor, quæ utrū propius absit an longius, neq; certū scio, nec multū referre arbitror, dummodo moriaris bene.

Brad. Minimè res illa mihi in dubium uenit, quin moriar bene. Quandoquidem ut Deo non ingrati fore mortem meam confido, ita rursus nec minus alacriter moriturum me spero, magno quidem fratrum meorum ac filiorum Dei solatio.

Harpsf. At quid si opinione decipiaris? Brad. Quid si solè hunc non lucere dicas, qui sic cōclauē hoc ipsum ubi sedemus radijs suis illustrat? Harpsf. Hoc impèlius miror profectò, te securo adeò esse animo, atq; in ista opinione tam confidenti. Brad. Fateor equidem alijs in rebus quæ carnis sunt, nimis securo me animo esse. Deum rogo, reddat me uigilantiorē. In hac tamen re nimis esse securus nō potero. Scio enim ac persuasissimū habeo, me à ueritatis stare

Successio episcoporum nō facit ecclesiam.

huyf

stare partibus. Harps. At ego contrā sentio, in ueritate non esse te, qui in ecclesia non sis catholica. Brad. Ab ecclesia uestra licet proscriptus sim, spero tamen scioq; me in ecclesia esse Christi, cuius & sum, semperq; Christo largiente futurus, filius morigerus & obsequens. Neque enim diffido, Dominum haud minori erga me comitate usurum, quam olim in cæco illo expresserat, ē synagoga per pharisæos eiecto. Adde quod cum hac ipsa ecclesia uestra, quam ipsi catholicam appellatis, eosdem fidei & symboli Christiani articulos 12, omnes profitear. Quod quum ita sit, nimium profectō uestra hæc arrogat sibi ecclesia, ē communione ob eam rem me eiciens, cuius libera permansit fides, multis post Christum seculis, apud Christianos, siue eam credere libeat, seu minus, ut testis & autor est liber episcopi Dunelmensis de sacramentis inscriptus.

Harps. Quæ nam ea est? Brad. Transubstantiatio. Harps. Non solum eam ob causam condemnatus es. Brad. Partim ob hoc, tum etiam quod impios Christi communicare corpore negem. Harps. Neq; in ratione præsentia nobis assentiris, nec in re quacunq; alia. Brad. Quæ tua sit in hac re fides, ipse nosti: ego sic credo, profiteorq;, Christū adesse solidē Deum hominemq; fidei præipientium. Harps. Non satis id est, credenda est insuper realis in sacramento præsentia.

Brad. Christum sacramento affigere, quasiq; nexibus quibusdam & uinculis astringere, secus quam me ducit docetq; fidei regula, nō par est, nec consentaneum. Quod si enim præsentem eum fateamur aliter quam fidei præsentium, fiet hoc pacto ut ab impijs etiam sumi eum oporteat: quod nec credo, nec unquam crediturus sum. Harps. Equidem hoc magis uicem doleo tuam, uerūm ex ijs liquere potest, nullam omnino præsentiam te in sacramento relinquere, longeq; a nobis discrepare per omnia. Præsentiam inquam confiteor, ueramq; ad eodē corporis illius præsentiam, fidei quidem piorum manducantium. Quid, inquit, ex circumstantibus nescio quis, illius ne ueri corporis quod pro nobis mortuū est? Veri inquam, ac integri Christi ipsius Dei et hominis, ad fidem pascendam eorum qui participant.

Harps. At hoc quid aliud est quam omnipotentiam Dei, omnemq; miraculi fidem ē sacramento auferre. Brad. Omnipotentiam Dei nequaquam excludo, quod ipsi potius facitis. Credo siquidem, Christum pro omnipotentia sua erga nos promissa præstare posse, manente nihilo minus panis substantia, quam si sola panis accidentia sine pane maneant in sacramento, id quod uos non creditis. Accedentes ad sacrum huius cœnæ epulum, non ideo accedimus, eoq; perpusilla panis particula nobis exhibetur: sed ut animas Christo per fidem expleamus, qua quum impij careant, panem duntaxat Domini, ut Iudas olim, non panem Dominū, quemadmodū Apostoli, recipiunt. Harps. Quin & ipsi quoque impij uerum Christi percipiunt corpus, non autem gratiam corporis.

Brad. Haudquaquam corpus manducant impij. Est enim Christi corpus nequaquam exanimē mortuūq; cadauer. Qui autem corpus hoc participant, simul cum spiritu participant, a quo non abest opinor gratia. Harps. Quin nec una hæresi te laborare, plures adeo in te errores cumulari uideo: de missa. Missam pro re habes abominanda, quum tamen Ambrosius ipse celebrasse dicatur. Idq; ex sententiola quadam Ambrosij, ē libro locorum communium deprompta confirmauit. Brad. Missa, quo ritu nunc habetur instituta, Ambrosij ætate prorsus ignorabatur. Canonis enim maximam partē an non Gregorius nobis peperit, & Scholasticus? Harps. Fateor equidem bonam eius portionem a Gregorio autore profectam. Cæterū Scholasticus hic, quem dicis, Ambrosiana præcessit tempora. Brad. Non arbitror, quanquam in ea

Missam an Am
brosius cele/
brarit.

in ea quidem re non erō pugnax. fatetur Gregorius, Apostolos etiā dixisse Missam, sed sine Canonē, tantum oratione Domini contentos.

Harpf. Verum narras. Neq; enim Canon hic pars Missę maxima existit, & potissima: sed sacrificium, eleuatio, transubstātiatio & adoratio. hæc sunt præcipua Missę capita.

Missæ quænam præcipue partes.

Bradf. His ego rebus assentiri nulla ratione potero. Harpf. Credo scilicet: sed tamen, Hoc facite, necessariò subinnuit declaratq; ecclesię sacrificium. Hoc facite.

Bradf. Iam sacrificia hic tu nobis confundis, nō distinguens inter sacrificium ecclesię, & pro ecclesiā. Ecclesię siquidem sacrificium propitiatorium nō est, sed gratiarum potius & eucharisticum, seu gratulatoriū sacrificium. Duplex sacrificiū: ecclesię, & pro ecclesiā.

Præterea membrum hoc cœnæ Dominicæ, Hoc facite, nihil minus quàm sacrificiū respicit, sed ad totam refertur actionem accipiendi, manducandi, &c. Harpf. Satis nunc imperitè loqueris. Christus enim cœnam hanc dedit, nō nisi duodecim duntaxat Apostolis, ad quam ne matrem quidem admisit, nec de numero 70 quenquam præterea discipulum. Iam Apostoli representant nobis sacerdotes.

Bradfor. Suspicio, ualde id uelle uos populo persuasum esse. Nam alioquin quā eos calice ita defraudaretis. Atq; sanè est quod magnas uobis habemus gratias, qui panem saltem uobiscum partiri nos uoluistis. Sic enim tractari à uobis negociū hoc uideo, quasi cœnam hanc suam Christus uniuersæ ecclesię non commendarit.

Posthæc Harpsfeldus ingenti laborabat studio eleuationem astruere, producto Basilij loco quodam, uice testimoniij. Cæterum Bradfordus ubi explanato Basilij loco, nihil eum ad eleuationē pertinere, satis edocuisset: Atenim, inquit, non fert tēporis iam huius ratio, de ambiguis Doctōrū sensibus tecum me uelitare. In carcere & custodia, per longū nunc tempus egi, exclusus libris omnibus, ac necessarijs studiōrū adminiculis. Deinde mors iam ipsa nō abest longè. Quapropter dabis nūc eam ueniā, ut uenienti illi diei me parare liceat.

Harpf. Næ ego lubenti animo prodesse cupiā tibi, tum corpore, tum animo. Vtriusq; enim simul graui laboras periculo. Brad. Habeo de tua hac erga me uoluntate gratias. Rerum mearū status qualiscunq; tibi uideatur, mihi profectò nunquam antehac uisus esse fuisse melior. Mors enim mihi uita erit.

Tum Cresuelus Bradfordum uerbis hortari cœpit, Archidiaconum rogaret, ut nomine ipsius deprecatorē ageret, saltem de spacio conferendi ac dispiendi impetrādo. Harpf. Quicquid in me situm fuerit, nihil prætermittam officij. Doleo enim uicem & sortem hominis.

Brad. De tempore & spacio mihi impetrando, neminem mea quidē causa sollicitari uelim. Nihil enim in re ulla fluctuo, ut consilio in hac re sit opus: rogoq; insuper, ne quis ita de me suspicari uelit. Verū si ea sit tua erga me charitas, quantam uerba præferunt tua, paterisq; eadem uicissim erga te fieri, ut pari libertate à cæteris admonearis, qua tu cæteros admones: quod tu igitur de me putas, idem de te reputo, longè te quidē à uia aberrare: idq; non puto solum, sed & certissimum habeo. Atque hunc in modum illi amicis se uerbis dimittunt, disceduntq;.

Archiepiscopi Eboracensis, & Chicestrensis episcopi cum

Bradfordo collocutio.

Eiusdem porrò mensis Februarij 23, Archiepiscopus Eboracensis & Chicestrensis episcopus in carcerem ingressi ad Bradfordum, comitatem erga eum non uulgarem præferunt, maxime uerò Eboracensis. Primum enim pileum induere utrumq; cogunt, deinde collocuturis cum eo assidere iubent: illud ē scriptura refricantes, Melior est obedientia quàm sacrificium. Id quū ipse per-

tinacius recusaret, nec adduci posset: ipsi quoque sedibus assurgentes, stare unam cum eo uoluerunt. Vnde pedibus simul stantes episcopi, iam non sedentariam, sed statariam colloquutionem cum eo instituunt, auspicante in hunc modum Eboracense, quod diceret: nullo quidem sese imperio missos, sed sua tantum uoluntate ac charitate inductos ad ipsum uenire: se quidem ipsum maxime necessarium in ea re officium sequutum esse, cui & arctior & diuturnior intercederet cum ipso familiaritas. Posthac ingressus in laudem syncerae uitae illius, huc tandem uenit ut quaereret, quo pacto certus esset de salute, deque religione quae profitebatur. Bradfordus actis de pia uoluntatis studio gratias, respondet ex uerbo Dei, certum se tum de salute tum de religione fore.

Eboracens. Recte hoc quidem. At quo pacto uerbum Dei hoc cognoscas, nisi monstrante docenteque te ecclesia?

Quo pacto ecclesiae ministerio ad fidem perducimus.

Bradford. Equidem non inficior, ecclesiam haud mediocrem praestare usum ad scripturae cognitionem. quemadmodum mulier Samaritana nonnullum attulit ciuibus suis adiuuentum ad docendum Christum. Verum simulatque ipsi coram sunt oculis contemplati, ac loquentem auscultauerunt, in notitiam illius prouecti sunt, ac crediderunt iam non ob mulieris uerba, sed ipsius sermone, suisque oculis persuasi: ita & ecclesia uelut indicis uice functa, haecenus nobis conducit, ut praemonstrata indicataque uera scripturae lectione, postea fidem hinc arripiamus: non quod ecclesia ita pronunciat, sed quod ipsi scimus esse indubitatum uerbum Dei, fidem ei accommodantes. Rursus obijcienti mox archiepiscopo, uerbum hoc Apostolorum memoria nondum literarum mandatum fuisse monumentis: respondet ille, uerum id quidem esse, siquidem de nouo intelligat testamento. de ueteri non item, testantibus his Petri uerbis: Firmiorem, inquit, habemus sermonem propheticum, &c. Non quod simpliciter sermo ille esset firmior: sed quia Apostoli tum in oculis hominum uersantes, ac infirmitate circumdati, non tam ab omni reprehensione immunes uideri possent, quam ipsa inuiolabilis uerbi autoritas, idcirco plus illi sermoni firmitudinis tribuebant. Quum tamen re ipsa nihilo plus ponderis prophetico quam Apostolico sermoni inesset, quum uterque ex eodem autore ueritatis spiritu profectus esset.

Eboracens. Verba Petri nequaquam ad hunc modum intelligenda sunt de uerbo scripto. Bradf. Imo uero maxime. Chichestrensis. Verum ille quidem hac in re praedicat. Eborac. Esto sane. at Irenaeus, ut scis, caeterique cum eo scriptores, ecclesiae auctoritatem semper plurimi aestimant, eamque aduersus haereticos allegant, non scripturas. Bradf. Nec mirum: quippe cum hominibus eiusmodi illis res erat, qui scripturas negarent, at Apostolos tamen magni facerent. Vnde necessario illis munienda causa erat earum ecclesiarum auctoritate, quae essent ab Apostolis institutae. Chichestrensis. Ita res est ut narras: haeretici siquidem omnes renuebant scripturas, praeter Lucae Evangelistae patriculam quandam. Bradf. Proinde quum haec ita sint, nihil in praesentia opus fuerit allegata contra me ecclesiae auctoritate, qui tantum ab eo absum, ut scripturas negem: ut nullius iudicio arbitrioque starem lubentius, quam scripturarum: adeoque ad easdem unice prouocem, tanquam ad certissimum omnium rerum iudicem. Ioan. 12. Eborac. Haud ita decet, tantum arrogare tibi, ut ecclesiam iudices. Age dic mihi, quae tandem ecclesia haec tua hucusque fuit, aut ubi uisa haecenus? Namque ecclesia quae Christi est, catholica est, semperque oculis hominum patuit. Bradf. Non ita celsitudo tua me accipiat uelim, quasi iudicem hic agam ecclesiae: ubi tantum eos secerno distinguoque, qui ad ueram pertinent ecclesiam, ab iis qui falso se iactant ecclesiae titulo. Nunquam negavi ecclesiam catholicam perspicuamque esse, licet alias eandem obscuriorem, alias rursus luculentiores esse confitear.

Chichest.

Chicest. Cedo, ecclesia hæc, cuius tu doctrinam tam lubenter amplecteris, ubi tandem apparuit iam annos quadringentos? Brad. Dicam equidē, uel ipsi potius uobismet dicetis, si id mihi unum respondeitis. Vbinā Helie temporibus fuerat ecclesia tum, quum diceret Helias sese relictum fuisse solum? Chicest. Hæc nulla sanē responsio est. Brad. Itā ne dicis? uerumenimvero hoc præstantiæ uestræ dictum uelim. Si uobis idem nunc essent oculi, quibus illa tum ecclesia cerni potuisset, haud ita nunc responsionem hanc nullam esse diceretis. Quod si uerò uobis ecclesia hæc conspicuē non pateat, in causa est non ipsa ecclesiæ obscuritas, quæ conspici non possit: sed oculi uestri glaucitate aliquo uitiati, qui eam cernere nequeant. Chicest. Næ tu falleris plurimum in hac de ueteri & noua ecclesia collatione. Eboracens. Recte quidem abs te dictum, D. Chicestrensis. sic enim Christum audimus dicentē, Aedificabo ecclesiam meam: non autē, ædifico. Brad. Quir hanc inter utranq; ecclesiam collationem faciam, cogunt me Petri uerba, qui similiter tempora priora cum posterioribus componēs, fuisse dicit inter Iudeos pseudoprophetas, qui pro ueris prophetis se gerentes, imponebant simplicibus: ita & post eum exorturos, qui falso nomine se pro euāgelicis doctoribus uenditabunt, quum futuri sint errorum magistri. Porro quod ad futurū tempus ædificandæ ecclesiæ attinet, non hinc constitues, opinor, argumentum, quasi nulla fuerit ante Christum ecclesia: quin hoc potius colligas, nullam esse ecclesiæ architectonem, nisi solo operante illo. alioqui rigat quidem Paulus, rigat Apollo, sed incrementum nemo dat nisi Dominus. Chicestren. Doleo profectō uicem tuam, qui eò prorumpis audaciæ, ut ecclesiam iudicare uelis. Eboracens. Facit hic quidem, ut ceteri huius farinae factitant omnes. Certē quicunq; ita se comparant, ut iudices esse & censores ecclesiæ uelint in hunc modum, nunquam ad certum aliquod de rebus iudicium peruenient.

Bradfordus: Reuerendi antistites, simpliciter atq; quod sentio uobis apertio, expetoq; ut obiectis meis tandē idonea aliqua ratione satisfiat. Affectio- nes, moerorq; uester mihi pro regula esse nequaquam debent. Si totam illam rationem condemnationis meæ reuocare in mentem libeat, scio celsitudinem uestram non permoueri non posse. Neq; enim ignoratis quæ ibi gerebantur, qui ipsis gestis rebus interfuisti: ubi causā aduersum me nulla statuebas, præterq; quod ex mea ipsius confessione eliciebāt, nempe quod transubstantiatio nem pernegarem, quodq; impijs sacrum Domini corpus minimē communicari existimarem. Ob hæc condemnatus excommunicatusq; sum, non ab ecclesia tamen, sed a proceribus quibusdā & columnis, ut sibi uidentur, ecclesiæ. Chicestrensis. Minimē: at aliam audiui causam fuisse, quur carceri datus esses, uidelicet quod plebi hortator fueris, ut in altera manu gladium suerent, in altera ligonē. Brad. Credat id uelim fidei meæ uestra sublimitas: nunquam huiusmodi aliquid uel in buccam mihi uel in mentem uenit, in istum quidem sensum. Eboracens. Præterea nimis ipse te initio confidenter præfracteq; ante consilium Reginae habueras, in illo tum defendendo religionis studio, eoq; te meritō iusserunt in carcerem dari. Brad. Testis adfuit tua sublimitas, quum accusatus eadem de re a D. Cancellario, dilucidē me apud Iudices tum expediui. Ac pone ita esse, quod tua hic obijcit sublimitas, aliquāto præfractius tenaciusq; defensas a me eas tum religionis partes: An nō leges tum a me stabāt, & iura regni publica patrocinium defensionis meæ porrigebant? Quamobrem carceri iniuste dabar. Certē cōdemnationis meæ sententia lata a D. Cancellario, nihil præter duo hæc capita, transubstantiationis, & corporis cum impijs non participati, continebat. Eboracens. Audio præter hæc, negari abs te præsentiam. Brad. Eorum qui participant fidei præsentem esse illum, nunquam negaui. Eboracens. At hoc quid aliud est, quàm si di-

cas Christum super altare non recumbere. Bradf. Talem ego presentiam nequaquam agnosco. Chicestrenf. Apparet ergo, Chrysostomum nunquam te legisse.

Bradford. Librorum iam dudum omnis mihi copia & facultas adempta est, & tamen necdum extidit quid Chrysostomus hac de re scribat, ubi ait nos diuinum corpus non ab homine accipere, sed ex ipsis Seraphin forcipe ignem. & rursus alibi mensam dicit mysterijs instructam esse, & agnum pro te immolari: ubi Seraphin ignem spiritualem de coelo labijs nostris forcipe admovent, &c. Quae omnes hyperbolicae sunt, ac familiares ubique Chrysostomo locutiones. Eboracens. Videtur longe, atque ad desperationem penitus progressa tua haeresis: sed redeamus denuo ad ecclesiam illam unde resectus es. Brad. Nequaquam a Christianae ecclesiae communione resectum me putes uelim, licet quidam hinc me, qui ecclesiae uidentur esse, excluderint, sicut olim excluderetur a pharisaeis cecus ille Ioan. 9, nihil attamen addubito quin me Christus ab illis eiectionem recipiat. Eborac. Longe te tua fallit opinio.

Post multa hic de excommunicatione ultro citroque agitata, sic Bradfordus: Certè, inquit, ut pie tum a uobis factum est, quum a Romanensi ecclesia huc uos contulissetis: ita nunc postquam eò relapsi estis, & turpiter & impie uos facere arbitror. Siquidem ecclesiam eam pro Christi uera ecclesia nunquam probaturi estis. Chicest. Ah Bradforde, nã tu paruulus eras admodum tum, quum haec coepta sunt primum agi. Ego uero tum adolescens, te tamen aliquanto grandior, recens relicta academia temporibus quidem illis seruiebam: ceterum, ut fatear ingenuè, refragante profecto conscientia. Bradf. Eram equidem, fateor, tum paruulus. Ceterum ut supra a me dictum est, perperam id uos nimium ac inconsulte fecisse arbitror: quippe qui non solum rediistis ipsi, sed & ceteros pariter uobiscum pertraxistis, ad impium eum qui in templo Dei sedet: hoc uero est, in ecclesia Christi. Nam de Mahumeto id quidem affirmari, aut de ijs qui sunt extra ecclesiam, non potest: sed de his solum, qui summum in ecclesia locum & principatum obtinent. Eboracens. Ecce quo pacto fidem tuam in ijs scripturarum locis unice defigis, quae & per se obscurae sunt, & facile te possunt decipere: ita interim te gerens, quasi iam membrum sis ecclesiae, unde resectus es. Bradf. Accipio lubenter iudicium uestrum, nec libet interim meam de uobis censuram ferre, neque uos tam cito de Christi excluderim ecclesia: quemadmodum rursus si in uestro hoc essem loco, neque hos temere ab ecclesia secluderem, qui meam hanc de sacramento opinionem sustentarent, praesertim quum id scirem, quod uos ipsi quoque non ignoratis, testante ipso episcopo Dunelmensis libro, uestram hanc de transubstantiatione opinionem annis post Christum octingentis, liberam fuisse omnibus, siue credere uellent, aut minus.

Eboracens. Nouum hoc commentum est, recens è tuo natum cerebro: quasi uero in ecclesiae album recipiendus sit, cuius fides cum transubstantiatione, hoc est, cum ecclesia catholica non consentiat. Chicestrenf. Haereticus is censendus est, ac proinde ab ecclesia alienus, quisquis in peregrina dogmata euagatus, contrariam sententiam de re quaque, ueluti de transubstantiatione tueatur. Cyprianus. licet de rebaptisandis, qui male essent tincti, parum integre, contraque ecclesiam sentire uideretur, tamè quia nondum ecclesiae decreto definita erat res, nemo haereticum dixerit: qui si idem postea fecisset, minime uacasset haereseos reprehensione.

Bradfordus: Itã ne uero, si quis in duodecim fidei articulis, hoc est, praecipuis fidei Christianae capitibus sit integer, recteque cum ecclesia conueniat, eum ne protinus orco adiudicandum censetis, si in placitis quibusdam alijs minus.

minus per omnia congruat cum ecclesiæ, quam uos dicitis, definitione: At-
qui mihi nequaquam dubitandum uidetur, quin qui symboli ac fidei integram
teneat professionem, salutem cōsequetur, licet in cæteris quibusdam rebus ali-
ter paulo ab alijs discrepans.

Eborac. & Chicestrensis: Nimirum hæc tua est fortasse theologia. Bradf.
Minimè: sed Pauli hæc theologia est, qui ait, Si quis fundamētum teneat Chri-
stum, quamuis fœnum aut stipulam superstruat, compos tamen salutis fiet.

Eboracens. Mira profectò res, sic te obscuris his scripturæ locis gaudere,
& difficultibus. Tum Chicestrensis monstraturus quemadmodum Lutherus
Zuinglii olim eandem ob rem excommunicasset, locum quendam e libro Lu-
theri lectitabat. Cui in hunc modum Bradfordus: Quid Lutherus, inquit, in
hac re fecerit, ut uobis ipsis curæ non est: ita nec mihi magnopere penditur.
Mea siquidē fides nec Luthero, nec Zuinglio, neq; Oecolampadio nititur.
Atq; ut simpliciter apud uos fatear, nihil unquam ex scriptis illorum huius rei
causa hactenus perlegi. Quanquam quod ad ipsos quidem attinet, nihil addu-
bito, sanctos fuisse uiros, filios nunc Dei in cœlis esse.

Eboracens. Ut hæc habent, tu nunc extra ecclesiæ communionem dis-
clusus es. Brad. Nequaquam, quoniam ea fide constat & ueritate.

Eborac. Ecce ut iterum ecclesiam uestram inuisibilem statuis, cuius com-
munionem fide dicis consistere? Bradford. Nam ad communionem ec-
clesiæ nihil est opus, ut uisibilem eam faciamus. quum ea fide, ut dixi, consi-
stat, non externa ceremoniarum euidentia: sicut ex Paulo constat, qui unam
requirit fidem: simul & ex Irenæo ad Victorem, qui de obseruatione paschæ
scribens, temporum discordia & ieiunorum, fidei concordia haud quaquam
discindi oportere affirmat. Chicestren. Idem hic locus persæpe animum
meum pupugit, quo minus nos à Romana sede seiungi debeamus.

Bradford. Malè profectò factum à uobis, qui iterum eò Angliam uestra
opera reduxistis. Dominus uobis ignoscat precor.

Inter hæc Eboracensis, educto locorum communium libro ex psephmate Augustini
locus.
quodam Diui Augustini ordine quodā percenset, quam multa fuerint, quæ
Augustinum ipsum in sinu ecclesiæ continerent, consensu populi & natio-
num, autoritas miraculis cōfirmata, spe nutrita, aucta charitate, & antiquitate
confirmata. Ad hæc præterea accedebat, quod ipsum in ecclesia retineret, sa-
cerdotum successio, inde adeo à prima Petri sede ad hunc ipsum, inquit, epi-
scopum. Præter hæc, & ipsum deniq; catholici nomē, &c. Vides, inquit, quem
admodum ecclesia nostra à Diuo Augustino commendatur: tu uicissim eccle-
siam hanc uestram similiter exorna, si potes.

Bradfordus: Verba hæc Augustini haud minus mihi quam uobis ipsis pa-
trocinantur. quæ si tantum uobis pondus habere uideantur, quid ni contra
Christum ipsum, eiusq; Apostolos perinde citari potuerunt? Erat enim tum
lex, erant ceremoniæ multitudinis publico consensu receptæ, miraculis confir-
matæ nō paucis: quibus deinde antiquitas accessit, continuatq; pontificum ab
Aarone ad illud usq; tempus deductio.

Chicest. Næ tu plus satis, D. Bradforde, ecclesiæ illius quæ Christi tēpora
anteceffit, curiosus uideris & attentus obseruator. Bradfor. Hac in re haud
aliud ago, quam ante me docuit Petrus ipse, 2 Pet. 2. & Paulus non paucis in
locis. omnibus modis gloriosam uideri ecclesiam uestram, studio uobis habe-
tur. Sed Christi longè alia uox fuit, ubi ait: Beatus est, quicumque non fuerit
offensus per me.

Eborac. Tua fortasse ita habet opinio, neminem in ecclesia censendum,
nisi qui persecutionem ferat, Bradfordus: Deus quidem id optime per-
rr iij spectrum

speculum habet. Interim me ut ex uerbis meis iudices te rogo, simulq; audias quid dicat Paulus: Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo, persecutionem ferent. Quanquam ecclesia interdum conceduntur respirandi induciae, sapius tamen persecutionum fluctibus inuoluitur, tum nouissimis ijs maxime temporibus, ac ultima mundi huius inclinatione, tristissimis afflictionibus natia ecclesiae facies deformatur.

Ebora. Sed quid interim respondes Augustino: aut quem tandem ostenderis in ecclesia uestra populi consensum & nationum? Brad. Omnes ubiq; pii, uerique sincere studiosi, quotquot uspiam Dei sunt, in hac sumus fidei doctrinae unitate eiusdem sententiae. Ebora. En ut omnia eludis, cauillis ac suffugijs? Brad. Simpliciter ac, quae sentio, teste animi mei Deo, apud uos eloquor. Eboracens. Agit hic Augustinus de perpetuata inde ab ipsis Petri primordijs successione. Brad. At illa tum sedes primordialis non eque corrupta fuit, ut nunc mores sunt & tempora. Eboracens. Ut semper ecclesiam iudicas? Bradf. Reuerende & obseruande uir, Christi uocem oves ipsius agnoscunt, haud iudicant tamen: ita & ecclesiam ipsius discernunt, quam tamen non iudicant.

Eboracens. Imò iudicas tu quidem illam. Brad. Nequaquam o reuerende. Quanquam uero huiusmodi haec est Romana ecclesia, de qua non modò dubitari nō possit, sed certò etiam de ea statui, ac iudicari debeat: quippe quae Christi uocem cum germana ueracitate illius ecclesia nec audit nec obtemperat. Eborac. Quibus tandem in rebus?

De latino cultu
in ecclesijs.

Brad. In diuinis rebus, quas lingua celebratis aliena, in mutilata ecclē minime distributione, atq; item copulibus id genus & grauis et horredis per ecclesiam illam inuectis sacrilegijs. Chicest. At latinus cultus tum etiam in Anglia retinebatur, quum explosus esset pontifex. Brad. Fateor quidem, Henrici regis temporibus, in quibus explodebatur certè Papa: at papismus tamen non explodebatur.

Ebora. Latinus ille cultus ita in ecclesiam introductus est, ut in choro interiori à clericis, qui latine docti essent, decantaretur: ubi laici interim semoti, atrium templi exterius occupantes, sua quisq; lingua apud se precari possent. Idq; uel hinc liquere potest, ex hac ipsa, quam hodie in replis cernimus, chori superioris atrijq; inferioris discriminatione: quo sit, ut hi cæcellorum obiecti, ad illos nec ingredi, nec audire possint.

Brad. At olim Chrysostomi temporibus, non solum in Graecorum ecclesijs, sed Latinis etiam ætate Hieronymi, populus, ut fatetur ipse, reboare solebat, Amen. Vnde perspicue constat, populum nō ita à cleris seiunctum fuisse, quin preces & auscultarent illorum, & intelligerent. Chicest. Haud recte honesteq; ecclesiam sacrilegij insimulas, ob calicem laicis non communicatum. Brad. Rem quibuscunq; donemus uocabulis, haud magni interest. Interim hoc unum certò constat, populū suo defraudari calice. Chicest. Equidem lubentissimis cupiam uotis populo restitui utramq; sacramenti speciem, modò accedat ecclesiae consensus & adprobatio. Brad. Quorsum humana adprobatione opus ad eam relaxandam rem, quam Deus omnibus permittit liberam? Ebora. Lauamus profectò, D. Bradforde, laterem, in te instituentem: suffugia enim & latebras quæris eludendis argumentis omnibus. Et tamen ecclesia uestra nemini demonstrari potest. Bradf. Facile poterit, modò uos oculos aperiatis ad contemplandū. Ebora. Quibus tandem notis eam deprehendemus? Bradf. Nimirum dicet id uobis Chrysostomus, tantummodo, inquit, per scripturas: idq; identidem ille inculcat. Eborac. Habet quidem illud Chrysostomus, in opere imperfecto. Omnium attamen certissima ecclesiae dignoscendæ ratio est, episcoporum successio. Brad. Haud malè profectò il-

Est illud à Lyrano dictum est, ecclesiam non consistere in hominibus ratione potestatis secularis, aut ecclesiasticæ: sed in hominibus in quibus est notitia ueræ, & confessio fidei & ueritatis. Hilarius præterea ad Auxentiū scribens; con- similem in modum testatur, ecclesiā delitescere in cauernis potius, quā emi- nere in primarijs sedibus. Iamq; in his colloquijs tres abierunt horæ, quū forte ingressus ad nos famulus episcopis nunciabat, Dunelmensem ipsos in ædibus D. Yorki præstolari. moxq; illi reconditis locorum communium libris, graui ter se uicē illius dolere affirmant: rogantq; librum quendam euolueret, quem dicunt Doct. Cromo profuisse. Itaq; blandissimis uerbis salutato Bradfordo sese illi ē carcere, Bradfodus in custodiam, recipiunt.

COLLOQVIVM BRADFORDI CVM DVO-

bus fraterculis Hispanis, Regis Philippi confessore,

& Alphonso.

Febuarij mensis die 25, manē sub octauam, fraterculi duo Hispani in carce- rem Countreum ingrediuntur, Regis Philippi confessor, & alter Alphonsus nomine: ad quos Bradfodus ad colloquium ilicō producitur. Vbi adue- nit confessor regius, orsus primū cum eo sermonem latine, rogat, (ea enim lingua Hispani sunt ufi) an uiderit unquam, aut fando audiuerit, de Alphonso quodam, qui scripsisset contra hæreses: Quod quum negasset ille: En, inquit, hominem ipsum tibi: addēs porro, pietatis charitatisq; gratia adesse sese, suasu potissimum Comitīs Darbiensis adductos, maximē quum cupidum esse eum secum conferendi audirent.

Bradfodus ad hæc, nullum unquam experisse se ad sermones, aut ad consi- lium, respondit: Quoniam autem charitatis officijq; causa ultro adessent, ut aiunt, nō posse permagnas illis non habere gratias. Quod porro ad conferen- dos sermones attinet, etsi in eo nec flagitarit, nec ualde egeat ipsorum op̄era: tamen quia ita uelint, haud detrectaturum se uoluntati ipsorum obsequi.

Ibi Alphonsus auspicaturus cum eo sermonē, precari ipsum principio mo- net sedulo, quo diuina implorata gratia, mentem ab eo impetret, quæ sanis au- sculet consilijs, minimē sibi ipsi addicta, nec propriæ uoluntati seruientis.

Itaq; Bradfodus habita ad Deum prece, op̄e illius ac spiritum sacrum po- stulat, cuius ductu uerba, uolūtates, actionesq; ipsorum omnium ita dirigan- tur, ut dignū esset filijs illius obsequētibz. Tum Alphonsus: At etiā, inquit, ex intimis animi uiribus rogādus est tibi Deus. nam si lingua preceris solum, gratia ille suam nō impertiet. Bradfodus ad hæc: Noli, inquit, iudicare, ipse ne iudicaris. Verbis me ac lingua comprecantem audisti: iam postulat illud charitas, ut animi iudicium omne relinquas Deo. Rursusq; ille: Ita nunc tibi conformanda mens est, quæ neutri parti addicta, sententiā uelut æquilibrio suspensam teneat. Ora igitur, teq; sequacem accommoda manui operantis Dei, in quancunq; partem animi tui materiā attemperet. Nam alioqui frustra nos op̄erā & sermones collocabimus. Cui sic retulit ille: Sententiā quidem suam, si de doctrina Christiana sentiat, nequaquam incertam esse, neque in ancipiti hære: sed persuasissimam esse sibi, cæterisq; omnibus piē Christianis oportere. Seq; propterea Deo habere gratias, quando tam certus sit in ea doctrinæ ratione, ob quam sit condemnatus. Rogareq; ut Deus in eo mentis suæ firmi tudinem indies magis ac magis adaugere uelit, adeo sibi nō incertam esse do- ctinæ illius cognitionem, ut lucem audacter ferre, ac disquisitionem quorum- cunque mortalium subire nihil addubitet. Eoq; nomine ipsorum aduentū & gaudere se: simul & gratias habere, qui uenire uoluerint. Alphonsus: Quæ- nam causa fuit, quur condemnatus sis, nos prorsus latet.

Bradford. Egi iam biennium plus minus in carcere. Causam, si mihi uobis reddenda sit, nullam noui. Post id ad quæstiones uocatus, deq[ue] doctrina interrogatus, respondi pro fide mea liberè & simpliciter, tum de transubstantiatione quid sentiebam, tum de impiorum communione, corpus an Domini participent. Alphons. Primum igitur uideamus de transubstantiatione. quid? Credis ne, Christum sub panis uiniq[ue] speciebus re ad eò & corpore adesse suos?

Bradf. Non ita: credo Christum fidei eorum qui dignis modis participant adesse, non minus præsentem, quàm uerè adest panis & uinum exterioribus aspectantium sensibus. aliter eum adesse non credo.

Alphons. Illud minime negabis scio, Christi corpus esse natura circumscriptum. multaq[ue] hic uerba de duabus in Christo naturis profusa sunt, quarum alteram ubilibet existere, alteram certo ac proprio circumdari loco arguebat. Post tandem varias quæstiones super his rebus magno, sed ocioso labore circumductas, oblitus quorsum iret, quidq[ue] deberet concludere, reductusq[ue] iterum à Bradford in memoriam, conclulit deniq[ue] in hanc summam, quòd diceret, Christi corpus iuxta humanitatis naturam in cœlo quidem circumscriptum haberi, ac proinde in sacramento idem quoq[ue] contineri necesse esse. At ista quo pacto cohærent, inquit Bradfordus, perinde ac si inde colligas, quia hic sis, propterea Romæ esse te necesse sit. Nec aliter tua habet ratio cinatio, ideo quia in cœlo uersatur Christi corpus, in sacramento sub speciebus uini & panis necessariò claudat. Alphons. Quid ergo? nihil crediturus es, nisi quod expressis scripturæ literis comprehensum uides?

Bradford. Imò quicquid tu idonea ac probabili demonstratione è scripturis collectum produxeris, aut docueris.

Tumq[ue] Alphonsus ad collegam conuersus: Est, inquit, iste obstinate pertinax. iterumq[ue] ad Bradfordum se flectens, Quid, ait, an nò omnipotens est Dominus, ut id efficiat? Bradf. Est: sed agitur hic de uoluntate, non potentia Dei. Alphons. An non clara habemus uerba ipsius, Hoc est corpus meum?

Bradfor. Fateor, sed fidei tribuenda hæc, referendaq[ue] sunt, eorum qui ut dignum est his participant mysterijs. Alphons. Fidei? hoc quomodo habet, te quæso? Bradford. Vt mihi nulla lingua nec oratio suppetit, qua satis mysteria hæc dicendo cõsequar: ita nec uobis aures ullæ sunt, quibus hæc audiendo assequamini. Fides enim uerborum ui nulla aut facultate explicabilis est.

Alphons. Possum tamen ego uerbis explicare, quicquid in fide habeam.

Bradford. Haud sanè tam multa sunt, quæ fide complecteris. Nam si futura illa gaudia credas, quæ in cœlo præparauit Deus diligentibus se: nec interim plus de his rebus fide assequeris, quàm in sensus tuos cadant: haud mirum, si huius perfruendæ felicitatis haud ita magno capiaris desiderio. Vt enim mentis cogitatio rerum maiorū capacior est, quàm lingua: ita plura cõcipit, quàm ualeat oratio depromere.

Alphons. Christus ipse corpus esse suum testatur.

Bradf. Idem & ego confiteor, iuxta quendam modum.

Alphons. Iuxta quendam modum? hoc quidem ita accipiendum est, alia nimirum ratione, quàm in cœlis habetur.

Quo modo sacramentum corporis, est corpus Domini. August. ad Bonifacium.

Bradford. Augustinus paulò adhuc expressius rem indicat, ubi ait: quia rationi elucidemus exemplo, ut baptismus & aqua baptismi est regeneratio: ita sacramentum corporis est corpus Domini.

Alphons. Rectè hoc quidem abs te dictum. Baptismi lauacrum sacramentum fit diuinæ gratiæ, & spiritus in unda inclusi, quo perpurgantur hi qui baptismo abluuntur.

Bradf. Facebant hæc includendi uocabula, tametsi id non abnuerim, quia ratione

ratione gratia & spiritus Christi sit in baptismo, eadem ratione in pane esse corpus Christi. Alph. In baptismi lauacro est diuina gratia per significationē. Bradford. Pari quoque ratione corpus Domini in sacramento inesse cōfiteor. Alphons. Longē in hac quidem re falleris, non distinguēs inter sacramenta consistentia & transitiua. Veluti, exempli causa, ordinis sacramentum, licet à uobis explosum, ab Augustino tamen comprobatum, inter consistentia numeratur sacramenta, eius etsi ceremonia præterfluat: sicut res habet in baptismo, cuius aqua ubi corpus abluerit, suo functa munere est, desinitque esse sacramentum. Bradf. Consimiliter & in cœna Domini usuuenire fateor: quæ simulatque in usu esse cessat, desinit esse sacramentum. Dicit non potest quanta hic incāduat indignatione commotus Alphonsi animus, sic uoce pariter cum animo hominis efferuescente, ut uniuersa domus mirabili eius μεγαλοφωvία perfonaret. Ibi post multas eructationes Hispanicarum, om, & cho, Hispanus quidā frater his qui audiebant nomen & personam maioris forsan eruditionis præferre uidebatur. Verum nisi Bradfordus plus eo tempore patientiæ ostendisset, domus illa unī Hispano & Anglo capiēdis par non fuisset. Post multa huc tandem deuentum est, nusquam potuisse Bradfordum in scripturis baptismum simul & cœnam Domini, ulla inter se similitudine coniuncta reperire. Hicque non uulgares inter Hispanos triumphi: sed ante uictoriam, quod aiunt, Bradfordus enim postulatō libro, quem sacrificus illic auscultans porrigebat, ē primæ ad Corinth. epistolæ capite 12 hūc deprompsit locum Pauli: Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptisati sumus, & omnes in uno spiritu potati sumus, &c. Hic protinus conciderunt magnificæ Hispanorum contra hæreticos insultationes, quasi qui nihil præter scripturas admitterent, quarum ipsi tamē scioli essent, nec posse talem locum in tota demonstrari scriptura. In summa, Hispani cōmonstrato eo loco, primū sese mutuo aspectare: deinde huc confugere, quod negarent Paulum hoc loco de sacramento intelligere. Respondet ad hæc Bradfordus, locum per se clarū esse, nec deesse porro inter doctores, qui locum in hunc interpretetur sensum, ipsum in primis Chrysostomum. Alphonsus, qui codicem tenebat in manibus, ea deserta causa, cuius satis eum pudebat, folia libri diu multumque euoluerat, uelut indagaturus nescio quid. Demum ad eum Pauli locum deuentum est, ubi ex 1. Cor. 11, in hæc legebat uerba: Reum esse, qui corpus Domini non diiudicet. At iubet Bradfordus legere porro quæ sequebātur. nempe, Qui edit de hoc pane, &c. An non uides, inquit, panem hic appellari ab Apostolo, etiam post consecrationem? quemadmodum & alibi, 1. Cor. 10: Panis, inquit, quem frāgimus, &c. Tum ille: Vide, inquit, quā imperitus sis, nec scias ea quæ conuertuntur, nomina quandoque rerum earum retinere, quæ prius fuerant. Quod genus est, uerbi gratia, uirga Moysis. moxque postulatō & adductis biblijs, locum tandem reperit, produxitque, tanquam deuicta iam causa triumphaturus. Occurrens rursus Bradfordus, gloriosum sic argumentum repulit: nempe in uirga quidē Mosæa, in serpentem conuersa, præterquam quod res ipsa ita appareret sensibus, fieri insuper conuersionis inibi mentionē. Quorum in hoc sacramento neutrum ostendi queat. Nam ut nulla hic corporis apparet euidentia: ita nec mentionem ullam audimus conuersionis.

Perturbatus non uulgariter his dictis cuculliger, post alia quædam, huc tandem uenit, ut nimium suo affixum sensui Bradfordum affirmaret. Illud uerò Bradfordus negare: posseque se, si res ita postularet, ex antiquissima doctorum classe 800 post Christum annis testes suæ sententiæ atque assertores producere. Imò ecclesia, inquit Alphonsus, prorsus contra te uelut infestis signis militat. Christi, inquit ille, ecclesia à meis maximè stat paribus.

Alphons.

Alphonf. Contrà uerò id habet. quam hic tu nobis appellas ecclesiam?

Bradf. Sponsam Christi, column & stabilimentum ueritatis.

Alphonf. Dicis ne uisibilem esse, an non?

Bradford. His quidem, quibus oculi dantur & perspicilla diuini uerbi, ut eam contemplari queant. Alphonf. At ego diuersum statuo, ac probaturus sum, ecclesiam hanc contra te totam contendere, à primis ecclesiae temporibus ad hanc usque memoriam, annis uidelicet 1500 ad minus.

Bradf. Quid, an transubstantiationem dicis te probaturum?

Alphonf. Ita inquam, panem uidelicet conuerti in corpus Domini.

Bradf. Si feceris, promitto herbam cedere. Alphonf. Promittes crediturum esse te? Bradf. Fides Dei munus est, quocirca nihil de me polliceri audeo. Promitto tamen cessurum me lubenter, id effecturo. Quin & spero in super, non defuturam apud me unquam diuinæ ueritati fidem: usque adeo nihil diffido Dei erga me bonitati in Christo seruatore optimo.

Hic uerò Bradfordus à monacho Alphonso est uerbo castigatus, quòd uidelicet inter habitum & actum non distingueret: quasi uerò actus credulitatis, ut is appellabat, nobis esset in manu situs. Sed missa hac digressionem, rediit mox ad institutum Alphonfus, rogat, an si id probatum ei efficeret, cederet ille locum? Moxque, pollicente Bradfordo, calamum & instrumenta deposcit, chirographo uidelicet signaturus quæ promitterentur. Cui sic Bradfordus: At quid, inquit, si id ego euincam tibi doctorum summa & autoritate & constanti consensu, ad annos Christi octingentos perpetuam eam fuisse ecclesiam: si dem, ut panis materiam semper in sacramento hætenus manere crederent, quid ipse uicissim de te largieris? Alphonf. Me quoque cessurum spondeo.

Tum Bradfordus: Adde igitur tu prior manum chirographo, quippe annis me prior & maior: deinde subiungam & ipse meam. Cedere enim maioribus nos addecet. Hic iterum mirifice irascitur Alphonfus cuculliger: Non, inquit, huc ueni, ut abs te docerer. quid, an non hic sat testium habes (aderant duo ibi sacrifici) an horum tibi non suffecerit fides? Breuiter, sic incanduit cherubicus & seraphicus fraterculi animus, ut nisi Bradfordus hanc illi remississet de scribendo mentionem, res ad iurgia & rixas planissime uidebatur exitura.

Rogat tum confessor Regius, quòdnam alterum esset caput? De impijs, inquit Bradfordus, an ipsi quoque cum pijs corpus Christi communicent: quem admodum Augustinus de Iuda loquens, dicit eum panem Domini sumpsisse, non panem Dominum. Alphonfus, Augustinum negabat hoc habere.

Bradfordus contrà habere contendit. Itaque sedibus confurgit. Alphonfus cum monacho confessore nullam Bradfordo salutem precantes, nec humanitatis præ se ferentes indicium, nedum manum deosculantes, haud satis Hispanice suum relinquunt colloctorem.

Post hæc rogatus ab altero horum sacerdotum Bradfordus, ne tam obstinate animum obfirmaret suum: ipse uicissim sacrificiū rogat, ne leuiter animo fluctuaret. Deinde orta inter eos quæstione, de re quadam in scripturis inuenienda, quam Bradfordus negabat inueniri posse: sacrificus quinquies se, non minus, inuenturum pollicitus, tandem producto libro, quū ne semel quidem diu quarendo inuestigare posset, non sine rubore & risu discessit. Dominus auxilietur nobis.

Eodem porro die à prandio sub quintam, Vuestonus, de quo sepe iam diximus, ad Bradfordum ingreditur: qui post comem salutationem, ceteris qui adessent discedere iussis, soli quum consedissent, gratias Bradfordo agit de scripto ipsius ad se missio. Erant autem in eo scripto rationes aliquot Bradfardi contra transubstantiationem comprehensæ, atque ad Vuestonum ab eo conscriptæ,

scriptæ, quas hic singulatim percensere ut prolixi, ita fortasse molesti laboris fuerit: quã præsertim toties in his commentarijs plusq; forsân quàm sat uideri possit, hac de re disputatum sit. In summa, sic habent rerum capita.

Prima ratio à tempore ducta est; quum ante Lateranense concilium, sub Innocentio tertio constet, transubstantiationem hanc prorsus fuisse ecclesijs ignoram.

Secundò, ex circumstantijs, analogia & proportionè sacramentorum, tum ex priscorum interpretũ testimonijs, colligit transubstantiationẽ esse nullam.

Tertiò, quum Christus primũ in manus panem accepit, idemq; porrò quod accepit benedixit, fregit, distribuitq;, hinc panem fuisse nomine corporis donatum colligit.

Quartò, ex calicis conditione quid de pane sit sentiendum arguit. Nam si ille post consecrationẽ fructus uitis permansit, sanẽ & panem item manere concludit necessariò.

Quintò, ut panis corpus dicitur Christi in scripturis: ita et mysticum Christi corpus panis quoq; appellatur. quum igitur nullam hic substantiẽ mutatio nem quisquam dixerit, certẽ nec illic esse consentaneum fuerit.

Sextò, quum in eadem coena calix sit nouum testamentum à Domino ap pellatus: facillẽ hinc liquere, consimili quoq; figura panem esse corpus illius sine transubstantiatione nominatum.

Postremò, in priscis illis optimeq; institutis ecclesijs, Corinthiaca, Philippiensi, Colossensi, Thessalonicensi, Ephesina, & si quæ aliæ ab Apostolis ipsis formatae sint, quin ne in ipsa quidem Romana ecclesia Gelasij pontificis temporibus, nemini unquam doctrina hæc transubstantiationis aucta fuit. unde haud difficilẽ esse coniecturã, totum hoc recens esse doctrinæ genus, assumit.

Contra hæc Vuestonò, paucis pro transubstantiationis assertione agentij, primũ est nomen transubstantiationis haud ita pridem natum esset in ecclesia, rem tamen ipsam à prima Christi institutione, nunquam non perdurasse: Deinde, quòd ex Augustino argueret, si nemo id committat, quamlibet im probus, ut in testamento hæredem suum tropologijs fallere aut figuris ludere aliquid competere. Præterea ex Cypriano, qui ait, naturam panis in carnem uerti: Et si autem Gelasius naturam hæc exponat pro qualitate, ex hoc ipso tamen habere eum responsum ad uerba Christi, qui licet panem dixerit corpus suum, id tamen pro qualitate accipiendum, non substantia panis. Ad hæc, ex epistola Cypriani de Aquarijs: itemq; ex fractione panis duobus discipulis Emaum euntibus, ex interpretatione Augustini multa, sed non multum ad rem attinentia, cumulant: respondit iterum pari compendio Bradfordus. Pri mùm de origine uocabuli haud multũ se laborare: rem ipsam esse, quam mul to magis consideraret. Deinde, locum illum Augustini se quidem meminisse: at non meminisse tamen uerba illic habere tropicè, aut figuratè. Et tamen tro pis & figuris uti, ut non mentiamur, nihil obstare. Porro, quòd ad Gelasium attinebat, is quoniam temporibus sequutus sit Cyprianum, non ab illo Ge lasium, sed à Gelasio potius exponi Cyprianum conuenire. Itemq; ad cætera eius argumenta ordine & dilucidè respondit, nihil prætermittens, quòd ad accuratam ueritatis defensionem attinebat. Tandem Vuestonus ab ijs dela tabatur, ut ipse populi infamijs, ipse quoq; suam occultè conscientiam dissi mularet. Bradfordus nihil sese unquam in hac re dissimulatè facturum aiebat: quum quum nihil adhuc audiret, quòd suam de transubstantiatione sententiã

ualde

ualde infirmaret, haud aliud in fronte se, aliud in pectore habiturum dicebat. Vuestonus tum his relictis rebus, alia quædam interrogare, de custodia, de condemnatione illius, atque id genus alijs. Ad quæ Bradfordus quum respondisset, uideri sibi Vuestonum apud se non parum admirari, neque non negare etiam, factam illi esse ab eis iniuriam. Audiuisse præterea ab episcopo Badeli, Ita meritum esse eum de Regina ipsa ac senatu, ut dignus etiam beneficio uideatur. In his colloquijs hora bene integra cõsumebatur. Bradfordus tanquã lassus sedendo consurgit. Vuestonus similiter discessionem parans, custodem aduocat: inter abeundum, iubet eum animo esse bono, quasi nullum esset uite discrimen. At custos tamen, cras moriturum eum audisse se dicebat. Quare autem, Vuestonus teneri admiratione uidebatur. Velutque inscius harum rerum, aiebat se uespertinas preces ante reginã dicturum, postque de salute ipsius uelle apud eam agere. Sed reginam in cœna tum fuisse credibile est, quum hora esset diei sexta. Demum post gustata pocula, amicẽ se mutuò consalutantes discedunt.

Post hæc Martij 28, accedunt ad Bradfordum Doct. Pendeltonus, Do. Collierus collegij aliquando Manchestrensis præfectus, & alter Step. Bechius. Pendeltonus quum in eadem aliquãdo religione, in qua Bradfordus, fuisset, atque audisset Bradfordum eius colloquia, si ueniret, non auersaturum, tanto cupidius propterea eò se aduenire dicebat. Bradfordus hoc cupidiorẽ se eius colloquiũ dicebat, ut ab eo audiret, quæ causa animum eius tam citò à pristina religionis sententia deflexisset. Sciscitatus itaque Pendeltonus condemnationis Bradfordianæ causas, de utroque argumento egit cū eo paucis. Ac primum de impijs, an idem corpus pariter cum pijs participant. Pendeltonus tali distinctione uim argumentorum elusit, quòd diceret, participare quidem eos idem, sed non ad idem.

De transubstantiatione item plura inter eos acta sunt, Pendeltono locum Cypriani producente, uidelicet: Panis natura mutatur, &c. Cæterum Bradfordus ut priorem distinctionem Augustini sententiam nihil imminuere, ita neque hunc Cypriani locum ad rem quicquã dicebat facere: quum naturæ uocabulo non substantia, sed qualitas rei significetur. quemadmodum quum de natura herbarum loquimur, non substantiam earum, sed uires & proprietates designamus. Egerunt præterea de uarijs, de Archiepiscopo Cantuar. De Petri Martyris libro, de literis ad Pendeltonum scriptis, atque Bradfordo post in condemnatione obiectis: itẽ de loco scripturæ, Dic ecclesiæ, &c. An uniuersalis, aut particularis illic ecclesiã intelligatur.

Post hæc aliaque colloquia, de fugienda inani & populari gloria, atque hoc genus mutuas hortationes, tandem cum huiusmodi epilogo discessurum iam Pendeltonum dimittit Bradfordus.

D. Doctor, inquit, quod superioribus colloquijs, Doctori Vuestono tum, quum hic adesset, dixeram: idem nunc apud te repeto. Quod quidem ad religionem ac doctrinam, maxime de transubstantiatione attinet, eundẽ me esse, ac olim fui, quo quidem primo die in hunc sum carcerem ingressus. Quippe quum ex eo tempore nihil adhuc firmum uideã aut solidũ, quod merito mentem mihi hanc mutare debeat.

Offensus ad hæc uerba non nihil Pendeltonus, doctrinam eam negabat esse catholicam. Contra Bradfordus, catholicam esse probaturum se, idque doctrinam morum testium, & maxime catholicorum calculis, suffragijsque denunciabat, adusque concilium Lateranense, aut certè circiter hæc ipsa tempora. Hisque habitis in hunc modum colloquijs, Pendeltonus cum suis inde se recepit, Bradfordo se crebrius deinceps ad eum reuersurum pollicens.

Brad.

Bradford. Dominus Deus & pater cœlestis uobis adsit omnibus, ac spiri-
tum uobis impartiat ueritatis suæ in æternum: Amen.

Dedimus nunc lector tibi, Ioannis Bradfordi uitam, congestasq; eius actio-
nes omnes, quas tum publicè cum iudicibus, tum privatim cum theologis su-
stinuit. Sustinuit autem, ut uides, permultas & ferè quotidianas, ea moderatio-
ne & patientia, ut res meritò tua digna lectione, porrò nec infrugifera futura
uideatur. Superest nunc, ut ultimum uitæ eius exitum, hanc tandem historiam
clausuri, exhibeamus. In ijs igitur tot tantisq; molestijs & pugnis theologo-
rum, ad proximum mensem Iulium in eo quo erat carcere perdurauit. Tan-
dem ubi tempus aduenit eius constitutum supplicio, clam è Countreo carce-
re subductus in nouam portam noctis silentio & caligine trāsferitur. Postera
luce summo mane inde in aream Smythfeldianam à lictoribus educitur, ubi
in pyra impositus, uitæ constantis ac integræ non minus constantem fortitus
est exitum.

Ioannes Leifus, cum Bradfordo combustus.

Fuit porrò in eo rogo pariter illi cōiunctus Ioannes Leifus, octodecim an-
norum adolescentulus: quem ille multa consolatione ac fortiter pro iusticia
moriendum adanimauit. Nec paruam inde adolescens animo concepit ala-
critatem: Deoq; egit gratias, quòd cum eo uiro commori sese uoluerit. Itaque
Bradfordus cum comite hoc adolescentulo, postquam circumstantem popu-
lum grauiter ad constantiam & pœnitentiam cohortatus est, admotis
ignibus Londini exustus, expirauit suauiter forti-
terq; in Domino.

EPISTOLA NICOLAI RIDLEI EPISCOPI

Londinensis ad Bradfordum.

Adamate in Christo Bradforde frater: Suspicebam iam antè ad te supremum
uale per literas misisse, quas Augustino charo fratri nostro Lancastriam ad te
perferendas dedi, ubi tum passurus dicebaris. Nunc quum protracta morte
tua, aliter eorum mutatur sententia: planè id nihil esse aliud intelligo, quam
quod Petro & Paulo usu olim uenit, qui etsi inter primos in custodiam dati
sunt, eosdem tamen inter primos tolli nolebat Dominus, quò nimirum diu-
turniori ministerio suo explerent ea, quæ manus Domini decreuit per eos fie-
ri. Equidem neq; aliter charissime frater, statuendum de tua hac Martyrij dila-
tione arbitror. Benedictus ter adorandus Deus Pater, Filius & Spiritus san-
ctus, ob triplicem tuam confessionem: quarum singulas non absq; singulari
mentis perlegi oblectatione: porrò non sine gratijs etiam Deo actis, ob mul-
tifarias gratiæ ipsius donationes, quas in te largissimè effusas per manifestam
Dei potentiam facile lector intelliget. Benedictus iterum atq; iterum Deus,
qui tibi hanc mentem dedit, ac memoriâ iuramenti tui contra pontificem
Rom. olim præstiti, ne publici periurij cum nostris ferè omnibus in reducenda
illi potestate particeps fieres. Quod iuramentum factum est, iuxta pro-
phetam, in iudicio, iusticia, & ueritate: & propterea citrà periurium non est re-
uocabile. Fremat, frendat & sæuiat satan quantum potest. Quid audior? Ità ne
molesti sunt tibi de ecclesia? Quanquam nihil hic noui tibi accidit. Eadem
quondam fuit pseudopontificum semper contra ueros Dei prophetas uoci-
feratio: Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini. Et, Non
peribit lex à sacerdote, aut consilium à sapiente: & tamen in his quos solos
pro sapientibus habebant, & sacerdotibus, Dei neq; lex inerat, nec sapientia.

Mira

Mira uerò, quæ hic multi de te fabulantur. Quidam aiunt donatum te uita fuisse, quum in exilium nescio quò ablegandus esses: recusasse te, quòd nolles eò mitti, ubi conscientia frui libera non licuisset. Hancq; ueniam tibi impetratam dicunt à Burno episcopo Badensi, cuius tu uitam texeras.

Alij prædicant, in quibus est etiam mea hospita, magnis te honoribus ætæ, neq; in uulgari favore uersari apud D. Cancellarium: quod tamen ego nec credidi unquam, aperte apud eam negari. Tantum de tua cōstantia semper mihi polliceri sum ausus.

De uobis quid statuere uelit Dominus, adhuc nescitur. Interim operaprecium est aduertere, quemadmodum Diuina sapientia mundi huius prudentiam deludit, ac hominum *κοσμοπολι* astutissima dissipat cōsilia. Initio quum primū mutato religionis statu, gliscere hæc cœpit persecutio, dubitabatur, mo, quin ante cæteros omnes primus aduersariorum imperus in Crāmerum, & Latamerum, & Ridleum statueretur. At prudens mundi huius calliditas, & callida prudentia, nobis præteritis, ab alijs uim exordiri maluit: maxime ab his, quorum infirmitatem maximo sibi firmamento fore ad causæ nostræ oppressionem rebantur. Cæterum subtile hoc uasfragmentum callidissimorum hostium, diuina facile eneruauit potentia. Etenim his ipsis, quos ipsi omnium inualidissimos ducebant, talem tantamq; spiritus altitudinem, robur ac magnitudinem impressit Dominus, ut uix aut lætorem in Petro, in Paulo, Elia, Esaia, Hieremia, concertationem omnes in cœlo angeli intueri gaudeant. Maiorem enim charitatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat, &c.

Chare frater, sis mei nostrūq; omnium memor in precibus tuis apud Dominum: quemadmodum nos uicissim tui nec immemores futuri sumus.

*Tuus in Christo frater
N. Ridleus.*

Scriptit & alias deinde ad eum literas, sub mortem eius: in quibus multam precatur Bradfordo consolationem. Quoniamq; tempus nunc aduenisse dicit supremi obeundi certaminis, felicem quidem esse eum, felicemq; ortus sui diem prædicat, cui sic uocato, uigilantē inueniri contigit, audituro propterea lætissimā illam uocem à Domino: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intrabis in gaudium Domini. Post pauca mox de patria eius interiecta: audiebat enim in patria eum lustrum, (quanquam mutata post aduersariorum sententiā, non in patria, sed Londini plectebatur) de se suisq; conceptiuis sermonem facit, quos dicit in horas singulas mortem expectare. Ac de se quidē ita memorat: etsi mortem quotidie expectet, quo uno nullus sit in eo sodalitiū infirmior: tamen posteaquam de morte Ioan. Rogerij audiuerit, tam forti & Christiano pectore superata, non parum pupugisset. Postremò precatus illi longam & suauem beatitudinem, iussit eum in Domino aliquandiu ualere, quoad in regno Christi in mutuos amplexus essent redituri.

Quatuor

QVATVOR VNO SIMVL ROGO EXISTI

*Cantuarīa: Ioannes Frankus, Ioannes Blandus, Nicolaus Scheterdinus,
Hunfredus Mideltonus. 1555. Iul. 12.*

Altero deinde die post Bradfordi & Leifi cineres, qui erat Iulij 2. mor- Guliel. Mingus
tuus est Madstonie in carcere Gulielmus Mingus, uerbi diuini præco & in carcere mor
minister. Qui nisi morte præreptus fuisset, nunquam carnificum cruentas eui tuus, Iulij 2.
tasset manus.

Duodecimo porrò eiusdem mensis die, Ioan. Frankus, Ioan. Blandus, Nico Anno 1555.
laus Scheterdinus, Hunfredus Mideltonus, Cantuarīa eodē rogo, eademq; Iulij 12.
in causa pariter occubuerunt, ob piæ doctrinæ testimonium. Quorum duos,
superiores quidē illos, ministros habebat & concionatores ecclesia: Frankum
uidelicet, & Ioan. Blandum. Erat hic Ioan. Blandus usq; adeò nō sibi natus, ut
nulla uita eius pars à publica hominū utilitate fuisset aliena uideat. Siquidem
prioribus illis annis adolescentiā ad literas uirtuteiq; instituit: quo pædago
go aliquot eximīa spei adolescentes creuerūt, & adhuc florent nō infelicitè.
Inter quos non postremē notē mihi occurrit, & quē ego ab singulares ingenij Blandus Doct.
& doctrinæ dotes lubenter nomino, Doctor Sandus, dignus tali pædado Sandi pæda-
gogo. Deinde ad ecclesiæ accedēs, uel uocatus potius ministerium, quos gogus.
ardores, quātasq; charitatis flammās spirabat erga ecclesiā Domini, uel hinc
constare potest: quòd quū ob Euangelij prædicationē Cantuarīa esset in car-
cerem infectus, unde semel atq; iterū amicorū opera fuisset liberatus, cōtinuò
ad prædicationē ille Euangelicæ doctrinæ reuersus est. unde tertio in carcerē
iterum reductus, atq; amicis adhuc pollicētibus ei missionem, tantum si absti-
nere à cōcionando uellet, facturum id se prorsus denegauit: præclare id nobis
exprimēs, ac apostolico quodā exemplo cōprobans, quod apud Apostolum Rom. 8.
legimus, Quis separabit nos à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fa-
mes? an nuditas? an periculū? an persecutio? an gladius? &c. Cætera huius
Martyris acta, quæ permulta sunt, quoniam nondū omnia, scribenti hæc mihi
in manus peruenerunt, in alium reponemus locum, suo aliquando tempore
(si tempus dederit Dominus) referenda. Nunc de Nicolai Scheterdini cum
Harsfeldo, & Cosino commissario actione, agamus paucis.

EXAMINATIO NICOLAI SCHETERDINI

Harsfeldus Archidiaconus, Collensis Commissarius.

Archidiaconi & Cōmissarij propositio. Hæc nuda Christi uerba, quū di-
ceret, Hoc est corpus meū, substantias ipsas simpliciter, citra aliam quan-
cūq; interpretationem aut intellectum commutant.

Schet. Eadē ratione probabile est, quū idem Dominus diceret, Hic calix
sanguis meus est: calicis item substantiam uerti in sanguinem, citra aliā quan-
cūq; interpretationē. Itaq; iam nō uinum, sed calicē solū mutari dicemus, &c.

Archī. Nequaquam. nam quum calicem diceret, nō calicem ipsum, sed
uinum intellexit in calice, &c.

Schet. Si igitur Christus aliud uerbo expresserat, aliud intellectu senserat,
iam nō nuda uerba ipsas mutāt substantias: sed mens dicentis exquirenda est,
cum in pane primū, tum deinde in calice.

Archī. In calice alius quidē sensus nobis præter uerba eruendus est. In pane,
uerba ipsa simpliciter, ut sonant, omni excluso schematismo, accipienda sunt.

Schet. Quid audio? Diuiditis ergo, ut uidetur, Dominicæ cœnæ institutio
nem: cuius altera pars oratione constat tropologica & figurata, in altera nul-
lam locutionis figuram admittitis. Itaque cœnam Domini hoc pacto bifor-
mem redditis.

Arch. Etsi dixerit Christus, Hic calix sanguis meus est: de uino hoc, non de calice senferat.

Schet. Tum hoc, inquam, à uobis percōtaturus sum: Quum sacrificus uerba super calicem ex more pronunciat, uerbane ipsa sola substantiam uini permutent, an mens potius sacrifici, &c.

Arch. Mens, inquit, non uerba sacerdotis id præstant.

Schet. Age, si id uerum sit, mentem, non uerba sacerdotis id facere: siq; sacrifici mens forte (ut hominū uolatiles esse solent cogitationes) uel in scorto, aut re aliqua leui defixa hæreat, fiet igitur ibi illud, quicquid tum mēte sua traestabit sacerdos, & populus uice sanguinis colet scortum sacrifici. Sed extra iocum. Quoniam mente sacerdotis negotium hoc, ut dicitis, estimadum est, & metiendum, quæ in sacerdote sæpe fluxa & instabilis, multitudini semper incerta & ignota est: nunquam id certum fiet, quando sit sanguis Christi, quando sit secus. Itaq; semper hærebit populus in periculo idololatriæ.

Arch. Ibi tum cōmotior, ut uidebatur, Archidiaconus confedit, qui mox compellans Commissarium: Rogo, inquit, uicissim tu eum adgrediaris. Sunt enim responsa eius tam aliena peruersaq; ut uix unquam æque audierim.

Commis. Assurgens itaq; Commissarius, argutari incipit. Argumentū, inquit, tuum, tibi ipsi fortissime refragatur. fateris enim, panem corporis Christi figuram non esse. At calix figura sanguinis nullo modo esse potest, neq; etiam uerus sanguis. Restat igitur, Christum non calicem, sed uinum ipsum intellexisse, &c.

Schet. Nihil hic refragari mihi uideo. Non enim id dico, calicem esse sanguinem Christi transubstātiatum, aut figuram sanguinis. Cæterum quum uos astruitis, nuda sacerdotis uerba per se simpliciter rerū uertere substantias, non magis id in panem quàm in calicem quadrare oportere respondeo.

Commis. De calice nullo modo accipi potuit, quum diceret. Hic calix est sanguis meus: sed de uino id solum intellexit, &c.

Schet. Ad hoc iam ante responsum est. Restat illud igitur, ut Archidiaconus mea percontationi respondeat, utrum mens sacerdotis super calicē pronunciantis, an uerba, sanguinem ex uini substantia creant.

Commissarius: Et mens & uerba sacerdotis, simul inter se coniuncta, id efficiunt.

Schet. Si uerba pariter & mens sacrifici substantiam sanguinis cōstituant, at nihilominus calicem adhuc in sanguinem mutari, simul cum uino, necesse est. Siquidē de calice uerba ipsa loquuntur, quū dicit: Hic calix sanguis meus est. Tum de uino mens ipsa concipit: ut ipsi fatemini. Alioqui certe uerba hic nihil efficient, sed sola mens duntaxat, &c.

Commissarius: Quanquam idem postea Commissarius in cubiculo falsus est solam presbyteri intentionem, priusquam ad missam ueniret, causam huius esse conversionis, etiam absque uerbis. Nam si ita mente statueret facere, ut à sancta ecclesia decretum est, tum ea intentio sacerdotis, uim illam incuteret sacramentis.

Schet. Si uis & energia sacramentorum à mente sacrifici, non à uerbo Dei pendeat: in multis tamē eparchijs, ubi nō recte sacerdotis mēs intus instituta sit, uerba dari populo possent, non solum in baptismo, sed in coena etiam, ne pro Deo coleretur quod panis esset. Quum enim uerba sacerdotis sine mentis interno conceptu uirium satis non habeant, perpetuò incertum erit populo, Christum ne an panem adorē: eo quod omnino incertum est, quò nam sacerdotis mens & cogitatio fluctuat.

Commissarius: Post hæc commissarius eò delapsus est, ut probaret humanitatem duobus simul locis contineri, citans Ioannis illud cap. 3, ubi Christus

stus inquit, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, &c. Ex hoc fundamento arguari uoluit, Christum simul eodemq; tempore in cœlo terraq; corporaliter, simul & naturaliter comprehendī, &c.

Schet. Hic similesq; loci de unitate personarum intelligendi sunt, quatenus Christus Deus & homo fuit. Et tamen id de quo nunc agimus, ad diuinitatem referendum est: alioqui in absurditates non dicendas incidemus.

Commis. Non in diuinitatē, sed in humanitatē quadrare necesse est. quod uel hinc liquere potest, quod subiungit, Filius hominis qui est in cœlo, &c.

Schet. Si ad humanitatem (ut dicis) hic locus sit referendus, uitari hoc patet non potest, quin in Anabaptistarum errorem impingamus, Christum de Maria carnem desumpsisse negantium. Quippe si simpliciter nullum corpus ascendit in cœlum, præter id quod descendit de cœlo, prorsus igitur illius tollitur incarnatio: fatendumq; quod corpus secum de cœlo deuexerit.

Commis. Ecce uerò, quam leui occasione errorem in me uenaris, qui in te num non uides. Neq; enim id de diuinitate dici posse, palam est: nisi Deum patibilem esse fatearis. Cæterum quum is passibilis non sit, de cœlo igitur descendere non potest.

Schet. Id si uerū sit, Deum, quia impassibilis est, cœlo non descendisse: eadem dialectica perinde colligas, nec sedere quidē in cœlo illum, nec cœlum thronum eius esse, ac proinde & illud addas, quod a multis hodie dicitur, Nullam esse dextram Deo, cui Christus assideat, &c.

Commis. Et recte quidem: Deus enim reuera nullam habet dextram.

Schet. Quid interim religioni Christianæ post hæc futurū putes, si, quia uerum enarrare modum quo descenderit nequeamus, ideo descendisse eum omnino pernegemus? Quoniamq; certam dextræ rationē assequi nobis non licet, proinde dextra manu illum prorsus mutilemus? Tum & falsò a prophetæ dictum est, quum ait: Et si fugiam ad extrema maris, illinc manus tua deducet me, & tenebit me dextra tua: si quidem manum nullam is omnino habere dicatur. O miseriam: atq; ita denuum fiet, ut nec omnino sedere eum, nec cœlum esse thronum illius, quin nec ullum esse cœlum tandem existimemus. Potestremò etiam eò rem uenturam uereor, ne & Deum esse quoq; dubitemus. Si non descendit de cœlo Christus: Deus igitur nō erat. Christus etenim descendit de cœlo, unde nec Deum nec hominem fuisse consequitur: nisi eiusmodi forte, qualis olim ethnicorum fuerit, qui nec mouere, nec contrectare queat.

Commis. Quid: an nō scriptura Deum spiritum esse prædicat: & qualem tu manum spiritui accommodabis?

Schet. Verissimum, quod dicis Deum esse spiritum: eoq; in spiritu & ueritate colendus est. Atq; ut spiritus est, ita spiritualement quoq; uim, spiritualement spiritalē dextram, & gladiū spiritualement habet: quem aliquando experiri sumus, si modò hac qua cœpimus uia perrexerimus, dicamusq; Deo nullam esse dextram, quia qualis sit dextra illius ignoramus: quin eadē dicamus ratione, nullum esse Christum.

Negabat tum Commissarius sese mecum amplius loquuturum, multa præter hæc alia inter nos ultro citroq; agitabantur: sed summa hæc erant capita omnium, nisi quod inter colloquendum huc adigebatur Commissarius, ut fateretur, testamētum Christi mutatum esse, atq; a primigenia ipsa institutione iam recessisse: sed id faciendi liberam potestatem penes ecclesiam fuisse asserabat.

Paraneticon Nicolai Scheterdeni Martyris ad fratres Christianos.

Omne gaudium existimate fratres, inquit Iacobus, quum in tentationes uarias incideritis, scientes quod exploratio fidei uestre patientiā operatur, &c.

ss ij Et

Heb. 12. Et per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, &c. Quoniam igitur, Charissimi, scriptura passim docete sic admonemur, per varias tribulationes ingrediendum esse in regnum Dei: superest, ut suo id quisque animo consideret, quamobrem has afflictionum poenas luat, ob malefacta ne sua aliqua, an ob pietatis cultum: num ob causam aliquam iniuriæ abs se ortæ, ac aduersariis illatæ, an ueritatis odio in hanc aguntur persecutionem aduersarii: ideoque quod Deus sua potius sacrificia uera, atque ex uerbo ipsius instituta, quam illorum fucata & adulterina respiciat, quæ ipsi sibi, nullo præscripto diuini uerbi mandato effllexerunt, magnæque sanctimonix simulatione exornant, ac titulis commendant. Quod si eiusmodi causa sit, o terque quaterque foelices illos, quibus tales infliguntur tentationes. Neque ideo animis consternamur, quasi noui aliquid nobis acciderit, quod idem non & alij item ante nos experti sint. Est quippe certissimum hoc Christi seruatoris nostri symbolum, ut crucem ferendo, passionem eius communicemus. Illud memoriam ac cogitatione repetamus, quod fide ueritate commendatiorem hostiam Abel quam Cain Deo obtulerit: eoque carnalis frater uim fratri suo molitus est ac necem. Non secus & Caina soboles hæc, nobis hodie tam impotenter succenset, conciditque uultus eius: nec desitura, ut uidetur, priusquam sanguinem etiam nostrum hauserit. Vident enim pluris apud Deum haberi humilem nostram obedientiam cum uerbo eius coniunctam, qua præscriptis illius, non uoluntati nostræ acquiescimus: quam gloriosos ipsorum fucos laruata religionis, qua simulatam suam castitatem, superba ieiunia, inflatum doctrinæ supercilium, humilitatis omnino expers & simplicitatis, inanissimos & instructuolos labores, proluxas preces, cæterasque hoc genus solennes nugas orbi uident, nobilitantque. Quo magis par est, nos æquo ac requieto esse animo. Neque enim quisquam id ignorat, quod si deserta hac pietatis cultusque ratione, quam docuerunt nos sacræ Dei literæ, imò si sacris ipsis totaque lege Dei repudiata, ad ipsorum confugeremus traditiones, easque pro uero Dei cultu haberemus, nihil esset periculi: sed summa quidlibet agendi, cumque omni luxu ac licentia uiuendi impunitas proponeretur, more uidelicet atque exemplo eorum: quorum uita quam impurata sit, omniisque sordet uitiorum genere, haud difficile est uidere: ueluti idololatria, ueneficijs, odio, contumelia, blasphemia, mendacijs, calumnia, fornicatione, turpiloquio, ebrietate, crapula, ac nullo denique non abominationum genere. Cumque huiusmodi sit mortalium ferè ubique uitæ tamen hæc flagitia quam impune sub libertate sanctæ eorum ecclesiæ grassantur, regnant: ac utinam etiam non propugnarentur: oppressa interim sincera legis diuinæ disciplina, eorumque condemnatis studijs qui uitam ac mores quam maximè ad scripturæ sacræ rectitudinem laborant attemperare. Hæcque pro magnis sunt argumentis, quæ alacri atque excelso animo, istorum uim omnem, ac uolentiam excipiamus. Imò magna quædam foelicitatis pars est, si eo etiam honore digni habeamur. Tales enim ante nos Apostoli fuerunt, & sancti Dei Martyres, consimilia à suis perpassi contribulibus. Breviter, est hoc Christianorum omnium proprium, quotquot in Christi nomen uerè consecrati sunt, ut quisque se uitamque, pro uindicanda uera Dei religione, ac Christi testamento, ubicunque res ferat, periculis mortisque exponat. Nec uerò cum his quoquo modo iungenda est communionis societas, qui Christi hoc testamentum suo sanguine obsignatum inuertunt, aut ulla denique parte mutant, quoad testator ipse Dominus rediturus est. Pepigimus enim hoc in baptismo, nos Christo crucisque adhæsurus illius: non traditionibus hominum, quas ipsi commendat.

mendabili Ecclesiæ titulo exornant, uoluntq; pro ritibus Ecclesiæ catholice
 haberi. Quanquam uerò si nos ecclesiam hanc ipsorum matrem in disquisi-
 tionem paululum deuocemus, comperiemus eam nequaquam Christi spon-
 sam, sed putidum Antichristi scortum: ipsosq; non gnesios Christi in commo-
 riendo cohæredes, sed in persequendo spurios deprehendamus & nothos.
 Cæterum hoc illi nulla ferent ratione, ut cuiusquæ examinis iudicium subeant.
 Quin ipsi iudices esse, nullisq; teneri legibus uolunt. Qui quum ita sint: præ-
 stat nos, Christi consilio, eos suo relinquere ingenio. Cæci enim sunt, & cæ-
 corum ipsi duces, &c. Interim quod ad nos attinet, id agamus, præstemusq; Mat. 15.
 neruis omnibus, ut accipiamus uniuersam panopliam Dei. refluat in nobis Eph. 6.
 iustitia illius, atque uerbum Christi habitet in pectoribus nostris opulenter, Colos. 3.
 licet illi procul ab se propellant. Semperq; id teneamus, etsi cælum terraq; si-
 mul, cum uniuersa ceremoniarum pompa in nihilum aut in antiquum chaos
 euanesceat, nunquam tamen fore ut uerbum illius non perenniter maneat:
 nec quenquam uerè esse charum illi, nisi cuius pectus sacra imbuerit uerbi ip-
 sius sapientia. Neque enim tam re ulla pascitur humana uita, quam ex uerbo Mat. 4.
 Dei, ex ore eius in animam nostram refluyente. Itaque quem cæca adhuc te-
 net ignorantia, ut beneficia Dei, quæ hæcenus præstiterit, quæq; in futurum
 coparauit nobis, nesciat, nec quomodo rectè eum colat, intelligit, sed suo ip-
 sius mandato eum & doctrinis adoret: perire eum, haud aliter ac corpus ali-
 monia destitutum, necesse fuerit. Vnde non solum Esaïam, sed & Dominum Esa. 29.
 audimus in Euangelio aduersus eos destomachantem, qui præceptis frustra Mat. 7.
 eum colant, & mandatis hominum, quantumuis alioqui externa sapientiæ Mat. 15.
 specie oculis hominum blandientibus. Nec immerito, quando qui Deo de-
 bebatur timor & reuerentia, iam in humanas leges transfunditur. Quæ res
 adeò Dei oculis grata esse non potest, ut minuetur alicubi per Apostolum, 1. Cor. 11.
 perditurum se sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium abolitu-
 rum: qui uidelicet posthabita sapientia ipsius, propriam sapientiam tanquam
 quam spreto consilio ipsius, humanas anteferrî inuentiones: Audiamus igitur
 tur submissis animis quæ uelit præcipiatq; Dominus, nec ab ijs tantillum de-
 clinemus unquam, siue ad dextram, siue ad sinistram. Est enim melior obe- Deuter. 5. 17.
 dientia, quam uictima, aut quocumq; zelo conceptæ intentiones hominum. Reg. 15.
 Neque enim adeò capitur Deus ambiciosa externarum ceremoniarum facie,
 gloriaq;: sed obedientiam ille cordis intuetur. Atque adeò hoc uno maxime
 indicio ecclesia quæ uera est, à fucata fictaq; dinoscitur. Quippe ubicumque
 uideas humana scita & constitutiones, Christi institutis, positisque legibus an- Mat. 14.
 ferri: certa res est, abominationem ibi esse desolationis, stantem in loco Daniel. 9.
 ubi nõ oporteat. Quæ enim uel religioni perniciosior, uel Deo grauior abo-
 minatio, quam quum humana constituta, sui cultus locum obtinent, ac au-
 toritatem induant honoris diuini? Non uult ille arbitrio humanæ præscri-
 ptionis coli, uerum ex dictamine instituti proprii ac rationis. Vnde dicit Deut. 4.
 ille: Sicut præcepit mihi Dominus Deus meus, sic facietis ea, &c. Et rursus: Deut. 12.
 Non facietis ibi singuli quod sibi rectum uidetur. & mox: Quod præcipio tibi,
 hoc tantum facito, &c. Quin & Christus: Oues meæ sciunt uocem meam, alienam nõ Ioan. 10.
 sequuntur, sed furgiunt ab eo, &c. Iam alieni qui sunt, quo pacto intelligetur, nisi
 quod diuersa, alioq; spiritu doceant, quã docuit Christus: Cum igitur Christi Mat. 22.
 uox sit, Erratis nesciētes scripturas: ac diuersa uoce clamitet ecclesia, Erratis le-
 gentes scripturas, quasi scriptura errorum materiā pariat, facili deprehenditur

discrimine, hanc Christi uocem non esse propriam, sed alienam & adulteram. Porro quū dicat ecclesia, En tibi creator tuus, in sacrifici manibus: & Ecce hic Christus, ecce illic Christus, nolite credere: uox longe à Christo diuersa est, & peregrina. Rursus ubi dicitur uerbi dñi uox, Custodite uos à simulachris. & Paulus, Quis consensus templo Dei cum idolis? si quis contrā ueniat, atq; in hunc dicat modum, simulachra simplicium uelut scripturam esse quandam & calendaria percommoda: agnosce fidem huic uoci non adhibendam, quæ Christum non sapiat, sed alienum. Vel si hypocritæ sic contendunt, persuadeantq; nihil referre, etiamsi peregrinis istorum ritibus & sacrificijs intersis, modo internæ uoluntatis consensus non accedat. At tu uocem hanc ceu Dei aut deuota, quæ non solum offensionem bonis, sed multitudini etiam iram Dei auget & cumulat. Itaq; qui tales sunt, partem habebūt cū hypocritis. Quocunq; colore hic se tuentur, aut prætextum obtendunt oculis hominū, nihil aliud tamēn quā falluntur, quotquot fidem hypocrisi eorum accommodant. Certissimum hoc modò est, extraq; controuersiam: Si fas & pium sit eorum communicare sacris, non modò corpore, sed & omni uolūtate adesse oportet. Sin nefas sit & impiū, nostri erit officij modis & studijs omnibus repugnare, ope ac gladio spiritus, quod est uerbum Dei: id quod in baptismo professi sumus. Neq; uerò utroq; pede claudicādum est. Aut calidos nos esse, aut frigidos oportet. Duobus pariter seruire dominis non licet, nec æquum est. Non possumus calicē Domini bibere, & calicem dæmoniorū. Si Dominus est Deus, sequimini eum: sin autē Baal, sequimini eum. Nam qui duplici est corde, odio habetur Domino. Sed hic infirmitatem prætexunt suam, atq; ex ea denuo libertatem sibi permittūt cū impijs dissimulandi. Sed sciant, ad hoc genus infirmorum regnum Dei non pertinere. Nam, ut Esdras ait: Acceperunt libertatem, cōtempserunt altissimum, nec uias eius custodierunt. Obtendunt igitur libertatem, sed quam firmiores non oporteat tolerare. Imò iugum est potius incredulitatis, Christianis nullo pacto ferendum cum infidelibus. Spelunca hæc est latronum, & immundiciæ latibulum, undē nos euocat Dominus iniquiens: Exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus: & immundum ne tetigeritis: & ego recipiam uos, & ero uobis in patrē, & uos eritis mihi in filios & filias, &c. Qui tum si euocati ab illo non exierint, & separentur, uoci diuinæ se immorigeros præbent, ac proinde e peculio non sunt illius. Et quid metu relabūtur: nisi ut magis ac magis seducti, ipsorum induantur erroribus? Næ ego istis ualde suaserim, mature resipiscant, ac in uiam redeant, ne suis tantum aliquando inuentis ac consilijs irretiantur: imò ne Deus erepto iterum talento, in tenebras eos, mentisq; occæcationem coniiciat, quod peccati esse stipendium solet.

Charissimi, tandem aliquando desinite scripturarum abuti studijs ad carnalis licentiæ patrociniū: sed ita comparetur lectio uestra, ut uobis ad piam mentem & officij cognitionem inseruiat. Neq; uerò uelit exemplis patrum ita uobis proponere, ut quæ carni libeat, agendi hinc materiā comparetis ampliorem, ne uobis ipsis propria imponant studia. Sed iugiter ob oculos uestros obuersetur, quò nos ducant præcepta Dei, quid flagitet officium: idq; omni contentione insequamur. Ita fiet, ut à recto cursu haud temerè exorbitemus. Quòd si Cananitæ, Abrahami exemplum sibi in immolando filio, ad imitandum proponerent (ueluti symmystæ hodie apud nos Mosaicā illā Cherubim, & serpentis anei constructionem, ad simulachrorum suorum defensionem torquent) quæso quā infirmum hinc argumentū, filios offerendi suos colligerēt? Atq; hoc ipsum iudiciū, per cætera omnia exempla sanctorum patrum circumferendum est, ut ideo scripta esse ad obediētiæ nostræ, fideiq; documen-

documentum, nō ad laxandas carni habenas existimemus, quō impuniū af-
fectibus indulgere, aut cum hypocritis dissimulare liceat. Nusquam enim con-
stat in sacris Dei literis exemplum, quōd fictam hanc dissimulandi hypocrisin
doceat. Cauete igitur, inquam, hypocrisin. Siquidem nullam habet satan ex-
peditiorem fallendi uiam. Declarant id pseudoeuangelicorum nostrorū pas-
sim his temporibus exempla, quorum simulatione, dum falso credebantur id
esse quod non erant, positum uidemus potestatis gladium in manibus aduer-
sariū ad trucidandos innocētes. Det illis Dominus maturam, precor, re-
sponsionem: ne quando iuret fortē in ira eius, nō ingressuros esse in requiem
eius. Nam simulata hac hypocrisi nequaquam tollitur ira Domini, sed in nos
omnes magis exasperatur. Etsi doctiores nobis esse uideantur aduersarij & ar-
gutores, non est quur uos uehementer idem moueat. Satiū foret nos quan-
tūuis illiteratos, illis tamen quatenus liceat resistere, licet nihil aliud contra
ipso adferamus, quā tres illi olim Hebræi, qui dñs gentilitijs cultū prestare
denegabant. Regnū Dei non uerbis constat, sed potentia. Sit licet quantumli-
bet incultus aliquis, expersq; literarum: tamen si pietatem adhibeas, atq; a ma-
lis te coerceas, pluris erit apud Deum illiterata tua pietas, quā inflata eorū
scientia, quorum omnia referuntur studia ad uenandam carnis uitæq; ut uelis
degenā libertatem. Est nanq; crux Christi stultitia ijs qui pereunt, sapientia
autem ijs qui per eā salui fiunt. Græci enim prudentiam quærunt: Iudæi si-
gna postulant. Taliū uerō illiterata sapientia, qui pro ueritate patiuntur, sa-
piētiōr est hominibus: imō eorū infirmitas robustior est hominibus. Domi-
nus, pro immensa pietate sua, eam nobis sapientiam & fortitudinē indulgeat,
ut crucem eius nobis impositam submisce perferamus. Hæc q; doctrinæ ratio
etsi iam dudum abundē ac plenē sacrosancto Christi sanguine consignata sit,
accedet & meum porro qualecūq; sanguinis testimonium, non quo cœlum
inde mihi lucrificiam, uerū ut ea ratione ueritatem Dei erga me confirma-
torem reddam: simul ac reliquos fratres eodem pacto excitem, ut precii re-
demptionis nostræ, præ omni auro, cunctisq; margaritis incōparabiliter esti-
mum, quin idē Dominus, qui pro nobis mortuus est & resurrexit, nos quoq;
de puluere excitabit, in magno quidem aduersariū nostrorum pudore, &
incredibili confusione. Vbi demum tanquam sol firmamenti refulgebimus, re-
gnū immortalitatis ac letitiæ, expers omnis lachrymæ & mœroris, percepturi:
agni candidati, uestes suas per uaria cruciamenta emundatas custodierunt: ac
proinde perennis gloriæ triumphalem adoream consequuturi sunt, ubi æter-
num illud melos cum beatis angelis & sanctis Dei electis cōcinent, Sanctus,
sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, cœlum & terra repleta sunt maie-
state gloriæ tuæ, Amen.

Vester in Christo, ac ueritate ipsius, coniun-
ctissimus frater Nicolaus Scheterdenus, scri-
ptum sua manu, & sanguine obliatum.

Scheterdenus hic, simul & Hunfredus Mideltonus, opifices, & cōiunctis-
simi inter se sodales, mox & cum ministris illis, quos dixi, adiuncti, post mul-
tas afflictionum explorationes, Cantuarię uitam incendio finierunt
mortalem, immortalem cum Christo cumq; electis
sanctis ipsius recepturi.

Diuersi

concremati.

Anno 1555, men-
se Iulio.

Post quatuor hos Cantuariæ exustos, uarij item alijs alijs in locis, eodem hoc mense Iulio, ad ignes abrepti sunt.

Martyres. *Darfordia.* IOANNES VVADVS.
DIRICHVS HARMANVS, in oppido Lenes.
IOANNES LANDERVS, Steueningæ.
THOMAS EVERSONVS, &
RICHARDVS HOKVS homo claudus, Chicheſtriæ.
NICOLAVS HALLVS, Roffæ.
IOANNES POLLEIVS, Tunbrigi.

Anno 1555, mē-
se Auguſto.

Auguſti deinde menſis primo, captiuus in carcere Redingenſi obiit diem Gulielmus quidam, Ailuardus nomine.

Iacobus Ab-
bas.

Præterea menſis euſdem 2, crematus eſt in oppido cui nomen S. Edmundi ſepulchrum, Iacobus Abbas.
Eodem die in oppido Vxbrigi exuſtus Ioannes Denleus, genere nobilis, martyrio & pietate nobilior.

DE DO. IOAN. DENLEO GENEROSO, ET

Ioan. Neumanno. Articuli hiſ obiecti per Edmundum Bonerum Epi-
ſcopum Londinenſem.

- P**rimū, quòd ad eparchiā epiſcopi Londinenſis, euſq; iuriſdictionem, hi duo citra omnem controuerſiam pertineant.
2 Secundò, quòd negauerint, negentq; ullam eſſe in terris eccleſiam catholicam.
3 Item, eccleſiam hanc Anglicanā, nullum eſſe membrū eccleſiæ catholicæ.
4 Miſſam in hoc regno Anglicano impiam eſſe, idololatricam, & ſuperſtitioſam: eoq; ſe ab hac miſſa conſtanter abſtinere, nec unquam aſſuturos.
5 Confeſſionem auricularem hiſ temporibus uſitatam, nullis diuinæ ſcripturæ certis firmamentis inniti.
6 Abſolutionē hanc quæ à ſacerdote, pro more & conſuetudine hodie pronunciari ſolet, non conſentaneam, ſed repugnantem uideri uerbo Dei.
7 Baptiſmum, ut hodie inſtituitur apud Anglos, proſus abhorrere à uerbo Dei. Idemq; de confirmatione paruulorum, de ſacris ordinibus, de matutinis & ueſperſinis horis recitandis, de extrema unctione, de panis & aquæ conſecratione, cæteriſq; id genus inductitijs ceremonijs, cenſendum eſſe.
8 Duo tantum eſſe eccleſiæ uerè catholicæ ſacramenta, Baptiſmum & Cœnam Domini, quæ hodie cōmuni loquendi uſu ſacramentum altariſ dicitur.
9 Item quòd hi duo expreſſerint, & teneant: corpus Chriſti, quoniam in cœlos certiffimè tranſuectū ſit, ideo in ſacramento altari� nō localiter remanere.

Ad Articulos reſponſio.

- 1 Primum uerum eſſe articulum, non abnuimus.
2 Secundum omnino inficiamur. Credimus enim, iuxta ſymbolum, eccleſiam catholicam, ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum inædiſſicam, cuius caput Chriſtus eſt. Hęcq; eccleſia uniuerſo fidelium omnium cœtu conſtat, quos ubicunq; terrarum diſſipauit hodie Antichriſtus Romanus. Adeoq; ubi duo aut tres Chriſti nomine conueniunt, ibi membra ſunt eccleſiæ huius catholicæ, quæ nullis certis locorum ſinibus circumſcripta, ſed quacunq; patet terrarum orbis diſſipata, uerbum Dei ſincere prædicat: duoq; ſacramenta, baptiſmum ac cœnam, pari ſinceritate adminiſtrat.

3 Tertiò

3 Tertiò respondemus, Ecclesiam Anglicanam, quæ nunc fide & religione instituitur, membrum non esse ecclesiæ catholicæ: sed Romanæ, cuius caput Romanus est Antichristus. Immutato enim et antiquato testamēto Dei, aliud testamentum loco illius, suarum cōstitutionū, orbi obtruserunt, plenissimum blasphemis & mendacijs. Christi testamentum omnia ad ædificationem plurimorum fieri decreuit, uti multis nominibus constat. Primū, quod Dominus suos orare docuit Mat. 6. deinde ex eo quod audimus ex Paulo, qui 1. Corinth. 14. in hæc uerba scribit: Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationē. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, congregationem ædificat. Et mox paucis interiectis: Ita & uos per linguam, nisi significantem sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur: eritis enim in aëre loquētes. Et iterum: Tu qui dem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo meo, quod magis quam omnes uos linguis loquor. Sed in ecclesia uolo quinque uerba mentem ea loqui, ut & alios instruam, quam decem millia uerborum in lingua. Rursusq; mox idem: Omnia, inquit, ad ædificationē fiant. Præterea Psalm. 46 scriptum legimus: Quoniam rex omnis terræ Deus, psallite cum intellectu, &c. Ex quibus perspicuum fit, ecclesiam Anglicanam, qualem nunc cernimus, Christo capiti nō inædificatam esse: si diuo Paulo, aut Psalmis habenda sit fides. Quo circa liquidò profiteamur, ecclesiam hanc super Apostolos & prophetas fundatam non esse, nec super Christum: ut iam demonstratum est. Siquidem in ea nihil ad ædificationem, sed cuncta peregrina lingua sunt, simplici uulgo ac multitudini non intellecta.

4 Quarto articulo idem respōdemus, quod iam ante persapē testati sumus. Missam in Rep. Anglicanā uulgo nunc usitatā, prorsus impiam & nephandam esse, tum quod idololatriæ & blasphemiæ perspicua argumēta ostendat, tum quod cum scripturæ inuiolabili autoritate ex confesso pugnet. Christus enim in cœna sacra, panis & uini sacramentum in hoc instituit, ut simul coniuncta hæc alimenta in memoriam sui diffracti corporis à nobis sumerentur: utq; nobis ad nutriendā materiam, non adorandī occasionem, ueluti pro idolo seruirent. Non uult enim Deus se coli, sed laudari, in creaturis, quæ in nostri gratiæ sunt omnes conditæ. Sic enim præceptum est Exod. 20: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neq; coles. Quæ lex si pondus apud nos habeat, panis & uini sacramentum omnino adorare non est consentaneum. ait enim, Nec omnem similitudinem: Itaq; non adorare ea, neq; coles. Quæso quid illud est, procumbere genibus, palmas expandere, pugno pectus arietare, caput aperire, genua flectere: an adeo nos stultos arbitramini, quibus possitis persuadere, hanc non esse uenerationem? Dicetis forsan: Panem & uinum non ueneramur, sed Christi corpus ex Mariâ uirginenatum, atq; sub pane & uino cōprehensum colimus. Sed merum hoc mendacium est. Etenim corpus Christi ex uirgine Mariâ natū, in cœlo agit: si qua fides Paulo testanti habenda sit: ait enim 10 ad Hebr. in hunc modū scribens: Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Item epistolæ eiusdem 9. Non enim in manufacta sancta Iesus introiit, exemplaria uerorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis. Et Philip. 3. Nostra autem conuersatio est in cœlis, unde etiam saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, &c. & rursus 1 Thess. 1. Ipsi enim de nobis annunciant, qualem introitum habuerimus ad uos, & quomodo conuersi estis ad Deum, à simulachris, ut seruiretis Deo uiuo & uero, & expectaretis filiū de cœlis, quē suscitauit ex mortuis, Iesum, qui eripuit nos

ab ira uentura, &c. item Ioan. 16, Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem, &c. & iterum cap. 17. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te uenio. Hæc aliæq; scripturæ sacræ testimonîa palam loquuntur, ijs qui aures habent ad audiendum, corpus Christi illud quod è uirgine matre desumptum est, non locali ratione intra sacramentalem panem & uinum, sed in cœlis constitui, itaq; quisquis ad elementa hæc adorabundus procumbit, aut cultu prosequitur, qui Deo soli debetur, ab idololatria certa non abest. Proinde missam hanc abominandam esse concludimus.

5 Quinto, idem respondemus, quod in articulo positum est, auricularem confessionem pro more hodiè usitatam & receptam, probandam non esse. Etenim peccata mihi à Christo condonantur. Sic enim Mat. 17 ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos, &c. & Lucæ 15, filius prodigus: Surgam, inquit, & reuertar ad patrem meum, dicamq; illi: Pater peccaui in cœlum & contra te, nec dignus sum amplius uocari filius tuus. & Psal. 31: Dixi confitebor aduersus Dominum iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei, &c. Iob 13: Veruntamen uias meas in conspectu eius arguam: & ipse erit saluator meus: non enim ueniet in conspectu eius omnis hypocrita. Syrach 34: Ab immundo quid mundabitur? Atque unus ex leprosis, qui reuersus est ad Christum, ut ageret gratias, rogabatur ubi ceteri essent nouem. Quod si autem grauius aliquid in proximum admisit, iterum placandæ offensæ studendum est, mihiq; in gratiam cum illo redendum. Aut si quis enormis aut profligatus peccator sit deprehensus, post unam atque item alteram admonitionem, deferendus est congregationi: habetq; eius congregationis minister facultatem è uerbi autoritate legitimam, eum excommunicandi, ita ut pro ethnico & publicano tantisper habeatur, eundem unum, duos, aut quadraginta, sed quousq; seria ductus poenitentia, coram publico coetu ueniam errati supplex efflagitabit. Tumq; potestatem habet minister prædicandi ex uerbo Dei peccatorum remissionem, in sanguine Iesu Christi, quemadmodum liquet Act. 13. Mat. 18. Aliam nos confessionem nullam nouimus.

6 Sexto idem respondemus, quod de superiori articulo.

7 Septimo respondemus, Quod ad Baptismum paruulorum attinet, longè eum à prima institutione iam recessisse. Nam Ioannes Baptista nulla re alia uesus est præter uerbum solum & aquam: ut hinc uidere est, quum D. Iesus ad eum accessit, ut baptisaretur. Matth. 3. Mar. 1. Luc. 3. Actor. 8. ait euntuchus, Erit aquam, quid me prohibet baptisari. apparet hic, Philippum illi prius prædicasse, ait enim, adesse aquam. Non legimus illum aliud præter aquam postulasse: non chrisma, oleum, saliuam, aquam lustralem, cereos consecratos, saleem, lintheolum candidum: nihil horum omnium Philippus eum docuisse uideret, adde qui dubium non est, quin & hæc unà quaesisset, quum aquam expetisset, adde quod & aquam ipsam nulla coniurabat consecratio. Et Petrus Act. 10, Numquid, inquit, prohibere potest, quin & isti baptisentur? Et Act. 16: Et locuti sunt ei uerbum Domini, cum omnibus qui erant in domo eius. Et tollens eos in illa hora noctis, lauit plagas eorum: & baptisatus est ipse, & omnis domus eius continuò. Vides nihil hic esse præter sermonem uerbi, & aquam: itaq; reliqua illa omnia huius articuli, à uerbo Dei prorsus deflexerunt, sicut pleræq; aliæ ecclesiæ ceremoniæ.

8 Ad octauum paucis respondemus: simplex Dei uerbū duo tantū sacramenta agnoscere, Baptismum, & sacram synaxin corporis & sanguinis Christi, nisi cum his pariter arcum cœlestē inter sacramenta adnumerabitis. Proprie enim sacramenta non dicuntur, nisi quibus annexæ sunt promissiones.

9 Quod

9 Quod ad postremum attinet articulum, nō est opus prolixiori responsio-
ne, quum iam schedā habeatis nostram, in sinu meo repertam, quō tempore
à iustituario Edmundo Terello apprehensi essemus. Præterea in quarto arti-
culo satis testatam sententiam nostram de corporis in sacramento præsentia
habetis. Corpus enim Christi, quod natū est ē Maria matre, cœlum ipsum oc-
cupat: nec in tantillas unius paniculi angustias comprehendī sustinet. fatemur
uerba quæ locutus est Christus, ut uera quidem: ita per alia scripturæ uerba,
quæ idem Christus locutus est, cæteriꝫ post eum Apostoli, intelligenda esse.
Atq; hæc breuiter de Articulis nobis ab episcopo obiectis. Ioānes Denleus,
ut suprà dixi, Vxbrigi combustus est die Augusti 2. Neumanus uero circa tri-
gesimum post diem, in oppidum Saffronualden abductus, functus ibi Marty-
rio est: cuius extat fidei confessio ab ipso sub mortem conscripta, quam post
hac (uolente Domino) cum epistolis Bradfordi, reliquorumꝫ Martyrum
edituri sumus.

Eodē hoc ipso die post D. Ioan. Denleū, exusta est Stratfordiæ, uidua Vua-
rena nomine. Postquē rursus eodem mense Cantuariæ sex simul in igne
colligati atq; exusti, die 13. D. Gulielmus Cokerus generosus, Richardus Col-
lierus, Henricus Laurentius, Gulielmus Hopperus, Gulielmus Stereus, Ri-
chardus Vurightus. Porro eiusdem mensis 24, Tautoniæ ustulatus est Roge-
rius Corierus. Apud S. Albanum Georgius Tankerfeldus, huicꝫ alter Chri-
stianus adiunctus Martyr Gulielmus Bamfordus, die Augusti 26, Quo die Pa-
tricius Patinghamus Vxbrigæ passus est.

Sex Cantuariæ
exusti, Aug. 13.

1. Cokerus.
  2. Collierus.
  3. Laurentius.
  4. Hopperus.
  5. Stereus.
  6. Vurighius.
- Corierus.
Tankerfeldus.
Baumefordus.
Patinghamus.
Martyres.

ROBERTVS SMYTHVS EX PL

Floris Martyr.

Edimus hæcenus uarios egregiosꝫ Christi athletas. Verū quum om-
nes inter se contulimus, haud scio an cuiusquā pectus plenior quædam
Christi uis & fortitudo armauit, quam Roberti Smythi, cuius nunc egregiam
cum Bonero palæstram daturi sumus.

CONFLICTATIO ROBERTI SMYTHI CVM

episcopo Londinensi, Iulij 5, Anno 1555.

Vincti propter uerbum Dei aliquot, ad aedes episcopi Londinēsis circi-
ter nonam diei horam perducimur, ubi tum meū exorsus ante ceteros in cu-
biculo suo Episcopus, principiō quod nomē esset, interrogat: de inde quan-
diū esset, quod sacerdoti non esset confessus.

An. 1555. Iul. 5

Smythus: Inde adeo à primæ rationis annis, neq; operæ precium unquam
putauī, nec usquam à Deo imperatum esse, ut criminum meorum confessio-
nem aliquādo exponerem: præsertim tam impuro hominū generi, quos falso
uos nomine sacerdotes appellatis.

Episc. Enimvero prima ipsa fronte purum putum hæreticum esse te stre-
nuē declaras, qui pingendi nūc artem pertæsus, statim in ipsam erumpis theo-
logiam: hincquē ē uocatione, intra quam te continere oportebat, in hæresin
præceps ruis.

Smythus: Etsi in hoc opificij genere non sum omnino fortasse imperitus,
tamen artem hanc nunquam sequutus sum eo, ut inde me, aut familiā alerem,
cui abunde alioqui superfluit, etiā citra hoc artificij (gratias diuinæ habeo mu-
nificentie) unde domi hæcenus tanquam ex meo succo uixerim, haud minus
honestē, quam tu ex tua uocatione uictitaris: & tamen eadem hac facultatis
ratione utor nonnunquam aliquando (si liceat dicere) dexterius crebriusꝫ,
quam tu tuo suggesto.

Episc. Quamdiū est, quod sacramentum altaris perceperis: deinde quæ-
nam tua est, in ea materia, opinio?

tt ij Smyth.

Smyth. Iam diu equidem non percepi, ex quo primum mente sum sanior: re praeditus: nec unquam praeterea (uolente Domino) percepturus. neque sane perinde magni aestimo, quum diuinæ institutioni, nec nomine, nec usu tenus respondeat, sed à uobis ipsis in Dei ludibrium erigatur.

Episc. Credis ne uerum esse corpus Christi, quod è uirgine Maria natum est, naturaliter, re ac substantia ipsa, post consecrationis uerba?

Smyth. Respondi modo, nihil habere omnino diuinæ institutionis tantum abest ut Deus sit, aut ulla denique eius substantia, tantum panis re ipsa est, ac uinum, secundum materiae substantiam. Et tamen si idoneis argumentis ostenderis id ipsum esse corpus, de quo dicis, accedam opinioni tuae: sin minus, profario idolo (id quod facio) habiturus sum, quod Deo ipsi ac ueritati ex aduerso repugnet.

Episc. Denique post multa conuicia, & friuolas obiectionum ambages, huc uenit tandem, ut diceret, non posse aliter facere, quin me necessario igni daret.

Smyth. Haud aliud feceris tu mihi, quam quod uiris multo utroque nostrum melioribus fecistis iamdudum. Nec tamen eo putetis uelim, posse uel Dei spiritum extinguere, uel causam uestram propterea reddi meliorem. Si quidem hoc ulcus uestrum orbi iam notius est, quam ut ulla caede ac sanguine hominum possitis illi cicatricem inducere: quum etiam ipsis pueris facta uestra omnia risui sint, ac fabulae. Qui etsi ulceris partem aliquam, ui & auctoritate quamlibet enixe obducere studetis, nunquam tamè ita perducetis ad sanitatem, quin multo grauius tandem aliquando, uestro magno pudore periculoque erumpat.

Episc. Age missa haec faciamus, iam nunc serio tecum agam: si sacerdoti modo confiteberis, schedam hanc ilico manibus tibi discerpam.

Smyth. Imò, sine magno tuo dedecore nulli poteris ostendere uiro sane graui & prudenti. Quod ubi dixissem, iussus sum in hortos secedere, interim dum fratris Heroaldi agebatur examinatio: qua demum finita, iterum ad episcopum reducor, qui tum interrogabat, an cum Heroaldo consentirem in sequentibus articulis.

Episc. Primum de ecclesia catholica quid sentis, an ullam in terris esse iudicasti?

Smyth. Maxime uerò credo ecclesiam existere catholicam, seu ceterum fidelium, quem Apostolus fundatum esse testatur super Apostolos et prophetas, ipso angulari lapide Iesu Christo: quae ecclesia ubique in dictis factisque omnibus uerbo Dei unice innititur, eiusque per omnia auctoritate utitur, sine qua nihil possit illa, nec debet etiam: cuius ecclesiae & ipse me membrum esse per gratiam certò noui, & profiteor.

De ecclesia manifeste.

Episc. Scis, si quis me offendat fratrum, qui omnibus frustra tentatis modis, reconciliari se non patitur: proximum esse, ut ecclesiae dicatur, Iam si eius modi sit ecclesia uestra, ubi tandem eam reperiā, ut ad eam, si quando opus sit, confugiam.

Smyth. Imò constat in Actis Apost. Tum, quum tyrannicis episcoporum ferocius in Christi ecclesiam apud Iudaeos grassaretur, coactos temporum iniquitate fratres in priuatis aedulis, locisque subobscuris occultos agitare conuentus: ut hodie à nostris sit hominibus. & tamen id nihil obstabat, quin ecclesia esset Christi. Quod quum ita sit, quumque illi sic, per priuatos licet secessus, res inter se suas litesque ac controversias componebant, qui minus & nobis eodem facere exemplo liceat.

Episc. At eorum sat nota erat ecclesia. nam diuus Paulus ad Corinth. scribit, de sumendo in incaustum illum supplicio. Quod, nisi perspicua tum fuisset ecclesia, facere illi haud licuisset, uestra autem prorsus incomperta est, nec cuiquam innotescit.

Smyth.

Smyth. Si uobis non innotesceret, quo pacto igitur persequi ignotā possetis adeo ubiq; ferē locorum? Verū ut Corinthia illa ecclesia, nisi Deo ac Paulo, id temporis non innotuerat: ita hæc ipsa ecclesia, quam tam foedē laceratis, non nisi Deo eiusq; membrīs sit perspicua. Quāquam nec impijs etiam ipsi omnino obscura est, licet nec mores eius, nec ueritatē intelligant ipsi, nec intelligere libeat: adde quod flagitiosæ uēstræ turbæ etiam magna pars hanc ipsam ueritatem longo iam tempore profitebatur.

Episcop. Recte igitur ecclesiam Dei tantum Corinthi fuisse dicis tum, quum Paulus hæc ad eos scriberet. hoc ergo scripto mandari placet, an non? quid ais?

Smyth. Miror te non pudere, tendicula istiusmodi & fraudes irretiendis fratribus tuis struere. iam tertium est, quod me ad hunc modum captaris: primum ut faterer, ecclesiam Anglicanam, ecclesiam non esse Dei: deinde ut affirmarem, nulli esse cognitam: tertio, uniuersalem non esse ecclesiam Christi, sed particulis discindi, minimè hoc episcopi officium est. Nam si in idiotam forte, aut imperitum alioqui uirum incidisses, nihil prætermitteres, quod in carceres ac laqueos transuersum ageres. Quidam tum ex episcopi sacrificulis: Profecto, inquit, amice uideo te idiotam ac simplicem non esse. Smythus: Sum Dei dono ac gratia qui sum, speroq; illius in me gratiam haud esse omnino irritam.

Episcop. Tum subridens episcopus: Agē ergo de ecclesia quid mihi tandem respondes?

Smyth. Vera Christi ecclesia quibus constet fundamentis, respondi prius: iterumq; affirmo, per Angliam quoq; congregationem Dei existere, sicut & per omnem terram, quemadmodum scriptum est: eamq; afflictam insuper, uexatamq; ecclesiam esse attestor, quam uos persequi ferro ac flammis non ueremini. De Corinthia etiam ecclesia respondeo, congregationem fuisse Dei, sed non solam. Etsi enim multos pios & electos Dei ea continebat, nequaquam tamen omnes. Nam Paulus & Petrus id temporis Corinthi non fuerunt, quum ista scriberentur, ac præter eos myriades quoq; multæ.

Episc. Quid uocas catholicum? & quid esse ecclesiam dicis?

Smyth. Catholicum uniuersitatis uocabulum est. Ecclesia cœtus est & collectio hominum, quos eadem iungit unitas, unitq; coniunctio. Deinde post uaria ineptaq; iactata inter nos, criminis uice mihi obijcit episcopus, quod uterq; nostrum in eadem pariter sententia congrueremus: quo nomine agebam Domino (ut par est) gratias. Postq; aliquanto iterum in hortos remittor, ubi cum Heroaldo meo simulac aliquandiu commoratus essem, accessit ad me sacrificus quidam episcopi (uulgò capellanos uocamus) qui sermone mecum miscere admodum ambiebat: rogatq; primum, an uinctus aut captiuus essem? Respondeo, in carne me captiuum haberi, meo illiusq; Domino obnoxium: sed Domini tamen (ut spero) libertum per Christum Iesum.

Sacrificus: Tum ille: Aueo, inquit, obnixè tecum colloqui, eo quod uice tua mihi nō parum doleat. multa præterea adhibita est ad hunc modum blandiloquentia.

Smyth. Sub melle hoc uenenum latere respondeo. Deinde post multa inter nos de Deo ipsius, & sacramento disputata, eò tandem inuitum compulsi, ut fateretur eum in alium transmitti, ac deniq; in secessum atq; in latrinam deijci.

Sacrificus: Id, inquit ille, diuino nihil honori derogat: etsi ludæi, qui capitales ei inimici essent, in faciem consputassent. Smythus: Et nos cum eius amici in latrinā eum demergimus, cedò utri nostrum grauiorē promeremur damnationē? Itaque tuo hoc argumento fiet, ut qui grauiorem Christo

contumeliam intulerit, uberius illi cederet salutis acceptæ præmium. Tum sacrificus ille tergiversando, dum omnes circumspectat elabēdi rimas, tandem huc confugere cogitur, ut humanitatem Christi incomprehensam statueret: similitudinem adhibens inter animā & corpus Christi, simulq; causam munit exemplo illo Christi, clausis ianuis ad discipulos ingredientis.

Smyth. Et si audimus in Euangelio, obseratas fuisse fores quum Christus ad discipulos ingrederetur: tamē ex eadem scriptura tam mihi probabile est, fores ingredienti Christo ultro se aperuisse, quam tu illud probabis, per ianuā oclusam Christi corpus penetrasse. Nam idem Deus omnipotens, qui discipulis ē carcere eductis per portas patefactas, iterumq; sub inquisitionem obfirmatas, uiam fecit: æque potens erat Christum per ianuam patefactam, quā is clausam inuenerat, intromittere. Et tamen ut res habet, nihil tuo proposito patrocinator. tum enim à discipulis ille cernebatur, audiebatur, manibus contrectabatur: quorum uos nihil afferre potestis. Porro neque tum ille locis duobus, neque unquam etiam aliās cōtinebatur. His ille auditis, rem scommatis ac sannis eludēs discessit. Nos inde in aulam episcopi traducimur, ubi per totum diem à famulitio & satellitio episcopi irrequietis conflictibus incessimur: donec custos intellecta eorum iniquitate, nos in tranquilliori cubiculo includit, interim dum episcopus in synagogam cōcedit, D. Denleum & D. Neumannum condemnaturus. Quo demum absoluto negotio, episcopus mox in cubiculum præfectum urbis (nos maiorem dicimus) inducit, quocausa nostre cognitioni interesset. Ibiq; primum me uocat in coenaculum episcopus, ubi D. præfectus, alterq; cum eo prætor accubuerunt. Vini plena pocula passim per omnes coenaculi partes ultro citroq; obambulāt, interim dum ego miser & abiectus sto procul cunctorū habitus contemptui. quæ res subigit mihi in memoriam, quo pacto Pilatus & Herodes syncretismo coeuntes, sunt in amicitiam redintegrati: sed nemo interim Christi deplorat iniurias. Tandem ubi iam poculis & uino satis indultum est, postulatis demum articulis, & recitatis, interrogat me episcopus, num singula ita à me dicta essent, quemadmodum ē scripto proponebantur. Ego rursus: Ea, inquam, quæ dixi, dixi: nec aliter dicta à me sunt, quæcunque dicta, quā animo sentiam. Episcopus ad hæc:

Episcop. Satis nunc intelligit sublimis tua celsitudo (D. præfecte) quā peruicax hic sit hæreticus, quoq; pacto articuli isti mortem simpliciter commeruerint. quoniam tamen ea peruagatur de me permultorum opinio, quasi sanguine gaudeam: indeq; Boneri sanguinari Bonassi cognomentum mihi imposuerunt, quum, Deo conscio, nunquam sitiuerim cuiusquam in uita sanguinem: propterea domi eum apud me hodie retinui, quo minus in consistorij foro cognitionem subiret: quum, si iure meo uti libuisset, facile licuisset illum in discrimen cōficere. Et tamen ecce, apud illustrem celsitudinem hic tuam, precibus ago cum homine, iterum atq; iterum obrestans, ut in uiam redeat. Quod si fecerit, futurum polliceor, nihil horum omnium quæ hæcenus commissa sunt, intentaturum esse me: sed pro infectis habiturum, adeoq; ex omni turba iam ilico expediturum. Hæc q; fide optima, & tua teste celsitudine, simul & uniuerso hoc coetū, testata uelim.

Smyth. Itā ne tandem, ô bone, hancine laruam tam callidē tuæ obediētiæ crudelitati, quo amplissimæ huius D. Præfecti sublimitati, & D. Tribuno fortissimo uiro, persuadeas, te cæde & sanguine non gaudere, adeoq; saginari etiam? quin ex mea nunc peruicacia personam tibi itruis, qua rabiem oculares tuas. Qui si ex animo uereq; ista loquaris, age res ipsa, acrerum exempla documento adhibeātur. Quæso enim, nuper quū fortissimus meus in Christo

frater ac sodalis Thomas Tomkyzus imperio tuo euocatus apud te sistere-
tur, quanta in eum immanitate usus es, Cyclopi quam homini similior, qui in
media actione primum manum totam ad lucernam exusseris: deinde non-
dum expleta siti tua sanguinaria, totum etiam corpus paucis post diebus in-
cendio traderes. ut ne alia producam innumera Christi membra, simul & re-
gina pacatissimos ciues (id quod tum fortunis tum corporibus suis manife-
ste declararunt) quos tu nihilo mitiori crudelitatis exemplo ad ignes rapui-
sti. Qui igitur in tot innocentissimos Christi martyres sauiens, tantum ex-
ercuisti crudelitatis, quid mihi nunc de te sperandum mitius? Nam alioqui
si animus hic tuus tam uere propendet, ut praedicas, ad clementiam: quin er-
go protinus haec tua me dimittit clementia: quur adeo praeter omnem ne-
cessitatem tam rigide inquiris in eos articulos, quibus nulla lex cogit ut
respondeamus?

Episc. Age age de sacramento altaris, quid tandem? an non ipsissimum
corpus quod ex Maria uirgine natum est, eadem & carne, & sanguine & ossi-
bus, existere sentias?

Smyth. Abunde iam dictum est, nihil in eo neque diuinæ institutionis, nec
ueri sacramenti inesse, tantum ab hominibus autoribus natum inuentumque
est simulque demonstrare ueram coenae dominicæ institutionem. Contra ille acer-
rimè pro tuo depugnans sacramento, nihil nos scire clamat, clara & incon-
cussa esse uerba Christi, Hoc est corpus meum. Quid multis? Illud uel inui-
saria omnibus euicere tamen, exanimem & exanguem illum esse Deum ex neces-
saria utriusque creaturae distinctione, quando corporis nulla possit uita con-
stare sanguinis exors.

Harspildus: Ad hanc uocem irritatus Harspildus, haud cunctatus ultra,
abrupto episcopi sermone: Probabo, inquit, è scripturis, blasphema haec esse
contra Deum, quæ dicis. Nam quod duabus ex partibus sacramentum sui cor-
poris exhiberi uoluit, id duplex habet mysterium: declarans uidelicet tum cor-
pus ipsum, tum corporis etiam passionem, testante diuo Paulo. Quapropter pa-
nis sit corpus, uinum autem sanguinis representat effusionem.

Smyth. Verba diui Pauli deprauas, atque ad tuum institutum perperam
detorques. Neque enim uinum solum fusi sanguinis representationem gerit,
sed & panis item. Dicit enim seruator: Quotiescunque hoc feceritis, in mei com-
memorationem facite. Et diuus Paulus: Quotiescunque, ait, ederitis de hoc
pane, & de calice hoc bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec ueniat.
Itaque uides mortis Dominicæ annuntiationem haud minus pane constare,
quam calice. Iam ergo si panis sit corpus, & uinum sanguis, perinde licebit
uobis corpus in calice statuere, atque sanguinem in pane constitutis. Moxque
episcopus consurgens, ilico ad mensam fertur: ubi D. praefectus accumbens
me monet & obsecrat, ut animam mihi seruem. Cui respondeo: Sperare me,
animæ salutem factam mihi te etiam esse per Iesum Christum: uicissim & illum
submonens, ut suæ met ipsum animæ misereatur, ac diligenter animo perpen-
dat, cuius gestaret gladium in manibus. Post hæc uerba iterum in hortos di-
mittor, dum cæteri conceptiui fratres pariter ad quaestiones uocarentur. Qua-
demum absoluta disquisitione, ubi singuli tam suo quisque ordine causam pe-
regissent, ab episcopo dimissi omnes cum parum æqua gratia, in carcerem ite-
rum Neopylum relegamur. De me autem peculiariter custodi edicit episco-
pus, ut in carceris limbo (sic enim subteraneam & opacam illic caueam ap-
pellant) me seorsum habeat.

Die sabbati, hora prima in cubiculum episcopi cum custode adducor, ubi solus ille sedens, uno tantum adhibito sibi notario, ijs uerbis uenientem excipit.

Episc. Tu Robertus Smythus affirmas, nullam catholicam esse ecclesiam in terris? Smyth. Imò uerò diuersum dixi, tuq; etiam scripto mandasti, uel eadem ipsa testante charta. Episcop. Verum hoc mihi abs te quærendum est, quid ais?

Smyth. An illic à mendacio ita te exordiri oportuit? Ex quo facile datur existimandi copia, haud etiam dissimilem exitum habiturum istud, quicquid est quod agis. Sed nullus pseudologus intrabit in regnum Dei. Cæterum si libet de hac re cognoscere, articulos meos heri à uobis conscriptos consule: atque ex his intelliges, me confiteri unam ecclesiam catholicam, quæ uel in coelis, uel in terris, uel ubicunq; diffunditur, adeoq; unam ecclesiam esse unius hominis membra, Iesu Christi.

Episc. Age, quid de confessione dicis? non ne salubrem ac necessariam esse in ecclesia Christi dixeris? ac ipse an non sacerdoti confiteberis?

Smyth. Idem respondeo, quod heri. Quod si in ecclesia uestra necessitas ullam putetis confessionis, ea certè omnis in hac una re cernitur necessitas, ad emungendas hominum pecunias. Quò fere tendit omnia ceremoniarum ueststrarum negocia, nihil sanè aliud quam quæstum redolentia.

Episc. Probaturus es quod dicis, confessionē quæstui seruire & loculis compilandis? non ne te pudet dicere?

Smyth. Expertus loquor quæ audiui, quæq; his uidi oculis. Primum enim sub hoc confessionis furore noui conscientias hominum prodi solitas, principum arcana retégi: qui egregie delusi à sacerdotibus, postquam illis peccata sua, quibus sese liberari magno petere expetebant, exposuerunt, postea redimendæ eorum absolutioni, ingentes pecuniæ summas sacrificiis impendunt, ad missas pro salute animarum comparandas. Quoq; res fiat exemplis Thomæ Aquinatis gestum est. Puer quondā seruiebā uiro ex Northfolciā generoso et nobili, qui fortè ut sit, ægrè affectus conscientia, sacerdotē adit, cuius demum persuasum magnam bonorum partem, fraudatis hæredibus, elargiri cogitur. D. Gressamo ingentem remittit argenti summam, rursusq; & alteri mercatori tantundem. Quin & bona pars redit ad sacerdotem, cui alendo, annua pensio, collegio in quo uixit, decidebatur. Quæ omnia quum fratri eius intellecta sunt, Londinum uenit: req; senatui Regio exposita, quo pacto fraude sacerdotis fratri impossūm esset, factaq; uxori ac liberis hæredibus iniuria, reliquas quidem pecuniæ partes à mercatoribus recuperat: cæterum quæ delectata erat collegio, eam nulla ratione extorquere potuit. Hanc dum historiam denarro, episcopus parum ad commodum suum rem facere ratus, uarijs additis minis & probris:

Episc. Per Missæ sacra, inquit, si regis reginæq; maiestas meæ esset opinio: nis, tu quidē cum nullo conferres sermonem: sed recta uia culleo insutus, cane unā & lapide in fluctus mergereris.

Smyth. Ne tu perpulchrè maiorum tuorum exemplis & uestigijs inhaeres. Semper enim uobis summo fuit studio, qua uia Christū furtim occulteq; con-
de hunc in modum
 trudere licuit. Scis quā inaudito & horrēdo crudelitatis exemplo, optimus ille & constantissimus Christi martyr Ricardus Hunnus occulte à maioribus tuis sublatu sit, cuius per nares candētib; acubus (horrendum dictu) quum cerebrum punctim perforarint, postea suspensio corpore, uulgo persuadere nitebantur, quasi uir ille suo se cingulo suspēdisset. Fuit & alius eiusdē tui loci &

& ordinis episcopis, qui quum probum & innocentem quendam in carcere haberet, quem alio qui superare non posset, suffocari occulte curauit, deinde carnes eius forcipibus caesim ac laniatim discerpi, simulans postea apud multitudinem, eum à foricibus exesum fuisse, & exenteratum. Hæc præclara illa uestra sunt, tuique similitum episcoporum stratagemata, à quibus nihil omnino uideris & ipse degenerare, qui ut sine iuramentis uti os aliquando aperis, ita sine homicidio sanguinarias constitutiones tuas tueri non soles.

Inuenis quidam occulte præfatus ab episcopo.

Episc. Genus hominum estis mendax & uanum, qui præter mendacia nihil habetis in ore aliud.

Smyth. Imò dixi iam, Christum mortuum esse pro peccatis nostris, & resurrexisse pro iustificatione nostra: hoc mendacium nō dixeris. Tum famulo ille mandauit, ut narrationem illam de generoso Northfolcensi inter reliqua referret commentaria, mihiq; ut eandem repeterem præcepit. Quod quum factum me pernegarem, in breues quasdam summulas rem perstrinxit, ut ipsi in mentem ueniebat. His ita gestis rebus, subingreditur ad nos Eques quidam auratus, Mordenus nomine, ut inquisitioni pariter cum episcopo interesset.

Eques auratus Mordenus.

Tum episcopus ad me: Quid ais, inquit, Smythe, de septem ecclesiæ sacramentis: credis ne à Deo autore instituta ac ordinata esse: uidelicet, sacramentum altaris, &c.

Smyth. Credo, in ecclesia Christiana duo tantum esse sacramenta, cœnæ uidelicet Dominicæ, & regenerationis. Nam quod ad sacramentum altaris, cæteraq; sacramenta uestra attinet inducticia, ut uestris usibus subseruiunt nescio, certè ea ecclesia Christi non agnoscit: nec quicquam mihi cum his commercij esse uelim, quur uel tu de his me intetrogare, uel ego respondere interogatus debeam.

Episc. Quamobrem institutus Baptismi nostri ritus mutatur: aut quid habet tandem, in quo à uerbi Dei præscriptione exorbitamus?

Smythus. In consecratione aquæ, & exorcismo, in chrismate & unctione infantum, in sputo uestro illis in os ingerendo, atque hoc genus alijs nimis quam ridiculis ceremonijs, quarum nulla diuini uerbi constat approbatione.

Episc. Age quid sentis porro de sacramento sacri Ordinis?

Smyth. Imò nefarii ordinis, atq; inordinati. Nam quum cæteri omnes probati ordines, à Deo sunt autore in ecclesiam profecti: uestre istæ unctiones, rasuræ, circumtonsi crines, lati uertices, *μεγαλόσχημοι καὶ μικρόσχημοι*, institutionis diuinæ pilum non habent, itaque fidem apud me nullam merentur. Adeoq; tibi Do. episcope ut uerum fatear, si uel uncia esset diuinæ unctionis & intelligentiæ, nunquam te ad istum modum tam prodigiosè deformares.

Episc. Ain' uerò? Atqui mea fide iam ilico radetur hic uertex, uel ob hoc ipsum, ut te ueram scilicet: unde aduocato protinus tonsore, in cubiculum concedens proximum sub oculos atque aspectum meum sese tondendum radendūq; præbuit. at prius quam iret, propositis mihi articulis de pæne benedicto, & aqua consecrata & de extrema unctione, iubet de his respondere, quid sentiam. Respondeo, nœnias & crepitacula puerilia, stultulis ad ludendum quam uiris ad religionem aptiora. Itaque in eodem numero & ista pariter me cum reliquis habere superioribus. Inter hæc discedit D. Mordenus, episcopus ad tonstrinam se recipit, relictis mecum aliquot suræ disciplinæ affectatoribus, Doctores ipse nominauit, qui me agminatim undiq; ad horam medium impetebant. Quos tum rogare cœpi: Atqui, inquam, uos omnes ubi nam tum fuistis, uiuente Edouardo rege: quur tum uoces istas, quas nunc tam effrenatè iactatis, nemo uestrum edidit? Fuimus, inquit, in Anglia. Verum, inquam: sed tum hominis uultum præferentes, nunc uerò leoninam iterum

uu faciem

faciem resumplistis (ut est apud D. Ioannem) malitia madentes undiq̃, simul cum pari coniuncta simulatione. uertitis enim uos in omnia miracula rerum, laruam ad omnia tempora accommodam, omniq̃ seruientem scenæ induentes. Quod si alter rediret nūc Edouardus, ac principatum teneret, primi essetis, qui uerso pollice Papam pro Antichristo, eiusq̃ omnes angelos diris deuoueretis. His illi dictis accensi, probrijs & conuicijs onustū me miserunt foras. iterumq̃ post paulō reductus, eōdem redire iubeor, ubi ex doctoribus unus, an confessionem approbem, interrogat. Moneo, ut articulos meos legat, hincq̃ de confessione quid sentiam comperiet.

Doct. Articuli testantur, te improbare confessionem.

Smyth. Idcirco improbo, quia uerbum Dei eam neq̃ probat, nec præcipit. Doct. Scis scriptum esse, peccata tua non abscondes, nec iniquitates tuas clam facias. Smyth. Neq̃ uerò facio, quoties Deo cōfiteor. Doct. Deum nihil cæleri potest, nec illi quicquam occultum: proinde hic locus de Deo intelligendus non est, sed de ijs qui humana delicta nesciunt. Smyth. Præclare dicis. eodem igitur argumento perinde astringitur sacerdos, ut mihi suas notas confiteatur, atque ego illi confitear meas. Siquidem illius arcana ex equo mihi ignota sunt, ac mea illi. Verū si sacerdoti confitearis, & non Deo, unde præmium expectandū erit? Nam Iudas sacerdotib. cōfessus est, moxq̃ se ipsum pendit. Et quotquot Deo sua crimina non confitentur, dicuntur ea cælere. Doct. Quid de his dicis, qui ad baptismum Ioannis accesserunt? Smythus: Confitebantur crimina Deo omnipotenti, non Ioanni. Aut si Ioanni (quod nusquam docere potestis) id tamen non illi, sed coram illo, ac uniuerso cœtu, Deo solum omnipotenti fiebat.

Doct. Quid consentaneum, quum Ioannes solus dicatur in eremo uersatus? Smyth. Et tamen eadem testis est scriptura, Ioanni complures fuisse discipulos, uenisseq̃ frequentes ad baptismum illius Phariseos & Saduceos. est audienda scriptura. Quid quod nec ipsi porro in eo congruitis, utrum commissa sua Ioanni confitebantur, ut ipsi prædicatis: an potius uniuersa multitudini. sicut Paulus Timotheo, cæterisq̃ omnibus epistolam ipsius legentibus de se confitebatur, testificans se indignum esse qui uocaretur Apostolus, eo quod fuisset persecutor. Cæterum quod ad auricularem confessionem attinet, nullo scripturæ argumento ea docere ualeatis. Dicit enim propheta: Confitebor omnem iniusticiam meam Domino. Idemq̃ cæteri omnes prophetae p̃p̃q̃ fecerunt: Daniel, Iudith, Tobias, Ieremias, Manasses, &c. Atq̃ adeo præcipit ipse Dominus: Inuoca me, inquit, in die tribulationis, & ego exaudiam te. Pulsate, petite, quærite: aliaq̃ hoc genus complura. Adduxi nunc & scripturis quædam. Tuum nunc est, aliquid uicissim proferre, quo uestram causam ex infirma saltem reddatis probabilem. Tum illi in rabiem acti, omnes contra me fremere, & conuicijs lacerare. Quidā me canem dicere, alij damnatum pronunciare, &c.

Smyth. Imò uos potius canes dixerim, quibus quum sancta æquaq̃ porrigimus, morsum nos impetitis: perniciem molientes, quibus debetis beneficium. Itaq̃ licet mihi cum Paulo dicere: Depugnaui cum bestijs, sub hominum similitudine. Totum enim hoc bīduum irrequieta mihi conflictatio fuit cum episcopo & præpinguibus tauris Basan, partim in cubiculo hoc, partim in aula inferius. Inter hæc uerba episcopus è tonstrina, totus à uertice ad mentum derafus prodit, me rogans, quid demum mihi in nouo hoc habitu uideatur? Smythus: Aequè uidelicet homo sapiens, ac prius. Episc. Quo pacto hæc res habet (D. Doctores) labor uester nunquid in hoc homine profecit tandem? Doctores: Nihil omnino boni facimus. Smyth. Ergo uerè hic quadrat, quod dicitur, mala arbor non facit fructus bonos. Episc. Haud ita,

ita: sed bonos istos propterea hic reliqui, ut te Christo reducant. Smyth. Quales uiri boni, tales Christi: atq; ut uerè merentur Christi titulum, tam uerè Christum docent. Episc. Bene: tū quidem aures neq; illis præbes, neq; mihi. Smyth. Imò inuitus tibi aures cogor præbere. cæterum ut tibi assentiar, inuitum nemo coget.

Episc. Age age, ignes te habebunt in circo Smythidio, nisi resipiscas.

Smyth. Et gehennæ habebit ignis, nisi resanescas. Verum deinceps, D. Præsul, ne dicas tibi non prædictum: dabis ueniam, si minus uidear obtemperans. Quoniam ipse cum Doctoribus tuis ad me uenire dedignaris, nec ego ad te posthac uenire statui, concedente Domino. Faciem enim hanc contra te induravi, ceu frontem æneam & adamantinam. moxq; illis multa rabie in me debacchantibus, reducor in custodiam.

Atq; hæc hæc haftenus, amicorum impulsu, examinationis meæ præcipua capita & responsiones, in tuam gratiam lector, uisum est uelut in commentarijs relinquere: quo intelligas, quemadmodum Dominus, iuxta fidem promissionis suæ, os & prudentiam suis subministrat ad respondendum. Causam nunc uides quur me pro hæretico condemnant, neque liberam mihi defensionem permittentes, nec ipsi idoneis è scriptura argumentis innixi, sed ut tantum & gladij potestate rem gerentes. Quo nomine omnes rogatos habeo, ut mecum pariter omnem Deo laudem transcribant: à quo solo proficiscitur, quicquid usquam à nobis recte fit, succeditq; feliciter: Amen.

Duodecimo deinde Iulij die confidentibus cum episcopo aliquot urbis Londinensis primoribus, de me, causaq; mea hunc in modum decerni cepit.

Episc. Equidem per fidem D. Præfecte, tanta lenitate in eo usus sum, quantā in quoquam possit homine desiderari: cæterum omnis in illo, eiusq; consodalibus, opera luditur.

Smyth. Hic inter ipsa iurantis episcopi uerba ingressus, mox ipsum præcepti euangelici admono: Non iurare oportet omnino.

Episc. Ha ha, Domine uerò corrector aduenisti: Ecce Domine præfecte, hic Magister orator est, designans fratrem ac concaptiuum meum Tankersfilum: atq; hic est Dominus corrector, me digito petens: ac continuo articulos meos explicat, singulos ordine persequens, quoad tumentum ad illam de Northfolensi generoso historiam: rogatq; à D. Præfecto, an ea de re quicquā aliquando audiisset. Quod quum negasset ille, tum ego:

Smyth. Peto, inquam, D. Præfecte, æqua pace tua mihi referre apud te liceat, quemadmodum rem audiui gestam, atq; huic commemorauit. Ita facile intelliget prudentia tua, res ut ipsa habuerit. Nam eius hæc narratio nihil habet ueri.

Episc. Dic Domine Mordene, an non eadem hæc dixit, quæ hic scripto sunt comprehensa: an non unā adfuissemus narranti ista? Morden. Verum, mi Domine: audiui enim quum narraret. Smyth. Cedò qui audire poterat, qui colloquijs illis non interfuerat? Prohi pudor, an in talem uirum cadet mendacium?

Verum igitur uidere est prophetæ illud, Principis ex sententia decernit iudex, ut alter alteri gratificetur. Moxq; in testimonij dictionem profertur carcerarius, qui clarè negabat, tum Mordenum, tum cæteros ibidem citatos Doctores interfuisse. Ad quam uocem Mordenus totus rubore suffusus, huc confugit deniq; ut diceret, adfuisse se tum, quum è scripto recitaretur, meq; confitentem audiuisse, quod neq; ipsum mendacium caruit. Pergit tum episcopus in sequentibus articulis, sciscitans à me, num ita à me dicerentur, quemadmodum legisset ille.

Smyth. Ego uerò negabam, simulq; ad præfectum conuersus: Domine, inquam, Maior, cui in manus delegata est

Mordeni turpe mendacium.

gladij iustitiæq; potestas, Dei optimi maximi, supremi omnium iudicis nomine tuam appello æquitatem, sublimitatemq; deprecor, ut liceat modò hic apud te causam meam dicere, obiectisq; respondere articulis: tum ut aduersarij idoneas mihi probationes hæreseos, cuius me insimulant, in medium afferant. Qui si quid unquam dixi, dicturus ue sum, in quo meritò affinis videbor hæreticæ noxæ suspicioni, nò solum in diuersam à mea opinione religionem lubens abducatur, sed etiam paratissimus sum futurus ad quancunq; recantationis ignominiam, ubicunq; locorum recitare iusseritis: huiusq; rei coetum hunc auditorum quotquot hic adsunt, testes esse uolo. Quæ ubi dixissem, concaptiuus frater & sodalis Taukerfildus, occipit historiam de libro episcopi Londinensis continuò inijcere.

D. Præfectus: Atqui hoc, Smythe, negare non potes, quin dixeris.

Smythus: Imò uerò nego, eo quòd multa uerbis meis tum addiderit, tum ademerit. Episc. Loquutus es tamen contra sacramentum altaris. Smyth. Negauì quidem sacramentum esse, idemq; iterum affirmo. Quod si uel tu D. episcope, aut tuorum quisquam doctorum, euidenti è uerbo Dei autoritate, ullum mihi sacramentum huius siue nominis, siue usus, demonstrare poteris, conuincar erroris. Tum Taukerfildus, probationem eius quam illi hæresim appellat exigebat. Cui episcopus: Per fidem, Domine prolocutor, concionaberis tu quidem ad palum.

Smyth. Fortiter abs te iuratum D. præsul, rectè quidem memor es disciplinæ tuæ. Episc. Euge Domine corrector: at neq; diuus sum, nec angelus.

Smyth. Certè nec bonus episcopus. Atqui an non te pudet, dum sedes hic contra innocentes iudex & condemnator, sic blasphemum uideri? Episc. Scilicet Domine corrector, ipse omni labe uacas. Smythus: D. præfecte, Dei omnipotentis nomine te appello, & flagito, ut æquum te iudicem exequiamur. Sumus hic hodie apud te infantes aliquot hæreseos immeritò accusati, qui omnes abs te petimus, ut æqua lance, citra omnem προσωπολην, rem ita ut est expendens, quod rectum iustumq; sit æquo pede sequaris. Saltem id apud te impetremus, quod Apostoli quondam apud Festum & Agrippam, iudices alioqui ethnicos. Te autè qui Christianus sis, minimè dubitamus, id commissurum, quo illis inferior in hac iustitiæ parte uidearis. Quod si non feceris, tum isti, tum ethnici omnes de tuo facto iudicabunt. Nam ciuitas, teste Seruatore, in edito sita, ac super montem ædificata, abscondi non potest. Itaq; si ueritatem habeas, fructus tui in lucem ueniant. Nam quicunq; rectè agunt, in lucem contendunt. Contrà qui mali sunt, oderunt lucem. Ad hæc præfectus demisso capite, nihil omnino respondit. Episcopus uerò dicebat, me ad palum concionaturum: simulq; ipse cum tribunis hinc me auferri præcepit. Hunc in modum quater iam egi causam apud eos, unà cum reliquis concaptiuis meis, æquum ab eis iudicium efflagitans: sed frustra, uidelicet ipsis ad omnem æquitatem obsurdescens. Tum de singulis nostrum, seorsim lata est sententia. Sed priusquam ad meam uentum est, fabulā quandam mihi in Taukerfildi fratris ludibriū narrare occipit, de generoso nescio quo, eiusq; gallo. Quod ubi audissem, Huiusmodi, inquam, fabulamentis & delirijs uulgi aures circumsonas atq; exples, sanguinis uidelicet negocium in iocum uertes. Qui si in te pilum haberes boni pastoris, missis eiusmodi nanijs, uerbo Deilinquam tuam pectusq; imbueres.

Episcop. Bene obtulì pridem nefario illi commilitoni tuo Taukerfildo, Cancellarij mei operā, ad instituendum, si audire uellet: quem tamen ille proteruè respuit. quid tu ais: si eum tibi institutorem parauero, es ne recusaturus?

Smyth. Si Cancellarius tuus mihi in re aliqua prodesse uelit, aut possit, sumat in manus articulos, atq; ex eis obijciat mihi quod poterit. Qui si eorum ullum erroris

erroris convincere, aut eorum quicquam quæ uos agitis errore liberare poterit, auditurus sum perlubens. Sin minus poterit, laus sit Deo, opera illius & concionibus non egeo. Huc accessi uitæ capitisq; periculum depulsurus, non auditurus conciones. Tum ille rectâ incipit sententiam condemnationis meæ recitare: In Dei nomine, Amē, &c. Ad quam uocem sic intercepi: Haud recto tu quidem isto nomine rem auspicaris, ubi te scriptura id docuit, necis atque exitij sententiam inferre cuiquam, ob rem conscientie. Ad quæ nihil respondit ille, sed pergens in sententia, ubi ad calcem omnia recitasset, continuo me hinc auferri iussit. Conuersus itaq; ad præfectum: Domine, inquam, præfecte, an id uobis nō est satis, uiam Domini rectam deseruisse, nisi etiam Christi sum immerito condemnentis? Episcop. Bene uerò (ô bone censor) inficiari nunc non poteris, quin tibi obtulerim, quod æquum iustumq; sit, ut haberes qui te rectius institueret. Age ergo, Bonerum nunc sanguinarium, & cruoris audum appella. Smythus: Et ego uicissim tibi dico (ô episcope) etsi neque per me, neq; per huius quenquam congregationis innotescant facta tua, lapides tamen isti clamabunt citius, quàm non in lucem prodeant. Episcop. Auferte hinc eum, tollite, abripite ocyus. Smythus: Vos ergo testes hic appello, uiri amici, atq; auditores, quàm iniquè hodie hic nobiscum agitur, qui condemnati hæreseos nomine, ad eadem ac incendium, nullam tamē condemnationis nostræ causam ē scripturis productam, neq; hæreseos quam nobis obijciunt probationē, licet efflagitantes sedulo, hætenus audire potuimus. Nunc uerò te (D. præfecte) nominatim appello: cui quoniam potestatem sui gladij ad propulsandas pauperum suorum iniurias commisit Dominus, tuq; eadē ad iniustam eorum eadem abuti maluisti: causam omnem remitto Deo iudici & uindici, ante cuius tribunal uterque nostrum olim sistemus pariter, absq; omni auctoritate nudī. Quo tempore uerū ac incorruptum de causa mea iudicium statueretur, non sine magna tum turpitudine, tum etiam damno tuo: nisi cum matura poenitudine resipiscas. quam Dominus tibi concedat, obnixè rogo, pro suæ uoluntatis arbitrio. moxq; ipse cum reliquo concaptiuorum comitatur in carcerem Neopylum inde rectâ abducimur.

Smythus hic exustus est in oppido Sānes 26, Augusti die, Anno 1555. Post deinde quatrīduū 30 Augusti, exustus est Stephanus Haruodus Stratfordi, Thomas Fussus Varæ, postridie Ioannes Neumanus, de quo supra relatū est, Vivaldenæ: Gulielmus Alifius Barnetæ, uitam pro Euangelio exposuerunt.

DE ROBERTO SAMUELE, ET DVABVS MATRIBUS,
troni, Anna Pottena, & Michaelis uxore, in Suffolcia pro
Euangelio exustis.

Quum alij complures ex Suffolcensi diocesi utriusq; sexus Martyres his temporibus prodierunt, eximia uirtute & constantia celebres: tum in primis admiratione digna mihi uidetur Roberti Samuelis constans firmaq; in tormentis fortitudo. Erat is in comitatu Suffolcensi, ecclesiæ quæ est Bartholmi, administer: summa fide, nec minori cum fructu, commissum sibi gregem in Domino instituens, quoad uis temporū munus administrare suum permittebat. Tandē ubi per reginā ministeriō submotus, atq; ecclesiā pulsus, cū ceteris pijs pastoribus, uolentiā temporis uitare nō potuit, curā tamē gregis non remisit: quin si publicè nō licuit, priuatim tamē in pijs cōfirmandis suo nō defuit officio. Fit per idē tēpus Regine decretū, et per cōmissarios promulgatū, ut sacerdotes quicūq; sub Edouardo matrimoniū cōtraxissent, soluta iterum cōiugij copula, ac segregatis abs se uxorib; ad celibatū redire cogerent. Ei de creto, quoniā uidebat, id qd erat, palā esse impiū, nō paruī ille: pceptaq; Dei ob humanas traditiones nequaquā sibi uiolāda existimans, uxore retinuit ipsius

Anno 1555.
Septemb. 2.
Rober. Samuel
Bartholmi minist.
ster.

Decretū Mariæ
de dissoluendis
sacerdotū con-
nubijs.

uū iij chij

ad carceres atq; incendium, quæ mihi hæc eadem denarrabat. Caterùm diuina eam tuente manu, incolumis eorum euasit tyrannidem: quum tamen urbe sua nondum etiam post diu excederet.

Caterùm ut ea emerfit incolumis: ita erant aliæ duæ in eadem ciuitate honestæ matronæ, in quas eiusdem tempestatis furor incidebat. altera ceruiliarij, altera calcearij uxor: utraq; nunc sponsa Christi. His familiaris erat etiam puella hæc, quam dico, quæ quum alteri istarum consiliũ dedisset, ut quoniam ita in animum induxisset reginæ furoribus nõ obtemperare, opportunè sibi, dumliceret, consuleret. Cui illa: Scio, inquit, non inconcessam esse nobis fugam, quam uobis rationem sequi licebit. Meæ res aliter habent. Marito hic affixa sum. Deinde domi paruulos habeo liberos. Et maritus adhuc carnalis, quo pacto feret discessum meũ, nescio. Quocirca stat sententia, Christi & ueritatis amore extrema quæq; experiri. Itaq; postridie eius diei quo incensus est Samuel, duæ hæc, Anna Portena, & uxor Michaelis, simul prehensæ, atq; in carcerem coniectæ sunt. Quæ quoniam sexu & natura paulo erant teneriores, principio carceris duritiã grauem sibi ac molestant habuere. Porro ea quæ ceruiliarij uxor fuit, internis etiam multis agonibus explorata est. Sed Christus tamen suæ athleticæ spectator, præsentī quũ ope opus esset, eam non destituit. Demum anno post Samuelem, nempe 1556, Febr. 19, flamas sustinuerunt ob fidei Christi testimonium. quæ duæ illæ scalæ fuisse uidentur, quas cum tertia coniunctas atq; in cœlum porrectas uidisse Samuelem diximus.

Quum Samuel hic 2 Septembris exustus esset, postridie eodẽ affectus est supplicio Gulielmus Alenius Vuallinghamiæ, Thomas Cobbus Chetfordiæ, Thomas Coeus Yexfordiæ, Septemb. 3. Porro eiusdem Septemb. 6. Quinq; simul Cantuariæ concremati, Georg. Bradbrigijs, Iacobus Tuticius, Georgius Camerus, Robertus Stretterus, Antonius Buruuardus. Iacobus Leifus in carcere nouæ portæ immortalis est Londini, Septemb. 11. quo die Lichfeldië cõbusti sunt Thomas Hayuardus, & Thomas Goruarius Richardus, Smythus Gulielmus Andreas, & Georgius Bingus, in turri Lollardorum mortui in interquiliã abiectioni sunt.

ROBERTVS GLOVERVS DE SVA

cum aduersarijs consil. statione ad uxorem.

Conscientiæ pax, quæ superat omnem intellectum, cum omni letitia, cõsolatione, fortitudine, & parrhesia in spiritu sancto, æternis augeat incrementis in pectore tuo, per uiuidam, stabilem ac cõstantem fidem, in unico & charissimo seruatore nostro Domino Iesu Christo: Amen.

De literis tuis in carcerem ad me missis, amplissimas tibi (ut par est) gratias habeo, coniunx dulcissima: quas non sine lachrymis legi semel atque iterum, sine lachrymis inquam, non ex dolore aliquo, sed præ incredibili animi gaudio ac lætitiã effuse profluentibus, simulatq; in eis immensum diuinę misericordiæ opus primũ in indissimulata tua poenitentia, secundo in humili uoluntati diuinæ suæq; omnia permittentis, cõtemplatus sum. Quæ omnia in literis tuis ceu in certissima tabella ubi perspexissem, maximeq; quum eadem ex simplici ac intimo pectoris tui affectu proficisci uiderem, nõ potui præ nimia lætitiã lachrymabundus nõ effuse pro te gratias agere Domino, qui pro singulari sua bonitate eã erga te, imò me potius, clementiã exercuit. Hæc tua scripta, et frequēs amicorũ prædicatio de tuo in Dei cognitione profectu & cõstantia, nõ parũ profectò mihi carceratias has molestias quotidie subleuāt, dimi-

Due matronæ
captae & uxor
hæc.

Martyres.

Thomas Cobby

vide 528 d.

Johannes eslerio
cy fuit

diminuanturque, adeo tibi luculento sunt testimonio futura, die illo magno, aduersus permultas huius æui nostri delicatulas uxores, & luxu perditas, mundi fere infanis cupiditatibus quam Deo addictiores, salutis, ut videntur, neque suæ curam agentes, nec aliorum. Quandiu superstes hæc stabit uita, nullam sum intermissionem facturum pro te deprecandi: ut quod semel in te felicitate inchoauit diuina bonitas, indies felicius prouehat, perficiaturque, in nominis sui gloriam: sicque te spiritus sui arcano robore armet, regaturque in omnibus, ut ambo pariter, spiritus unius non minus quam matrimonij uinculo, laudem illius in futuro seculo celebremus, in perennem utriusque nostrum felicitatem & consolationem, Amen.

Quousque suppetet tibi uita huius (permittente Domino) usura, ante omnia iugibus fac precibus assuescas, puras (ut monet Paulus) ac defecatas manus omnino attollens apud Deum, absque ira & disceptatione, aut hesitatione: nullius memor iniuriæ, sed remittens (ut idem inquit) si quid habeas contra quenquam, quemadmodum Christus remisit nobis. Quotque accliuor fias ad alienis erratis ignoscendum, contulerit non parum, ut ipsa subinde magnitudinem & atrocitatem delictorum in memoriam reuoces, quibus condonauit nobis Christus, & condonat quotidie. Ita fiet (quemadmodum monemur à D. Petro) ut mutuam inter nos fouentes charitatem, mutua tolerantia alterius facilius peccata tegamus atque condonemus, quantumlibet alioqui grauius. Quoniamque uerbo Dei non solum quo modo precandum sit, sed quid etiam per omnem uitam sequendum nobis, quidque uitandum sit, quid Deo placeat, aut secus, docemur: quumque adeo uerbum ipsum (testante Domino) quod ipse loquutus sit, nos extremo die omnes diiudicabit, omnis igitur tua huc potissimum intendatur oratio, ut Dominus, pro infinita sua pietate, quotidie magis ac magis menti tuæ inspiraret ueram & genuinam uerbi sui cognitionem: simulque sic uitam attemperet, ut fructus cognitioni respondeant. Porro quum uerbum hoc, uerbum afflictionis dicatur per spiritum sanctum, hoc est, cui sæpius adherent huius mundi incommoda, odia, pericula, persecutio, bonorum ac uitæ iactura, quemadmodum quotidiana admoneris experientia: tanto enixius diuinum tibi præsidium implorandum est, iamque ante subducenda est tibi ratio (monente Domino) an par fueris ferendo oneri, iactis ita fortiter fundamentis per preces sacras, ut ope spiritus sancti, incuncta aduersus omnem tempestatis iniuriam illabefactaque consistas. Iterum atque iterum in mentem tibi ueniat, quod accidit uxori Lot, ad ea quæ à tergo reliquit respicienti. Vel eius te exemplum prudentiorem reddat, ne quid te commoueat earum rerum, quæ Deo displicent. Quoniam nihil ei displicere potest grauius idololatria, id est, falso Dei cultu, extra omnem mandati ipsius præscriptionem instituto: caue igitur, ne quando blasphema illa Mistræ idololatria te contamines quæ sic ex aduerso cum uerbo Dei, Christi, exemplis ac institutis omnibus pugnat manifestè. Nam quotusquisque est, qui uel mediocri diuinæ lectionis gustu imbutus, non intelligat, nihil hodie per Angliæ ecclesiam fieri, uel sacrae uerbi doctrinæ consentaneum uel ecclesiæ Christi ædificandæ accommodum, præsertim quum peregrina ignotaque lingua gerantur omnia, contra expressam spiritus Dei præceptionem. Iactant illi, atque obijciunt, sese ecclesiam esse, fidem hoc titulo sibi arrogantes. Ergo rursus illis respondi: Ecclesiam Christi quæ uera sit, nullum caput sibi agnoscere, nisi Iesum Christum unigenitum Dei filium: quem uos repudiantes, eius loco in caput uestrum accersistis hominem peccati, filium perditionis, aduersarium Christi, Satanæ uicarium, Papam uidelicet Romanum. Christi ecclesia solam eius uocem audit, eam docet, eademque regitur, dicente Domi-
no: Oues

no, Oves meæ uocem meam audiunt: Si uos in me manseritis, & sermo meus in uobis, tunc estis discipuli mei, &c. Contra illorum ecclesia, spreta Christi simplici doctrina, suas per uim traditiones ingerit. Christi ecclesia nihil addit, demitq̃, nec præiudicat testamento Dei sacro. At istos nihil pudet quæcunq̃ salubriter à Christo sunt posita, abolere, atque in proprijs inuentis suis (ut modo scripturæ loquar) scortari, lætariq̃ in operibus manuum suarum. Act. 7. Christi ecclesia semper hæcenus, ubicunq̃ fuit, aut futura est, crucem habuit comitem, uarijs huius mundi molestijs, ac omnigenis ærumnis succumbens, eo quod de mundo non sit. Sed isti persequuntur, occidunt, ad ignes & tormenta rapiunt citra delectum, quoscunq̃ Christi sinceriori doctrinæ acquiescentes. Parcunt deniq̃ nullis, quantalibet alioqui uirtute, dotibus, aut doctrinæ excellentia commendatis. Christus, eiusq̃ ecclesia, doctrinam suam ultro præbent offeruntq̃ ad fontes mysticæ scripturæ excutiendam, libera facultate omnibus relicta mortalibus conferendi ac dijudicandi: Scrutamini, inquit, scripturas. Ioan. 5. 1. Corinth. 1. Longè diuersa ac præpostera huius ecclesiæ ratio est, in qua uerbi prorsus omnis copia populo interdicta: quin nec cuiquam conceditur homini docto siue indocto, facta istorum ad gnomones & regulas diuinarum literarum semel explorare. Vera Dei ecclesia semper pro summo habuit negotio, carnis, mundi, ac Satanae maleficijs, effrenatis cupiditatibus ac tentamentis, modis omnibus ire obuiam, ac reluctari. Quum istorum multo maximam partem conspicias in omni uoluptatum uolubro sese immergere, secretasq̃ designare turpitudines, ut Paulus commemorat, quas ipsa horret oratio exprimere. His, similibusq̃ argumentis facile de se iudicium præbent, manifestè declarantes se de Christi ecclesia non esse, sed ad synagogam Satanae pertinere. Opere precium fuerit, facta rationesq̃ ipsorum subinde cum eorum conferre exemplis, quos uerbum Dei apertè in ueris Christi atque ecclesiæ membris approbat. Ita fiet, ut plus hinc tibi tum iudicij, tum roboris accrescat, quò firmius, cordatiusq̃ eorum contra eas improbitati.

*Veræ & falsæ
ecclesiæ discerimen.*

*Ratio discernendi
inter uerā et
falsam ecclesiā*

Vnde aptissimè mihi uidebantur (quemadmodum tum ijs dicebam) cum Nemrodo conferendi, quem scriptura sub robusti uenatoris imagine, ceu præualidi pugilis adumbrat. Quippe quum uerbo non efficiant quod uolunt, gladio transigunt, seq̃ pro ecclesia inuitis omnibus haberi uolunt. Itaq̃ incolumi conscientia tum ipsos uocabam, quemadmodum Christus olim maiores ipsorum, filios diaboli. Sicut enim pater eorū diabolus mendax est, & homicida: ita ipsorum regnum & ecclesia (quam appellant ipsi) ex mendacijs & cæde conflata cōstituitur. Quapropter nihil sit tibi (chara uxor) cum eorum doctrina & traditionibus commercij, ne particeps unā fias ipsorum, quibus æterna debetur damnatio, nisi maturè per pœnitentiam resipiscen-
tibus. Caue tibi à clancularijs illorum susurris, qui temporibus paululum te obsequi, ac scenæ seruire submonent, ipsorum ritu. Deus in rebus eiusmodi nec irridetur, nec fallitur. Horrendum est, testante Paulo, in Dei manus incidere. Veniat illud tibi in mentem prophætæ Eliæ dictum: Quis claudicatis in utranq̃ partem: Est ne Dominus, &c. Rursus & Christi illud: Qui manum mittens ad aratrum, retrospicit, non est me dignus. Quumq̃ summus ille agnotheres ac Imperator Christus, te tanquam spectatum militem inter primos ordines ac primipilos statuerit: uidendum nunc tibi, ne statione deserta, relictisq̃ signis, sub quibus hæcenus militasti, turpiter te rhipis aspide præbeas. D. Ioannes inter eiiciendos in stagnum sulphuris, etiā eos connumerat, qui in Domini negotio se meticulousè gerunt, & uecorditer. Exempla subinde oculis propone eorum, qui gladiatoria ac inuicta animi magnitudine pro

Christo steterunt, aduersus hostes dimicantes fortiter. Quales erant inter antiquos pugiles, Stephanus, Petrus, Paulus, Daniel, tres in camino Hebraei, & uir duarum filij, inter recentiores, Anna Askeua, Laurentius Sanderus, Bradfordus, cum alijs eiusdem commilitij compluribus, Christi q̄ fidelissimis martyribus.

Phil. 1. In nullo, inquit Paulus, terreamini ab aduersarijs, quæ illis est causa perditionis, uobis autem salutis. Idem monet & Christus: Nolite eos timere qui corpus occidunt, &c. Huius ne imitemur exemplum, qui in euangelio ueniam sibi deprecatus est, amicos prius salutandi, ac redeundi. Quod si faciendum sit, per paucos reperiemus huiusmodi, qui non regredi nos quam progredi maluerint, in hoc ipso quolibet sancto & diuino pietatis curriculo. Nusquam legimus Iacobum, Iohannem, Andream & Simonem semel ad opus Domini euocatos, moræ uel tantillum, ad parentes amicosq̄ prius conueniendos ac consultandos, pepigisse: quin protinus expedita et alacri promptitudine, cum

Mat. 13. Et habentes pro relictis, sequuti sunt eum. Christus alicubi regnum Dei comparat thesauro in agro abscondito, seu preciosæ margaritæ: quam qui inuenit, abiit, & uendidit omnia, & emit eam. Sed multo maxima hodie hominum

Christiani pleriq̄ gallo Aesopico comparati.

pars gallo uidetur Aesopico similior, qui reperta gemma, unum maluit hordei granum, præ gemmis & margaritis omnibus. Vsq̄ adeo pauci intelligunt mortales, quam rarum eximiumq̄ sit *κειμήλιον*, uerbum Dei, ut ipsum huius seculi rebus posthabeant: quæ ut per se euanidæ, ita si cum illius precio committantur, grano etiam hordeaceo sint uaniores. Si humanis rationibus ac argumentis aures præbere libuisset, tot mihi occurrebant remoramenta: primum tui desiderium, & liberorum: tum eorum insuper ætas, quæ adhuc tenella, & ad omnem mali occasionem sequax, tanto impensius patris curam præsentem postulabat: ut hic opes præteream, & possessionum facultates, supra uulgus ferè hominum mediocres. Adde his, quod nec sacris addictus sim, aut initiatus unquam, ab omnibus ecclesiasticis munjs expeditus & liber. Poterat & huc accedere, quod meritò in hoc carcere timeri potuit, ne uidelicet in tanta ualeitudinis imbecillitate, morte prius erepta hæc uita, quam ad causam uenirem, uideri idcirco poterat nulli futura utilis. Verum hæc omnia (gratias habeo Deo per Iesum Christum, unicum seruatorem nostrum) nihil me remorata sunt. Etsi initio (ut ingenuè confitear) quum primam in me uim intenterunt aduersarij, ex repentino discrimine nonnulla me incessit trepidatio: sed quam tamen diuina facile dispulit prouidentia, priusquam in carcerem uenirem. Pro prætor autem simulatq̄ me adisset, sciscitor primum ab eo quid haberet causæ, quur me accerferet? Scies, inquit ille, tum, quum ad procures ac dynastas urbis uentum sit, simulq̄ foras unâ secum educit, ratus sum continuo me in prætorium perductum iri, ubi actionem contra me, si quam haberet, euestigio exponeret. Cæterum ille, nulla reddita facti ratione, nec intentata causa, rectâ in custodiam posuit, planè præter ius omne, nec minus præter meritum meum. Sed ita fit, quo iniquius nobiscum agitur, iuxta latus mundi leges, hoc præsentius ferè in miserijs affulget nobis diuinæ consolationis aura. Quos enim possidet mundus hic sibi addictos, modis omnibus fouet & amplectitur. Contraq̄ qui de mundo non sunt, odio ac iniurijs hos mundus prosequitur. Moxq̄ ingressus primum in aulam, inde in cubiculum productus, ubi aliquandiu interquiessem, abortis mox præ gaudio lachrymis, quas profuse tum eieceram, cœpi sic animo meditabundus cogitare: Super omniū dominantium Domine, quisnam ego misellus sum homuncio, quem singularis tuæ fauor, dignum beneficio hoc tanto habeat, ut cum

ad rem de sua captiuitate et notione Roberti & hunc

beatis illis tuis ac felicissimis animis connumerer, quæ euangelij tui causa patiantur: itaque hinc meam ipsius indignitatem, ac peccatricis uitæ impuram miseriam: illinc tantam tamq[ue] singularem diuinæ bonitatis immensitatem animo uersans ac æstimans, quæ me eò uocauit felicitatis, nimio stupore ac gaudio tantum non obrutus, uelutiq[ue] ebrius uidebar mihi aliquantisper, sic mecum ratiocinans: O Domine, qui in infirmitate uirtutem, in stultitia sapientiam, misericordiam in peccatis exerces, quis te prohibebit, quin quos uelis, ubiq[ue] uelis, eligas? Ut autem uero & infucato studio semper hæcenus ueritatis tuæ cōfessionem complexus sum, ita nunquam me dignum hoc honore duxi, qui ob eam rem particeps essem afflictionis.

Post hæc, non multo post, confluunt ad me D. Gulielmus Brasburgus, Katrinus Phinees, Nicolaus Hopkynus, consilijs, argumentis, modisq[ue] omnibus persuasuri, ut data acceptaq[ue] fideiussione, memet extricarem e carcere. Quibus in hæc ferè respondi sententiam: Quoniam urbis eius primores me carceri (nulla audita culpa) mancipassent: id si facerem, nihil aliud quam noxæ memet hoc ipso obstringerem. Deinde quum ipsi nihil habeant, quo de me accusent, perinde illis in manu fuerit, me e custodia hac sine omni fideiussione liberum atque obstrictum dimittere. Quod si ego, qui nullius sum mihi conscius, certam aliquam fideiussionis aut promissionis pactionem inirem, quæso quid aliud hac in re quam mea prodita innocentia, illorum tenerem iniusticiam? Illi rursus multis contendunt rationibus, in speciem turis magis quam honestis, afferentes, quibus tandem subterfugijs fidem uerbis datam reliceret facile, si uellem frustrari, meq[ue] omni exoluere periculo. Respondi rursus, iam dudum mihi omnem subductam rationem esse, quantum ad hanc rem attinet. Sed illi importunius adhuc instare, in se recipientes, effectum iri, ut nexus ille quam facillimis conditionibus conficeretur, quo dissolui minimo posset negotio. Qui demum, ubi nullum faciunt orandi suadendiq[ue] finem, respondi iterum D. Hopkinsio, conscientia pacem & tranquillitatem ut rem teneram esse, ita insigniter & incomparabiliter preciosam. Hicq[ue] interposito parumper ad cogitandam spacio, tacitas ad Deum preces ex intimo pectore eiacular, opem illius ac expromptum consilium expetens, ut in eo articulo mihi suggerat arcana eius gratia, sibi quod expedire uideatur. Postquam uerò illi ab hortando iam amplius destiterunt, incredibilis ilico, ut uidebatur, in animum mihi succedit consolatio. Post hæc aduenat item alius D. Dudley, consimilem in modum mihi suadens, ac totidem ferè uerbis, quem consimili etiam cum responsione dimisi. Demum ad me redeunti, multaq[ue] cum deliberatione rem ultro citroq[ue] agitanti, huiusmodi in animum subiit cogitatio. Quum adeo semper hæcenus apud omnes quibus cum resuit, uehemens atq[ue] acris instigator fuerim, ad constantiam, ueriq[ue] defensionem, ubiq[ue] classicum canens omnibus, ne quis remitteret usquam aliquid doctrinæ Euangelicæ aduersarijs: nunc quam mihi turpe ac inhonestum foret, si deserta statione, abiectoq[ue] clypeo, e conflictu me subducerem? At quanta hinc pijs in Christo commilitonibus tristitia ac offensionis, aduersarijs contra deridendi ac insultandi materia existeret? An non enim de me dici, meritoq[ue] in os obijci posset: Ecce uerò egregius noster pancratiastes, qui uerbis dudum quosq[ue] animabat ad doctrinæ constantiam, atque ad rem gerendam fortiter, nunc ipse reducto pede metu ac periculis uictus, nullum de se exemplum præbet eius quam tantopere iactabat fortitudinis. Quocirca mei esse officij ratus sum, tum apud Deum, tum apud homines, maximè quum singularis Dei gratia huc metam clarè uocarit, ut spretis periculis ac minis mundi huius, ac

carnis simul illecebris omnibus, causæ non deessem tam honestæ. Vtq̃ tum extra pericula cōstitutus, ceteris autor omnibus fui, ac calcar addidi per equa & iniqua, perq̃ omnia discrimina rerum in cœpto pietatis cursu pergendi gnauius: ita idipsum me nunc non facere, quum res postulat, cuius tandem ignauia esset & impudentia? Hæc aliaq̃ mecum reputans, multa cum pace conscientia, sic animum induxi tandem, quoquo modo causæ, ac officio, quam affectibus priuatis seruire potius, paratus iam ac alacris ad omnia quæcumq̃ uis Romani Antichristi inferre posset sustinenda. Adauxit & hanc alacritatem nonnihil, quod episcopum iam aduentantem breui his in partibus affuturum intellexi: quæ res in quantum discrimen infirmorum conscientias conijceret, non ignorabam.

Maneo itaq̃ Couentriæ in custodia ad dies decem uel duodecim, dum nemo interim haberet quicquam, de quo me appellaret: non solum præterius regni publicum, sed & priuatam omnem æquitatem: quando nec syngrapham, nec edictum, nec literas ad se quisquam haberet, quorū comprehendi deberem. Qui autores erant, caloni seu licitori publico rem omnem transcriberebant: qui tamen ipse quum in quæstiones coram adhiberetur, constanter id denegauit, affirmans contra me mandatum se nullum habere, sed contra fratrem alterum, me seniore. Precor, ut ipsi clementiorem erga se Dominum experiantur in illo die, quam in me hæcenus commeruerunt.

Cæterum quoniam fratris alterius nunc incidit mentio, pauca de eo uiro prius mihi necessario delibanda sunt: uel quia hic historiae locus ac series postulat, uel etiam quod eius uiri uirtutes nullo modo mihi prætereundas existimaui. Erat igitur Roberti huius frater alter natu paulo grandior Ioannes eodem cognomento Glouerus, loco ac ordine inter generosos mediocriter honesto ac foelici natus, possessionum etiam non uulgarium relictus à patre hæres: sed pietate tamen uerisq̃ animi bonis, quam externis possessionibus, multo opulentior. Qui iam à multis annis foelicem hanc euangelicæ gratiæ cognitionem arripuit: nec minus etiam uita moribusq̃ expressit diligenter, quam tum imbiberat foelicitè. Multis hodie euangelicis nostris dissimilis, qui professionem ferè euangelicam uerba putant, ut lucum ligna, iuxta Flacci illud. At iste longè diuersam in profitendo euangelio rationem sequutus, omnem curam ac cogitationem semper huc unice conuertebat, non quam foris uideretur, sed quam intus esset euangelicus: non quid quantumq̃ apud homines profiteri posset, sed quam digna professioni uita responderet apud Deum. Videbat id quod res erat, Christianismi summam non esse disputationes inuictas, non contentiones & clamores acres, non fortes definitiones, & uincendi pertinaciam: sed potius, in cōponendis affectibus, in quieto mentis silentio, in sanctis precibus, ac bonæ conscientia cura sitam intelligebat. Eoq̃ omnes huc destinabat labores, non quam multa iactaret de euangelio: sed ne quid esset in uita non euangelicum. Nec ideo sacrae lectioni assiduam dabat operam, quasi euangelium Christi, multorum ritu, pro locis tantum communibus haberet: sed ut ad ædificationem haberet bonæ mentis, & sinceræ conscientia.

In sacra lectione plurimus erat, ad quam eum impulit non nouitatis studium, non disputandi ac ostentandi libido, non quo doctior uideretur alijs: sed ut sese melior fieret. non ut instructior ad pugnas ociosæ contentionis, sed ad regnum Christi paratior atque expeditor redderetur. Deniq̃ sic legebat euangelium Christi, ut non pro locis haberet communibus: sed pro necessariis ædificationis materia, ac instrumento, unde quotidie sibi exugebat, quæ

D. Ioannes Glouerus, Roberti frater.

quæ ad fidem cōfirmandam, ad piā uitā, Christiꝫ ac salutis cognitionē faciēbant. Nec deerat assiduæ industriæ par quoꝫ proficiendi fœlicitas. Satis id declarant insignes in eo fructus & exempla morum, totaꝫ adeo uitæ ratio, nihil aliud spirans omnino nisi Christum, & quæ Christi sunt: usꝫ adeo igneus pietatis zelus totum possedit hominem, pariter cum summo mundi huius contemptu coniunctus, ut nusquam minus uiuere uideri posset, quam illic ubi esset. Perinde quasi in coelo iam positus, ac mundo uere mortuus: ita uitā prorsus cœlestem non meditari, sed agere uisus est, mirum quā ab omni rerum prophanarū tractatione abhorrens. Nec sermo etiam à uita quicꝫ discrepabat, nihil unquā crassum, nihil humile aut terrenū exhalans. Opum ac prædiorum maxima parte fratribus perrissa, reliquā ipse in seruos ac procuratores relegabat, quo liberius uacaret diuinæ mentis ocio, ceu sabbato quodādam perenni. Accessit ad hos uirtutum cumulos mediocris quoꝫ in literis peritiā. Quamquam erat Robertus hic illo paulò doctior in eo sanè literarum genere, quæ homines perpoliunt ad elegantiam. Sed rursus ille, in ijs quæ pietatis sunt & conscientiæ, longè exercitior. In utroꝫ par ferè indoles, idemꝫ animus, nec dispar adeo ingenium, per quā utrinꝫ fœlix. Quod autem ad cultum studiumꝫ attinet religionis, ad quam ex æquo natus uterꝫ uidebatur, ita uterꝫ cum altero paria fecit, ut nullus constet delectus, utrum alteri præferas. Nisi fortè Robertus hic, ut corpore fuit robustior, ita uehementior contra ueri aduersarios pugil uideri potuit. Sed alter tamen Ioannes periculi minus metuens. Atꝫ ut hic Martyr occubuerit: erat tamen ille Martyriꝫ cupientior. Nec scio an hac etiam fœlicitatis parte fratri suo cedit Ioannes noster, qui nihilominus & ipse Martyr, imò bis etiam ac sæpius Martyr dicendus est. Siquidem ille semel duntaxat peracti quidem & crudeli, sed breui tamen flamme tormento defunctus, Martyriꝫ sui agōna absoluit: at iste ter quaterꝫ beatissimus hieromartyr quanto grauiora pathemata, quanto acriores æstus, ignesꝫ non istos & momentaneos, sed gehennæ illos intolerabiles, non corpore, sed in animo tot continuos annos sustulerit & exantlarit, mihi nulla profectò oratio suppetit ad exprimendum. Adfui enim adolescentens semel atꝫ iterum cum homine, quum partim ex prædicatione ipsius audiui, partim ipse oculis perspexi, ipsum adeo per totum quinquenium animo confectum & emaceratum, ut nec cibi ulla ferè retentio, nec somni quies, nec uita uoluptas, uix etiam sensus denique superesset. In quo homine saepe mirabilem uim Christi atque potentiam mecum admiratus sum: qui nisi continuis consolationum uicibus ceu per interualla ouiculam recreasset suam, toties periclitantem, fieri haud potuisset, ut hominis uita cuiusquam tot susticeret doloribus. Nec interim causa ipsa tam magni fuit momenti, quæ tantum illi ciebat perturbationum. Sed ita fit, communi sanctorum more, ut qui omnium ferè sanctissimi optimiꝫ existunt uiri, uero atꝫ serio Dei timore imbuti, semper se sibi suspectos habeant: quo fit, ut rebus plerꝫ non maximis, sæpe leuissimis, nonnunquam etiam nullis, tanquam grauissima tamen peccata sint, concutiantur. Quum ē diuerso plurimos uideas, quos ne grauissima etiam flagitia uix semel attingant tantillum. Accidit autem, ut luce diuini spiritus uocatus primū ad euangelij cognitionē, ac postea relapsus fortè, ut fit, ad uitę prioris negocia, subito sibi ipsi tanquā diuinę deesset uocationi, displicere cœperit. Quę res demū opinionē illi incussit, tanquā in spiritū sanctū peccasset, usꝫ adeo ut si in ipsa iā gehenna uersaretur, magis de sua ferè salute desperare nequisset. In proclui hic est cuiꝫ bono uel de sese æstimare, qui terro-

res, quanti æstus, quæ conuulsiones sanctissimum pectus interim exagitabant. Quanquam perdifficile est, harum rerum cuiquam æstimare magnitudinem, nisi in sese aliquando consimilia experto. Iam si omnium martyrum cruciatus tormentaq; cum hac conferamus, age quos ille ignes, quod supplicij genus, non auido subiisset uoto, ut uel lenis quædam ad respirandum aura ei affulgeret? Sed Christo Domino, perpetuo suorum custodi, sit gratia, qui neminem supra uiriculas tentari sinit: sed ita malorum asperitatem temperat, ut non solum ferri queant, sed ut in maioris etiam boni prouentum ac materiam cedant. Quod in Ioanne hoc, ut alias unquam, enituit quam maxime: cui etsi annorum aliquot tam dura, ut diximus, felicior tamen eadem quam dici possit, tentatio hæc euenit. Tot uidelicet in eo tantasq; uirtutes atq; tantum tranquillitatis conciliauit, sic ad omnes mundi huius cupiditates atq; uitiosos affectus edomuit, ut nihil ferè uita illius purius aut sanctius, nihil moribus tranquillius, aut pectore sedatius, nihil denique erga Christum, ueræ pietatem ardentius esse potuerit. Nec sanè mirum, si hic tam uehemens & igneus in euangelio Christi zelus, in tam turbulenta temporum persecutio ne, haud diu latere potuit. neq; uerò latuit.

Quid multis? Delata demum ad episcopum Couentriensem Ioannis huius fama & nomine, protinus ille scriptis ad præfectum & tribunos literis, mandat, ut manus ei quam primum iniiciantur. Sed aliter rei euentum diuina dirigebat providentia, quæ pro tacito arbitrio suo res mortalium mira dispositione temperat, quamlibet in diuersum nitatur humane destinationis conatus. Etsi uerò Ioanni hoc supra quam dici potest moleste accidit, ceu pro argumentum quodam suæ reiectionis illud interpretanti, quum ad mortem, cuius ipse erat auidissimus, fratrem, quam se, qui petebatur, duci potius uideret: tamen ea res sine dubio singulari Dei tum cura, tum æquitate non caruit. uidebat etenim, ueteranum hunc suum sat magnis multisq; tot iam annos excoctum fractumq; tormentis: tot in unum misellum molestias cumulare noluit. qui tam acerbis animi ignibus esset exhaustus, qui tot ignita Satanz tela, tantosq; conflictus sustinuit, eum corporis etiam flammis dedere, nihil id fortè, neque sui esse moris diuina uidebat pietas. Videbat præterea & id forsan, Robertum hunc uel pro doctrina sua, uel pro uiribus adhuc fortis & integris, militiam hanc fortioribus posse lateribus sustinere. Etsi alteri animus non deerat Martyre inuicto dignus, huius tamen pectore atq; peritia in retorquendis aduersariorum argumentis uti maluit Dominus: & causæ fortassis, quin & saluti forsan ipsius expediebat. Verum utcumq; id habet, caput est pro Ioanne Robertus, idq; non sine singulari Dei in utrumq; fratrem favore, ut reor. Siquidem præfectus Couentriæ acceptis episcopi literis, clauiculario indicio rem protinus ad Ioannem per nuncium defert, quo maturius sibi cauere posset. Ille mox cum Gulielmo fratre egressus ex ædibus, adhuc in conspectu erat, quum tribunus, ac exploratorum manus irruerunt, Ioannem hunc, sicubi reperissent, mandatu episcopi comprehensuri. Qui quum nesci quam inueniri posse, in superius cubiculum ascendens ministrorum quidam, Robertum, alterum fratrem, qui tum longa ægritudine lecto decubuit, ad tribunalum producit. Tribunus, etsi Roberto & causæ fauens, cupide eum dimittere satagebat, negans eum esse cuius causa missi essent: tamen uerbis ministrum perterrefactus, qui in aduentum episcopi eum asseruandum contenderat, inuitus eum abducit, ac in custodia habuit, dum adueniret episcopus. Atque hæc de Ioanne præfatus: iam ad Roberti literas, unde paulisper euagata est, recurrat iterum oratio.

Secundo

Secundo post die quam Couentriā adpulisset episcopus, hora ferē à prandio quarta, D. Vuarrenius quidam in senatum ueniens, Ammonius, qui tum summus erat carcerarius, monet atque edicit, ut me ad episcopum duceret. Expostulo cum Vuarrenio, quod crudeliter adeò meum sitiret sanguinem. Ille negare factum, ac se purgare sedulo. Ego insto, factum affirmans nō posse ita negando euitare, quin reus ac conscius sanguinis mei teneatur apud Deū, haud minus quam si manibus me suis confecisset. Qui demum discedens ē senatur: Atqui, inquit, nihil illi periculi est, si deserta religione sua, fidei huic meae assentiri uelit. Dominus (si uoluntati ipsius uideatur) oculos illi mentis aperiat, ad agnoscendam ueritatis lucem: simulq; ut id intelligat tum ipse, tum qui ei consimiles sunt reliqui, tam immaniter, tam iniuste ac impotenter inter Christianorum desæuientes, ut nisi maturē serioq; ad sanio rem mentem resipiscant, futurum, ut cum diabolo eiusq; angelis in sulphureo gehennæ lacu inextinguibile luant supplicium tum demum supplici, sed irritò uoto seroq; deprecaturi unā cum gehennali illo epulone, uel minimum refrigerij lenimen sibi præberi ab his, quos summo cum contemptu tam crudeliter ac miserē in hac uita affli xerunt. Adductus itaq; ad episcopum, qui tum in aedibus Dentoni, usus prius præfatione, propriū ac parochialem se mihi episcopum esse dicebat: monens propterea me illi submitterem. respondi, eò me non aduenisse, mei ipsius insinulandi gratia. Rogatus itaq; quid haberet, quod de me criminari posset: sciscitatur primum, an essem doctus. Perparū respondio insignitum esse referebat. Tum episcopus mecum ex postulare, quur templa non accedam, sacrisq; interesse non uelim. Hic eris insinulando ac tergiversando, actionem episcopi sat commodē ac sine omni periculo depellere liceret, uel quia diu in dice celi illius non fuisset, uel etiam quia nullus esset ciuium omnium qui huiusce rei coarguere me potuisset: simpliciter tamen id quod res erat (ope adiutus diuina) respondi, neq; id me fecisse hactenus, nec facturum porro, quandiu missa in templis eorum coleretur, etiamsi quingentāram apiculum haberet, quo missam suam tueri posset. Episcopus, docendi se, non discendi gratia uenisse dicebat. At ego, cupidissimus inquam discendi, audiendiq; fuero, si quid ē sacris modò literis haberet, quod me docere posset. Quis, inquit ille, sacri huius uerbi iudex erit & arbiter? Christus, inquam, ipse doctrinam suam ad scripturæ perscrutationem populo examinandā permittere ne uiquam recusabat, quemadmodum neq; Paulus. Iam non æquū esse, ut ipse plus sibi arrogaret autoritatis, aut priuilegij uendicaret, quam illi sibi permiserunt. Quod si hoc ei satis nō esset, addo præterea statutum me iudicio ecclesiæ primordialis ac primitiue, quæ Apostolorum proxima esset temporibus: eamq; inter nos iudicem futuram, si uellet. Sed ne id quidem se recepturum aiebat. Se uerò mihi episcopum esse: propterea meum esse, fidem illi accomodare, atq; illius acquiescere iudicationi. Et quid si, inquam, nigra uertas in candida, & tenebras dixeris esse lucem, an ideo necesse erit tibi astipulari, quod sis mihi episcopus? Et quur demum populo id uertis crimini, qui Latamero, Hoppero, reliquisq; ipsorū episcopis fidē hanc, q̃ tu tibi postulas, accomodarūt? Quia, inquit, heretici fuerāt. Quid? an & in te nullus possit error cadere, æquē ac in illos? Expectabā equidē eruditās ab eo orationes, & argumēta episcopo digna: atq; is nuda modò autoritate me oppresserat. Dissentire me ab ecclesiā catholica insinulabat, percontatus à me, ubinā hæc erat ecclesiā mea catholica, ante Edouardi tēpora? Et ego uicissim ab eo sciscitor, ubinam

Vuarrenius.
Ammonius car
cerarius.

Roburg præsequitur
de suis rebus

Dentoni.

D. Rogerius.

ubina ecclesia ipsorum esset uiuente Elia: aut Christi temporibus quæ tandem eadem splendorem externum habuisset. Elias, inquit, solum contra decuriam illam decem tribuum, quæ à domo Davidis defecerat, conquestus est, quos ille hæreticos appellabat. Respondeo, nullum extitisse tum aliū in reliquis duabus tribubus prophetā, quem mihi proferre posset. Ad hoc quum obmutuisset ille, subingressus interea quidā Rogerius, unus ex urbis eius primoribus, hoc sibi sumebat, quasi ad scripturæ contextum respondere uellet. At episcopus, re interrupta, protinus hinc me deduci mandat in arcem, si quem haberent alium, præter popularem illum & communem carcerem, sese peragratum dū diocesi, in reditu facile inuenturū, quo lupos huiusmodi e medio profligaret. Quem tum monebat Rogerius, ne quid ea nocte moueret amplius, donec ipsi re inter se deliberata, de me quid facto opus esset, ulterius statuisent. Tum ad episcopum: Quocumque inquam me asportari iusseris, paratum me & obsequentem præbeo, utere arbitratu tuo ac imperio ut uoles. Itaque in publicum iterum carcerem reductus sum.

Postridie mihi mane renunciatum est à quodam carceris illius socio, ut me quamprimum accingam ad iter faciendum: futurum enim, ut eodem ipso die unā cum reliquis cōcaptiuis Lichfeldiam illinc equis transferamur, pro nutu libituque episcopi illic pertractandi. Ea res principio haud uulgarem mihi curam iniecit & sollicitudinem, subuerenti, ne fieret hac ratione, ut uel ex iniqua episcopi tractatione, uel morbi quo laborabam gravitate confectus, prius in carcere animam agerem, quā causam agerem apud iudices. Sed hanc *anxi-* *pissia* & animi diffidentiam, euestigio recollectis ē uerbo Domini melioribus testimonijs, facile castigabā, sic mecum cogitans: Quid, an nō Deus Lichfeldiæ potens æquē est ac Couentrig? an eius promissio urbis distinguitur & regionibus? an non ex æquo patet per uniuersa? Abacuk, Daniel, Misac, & Jeremias, an minus præsentem senserunt Deum in carceribus, atque in exilio quum essent, quā in patria & gentili terra? Satis nouit ille, ubi ubi sumus, quare egeamus: cui etiam omnes capitis nostri capilli in numero concidit, sine cuius uoluntate & cura ne minimus quidem passerulus humi concidit. Quanto tum magis nos illi curæ esse consentaneum est, credentes in eum, præsertim quos eo etiam honore dignatus sit, ut testes simus ueritatis ipsius. Quā diu spem in eo ac fiduciam figimus, nunquam nos ope destituerit, siue in carcere, siue extra carcerem, siue in morbo, siue extra morbum, siue in uita aut morte, siue ante reges, siue ante episcopos cōstituamur. Breuiter, nō ipse diabolus cum inferorum portis, tantū abest ut ministrellus ipsius hominico contra nos ualere queat. Hæc atque alia cogitando, recollegi tandem animū, fugientemque uelut consolationem reuocaui: usque adeo, ut quum sermonibus quorundam iactatum audirē, tot equos per ciuitatem reperiri non posse, quantum satis esset omnibus: Atqui inquam, si uel plaustris fimarum nos uehant, mea perinde referet. Quanquam amicorum suasu nihilo minus literas dedi ad urbis præfectum, reliquosque Senatores, in hanc serē sententiam perscriptas.

Literæ Roberti
ad Senatum
Couentrig.

Suspicio prudentiam uestram nequaquam ignorare, quod abunde cum cūstos hic meus, tum reliqui omnes huius uiciniae accolæ testari possunt, quā graui, non minus quā diuturno, morbo totum hoc septennium obnoxius teneam: ut sine certo uitæ discrimine hinc aliubi amoueri nequeam. Quoniamque hic iussu uestro carceri addictus fui, lubenter hic apud uos, si liceret, causæ cognitionem subirem. Qua in re si autoritas uestra id mihi perficeret, ut fiam uoti compos, officium præstabitis, in quo perpetuo futurus sum æquitas uestre memor. Sin minus, precor ne uobis imputet in illa die Dominus, qua

qua omnes sistemur tribunali illius iustissimo, suæ quisque uitæ & facti rationē & redditurus & accepturus, citra personarum omnem respectum.

Captiuus uester in uinculis, semper uestri memōr, Robertus Glouerus.

Literis his nullum recepi responsum. Suspīcor in causa episcopum fuisse, & Cancellarium: qui quum literas uidissent, tanto ocyus discessum meū sibi maturandum existimabant. illud, ut conijcio, captiues: ut clam in carcere me quouis modo opprimerent potius, quam ad causæ uenirem defensionem. Huic rei sat indicio fuit uel ipsa tractandi ratio, qua tum sunt erga me usi, quum priuim in carcerem conijcerent. Constitutis igitur qui ab urbe Couentria nos Lychfeldiam traducerent, equos iubemur conscendere, die Veneris, sub undecimam, foro tum frequentissimo producti, ad populi uidelicet spectaculum. Porro quo magis uulgi in nos odia animosque accenderet, quasi nondum satis per se exacerbatos, recitatae sub idē tempus sunt publicitus literæ de interdendis explodendisque optimi cuiusque scriptoris libris, & scripturæ commentarijs.

Progressi itaque in itinere, post horas non multas Lychopeditū, (ne temere nomen urbi inditum uideatur) aduenimus, ubi in diuersorum excepti, cui pro signo cygnus appendet, satis comiter comodeque tractamur. Post cenam deinde ingreditur ad nos Iephcottus Cancellarij famulus, cuius tum custodiae tradebamur. Hic multa prece rogatus, ut ea nocteliceret in diuersorio requiescere, quod nihil esset adhuc comparatum nobis ad ferendam carceris duritiam, primum concedere uotis nostris. At postea, siue instinctu aliorum, siue data ipsius opera, quo interea maiore hominum collecta multitudine, plurimorum nos stupori & ludibrio exponeret, datam prius fidem reuocauit: moxque frequenti suorum consensu, inde nos in carcerem obtorto (quod aiunt) collo abripit, instupescēte interim in nos multitudine. Iephcottum uerbis admotheo, ut munus suum administret cum misericordia, & lenitate: futurum alioqui, ut iudicium sine misericordia maneret eos, qui nullam prestarent in iudicando misericordiam. A quo demum hanc misericordiam consulendo consequutus sum, ut me unum in profundiore eius carceris locum, profundissimo illi uicinum mitteret, horrore tetrum, spacio perangustum, munitione ualidum, tenebris opacum, prorsusque sine omni luce, nisi quam modica feneustellæ rima ex transuerso ostenderat: nihil interim concedens omnino in corpuli solatium, neque cathedram, nec scamnum, nec subsellium aliud quoddamque, nisi quod straminis paxillum uice lecti in eam tantum noctem suppeditauit. Deus pro immensa sua pietate, ingentem dedit hæc omnia ferendi patientiam, ut si hac ipsa nocte etiam moriendum esset, facile sustinerem. Cæterum postero die Iephcottus cum altero simul Perseo, episcopi famulo, quo perpetuo ferè custode postea usus sum, comitatus ad me uenit summo mane, apud quos tum questus. Summa quidē hæc, inquam, ac extrema uis est. Dominus nos imbuat patientia. Estque tum ab illis permissum, ut lectum quidem mihi ipse, sicuti possem, compararem. Cæterum nec opem nec accessum amici cuiusquam mihi, quantumuis tam grauius & periculose laboranti, quin nec calamum insuper, nec atramentum, nec libros indulserunt: præter duntaxat Testamentum latinum, alterumque precatōnū librum, quem furtim mecum arripueram. Post biduum ingressi ad me uesperī Cancellarius, & quidam Temseus, eius collegij beneficiarius, uerbis quantum possunt, hortari, ut episcopo autem dicto esse uelim, & ecclesiæ, sese nihilo peius uelle cupereque animæ meæ, quam ipsorum propriæ: forsan ob hoc uerba ea habuit Cancellarius, quod Couentrie paulo prius iniuste eum crudeliterque exitium mihi moliri affirmassem. Cuius nunc hortationi tali ferè responsione occurrī, ut dicerem, me non illibenter ecclesiæ illi morigerum fore, quæ uicissim ipsa uerbo Dei se submitteret,

Lychfeldia.

Iephcottus Cancellarij famulus

Perseus Roberti custos.

Cancellarius.
Temseus prebendarius.

*Ecclesia num
sit supra uerbū
Dei.*

regendamque permitteret. At qui, inquit, scias uerbum Dei, nisi monstrante & docente te ecclesiam? Cuius sic argumentum depulsi. Præmonstrat quidem ecclesia, uerbum Dei quod sit: Ecclesia ergo est supra uerbum Dei. Argumentum hoc apud eruditos infirmum est, ac improbandum. Perinde ac si sic apud te arguari uelim: Ioannes baptista Christum indicat populo: Est igitur Ioannes supra Christum. Aut si ignorati forte cuidam quinam rex sit, regem com-
monstrem, doceamque ut sciat, an protinus me supra regem esse dixeris? Can-
cellarius ad hæc, quum se non disputandi eò gratia uenisse diceret, argumen-
tum in medio reliquit, mutusque discessit. Post hæc octo deinde dies nemo mi-
hi uerbo molestus fuit in carcere, adusque episcopi aduentum. Interea totum
id tempus quod ab aliorum interpellatione dabatur uacuum, in precibus sa-
cræque meditatione mihi impendebatur: idque non sine fructu & corporis & ani-
mi. Siquidem morbi uim indies se remittere, conscientie pacem accrescere,
sæpeque uarias consolationes, ex arcana spiritus diuini unctione immitti, non
nunquam & gustū uitæ & foelicitatis secularæ animo non obscurum præsentis,
per unicum eius filium Dominū nostrū, cui honor & gloria in æuum: Amen.

Non cessabat interim antiquus serpens, & salutis nostræ hostis, cogitationum insidijs me circumueniēs: nempe quā indignus essem eo uo-
cationis honore, ut in eorū accenserer catalogo, qui Christi ac euangelij causa
uim sustinuissent. Verū uolatiles hæc cogitationes, ad uerbum Dei causa
fugiens, repressi facile, mecum in hunc ferē modum ratiocinans: Et quales
tandem isti fuerunt, quos Deus ab initio uerbi sui, doctrinæque testes elegit:
an non homines fuerunt omnes, more cæterorum peccato, impietati, uarijsque
infirmis obnoxij? Tales an non erant Noe, Abraham, Dauid: ut ne Paulus
lum hic ac Barnabæ cæterosque recenseam. Quis prior dedit illi (ut ait Paulus)
ut ei rursus repēdatur? Simulque singulos cōpellans: Quid, inquit, habes quod
non accepisti? Et Ioannes: De eius, ait, plenitudine omnes accepimus. Nemo
unquam Deo attulit quicquam, sed ab eo uno omnia promanant: nec ipsum
elegerunt prius aut dilexerunt, sed ipse prior dilexit eos: tumque dilexit, quum
adhuc inimici essent, omniūque uacui uirtute. Dominus omnium, & diues in om-
nes, & super omnes inuocantes eum, absque omni personarū prorsus respectu
ad mundi usque cōsummationem. Et iterum apud alium prophetam: Propē est
Dominus omnibus inuocantibus eum, nulli non expositus, qui cū fide & pœ-
nitentia eius quocumque loco ac tempore implorant clementiam. Neque enim
arrogantia est, aut præsumptio, ut eius consili promissionibus, opē auxiliumque
illius, tanquam proprio quodam iure nostro uendicemus, in quocumque disci-
mine angustiaque constituti, non quod ipsi quicquam promereamur, sed fidu-
cia tantum promissionum ipsius in Christo Domino nostro, in quo, & per
quem unum, quisquis thronum gratie illius adire uelit, sine omni frustratione
recepturus est, quod saluti expediet sue, non solum corporis, sed etiam animæ:
idque multo liberalius profususque, quā spe uotisque cōsequi audebat. Verbum
eius mentiri ac fallere non potest. Inuoca me, inquit, in die tribulationis, et ex-
audiam te, & glorificabis me, &c. Respondi præterea & in hunc modum ad-
uersario: Scio ac fateor me peccatorem, modisque omnibus indignum, qui inter
beatos uerbi eius testes annumerer. Quid igitur? an eò tā sanctæ causæ patro-
cinium deferam, quod peccator atque indignus sim? At quid aliud hoc pacto
quā peccatum peccato cumulem, meque ex indigno indigniorem reddam?
Quid enim committi atrocius poterit, quā euangelij denegare ueritatem?
Vnde Christus ait: Quem mei puduerit hic ante homines, huius me pudebit
ante patrem, eiusque angelos. Atqui eadē ratione, reliqua omnia mandata eius
piæque officia mihi relinquenda sunt: ut si precaturo obijciat aduersarius, indi-
gniorem me esse quā qui ad eum attollam oculos, Nequaquam igitur om-
nino

nino precaturus sum, nec à periurijs aut furto homicidioq; mihi temperabo, nempe quòd indignus sum qui Dei mandata exequar. Hæc technæ sunt ac fraudes à Satana autòre profectæ, quæ sacris precibus, comparatisq; è scriptura Dei remedijs, reuincendæ sunt.

Quum primum Lichfeldiam aduenisset episcopus, è carcere in cubiculum ei proximum, ubi tum erat ille, foras producor: qui quum nullos ibi alios præter episcopum, eiusq; symmystas ac satellites familiares, excepto duntaxat uno aut altero senecione sacrificulo, conspicatus essem, attonitus primum rei spectaculo, mox sublati ad Deum precibus, præsidium illius implorò, ut ope me sua in hoc rerum statu suffulciat. Episcopus inde exorsus, rogat primum, quo pacto placeret carcer: Nihil quàm ad eam responderè quæstionem: pergît ille porro persuadere, ut membrum ecclesiæ illius esse uelim, quæ tanto temporis spacio perdurauit scilicet: meam uerò ecclesiam recenti enatam origine, non nisi Henrici 8, & Edouardi temporibus ulli fuisse cognitam. Dixi, me ecclesiæ illius membrum fore, quæ fundata esset super Apostolos & prophetas, ipso angulari lapide Iesu Christo. locumq; citabam ex Paulo ad Ephesios, hancq; ecclesiam inde à primordijs dicebam hucusq; constituisse. Et si iuxta *oymæ* huius mundi nullos externi splendoris radios emitteret, hæud mirum id quidem esse, quum perpetuis fere agitata crucibus, usq; unquam à seuis tyrannorū supplicijs metuq; respirare potuerit. Contra episcopus, penes se esse ecclesiam contendebat acriter. Sic, inquam, uniuersus ecclesiæ cœtus quondam contra prophetas conclamabat Ierosolymis: Templum Domini, Templum Domini. Quoties autem pro me dicere tentabam aliquid, audio protinus ab episcopo: Tace tu, Dico ego tibi, Impero, pro tua in me obedientia, ut taceas. Ille me superbum uocabat & insolentem hæreticum. Ego rursus ab eo expeto, ut si quid in me priuatum ac singulare haberet, ad me nominatim quod attineret, ut obijceret, meq; legitima scripturarum autoritate elabaret: uerum quum in tenebris ac angulis id obscuris faceret, respondere ei negauit, causam in publica luce audiri postulans. Continuò uerò ille instat urgenteq; ad respondendum: me rursus renitente sedulo, ac modis omnibus recubito in Deum animo, tacitis uotis ab eo mihi donari efflagitauit, liberam sine metu respondendi fiduciam ac parthesiam, quæ sacræ doctrinæ ipsius uoluntati ac sententiæ conuenirent.

Prima hæc erat interrogatio, Quot essent sacramenta à Christo instituta? Respondi, sacramentum baptisimi, & cœnæ. Nunquid præterea, inquit ille, *Baptismus.* aliud: Fateor equidem ijs qui ueram ac indissimulatam malè actæ uitæ poenitentiam ostendunt, cum plena fiducia in morte Christi collocata, auctoritatem habere ministros uerbi Dei peccatorum ueniam pronuntiandi. Contendebat episcopus, me illud sacramentum dixisse. Episcopo postea persuaderi non potuit, quin illud sacramentum dixerim. De hac re uerò acriter cum eo conticare nolui, quum hæud ita magni ad rem referre uideretur: tamen in ea sacramenti uoce falso ab eo insimulabar. *Cœna.* *Absolutio.*

Confessionem postea rogauit, an probarem: Negauit. Ventum est tandem ad præsentiam ueri corporis in sacramento, de qua quid sentirem, iussit exponere: respondi, Missam ipsorum nec sacramentum mihi uideri, nec sacrificium, *Missæ.* eo quòd à uera Christi institutione recedant, eamq; sustulerint, quam ubi essent reddituri, tum demum responsurum me dixi, quid de Christi in sacramento præsentia sentiam.

Martyrio abreptus plura non scripsit.

1555
 Martires. Exustus est cum quodam Cornelio Būngāio Couentriæ, Anno 1555, Septembris 19. Deinde in urbe Eliensi eodem die exusti Gulielmus Volleus textor, & Robertus Pygotus pictor, Octobri mense. D. Ioannes Vuchbus, Octob. 16. Georgius Ropertus, Georg. pictor Cantuariæ. In carcere Colcestrensi obiit Octob. 31. Goreus. In turri Lolardorum Gulielmus Vuismannus, atq; à pijs fratribus noctu in agro insepultus. Eodem ipso mense Oxoniæ occubuerunt Episcopi, Londinensis Riddleus, & Latamerus: uerum quia horum acta cum Archiepiscopo Cantuariæ miscentur, ad eum locum hanc differemus (favente Domino) historiam.

IOANNES HULLIERVS, ECCLESIAE BRAMENSIS pastor, in diuisione Cantabrigiæ.

Anno 1556. **I**oannes Hullierus, iamdiu in uinculis captiuus, nunc & aperte ad mortem condemnatus, ob testimonium Domini nostri Iesu Christi, uniuerso Christianorum coetui ac congregationi sanctorum, robur in spiritu sancto ad eternam corporis simul & animi salutem ex animo comprecatur.

Affectus ac delibutus uaria diuinę salutis consolatione (uir in Christo frater) eiusq; spiritu sacro confirmatus, gratias propterea ei habeo maximas: conscientię adductus officio, mihi temperare non potui, quin uos commonerem, ut si qua uos habeat salutis uestre cura, quam longissime ab omni Papisticae turbe commercio defugiatis, repetētes in animis uestris uerba diuini loquacis in Apocalypsi, quę in hunc modum scripta sunt: Si quis adorauerit bestiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, & hīc bibet de uino ire Dei, quod mistum est mero in calice ire ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorū, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Aduertite hic quęso pro prudentia uestra (pij & Christiani fratres) quęnam bestia hęc sit, quicq; cultores illius, quibus tam diros cruciatus minatur Angelus. Hęc autem, quam dico, bestia haud alia est quā carnale & terrenum Antichristi regnum, in quo primas tenet Rom. pontifex, pariter cum pseudo ministris eius, & reliqua pseudoprophetarum colluie: qui quo suos honorum titulos & sublimes dignitates muniant, stabiliantq; per fas nefasq; contendunt, omnia cedere & sanguine atque infania miscentes, suaq; decreta obtrudentes, quę non modō cum sincera Dei religione non cohereant, sed quę prorsus eandem pessundent, atq; aduersis quali cornibus repugnent ex diametro. Iam quid aliud quā beluam hanc adorant ij, qui quondam hoc genus inquinantis prorsus renunciantes, per uerbū Dei, & cognitionem seruatoris Iesu Christi, eōdem denuo relapsi, foeda dissimulatione se polluit, odij ac inimicitiarum metu aliud externis factis pręferentes, aliud interno animi sensu occultantes: Quo fit, ut sub fūco dissimulatę obediētę, eos in honore habeant, cultumq; prestent, quos nec salutatione dignari conueniebat: seseq; malignantium ecclesię adiungant, quam summo odio ac detestatione prosequi, ceu speluncam latronum & homicidarum impurissimorū, seu proestibulum & gurgustium blasphemę fornicationis, oportuit. Quorum deniq; uoces adeo à Christi plectro longē dissonantes, ne semel quidem agnoscere, sed summo euitare studio ac fuga debebāt: quemadmodum à uero illo, summoq; animarum nostrarum pastore in euangelio admonemur. Deinde quid aliud quā beluę characterē in fronte gerūt, ac manibus, qui specie ac uultu

tenuſ ſuſcepta iſtorum religione, fauere ac patrocinari ijs haud aliter uiden-
tur, quam qui ſunt maxime ſui: pudore interim Chriſti ac Euangelij deſenſio-
nem abijcientes. uerumenimvero ſucatam hanc diſſimulationem Chriſtus,
& euangelium eius, nequaquam feret. De quibus dictum eſt: Quem mei pu-
debit in generatione hac praua & adultera, eius & me pudebit, quum adero
in gloria patris mei, cum ſanctis Dei angelis. Propterea per Malach. Dominus: *Malach. i.*
Maledictus eſt, inquit, omnis dolofus. Semel in lucem ac cognitionem uerbi
eius uocati eſtis, & deguſtaſtis ſpiritus ſancti donum, uitaeque futurae poten-
tiam. Et dicit in euangelio Dominus: Nemo qui mittit manum ſuam ad ara-
trum, & retroſpicit, aptus eſt regno Dei. De hiſ igitur qui a uere religionis
doctoribus recedunt, loquens Ioannes Apoſtolus, aperte de ſuorum excludit
numero: Exierunt, inquit, a nobis, ſed de nobis non erant. Nam ſi de nobis
fuſſent, utique manſiſſent nobiſcum: uerum ut manifeſtum fieret, quod de no-
bis non eſſent. Certè quamdiu ſic chameleontis in modum, nos in omnem
religionis colorem uertimus, ſimulato praetextu aliud fronte aliud corde ge-
rentes, in ueritate iton ſumus. Quicquid enim ſimplex eſt & manifeſtum, in
lucem uenit, teſte diuo Paulo. Quapropter rogo (chariſſimi) per pietatem
Domini, ne uoſmet decipiaſis per ſapientiam huius mundi, quae ſtulticia eſt
apud Deum: ſed potius firmate animos ueſtros certis & indubitatis ſcriptu-
rae diuinae teſtimonijs. Nam etſi miſericordia Dei late ac in immenſum patet,
non ramen niſi ad eos ſpectat proprie, qui ſtabili in eum fiducia innixi perfe-
uerant in fine, nequaquam bene agendo defatigati, ſed quotidianis uirtutum in-
dò ex Apocalypſi citari loco mox in haec uerba conſequitur: Hic patientia *Apocal. i4.*
ſanctorum eſt, qui cuſtodiuſ mandata Dei, & fidem Ieſu. Quibus uerbis fa-
cile conſtare poteſt, quemadmodum Deus impiorum ac tyrannorum mini-
ſterio abuti interdum ad tempus ſoleat, in hoc, ut patientia fidesque conſpectior
ſiat, eorum qui germanè ac infucate ſunt ſui: quae niſi a nobis preſtentur, nulla
noſ manet inter ſanctos ſocietas. Verum ut in eadem eſt Apocalypſi, timidus
pars eſt in lacu ignis & ſulphuris, quae eſt mors ſecunda. Sed inquit forteſſe
aliquis: Quid ergo an praecipites ultro in mortem ruemus? Non ſuadeo. At
hoc ramen nobis omnibus conandum arbitror (ſi compotes eſſe ſalutis uolu-
mus) ut nos conſilio ac uoluntati Dei in uerbo eius expreſſae totos ſubiſcia-
mus, ac deinde omnem in illum curam conijciamus, certò perſuaſi, cuncta ſce-
liciter ceſſura quibuſcunque ipſum diligenter. Porro mandatum eius eiufmo-
di eſt: Exite de illa populus meus, ut ne participes ſitis delictorum eius, & de *Apocal. 18.*
plagiſ eius accipiaſis. Quis tandem audita terribili hac Dei minitantis & pra-
cipientis uoce, ſciat non eſſe euſtabilem, non protinus omnibus modis ob-
temperare conabitur, niſi qui uelint ultro tentare Dominum: Atque iſti tum
audiant quod alibi a ſapiente dictum ſit: Qui amat periculum, dignus eſt, qui
in eo pereat. Verum qui pertinent ad fidem Abraham, exemplo illius ſic ſe
comparaſ, ut coeleſti iuſſioni pareant, quamlibet alioqui uoluntati & naturae
noſtræ ſenſui repugnet, nempe iuxta fidei uocem, quae dicit: Expecta Domi-
num, uiriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Nihil igitur
num, nec ulla uos iungat cum impijs eorum ſcederibus conſpiratio. Imò ne
minima corporis ueſtri parte ſpecimen ijs prebere uelit, quali eorum fa-
ueatis maleficijs. Quin Deum (ita ut par eſt) aequè utraq; ueſtri parte tam cor-
poris quam interni ſpiritus glorificate. In tremèda enim illa iudicij exercendi
die recepturi ſumus iuxta corporis huius facta, ſiue bona ſunt, ſiue ſecus. Quae
yy iij quum

quum ita sint, nobis ante omnia cauendum, ne spiritum, præpostero ordine, in obsequium corporis subiiciamus: at corpus magis, eiusque uoluntas spiritui in seruitutem tradenda est, quo alacriorem se præstet in ijs quæ postulat uoluntas Domini. Alioqui non est quod expectemus, cõsortes nos fore promissionum eius cum genuinis Abrahamæ filiis. Nam sicut à Paulo docemur: Non qui carnis filij sunt, ij sunt filij Dei. Quod si iuxta carnem uixerimus, moriemur. Affectus enim carnis mors est, affectus autem spiritus uita & pax, quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non subiecta est, nec enim potest. Qui igitur iuxta carnem sunt, Deo placere nequeunt. Nunc proposita hac libera uobis optione, harum duarum utram malitis uitam ingredi uideat: arctam ne illam quæ ad uitam, an amplam hanc quæ ad interitum ducit, in qua filij huius seculi paululum modò atque ad tempus deliciantur?

Quod ad me quidem attinet, secutus officium animi bene uobis cupientis, hac breui parenetica uos mihi adhortandos duxi, animo ac studio (Deum testem habeo) in uos beneuolo, ut admoniti nunc uobiscum deliberetis, quopotissimum uia uobis ingrediendum, ad salutem pacemque anime uestræ consequendam, censeatis. Neque uerò hæc quæ ad uos scribo, literis solum & amentamento, sed sanguine etiam fuso consignare, ratumque habere ac cõfirmare paratus sum eo tempore, quum supplicij dies hæc à me uitam expetet, quæ sanè iam procul (quantum uideo) abesse non potest. Itaque nunc opto uos (charissimi) in Christo ualere foeliciter, cuius gratia semper sit cum spiritu uestro: Amen. Orate, & uigilate: orate & uigilate: orate, orate, Amen.

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam, cum oratione Dominica, symbolo, &c.

Precatio.

Omnipotens Deus, immensaque misericordiae pater, cuius unius amore (ut scis) pro relictis nunc habeo, quæ mihi sunt omnium charissima, uxorem dulcissimam, pignora suauissima, notos ac propinquos, totamque huius mundi pompam, desideria, delicias: si quæ tamen sunt in hoc mundo deliciae. Denique uitam adeò ipsam pro te ponere paratus. Id quæso mihi largiatur pietas tua nunc in agonis huius & explorationis cõflictu, ne quid harum rerum omnium me remoretur, quin lubens, alacereque posthabitis cunctis huius uitæ remoramentis, palestram hanc tibi decertem, pro euangelij tui defensione: cuius unius ratio plus apud me ualet, præ cæteris alioqui rebus uniuersis. Rogo igitur, pro ineffabili pietate tua, mitissime pater, adsit mihi spiritus sancti tui robur, illo maximè quum opus erit articulo. Emitte sanctum angelum tuum, qui me arcana solatio recreet, ope stabiliat, ductu prouehat in itinere hoc tam periculoso, quo per angustam portam, strictamque uiam saluus aliquando ad portum coelestis tranquillitatis tuæ portum perducatur: per quam eandem portam & uiam, prior ante nos iam olim unigenitus tuus, idemque unicus seruator noster Iesus Christus, multa cum uictoria penetrauit: quo faciliorem uideat cursum ijs patefaceret, qui per constantem uiamque fidem ipsum portum essent sequuturi: id est, non solum his qui euangelium eius ore circumferunt, sed qui uita potius moribusque exprimunt, serioque ac sedulo sese totos ad eius componunt imaginem, in fide, dilectione, tolerantia, sincera pietate, probitatis studio & ueritate. Vnde me tibi nunc submitto, o Deus & pater clementissime, nusquam spem ac fiduciam referens ac figens præterquam in te solo, & in cruce, morte, sanguine Domini nostri Iesu Christi filij tui, per quem mundus mihi crucifixus est, o Domine, & ego mundo: nihil aliud scitans expectansque, nisi animam

animæ meæ duntaxat salutem, ut uiuere cum Christo liceat: qui est uita mea, gaudium, spes, totius solatiij mei summa ac unica, omnis deniq; animi mei & desiderij uoluptas. Horrenda res ac prædura uidebitur, ô Domine, ignis sceleris contemplatio: sed omnipotens tua dextra iustas mihi uires sufficiat, ut sim ferendo: conseruet animam meam tua bonitas, ac miserere mei, benignissime rerum conditor & gubernator Deus. Quoniamq; ineffabilis tua clementia, cœlestis pater, eam mihi mentem afflauit, pectusq; induxit, ut te solum præ cæteris rebus omnibus metuam, atq; in te omnem spem opemq; ac fiduciam meam deriuem: iam nunc coram hoc ipso teste uniuerso cœtu, moribus: idq; ex intimo animi affectu. Tuq; uicissim condona mihi, ignoscentissimè Deus, delicta iuuentutis omnia, & offensas. Qui Deus es salutis meæ, pro multitudine misericordiæ tuæ, dele iniquitates meas, & ab occultis meis munda me, per Christum dilectū tuum, eiusq; pro me profusum sanguinem. Nam alioqui merita nostra ac uirtutes nullius momenti sunt, minusq; nihilo, si ad seueram iustitiæ tuæ trutinam exigantur. Quanquam quum ita decretum est uoluntati tuæ, ut bona opera, quæ præparasti ut in eis ambularemus, pro officio nostro, ac fidei confirmatione præstanda sint, sedulo nobis hac etiam in parte enitendum est. Et tamen isdem quum cuncta præstiterimus, serui sumus inutiles, nihil omnino quod meriti sit alicuius, sed tantum officij debitum facientes. Quibus etiam nihilominus opus est, cum publicano supplici clamare, Propitius sis mihi peccatori: tuamq; misericordiam in Christo, non in uirtutibus nostris querere, nulla ratione alia quam in illo iustificandis. Quam obrem ne ex hac quidem morte quam luiturus sum, quicq; apud te uendico: quippè qui solū id duntaxat ac necessariò pro officio facio, in testimonium euangelij tui & ueritatis. Quin multo potius maximas tibi habeo gratias, qui suppeditatis mihi uiribus, ad tantum hunc honorem adsciscere uolucris. Quicquid enim hoc constantiæ, quicquid uirium est, tuum agnosco donum, tibiq; acceptum refero. Porroque obtestor sic mea confirmes uestigia, ne usquam cursu aberrans à rectæ uoluntatis tuæ cynosura deflectam: uerum ut foeliciter finito huius uitæ curriculo, in tua pace conquiescam. Patientiæ donum magis magisque in me cumula, quantum mihi expedire intelligit sapientia tua, qui Deus es omnis humilitatis & patientiæ. Et nunc quam potero enixissime ac præsidium in tot tantisque malis constitutus implorans, quemadmodum nobis in mandatis dedisti. Nunc igitur iuxta promissionis tuæ uocem affulgeat aliqua misericordiæ tuæ aurula, animulæ tot modis afflictæ. Infirmiati sicut mortem hanc hodie paratam tranquille placideq; oppetens, constans & alacre testimonium ueritatis tuæ fratribus relinquam meis, itidem ut ante me à reliquis fratribus meis factum est, constanter pro Christi dilecti filij tui testimonio morientibus. O summe atq; æterne Deus, cuius omnipotenti opificio constat hæc cœli terreq; stupēda moles, rerumq; ac creaturarū tota hæc quantā quanta est uniuersitas, ex nihilo per te producta. Qui plebeculam tuam Israeliticam per maris rubri medium alueum, non secus ac per continentem, traduxeris incolumem. Qui angelum tuum ante faciem eorum præmiseras, ad Gigantes terræ illius eijciendos. Qui pro admiranda potentia tua, tres è caussimorū ora obstruēs, Danielē è medijs eorū faucibus eripueris. Qui Dauidē tuū simili liberaasti brachio. Qui tuos assidue soles per ignē afflictionis pba re, non secus ac aurū fornace explorat: quo uidelicet sordibus uitiosæ naturæ defecatis,

defecatis, digniores tuo conspectu reddantur: quanquam nec eosdem tamen supra vires affligi tentariq; permittis, quin in medio tentationis æstu exitum tuis facis: idq; cum prouentu, quo uel incolumes euadant, uel patientia eui- cant. Nihil est enim tibi, max. Deus, arduum, ac ne difficile quidē. Qui initio Stephanum protomartyrem tuum, nostrumq; *πρωτόμαρτυρον*, contra aduersario- rum uim inuictum præstitisti, pro confessione filij tui Iesu lapidandū. Deniq; qui diues es misericordia in omnes, qui cum fide sacrum tuum numen inuo- cant. Te inquam princeps, & Dominus dominantium, qui inde a primis ec- clesiæ primordijs, prophetasq; tuos, sanctosq; omnes *ἡγοῦντες υἱας*, quorquot pro nomine tuo occubuerunt, præsentī robore tuo semper cōmuniuisti, rogo ac obtestor, ne me destituat pietatis tuæ fauor, in hoc nūc rerum articulo tam calamitoso: quin ita causam ipse uelis tuam tueri, ut in mortali hoc corpore meo, iam neci addicto, Christus filius tuus inclarescat ac magnificetur. In me- ipso nulla mihi spes, sed in te uno omnis transfunditur, qui mortuos in uitam reuocas. Nec aliud nunc specto, nisi ut immortalis solum nominis tui gloria refulgeat ac illustretur apud cœtum hunc fidelium tuorum, ad uberiorem ip- forum in Christo consolationem. Nam in Christo, & per Christum, qui autor est & consummator fidei nostræ, tibi nūc, ô cœlestis pater, omnem refero glo- riam, honorem & decus in æuum, atq; in secula nunquam finienda. unaq; om- nes gentes uoce ac consensu accinant, Amen.

Nunc, ô pater cœlestis, glorifica nomen tuum. Scio ac memini quid Serua- tor noster Christus seruis suis omnibus denunciarit in Euangelio, in maximā nostrū omnium consolationem: Vos, inquit, estis, qui mecum in tentationi- bus meis perseverastis. Et uobis disponam, quemadmodum pater disposuit mihi, regnum, ut mecū edatis & bibatis in regno meo. Intrate per angustam portam: lata enim est uia quæ ducit ad interitum, multiq; per eam ingrediun- tur: stricta autem, qua ad uitam tenditur, pauciq; eam inueniunt. Quid homi- ni profuerit, si uniuersum orbem lucrifecerit, animæ autem suæ iacturam fa- ciat: Vigilate, ut parati sitis. filius enim hominis ueniet nocte, qua nō speratis. Per multas tribulationes penetratur ad regnum Dei. Qui me negauerit, &c. Qui inuenerit animam suam, &c. Quisquis reliquit domum, &c. Dico cum pio Eleazaro: Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia cum à morte possem liberari, duos corporis sustineo dolores, secundum ani- mam uerò propter timorem tuum libenter hæc patior. Ego autem, sicut & fra- tres mei, animam & corpus meum trado pro ueritate, inuocans Deum, quo maturius & ipse genti nostræ propitius fiat: simul & aduersarij tandē aliquan- do experti potentiam ipsius, agnoscant Deum unum super omnia adoran- dum & metuendum. Præstabilius est cum filijs Dei impositam subire calami- tatem, quàm peccatorum fluxa & caduca frui securitate. Dictum est interfe- ctis sub altare sanctis, ut requiescerent adhuc ad tempus modicū, donec com- plerentur numeri, &c. Beati qui in Domino moriuntur. Posthac etiam dicat spiritus, ut requiescant, &c. Fidelis & indubitatus sermo, si cum Christo com- morimur, &c. Certus sum, quod redemptor meus uiuit, &c. Et spero uidere bona Domini in terra uiuentium. Domine Iesu, accipe spiritum meum, Domine, ne hoc statuas illis in peccatum. Exultauit cor meum in Domino, & lætatus sum in salutari eius: Amen,

Rerum

543

GESTARVM COMMENTARIIL
RERV IN ECCLESIA GESTA
RVM LIBER QVINTVS.

Diximus superiori libro de publica Ioan. Filpotti, in ade Conuocationis disputatione, aduersus V uestonum, aliosq; eiusdem nota Papistas. Nunc priuatas eius examinationes, uariasq; actiones, condemnationem & mortem accipe.

*Inquisitores à Regina designati. D. Chomleus, D. Roperus, D. Storius.
Notarius seu Amanuensis Curia.*

*Ioan filpotti vide
1571 215
1571 215*

Accitus è carcere, dum in prætorio, unâ cum ceteris concaptiuis expecto, foras exit è conclauî interiore, unus ex iudicum numero, legis utriusq; doctor Storius. qui perlustratis singulis, ubi tandē me inter reliquos conspiciatur: Euge, inquit, tun' hic adēs, bone uir Filpotte: Moxq; præteriens, atq; inter reuertendum, iterum restitans: Certē uero, inquit, perbelle te Filpotte pastum ac saginatum uideo.

Ioan. Filpottus: Cui tum ego, nimirum, inquam, domine Doctor, si corpori sculi huius paulo nitidior uideatur habitudo, haud mirum adeò uideri debet, quando in reclusissimi carceris custodia totos iam menses duodecim, & plus eo, egi. Vnde nunc accersitus à uobis, quamobrem tandem accersistis, scire uenio.

Storius: Suspicio est, te correptum esse hereticarum opinionum cōtagio: eaq; causa ciendum te censuimus.

Filpottus: Tam diu in carcere detineor, non alia occasione aut materia, quam ob disputationem, in domo Conuocationis habitam, quam mea opera in uulgius exisse suspicantur.

Storius: Si ea nunc repudiata, in meliorem te frugem conuerteris, atq; ut dignum est, te gesseris, in libertatem te restituemus: sin minus, cōmitteris episcopo Londinensi examinandus. Quid ais: an eam disputationem renuncias tandem, nec ne?

Filp. Ea de re iam episcopo meo ordinario respondi satis.

Storius: Si in hunc modum responderis, tum quum iudicibus sistēris, nātufusus nostram intelliges sententiam. Hisq; in hunc modum gestis, contuō is se recepit in cōclauē: nec multo post & ipse per nunciū accersor intrō.

Notarius: Bone uir, quod nomen tibi est?

Filpottus: Dicor Ioannes Filpottus. Tum grammateus, postquā nomenclaturam scripto consignauit, pergit deinde in hunc modum Storius.

Storius: Vintoniā, inquit, hic Archidiaconus fuit, ex clientela & rogatione doctoris Poneti.

Filpot. Archidiaconum me quidem fuisse fateor, nequaquam tamen ex Poneti institutione: sed longē antiquiori cooptatione Cancellarij, uidelicet eius qui nunc est.

Storius: Atqui ne nesciatis, dominus Cancellarius Vintoniensis noster, talem hominem, qualis hic est, Archidiaconum nunquam designaret.

Roperus: Accede ad me, D. Filpotte. audimus te è cœtu ecclesiæ catholice seijunctum esse, extra quam nulla est salutis societas. Quamobrem si in eam de nō tē reduxeris, inibis apud nos gratiam.

Filpottus: Adsum modò apud illustrissimam uestram celsitudinem, à uobis accersitus, intelligens Comitālem potestatem hanc uobis à Regina designatam: quibus proinde omnem, ut par est, obedientiam & debeo, & præstaturus sum. Rogo itaq; celsitudinem uestram, mihi uelitis offensam illam, ob

zz

quam

*Storius hic sub Eli
30bertha tagna xix
bellis et p dicit orris
Anno 1571 in mario
Roperus 1571 in mario
1571*

quā accersiri uoluistis, exponere. Cui si nihil impingi poterit, priuatim à me contra publicas huius regni leges admissum, deprecor ut communi iure & beneficio reliquorum ciuium per uos mihi frui liceat, atq; è diutinis his uinculis tandem aliquando absoluar, quibus totos iam menses duodecim, eoq; amplius obstringor: dum interim toto hoc spacio nemo me ad causæ actionem euocauit. Deinde præter ius publicum, fortunæ etiam atque bona omnia mihi erepta sunt.

Roperus: Etsi nulla propria sit, aut peculiaris actio, in qua te arguamus: nihil id obstat tamen, quin ex officio nobis delegato, ac legibus ipsis te cogere liceat, ad suspicionis purgationem, quæ passim de te uagatur. Ad hæc habemus etiam statuta, ex quibus litem tibi contestari, ac iudicio sistere liceat.

Filpottus: Si quid in ullo statutorum genere prætermiserim, quin me arguite: nec si quam commerui multam, mihi infligendam, à uobis postulo ut parcatis. Quoniamq; eam hic sustinetis personam, à Regina impositam, ut leges ac iura exequamini, peto, si nihil in me comperiatis secus quam dignum est honesto ciue, nihil in me grauius statuatur quam uidebor commersisse.

Roperus: Iudex, si quem latronem, aut sicarium, quamuis uel suspectum modo teneat, iure eum in quæstiones uocare, atq; in carcerem consicere potest: etsi à crimine, quod intenditur, procul absit.

Storius: Satis equidem uideo quid petat, & quorsum tendat. Planè in Cardmakeri schola institutus uidetur: siquidem ille easdem omnino rationes allegauit. Cæterum nihil tibi hæc profutura sunt. Es enim, inquam, hereticus, atq; beatissimæ Missæ aduersarius. quidnam huic tandem respondes?

Filpottus: Hereticum esse me nego.

Storius: Euincam ilicò te hæreticum. Quisquis sacratæ missæ oppedit & reluctatur, hæreticus meritò haberi debet. Tu repugnas sacrosanctæ missæ. Es igitur hæreticus.

Filpottus: Nemo mihi ullam inferre actionem poterit, nisi ex uerbis illis meis, quæ in conuocatione nuper parlamētari disputauī, in qua tū Regina & Senatus permissu, libera cuiq; facultas concedebatur, & differendi, & iudicandi de controuersijs Religionis à proloquutore tum propositis. Quo nomine non conueniebat, aut illos me carceribus tam diu detinuisse, aut uos nunc super eadem re de integro exagitare.

Storius: Relegaberis hinc in arcem Lollardianam, ibi tractandus ut hæretico dignum est. Quin & iisdem argumentis tuis, ibi abs te adductis, denuò respondere coram episcopo Londinensi cogēris.

Filpottus: Iam multo antè hac de re egi cum D. Cancellario, legitimo meo ordinario, & parochiali episcopo: is me hucusque uinctum in carcere tenuit. Qui si ut fortunas & libertatem, ita & uitam nunc uelit eripere, licebit ei pro arbitratu facere: quod tamen nulla conscientia eum posse confido. Atq; ideo tam diu me in carcere asseruat, quia ius occidendi non habet. Atq; uero ut ille de me statuatur quod libuerit, non detrecto. Cæterum episcopum Londinensem prorsus recuso iudicem: quippe qui nullo legitimo iure mihi iudex sit ordinarius.

Storius: Age, at uerba tamen illa in conuocationis æde abs te audita sunt, qui locus propriè ad parochiam Londinensem attinet: eoq; duceris in arcem Lollardianam, iudicium episcopi Londinensis subiturus, de ijs quæ ibi tum dixeras.

Filpottus: Legem tamen neutiquam te ignorare arbitror, quia mihi si opus sit, exceptionem fori uindicare liceat. Deinde quam iniquum est, bis me de ea-

de eadem re in iudicium exagitari, præsertim eo iudice, cui nihil est de me iuris aut imperij.

Roperus: Haud negare poteris, quin in eo conuocationis cœtu contra missam tua grassata sit sententia.

Storius: Negabis ne eâ, quæ eo tempore asserebas, an non responde.

Filpottus: Equidem haud ea inficiari queam, quæ ibi tum gesta, dictaq; sunt. Quod si lex id ulla permittat uobis, ut propterea mortis supplicium de me sumatis, hic sto, paratus ad omnia quæcunq; uobis uidebuntur.

Notarius: Næ hic homo inani prorsus ducitur gloria.

Chomleus: Age age, ut sapientem decet uirum, te obsequentem & sequacem præbeas, nec tam obstinatè istis insistas opinionibus, neu sic te eas perditum: lubens equidem tibi esse consultum cupio.

Filpottus: Rogo atque obtestor te (pie Domine) cum ijs qui tecum unam adfunt iudiciis, per comitatem uestram, ne strictius mecū agatis, quàm lex uos cogat ipsa. Quicquid in hoc negotio à me gestū est, tum gerebatur, quum nondum lex ista constituta est, qua nunc me premittis. Adeoq; te in primis D. Doctor (pro inueterata nostra familiaritate, quæ iam olim inter nos Oxoniæ conflata est) obtestor, ut beneuolè mecum, & candidè, non summo atque extremo iure uelis agere.

Storius: Dico, si in uiam redieris, fiesq; catholicus, ne utiquam defuturam tibi amicitia meæ fidem, adeoq; togam hanc ea conditione impenderim, tibi dum prosum modò. Caterum nullo pacto me hæretico amicum præbebo: insumpturus etiam togam simul cum tunica potius, quàm te non prosequar ad incendium. Quid sentis de altaris sacramentis?

Filpottus: Non eò huc ueni, ut cum tua præstantia confligam, (neque id temporis huius fert ratio) sed ut ad eâ tantum respondeam, ad quæ in præsentia æquum est.

Storius: Age, quoniam ea repudiare ac retractare recusas, quæ antè abs te gesta sunt, in arcem ducèris Lollardianam.

Filpottus: Quando uobis ita stricto atque extremo iure mecum contendere, atq; adeò cōscientiam penitus urgere libet, expeto à uobis prius, ut ius commissæ uobis autoritatis: uidere liceat: quo d ubi ostēderitis, ad singula responsurus sum, quæ Christianæ sunt conscientia.

Roperus: Sine literas nostras authenticas uideat, præstò hic sunt.

Storius: Ità ne, ut quisque ex uili fece tenebrio nostras uideat literas, non uidebit.

Chomleus: Reuertatur modò in eundem locum, unde exijt: ac die Iouis literas nostras uidebit.

Storius: Minimè uerò, sed in arcem mittetur Lollardianam. stat enim sententia, hæreticis istis carceres reliquos omnes exonerare, ne tanta confluat ad eos frequentia hominum, quos suo inficiant contagio.

Filpottus: Est penes uos ius, corporis transferendi huc illucq; , quò libet: caterum in animam nulla est uobis potestas statuendi. Equidem mea parum refert, quo ducar. Nusquam enim tractari possum durius, quàm in retrusa illa, ubi hætenus egi, custodia. ut ne adeò miremini, si paulò habitior ac saginatior uobis uidear. Quo nomine Dominus Doctor modò offensus fuisse uidebatur.

Storius: Marshalle, domum hunc tecum rursus abripe, ac die Iouis huc reucas uide. Spero nos propediem tum hoc, tum cateris hæreticis curâ tuam exoneraturos.

Filpottus: Deus constituit diem breui, in quo iudicium de nobis iustum laturus est, ut ut interim uestra hæc iudicia habeant.

Rop. Præbe te D. Doctori morigerum, atq; ita ut catholicū uirum decet.

Filpottus: Si secus dixerim aut fecerim, quam me ducit conscientia, nihil aliud quam uos dissimulando fallam. Et quur ergo tantopere id à me contenditis, ut simulatorem agam apud Deum, atq; apud uos, quod mihi nullo licet modo.

Roperus: Non postulamus ut dissimulator fias, sed ut uirum te catholicū cum præbeas.

Filpot. Si quid eiusmodi in me competat, in quo unum diuinæ scripturæ apicem prætergredi uidear, nihil recuso, quin parū catholicus, siue hæreticus, aut quocumq; uobis libebit titulo, censear.

Storius: Scripturam, scripturā adducis. Cumq; his uerbis surrexit illic, sic subiiciens: & quis erit, rogo, scripturæ iudex?

Notarius: Est uir hic suo commilitoni Vuodmanno similis, qui superiori die nihil sustinebat omnino audire præter scripturas.

Atq; hætenus habes huius tragediæ prothesin.

Secunda examinationis acta, eodem in loco, die

Octobris 24. 1555.

Dum producior, occurrit mihi in uia familiaris quidam meus, & suburbanus amicus: Dominus, inquit, tui misereatur. Prorsus enim in hoc seculo, Filpote, perijsti. Audiui enim nuper ex Doctore Storio, sic imperasse Cancellarium, te quoquo modo ut tollerent e medio. Nec multo post, simulatq; iudices paucula inter se deliberassent, D. Chomleus me accersens, his uerbis affat:

Chomleus: D. Filpote, etiam atq; etiam hortor, uirum te sapientem præbeas: neq; uelis adeo in sententia pertinax esse, moneo. quin potius Regiæ decretis ac institutis te attemperes, ut uiuas: ita & magnam in uobis gratiam simul, & æstimationi tuæ consules.

Filpot. Spero ita me acturum esse, ut uirum decet Christianum.

Storius: Nunquam in tota D. Cancellarij diocesi hætenus quisquā fuit, hoc hæretico pertinacior, aut perniciosior. Itaq; dedit hoc nobis in mandatis D. Cancellarius Episcopus Vuintoniēsis, ut ultima in eum utamur seueritate. id etenim in colloquijs mihi significauit. lubet præterea, ut episcopo Londinensi committatur, uel sententiam reuocaturus, uel ultimum subiturus supplicium. Sic enim in cōuocationis cœtu uociferatus est, & lachrymabat, ut non alius quisquam equè. Qui mos hereticorū perpetuus est, sicubi eos ad respondendum doctrina destituit. Sequetur cæteros suos commilitones. Quid ais: reuocabis ne sententiam, an non? dic breuiter.

Filpot. Equidem nihil, quod scio, commerui, quod reuocandum sit.

Storius: Quid multis agimus, in arcem Lollardianam hinc rectā relegatur, ut episcopi Londinensis cognitionem exactiorem subeat. Namq; in hac custodia delicatius & indulgentius pascitur. Sic enim carcerarius heri pro foribus suis apertè testabatur, uirum esse eximijs dotibus præditum, quo non alium haberet Angliā doctiorem. Cumq; his uerbis surrexit protinus, ac abiit doctor Storius.

Cookus: Pertinacissimus semper hic fuit, omnium quos noui hæreses propugnator, inde à primis huius Regiæ tēporibus. Quo æquius est, ut episcopi Londinensis iudicio & cognitioni dedatur, ob hæreses quas hætenus propugnauit.

Filpot. Nullas hæreses unquam, quod scio, propugnaui.

Cookus:

*Carcerarij erga
Filpotū fauor.*

Cookus: Negas? An non apertè in conuocato illo doctorum cœtu, aduersus altaris sacramentum omni cōtentione depugnabas? quæso te, nonne hæc hæresis est: reuocabis ne id, an non?

Filpottus: Regina mandatu ac uoluntate id tum mittebatur, ut colatis simul sententijs, ea de re differeremus, nullo quidē impulsu meo, sed aliorum, idq; audientibus satrapis & consilij regij senatoribus.

Cookus: An id mittebat Regina, ut tu hereticum ageres? nunquam id cellitudo illius faceret. Sed non est animus hac in causa tecum cōcertare. Dominus Londinensis tecum in hac palestra cōgredietur, singula accuratius inquisiturus. Qui si non mutes sententiam, futurum est deniq; ut flammis ac incendio uitam perdas.

Filpottus: Principiō, episcopus Londinensis mihi iudex non est ordinarius. Deinde, ei qui legitimus est mihi & Cathedralis episcopus, iam pridē hæc de re satis respondi. Quocirca bis mihi facietis iniuriam, si bis iudicium cōtra me, de re eadē repetatis: ut interim de iniuria & difficultate carceris, & bonorum omnium quæ mihi erepta sunt iactura, nihil conquerar.

Roperus: Nimum eras inidoneus, qui Archidiaconus esses.

Filpot: Aequè, opinor, idoneus, ac is qui iam eam gerit prouinciā.

Cookus: Tum idoneus? ridiculum. Qui non solum hunc ipsum D. Roperum, sed & uniuersam eam eparchiam indignissimis modis molestaris.

Filpot: Nunquam profectō Archidiaconus quisquā fuit alter inclementius à uobis exagitatus, quàm mecum nunc actum est: idq; tam nulla causa, tamq; præter omnem legis æquitatem.

Cookus: Minime uerò te Archidiaconum dixeris.

Filpot: Imò equidem nihilominus Archidiaconus nūc sum, quàm prius, quamlibet eum nunc locum alius inuasit: quum maximè nulla æquitate, nec iure ab gradu isto sum à uobis depulsus.

Cookus: Et quid opus hic tandem iure publico? Quando cum hæretico, presertim tam insigni lege ordinaria agendum non sit. Quin illud episcopo in manu est, intra fines suos quemcunq; uelit officio ac gradu mouere.

Filpottus: Domine doctor, non ignoras, ius commune habere secus. Deinde reclamant huius etiam regni scita, quæ illud beneficij cuiq; indulgent personæ, quolibet sit hæreticus, ut suis quisq; facultatibus utatur fruat, quoad uita despolietur.

Cookus: Næ tu hic quidem longè aberras à ianua.

Filpot: Quanquam equidem de rerum mearū iactura parum laboro, magis me discruciat, nimis iniqua hæc seueritas uestra, qui me ob conscientiam tam atrociter diuexatis, lege nulla, nec iure publico adacti.

Chomleus. Eho an non fateberis Reginae liberum ius esse, cuiusq; fidem examinandi atq; explorandi, si quando libeat?

Filpottus: Illud modò ab hoc D. Doctore Cooko scisciteris. is tibi ostendet opinor, seculari potestati nullum esse ius proprium, de rebus fidei uel decernendi, uel statuendi. Adeoq; testis accedit Ambrosius, ubi ait, Diuina, Imperatoriae maiestati subiecta non sunt.

Cookus: Quid ais? Nonne politica potestas arbitrariā habet facultatem, episcopo te committendi de fide examinandum?

Filpot. Haud inficior, sed hanc facultatē non tam ipsos habere propriam, quàm alienam mutuari, uel ipse non negabis.

Cookus: Quin hinc in carceres abripiatur.

Filpot. Dudum pollicita est mihi cellitudo uestra, autoritatis commissæ

uobis literas mihi ostensum iri, unde intelligam, quo iure ad ea respondere te-
near, quæ ex autoritate legitima obijcitis.

Roperus: Age, uideat literas nostras, quando ita postulat, authenticas.

Notarius: Grammateus uolebat eas, tum e sinu explicatas, aut eis simile
aliquid Ropero exhibere.

Cookus: Quæ nam hæc inceptio est uestra? non inquam uidebit.

Filpottus: Facitis ergo mihi iniuriam, qui sic me iudicio absq; ratione op-
primitis uestro, nulla interim reddita autoritatis uobis delegata ratione.

Cookus: Si iniuria te afficimus, liberum erit te conqueri, interea tempor-
ris in arce Lollardiana includeris.

Filpottus: Quum uiri sitis generosi, non committetis me, opinor, genero-
so simul ortum genere, pro ingenuitate uestra, in tam sordidatum & impu-
rum carcerem.

Cookus: Generosus non es.

Filpottus: Imò sum utiq;.

Cookus: Hæreticus generosus non est. Virum enim generosum & inge-
nuum decent ingenui mores.

Filpottus: Criminis ratio non tollit generis conditionem, quantumlibet
alioqui capitalis. Cæterum non est animus hic generis iactare nobilitatē, nec
magni facere: postquam eam tam parui uos æstimare uideam.

Storius: Siccine sinetis hæreticum hunc toto die uobiscū obblatterare?

Cookus: Affirmat se generosum esse.

Storius: Generosum uerò: ridiculum. Imò uilem potius hæreticum, nebu-
lonem. Hæreticus nemo generosus existit. Aduocetur huc arcis Lollardianæ
carcerarius, qui eum hinc auferat.

Carcerarius: Præstò hic adsum Domine.

Storius: Abripe hunc hominem hinc tecum, quantum potes, in arcē Lol-
lardianam: uel si mauis, in cellam carbonariam episcopi Londinensis.

Filpottus: Per tuam fidem, si canis essem, in carcerem purulentiorē, ma-
gisq; tabificum me dare non posses. Cæterum æquo animo deuorare me in-
iurias uestras, quamlibet graues & iniquas, oportet. Dominus clementiorē
uobis animū largiatur. Profectò plus satis, adeoq; iniquè acerbi estis in eum
qui uos nunquam læserit. Domine Chomlee, tuam appello fidem: atque ob-
nixè rogo, efficiat pietas tua, ne in custodiam tam immundam conijciar.

Chomleus: Equidem, quod ad me attinet, neq; in factis eorum, neq; in le-
gibus quicquam intelligo. Neq; scio quid moliantur, aut quo tendāt deniq;.

Vtinam tibi opem in hac re ferre queam.

Filpottus: Nihil recuso, me, quoquò uultis, asportari. Nunquam, opinor,
quisquam fuit, in quem pari crudelitate sæuitum est, idq; præter omne meri-
tum meum, nullaq; hætenus causa comperta.

Storius: Itā ne ab hæretico hoc nos redargui perferemus: abducatur hinc
è conspectu illicò.

Filpottus: Condonet uobis Dominus, ac mentem clementiorē imper-
tiat precor: magisq; propitius sit uobis, ubi misericordia egruetis. Et quod
facis, fac citius.

Storius: Auditis ne, quo pacto nos ludæ assimilat?

Filpottus: Nempe, sic ipse intelligis.

Posthæc ego aliq; mecum quatuor, in carcerarij edes inducimur. ubi coe-
nabamus in uico, cui titulus inditur, Pater noster. A coena rursus euocor per
Archidiaconum in cubiculum serui cuiusdam, episcopi Londinensis, qui le-
ctum mihi in eam noctem heri sui nomine offerebat.

Cui

Cui tum agebam gratias: sed quia permolestum foret, prima nocte delicatiori strato, sequentibus uero deinde asperius pernoctare, dicebam me unum concaptiuum meis eadem pariter sorte contentum fore. Itaque recta uia per uicum, quem dixi, in cellam carbonariam episcopi Londinensis abripimur. Ei cellæ quædam adiuncta est ædicula obscura, quæ ligneos habet compedes, tum pedibus tum manibus stringendis apparatus. Quanquam, Christo gratia, horum organorum clauiculus nondum pulsauimus, licet ante nos id factitarunt nonnulli. In ea ædicula presbyterum quendam ac ministrum Essexiæ offendimus, flagranti pietatis studio præditum, simul cum altero pau-perculo fratre comitatum.

Minister hic, primo ingressu nostro, me conuenire desiderabat: admodum deplorans infirmitatē suam, quod carceris asperitate adactus esset, scriptis ad Londinensem literis, sui ac causæ deditionem facere. Vnde e carcere solutus, ac libertate donatus est. Post uero, in ea conscientia tormina incidit, ut non abfuerit multum, quin sibi ipsi necem conscisceret. Nec prius in pacem secum animus perturbatus redire potuit, quam ad eum qui episcopo est à commentariis accederet, ac schedulam sibi denuo ostēdi esslagitaret. Quam simulatque uidisset, extemplo in mille discerpfit particulas: indeque summæ iterum transmissæ restitutus est. Quam rem ubi episcopus Londinensis rescituit, accessens ad se iterum ministrum leonina rabie, totoque impetu in os illi, quantum potuit, inuolat, pugno tundit, barbæ magnam partē diuellit ac dilacerat. At tunc paratissimo est animo, nihilo minus sub cruce latus & alacer quam quisquam hinc nostrum, priorem detestans infirmitatem: Hæc scribo propterea, ut ceteri hoc exemplo commoniti, caueant diligentius, quo pacto suam temere uiolent conscientiam, ne similes inferni dolores sibi accumulent.

TERTIÆ EXAMINATIONIS ACTA, APUD

episcopum Londinensem, postera nocte, qua in carbonariam eius inclusus sum.

Misit ad me Episcopus Ioansonum quendam, quem tum habebat sibi à commentariis (registrum uulgo uocant) cum cibi ferculo, ac amphora bonæ ceruissæ, simul & pane. Aiebat is, Dominum suum prius de me & ceteris concaptiuus meis audiuisse: quæ res non mediocriter sibi dolori esset. Misisse propterea cibos eos, ac scire cupere, num sim recepturus.

Filipotus: Deo, inquam, ago atque habeo gratias, de pio hoc officio D. Episcopi, qui non dedignatus sit me & concaptiuos meos cibi sui ac elemosinæ beneficio: rogans porro Deum, ut mentem hanc illi augeat, tum erga me, tum ceteros. Eaque causa beneficium hoc ultro oblatum, minime recusandum existimaui. moxque fratribus, ea quæ mittebantur, perfrunda mecum communicauimus. actis Deo gratias, qui sic per aduersarios, miseras nos ouiculas pascere dignatus sit. Tum Ioansonus: Cupit D. Episcopus, causam uestre huc missio-nis intelligere. prorsus enim se nescire ait: ac mirari, se alienis causis sic onerari, adeoque eorum insuper, qui ad prouinciā suam nequaquam attinent. Tum ego causam illi omnem, ut erat, ordine exposui. Quod ubi factum, subinfert ille: Domini sui eam erga me uoluntatem esse, ne quid deesset operæ sue, si qua in re mihi commodare posset. ac protinus nobis relictis, abiit.

Non multo post, episcopus generosum quempiam ex famulis emisit, me accersitum. Accersitus uenio ad episcopum, qui tum solus ad mensam, tribus tantum aut quatuor sacrificulis stipatus, adsederat: inter quos aderat unum notarium, de quo dixi, qui erat à commentariis.

Londi-

Londinensis: D. Filpotte: Lætor equidem de tuo huc aduentu. Cedo dextram.

Filpottus: Ego uicissim, pro comitate, quoniam ille dextrā porrigebat, manum honoris gratia deosculatus, similiter apporrigebam.

Londinensis: Non uulgarem mihi dolorem incutit tua hæc calamitas. Adeoq̃, ut hoc credas fidei meæ, ante horas duas te hic adfuisse planè nescieram. Dic, rōgo, quidnam causæ sit, quur huc produceris? Credas enim hoc mihi uolo, nescium me esse harum rerum omnium: ne quid suspiceris, me autore hæc incoëpta esse. Nec satis mirari queo, quid est, quur cæteri, me sic negotijs alienis, atq̃ ad me nihil pertinentibus onerent. Cæterum maioribus mōgerundus est meis: atq̃ adeo, quod hic dicendū sit, certè de me aliter loquuntur uulgo, quā meritum est meum.

Filpot. Aperui itaq̃ illi, caput huius turbæ non aliunde proficisci, quā ob illam in conuentu nostro disputationem, ob quam iniustissimè uniuersum negotium hoc mihi exhibetur.

Londinensis: Demiror, inquit, eam ob rem hanc tibi creari molestiam, si nihil aliud causæ hic subsit. Sed fortè eadem dogmata postea alicubi confirmasti. Aut rogantibus forsā amicis quibusdam sententiam tuam, utius es idem sentire quod prius, quæ res in hanc te inuoluit calamitatem.

Filpottus: Equidem, ut uerum tuæ celsitudini profitear, nulla mihi intenditur actio, præter eam quam commemorauī, iam à iudicibus intentatam. Qui huc me captiuum ad te miserunt, quod eius disputationis acta retractare ac rescindere denegarem.

Londinensis: Poterit usuuenire, in domo senatoria, quam uulgo parlamentum dicimus, ita loquatur aliquis, ut carcerem commereatur. Puta, si quid effutiat, quod Regis aut Reginae uiolet maiestatem: quod & in te accidisse poterit. uel si in ecclesiam Christi aliquid, secus quā dignū erat, dixerit.

Filpottus: Nihil unquam à me audiuit quisquam, extra articulos eos, de quibus tum cōuentum erat inter nos, in ea disputatione discutiendis, tum Regina, tum totius senatus permissione.

Londinensis: Quid ergo, mihi fas est disputare de fide?

Filpottus: Quid nīc licet.

Londinensis: At ego, nequaquam legibus licere arbitror.

Filpottus: Lege quidem ciuili, fateor: at lege diuina maximè licebit. Mōnetenim Petrus, ut parati simus cuiq̃ petenti, fidei ac spei nostræ rationem reddere.

Londinensis: Videlicet ita testatur Petrus. Rectè igitur peto abs te, quid de altaris Sacramento iudicas?

Filpottus: Docet Ambrosius, disputationem de fide non nisi in frequentati cœtu, audienteq̃ multitudine fieri oportere. Neque uerò necesse habeo cuilibet exigenti, priuatim eiusdem rationem reddere, nisi spe forsā ædificandi. Nunc uerò ita res est, ut sententiam hac de re meam edere, nisi manifesto capitis periculo, non liceat. Quocirca, ut idem autor Valentiniano respondet imperatori: Tolle legem, & fiet certamen. Et tamen si in iudicium publicum mihi prodeundum sit, ubi lege sententiam proferre obstringar, mihi nequāquam defuturus sum, quin ita conscientiam spero meam profitebor aperte & liberè, ut non alius iam diu coram te liberius.

Londinensis: Video te doctum esse, cuiusmodi multos mihi cupiam esse in ædibus meis similes. Sed tum ecclesiæ necessariò accedendū tibi est, eiusq̃ decretis acquiescendum. Est enim unica tantum ecclesia.

Filpottus: Absit, ut ab ecclesiæ unquam desciscam finibus. Imò id persuasissimum habeo, me illius membrum esse. Ita enim sacris docemur literis, unicam

cam ecclesiam esse catholicam, unam columbam, unam sponsam, unam dilectam, extra quam nulla salutis spes est.

Londinensis: Qui sit igitur, ut ab eius societate ipse te distrahas, ac diuellas?

Filpottus: Equidem certissimum habeo, me intra septa illius consistere: simulque fundamentum inhaerere ipsius, quod est uerbum Dei.

Londinensis: Quantam habes aetatem?

Filpottus: Annos numero quadraginta quatuor.

Londinensis: Haud turnunc eandem profiteris fidem, qua olim compatriini, & commatrinae tuae, de fonte te susceperunt, quum tuo nomine sponderunt apud Deum?

Filpottus: Imò ipsissimam, Christo est gratia, profiteor: siquidem in Christi communi cum illis fide baptisatus sum, quam & nunc eandem tueor.

Londinensis: Qui id fieri possit, quum unica sit tantum fides?

Filp. Nihil me fallit illud. Sic enim à Paulo institui mur, unum esse Deum, unam fidem, unum baptisma, cuius & ipse sum particeps.

Londinensis: Ante annos uiginti diuersam fidem secutus es, quam nunc tueris.

Filpottus: Ut uerum, atque quod res est, apud tuam celsitudinem eloquar: eram tum nullius fidei, religione neuter, uita impurus ac impius, pietate nec frigans, nec feruens.

Londinensis: Quid igitur, an fidem hanc insinceram iudicas, ac impuram esse, quam nos hodie profite mur?

Filpottus: Rogatam uelim celsitudinem tuam, remittat in praesentia mihi respondendi hanc necessitatē. Id liquidò affirmarim, certissimam scripturae auctoritatem, ueteremque ac primordiale ecclesiam uniuersam, unā cum reliquo doctissimorum scriptorum coetu, nihil ab huius fidei regula, cui ego me addixi, discrepare.

Londinensis: Recte: hoc polliceor tibi, nihilo me tibi peius uelle, aut secus, quam mihi ipsi. Itaque conscientiam tuam ulterius in praesentia urgere abstineo. Id unum miror, adeò te hilarem uideri in carcere, qui sic cantilles, & exultes, quemadmodum apud prophetam est: Exultantes in rebus pessimis. Qua in re non recte mihi uideris facere, quem conueniebat magis lugere, ac indolescere.

Filpottus: Ut rem intelligat praesentia tua, nos nulla laetamur causa alia, nisi in Psalmis quibusdam, quos cantamus, iuxta disciplinam illam Apostolicam: quae gaudere nos iubet in Domino, cantantes inter nos hymnis & psalmis spiritualibus. Neque uerò eam adeò rem celsitudini tuae offensionem fore arbitror.

Londinensis: Licet hic idem uobis obijcere, quod olim in Euangelio Christus: Tibi cecinimus uobis, & non planxistis. Hicque mirum in modum Episcopus haesitare coepit, & fatigari, in proferendo loco, ueluti in uepre, aut luto haerens. Quumque diu se torquendo, nondum succurreret quod uolebat, amissa memoriae auxilium à sacrificulis expetere cogitur. Sed apud hos altum silentium.

Filpottus: Tum uerò locum eum, ut occurrebat, instillauit eorum uice: qui tamen, ubi adductus esset, nihil ad eam rem omnino faciebat: nisi id forte uoluisset, nos perpetuo in mœrore esse, eo quod ipsi ridentes, etiam nunquam desistant lugubria nobis occinere, ignes ac fasciculos assidue minitantes.

Nos uerò, ut nouit praesentia tua, in opaca, desertaque custodia premimur. Quo magis opus est adhibito aliquo oblectamento: ne iuxta Salomonis il-

lud, tristitia alioqui immodica, cor absorbeat. Itaque spero celsitudinem tuam non indignè laturam spirituales cantiones, ac doxologias nostras: quum presertim à D. Paulo admoneamur, ut qui mēte sit integra, canat. Proinde et nos, quo testatior esse possit nostra erga Deum integritas, modulamur, ac Domino canimus.

Londinensis: Non grauabor te in praesentia pluribus. Si quid queam tibi opitulari, equidem & lubens faciam. Bene uale, Domine Filpotte: tibi quæ tranquillam noctem opto. Producite eum in cellam uinariam, ut bibat uini nostri poculum. Itaque ab eo discedens, à notario producor in tabernam uinariam, ubi bonum uini eius haustum cepi, nec multo post insequutus ex sacrificulis quidam Cosinus, ad me uenit: qui antiquam mecum familiaritatem refricans, aduentui meo adgratulatur, rogans atque optans, ne uelim singularis esse. Sic enim loquebatur: intelligens opinor illud, uidelicet ne solus uelim uideri sapere.

Filpottus: Cui tum ego ad uocem eam adludens, Singularis: Diuersum, inquam, me docet Salomon, ubi ait, Væ homini soli.

Post hæc iterum deducor in episcopi carbonariam, ubi cum sex meis concaptiuis eam noctem egimus, straminibus indormientes, nihilo insuauius (sit Christo laus) quam qui mollissimis in plumis uolutantur.

Quartæ examinationis acta, inquisitoribus, Londinensē, Eadensē, Vuigornensē, & Glocestrense, mense Octobris 1555.

Londinensis: Domine Filpotte, uisum est hodie D. episcopis istis, apud Archidiaconum meum, pro sua comitate, prandere. In mensa forte, ut sit, incipit tui mentio. Multique, qui te olim Oxoniæ in collegio nouo agnouerunt, calamitati tuæ non uulgariter indoluere. Quin nec ipse temperare queo, quin pariter indolescam: quod mihi ex hesternis colloquijs uisus es haud aspernanda doctrina præditus. Qua de causa huc te accitum in praesentia uolui, quod quum tot eruditos episcopos domi haberem, non putarem committendum, ut nullo tuo fructu hinc discessisse uiderentur. Atque adeo (quæ eorum humanitas est) meo rogatu te audire, & sermones conferre, ut uides, non dedignatur. Itaque quicquid habes, deprome audacter, et libere: nosque uicissim cum omni lenitate dabimus operam, tibi ut satisfiat. Dolet perfectio mihi, quum uideam res tuas eò calamitatis deuenisse: quod tamen ut depellas, facile tibi ipsi in manu est, teque omni turba expedias, modo uelis.

Badensis: Non ideo huc Domini isti confluxerunt (Filpotte) ne ne scias, quasi ad theatricum ludum spectatores, ut tibi palpentur: sed charitatis ergo, ut te seriò emendent, atque in rectam catholicæ ecclesiæ uiam reducant.

Vuigornensis: Priusquam incipiat, operæ precii est, ut prece aliqua apud Deum profusa, eius impleret gratiam, qua cordis eius sensus præparetur, cæpaxque reddatur doctrinæ sanioris.

Filpottus: Procumbens igitur in genua, illis aspectibus, eiusmodi apud Deum oratiunculam eiacularus sum: Omnipotens et eterne Deus, à quo, ceterum unico fonte, omnes fluunt sapientiæ & intellectus thesauri: immensam tuam appello misericordiam, atque obtestor in Iesu filio tuo, spiritum sapientiæ tuæ mihi indigno peccatori adipires, cuius adminiculo subsistā: sicque in causa tua respondeam, ut tum his qui praesentes audiunt, satis fiat: tum facilius ipse, si quid errem, instituar.

Londinensis: Malefactum, D. Vuigornensis, quod eum ad preces sollicitaris.

citari. Hoc unum enim illis est, in quo mirè se efferant & gloriantur, quòd sæpe multas uanas preces faciant: non multum dissimiles maximis quibusdam hæreticis, quorum meminit Plinius, antelucanos hymnos decantantibus.

Filpottus: D. episcopo, uelit Dominus & me, & omnes qui hic adsunt, hæreticos esse, consimiles his, qui antelucanos hymnos decantant. Siquidem isti uerè Christiani: quorum coelestem pietatè, mundi huius perferre non potuit tyrannis.

Badensis: Age, ad rem ueniamus: precatus hic est nescio quid.

Londinensis: Perge D. Filpotte, quæ uis dicere. Domini isti accincti sunt ad audiendum.

Filpottus: Eximij & honorandi proceres, ac iudices. Egi menses iam duodecim, & plus eo, in carcere: nihil, quod scio, unquam eo dignum supplicio commertus. Deinde nec ullo merito meo, præter æquum & rectum, e gradu & facultatibus omnibus depulsus sum. Porro ad has iniurias accedit insuper, quòd à legitimo ordinario, atque à propria custodia hic in alienum forum, prædor. Quapropter si quid nouit prudentia uestra, aut si quid habeat, unde me accuset, adsum hic coram, aut me purgaturus, aut ea quæ commertui subiturus. Aut si nihil sit, quod quisquam hic uestrum mihi uelit aut possit intentare, æquitatem appello uestram, ut me immeritis his uinculis & custodia indementem emancipetis.

Londinensis: Nemo hic est, qui te lædere aut infestare cogitat: sed prodesse multo potius, si liceat. Etenim id mihi te credere uelim, prorsus me inscio huc te missum fuisse. Quapropter conscientiam hic tuam liberè nobis, si neque metu aperi.

Filp. Iamdudum edoctus sum, in his quæ religionis sunt, ut legitime uocatus in ecclesia respondeam. Nunc uerò neque legitime uocari me, neque ecclesiam adesse uideo, ubi ritè me respondere oporteat.

Londinensis: Enim uerò memini, tum quum proximè apud me adesses, iureconsultum se aiebat esse: negabatque in ijs quæ fidei essent, responsurum se, nisi audiente ecclesia, nempe ubi ad plausum & gloriæ ambitionem loqui posset.

Filpottus: Non dicebam me iureconsultum esse, neque uerò tantum mihi tribuo, tametsi nouitius aliquando tyro in ea facultate fuerim: ubi si non aliud, tantum tamen forsari arripui, quantum mihi satis foret, si quando in forum euocarer ad causæ defensionem. ubi porro id etià didici, nec ubi me ulterius in discrimen inuoluerem, quam necesse aut opus esset. Atque hætenus me iureconsultum affirmari esse, non ultra.

Badensis: Si reuerendi episcopi imperatis parere detrectes, uideberis nobis in tua opinione nimis præfractus esse & pertinax.

Filpottus: Reuerendum episcopum Londinensem mihi nec ordinarium, nec legitimum iudicem agnosco: unde nec ulla obstringor lege, quæ illi hic respondeam. id quod hic ipse doctor Colus, pro sua in iure peritia, abundè mecum testari potest. Adhæc, nihil unquam in episcopum Londinensem admisi, quam obrem in ius uocare me debeat.

Lond. Imò habeo, unde iurè tecum expostulem: quippe qui intra prouinciæ meæ fines præuarius sis, disputans contra beatissimum altaris sacramentum. Quo nomine iurè tibi litem contestari, ac legibus aduersum te agere licebit.

Filpottus: Atqui id ego factum ad prouinciā tuā pertinere nego. Si-

quidem illa disputatio in æde Paulina instituta est, qui locus (ut intelligo) tuæ iurisdictionis non est, sed ad eius loci Decanum attinet. unde ab ijs qui iuxta iuris formam loquuntur, de diœcesi quidem tua, sed non in diœcesi, dicitur.

Londinensis: An tu templū Paulinum in mea esse eparchia negas? Equidem satis id superq̃ expertus noui, templi eius administrationem quotannis mihi constare non paruo.

Filpottus: Potest id fieri, ut tamen locus à tua seiungatur iurisdictione. Quanquam ut hoc ipsum fatear tibi, in diœcesi tua commissum esse factum, iubet tamen lex (si iure mecum agere uelit) me proprio ac ordinario antistiti, si modo id à uobis requiram, sisti, non autem à uobis alienis plecti. Deinde iam antè dixi, super hac causa, ordinarium meum, mecum egisse pridem, quàm uos nunc in iudicium iterum reuocare statuitis.

Lond. Quid ais, doctor Coler? licet ne legibus cum isto contendere, de re in mea diœcesi facta?

Colus: Licet, Do. episcope, coram te accersere, si modò in tua diœcesi reperiatur.

Filpottus: At ego ui, & obtorto collo, è propria eparchia in alienam protrahor: prouocans etiamnum ad proprium ordinarium. id opinor legibus non licet, uel eodem ipso doctore Colo iudice. Hicq̃ doctor Colus plane Pythagorizabat.

Vuigornensis: Ecquid dubitas, Reuerendum hunc Londinensem parit̃ æquitate tecum acturum esse, qua tuus, quantumuis proprius, antistes ordinarius?

Filpottus: Reuerendi episcopi Londinensis æquitatem non insimulo, cuius ego singulari comitati & officijs in me præstitis, non paulò plus debere intelligo, quàm peculiari proprioq̃ antistiti. Non hæc auribus, aut assentationi do, sed uera narro. Namq̃ ille 12 iam menses me habens, nondum uel semel ad quæstiones, reddendamq̃ rationem postulauit: quod iste bis iam paucis diebus fecit. Cæterum nemo prohibetur suo uti iure. Quod quò omnibus semper concessum fuerit, mihi iam cõcedi à uobis contendo, uarijs de causis, atq̃ postulo.

Londinensis: Inficiari igitur posthac non possis, quin reuerendi D. episcopi propenso fauore te audituri essent. At tu contumax & præfractus, à ueterum opinionum errore reuocari te non pateris: nec causam indicas, quæ in ecclesiæ nobiscum societatem non redeas.

Filpottus: Charissimi in Domino patres. Quæ minus iuxta expectationem uestram animi mei cogitata depromam, causa ea est, quam dixi: quòd sine certo uitæ meæ discrimine fieri id non queat. & tamen potius quàm obstinatus & peruiçax, uel à uobis, uel ab alijs insimuler, nulla præbita causa, unde id suspicemini, non grauabor aliquā saltem partem, uel summā potius iudicij mei apud uos deponere: uestram interim implorans celsitudinem, qui cõstitutum esse uelit. Atq̃, ne multis uos morer, ea omnia, in quibus à uobis dissentio, in duo capita, siue unicum potius summam perstringam. in quo si mihi celsitudo uestra certis & idoneis scripturæ testimonijs satisfecerit, uobis tam lubens accedam, ut nemo lubentius: adeoq̃ nec in ea re solum, sed in cæteris quoq̃ omnibus.

Londinensis: Hæretici isti perpetuò hanc habent in ore conditionem, si possit per scripturas ipsis satisfieri: quo colore se continuè tuentur. Nectamen

men unquam sibi satisfactum esse uolunt, etiā si firmissimis rationum euidentijs refellantur. Ceterū promittēs ne satis aliquando fore tibi, si Domini isti tantum laboris in te susceperint instituendo, quantum satis merito uideri poterit.

Filpottus: Promitto me diuinis scripturæ literis ubique conformem, ac ductilem fore. Simulq; illud testor apud Deum, & æternum eius filium Iesum Christum seruatore meum, ac sanctum spiritum, & angelos Dei, tum apud uos etiā iudices, me nulla animi obstinatio, aut philautia, siue opinionis amore aliquo singulari, hoc facere: sed simplici conscientia, & uerbi diuini necessitate, à qua condemnationis metu desciscere non audeo. Ea q; causa existit, quæ aliquanto fiam in his rebus uehementior & tenacior.

Londinensis: Non grauabo ulterius Dominos istos, quando ipse recusas animi tui sententiā annunciare.

Filp. Istud iam nūc facio, ac facturum sum, si modò audire non recusabitis.

Badensis: Age, dicat sine.

Filpottus: Reuerendi in Domino antistites. Neutiquam uos latere arbitror, præcipuam causam, quæ me, meiq; similes alios pro hæreticis ducitis, in eo consistere, quòd in unitate ecclesiæ uobiscum non consentiamus. Vos uestram ecclesiam ueram & germanam esse: nos nostram esse contendimus. Pro damnatis habentur apud uos, qui uestræ ecclesiæ non aggregantur, nos contra, si quis puriori ecclesiæ, in qua per uerbum Dei inserimur, non inhærescat, condemnationi affines iudicamus. Quapropter si uos reuerendi & suscipiendi patres, grauioribus argumentis uestram comprobabitis ecclesiam, quàm nos nostram astruemus, aut si ullis tandem illustribus scripturæ testimonijs contendere potestis, ecclesiam Romanam, qualis nunc est, uerè catholicam esse, sicut omni contentione, dicendo, scribendo, disputando asseueratis: quodq; eidem ecclesiæ, quicunq; sunt usquam Christiani, sub gehenna obstringantur: itemq; penes hanc ipsam ecclesiam, supremam esse ac unicam scripturas pro suo sensu interpretandi auctoritatem, quam ceteros sequi Christianos necessario uniuersos oporteat (sic enim predicatis) qui si in hac re una mihi satisfacturi sitis, equidem promptissimo animo uestræ simul ecclesiæ & iudicio acquiescam: quod alioqui mihi nec tutum erit, nec integrum. Quapropter uos per Dominum obtestatos uelim, ut mihi in hac una re satis uelitis factum.

Colus: Si nihil sit aliud scrupuli, quod te torqueat, perfacile poterit animo tuo satisfieri, modò uelis.

Filp. Nempe hoc unum est mihi uobiscum in præsentia cōtrouertendum: ad quod uelut caput, cæteras omnes reducam cōtrouersias: adeo q; manu hac etiam subscripturus sum, si uerbis minus habeatis fidem.

Lond. Quæso te, Domine Filpotte, ante annos uiginti, cuiusnā tum eras fidei: Mira profecto res. Hic homo singulis quibuscq; annis, aliter atq; aliter suam mutat fidem.

Filpottus: Liberè, & quod uerum est fatebor: Eram tum nullius fidei, uita impius, Deum tum planè ignorans, ac religionis expers: ita mihi condonet Dominus.

Lond. Imò id certò scio, eras alicuius fidei.

Filp. Dico simpliciter quod res est, quodq; testatur conscientia, quid tum de me ipso iudicem. Sed age, qualis qualis fuerim, quid hoc ad negocij huius probationem, quam à uobis stipulor?

Lond. D. Archidiacone Cole, age quæso cum illo, si quid habes.

Colus: Quid ais, si demonstrem tibi, in concilio generali cautum ac edictum esse, temporibus Athanasij, uniuersam ecclesiam Christianam, Romanae ecclesiae iudicio & sententiae stare oportere: etsi locus mihi in praesentia non succurrit.

Filpottus: Si tu locum e scripturarum penu ullum mihi produxeris, qui Romanae sedis tantum tribuat, perlubens sum auditorus. Quanquam, nisi me fallat, ne id quidem unquam demonstrabis, quod de Athanasij temporibus dicis. Etenim adfuit tum Nicenae synodo Athanasius, in qua nihil unquam decretum fuisse huiusmodi: id compertissimum habeo.

Colus: Etsi non eo tempore id factum, potuit tamen alias fieri.

Filpottus: Id ego mihi probari peruelim. Atque inter haec uerba Harpsfeldus, qui tum Londinensis agebat Cancellarium, librum protinus quendam Irenaei producit, in quo folia quaedam inuoluta ac complicata cernebatur. Eum episcopis exhibuit, quo in tanta herentibus difficultate succurreret. Quem simulatque Badensis & Glocestrensis intropexissent, mox Glocestrensis mihi ad legendum porrigebat.

Glocestrensis: Cape hunc librum, D. Filpotte, ac locum aduerte, qui te docebit, Romanam ecclesiam caeteris omnibus praesidere ecclesijs.

Filpottus: Quum autem, libro inspecto, locum perlegissem, Hic inquam locus nihil mihi aduersatur: sed Donatistis, caeterisque haereticis, aduersus quos contendit Irenaeus: fidem illis non adhibendam, quod peregrinum quoddam doctrinae genus in Europa sequuti essent, quodque praecipua eius Europae ecclesiae a Petro & instituta ac stabilita sit, quae inde a primordijs contemdem retinens euangelij sinceritatem quam ab Apostolis accepit. Quod non item apud haereticos factum est. Hocque argumento confirmat, eos non audiendos esse. Quod si celsitudo uestra idem nunc de ecclesia Romana affirmare poterit, pari iure & autoritate contra me nunc agere uobis licebit, quatum Irenaeus aduersus illos. Sed ecclesia Romana ex eo tempore turpissime a ueritate & simplicitate euangelij degenerauit, quam adhuc Irenaei saeculo spirabat, necdum ijs infecta erroribus, quibus nunc supra modum obruitur. Quapropter haec Irenaei autoritas nullo modo nunc in ecclesiam Romanam accommodari potest, quae nunc non minus foedae, quam euidenter, a primordiali ecclesia, ac primo uigore, in non dicendas foeditates prolapsa sit.

Londinen. Hunc igitur in modum eludis omnia, nihil contra te facere clauitans, quicquid autoritatis inducimus.

Filpottus: Certè si firmis & aequis rationibus euicero, autoritates contra me productas, nihil ad institutum attinere, id quod nunc factum est: spero uos aequis animis responsionem meam approbaturus.

Vuigornensis: Perspicuum est, & priscorum omnium autorum testimonij constat, ecclesiam Romanam semper ueritatem omnium maxime retinuisse, nec hactenus unquam ulla erroris aspersam labe, donec suborti quidam nuper haeretici infamem eam reddiderunt.

Filpot. Id si comprobetis, nil amplius postulo.

Vuigornensis: Imò ea est arrogantia tua, & singularis philautia, atque ingenium ambitiosum, ut persuaderi tibi non patiaris, etiam si clarissime persuaserò.

Filpottus: Quaeso ego uos iudices suspiciendi, ita ne mihi nunc uacare existimatis, in hoc rerum articulo & angustij constituto, atque de uitae tanton modò huius corporis apud uos, sed apud Deum de futura periclitanti, ut philautiae modò, stultaeque ambitioni seruiam. Scio enim, si extram ueram

ueram fidem moriar, apud Deum periclitabor. Sin tuear ueri professionem, à uobis holo caustoma efficiar Domino, multaq; millia aliorum præter me pariter occiduntur. Attamen in manus uestras multo malim incidere, quam perire apud Deum. Quin iam omnia bona & commoda huius uitæ amisi, in car-bonariam tetram datus custodiâ, quo uix canem quisquam suum intruderet. Sed hæc æquo moderatoq; animo sustineo.

Colus: Age, & quibus tandem argumentis, quæ ue historia nobis probabis, ecclesiam Romanâ aberrasse aliquando? Certè id modò ex Eusebio liquet, ecclesiam hanc Romæ primùm à Petro & Paulo constitutam ac stabilitam esse. Deniq; Petrum ipsum ecclesiæ huic annos 25 præfuisse.

Filpottus: Nihil me fugit, quæ Eusebius in historia commemorat, sed si eadem conferamus cum ijs quæ Paulus ad Galat. 1 refert, adeò id non uerum esse comperimus, ut Petrus uix dimidium temporis huius Romæ egerit. Vixit annos 35, non amplius, postquam in apostolatū ascitus est. Porro athor est Paulus, scribens ad Galatas, eum Hierosolymis commoratum esse, post Christi mortem, annos 18, & eo amplius.

Colus: Et quid ergo tandem Petrus scribit ad Galatas?

Filpottus: Non, sed Paulus inquam, ad Galatas scribens, Petri, quamdiu sit illic commoratus, mentionem facit. Adde quòd & illud probare potero, tum hoc ipso Eusebio authore, tum ex historijs aliorum, ecclesiam Romanam manifestè errasse, atque etiam errare, eo quòd minus consentiat cum ijs quæ tum primitiua ecclesia (ut scribunt illi) iuxta euangelij pura decreta sequeretur. Quanquam haud alio argumento in hac re opus est, quàm ut hærum ecclesiarum alteram cum altera conferamus, primitiuam uidelicet cum Romana.

Londinensis: Possem hunc non in scitè comparare cum uiro quodam, de quo legi quondam: qui in desperationem incidens, in syluam abiit, ut se suspenderet. Quòd quum uenisset, ac singulos probè perlustrasset arbores, nullam reperit idoneam, suoq; dignam suspensio. Sed non libet hoc ita accommodare, ut liceret. perge rogo D. doctor, cum eo congregari.

Colus: Reuerende D. Multi hic circumstant alij me multo ad hanc palestram instructiores. Deinde, nescio quo pacto nihil ferè odi magis, quàm in disputationes incidere: eo quòd nihil hinc demum assequaris, nisi cum inuidia inimicos, & apud uulgus dedecus & turpitudinē. Itaq; multo malim scripto cum eo concertare.

Filpottus: Idem & ipse multo prius cupiam, ut facias. Fiet enim ita, ut certius hoc pacto de dictis tuis statui ac iudicari possit. Atque adeò obnixè te rogo, ut uelis. Verùm enim uero, id si permitterent facultates, centum ego libris hic modò tecum paciscerer, te nunquam probaturum mihi, quòd de generali concilio Athanasij temporibus, huc attulisti. Siquidem hoc compertum habeo, multo post hæc tempora, in concilio Africano, cautum sub excommunicationis periculo fuisse, ne quis ex omni Africa Romam aliquando prouocaret. Quod nunquam illi, sat scio, decreuissent, si uel scripture uel generalis concilij autoritas, omnes homines ecclesiæ Romanæ arbitrio stare, eiq; parere compulissent.

Colus: Quid si id tibi probem, tu uicissim erroris tui nobis promittes palinodiam?

Filpot. Verba sunt hæc modo. Sed locum nullum indicas. Nec quicquam adhuc firmæ rationis, neque autoritatis audio, quæ faciat mihi fidem, præter uerba duntaxat mera.

Lond. Dic precor, bone uir: Num de rebus fidei nostræ disputare licet? Iustinianus in legum Institutis, tit. De fide catholica, negat.

Filpot.

Filpot. Scio, ac memini in iure Cæsario eiusmodi extare sanctionē. Cæterum fides nostra lege ciuili metienda nō est, nec ponderanda. præclare itaq; Ambrosius: Non lex, inquit, sed fides, congregauit ecclesiam.

Vuigornensis: Næ tu spiritu superbæ, D. Filpotte, correptus uideris: qui te impedit, ne ueritati cedas. Pudeat te tandem, ac resanescas.

Filpot. Equidem uerò spero & scio me spiritu fidei, & duci, & hæc in præsentia proloqui. nec unquam me huius pudebit fidei.

Glocestrensis: Quid? an doctior tu tibi uideris esse solus, quam tota hæc reliqua doctissimorum & laudatissimorum hominum coronæ?

Filp. Eliás solus ueritatem profitebatur, quum reliqui quadringenti sacerdotes sedulo aduersarentur.

Vuigor. Ohe, uis ergo ut te Heliam quendam faciamus? Et tamē hic ipse Helias suo non uacabat errore, ô bone: nempe quo tempore neminem, præter se solum, uerè pium relictum existimaret. Septem enim millia reliquit sibi Deus, qui genua ad Baal non flexerant.

Filpottus: At doctrina tamen nihil fallebatur, sicut reliqua turba septem millium.

Vuigor. Vide quàm proteruus es: mediūsfidius nimis cum hoc animo uituperandus es, qui recusas eius esse ecclesiæ, quæ una omnium hæcenus ut integerrima, ita & antiquissima permansit.

Filpot. Quasi uerò Romanam ecclesiam, cuiusmodi sit, non norim satis, ubi & tuam tum uidi celsitudinem.

Vuig. Fateor & illic egisse aliquādo me, quum hinc eò profugerā. Quamquam illic te uidere non memini. Dolet tamen ibi fuisse te. forte enim urbis illius iniquitas hunc tibi induxit animum, ut hæc ageres.

Filpottus: Minimè gentium: neq; uerò ea causa permotus, hæc facio. Secus enim me Christianæ docent literæ, ut ministrum non asperner omnino, ob uitam corruptam, modò incorruptam doctrinam è scripturæ thesauris depromat.

Vuigorniensis: Quid? an tu uniuersam ecclesiam errare, ac falli posse iudicas?

Filpottus: Paulus ad Theſſalonicenses scribens, haud obscure significat, nouissimis temporibus communem & catholicam fore, sub aduentum Domini, defectionem. Non ueniet, inquit, Christus, nisi uenerit defectio prius.

Colus: Defectio illa, cuius meminit hoc loco Paulus, nequaquam à fide, sed à Romani imperij monarchia accipienda & estimanda est. Idēq; uox græca declarat, Apostasia.

Filpot. Commodè tu quidem & opportunè mihi in memoriam redigis. Nam apostasia propriè ad fidem refertur. Vnde apostata dicitur is, qui à fide desciscat. Ad hæc, de externi imperij ruina, post aliquanto ibidē etiam subiungit Paulus: ut minus iam sit dubitandi locus.

Colus: Apostasia non solum à fide, sed ab imperio discessionem designat: id quod facile demonstratu fuerit.

Filpot. Nunquam hæcenus à quoquam in eum usurpari sensum memini. Deinde, ubi tu re præstiteris, quod uerba pollicentur, habiturus sum tuæ demonstrationi fidem.

Vuigor. Miseret me tui, qui unus, uniuerso mūdo Christiano hunc in modum reniteris.

Filpottus: Mundus frequentissimè, ac multitudo eorum quos titulo dicis Christianos, ueritatem exosam habet, & persequitur.

Glocest.

Glocestrensis: Itā ne uerò D. Filpotte: Tum' uniuersam Christi ecclesiā cœcutire in tenebris, te solum in conspicua luce ambulare existimas?

Filpottus: Ecclesia hæc, quam tantopere colitis, nunquam hæcenus uniuersalis fuit. Nam quum orbis tripartitò diuisus, Asiam, Africam & Europam complectatur: harum duæ priores, Pontificis Romani primatui semper constantissimè ad hunc usque diem refragatæ sunt, nec unquam decretis paruerrunt illius.

Glocestrensis: Illud falsum. nam in Florentino concilio, uno omnes consensu ecclesiæ istæ concordabant.

Filpottus: Itā quidem rumore falso à quibusdam ferebatur, postquam ab Asianis & Africanis discessum est. Sed contrā rem habuisse, post compertum est ex ijs quæ sequebantur.

Glocestrensis: Id mihi respondeas uelim, quo tandem iudicē lites & controversiæ, quæ quotidie hic illic emergunt, inter Christianos definientur.

Filpottus: Quo, nisi uerbo Dei: uel Domino ipso teste: Verba, inquit, mea, quæ loquor uobis, ipsa iudicium ferent de uobis, in nouissimo die.

Glocestrensis: Quid si uerba tu uno modo, ego altero accipiamus?

Filpottus: Ad primitiuam ecclesiam iudicium deferetur.

Glocest. Scio, Doctores intelligis, qui id temporis scripserunt.

Filpottus: Maximè.

Glocest. Quid si doctores ipsos non eodem modo, sed in sensus diuersos pertrahimus, adhuc sub iudice lis erit?

Filpottus: Sententia illa obtineat, quæ ad scripturæ diuinæ archetypum propius accedit.

Colus: Reuerendi in Do. Quid in hac re tam diu cum illo litigamus? Quando id caput non sit accusationis, sed potius heresis de Sacramento. Itaq; eam ut eludat, alia nobis nescio quæ parerga ingerit, extra institutum.

Filpottus: Hæc ipsa est (D. Cole) totius negotij summa & colophon, ad quod cæteras omnes quæstiones reductas uolui, expetens mihi à uobis in eo satisfieri.

Vuigornensis: Mirum sanè hominem, qui cum paucis, contrā tam multos, contrā niti studes.

Filpottus: Si numero hæc res ponderanda sit, haud ita multum sanè, hac etiam parte, cedimus: qui Asiam, Africam, Germaniam, Daciam, magnamq; Galliam habemus partem. Quin & indies Euangelij catalogo accedunt complures, sæpe magnæ ducuntur coloniæ: tum in primis è Gallia tantus sit confluxus hominum, è persecutione in Germaniam profugietium, sicut mihi à fitor: moriturus etiam, ut uidetur: ut uix ipsæ Germaniæ ciuitates, uniuersos capiunt. Ex quo facile licebit intelligere, euangelium tandem aliquando superiores habiturum, quamlibet omni ui ac conatu uos contrā faciatis.

Vuigornensis: Probè ac honestè collocarunt suum tempus, qui hæc tibi retulere: Quin & ipse æquè probè in custodia asseruaris, ad quem horum delatorum accessus tam facile pateat. Tanta arrogantia & fatuitate nunquam aliàs quenquam noui præditum.

Filpottus: Etiam atque etiam rogo reuerendam præstantiam tuam, ne quid te commoueat orationis meæ impetus, & uehementia, nimium fortè immoderata. Est ea nonnulla pars corruptæ naturæ meæ. Verum, ut ut uerba præ se ferunt, animus certè submissus humilitatem tuetur suam, accinctus ad omnem obseruatiam & obedientiam celsitudini uestræ præstandam.

Londinensis: Non te remorabimur, D. Filpotte, in præsentia pluribus.

Redibis igitur eò, unde profectus es. interim si quid sit, in quo tibi opera mea opus sit, efficiam ut sentias. Ac feria quarta iterum te expectabimus, fufius audituri, ecquid pro defendendo errore afferre poteris.

Filpot. Id unum expeto: mihi à uobis, in ea re quam proposui, fieri satis. Quod si effeceritis, eum me sentietis esse, quem dixeram.

Vuigor. Tam bene tibi cupimus, quàm nobis ipsis.

Filpottus: Credo equidem, at subuereor tamen, ne errore seducti, falsam Christi scientiam.

Vuigornensis: Dominus meliorem tibi gratiam impertiat.

Filpottus: Tantundem & uobis reprecòr: Dominum similiter efflagitans, ut uobis animi oculos aperiatur, ut quæ ueritatis sint sapiatis, eiusque ecclesiam tueamini. Confurgentes itaque Episcopi, consilio inter se inito, syngrapham nescio quam deliniant, qua de sanguine opinor meo fundendo decernebatur. cui tum ipsi sua manu sigillatim subscripserant. Ego in ueterem carbonariam reductus sum.

Lectori.

Quando examinationum mearum telam semel exorsus sum contexere, magis ut tuo satisfaciàm desiderio, quàm quòd in re quicquam dignum statuerim: uolui & reliquos similiter huius tragediæ actus persequi, quò quæ occulte atque in umbra gesta sunt, in lucem atque in medium exirent: ut intelligat posteritas, quanta iniuria & uiolentia rapacissimi isti lupi in nos grassati, sinceram Christi doctrinam, quam nulla doctrina, aut honesti artibus coarguerent ualent, ut meraque tyrannide obruere studeant.

Quinta examinationis acta. Inquisitores, Londinensis, Rossensis, Couentriensis, Assensis, cum cæteris aliquot episcopis mihi non certò cognitis, quibus una assidebant D. Storius, Curtoppus, D. Sarseronus, D. Pendoltonus, præter alios è Regina palatio tum sacrificos, tum Patritij ordinis nobiles et generosos, qui non pauci huic interfuerunt actioni.

Londinensis: D. Filpotte, ades dum. Ad sunt hic celeberrimi uiri, herodes, doctique complures, non grauati paulum subire laboris, meò rogatu, ut profint tibi. Quandoquidem crastino iudicio ultimam de te sententiam ferre statui, (sic enim iubeor) prius tamen, omni favore, tibi succurrendum existimaui, modò ipse non nihil remittens de tua uicissim obstinatio, nobis acquiescas. Fac ergo, ut sapientem te uirum præbeas: nec tua tantopere opinione nitaris, sed potius te doctis uiris regendum ac instituendum accommoda.

Filpottus: Reuerende in Domino. Quòd ais, crastino iudicio ultimam de me sententiam latum iri, ea res me profectò ualde recreat. Sic enim polliciti sunt, qui huc me miserant, me postridie eius diei adiudicandum: ac patetio minime seruabatur, maiori quidè cruciatu meo. Neque enim aliud quàm mortem à uobis expecto, eamque tam paratus sum Christi subire causa, quàm uos à me exigetis.

Londinensis: Vide, quàm proteruus est & pertinax, mediusfidius frustranei laboris fuerit, cum illo amplius, aut cum similibus hæreticis contendere. Equidem doleo, adeò te inobsequentem esse: quocirca eò necessario adiutor, ut ad extrema tecum descendam.

Filpottus: Nihil necesse est, quare extrema in me experiaris, quādo nulla

re cogat lex, qui ordinarius meus non sis, quicquam habere mecum commercij, nisi uelis ipse: licet intra carcerem tuum, nulla iusta autoritate, detineor.

Londinensis: Scis te huc missum esse à iudicibus tuis, qui tuæ præfuerunt examinationis causam ipse penitus ignoro. Id tamen scio, nunquam illos hoc frustra facturos, nisi in colloquijs tuis comperissent aliquid secus, quam dignum est homine Christiano.

Filpottus: Fateor huc me missum ab illis, nulla omnino causa à me præbita. Tantum superiorem illam in conuocatione disputationem mihi obiecerunt, postulantes ut in eadem causa denuò ipsis responderem, quæcûq; tum à me disputata sunt rescinderem: quod quia nolebam, huc demum me ad tuam celitudinem compulerunt.

Lond. Quir tu igitur illis non responderas?

Filpottus: Quia, quum laici essent, iudices in spiritualibus rebus esse non conueniebat. Quid quod exigentes à me ueteris causæ nouam defensionem, ipsi literas suas non proferebant, autoritatem testantes commissam. Itaq; causam nunc habes, cur me custodiæ iudices illi manciparint.

Londinensis: Imò in causa id forsitan fuit, quod nunc tandem in mentem uenit, nempe quòd in diocesi mea non ita pridem, manifestariam hæresin auditus atq; ausus sis tueri. Ea q; res in causa fuit, quor huiusce rei, quæ intra meæ eparchiæ fines perpetrata sit, ad meam pertinere cognitionē existimarēt.

Filpottus: Hæresis illa utcunq; immensa tibi fuisse uideatur, licebit tamen, opinor, illo apud uos patrocinio uti, quod ipsæ mihi leges porrigunt. Nam quum ea libertas sit, uetusq; domus Parliamentariæ priuilegium, cuius & hæc conuocationis domus membrum est, ut suam cuiq; impune, libereq; de rebus propositis, sententiam testari liceat: non est consentaneum, mihi nunc ob eandem rem periculum creari. Quū præsertim in hoc ipso, confessioni interfuerit, testis esse possit, neutiquā à me adductas esse illas, sed à proloquutore propositas, qui tum Reginæ uerbis & mandatu, nos ad earum rerum disquisitionem polliciebat: libertate interim quibuscunq; proposita, in eo coetu disputaturis.

Satrapes Reginæ: Etsi parlamentum locus sit libertatis, nequaquam licebit tamen cuiquam id loqui, quo maiestas Reginæ aut imperij lædatur.

Filpottus: Caterum si quid sit eiusmodi, quod aliàs crimen haberet læsæ maiestatis: in eo tamen loco, si idem in publicam quæstionem, publica autoritate ueniat, à proloquutore propositum ad pertractandum, idq; etiā mandatu principis: quæso, qui de eo tum pertractaret, an is reus teneretur maiestatis læsæ? Non arbitror.

Satrapes: Nondum res eò deuenit periculi, quantum intelligo: quin spes sit, modò rescindere ea atque irrita habere uelis, quæ tum pertinacissimè tuebaris.

Assensis: Caterum iste, non hic sub reformatione, more cæterorum, sed agonice, & categorice, quanta uix quisquam in hoc numero alius contentione agebat.

Filpottus: Quoniam non desistitis in ea re molesti esse, in qua leges me ipsæ absoluunt, nec æquam ullam iustę defensionis rationem admittetis. Pro uoco igitur à uobis ad senatum totum parlamentarium, eorum arbitrio iudicandus in eo, quod in parlamentario coetu cōtra fas & leges regni huius me commississe dicitis.

Roffensis: Sed age, nunquam ex eo tempore iterum eadem dogmata renouastis? responde,

Filpottus: Si quis prodierit accusator, qui me eius insimulabit facti, contra hunc adsum, me purgaturus.

Roffensis: Nunc demum quid aisti an quæ tum dixeras, recta abs te dicta esse putes, eademque nunc etiam confirmabis, nec ne? responde.

Filpottus: Reuerende, ius in me nullum habes ordinariū, quæ actionem hanc contra me suscipias ex officio. quamobrem iure hic nullo obstringor, ut inquisitis tuis respondeam.

Assensis: Nunc quid sentis? an non in beatissimo altaris sacramento (hicque simul capita uniuersi aperuerunt, honoris idolo exhibendi gratia) ipsissima Christi seruatoris præsentia, re & substantia ipsa, post consecrationis uerba, continetur?

Filpottus: Profiteor in sacramento corporis Domini ritè administrato, talem esse præsentiam modum, qualem sacra Dei docent literæ.

Assensis: Cuiusmodi tandem? dic nobis?

Filpottus: Id aliàs à me explicabitur, quo tempore legitime adductus & accitus fuerim, ad causæ eius disputationem. Nunc nihil uideo quæ necesse habeam, huc in præsentia adigi. Deinde scriptura admonet, ut omnia ordine & conuenienter peragamus.

Episcopus alter: Perquam hic contumacem te, nimisque ambitiosæ philautie esse apparet.

Londinensis: Non permittit ius ciuile, quenquam de fide sua palam disputare: ut uidere est titulo, De summa trinitate & fide catholica.

Filpot. Si hac pertendas uia, uendico hic mihi exceptionem fori, eo quod minimè competens sis iudex.

Lond. Qua demum lege me tibi iudicem recusabis?

Filpot. Ciuili scilicet, titulo De competente iudice.

Lond. Nusquam in tota lege titulus extat eiusmodi, quantumlibet tibi peritus leguleius uidearis.

Filpottus: Scit tua præstantia, me nullam arrogare mihi in legibus cognitionem. Sed eò uos adigitis, ut corrogatis undecunque præsidij, me tuear, quocunque queam modo. Atque si darentur hic libri legum, non dubitarem id palam facere, quod dixi.

Lond. Quid de competente iudice? Adferam huc libros meos. Memini quidem titulum ibi esse, de officijs iudicis ordinarij.

Filpottus: Videlicet idem ille titulus est, quem dico, De competente iudice. Moxque procurrens in Museum, codices legum omnes in medium adduxit, puluere ac situ prorsus obductos: facile eo declarans argumēto, quam strenuam ijs nauasset operam.

Lond. En adsunt tibi codices, exquire nobis titulum hunc. quod si feceris, ego uicissim te absoluiam carcere.

Filpottus: Non illud est, quod potissimum nunc agimus, ut tam exactè iuris apices excutiamus (tametsi non sum prorsus in hoc disciplinæ genere *auovo*, qui totos sex aut septem annos in eo posuerim) uerum ut de articulis fidei respondeam, quæ res propria est huius fori. Quoniamque uos præter æquum & rectum actionem contra me instituitis, uendico ac requiro iuris mihi libertatem, qua capitis salutem tuear.

Londinensis: Imò nihil omnino respondes planè & directè ad ea, quæ obijcimus. Quocirca non est quod posthac quiriteris, quin locus tibi dabatur discendi, si te doctis uiris accommodare, mentemque patefacere uoluisses.

Filpot.

Filpottus: Satis iam, satis, mentem superiori examinatione, ijs qui tum adfuerunt episcopis aperui: expetens ab his, ut mihi in materia tum illa satis, facerent, ad quam unam cæteras omnes controuersias referebam. Quod idem & à uobis nunc similiter contendo. cui si quisquam uestrum uelit aut possit satisfacere, nempe quòd Romana ecclesia, cuius uos nunc esse dicitis, catholica sit ecclesia, promitto me in cæteris omnibus obsequentem uobis fore.

Coventriensis: Quid, an non fidem habes symbolo, Credo ecclesiam catholicam?

Filpottus: Fateor. At nusquam adhuc reperi ecclesiam hanc de Roma dici (nam id caput est quæstionis nostræ) aut de ulla demum huic consimili.

Affensis: Planissimum est, D. Petrum Romæ ecclesiam catholicam exædificasse. Et Christus ait: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Præterea continua quædam episcoporum series, ita in ea urbe poterit, & successio produci ac demonstrari, ut nusquam perinde alibi: quæ certissima ecclesiæ catholicæ nota est, sicut testantur doctores.

Filpottus: Quod tu clarissimum dicis, id omnium est incertissimum, uel ex hoc ipso maxime loco abs te citato: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Nisi id ostēdas, per petram Romā intelligi. Tum quod ad successionem attinet episcoporum, à Petro deductam, nequaquam id satis est ad probandam ecclesiam catholicam: nisi fidem Petri, qua nititur ecclesiæ ædificatio, in eius successoribus semper perdurasse, atq; etiamnum perdurare euincas.

Lond. An plures sunt, præter unam ecclesiam catholicā? Dic mihi, in qua tandem fide primum baptizatus es?

Filp. Agnosco unam sanctam ecclesiam catholicam & apostolicā, cuius & ipse sum (Christo gratia) membrum. Insuper et eiusdem sum fidei, in qua initio sum in Christo baptizatus.

Coventriensis: Nosti ne satis, quid hac uoce, Catholica, significetur? narra modò, si poteris.

Filpottus: Non adeò imperitus, aut rudis sum (gratiam habeo Domino) quin id satis me scire arbitror. Catholica fides, aut catholica ecclesia, non id significat, ut uulgus hodie accipit, quod maxime uniuersale sit, aut à maxima hominum parte recipitur. quo significatu uos ferè ecclesiam & fidem definiatis, uelut multitudine hominum ecclesiam metientes. At ego catholicam fidem & ecclesiam ita æstimo, sicut definit Augustinus: Aestimamus, inquit, fidem catholicam à rebus præteritis, præsentibus & futuris. Vnde si idoneis rationibus iam probabitur, fidem hanc uestram & ecclesiam, quam Romanam dicitis, iuxta Augustini regulam, à prima origine fuisse, nunc esse, ac futuram semper, qualis nunc sit: meritò pro catholicis haberi potestis. Est aut catholica, uox græca, à prepositione *κατὰ* uel *καθὼς*, post, iuxta, in quantum, tanquam: & *ολος*, uniuersus, totus, integer, composita. Itaq; catholica fides, aut ecclesia catholica idem sonat, quod integra, primordialis & præcipua fides.

Lond. Itā ne dicit, aut ita sentit Augustinus, ut hic narrat, D. Curtoppus? Quid ais?

Curtoppus: Habet quidem cōtra Donatistas scribens, quiddam non dissimile Augustinus: nempe fidem catholicam metiendam esse temporibus præteritis, atq; secundum ea semper spectandam & regendam esse, tam à nobis qui nunc sumus, quam ab ijs qui futuri sunt. Non autem secundum nouam rationem, qualem tum repperunt Donatistæ.

Filp. Rectè dixisti D. Curtoppe, maximeq; secūdum Augustini mentem: quæq; non tenuiter confirmant meam de uoce catholica sententiam.

Couentriensis: Do. adducatur liber huc Augustini.

Londinensis: Omitte, ac quiesce Domine, alioqui bona fide desistā porrasse, exceptis his paucis annis, quibus homines quidam, ea relicta, suæ opiniononi, cui nimium tribuebant, adharere maluerunt.

Filp. Non sentio, ecclesiam catholicam doctrina aberrare posse. Verūm qua ratione commonstretis, Romanam ecclesiam catholicam hanc, quam dicimus, ecclesiam esse, id à uobis requiro.

Curtoppus: Probari id tamen potest, quòd Irenæus (qui centesimo post Christum anno uixerat) ad Victorem Romanum tunc episcopum accesserit, consiliū illius de hæreticis quibusdā excommunicandis petiturus: non facturus opinor, nisi summum ecclesiæ principem censuisset.

Couentriensis: Etiam atq; etiam argumenti uim perpende. Age, huic tandem responde, si queas.

Filpot. Nihil factu facilius. Namq; quod fecit Irenæus, nihilo magis pontificis Romani causam subleuat, quàm quod ego nuper feceram: qui quum Romæ fuisset, ita ut ante me Irenæus, potuisset & ipse tum præsens Romanum pontificem conuenire, si libuisset. Et tamē utinam in Anglia nemo esset, qui magis Romano faueret episcopo, quàm ipse faueam.

Assensis: Magis, mea fide, cum isto animo uituperandus, quo minus illi faueas: præsertim quum non solum Irenæus hic, sed catholica ecclesia, ante annos hos non multos pro capite semper eum hætenus principe agnouerit.

Filpottus: Non est credibile, Irenæum, aut primā ecclesiam, Romano pontifici tantum tribuisse: quum ego septem continua concilia, post Irenæi tempora, proferre queam, quæ nunquam tantū ei autoritatis detulerint. Quæ res sat documento esse potest, primam catholicam ecclesiam, pontificem hunc nunquam sibi capitis loco habuisse.

Alius episcopus: Huic homini nullæ unquam satisfaciēt rationes, quum etiam omnia dixerimus. Laterē prorsus lauat, qui disputare cum eo uoluerit amplius.

Filpottus: Vestram ego prudentiam & celsitudinem appello, clementissimi uiri: an mihi, nulla adducta ratione, satis facere postulatis? Vter nostrum æquiore pugnat autoritate: illē ne, qui unius dūtaxat exemplo, Romam casu proficiscentis, nititur: an ego, qui tot productis concilijs, Nicæno, Ephesino primo & secundo, Chalcedonense, Constantinopolitano, Carthaginense, rem à multis retro seculis secus habuisse doceor?

Couent. Quid audio? An tu Romanam catholicam esse ecclesiā negas?

Filp. Ob eam nempe causam, quia cum primitiua ecclesia non consentiat, sed ab eius uestigijs longē lateq; discrepet.

Couent. Qua tandem in re id scire uelim.

Filpot. Longum est omnes dissimilitudinis notas referre. Duas tantū hic recensuisse sat erit, primatum & transubstantiationem.

Curtoppus: Quod ad transubstantiationem attinet, etsi ea constabília sit pro articulo fidei uix multo supra annos trecētos, semper tamen in ecclesiam Christi recepta est, & credita.

Lond. Verissimum hoc est, rectè & commodè dixisti D. Curtoppe.

Filpot. De transubstantiatione uerum narras, eam nuper à pontifice Romano inuectam, atque inter articulos fidei relata ab eo esse, ante annos non ita multos: sed quod ad primitiuam attinet ecclesiam, eam ita credidisse, nunquam

quam id à quoquam scriptorum veterum colligi poterit, nec ipse unquam probabile efficies. Hicq; Curtoppus pedem reduxit ilicò, contentus pythagorizare. Inter hæc subintrat legatus Hispanus, ad quem Londinensis relictis cæteris mecum episcopis, continuo profiliebat. Tum ego reliquos illos compellans, sic pergo. Reuerendi antistites & heroes, si quisquam uestrum certis & idoneis argumentis me docere poterit, ecclesiam uestram hanc (quam Romanam dicitis) Germanæ catholicam esse, libenter eius me membrum unum uobiscum profitebor: uobisq; tum in hac re, tum in alijs cedam omnibus. Etenim extra ecclesiam nihil sperandum salutis scio.

Coventriensis: An tu contra ullis improbabis rationibus, ecclesiã Romanam non esse catholicam?

Filpottus: Nil factu facilius, at prius à uobis, quid pro re astruenda asserere possitis, audire aueo. Sed age, quoniam, quod postulo, impetrare à uobis nequeam, ut mihi uelitis in hac re satisfactum esse, unum modò aut alterum argumentum dabo, eufecturus Romanam ecclesiam catholicam non esse. Nam si primitiuam ecclesiam uerè fuisse (ut erat) catholicam negare non possitis, quam ceu magistram & pædagogam, omnes omnium temporum ecclesiæ sibi proponere debeant ad imitandum: certè Romanam hanc nullo modo pro catholica haberi consentaneum est, quippè quæ tam latè *pro hæreticis* ab eius dissidet uestigijs tum in doctrina, tum in sacramentorum etiam usu.

Coventriensis: Quò tandem probationis genere commonstrabis, Romanam à primitiua ecclesia, doctrina & sacramentorum usu diuarcare?

Filpottus: Si harum alteram cum altera componamus, per se facile liquerebit, utriusq; imaginem intuenti, quid de utraque sentiendum sit, sicut ex Eusebio, alijsq; ecclesiasticis & uetustis scriptoribus ad liquidum constare poterit.

Coventriensis: Ecquid aliud habes, quo catholicam non esse edoceas?

Filpottus: Quia (iuxta uestrà catholicæ definitionem) uniuersitatis ea nec fit, nec fuerit unquam: tametsi falsa eius rei persuasione uulgi aures imbuistis. Nam quum mundus in tres secetur partes, Asiam, Africam & Europam, Christianæ æque ac nos ipsi profitentes, priores illæ nunquam hætenus Romanæ ecclesiæ partes sequute sunt. ex quo efficitur, fidem ecclesiæ huius uniuersalem neq; esse, nec unquam extitisse.

Covent. Quo pacto id colligis?

Filpottus: Primum historiæ ecclesiasticæ scriptores pari ac uno omnes consensu id testant. Deinde, & hæc ipsa tempora idem hoc quod dico, abunde comprobant. nam ad hunc ipsum usq; diem ecclesia Asiana & Affricana cum Romana non concinit. Quid quod & maxima Europæ pars eidem repugnat: puta Germania, regnum Dacorum, Polonia, Gallia luculenta pars, Anglia, Zelandia. Vnde facile argui potest, ecclesiam uestram uniuersalem non existere.

Post hæc deinde Londinensis cæteros auocabat episcopos, meq; cum generosis quibusdā uiris, alijsq; sacrificulis paucis reliquit: inter quos erat Doct. Sauerfonus, homo quidem Anglus, sed doctor Bononiensis: nam Bononiæ titulo doctoris insignitus est. Is mecum uerba facere hunc in modum institit.

D. Sauerfonus: D. Filpotte, retineo adhuc ueterem tui memoriam, ex eo tempore, quo in Italiam quondam è Venetijs Patauiam iter faciens, cum Francisco quodā insigniter tum erudito, disputationem inijisti.

Filpottus: Memini, nec unquam obliuiscar. Minabatur enim tum cuculatio ille, simulatq; Patauia redijisset, sese hæreseos me accusaturum: non tamen adeo

adeò insigniter in literis pollebat, tantum in scholastica & purgatoria theologia mediocriter uersatus uidebatur.

Sauerfonus: Age age, erat homo ille perdoctus. Quo magis doleo, te, qui cum tam eruditis egisti uiris, eorum sententijs & iudicio non suffragari.

Filpottus: Equidem perlubens acquiescam, & concedam omnibus, qui & ipsi acquiescunt Christo, uerboq; eius. Atque te etiam rogo, & hortor (D. doctor) ne uelis usq; adeò abiectè uideri obsequēs, ut lucri sordido odore hominibus sis quàm Deo addictior, secus quàm te ducunt tuæ literæ.

Sauerfonus: Talis ego non sum. Et quā tandem occasione ita de me suspicaris?

Filpot. Non quod quicquam hæcenus in te comperi secus, quàm bono dignum est uiro. Sed propterea dico, admonēdi ac optandi gratia, nec ubi uilis huius mundi commodis à uerò te abduci patiaris: quod nimis hodie multi doctores solent.

Sauerfonus: Audiui hæcenus argumenta tua. at mihi complures uidentur priscae ecclesiae scriptores tuæ aduersari opinioni, quæ ecclesiae Romanae, eiusq; auctoritati detrahis. Siquidē D. Cyprianus, peruetustus cum primis auctor, Romani pontificis expresse primatum approbat.

Cyprianus
lib. 4. epist. 2.

Filpottus: Id secus esse certò comperi. Cyprianus enim de Cornelio Romano scribens episcopo, non Papam eum, sed coepiscopum, siue collegam appellat: nec alio quouis honorario titulo eum insigniens, more uestrorum temporum.

Sauerfonus: Nusquam ostendes, ubi à D. Cypriano Cornelius coepiscopus nominatur.

Filp. Paciscat hic ego tecum, oppignorata summa bonorum omnium, me in Cypriano, quod dixi, monstraturum.

Sauerfonus: Equidem librum libro oppignorabo, te non facturum.

Filpottus: Esto, rogoq; ut uestrum aliquis, D. Capellani librum bibliothecae transcurrens, librum Cypriani adduxit. Moxq; celeriter arrepto libro, ex quarta epistola, libri epistolarum primi, magnificum argumentum, confirmandi primatus pontificij, sibi corralisse uisus est, ex eo quod scribit, actū esse de episcopatus uigore, & de ecclesiae gubernandae sublimi ac diuina potestate. Necq; uerò esse quur Christiani simus, aut dicamur amplius, si huc uentū est, ut summo episcopo, uicem Christi supplente, iuxta uerbum ipsius, & consensum plebis, omniumq; collegarum, non obtemperetur.

Cypriani locus
ex lib. 1. epist. 3.

Sauerfonus: Qua ratione loci huius auctoritatem, qua Romani pontificis tam manifestè stabilitur primatus, euitabis?

Filpot. Non tam manifestè pro uobis facit (D. doctor) locus hic, quàm suspicamini: ut mox suo loco indicabitur. Sed prius iurē mihi uendico librum tuum, quem perdideris. Vides enim, quemadmodum Cyprianus Cornelium hic collegam appellitet, quod & aliàs persæpe facit. Venio nunc ad uerba auctoritatis, quæ tu alienissimè ad primatum pontificis statuendum detorques, quem tum Cypriani tempora prorsus ignorabant. Nam in concilio Nicæno, quatuor designabantur patriarchæ, Ierosolymitanus, Constantinopolitanus, Alexandrinus & Romanus: quorum hic postremus, postremum in concilio locum fortiebatur. Quod & multis item sæculis durauit, post sex septemue conciliorum continuam memoriam. Cuius ego rei certissimam fidem colligam uocat, scribens, conqueritur de hæreticis quibusdam, puta Nouatianis, qui ab ipso è sacro coetu eiectionis, sprete ipsius auctoritate, cui peculiariter tanquam

quam primario eorum episcopo subiiciebantur, ad Romanum pontificem ac patriarcham Constantinopolitanum transfugientes, causam ad eos cognoscendam retulerint, atq; ab his in ecclesiæ denuo societate asciti fuerint, contemptis ac uiolatis ecclesiasticæ disciplinæ legibus. Neq; uerò aliunde nasci in ecclesiâ hæreses dicit, quàm quòd contempto episcopatus uigore, sublimi ac diuinæ potestati non obediatur. Nequaquam Romanum sentiens pontificem, sed quencunq; demum intra suam eparchiam (quemadmodum in concilio Nicæno sancitum est) patriarcham. Quorum tum unusquisq; sedem propriam, & collegium doctorum habebat sacerdotum. Sic enim uerba habent ipsius, in eadem mox epistola: Nani cùm statutum sit ab omnibus nobis, & æquum sit pariter ac iustum, ut uniuscuiusq; causa illic audiat, ubi est crimē admissum: & singulis pastoribus portio gregis sit ascripta, quam regat unusquisq; & gubernet, rationem sui actus Domino redditurus, &c. Ex quo facile uidetur, quæ nam beati Cypriani fuerit hac de re sententia.

Sauerfonus: Sic quidem tua fert opinio: at mihi non ita uidetur.

Filpottus: Cur tibi aliter uideatur nescio. Hoc scio, meam sententiam indubitatè suffragiis firmatam esse septem aut octo cōciliorum, quæ nunquam capitis unius in ecclesiâ potestatem agnouerunt.

Pendeltonus: Concilia haud plura sunt quàm quatuor, duntaxat approbata autoritatis.

Filpottus: Id non ita habet, D. Pendeltone. etsi enim quatuor potissimum concilia probantur in confirmatione τῆς τριᾶδος, fuerunt tamen præter hæc alia complura concilia: ut ex uarijs historiârū monumentis constare poterit.

Sacrificus alius: An non Christus super Petrum ecclesiam ædificauit? Cyprianus grauis autor affirmat.

Filpottus: D. Cyprianus, De simplicitate prælatorum, quò nam id respectu diceret, satis ipse declarat. In persona unius, inquit, dedit Dominus omnibus clauis, ut omnium unitatem declararet. Item Augustinus in Ioan. Homeliæ 10. Si in Petro non esset ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo clauis. Si autem hoc Petro dictum est, non habet ecclesiâ: si autem ecclesiâ habet, quādo clauis accepit, ecclesiam totam designauit. Preterea Hieronymus presbyter Romanus, ad Nepotianum scribens, singulas ecclesias proprijs adherere pastoribus testatur, ubi de ecclesiastica hierarchia disserit, nulla interim omnino episcopi Romani mentione facta. Idem porro ad Euladium: Vbicunq; inquit, episcopus sit, siue Romæ, siue Eugubij, aut Regij, eiusdem meriti sunt, pariq; autoritatis.

Sauerfonus: Hieronymus in cœlesti Hierarchia: Dionysium, opinor, uis dicere.

Filpottus: Non dico Hieronymum hoc titulo librum scripsisse de cœlesti hierarchia: sed in epistola hac, quam cito, mentionem ecclesiasticæ hierarchiæ fecisse affirmo.

Sauerfonus: Demiror te tam obstinato animo errores istos in tuam ipsius perniciem tueri uelle.

Filpottus: Certum habeo, in errore nos nō esse, uel ex hoc ipso, quòd suis promissit Dominus, daturum se spiritum sapientiæ, cui aduersarij resistere non ualerēt. Hinc itaq; manifestè liquet, nos ē ueritate stare: quum contrā synagoga uestra Romana, nec dicendo, nec scribendo respondere ualeat his quæ afferuntur. Quotusquisq; uestrum omnium, doctissimis Germanorum libris responsurus est unquam, qui fucata religioni uestre laruā prorsus detraxerunt? Aut institutionibus I. Caluini, ministri Geneuensis?

Sauerfonus: Pium quidem reuera ministrum quorundam furunculorum, transfugarum & rebellium. Atque adeo non ita multis his diebus, tanta oborta contentio est inter hunc ipsum & factionis suae sectatores, ut oppido excedere sit coactus, de causa uidelicet praedestinationis. Certa & comperta narro, nam ipse huc adueniens, eos fines pertransij.

Filpottus: Scio te & eum, & piam illam ecclesiam, cuius minister is est, falso infamare, qui mos ecclesiae uestrae peculiaris est, quum eruditione paria facere, ac uosmet tueri nequeatis, ad calumniam & blasphemias confugitis. Namque in praedestinationis causa nihil aliud astruit, quam ante eum doctores uniuersi, scripturae ipsi consentientes.

Sauer. Perleui momento refelli possit a multis, si uelint tabulae semel ad mouere manus. Ac rogo uicissim, quoto cuique uestrum tanta facultas est, ut Fysherii Rossensis scriptis respondeat?

D. Stori. Filpottus: Satis iam satis liber ille dudum confutatus ac profligatus est, si te responsa eorum hominum exquirere non pigeat, qui refutarunt. Interea dum haec aguntur prorumpit intro Doct. Storius. Cui tum ego: Na tu, inquam, D. Doctor, magnam mihi facis iniuriam, qui praeter omne ius & interitum meum, in tam praeduram custodiam, cane quam homine digniorem, me compuleris. Deinde nec conuenta etiam seruas. Sic enim promiseras, sequenti die iudicium mihi datum iri.

Storius: Itaque nunc ueni, ut promissa liberem. An unquam quisquam uixit mortalium tam phanaticus, beluae profecto non homini similis? Imo beluis sunt haeretici isti deteriores. Siquidem caeci opinionis & philautiae errore ducti, praeterquam quod re ipsa stolidi sint & stupidi, in tantum sibi ipsis blandiuntur, quasi omnes praecedant sapientia.

Filpottus: Fero & patior, D. Doctor, uirulentam in me tuam & ferocem iudicii contumeliam. Effundas licet liberem quaecunque libet conuictorum genera. Prostratus enim pedibus nunc tuis succumbo, cui insultes licet ut libet. Dominus tibi ignoscat. Haeticum tamen neque tu, neque quisquam alius me effecerit, quum nihil omnino asseram, quod non uerbo Dei, & scripturae ad amissim apiculis omnibus congruat, ut hominem decet Christianum.

Storius: Verbum Dei, Verbum Dei. Oleum plane perdit & opera, quisquis cum his haeticis concertat. Prorus enim insanabiles sunt, ac spei deploratae. Caeterum, ut pauca tecum conferam, non quod sperem te posse flecti. Quem demum iudicem adhibebis uerbi huius, quod praedicat?

Filp. Quem certiore uerbi iudicem, quam uerbum ipsum statuemus?

Storius: An non uidetis miserandam beluini huius haetici ignorantiam? Verbum ipsum uult uerbi esse iudicem. Nunquid loqui uerbum poterit?

Filpottus: Nisi luculenta autoritate, & perspicuis rationibus, quod dixi, suffultiam, merito habear haeticus, imperitus, et quicquid denique suaserit tibi splendida bilis.

Storius: Audiamus, quos sapientes autores nobis narras.

Filpottus: Christus Dominus, apud Ioannem: Verbum ait, quod locutus sum, iudicabit in nouissimo die. Quod si igitur uerbum nouissimo die iudicem habituri simus, multo nunc minus eundem nos iudicem aspernari conuenit. Deinde nihil dubito, quin eo die iudicem hunc a meis partibus habiturus sum, qui me absoluet et iustificabit in seculo sequuturo, ut interim me, meosque, iam ui, & iniqua autoritate opprimitis: certo scio, eo die, ego iudicabo uos.

Storius: Quid? Cogitas ergo foetidus fieri martyr, cumque Christo sedere in nouissimo die, iudicaturus duodecim tribus Israel?

Filpot.

Verbi diuini optimus interpretes.

Filpot. Equidē nihil de hac re dubito. promittit enim Christus ipse, si modo ob iustitiam patiar, quam ipsam in me nunc persequimini.

Storius: An non dixi, frustranei laboris esse, cum hæretico hoc sermones terere: prorsus immergitur hæresibus suis, citra omnem eruditionem.

Filpottus: Quantulacumq; sit eruditio mea: certē ē diuinis uoluminibus illustria deprompsi testimonia, quibus ne gry quidem respondistis hætenus: sed conuicijs tantum & uirulentæ linguæ moribus me obruitis, adeoq; nullo meo merito prouocati.

Storius: Redibo ad te mox sine mora tum, quum iudex in palatio iudiciali de te sententiam feret. Quid ais: uerbum ne sententiam dicit, an iudex?

Filpot. Quæ ciuilia sunt, ciuilibus & politicis hominibus, eorum iudicanda arbitrio, iuxta scripturæ uoluntatem subiiciuntur. Sed uerbum Dei nullius hominis iudicio subiicitur: at iudex omnis humanæ sapientiæ, factorum, dictorumq; statuitur. Itaq; tua comparatio, ut nihil minuit ea quæ dixeram, ita nec ipsam quicquam respondet.

Storius: Quid, an non ecclesiæ interpretationem in scripturas admittis?

Filpottus: Certē, si modò ueræ ecclesiæ uocabulo respondeat. Atq; illud est, quod supra sæpius testatus sum: Si quis id probabit mihi, ecclesiam hanc uestram, quæ Romana dicitur, purē catholicam esse, habituri me estis ex sententia uestra, ad omnia obsequentem.

Storius: Quid hic hominis est: Nihil sibi persuaderi patitur, nisi quod animo collibitum est suo. Quid, nonne penes nos est ecclesiæ possessio? An non maiores nostri multis retrò annorum seculis, hanc ipsam, quam nunc sequimur, pro uera catholicaq; semper ecclesia habuerunt? Si nihil esset aliud, uel hoc unum sat argumento foret. Siquidem temporis præscriptio magnum parit probationis argumentum apud iureconsultos.

Filpot. Prudenter tu quidem (D. Doctor) ad temporis longinquitatem adcurris. hanc enim unam habetis anchoram, in causa malè tuta, bonam. Sed hoc te non ignorare oportet, Ex diuinis nulla occurrit præscriptio. Id quod complurium doctorum sententijs firmare potero. O pestem patriæ.

Storius: Bene sequuturus ergo uideris maiores tuos, Latamerum sophistam, & Ridleum, qui nihil pro sese afferre potuit, præterquam quod ex Cranmero suam hausisset hæresin. Deinde simulatq; ego, cum uno tantum artium baccalaureo, ad eum accesseram, quam ille totus illico inhorruit & tremuit: Diceret, correptum esse paralyti. Quod ferē cunctis hæreticis istis usuuenire solent, ut semper aliquod trepidationis indicium, unde eos dignoscas, præ se ferant. Itidem ut in isto nunc, oculos trementes cernere liceat. Sed ego eos ē meo sustuli. Et quod hic dicendum sit, nemo hætenus exustus est istorū, quem non ipse prius conuenerim, mortisq; causa fuerim.

Filpottus: Hoc grauiorem Domino rationem redditurus es eo die, quo uicissim iudicium illius altero experieris seculo: utcumq; interim in tuis nunc triumphas factis.

Storius: At ego nunquam hoc quod egi, in confessione recensebo, inter crimina, sacerdoti. Quoniamq; non uacat in præsentia episcopum ipsum conuenire, significabit hoc illi uestrum aliquis, me huc aduenisse admonendi causa eius celsitudinem, ut huius hæretici necem quantum potest maturet. Inde q; discedens: hoc, inquit, ut certò scias, nulli acceptum referre debes, præterquam mihi soli.

Filpottus: Habeo propterea tibi gratias ex animo: ac Dominus tibi ignoscat, precor.

Storius: Quid, habes ne etiam gratias? Atenim si intra Museum inclusum

te haberem horæ dimidium, facile efficerem, ut aliam mihi occineres cantilenam.

Filpot. Imò ne quid erres D. Doctor, eo subnixus fundamento confisto, quod abs te labefieri nunc non potest, nec unquam poterit. Deinde mox singulis discedentibus, ubi ad unum omnes abiissent, solus ego duntaxat cum custode relictus sum. Post uerò cum illo iam pergens in tabernam episcopi carbonariam, ex itinere fortè obuam ueni episcopo Londinensi, qui solita comitate me affatus, sic ait:

Lond. Filpote, si quid sit in ædibus meis, quod possit tibi ex usu esse, utere me meisq; audacter.

Filpottus: Nihil aliud in præsentia à celsitudine tua flagito, quam ut iudicium tibi de me commissum matures, quo expeditius è mortali hac miseria in æternam meam quietem hinc traducar.

Verum enimvero, quātumlibet multa pollicebatur episcopus: tamen totos hos dies quatuordecim neq; ignem, neq; lucernam, neque lectum intrare quīui. Sed ita mecum statuo, nobis id expedire non parum, ut hoc in seculo deprimamur, & in uilissimæ conditionis statum redigamur, quò in tempore retributionis uberiorè assequamur euectionem & gloriā. Itaq; omni laude celebrandus est Dominus, qui me humiliavit: effecitq; sua gratia, ut æquoritas, dicant Amen.

Sextæ examinationis acta, indicibus honorandis Dominis, D. Cubiculario Regio, D. Vicemite Herfordensi, D. Ferrers, D. Rychao, D. à Sancto Ioanne, D. Wynsoriensi, D.

Sandoitz, D. Ioanne Bryldges arcis summæ præfecto equite auro, cum duobus mihi ignotis alijs, simul cum episcopo Londinensi & Doct. Ched-

seo. 6 Nouemb. 1555.

Priusquam ad Dominos senatorij ordinis adductus sum, dumq; hi se componunt ad subsellia: Londinensis clam ad se accersito, sic in aurem insusurrat, admonens, ut quàm prudentissimè me gererem in ijs coram Regina senatu, quæ dicturus eram. Hunc itaq; in modum sub amici persona, obtendens ne scio quid favoris, quo me persequeretur, consilijs uidelicet uoluit me instruere, quibus omni turba extricari possem, si libuisset. Postquam uerò aulici heroes, cæteriç ex Regina famulatu procures, sedes iam suas occupassent, episcopus tandem in finem mensæ sese collocans, me euocat intus. Adductus in superiori mensæ parte, episcopo eregione oppositus, propius astare iubeor. Vbi procumbēs in genua, moxq; à Domino iussus in pedes erigi, sto tacitus, quid uellent expectans. Tum sic Londinensis incipit.

Londinensis: D. Filpote, non semel antehac tum priuatim ipse, tum publice coram ecclesiasticis iudicibus egerūt tecum multi, mea causa omnē mouentes lapidem, quo te ab erroribus in uiam reducerent. Sed quia non ita, uel ut te decuit, uel ut ego uolui, te morigerum nobis præbueris, illustrissimos ac patricios procures hos è senatu propterea aduocādos censui (gratiam habeo, quòd uenire non sunt dedignati) testaturos mecum, quum te audierint, nunc quid ego reliquum feci ad omnem diligentiam, quo tuæ incolumitati consulere. Quin & idem ipsorum nomine polliceri ausim, quòd si te Regina institutis paululum nunc attemperes, nulla in re tibi defuturos, in qua tibi commodare queant. Non hoc dico palpandi gratia, sed ut te ecclesiæ sanum membrum restituam.

Filpottus: Nunc audiant, quid pro te afferre poteris, Reuerēde D. episcopo, Per-

pe. Per multas hoc nomine debeo Deo, atque ago gratias, quando in tam frequēti ac celebri illustrissimorum heroum corona, causa dicenda sit. Quamobrem nequeo, quin multis modis æquitatem tuæ celsitudinis laudem atque prædicem, quando eam iudicij rationem, quæ maxime sit primæ ecclesiæ moribus consentanea, hic tenueris. Erant quippe hi eiusmodi, ut si cui iniusta esset hæreseos suspicio (ita ut nunc mihi) is protinus coram Archiepiscopo, uel episcopo eius eparchiæ, ubi esset insimulatus, euocaretur, non in angulo aliquo, sed in publico reliquorum cœpiscoporum & doctorum hominum, denique totius laicæ multitudinis confessu, ubi ex uerbi diuini sententiâ, accedētibz episcoporum & totius coronæ suffragijs, de tota causâ, in hanc aut illam partem statuēbatur. Deinde, quod apud te seorsum eam humanitatem expertus sum, meritò tuæ æquitati debeo. Tertiâ porro commendationis meæ pars in eo sita est, quod nunc istos laicæ conditionis summos ac primarios uiros adhibendos causæ meæ cognoscendæ censueris, apud quos non dubito plus me æquitatis mihi conciliaturû, quàm prius apud ecclesiasticos. Concedat tandē Dominus, ut & sacri uerbi ipsius adipisci aliquando iudiciû liceat.

Mos ac formu-
la primitiue ec-
clesiæ.

Londinensis: Rogo, D. Filpote, priusquam hæc prolixius persequaris, dic istis bonafide primû, num in hunc carcerem me uel autore, uel consultore deductus sis. Deinde, num quid ex eo tēpore crudelius in te statuerim, quo primû huc ueneris.

Filpot. Si sinat præstantia tua, ea quæ restant dicere, eram & istuc quoque perueniturus.

Rychæus: Principiò ad duo hæc D. episcopi interrogata responde: deinde ad rem ipsam tereferas. Quid ais; num eius impulsu huc perductus, aut crudelius tecum egisse eum queri poteris?

Filpot. Certè, nec causam illi huius ego carceris imputare possum, nec crudelitatem eius inculcare debeo. Imò si uerum mihi fatendum sit, non paulo plus apud eum clementiæ expertus sum, quàm apud peculiarem meum & ordinarium episcopum: quippe qui diebus his pauculis ter quater uel me ad causam dicendam prouocauit, quum ille menses totos duodecim, & eo amplius, idem fecerit ne semel quidem.

Rychæus: Perge iam nunc ad rem ipsam.

Filpottus: Ut causam nunc ipsam, quamobrem his multo uinculis, intelligatis: ea est ob disputationem, quæ in eade conuocationis contra altaris sacramentum agebatur. Quæ tamen ipsa nec à me peculiariter incepta, sed à prolocutore suscepta, non sine Reginæ permissione & mandatu, atque ab uniuerso reliquo cœtu agitata est. Quum autem domus hæc conuocationis (ut mihi uideretur) membrum, quasiq; particula quedam sit palatij parliamentarij, ubi liberas esse uoces omnium hominû oporteat: uideor præter fas & æquum profectò hac affici molestia, ob cōscientiæ in libero loco liberâ confessionem. Itaque iudiciû in hac re uestrum, qui è supremo senatu estis, honorandi procures, appello, an æquum propterea censeatis, non solum de fortunis omnibus, quas amisi, sed de uita etiam, quæ expetitur, me periclitari.

Domus conuo-
cationis apud
Londinenses.

Rychæus: Erras in ea re scilicet. Nā ea conuocationis domus, parliamenti particula nulla est.

Filp. Semper ego diuersum hæcenus intellexi, edoctus ab his qui me multo in hoc genere prudentiores existunt. Deinde quur ita existimem, non parum me confirmant tituli ipsi & inscriptiones actorum, præferētes utriusq; fori tam spiritualis quàm temporalis consensum.

Rychæus: Imò illud intelligitur de D. Spiritualibus in superiori domo parliamenti.

Regulus Vuynforiensis: Certum quidem est, domum conuocationis, eadem indictionis formula & præscriptione, pariter cum parlamento coniungi & copulari. Verùm eadem nulla est parlamenti particula.

Filpot. Quando ita uobis uidetur, mihi iudicijs uestris (illustrissimi senatores) stare necesse fuerit.

Rychæus: Verissima hæc sunt, quæ dicimus. Quanquam uerò non ita hæc uolumus, ut ulla inferatur tibi molestia, ob eius disputationis acta: modò prænitentia nunc diluas ac rescindas, quæ illic disputando admiseris.

Londinensis: Eximij Domini, manifestam sibi hæresim uir iste docebat, nec minus fortiter etiam tuebatur, aduersus uenerandum altaris sacramentum (simulq; caput aperiebat hoc uerbo, quo cæteri exemplo suo idem honoris idolo illi exhiberent) præsentiam corporis & sanguinis Christi negans in eo contineri. Et tamen absit tanta crudelitas, ut extremo iuris rigore contendam propterea aduersus eum, modò tandem resipiscat aliquando: ac impia relicta opinione, ad mentem redeat meliorem. Quod si fecerit, fide bono iuro, fore, cõsensione modo uestra, ut iamã impunè habeat, ac solutus abeat. Sin uerò minus, id contrà, quod extremum est iuris, feret.

Regius cubicularius: Dominus Londinensis æquas & amicas tibi conditiones offert: oblatas si sapias, accipe, dum licet.

Rychæus: Quid ais? agnoscis ne in missa realē sanguinis & corporis Christi præsentia, ut cæteri quicq; docti in hoc regno, utq; egomet credo, semperq; sum crediturus, quoad uixerō? Ingenue enim hic, ac palam profiteor.

Filp. Amplissime uir, talem agnosco corporis & sanguinis præsentiam in sacramento, qualem euangelicæ constituunt literæ.

Rychæus: Talis nempe ea erit, qualem ipse uelis.

Lond. Sacramentū sacræ rei signum existit. Quod si uerum sit, utrunq; igitur adesse pariter necesse est, & signum ipsum, quod inter accidentia numeratur (ut candor, rotunditas, & forma panis) & rem etiam ipsam, puta Christum ipsum totum, quantus quantus est contineri. Atenim sic hæretici isti contendunt, sacramenta tantum esse nuda symbola. Quid tu hic sentias, explica honorandis his Dominis, an rem ipsam in sacramento contineri putes.

Filpottus: Profiteor sacramentum & signum esse, & rem significatam, quod rite iuxtaq; Christi præscriptum administratur.

Lond. Vide obsecro, qua hic circuitione utitur, itidem ut prius apud Dominos Ecclesiasticos.

Rychæus: Dic tandem, qualem præsentia modum sacramento tribuis?

Filpottus: Si D. Londinensis rem ordine me complecti, quæq; uelim singula inoffense enarrare permiserit, nihil celabo, quid in hac re sentiam.

Shandoitz Regulus: Sinite, rogo, eum quæ uult loqui.

Filpot. Eximij ac splendidissimi proceres, quur initio minus aperte animi mei in hac re iudicium hætenus significauim, in causa erat, quòd id facere mihi sine manifesto uitæ discrimine non licuit.

Rych. Hic nemo est, qui uitæ tuæ insidias struere, aut qui periculi materia ex dictis tuis captare paret.

Filpottus: Et si equidem clarissimæ sublimitati uestre, qui de laicorum genere hic adestis, nihil diffido, spectatissimi heroes: est tamē, qui ex aduerso cõsidet (nempe Londinensis designabatur) qui ex oratione faces illic accendit, quibus me uitamq; meam inflammet. Cæterum, quoniam amplitudo uestra ita à me contendit, ut sententiam meam de præsentia Christi in sacramento edisserā, quò intelligatis, neutiquā pudere me euangelij Christi, nec quicquā astruere dogmatis citra Dominicę scripture indubitata autotitatem, libere ac simpli-

simpliciter hac de re eloquar, nihil dissimulās, quamlibet ea res mihi periculo futura est, dum modo D. Episcopus Londinensis orationis meae cursum non interpellat.

Rychæus: Age, sine quaeso D. Episcopo, quæ possit dicat, quando animus est liberè sese aperire.

Lond. Age, dicat sino, ac audio.

Filpottus: Principio ea, quæ ad uos (honorandi uiri) dicturus sum, apud Deum, sanctosq; eius angelos testor & profiteor, neque ab ostentatione ulla ingenij, aut animi philautia, aut obstinātia proficisci: sed simplici sinceraq; conscientia, uerbo Dei innixa, cui repugnare metu condemnationis non audeo, quæ ferè subsequi solet, temere conscientia suæ noticiam uiolantes. Neque uerò propterea ab ea, quæ nunc in hoc regno obtinuit religione abhorreo, quod Regina non faueam (faueo enim ex animo) sed quod Domino magis obedire in uerbo ipsius, quam humanis legibus debeam. Hacq; consideratio ne me duci, non alia, Deum ipsum testor. Res autem in uniuersum sunt duræ, in quibus potissimum uniuerso regno à symmystis ecclesiæ imponitur: Nimirum corporis & sanguinis Christi sacramentum, & titulus ecclesiæ catholice. Quorum utrumq; sibi ipsis uendicant, quum re ipsa neutrum habeant. Quod autem ad sacramentum attinet quod appellant altaris, idem iam nunc confitendo, quod tum in cōuentu illo dixeram, sacramentum hoc uestrum nec Christi esse, nec in quo Christi insit ullo modo præsentia. Quocirca Reginae inprimis maiestatem, tum uos huius regni summates & proceres seducunt, quibus latrām impellentes, ut pro Deo id, quod Deus non sit, omni cultu prosequamini. Atq; ad testandam huius sententiæ meæ fidem, testimoniij uice, præter alias illustres probationes, quas abundè è diuinis uoluntatibus, tum Reginae, tum uobis demonstrare possem, uitam hanc & sanguinem impendo. Quod ipsum si facerem re ulla alia, quam necessaria ueritate & conscientia coactus, mea id damnatione facerem. Porro quod ecclesiæ catholice titulum sibi assument, nihil aliud quam fucum simplici popello faciunt, falso iactantes, à quo quam longissimè absunt, uosq; à uera euangelij puritate, quæ Edouardi temporibus docebatur, ad superstitionē auocantes. Quod ne arrogantius, quam uerius à me dictum existimetis, testatū uolo apud uos: Quod si graui certa q; ratione aliqua docere queant isti, suam catholicam esse ecclesiam (quod nunquam facient) cedam illis in rebus omnibus, reuocaturus quæcumq; hæcenus dixerim. Vosq; hic, nobilissimi atq; amplissimi iudices appello, opera uestra efficiatis apud Reginae maiestatem, ut mihi in eius rei discussionem cum istorum decem uel doctissimis congregari atq; experiri liceat, si causam ipsi suam, uel disceptando, aut scribendo, firma, solidaq; ulla autoritate euicerint, nihil recuso, quin libenter mutata sententia, pedibus in eorum discedam dogmata, cumq; illis per omnia consentiam. Deinde hæc aliaq; multa (quorum hic tantum Epitomen perscribo) fusius & copiosius longa orationis serie sum persequutus, sepe Londinensis, irruptione facta, conabatur orationis meæ cursum euertere: at cura tamen & autoritate nobilium impetratum est, ut concionem ad exitum usq; perduxerim, nō sine pergrauī episcopi dolore, id quod tum ex uultu, tum gestibus illius multis modis deprehensum est.

In duobus tunc
xime plebs Bry
tannica seduci-
tur.
Sacramentum
altaris

Lond. Sæpe audiui à multis, te longis delectari macrologijs.
Rychæus: Perpetuum hoc est hæreticis omnibus, magnificè iactare spiritum Dei. Et quisq; ex sua uult opinione ecclesiam extruere, ut Ioanna Cantiana & Anabaptistæ. Erat Ioanna illa in ædibus meis, dies sepem post latam

de illius exustione sententiam, quo indies ad eam confluxerant D. Cantuariensis, & episcopus Riddleus. at ea sic tota erat cōuersa in spiritum, ut nequicquam isti consilijs suis, quamlibet doctis, profecerint. Ea tamen obstinato animo ignis supplicium adibat, itidem ut ipse nunc facis.

Filpottus: Noui Ioannam, eiusq; hāresin, & castigatione non indignam: quippe quæ ex symbolo fidei manifestum articulum unum sustulit, præter omnem scripturam. Atqui perfacile quidem discrimen est inter huiusmodi spiritus, & uerum Dei ecclesiæq; spiritum: quod hic semper se intra fines Diuini uerbi cohibens, nunquam peruicacius in aliena dogmata erumpit, sed ducem scripturam sequitur in omnibus: cuius ductu & autoritate, nisi firmissimē niterer, nunquam in hac pericula me frustra conijcerem.

Londinensis: Quoniā de scripturæ iudicio loqueris, age quomodo hos simul locos cōciliabis: Pater maior me est, & Pater & ego unum sumus: Hec uerba reddenda sunt mihi Anglicè, quod Do. Latine non intelligant: the father is greter, than I. and I and the father are one. Sed ignoscite, errauī fateor, quum dixi uos latine non callere, quorum pleriq; latine sciunt. Sed eò hec dixi maximè, ob D. Shandoissum, eiusq; fratrem D. Brydgesum, quos latine literaturæ peritissimos non arbitror. Nunc tu peritiā tuam in hac re nobis explica, iungeq; hos simul locos per scripturam, si queas.

Filpottus: Id in procliui est. In Christo enim duas naturas intelligamus oportet. Atque humanitatis quidem respectu, uerè est à Christo dictum, Pater maior me est: diuinitatis uero ratione pariter uerum est, Pater & ego unum sumus.

Londinensis: Sed per scripturam ipsam quo pacto concilias?

Filpottus: Abunde suppetunt scripture, unde, quæ dixi, comprobem. primum enim de humanitatis parte scriptum est in Psalmis de Christo: Diminui eum paulo minus ab angelis. locus est Psalmo 15, cuius initium est: Cœli enarrant, &c. Ibi uerò in numero errauī nonnihil, quod citò arripuit Londinensis.

Londinensis: Locus est in Psal. Domine Dominus noster. Videtis iudices, quam bene hic tritus & uersatus sit in horis matutinis.

Filpottus: Etsi horarias aut matutinas preces non recito eo ordine, quo tua cellitudo intelligit: ex ueteri tamen memoria probè teneo, haud multum distare inter Domine Dominus noster, & Cœli enarrant. Ad hæc, haud quicquam detrahit ueritati enumerationis error.

Londinensis: Iam secundam partem, quomodo per scripturam conciliabis?

Filpottus: Satis ipse contextus per se declarat Christum, licet humanitate diminutum, secundum diuinitatis tamen rationem, unum cum patre manere. Et Paulus ad Hebræos fusius id explanat. Igitur ut duos hos locos simul per scripturam coniunxi, idem & in cæteris articulis omnibus licebit facere. Quorum necessaria fides ex Diuinæ scripturæ manifesta interpretatione colligenda est.

Londinensis: Quo pacto id fieri potest, quum D. Paulus dicat, literā occidere, spiritum esse qui uiuificat?

Filpottus: Non ita uult Paulus uerbum Dei sua natura occidere, quod propriè fidele testimonium Domini existit, atque ad uitam per se comparatum est. Verum ita demum uerbum Dei inutile est, & noxium illi, quisquis spiritu Dei uacat, quamlibet alioqui iuxta sensum huius mundi prudentissimus. Itaque Paulus, quibusdam ait Euangelium esse odorem uitæ, ad uitam: quibusdam odorem mortis, ad mortem. Exemplum quoque eius rei extrahat Ioan. 6,

Ioan. 6, in his: Qui quum uerbum Dei audiebāt spiritu destituti, ilico offende-
batur. Proinde Christus: Caro, inquit, haud prodest quicquā: spiritus est, qui
uiuificat.

Londinensis: Itā ne D. Paulum & Ioannem interpretaris?

Filpottus: Mea hęc est interpretatio, sed uerbo Dei passim multis in locis
consentanea. Deinde, uetustissimi scriptores locum eum non aliter interpre-
tantur. Et Paulus disertē ad Corinthios scribens: Animalis, inquit, homo non
percipit ea quę Dei sunt: Spiritualis diiudicat omnia.

Lond. Videtis (uiri nobilissimi) quā mordicus suo ipsius iudicio affigi-
tur: ultroq; sese it perditum. Miseret me illius.

Filpot. Quę dixi, mea nequaquam sunt, sed Euangelij uerba, cui innitor.
Quod si tu D. Londinensis, potiorē habes auctoritatem, qua tuam fidem hanc
constabilias, hac ipsa, quam pro me adduco: perlubens auditurus sum, quid
uel ipse, uel quisquam in hoc regno alius adferre poterit. Itaque procumbens
in genua, iudices magnificos rogabam, ut clemēter mecum agerent, homine
utcuq; prognato a generosis maioribus: quicq; libēter uictitaret in hoc mun-
do superstes, si liceret. Simulq; testes mihi essent eorum, quę hodierno die au-
dient: nempe, si quis solidis firmisq; argumentis meā hanc fidem, quam nunc
tueor, improbaret, suāq; ex scripturis præferendam ostenderet, me non ita
animo esse peritaci aut desperato, ut sibi uobisq; persuadet D. Londinensis,
quin facile uictus cedam ueritati.

Rycheus: Qua in patria natus: an ex familia Philpotiana Hamptonię pro-
ductus es?

Filpot. Sanē uerō, si D. Petrum Filpottum equitē nosti, in prouincia Ham-
ptoniæ, is mihi pater fuit.

Rycheus: Est ille propinquus mihi genere, quo magis uicem illius doleo.

Filpot. Habeo tuę sublimitati gratiam, qui tam miseri & captiui hominu-
tionis necessitudinem non auerferis.

Rych. Ne ego, mea fide, centum milliaria nudis cōficerem pedibus, dum
modò prodesse tibi queam.

Cubicularius: Est hoc ipsi in manu situm, ut bene sit sibi, si uelit.

D. a Sancto Ioanne: Es mihi conterraneus, D. Filpote: bene equidem ti-
bi consultum esse uelim.

Rychæ. Aiebas modò, te fidem tuam contra decem præcipuos huius reg-
ni uiros tueri uelle. Nō id rectē abs te factum, qui sic te nobilitati huius regni
opponis. Sed quoniam eò prouocas, si decem ex præcipua regni nobilitate
te audiuerint, stabis ne iudicio eorum, an secus?

Filpottus: Eximie & honorande uir, haud me rectē accepit celsitudo tua,
id suspicās, quasi ē summa nobilitate decem prouocassem: quum nihil minus
in mentem uenerit. Tantum de his, qui maxima doctrinæ opinione florent,
in hoc regno sentiebam.

Rychæus: Age, sic accipio, uoluisse te. Quid si igitur concedente regina,
assequaris quod cupis: eorum ne stabis sententiæ, an non?

Filpot. Nouit tua sublimitas, non equum esse, eosdem & aduersarios simul
& iudices esse cuiusquam.

Rych. Quibus ergo te committes iudicandum?

Filpot. Vobis ipsis, qui ē nobilitate tum adfuturi sitis cognitioni.

Rych. Non dubitabo id polliceri, effecturum me apud Reginæ maiesta-
tem, ut docti uiri decem tecum committantur, simulq; e nobilitatis ordine ui-
ginti aut quadraginta intersint auscultationi: modò tu uicissim pollicearis, co-
rum iudicatis te staturum. Quid ais: Id nē facturum te, coram illustrissimis his
testibus promittes?

Filpottus: Equidem non detrectarim hos mihi adhiberi, in hac re, arbitros.

Rycheus: Audio. Sed acquiesces ne, ac concedes in eam tandem, quam ipsi ferent, sententiam?

Filpottus: Multae concurrunt causae, quamobrem id non audeam: nisi certo constet, ipsos integrè secundum scripturae iudicium pronunciaturus esse.

Rych. Proinde satis intelligo, te nullum admittere iudicem præter teipsum, teq; ceteris huius regni omnibus doctiorem existimare.

Filpottus: Non id ago, aut ambio, ut ipsemet mihi iudex sim: at alijs lubentius me submitto iudicandum, dummodo in eiusmodi rebus quæ religionis sunt, prisci moris formula obseruetur, quæ in primitiua ecclesia quondam ualuit: ubi primum sententia & uoluntas Dei è sacris scripturae fontibus exquirebatur. Secundum hæc itaq; à reliquis pronunciatum est, qui tum ex utraq; multitudine & laicorum & ecclesiastarum conueniebant, suaque tum suffragia & consensum iuxta scripturae censuram accommodabant. Hac itaque constituta iudicij subscriptione, more maiorum, iudicum sententijs me ita re polliceor.

Londinensis: Videtis, honorandi uiri, quò tendat, quidq; affectet: quasi eximie peritus antiquitatis uideatur, omniumq; conciliorum & temporum primitiuae ecclesie consultus, quum nunquam talis fuerit in primitiua ecclesia iudicij forma & constitutio.

Filpot. Si mihi non fiditis, ex epistolis Cypriani abunde liquere poterit.

Londinensis: Dico, nusquam id legi in Cypriano. adducatur huc mihi liber.

Filpottus: Etenim mox adducto codice, aliud comperies. Ibi uerò doctor Chadseus, unus ex ministris episcopi, cui tum curam delegarat adducendi codicis, accedens ad episcopum, nescio quid mysterij in aurem illi insusurrauit, codicem tamen non adduxit: ob id opinor, ne probro uerteretur episcopo inspectus locus, si liber adduceretur. Tum ego, satis inquam uideo, D. Episcopo, doctorem Chadseum, rem ita habere, ut dixi, non ignorare: alioquin librum antehac in medium protulisset.

Rych. Video nullum te iudicem, præter uerbum solum, admittere.

Filpottus: Imò, quum uerbo Dei primas iudicandi partes tribuo, tum nec ceteros etiam iudices quoscunq; respuo, qui secundum uerbum pronuntiant. Exempli gratia, si qua lis iudiciaria esset sublimitati tuæ cum altero suscepta, de uerbis statuti cuiuspiam, an nò statuti uerbum ipsum, iudicem dirimende controuersiae adhiberi oportebat?

Rych. Minime gentium: sed iureconsultorum adhibenda interpretatio est, ex qua totius negotij dependet decisio.

Londinensis: Præclarum quidem contra se exemplum induxit, in suæ causæ perniciem. Itaq; episcopus uelut opportunam iam occasionem nactus me undique proterendi, omni pede instare, triumphare, ac rem uerbis, quantum potuit, dilatare, atq; ad causas ecclesiasticas accommodare cœpit.

Nobiles: Suo se argumento, uelut gladio, iugulauit.

Filpottus: Ita uidetur celsitudini uestrae, honorandi iudices: quasi plurimum causæ meæ officiat exemplum, quo explicandæ rei gratia usus sum. Ceterum si hoc idem pressius aliquanto ponderare uelimus, adeò non præiudicat causæ meæ, (quemadmodum D. Londinensis suspicatur) ut etiam egregie pro me faciat. Rogarim hoc enim à D. Rycheo, quem probè tritum & uersatum in reip. huiusce legibus & statutis omnibus intelligo: Et si possit iudex quispiam, statuti sensum iuxta τὸ πρῶτον uerborum interpretari, an eidem tamen liceat in iudicando sensum contra manifesta & expressa statuti uerba statuere?

Rycheus:

Rychæus: Non opinor.

Filpottus: Similiter, inquam, neq; cuiquam licebit, sensum scripturæ contra expressa uerba ipsa interpretari: quemadmodum à fucata hac ecclesia Romana sæpe multisq; in rebus factum est. Quo responso postquam illis ut cunq; satisfecisse uisus sum, ulterius in ea controuersia progredi destiterunt.

Rychæus: Demiror igitur, quur perspicua Christi uerba in sacramento negas. Nam ubi is disertè prædicat, Hoc est corpus meum: uos contra τὸ πρῶτον uerborum fortiter depugnatis, non esse corpus Christi. Quid: an non omnipotens est qui dixit: An non pro omnipotentia sua æquè illi facile est, corpus illud suum constituere, atq; ex argilla carnem humanam procreare? An non exerte pronunciauit, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur? Porro an non uerum corpus illius pro nobis tradebatur? proinde corpus sit illius necesse est.

Londinen. Scitè quidem hæc abs te D. Rychi, & perdoctè disputata sunt. Sed paulò altius etiam exordiri à Ioan. 6 cap. potuisses. ubi promissit Dominus, se corpus in sacramento daturum esse, inquiens: Panis què ego dabo, caro mea est. Heus tu, quid huic respondes?

Filp. Si detis ueniam, primum D. Rychæo, deinde tuæ obiectioni respondurus sum.

Rych. Primum illius dilue auctoritatem, post deinde ad me uenias.

Filpottus: Perfacilis est ad D. Londinensis rationem responsio. Ioannes enim hoc loco id uult: nempe ut humanitas Christi, qua nostræ redemptionis causa est circumdatus, panis sit uitæ, quo corpora nostra, simul & animæ nostræ ad uitam æternam saginantur. Huius itaq; mysticæ saginæ, panis hic sacramentarius una est representatio & efficax, cohabitatio erga omnes qui in mortem Christi credunt, atque ut ait Christus Ioan. sexto: Ego sum panis qui de celo descendi: at idem tamen nec materia, nec natura ipsa panis dicendus est. Consimiliter panis est caro eius, nequaquam natura aut substantia, sed significatione ac gratia, in sacramento scilicet. Venio nunc ad D. Rychæi argumentum. Neq; ex uero expressa uerba Christi nego in sacramento: sed id affirmo, non crasse eadem hæc, nec secus quàm sacramentaliter & spiritualiter accipienda, iuxta expressam Christi declarationem, docentis hæc sacramenti uerba, quæ Capernaite iuxta carnem literè (quos nunc papistarum filij imitatur) intelligebant, spiritualiter accipi oportere, non carnaliter, quomodo isti hodie crassissime somniant, haud satis aduertentes Christi in hunc locum explanationem, tum nec institutionem insuper obseruantes illius: quin nec usum Apostolorum ac primitiue ecclesiæ insequentes, qui hunc carnalem præsentiam tum prorsus ignorabant, quem ipsi hodie tanta ui obtruditis, citra omnia tum scripturæ tum antiquitatis consensionem. Siquidem illi tum ab ecclesia submouebant, quicunq; se communicantibus non adiungerent: porro ea quæ superfuere à cœna relicta, amburebāt: id quod tum ex Canone Apostolorum, tum concilij Antiocheni decreto perspicuè liquet.

Lond. Falsum id est. soli enim catechumeni è templo solebant excedere, reliquis communicantibus, præterea nulli.

Filpot. Imò non solum, o bone, catechumeni, & nouitij fidei tyrones: sed & hi pariter, qui sacra mysteria non capebant.

Londinensis: Quid ad diuinam respondes omnipotentiam? An non ille cuncta præstare potest, què dixit, ut præclare modò à D. Rychæo dictum est: Dico ego, non esse Domino difficile, sese in tapetijs his, nedum in pane, si uelit, statuere.

Filpottus: Quod ad omnipotentiam diuinam attinet, id cum propheta

Dauidē profiteor: Deus quaecūq; voluit fecit, in cœlo & in terra. At iulstamen ille nihil, nisi quod uerbo congruit ipsius. Est enim blasphema uox illa D. Londinensis, qua modò aiebat Dominum posse tapetum fieri. Nam ut uetustissimi docent scriptores: Non potest Deus facere quæ sunt naturæ suæ contraria. Quum nihil sit naturæ illius repugnantius, quàm ut Deus peristroma fiat. est enim illa creatura, Deus uerò creator. Iam autem creator, nullo modo creatura esse potest. Quapropter nisi id eueritis, Christū secus quàm spiritali & sacramentali ratione per gratiam in sacramento inesse, frustra hic omnipotentiam illius prætexitis.

Londinensis: Quid ergo? fateris Christum realiter adesse in sacramento, aut negas?

Filpot. Haud nego realiter adesse in sacramento, ijs quidem qui rite, iuxta Dominicam institutionem, sunt percepturi.

Lond. Quid uelis hac uoce Realiter, scire uelim?

Filpot. Quasi uerè adesse dixerim, ac sine dubio.

Lond. Deus an ubiq; adest realiter?

Filpot. Quid nî?

Lond. Vnde id demonstras?

Filpot. Autor est Iesaias, Deum ubiq; complere omnia. Et Christus, ubi duo aut tres in nomine ipsius conueniunt, se in medio esse ipsorum testatur.

Lond. Quid, humanitatis ne ratione?

Filpottus: Nequaquã: at diuinitatis eam intelligo rationem, iuxta quam interrogabas.

Rychæus: Agè modò, sine (D. Londinensis) Doctorem Chadseum cum illo congregari. Videamus quid illi demum respondeat. Atq; adeò, ut te premoneam, perdoctum hic habes uirum sine omni controuersia, cui ego profectò ante alios multos fiderim: cuiusq; eruditionem Regine maiestas cum uerso regno plurimi facit. Huic fac diligenter auscultes.

Londinensis: Libet ne, D. eximij, uobis biberet? Iam enim diu multumq; colloquuti estis, solentq; sermones ciere sitim. paululū hic relinquam D. Doctorem cum illo disputantem, atq; huc ilicò ad uos reuertar. Domini uerò ac reguli, postquam secedentes paululum, rediissent, ac composassent, tum D. Rychæus.

Rychæus: Sinite queso, misellus hic uir bibat. sitire enim arbitror. Moxq; postulato poculo, mihi ad bibendum apporrigebant. Ego uerò libenter accepi, atq; ante omnes bibi. Dominus id illi retribuatur: iitiebā enim non parum. Posthac D. Chadseus, altè repetito principio, multa mecum habuit, quorum huiusmodi ferè summa erat.

Chadseus: D. Filpottus domum conuocationis apud cellitudinem hic uestram insimulat: tot iam menses ait in carcere captiuum se teneri, ibiq; duodecim argumenta habuisse, quorum nullum sibi permittebatur prosequendi facultas. Quod uanum ac falsum est. Dabatur enim liberrimus illi dicendi & prosequendi locus, quātum uellet maximè: tum insuper ad singula illi responsum est, quæ ex omni penu in medium proferre posset. Quumq; iam eum materia destituisset, conuersus est ilicò ad lachrymas. Aderam tum ipse harum rerum spectator, quo certius testari queam. Tametsi scio librum quendam, sed mendacissimum, haberi in manibus, in quo disputationis huius acta deprauatissimè describuntur, ut uix ullum uerbum uerum habeat. Quod autem in sacramenti causa cupis tibi satisfieri, dabo tibi quod uerum sit, ex ueterum scriptorum monumentis.

Filpot.

Filpottus: Haud facile credibile est, te cum ueritate exiturum denique, qui statim à mendacio sic auspicatus es orationem: nempe ubi aiebas, ad plenum mihi responsum esse in omnibus quæ deprompserim. Porro, quod inopia materiarum, excussæ sint mihi lachrymæ. Deinde, quod libellus de actis illarum disputationum, nihil ueri habeat. Aderant id temporis (sit Deo gratia) ex nobilitate, reliquisque ordinibus complures boni uiri, Satrapæ & generosi, qui & ipsi, quum spectatores fuerint eorum quæ gerebantur, testes esse possunt, falsa ac insincera esse, quæ in tam celebri hoc nobilissimorum confesso, tereferre non pudet. Porro quod illachrymabam, id non erat materiarum inopia (ut tu falso prædicas) est enim, Deo gratia. Maior mihi suppetit copia rationum & argumentorum in hoc causæ genere, si liberet contendere, quam quisquam uestrum, omnium doctissimus licet & tritissimus theologus, unquam sit refellendo. Etsi nihil magnopere mihi arrego, tamen hæ lachrymæ consimili causa mihi obortæ sunt, ut Christo quondam Ierosolymæ casum euenturum deplo-ranti. Quoniamque præsentire tum animo uisus sum ruinas ecclesiæ Christiæque uestrae ui & iniustitia illa (quam illic ostendistis) sequituras, quas & hodierno die euenisse uidemus omnes: non quibam mihi temperare à lachrymis, exre-cordatione illius cædis, quæ & meipsum & alios innumeros manere non igno-rabam. Hæc uerba non omnia clara uoce expresseram: quippe identidem à D. Rychæo præpeditus, qui sæpe inelamabat, ut locum darem illi in suo in-stituto progrediendi: fore postea, ut mihi ad singulos articulos illius respon-dere liceret. Sed plura promissit ille, quam erat præstando, ut exitus rei postea declarabit. Neque enim id ei concedebatur à symmystis ecclesiasticis efficere, quod uoluit, qui soli hoc tempore rem administrant. Dominus effrenem eo-rum tyrannidem pro sua in electos charitate, citò effringat, comminuatque. Hæcque propterea nunc adieci, quæ tum fueram si licuisset dicturus, ne quis ea ignorans, quæ tum in disputatione gerebantur, quæque nunc mihi obijciun-tur, si obiecta nunc præterissem, maiorem fidem Chadseanis dictis esset for-tasse habiturus. Fateor enim librū de actis disputationis illius à me collectum esse, nec quicquam habet liber ille secus quam res gesta est. Cuius rei testes, tum Decanum Roffensem, tum Archidiaconū Hatfordiæ D. Cheneum, ad-huc in regno hoc agentes, habeo.

Chadseus: Habes scripturas, habes euangelistas quatuor, qui omnes una cum D. Paulo ad Corinthios, ad liquidum, Christi post uerba consecrationis præsentiam asstruunt. Consonant enim omnes pariter in his uerbis, Hoc est corpus meum. Non ita inquirunt, iuxta tuam fidem, Hoc non est corpus. Tum egregie præter cæteros, Ioan. cap. 6, illustrem reddit huius rei probationem: ubi Christus promissit, se daturum corpus suum, quod post in cœna præstitit, quemadmodum ex uerbis ipsis abunde constat: Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi uita.

Filpottus: D. Rychæe, necesse est (pace tua) sermones eius paulum in-terrumpere, siquidem blasphemiam loquitur. Nam si promissio illa Christi apud Ioan. in cœna præstabatur, nil erat opus cur post in cruce mortem op-peteret.

Rych. Absoluat prius D. Doctor, quæ in obiectis habet: tum deinde sin-gulis responde, quod poteris.

Chadseus: At enim obserues hic oportet, apud Ioannē uerbum Dabo bis ingeminari: quorum prius ad sacramentum, alterum ad sacrificium crucis refe-

rendum est. His scripturis tam manifestis accedit porro probatissimorum doctorum autoritas, Ignatii, Irenæi & Cypriani. quæ testimonia cum is cumulare satis exaggerasset, tamen quia iisdem mihi respondere non permittebatur, hic præmitto.

Rychæus: Iam tu uicissim responde, & obijce quod poteris, nosque audiemus.

Filpottus: Primum ac unicum ferè firmamentum, quo se tuetur iste, ceterique omnes eiusdem scholæ commilitones, ex his ferè uerbis desumptum est, Hoc est corpus meum: adiecto huc falso omnipotentia diuinæ preteritu. prius tamen quam ad singula particulatim respondeam, quo luculentius intelligat celsitudo uestra quid uelim, quibusque nitar, D. Doctorem rogatum id ad hoc mihi unum respondeat: primum tamen atque ante omnia testatum id uelim apud sub. uestrâ, ne quid dubitetis, me de sacramento non minus sentire honorifice, quam dignum est quouis Christiano: simulque id uobiscum fateri, sacramentum corporis & sanguinis Christi summum quoddam ^{uicissim} esse, quo non aliud ferè magnificentius, aut delectatione plenius in ecclesia relictum sit, si iuxta legitimam Christi disciplinam administratur. Contraque nihil perniciosius aut grauius, si legitima relicta administratione, in abusus (ut hoc die fit) torqueatur. Venio nunc ad id quod uolebam querere, utrum uerba hæc solum, Hoc est corpus meum, super panem & uinum à sacrificio enuciata, corpus & sanguinem Christi constituent, ut uobis iudicatur, an non?

Chadseus: Diu apud se subhesitans ille, atque perplexus, tandem respondet: uerba hæc solum à sacerdote pronunciata, satis esse elementis panis & uini in uerum corpus & sanguinem Christi commutandis.

Filpottus: Blasphema hæc oratio est, scripturis simul & doctoribus repugnans: qui admonent, formam & substantiam in consecratione, quam Christus suo exemplo præbuit, obseruandam esse, teste Cypriano, qui in hunc modum ait: In sacrificio quod Christus est, non nisi Christus sequendus. Tum lege ipsa uetitum est, quicquam addere, uel detrudere uerbo Dei. Et D. Petrus: Si quis, inquit, loquatur, loquitur ut eloquia Dei. Quapropter si quis id existimet, sola hæc uerba, Hoc est corpus meum, realem Christi præsentiam efficere, nisi insuper benedicat, accipiat & manducet, quæ tria non minus etiam ad substantiam sacramenti spectant: is uehementer fallitur. proinde habet Augustinus: Accedat uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Itaque si uerborum Christi integra obseruatio in usu sacramenti huius non adhibeatur, iam non fit sacramentum: nihilo magis quam sacrificia quæ in tribus in Bethel Deo libabant, reiecta esse legitur, quod ex præscripto legis undique non gerebantur. Quocirca nisi uerbis ijs accedat insuper tres illæ reliquæ partes, quæ sacramentum integrum absoluunt, gratia nimirum pro Christi redemptione acta, annuntiatio mortis eius ad ædificationem ecclesiæ, acceptio item & manducatio non sit sacramentum. At in missa uestra formula hæc non obseruatur: certe uerbo illa pronuntiatio, quæ ultima pars est sacramenti, nec locum habet, nec quicquam efficere poterit. Nec minus enim dixit Christus, Accipite & manducate: quam aiebat, Hoc est corpus meum.

Chad. Dicebat Christus, Eate, drynke: non ita, Eate ye, drynkeye.

Filpottus: Quid audio: an non pluratiuo numero dixit ihs uerbis, accipite, manducate: non singulari, accipe, manduca, uti uos accipere uidemini?

Chad. Fateor id sanè, quod dicis.

Filp. Fateri igitur necesse est, D. Doctor, eadem ratione falsum esse, quod modo assumpseras: uerba solum illa satis esse ad conuersionem panis & uini, in corpus & sanguinem Domini,

Lond.

Lond. Inter hæc reuersus iterum post digressionē Londinēsis: Quid istud est, inquit, quod D. Doctorem fateri oportere dicis?

Filp. Quippè uerò affirmat D. Doctōr, uerba solum à sacerdote pronuntiata, uim habere sacramenti efficiendi.

Londinēsis: Certè si D. Brydges uerba ea de pane et uino pronuntiaret, nil efficeretur: at eadem à sacerdote ritè profecta, energiam haberent reale corpus constituendi.

Filpot. D. Doctōr aliud modò affirmauit.

Lond. At tu non rectè fortasse accipiebas, sentiebat is enim de uerbis ritè pronuntiatis.

Filp. Reuocet igitur ea quæ dudum concessit, tumq; iterum ad caput ipsum redeo, unde defluximus, nempe quòd uerba: Hoc est corpus meum, satis per se momenti non habeant, nisi & reliquæ etiam partes benedicendi, accipiendi & manducandi præcedant. Quoniamq; præpostero ordine, in missa uestra, has partes præcedūt uerba: Hoc est corpus meum, quæ sequi oportuisset idcirco nec sacramentum efficiunt, nec Christi statunt præsentiam.

Chadseus: Si uerba, hoc est corpus meum, sacramentum non efficiant: igitur neq; benedictio, nec acceptio, nec manducatio, idem efficient.

Filpottus: Equidem fateor neutram partem sine altera ualere quicquam. Neq; enim sacramentum esse potest, nisi actio ipsa omnibus numeris & partibus constet integra, iuxta primordiale instituentis præscriptionem.

Chad. Negas igitur corpus esse Christi, ni suscipiatur?

Phil. Scilicet. Neq; enim Christi esse corpus potest, nisi ihs, qui ut dignum est Dominica institutione, sunt percepturi.

Londinēsis: An non panis mensarius communis, quum apponitur, panis est, tamen si nemo attingat?

Filpot. Dissimilis est ratio. panis enim mensæ appositus, panis erat tum etiam priusquam proponebatur. Non item sacramentum perfectum est sacramentum alia ratione, nisi quatenus in mensa legitime administratur.

Lond. Quid igitur censes esse, post consecrationis uerba, interea temporis, donec recipiatur?

Filpottus: Signum quidem rei sacræ inchoatum dixerim: integrum uerò sacramentum nequaquam, priusquam sumatur. Duo enim in sacramento spectanda sunt, signum & res significata: puta, Christus, & sacra Christi passio. Id autem esse non potest, nisi fidelibus sacra symbola panis & uini ritè accommodè percepturis.

Regulus Vuynforiensis: Nunquàm hæc uerba audiui quæquā uerba Christi tuo exemplo inficiantem. An non dixit ipse, Hoc est corpus meum?

Filpot. Sublimitas tua rem rectè accipiat rogo. Christi uerba nequaquam inficiamur: sed eadem non aliter uim habere ostendimus, nisi quatenus ad genuinam Christi institutionem accommodentur. Verbi causa: lubet Christus baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quod si sacerdos eadem hæc uerba de aqua pronūciat, tum, quum nullus adsit quē baptiset, sola enunciatio uerborum baptismum non efficit. Adde quòd baptismus ihs solus baptisimus est, qui tinguntur, non qui circumstant spectatores.

Cubicularius: Liceat, quæso, pace tua, eximie Do. quiddam ab eo sciscitari: Quòdnam præsentia genus in sacramento tum, quum ritè accommodèq; sumitur, probaturus es?

Filp. Ita demum, si qui dignis modis accedunt ad manducandum, confiteor totam Christi præsentia, cum uniuerso fructu passionis suæ per spiritum Dei, in his qui dignè comedunt, quibus iungitur Christus, & ipsi Christo.

Cubicu-

Cubicul. Sat habeo.

Londinensis: Hortor uos eximij satrape, ne uelitis illi attēdere: nihil aliud quā seducit uos. Similitudo baptismi, quā inducit, nihil habet affine altaris sacramēto. Perinde ac si D. Ioanni Brydges mecum cōnanti dicerem, Summe uescere, prāpinguis hic capus est, etiam si is manū non admoueret. Idemq̃ puta de alio quouis obsonij genere, aut de cupa uini, si dicerē, Degusta uini hoc, prāstans est, & generosum: an eo minus uinum esset, et si is poculum non attingeret?

Filpottus: Nimis hec profectō crassa exempla sunt et pingua, prorsus indigna quā cum rebus tam sacris & sublimibus committantur. Id quod didicius hic fortē monstraturus essem, si non autoritate magis quā causa me superares. Certē non paulō plus discriminis est inter communes cibos & potiones, quā inter baptismum & sacramentum corporis & sanguinis Christi. Similia similibus congruunt: & spiritalibus spiritualia, non corporalibus conferenda sunt. Porro cibi & potus sua natura boni sunt aut mali: uerbisq̃ hominum, siue probantium, siue improbatium, cuiusmodi sunt, declarantur. At sacramenta semper Christi uerbis metienda sunt, inter quā prācipua sunt ista, Accipite, manducate, uelut necessariae huius sacramenti efficiendi partes, sine quibus non coalescet integra perfectaq̃ sacrae cōnā constitutio. Ideoq̃ a Græcis sacramētum corporis & sanguinis Christi *κοινωνία* dicitur, id est communio, eaq̃ causa prācipit in euangelio Dominus, Diuidite inter uos.

Chadseus: D. Paulus nō communionem, sed communicationē appellat.

Filpottus: Id etiā magis declarat, participationem sacramenti fieri oportere.

Lond. Honorandi procere, dolet, uos tam diu hic defatigari in homine hoc tam obstinato: quando nihil apud eum, ut uidetis, proficimus, non grauius sublimitatem uestram in prāsentia pluribus.

Moxq̃ satrape consurrexerunt, nec quisquam ullum interim conuiciolum in me iecerat, tum nonnihil insuper, ut uidebatur, attoniti: Dominus bene uertat precor.

Septimæ examinationis acta, iudicibus episcopo Londinense, episcopo Rossense, cancellario Lychfildense, Doctore Chadseo, D. Deio theologiae candidato.

Lond. Venisti tandem? ades dum. Qui sit, quod maturius non ueneris, qui hic me & D. Cancellarium horam integram remoratus sis? semihoram, mea fide, ante missam, ac in missa ipsa tantundem, dum te interim expectamus.

Filp. Non ignorat celsitudo tua, quum captiuus sim, egredi arbitratu meo non licere, nisi ostio patefacto, quod simulatq̃ mihi aperiēbatur, continuo ad te uenio.

Lond. Propterea accersitū te uoluimus, ut missa interesses. Dic ingenuē, si fores tibi aperirentur, an uenires accersitus?

Filp. Alius hic est quæstionis status.

Londinensis: Dixi ne tibi D. Cancellarie, quā peruicax uir hic esset: quid quid interroges, nihil respondet simpliciter, iam sæpe eum ad quæstiones uocauit apud iudices tum Hierarchicos, tum alios: eundem morem obtinet. Et post hæc, doctiorem se iudicat cæteris huius regni omnibus. Imò tanta eius stultitia est, ut superiori die ante aulae procere accitus, uel prācipuos huius regni prouocare non dubitauit. Doctus, si musis placet, uideri affectat: quum prorsus indoctus sit, ac imperitus.

Filpot

Filp. Satis opinor dilucidè me expediui apud eos iudices, quos narras.
 Lond. Quur non rectè ad rem respondes: si fores tibi patuissent, ad missam uenisses, nec ne?

Filpottus: Huic ita respondeo: si cellitudo tua missam, ad quam me inuitas, legitimum Dei cultum esse probauerit, lubenti animo me uenturum polliceor.

Londinensis: Vide obsecro. Rex & Regina, cuncti huius regni nobiles, ad missam conflunt: hic tamen unus recusat. Medius fidius nimis à me indulgenti tractaris. posthac duriores custodiam esse te experturum, prædico tibi, ut scias.

Filpottus: Si eam indulgentiam dicas, in antro carbonario, & squalidissimis latebris custodiri sine igne, & sine lucerna, indulgenti mecum actum esse putes. Habet quidem autoritas tua, ius corporis mei tractandi, ut uoles.

Londinensis: Fatuus es iuxta ac imperitus. Vndiq; D. Cancellarie, mea si de, tantam erga eum, eiusq; concaptiuos humanitatem præstiti, quantam uotis optarent. Sinoq; amicos liberè ad eos aduentare, à quibus reficiantur. Atq; adeo scin quid? Superiori die sese cum adolescentibus aliquot Londinensibus oblectantes, supra domus testudinem plumbeo obductam tectorio conscenderunt: atq; ambulabant tam liberè, quasi nulla eos teneret custodia. Sed næ ego uobis hanc arctius astringam libertatem. Tum adolescentulos eos & seruitia præmoneo, satius esse huc non uenire tam audacter, si contingat in manus meas incidere.

Filpot. Nullus est hominum eiusmodi ad me confluxus, qualem cellitudo tua imaginatur. perpauci enim amicorum ad me aduentant. Tum ex adolescentibus & seruitijs Londinensibus neq; quisquam est qui ad me accedit, nec carcer noster carbonarius ulla habet tectoria plumbea, quæ scio. fallere igitur uidetur tua hic te memoria.

Lond. Nunc quia D. Cancellarius è uiuis sublatu est, ita igitur persuades tibi, haud quenquam amplius exutum iri. Non non crede inquam, breui te dabo hinc in incendium, ni sententiam hanc tuam reducas atq; deseras.

Filp. Imò longè profectò spem meam superat, quòd superstes ad huc usq; diem maneo. planeq; ultra colum, quòd aiunt, mihi uixisse uideor, qui iam dudum in cineres atq; fauillam à uobis redactus non sum.

Cancellarius Londinensis: Ne sic præceps ultro in perniciem ruas, D. Filpote. quin consulas salutem tuam: & D. huic Londinensi, ceterisq; doctis te de decitaq; nihil erit periculi.

Filpottus: Testis est mihi conscientia, me non hominum ullo studio, sed Dei charitate & timore induci ut hæc facerem. Alioqui omnium hominum meritò essem dementissimus, si cum tot commoditatum iactura, quas in hac uita possem lucrifacere, damnationem pariter mihi accerferem, si nihil me moreretur nisi propria uoluntatis pertinacia. Sed certissimum habeo, idemq; uos habere uelim, non me niti uoluntate mea ulla: sed Dei, qui me perire nō linet, id certo scio.

Cancel. Non tam certò scis, quin possis decipi.

Londinensis: Age, quoniam nullis blanditijs, nec rationibus permoueri queas, agam tecum iure meo, atq; ex officio. itaq; ausculta nūc articulis, quos recitaturus sum, mandoq; ut eisdem respondeas. Sicq; schedulam è sinu produxit cū articulis uarijs, contrà me descriptis. Quos ubi recitasset, iussit singulis ordine responderem.

Filpottus: Libellus hic, reuerēde D. duo potissimum complectitur actionis capita. Primum, quòd tuæ sim eparchie, ideoq; cellitudo tua possit ex officio

cio postulare mecum de ijs quibus laboro hæreseon suspicionibus. Cæterum illud principio falsum est, quandoquidem eparchia illa cuius ego sum, ad iurisdictionem tuam non attinet. Alterum est, quod quum baptisatus sim in ecclesia & fide catholica, eam me deseruisse dicis, quod æquè falsum est. Persto enim in eadem ecclesia & fide catholica, in quam sum baptisatus.

Londinensis: Quid negas te meæ esse dioceseos. In qua nunc diocesi es: dic, te rogo.

Filpottus: Negare nequeo, quin in tua sim iam nunc carbonaria, qui locus est intra pomeria prouinciæ tuæ: & tamē me de tua esse diocesi, id nego.

Londinensis: Perductus es ad me, ab ijs quibus commissæ est à Regina in te autoritas: insuper uersaris nunc in diocesi mea. agam igitur tecum, iure meo ordinario.

Filpottus: Huc pertractus sum ui, non ratione aliqua legitimæ potestatis. Quapropter etiam si apud celsitudinem tuam detineor, nequaquam id eripit ius mihi ordinariæ meæ iurisdictionis, nec me propterea imperio tuo subiicit: nihilo magis quàm si quis uiolentis manibus, & obtorto collo, quæquam extrahit è legitimæ perfugij asylo, id tamen non adimit illi sanctuarij priuilegium.

Londinensis: An non Regine maiestas legitimam habet potestatem, per ministros suos, corpus tuum transferendi quod uelit?

Filpottus: Fateor equidem penes Regine potestatem (pro iure potestatis suæ) imperium esse in corpus hoc, quid uelit, statuendi. Cæterum scitis ipsi, uel uestris ipsorum legibus, spiritualia non esse subiecta imperatoris potestati. Exempli gratia: Si tibi D. Doctor, Regine maiestas duos designaret iudices temporales in re aut foro spirituali, an non liberum tibi ius esset, clericorum priuilegio, ad proprios & spirituales iudices in re spirituali prouocandi?

Londinensis: Quæso ego te, an non solent homines sortiri forum pro delicti ratione?

Filpottus: Haud abnuerim, in rebus quidem secularibus: at in spiritualibus non item res habet, incolumi iuris priuilegio.

Lond. Quid igitur respondes, secundo, ceterisq; articulis?

Filpot. Nulla me cogit lex respondere ad secundum, ceterosq; articulos, nisi primo comprobato à uobis prius.

Londinensis: Bene, finge primum iam probatum esse, ut certè probabitur: quid igitur secundo respondes, quod desertor sis fidei & ecclesiæ illius, in qua primum es baptisatus?

Filpot. Eandem fidem & ecclesiam catholicam etiamnum profiteor, quæ Christi est, columna & firmamentum ueritatis.

Londinensis: Atqui id tu non facis.

Filpot. Imò maximè facio.

Londinensis. Susceptores tui longè diuersam fidem sequebantur, quam tu nunc profiteris.

Filpottus: Atqui ego nō in fideiussorum meorum fidem baptisatus sum, sed in fidem & ecclesiam Christi.

Londinensis: Vnde id scis?

Filpot. Ex uerbo Dei, certissimo omnis ueritatis & ecclesiæ gnomone.

Lond. Quamdiu ecclesia hæc perdurauit uestra?

Filpottus: Inde usque à Christo, & apostolis, eorumq; deinceps successoribus.

Cancel. Probabit etiam opinor, ecclesiam ante Christi tempora extitisse.

Filpot.

Filpot. Si id agam, nihil aberrabo à uero. Constat enim ecclesiā ante Christum fuisse, quę unam facit ecclesiam catholicam.

Cancellarius: Verum id quidem est.

Filpot. Probaturus fidem & ecclesiam meam, haud alio usus sum fundamento, quam usitata illa regula uestra, antiquitatis, uniuersitatis, & unitatis.

Londinensis: Videtis ne quam ambiciosę demens hic suam uenditat stultitiā: perinde quasi in doctoribus, omniq; antiquitate sit callentissimis: quum tamen merus sit fatuus. Dic age, quo tandem doctore tuam nobis ecclesiam astrues: tantum eum nomina, euestigiò ad te adducetur.

Filpot. Concedat mihi celsitudo tua, priscos ecclesię interpretes, simul cum calamo, charta & atramento: nisi ex singulis fidem meam & ecclesiam te statam reddidero, non postulo fidem mihi dari.

Londinensis: Minimè uerò concedam. Interim aduertite quæso effrontem eius uanitatē. D. Cyprianus planè ac luculenter testatur, unum pontificem esse summū oportere, cui ceteros omnes parere conueniat. Atqui isti nulum omnino caput, nec uicarium uniuersalem approbant.

Filpottus: Non id dicit Cyprianus, unum uicarium esse generalem oportere. Siquidē in libro de simplicitate prælatorū, meminī hæc illius esse: Vnus episcopus est, cuius pars in solidum à singulis tenetur.

Londinensis: Proferatur huc Cyprianus. uidebis quod contra te omnino locus is faciat. Moxq; doctor Chadseus adducto libro, locum in epistola ad Cornelium pontificem tum Romanum scripta demonstrauit. uerborum hæc fere erat summa: Non bene illis cum ecclesia actum esse, ubi sacerdoti Dei non obtemperatur. Ex ijs itaque astruere sententiam episcopi nitentur.

Filpottus: Perperam & alio sum, D. doctor, locum Cypriani accipis. quippe qui uocabulo illo summi sacerdotis, nequaquam Romanum pontificem designabat, sed in sua quęque eparchia patriarcham. Siquidem id temporis quatuor in genere patriarchę ecclesię tenuerunt. Tumq; ad Cornelium scribens, sub illa sacerdotis summi appellatione seipsum intellexit, cuius eo tempore autoritas, quū summus esset totius Africę antistes, apud hæreticos contemptui esse cœpit. Querens itaq; ea de re suis ad Cornelium literis affirmat, ecclesiam illic ritè administrari non posse, ubi summi antistitis auctoritati, iuxta scripturę regulas, iudiciū populī atq; cœpiscoporum consensum, non obtemperatur.

Lond. An non Romanus pontifex semper hætenus summum ecclesię caput, Christi q; in terris uicarius habitus est?

Filpot. Nequaquam. Neq; enim sacrę literę plus illi indulgent auctoritatis, quam episcopo Londinensi.

Lond. An non Petrus signifer erat ecclesię: deniq; an non in eius uicem successit Rom. pontifex, eadem simul auctoritate præditus?

Filpot. Fateor pontificem Romanum, quatenus est uicarius successor Petri, parem fortiri auctoritatem. at auctoritas hæc nihilo erat in Petro, quam in cæteris apostolis, eminentior.

Cancel. Imò multo superior erat Petri auctoritas: quandoquidem peculiari ratione Petro dictum est, Tibi dabo clauēs regni cœlorū. quod tum Christus nulli præterea dixerat apostolorum, nisi seorsum Petro.

Filpottus: At Augustinus longè aliter huic respondet obiectioni, in hunc modum scribens: Si in Petro, inquit, non esset ecclesię mysterium, non ei diceret Dominus: Tibi dabo clauēs. Si aut Petro hoc dictū est, non habet ecclesia: si aut ecclesia habet, quando clauēs accepit, ecclesiam totam designauit.

Londinensis: Quid si ex iure ciuili id euincam, omnes teneri Christianos
Ee ij sanctam

sanctam ecclesiam Romanam sequi. qua de re peculiaris extat titulus, De catholica fide, & sancta Romana ecclesia.

Filpot. Haud quicquam id retulerit, postquam diuina humanis legibus non subiiciuntur. Sed Dei uerbo, non hominū, ea quę Dei sunt administrant.

Londinensis: Quid si probem tibi, Christū ecclesiam suam super Petrum exædificasse, id quę ex Cypriano? Credēs ne tum, pontificem Romanum summum ecclesię caput esse oportere?

Filpot. Scio quid dicat hac de re Cyprianus: sed nihil minus sentit, quam quod uos arbitramini.

Deyus: D. Cyprianus hæc habet uerba: Quod super Petrum fundata fuit ecclesia, tanquam super originem ueritatis.

Filpot. Id manifestius exemplo explanat: nempe quia unitatem seruari in ecclesia oporteat, ideo super Petrum solum, nō super homines ecclesiam ædificauit Christus. id quod in libro de simplicitate prælatorum illustrius elucet, ubi in hanc scribit sententiam: In persona unius Christus dedit omnibus clauēs, ut omnium unitatem denotaret.

Deyus: Siccine intelligis Cyprianum? Bella quidem interpretatio.

Filpot. Reor equidem te rectius mentē Cypriani assequi nō posse, quam ipse se explicat.

Londinensis: Rogo te, D. Cancellari, paulum hic mihi operę tuę accommodes, unā cum hoc D. Doctore Chadſio, & D. Deyo, in homine hoc examinando. Nam mihi ad parlamentum ilico properandum est. Postquē uos hic expecto, conuiuas mihi in prandio.

Filpottus: Tumquē Deyus resumpta iterū eadem autoritate, quum aliam, ut uidebatur, non haberet, altiori initio omnes circumibat rei circumstantias, longissimē à re instituta digrediens. Cui tandem aiebam, nescire se quid ageret, aut quorsum iret. quod ubi audiret, in risum & cachinnos ilico solutus est. Tum ego uniuersam eius Theologiā nihil esse dixi, nisi sarcasum quendam, & iocularem ironiam.

Deyus: Itā ne uerō? Verbum non ampliū addam. Moxquē discessit.

Filpottus: Do. Deye, indoctior tu quidem in hoc theologiæ genere tyrunculus es, minusquē adhuc expertus, quam ut in rebus fidei meæ me doceas: etsi alijs in rebus longē me præcellis, attamen in hac theologiæ facultate & usu, longē te sum expertior & instructior, si satis te ex fama noui. Itaque ne sis præceptum nimium in his rebus definiendis, quas nondum satis exactē didiceris.

Cancellarius: Petrus eiusquē successores inde ab initio semper ab omnibus caput ecclesię est habitus, id quę sacra approbante scriptura. Eamquē ob causam dictum est illi ab Christo Ioan. ultimo, terquē etiam repetitum, Pasce oues meas.

Filpottus: Haud aliud id modò est, quam si diceret, Ite, prædicate, quod item cæteris perinde Apostolis atquē Petro ipsi dicebatur. Porro quod idem terna ingeminatione repetitum est, nihil id declarat, nisi flagrans animi studium, quod uerbi administratos in docendo grege Christi adhibere oporteat. Faxit Dominus, ut uos, quibus hæc docendi partes sunt delegate, attentiori cura uestro uacare uelitis officio. Itā ne hæc idonea uobis uidetur scripturę interpretatio, ut ex eo loco, Pasce oues meas, uos pōtiffici Romano, orbis supremum asruatis dominatum? Inter hæc subingressus est alter nescio quis theologię candidatus, atque ex clientela episcopi Londinensis, qui tum grecam literaturam Oxonię profitebatur. Hic uerò ingenti confidentia opem Cancellario allaturus, sic incipit.

Græculus: Quid si græcum autorem tibi producam nomine Theophylactum, qui clarē huic interpretationi faueat?

Filpot.

Filpottus: Theophylactum sciō Neopalæum scriptorem esse, atq; ex eorum nota, qui pontificiæ factioni studeāt, ac proinde dubiæ & suspectæ fidei: præsertim quum eius interpretatio à scripturæ sententia longè lateq; dissidet, tum etiam generalium multorum conciliorum decretis.

Græculus: Ex quo tandem concilio generali id probabis, episcopum Romanum ecclesiæ caput non esse?

Filpottus: Ex Nicæno. In eo enim concilio præsidebat non Romanus episcopus, sed alius.

Græculus: Falsum id est.

Filpot. Video ergo te in uerbis quàm rebus foelicius uersatum esse. Atqui quous precio periclitabor tecum, uerum esse quod dico: quemadmodum in Epitome eius concilij faciliè constare poterit.

Græculus: Adducam huc Eusebiū, in quo mox diuersum intelliges. Profectus itaq; in bibliothecam episcopi, Eusebium in medium adduxit: at concilia non adduxit generalia, usus eo colore, quod ea nancisci nequibat. Ex Eusebio itaq; suam comprobare sententiā, meamq; minuere adnixus, quum locum ostendere nō posset, cristas iuueniles cum pudore demum demisit.

Cancellarius: Ecclesia Romana semper hætenus pro sancta catholica ecclesia recepta est, & credita. Itaq; suaferim, ut in eandem te unā nobiscum referas. Vides cæteros huius regni quosq; tuæ refragari opīnioni: Et quid te unū opponis omnibus?

Filpottus: Sape dixi, idemq; repeto, si quis id ueris rationibus docere poterit, profitebor me de eo esse numero. Nunc id persuasissimum habeo, adulterinam eam ecclesiam esse, & synagogam satanæ. Vosq; qui docti, ac doctiores estis populi, ueram ecclesiam persequimini, eos condemnātes, qui multo sint uobis iustiores.

Cancellarius: Audin' D. Doctor, quid narrat? ecclesiam Romanam appellat satanam.

Chadseus: Optarim te reuerentius sentire de ecclesia Romana. quid ais, si ex Augustini epistola ad Papam Innocētium scripta, locum proferam, in quo totum concilium Carthaginense primas ecclesiæ Romanæ detulerit?

Filp. Scilicet id facies ad calendas Græcas. Ille uerò protinus adducto libro, epistolam quidem ostendit, sed unde nullum certum argumentum probando instituto, præter coniecturas quasdam, in hunc modum eliciebat.

Cancellarius: Dilucidè hic uides, ut uniuersa Synodus Carthaginensis, suis ad Innocētium episcopum literis, ecclesiam Romanam sedem Apostolicam nominat. Ad hæc scribunt de rebus in eo concilio gestis, deq; Donatistis condemnatis, suam pariter in eadem re consensionem efflagitantes, nequaquam id opinor facturi, nisi ecclesiam illam cæteris sublimiorem iudicassent. Quin & hinc facile capitur iudiciū, quo pacto Augustini iudicio Romana ecclesia cæteris omnibus præeat: quando is continuam eorum episcoporum seriem ad usq; sua tempora deducit, sicut & nos hodie eandem successionem, ad hæc ipsa tempora deriuamus. Quamobrē ex hoc Augustini argumento, ecclesiam Romanam uerè catholicam esse statuimus.

Filpottus: Audio atq; intelligo D. Doctor, in quem sensum uerba Augustini accipis, longè alia ratione quàm ille scripserat. Nam quod sedem uocat apostolicam, nihil causæ est, quamobrem protinus ecclesiam catholicam designamus. Fateor equidem apostolicam esse sedem, respectu Petri & Pauli, qui eam primū tenuerunt. Utinam perinde nobis facile esset apostolicam sedem demonstrare, ex eadem doctrinæ sinceritate, quam ijdem post se reliquere. Quod si possetis, meritò hæc de sede illa iactaretis. Nunc quum nequeatis, nihilo magis ea ratio uobis profutura est, quàm si Turca Antiochiæ

E e iij sederet,

sederet, aut Ierosolymis: atq; ideo se apostolicæ sedis titulo uendicaret, quòd ibi quondam uersarentur Apostoli. Porro quòd synodus Carthaginensis scriptis ad Innocentium literis consensum illius in opprimendis Donatistis exhibebat, nihilo magis facit ad primatum pontificis austruendum, quàm si collectus in nostra conuocatione cœtus, de certis articulis, in quibus ipsi inter se consentirent, literas ad alterum episcopum mitterent, rogantes ut ipsi pariter suum calculum apponeret, remq; procuraret in sua diœcesi promulgandam. Nec quicquam habet inde episcopus, quod sibi præ cæteris arroget, quòd à fratribus de communi assensu compelletur. Idem quoq; & de successionepiscoporum ab Augustino inducta sentiendum, quæ ecclesiam catholicam nihil omnino probat: nisi idem quoq; cum Augustino cõcludere uelitis. Porro successionis hæc commemoratio, huc demum tendit, ut probet Donatistas esse hæreticos: quippe qui tum Romæ, tum in Affrica, aliam instituere ecclesiam conabantur, quàm olim Petrus aut Paulus, aut quisquam deniq; successorum, quos ille longo ordine ad suam usq; memoriã enumerat. Quod si uos igitur ex longa hac episcoporum successionep (qua tantopere efferamini) uincere ualeatis, nihil huius doctrinæ, quam nos hodie profitemur, ab ullis unquam Petri & Pauli successoribus receptum esse, aliquam ueri speciem habitura est ratio cinatio uestra. Alioqui nihil omnino habet energie: id quod procliue mihi demonstrare fuerit.

Cancellarius: Vides D. Doctor, ne quicquam contra eum nos disputando proficere. Restat igitur, ut articulos iussu episcopi nobis creditos aduersus eum exequamur. Quid in ijs articulis D. Filpotte respondes? Tu D. Ionsone perscribe diligenter, mandaq; commentarijs quæ hic respondeat.

Filpottus: Non est ea potestas tibi D. Cancellari, de fide mea inquirendi, qua me ad articulos hos modò abs te propositos respondere cogas. Nego enim me Londinensis esse eparchiæ. Breuiter, ut semel cõplectar, nihil hic respondurus sum amplius, quàm iam antè episcopo responderim.

Cancel. Si ita sit, eamus igitur: hunc abducatur hinc secum carcerarius. Habetis itaq; alterum tragediæ huius actum.

Postridie clara luce, misit episcopus quendam ex famulitio emissarium, qui me ad fanum episcopi, ut missæ sacro interesset euocaret.

Famulus episcopi: Heus D. Filpotte, ubi es?

Filpottus: Quis me uult?

Famulus: D. Episcopus iubet te surgere, atq; ad missæ accedere auscultationem. Quid ais? Venturum te respondes, an non?

Filpottus: Stomachus mihi paululum hoc tempore languet. Itaq; episcopo renuncies precor, ualeitudinem non bene affectam esse. Post id missus est carcerarius, qui me ad episcopum adduceret.

Carcerarius: D. Filpotte, surgendum tibi est, atque ad D. Episcopum ueniendum.

Filpottus: Tuum est, D. custos, mihi quod uoles imperare. Itaq; quàm primum licebit accingar. Dumq; foras egredimur, percontatur ex uia, num animus esset adire missam?

Filpot. Stomachus mihi est hac aurora paulò crudior, quàm ut tam crudos cibos carnis, sanguinis & ossium capere ac digerere ualeat. Post hæc ille me in aulam producit, & sistit episcopo.

Lond. Mando tibi D. Filpotte, ut articulis ijs, quos facellanus meus D. Beyus, & Notarius tibi sint obiecturi, respondeas. abito inquam cum illis, ut respondeas.

Filpottus: Non ignorat præstantia tua, omnia iudicia publica esse oportere.

tere. Quapropter si quid sit, cuius sublimitas tua uelit me insimulare, res in apertum & publicum iudiciū pro forensi æquitate producat, ibiq; responsurus sum pro officio meo, ijs quę impingetis. Sin minus, prorsus nego in latebris atq; in umbra me responsurum.

Lond. Stolidum te nebulonem uideo. Imò uel inuitum te cogam, ut respondeas. Abi unā cum his inquam.

Filpot. Abire cum ipsis licebit mandatu & imperio tuo. Ceterum nihil illis respondebo, præter ea quę iam responsa sunt.

Lond. Ain fuscifer? Auferte hinc eum, ac ligneis compedibus constringite. Abi hinc stolidē nebulo.

Filpottus: Ita quidem tractamur à cellitudine tua, ego ceteriq; nostri, ut moriones & fatui. Sed patienter hæc nobis conuicia ferenda sunt. Compedes & uolentia, hæc sunt tuæ, dignæ uidelicet episcopo, eleemosynæ. Furtim ac clancularijs modis nos studeatis opprimere: pudetq; in lucem, atq; sub oculos produci ea quę geritis. Dominus pro clementissima sua pietate, crudelem tyrannidem uestram citò dissipet. Inde mox coniectus sum in compedes in solum locum, à cæteris meis sodalibus seiunctus. Laudandus Dominus, qui me hoc beneficio dignatus sit, ut aliquid pro nomine illius patiar. Satiū est huius mundi compedibus onerari, quā conscientię irrequietæ tanto grauioribus tormentis lacerari.

Postridie antelucanis uigilijs, nondum illucente die, uenit carcerarius ab episcopo missus, ut me iterum abduceret.

Carcerarius: Heus D. Filpotte, Reuerendus episcopus te accersit, atq; expectat: para te igitur quamprimum ut uenias.

Filpot. Demiror, quid tandem sibi uelit, qui sic intempestiuē, nulla adhuc luce, me adductū uelit. uereor ne insidiosa uis aliqua in meam perniciem hinc lateat. Quamobrem ita illi renuncies precor, si recto legis ordine accersat, uenturum esse me, & dicturum causam. Sin aliter, quando in me nullum ius habet ordinarium, prorsusq; ab omni illius præfectura sum alienus atque immunis, equidem nisi ui coactus non ueniam.

Carcerarius: Ibo, & eadem hæc, quę dicis, significabo episcopo. Pergit itaq; ille ad episcopum, ac continuò ad me reuersus, cum duobus episcopi famulis, denunciat mihi necessariò ueniendum esse, uel inuito.

Filpottus: Si huc ui allata me adigitis ut ueniam, nequeo nō uenire. alioquin sponte mea non ueniam. Ibiq; unus famulorum me brachio correptum rapit ad episcopum.

Londinensis: Ne tu demens & fatuus es inquam nebulo, quod nisi ui adactus, uenire nolis.

Filpot. Planē ui huc adactus uenio. Ea enim sæuitia est tua, ut pigeat ad tuam cellitudinem accedere. Valde profecto optarim ut sublimitas tua, candide mecum, iure & more legum uelit agere.

Londinensis: Multis modis reprehendor à D. Episcopis, qui te antehac è medio non sustulerim. Atq; adeò, mea fide, egi sedulò cum D. Cardinale, ac conuocationis uniuerso coetu, ut te corā audirent. Astant uerò D. Lincolnensis phreneticum te quendam esse affirmavit; quiq; ultimum in omni sermone uerbum tibi uendicares. Deniq; uno ore uniuersi pariter me incusabant, qui toties te apud tantos iudices publicè ad dicendam causam produxerim: te nullare æquē capi, atque in conferta auditorum turba ut gloriosam tuam uendites philologiam: usque adeò te incredibili eius rei gloria inflari. Itaque iubeor rem longe alia uia aggredi. Atque bona fide, nisi te breuiter componas aliter, non producam te longius. Contrà uerò, si resipiscas, nobisq;

bisq; acquiescas, præterita omnia condonabuntur, eritq; amnestia eorum quæcunq; hæcenus dixeris aut feceris.

Filpottus: Dixi iam dudum amplitudini tuæ, quæ sit animi mei sententia, quidq; facturum sim. Quod autem ad D. Vuythi episcopi Lincolnienſis calumniam attinet, susq; deq; habeo: præsertim quum satis constet, eum mihi professum esse hostem, eo quod iam antè Archidiaconus eum excommunicauerim ob improbatæ doctrinæ prauitatem. Postremò si Christus Dominus pro insano habitus est, nil mirum si mihi impingatur phrenesis.

Londinensis: Audio porcellum assum ad te nuper missum esse, qui in ueniculo cultellum intus insertum tegeret, nescio in quem finem paratum, uel ad te ipsum perimendum, uel potius ut me occideres. Neque uerò desunt qui me admonent, ut mihi uehementer abs te caueam. Sed ego omnem uim tuam non huius facio. Neque enim puto me eum esse, qui non facile te, ubi uelim, proterere pedibus ualeam.

Filpottus: Haud inficiari queam, quin cultellus escarius in porcello ad me mittebatur inclusus. Sed quo autore, aut in quem finem nescio: nisi ea forte causa fuerit, quod qui cibum miserat, suspicaretur me cultro fuisse destitutum. Aliud uerò nihil est, quod hic metuas. Si quid enim huiusmodi cogitasset, nunquam defuit mihi in carcere cultellus. Quod ad tuum uerò periculum attinet, crede satis te diu uicturum esse, si tantisper uixeris, quoad mea ui aliqua occumbas. Nec dubito quidem, quin sublimitas tua leui momento, ubi ubi uoles, possit me prosternere.

Londinensis: Iubeo ut articulis meis hic respondeas. Cedo illi librum. Iurabis, bona fide te articulis omnibus, à me proponendis, responsurum esse.

Filpot. Volo id scire prius, an meus sis uerè ordinarius, quam me iururando astrinxis.

Lond. Ità ne anabaptista nunc fies, qui fas non esse arbitraris, iururandum dare apud magistratum?

Filpottus: Minime uerò sum: neq; enim id nefas puto, iuratum esse: modò apud legitimum iudicem, modò qui legitime atq; ex institutis legum eò adigatur. Cæterum apud tuam præstantiã, qui meus non sis ordinarius, iururandum præstare recuso.

Londinensis: Dico me proprium, idoneumq; iudicem esse tibi: hicq; pronuncio (ut cum iureconsultis loquar) per sententiam interrogatoriam me esse ordinarium ac legitimum episcopum tuum, teq; sub ditione esse mea. Ac illico testes aduocari iussit. Simulq; quempiam è famulisprehendens brachio, Te, inquit, notarium mihi constituo. Auscultate nunc articulis. Quibus perlectis, me respondere iussit. Ac protinus, abi, inquit, carcerarie, ceteros eius captiuos mihi adducito, quos ipsos aduersus eum testes statuam. Inter hæc subingressus est alter tribunorum Londinensium, quem ille posita sella, una secum considerare iubet. Tum ille: ausculta, ait, D. tribune, quos articulos huic homini intendero. Hic igitur turbam confictorum articulorum perlegit. Primum, quod baptismum negem, prognatis à Christianis parentibus infantibus necessariū. Quod negem ieiunia, preces, cæteraq; pie uitæ officia. Quod asseram, solam ac nudam fidem satis esse ad consequendam salutem, quamlibet alioqui impure uiuas. Quod Deum autorem peccati & iniquitatis adstruam.

Filpottus: Quæ hæc iniquitas est? Ità ne D. Episcope, desunt tibi ueræ accusationis argumenta, ut necesse habeas ad blasphemia hæc mendacia cōfigere, ac calumniam tam apertam mihi struere? Quin eodem argumento obijcias, patrem me tuum occidisse. Perdet, inquit scriptura, Deus omnes qui loquuntur

quantur mendacium. An non pudet celsitudinem tuam, coram hoc generosissimo uiro, mihi quidem antehac ignoto, tam abominanda mendacia impingere: quæ si defenderem, meritò dignus essem pro scelestissimo haberi, ac centies, si fieri posset, mori?

Lond. Propterea obijcio hæc, tentaturus quidnam in ijs responsurus sis, quoq; pacto ea possis eluere.

Filp. Falsum est igitur, quod prius eadem me astruxisse asseuerabas: quando ex ijs omnibus articulis, quos recēfueris, uix unum tueor, aut probem: sane iuxta eam formam, qua sunt abs te præscripti.

Lond. Quid ais: responsurus es his articulis, an non?

Filpottus: Primum id cognoscam, an meus sis ordinarius: quo iure me tibi obnoxium teneas, ut hæc obijcias. Deinde, ubi id constiterit, ac intelligam me ex lege fisci iudicio, tum demum ingenuè, quid sentiam, aperiam: alioqui non facturus.

Lond. Quando huc te pertendere uideo, efficiam ut concaptiui tui testes contra te adhibeantur. Vbi nam hic sunt: adeste.

Carcerarius: Præstò hic adsumt tibi.

Lond. Vos huc accedite. Detur his liber: Iurabitis mihi per libri huius sacra, uos prorsus semotis affectibus, simpliciter ac uerè responsuros in his omnibus, quæ de hoc uiro sciscitabor: quem ego nepharium & perniciosum esse prædico uobis, etiã atq; etiam admonens, ab illo caueatis, ne qua uos seducat (quod nimis iam eum fecisse uereor) atq; in errorem secum pertrahat.

Captiui: Honorande D. pace tua quod liceat, nos non iurabimus, nisi causa, quam obrem id faciamus, audita prius. Nullius sceleris eum arguere possumus: quippe qui per paucorum dierum cum eo societatem nacti sumus.

Filp. Demiror prudentiam tuam, qui leges nō ignoras, sic contra easdem grassari uelle, ut personas infames & suspectas in testimonium accites. Si quidem celsitudo tua istos habet pro hæreticis. Iam ex legum institutis, nulla hæreticis testimoniū fides est.

Lond. Imò liquide poterit hæreticus alter contra alterum testis adhiberi. Adeoq; id efficiam D. Tribune, ut horum unus contra alterum testimoniū ferat sententiam.

Filpottus: Habetis iam leges in manibus, licetq; uobis, quæcunq; animo collibitum est, facere.

Captiui: Nunquam facturi sumus.

Lond. An non? Atqui eò uel inuitos uos adigam, ut uelitis nolitis, iuretis. Equidem suspicor D. tribune, eos *ἀναβαπτίζειν*. putant enim illicitum, apud magistratum iurare.

Filp. Nequaquam illicitum iuramentū esse arbitramur, modò si quis iure publico in apertū forum legitime uocatus iuret: quod nobis hic longè secus accidit, qui in obscuro angulo causam dicere cogimur.

Londinensis: Quoniam igitur contra sodalem uestrum iuratuos uos negatis, iurabitis pro uobis ipsis. Nūc itaq; presente hoc illustrissimo D. pretore, articulos quos illi ante, nunc uobis eisdem obijcio: simulq; præcipio, excommunicationis periculo, ut singulis ijs particulatim & ordine respondeatis, mox ubi per notarium ac aliquos sacellanos meos examinationem subituri estis.

Captiui: Nolumus ipsi nosmet accusare. Si quid sit, in quo quisquam alius nos reos peragat, adsumus modò, parati ad respondendum. Sin minus, rogamus celsitudinem tuam, ne quid grauius uelit nobis imponere, quàm equum sit, siue in hac re, siue in alijs. Sumus enim hic quidam uinculis & carceribus, nulla sanè, quam scimus, iusta causa mancipati.

Londinen. D. præfecte, nō te remorabor pluribus. Vides quàm obstinati
Ff sint,

sint & peruicaces, prorsus oleum & opera in illis luditur. Moxq; consurgebat discessurus pariter cum pretore.

Filpot. D. Prætor, appello hic clementiam tuam, ut testis nobis esse uelis, quo pacto D. Londinensis in angulis & tenebris contra ius & fas, nos opprimere studeat: quum nihil habeat ueræ causæ, quamobrem nos merito accuset. Post hæc iussi sunt omnes discedere. Ego in compedes denuo reductus sum, ubi totum diem illum miserè defederam. Tandem uesperis usus erga me clementia carcerarius, illis expediuit angustiis.

Alterius diei acta.

Dominico sequente die, uenit in carcerem episcopus una cum custode sub noctem, oculisq; perlustrās omnia, nunquam se prius in eo loco adfuisse commemorabat: facile hoc argumento declarans, quam sedulo Christi præcepta in uisendis captiuis & clausis peregrisset, quum ne eum quidem tam uicinum locum unquam adisset. Quanquam ne tum quidem studio ullo pietatis ueræ, sed perlustrandæ gratia eo accessit, carcerem eum nimis mihi commodum esse addubitans. Itaq; à cœna inter octauam & nonam ubi me accersisset, sic compellare incipit.

Londinensis: Gravem tua causa inuidiam, tum apud Reginam, tum Senatū uniuersum distineo, quod te tamdiu spirare adhuc inextinctum permitto, quodq; plus satis laxam remissamq; tibi custodiam concedo. Nam dum in eo carcere liberum conuictum tuorum sodalium tibi indulgeo, interea temporis eos in erroribus multo reddis confirmatiores: id quod partim ipse contempni ac perspexi, partim aliorum prædicatione accepi. Itaq; ab eorum contubernio te sejungam, ne quid amplius illis, alijs uel occulti ueneni affles. Deinde primo quoque tempore curabo ut iubeor, ut supplicium de te sumatur, nisi quamprimum ad sanitatem redeas.

Filpottus: Est penes te corporis huius potestas, quocumq; lubet rapiendi: de quo quid statuatur, haud multum laboro. Quin id magis in uotis habeo, ut in maturando iudicio expedite præstes quod polliceris. Quod ad sanitatem uerò attinet, facile ac lubens me doceri patiar, si quis saniora in me diuina afferat.

Lond. Etenim tu nemini credere uis, nisi tibi soli, quicquid usquam dici aut adferri poterit.

Filpottus: Fides mea hominum dictis aut placitis niti non debet, sine indubitata diuini uerbi autoritate adiuncta: quam si quis mihi deprompserit, toto cedam pectore. Sin aliter, à certa fide in incertam diuelli me sciens non patiar.

Londinensis: Quid igitur? tū ne solus omnium hominū ueritatem tenes?

Filpottus: Dicam equidem apud celsitudinem tuam audacter & libere, nullo sanè priuatae malitiæ affectu, teste Deo: Vos à ueritatis ianua longè aberratis, neq; uerè ecclesiæ consortes estis, sed utranque simul & ueritatem & ecclesiam Dei persequimini. Quamobrem nunquam speretis diu uobis successurum, quod agitis. Videtis quàm non omnia, ea felicitate qua sperabatis, expectationi uestre respondeant. Vel nuper quantam iudicij sui seueritatem exercuit Deus, in præcipuum quendam & primarium factionis uestre ducem, miserrima, ut audiui, morte sublatum? Non inuideo uobis autoritatis huius, quem assecuti estis, gradum. Scitis pro sapiētia uestra & doctrina, quo pacto uos gerere oporteat. Quoniamq; diuinæ clementiæ beneficio, ad pristinum dignitatis gradum iterum emeristis: ita nunc præbete uos, ut non indigni tanto hoc favore illius uideamini, omnia ad gloriam ipsius ac religionis lince-

Vintoniensis
Gardineri
mors.

sinceram propagationem referentes. Alioqui non sunt hæc duratura, mihi credite, quæ molimini.

Londinensis: His uerbis paulo mitior factus ille, demum in hæc uerba respondit: Bonus ille uir, tua cuiusq; similium causa punitus est. Vbi est carcerarius, ut abducatur hinc eo, quod constituitur: præcede tu modo. Moxq; episcopus insequutus cum carcerario, clam illi insurrexit, ut cæteros omnes a me secederet, atque me undiq; exploraret diligenter. Id quod post ex ijs quæ acciderunt, comperi. Inde per posticum me traducit ea uia, qua itur in templum Pauli: simulq; mandat duobus famulis, ut carcerarium ad constitutum locum comitentur. Per posticum igitur recta in Paulinum templum, inde in arcem Lollardianam transferimur. Postq; ad occidentalem templi plagam deflectentes, occultis latebris per sex aut septem ostiola, tandem deuenimus ad tentorium, quod mihi statuebatur, è carbonaria nequaquam in fulloniam, quod dicitur, transiecti. Interim per uarios angiportus, & angustias uiarum mihi transeunti, in mentem uenit illud quod ait Dominus: Angusta est uia, quæ ducit ad cælos. Est autem locus ille in turricula quadam, eregiõne arcis Lollardianæ, altitudine æquans ferè summa templi fastigia, latitudine octo pedes, longitudine 13 continens: atque eminens ferè loco illi, ubi prius reclusus sum. Porro habet locus ille fenestellam quandam ad orientem, per quam summa ædificiorum multorum culmina tantum prospicere liceat. Cæterum eos qui ingrediuntur, nulla uidendi copia est: denique quisquis ambulat, in exteriori porticu episcopi Londinensis, qui in sacellum illius ducit, fenestram eam, me quæ in illa consistentem uidere potuit, si quis fortè me uisere uellet. Simulatq; in locum eum receptus sum, carcerarius ilico me toga exuit, ac undiq; me explorans, atramentum, calamos, zonam & cultellum eripit. Verùm fortè, ita ut sit, uolente Domino, submonitus prius de emigratione, simulabam uelut exonerandi necessitate, latrinam mihi adeundam, ubi suauissimas & mellissimas non paucas amiculorum literas abijcere oppidò inuitus colegebar: attamen commentariolum ultimæ meæ præcedentis examinationis in caligis occultè demisi, id cogitans, postridie me quod reliquum erat absoluturum. Cæterum inter eundum fortè demissius intra caligas id commentarij collapsum deciderat. Quod ubi carcerarius cuncta palpando ac perserutandopersensisset, id quid esset interrogat. Sunt inquam quædam literæ. Tum ille curiosius rem cogniturus, eas educere nitebatur. Cui ego, Sine, inquam, ipse me educam tibi. Fortè ibi, ut sit, erant in manu binæ literæ, quas manu in caligam inducra, foras eduxi, educens pariter commentarium examinationis, neq; ad oram superiorem caligarum: tantum tamen literas ostendens carcerario, in quibus nihil magni momenti continebatur. Quo magis autem in illa re illum detinerem, qualiq; res magni momenti continerent epistolæ, fingebam me uelut laceraturo similem, donec is raptu tandem extorsisset è manibus. Sicq; lupum (est Deo gratia) delusi hiantem. Discedenti itaq; carcerario, unus è comitibus inter eundum admonuit, me non dedisse ea quæ haberem in caligis: sed alias duas literas, quæ prius essent in manibus. Ain tu? inquit, & exactius rem requiram. Quod quum fortè auscultabundus audiuissem, confestim examinationem è caligis eripui, qua demum in lecti stragulis conuoluta, postea ad oculos accurrens, literas illic quoq; eductas discerpere uolui. simulq; iam ingrediente illo, ac conspiciente eieci è fenestra, affirmans omnia quæ diceret me audiuisse. Hac itaq; arte, secundam eius indaginem iterum uel delusi, uel potius anteueri. Domino perennis sit gratia, qui tam expeditam rationem animo iniecit, oculos eorum fallendi, ne scriptis meis potirentur, quæ si deprehendissent, cum multo durius mecum fuisset actû, tum omnis etiam scribendi libertas mihi adempta fuisset: etiãsi alioqui sat magnis in angustijs iam uersor.

Sequentis diei acta.

Postridie summo diluculo, ante lucem, aduenit me accersitum meus custos, atque ad uestiariū episcopi traducit: ubi imposito custode, totum eundem diem detineor. Cæterum a prandio inde euocatus, deducor in sacrum episcopi, cōsidentibus illic Londinense, episcopo S. Davidis, D. Mordantio, consiliario Reginæ, Archidiacono Londinense, præter innumeros alios eiusdem generis Balamitas. Episcopus demum in hæc uerba exorditur.

Londinensis: Hic ego tibi obijcio, ante D. Episcopum S. Davidis, D. Mordantium, ceterosq; illustres & magnificos proceres, hos articulos in hoc libello perscriptos, quibus iam publice & ordine perlectis, quum episcopi eiusdem blasphemis mendacijs occurrere uellẽ, prohibuit ille, dictitans postea locum mihi concessum iri ad dicendum, ubi is fecisset perorandi finem. Ibiq; post articulos producta aliā schedula: Insuper, inquit, requiro, ut catechismo illi, in schismatico tempore Regis Edouardi edito, respōdeas. Item ut respondeas certis cōclusionibus nōmine Oxoniensis academiei & Cantabrigiæ promulgatis. Hicq; coram atq; ob oculos, hōs aduersum te testes allego, episcopum S. Davidis, D. Mordantium, D. Harpsfeldum, deniq; quotquot hic uerum nuper in disputatione illius cōuocationis interfuistis, uos simul omnes hic appellans, ut iurati esse testes uelitis, eorum quæ hic tam obstinate & irreuerenter contra beatum altaris sacramentum dissidere est ausus. Cedo hunc librum: quo porrecto, simulatq; aperuisset: Vnum, inquit, te docebo iuris mysterium, quod hætenus nescisti. Scilicet tu D. Sancti Davidis, quoniam episcopus es, hoc habes priuilegiū, ut iurare tibi liceat inspectis euāgelij & non tactis. Itaq; illi tantum in cōspectu librum aperuit, iterumq; clauit. Cæteris uerò quibuscq; libellum iurandum atque tangẽdum exhibuit: deinceps mandans, ut suum quisque iusiurandum in commentaria sui notarij referret, quocuiq; maxime uacaret tempore. Post hæc ad me iterum reuersus: Nūc, inquit, tu ad articulos modò propositos respondebis, strictim ac duobus tantum uerbis, nempe utrum horum duorum uelis, aio aut nego.

Filpottus: Præstantia tua multas in me impudentissimas cōgessit blasphemias, quibus omnibus duobus uerbis satisfacere difficile est. Adde quod nefestas ipse conuentis tuis: quippe initio pollicitus liberam mihi fore causam defendendæ copiam, quam eandem nunc iterum reposcis: ac contrahis tantum intra duo uerba, tanquam in magico circulo me cōtrecens, quid est, si hæc non est iniuria?

Londinensis: Respōde in alterutram partem, utrum uelis, Aio, aut nego: plura non sinam te in præsentia dicere. suspicor ob eam causam, quod plures eò confluxisse auditores persensisset.

Filpottus: Igitur duo illa uerba, quæ dicturus sum, ea erunt, quod a tuo foro prouoco, atque appello, te recusans tanquam neque proprium, nec conuenientem mihi iudicem.

Lond. Indubiẽ, D. Mordante, prouocauit hic a me ad Regẽ atq; reginam. sed, pace illius maiestatis, eam ego prouocationem interpello, atq; intra proprium forum meum cohibeo.

Filpottus: Nempe licebit tibi facere, quod libet: leges ipsas in manibus sitas habes.

Lond. Dic breuiter, responsurum te dicis, an non?

Filpottus: Haud aliter responsurus sum, quàm dixi.

Lond. Consigna amanuensis, quæ dicat, ut in Actis referantur.

Filpottus: Extunde illi clauo cerebrum, uel ad palum manibus pedibusq; eum obuince, ut extemplò incendatur, sine ulla lege, aut ratione alia. Quippe perinde tibi licebit ea facere, atq; hæc quæ facis, præter omne fas & equum. Nemo

Nemo unquam tantam tyrannidem post hominum memoriam uidit. Dominus pro misericordia sua crudelem hanc potentiam uestram citò eneruet, ac funditus evertat. Dumq; hoc loquor, episcopus ingenti impetu & festinatione se abripit, quantum potest.

Episcopus S. Dauidis: D. Filpotte, quieto sis animo, te hortor, ac patientia uestra & pericula, quæcunq; in me crudeliter struunt ac molimini. Attamen non possum profecto uehementius non commoueri, iniustissima hac tyrannide, qua in priuatis angulis & tenebris, præter publica legum omnium instituta, obruere infantes atq; opprimere laboratis.

Sequentis diei acta.

Sub nocte, à tribus quatuor ue in tabernam carbonariâ reducor. Iterumq; postridie summa luce accersor in uestiariū, tantisper ibi commoratus, quoad episcopus finita missæ auscultatione reuerteretur. Peractis itaq; mysterijs, quum in conclaue interius se recepisset episcopus, continuo me aduocat: Qui demum se collocans in hemicyclo, quod sibi adferri imperauit, meq; propius astare iussit, in hunc modum exorsus est.

Londinen. Ideo à parlamentarijs negotijs iubeor hodie abstinere, ut tuæ accaterorum examinationi super his articulis incumbam. Tu uero, perinde quasi res ludicra sit, tempus frustra protrahis, neque in hanc, neque in illam partem quicquam respondes. Crede mihi, omnes hæ tuæ causificationes ac suffugia, haud quicquam tibi proderunt. Quanto id dedecori tibi futurum arbitraris, quando apud D. prætorem, tribunos, atq; in consensu illustrissimorum procerum, hoc de te testari cogar, sæpe me egisse tecum, atq; item alios complures doctos uiros: nihil autem habuisse te, quod pro causa tuenda diceres, quantumlibet alioqui eruditionis fiducia tibi placeas, nihilq; ad rem directe respondere uoluisse.

Filpottus: Satis iam cellitudini tuæ sententiam meam in hac re, quæ sit, aperui. Non tamen tam demens sum, ut patrociniū, quod leges porrigunt, quoad retinere queam, mihi ē manibus extorqueri patiar. Verum quum ita sit, ut ipsa nullam mihi necessitatem respondendi, nisi uelim, imponat: ego priuilegiū legitimam libertatem cōstanter tuebor, quoad per uim iustum meum amplius retinere, ac legibus me defendere non liceat.

Lond. Video igitur te stultam obstinatiā hanc non mutaturum. Sed age, prouocatione tua tum demum utere in iudicio publico, ubi erit utēdi locus. Interim quid respondes articulis?

Filpottus: Articulis, tua pace, nō respōdebo, priusquam de appellatione certius cognouero.

Lond. At audies tamen lectos tibi, ac continuo eos incepit legere.

Filpottus: Ego protinus in fenestram uicinam subdixi me, ac librum in spexi, recusans ea quæ legeret audire. Demū ubi is legendi finem fecit, in hanc refert sententiam.

Londinensis: Articulos modò ad finem perlegi, tametsi tibi non collibitum sit audire. Demiror mediūfidiū, quid sibi uelit peruicax hæc tua obstinatio, cui res omnis adhuc integra esse potest, modò uelis, tibiq; ipsi incolumitatem non inuideas. Nihil hoc aliud est, nisi animus nimis sibi arroganter placentis. An non uides, regnum tibi uniuersum aduersari?

Fil. Testor equidē apud illustrissimā cellitudinē tuā, idq; in cōspectu Dei, neque me peruicaci arrogantia, neq; addictione animi ulla hæc facere: at conscientia solum uerbo Dei subnixā. Quod si cellitudo tua illustrioribus argu-

mentis fidem tuam astruere queat, quàm ego meam firmauero, senties nullam in me esse peruicaciam.

Lond. Itane? At scio te non facturum tamen. Sed age, missa hæc omnia faciamus, ac obliuione aboleamus, quæ præterierunt: tantum te præbenobis non immorigerum. profectò tantum apud nos gratiæ & fauoris assequeris, quantum uel uotis tuis possit satis esse.

Filpottus: Ibi demum præsentens, blandissimè circūuenire me uelle, operæ fore ratus sum, si non nihil illi ad spem lactandam concederem, in hoc, ut porstea in publico loco, tanto turpiorem inscitie labem ac maculam tum illi, cum hypocritæ huic generationi inurerem, quando huiusmodi esse eos perspicere, ut in aperta harena cum nullo congregi audeant, nisi quem aut ob doctrinæ tenuitatē facile deuinci posse, aut cupiditate aliqua siue metu huius mundi facilius frangi, atq; de sententia discedere uelle suspicantur. Itaq; quo spem illius non nihil delinirem, sic emollire hominem oratione incepti: Nouit, inquam, perspicax prudentia tua, sæpe me palam, multisq; audientibus hominibus, opiniones has, quas tueor, hæctenus propugnasse, omnes ubiq; mortales ad disputationes prouocātem, in quibus aut doctrina uinci, aut uincere uolebam. Quod quum ita sit, id modò à præstantia tua expetam, ut orbi nunc uideatur, me doctrina & argumentorum uia à uobis refutari. Alioqui id suspicabitur populare uulgus, me aut metu, aut desiderio huius mundi, sine ulla graui rationis causa à ueri defensione in uestras partes concessisse. Tum uero, si quod usquam solidæ doctrinæ firmamentum ostendi uidero, haud inuitus me uincibilem, minimeq; pertinacem præbuero.

Londinen. Nunc uero tandem aliquando dixisti aliquid homine utcumq; modesto ac moderato dignum. Næ tu multo plus fauoris & libertatis in edibus apud me meosq; conciliare tibi potuisses, nisi per te ipsum magis quam alios stetisset. Neq; tibi quicquam deferri apud me patiar, quicquid usquam in ædibus meis possit animo tuo allubescere, audacter postula, & opratum feres. Et quid tandem illud est, in quo tibi per doctrinam modò satisfieri expetis?

Filp. Nempe quòd semper auditus sum dicere, atq; etiamnum dico: Sacrifitium hoc missæ uestræ non esse sacramentum.

Lond. Quid, an præsentiam Christi in sacramento negas?

Filpot. Nequaquam Christi præsentiam è sacramento sublatam uolo: nec rùm id negaui, sacramentum hoc altaris, ut in missa uestra institui solet, sacramentum esse ex Domini institutione. Idq; prius probandū est, sacramentum esse, quàm ulla Christi præsentia concedatur.

Lond. Quid tu hominis es? Negas igitur missam sacramentum esse? Quæ so quid tu sacramentum appellas? an non rei sacræ signum, quemadmodum definit Augustinus?

Filpot. Confiteor.

Lond. Argumentum igitur sic colligo.

Sacramentum sacræ rei signum existit.

Missæ signum est rei sacræ.

Est proinde missa sacramentum.

Filpottus: At maiori addendum est, id quod Augustinus ibidem adiecit ut sacramentum sit rei sacræ signum, à Deo ipso, eiusq; mandatu institutum. alioqui sacramentum esse non potest. Neq; enim quod uis rei sacræ à quouis institutum signum, protinus sit sacramentum.

Londinen. Fateor id equidem. At tale signum missa existit, à Christo autore institutum.

Filpot.

Filp. Id uerò nego.

Lond. Id ilicò ex D. Augustino tibi demonstrabitur. Ibo, ac librum feram tibi: deinde, quemcunq; alium autorem deposcas tibi, libens concedā. Heus quisquis ibi foris est, aduocet ad me D. Doctorem Chadseum, D. Archidiaconum, D. Cosinum, ceterosq; sacelli mei symmystas.

Cosinus affecta.

Cosinus: Hic præsto sum, D. Doctor Chadseus ad prælacium Vuestmonasterij profectus est, D. Archidiaconus modò hic adfuit.

Lond. Rogo, D. Cosine, ut eum super his articulis examines: quicquid horum singulis respondeat, diligenter perscribas. Interim eius socios examinato, atq; Augustinum properè uobis huc mittendum curabo. Reperio eum mansuetiorem aliquanto, quàm dudum.

Cosinus: Spero reuerende D. eum euasurum aliquando in uirum bene catholicum. Phy quātam hic turbam uideo hereticarum opinionum? Confido equidem harum nullam te tueri, aut uelle saltem his inhærere. Quid de primo sentis articulo?

Filp. D. Cosine, iamdudum causam episcopo hero tuo exposui: quam obrem his articulis in præsentia responsurus non sum. Verùm si quid in præfenti controuersia, quæ inter me & episcopum agebatur, pro eruditione tua asserre poteris, perlubens aures accommodarim.

Cosinus: An non uerò articulis responsurus es? Age, & quid tum illud est, quòd inter te & D. episcopum controuertebatur?

Filp. An missa uestra sit sacramentum.

Cosinus: An missa sit sacramentum? Ecquis unquam ea de re dubitauit?

Filp. Si ita certa res tibi uideatur, facilius erit eius astruendæ labor. nant ego plurimùm in ea addubito.

Cosinus: Quin perfacile id cōmunicauit tibi, et breuiter: signum est rei sacrae, ut igitur sacramentum sit necesse est.

Filp. Nego antecedens.

Cosinus: Ergo si illud negas, nihil esse uideo quur tecū ratiocinemur amplius. Itaq; insignis hic mirmillo cestum ilicò deposuit. Post eum deinde pugnam capepsit alter, eiusdem decuriæ contubernalis sacrificus, quem uulgo Antelucanum missarium appellant, pro sua ara ac culina totis lateribus depugnans. Dum hæc ita geruntur, subit mox D. Harpsfeldus ab episcopo missus, cum Augustini epistolis, qui in hunc refert modum.

Harpsfeld. Mittit ad te D. episcopus Augustinum, ut introspicias. Idemq; ut facias obnixè rogo, maxime in quadam illius epistola, quam ab exordio nunc tibi legam. Audis hic luculenter missæ celebrationem, quo pacto eos taxat, qui uenatum aut aucupatum exeunt ante illius celebrationem, maxime diebus festis, & Dominicis.

Filpottus: Audio atq; aduerto epistolæ huius sententiā. Nec quicquam tamè uel magnopere contra me, uel pro missæ uestre sacramēto facere uideo.

Harpsf. Quid? an non mentionē hic missæ facit? deq; eius celebratione commemorat? Quid dici apertius potest?

Filpottus: Sentit D. Augustinus de celebratione cōmunionis, deq; uero usu sacramenti corporis & sanguinis Christi: nequaquam de priuata missa uestra, quam ipsi recentī adhuc memoriā hominum; in eius uicem supposuistis. Vox enim Missa, tam inde ab initio communioni est accommodata, etiam apud priscæ ecclesiæ maiores. Adeoq; dic tandem rogo, uox Missa quid significet. Fortasse non omnes, qui missam exequentur, uocabuli emphasin intelligunt.

Cosinus;

Cosinus: Mirum id quidem est.

Filpottus: Dic igitur sodes, si queas. Sed bonus hic mihi Cosinus, & missarius ille sacrificus; muti sunt illic redditi, oculis in Harpsfeldū defixis, si quid hic opis præstare posset.

Harpsf. Tu forsan suspicaris uocem ex Hebræo uocabulo *massah* deduci: ac si nemo Hebræa calleret præter te.

Missæ uox. Filpottus: Non sum tam parum in literis uersatus, ut significatum missæ, quum latinum sit uocabulum, ex Hebræa nomenclatura deducam. Verum sic edoctus sum, Latina ē Latinis, Græca ē Græcis, Hebræa ex Hebræis petere fontibus. Sic itaque accipio communionem, missam esse à mittendo appellatam, quod id temporis, dum sacra communio peragebatur, ij qui paulo essent opulentiores, pro sua quisque facultate, munera ac donaria in pauperum subuentio nem conferrent, rogantes ministrum, ut in sacra synaxi pro se oraret, simulque se oblata munuscula acciperet, quæ tenuitati fratrum & sororum subleuandæ erogaret. Atque ob eam causam missa, ut complures testantur docti, appellata est. In cuius tum missæ perfunctione, omnes quicumque interfuerunt, pariter sub utraque specie communicabant, iuxta receptū à Christo morem: quem admodum & Augustini temporibus factitatum legimus. Quod nisi uos demonstrare possitis, uestram hanc missam similiter ad horum temporum exemplum quadrare, nunquā efficietis ex hoc missæ nomine (quod Augustinus propriè communioni attribuit) ut priuata missa uestra sacramentum uideatur: nisi id ostendatis, eosdem nunc usus & ritus obseruari in missa uestra, quales tum olim apud illos, quum nihil sit natura diuersius.

Harpsf. Quid negas ne missam esse sacramentum: pudeat te dicere.

Filp. Non pudebit negare me, si uos id ostendere nequeatis.

Harpsfeldus: Quippe sacrificium est etiam: tantum abest, ut non esse sacramentum putes.

Filpot. Licet, quocumque libet appellare uocabulo: nunquam tamen conuincetis sacrificium esse, ut somniatis, quin prius sacramentum esse necesse sit. Etenim à sacramento sacrificium promanat.

Harpsf. Quæso an non Christi ipsius uerba sunt, Hoc est corpus meum: Denique an non sacrificus eadem hæc uerba, quæ Christus, enunciat?

Filp. Satis non est, si quis dicta enunciet eadem, nisi & in eundem usum, quem Christus spectabat, accommodet. Nam, exempli gratia, baptismi uerba quantumlibet super aquā pronuncies, non fit tamen baptismus, nisi sit aliquis in quem baptismi usus accommodetur.

Harpsfeldus: Similis ratio non est. Siquidem enunciatio hæc, Hoc est corpus meum, indicatiua est, Dei operationem in substantiam panis & uini explicans.

Filpottus: Imò non solum indicatiua, ò bone, sed & imperatiua æquè existit. Namque qui dixit, Hoc est corpus meum: idem quoque ait, Accipite, manducate. Quapropter nisi prior pars Dominicæ cœnæ iuxta Christi institutionem respondeat, sanè posterior hæc, Hoc est corpus meum, uerè huc accommodari non potest, ac retrorsum utro libet modo rem accipias.

Sacrificus missarius: Hac igitur ratione sacramentū à receptione pendere, atque ab ea duntaxat constitui uelis.

Filpottus: Non id dico, receptione solum constitui sacramentum: sed eam necessariò huc accedere oportere, tanquam præcipuam quandam huius actionis partem, sine qua sacramentum esse non potest, qua nimirum à Christo ipso autore, ea uelut principalis pars adiecta est, Accipite, manducate: quam ipsi prorsus in missa omittitis, institutum Domini transgredientes. Quapropter sacramentum dici non potest, eo quod reliquis suis partibus sit mutilatum.

Cosinus:

Colinus, Neminem repellimus, quin cuique liceat simul nobiscum in missa participare mysteria, si requirat.

Filpottus, Imò non licebit, quantumvis requirat. Primum enim unam tantum speciem ministratis, quæ res palam pugnat cum instituto Christi. Deinde conueniebat, prius quam missam iniretis, quosque monere alios, ut una frequentes adsint uobis, tum in agendis gratijs pro salutifera Christi redemptione, tum in participandis mysterijs, ut consortes esse uobiscum uelint, iuxta Christi exemplum, dicentis, Accipite, manducate. Postremò addenda huc erat mortis Dominicæ annuntiatio, quam uos silentio prorsus prætermittitis.

Colinus, Quid si hæc omnia iuxta tuæ præscriptionis formulam in Ecclesia gerantur? Ac interim dum sacerdos se parat ad sacramentum recepturis impartiendum, subito coorta seditio aliqua, eos omnes abstrahit à communionem: an minus propterea sacramentum dicetur, quòd sacerdos solus communicaturus relinquitur?

Filp. Illic ubi cuncta ad liquidum diuini uerbi præscriptum geruntur, si quis subito emergens casus necessario impediat, non imminuit (opinor) sacramenti naturam, quin is qui sumit, rectè sacramentum suscepisse uideri possit. Post hæc missarius sacrificis, iterum resumptis uiribus, hanc habere rationem incipit.

Missarius, Si sacramentum missæ non sit aliter sacramentum, nisi cunctis dispartitum, eo quod dixit Christus, Accipite, manducate. Eodem argumento nec baptismi sacramentum, erit sacramentum, ubi unus tantum sacramentationem subit, cum Dominus in hæc uerba præcipit discipulis: Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptisantes omnes gentes, in nomine patris, &c.

Filpottus, Præceptum illud Domini, quo monet omnes baptisare gentes, ad omnia genera hominum referendum est, neminem à beneficio suo excludens, siue sit Græcus, seu Iudæus: nec tempus spectat baptismi, quasi uno eodemque momento omnes sint baptisandi. Quod nec fieri ulla ratione possit. Porro passim extant hinc inde exempla eorum, qui sigillatim in baptismum suscepti sunt, puta quum Dominus Iesus à Ioanne baptisatus esset, Eunuchus à Philippo: præter alia id genus innumera. Contrà autem de sacramento corporis & sanguinis Christi, nulla mihi eiusmodi exempla proferes. Sed diuersum audis à D. Paulo, qui expressè admonet, utendū hoc sacramento in communionem multorum simul participantium, ijs uerbis, Cor. ii. Quoties (inquit) conuenitis ad manducandum, alius alium expectate. Accedit insuper, quòd & minister, uerbis Christi uniuersum compellat cœtum eorum, qui adsunt, inquiens, Accipite, & manducate. Quo fit, ut hi uniuersi, qui se communioni non adiungunt, præceptum Domini uiolant. Quin & minister, iam minister esse desinit: quippe exemplo Christi, non ministrant sacramentum uniuerso cœtui fidelium, quemadmodum Christus omnibus qui tum adfuerunt, ad ministravit. Porro ubi præceptum Domini uiolatur, ibi Christum non adesse, ac proinde nec sacramentum esse, consentaneum est.

Harpfeldus, Quid igitur? non statuis sacramentum esse, nisi sit communio?

Filpottus, Non ego statuo, sed huc me ducit expressum Dei uerbum, si uis & antiquorum omnium scriptorum consensus. In quibus, unum (uerbi gratia) Chrysostomum producturus sum, qui in epistolam ad Ephesios scribens, oblationem ibi frustra fieri contendit, ubi cum ministro nemo communicat. Quòd si igitur (autore Chrysostomo) frustranea sit ministri actio, quæ cæterorum uacat cōmunionem: quo pacto sacramentum illud fue-

Chrysostomus cōtra priuatas cōmunionem.

rit, quod prouaria habetur oblatione, tantumque ociosa sit sacerdotis ad altare statio?

Cosinus: Nunquam ego inter mortales homines, quenquam adhuc uidi, aut conueni similem, qui missam esse sacramentum neget. Certe haud magnopere cupiam, cum eiusmodi uiris mihi esse colloquium. Age, inquit, abeamus (ad Missarium suum commilitonem adnuens) te hic (domine Archidiacone) cum illo relinquemus. Qui ubi discesserunt, Archidiaconus serio mecum agere coepit, quod blanditijs me ad se pelliceret, haec usus insinuatione.

Harpsfeldus: Domine Filpotte, scis nos multis nominibus inter nos obstrictos esse: primum per uetustae notitiae ac familiaritatis necessitudinem eiusdem scholae Vintonianae, mox & eiusdem Academiae Oxoniensis communi quadam educatione, & studiorum coniunctione deuinctos, quod magis ex animo & tibi bene esse cupiam, & prodesse, si quo quea, modo debeam. Sicque tibi de me persuadeas uelim.

*Filpotti ad
Harpsfeldum
admonitio.*

Filpottus: De studio hoc animi, erga me tui, gratiam habeo. Ceterum si tu in errore uersaris, animi correptus cecitate (quae res mihi extra dubium est) rogo, ne me erroris tui uelis participem. Siquidem apud Deum adtestor tibi, uehementer aberrare uos, falsamque tueri religionem, denique nec eos esse, quales uideri uultis, uobisque esse uideamini. Ac nisi poeniteat uos demum, ac ueritatem Christi aliquando persequi desistatis, diabolo trademini. Quapropter mature, & prudenter circumspicere te moneo: si mihi nus, equidem in supremo iudicio, testis aduersum te futurus sum, haec tibi à me ipsi in colloquijs praedicta esse prius.

Harpsfeldus: Filpotte, non aliunde haec profecta sunt, quam ex ingenij nimium sibi confidentis opinione. Video te eundem esse, qui olim Oxoniae fueris.

Filpottus: Nihil mali, opinor, Oxoniae unquam perpetravi, cuius me ualde de insimulare queas.

Harpsfeldus: Nihil mali in moribus unquam deprehendi. Attamen in diatribis paruuli quum essemus, si meministi, pertinax semper eras, sententia semel susceptae assertor, unde haud facile depelli posses.

Filpottus: Scis domine Harpsfelde, dum in scholasticis diatribis adhuc adolescentes simul exerceremur, pro ratione aetatis illius, magis de gloria & uictoria iuueniliter contendimus, quam ueri inuestigandi studio. Nunc uero haec dies & aetas nostra, alios mores, aliam uitam postulat: ut ceteris omnibus relictis rebus, unice ueritati incumbamus, quae pars est nostra in aeternum. Quod si porro tum imperitis illis annis, tam tenax, & uehemens fuerim in causa propria disputator, qualē nunc, par est me esse in causa mea, sed Christi, ac in ueritatis defensione? Satis nunc, scio, nihil Deo placere posse, quod gloriae leui cupiditate suscipitur, quantumlibet alioqui honesta specie fucatum. Quapropter, aliter de me nunc ut sentias & iudices rogo.

Harpsfeldus: Quidē an te solū plus sapere, aut doctiorem esse, ceteris omnibus in hoc regno hominibus arbitraris?

Filpottus: Fides mea non ab ipsis pendet, qui iuxta mundum, sed qui iuxta Deum docti sunt.

Harpsfel. Recte, non pluribus tecum agam in praesentia. Deum rogo, ut animi tui aperiat oculos.

Filp. Dominus utriusque nostrum oculos aperiat rogo, quo uoluntati eius magis simus quam antehac morigeri.

Harpsfelde

Harpfeldus: Heus custos, aufer hinc eum.

Filpottus: Quæso ego te, domine Harpsfelde, pronomen Hoc, quid tandem demonstrat & indicat, in propositione hac indicatiua, Hoc est corpus meum?

Pronomen, *h.*

Harpfeldus: Substantiam panis, quæ uirtute uerbi à sacerdote pronuntiari, & omnipotentia Dei, in substantiam ueri corporis commutatur.

Filp. Igitur substantiam panis in Christi corpus commutari dicis.

Harpfeldus: Maxime.

Filpottus: Cum igitur tot panum innumeræ myriades quotidie in corpus Christi coalescunt, ac conuertuntur: corpus illius, in ingentem molem tot panum accessione, quotidie crescat oportet. Dum subinde noua adiectione, hoc fit corpus illius, quod prius non erat. Quo fit, ut glorificatum corpus Domini, iuxta hanc rationem, alterationem admittat, quod nimis quam turpe est dictu.

Harpfeldus: Tum ille, rectius apud se perpendens prioris assertionis absurditatem, quum diceret, Panem in corpus Christi commigrasse: sese iterum emendans. Imò (inquit) panis dico substantiam, post uerba consecrantis sacrificii, omnipotentia Diuina, prorsus euacuari, ac euacuare nescere.

Filpottus: Alia hæc ratio est, longè à superiori diuersa. An non uides ergo, quàm uobis ipsis contrarij estis, & dissentanei, nunc hoc, nunc aliud iterum in eadem re statuentes? Atque enim uero in hoc constanter consentiunt scholastici uestri, ueram panis substantiam, realiter in substantiam corporis uerti, lamq̃ tandem intellecta huius opinionis foeditate, & errores absurdissimos, qui hinc uobis oboriuntur, intelligentes, eò deflectitis, ut nouo commento, substantiam panis prorsus euacuari contendatis, tum nobis ipsis, tum scholis uestris, quæ iniuo aliud docuerunt, repugnantes. Ah quænam inconstantia hæc, atque inter uos pugnantia est, ut sinceram ecclesiæ doctrinam opprimatis?

Harpfeldus: An non omnipotens est Deus, potestq̃ pro ui sua facile

Omnipotentia,

quæ dicit, præstare?

Filpottus: Atqui omnipotentia illius, ea quæ uos dicitis, minime præstabit, in his quæ uerbo simul, & gloriæ ipsius aduersantur. Quid enim magis contra Dei gloriam, quàm inclusum illum in panis tantillo frustulo cogi, eumq̃ necessario commentitijs, nescio quibus, uinculis uestris eidem alligari? Parum profectò ad Dei gloriam facit, ut uos farinacei panis frustulum, qui paulò post carie, ac putore marcescit, filium efficiatis Dei. An non æque illi in manu est, pro omnipotenti ui sua, ut corpus suum pariter cum pane sacramentario in cœna ministraretur, ac recipiatur à uescientibus: atque tot facere mutationes panis in substantiam corporis, ut ipsi facitis, idq̃ omnino contra Scripturam, quæ passim panem etiamnum post consecrationem appellat? Ecquid pudet uos sacram cœnæ Dominicæ institutionem, tot mutationibus uestris, & inductijs alterationibus, uiolare, corrumpere, ac mutilare, auferentes è sacramento, quæ præcipuæ sunt illius partes? Nempe ubi Dominus dicit, Accipite, manducate, bibite ex hoc omnes: hoc facite in commemorationem mei. Vos horum loco ita habetis, Audite, suspicite, tum blasphemiam non sit in Deum, & sacramenta Dei addere adimeréque hunc in modum, nulla autoritate uel Scriptorum ueterum, uel exemplo Christi, aut Apostolorum, sed pro mera duntaxat libidine uestra, quid ergo sit, uos ipsi dicite.

Harpsfeldus: Video te ex doctoribus carptim ea decerpisse, quæ pro te faciunt. Nolo tecum amplius sermocinari. Itaq; fac modò custos, quod iussi.

POSTRIDIE A PRANDIO PERDVCTVS SVM IN

aulam Episcopi superiorem, ubi cum episcopo aderant primùm, is qui est illi à commentarijs dominus Chadseus, item duo satis obscuri, nescio qui generosi, cumq; his sacerdos mihi ignotus.

Articuli contra
Filpottum obiecti.

Londinensis: Obiectio huic homini, uobis hic qui adestis, attestantibus, quos testes mihi aduersus eum esse uelim, hos articulos, librum catechismi, tempore regis Edoardi euulgatum: Item has conclusiones nomine Oxoniæ & Cantabrigiæ in lucem æditas. Præterea eundem reum perago de contemptis ecclesiæ censuris. Quippe menses iam totos duodecim excommunicatus, nunquam tamen absolui se hactenus expetiuit. Age, quid ais, an non anathemati te dedit D. Cancellarius?

Filpottus: Excommunicauit me quidem ille immeritò, ac sine ulla graui causa, nullo denique iure, nec legis ordine, quum personaliter citatus non fuero.

Filpottus nec iure
nec ordine ex-
communicatus.

Londinensis: Superiori die, tum quum ad missam iussus es uenire, nonne excommunicatum esse te dicebas: ac proinde lege, missam adire non licuisse. Dic quamdiu excommunicatus es?

Filpottus: Iam sesquiannum.

Londinensis: Ecce auditis, quid dicat, scribe.

Filpottus: At quemadmodum hoc scriptis mandare iubes, quod dixi, tamdiu me excommunicatum esse: ita manda, hoc etiam scribat, me solutionem eius excommunicationis deprecatum esse, at eum renuisse, quòd diceret me hæreticū esse, ac proinde excommunicatum ipso iure. Itaq; me custodia tradidit, in qua permaneo.

Generosus: Quur nunc absolutionem non flagitas à D. hoc Londinensi?

Filpottus: Eo quòd ordinarius & cathedralis meus, non est episcopus.

Eparchia prefectura
Eparchia prefectura

Londinensis: Quàm proteruus est hic fatuus? Dico tibi, non euitabis, quin inuitò sis tibi futurus ordinarius.

Prouocat à Lon-
dinensi.

Filp. Itaq; ob hanc ipsam iniustam uim tuam, abs te prouocaui. Rogoq; te D. Notariè, ut mea hæc prouocatio in acta referatur.

Londinensis: An quenquam audiistis hominem tam præfractè ineptum? Dico te meum esse, atque de diocesi mea.

Filpottus: Vintoniensis sum, non Londinensis.

Lond. An non fieri potest, ut idem duas simul participet Eparchias?

Filpottus: Id uerò nego.

Lond. Vide quaeso, quàm imperitus rerum & legum sit, in quibus tamen per pulchrè sibi ipsi uersatus & detritus uidetur. Dico autem nihil ob stare, quin duæ simul & diuersæ dioceses in eundem hominem quadrare possint: ueluti si natus Londini esses iure ortus, te mihi uendicare possem. Aut si alibi natus, haberes tamen Londini dignitatem aliquā: uel alioqui, si intra prouinciam hanc habitares, esses hoc nomine, sub iure potestatis meæ.

Filp. Atqui nullo horum omnium respectu sum tuæ ditionis. Nec tamen ideo consequetur, quòd Vintoniæ habitans, simul ac eodem tempore Londinensi Eparchiæ subiiciar.

Londinensis: Quo pignore mecum hanc litem decertabis, reuocabis ne hæc tua, si id tibi probem?

Filp. Sed quid ego uicissim mihi lucrificiā, si tu uictus, ego uictor euasero?

Lond.

Londinensis, Cedam tibi episcopatum, nisi id prolem.

Filpottus, Sed quis mihi eum in manus tradet uisuro?

Londinensis, Pergis adhuc, fatue? Quam arrogantem hic habemus nebulonem: Inscribe horum testium fidem datam, & iuramenta. Nam mihi ad parlamentum properandum est.

Cognatus ignotus, Post hæc astans & propinquo sacrificus quidam coepit me interrogare, consanguineus ne essem D. Rychæo.

Filpottus, Sic, inquam, mihi pridem affirmare uisus est: ego uero, qua ratione id sit, non intelligo.

Chadseus, Audiui eum quum diceret, se ualde esse illi sanguine & genere propinquum.

Cognatus Balaamita, Idcirco te mihi quoque coniunctum esse, necesse est. Est enim ille mihi genere proximus. Et qui sit igitur, quum nos duo adeo sumus propinquitate iuncti, in tantum iudicijs disiunctos esse?

Filp. Haud mirum id quidem, sic enim prædixit Christus fore, ut pater a filio, ac filius rursus a patre, suæ ueritatis causa, dissideret.

Cognatus, Aduersaris, ut audio, atque omni contentione pugnas, contra beatum altaris sacramentum, & sacrosanctam missam.

Filp. Si tu id sacramentum esse ostenderis, equidem neque illi, neque uobis reluctabor.

Cognatus, Quid, Sacramentum, inquis, ut probem? Nihil facilius. An non hæc legis in diuo Paulo: Quod oculus non uidit, & auris non audiuit, quæ præparauit, &c.

Filp. Paulinus hic locus negotium sacramenti haud quicquam attingit, tantum de ineffabili illa felicitate agit, quæ post hanc uitam, in coelis Christianos manet olim reuelanda.

Cog. Næ ego te uideo D. Paulum non intelligere: per Deum deciperis.

Filpottus, Haud ita iurare conuenit, Cognate mi (si hoc nomine patris a me te appellari) atque si citra contumeliam generis nostri dicere liceat, Diuum Paulum æquè intelligo, ac tute ipse. Neque omnino nescio, quæ loquar. Moxque Græcum Testamentum illi proferebam, cum utriusque Erasmi, & Hieronymi uersione, rogans in quo genere istorum contextuum esset familiarior.

Cognatus, Græca & ipse aliquando callebam, nihilo teipso indoctius: mea non refert, utrum horum legas modo.

Filp. Igitur ex æquo in horum unoquoque perdoctus es, perinde in hoc ac in illo instructus. Quod simul atque audisset cognatus meus, protinus se subduxit, totus iracundia percitus.

SEQUENTI DEINCEPS DIE A PRANDIO IN SACELLUM PRODUCOR, ubi bonus ille cognatus meus, locum dicto Christi præbens: Et

cognati hominis, inimici eius. Cum episcopo unà ingressus est, testis contra me futurus. Quin & alter quidam sacerdos, qui ob alia nescio quæ negotia aduenerat, coactus est simul ingredi, iuratus quoque testis contra me futurus.

Londinensis, Nomina & iusiurandum dabitis, uera omnia dicturos esse uos, quæ interrogati de hoc homine, cognoscitis: hicque ex iure & legis formula, testes hos contra te coram produco.

Filp. Hanc ego productionem, reuerende D. non admitto. Verum ab omnibus his tuis consilijs factisque prouoco. Rogoque D. Notarie, ut commentarijs uestris prouocatio mea excipiat: proque labore, tibi a me satisfiet.

Notarius, Prouocatio tua inscribetur per ocium: ad quem uerò prouocas, id dicito.

Filp. Videlicet ad sublimiorem iudicem: ipsum, inquam, qui uicariam potestatem archiepiscopi Cantuariensis gerit. Nam quis sit huius loci episcopus, nondum scio. Londinensis ilicò his auditis recessit, simul cum Balaamita cognato meo, qui grande quiddam in me aspexerat, at uerbū non dicens.

EXAMINATIONES MEAS HVCVSQVE FVRTIM RA-
ptimq; delineauit, in hoc, ut quæ in latebris gesta sunt, in lucem producta, omnium
hominum oculis emineant, ut q; papistarum iniusta causa falsaq;
religio, quam nullis rationum præsidijs nitatur,
illustrius appareat.

Alia examinatio Io. Filpotti, anno 1555, die sanctæ Andree, pro tribus
nali præsidetibus, Episcopo Dunelmensi, Episcopo Chicestrensi, Episcopo
scopo Badensi, Londinensi: D. Christoforsono, doctore Chadseco, Morga-
mo, Oxoniensi, D. Hufsio Iureconsulto, doctore Vuestono, D. Harps-
feldo archidiacono, Cosino, Ionsono notario Londinensi, in palatio episco-
pi Londinensis.

Accersitus à camerario, dum in palatium episcopi proficiscor, ubi isti con-
glomerabantur, interim pro foribus ingredienti obuiam fert Londinensis,
qui uelut caduceatoris sumpta persona, me præcedens, ante dominos cum
his uerbis adducit.

Londinensis, Rogatos uos habeam magnifici antistites, ut paululū labo-
ris huic homini impendere ne grauemini. Generosus uir est, cupioq; consul-
tum illi. At is ita se gerit, ut seruari nolit.

Dunel. Accede huc, bone uir, quod nomen est? Filp. Filpottus;

Dunel. Sape de nomine hoc audiui à multis, familiam esse honestam
& ingenuam. Quum igitur generosus sis, fac ita te habeas, ut cum tuis hone-
ste ac liberaliter uiuas. Quæ causa est tuæ huius perturbationis?

Filp. Ibi ego rem omnē, ut superius à me persæpe declarata est, exposui.

Dunel. Benè ut missa hæc omnia faciamus. Nunc demū quid ais? com-
pones te ad eam fidei catholicæ regulam (relegatis his hæreticarum opinio-
num erroribus) quam nos profiteamur. Quin & ipsemet olim, ut scias, fui in
Germania cum Luthero ipso, cum primū hæc sunt exorta. Noui q; satis,
quibus initijs nata sunt. Relinque tandem hæc, atque ecclesiæ catholicæ, per
omnes terras uniuersali, te attempera, id quod totum hoc regnum nunc ui-
des facere.

Filp. Magnifice & reuerende. Equidem ecclesiam catholicam lubēs am-
plector, in ea tum uiuere, tum mori paratus. Cæterū non ignorat celsitudo
tua, me, aliosq; multos, plus uiginti iam annis in alia fide innutritum esse, lon-
gè ab hac diuersa, quam ipsi nobis obtruditis. Quocirca æquum fuerit, spa-
tium nobis dari, ad audienda & expendenda hæc dogmata uestra, quo pacto
cum Verbo conueniant. Fides enim nec repente ingeritur, nec remouetur.
Verū ut Paulus ait, fides ex auditu est, auditus per uerbum Dei.

Locus Pauli.

Ad fidem an co-
gendi homines.

Chicestrensis, Pace tua, reuerende, si sinas, docebo hic eum, quemadmo-
dum locum hunc Pauli, tum ipse, tum multi præterea alij, perperā accipiant,
falso existimantes, non cogendos se esse ad fidem. Quum Paulus hic de infi-
delibus tantū agat, nequaquam de fidelibus. Deinde Augustinus contra
Donatistas scribens, fideles etiam ad fidem perpellendos esse contendit.

Filpottus, Dicit Bernardus (ut pace tua, eximie uir, respondeam) locum
hunc Pauli ad hunc quem dico, exponit sensum, cuius hæc uerba sunt: Fides
inquit,

inquit, suadenda est, non imponenda. Tum Augustinus de his propriè loquitur, qui quum rem secus esse, ex clarissimis Scripturæ testimonijs cōperiant, tamen obstinato resistendi studio reniuntur.

Chicestrensis, Bernardus quoq; de infidelibus hoc disserit.

Filp. Minime uerò. Scribit enim eo loco, non de infidelibus, sed de his, qui erroribus aguntur.

Chicest. Domine Dunelmensis, satis ego audacter orationis tuæ cursum interpellauit: rogo nunc pergas ad ea, quæ uelis prosequi.

Dunelmensis, D. Filpote, dic modò, num eam Ecclesiam, & fidem catholicam nobiscum amplecteris, in qua primùm baptisatus es, quamq; tuo nomine stipulati sunt susceptores tui, ac noster fies? Eo modo facile poteris te omni turba euoluere. Video enim te doctum esse. Dolendū profectò, aliud tibi accidere secus, quàm dignum esset.

Filp. Maneo equidem in eadem, qua baptisatus sum fide, qui in ea deniq; & uiuam & moriar.

Dunelmensis, Istud rectè quidem abs te dictum, cui si insistas sententiæ, nihil erit tibi periculi.

Chicest. Atenim D. Dunelmensis, longè aliud his uerbis subinnuit, quàm tu accipis. Age, responde mihi, Tu ne eandem fidem tueris, quam olim susceptores tui profitebantur, an non?

Filp. Quæ nam fuit eorum fides, mihi incompertum est. Ego certè in eadem fide, in qua sum baptisatus, permaneo. Quæ fides est in Christum lesum. Neq; enim in fide susceptorum baptisatus sum, sed in fide Christi.

Christoforsonus, Autor est diuus Augustinus satis idoneus, infantes in fide de susceptorum baptisari.

Filp. Intelligit tamen Augustinus, hanc ipsam esse fidem Christi, quam & ipsi fideiussores mei profitebantur, aut debuerint certè profiteri.

Dunel. Quid agis, ei ne fidei, quam nos cunctiq; in hoc regno nobiscum docti colimus assentieris, atq; in eandem nobiscum ecclesiā coalesces, an non?

Filpottus, D. Reuerende, non id ignorat præstantia tua, semper duas existisse Ecclesias.

Chicest. Minime uerò. Semper una fuit ecclesia catholica.

Filp. Liceat, quæso, pro æquitate tua, quæ reliqua sunt orationis meæ ad finem persequi, eoq; quò uelim pertendere. Non me fugit, unicā tantum ueram & germanam esse Ecclesiam. Sed ueræ huic ecclesiæ, inde à rerum primordijs falsa semper se adiunxit ecclesia, ueræ pietati inimica. Quod tum primùm in Abelo declaratum est, & Caino, qui fratrem suum trucidarat. In quibus (ut autor est Augustinus) utriusque ecclesiæ nobis imago cernitur. Deinde simulatq; Deus peculiarem sibi populum segregasset, hisq; oracula sua, leges, ac uoluntatem credidisset, falsa illicò emerlit Ecclesia, porro decem desciscerant tribus, relictis duabus tantum, Iuda & Beniamin, sibiq; Bethel construxerant & aureos conlabant, è fusili materia uisulos, quos colebant. Et tamen Dei populus & cultores haberi uoluerunt, falso etiam prætextu uerbi illius sese ingerentes. Nihilominus Deus illis insensus erat, nec cessabat uindicta illius, donec funditus delerentur.

Chicest. Fateor ante Christi aduentum, duas in priori lege fuisse ecclesias. Sub nouo tamen foedere, ab exortu Christi, nihil poteris eiusmodi com-
monstrare è Scripturis.

Filp. Imò perfacile id potero, modò si tua uenia liceat. Postquàm duodecim sibi selegisset Christus, nonne inter hos ipsos unus erat Iudas? item an non erat Simon Magus? Atque hi, an non in falsa ecclesia sunt collocandi?

Augustinus.

Duplex ecclesie
genus.

Vna uera ec-
clesia.

Chicest. At ego ita sentio, ex quo Euangelium literis mandatum, & propagatum est. Ex eo tempore, ubi mihi duas dabis ecclesias, ex quo Christus ad Patrem ascenderat, ac sanctum Paracletum de coelo effudit in suos.

Filp. Euangelium à S. Matthæo conscriptum est intra annos plus minus octo ab ascensione Domini. Quanquam nihil ad hanc rem facit, quo tempore scripto æditum sit Euangelium: nec idem quicquam obstat, quo minus duas semper ecclesias extitisse commonstretur, quemadmodum constare poterit exemplis. Et tamen nisi valde me fallit memoria, in Nouo etiam Testamento memini alicubi, utriusque ecclesiæ mentionem fieri, tum in Apocalypsi, tum in D. Pauli ad Thessalonicenses epistola, ubi refertur de Antichristo, cum suis affectis sedente in templo Dei. Sed huic nihil respondit meus Chicestrensis.

Dunel. Ecclesia in Scripturis sagenæ cõparatur, pisces & bonos & malos pariter attrahenti. Te uerò ex horum numero futurum spero, qui boni sunt, ac ueritati student.

Filp. Reuerende uir, nihil æquè mihi cordi est, hoc sanè tẽpore, ut ut hæc nus fuerim, quàm ut ea quæ ueritatis sint, cõsecrer, totoq; amplectar pectore.

Dunel. Ita agas: sicq; nihil erit, quod metuas, D. Londinensis, iam penè aduersperascit, mihi hinc abeundum est.

Londinensis. Haud ita D. Dunelmensis, quin rogatam uelim celsitudinem tuam, & D. Chicestrensem, ut paululum hîc demoremur. Qui prius quàm hoc dixisset, Episcopus Badensis se subduxerat, uerbum nullum faciens. Quid domine Badensis, tu hîc nos deseris? Rogo ut maneat. Eximij proceres, habeo hîc res grauissimæ momenti, huic uiro obsequendas, quarum uos uelim esse conscios. Easq; hîc scriptas fero in schedula: obsecro, ut absideatis, aut ego alioqui, &c. Primum hoc illi impingo, quòd in Biblijs, quæ illi nuper eripui, perniciosam hanc sententiã habebat inscriptã: Quod Spiritus, est Christi in terra uicarius. Quid ais? Tu hoc dictum tuerberis, Spiritum esse Christi uicarium?

Filp. Sententiã mea non est, sed alterius longè me doctioris. Soleo enim non proprias sententiolas (esset enim hoc animi nimium arrogans) sed quæ ab illustribus desumpta sunt scriptoribus, libris meis inscribere: cuiusmodi & illa sunt, quæ eodem inueniuntur loco. Et nisi malè memini, sententiã est Bernardi, nihil habēs (opinor) uel quod me retulisse pudeat, uel quod uos merito debeat offendere. Id quod tum reuerendum hunc in domino Dunelmensem, tum etiam Chicestrensem, pro eximia doctrina sua non facile improbaturos scio.

Londinensis. At ego uerò non arbitror. Quid enim? Aufer priorem syllabam, tum sonat Arius.

Filp. Perquàm longè hoc petatum est. Quòd si in hunc modum celsitudo tua, hominum sensum uelit ex syllabis æstimare, facile licebit ex re quaq; quiduis fingere.

Lond. Præter hæc, accedit insuper, quòd ipsius manu in altero libro scriptum reperio. In me lo. Filp. portto, ubi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Rogo quæ hæc tam superabundans est gratia, quàm ipse, præ cæteris mortalibus omnibus sortitus es? Sic Arius abundantem supra omnes gratiam sibi fuisse fatebatur.

Filp. Nihil est in hoc dicto, quod celsitudinem tuam magis, quàm in alio tero debeat offendere. Sunt enim uerba non mea, sed diui Pauli, quæ ego in consolationem mihi accommodaui, conscius uitæ meæ, quàm impura ac grauissimis sceleribus in conspectu Dei referta sit, & tamen abundauit in me exuberans

exuberans ipsius gratia, omnibus delictis meis superior. Quàm autem Ario faucem, facile ex ijs quæ publicè in scriptis à me testata sunt, liquere potest.

Lond. Super hæc omnia, te etiã accuso parricidij, qui patrem tuum occideris, postquam à matre, iamiam animam expirante maledictus es. Huiusq; rei testes, quos producam habeo.

Filpottus: Summe & maxime Deus, quæ hæc blasphemia est. Ita'ne nihil habet præstantia tua, quod in me torqueat præter hæc (liceat uestra omnium uenia pro me dicere) tam sacrilega impudentissimè in me conficta mendacia? Verùm ut breuiter, atque in summa respondeam. Si poterit hæc, quæ obijcit, in me conuincere, palàm promitto me, pro cruce Paulina reuocaturum quicquid iusseritis. Tam certum habeo, tam grandes esse blasphemias, ut impudentia ipsa, excogitare nequeat grandiores. O uos illustrissimos appello proceres, uel ex eo perpendite animis uestris, qua uolentia & iniquitate in me sauit dominus hic Londinensis, qui nihil aduersum me habet apud uos, præter tales mendaciorum confictorum calumnias.

Chicestrensis: Sunt hæc parerga.

Dunelmensis: D. Londinensis, ita res postulat, ut me hinc discedere, tibi ualedicere oporteat.

Londinensis: At enim ut maneat parumper rogo. Sunt enim in manibus literæ, quas quoquo modo te audire peropus est. Hic dum in mea teneatur custodia, literas è carcere scripsit, quibus ingenuum & generosum, è famulis meis quempiam Grynæum inficere conatus est, quasi parum habens, sese improbum esse, nisi eandem prauitatis scabiem & alijs affricet. Deinde, nec hoc contentus, falsum de examinatione illius narrationem insuper in uulgus disseminauit, quam mox audietis. Interim uerò, dum famulorum quispiam ad eum ingressus literas cæteraque scripta ab eo requireret, epistolam hanc protinus discerpit ac lacerauit, quam tamen postea repertam & relictam, iterum compegi, & describendam curauit, quam ego nunc uobis legam, tu interim D. Christoforsone, cum doctore Morgano, exemplar inspicite epistolæ.

In literis eius continebatur examinatio domini Grynæi apud episcopum Londinensem Feknamum, collegij Paulini Decanum, ac cæteros. Cuius expromptæ, quum in scripturis tum doctoribus responsiones (ut aiebat) stupori fuerint, non solum decano ipsi, sed & concioni ferè uniuersæ. Id quod postea à decano ipso auditum est. Præterea, quo pacto idem traditus est, primùm custodiæ doctore Chadsei, deinde doctore Rayi, magni illius (sic enim appellauit) exorcistæ. Porro quemadmodum cibo uictusq; à mensa episcopi quotidie donabatur. Quid hæc uobis eximij uiri, uidentur? An benè ab illo factum censetis, aut honestè, ut qui à me captiuus includeretur huiusmodi è carcere literas euentilaret, insuper tam insigniter de me & meis mentiens? Quid al. domine doctor Chadse, an unquam is tibi traditus est custodiendus?

Chadseus: Turpiter ac falso dicit. Nunquam enim meæ custodiæ mancipatus est unquam.

Londinensis: Ecquid te pudet tales emittere epistolas, ac mentiri tam splendide. Rhodum Grynæe, meministi easdem tibi cōmonstratas esse literas.

Grynæus: Factum reuerende domine episcope commonstrasti.

Lond. Quid ergo uidetur uobis, honorandi uiri, Hoccinè humanum factum, aut inceptum, sic de me mentiri, & sacellanum meum Magnum uocare Exorcistam?

Filpottus:

Filpottus: Præstantia tua cuncta sinistrè rapit. Literæ hæ (ut facile ex ipsis, nobis omnibus liquere potest) non à me, sed amico quodam meo rogatu ad me conscribebantur, in quibus certiozem me reddere de tota D. Grynai causa & examinatione uoluit. Nec quicquam est tamen in ea epistola, cuius uel illum pudere possit, uel me, si autor fuisssem epistolæ.

Lond. Dic ergo mihi, quo autore scripta sit, si audeas.

Filpottus: Non est id moris mei, nec officij, amicum quenquam traducere, maxime, quum te talem uideo, qui nihil non in calumniam rapias, undique materiam lædendi captans. Nec enim ullo efficies pacto, ut literarum autor per me prodatur, uel hinc celsitudo tua deprehendere possit, in calce epistolæ, ab amico ad me scriptum esse, ubi mentionem facit prouocationis meæ, quam senatui parlamentario destinaui, super hac mea criminatione, qua iniustissimè nunc diuexor.

Londinensis: An quisquam tam audax est, qui prouocationem hanc exhibere audeat?

Filp. Quo pacto rem fortunabit Deus, nescio: iam eam sanè adornaui, atq; aleam ieci: de successu uiderit Dominus.

Lond. Domine Dunelmensis, si scias, quanta in eum clementia usus sum, ex quo primùm huc uenit, age quid ais? Nega, si potes.

Filp. Si ea modò clementia dicenda sit, in locum totius ciuitatis sordidissimum, atq; adeò in carbonaria fuliginosa hominem neque obscuris ortum natalibus, tum & archidiaconum, sine igne, aut lucerna hebdomadas iam quinque aut sex captiuum detinere: haud inficiari queam comiter, commodeq; exceptum me esse. Ceterum nunquam ante hac pari tyrânide in quosquam sauitum est, ut his nunc temporibus.

Lond. Videris (opinor) quantus hic sit ardelio: quin in super, ut his quoq; adiciam, quæ uel hesterno die designabat. Subornauit heri quendam, qui utrem nigerrimi pulueris ad se adduceret: in quem usum, planè incertum habeo.

Filp. Nihil est quod celsitudo tua hinc metuat periculi, tantum ad atramentum conficiendū, materia illa allata est. Qua tum etiā in priore carcere uice atramenti usus sum, quum custos scriptoria mihi instrumenta eripuisset.

Lond. Et quur tandem, me inscio, custos tuus quum sim, hæc ausus? Et enim sum ipse custos tuus, in his ædibus ut scias.

Filp. Quia nimirum calamis & atramento abs te dispolior. Non quod cogitem quicquam scribere eiusmodi, quod non omnium patere oculis non facile permittam, sed ut amicis significare liceat, quibus egeam rebus.

Lond. Accedit adhuc aliud, quod non ita pridem porcellū assari sibi, & gladiolum escarium inter pellem & carnes clām inseri procurauit: quo consilio aut fine, uos in animis uestris cogitate. Quid ais, factū est abs te, an non?

Filpottus: Haud equidem abnueri, porcellū assi mediam partem aliter cunde ad me missam esse, subq; esca in conditura cultellum positum: ceterum in nullam rem malam, quod equidem scio, quid inde tua suspicatur celsitudo, nescio. Si quis putet ideo factum, ut me, aut alium quemuis impeterem, uel hinc sciat id esse falsum: quod si eiusmodi aliquod facinus animo destinasset, nunquam defuit hactenus cultellus mihi, ex quo primùm carcere ingressus sum. Quamobrè nimis quàm euanidæ hæ suspiciones sunt, indignæ quæ referantur.

Lond. Verum prætermisissis istis, uenio tandem ad id, quod omnium grauissimū est, ad librum utiq; disputationis, in comitijs cōuocationis habitæ, ab eo adiutum: in quo maxima grauissimaq; hæresis continetur, aduersus sacrum altaris

altaris sacramentum. Quid ais D. doctor Vuestone: an non acerrimè, omnique contentione, contra beatum hoc sacramentum depugnauit?

Vuestonus: Fateor D. præsul, nec ullis rationibus potuit illi satisfieri. Ac dolendum profectò celeberrimam eam conuocationem falsis ac famosis mendacijs sic denigrari.

Filpottus: Perbellè tu quidem (domine doctor) prælocutorem illic agēs, munus administrasti tuum: quū tu, Tace, inquam, abripite hinc eum in carcerem, eijcite hinc eum ex ædibus. Quod autem ad librum attinet, à capite ad calcem perlegi, omnia omnium argumenta, quàm uerissimè illic referri uideo. Hoc unum ueræ deest narrationi, quòd in tuis factis traducendis, nimis calamo pepercerim. Multa interim supprimens, ac dissimulans, quæ tibi in me tum archidiaconum, tum nec omnium infimum, in ea disputatio ne euoluisti.

Londinensis: Aduertite, quæso, pro celsitudine uestra, quid ipse de se testatur. Librum enim antelucanis horis hodie totum perlegi, ac rem notaui. Sic scribit, doctorem Vuestonum, phreneticum se, & insanum esse nominasse, denique in Bethlehem mittendum dixisse.

Filp. Ita uisum est D. Vuestono, pro canina sua facundia in me tum rabire, & debacchari. Quibus tamen conuictijs illius, nihilo sum peior redditus, quàm Christus olim, quum à Scribis & Phariseis audiret Samaritanus & dæmoniacus.

Dunel. D. Londinensis, mihi hinc diutius cōmorari non licet. Quam ob rem uale tibi dicam, D. Filpote, uidetur mihi rectè modo abs te dictū, cūmaiebas, Te in fide & ecclesia catholica permāsurum. Ita facias precor. Nihilquæst quo extimescas periculi. Itaque discessit ille, unā cum doctore Vuestono & D. Hufsio.

Fil. Ita omnino cōstitui, diuina aspirāte gratia (utcuq; id uertat mihi) facere, Londinensis: Rogo te D. Chicestræsis, & D. proloquutor, simul cum hoc D. doctore Morgamo, uelitis cum illo interim sermocinari, donec deducto paululum, D. Dunelmense, ad uos denuò reuertar.

Christof. D. Filpote, fuerant iam olim, si cōmemineris, Romæ cōflata inter nos familiaritatis auspicia. Sed tibi forsā ē memoria ista exciderunt. Quo tempore egimus tum inter nos nōnihil de rebus istis. Quin & nunc eundem te uideo esse, qui tum fueras. Utinam uerò non esses. Per Dominum obtestor, hominibus longè te doctioribus accommodes: nec uelis tam mordicus, id quod semel susceptum est defendere, magis quàm sine pertinacia, quid tibi sit tutum exquirere.

Filp. Quod refricas, iacta iam olim Romæ inter nos notitiæ fundamenta, uerius est, quàm ut inficiari liceat. Quanquam hoc eodem tempore, quàm inclementem te mihi præbueris, tunc in angustum locum redactò, id ego nunc non commemorabo.

Christof. Scis tempora illa tum, quàm fuerint periculosa?

Filp. Non adeò tunc fuerant, ut nūc periculosa: sed mittamus hæc. Quod addis porrò, me eundem nunc uideri tibi, qui tum fuerim: hoc nomine, Deo debentur gratiæ: quando me non arundinis instar, quouis uento agitata, reperiās. Denique quod postulas, ut alijs me longè doctioribus dedam, equidem non inficio, te, cæterosq; tui similes, omni literarum decore me albis (quod aiunt) equis, præteruolare. Quorum ne libros quidem me gestare dignum profiteor. Cæterum fides & sapientia Dei, humanis literis metienda non est. Itaque rectè monet Paulus, Fidem nostram non esse nisi in uirtute Dei sitam. Quod si tu ex diuina illa sacrarum literarum doctrina, fidem hanc meam in-

firmare

firmare ac labefactare possis, equidem non tibi modò, sed alijs quibuscunque meliora docentibus cedam lubens.

Ecclesia catholica.

Christoforsonus, Demiror quæ causa te impellat, ut ab ecclesiæ catholicæ contubernio dissileas, quæ tam diu per uniuersa hucusq; obtinuit, exceptis quinque aut sex his annis proximis, idq; duntaxat apud Anglos.

Filp. Non resilio ab ecclesia uerè catholica, tantum ab ecclesia Romana dissentio, quam si euincas ecclesiam esse catholicam, eandem tecum consecretabor.

Cyprianus de ecclesia Romana ad Cornelium, uel Stephanum.

Christof. An fidem D. Cypriano accommodabis, si ex illo edoceam, quod ecclesia Romana talis est, ad quam perfidia accedere non potest?

Filp. Certò scio, nihil tale probaturum ex Cypriano.

Christof. Quo pretio mecum periclitaberis?

Filp. Summam rerum mearum omnium oppignerabo.

Doct. Morganus, Imò da fidem te reuocaturum, si, quæ dicit, cōprober.

Filp. Fides mea nullius doctoris nitetur assertionem, nisi quæ ad mysticæ scripturæ regulam excussa, illius non aliorum uoluntati respondeat.

Christoforsonus, Ibo adducturus librum, moxq; locum illi ostendam. Educto itaq; ex episcopi bibliotheca libro, uerba hæc ex epistola quadam illius allegauit. Ad Romanos autem, quorum fides Apostolo prædicante laudata est, non potest accedere perfidia. Hactenus ille.

Filp. Verba hæc Cypriani nihil patrocinantur propositioni uestre, quæ falso astruitis, ad Romanam ecclesiam perfidiam non posse accedere.

Christof. An non? Summæ Deus, quid apertius aut planius dici potest?

Filp. De Romana ecclesia hic absolute non loquitur.

Christ. Per Deum, uel Grammaticam scholam modò ingressus puer elementarius hæc non negaret, quæ tu hic negas. Verba ipsa tam per se clara existunt.

Filp. Ne iures autem D. doctor. Sed Cypriani uerba ipsa aliquanto accuratius perpende: quod si feceris, efficiam ut in meam pedibus eas sententiam.

Christof. Non sum doctor: at uideo frustraneam esse operam, tecum sermones terere.

Londinensis, Inter hæc Londinensis ad nos iterum anhelans reuertitur, qui ubi ingressus, Chichestrensem abesse uidet: Quid (inquit) an etiam D. Cestrensis nos deseruit (nam paulò prius is abscesserat, nihil dicens, nisi quod sibi discendum esset) quæ iam agitur inter uos controuersia?

Morganus, D. Christoforsonus oppidò insignem locum uindicandæ ecclesiæ Romanæ autoritati hic depromit, quem tamen iste nihili facit.

Lond. Quid id loci sit, mihi narrate. Eho locum, mea fide insignitè accommodum & elegantem. Quin & ego insuper huic authoritati pondus, ex primo Pauli ad Romanos adiiciam: ubi fidem eorū, per uniuersum orbem prædicari attestatur. Quibus modis locum hunc refellis?

Cypriani locus expensus.

Filp. Perfacilis erit responsio, si modò uerba Cypriani attentius uelimus aduertere. Propriè enim de illis hoc loco agit, qui tum sua tempestate Romæ fideles essent, quicq; doctrinam D. Pauli, constanter, quam ab eo acceperant, retinebant, & quam ille literis suis per orbem diffusis, testatam fecerat. In tales itaq; quorum fides prædicante Apostolo laudata est, non potest accedere perfidia. Iam si uos mihi probabitis, fidem hanc Romanæ ecclesiæ, eandem hac tempestate esse, quam tum in Romanis prædicabat Apostolus: fatebor unam uobiscum & cum Cypriano, perfidiam in eos cadere non posse. Alioqui locus ille absolute non suffragatur ecclesiæ Romanæ autoritati, ut uos finitè eum contorquetis.

Christoforsonus, Scitè tu quidem Cyprianum intelligis, quem etiam dubito, an unquam adhuc in uita legeris.

Filp.

Filp. Tantum abest ut Cyprianum in uita non legerim D. doctor, ut librum ipsum totum mea manu consignatum queam ostendere. Et si non æque multa, atq; tu legerim, tamē fortassis aliquid. At pudeat uos sic torquere doctores, ut uelint nolint, quocunq; trahitis uestro seruire cultui cogantur: etiam si alioqui per se reclamēt maxime, si modò ritē intelligātur. Porro hæc ipsa uiolenta interpretatio doctorum, maiorem mihi nostrisq; hominibus necessitatem eos legendi imponit, quo fucos uestros & mendacia in illis torquendis, facilius coarguamus.

Morganus: Quid, tandem ergo uos doctores nunc approbatis, quum uestra factionis homines id non soleant facere: miror itaq; te id nunc uelle.

Filp. Hactenus eos probandos censeo, quatenus cum uerbo Dei coherant, idemq; pariter mecum omnes censeant hi, quibus ueritas cordi est, quibusq; nominibus nunc abs te donantur. Adeoq; etiam Deo gratias habeo, ob eum profectum, quem ex eorum lectione mihi uideor consequutus.

Christ. Quid, quum eos tu quidem non intelligis, pudeat te id dicere.

Filp. Est Deo gratia, eos rectius teipso intelligo. Habetis excacationem cordis, qua fit, ut ea quæ legitis, haud melius pariete hoc intelligatis. Vel hic Cypriani locus facile id declarat. Deniq; apud Deum testem & iudicem, nihil estis uerē, nisi seductores populi, quantumlibet religionis ac doctrinæ titulo uos orbi uenditantes. Postemō nec Scripturas nec doctores à uestris habetis partibus, si, ut par est, intelligantur.

Christoforsonus: Imò uerò, omnes in uniuersum constanti consensu doctores nobiscum contra uos pugnant.

Filpottus: Ita quidem iactitatis in cōcionibus, ubi solis liceat impune, neamine reclamante, quidlibet clamitare. Caterum si ad æquos calculos rem uelitis mecum subducere, ita modò recantationis periculo tecum contendam (quamlibet ignarus, ut tibi uideor doctorū) plura & grauiora, e priscis scriptoribus testimonia me adducturum, quæ pro nobis faciant, quam tu, quæ uestris partibus suffragentur. Hac interim lege & omine, ut uter nostrum numero uincet testimoniorum, uictori alteri cedat. Quid ais? accipis ne conditionem?

Christ. Dementiæ est tecum digladiari, nemini credituro, quam tibi ipsi.

Filpottus: Equidem nulli non sum crediturus, modò si quis quid fide dignum protulerit. Verbis me à uero abducere non potestis. Quid multis?

Nouit Deus, nullam esse in uobis ueritatis fidem.

Morg. Quid, nullam ueritatem, nullam omnino ueritatem? ha ha he.

Filpottus: Excepto solo articulo, *ὡς ἐστὶν τὸ πρῶτον*: cetera in uobis omnia, adulterata & corrupta sunt.

Morganus: Quid ais, nos an non in sacramento credimus?

Filpottus: Imò nunc caput ipsum & colophonem attigisti omnium errorum uestrorum.

Morganus: Dic, precor, qua tandem in parte sacramenti exorbitamus?

Filpottus: Abundè & dilucidè id explanauimus uobis, in illa conuocationis disputatione.

Morganus: Ita quidem, ut narras, dilucidè nobis explanasti, nam procubuiisti illic in genua, in lachrymas solutus scilicet: ha ha ha.

Filp. Illachrymabā fateor, sed ita ut Christus olim super Hierosolymā: nec est quæ hoc nomine reprehendat, præsertim si causam mei fletus aduertatis.

Morganus: Quid, an Christum ergo teipsum facis? ha ha he.

Filp. Nequaquam me Christū facio. Sed nihil me pudet, id quod à Christi

Hh

Christoforsonus
renuit cum Fil-
pottio decernere

Filpottus cur in
conuocatione illa
lachrymabatur

sto ipso præceptore ac seruatore meo factum uideo, uestrā deſlere perfidiam & idololatriā, quam tum perſpiciebam: uos per tyrannidem ueſtrā iterum in hoc regnum inueſturos, quemadmodum res ipſa iam ſatis indicat.

Morgamus: Scilicet hæc tua ratio eſt.

Chriſt. Qua tandem in re dicis, nos ſacramento abuti? explica id nobis.

*Sacramenti
altera pars
ſubtrahit.*

Filp. Certè ut multos alios abuſus diſſimulem grauiores: unicū tantū, quod & minimi ſit momenti, attingā obiter. Vtrancꝫ eius ſpeciem non exhibetis, pro ratione officiꝝ ueſtri: ſed altera ſubtrahit parte, ſimul & populum defraudatis, & Chriſti uiſolatis præſcriptionem.

Chriſtoforſon. Quid? an non tantundem in harum utralibet ſpecie ſeparatim continetur, quantum in utraqꝫ ſimul coniuncta? Et quorſum popuſ igitur, utraqꝫ pariter in uſum proferri?

Filp. Non ita arbitror: nam ſi id ita eſſet, Chriſtus niſi alterā tantū ſpeciem ſuis non communicaret. Siquidem niſi ab eo fruſtra temere ueri fieri credendum eſt. Quapropter conſentaneum non eſt, quod dicis, in harū duarum altera parte, æquam uim ac effectiōnem ineſſe, atqꝫ in utraqꝫ, quamlibet coniuncta cernitur. Quando ratio ipſa & Scriptura ſecus nos ducit.

Fractiōe panis.

Chriſtoforſ. Quid ſi ex Scripturæ fontibus planum faciam, licitum eſſe miniſtro in una tantū ſpecie cœnam Dominicā facere? Apoſtoli ſiquidem ita faciſtarunt, ut in actis Apoſtolorū liquet, non ex uno loco, ubi ſcriptum eſt, Apoſtolos permanſiſſe in orationibus & fractiōe panis. Nec quiſquam dubitat, hoc de cœna ſacramentaria intelligendum.

Filp. Non adeo te rerum imperitiū arbitror, D. doctor, ut neſcias, D. Lucā, ubi de panis fractiōe meminiſt, de tota ſacramenti actiōe & uſu, iuxta Chriſti inſtitutū ſignificaffe, tropo ſcilicet Grāmaticis noto & familiari, meronymia, qua ſub partiſ uniꝝ cōmemoratiōe, totum cōprehenſum includimus.

*Euseb. lib. 6.
cap. 44.*

Chriſtoforſon. Non ita habet. Siquidem ex Eusebio in Eccleſiaſtica Hiſtoria commonſtrare potero, quendam fuiſſe uirum Dei (ſic enim appellat) qui per puerum, ægroto cuidam Sacramentum, ſub una duntaxat ſpecie miſerit.

Filp. Memini. Eusebiana ſic uerba habent: Parum eucharistiæ puero dedit, &c. In qua particula, utriuſqꝫ ſpeciei portio aliqua includi poterat. Nam & liquorem ſimul puero ad transferendū dari, id certò ſcio, & locus ipſe indicat, ubi mox hæc ſequuntur uerba: luſſit ut id infunderet, & in hoſ ſeniſ inſtillaret: atqꝫ iſ ita fecit, &c. Et quid tum poſtea, ſi unusquiſpam e multis, hoc modo ſit ſacramēto uſus: ut hoc (inquam) ponamus, non protinus cōſentaneum arbitror, ut ad ſingulare uniꝝ duntaxat hominiſ exemplum ac imaginem, omnes ceteri mortales compellantur. D. Cyprianus multos commemorat abuſus ſacramenti, ſuiſ etiā temporibus non aliunde natos, quam ex priuatiſ quorundam hominum exemplis uelut aqua uini loco utentium: ac proinde teſtatur, Non reſpiciēdum quid aliquiſ ante noſ fecerit, ſed quid Chriſtus, qui omnium eſt primus, antea fecit, & mandauit. Hæc Cyprianus.

Chriſtoſ. An non eccleſia uerum ſacramentorum uſum, ac agendi modum nobiſ præſcribit? Et qui ſcias, Chriſtū eſſe homuſion, id eſt, paternæ ſubſtantiæ participem, niſi Eccleſia præſiniente? Nam alioqui, ubi tandem per uniuerſam Scripturam uerbum Homouſeos, reperies?

Filpottus: Imò dicam tibi. Nempe ad Hebræoſ primo, ubi Chriſtus expreſſa imago eiꝝdem ſubſtantiæ dicitur.

Chriſtoforſon. Non ita. Sed tantū expreſſa imago ſubſtantiæ dicitur, Deinde imago, acciꝛdens eſt.

Filp.

Filp. Sic habent uerba contextus: Substantiæ illius, siue eiusdem substantiæ: qui sensus non incommode hinc reddi potest. Vt ne interim hic recenscam Christi apud Ioannem uerba, qui ait: Ego & pater unum sumus. Porro quod adjicis, Imaginem esse accidentem: at prisci tamen scriptores hoc ipsum firmi argumenti loco adducunt, probaturi Christi dignitatem, eo quod expressa imago Dei existat.

Christofors. Ita ne? Bellum sanè argumentum, nos imago Dei existimus: sumus igitur Deus.

Filp. Nos expressa imago Dei non sumus, quemadmodum Christus. Nec aliter, quàm participatione in nobis Dei imago cernitur, atq; ut in Genesi est, facti ad imaginem & similitudinem Dei sumus. Quando autem accidentem in Deum nullum competit, Christus igitur imago Dei esse non potest, nisi eiusdem substantiæ Dei participans.

Christoforsonus: Tushe.

Morga. Cæterum his omisissis, quid nobis respondes de præsentia Christi in sacramento? num stabis iudicio libri tui, an recantabis?

Filp. Video te insidiosa uafricie me circumuenire uelle. Verùm cogitationi tuæ hunc in modum occurro. Si quoquo pacto conuiceris librū eum, me autore æditum esse, tum, quum in ius ueniendum est, accusa.

Morgamus: Responde, stabis ne iudicio huius libri? certo certius est, te quondam eiusdem fuisse iudicē, nisi si qua repētē noua accidit in te mutatio.

Filp. Qualis antehac fuerim, nosti: qualis nunc sim, non libet tibi in præsentia aperire. Attamen ut hoc obiter ne nescias: Si sacramentum hoc missæ uestræ (quæ nunc in usu est) sacramentum esse mihi ostenderis, præsentiam hanc tibi quam dicis, cōcedam. Sed prius de sacramento constituendum est, post deinde ad præsentiam accedetur.

Morgamus: Hoho, an tu uerò id dubitas sacramentum esse?

Filportus: Haud equidē addubito, quin res est extra controuersiam, nunquam te probaturum, sacramentum esse.

Christofors. Ita ne nunquā probaturum? Vide, quæso. Atqui an non Augustinus disertè, altaris appellat sacramentum? Quid huic respondes?

Filp. Nihil id causam uestram subleuat, ut probetis sacramentum uestrum. Quando non solum Augustinus, sed & priscorum autorum decuria, penè uniuersa, hoc nomine Sacram communionem, aut cœnam Domini designat, eo uidelicet respectu, quatenus sacramentum est sacrificij illius, quod à Christo ipso in ara crucis litatum est. Cuius sacrificij uetera omnia in superiori testamento sacrificia, typum & imaginem præferebant. Quæ omnia, nihil ad uestrum hoc spectant sacramentum suspensum super altaria uestra, calce & lapidibus constructa.

Christof. Nihil ne? Quid ergo uox Altare (precor) significat?

Filp. Nihil minus, quàm quod ipsi somnatis, materiam tantum rei externæ spectantes. Sed pro sacrificio ipso in ara crucis peracto, accipitur.

Christoforsonus: Vnde id nobis demonstrabis?

Filp. Ex epistola ad Hebræos 13. ubi ait, Habemus altare, de quo non est fas edere his, qui tabernaculo deseruiunt. Dic, o bone, utrum hic altare, pro sacrificio altaris, an pro ara ipsa è saxis & ruderibus materiata accipitur?

Christ. Dominus me à talium sodalitiis conseruet: equidem tam obstinatum hæreticum nec uidi unquam, nec audiui hætenus.

Filp. Et ego uicissim Dominum rogo, ut à talibus tamq; cæcis doctorebus me liberet, qui quum doctrinæ præsidjs nequeatis, ea quæ asseueratis

propugnare, ilicò in blasphemias prorumpitis, prorsus omni ratione & argumentis destituti.

Interea quum hæc, aliæq; inter nos tractantur, Londinensis cum alijs quibusdam circumstantibus sermones confert, tandem ad suas iterum partes rediens sic ait:

D. Grynæus de
lueris appella-
tur a Bonero.

Londinensis: Audite (quæso) uiri boni: uolo enim uos testes esse horum, quæ huic dicturus sum. Eiodum ad me D. Grynæus. Ego uerò tibi dico (me autem annuebat) cui non satis est, ut ipse nequam fias, nisi literis etiam seducricibus, generosum hunc adolescentem, in eandem erroris nassam pertrahas.

Filp. Age, exquiret modò celsitudo tua, ab eo, tormentis etiam, si placet: nunquam dicet, literas ad se missas super his rebus, à me accepisse.

Grynæus: Confiteor nunquam mihi literas abs te scriptas esse.

Lond. Quid ais igitur? an non hæ ipsæ sunt literæ tuæ de eo conscriptæ.

Filp. Iam dudum de literis his celsitudini tuæ responsum dedi, neq; ad se scriptas esse, neq; unquam conscium esse huiusce negotij.

Lond. At enim si quis errore teneatur, eiusq; rei sis ipse conscius, quid tuum est officium ut facias?

Filpottus: Postulat officium, ut illi quoquo modo succurram, & errore, si queam, liberem.

Lond. Si noster hic Grynæus in consimilem errorem prolapsus fuerit, an non tuum est, eum in uiam denuò reuocare?

Filpottus: Fateor, adeoq; pro uirili adnitar sedulò.

Episcopus ilicò apud se, id quod res erat præsentiens, ac metuens, ne magis illi animos adderem, quàm errori (quem is putabat) mederer, fecit ea in materia postulandi finem: moxq; Grynæo seorsum ad se seuocato, literas profert, ac legit, adhibito suo unà notario. Quæ autem in literis continebantur, incompertum habeo. Deinde librum simul illi meæ in conuocatione disputationis, in manus dedit. Post hæc secedens è medio paululum, ac Christianoforsonum ad se aduocans, cum illo nescio quæ cœpit colloquia. Relicto doctore Morgamo, Harpsfeldo & Cosino, qui cœptam mecum disputationem urgerent, auscultante interim Grynæo hoc nostro.

Morgamus: Interrogem modò abs te quiddam D. Filpote, si placet, ut respondeas. Quæso uerò, quàm uetus sit & annosa, uestra hæc religio?

Filp. Certè antiquior uestra, spatio mille annorum, eoq; amplius.

Morgamus: Precor ubi nam tum erat, ante annos quinquaginta, aut quadraginta?

Filp. Quippe in Germania tum inclaruit per illustrissima testimonia Io. Hufsi, Hieronymi Pragensis, & Vicleui nostri: quos factionis uestre coniuratio, ante annos centum supraq; flamma & incendio crudelissimè uastauit, ob Veritatis testatam fidem. Quin & ante horum memoriam, eadem nullis non temporibus extitit, tamen ui persecutionis uestre, pressa minus se aperire est ausa.

Morgamus: Mira profectò religio, quam ubi reperias, haud quisquam tibi certò iudicare nouit.

Filp. Mirum tibi uideri non debet, si uim ueritas patiatur, & succumbat quandoq; iniuriæ. Inde enim semper, inde ab initio comparatum est. Quod temporum omnium declarat historia. Idemq; in Anglia nunc uidere est, ubi ueritas nihilominus etiamnum spirat, atq; occultos progressus habet, etiam si hypocrisis per uim impensius dominatur. Deinde in Apocalypsi testatum est, fore ut uera ecclesia in latebras & solitudinem compellatur, grauesq; afflictionum

fictionum procellas subeat.

Morgamus: Vide in Apocalypsi ergo consultus es: nimirum multæ res sunt in ea peregrinæ.

Filp. Si uera prædicem, quæ uos nulla ratione refellere possitis, credite ergo: nec existimetis in rebus tam serijs locum esse uobis nugandi. Videris tu mihi scurræ, aut histrioni in comœdia similior, quàm doctori graui, rebus grauib. docendis accommo. Totus nudus, tanquam in rete, resectis natiuitatibus conspiceris ab omnibus; & tamen perinde quasi nemo te uideat, nihil te pudet fœdæ nuditatis.

Morgamus
scurra.

Morgamus: Bona uerba, te quaeso. Quin hæc inter nos placidè, sobrieq. disceptemus paululum.

Filp. Quàm maximè libet tibi sobrie, modesteq., nihil recuso, modò ipse te intra modestiæ fines cohibeas. Caterùm si ita pergas, contumelijs & fastidiosis sannis ueritatem eludere, senties me in refutanda impudentia tua, fortassis non elinguem.

Morgamus: Quid enim, an iudiciũ tuum, publicæ doctissimorum in toto hoc regno censuræ non submiseris?

Filp. Nimirum eam ob causam, quia nihil solidi firmamenti in uobis uideatur, quod à uerbo Dei, cui innitor, fidem meam dimouere debeat.

Morg. An non uides? Mirum profectò, tot in hoc regno doctos, cum talpis cæcutire, te solùm uidere uerum?

Filp. Nihil adeò mirum, uel Paulò ipso testante, qui ait, Non multos sapientes, non multos eruditos, iuxta seculum hoc, ad Euangelicæ philosophiæ lucem uocatos esse.

Morg. Tu ergo solus spiritu Dei præditus es, nos uerò miseri destituimur.

Filp. Non dico minusq. sentio, me solùm possidere Spiritum Dei: habent & hi omnes ex æquo, quicunq. in uera Christi fide perseverant.

Morg. Qui scis igitur, aut unde doces, te spiritu Dei imbutum esse?

Filpottus: Ex fide Christi in me.

Morg. Ah, ex fide? Vide. At ego potius suspicor spiritum esse tabernæceruissariæ, quo non ita pridem, quidam commilitones tui inebriati sunt pridie antequàm incenderentur, ac forsan etiam ebris in flamas descenderant.

Filpottus: Apparet ex oratione, magis te familiarem uideri in rebus tabernarijs, quàm in Diuini spiritus negocijs. Quapropter necessariò id modò tibi dicturus sum (paries dealbate, hypocrita) in nomine uiuentis Domini, cuius Veritatem prædicaui tibi, quòd Deus ignem, & sulphur depluet super tales uerbi Dei derisores, & contemptores populi sui, quales sunt tui similes.

Morgamus: Quid iam? tu rabis modò.

Filp. Eò compulerunt absurda tuæ blasphemiæ spiritum Dei, qui in me est, ut ea tibi, quæ dixi, dicerem, inimice omnis iustitiæ.

Morgamus: Quamobrem me ita iudicas?

Filp. Ex impijs tuis dictis te iudico, cæce & blaspheme doctor. Sic enim scriptum legimus, Ex proprijs uerbis iustificaberis, & ex proprijs uerbis condemnaberis. Atq. hæc modò nomine Dei locutus sum tibi. Nihil est mihi iam tecum amplius.

Morg. Tibiq. uicissim denuncio, Filpotte, te hæreticum esse: ideoq. ob hæresim comburendum, deinde & gehennæ ardores subiturum.

Filpottus: Tibi quoque hypocrita, denuncio, ac testificor, me nec ignes, nec fasciculos uestros huius facere. Quin neq. hæc omnia (Domino Deo sit gratia) extimesco. Fides mea in Christum Dominum, tormenta hæc uestra

uincet. Sed gehennalis ille ignis, quem mihi denuncias, tua est portio, & manet (nisi matura reductus poenitudine resipiscas) ceterosque tui similes hypocritas.

Morgamus: Ex largiori uini copia iam tu loqueris. Videris probe hodie compotasse alicubi.

Filp. Eundem in modum impia generatio quondam in Apostolos de bacchati sunt, quo tempore Spiritus sancto repleti sunt, Deique magnalia de promptulerant: quibus tum illi, quum nihil esset aliud, quod obijcerent, ebrietatem impingebant: itidem ut tu nunc facis.

Morgamus: Satis equidem me instructum esse reor, ut tibi ad omnia res spondeam, ac in quauis harena congregiar.

Filpottus: Nempe ut apparet, blasphemus & mendacius.

Morgamus: Imo eruditione, quacunque in arte sit opus.

Filp. Satis declarabat id, nostra in senatu theologico nuper disputatio, ubi sumpta *πρὸς Λέοντι* Herculeam audaciam conabar occurrere pauculis meis argumentis illis, quibus tum concedebatur uti: quorum ne unum tamen pro pulsare potueras, sed semiblasphemae linguae ac animi haesitationis fluctuatione, haud uulgare tibi dedecus in eo coetu conciliaisti. Denique summa responsionum omnium huc demum rediit, quod diceret, Posses te tum satis mihi respondere, si Oxoniae in scholis mecum esset tibi congregiendum.

Morgamus: Ego ne? Mentiris modò.

Filp. Nihil equidem mentior. Liber ille disputationis nostrae abunde testatur. Simul & hi omnes, qui in eo tum conflictu adfuerunt, testes mihi esse poterunt. Quin dico audacter tibi: Non uales respondere spiritui Veritatis, qui in me loquitur, pro defensione sincerae Christi religionis. Possem equidem uirtute illius, te per uniuersum hunc porticum, sursum, deorsum, huc, illuc, uersare, iactare, atque ante me agere. Adeoque si ita uideretur Reginae maiestati, eiusque consilio, ut aqua dicendi proposita libertate, utrique audiri possemus, efficerem, ut post ostium hoc, pudore te occultares.

Morgamus: Ita ne, uerò efficeret? Vide.

Filp. Spiritum habes illusionis & sophistices, qui spiritui ueritatis resistere non ualet. Caudex es, & asinus Acarnanius, in his dijudicandis, quae Dei sunt. Asinum te dico, nullo quidem malitiae affectu, nisi quia ueritati solum recalcitras & obniteris, ab omni rerum diuinarum captu alienus, multoque indoctior, quam ut argumentis tibi obiectis, respondere ualeas.

Morg. Qui uerò, an non argumentis tuis omnibus, quacunque in obiectis habueris, respondi, depulsi, ac profligauis? Hos omnes mihi testes aduoco.

Filp. Ita nimirum, ut dici solet, a sociis meis praedonibus testimoniū petendum ipse sum latro?

Colinus: Audite, hic nos omnes furti allegat, & latrocinij.

Filp. Agnoscis prouerbialem huius dicti sensum, quo solemus uulgò significare, inter eiusdem factionis socios mutuam sententiae consensionem. Atque in eum sensum potissimum adhibui. In omnes hactenus responsiones illius fortissima, qua est aduersum me usus, una haec ratio erat, quod diceret, Vos me flammis & combustioni daturus.

Morgamus: Minime uerò nos te exurimus, sed uiri seculares: hi te tradunt incendio, non nos.

Filp. Hoc igitur colore cogitatis, Pilati exemplo, manus uestras inter innocentem lauare. Sed inuocate (quaeso) seculare brachium, ut hi furori uestro exequendo subseruiant: deinde an non iidem uos titulum habetis in Decretis uestris.

Harpss.

Harpf. Audiui hîc uos aliquandiu cōflictautes, nunquam hactenus tam præfactum persensi hæreticum, quàm tu es, domine Filpote.

Cosinus: Nec quidem ego, omni in uita.

Filp. Nemo uestrûm uel unum ex uniuersa scriptura apiculum proferre poterit, quo me probet hæreticum.

Harpf. Spiritu arrogantia tumefactus es: tecum non discepto amplius. Ac ilicò iamiam abituriebat, unà cum Cosino: quum Londinensis iterum simul cum Christoforsono ad nos reuersus ita refert:

Londinensis: D. doctor, quomodo tibi demum cum isto conuenit? Morg. Sciscitatus modò sum ab eo, ubi nam locorum hæc eius erat religio, ante annos quinquaginta.

Lond. An non ita inter uos semicōcordatis, ut de duabus olim partibus adagium est, quarû utraq; ab altera, parib; ex æquo spatijs disconueniebat.

Christofor. Dementia est, & operæ prorsus perditæ, plus uerborum in eo perdere. Reuerentia tua nihil aliud, quàm tempus frustra teret: nec quicquam proficiet. Est enim prorsus insanabilis.

Londinensis: Si ita sit, custos igitur hînc eum auferat. Ac confestim doctor Chadseus, me inde abducit. Sed quum progressis paululum transitus illac per obsepta cubiculorum non dabatur, eadem uia regressi, in cubiculi episcopi iterum desectimus: ubi Londinensis pariter, cum omni horum doctorum coniuratione captabat consilia. Prætereuntem itaq; episcopus pone me togaprehendit, sic inquit: Audin' quid Christoforsonus hic memorat? Rogo D. Christoforsonem, uerba hæc, quæ dudum dixti mihi, dicas itidem illi, quorum summa hæc erat deniq; Hæreticum hominem reflecti, ac recuperari non uelle.

Christoforsonus: Monet D. Paulus, hæreticum hominem post unam atque alteram admonitionem deuitandum.

Omnes doct. Consultissimum quidem hoc censemus (reuerende D.) ne te amplius illius causa discrucies.

Filp. At primùm hæreticum me coarguatis oportet, necessarijs Scripturæ argumentis, priusquàm Paulinam hanc in me censuram exequamini. Si quidem eiusmodi peculiariter attingit Paulus, qui ex aduerso manifestariæ Scripturæ renititur. Quod nemo uestrûm, uel probabiliter in me ostendere poterit. Quoniamq; uos iustæ destituunt rationes, quibus me honestè reuincatis, idcirco suspicione & præiudicijs uestris, pro hæretico cōdemnatis: quod uidelicet pudoris uestri æstimationem factam testamq; apud populum reatineatis. Verùm in conspectu Dei, uos potius estis hæretici, qui tam impudenter & præfactè, tot tamq; absurda dogmata, contra euidentem diuinatû literarum sententiam defenditis: quod aliquando supremus ille *hæc duo uerba* Deus reuelabit. Demum è cubiculo iam egredientem, episcopus in secessum me uocat, ubi semotis arbitris, hæc habuit:

Lond. Dic tandem seriò, ac bona fide, quid hæc uerba tua Biblijs inscripta: Spiritus, est uicarius Christi in terris: Dubium non est, quin aliquid reatioris mysterij, his dictis contineatur.

Filp. Nihil profectò aliud, quàm quod celsitudini tuæ prius significauis: nempe, quòd Dominus Iesus, post ascensionem, Spiritus sui occulta energia omnia administrat in ecclesia sua, simulq; per eundē in nobis inhabitat. Celsitudo autem tua, rogo, mihi restituat Biblia illa, cæterosq; libros licitos, & scripta, quæ per uim illicitam eripueris: præsertim quum mea non sint, sed amicorum accommodatitia.

Lond.

Londinensis: Biblia illa tua non feres, sed alia: tum quæ reliqua sunt scriptura tua, prius cum iudicio & delectu excutiam, deinde ea quæ conuenire tibi uidebuntur, remittam.

Filp. Si hæc, quæ postulo, impetrare non liceat: saltem rogarim celsitudinem tuam, ut lucernas mihi in nocturnæ caliginis solatium indulgeat.

Londinensis: Quem tandem in finem id postulas?

Filpottus: Haud equidem ob aliud, nisi *ἵνα φωταγωγηθῶ*. Sunt enim protractiores iam noctes: cupiamque tempusculum hoc, quod mihi in carcere datur, honestè aliquo modo & utiliter occupari, saltem quò deuitem ocium.

Londinensis: Quin licet orare apud teipsum.

Filpottus: Nescio sanè multas recitare preces absque lumine.

Lond. Atqui an Dominicam orationem, absque lumine orare non possis: Verùm ut hoc modo quod pollicear dicam, ciborum aliquid potusque à me feres, lucernas nullas omnino concedam.

Filpottus: At ego prius habeam, lucernis tuis, quàm cibarijs donari. Sed quando, quod uolo, non licet, Dominus erit illuminatio mea.

Londinensis: Hinc eum abducite.

Chadff. Ad custodem eum perducam. Demiror D. Filpote, tot tamque eruditos uiros, qui tecum egerunt hodie, nihil te permouere.

Filpottus: Quid enim postulas, D. doctor, duci me nullis auditis rationibus? Aut uis ne fidem meam super arenam ædificari? Quæso enim, quid quisquam hæcenus adduxit uestrum, eiusmodi, quo cuiusquam uel dubitatio confirmari, uel conscientia tutò nisi possit?

Chadff. Dolet mihi te tam adamantino proposito, ultrò in exitum rueri: quia alioqui cum dignitate uiuere, ac in honore esse posses. Nunquid tu ceteris mortalibus animas non esse arbitraris, quatum & ipsis perinde ac tibi cura agenda est?

Filp. Vnusquisque iuxta facta propria recepturus est. Certum id modò est mihi, uos in errore uersari, falsaque religionis autores esse. Quod uerò ad exitum meum attinet, utinam dies is, in quo amburendus sim, aut hodiernus esset, aut hodierno proximus. Adeò me nihil iuuat mortis huius dilatio, singulis uidelicet diebus commori, nec tamen esse mortuum.

Chadff. Quantum ego illos uideo, nequaquam tam breui moriturus es. Quod hic tibi dicendum sit.

Filpottus: Tanto equidem magis discrucior, Sed fiat uoluntas Domini, in gloriam ipsius. Amen.

ACTA EXAMINATIONIS IOANNIS FILPOTTI

4 Decembr. anno 1555. Actores, Episcopi Londinensis,

Wigornensis & Bangorensis.

MANè iterum traducor è carcere in uestiarium episcopi, quod proximè sacello adiacebat. Vbi aliquandiu diem commoror, accedunt ad me tres æditi, uulgo capellanos dicimus, cum huiusmodi mandatis episcopi.

Capellani: D. Filpote, uerbis episcopi Londinensis ad te uenimus, roganturi, ut ad missam accedas. Est enim quidam episcopi sacellanus uir appropriè doctus, tum insuper Theologici doctoris insignijs inautoratus, qui iam iam missæ sacris operatur. Proinde obnixè te, D. Filpote, rogitamus, ut uenias. Est enim in proximo hic locus.

Filp. Miror D. episcopum ea de gratia, uos ad me mittere uelle, præsertim

ferim quum non ignoret ipse, homini excommunicato fas non esse, missæ celebrandæ sacris interesse.

Capel. Excommunicatio tua, tantum sit contumaciæ causa: quam facili tibi relaxabit episcopus, si ad missam accesseris.

Filp. Qui poterit, quum dioecesanus ille mihi non sit, nec ego quicquam tale ab eo sum petiturus. Mox illi cum hoc responso abierunt. Demum finita missa, accersit me in sacellum episcopus, ubi præsentem notario, simulatque ea, quæ libuit de non accedendo ad missam, in me dixisset, articulos iterum recitavit: quod sæpius antè facitabat, exactis ac præstitis à testibus iuramentis, quorum tamen aliquot non sunt examinati.

Lond. Age, quid nunc causæ adferas, quur non ultimam in te sententiam, tanquam in hæreticum, ferre mihi liceat?

Filpottus: Ita ne uerò? Prius tu sententiam in me feres, nondum examinatis testibus? At qui id prorsus uestris repugnat legibus. Sed eiusmodi sunt hætenus facta tua omnia, ut nulli æquitati seruiant.

Lond. Vide quam stultè loqueris, quamque legum imperitus sis. Neque enim necessitate ulla adigor, nisi uelim ipse, testium recitare disquisitiones. Si quidem satis eos mihi notos & perspectos habeo.

Filpottus: Ita sanè apparet. Quid enim tibi non licitum est, quicquid libeat facere?

Lond. Dic inquam mihi, Responsurus ne es, an non? & si ab excommunicatione liber fieres, uenires necne ad missam?

Filp. Aliud decreui in præsentia non respondere, præterquam quod responsum est, donec ante iudicem ex legis formula competentem producar. Tum quod ad conscientiam attinet, non te habeo mihi pro Deo, cui arcanas animi mei cogitationes debeam aut uelim aperire, cum tu *κατάλογος* non sis, nec esse debeas.

Lond. Vide stultitiam hominis. Quæso, an tu Deus es? Et tamen sedes ipse conscientia tuæ arbiter, & cogitationum *κατάλογος*.

Filp. Conscius equidem sum cogitationum mearum: non sedeo tamen illarum uel arbiter, uel iudex: id enim soli Deo relinquo.

Londinensis: Nefarius es, multisque uiris simplicibus & pauperculis perniciosus, maxime his in cōmuni custodia tecum uersantibus, quos in eadem erroris fraudem pellexisti: quosque insuper eò adduxisti, ut non solum in errore audaciores per te reddantur, sed etiam alacritate gestiant, ac tecum unà decantent.

Filpottus: Ita uerò D. episcope, nos cantabimus ac letabimur tum, quum uos uestrique similes, uæ uæ ingemiscetis, ni maturè resipiscentes uos capiat poenitudo.

Lond. Quæ nam hæc est tam stulti hominis tanta arrogantia? Næ ego te tractabo, ut hæretico dignum est, idque iam breui spero.

Filp. Nihil horum omnium metuo (sit Deo gratia) quæ uis uestra mihi infligere poterit. Sed Deus te, tuique similes destruet: idque confido per breui.

Londinensis: Auferte hinc eum, egregium reuera nebulonem,

Filp. A custode itaque rectè in apothecam uestiariam cōducor: nec multò post, uix emenso horæ spatio, iterum me reuocat episcopus, præsentibus unà Vuigornienſe & Bangorenſe episcopis.

Lond. Sapius, ut scis, partim ipse te hortatus sum, partim à me inducti alij complures ex utraque classe hominum, tum ecclesiastici, tum laici proceres, tecum egerunt hætenus, nihil intentatum relinquentes, quo tuæ sanitati

consulerent: quorum tamen omnium, frustra omnis hæc opera in te iudicatur. Nunc accusor propterea non uulgariter, quod te toties in confessus & disputationes hominum producā. Aiunt te, hoc nomine, impense placere tibi, ut in quamplurimorum conflictu, possis te crebrius iactare. Age, nunc demum dies & tempus appropinquat, in quo maxime opus est, te etiam atque etiam circumspicere, quid sis acturus, nisi prorsus de te actum esse uelis. Quippe hoc ipso nunc tempore à synodo huc ad te missi sumus, in hoc, ut tibi in unitatem Romanæ ecclesiæ nobiscum redeunti, atque realem in sacramento altaris præsentiam agnoscēti, ueniam uitamque largiamur. Quæ si non detrectaberis facere, abolitis his omnibus, quæ præterierunt, in gratiam te & fauorem recipimus.

Vuigor. Adsumus D. Filpotte, nomine totius synodi ad te missi, ut misericordiæ & salutis portum tibi aperiāmus, modò uelis asyllum oblatum non respuere. Ego uerò, quo impensius tibi faueam, hoc studiosius hortatum uelim, ut beneficij præsentis capillatam hanc occasionem, dum licet, dumque datur, arripas. Ne sis tam proteruè in tua sententia pertinax, ut unus contraire uelis, tantæ doctissimorum hominum multitudini. Qui nunc in ieiunio & oratione pariter conuenientes, nihil aliud in præsentia agunt, quam quod maxime tibi ex usu esse possit. Totiam antea celeberrimæ eruditionis uiros, audiui. Quid, an horum omnium iudicij, tuam ipse opinionem anteponis? Tanti ne, quæso, te ipsum facis? Quin hanc arrogantiam siue philautiam, aut quicquid id sit, compescat modesta submissaque humilitas. Saltem id animo tecum perpende, extra ecclesiam, nullam tibi salutis spem, aut copiam fore.

Bangorensis: Præclare quidem & grauiter, meo iudicio. D. episcopus, modò te comonuit: ne uel doctrinæ tuæ, uel memoriæ tantum tribuas, quasi his dotibus ceteros quosque mortales præeas. Itaque tibi ipsi diffusus, iterum ad nos in uiam redeas. Equidem nunquam ego religionem uestram uel hoc nomine probaui, quod sæuitia & tyrannide propagaretur: quæ uerissimæ notæ esse corruptæ religionis solent. At qui ego nunquam aliter animo affectus fui in hanc religionem, quam nunc sum, itemque alij mecum coplures. Quamquam uerò id temporis metu musitare, ac scenæ præsentis seruire cogemur. Quamobrem D. Filpotte, saluum te esse cupio, amoque te. Age, fac desinam in uitam Romanæ ecclesiæ redeas.

Filpottus: Quod dicis, domine Bangorensis (ut tibi primo loco respondeam) religionem eam suspectæ fidei esse, quæ sæuitia & tyrannide commendatur. Utinam non hoc ipso nomine, uestra religio, multò potius in suspitionem, his nunc temporibus ueniret: quæ nihil habet aliud, quo se tueatur, quam uiolentiam. Quod si solido ullo argumento, è Scripturis desumpto, conscientię meæ persuaseritis, Romanam hanc quam dicitis, uerè catholicam esse ecclesiam, lubens ei nomen daturus sum. Sin aliter, fidem hanc, tot annis mihi impressam, subito ex animo reuellere nequeo.

Bango. Vbi nam (quæso) ante annos centum, erat religio uestra, aut cultum mortalium cognita?

Filpottus: In Germania, alijsque præterea locis.

Vuigor. Iesus, ita ne perpetuò eris pertinax, ac placens tibi? Quantula est Germania, si orbem spectemus uniuersum?

Lond. Imò audite, amabò, quid uobis modò de illo narraturus sum? Hodie accersitus à me, ut sacro unà nobiscum matutino interessen, nempe prodit, nec uelle se, nec posse facere: at scitis, quānā usus excusatione prior ipsius.

Sæuitia & tyrannide corruptæ religionis notæ.

Violentia, papisticæ religionis fundamentum.

prio ipsius dedecore, se regebat, quod se subiacere anathemati fateretur. Nō multum ab similem ludens fabulam ei, quam olim nebulo Latamerus Cantabrigiæ designarat. Qui quum non ueniret, accersitus à procancellario eius Academia, cui tum ob hæreses, daturus esset excommunicationis pœnas, domi se intra cubiculi parietes cōtinuit moxq̃ persentiens ad se aduentantem procancellarium, peste se decumbere simulabat, eoq̃ commento Procancellarium astutē eluserat. ita & hic, anathematis se obtentu excusat, quod missæ sacro interesse nolit.

Vuigor. D. hic Londinēsis (quod scio) patris loco se gerit erga te. Quapropter obsequētem filium te, fac præbeas illi, pariter ac nobis, qui amicitia causa ad te accessimus, ac imiteris maiores tuos, qui te præcesserunt.

Filp. At prohibet tamen Deus apud Ezechielem, uitæ exemplum petere à maioribus, aut eorum insistere mandatis.

Vuigor. Admonet Scriptura eadem rursus alibi: Interroga patres, &c.

Filp. Interrogandi sunt quidē patres illi, in quibus maiore uigere prudentiam aduertimus, & experientiam de rebus diuinis: ut non plus tamen ipsedem tribuendum, quam consentire uidebuntur cum sacris literis, quæ dixerint.

Vuigor. Video te contentioso esse ingenio: ut ecclesia Dei talem non habet consuetudinem, ut testatur Paulus.

Filp. Contentiosus non sum, nec pugna: tantum fidei ueritatē cōstanter tueor aduersus quoscunq̃, eandem sine ullo graui argumento impugnantes.

Vuig. Abeamus censeo. D. Londinēsis, nihil enim profecturos nos uideo. Londinēsis: Paulisper uos quæso, manere uelit, audituri quos illi obiecturus sum articulos. Quibus ordine recitatis, surrexerunt episcopi, ac stantes paucis mecum egerunt.

Vuigor. D. Filpote, dolet profectō mihi non mediocriter, cum te uideam tam impensē tuæ sententiæ ac iudicio affixum esse. Nunquam adhuc quisquam omnium fuit intra meam prouinciola, quin mox ubi cum illo pauca habuissē, ultrō repudiatis erroribus, se mihi dederet, atque apud plebem insuper priorem seductionem suam palam profiteretur, non sine grandi multorum utilitate: id quod & tibi nunc licebit facere. Audio enim archidiaconum fuisse te ecclesiæ Vuintoniensis, ubi uelut oculi uice illi fueras episcopo. Quo maiorem nunc utilitatem uniuersæ illi ditioni conciliares, si relictis erroribus, in ecclesiam iterum catholicam te transferas.

Filp. Quibus artibus ipse tam citō illos in tuam pertrahis sententiā, non intelligo. Errores equidem (quod scio) nullos tueor. Quod uerō ad ecclesiam catholicam attinet, ab ea nunquam adhuc, quod spero, recessi pedem.

Vuigor. Ecclesia catholica realem Christi in sacramento præsentiam statuit, tu prorsus excludis.

Filp. Minimē uerō adimo essentialē præsentiam sacramento, ritē atque ut par est, administrato.

Vuigor. Quid, realem ne præsentiam?

Filpottus: Certē realem præsentiam iuxta spiritum Dei, in ipsa sacramenti legitima peractione.

Vuigo. Piē quidem hoc dictum. Age & cum ecclesia catholica concordas porro?

Filp. Cum ecclesia uerē catholica mihi nulla dissentio est.

Vuigor. Domine Londinēsis, satis iam sana hæc sunt & tolerabilia, quæ loquitur.

Londinēsis: In summis modō capitibus & generibus rerum conuenitis;

Datus intertug-
bat omnia.

Verum simulatq; ad particularia peruentum fuerit, summè quidem, sat scio, disconuenietis.

Vuigor. Age sententiam hanc, in qua nunc es, fac constanter teneas: interea, dum efficiamus, ut & alij eruditi episcopi, te pariter conueniant: uidelicet dominus Dunelmensis, & Chicestrensis. Nam istos potissimum inter ceteros tibi arridere audio.

Filp. Arrident quidem mihi perinde, ut & ceteri omnes homines, quibus Veritas cordi est. Egi quidem cum istis aliquando semel, quos tum satis erga me æquos & placabiles expertus sum: nec quicquam erat criminis, quod mihi obijciebant.

Vuigor. Precare interim, ut Deus suam tibi aspiraret gratiam.

Filp. Vna hæc res est præcipuo mihi solatio, in afflictis nunc rebus meis, oratio. Adeoq; tranquillam equidem sentio cōscientiam, pacemq; animi habeo, qui fructus nullo pacto esse hæreseos potest.

Vuigornienlis: In præsentia igitur tu quidem ualebis.

Filp. Demum finito prandio, rursus me accersitū atq; adductum interrogant, num constanter mihi ipse consisterem, staremq; his, quæ ante prandium promiseram. Quibus tum respondi, Neutiquam discellurum me unquam ab his, quæ dixeram.

Vuigor. Dicebas modò ante prandium, quum abs te discederem, uirum catholicum nos extincturos, si te incendio dederemus. Quid ais, ergo catholicum te uirum nunc declarabis, teq; ecclesiæ catholicæ submittes?

Filp. Lubens equidē Ecclesiæ catholicæ & manibus & pedibus accedo.

Vuigor. Quid, an Romanæ ecclesiæ?

Filpottus: Si uos catholicam eam docere potestis, illius me sodalitati adiungo.

Vuigor. An non Petro, cunctisq; eius successoribus dictum est à Christo: Pasce oues meas, pasce agnos meos? Quo nomine haud obscurū esse potest, unum hunc maiore auctoritate præ reliquis uniuersis insignitum esse.

Filp. Verba hæc non magis ad Petrum, quàm ad ceteros pertinent. Sed in genere omnes Apostolos sui admonebant officij, ut pro sua quisq; portione sedulam nauarent operam, dispensando salutiferæ prædicationis uerbo. Hocq; toties ingeminato, pascendi uocabulo, significare uoluit Dominus, Petrum unum nomine cæterorum compellans. Sed pontifex Romanus, neglecta hac spiritali pascendi cura, quasi nihil ad se pertineat, longè faciliorem uiam reperit, ut principem sibi auctoritatem, supra mundi uniuersitatem, adeoq; supra uerbum Dei, quasi iure prætorio uendiceret, haud pascens interim Dominicum gregem, Petri sui archetypi exemplo.

Vuigornienlis: Qui scis istud?

Filp. Commoratus sum Romæ aliquando, nec unquam tamen ab isto rum quoquam audiui, eum prædicandi Euāgelij laborem hæcenus subiisse.

Vuigor. Quamuis uerbotenus non administrat concionandi partes, idē tamen opère præstat: procurans interim, ut Ecclesiæ in suo quæq; ordine & officio contineantur.

Filp. Scio equidem id magno periculo illi futurum, quod post habito Christi mandato, proprijs decretis, unice propagandis, studeat: quibus negotium Euangelicum obruit obscuratq;.

Vuigor. Displicuit tibi forsan flagitiosa eorum uita, quos uidisti Romæ: idq; in causa est, quare in eam ecclesiam nunc tam malè affectus sis. Sed diutius persequendis istis iam immorari non licet. Quid tandem de reali præsentia

sentia in sacramento respondes: eam ne agnosces, an secus?

Filp. Agnosco (sicut testatus sum) realem praesentiam, in legitima sacramenti administratione, erga eos qui digna fide, atque (ut par est) manducant, per Spiritum Dei.

Realis praesentia per spiritum Dei.

Vuigor. Multo iam plura hic uerba adijcis, quam supra. Et tamen plusculum aliquanto in hac re fateris, quam multi praeterea uestrum. Itaque discussum est.

POST HOS DEINCEPS ME ADGRESSI SVNT

doct. Chadseus, & doct. Vuryghtus archidiaconus Oxoniensis,

alijs uiris praeterea comitati compluribus generosis.

Chadseus: Adest, D. Filpotte, te conuenturus, consilioque opitulaturus, dominus Archidiaconus Oxoniensis, cui diligenter te quaeso, ut aurem accommodes.

Filp. Nullius equidem colloquium, aut monita aspernor, quisquis me rectiora docere poterit.

Vuryghtus: Rogarim ergo te, D. Filpotte, ac suaserim, ut ecclesiae catholicae obsequacem te morigerumque praebas, nec tam impotenter tuae confidentis sententiae. Magnam doctorum partem tibi aduersari uides.

Filp. Profiteor (D. doctor) Ecclesiae illius, quae uere ac indubitate catholica sit, me membrum esse, in eaque & uiuam & moriar. Quod si ecclesiam hanc uestram, aut tu, aut quisquam alius me docere poterit, germane catholicam esse, ei quoque nomen daturus sum.

Vrygh. Non huc uenio disputationem tecum initurus, sed cohortandi tantum gratia. Habes enim hic, multo me peritiores, a quibus plenius ista & melius audire queas.

Chad. Quas tibi probationes hic adferri postulas amplius? Illud demonstratu facile est, ecclesiam hanc nostram primum Scripturae sacrae subnixam, deinde tum ab Apostolis, tum a primitiua ecclesia, inde ab initio hucusque deductam, continuo martyrum sanguine, & confessorum omnium testimonio comprobari.

Ecclesiae papisticae, papisticae defensio.

Filp. Cedo dextram. Age modo, D. doctor: illud si mihi monstraris, tuus sum.

Chad. Si libri ad manum adessent, leui momento, probatum id tibi efficerem. Quosdam tamen adducturus sum. Moxque in armarium transcurrens, educto annotationum libro, ceteros (inquit) libros meos comode apportare nequeo. Quocirca libellum huc Annotationum mearum adduxi: simulque ad locum communem de sacramento quum uertisset: petere incipit, an ecclesia catholica praesentiam corporis Christi non statueret in sacramento. Audio, inquit, abs te concedi realem praesentiam: uerum suspendar, si non mutata sententia, ab hoc iterum reduces pedem.

Filp. Ea quae dixi nec inficiari possum, quin nec decreui.

Chad. Si igitur in sacramento realis ponatur praesentia, improbi quoque ipsi Christum unam percipiant, necesse est: quod uos nunquam concessuros scio.

Filp. Argumentum nego. Neque enim in sacramento, ita realem constituto praesentiam, per transubstantiationem, ut uestra habet imaginatio. Verum in ipsa sola administratione legitima, erga eos qui dignis modis synaxim sacram communicant.

Realem praesentiam quo modo statuit Filpottus.

Chad. Euincam tam ab impijs, quam etiam a pijs corpus Domini.

Impij an participant corpus Domini.

cum communiter accipi, idēq; Augustini testificatione.

Filp. Atq; uerò, in ipso primo sententiæ limine, uideri poterat utēque comprobare Augustinus, quod afferebat. Verū iusseram ea simul, quæ sequebantur adiungere: ibi habebat Augustinus, malos quodammodo corpus Christi recipere, innuens nimirū sacramentalem modò perceptionem illam, quæ externis solū rerum signis peragitur, non item realiter, aut re quidem uera. Ex his itaq; uidēs omnes hos, quos citas doctores, si ritē prudenterq; librentur, tibi ipsi ex aduerso repugnare.

Chad. Per Deum, Næ tu subtilis nimium es arguator. Ecce modò, quod uasamento Augustini uerba contorques.

Filp. Quæso ego te, uter nostrū, Augustinū magis distorquere uideatur? tu ne, an ego, qui uerba illius, ita ut habent cito, atq; interpretor? Quoniam namque hic tu mihi sophisticum uasamentum occinis. Age, quid demum de illo sophistarum genere sentiemus, qui uerbis quidem magnificè pollicentur ecclesiæ suæ originem se ab initio usq; ac primordiali Apostolorum ætate deducturos, idemq; adeò ex libris se docturos. Quum uerba ad rem ipsam ueniant, ne muscam quidem argumenti proferunt: atq; rationum inopia, coguntur ad res longè alienas euagari, quas nec ipsi solida aliqua ratione comprobant. O Deum, mundus iam totos uos nudos uidet, in omni religione uestra: & tamen ut nihil pudet,

Chad. Cogeris tandem, uel inuitis pedibus, in nostram ire sententiam, uelis nolis.

Filp. Heusistuc uos argumentum fortiter tenere moneo. Siquidem præter uim unam, nihil habetis magnum neq; firmum.

IN SEQUENTE DIE FERIA QUINTA ACCERSITVS

adducor, quo in loco confluxerant Archiepisc. Eboracensis, Episc. Chichesterensis,

Badensis, Londinensis: quorum primus omnium Chichesterensis ante alios adueniens, sic mecum

exorsus est.

Chichesterensis: Posthabitis rebus meis, propensoq; Charitatis studio, adductus, huc ueni te commoniturus, suaturusque, ut repudiatis erroribus, ecclesiæ accedas catholicæ: utq; proprio diffusis iudicio, haud recuses humili mente doceri à doctioribus, itidem ut ipsi aliquando ab alijs sese peritiōribus erudiri nequaquam erubuerunt.

Filp. A Deo omnes pariter discamus oportet. Ex uerbo illius quisquis saniores mihi doctrinæ formam afferre poterit: haud inuitus, me illi discipulum accommodabo. Fateor, in omni hac literarum cōtentione, me uobis longè inferiorem: tum pro ætate hac uestra, tum maiori rerum usu, in quo facile uos præcedere, nec nego, nec inuideo. At fides tamen non literis, non eruditionis ostentatione, sed simplici potius uerbo Dei constat: cui ante omnia nobis inhaerendum est. Ex his fontibus, si quid habetis sincerioris doctrinæ, uobis Dei beneficio reuelatum, non solū lubens auscultabo monitis uestris, sed & gratias pro candido officio uestro, laboribusque in me collocatis, habebiturus sum.

Chichester. Principio quòd ex Scriptura citas prophetica, Omnes theodidactos fore: perperam ac aliorsum trahis. Perinde quasi per *ἐκδοκασμόν*, ac cælestem reuelationem, citra omnem literarum usum mortales doceri oporteat. Quo pacto Euangelio habeamus fidem, nisi ab ecclesiā edocti, eiusque inducti auctoritate?

Filp. At dixit Paulus: Euangelium Christi se neq; ex hominibus, neq; per homines

homines didicisse, sed per reuelationem Iesu Christi: quod unum sat argu-
menti fuerit, Euangelicæ Scripturæ suam minimè ab hominibus, sed à Deo
solum constare auctoritatem.

Chicest. Agit ibi Paulus de sua duntaxat unius cognitione, rationem suæ
uocationis explicans.

Filp. Imò in genere ibi agit Paulus, ac promiscuè de Euangelio, quod à
Deo ortum habet, non ab hominibus: quòdque Ecclesiam, ea solum docere
quæ diuina sunt præcepta, non humana, oporteat.

Chicest. Augustinus an non fatetur se Euangelio non crediturum, nisi
Ecclesiæ adactum auctoritate.

Filpottus: Haud inficiandum, quin Ecclesia multum momenti conferat,
maximè apud incredulos, ad fidem consiliandam. Cæterum nequaquam ta-
men ab ea pendet uerbi auctoritas ac firmamentum, nec ab ullis mortalibus,
sed à Deo simpliciter. Sunt homines eius promi tantum, ac dispensatores.
Nec solum auctoritate, sed & origine, uerbum Dei præcedit Ecclesiam, eiusq[ue]
porro ceu fundamentum existit. Iam in omni structura basis primùm ac fun-
damentum collocatur, ex eo postea surgunt reliquæ ædificij partes.

Chicest. Video non satis te, quæ uelim, assequi. De notitia hîc ago, non
de auctoritate Euangelij. Ab ecclesia enim omnis nostra oritur de Euange-
lio doctrina.

Filpottus: Verum id quidem. Nam fides ex auditu. Auditus porro per
uerbum Dei. Fateorque in Ecclesia Dei oportunas, mediâsque nunc ratio-
nes addiscendæ ueritatis diuinitus relictas esse: neque expectanda nunc mi-
racula, ut olim sed interim magnam hîc adhibendam cautionem his, qui ab
alijs instituuntur: ne quid alienæ doctrinæ, nisi quæ per reuelationem in pri-
mordiâ ecclesiæ acceptum traditumque sit, admittant. Inter hæc episco-
pus Eboracensis, & Badensis interueniunt. Qui ubi se mutuò consalutassent
primùm nescio quid inter sese tacitis susurris agitare: mox Eboracensis, me
eodem accersitum, cœpit his uerbis interpellare:

Eborac. Amice, quoniam extra publicam ecclesiæ usam, te aberrare au-
dimus, charitatis adducti studio huc accessimus, ut iterum te fidei & ecclesiæ
catholicæ restituamus, primùm ad humilitatem te hortantes, ac animi sub-
missionem. Quo fiet, ut faciliorem apud te locum inueniant cohortationes
nostræ. Sic enim apud Prophetam Dominus: Super quem (inquit) respiciam,
nisi super contritum & humilem, atq[ue] tremementem ad sermones meos: Itaq[ue] si
te talem præbueris, libentius nostram in te operam conferemus.

Filp. Scio ac fateor, humilitatem unicam esse ianuam, qua ad Christum
perueniatur. Atq[ue] equidem iamdudum, ad eum (sit illi gratia) per eandem in-
gressus sum, simulque toto pectore paratum me præbeo his, quicunq[ue] uerio-
ra & saniora me docturi sunt.

Eboracensis: Quæ nam sunt illa, in quibus potissimùm animo tuo sas-
tisfactum esse expetis?

Filp. D. reuerende (quod pace, gratiâque tua dicam) modò sub aduentum
tuum præclaram ingressi sumus materiam de Ecclesia, & ueritatis indicio,
quemadmodum ea, nisi ex illius auctoritate constare non possit.

Eborac. Est quidem illa primaria rerum omnium basis, & fundamentum,
unde omnis nostra, de rebus diuinis, instituta tractatio proficisci debeat. Nam
ea principio rectè definita, & cognita, in cæteris particulatim iudicandis fa-
cilius conueniemus.

Filp. Si illustrissima celsitudo uestra, qui hîc considetis, id mihi idoneis
monstrabit

Verbi auctori-
tas cum Eccle-
siæ comparatio

Sic enim archi-
episcopi in An-
glia, non sine gra-
tiae reuerentia co-
pellantur.

Ecclesia ex auto-
ritate scripturæ:
Scriptura ex in-
dicio ecclesiæ
pendet.

monstrabit rationibus, Romanam ecclesiam, uerè catholicam esse ecclesiam, haud magno labore mihi persuadebitis, eidem, unà uobiscum ut accedam, atq; subscribam.

Ecclesia quid sit.

*Definitio Ecclesie
per Augustinum*

Ebor. Agè, à definitione primùm exorss, Ecclesia quæ sit, finiamus. Filp. Est collectio fidelium, per uniuersum orbem sparsorum, qui pariter in idem uerbum Dei consentientes, sacramētis, cæterisq; rebus omnibus, ad eius unicum gnomonem & regulam, rectè accommodatèq; utuntur.

Eborac. Verbosa hæc definitio est, multis cumulata uerbis, sed parum ad rem facientibus.

Filp. Non ad exactam Dialecticorum rationem, Ecclesiam hîc definio: tantùm quid mihi uideatur esse, ut cunq; explano.

Eborac. Est ne uisibilis, an inuisibilis ecclesia?

Ecclesia definitio uera

Filp. Eadem tum uisibilis ecclesia est, tum inuisibilis: quarum hæc quidam, quam inuisibilem dicimus, tantùm electis Dei constat. Altera, quæ uisibilis est, & bonos simul & malos continet, ubi omnia ad præscriptum Dei uerbum administrantur.

Eborac. Ecclesia, est uniuersalis omnium Christi fidelium congregatio, quæ uersus per orbem diffusa. Satis id declarat, uel uox Catholica: nam quid aliud ea significat, quàm quod nos Vniuersale dicimus?

Ecclesia quæ catholica dicitur.

Filpottus. Ecclesia, apud Augustinum ideo dicitur catholica, quia uniuersaliter perfecta est, & in nullo claudicat.

Eborac. Imò uerò dicitur ideo potius catholica, quòd uniuersim per omnes Christiani orbis nationes, uel maximam sanè partem, approbata receptaque sit.

Filp. Ecclesia etiam, Apostolorum temporibus catholica dicebatur: quæ tamen ab orbis uniuersitate, minimè id temporis recepta est. Sed eam uerius ob causam, quia doctrina, quæ à Christo ipso hauserunt autore, modis omnibus perfecta erat, atq; illis commissa, ut per omnes terrarum fines diffunderetur. Atq; ideo catholica est appellata fides. Cunctiq; hanc fidem suscipientes, ecclesia dicuntur catholica. Et Augustinus alibi ad Neophytos scribens: Catholica (inquit) ecclesia ea est, quæ integrè sincereq; credit.

Eborac. Si modò doceri uelis, conuincam ex Augustino, ubi contra Donatistas scribit, quòd idem ipse ecclesiam catholicam, duabus potissimùm notationibus definiat: nempe, uniuersitate, & episcoporum in una apostolica sede, continua successionis uice. Vnde sic argumentum extruo: Romana ecclesia, præterquàm quòd uniuersalis est, habet insuper continuam episcoporum inde ab initio successionem. Proinde catholicam eam esse, necesse est. Quid huic respondes argumento?

Papistica ecclesie definitio.

Filpottus. Nego antecedens, duabus his rebus discerni ecclesiam, uniuersitate, & episcoporum successionem.

Eborac. Id uerò pollicitus se probaturum archiepiscopus, mox librum suorum commentariorum educit è sinu. Vnde cōsultis locis suis communibus, quos de ecclesia congefferat, unum aut alterum argumentum depromit ex Augustino, potissimùm ex epistola aduersus Donatistas: Vides, inquit, palam ex Augustino, Donatistas ecclesiam catholicam propterea non fuisse, quòd neq; uniuersalis eorū esset ecclesia, nec ullam haberet episcoporum certam successionem. Nec minus idem argumētum contra uos torqueri potest.

Augustini locus perpenus et explanatus.

Filp. Satis argumenti huius uim expendi, quæ tantum abest, ut quicquid mihi aduersetur, aut uestro prosit instituto: ut nullius magis arbitrio stare, quàm Augustini cupiam, in catholica hac, cuius me profiteor esse, ecclesia definienda.

definienda. Loquitur enim Augustinus eo loco, de Vniuersitate pariter, cum Veritate coniuncta, simulq; de uerè fidelibus Petri successoribus, quatenus non Romæ sedebat, sed quatenus Christum confessus est, priusquam ecclesiam hæc cœpit corruptio. Iam si definitionem hanc æquè poteris his temporibus, atq; in suis potuit Augustinus, Romanæ ecclesiæ accommodare, fatebor aliquid argumento huic inesse momenti.

Eborac. D. Augustinus ecclesiā catholicā potissimum ab episcoporum æstimat successionē. Itaq; quæso, quod nam erat dogma Donatistarum, contra quos scripsit Augustinus, aut unde nam orti sunt?

Filp. Erant genus quoddam hominū, qui inter uaria dogmata, hoc unum habebant, quod dignitatem sacramentorum administrantis sacrifici metirentur uirtute: qui si uir bonus esset, ita demum ualere sacramenta, sin minus, nihil ualere existimarent.

Chicest. Hunc unicum errorem habebant illi, præterea nullum. Moxq; aliud Augustini testimonium deprompsit e libro, eodem pertinens.

Filpottus: Augustinū hic mihi prorsus uendico, quippe qui præcipuè in hac tota causa mecum faciat, si æqua trutina alium locum, cum alio liberare uelimus.

Chicest. Si non una nobis certa alicubi ecclesiā statuenda sit, quæso igitur, in ambiguis dubijsq; controuersis, quis iudex erit dirimendæ litis?

Filp. Ecclesiā esse certam, firmamq; non nego. At eandem tamen, uni eidemq; loco propriè alligatam, atq; adscriptam esse ultra, quàm uerbo Dei illic obeditur, non arbitror. Porro in controuersis definiendis, unicus est omnium iudex, uerbum Dei.

Chicest. Sed quid si uerbum Dei, tu tuo modo, aliis alio, deniq; pro suo quisq; nostrum arbitratu trahimus?

Filp. Augustinus scitum indicat huic malo remedium, nempe quod unus locus per plura intelligi debeat.

Eborac. Huic respondeas uelim mihi argumento. In Romana ecclesia continua hæcenus durauit episcoporum successio, quæ in ecclesia uestra monstrari non potest. Quamobrem eam potius ecclesiā catholicā esse consentaneum est, quum uestra nullum habeat successionis firmamentum, quo niti queat.

Filp. Nego, episcoporum successionem firmum omnino, ac necessarium esse probandæ ecclesiæ argumentum: fieri enim potest, ut ibi episcoporum continua seriè succedentium ordo inueniatur, ubi ecclesiā nunc sit nulla, uelut Antiochiæ, & Hierosolymis, alijsq; in locis, ubi Apostoli non minus, quàm Romæ cōmorabantur. Quod si uerò ad successionem episcoporum, doctrinæ etiam adiunxeris (cum Augustino) successionem, fatebor argumentum nonnihil inesse ponderis. Contrā autem localis successio minimum habet momenti ad astringendam ecclesiæ catholicæ fidem.

Eborac. Video igitur te, nullam ecclesiā omnino admittere.

Filpottus: Haud ita, uerè catholicā ecclesiā equidem lubens & ex animo amplector, sicut fidei me docent articuli. Falsam ecclesiā pro uera agnoscere, nec possum, nec debeo.

Chicest. Quid ergo, an duplicem statuis ecclesiā catholicā?

Filpottus: Scio unicā esse duntaxat ecclesiā catholicā, sed nunquam non fuerunt, atq; etiānum sunt, qui nomine Christi, & ecclesiæ se uenditant, quum nihil sint minus, quàm quod præ se ferunt. Sicut scriptum est, Qui se dicunt Apostolos esse & non sunt, sed sunt synagoga satanæ. Nec

Donatistæ

Episcoporum
successio.In ecclesia succes-
sio doctrinæ non
personarum spe-
cianda.

Nec dissimile quiddam iam nobis usu uenit, quod duabus mulierculis tempore Salomonis, quarum altera proprio oppresso filio, alterius falso sibi filium uendicare uoluit.

Chicest. Quæ nam hæc battologia, ac ineptiloquium est? Video nihil in te inesse humilitatis: docere uis, doceri à nemine sustines.

Filp. Reuerendi patres, fratres, quæso ueniam tribuite, si uehementior uobis paulò in dicendo uidear: agnosco innatam naturæ infirmitatem. Verum ut animi mei sensum perspectius intelligatis (atque utinam intelligeretis) utrumcunque uestrum de me habet iudicium: quæcunque apud uos dico, non docendi, discendi tantum gratia dico, quo solidiori aliqua à uobis ratione, ac autoritate, queam institui.

Chicest. D. Eboracensis (pace ac gratia tua) argumentum modò de successione depromptum, iterum in eum reflecte, sineque nobis uicissim proferat parem episcoporum sibi mutuò succedentium seriem in ecclesia sua, qualem ipsi in nostra ostendimus. Age proinde, quam tandem habet ecclesia hæc uestra episcoporum continuis temporibus durantem successionem? enarra, si poteris. Atque uerò hoc argumenti ne nescias, ita nuper doctorem Rydleum torserat, ut nihil haberet, quod contrà hisceret. Et tamen perdoctum fuisse eum, non negabis, sat scio.

Filp. Virum eum noui tam excellenti literarum notitia præditum, cuius ob singularem doctrinæ eminentiam, ut libros gestarem, me indignum deputem.

Chicest. Crede mihi, argumento huic, nunquam par erat diluendo, quam is esset, quem ego plurimi semper fecerim, & ille me. Sæpe enim ad me, quum in carcere essem, accedere solitus est, disputandi & conferendi gratia.

Filpottus. Demiror uel tam imperitos uos esse, ut hoc argumenti sat esse putetis, ad colligendam ecclesiæ certitudinem: uel tam imperitum fuisse illum existimare, ut huic lemmati, præsertim tam diluto ac futili, occurrere non ualuerit. Siquidem iam prius (ut audistis) id uobis negavi, localem successionem sat habere momenti, ad probandam ecclesiæ catholicæ Veritatem. Nec dum quisquæ uestrum, quod toties uobis negavi, edocere potuit. Iam uerò, quam iniquè mecum agitis, qui eius rei exigitis à me probationem, quæ toties à me negata, nec à uobis hætenus doceri potuit, tum nec quicquam habet contra me ponderis.

Chicest. Video frustra nos oleum & operam in illo perdere, quando doctiorem se nobis omnibus esse putat.

Filp. Nullam ego doctrinæ opinionem mihi uel tribuo, uel ambio. Nec quicquam me scire profiteor aliud, quam fidem Christi, quem necessario me omnesque pios scire oporteat. Adeoque eum me certò scire, nihil addubito.

Chicest. Hæretici isti, de quacunque re differunt, omnia se scire magnifice iactitant. Atqui uerò potius uerecundè & modestè tibi dicendum erat: Spero me Christum scire: non adeò arroganda tibi certa eius cognitio.

Filpottus. Hæsitet de sua quisque fide, qui uolet: Dominus hoc mihi tribuat, ut de fide, certoque eius fauore in Christo, nunquam animum meum capiat hæsitatio.

Badensis. Quo pacto profliganda sunt aduersariorum argumenta, aut eorum obiectis occurrandum, nisi ex definita & conspicua ecclesiæ catholicæ sententia?

Filpottus. Quasi per se uerbum Dei, & Scripturæ autoritas non satis ualeat ad eam rem, etiamsi nihil accedat amplius,

Chicest.

Chist. Quam arrogāter hæc abs te dictū est? Ego idem affirmare nō ausim. Filp. Date ueniam precor mihi, & ignoscite, si in his, quæ uera noui, paulo audacior, atq; in dicendo uehementior uidear. Nunquam hætenus, uel cum hæreticis, uel cum subtilissimis adhuc sectarijs, mihi conflictus fuit, quin uerbum Dei sat præsidij subministravit ad repellenda omnia eorum tela.

Chicest. Satis nunc uideo, eum te uirum esse, qualem sæpe audiui à multis; nempe qui nulli rationi, nec doctrinæ uelis cedere.

Filp. Proh dolor, ita ne de me iudicas? quum semper me talem præbuerim hætenus, qui cupidissimus essem discendi, cum omni submissione, si quis rectiora possit ostendere; id quod nemo uestrū adhuc fecerit. Quamobrem uehementer rogatam uelim celsitudinē tuam, ne quid de me temere, ac præproperē in animum iudicas, prius quā me noueris.

Badensis: Si uerē catholica sit ecclesia uestra, quam dicitis, statuetis igitur unā nobiscum realem Christi præsentiam in sacramento, quam inde ab initio ad hunc usq; diem semper hætenus & docuit, & credidit ecclesia catholica.

Filp. Idem etiā & ipse unā cum ecclesia confirmo, & teneo, in ipsa quædam legitima sacramenti administratione. Sed rogo reuerendā celsitudinem tuam, ut in prima materia certius aliquid & excusius inter nos concludatur prius, quā ad alias res deflectamus. Nam si primū in eo cōueniamus, quæ nam uera sit ecclesia, de cæteris facilius erit negotiū transgrediendi. Interea temporis, Eboracensis archiepiscopus communes euoluebat locos, sedulo uenans quod causam subleuaret.

Eboracensis: Reperi tandem, quem diu inuestigauī, insignem ex Augustino locum, de simplicitate credendi.

Chicest. Superuacanei, prorsusq; perditī laboris est, quod sublimitas tua pluribus cumulandis locis se fatigat, quum ille pro nihilo habeat, quæcūq; proferuntur testimonia.

Filp. Tanti facio testimonia hominū, quanti per se ualent, quæ productis. Nec ullum hætenus locū audiuit celsitudo tua à me reiectum. Tantū id requiro, ut scripta eorū recte ponderentur, nec in aliū sensum, quā ab autoribus præscripta sunt, accommodentur: sicutq; uerba ipsa autorū necessariō postulāt.

Ebora. Legam illi locum, atq; ita desinam. Qui post quā rem recitasset, ita sententiæ summam colligit, quod Augustinus quatuor potissimū argumentis, ecclesiam catholicam probaret, nationum omnium consensu, sede apostolica, uniuersitate, uoce catholica.

Chicest. Insignis profectō locus, quem sublimitas tua producit.

Filp. Rogo celsitudinem tuam, de qua tandem ecclesia hīc Augustinus loquitur, Romana ne, an non?

Eboracensis: De Roma quidem ipsa, quid nī?

Filp. Contrā uerō ipse, quicquid est in facultatibus meis oppignorabo, rem secus habere: liber modō in mediū adducatur.

Badensis: Tu quid nam oppignorabis, qui nihil habeas?

Ebora. An non expressam hīc mentionem uides sedis apostolicæ, quæ Romam uidelicet intelligit?

Filp. Vt celsitudinis tuæ pace dicam, prædura hæc, angustaq; nimis interpretatio est, quasi Apostoli nusquam sederint, nisi Romæ. Atq; ut demus, sedem hanc fuisse Romam, attamen definitio hæc Augustini, nihil proderit causæ uestræ, nisi & cæteræ tres conditiones pariter congregiantur: quarum nunc nulla quadrat in ecclesiam Romanam, præter sedem duntaxat apostolorum. Primū enim fides hæc Romanæ ecclesiæ, quæ nunc in usū est, nun-

Augustini locus de ecclesia cognoscenda.

De ecclesia Romana.

quam habuit nationum omnium consensionem. Deinde neq; uox catholica illi poterit competere, quæ adeo à cæteris ecclesiis, Apostolis omnibus, omni ferme in re diuariat.

Ebora. Imò Augustinus hîc potissimùm ecclesiam catholicam definit, uniuersitate quadam. Et quam uniuersitatem, in tua ecclesia, ante annos centum aut quinquaginta demonstrabis?

Filp. Id neq; ad rem magnopere attinet, nec quicquam repugnat Augustino. Siquidem ecclesia hæc, quam meam dicitis, nihilominus uniuersalis dicenda est, etiam si uel decem tantum constet hominibus: uel ob hoc ipsum, quod cum his ecclesiis, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, consentiant.

Eboracensis: Video te præfracti esse, & obstinati animi: quicq; à sententia semel concepta, haud facile dimoueri uelis. Quamobrem non est, quod operam frustra in te teramus amplius, membrum es ab ecclesia rescandum.

Chicest. Sæpe de te audiui à multis, quàm molestus antehac fueris, bono illi Vintoniensi: atque nunc uera esse comperi, quæ de te feruntur.

Filpottus Vintoniensi molestus.

Filpottus: Spero nihil uobis compertum esse de me, quod malum sit. Tantum à uobis expeto solidum aliquod, fidei meæ cõstituendæ fundamentum. Quod si proferre nequeatis, saltem illud deprecor, ne maledicere uelitis illi, qui benè sentiat.

Chicest. Quid multa dicam? Tantam ego impudentiam uix antehac, in quoquam conspexi homine.

Filp. Atqui, D. episcopo, ea uox, ut nihil charitatis, ita plurimum habet blasphemiarum, in eum, quem nullo iure aut merito redarguere potestis.

Chicest. Quid? at Deum te scio non esse. Blasphemia autem in Deum competit, non in homines.

Filpottus: Imò potest & in homines blasphemia nonnunquam committi, quoties aliquem in Dei loquentem causa infamatis: quemadmodum in me nunc facitis, liberè ac apertè in conspectu Dei ueritatem apud uos testantem. Quod sæpe dixi, iterum atque iterum repeto, nihil firmi habetis, aut solidi fundamenti, quo religionem uestram tueamini. Cæci estis, & cecorum duces (nam quid apud uos dissimulem, quod officium est dicere) uerè hypocritæ uel ac tyrannide ueritatem opprimentes, quam aliqui legitimis rationibus reuincere non ualeatis. Postremò ipsi doctores uestri, horumq; testimonio ex professo uobis repugnant, & tamen ad Veritatis lucem oculos aperire non uultis.

Chicest. Hoccinè ergo præmij abs te referimus, pro his laboribus, in te instituendo collocatis?

Filpottus: Ignoscite, reuerendi uiri, si liberius apud uos loquar. Si mea priuatim causa ageretur, facilè possem contemnere. Nunc uerò Christi gloriam tam nefariè à uobis opprimi, eiùsque populum tam flagitiosè laniari à uobis, non ob aliud, nisi quod impietati uestræ, contra uerum Dei cultum consentire recusant: id demum nemini bono uiro ferendum arbitror. Ac nisi liberè uos sceleris uestri admonerem, scelus ipse committerem, rationem eius rei in supremo iudicio redditurus. Agnoscite igitur, agnoscite te, ô uos uerè hypocritæ, & credite, non me: sed Spiritum Dei, uestram hanc redarguere impietatem. Quod ad me quidem attinet, rerunt non facio (Deo sit gratia) quicquid uelit, aut possit, crudelitas uestra in me statuere. Dominus uobis ignoscat, detq; ut resipiscatis aliquando. Sicq; discessum est.

EODEM DIE SVB CENAM ITERVM ME ACCERSIT

Lond. in sacrum, siue in sacellum, ubi cum eo erat archidiaconus Hanpsfeldus, doct. Chadseus, cum ceteris simul illius symyistis & famulis.

Londinensis: D. Filpotte, scis hactenus omni adhibita diligentia operam me nauasse sedulo, ut prosum tibi: mirorq; id apud te, tam nulli esse curam. Næ ego quid amplius tibi dicā, planè nescio. Dic modò hoc mihi aperte, præbebis te uirum nobis obsequentem, an non? uel quid nam scrupuli potissimum habet mentem tuam, explana tandem.

Filp. Sæpe iam celsitudini tuæ causas exposui, quur ab ecclesia uestra dissentiam: à uobis uicissim flagitans, certam & idoneam probationem, quur eò me reuocare debeat.

Hapf. D. Augustinus quatuor potissimum notiones ueræ dignoscendæ ecclesiæ iudicat. Nationum plurimarum consensionem, fidem sacramentorum antiquitus acceptam à maioribus, episcoporum successionem, uniuersitatem.

Lond. Locus cum primis luculentus & memorabilis. Rogo D. Archidiacone, cura nobis adductum huc librum. Qui quum productus esset, locustri testimonio legeretur: Heus tu, inquit: quid habes, quod huic tam illustri testimonio respondeas?

Filp. Mihi quidem ualde placet, quatuor hæ Augustini notiones: Quum nullum possit certius, aut illustrius adhiberi nostræ ecclesiæ comprobanda testimonium. Neque enim ulla est, harum notionum quatuor, quæ non in ecclesiam nostram non competat, in uestram non item.

Hapf. In Romanæ ecclesiæ sede, an nō continuā habemus episcoporum successionem? Et qua fronte ergo, ecclesiam eam catholicam esse negabitis?

Filp. At nequaquam, ô bone, solam hanc successionis notionem, statuit Augustinus. Adiungit præterea & sacramentorum usum, iuxta primordialis ecclesiæ puriorem ritum & formulam. Adiungit & uniuersalem doctrinā inde ab Apostolorum temporibus, hucusq; deductam. Quæ cōditiones longè à uestra absunt ecclesiæ. Contrā uerò, in nostram omnes hæ ad amussim cadunt proprietates. Quapropter iuxta hanc Augustini descriptionem, nostra potius uerè catholica censenda ecclesia est, non uestra.

Hapf. Ludimus planè omnem operam (domine mi) cum hoc disceptantes amplius. Est proisus quidem ille, profligatæ spei, ac insanabilis.

Filp. Est hoc quidem bellum suffugiū, atq; asyllum, in quod uos recipiatis eum, quum proprijs reuicti argumentis ac testimonijs, nihil præterea habetis, quod uestræ obtendatis inscitia. Enim uero palam & aperte erratis: nec errores tamen, quamuis oculis manifestè sub-

ijciantur, agnoscere lubet.

Habes hic lector, Filpotti examinationes, ex quibus facile uidere licet, quanti uir pectoris, ingenij, lectionis ac memoriæ fuerit. Genus præterea, parentes, totamq; uitæ seriem hic ab ipso notatam accipies. E patre Equite aurato, illustri splendoris prosapia, in patria Hamptonia natus est, primum natus institutionem in schola Vintoniana, deinde in Academia Oxoniensi: ubi iurisprudentiæ, ceterisq; disciplinis & linguis potissimum Hebraicæ, operam non segnem impendit. Inde mens auida non contenta eius loci celebritate, maioresq; uenans doctrinæ opes, Vlyseo quodā multa uidēdi & cognoscendū e Venetijs Patauum contenderet, hæreseos ab eo insimulatus, magno sanè laborabat periculo. Rediens eadem domum, non multò post sub Poneto episcopo Vinton. archidiaconus est Vintoniensis constitutus. Defuncto tandem Edoardo, quo tempore grauiter laborauit in synodali episcoporum conuocatione, causa Euangelij, primus ille cum paucis. Veritatis sustinuit patrocinium: quamobrem in custodia coniectus à Vintoniensi St. Gardiuero, atq; ad Bonerum postea reiectus, has habuit cum eo actiones: à quo deniq; condemnatus, Londini uitam incendio finiuit, anno 1559. Ianuar. 18.

Augustini locis iterum reductus de quatuor ecclesiæ notis.

Anno 1558.
Ianuar. 18.

De Filpotti p. 20/4 p. 10

THOMAS WYTLEVS VERBI DIVINI MINISTER,

qui prius recantatis opinionibus, deinde pœnitentia reductus, ad martyrium forti animo ob piam doctrinam uim incendij perpeffus est.

Anno 1556.
Ianuar. 27.

Edmundus Ale-
basterus piorum
persecutor.

Wintoniensis
funda m. 1556

Crucifixus
m. 1556

MEminit alicubi Ioannes Filpottus, inter actiones sacerdotis cuiusdam, quem ingressus in custodiã carbonariã, in magno mœrore, ob recãtas opiniones offenderat. Is erat Thomas quidam nomine Vuytleus, patria Effexiensis. Cuius uiri in hunc modum habet historia. Is quum uerbi ministerio inseruiebat, in parochia, quam Kyrbiam appellant Effexienses, pulsusq; per uim temporũ ea functione, passim hic illic ut res ferebat, proq; oblata occasione Euangelium disseminauit. Captus tandem per Edmundum quendam Alebasterum spe prædæ ac dignitatis, quam miserè per adulationem uenabatur, ad Gardiuerum primum Cancellarium captiuum adduxit. Erat id temporis morbo recens correptus episcopus hic Wintoniensis, quo postea sceleratissime extinctus est: qui pro fauore captato, iurgio captatorem excipiens: Quid (inquit) nemo est, ad quem istos ex rustica fece homines perducas, nisi ad me? Apage cum tua intemperie, in malam rem. Ita coruus delusus, hians ad Londinensem suum rapit captiuum. Quem ille primum in Carbonariam custodiã redactũ, deinde non multo post tunc rursus euocatũ, alia quadã arte explorare cœpit, longè nimirum diuersa ab illa episcopi Noruicensis ratione. Qui, ut supra attigimus, durissima solebat tractationis asperitate inuitos ad palinodiam adigere. Londinensis alia incedebat uia, minus quidem corporibus graui, at nihilominus animis bonorum perniciofa: ut per blandicias, ac dexteritate quadam tractandi, pijs & simplicibus ueri abnegationem extorqueret. Tum potissimum in hoc uiro, hac uafrie insigniter præ cæteris ferè usus dicitur. Eductum igitur ad se Thomam nostrum blandissime habet, tractatq; liberaliter, mensæ, colloquijs, atq; etiam ambulationibus adhibet, nec nisi recto prius capite secum colloqui, quod non item quibuscumq; cõcederet. Dare tamen hoc se uirtuti ipsius ac sacerdotali reuerentiæ aiebat: laudare hominem, ac habere familiariter: quasi adamare etiam uirtutes illius uideretur. Multa atq; præclara de ingenio, prudẽtia, rara modestia, studijs, eximiaq; eruditione ipsius dicere, partim quæ honesta aliorum prædicatione acceperit, partim quæ ipse oculis fama quodammodo maiora perspexerit. Deniq; ita existimare, digniorem uideri eum famulatu ac basilica sua: aut qui in maiori ecclesia aliqua diaconatum, aut archidiaconatũ gerat. Ac suam quidem in eo operam non defuturã, modò ipse ne desit sibi. Monere igitur ac suadere pro suo erga eum studio, fortunę simul & salutis prospiciat proprię: nec cõmittat, ut charior esse alijs, quàm sibi sit ipse, uideatur. quin potius prudẽtiã suã, quæ non uulgaris sit, in cõsiliũ adhibeat. Et si tempora hæcenus sequutus errauit cum multis, nũc è cõmuni errore resipiscat cum omnibus. Illud tum humanitatis fuisse: hoc nũc prudentiã decere illius, tum & salutis oportunũ fore. Has Syreneas episcopi uoces, sequuntur insuper haud minus prompta famulorum & sacerdotum obsequia, colloquentium, compotantium, propinantium, ac colludentium. Pro sordido horridoq; antro Carbonario, primarium splendidumq; illi cubiculum inter episcopi symmystas designatur. Deniq; nullæ defunt ad fraudem instructæ occasiones, quibus uel expugnari uirtus, uel infirmitas inescari posset. Quid multis? His captata artibus ac blanditijs delibuta fragilis simplicitas, primum nutare cœpit, spemq; aliquam deditionis facere. Id ubi illi persentiunt, parietem inclinantem porrò impellunt strenuè: nec conquiescunt, quoad totum demum occupent præsidium. Sic itaq; uictus Vuytleus

Vuytleus, totus tandem in ius eorum concedit, manus ac nomen dat: ut semel dicam, subscribit legibus ipsorum & impietati, præstituto insuper certo die & loco, ubi doctrinæ suæ publicè renunciandum erat, quā prædicasset prius. Sic ille delapsus à Deo, fit præda satanæ: Christiꝑ relictis insignijs, mundo militare coepit, ac mundi domino pontifici. Sed ecce, Dei rursus æternam effusamꝑ erga suos bonitatem, gratiaꝑ singulare monumentum. Qui licet desertus à milite suo, non tamen ita desertorem suum deserit, nec diuturnum papistis triumphū hunc permittit. Illucēte intus in cōscientia gratia Dei, exanimatus ilico Vuytleus agnouit lapsum, perfidiā deplorat, ac implorat ueniam: uix tādē ex magnitudine doloris animum recolligēs, ac propemodū iam absorptus, consiliū hoc cepit, ut rediret ad notarium, qui recantationem eius in actis relata habere: rogat, ut commentaria nominum sibi ostenderet: uereri enim se, ne satis fideliter notasset, quæ ad ipsius pertinerēt palinodiam. Notarius uerò Ionsonus nomine, nihil subesse fraudis suspicans, libellum commentariorum lubenter ostendit. Demum Ionsono res alias agente, Vuytleus cū in locum incidisset, ubi erat ipsius mentio, chartam manibus in mille dilacerat portiones. Notarius grauiter ea re cōmotus ac perculsus, hominem comprehēdi iubet. Ille oppidō lubenter manus sibi iniici, seꝑ ad episcopum perducī sustinebat. Episcopus Londinensis Bonerus re comperta simpliciter, in rabiem actus, in os hominī inuolat, quantum potest, bene ibi cælatur ingenium indicans. Barbaꝑ prehensum pugno utroꝑ contundit, nunc in hanc nunc in illam partem uellicans. Orestem ē fabula furem te conspicerē, aut Aiacem insanum suos diuerberantē socios, uel Ianiōnem potius taurum cedentem dicerēs, donec ille humi resupinatus, animam penē amitteret. Demum ad se ubi rediit, episcopus *ωλύκῃς* relictis pugnis, conuicijs rem agit. Ab (inquit) miser, nunc in te fidem meam perdidī, dum tu non præstas tuam. Post conuicia itum est ad uincula & carceres. Vbi Vuytleus ad decem custoditus septimanas permansit, non sine magna animi lætitiā, magnoꝑ etiam solatiō, tum eorum quos intus socios habebat, tum qui foris essent. Ad hos enim crebras dedit ē carcere literas. Intus multos confirmabat, suōque exemplo constantiam docuit. Erat inter cæteros in eo carcere quidam Arianismo periculose infectus, quem Vuytleus hic post continuam diſceptationem & laborem reuocauit. Qui postea coram multis fratribus cōtestatus fidem & mutatam sententiam, cum Vuytleo piē constantēque cōmortuus est. Interea temporis dum ageret in carcere Neopylo ad mensem unum & sesquialterum, uti dictum est, Vuytleus hic, crebris multorū colloquijs iterum atꝑ iterum appetebatur. Quæ ubi nihil proficere uidet episcopus Londinensis, mandat tandem ē carcere, ut ornatū & uestimentis sacerdotibus in publicum produceretur, ad ultimam de eo ferendam sententiam. Erant in eo aggregati confessu, episcopi sex, quatuor doctores, &c. Bonerus priusquā ueniret ad sententiam sacerdotali cultu & indumētis solenni ritu ademptis, sacro eum ordine graduque dispoliat. Quibus confectis rebus: Apagelis, inquit, iam non amplius sacerdos es, sed hæreticus. Cui ille: Dummodo me Dominus pro seruo habeat, tibi uel millies fiam hæreticus, sed utacūꝑ sim hæreticus, restitue interim mea mihi, quibus induebar prius. Processum inde est ad causæ diſjudicationem, in qua totas horas quatuor illos commoratur Vuytleus, doctē quidem & cordatē pro se, causāꝑ differens. Verū ille quantum ualebat causa, tantum ui uincunt episcopi: litēque diſriminē capitis pronūtiata in eum sententia. Cōdemnatus itaq; hoc modo Vuytleus, ē iudicio in carceres reduciur: ubi quod reliquum erat temporis & uitæ,

Diuinae gratia
exemplum spe-
ctandum.

Ionsonus Bonerus
notarius.

Bonerus inſanus

Bonerianus inſa-
nie specimen.

Condemnatus
Vuytleus.

Duæ fœminæ
exhibe.

piè sancteꝑ in precibus, aut in fratribus adiuuandis, aut in literis ad amicos conscribendis consumpsit. In quibus unam atq; insignem esse ad duos ipsius fratres scriptâ pridie quàm pateretur, accepi à familiari meo Richardo Spenserio, cuius etiam secutus sum in hac historia operam & narrationem: quæ si integra ad manus meas peruenisset, apposuissem: peruenturâ autem posthac aliquando confido. Cōbustus est Londini cum eo, quem ab Arianismo modo conuertisse diximus, cumq; alijs itē quinq; fortissimis Christi martyribus. Quarum duæ etiam fœminæ fuere Londinenses: altera ætate prouectior, matrona de Sonthuwork: altera adhuc uirgo, ut sanctissima, ita & pulcherrima. Quæ multis impetita modis, quum nulla suasione abduci à proposito pietatis cursu potuit, pariter cum ijs incēdebatur, eadem uidelicet toga qua nuptura induebatur, Christo sponso nubens.

Erat porro in hoc numero D. Bartholomæus Grynaeus, uir generosus, ex occasione literarum, quas ad amicum quendam Theologum tunc exultantem scripserat, captus, & martyrio affectus. Fuerunt autem in uniuersum septem, quorum hæc singulatim feruntur nomina:

- 1 THOMAS WITELLVS.
- 2 BARTHOLOMEVS GRYNÆVS.
- 3 THOMAS BROVVS.
- 4 IOANNES TVTSONVS.
- 5 IOANNES WENTVS.
- 6 AGNETA FOSTERA.
- 7 IOANNA LASHEFORTA.

Londini simul combusti, anno 1556. Ianuarij 27 die.

HISTORIA DE IACOBO ABBO, QUI COMPVLSVS
ad palinodiam, deinde ductus suæ recantationis pœnitentia, ad
carceres & ignes ultro nemine cogente
reuersus est.

Diximus iam de Vuitello qui ex turpi defectione iterum ad militiam reuertens Christianam, pulchrâ uirtutis ac constantiæ spectaculum dedit, iuxta ueterem Græcorum sententiam. *Ανὴρ φεύγων καὶ πάλιν μαχόμενος.* Consimile quiddâ & Iacobo Abbo usuuenisse dicitur: cuius paulo superius facta est à nobis mentio: nisi quod hic torminibus cōpulsus, ille blanditijs adductus, ad palinodiâ uterq; tamen recantauit, pariter & uterq; post resipuit, & martyrio coronatus est. Atq; de Iacobo Abbo sic habet historia: Erat ei uicinus ac notus uir, benè opulentus quidam, sed prorsus illiteratus, Vuadus nomine, quem Abbas hic docebat legere. Ille quum ad templum non accederet, accersitus à iusticiario Iddeno quodam Sutburiensi, uenit unâ cum Iacobo hoc comitatus. Inde flagitantes ut ad episcopum mitterentur (erat tum Laianamæ ille) eò cū aduenissent: cœpit ilicò episcopus de rebus doctrinæ suæ Vuadum examinare. Qui tamen episcopo ad certum se diem responsurum affirmabat. Abbas uerò nescio quam uultus gestusq; significationē dedit, quasi qui Vuado arridere atq; applaudere uideretur. Quod ubi deprehendisset episcopus, quid illic rei Abbas haberet, interrogat. Respondet, cum uiro illo bono uenisse se. Quid, inquit episcopus, an uirum eum dicis bonum? Sanè, inquit, si eo perduret animo, quo erat domo egressus. Tum episcopus: Dic igitur, quid de altaris sentias sacramentor? Equidem horrendam dico sentitiōq; abominationē esse, qua uix ulla fuit unquā turpior. Vnde protinus in lignear soleas Lainamæ cōiectus est: nec multo post uterq; rursus ad iusticiarium Iddenum, per Tribunum Ioannem Millefium Vuiffonensem reducitur.

Iusticiarius

Iusticiarius quum eo die domi non esset, paulò post reuertenti domum Vuadus cum suo commilitone ultrò sua uoluntate se offert. Iusticiarius iterum ad episcopum. Episcopus utrumque in carcerem Beriensensem mittit. Atque inde rursus, quod benignius ibi tractari uidebatur, in carcerem transfert Noruicensem. Vbi Abbem hunc durissimè, sicut & ceteros solebat, tractari mādatur: sic ut collo ferrea catena obstricto, sub pedibus uix ad duos digitos haberet, quo cōsisteret. Pro uictu uix quadrantem ei in die concessit, uix etiam aquæ paululū. Fame tandem & difficultate carceris ad insaniam penè adactus, deinde ad palinodiam: ab episcopo Noruicensi, & cancellario ad parochum sui oppidi cum syngrapha mittitur, quam ipse publicitè in templo recitaret. Additur & uiginti pro uiatico denarij. Abbas autem postea graui correptus poenitentia faciat recantationis, ad episcopum longo iterum itinere reuertitur: moxque commoda obseruata interpellandi occasione, in publico coetu, multisque rei gerendæ testibus, syngrapham eis reddit: ipsosque mēdacij arguebat, quippe qui plura scriberent, quàm ab eo dicerentur: reddidit & 20. nummos, quos pro uiatico ei adnumerarant. Quos quum recipere illi noluerunt, proiecit in mediū, iubens eos cum pecunia perire sua. Vnde in carcerem, postque in ignem iniectus, uitam martyrio clausit. Cum incenderetur, petit à D. Vuado iusticiario, ut populum permitteret, iunctis secum uocibus comprecari. Ille id se dicebat permitturū, si quidē ipse se cōuertere uellet. Credo (inquit) in Iesum Christum: ad quem alium me uultis uertere? Moxque ad plebem conuersus, rogabat, ut semel uoces eorum in mutua prece audire posset. At metu ceteris mulsitantibus, tres tantum ex eo numero uoces unā attollebant.

1 AMMONIVS.

2 IOANNES ROSSIVS.

3 ALISIA SPENSERIA.

Ammonius.

Io. Rossius.

Alisia mulier.

Stokensis.

DE HIS QUOS VARIIS MODIS E MANIBVS
aduersariorum, atque è periculis, diuina conserua-
uit bonitas.

UT multa his fuere temporibus pñ martyres, furor aduersariorum ad cades & incēdia, occulta Dei permissione sublecti: quos ne recātationes quidem ullæ, poterant tutos è periculis retinere: ita quosdam rursus, singularis Dei dispensatio, in medijs periculis citra ullam etiam recantationem incolu-
mes præstitit: præterque omnem spem humanam, inuitis aduersarijs cōserua-
uit. Quo in numero quum uarij hinc mihi producendi sint, patietur Serenissima Regina Elisabethæ maiestas, se quoque in hoc albo, atque inter primos ad-
numerari. Quæ enim lux, aut merities tam clara, quàm in huius incolumi-
tate conseruanda, Christi opitulatoris excelsa manus, & euidentis prouiden-
tiæ miraculum. Nam alioqui, quid magis præter spem humanam, aut stupor-
re plenius, quàm potuisse illam, in tanta rectæ religionis, piæque mentis con-
stantia, in tanta temporum asperitate, inter tot aduersariorum phalanges: quo-
rum omnis ferè uis atque insidiæ in illam, ceu arcus quidam intensæ uidebā-
tur, tam diu cōsistere? Atque uerò hanc eius incolumitatē nulli magis rei accea-
pissimis funestisq; cōsilijs uita si suppetisset longior, periculum erat, ne uita ac
fortuna, nō tam huius, quàm reipub. Britanica, in magno fuisset periculo con-
stituta. Sed adest ac præest rebus Ecclesiæ suæ, uigilans diuinæ prouidentia
oculus, omnia temperās, fouens, moderans ac uiuificans pro inscrutabili uo-
luntatis suæ decreto: quo aduersarijs, quasi infecto freno, minus interdum li-
ceat, quàm malitiæ ipsorum libeat. Atque ut in huius conseruatione omnes spe-
ctamus,

1100 W. 1111. 1111. 1111.

Episcopi Nor-
uicensis crude-
litas.

Terag. 1111. 1111. 1111.

Elizabetha regina

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

1558. 1558. 1558.

etiam miram & præsentem Christi opitulatoris benignitatem: ita & præter hanc, alij similiter extiterunt, quos alijs atq; alijs modis illius uariè conseruauit bonitas.

Audiui qui solo errore nominis, quum è carcere emittere in scjs iudicibus permitterentur, moxq; intellecto errore, requisiti iterum ad uincula & necem, prius uim periculi euaserunt, quam inueniri possent. Huic neq; multum ab- similis uidetur mulierculæ cuiusdam Essexiensis historia: quæ hæreseos nomine insimulata, atq; in carcerem data: moxq; cum pjs aliquot martyribus ad undecim aut duodecim (de quibus omnibus eodem tempore irrogatū est incendij supplicium) ad condemnationem pariter è carcere producebatur, nihil expectās minus, quam certissimam mortis sententiam. Sed quid accidit audi, & liberatricem Dei manum, cum bona conscientia aduerte. Quum iam ceteri illius sodales, suis singuli nominibus appellati, cōdemnationis tulissent sententiam, uentumq; esset tandem ad nomen illius, nomenclator & accēsus fori, siue casu, siue studio, siue diuina ordinatione, incertū est, clarum rectumq; nomen eius, ut erat, proferre aut non potuit, aut non debuit. Illa quum ad nomen alienum, quodq; suum rectè non esset, respondere ac com parere non uellet, ceteris quidem illis condemnatis omnibus, sola hæc cum paruulis natis, quos multos tum paupercula haberet mulier, indemnis domū ac libera rediit. Quanquam non desunt quorundam suspiciones, ita existiamantium factum id esse, data papistarum opera in hoc, ne tantum liberorum chorū extincta matre, ipsi suis sumptibus alere cogerentur. At ego & simplicius & uerisimilius tribuendam hanc liberationem diuinæ gubernationi arbitror, qui uel illis in mentem hoc dedit, ut perperam nomenclaturam eius sonarent, uel illi ut nomine non rectè appellata, respondere recusaret.

Possem præterea commemorare, quibus papistarum ipsa inter se discors sententia liberatione in magno periculo attuerit. Quod duabus pjs matronis Ipsuichianis lugforbiij mercatoris uxori, & Martini, accidisse uidetur. Quæ cum officij ac pietatis gratia Robertum Samuelem, de quo iam dictum est, in carcere Ipsuichiano captiuum inuississent, domum forte reuersa noctu in duos incidebant custodes papistas, qui etsi in scj non essent occulti ipsarum itineris, tamen cum iudicijs inter se & sententijs uix satis inter se congruerent, quid ipsis esset faciendum: alter enim retinendas illas atq; examinandas censuit: alter uerò non item existimabat. Illis in hunc modum utraq; fluctuantibus discordia, ipsæ interim è manibus elapsæ custodū, suam utraq; domum incolumis reuersa est. Quæ quum non multò post iterum conquisitæ ad doctrinæ suæ disquisitionem petebantur, in ædibus lngforbianis sese per superiora tecti cubicula occultantes, graui euitato discrimine (ut duobus uerbis totum rei exitum perstringam) *βίωσαντες ἐλαθον*.

Sunt rursus & quos numerus ipse & concordia piorum sese quasi iunctis umbonibus, aduersus maleuolorum impetus defenderat. Cuius rei non inamœnum habemus exemplum in quodam Suffolciæ oppidulo, cui nomen Stoka imponitur. Longæ sunt historiæ totius ambages, sed summa sequar fastigia rerum. Agebatur iam tertius Marianæ persecutionis annus, quod per multi eius oppidi incolæ, potissimum autem fœminæ, sacrâ synaxin paschatis tempore, pontificio ritu, in templis celebratâ non frequentassent. Qui si pauci fuissent, dubitandū non est, quin facile essent in carceres deturbati. Nunc ob ipsam multitudinē, à ui primū temperatū est. Tārū induciæ illis dierū sexdecim à die paschatis proponebātur, in quibus sacramentū qui uellent, perciperēt: qui non uellēt, suo id facerēt periculo. Cum multi essent præterea eo in oppidulo, qui clām fauerunt causæ, tamen hi præcipui in eo fuere conuentus:

- 1 EVA, sexaginta annorum mater anus.
- 2 HALISIA COKERA, filia eius.
- 3 ELISABETHA FOXA.
- 4 IOANNA FOKA.
- 5 ANNA CVTTYNGA.
- 6 ANNA SPALDINGA.
- 7 HALISIA SPENSERIA.
- 8 IOANNES STEIRVS.
- 9 Fraterq; eius.
- 10 HENRICVS CAVKERVS.
- 11 IOANNES FOXVS.

Proposito igitur edicto, frequentes isti, consilij gratia cōueniunt, de re de-
 liberaturi, quid facto esset opus: ubi tandem inita inter se pactio, pollicen-
 tur mutuò, ne utiquam se recepturos. Quanquam nonnulli post blandis in-
 ducti promissis, fore, ut iuxta ordinē Edouardi, sacra eis praberetur cōmunio,
 ad parochū accedunt (Cootus nomine dicebatur) cogitantes, quo ritu ac for-
 mula eis administraret. Ille si quibus faueret impensius, his iuxta canonem
 Edouardi, alteris iuxta presentem ecclesiæ ritū datum iri dicebat. Breuiter, ex
 eo numero haud quisquā sacris illis cōmunicabat, prater dūtaxat duos, Ioan-
 nem Steirum, & Ioānem Foxum. Quorū ille quidem uxori liberā agdēi quid
 uellet facultatē, permisit. Hic uerò seuis minis, repudiū etiā interminās, con-
 iugem percellere ad sumendū uoluit. Itaq; ceteræ quidem illæ à templo ab-
 stinentes, in pristinū se sodalitiū recipiunt. Sola Foxi uxor, domi mœstia ma-
 ner. Maritus interim priuatim cum parochō egit, ut postridie coniugi sacra-
 mētum daret, qui dies erat à paschate, 17. Quo quidem die clam marito illa ad
 sodales suas uenit, turbas suas, ac uim mariti flebiliter exponit. Illæ uiscissim
 uerbis eam consolari quantum queūt, affirmantes insuper enixè se precibus
 apud Dominū aſturas, tum pro se, tū pro marito suo: quod & fecerūt sedulo:
 idēq; non sine miro quidem & felici successu. Quid enim fit? Postero deinde
 die quā precatæ sunt piæ matronæ, Foxus maritus ad eas totus iam aliū
 factus aduenit, facti sui temeritatē deplorat, ac ueniam expetit, meliora post-
 hac & firmiora de se pollicens, non sine ingenti tum illarum omnium, tum
 uxoris potissimū solatio. Post deinde semestrem quā hęc acta sunt, episco-
 pus Noruicensis emissarios suos & ministros forenses quosdam eò mittit, qui
 continuo per adituū singulas admoneri mandāt, ut Dominico die proximo
 in templū accedant. Sin minus facerent, euestigio comparerent apud cōmis-
 sarium, reddituræ suæ absentiae rationem. Sed præmonitæ de his rebus mu-
 lieres, aditui declinant de industria monitionem. Itaque quum in templo ad
 diem statum non adessent, à commissario suspenduntur, primū: ex pontifi-
 ciæ legis formula: deinde, post tertiam septimā excōmunicantur postremo,
 ubi persentiunt illæ magistratui mandatum esse, ut ex ipsis nonnullas com-
 prehenderet, illæ fuga sibi cauentes oppidū simul & periculum declinarunt.
 Verū inter cetera diuinæ liberationis exempla, quibus passim abunda-
 bat his temporibus Angliā: illud mihi & scitum, minimeq; indignū narratio-
 ne uidetur, quod Alexādro cuidam pio theologo, simul & ueteri amico meo
 accidisse fertur. Erat Alexander hic sacrificus quondā, in Magdaleneo cele-
 berrimo Oxoniæ gymnasio, sacris deseruiēs & cantionibus ecclesiasticis, pri-
 mum suo pontifici totus cōsecratus. Qui postea ad Euāgelij cognitionē ope-
 ra Thomæ Cooperi & quorundā adductus, in manus tādē aduersariorum
 incidit, atq; ad Bonerum perducitur, Ab eo acriter examinatus de suæ pro-
 fessionis

*Ioannes foxus in
 etcha oppidū
 pposita. ergo multū
 sunt pōt foxi notat.*

*Cootus Stokæ
 parochus.*

*Mira præcū uis
 & successus.*

*Alexander
 Theologus.*

fessionis sententia, conscientiam haud quicquā apud eum dissimulat, ut constantem decet theologū. Bonerus ubi firmiorem uidet, quā qui labefactando posset deſcicordatiorem, quā qui uellet blanditijs capi: ſui ſemper ſimilis, & antiquum obrinens, ad ueteres ſuos ſyllogiſmos conuertitur, hoc eſt, ad uincula, carceres, & faſciculos. Ibi Alexander inter ſacrum & ſaxum ſtans, in magno certoq; uerſatur capitis discrimine, unde nulla effugij humani ſpes aut aura aſſurgere potuit. Quid enim faceret aut ſperaret à ueritate deficeret: prohibuit conscientia. Apud epiſcopum crudelem & ſanguinarium mitius expectare aliquid inſania erat. Ipſe ē medijs lupi faucibus totque hominum manibus elabi, ſi uel Hercules fuiſſet, haud potuiſſet. Quid ſit igitur: Epiſcopus accerſito ad ſe miniſtro, hominem committit ad carcerem rectā depotandum. Ille accepto captiuo pergit ilicò. Ad fores ubi uentum epiſcopi, eunti cōmodum ei in mentem uenit, ut domum prius deſcenderet, quā non procul carcere Neopylo ſita erat, in uico cui nomen ab oratione Dominica habetur, ibi neſcio quid acturus rerum. Vbi uenit, Alexandrum in cœnaculo expectare iubet, dum ipſe paululum quid conſecturus rediret. Paret illi: Abiit cuſtos, ſat omnia in ædibus tuta ratus; Vxori interim ceruiſiæ cupa erat adferenda: qua pariter recedente, ſolus Alexander in cœnaculo relinquitur. Habent autem Angli hoc à cæteris ſerè gentibus diuerſum. Nam ut Germani ſemper occluſas fores nunquam ſerè niſi ad nolæ ſignum aperiant: ita noſtri toto die patētes ianuas, non niſi noctu uulgo claudunt. Alexander hanc tam repentinam, tam inſperatam, obuiam & auream oportunitatem, tanquam diuinitus immiſſam uidens, arripit ilicò, conclauē egreditur, procedit ad ianuam, inde ſe in plateam effert, ambulat placide & modeſtè, nullum præcipitis fugæ ſignum dans, tanquam qui uacuo animo, & poſt gratia prodire ſolent: ex eo uico deſcendit in alium, atq; item in alium, nemine uel ſuſpicante quicquam, uel inſequentē. Rediit mox bonus ille cuſtos in cœnaculum, ſuum quærens depositum, ſed ille alium iam naſtus cuſtodem, ē carcere & flammis, liberante Domino, ſolutus abiit.

Post Vuytleum cæterosq; illos quos dixi Londini cum eo exuſtos: fuerunt & alij quinque eodem hoc menſe Ianuario, Cautuarum conſimili martyrij affecti ſupplicio die Ianuar. 31.

Martyres.

- 1 IOANNES LOVMASSVS.
- 2 ANNA ALBRYGHTA.
- 3 IOANNA SOALLA.
- 4 IOANNA PAINTER.
- 5 AGNETA SNODA.

Iam de Anna Pottena: & uxore Michaëlis quæ in ſequentē menſe Februario paſſæ ſunt die 19, ſuprà eſt nobis relatum.

RERVM IN ECCLESIA

GESTARVM LIBER VI.

L. FOXVS AD LECTOREM.

HAbes hic, studiosè lector, theologorum Oxoniensium, aduersus tres episcopos disputationes, Regine Mariæ mādatur institutas. Quibus & adieci Harpsfeldi Archidiaconi, quum in lancea theologica imbuendus esset, pro solenni eius academice more, cum Vuestono prolocutore dissertationem scholasticam. Rem omnem simpliciter, ac fide historica, ut gesta episcopi Lond. disputatione multa, in Latameri pleraque fere omnia è uernaculo in latinum sermonem deducenda essent, ceterum ad uerbum, *non uerbo* ut aiunt. Ipse ut de meo nihil adieci, ita nec de re quicquam pronuncio, lectori suum cuique iudicium integrum relinquens in medio. Non enim institutiones scribimus, sed historiam. Neque porro disputatione hic aliquam partibus faueat impensius, poterit ille pro sua prudentia episcoporum responsiones perpendere. Rursus cui diuersæ factionis allubescit magis sententia, theologorum obiecta atque argumentationes perlustrare non obfuerit. Scio de hac materia ingentes ubique exardere digladiationes, non solum in Angliā, sed extra Angliam, etiam inter eiusdem euangelij & professionis congregales: quas utinā mihi tam facile sedare in manu esset, quam hic exagitare non libet. Illud satis cum dolore mirari nequeo, unde hæc Christianorum tam præceps ad discordiam procliuitas, tam atroces inter se rixas ex ea re mouētium, quæ una omnium maximè concordiam suadere mortalibus, discordiam propulsare debuit. Quid enim sacra est eucharistia, si uerum fateri uolumus, nisi pacis & coniunctionis symbolum? Et quæ iam dissidij fere materia, nisi de eucharistia? Atque utinam nihil aliud, quam dissensiones duntaxat, & pugnarum essent. Iam in tanta laniena mitissimorum Christi martyrum, quorum ego ducentos, non minus, & septem, uno in anno, atque in una Angliā proferre possim extinctos, quæ tandem res alia mortis fere causam dedidit, nisi causa eucharistica? Primum erat in istis quidem malis remedium, ut tyrannis hæc scholastica, è moribus Christianorum quam longissimè arcere tur, resque moderatis inter doctos disputationibus posset cum placabilitate transigi. Proximum, ut si à conuicijs & odijs non posset, posset tamen à crudelitate & sanguine temperari. Aut si hic cruentas manus cohibere pontificia crudelitas non posset, sicque Deo uisum sit, per hos inimicos theologos Ecclesiam suam flagellare: supererat, ut reliquæ saltem partes, quæ sunt modestiores, positis inter se intestinis factionibus, communem huc operam, preces, uota, doctrinam conferrent, ut pontificio errori ac crudelitati, sua facilitate concordia mederentur. Aut si porro medelæ nulla hic spes, locusque relinqueretur: retulerit id tamen non parum, ut eorum argumenta, rationes, doctorum allegationes, obiectaque omnes cognoscant atque intelligant, sicubi forte & ipsos contingat similes quoque conflictus cum hoc hominum genere experiri. Quis enim nouit, si quod nostræ euenit Angliæ, ceteris item aliquando usuueniat imperijs, etiam ubi nunc maximè serenum est euangelium? Quamquam non libet, ne ominari quidem cuiquam malè. Illud certè præclare à Mino admonemur: Animus uereri qui scit, scit tutò adgredi. Quin & fieri potest, ut non omnes fortasse theologi ubique, qui causæ huius ueritatem sat perspectam

spectam habent, satis tamen contra aduersariorum conflictus instructi sint, si res ad disquisitionem ueniat. Quam quidem ad rem, non minimum adiumentum, hæc ipsa disputatio, nisi me ualde fallit, hominibus nostris allaturæ est: quæ etsi in usum (quod malim) nunquam istis ueniat, nemini tamen, quod spero, incommoda, ac ne iniucunda quidem, historiam rerum gestarum legenti esse poterit.

DISPUTATIONES HABITAE IN ACADEMIA

Oxonienſi, 16 die mensis Aprilis, anno Domini 1554, inter Doctorem Cranmerum theologie professorem respondentem, & doctorem Chedſæum & doctorem long oppositantes.

Oratio do-
ctoris Vve
stoni prolo-
quutoris.

Conuenistis hodie, &c.

Chedſæus: Quandoquidē uisum est colendissimo Domino proloquutori, harum disputationum moderatori doctissimo, ut concisus agatur argumentis, omiſſis ambagibus, parebo eius consilio, & ab ipso exordio peto rei iugulum.

Reuerende domine Doctor, proponuntur nobis hodie conclusiones hæ tres.

1. In sacramento altaris uirtute uerbi diuini à sacerdote prolato Christi, conceptum ex uirgine Maria: item naturalis eius sanguis.
2. Post consecrationem non remanet substantia panis & uini: neque alia ulla substantia, nisi substantia Christi.
3. In missa est uiuificum ecclesiæ sacrificium, pro peccatis tam uiuorum quam mortuorum propitiabile.

Hæ sunt conclusiones propositæ, de quibus hodie controuersatur. Et ne de sensu tuo ambigeremus, transmiſisti ad nos opinionem tuam: Opinione uoceo, quoniam à catholica fide dissentit.

In ecclesiasticis dogmatibus, inanes uocū nouitates (quoad licet) fugiendæ sunt, ex quibus oriuntur contentiones & pugnae uerborum: & scripturæ loquendi modus maxime imitandus est.

Cranmerus: In prima conclusione, si per uerbum realiter, intelligatur re ipsa & effectualiter, sic Christus cum passionis suæ gratia & effectui adest, omnibus uerè pijs & sanctis illius membris: sin per realiter intelligatur corporaliter, & per Christi corpus intelligatur corpus naturale & organicum: prima propositio non tantum à modo loquendi sacrae scripturæ aliena est, sed sancto Dei uerbo & professione Christianæ planè contraria: cum Christum hoc modo mūdum reliquisse, & ad dextram patris usq; ad iudicium sedere, & testentur scripturæ, & ab initio professa est ecclesia catholica. Ad secundam quaestionem similiter respondeo.

Secunda quoq; conclusio prorsus aliena est & à scripturæ loquutione, & à ueritate.

Tertia demum conclusio ut ambigua uocibus obuoluta est, & à scripturæ loquendi phrasi ac ueritate longè diuersa: ita, ut uerba ipsa promptū sensum habent, in seruatore nostrorum unicum Iesum Christum summe contumeliosa est, & sanguinis illius preciosissimi cōculcatio: cuius effusio in sanctissima ara crucis unicum est totius mundi sacrificium, & oblatio pro omnibus omnium hominum peccatis.

Chedſæus: Ex interpretatione dominationis tuæ, quam habes in prima tua conclusione, hoc accipio: Corpus Christi esse in sacramento tantū per modum participationis: quia communicantes gratiam Christi participamus, ita ut solum intelligas de effectu, Sed conclusio est de substantia, hoc constat ex testi-

ex testimonio scripturarum, & patrum omnium ante millenarium,

Atq; ut exordiar à scripturis, cōsideremus quid scriptū sit Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. & 1. Corinth. 11. Mattheus: Cōnātibus eis accepit Iesus panem, &c. Marci 14 idem sensus habetur, tametsi non eadem uerba: sed pro altera parte sacramenti apertius, Accipiens Iesus panem. Ad eundem sensum habet Lucas 22. Et accepto pane, etc. In ore duorum aut trium testium stat omnis ueritas. Habemus hic testes tres, quod Christus dixit, hoc esse corpus suū quod pro multis traditur: & sanguinem, qui pro multis effundetur. Quod substantiam indicat corporis. ergo non est uerum, quod dominatio tua asserit, non esse substantiam corporis, sed effectum.

Caranmerus: Collecta responsione mea, dominatio tua colligit, me de effectu, non de substantia agere: sed ego de effectu ago, & de substantia. Et quoniam omnia non succurrunt dicenti extempore, pro ampliori resp. exhibeo hoc scriptum: Dominus & saluator noster Iesus Christus in sancta pasceue, nostra causa obiturus, ut nos à morte redimeret æterna, cōdonaret omnia delicta, ac chirographum quod contra nos erat deleteret: ne morti suæ ingrati obliuisceremur unquam, perpetuam illius memoriā apud Christianos in pane et uino celebrandam, pridie passionis in sanctissima sua instituebat cœna. Iuxta illud, Hoc facite in mei memoriā. &, Quotiescunq; māducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec ueniet.

Atq; hanc passionis suæ, idest, cœli corporis, & fusi sanguinis in pane & uino memoriā siue sacramentum, omnes Christianos iussit fundere: iuxta illud, Accipite, & māducate, & bibite ex hoc omnes. Quicūq; igitur propter traditionem humanam laicis sanguinis poculum denegant, palam Christo repugnant, prohibētes fieri, quod Christus fieri iussit. Et similes sunt scribis illis ac Phariseis, de quibus Dominus dicebat: Irrita fecistis mandata Dei, propter traditionem uestram, hypocritæ. Bene prophetauit de uobis Iesaias, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autē eorum longē est à me: sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Panis ille sacramentalis seu mysticus, fractus & distributus iuxta Christi institutionem, & uinum mysticum eodem modo haustum & acceptum, non tantum sacramenta sunt uulnerata pro nobis carnis Christi, & fusi cruoris: sed certissima sunt nobis sacramenta, & quasi signacula diuinarum promissionū & donorum, ut communionis nostræ cum Christo ac omnibus membris eius: cœlestis nutritionis, qua alitur ad uitam æternam, estuantisq; conscientia sitis refingitur ineffabilis leticia, qua fidelium corda perfunduntur, & ad omnia pietatis officia roborantur. Unus panis, inquit Paulus, et unum corpus multifumus: omnes qui de uno pane, de uno calice participamus. &, Manducate (inquit Christus) hoc est corpus meū: bibite, hic est sanguis meus. & Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi. Qui manducat me, & ipse uiuet propter me: non sicut patres uestri manducauerūt Manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat me, & ipse uiuet propter me.

Manent igitur in eucharistia, donec à fidelibus cōsumantur, uerus panis, uerumq; uinum: ut quasi signacula diuinis promissionibus affixa, diuinorum bonorum nos efficiant certiores. Manet & Christus in illis, & illi in Christo, qui illius carnē edunt, & sanguinē bibunt. sicut promisit Christus: Qui manducant meam carnem, & bibunt meum sanguinem, in me manent, & ego in eis. Manet deniq; & Christus in illis, qui digne externum sacramentum suscipiunt: & non discedit statim consumpto sacramento, sed continuo manet nos pascens & nutriendus, quamdiu nos illius capitis corpora manemus & mēbra. Nullum agnosco corpus Christi naturale, quod solū spirituale sit, intellectuale,

lectuale, & insensibile, quod nullis membris aut partibus sit distinctum: sed illud tantum corpus agnosco ac ueneror, quod ex uirgine natum est, quod pro nobis passum est, quod uisibile, palpabile, ac omnibus humani & organici corporis formis ac partibus absolutum est. Christus non de substantia aliqua incerta, sed de substantia certa panis, quæ & manibus tenebat, & discipulorum oculis demonstrabat, dixit, Comedite, hoc est corpus meum: et similiter de uero uino dixit, Bibite, hic est sanguis meus: nimirum de pane, qui est natura huius conditionis quæ est secundum nos, qui ex fructibus terræ acceptus est, de multorum granorum adunitione cōgestus, qui ab hominibus fit, et per manus hominum ad illam uisibilem speciem perducitur: qui rotundæ est figuræ, sensusq; omnis expers: qui corpus nutrit, & confortat cor hominis: de tali inquam pane, non de substantia aliqua incerta & uaga aiunt ueteres Christum dixisse, Comedite, hoc est corpus meum. perinde ac de uino, quod est creatura uitis, fructus uitis, de botris atq; acinis plurimis expressa, et letificat cor hominis, dicebat Christus: Bibite, hic est sanguis meus. adeoq; Christi loquutionem uocant ueteres tropicam, figuratam, anagogicam, allegoricam. quod ita interpretati sunt, ut quamuis panis uiniq; substantia maneat, & à fidelibus sumatur, Christus tamen ideo appellationem mutauit, & panem quidē carnis, uinum uerò sanguinis nomine appellauit: (nō rei ueritate, sed significante mysterio) ut nō quid sint, sed quid ostendant cōsideraremus: non carnaliter, sed spiritualiter sacramenta intelligeremus: non ad uisibilem sacramentorum naturam attenderemus, nō humiliter ad panē & poculū intēti essemus: nō putaremus nos nihil aliud quā oculis panē & uinum uidere, sed ut exaltatis mentibus Christi sanguinem aspiceremus: unde, mente cōtingeremus, atq; interiori homine hauriremus: ut aquilæ in hac uita facti, ad ipsum cœlum sursum cordibus euolemus, ubi ad dextrā patris residet agnus ille qui tollit peccata mundi, cuius liuore sanamur, cuius passionē in hac mensa satiamur: cuius sanguinem ē diuino illius latere hauriētes, æternū uiuimus: Christi q; hospites effecti, ipsum in nobis ueræ naturæ gratia, uirtuteq; ac totius passionis efficacia habitātē habemus. nec minus certū efficiamur, Christi carne crucifixa, et fuso cruore, necessario animorum pabulo, nos spiritualiter pasci ad uitam eternā, quā cibo & potu in hac uita corpora pascuntur. Atq; huius rei *μνησμός* uōν, pignus, symbolum, sacramentum, signaculum nobis sunt mysticus in Christi mēsa panis, mysticumq; uinū, iuxta Christi institutionem administrata & accepta.

Hinc est quod Christus nō dixit, Hoc est corpus meum, edite: sed ubi iussisset edere, postea addidit, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur.

Quod perinde est ac si dixisset, in edendo hoc pane cōsiderate illum non cōmunem esse, sed mysticū. non aspiciate, quod corporeis oculis uestris proponitur, sed quid intus uos pascat. considerate corpus meum pro uobis crucifixum: hoc animis uestris deuorate, ruminare passionem meam, satiemini morte mea. Hic uerus est cibus, hic inebrians potus: quo uerē saturati & inebriati, eternū uiuetis. quæ ob oculos uobis proponuntur, panis & uinum, mei duntaxat symbola sunt. ego uerò ipse æternus pastus sum. proinde cum in mensa mea sacramenta aspicietis, non tam ad illa respicite, quā quid per illa uobis pollicear: nempe me ipsum, pabulum uitæ æternæ.

Christi unica oblatio (qua seipsum Deo patri obtulit) in mortem semel in ara crucis pro nostra redemptione, tantę fuit efficacię, ut nullo alio sacrificio opus sit, pro totius mundi redemptione. Sed omnia ueteris legis sacrificia stulit, id reuera præstans quod illa figurabant & promittebant. Quisquis igitur salutis suæ spem in ullo alio posuerit sacrificio, is à Christi excidit gratia, & cōtumeliosus est in sanctum Christi sanguinem. ipse enim uulneratus est propter

propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: omnes nos quasi oves errauimus. Vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Ille enim non per sanguinem hircorum, aut titulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, eterna redemptione inuenta: et in ipsum coelum intrauit, ut appareret nunc uultui Dei. Nunc autem semel ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit: & quemadmodum constitutum est hominibus semel mori, sic & Christus semel oblatus est. Ille unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextra Dei. una enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, ubi enim peccatorum remissio est, iam non est amplius oblatio pro peccato, praeter hoc Christi sacrificium. quisquis aliud quaesierit pro peccatis sacrificium propitians, inualidum & inefficax efficit Christi sacrificium. Si enim hoc ad remittenda peccata sufficiens est, alio non est opus. Alterius enim necessitas huius arguit infirmitatem & insufficienciam. Faxit Deus optimus maxima nostra gratiarum actionis, laudis, confessionis nominis sui, uerae resipiscenciae, ac poenitentiae, beneficentiae in proximos, aliorumque omnium pietatis officiorum. Talibus enim sacrificijs exhibebimus nos nec in Deum ingratos, nec Christi sacrificio indignos.

Ecce habetis ex sacrarum scripturarum & ueterum ecclesiae doctorum sententia, uerum & syncerum sacrae Dominicae coenae usum, ac ueri sacrificij Christi fructum: quae quisquis tortis interpretationibus aut humanis traditionibus, aliter quam Christus ordinauit, mutare aut transsubstantiare uoluerit, ipse respondet Christo in nouissimo die, quando intelliget (sed sero nimis) nihil sibi cum Christi corpore esse & sanguine, sed ex aeternae uitae coena aeternam damnationem manducasse & bibisse.

V V E S T O N S: Quoniam nolumus bonas horas perdere, hoc quod ex his scriptis, postea legatur suo tempore: interim aggrediamur argumenta. Cranmerus: Ad argumentum prius allatum, si intelligatur corpus naturale, organicum: respondeo negatiue. Porro ad euangelistas, ita dico: Christum accepisse panem, illumque notasse corpus fuisse suum.

Chedseus: Contextus scripturarum contra te facit: anne erit enim circumstantiam docet non tantum esse corpus, sed quale sit corpus. et dicit, quod tradetur illud corpus. Est hic contentum, quod pro nobis tradebatur: sed substantia panis non tradebatur pro nobis: ergo substantia panis non est hic contenta. Cranmerus: Non satis intelligo quid uelis uoce hac Continetur: si realiter, nego maiorem.

Chedseus: Maior est textus scripturarum, qui negat maiorem, negat scripturam. Nam scriptura dicit: Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur.

Cranmerus: Vocauit corpus suum quod tradetur, non dixit quod confusus. Perinde est ac si diceret: Hic panis est fractio corporis mei, & calix effusio sanguinis mei. Dicis ergo, panis est fractio, et calix effusio, realiter: si dicas, nego.

Chedseus: Si queras contentum, ne ambigeret apostoli quale corpus tradetur, dicit, Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: & sanguis, qui pro multis effundetur. Ergo hic est eadem substantia corporis quae crastino die tradebatur, & idem sanguis qui fundebatur: & ego urgeo scripturam, quae docet, non esse phantasticum, non ficticium, non spirituale, non corpus in fide, sed substantiam corporis.

Cranmerus: Oportet dominationem tuam probare, quod continetur. Vocauit corpus, non dixit Continetur, dedit panem, & uocauit corpus suum. non

hæreo in scripturis: sed in uocabulo tuo, quod est à te confectum.

Chedseus: Quid dedit?

Cranmerus: Panem, sed uocauit corpus.

Chedseus: Responsio aduersus scripturis, quæ dicunt quod dedit corpus.

Cranmerus: Significabat, quod comedebat.

Chedseus: Non comedebant corpus ut Capernaïtæ intelligebant: sed illud ipsum corpus quod tradebat pro delictis mundi, ergo erat corpus tradendum, & sanguis fundendus.

D. Oglethrop. interloquitur.

Vnum habes subterfugium: Ille urget scripturas sacras, dicit dedisse corpus in pane, quo modo prædicatur corpus? Qualis est prædicatio, Panis est corpus?

Cranmerus: Est figuratiua loquutio. loquitur sacramentaliter: est enim sacramentum corporis.

Oglethropus: Non est uerisimile, Christum minorem curam habere spolia suæ ecclesiæ, quam familiæ suæ prudens paterfamiliâs in condendo testamento.

Cranmerus: Argumentum est humanum, non ex scripturis ductum.

Oglethropus: At nemo ita condit testamentum.

Cranmerus: Imò multi. Quid enim prohibet, modò intelligatur: et nunquam magis usus est Christus tropico sermone, quam in sacramentis in hac ipsa cœna potissimum.

Oglethropus: Nemo data opera in testamento utitur tropis, alioqui fallit suos, ergo neque Christus.

Cranmerus: Potest uti, nescis quid sint tropi.

Oglethropus: Paterfamiliâs curat, ut heredes pacati et tuti sint post mortem: sed non possunt pacati esse, si tropis utatur, ergo non utitur tropis.

Cranmerus: Nego minorem.

Vuestonus: Augustinus de Vnitate ecclesiæ, cap. 10. Quid hoc est rogo, cum uerba nouissima hominis morientis audiant, ituri ad inferos, nemo cum dicit esse mentitum: & ipsius non iudicatur hæres, qui forte ea cõtempserat. Quomodo ergo effugiemus iram Dei, si uel non credentes, uel cõtempnentes expulerimus uerba nouissima & unici filij Dei, & Domini nostri saluatoris, & ituri in cœlum, & inde prospecturi, quis ea negligat, quis non obseruet, & inde uenturi, ut de omnibus iudicet?

Argumentum. Impius est hæres, qui dicit mentitum.

Sed qui dicit loqui tropis, dicit mentitum.

Ergo non loquitur tropis.

Cranmerus: Nego minorem. Quasi necesse sit, ut qui tropis loquitur, mentiatur.

Oglethropus: Tu pugnas contra omnem ecclesiam.

Cranmerus: Imò contra Papisticam.

Oglethropus: Tu facis ignorance dialectices.

Cranmerus: Imò tu facis ignorance doctorum.

Vuestonus: Ego agam planè ex scripturis, quid accepit?

Cranmerus: Panem.

Vuestonus: Quid dedit?

Cranmerus: Panem.

Vuestonus: Quid fregit?

Cranmerus: Panem.

Vuestonus: Quid manducauerunt?

Cranmerus: Panem,

Vuesto-

Vuestonus: Dedit panem, ergo nō dedit corpus. Non dedit corpus: ergo non est corpus uere, reuera, reipsa.

Cranmerus: Nego argumentum.

Coleus: Argumentum tenet à disparatis. Est panis, ergo non est corpus. & est argumentum indissolubile.

(Ius.)

Cranmerus: Quin tu eadē dicas dialectica: Est petra, ergo non est Christus.

Coleus: Non est simile.

Vuestonus: Reipsa non dedit corpus, ergo non fuit reipsa corpus.

Cranmerus: Respondeo: Dedit mortem suam, passionem suam, & sacramentū passionis sue. Re quidē ipsa, seposita figura, formaliter nō est corpus.

Vuestonus: Ergo scriptura falsa. Cranmerus: Imō uerissima.

Vuestonus: Chrysostomus ad populū Antiochenum, homelia 61: Necessarium est, dilectissimi, mysteriū dicere miraculum quid tandem sit, & quare sit datū, & quare rei utilitas. Vnum corpus sumus, & membra ex carne eius, & ex ossibus eius. Sequamur autem initiati quæ dicuntur, ut itaq; non tantum per charitatem hoc fiamus, uerum & reipsa in illam misceamur carnem, hoc per escam efficitur, quam largitus est nobis, nolens ostendere desiderium quod erga nos habet. Propterea semetipsum nobis immiscuit, & corpus suum in nos contemperauit, ut unum quid efficiamur, tanquam corpus capiti coaptatum: ardentem enim amantium hoc est. Hoc itaq; Iob insinuas, dicebat de seruis quibus erat supra modum desiderabilis, quod desiderium ostendentes dicebat: Quis dederit nobis ex carnibus eius impleri? Propterea & Christus id fecit, in maiorem nos inducens charitatē, et suum erga nos ostendens desiderium: non tantum se præbens cupientibus uidentum, sed palandum & comedendum, & carni dentes infigere, & complicari, & omne desiderium implere. Tanquam leones igitur ignem spirantes, ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, et caput nostrum mente reuolutes, & charitatem quam nobis exhibuit: nam parentes quidem alijs sæpe filios tradunt alendos.

Ego autem, inquit, nō ita: sed carnibus meis alo, meipsum uobis appono, uos omnes generosos esse uolens, et bonas uobis prætendens de futuris expectationes: quippe qui uobis hic meipsum trado, multo magis in futuro. Volui frater uester esse, carnem propter uos & sanguinem assumpsi: uobis uicissim ipsam carnem & sanguinem, per quam cognatus uester factus sum, trado. Hæc Chrysostomus. Ex eius uerbis hoc colligo argumentum:

Eandem carnem dedit nobis manducandā, per quam factus est nobis frater & cognatus. Sed per ueram, naturalem & organicam carnem factus est nobis frater & cognatus. Ergo ueram, naturalem & organicam carnem dedit nobis manducandam.

Cranmerus: Concedo consequentiam, & consequens. Vuestonus: Ergo ore comedimus. Cranmerus: Nego. Manducamus fide.

Vuestonus: Eandem carnem dedit nobis manducandam, per quam factus est nobis frater & cognatus. Sed per ueram, naturalem & organicam carnem, factus est nobis frater & cognatus. Ergo ueram, naturalem & organicam carnem dedit nobis manducandam.

Cranmerus: Fateor, accepit & dedit carnē ueram, naturalem & organicā, eam in qua passus est: sed pascit spiritualiter, et ea caro accipitur spiritualiter.

Vuestonus: Dedit eam carnem, quam assumpsit de uirgine: sed uerā carnem non spiritualiter, non in figura assumpsit de uirgine. Ergo dedit ueram, naturalem carnem, non tantum spiritualiter.

Cranmerus: Tradidit nobis Christus carnem suam naturalem; eam in qua passus est: sed pascit spiritualiter,

Vuesto-

Vuestonius: Cōtra te est Chrysostomus homelia 83, in 26 caput Matthæi, cum ait: Veniat tibi in mētem, quo sis honore honoratus, qua mensa fruaris. ea namq; re nos alimur, quam angeli uidentes tremunt: nec absq; pauore ppter fulgorē, qui inde resilit, aspicere possunt: & nos in unam cum illo massam reducimur, Christi corpus unū & una caro. quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius: Quis pastor unquā membris suis oues suas nutriuit? Multæ matres post partum alijs nutricibus infantes dederunt, quod ipse facere noluit: sed proprio corpore nos alit, & sibi coniungit atq; conglutinat. Inde hæc colligitur ratio: Sicut matres nutriunt filios suos lacte, ita nos Christus suo corpore. Sed matres non nutriunt infantes lacte spiritualiter. Ergo nec Christus sanguine spiritualiter.

Cranmerus: Dedit uinum pro sanguine.

Vuestonius: Si dedit uinum pro sanguine, ut tu dicis, dedit minus quā matres. sed Chrysostomus dicit, Dedit plus quā matres: ergo nō dedit uinum pro sanguine.

Cranmerus: Est inuersio responsionis. Dedit uinum, sed in eo spectatur sanguis: ut, quum dat baptismum, non consideramus aquam, sed spiritum & remissionem. sacramentum ore, rem fide persequimur.

Vuestonius: Quum dixit, Manducate, uoluit intelligi ore, an fide?

Cranmerus: Fide quidem corpus, panem ore.

Vuestonius: Imò corpus ore. Cranmerus: Nego.

Vuestonius: Probo ex Chrysostomo in Psalmum quinquagesimum: Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Christus autē non ita ipse nutritor est noster: ideo pro cibo carne propria nos pascit, & pro potu suum sanguinem nobis propinauit. Item in uigesimum sextū caput Matthæi, homilia octuagesima tertia: Non enim sufficiet ipsi hominē fieri, flagellis interim cædi: sed nos secum in unam, ut ita dicam, massam reducet: neq; id fide solum, sed re ipsa nos corpus suum efficit.

Cranmerus: Fateor, facimus unam naturam cum Christo: sed id ore fieri, negamus.

Vuestonius: Chrysostomus secūda ad Corinth. capite decimotertio, homilia decimanona: Non uulgarem honorem cōsequutum est os nostrū, accipiens corpus Dominicum.

Cranmerus: Ego dico, quod & per aures & per oculos ingreditur ad nos Christus. Ore sumimus corpus Christi, denteq; terimus, sacramentum uide licet corporis Christi.

Coleus: Quomodo id colligis ex Chrysostomo?

Cranmerus: Chrysostomus seipsum declarat, ueluti de sacerdotio libro tertio, capite tertio: O miraculum, o Dei in nos beneuolentia, qui sursum sedet ad dexteram patris, sacrificij tamen tempore hominum manibus continetur, traditurq; lambere cupientibus eum. Fit autem id nullis præstigijs, sed apertis & circumspicientibus circumstantium omnium oculis.

Vuestonius: Quale miraculum, si non est corpus, siq; tātum loquatur de sacramento, tanquam esset corpus? sed audi quid dicit Chrysostomus hom. 24. Quod summo honore dignū est, id tibi in terra ostēdo. nam quēadmodū in Regijs nō parietes, nō lectū aureū, sed regū corpus in throno sedens omnium præstantissimū est: ita quoq; in cœlis regium corpus, quod nūc in terra proponit. Non angelos, non archangelos, non cœlos cœlorū, sed ipsum horum omnium dominum tibi ostēdo. Animaduertis quonam pacto quod omnium maximum est atq; præcipuum in terra, nō conspiciaris tantum, sed tangis: neque solum tangis, sed comedis: atq; eo accepto, domum redis. absterge

sterge igitur ab omni sorde animā tuā. Ergo corpus Christi in terra ostēditur.

Cranmerus: In terra? Quis in terris uidit Christum? Videtur oculis mentis, fide & spiritu.

Vuestonus: Quid est quod summo honore dignum uidetur in terris? sacramentum, an corpus Christi?

Cranmerus: Loquitur de sacramento, & corpus Christi ostenditur in sacramento.

Vuestonus: Ergo sacramentum est summo honore dignum.

Cranmerus: Nego argumentum.

Vuestonus: In terra ostenditur: & est nunc, quod summo honore dignū est. Sed solum corpus Christi est summo honore dignum, nō figura, non sacramentum. Ergo corpus Christi est nunc in terra.

Cranmerus: Sacramentaliter.

Vuestonus: Ostēdo, inquit Chrysostomus, quod notat substantiā adesse.

Cranmerus: Sacramentaliter intelligitur.

Vuestonus: In terra, inquit, ostendo. declarat quoque locum.

Cranmerus: Figuratiue intelligendum.

Vuestonus: In terra ostenditur, & est nunc, &c. sicut supra.

Cranmerus: Maior & conclusio eadem est.

Vuestonus: At maior uera est; uera igitur & conclusio. In terra illud est, quod summo honore dignum est. sed nulla figura est summo honore digna.

Ergo quod iam in terra existit, figura non est.

Cranmerus: Respondeo uerum esse sacramentaliter.

Vuestonus: Repete uerba.

Notarius: Quod summo honore dignum est, id tibi ostendo.

Cranmerus: Id proponitur quod uideri potest, quod tangi, quod comedī. hæc non sunt uera de corpore Christi.

Coleus: Quur non uera hæc sunt de corpore Christi?

Cranmerus: Maior Chrysostomi est uera, de sacramento. nam in sacramento proponitur uerum, non figuratiuum corpus Christi.

Vuestonus: Ostende aliquid in terra summo honore dignum.

Cranmerus: Non possum, nisi in sacramento.

Vuestonus: Ergo sacramentum est summo honore dignum.

Cranmerus: Est. Iudices: Scribatur.

Cranmerus: Scribatur responsio mea, aio, quod in sacramento proponitur corpus Christi. uidet fides Christum ipsum.

Vuestonus: Ostendo tibi, inquit: non tantum fidei tuæ.

Cranmerus: Loquitur sacramentaliter.

Vuestonus: Ergo mentitur Chrysostomus. nam de cælo loquēs ait, Ego Chrysostomus ostendo. Sed is nō potest ostēdere aliquid sacramentaliter.

Chedſæus: Vi argumentorū huc deuentū est, ut probetur corpus Christi esse in terris, non tantum sacramentaliter, sed re ipsa: hac ratione, quod sit summo honore dignum. Argumentum indissolubile.

Cranmerus: Nunquam audiui uanius argumentum: & est uanissimū, & habet responsionem meam.

Chedſæus: Tu ais esse absurdū quod Chrysostomus dicit, tangi corpus Christi: Ego in sacramento tango corpus Christi, quemadmodum Thomas tetigit Christū, Thomas tetigit Christū, et ait: Dominus meus, Deus meus. Ergo illud quod tetigiterat Dominus Deus.

Cranmerus: Nego argumentum. Non tetigit Deum, sed eum qui erat Deus. nec est sana doctrina, dicere Deum tangi.

Chedſæus: Id fit propter unionem, ut dicatur tangi Deus, cum tangatur

Mm

Chri-

Christus, qui est Deus & homo. Tertullianus de carnis resurrectione: Videamus de propria Christiani nominis forma, quanta huic substantiæ frivole & sordidæ apud Deum prerogativa sit. Et si sufficeret illi, quod nulla omnino anima salutem possit adipisci, nisi dum est in carne, crediderit, adeo caro salutis cardo, de qua cum anima Deo alligatur, ipsa est quæ efficitur anima alligari possit. Sed & caro abluatur, ut anima emaculetur: caro inungitur, ut anima cõsecratur: caro signatur, ut anima muniatur: caro manus impositio- ne adumbratur, ut anima spiritu illumineat. Caro corpore & sanguine Christi uestitur, ut anima de Deo saginetur. Vnde colligo hoc argumentum: Caro uestitur corpore Christi: ergo ore sumitur corpus Christi.

Item Phoceus 1. Corinth. 11. super hæc uerba, Reus erit corporis & sanguinis. τὸ φῶχθ' τὸ σῶματ' καὶ τὸ αἷματ' τὸ τοῦ θηλοῦ, ὃν καθάπερ παρὲς δὲ καὶ αὐτὸν ὁ ἰσθλας, παρῶνθησαν ὡς αὐτὸν οἱ ἰσθλαῖοι ὅπως ἀλμαλχοσι ἀκαθάρτοις ἀπὸ τοῦ ἰσθλαῖοι λαλῶντες αὐτὸν τότε καὶ γὰρ πρὸς φρόντες σῶματ'. ὅσα δὲ τὸ ἐπ' αὐτὸν πολλὰ καὶ τὸ σῶματ' καὶ τὸ αἷματ' τὸ λευκὸν, θηλοῖ, ὅτι ἐκ αὐθροπ' ἡλὸς ὁ θυρόθυ, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἰσθλας, ὁ πρὸς τῶν πάντων, ὡς ἀπὸ τῶν ὅσα τῶν ἐκφῶν αὐτῶν. Id est:

Quod ait, Reus corporis & sanguinis, istud declarat, quod sicuti ludas ipsum quidem tradidit, ludæi contumeliose in ipsum insaniebant: sic ipsum in- honorant, qui sanctissimum ipsius corpus impuris manibus suscipiunt, tan- quam ludæi ipsi tenent, & execrabili ore admouent. Quod crebro mentio- nem facit corporis et sanguinis Domini, manifestat, quod nō sit simplex ho- mo qui sacrificat, sed ipse Dominus omnium factor, tanq̃ per hæc quidē ipsos perterrefaciens. Ergo, ut ex his colligat, corpus Christi manibus tangitur.

Cranmerus: Aduersus me citas duos autores in diuersas sententias. Re- spondendum est primum Tertulliano, post alteri.

Chedseus: Ad eundem scopum pertinent.

Cranmerus: Ad Tertullianum dico, quoniam incerta & ita est dispu- tatio, quod dicit carnem, quod sacramentum. quod et si Deus operetur om- nia in nobis inuisibiliter, ultra sensum humanum: tamen ita sunt exposita, ut uideri & omnibus sensibus deprehendi possint. Itaq̃ proponit baptismum & unctionem, & postremo sacramentum corporis, quod dedit ut significa- ret operationem suam in nobis. Habet caro uitam per panem, sed intus ani- ma pascitur per Christum.

Vuestonius: Vrge hæc uerba, Corpus uestitur ut anima saginetur.

Chedseus: Caro uestitur corpore Christi, ut anima inde saginetur.

Vuestonius: Vides duplex pabulum, corporis & animæ.

Chedseus: Dicit non solum animam pasci, sed carnem.

Cranmerus: Saginatur anima corpore Christi, corpus sacramento.

Chedseus: Saginatur anima Christo, non sacramento.

Cranmerus: Lege ea quæ sequuntur, & uidebis quod rebus externis in- telligitur operatio interna. Internè uestimur corpore Christi, externè sacra- mēto. aliud foris, aliud intus geritur. Sicut in baptismo aliud est res externa, qua corpus abluatur: aliud res interna, qua anima mundatur.

Chedseus: Anima saginatur per id quo corpus uestitur, sed anima sagi- natur per carnem Christi: ergo corpus uestitur carne Christi.

Cranmerus: Non idem foris editur quod intus. Internè uestimur corpo- re Christi, externè sacramento.

Chedseus: Repetam argumentum: Caro uestitur corpore Christi, ut ani- ma inde saginetur. Anima non saginatur sacramento, sed corpore Christi. Er- go caro uestitur corpore Christi.

Cranmerus: Aliud est sacramentum, aliud res sacramenti, sacramentum foris accipimus, internè uestimur corpore Christi.

Ched.

Chedſaus: Probo: foris accipimus, quo anima ſaginatur. Anima ſagi-
natur corpore Chriſti. Ergo foris ueſcitur corpore Chriſti. Caro ueſci-
tur corpore Chriſti: ergo anima inde ſaginatur.

Cranmerus: Caro ueſcitur ſacramento, dico non ueſcitur corpore Chri-
ſti, nam Tertullianus loquitur de ſacramento: nec legit inde, ſed de Deo.

Chedſaus: Quid dicis ad Phoceū? Qui impuris manibus ſuſcipiunt cor-
pus, ſanguinis Domini rei ſunt: ut Iudas.

Vueſtonus: Que ſequuntur in Tertulliano, tollunt ſubterfugium tuum:
Non poſſunt ergo ſeparari in mercede, quos opera cōiungit. Sed opera eſt
manducatio, ergo, &c.

Cranmerus: Eſt in libro de Reſurrectione carnis, ut opinor: et hic eſt ſen-
ſus, id agit Tertullianus, ut doceat carnem reſurrecturam, quia coniungitur
uno in opere cum anima. In hoc ſeculo in baptiſmo lauratur corpus, lauratur
anima. Vngitur corpus, ungitur anima. corpus forās, anima intus. Vnum eſt
opus, hæc opera iunguntur. & loquitur de ſignis.

Vueſtonus: Loquit de manducatione in ſigno: ergo merces eſt in ſigno.

Cranmerus: Iunguntur in uno opere, id eſt in ſacramentis.

Vueſtonus: Duo ſunt opera: ergo duę mercedes. Si opus in figura, ergo
merces in figura.

Cranmerus. Non habet duo opera: duo opera ſunt unū opus. nec tamē
dicit, In uno opere iunguntur: ſed, in opere. ut in baptiſmo anima & corpus
iunguntur in ratione.

Vueſtonus: Caro & anima habebunt unam & eandem mercedem, quia
habent unum opus.

Cranmerus: Quia coniunguntur in uno opere.

Treſhamus: Quoniā & ipſam aſſertionem tuam, & ea quæ inter reſpō-
dendum dixeris, reuerendi doctores abunde ſatis perſtrinxerunt, atq; euer-
terunt: ego quidem aliud, ſed non alienum, acturus contra ſequelam quan-
dam opinionis tuæ, paucis agam. Sequela autem cōtinet, quod inter nos &
Chriſtum non magis ſit coniunctio, dum euchariftiam ſumimus, quā men-
talis aut ſpiritualis, qua fide & dilectione ipſi Chriſto coniūgimur. Nam præ-
ſentiam Chriſti, quoad ſubſtantiam, prorsus negas, unde rei ipſa non niſi ſpīri-
tualem unionem & mentalem coniunctionem relinquis. quanquam aliud
fallacibus uerbis ſentire cupias. At tuam hanc ſequelam quam ueluti explo-
raſſimam habes, à uero tamen longē alienam eſſe, haud obſcuris patrū te-
ſtimonijs comonſtrabo. Atq; à diuo Hilario, autore tum antiquo, tum in-
primis erudito, nō grauati exordiar. Is enim octauo de Trinitate cōtra Ar-
rianos diſputans, eorum opinionē hanc eſſe commemorat, nempe quod pa-
ter & filius tantū uoluntatis unitate coniunguntur. Vnde & Arius ipſe, cum
contra eum ſcripturę allegarentur, eas male interpretando eluſit, ſicut et tu:
ceterum ſemper credidit, ac ſemper tenuit eccleſia catholica, Chriſtum na-
tura unum eſſe cum patre, non tantum uoluntatis aſſenſu. ad quod proban-
dum, cum catholici Iohannis illud afferrent, Pater et ego unū ſumus: reſpon-
debant Arriani, Vnum ſumus uoluntatis aſſenſu, & animorum concordia,
non natura. Sic & hodie fit, cum de ſacramento ambigitur. Sed pergens Hi-
larius, et naturalem coniunctionem inter patrem & filium à fortiori probās,
aduerſarios interrogat ad hunc modū: Eos nunc qui inter patrem & filium
uoluntatis ingerunt unitatem, interrogo, utrūne per naturę ueritatem ho-
die Chriſtus nobis ſit, an per concordiam uolūtatis. Si uerē, inquit, uerbū ca-
ro factum eſt, et nos uerē uerbum carnem cibo Dominico ſumimus: quomō-
do non naturaliter in nobis manere exiſtimantis eſt, qui & naturā noſtrę car-
nis iam inſeparabilem ſibi homo natus aſſumpſit, & naturam carnis ſuę ad

naturam eternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscent. Hec ille. Hoc igitur abs te quero. Quomodo iam habitat in nobis Christus? secundum fidem, an secundum naturam?

Cranmerus: Dico Christum habitare in nobis uerè, carnaliter et naturaliter: quia carnem nostram sumpsit de uirgine, & quia naturam suam nobis communicauit.

Treshamus: Bucerus contra Abrincensem hæc refert ad Eucharistiā tantum, dicens: Hoc totum nobis Christus exhibet in sacra eucharistia, & iuxta sanctos, inquit, patres, Christus per eam in nobis uiuit, non tantum fide & dilectione, ceu absens: sed naturaliter, corporaliter & carnaliter. Quare nec abest, nec tantum spiritali, ut supponis, sed corporali atque carnali unione Christo coniungimur.

Cranmerus: Ego noui dominum Bucerum fuisse uirū doctum, sed bene habet fides uestra, quæ nititur Bucero.

Treshamus: Equidem Bucerum non adduco, quasi fidei nostræ patronum: sed quia is homo cum tuæ farinae sit, locum tamen Hilarij pro unione per eucharistiā habita adducit, & carnaliter per eam nos Christo uniri cōfiteatur: cum tu non nisi fide & dilectione nos per eum coniungi censeas.

Cranmerus: Ego dico, Christum communicari nobis non tantū fide, sed re ipsa, quum nasceretur ex uirgine habemus communionem cum Christo, cum unimur in unitate ecclesiæ, facti caro de carne eius, os de osibus eius. Sic unimur in eucharistia, in baptismo & fide.

Treshamus: Qualis quæso est communicatio nostra cum Christo, quod homo natus est? Nonne Turcæ et Iudei in eo secum conueniunt? Sunt enim homines, ut et nos: atq; in humana natura, in eo quod nascitur ex muliere, cōueniūt. de arctiore nunc loquor unitate. Fimus quidem unum cum Christo per eucharistiā, unitate perfecta.

Cranmerus: Fimus, fateor: sed fimus etiam per baptismū, & perfecta est unitas in baptismo.

Treshamus: Non sumus unum per baptismū unitate perfecta, ut ibi loquitur Hilarius: sed per eucharistiā, per quam carnaliter unum sumus, non item per baptismum. quare Hilarium non capis. Audies eius uerba, quæ hæc sunt. Perfectæ autem huius unitatis sacramentum superius iam docuerat dicens: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui manducat meam carnem, & ipse uiuet per me. Et paulo inferius ita scribit: Hæc uerò uitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christi habemus, uicturis nobis per eum ea conditione, qua uiuit ille per patrem. Quare ex istis liquet, perfectam unitatem ratione eucharistiæ cōsequi, & Christum per eam nobis carnaliter uniri.

Cranmerus: Imò Hilarius eodem loco docet id fieri per baptismum. & non est ferenda illa doctrina in Ecclesia, quæ docet, nos non coniungi cum Christo per baptismum. Vuestonus: Repete argumentum.

Cranmerus: Oportet prius fieri argumentum.

Treshamus: Factum quidem est, cæterum denuò hac forma fieri: Quem admodum Christus uiuit per patrem, ita uescentes carne Christi, per ipsam carnem uiuunt. Sed Christus non uiuit per patrem tantū fide & dilectione, sed naturaliter, ergo nos non uiuimus per Christum manducatum fide tantum & dilectione, sed naturaliter.

Cranmerus: Viuimus propter Christum non tantum fide & dilectione, sed æternaliter re ipsa.

Treshamus: Imò naturaliter, probo. Quemadmodum Christus uiuit per patrem, eodē modo uiuimus per carnē eius māducatā a nobis. Sed Christus non

non uiuit per patrem tantum fide & dilectione, sed naturaliter. ergo nos non uiuimus per manducationem carnis Christi tantum fide & dilectione, quod tu supponis, sed naturaliter. Cranmerus: Minor non est uera.

Treshamus: Hoc certe Arrianum est, ut Christus mentali cōiunctione, & non naturali uniatur patri.

Cranmerus: Ego id nondum dixi, nec ita sentio. sed dicam quid mihi in minor non probetur. Christus, ais, non uiuit per patrem tantum fide et dilectione. At ego dico, Christum non uiuere omnino per patrem.

Vuestonus: Explore uerbum fide, ne detur locus cauillo.

Treshamus: Bene. omittatur uerbū illud fide: neq; uerò supposui Christum fide uiuere per patrem. at uis argumenti remanet inconcussa. Alioqui enim Hilarius non confutat Arrianos, nisi inter nos et Christum a nobis manducatum maior sit coniunctio, quam sola spiritualis. Solam tu reipsa ponis, siquidem carnalem aut naturalem substantiæ carnis unionē, qua plus quam spiritualiter coniungamur, non ponis. Sed Dominus Iesus meliorem tibi mentem tribuat: atq; in iusticiæ uiam ut redire possis, ueritatis suę lumen ostēdat.

Vuestonus: Accessimus huc disputaturi, non oraturi.

Treshamus: Non licet ut pro errantibus oremus?

Vuestonus: Non adhuc licet, sed perge.

Treshamus: Iterum sic argumentor. Sicut Christus uiuit per patrem, eodem modo & nos uiuimus per carnem eius a nobis manducatam. Sed Christus non uiuit per patrem tantum unitate uoluntatis, sed naturaliter. ergo nos non uiuimus, cum manducamus carnem Christi, tantum fide & unitate uoluntatis, sed naturaliter.

Cranmerus: Hæc est fides mea, et consentit cum scriptura. Christus uiuit propter patrem naturaliter, & facit nos uiuere propter se reipsa naturaliter: idq; fit non tantum in eucharistia, sed in baptismo: & infantes cum baptizantur, comedunt corpus Christi.

Vuestonus: Responde ad argumētum uel integrum, uel ad partes: nam hoc argumentum forte est, nec potest solui.

Cranmerus: Hoc est argumētum: Sicut Christus uiuit per patrē, eodem modo & nos uiuimus per carnem eius a nobis manducatā. Sed Christus non uiuit per patrem tantum unitate uoluntatis, sed naturaliter. Ergo nos manducantes carnem eius, non uiuimus tantum fide & dilectione, sed naturaliter. Sed maior est falsa, uidelicet quod eodem modo uiuamus per Christū, quod ille per patrem.

Vuestonus: Hilarius dicit eodē modo. hæc sunt eius uerba: Et qui manducauerit meam carnem, & ipse uiuet per me. uiuit ergo Christus per patrē, & quomodo per patrem uiuit, eodem modo nos per carnem eius uiuimus. Hæc ille. uides ergo Hilarium dicere eodem modo.

Cranmerus: Eodem modo non significat similiter per omnia, sed reipsa & æternaliter. ita enim nos uiuimus per Christū, & ita uiuit Christus per patrem. nam alioqui Christus uiuit aliter per patrem, quam nos per Christum.

Vuestonus: Viuit per patrē naturaliter & æternaliter: ergo nos per Christum uiuimus naturaliter & æternaliter.

Cranmerus: Non uiuimus per Christum naturaliter, sed per gratiam, si intelligas naturaliter pro modo naturæ. Sicut habet Christus uitam eternā a patre, ita nos ex illo. Vuestonus: Vrgeo naturaliter.

Cranmerus: Intelligo ad ueritatem naturæ. Aliter enim Christus per patrem uiuit, aliter nos per Christum.

Vuestonus: Negat Hilarius octauo de Trinitate cū dicit, Viuit ergo per patrē. & quomodo per patrē uiuit, eodē modo nos per carnē eius uiuimus.

Cranmerus: Nos uiuemus eodem modo, quoad naturā carnis Christi quemadmodum enim habet à patre æternitatis naturam, ita nos ab ipso.

Vuestonus: Respōde ad partes argumenti: Sicut Christus uiuit per patrem, eodem modo & nos uiuemus per carnem eius, sed Christus non uiuit per patrem tantum unitate uoluntatis, sed naturaliter, ergo nos manducantes carnem eius, non uiuimus tantum fide & dilectione, sed naturaliter.

Cranmerus: Fateor, ut dixi: uiuimus per Christū naturaliter, sed Christū uiuere cum patre in unitate uoluntatis, nunquam audiui.

Vuestonus: Quia tibi uidetur mirum, audi Hilarium. Hæc autem idcirco à nobis commemorata sunt, quia uoluntatis tantum, inter patrem & filium hæretici mentiētes, unitatis nostræ ad Deum utebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrem obsequio tantum & uoluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis cōmunio, nis proprietas indulgeretur. Sed responde ad argumentū: Christus uiuit per patrem naturaliter & æternaliter, ergo nos uiuimus per Christum naturaliter & æternaliter.

Cranmerus: Cyrillus & Hilarius dicūt, Christum unitum esse nobis non tantum uoluntate, sed etiam natura: ille communicat nobis naturam suam.

Vuestonus: Sed id non fit natiuitate, sed eucharistia.

Cranmerus: Communicaui nobis carnem natiuitate.

Vuestonus: Nos communicauimus illi carnem nostrā cum nasceretur.

Cranmerus: Imò communicauit nobis carnem suam nascendo. id docet bo ex Cyrillo in illum locum, Et homo factus est.

Vuestonus: Ergo Christus nascens, dedit nobis carnem suam.

Cranmerus: Carnem suam nobis nascens communicauit.

Vuestonus: Scribite. Cranmerus: Scribite.

Chedseus: Hic locus Hilarij ita est obscurus, ut tu coactus sis illū falsare in libro tuo, qui non potuisti trahere ad tuum institutum confirmandum. Si uerè carnem corporis nostri Christus assumpsit, & uerè homo ille qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosq; uerè sub mysterio carnē corporis sui sumimus, & per hoc unū erimus, quia pater in illo est, & ille in nobis: quo modo uoluntatis unitas asserit, cum naturalis per sacramētum proprietas per se sit sacramentum unitatis: Nō est humano aut seculi sensu in Dei rebus loquendum, neq; per uiolentam atq; impudentem predicationem cœlestiū dictorum sanitati alienæ atq; impiæ intelligentiæ extorquenda perueritas est. Quæ scripta sunt, legamus: & quæ legerimus, intelligamus: & tūc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi ueritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus. Ipse enim ait, Caro mea uerè est esca, & sanguis meus uerè est potus: qui edit carnē meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. De ueritate carnis & sanguinis non relictus est ambigēdi locus. Nunc enim et ipsius Domini professio, ne & fide nostra uerè caro est, et uerè sanguis est. Hic falsasti Hilarium. posuisti enim Verò sub mysterio, p uerè sub mysterio: Verè recipimus sub mysterio. Hilarius ter ingeminat Verè sub mysterio. Tuq; bis uertis, Verè sub mysterio: at tertio habes Verò pro Verè.

Cranmerus: Nullius equidem fraudis hic conscius sum. fieri potest ut exemplar qd sequutus sum, Sub uero mysterio habuerit: quanquā ad sensum ipsum parum interest. Deum mihi testem habeo, semper à me alienissimus fuit falsandi animus. Quod si uobis uacat, libetque falsas audire citationes, possem uobis sexcentas proferre.

Vuestonus: Offerentur hic tibi bina Hilarij exemplaria, alterum Basileę impressum, Parisijs alterum,

Cran-

quia nostra, & uerè assumpsit
eucharistia perinde

- Cranmerus: Suspicio librum doctoris Smythi habere Vero.
- Vuestonus: Tuus uerò proprius codex, à Vuolfio pprio impressore excusus, habet Verè.
- Cranmerus: Ademptus est hic liber, qui facile hanc potuit inter nos cōponere litem. certè liber Decretorum habet Vero.
- Coleus: Decretorum tum demum librum admittis, quando pro te facit.
- Cranmerus: Ad sensum rei quàm minimū est discriminis, utro legamus modo: estq; perexigui momenti, uoculae unius mutatio.
- Vuestonus: Num nam? pastor, ut scis, episcopum significat: pistior uerò, aliud: pastor uerò pistior fiet, tua hac litera unius inuersione, si uere ac uero sensum haud quicquam permutent.
- Iungus: Ideo instituitur hæc disputatio, ut ueritas elucescat: alio ordine agendum sentio, quàm institueram. Vulgatum est, contra negantem principia non esse disputandum. Itaq; ut conueniatur de principijs, quæro an ulum sit Christi corpus aliud quàm organicum?
- Cranmerus: Nullum est Christi corpus naturale nisi organicum.
- Iungus: Iterum quæro, num sensus & ratio debeant cedere fidei?
- Cranmerus: Debent. Iungus: Tertiò, an Christus uerax sit omnibus uerbis suis.
- Cranmerus: Est uerissimus, & ipsa ueritas.
- Iungus: Quartò, num Christus in cœna, id quod loquutus est, facere uoluerit, an non?
- Cranmerus: Dicendo dixit, non fecit dicendo, sed fecit discipulis sacramentum.
- Iungus: Responde de ueritate, an Christus id fecit tanquam Deus et homo quod locutus est, cum diceret, Hoc est corpus meum?
- Cranmerus: Hæc est sophistica cauillatio. agè aperte, est aliqua fraus in his quæstionibus: tu fucos quæris. mitte insidias.
- Iungus: Quæro num his uerbis Christus aliquid operatus sit?
- Cranmerus: Instituebat sacramentū. Iungus: Sed responde, num aliud operatus est?
- Cranmerus: Operatus est instituendo sacramentum.
- Iungus: Iam teneo te. nam ante dicebas esse figuratiuam loquutionem. Sed figura nihil operatur: ergo non est figuratiua locutio. oportuit mendacem esse memorem.
- Cranmerus: Antea intelligebam sophisticam tuam. tu per operari intelligis cōuertere in corpus Christi: sed Christus operatus est sacramentū non conuertendo, sed instituendo.
- Iungus: Vē illis qui faciūt Christum impostorem. An operatus est aliud, quàm loquutus est? an illud ipsum?
- Cranmerus: Operatus est sacramentū, & his uerbis significabat effectū.
- Iungus: Tropicus sermo non est operatorius.
- Cranmerus: Sermo Christi est operatorius. Ergo non est tropicus.
- Iungus: Operatur instituendo, non conuertendo.
- Cranmerus: Res significata in sacramento, nonne est in sacramento?
- Iungus: Est. nam res ministratur in signo. Ille literā sequitur, qui rem accipit pro signo. Augustinus seiungit sacramentum à re. Aliud, inquit, est sacramentum, aliud res sacramenti.
- Vuestonus: Virge hoc argumentū, est tropica locutio, ergo nihil operatur.
- Iungus: Sed sermo Christi erat operatorius, ergo non tropicus.
- Cranmerus: O quot strophæ iactæ sunt ad hoc argumentum? Sunt meræ fallaciæ. Ego non dixi sermonem Christi operari, sed Christum: & operatur per tropicam locutionem.
- Vuestonus: Si tropus operatur, efficit corpus Christi ex pane.
- Cranmerus: Sermo tropicus non operatur.

Vuestonius: Sermo tropicus, ex tuo cōfesso nihil operat̃. Sed sermo Christi (ut ipse fateris) in cœna aliquid operatur. Ergo sermo Christi in cœna nō fuit tropicus.

Cranmerus: Respondeo. Hæc sunt mera sophismata. sermo non operatur, sed Christus per sermonem operatur sacramentum.

Expectabam à uobis scripturas: nam ea sunt fundamēta disputationum. Iungus: Nōne sunt hæc scripturæ, Hoc est corpus meum? Sermo Christi effica: est, et uerbo Domini cœli firmati sunt. Dixit, Hoc est corpus meum, ergo fecit. Cranmerus: Fecit sacramentum. & nego argumentum.

Iungus: Si nihil operatus est Christus, nihil reliquit ibi. Dixit, Hoc est corpus meum. tu cōtra scripturas dicis, Nō est corpus Christi: et excidis à fide.

Cranmerus: Vos contra omnes ueteres interpretamini scripturas, & fingitis alium sensum.

Iungus: Ambrosius de ijs qui initiātur sacris, cap. nono: De totius mundi operibus legisti, Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mādauit, et creata sunt. Sermo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod nō erant: non enim minus est nouas res dare, quam mutare naturas. Sed argumētis utimur suis, utamur exēplis, incarnationisq; astruamus mysterij ueritatem: nunquid natura usus præcessit, cum Iesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem querimus, uiro mixta femina generari consueuerat. liquet igitur, quod præter naturæ ordinem uirgo genuit: & hoc quod conficimus, corpus ex uirgine est. Quid hic quaris naturæ ordinem in Christi corpore? cum præter naturæ ordinem sit ipse Deus Iesus partus ex uirgine. Vera utiq; caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est, uerè ergo carnis illius sacramentum est.

Ipsè clamat Dominus Iesus, Hoc est corpus meum. Ante benedictionem uerborum cœlestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipsè dicit, sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. & tu dicis Amen, hoc est, uerum est. Quod os loquitur, mens interna fateatur: quod sermo sonat, affectus sentiat. Idem libro quarto de sacramentis, capite 4. Panis iste panis est ante uerba sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruamus, quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi consecratione? Consecratio igitur quibus uerbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. nam ad reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris, ubi uenitur ut conficiatur uenerabile sacramentū, iam non suis sermonibus sacerdos utitur, sed sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo? nempe is quo facta sunt omnia. Iussit Dominus, & factum est cœlum: iussit Dominus, & facta est terra: iussit Dominus, et facta sunt maria: iussit Dominus, & omnis creatura generata est. Vides ergo, quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta uis est in sermone Domini, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, & in aliud cōmutentur?

Ambrosius dicit uerba esse operatoria.

Cranmerus: Omittis ea quæ sequuntur, quæ planum faciūt sensum Ambrosij. lege.

Iungus: Cœlum non erat, mare non erat, terra nō erat. sed audi dicētem. ipse dixit, et facta sunt: ipse mādauit, et creata sunt. ergo tibi ut respōdeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post cōsecrationem, dico tibi, quod iam corpus Christi est.

Cranmerus: Ista tria sunt omnia. Dico quod Deus maximè operatur in sacramentis, Iungus: Quomodo operatur?

Cran-

- Cranmerus: Virtute sua, quo modo & in baptisatis.
 Iungus: Imò uerbo mutat panē in corpus suum. Hec est ueritas, agnosce ueritatem, cede ueritati.
 Cranmerus: Oh magnifica uerba. nimium uerbosus es.
 Iungus: Imò magnifica ueritas: tu nullam facis mutationem.
 Cranmerus: Imò facio maximam. Vt in baptisatis nōne magna est mutatio, cum puer, mācipium diaboli, mutatur in filium Dei. Ita fit etiam in eucharistia, cum nos in suam fidem & gratiam recipit.
 Iungus: Si operatur in sacramentis, ergo in hoc sacramento.
 Cranmerus: Deus operatur in suis fidelibus, non in sacramentis.
 Vuestonus: In cœna uerba diriguntur ad panem, in baptismo ad spiritū.
 Non dixit, aqua est spiritus: sed dixit de pane, Hoc est corpus meum.
 Cranmerus: Columbam uocat spiritum, cum spiritus descēderet in specie columbæ.
 Vuestonus: Non uocat spiritum columbam, sed dicit descendisse sicut columbam. Videbatur in specie columbæ. Sicut in baptisato uerba diriguntur ad baptisatum, ita in cœna ad panem.
 Cranmerus: Imò scribitur, Super quemcumq; uideris spiritum descendētem. Vocauit id quod descendit, spiritum sanctum. & Augustinus uocat columbam spiritum. Audi Augustinū in caput primum Iohannis: Quid uoluit per columbam, id est, per spiritum sanctum? docere, qui miserat eum.
 Iungus: Intelligit spiritum descendisse tanquam columbam. spiritus est inuisibilis. Si instituis ut uerum audiatur, progrediamur. Ambrosius citetur. Vides quā operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta uis est in sermone Domini, ut incipiant esse quæ nō erant: quāto magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur. Et capite quinto: Antequā consecratur, panis est: ubi autē uerba Christi accesserint, corpus est Christi. Deniq; audi dicentem, Accipite, edite, hoc est corpus meū. Ante uerba Christi, calix est uini & aquæ plenus: ubi uerba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui redemit plebem. Quid potest esse apertius?
 Cranmerus: Imò quid minus ad rem? Verba sunt operatoria in eucharistia, sicut in baptismo.
 Pius: Verba Christi ex Ambrosio sunt operatoria. quid operantur? Ambrosius ait: Efficiūt sanguinem, qui plebem redemit. Ergo naturalis sanguis efficitur.
 Cranmerus: Sacramentum sanguinis efficitur. Verba faciūt sanguinem recipientibus: non quod sanguis sit in calice, sed quod in recipiente.
 Pius: Ibi fit sanguis, qui redemit plebem.
 Cranmerus: Fit sanguis, id est, fit sacramentum sanguinis, quo plebē redemit. Fit, id est, ostēditur ibi. Et dicit Ambrosius, in similitudine recipimus. sicut mortis similitudinem sumplisti, ita etiam similitudinem preciosi sanguinis bibis.
 Vuestonus: In similitudine dicit, quoniā sub alia specie ministratur. Atq; hoc argumentum est: Ibi fit sanguis, qui redemit plebem: Sed naturalis sanguis, redemit plebem: Ergo ibi est naturalis Christi sanguis. Tu respondes, Verba efficiunt sanguinem recipientibus, non quia sanguis est in calice, sed quia sanguis efficitur recipientibus. Vt uideant omnes, quomodo tu illudas quia sanguis efficitur recipientibus. Vt uideant omnes, quomodo uera? quia similitudinem uideo, non uideo sanguinis ueritatem. Primū omnium qui similitudinem uideo, non uideo sanguinem Christi operatur, ut possit mutare & conuere genera instituta naturæ. Deinde ubi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quod carnem suam dedit manducare, & sanguinē suum

dedit bibendum, recedebāt. Solus tamē Petrus dixit, Verba uitę eternę habes, & ego ā te quō recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, ueluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudinem quidem accipis sacramentū, sed uerē naturę gratiā uirtutemq; consequeris.

Cranmerus: Verba hęc per se clara sunt, iterumq; locum legit: Accipis sacramētum in similitudinē. At quid illud est, quod dicit, Accipis in similitudinē? Arbitror eum intelligere, sacramentū esse similitudinē sanguinis.

Chedſæus: Vt intelligat dominatio tua, non dissentire ueritatem ā ueritate, ut destruiamus quod dicis de similitudine, audi Ambrosium libro quarto de sacramento: Si operatus est sermo cōlestis in alijs rebus, non operatur in cōlestibus sacramentis: Ergo didicisti, quod ē pane corpus fiat Christi, & quod uinum & aqua in calicem mittitur, sed sit sanguis consecratione uerbi cōlestis. Sed fortē dices, speciem sanguinis nō uideri, sed habet similitudinē. Sicut enim mortis similitudinē sumpsisti, ita etiam similitudinē preciosi sanguinis bibis, ut nullus horror cruoris sit, & precium tamē opere redemptiois. Didicisti ergo, quia quod accipis, corpus est Christi.

Cranmerus: De sacramentis loquitur sacramentaliter. Nomine rerū sacramenta ipsa uocat. Vsurpat enim signa pro rebus signatis. Itaq; panis non dicitur panis, sed corpus propter excellentiam & dignitatem rei significatę. Ita Ambrosius seipsum interpretatur, cum dicit: In cuius typum nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis & animę nostrę percepinus. 11 ad Corinth. 11.

Chedſæus. Typum? Non uocat sanguinem Christi typum, sed sanguinē taurorum et hōdorum. in hoc respectu erat typus.

Cranmerus: Hęc est noua doctrina. nunquam hęc leges apud patres.

Chedſæus: Sed ita ait Ambrosius. Cranmerus: Panem & calicē uocat typum sanguinis Christi, & beneficij eius.

Vuestonius: Ambrosius intelligit in typum beneficij, id est, redemptionis, non sanguinis Christi, sed passionis. Calix est typus mortis, quum sit sanguis. Cranmerus: Apertissimē dicit calicem esse typū sanguinis Christi.

Chedſæus: Quemadmodum Christus uerē & realiter est incarnatus, ita uerē et realiter est in sacramento. Sed Christus uerē et realiter est incarnatus. Ergo corpus Christi est uerē & realiter in sacramento.

Cranmerus: Nego maiorem. Chedſæus: Probo ex Iustino in secunda Apologia. ὁ μὲν τὸ πρῶτον λέγει τὸν θεὸν σαρκοποιηθεὶς ἰησοῦς χριστός ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ καὶ αἷμα κατὰ σωματικὰς ἡμῶν ἐχρην, ὅταν καὶ τὸν διὰ θυγῆς λόγον τὸ παρ' αὐτὸν θυγατρὸς συνθεῖσαν τροφὴν, ὅς τις αἷμα καὶ σὰρκα κατὰ μετὰ πολλὰ τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνους τὸ σὰρκα καὶ ποιηθέντες ἰησοῦ καὶ σὰρκα καὶ αἷμα ἐδιδόχθημεν εἶναι.

Cranmerus: Hic locus falsatus est ā Marco Constantio. Hoc solum uoluit Iustinus, panem qui nos nutrit, uocari corpus Christi.

Chedſæus: Ad argumentum. Quemadmodum Christus uerē & realiter est incarnatus, ut supra. Cranmerus: Nego maiorem.

Chedſæus: Verba Iustini sic habent ad uerbum: Quemadmodū per uerbum Dei caro factus Iesus Christus saluator noster, carnē habuit & sanguinem pro salute nostra: sic & cibum illum consecratum per sermonem precationis ab ipso institutę, quo sanguis carnesq; nostrę per communionē nutriuntur, eiusdē Iesu, qui caro factus est, carnem & sanguinē esse accepimus.

Cranmerus: Tu bene reddidisti. Sed nego maiorem. Hic sensus est Iustini: Panem illum appellari corpus Christi, sed ex illo cibo sanctificato nutriti corpora nostra.

Chedſæus: Imō ait, ex illo cibo sanctificato nutriri & corpus & animam.

Cranmerus: Nō ait, Sed ait nutrire carnem & sanguinem: & quod carnē nutrit

nutrit & sanguinem, quomodo potest nutrire animam? Coleus: Nutrit corpus per animam.

Cranmerus: Loquere sincerè: num id quod admittitur per animā & spiritum, possit dici cibus corporis.

Vuestonus: Audi ergo Irenæum. Eum calicem, qui est creatura, suū corpus cōfirmavit, ex quo nostra auget corpora. Quādo & mixtus calix, & fractus panis percipit uerbū Dei, fit eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus auget & cōsistit carnis nostræ substantia. Substantia nostræ carnis augetur corpore & sanguine Christi. Ergo corpus nostrum nutritur corpore & sanguine Christi.

Cranmerus: Nego argumentum. Loquitur de sacramento, & carnem & sanguinem dixit, pro sacramento corporis & sanguinis. Ut etiam Tertullianus: Nutritur caro pane symbolico, anima uerò corpore Christi.

Vuestonus: Vide quid addat. Quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est uita aterna, quæ sanguine et corpore Christi nutriuntur. lib. s. post duo folia, à principio.

Cranmerus: Corpus nutritur & sacramento & corpore Christi. Sacramento ad uitam temporalem, corpore Christi ad aeternam.

Chedæus: Non possum non dolere, cum tam apertum mendacium uideam in scriptis tuis. Nam ubi uertis Iustinum hoc modo: Quod panis, aqua & uinum in hoc sacramento non ita accipienda sunt, ut communes cibi potiusq; à nobis sumi solent: sed escæ sunt, peculiariter ad hoc selectæ, ad gratiarum uidelicet actionem. ideoque eucharistiæ nomen habent à græcis. dicitur præterea sanguis & corpus Christi. sic tu uertisti, quum uerba Iustini sic habeat: Docemus Iesum illū, quo caro sanguisq; noster nutritur per mutationem, postquam cōsecratus per precationem uerbi ipsius corpus esse, & sanguinem ipsius Iesu incarnati.

Cranmerus: Non transtuli uerbum à uerbo, sed reddidi sententiam: nihilq; à sententia eius recedo.

Harpsfeldus. Meminit dominatio tua, quod ad Iustinum attinet, ad quæ scripta sit Apologia, nempe ad ethnicum. Ethnici existimabant Christianos accedere ad ecclesiam, ut adorarent panem. Iustinus respondet, nos non accedere ad communem panem, sed quemadmodum &c. ut supra.

Expende locum, est locus dignissimus notatu: nutriuntur carnes secundum mutationem.

Cranmerus: Non debemus considerare nudos panes: sed quisquis accedit ad sacramentum, comedit uerum corpus Christi.

Vuestonus: Corrupisti Emissenum. Nam pro cibis satiandis, posuisti cibis satiandis spiritualibus.

Cranmerus: Non corrumpti. sic enim habetur in Decretis.

Vuestonus: Corrupisti alibi eundem Emissenū. omisisti enim ista: Mirare cum reuerendum altare cibis spiritualibus satiandus ascēdis: sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honorem mirare, merito continget.

Cranmerus. Liber iste id non habet.

Vuestonus: Similiter & falsasti hunc locum perperam reddendo: Honora corpus Dei tui. Tu autē reddidisti: Honora eum, qui est Deus tuus. quando Emissenus habet: Honora non eum, sed corpus Dei tui.

Cranmerus: Transtuli quidem eum, idq; non minus uerè, quàm nō sine graui causa. Alioqui enim periculo non uacabat, si transferrem sic, Corpus Dei tui: nimirum ob eiusmodi quosdā, qui Anthropomorphitarum errore Deum habere corpus somniabant.

Vuestonus: Imò uos ipsi omnium maximè uulgi hominum in eum adduxi.

duxistis errorē, qui tam diu docuistis, eum sedere ad dextrā Dei patris: meq̃ pro hæretico habuistis, quòd perdicarem, dextram nō habere Deum. Tunc te in ipsis fidei articulis explorabo.

Christus sedet ad dextram patris.

Sed Deus pater dextram non habet.

Ergo ubi Christus nunc?

Cranmerus: Non tam rudis sum in articulis fidei catechumenus, ut non intelligam, sedere ad dextram Dei, significare, æqualem esse in gloria patris.

Vuestonus: Iam igitur argumentum accipe. Vbiq̃q̃ diuina sit auctoritas, ibi est corpus Christi. Sed diuina auctoritas ubiq̃q̃ locorum cernitur. Ergo Christi corpus ubique locorum esse quid prohibet? Præterea Scotum etiam corrupisti.

Cranmerus: Ingens est flagitium.

Vuestonus: Omisisti enim illud, Secundum apparentiam, ubi sic habent verba ipsius: Et si quæras quare uoluit ecclesia eligere istum intellectum ita difficilem huius articuli, cum uerba scripturæ possint saluari secundum intellectum facilem & ueriores, secundum apparentiam, de hoc articulo.

Cranmerus: Non ita est.

Vuestonus: Similiter euulgatus abs te est catechismus nomine synodi Londinensis: & tamen sunt quinquaginta, qui se de cœtu illius conuocationis fuisse testantes, nunquam de catechismo hoc uel uerbum audire.

Cranmerus: Me inscio titulus ille appositus est: adeoq̃ quum intellecti, mihi ipsi displicuit, ideoq̃ quum de ea re apud senatum conquestus sum, reuocationis editus in lucem prodijisset.

Vuestonus: In Scoto præterea transtulisti, in Romana ecclesia, pro ecclesia catholica.

Cranmerus: At sensit ille Romanam.

Vuestonus: Porro deprauasti etiam diuum Thomā, nempe ubi habet ille in hæc uerba: In quantum uerò est sacrificium, habet uim satisfactiuā, sed in satisfactione attenditur magis affectio offerentis, quàm quantitas oblationis. unde Dominus dicit apud Lucā de uidua, quæ obtulit duo æra, quòd plus omnibus misit. quamuis ergo hæc oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna: tamē sit satisfactoria illis, pro quibus offertur, uel etiam offerentibus secundum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota pœna. Tu uerò sic conuertisti, quòd sacrificiū sacerdotis habet uim satisfactiuam, &c. Itaq̃ hoc loco uocabulum sacerdotis infulisti: quum tantus idem nunquā inserueris in tota noui Testamēti uersione, nisi ubi Christus morte affectus est. Rursusq̃ ubi diuus Thomas habet, Pro omni pœnat tuus liber plurima ibi omittit.

Videtis fratres illabefactam & inconcussam ueritatem: uidetis & hæreticorum fraudes & insidias. ueritas premi potest, opprimi non potest, Succlamate igitur omnes,
Vincit ueritas.

FINIS.

PRAEFATIO N. RIDLEI EPI.

SCOPI LONDINENSIS, IN SVAM
disputationem.

Vnquam mihi contigit in uniuersa uita mea uidere aut audire quicquā uanius aut tumultuosius geri, quā hāc quā nuper mecū habita est disputatio in scholis Oxoniensib. Et profectō non arbitrabar inter nostrates potuisse reperiri alicuius literature aliquos, gradu insigniori donatos, qui tam perfrictae frōtis essent, ut eiusmodi scenicis uanitatibus (quibus ea disputatio abundabat) indulgere, æquo animo sustinuissent. Sorbonici clamores, quos olim uidi Parisijs, ubi papismus maximè regnat, praenostira hac Thraonica ostentatione speciem aliquam habere modestiae meritò uideri possunt. Nec mirum erat: quoniam qui aliorum moderatores ibi esse debuerūt, quicquid alijs sese formam in agendo praeuissent, in uerbo, in grauidum & clamandum classicum cecinerunt. Vnde manifestum est, Christiane lector, quod haudquaquam ab istis syncera aliqua ueritas, sed prorsus uanamundi gloria & thraonica uictoria quarebatur. Ceterum ne ad innu-mera conuicia, quibus ego inter disputandum totus conspuebar, causa nostra, quae Dei est & ecclesiae ipsius, mendosis etiam disputationis habitae exemplaribus mūdo traducatur, atque inde damnum aliquod ipsa ueritas sustinere possit: uisum est mihi, meam literis commendare responsionem: ut quisquis eius cognoscendae cupidus est, simul & ueritatis studiosus, scire ex his sit responsum. Quāquam id tibi amice lector uerissimum esse fateor, omnia omnium mihi à tam multis & tam tumultuose obiecta, & à me uicissim tot interdum simul opponentibus tam celeriter responsa ponere, esse omnino impossibile. Ad hāc bona pars temporis in contumeliosissimis opprobrijs, & plus quā theatricis exhibitionibus, applausionibus et triumphis ad captandam auram popularē, populari sermone inaniter cōsumpta est. Quam rem quum ego egerrimè ferrē, ac publicè deplorarem, testarerq; coetum illum eruditorum uirorum ac scholas (quae theologorum grauitati destinatae esse dicuntur) eiusmodi ineptijs & scenicis uanitatibus cōtaminari atque pollui, & actores suae causae uanitatem per hāc ipsa palam prodere: dicendo nihil profeci, sed obloquentium exhibitionibus & uociferationibus, partim uerò praesidentium auctoritate coactus sum eius generis in me iactata audire conuicia, qualia profectō uiri graues nō sustinuissent citra ruborem audire, coniecta à turpissimo nebulone in uilissimum ganeonem.

In initio disputationis, cum meam responsionem ad primam propositionem uoluissē paucis, idēq; dialecticorū more, cōfirmare: priusquā primam probationem, quae non admodū proluxa est, potuissē absoluerē, exclamāt ipsi D. doctores: Loquē blasphemias, blasphemias, blasphemias. Quumq; ego supplex atq; obnixē precarer, uti perorantem audire dignarentur: quāto, legat, legat: & ego quum rursus pergerem legere, tantus cōtinuò obortus est clamor, Blasphemias blasphemias, ut nullū me unquam meminerim audisse aut legisse similem, prae illū qui in Actis Apostolorum excitatus est à Demetrio fabro argentario, cum suis qui erant eiusdem artis, clamantibus in Paulum, Magna Diana Ephesiorum, Magna Diana Ephesiorū: & praeter disputationem quandam quam Arriani habebant contra orthodoxos in Aphrica, ubi dicitur, Quales praesides, talis erat & disputationis finis.

nis. Omnia erāt plena tumultu & Arrianorū calumnijs, ut nihil quietē audiri potuisset. Hec Victor in libro secundo suę historiæ.

Atq; ita inualuerunt istorū clamores & tumultuationes, ut ego uelim nolim cogerer probationes meas, alioqui satis breues, inchoatas dimittere.

Testes habeo huius ueritatis, omnes cordatiores qui intererant. Sed de his plura conqueri desinam: & nunc mihi curæ erit, argumenta mihi propofita, & meas uicissim ad argumenta illorum responsiones, quanta meam memoria diligentiori singularum circumstantiarū recordatione suggerere poterit, summam annotare.

DISPUTATIO HABITA OXONIAE, INTER D. NICOLAUM episcopum Londinensem, & doctorem Smithum, ceterosq;

doctores Oxonienses.

Vuestonius:

Viri Christi fideles, cœpta est hodie schola summi Dei, ut spero, auspicio. Cœpta controuersia de re, cōtrouersia planè libera, de ueritate scilicet corporis Domini nostri Iesu Christi in eucharistia. Christus uerus est, qui dixit: uera sunt quæ dixit, imò ueritas ipsa quæ dixit. orandus est ergo Deus nobis, ut demittat spiritum, qui sit eius uerbi certus interpres, qui abstrahat errores, qui doceat ut ueritas elucescat. Oranda est ecclesiæ uenia, ut illius receptam ueritatem absq; ipsius præiudicio sinat hodie in quæstionē uocari. Vestræ autem partes erunt, diuini numinis opem implorare: deinde reginæ bona omnia precari, nobis pacatas & tranquillās præbere aures.

Proponite quæstiones.

Smithus: Hodierno die, uir eruditissime, uocata sunt tria in quæstionem minimè certè inter Christianos controuertenda.

1. Nimirum, an Christi seruatoris nostri corpus, conceptum ex Mariæ uirgine, oblatum in cruce pro redemptione hominū, sit reipsa aut realiter in eucharistia.
2. Secundum, an post consecrationē ulla remaneat substantia, præter substantiam Domini nostri Iesu Christi, Dei & hominis.
3. Tertium, an in missa sit uiuificum sacrificium & oblatio, tam pro uiuis quàm pro defunctis propitiabile.

Nunc doctissime doctor, tamen si tu die Sabbathi quid indicaueris et senseris de his quæstionibus, apertè & publicè pronunciaſti: tamen non cōtentus responsione tua, quam negatiuè protulisti, non grauabor rursus apertè rogare sententiam tuam in prima quæstione: An uerum Christi corpus post pronūciationem uerborum Christi à sacerdote, sit realiter in eucharistia, an tantum sit ibi secūdum figuram. Expecto quid respondeas.

PRAEFATIO ET PROTESTATIO

NICOLAI RIDLAEI EPISCOPI LONDINENSIS,

habita 17 Aprilis in publicis scholis Oxoniæ.

Cœpi à uobis, ornatissime uir, & domine prolocutor, et uos uiri uenerabiles domini commissionarij cellitudinis reginæ & aliorum, superiore die tres propositiones, quibus iussistis me, ut in hunc diem pararem, quid respōdendum censerem. Ego uerò cum mecum considerarē, quanta cura gregis Domini nunci nuper mihi commissā esset, pro cuius administratione olim (idq; quàm citò, Deus nouit) rationem Domino meo sum redditurus: quodq; Petri apostoli præcepto paratus semper esse debeam, ad respōdendum cuilibet, ut loquar de ea quæ in nobis est spe cum animi mansuetudine

dine & reuerentia. Ad hoc quid debeam ecclesiæ Christi, quidq; vobis, qui estis hic commissarij cum autoritate publica, statui mandatis uestris hac in parte obtemperare: & palam vobis patefacere, quid de propositis propositionibus sentiam. Et quanquam (ut ingenuè vobis quod verum est fatear) aliter olim atq; nunc de illis rebus, de quibus me interrogatis, sensi: nihilominus Deum testem inuoco, in animam meam non mentior, quod mutarim animam, quodq; in hanc, de qua nunc sum, deueni sententiam, nullus me, ut id facerem coegit, aut legum humanarum aut periculorum huius mundi metus, aut ulla spes vel expectatio mundanæ commoditatis: sed amor dumtaxat veritatis, reuelatæ mihi per Dei gratiam (ut mihi persuasum habeo) in verbo Dei, & in antiquorum patrum orthodoxorum lectione. Hæc ego nunc propterea magis commemoro, quoniam quis scit, si quod mihi olim contigit, alicui uestrum in posterum contingere poterit: Hoc est, ut si quid aliter atq; ego nunc de rebus propositis sentiatis, & hoc vobis Deus aliquando reuelauerit. Sed utcumque fuerit, quod vos omnes nunc me facere uelitis opinor, hoc ego iam breuiter sum facturus. Hoc est, sententiam animi mei quam planissimè potero explicabo. In qua tamen sententia dicenda, id uobis testatum esse uelim, me ex animo nihil esse dicturum scienter & prudenter, quod ulla in re crediderim posse uel tantillum repugnare aut dissentire à verbo Dei, aut à regulis fidei & Christianæ religionis, quas illud sacrosanctum Dei uerbum ecclesiæ Christi præscribit, quibus me meaq; omnia uolo nunc & in perpetuum esse uel fore obnoxia. Et quoniam grauis causa est quam agimus, & ad eam peragendam, quam simus nunc inexpediti, temporis nimirum angustia & librorum inopia oppressi, uobis omnibus ignotum esse non potest. Propterea protestor me hoc à uobis hodierno die publice postulaturum, nimirum ut in posterum liceat omnibus meis hodiernis responsionibus, explicationibus, & confirmationibus addere uel demere, quicquid in posterum saniore iudicio, maturiore cōsultatione, aut exactiore singularum rerum expensione, magis commodum magisque opportunū esse uidebitur. Aliquid etiam adferunt carceres molestiæ, quæ mentem meam nonnihil conturbant, neq; enim is sum, ut liber sim ab omnibus huiusmodi affectibus.

Vestonius: Reuerende doctor, quod ad penuriam librorum spectat, non est quod causeris. libri tibi exhibebuntur quoscūq; postulaueris. Quod ad maturius iudicium attinet, liberum erit usq; in diem Dominicum addere responsionibus tuis, quod magis opportunum uidebitur. nolo ut concilis uetamur argumentis, ne uideamur neccere arenas.

Ridleyus: Est aliud, quod impetratum uelim. uideo hic scribas & notarios adhiberi: uerisimile est, quod palam proferentur quæ dicemus. obsecro ut sit facultas loquendi liberè: non quod constituerim tēpus eximere dicendo, sed ne cui uideatur non satis fieri: non sum orator, nec didici rhetoricam.

Vestonius: Licebit tibi eligere duos notarios ex hac tota multitudine.

Ridleyus: Si essent hic mihi noti aliqui, eligerem.

Vestonius: Sunt hic duo, quos dominus Cranmerus heri elegit: ipsos, si placet, eligito.

Ridleyus: Placent: puto esse uiros bonos.

Hæc iam pauca præfatus & protestatus, confero me nunc ad propositarū propositionum responsionem, & responsionum mearum explicationes & confirmationes breuissimas.

Prima: Forma autem conclusionum hæc erat.

In sacramento altaris uirtute uerbi diuini à sacerdote prolatis, præsens est realiter sub speciebus panis & uini naturale corpus Christi, conceptum de uirgine

uirgine Maria, item naturalis eiusdem sanguis: respondeo, Non est humano aut seculi sensu in Deirebus loquendum. Prima itaq; propositio, uel conclusio formata est phrasi à sacra scriptura aliena, & multis ambiguis obscuritatibus inuoluta & implicita. In sensu autem, quem docent scholastici, & hodierna Romanensis ecclesia defendit, falsa est, erronea, atq; doctrinæ quæ est secundum pietatem planè contraria.

Explicatio.

Diuersitas & nouitas phraseos, & quàm sit à sacra scriptura aliena, in tota hac prima propositione & in singulis penè partibus ita patet, & euidentius est uel medio critere uersato in sacris literis, ut nihil necesse iam putè in hoc cœtu doctorum uirorum, in ea re demonstranda aliquid temporis, nisi id à me postea postulatum fuerit, collocare. Ambiguitas est in uerbis, uirtute uerbi diuini. Ambiguum enim est, quod sit istud uerbum diuinum: illud ne quod legitur in euangelistis, aut in Paulo, aut aliquod aliud. Si quod in euangelistis aut in Paulo, quòdnam illud sit. Si non ex illis, quomodo cognoscitur esse uerbum diuinum & tantæ uirtutis, ut hanc tantam rem efficere ualeat? Item ambigitur de uerbo, à sacerdote, an ullus dicendus sit sacerdos, nisi cui data sit potestas sacrificandi expiatoriè pro uiuis & mortuis: & unde pater hanc auctoritatem esse à Deo ulli mortalium, præterquàm uni Christo commissam? Dubitatur etiàm, secundum quem ordinem futurus sacrificans sacerdos sit. Vtrum secūdum ordinem Aaron, an secūdū ordinem Melchisedec? Nam plures ordines sacerdotij non probat, quod sciam, sacra scriptura.

Vuestonus: Sufficiant ista.

Ridleus: Si desit tempus, sunt adhuc dies multi, nec ego sum qui uelim, quod non possum, abire.

Vuestonus: Hæc sunt subterfugia, eludis tempus.

Ridleus: Non possum fugere. Captus sum, et uinctus.

Vuestonus: Congredimini.

Smithus: Sufficiant quæ dixisti.

Ridleus: Sine quæso, non adeò multa sunt quæ sum dicturus.

Vuestonus: Perge.

Ridleus: Item in uerbo realiter, ambiguum an sumatur transcenderet, & sic potest hic signare quamcunq; rem quæ ad corpus Christi quouis modo spectat: & sic concedimus, corpus, Christi realiter esse in sacramento cœnæ Dominicæ: sicut inter disputandum, si datur occasio, à nobis declarabitur. Vel rem ipsam corpoream, animatam, quæ assumpta est in unitate personæ à uerbo Dei, secundum quam significationem, corpus Christi cum sit in cœlis realiter propter uerum corporis modum, hic in terris esse dicendus non est. Item in uerbis, sub speciebus panis et uini, ambiguum est utrum species significare intelligantur formas tantum accidentales et exteriores panis & uini, an naturas eorundem substantiales, suis qualitatibus uisibiles, & externis sensibus perceptibiles. Falsitas autè propositionis in sensu Romanensis ecclesiæ & scholasticorum hinc patere poterit. Illi enim ponunt panem transsubstantiari in carnem assumptam à uerbo Dei: idq; ut aiunt, per uirtutem eius uerbi, quod illi conceptis uocibus & syllabis formauerunt: quod in nullo reperiri potest euangelistarum, aut in Paulo. Atq; inde colligunt, corpus Christi realiter contineri in sacramento altaris. Quæ positio quoniam fundatur super fundamento transubstantiationis, quod est fundamentum monstruosum, absurdum & analogiæ sacramentorum interemptium: idcirco & hæc prima propositio, quæ super hoc putre fundamentum & uacuum substruitur, falsa est, erronea, & infami sacramentariorum errori merito deputanda,

Vuesto-

Vuestonus: Teritur tempus.

Ridleus: Non deerit tempus: supersunt adhuc multi dies.

Vuestonus: Perge ad argumenta: praescribetur tibi alius dies.

Ridleus: Nil habeo amplius, quod de explicatione dicam, si permiseris, dicam paucis de confirmatione. Vuestonus: Perge.

Responsionis iam datae confirmatio.

Ridleus: Non est statuendum dogma aliquod in Ecclesia Dei, quod dissentiat à verbo Dei, & ab analogia fidei, & quod secum trahat multas absurditates. Sed dogma hoc primae propositionis tale est. ergo non est statuendum in Ecclesia Dei. Maior patet. & minor probatur sic: Hoc dogma ponit realem & corporalem & carnalem carnis Christi à verbo assumptae in sacramento coenae Dominicae praesentiam, idque non per uirtutem & gratiam, quod & orthodoxi fatentur: sed per integram essentiam & substantiam corporis, carnis Christi. Sed talis praesentia dissentit à verbo Dei, ab analogia fidei, & multas secum necessario trahit absurditates. ergo maior est manifesta, & minor adhuc probatur sic. Vuestonus: Tu bonas horas male perdis. Domine opponens, perge ad argumenta.

Smithus: Disseremus de transubstantiatione, quam tu asseris contrariam esse analogiae fidei. Contrarium probo ex scripturis & patribus. Sed antequam tecum congregiar, quero an in sexto Iohannis fiat mentio de sacramento, aut de reali praesentia corporis Christi in eucharistia?

Ridleus: Iniquum uidetur esse, ut amputetur ea quae eram dicturus: nec adeo multa sunt, paucis dicentur. Vuestonus: Legat.

Ridleus: Talis praesentia contraria est locis aliquot sacrae scripturae, dissentit ab articulis fidei, euacuat et tollit institutionem de sua coena, prostituit preciosa prophana, proijcit quod sanctum est canibus, proijcit margaritas porcis, multa cogit monstrosa miracula praeter necessitatem & auctoritatem uerbi Dei ponere. Ansam praebet haeticis, qua suos errores tueantur, quae non recte de duabus in Christo naturis sentiebant. fidem ueritatis humanae in Christo minuit. Postremo falsificat dicta patrum orthodoxorum: falsificat & fidem ecclesiae catholicae, quam Apostoli tradiderunt, martyres roborauerunt, & fideles (ut quidam ex patribus ait) usque nunc custodiunt. Ergo minor est uera.

Probatio antecedentis huius argumenti per partes.

Talis praesentia contraria est uerbo Dei, Iohan. 16. Veritatem dico uobis: expedio uobis ut ego uadam. Si enim non abiero, paracletus ad uos non uenit. Actorum tertio: Quem oportet quidem coelum accipere, usque ad tempora restitutionis omnium, quae loquutus est Deus. Matthaei nono capite: Non possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus. Sed hic est tempus luctus. Beati qui lugent, &c. Iohannis 16: Iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrum. Iohannis 14: Iterum ueniam, et assumam uos ad meipsum. Matth. 24: Si dixerint uobis, Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. et ibidem: Ubicumque fuerit cadauer, ibi congregabuntur aquilae.

2 Dissentit ab articulis fidei: Ascendit ad coelos, sedet ad dextram patris. Inde, & non aliunde, ut inquit Augustinus, uenturus est ad iudicandum uiuos & mortuos.

3 Euacuat & tollit institutionem coenae Dominicae, utpote quae tantum ius est tantisper continuari, donec ipse Dominus uenerit. Si igitur nunc praesens est realiter in ueritate corporis carnis, debet haec coena cessare. Commemoratio non est rei praesentis, sed praeteritae et absentis. Memoria & praesentia differunt. Frustra ibi ponitur figura, inquit ex patribus quidam, ubi res figurata praesens est.

4 Quarto prostituit preciosa profanis, & multa cogit absurda fateri. affert enim adulteros et homicidas impoenitentes (imò ut est quorundam apud istos opinio) impios & infideles mures & canes, recipere corpus Domini nostri reale & corporale, in quo inhabitat plenitudo spiritus lucis & gratiae, contra manifesta uerba Iohannis sexto in sex ibidem locis & sententijs. Statuit abrogare *ποφαιαν*, id est, bestialem quandam crudelitatem. Crudelius est enim hominem uiuum comedere, quam interimere.

Pius: Petit tempus ut edat blasphemias. Mitte blasphemias.

Ridlaus: Ego non expectabam à uobis huiusmodi contumelias.

Vuestonus: Omnia pacata, omnia tranquilla. perge ad argumenta Domine doctor. Ridlaus: Restant non multa.

Vuestonus: Impudentissimo ore profers blasphemias. perge ad argumenta. incipe.

5 Ridlaus: Cogit multa monstrosa miracula, præter necessitatē & auctoritatem uerbi Dei ponere. In aduentu huius præsentiae corporis & carnis Christi, substantiam panis extendunt, ponunt accidētia sine subiecto: substituit Christi corpus, sed sine suis qualitatibus et uero corporis modo. Si sacramentum tam diu seruetur, ut mucescat, et uermes inde generentur, quidam dicunt substantiam panis miraculose redire: quidam negant. Quidam corpus Christi dicunt in stomachum recipientis descendere, & ibi tam diu manere, donec species calore naturali consumantur. quidam in bonis manere dicunt, quam diu ipsi permanent esse boni. quidam tam citò corpus Christi in cœlum rapi dicunt, quam citò species dentibus teruntur. O mirabiliarios. Verè in istis impletum esse uereor, quod prophetauit Paulus, pro eo quod dilectionem ueritatis non receperunt in hoc ut salui fierent, mittet illis Deus efficaciam illusionis, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati. 2. Thessalon. 2. Hæc præsentia commentum illud concommuniæ peperit, quæ sustulit hodie & abrogauit præceptum Domini de communicando poculo Domini laicis.

Reliqua nō
legebatur,
quod prolo-
cutor pro-
peraret ad
argumēta.

6 Ansam præbet hæreticis errandi, & suos errores defendendi: ut Martini, qui dixit Christum habere corpus phantasticum: & Eutychi, qui confundit impiè duas in Christo naturas. postremo falsificat dicta patrum orthodoxorum & fidem ecclesiæ catholicam, quam Vigilii martyr & autor gratius dicit esse traditam ab apostolis, sanguine martyrum roboratam, et à fidelibus ad suam usque ætatem custoditam. Dicta patrum intelligo, Iustini, Irenæi, Tertulliani, Origenis, Eusebii, Emisleni, Athanasii, Cyrilli, Epiphani, Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Vigili, Fulgentii, & Bertrami: quorum omnium atque aliorum quoque uetustissimorum patrum loca, in hanc sententiam scio me legisse. & si esset librorum meorum mihi concessa copia, possem commonstrare, id quod sub periculo capitis mei, & amissionis omnium quæ in hoc mundo amittere possum. Nolite putare, fratres, nos, quoniam hanc præsentiam corporis Christi, quam hæc prima propositio ponit, improbauimus, utpote quam censemur esse commentitiam, phantasticam, & præter auctoritatem uerbi Dei in ecclesiam à Romanensibus introductam, propterea uelle tollere ueram illam præsentiam corporis Christi in sua cœna ritè & legitime administrata, quæ est fundata in uerbo Dei, & patrum orthodoxorum commentarijs illustratur. Qui de me ita sentiunt, Deus nouit, quam multum illi halucinentur: id quod ut uobis planum manifestumque faciam, declarabo paucissimis, quam ego ueram in uerbo Dei & priscis patribus statuo in sacramento cœnæ Dominicæ corporis Christi præsentiam.

Cum Luca euangelista et Paulo apostolo dico, panem in quo gratia actus sunt, esse corpus Christi ad memoriam ipsius & mortis eius, usque ad aduentum

tum eius, perpetuò à fidelibus celebrandam. Dico item, panem quem frangimus, esse communicationem corporis Christi, cum orthodoxis patribus. Sic loquor & censeo, non solum significationem corporis Dominici fieri per sacramentum suæ cœnæ: sed una cum illo exhiberi quoq; fateor, pijs & fidelibus gratiam corporis Christi, uitam scilicet, atque æternitatis alimentum: idq; cum Cypriano. Manducamus uitam, bibimus uitam, cum Augustino. sentimus Dominum præsentē in gratia, cum Emisseno. recipimus ciuilem communionem, cum Athanasio: proprietatem naturalem in pane & uino, cum Cyrillo: & cum eodem, uirtutem propriæ carnis Christi, uitam & gratiam corporis unigeniti proprietatem, id est, ut Cyrillus ipse disertis uerbis exponit, uitam. Fatemur nos recipere cum Basilio mysticum Christi aduentum, gratiam ueræ naturæ, atq; ueræ carnis sacramentum. Cum Ambrosio, corpus per gratiam, cum Epiphanio, carnem spiritalem, sed aliam ab ea quæ crucifixa est. cum Hieronymo, gratiam influentem in sacrificium, et spiritus gratiam. Cum Chrysostomo, gratiam, ueritatem inuisibilem: gratiam & societatem membrorum corporis Christi, cum Augustino. Postremò cum Bertramo, qui horum fuit omnium postremus, fatemur, secundum id haberi in sacramento cœnæ Dominicæ corpus Christi, uidelicet ut ipse exponit, quòd sit in eo spiritus Christi: id est, diuini potentia uerbi, quæ non solum animam pascit, uerumetiam purgat. Ex his opinor omnibus dilucidè patere potest, quàm simus ab ea sententia alieni, qua nos falso quidam orbi traducere conantur, dicentes, nos nihil aliud docere quàm, figuram corporis Christi in mensa Dominica à pijs & fidelibus recipiendam expectari oportere.

Propositio secunda.

Post consecrationem non remanet substantia panis & uini, nec ulla alia substantia, nisi substantia Dei & hominis.

Responsio N. Ridley ad secundam propositionem.

Secunda conclusio est simpliciter falsa: uerbo Dei naturæ, sacramenti, patrum orthodoxorū clarissimis dictis ex diametro contraria. Est putre fundamentum reliquarum duarum, quæ nobis propositæ sunt, uidelicet primæ & tertiæ conclusionum. Ad hanc responsionem non morabor uos ulla explicatione, contentus ea quæ iam exposita est prius, ad responsionem primæ propositionis.

Responsionis ad secundam propositionem confirmatio.

1 Constat ex uerbo Dei, Christum panem dedisse discipulis, illumq; suum corpus appellasse: sed substantia panis altera est à substantia Christi Dei & hominis. Ergo conclusio est falsa. Minor patet. & maior probatur sic: Hoc dedit discipulis, appellauitq; corpus suum, quod accepit, in quo gratias egit, quod fregit: Sed accepit panem, super panem gratias egit, & fregit panem: Ergo maior uera. Et confirmatur autoritatibus primò Irenæi, Tertulliani, Origenis, Cypriani, Epiphaniij, Hieronymi, Augustini, Theodoretij, Cyrilli, Rabani, Bedæ. Horum loca recipio me ostensurum clarissima, si modo concedatur (quod quidem peto) librorum copia.

2 Panis est corpus Christi, ergo est panis. à tertio adiacente, ad secundum adiacens, cum uerbi substantiuū pura copula. Sicut panis mensæ Dominicæ est corpus Christi naturale, ita est & corpus eius mysticum: Sed non est corpus Christi mysticum per transubstantiationem. ergo neque sic est corpus Christi naturale. Minor patet, & maior probatur sic: Vt Christus, qui est ueritas, dixit de pane, Hoc est corpus meum, quod pro uobis, &c. loquens ibi de corpore naturali: ita Paulus ab eodem spiritu ueritatis impulsus, di-

xit: Vnus panis & unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus, &c.

3 Non magis credendus est panis transubstantiari in corpus Christi, quam uinum in sanguinem: sed uinum non transubstantiatur in sanguinem, ergo nec panis in corpus. Maior est manifesta. probatur minor ex auctoritate uerbi Dei & in Mattheo, & in Marco: Non bibam ex hoc fructu uitis, & cetera. Fructus autem uinum est, quod Christus bibebat, & discipulis bibendum dedit. Huic sententiæ clarissimè suffragatur Chrysostomi locus in Mattheo 26. suffragatur Cyprianus: affirmat sanguinem deesse, si desit uinum in calice.

4 Verba Christi Domini super poculum apud Lucam & Paulum, sunt tam efficacia, quam quæ dicuntur super panem: Sed dicta super poculum non habent uim transubstantiandi: Ergo, &c. Minor probatur, quia tunc transubstantiarent calicem, uel quod est in calice, in nouum testamentum. Sed neutrum hoc fieri potest, & absurdum est confiteri.

5 Ille sensus sacrae scripturae (de sacris loquor) maximè deligendus est, quæ maximè circumstantiæ scripturarum, analogia sacrorum, & patrum dicta probant. Hæc maximè probant locutionem tropicam in uerbis cœnæ Domini: est ergo sensus tropicus in eisdem maximè recipiendus. Circumstantiæ scripturae: Hoc facite in mei commemorationem: Quotiescunque comederitis panem hunc, & de poculo hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de poculo bibat. & conuenerunt ad frangendum panem, & perseverauerunt in fractione panis. Panis quem frangimus, &c. quoniam unus panis & unum corpus multi sumus.

Analogia sacrorum necessaria est. Nam si sacra aliquam similitudinem non haberent earum rerum quarum sunt sacra, omnino sacra non essent.

1 Similitudo hæc in sacro cœnæ Domini tripliciter est: quia consistit in alitione. Vide Rabanum, Cyprianum, Augustinum, & Irenæum: & planissimè Isidorum ex Bertramo.

2 Secunda in compositione multorum in unum: ex Cypriano.

3 Tertia est, dissimilium rerum similitudo, ubi sicut panis transit in corpus nostrum, ita nos per legitimum usum sacramenti per fidem transimus in corpus Christi.

Dicta patrum, quod sit tropica & figuratiua locutio. Origenes, Tertullianus, Chrysostomus in opere imperfecto, Augustinus, Ambrosius, Basiliius, Gregorius Nazianzenus, Hilarius, & omnium clarissimè Bertramus.

Contra transubstantiationem militant insuper omnium patrum dicta locutionis. Sed omnium clarissimè & euidentissimus Irenæus, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus ad Cæsarem monarcham, Augustinus contra Adamanum, Gelasius, Cyrillus, Epiphanius iterum, Chrysostomus in Mattheo 20. Rabanus, Damascenus, Bertramus.

Hic uos, uiri uenerabiles, domine proloquutor, & uos reliqui comissarii, rogatos uelim, uti dignemini cognoscere me non solum niti his solis quæ hæcenus scripsi in meis superioribus responsionibus & confirmationibus: sed habere quoque pro mea sententia confirmanda, quæcumque scripsit Bertramus, uir doctus & orthodoxus, quicquid usque in hanc nostram ætatem iam septingentis annis semper habitus est catholicus. Cuius tractatum quicumque legerit, perpenderitque, considerans ætatem scriptoris, eruditionem, sanctimoniam, ueterum allegationes & rationes illius multiplices & solidissimas, miræ

mirabor si quisquam timentium Deum possit ei in negotio eucharistiae sal-
ua conscientia contradicere. Hic mihi primus aurem uulsi, & à peruulgato
Romanensis ecclesiae errore ad diligentiorē ueterum ecclesiasticorū scri-
ptorum hac in re inuestigationē primus ire coëgit. Et hæc loquor corā Deo,
qui scit me in his, quæ iam scribo, non mentiri.

Tertia propositio.

In missa est uiuificum ecclesiae sacrificiū, pro peccatis tam uiuorum quam
mortuorum propitiabile.

Responsio Nicolai Ridlei ad tertiam propositionem.

Ad tertiam similiter, ut ad primam respondeo: atque insuper dico, eam in
sensu, quem uerba uidentur præ se ferre, non solum esse erroneam, sed in tan-
tum quoque esse mortis & passionis Christi derogatiuam, ut non immerito
(mea quidem sententia) impia, & in preciosissimum sanguinem Christi ser-
uatoris blasphema censeretur & possit & debeat.

De missa Romanensi, quæ hodie extat, aut eius uiuifico sacrificio propiti-
abili pro peccatis uiuorum & mortuorū, uniuerſa sacra scriptura ne gry qui-
dem habet. Ambiguitas de missæ nomine quid significet, & an hodie ulla,
qualis fuit ueterū, uerè habeatur: quum iam nulli aut catechumeni aut per-
manentes dimittantur.

Item in illis uerbis, Viuifico ecclesiae sacrificio, ambigitur an intelligantur
tropice & sacramentaliter, pro uiuifici sacrificij sacramento, quod in cœna
Domini non negatur adesse: an proprie & citra omnem tropum, quo mo-
do unicum tantum fuit, id est semel oblatum, uidelicet in ara crucis.

Item in illis uerbis, Tam quam, ambiguit esse potest, utrum in sensu dicā-
tur ludicro, quo dici solet per iocū de porcis merito, quod sit aptus tam mo-
ribus quam scientiæ.

Et in uerbo, Propitiabile, dubitatur, an idem sit quod propitiatorium &
expiatorium: an quod potest reddi propitium, hoc est, utrum actiue uel pas-
sive capiatur.

Falsitas autem in sensu scholasticorum & ecclesiae Romanensis, atque
impietas in sensu, quem uerba præ se ferre uidentur, hæc est: Quia illi inni-
xi suo transubstantiationis fundamento, ponūt uinum & animatum corpus
carnis Christi unicum diuinitati delitescere sub accidentibus panis & uini:
quod est falsum, uti supra dictum est. & super struentes super hoc funda-
mentum, dicunt etiam illud corpus offerri Deo à sacerdote in suis quotidi-
anis missis, ad expianda peccata uiuorum & mortuorum.

Responsionis datæ confirmatio.

¹ Vbi non adest sacerdos idoneus ad offerendum sacrificium propitiabile,
ibi tale sacrificium offerri non potest: Sed nullus est idoneus sacerdos præ-
ter Christum: Ergo tale sacrificium in quotidianis missis à sacerdotibus of-
ferri non potest. Probatur minor: Officium offerendi grandis est honor: sed
nemo debet sumere sibi honorem, nisi qui uocatur à Deo. Nemo autem
hic uocatus est præter unicum Christum seruatore. Ergo nemo illud præ-
ter unicum Christum offerre potest. Quod nemo præter unicum Christum
ad hunc gradum uocatus sit, hinc patet. Duplex est tantum ordo sacerdotij
probatus in uerbo Dei, secundum Aaron uidelicet, & secundum ordinem
Melchisedec. Ordo Aaronis iam cessauit propter inutilitatem & imbecilli-
tatem. At secundum ordinem Melchisedec unicus est tātum sacerdos Chri-
stus Dominus, sacerdotium habens ἀπαράσπ.

² Cuius nulla est necessitas ut fiat, id frustra fit, Sed nulla est neces-
sitas

O o 3 litas

Ridleus &
Bertrami
in hanc sen-
tentia adu-
sus.

sitas offerendi amplius sacrificium propitiatorium seu propitiabile prout uis & mortuis. Nam id Christus seruator noster semel abunde perfecit et expleuit. Ergo si in missa id fiat, frustra fit.

3 Postquam inuenta est aeterna redemptio, non opus est amplius quotidiana oblatione. At Christus accedens pontifex, &c. aeternam nobis inuenit redemptionem. Ergo non amplius opus est quotidiana pro expiandis peccatis mortuorum & uiuorum oblatione.

4 Absq; sanguinis effusione non fit remissio: Heb. 9. Sed in missa non est sanguinis effusio. Ergo in missa non fit remissio, & per consequens neq; sacrificium propitiabile.

5 In missa non est Christi passio in ueritate, sed tantum signata mysterio, etiam ubi coena Domini legitime peragitur: sed ubi Christus non est passus, ibi neq; in ueritate est oblatus. Ait enim Paulus: Non ut saepius semetipsum offerat, alioquin oportuisset illum saepius passum fuisse à cōdito mundo. Vbi Christus non offert, ibi non est sacrificiū propitiabile. Nam Christus semel summationem seculorum ad profligationem peccatorum per immolationem suā ipsius apparuit. Et quatenus manet illud omnes homines ut semel mortuorum peccata tolleretur, rursusq; absque peccato conspiceretur ijs qui illum expectant in salutem.

6 Vbi est hostia, quae potest accedentes perfectos reddere, ibi desinere debent homines amplius hostias offerre expiatorias. Sed sub nouo Testamento est amica hostia iam pridem oblata, quae potest perfectos in aeternum reddere accedentes. Ergo in nouo Testamento desinendum est ab hostijs expiatorijs offerendis.

7 In eundem sensum & sententiam tendunt manifestissimae loca scripturarum, quae sequuntur, unde & manifestissima inde argumenta formari possunt. Videlicet, per quam uoluntatem (inquit Paulus) sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel peractam. Et ibidem: Hic uero una pro peccatis oblata uictima, perpetuo sedet ad dexteram Dei, &c. unica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum eos qui iustificantur. Hebr. 10. Per semetipsum facta purgatione peccatorum: Hebr. primo. Obsecro notate uerbum Semetipsum: quod bene notatum, proculdubio dirimit uniuersam controuersiam.

8 Hebr. 10. negat Paulus ei qui sanguinem filij Dei, per quem fuit ipse sanctificatus, conculcauerit, reliquam esse hostiam. Non uult Christus iterum crucifigi, non uult mortem suam ludibrio exponi. Et ad Coloss. primo: Reconciliauit nos in corpore carnis suae. Obseruate, obsecro, non dicit, In mysterio corporis, sed in corpore carnis suae. & prima Iohannis primo: Si quis peccauerit, aduocatum habemus, &c.

Scio haec omnia scripturarum loca deludi à quibusdam duplici cōmento. Alterum est, per distinctionem de sacrificio cruento et incruento, (quali uero nostrum incruentum ecclesiae sacrificium, aliud esset quam laus & gratiarum actio: quam illius unica cruenti semel peracti commemoratio, annuuntiant orthodoxorum patrum dicta, ad intellectum alienū, quem ipsi patres nunquam senserunt. Quid autem patres senserint, manifeste patet ex Augustino epistola ad Bonifaciū, & lib. 63. libro nono contra Faustū Manicheū, & in alijs pluribus locis. Ex Eusebio, Emiseno, Cypriano, Chrysostomo, Theodoro, Fulgentio & Bertramo, & alijs, quorum omnium proculdubio haec est unanimitas cōcorsq; in Domino sententia, uidelicet quod indefessa currit pro salute hominis redemptio perpetua, quae semel facta est in ueritate: quod hostia

hostia semel oblata consumi non potest: quod tam potens est Christi passio, tam crescens uirtus, & uigor illius semel effusi cruoris hodie ad abluionem peccatorum, quam fuit illo eodem die, cum ex benedicto Christi saluatoris latere effluxit. Quanquam omnis sacrificij nostri ratio, quod in coena Domini in ecclesia frequentatur, consistit in orationibus, laude & gratiarum actione, in recordatione & annunciatione illius semel in ara crucis oblatis sacrificij, ut integer coleretur per mysterium, qui semel duntaxat & non amplius offerebatur in precium.

Epilogus.

Hæc sunt, uiri uenerabiles, domine proloquutor, & reliqui domini commisionarij, quæ ad uestras tres mihi propositas propositiones respondere nunc potui in hac consiliorum inopia & præsidio librorum destitutus. Quam obrem prouoco ad meam primam protestationem, cuius auxilium quantum licet, postulo mihi non denegari. Et quoniam nuper à uobis sententia lata est in me multis nominibus iniusta & iniqua: ego igitur, quatenus mihi licet, ab eadem appello ad æquiores iustoremque iusti alicuius iudicis superioris cōpetentis & legitimi censuram & iudicium. Idque iuxta statum approbatum ecclesiæ Anglicanæ: licet quis is iam sit, propter mutationem rei publicæ, fa-teor me ignorare. quale iudicium si mihi in terris non detur habere, tunc tanquam ad sacram anchoram & unicum salutis meæ portum confugio ad sententiam æterni iudicis: hoc est, omnipotentis Dei, cuius in suos misericordissimæ iusticiæ & iustissimæ misericordiæ totaliter me, meamque uniuersam causam iudicandam committo, nihil quicquam desperans de patrocini-
no aduocati mei & unici seruatoris nostri Iesu Christi. Cui cum patre sempiterno & spiritu sancto omnium sanctificatorum, sit nunc & in æternum omnis honor & gloria: Amen.

DISPUTATIO HABITA OXONIAE XVII APRILIS

de reali præsentia corporis Christi in eucharistia:

Anno 1554.

Dedisti mihi occasionem, ut iam exordiar ab alio capite, quam proposueram. uisus es mihi abuti locis scripturarum, de ascensione Christi, ut tollas præsentiam Christi in eucharistia, ac si hoc esset ualidum argumentum: Christus ascendit, ergo non est in eucharistia. Ego uero contra tuam sententiam infringam: Ascensio Christi nihil obstat præsentia reali corporis Christi in eucharistia. Ergo quum his locis inniteris, falleris.

Ridlaus: Ego tibi uisus sum argumentum fortissimum fecisse ab ascensione Christi in coelos, sed tu male colligis: Nec enim solum nititur ascensione, sed ascensione & permanensione in coelis.

Smithus: Ascensio Christi in coelos, et permanensio ibi, obstant reali Christi præsentia in sacramento. ergo falleris.

Ridlaus: Realis Christi præsentia duplex esse potest intellectus. Nam si intelligas realem Christi præsentiam, secundum assumptæ carnis realem & corporalem substantiam, ea præsentia quum sit in coelis, obstat quo minus simul possit esse in terris: si intelligas realem præsentiam, secundum rem aliquam quæ ad corpus Christi pertinet, ea sanè non obstat, quare sic est corpus Christi, hic nobis in coena Domini, per gratiam, ut Epiphanius loquitur.

Vuestonius: Ego uobis præcendam ambiguitates. quoties loquimur de corpore Christi, loquimur de eo quod sumpsit de uirgine.

Ridlaus: Hoc non potest consistere.

Smithus: Non obstante ista ascensione, & permanensione in coelis perpetua, usque in diem iudicij, Christus post ascensionem apparuit corporaliter, & rea-

& realiter in terra. Ergo non obstat ascensio, & permanensio in coelis, praesentia eius in eucharistia reali.

Ridlaeus: Domine doctor, argumentum non ualet. Non ita alligo Christum in coelo, ut non possit libere uenire in terras. nam quando libet, licet illi descendere, & in terris esse, quum uelit: sed ut simul in coelo sit & in terra, id dico non posse fieri.

Smithus: Animaduertite diligenter, qui adestis, quid respondeat. Primo dicit, sessionem Christi ad dexteram patris, impedimento esse eius corporis reali praesentiae in eucharistia: deinde negat.

Ridlaeus: Nolo putes, me fingere, aut somniare talem sessionem, quali isti uiri sedent.

Smithus: Licet ergo, Christum esse praesentem hic in terris, quum uoluerit.

Ridlaeus: Licet, quum uoluerit.

Smithus: Non pugnat ergo ascensio eius in coelos, cum corporis eius realia praesentia in eucharistia.

Ridlaeus: Permitto illi licere, ubi uoluerit in terris apparere. Proba uelle.

Smithus: Pendet itaque responsio tua ex uoluntate Christi. Congrediar igitur rursus breui argumento: Christus post suam ascensionem, licet perpetuo maneat, illis uisus est in terra realiter, & corporaliter. Ergo non obstante ascensione & perpetua sessione ad dextram patris, potest esse realiter & corporaliter, in eucharistia.

Ridlaeus: Si exciperem argumentum, quemadmodum tu protulisti, fortasse te eius pudebit postea.

Smithus: Christus post suam ascensionem, ut supra.

Ridlaeus: Concedo antecedens: nego consequens.

Smithus: Concedis antecedens?

Ridlaeus: Concedo antecedens. Largior hoc tibi, quia scio quosdam patres fuisse in hac opinione. Dabo tibi usum huius propositionis. Et ego formabo argumentum: Visus est in terris post perpetuam sessionem in coelis. Ergo, &c.

Smithus: Imò ego formabo. Christus post ascensionem licet iugiter maneat in coelis, uisus est in terra realiter, & corporaliter. Ergo non obstante ascensione, & perpetua permanensio ad dextram patris, potest esse realiter & corporaliter in terris.

Ridlaeus: Conueniat primum de perpetua sessione ad dextram patris.

Smithus: An sic sedet ad dextram patris, ut non deserat eam unquam?

Ridlaeus: Non alligo ita Christum in coelo. Video te fallere per æquiuoca. multiplex est distinguendum. Si intelligas sedere in coelo, regnare cum patre, potest simul in coelo esse, & in terris. Sed si sedere intelligas iuxta corporis modum, in coelo semper manet. Nam ut corporaliter maneat in terris, cum corporaliter sit in coelo, repugnat sacris scripturis. Vt Augustinus: Corpus Christi est in coelo, sed ueritas eius ubique diffusa est. Iam si perpetuo maneat in coelo, secundum corporalem praesentiam, ea permanensio impedit praesentiam corporalem in eucharistia.

Smithus: Actorum tertio docetur, quod sessurus sit Christus perpetuo ad dextram Dei, usque ad consummationem mundi.

Vuestonius: Video hoc inter uos controuerti, utrum corpus Christi possit esse simul in terris & in coelo. Ego docebo, Christum secundum ueritatem esse & in terris, & in coelo simul, & semel unum & eundem naturalem et secundum ueritatem & substantiam ueri corporis.

Ridlaeus: Nego antecedens,

Vuesto.

Vuestonus: Probo ē duobus testibus, Chrysostomo Homilia 17. ad Hebræos: Nōne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius. & una est hæc hostia, non multæ. & quomodo una, & non multæ, quæ semel oblata est, in sancto sanctorum: hoc autem sacrificium exemplar est illius, id ipsum semper offerimus, nec nunc quidem aliud agnum, crastina aliud, sed semper eundem ipsum. Proinde unum est hoc sacrificium hac ratione: alioqui, quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt: nequaquam, sed unus ubique est Christus: & hic plenus existens, & illic plenus, unum corpus. Audi, id ipsum semper offerimus, unus ubique Christus, & hic plenus, & illic plenus. ergo, ex Chrysostomo, unum est corpus simul in cælo & in terra.

Ridlaus: Memini loci satis bene. Ista non militat contra me.

Vuestonus: Unus ubique est Christus, hic plenus, & illic plenus.

Ridlaus: Unus Christus ubique, sed non unum corpus.

Vuestonus: Unum corpus, inquit Chrysostomus.

Ridlaus: Sed non secundum corporis substantiam est ubique, sed secundum locum: nam hic & illic non iudicant locum. Vt Augustinus: Sursum est Dominus, sed ubique est veritas Domini.

Vuestonus: Non potes sic effugere. nō dicit, Vna est veritas Christi: sed, Unus est Christus ubique, & hic & illic.

Ridlaus: Vna hostia ubique, propter unitatem eius quem hostia significat, non quod hostiæ sint eadem.

Vuestonus: Ergo non est Christus, sed hostia Christi. Sed Chrysostomus: Unum corpus, & unus Christus, ait, non una hostia.

Ridlaus: Concedo cum Chrysostomo, una est hostia, & non multæ: & una dicit nostra hostia, ab unitate illius unicæ, quam unam omnes nostræ repræsentant: illa autem unica fuit ea, quæ semel duntaxat oblata est in ara crucis. cuius omnes nostræ sunt sacramentalia exemplaria. Et quod dixisti ex Chrysostomo, Christum in multis locis simul offerri, hic plenum, & illic plenum: verum est, Christum quoque offerri simul multis in locis, sed in mysterio, & sacramentaliter: & plenum esse in omnibus illis locis, non secundum corporalem carnis assumptæ substantiam, sed secundum benedictionem uiuificatiuā, quæ datur pijs in pane & uino, ut Cyrillus loquitur. Quod ad oblationem Christi attinet, cuius meminit hic Chrysostomus, ipsemet quid sentiat, clarissimè explicat, per correctionē dicens: Id ipsum semper facimus, magis autem recordationem sacrificij operamur.

Vuestonus: Secundus testis est Bernhardus in sermone de cœna Domini: Vnde hoc nobis pijsime Iesu, ut nos uermiculi reprætes faciem terre, nos inquam, qui pulvis & cinis sumus, te præsentem habere mereamur præ manibus, oculis, qui totus & integer sedes ad dextram patris: qui etiam ueniens horæ momento, ab ortu solis usque ad occasum, ab aquilone usque ad austrum, præstò es unus in multis, idem in diuersis locis.

Ridlaus: Illa uerba nihil astipulantur tibi: sed scio Bernhardum eo tempore fuisse, ut mihi suspectus esse debeat, in ista materia. Habet multa comoda dicta, ut etiam hoc loco. Sed sequutus est eam ætatem, quum peruersè de Eucharistia sentiretur: commodè tamen eum interpretabor, ut nihil pro te faciat. dicit habere nos Christum in mysterio, in sacramento, in uelamento, post habituros sine uelamento. & nunc ueritatem Christi eandem ubique dicit esse. est & hic & illic, est ubique ueritas Christi.

Vuestonus: Quam dicis esse ueritatem: non dicit ueritatem Christi, sed ueritatem corporis Christi.

Ridlaus. Veritas corporis Christi, est uera fides de corpore Christi, &

secundum ueritatem est apud eos qui habent ueram fidem in Christo: hoc est, qui uerè credunt Christum esse.

Vuestonius: Est idem in diuersis locis. ego urgeo in diuersis locis, & non est satisfactum.

Smithus: Christus uisus est in terra realiter & corporaliter, post ascensionem & perpetuam sessionem ad dextram patris. ergo ascensio & perpetua sessio in coelis, non impediunt quo minus possit esse realiter & corporaliter in sacramento.

Ridlaus: Si per perpetuam sessionem intelligas residentiam corporis in coelo, implicat contradictionem.

Smithus: Non implicat contradictionem hæc duo, uidelicet sedere perpetuò ad dextram patris, & realiter uisum esse in terris post suam ascensionem. primum dabit Christum esse in coelo, & sedere ad dextram patris: quia Actorum tertio dicitur, Oportet eum capere coelum, usque in tempora restitutionis omnium. & uisus est in terra Paulo corporaliter, post illius ascensionem. ergo duo illa non implicant contradictionem.

Ridlaus: Nihil impedit, quin Christus possit esse in coelis & in terris, si uelit, & cum uelit apparere his quibus uoluerit: sed tamen mihi nondum probas ita Christum uelle, & quòd usque ad iudicium Christus perpetuò sit futurus in coelo: potest tamen aliqua esse remissio. Sed dixi hanc esse cōtrouersiam inter doctores & patres. Christum uisum fuisse omnes fatentur: sed num in coelo, an in terra existens, hoc ambigitur.

Smithus: Docebo Christum uoluisse apparere in terris. uoluit & apparuit in terris post ascensionem suam in coelos. ergo, &c.

Ridlaus: Apparuit, sed incertum quomodo, utrum in coelo an in aere. Sic uisus est Stephano, cum esset corporaliter in coelo. Nam secundum uerum corporis modum, quando est in coelo, non est eodem tempore in terra: & quando fuit in terris, non fuit eodem tempore in coelo.

Smithus: Christus fuit eodē tempore in coelo & in terra. ergo erras, dum illud inficiaris.

Ridlaus: Non prorsus nego Christum uisum esse in terris. de incertis, incertè pronuncio.

Smithus: Visus est Paulo, tanquam abortiuo post suam in coelos ascensionem: ad Corinthios decimo quinto. Sed ista uisio fuit corporalis. proinde corporaliter uisus est in terris post suam ascensionem in coelos.

Ridlaus. Visus est realiter & corporaliter: sed utrum existens in coelo, an in terra, incertum est. sed de incertis, incertum ferendum est iudicium: sed quando fuit in terra corporaliter, oportet te probare, eum eodem tempore fuisse in coelis.

Smithus: Quæro an ista uisio possit probare resurrectionem Christi.

Ridlaus: Ego accipio hoc pro solido & ualido argumento, ad probandam resurrectionem. Sed utrum in coelo an in terris conspectus sit, ego dubito: nec magni refert. perinde enim ualet argumentum: alterutrum enim uisus esset, nisi resurrexisset.

Smithus: Visus est à Paulo conuersatus in terris, non è coelo, ut tu ais.

Ridlaus: Petis principium. sumis pro confesso, quod probandum erat.

Smithus: Tergiuersaris.

Ridlaus: Bona uerba. Auditores sunt eruditi: intelligunt utrumque nostrum.

Treshamus: Ita uisus est, ut audiri posset: ergo erat corporaliter in terra, quomodo alioqui audiretur?

Ridlaus:

Ridlaus. Qui fecit ut Stephanus conspiceret se in cœlo, efficere potuit ut à Paulo audiretur e cœlo.

Smithus: Visus est Paulo, ut cæteris: sed uisibiliter & corporaliter uisus est cæteris in terris, ergo & Paulo.

Ridlaus: Fateor, uisus est uisibiliter & corporaliter: sed nondum probasti, uisum esse in terris.

Smithus: Sic uisus est ut cæteris: sed à cæteris in terra existens uisus est, & in terra uisibiliter apparuit eis: ergo Paulo uisus est in terra.

Ridlaus: Quod Christus ab ascensione uisus sit ab hominibus in terris, certum est. Visus est enim à Stephano, uisus est etiam, fateor, à Paulo. Sed ut ipse ad terras descenderit, an in cœlo consistens præbuerit se Paulo conspiciendum, quum Paulus in tertium cœlum raperetur, scio esse controuersum: & scriptura, quod sciam, non diffinit: & de incertis, incertum iudicium ferendum est.

Smithus: Habemus Aegisippum & Linum contra te, qui testantur, Christum post suam ascensionem apparuisse in terris Petro, corporaliter: libro tertio, capite tertio. Petrus uictus precibus & fletibus populi, rogantis eum ut urbe egredieretur ob insidias Herodis, cœpit solus proficisci: ubi uero ad portam uentum est, uidet Christum accurrere: & adorans eum, dixit, Domine quò uadis? dicit ei Christus: Iterum ueni crucifigi. eandem historiam habet tuus de passione Petri. Ambrosius quoque in epistolis habet, & Abdias Apostolorum discipulus, qui uidit Christum ante suam ascensionem in cœlos. Quia itaq; frôte audes allerere incertū esse, quod hi aperte testant factū.

Ridlaus: Scio ita scriptum esse, & ab Eusebio in Ecclesiastica historia. Quanquam non istorum tamen relationes pro canonica scriptura habeo, tamen si aliquando ab ascensione hic in terris cuiuspiam apparuisset, nihil nostræ officit sententiæ. Neque enim nos compedes iniicimus Christo, ut quidam falso de nobis loquunt: quin possit pro suo beneplacito in terris, quando cunq; uult, apparere. Sed quòd simul & eodem temporis momēto in cœlo existat, & in terris, secundum suam substantiam corporalem, dicimus esse contra naturam suæ humanitatis, & sui corporis uerum modum. Perpetua autem sessio ad dextram patris, potest (fateor) intelligi stabilitas regni Christi, & perpetua eiusdem cum patre in gloria cœlesti æqualitas.

Smithus: Iam quando iactatis uestram fidem, esse fidem ueteris ecclesiæ: ego ostendam non esse, sed pugnare aduersus fidem patrū. Adferam Chrysostomum Homilia secunda ad populū Antiochenum: Tanquam maximā hereditatem, Eliseus Melotem suscepit. Etenim uerè maxima fuit hereditas, omni auro preciosior. & erat duplex Helias ille: & erat sursum Helias, & deorsum Helias. noui, quòd iustum illum beatum putatis, & uelletis quisq; esse ut ille. Quid igitur, si uobis demonstraui quid aliud, quod illo multo magis omnes sacris mysterijs imbuti recipimus. Helias quidem Melotem discipulo reliquit: filius autem Dei ascendens, suam nobis carnem dimisit. Sed Helias quidem exutus: Christus autem & nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.

Ridlaus: Concedo Christū utrumq; fecisse: hoc est, & carnem dum ascenderet secum sumpsisse, & hic quoq; nobiscum eandem reliquisse: sed id quidem factum est longe diuersis modis. assumpsit autem carnem suam secundum ueram corporis & carnis corporalem substantiam: reliquit in mysterio in cœna Dominica fidelibus, secundum spiritualem communicationem, & per gratiam percipiendam. Nec percipitur tantum in cœna Dominica, sed & aliàs quoq; ex auditu euangelij & per fidem. Panis enim quē frangimus, communicatio corporis est, & generaliter, Nisi manducaueritis carnem fi-

Hic triumphationes populares agebantur, & in me cōijciebantur conuictiōis plaustra plena.

hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis.

Smithus: Chrysostomus de dignitate sacerdotij libro tertio, capite tertio, ait: O' miraculum, o' Dei beneuolentiā, qui sursum sedet, tempore sacrificij hominum manib. cōtinetur. Vel ut alij uerterunt: O' miraculum, o' Dei benignitatem, qui cum patre sursum sedet in illo ipso temporis articulo, omnium manibus pertractatur, ac seipse tradit uolentibus ipsum accipere & complecti.

Ridlaus: Tenetur profectò à pñs, communicantibus non solum sacramentaliter manu corporis, sed multo salubrius manu cordis, & habitu interiori sumitur: at per sacramentalem significationem tenetur ab omnibus.

Seronus: Vbi est ergo miraculum, si adest tantum per gratiam & in mysterio solum?

Ridlaus: Est miraculum, o' Domine. Christus non est ociosus in sacramentis suis. Nonne est magnum miraculum, cum panis, qui solet pascere corpus, fit cibus animarū qui non intelligit miraculum, non intelligit uim mysterij. Deus det ut omnes agnoscamus ueritatem, & ei pareamus.

Smithus: Dicit Chrysostomus miraculum, quòd Christus sedeat ad dextram Dei in coelis, & eodem tempore hominum manibus contineatur: non quòd hominum manibus pertractetur solum in mysterio, & sit in illis per gratiam. tu itaq; dum id negas, planè falleris, ac à uero longè aberras.

Harpsfeldus: Non est pratermittendus prior locus Chrysostomi, liceat hoc unum prius interrogare. An non est magnum, quòd Elias reliquit chlamydem & donum prophetiæ discipulo suo?

Ridlaus: Est magnum.

Harpsfeldus: Reliquit igitur Elias magnam gratiam?

Ridlaus: Reliquit.

Harpsfeldus: At Christus reliquit longè maiorem gratiam, quàm Elias. Ille enim non potuit simul relinquere & suscipere chlamydem. utrumq; Christus fecit in carne.

Ridlaus: Concedo lubenter, Christum multo maiora nobis reliquisse, quàm Helias Heliseo, licet dicatur reliquisse duplicem suum spiritum. Quia uirtus & gratia corporis Christi, quam Christus ascendens nobis reliquit, ueritativa est salus, & uita omnium seruandorū, quam reliquit nobis Christus hic per fidem percipiendam ex auditu uerbi, & ex legitima sacramentorum nobis facta administratione. Hanc uirtutem & gratiā Chrysostomus, more Ioannis Euangelistæ, carnem Christi uocat.

Harpsfeldus: Sed malus Christus præstitit. subuexit enim, & reliquit. non intelligis collationem. in hoc est collatio, quòd Helias reliquit melorē, & non retinuit. Christus reliquit, & retinuit secum suam ipsius carnem.

Ridlaus: Verum est, & hoc ego antè statuebam. tu quum multa uideris dicere, nihil dicis noui. Sit gratia collata gratiæ, multo maiorem gratiam contulit Christus quum nos insereret in carnem suam.

Harpsfeldus: Si licet ingenuè te interrogare, si uoluisset Chrysostomus hoc intelligere, Christum reliquisse corpus suum in eucharistia: tu cogita quibus uti potuit uerbis apertioribus?

Ridlaus: Sunt ista non tam uehementia, quàm grande quippiam præseferentia. Potuit uti uerbis crassioribus, si uoluisset hoc ita crasse significare. Erat enim eloquens. nunc loquitur more aliorum patrum, qui mystice de rebus mysticis loquuntur, & de sacramentis sacramentaliter.

Harpsfeldus: Collatio est in eo, quòd erat Helia impossibile, Christo autem est possibile,

Ridlaus;

Ridlæus: Fateor, fuit possibile Christo, quod erat illi impossibile. Elias reliquit chlamydem, Christus & reliquit carnem suam & sustulit.

Harpfeldus: Elias dimisit, & non potuit tollere. Christus dimisit & sustulit. Nisi statuis in hoc collationem, nihil est.

Ridlæus: Tulit carnem suam in cœlum, & carnis suæ communionem reliquit.

Vuestonus: Intelligis carnem in primo loco pro uera carne, & in secundo loco pro gratia & communicatione carnis: & cur non intelligis in secundo loco pro uera carne? Ego palam faciam, quàm sit stupida & crassa responsio tua.

Ridlæus: Hæ sunt contumeliæ: neque, ut opinor, decent modestiam huius scholæ.

Vuestonus: Elias reliquit chlamydem discipulis, sed filius Dei ascendens reliquit carnem, sed Helias uerè dimisit chlamydem. Christusque carnem, & tamen ascendens eandem sustulit. Ex quibus uerbis sic argumentamur: Christus carnem reliquit discipulis, & tamen eandem secum sustulit: Ergo nobiscum præsens adest. Huic dominus Doctor in hunc modum responderet: Tulit carnem suam in cœlum, & carnis suæ communionem reliquit. Indocta nimis responsio.

Ridlæus: Gaudeo te Anglicè loqui. Cupio enim uniuersum orbem intelligere, quæ disputamus. Reliquit nobis carnem suam. hoc tu intelligis de carne ipsius, ego uero de gratia. Tulit ille carnem suam, & nobis carnis reliquit communionem.

Vuestonus: Censores, quid iudicatis de hoc responsore?

Censores: Ridiculum & ineptum.

Ridlæus: Lubens hæc Christi causa patior.

Vuestonus: Citat locum, Spargimur sanguine Christi.

Ridlæus: Domine doctor, est idem sanguis, sed spiritualiter exceptus. atque eodem sanguine spargebantur prophetae omnes, sed spiritualiter, & per gratiam. Et quicumque sanguine hoc non sparguntur, salutis participes esse non possunt.

Vuestonus: Adduco tibi Bernhardum: Ab occidente ad orientem, ab aquilone ad Austrum, unus in multis eis, & idem in diuersis locis. eademque repebat Anglicè.

Ridlæus: Facilis est responsio, quod unus Christus sit hic & in diuersis locis: quippe Deus secundum maiestatem, secundum prouidentiam, & ut August. ait, cum pijs ubique secundum indiuisibilem & ineffabilem gratiam. Alioquin si secundum corporalem præsentiam intelligeretur Bernardus, quàm monstruosum & giganteum corpus faceretis de corpore Christi, quod ab aquilone in austrum, ab occasu in ortum usque protenderetur.

Vuestonus. Imò tu prodigiosam et in eruditâ responsionem.

Vuardus: Priusquam attulero, quæ adferre destinaueram, libet redire ad argumentum Doctoris, quo uidebaris constrictus dubitare de Christi præsentia in terris: ad eam rem nihil aliud allaturus sum, quàm quod in catechismo synodi Londinensis, nuper abs te edito, decretum est.

Ridlæus: Hoc primum scias, me nullum Catechismum edidisse.

Vuestonus: Coegisti me subscribere, quum esses purpuratus episcopus.

Ridlæus: Ego neminem coegi subscribere.

Vuardus: Imò tu es autor illius hæreseos.

Ridlæus: Ego nullum edidi Catechismum.

Colus: Nunquam assentitus es his quæ edita sunt te probante.

Ridlaus: Fateor me uidisse librum, scripsisse nego. recognoui, & plurima annotaui. consensi ei libro, non fui author.

Censores: Proponitur catechismus, quasi in synodo Londinensi ei fuisse consensum. Cranmerus aiebat heri te edidisse.

Ridlaus: Non credo eum dixisse.

Vuardus: Catechismus sic habet, Si uisibiliter & in terra, &c.

Ridlaus: Respondeo articulos illos editos fuisse me & cognoscente, & consentiente. id manus mea probabit, & Cranmerus manum suam apposit, & alijs eos articulos exhibuit. Locus autem ille, quem adfers, potest commodè exponi.

Vuardus: Christus est potentia patris, & uirtus: ergo non fuit ea infirmitate, ut non posset efficere quæ uolebat.

Ridlaus: Concedo.

Vuardus: Fuit sapientia patris, ergo prudenter loquutus est, et eo modo quo posset ab omnibus intelligi: neq; aliud pro alio uolebat loqui.

Ridlaus: Hoc torum.

Vuardus: Et ueritas ipsa fuit: ergo uerè effecit & præstitit, quod instituit facere. & eum neque fallere, nec falli potuisse, nec fallere uoluisse, est uerissimile.

Vuestonius: Hilarius in psalmum 118: Vera omnia sunt, & neq; ociose, & neq; inutiliter constituta Dei uerba, sed extra omnem ambiguitatem superflue inanitatis, ignita, & ignita uehementer, ne quid illic esse, quod non perfectum ac proprium sit, existimetur.

Vuardus: Est ueritas patris: ergo nec fallere, nec falli potest: præsertim quum extrema loqueretur, et testamentum conderet.

Ridlaus: Christus est ipsa patris ueritas. & uideo quorsum tendat: at hec ambago uerborum, & si rectè intelligantur, ea uerba sunt uerissima, Hoc est corpus meum.

Vuardus: Accepit, fregit, dedit, &c. quid accepit?

Ridlaus: Panem, corpus suum.

Vuardus: Quid fregit?

Ridlaus: Panem.

Vuardus: Quid dedit?

Ridlaus: Panem.

Vuardus: Num dedit triticeam & materialem?

Ridlaus: Nescio an triticeam, dedit uerum et materialem.

Vuardus: Contrà ostendo ex scripturis, tradidit quod iussit eos accipere: sed non iussit eos accipere panem materialem, sed corpus suum. ergo non dedit panem materialem, sed corpus suum.

Ridlaus: Nego minorem. Iussit enim accipere corpus suum sacramentaliter, in pane materiali: & ita & panis erat, quod eos accipere iussit, quia substantia erat panis: & etiam corpus, quia sacramentum erat sui corporis propter sanctificationem, & accessionem spiritus sancti, qui mysterijs à Christo institutis & legitime administratis semper solet assistere.

Harpsfeldus: Quis ita dicit, scilicet per accessionem spiritus sancti?

Ridlaus: Habeo Theophylactum autorem, et eum affero: ut intelligatis, eam phrasin non esse meam. uigesimo sexto in Matth. Porro dicēs, Hoc corpus meum, ostendit, quod ipsum corpus Domini est panis, qui sanctificatur in altario.

Oglethropus: Ille locus Theophylacti aperte cōtra te facit. dicit enim eo loco, quod Christus nō dicit, Hec est figura corporis mei, sed corpus meum. Ineffabili enim operatione, inquit, transformatur, etiam si nobis uideat panis.

Ridlaus

Ridlaeus: Non est figura. hoc est, non tantum est figura.

Vuestonus: Vbi hoc tantum est?

Ridlaeus: Non eo in loco, sed alibi habetur, & Augustinus ita saepe loquitur, & ceteri doctores.

Vuestonus: Recitat ea verba Theophylacti anglicè. Christus non dicit figuram esse, tu quæ figuram esse dicis. Fitque, inquit ille, conuersio panis in carnem Dominicam.

Ridlaeus: Concedo panem conuerti in carnem Christi, at non per transubstantiationem, sed per sacramentalem conuersionem. Transformatur, inquit Theoph. ibidem, per mysticam benedictionem, & accessionem spiritus sancti in carnem Domini: non dicit, per expulsionem substantiæ panis & substitutionem corporalis substantiæ carnis Domini. Et quod dicit, Non est figura corporis, subintelligendum est quod & ipse alibi addidit: uidelicet, tantum: hoc est, non nuda figura corporis. Absistit enim Christus suis mysterijs. Neque unquam, ut Cyprianus ait, diuina maiestas absentat sese à diuinis mysterijs, & cætera.

Vuestonus: Tu addis hoc Tantum: hocque unum est mendacium. Dico præterea: Petrus Martyr coactus est hunc ipsum negare authorem, cum tam fortiter locus hic contra se faceret. Sed observa diligenter verba. Non dixit, Hæc est figura corporis mei: sed, Est corpus meum.

Ridlaeus: Si verba auctoris, non sensum accipiamus, id uerè est iniuriam auctori facere.

Hardingus: Nullus doctorum omnium magis contra te facit. Verbum enim græcè habet μετασχηματίζω, quod latinè habet, si uertimus, transelementatur. deinde rationem reddens cur panis forma maneat, sic habet: Quoniam, inquit, infirmi sumus, et horremus crudas carnes comedere, maxime habebas.

Ridlaeus: Vox illa uim eam non habet, quam tu ei attribuis. attribuis enim nimium: & tamen cum omnia attribueris, haud quicquam in rem tuam facit. Siquidem habet idem autor alibi ἡμῶς μετασχηματίζωμεθα, id est, transformamur, mutamurque in corpus Christi. Quod si mihi libeat ad hunc modum uim uocabuli urgere, possem perinde mihi probare, licere nos re ipsa transformari in uerum Christi corpus.

Vuardus: Erudite doctor tu sic interpretaris: Hoc est corpus meum, id est figura corporis mei.

Ridlaeus: Et si scio esse qui sic interpretentur, tamen illa non est plena interpretatio, ut totum exprimat.

Vuardus: Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me. Sed omnes oues Christi audiunt hanc uocem, Hoc est corpus meum, sine figura. Ergo ea est uox Christi.

Ridlaeus: Oues Christi audiunt & sequuntur uocem Christi, nisi seducantur, & ignorantia decipiantur.

Vuardus: At patres hunc locum non habuere pro tropica loquutione.

Ridlaeus: Imò omnes numerant hunc sermonem inter tropicos.

Vuardus: Iustinus Martyr in Apologia secunda habet sic: Neque uerò hæc pro pane potius communi sumimus: imò quemadmodum uerbo Dei Iesus Christus seruator noster incarnatus habuit pro salute nostra carnem & sanguinem: ita per orationem illius uerbi consecratum hoc alimentum, quo sanguis & carnes nostræ per immutationem enutrientur, eiusdem incarnati carnem & sanguinem esse sumus edocti.

Vuestonus: Huc locum Cranmerus corripit, Anglicè in hunc sensum uertens:

tens: Panem, aquam et uinum in hoc sacramento nō ita percipi debere, quē admodum alij cibi & potus, quibus quotidie utimur: sed tanquam epulæ ad hoc destinatæ, ut gratiæ Deo agerentur, atq; nunc eucharistiā, nunc corpus & sanguinē nominari Christi: neq; fas esse, ut quis illa percipiat, nisi qui Christum professus sit, & cōuenienter professioni suæ uiuat. Hunc tamen cibum & potionem, ille in carnem & sanguinem nostrum conuertit, ut corpora nostra nutrent, affirmat.

Ridlaus: O' bone doctōr, sincerē agamus quæso: non sum ignarus huius loci, & noui quā uariē à uarijs accipiat.

Vuardus: Repetit locum Iustini, Edocti sumus, &c.

Ridlaus: O' quāta iniquitas. ego habeo locum descriptū. Scis tu qui græcē nosti, quomodo uerba mota sint loco, nec satis iusta de causa.

Vuardus: Vrgeo argumentum.

Ridlaus: Si uis ut ego respondeā Iustino, oportet audias. ego unam tantum habeo linguam, non possum respondere omnibus.

Vuardus: Desiderio desiderauī hoc pascha manducare uobiscum. quod pascha, rogo, desiderauit manducare? si hareas, habes ex Tertulliano lib. quarto contra Martionē: Professus itaq; se concupiscentia concupisse edere pascha, ut suum (indignum enim, ut alienum) concupisceret Deus acceptum panem, & distributum discipulis suum corpus illud fecit. Hoc est corpus meum, dicendo. num ergo hoc paschate Iudaicum agnum intellexit, an id prestitit in cœna? Ridlaus: Puto, quod sentit primum de paschate Iudaico, postea de eucharistia.

Vuardus: Imò contrā Tertullianus ait, quod cōcupiuit manducare pascha suum: sed pascha Iudaicum erat alienum à Christo, & non suum. Ergo non sensit de paschate Iudaico.

Ridlaus: Pascha Iudaicum non erat alienum à Christo, sed suum: quia ipse est omniū Dominus, & rā paschatis Iudaicæ, quā cœnæ suæ Dominus.

Vuardus: Quid respondes Tertulliano, qui pascha suum dicit cōcupisse, non utiq; Iudaicum, quod constabat ex uerbis siue carne?

Ridlaus: Potest Tertullianus in anagoge ludere. Cyprianum scio hæc habere. tunc instituit quidem eucharistiā: sed utrunq; erat Christi.

Vuardus: Augustinus in psalmum nonagesimum octauum, in hæc uerba, Adorate scabellū pedum eius: Quæro, inquit, quid sit scabellum pedum eius. & dicit in scriptura, Terra scabellum pedum meorū: fluctuans conuersto me ad Christum, quia ipsum quæro hic, & inuenio: quomodo sine impietate adoretur scabellū pedum eius? suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. & quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem uobis manducandā ad salutē dedit: nemo autē illā carnem manducat, nisi prius adorauerit: inuentum est, quomodo tale scabellum pedum Domini adoretur, & non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Ipsum dedit nobis carnem manducandam, quam accepit de terra, qua hic ambulauit, &c. sed nunquam dedit ipsam carnem manducandam, nisi in porrigendo, quum diceret, Hoc est corpus meum. Ergo in eucharistia dedit nobis ipsam carnem.

Ridlaus: Si de uera carne Christi loqueris, secundū substantiā carnis assumptæ, & non per gratiā & spiritualiter, nego maiore. Sin autē intelligas de uera carne, secundū gratiā, & spiritualē cōmunicationem: tunc concedo maiore, et nego minore. Dat enim nobis uerē carnē suam manducandā, omnibus in eum credētibz. Est enim uerus cibus animæ, quo pascimur perpetuò in uitam æternam: iuxta illud, Caro mea uerē est cibus, &c.

Smithus: Quid si Augustinus dicat Christum non tantum in figura nobis

nobis sese dedisse, sed ipsam carnem suam reipsa, seu realiter.

Ridlaeus: Ego nunquam dixi, Christum tantum figuram dedisse corporis sui: reipsa enim dedit reali communicatione, hoc est, secundum communicationem carnis carnem suam.

Vuestonus legit locum Augustini Anglice, postea subiecit: Tu dicis Christum, non corpus suum, sed figuram corporis dedisse.

Ridlaeus: Non ita affirmo. Dico dedisse corpus suum reipsa: dedit enim reali communicatione, hoc est, secundum communicationem carnis, carnem suam.

Doctor Glinnus: Post hæc argumentari cœpit Doctor Glinnus, qui post contumeliosam in me præfationē (quam fateor eo molestius tuli, quod habitus est mihi semper pro ueterano amico: sed quia scenæ, credo, inserui-
re uoluit, & postea ad ædes in quibus custodiebar accedens, petijt à me suorum dictorum ueniam coram Yongo, Oglethorpo & altero. Ego uerò ex animo illi remitto, oproq; claram in Domino Euangelicę sinceritatis cognitionem, & precor ut aliquando remissis non illi modò, sed & reliquis omnibus, omnib. offensis, plenè reconciliati conueniamus in domo patris ecclesiæ. Sed ad argumentum quod in hunc formauit modum: Agnouit ecclesia uerum Christi corpus in sacramento. Ergo ibi est uerum Christi corpus: Antecedens patet ex Augustino, contra Faustum hæreticum.

Ridlaeus: Quo modo ecclesia Christi, quæ est sponsa Christi, edocta à spiritu sancto, & per regulam uerbi, agnouit uerum corpus Christi in cœna Domini: & ego lubenter agnosco. Agnoscit autem ecclesia præsentiam corporis in cœna Domini pijs per gratiam & spiritualiter, ut sæpe iam dixi, & per sacramentalem significationem, non autem per corporalem præsentiam corporis carnis Christi.

Glinnus: Augustinus contra Faustum libro uicesimo, capite decimo tertio: Nonnulli propter panem & calicem, Cererem & Bacchum nos colere existimabant. Ex hoc loco ego colligo, adorationē eucharistię fuisse apud ueteres, & Erasmus ad fratres in inferiori Germania, ait, adorationem eucharistię fuisse ante Augustinum & Cyprianum.

Ridlaeus: Signa ipsa uenerabiliter tractamus: sed symbolum pro symbolo ueneramur, non pro reipsa.

Glinnus: Quid est symbolum?

Ridlaeus: Panis.

Glinnus: Ergo adoramus panem.

Ridlaeus: In uerbo adorare, est fallacia. Adoramus symbola hæc, quum uenerabiliter ea tractamus. adoramus Christum, ubicunq; Christi intelligimus beneficia: maximum autem Christi beneficium intelligimus in sacramento.

Glinnus: Ita possum coram scamino procumbere, & adorare Christum: & si quis roget, quid agam? possum respondere, me Christum adorare.

Ridlaeus: Adoramus Christum ipsum in eucharistia. & si intelligas symbolum, id quoq; dico, tanquam symbolum adorandum.

Glinnus: Hæc est fides primitiue ecclesiæ.

Ridlaeus: Utinam sequeremur fidem illius ecclesiæ.

Glinnus: Putas ne nunc Christum habere ecclesiam?

Ridlaeus: Puto.

Glinnus: At omnis ecclesia adorat Christum, uerè & realiter in sacramento.

Ridlaeus: Tu nosti, quòd orientalis ecclesia noluerit agnoscere transubstantiationem, ut patet in concilio Florentino.

Colus: Hoc falsum est: nam in eodem concilio agnouerunt transubstantiationem, licet de ea tractare noluerunt, eo quod haberent in commissione.

Ridlaus: At nihil de ea uolebāt decernere, cū proponeret ille articulus.

Colus: Non quia nō agnouerūt, sed quod non habebant in cōmissione.

Curtoppus: Reuerēde uir, docebo, quod uerē ac realiter corpus Christi sit in eucharistia: cumq; ea de re sancti patres & Occidentalis & Orientalis ecclesiæ tam multa & manifesta scripserint, ego tamen unum adferam in me dium Chrysostomum. est locus illius in decimum caput primæ ad Corinthios, Homilia uicesimaquarta: Quod est in calice, id est, qd effluxit de latere Christi. Sed uerus sanguis & genuinus fluxit de latere Christi: ergo germanus & uerus sanguis est in calice.

Ridlaus: Quemadmodum panis sacramentalis & eucharisticus dicitur corpus Christi pro nobis traditum: ita poculum Domini est sanguis qui fluxit de latere Christi. Sed panis ille sacramentalis dicitur corpus, quia est eius corporis sacramentū: item & calix sanguis dicitur, qui fluxit de latere Christi, quia est eius sanguinis de latere effluentis sacramētum, ab ipso Domino ordinatum in nostrum singulare commodum, hoc est ad alitionem nostram spiritualem: sicut est baptismus, in aqua ad spiritualem regenerationem.

Curtoppus: Sacramentum sanguinis, non est sanguis.

Ridlaus: Sacramentum sanguinis, est sanguis: & tribuitur id sacramentum, quod est rei sacramenti.

Vuestonus: Repetit argumentum Curtoppi Anglicæ. Quod est in calice, id est quod defluxit de latere Christi. Sed uerus sanguis & genuinus fluxit de latere Christi: Ergo germanus & uerus sanguis est in calice.

Ridlaus: Verus sanguis Christi uerē est in calice, non reali tamen ipsius præsentia, sed gratia, iuxtaq; sacramenti modum.

Vuestonus: Benē quidem habet. tandem ergo sanguinem reperimus in calice, uerum quidem ipsum, sed tamen per gratiam & sacramenti modum. hicq; doctores circumstantes exhibere incipiunt.

Ridlaus: O uiri quæso grauissimi, istud modò quod facitis, non pro iudicio, sed præiudicio accipiam.

Vuatsonus: Grauiissime uir, statui hoc tempore rationem habere temporis, & abstinere ab omnibus, quæ possunt remorari congressum nostrum. idcirco primum peto, cum diceret Christus sexto Iohannis, Qui manducat carnem meam, &c. significat ne ijs uerbis manducationem suæ carnis ueræ & naturalis, an panis et symboli?

Ridlaus: Intelligo eum locum de uera Christi carne, sed spiritualiter manducata: et dico, sacramentum etiam pertinere ad spiritualem manducationem. Nam sacramentum comedere sine spiritu, est inutiliter comedere. Qui enim non spiritualiter manducat, iudicium sibi manducat.

Vuatsonus: Quæro an sit eucharistia sacramentum?

Ridlaus: Eucharistia accepta pro symbolo, est sacramentum.

Vuatsonus: Est à Deo institutum?

Ridlaus: Est institutum à Deo.

Vuatsonus: Vbi? Ridlaus: In cœna.

Vuatsonus: Quibus uerbis fit sacramentum?

Ridlaus: Verbis & factis, quæ Christus dixit & fecit, & iussit nos dicere & facere.

Vuatsonus: Receptum est, sacramenta nouæ legis conferre gratiam dignè sumentibus.

Ridlaus: Verum est gratiā conferri per sacramentum, sed tanquam per instrumentum, Vis interna & Christus cōferunt gratiam per sacramentum.

Vuat

Vuatsonus: Quid est sacramentum?

Ridlæus: Memini multas esse sacramenti definitiones apud Augustinum: sed ego utar ea, quæ uidetur ad rem facere maxime: Sacramentum est signum uisibile inuisibilis gratiæ.

Vuatsonus: Ergo summentibus confertur gratia.

Ridlæus: Societas per spiritum sanctum cum Christo est gratia, & per sacramentum simus membra corporis Christi mystici, quia per sacramentum pars corporis inferitur capiti.

Vuatsonus: Est alia ratio corporis mystici & naturalis.

Ridlæus: Alia fateor est ratio, sed caput utriusque est idem.

Vuatsonus: Si substantia panis & uini manet, societas illa promittitur summentibus panem & uinum: sed promissio facta est carni & sanguini, Ioannis 6. Qui manducat, &c.

Ridlæus: Promissio quidem facta est carni & sanguini, sed ea recipiuntur in sacramento per fidem.

Vuatsonus: Omne sacramentum habet gratiam promissam sibi. Sed panis & uinum non habent gratiam promissam. Ergo panis & uinum non sunt sacramenta.

Ridlæus: Verum est, omne sacramentum habet gratiam annexam instrumentaliter. Sed uarius est intellectus huius uocis. Habet: sacramentum enim non habet inclusam gratiam, sed bene utentibus cedit in gratiam. Sic aqua in baptismo habet promissam gratiam, & per eam spiritus infunditur: non quod in aqua inclusa sit gratia, sed quod per aquam confertur gratia.

Vuatsonus: Hæc promissio facta est carni & sanguini Christi, & non panis & uino. Ergo sacramentum non est panis & uinum, sed corpus & sanguis Christi.

Ridlæus: Accipienti panem communem, & uinum commune, nulla est facta promissio. Sed recipienti sanctum panem, & panem communionis, magna facta est promissio gratiæ: nec promissio data est symbolis, sed rei sacramenti. Res autem sacramenti est, caro & sanguis.

Vuatsonus: Omne sacramentum noui Testamenti, dat gratiam promissam à Deo, dignè recipientibus.

Ridlæus: Hoc sacramentum habet promissionem gratiæ, dignè recipientibus, quod per illud tanquam per instrumentum datur gratia: non quod Christus transfundit gratiam in panem & uinum.

Vuatsonus: Sed hæc promissio, quæ facta est, non est, nisi dignè recipientibus carnem & sanguinem, non panem & uinum.

Ridlæus: Illa propositio habet multiplicem intellectum: tanquam panem communem, ut dixi, summentibus nulla facta est promissio, dignè autem summentibus panem sanctum promissio facta est gratiæ. Sicut etiam Origenes dicit.

Vuatsonus: Vbi ea facta est promissio?

Ridlæus: Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est: & unus panis, unum corpus Christi multi sumus.

Vuatsonus: Quid ibi per panem intelligit?

Ridlæus: Panem mensæ Dominicæ, communionem corporis Christi.

Vuatsonus: Audi Chrysostomum sub eum locum. Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Quare non dixit participatio: quia amplius quid significare uoluit, & multam inter hæc convenientiam ostenderet. Non enim participatione tantum & acceptione, sed unitate

communicamus. Quemadmodum enim corpus illud unitum est Christo, ita & nos per hunc panem unione coniungimur.

Ridlaeus: Habeat Chrysostomus suos loquendi modos. Si uera dicat, non reijcio. sed sit mihi liberum, panem uerum dicere.

Vuatsonus: Omnes, inquit Chrysostomus, qui in una accumbunt mensa, de uno uero corpore communicant. quid appello, inquit, communicationem? Idem ipsum corpus sumus. Quidnam significat panis? corpus Christi. Quid autem sunt qui accipiunt? corpus Christi: Non multi sunt unum corpus. Chrysostomus interpretatur hunc locum contra te: Omnes unus panis & unum corpus mysticum sumus, qui uno pane Christi participamus.

Ridlaeus: Omnes quidem unum mysticum corpus sumus, qui de uno Christo communicamus in pane, secundum uiuificationis efficientiam.

Vuatsonus: De quo pane loquitur?

Ridlaeus: De pane mensae Dominicae.

Vuatsonus: Est ne panis ille unus?

Ridlaeus. Est unus unius ecclesiae, quia proponebatur in mensa unus: ita de uno pane participant omnes, qui in mensa Domini communicant.

Vuatsonus: Vide quam absurde loqueris? Omnesne qui a principio mundi usque ad finem?

Ridlaeus: Omnes qui in eadem mensa simul mysteria communicabant, bene poterant. Quanquam & unus est panis etiam coelestis, cuius hic panis sacramentalis est mysterium, quem sane eundem omnes participamus.

Vuatsonus: Peruersa responsio. Qui omnes? Nunquid omnes homines Christiani?

Ridlaeus: Distribuo uocem Omnes: quia solebant omnes de uno pane in partes diuise communire, omnes qui erant in uno coetu, omnesque qui in una mensa communicabant.

Vuatsonus: Omnes ergo qui non communicabant, cum adessent, excludis a corpore Christi?

Feknamus: At Cyprianus ait, Panis quem nulla multitudo consumit, quod intelligi non potest, nisi de corpore Christi.

Ridlaeus: Et agebat eo loco Cyprianus de uero Christi corpore, non de pane materiali.

Feknamus: Imò agebat potius de sacramento in tractatione, nimirum de coena Domini.

Ridlaeus: Verum est, & fateor, agebat de sacramento. sed de spiritali manducatione aliquid asperit etiam.

Smithus: Cum Dominus dicit, Hoc est corpus meum, non utitur tropico sermone: ergo falleris.

Ridlaeus: Nego antecedens.

Smithus: Adduco Augustinum super psalmum tricesimum tertium, concione prima, interpretantem ea uerba, Ferebatur in manibus suis: primo Regum. Hoc quomodo possit fieri in homine, quis intelligat? Manibus enim suis nemo portatur, sed alienis. Quomodo intelligatur de Davide secundum literam, non inuenimus. De Christo autem inuenimus. ferebatur enim Christus in manibus suis, quum diceret, Hoc est corpus meum: ferebat enim illud corpus in manibus suis. Non uidebat Augustinus, quomodo hic locus ad literam intelligeretur de Davide, quia nemo seipsum poterit portare in manibus suis. Ergo dicit locum intelligendum de Christo ad literam. nam Christus portabat se manibus suis, quum in coena traderet sacramentum discipulis dicens, Hoc est corpus meum.

Ridlaeus

Ridlæus: Quamuis sciam illum locum scripturæ aliter ab alijs legi secundum ueritatem Hebraicam, et aliter exponi: tamen detur tibi expositio Augustini. & dico, quod sententiæ meæ nihil aduersatur. Nam Christus ferebat sese in manibus suis, dum sacramentum corporis sui traderet discipulis suis comedendum.

Smithus: Ergo uerum est de Christo ad literam, quod ferebatur manibus suis?

Ridlæus: Concedo dictum esse ab Augustino, quod de Davide non inuenitur ad literam, quod ferebat sese in manibus suis, & quod de Christo inuenitur. Sed uerbum illud ad literam, non recte refertur ad id quod portabat. Debet enim ad eum qui portabat referri. Sentit enim Augustinus, quod nusquam legatur in sacris literis, quod carnalis ipse Dauid filius Iessæ portabat sese in manibus suis: sed de Davide spiritali, qui Goliath diabolum prostrauit: hoc est, de Christo seruatore uirginis filio ad literam bene inuenitur, quod ipse portabat sese in manibus suis, quodam uidelicet modo, nimirum dum ferebat sui ipsius sacramentum: & uerbum quodam modo habet ipse Augustinus, ut quid sentiret, palam omnibus manifestaret.

Smithus: Quilibet potest ferre figuram corporis sui in manibus suis: sed Augustinus negat Dauidem se potuisse ferre in manibus suis: proinde non loquitur de figura corporis.

Ridlæus: Si Augustinus inuenisset in sacris literis, ubi Dauid portauit sacramentum corporis sui: tunc nunquam usus fuisset huiusmodi expositione de Christo.

Smithus: Sed ferebat seipsum manibus suis: ergo non solum figuram.

Ridlæus: Ferebat quidem seipsum, sed in sacramento. & Augustinus possumus addit quodammodo, id est, sacramentaliter.

Smithus: Tu non intelligis, quid Augustinus senserit, quum dicit Quodammodo. Sensit enim, se portasse in cœna illa suum uerum corpus, non in figura & forma corporis, sed sub specie panis. Ergo hic teneris medius, nec possis te extricare ex hoc labyrintho.

Treshamus: Hic exorsus est dicere, magno, ut uidebatur, zelo commotus: & pro Paphnutio sese à me haberi postulauit, atque ut ad matrem ecclesiam redirem uehementer orabat. Ego sane initio, quia hominem non cognoui, arbitrabar fuisse seniculum qui haberet zelum Dei, licet non secundum scientiam: & illi cum omni mansuetudine et reuerentia respondere cepi, sed uisus sum mihi postea sentire, sub ouina pelle delitescere uulpinam calliditatem. Argui mecum eius quod magno molimine tandem in medium protulit, hoc erat: Concilium, inquit, Lateranense quod uniuersalem representabat ecclesiam, in quo concilio congregati erant episcopi numero 300: metropolitani 70. & reliquorum ingens multitudo, decreuit, quod panis & uinum uirtute uerbi diuini transubstantiatur in corpus & sanguinem Domini. Ergo quicumque contradixerit, non potest esse filius ecclesie, sed hæreticus.

Ridlæus: Obseruade domine, audiui quæ citasti ex Lateranensi concilio, & memini fuisse episcoporum & metropolitanorum, uti dixisti, magnam multitudinem: sed non ostendisti, quot fuerunt in eo concilio fratres priores conuentuales: fuerunt enim 800. Tunc quidam ex scribis: Quid, inquit ille mihi, uis ne tu negare auctoritatem concilij illius, propter multitudinem illorum priorum: Nequaquam, inquã ego, adeo ob eam causam, quam quod doctrina illius concilij non congruit cum uerbo Dei: id quod ex actis illius concilij constat, quod habitum est sub Innocentio 3. uiro, si historiis credendum est, ecclesie Christi & Christiane reipublice uicentissimo. Hic quidam clamabant, Scribite scribite, et ego uicissim succinebam, Scribite et rescribite.

Treshamus: Manducant mali uerū & naturale corpus Christi: Ergo uerum & naturale corpus Christi est in sacramento altaris.

Ridlæus: Mali manducant uerum & naturale corpus Christi tantum sacramento tenus, iuxta August. boni uerò manducant uerum corpus & sacramentaliter, & per gratiam, hoc est spiritualiter.

Vuestonus: Adducit canonem de cœna Domini ex cōcilio Niceno, & urgere uolebat maximè quod ibi dicitur. sed fide consideremus ^{leues} iacētē situm in mensa agnum. tollētem peccata mundi: Situs, inquit, & positio corporis, planè declarant corporalem præsentiam corporis.

Ridlæus: Nimis crassè cogitas de situ agni cœlestis in mensa Domini: nō more enim humano putādus est, ut tu sentire uideris, prostrato corpore iacere in mensa: sed omnia hic spiritualiter sunt intelligenda. adest enim in mensa agnus ille cœlestis, fateor, sed præsentia spirituali et per gratiam, nō autem secundū substantiā corpoream carnis assumptę. & canon ipse manifestè docet panem esse materialē, qui in mensa proponitur: et proinde iubet, ne humiliter simus intenti ad ea quæ proponuntur, dist. Ea quæ proponuntur, quid sunt aliud (quantum ad substantiam) quam panis & uinum, sed exalta mente, fide consideremus situm esse in mensa agnū tollentē peccata mundi. fides enim exaltata uidet illum qui sedet ad dexterā patris secundū uerū corporis modum, per gratiam in mensa Dominica situm, & tollentem peccata mūdi. Alius: Vniuersa ecclesia græcorū & latinorū Orientis & Occidentis consenserunt in concilio Florentino unanimiter in doctrina eucharistiæ, quòd sit in sacramento altaris uerum & reale corpus Christi: Ergo tu dissentis ab uniuersa ecclesia.

Alius, incognitus mihi,
uel cuius iā
nō memini.

Ridlæus: Nego & ecclesiam Orientis aut in concilio Florentino, aut unquam aliās consensisse cum Romanēsi ecclesia, in doctrina de transubstantiatione panis in corpus Christi. nihil enim in concilio Florentino cum Romanis ea de re Græci decernere uoluerūt: licet hætenus fateor ibidem conuenerunt, ut liberum esset utriq; ecclesiæ receptum suum morem seruare in pane azymo uel fermentato. Hic rursus

Doctor Coleus clamat: Imò conuenerunt de transubstantiatione panis in corpus Christi.

Ridlæus pernegat. Iterum incognitus mihi quidam ē scribarum numero, ut opinor: Nihil ibi de transubstantiatione decreuerunt, sed eam materiam tanquam ecclesiarum concordie minime conuenientem, intractatā reliquerunt. Quem uera dixisse Ridlæus confirmabat.

Vuestonus: Chrysost. homil. 20. in 1. Corinth. Id nos adoramus, quod Magi in præsepi adorauerunt: sed Magi adorauerunt in præsepi positum uerum & naturale corpus Christi: ergo, &c. & rursus ibidem: Nō hic Dominū (inquit Chrysost.) in præsepi, sed in altari, nec mulierem in ulnis tenentem, sed sacerdotem.

Ridlæus: Adoramus nos, fateor, eundem uerum Dominum & seruato rem mundi, quem adorauerunt magi in præsepi: nos inquam adoramus eundem in mysterio & in sacramento cœnæ Dominicæ, sed hic eum adoramus spirituali libertate, ut ait Augustinus lib. 3. doct. Christianæ, non carnali seruitute: hoc est, nō adoramus seruiliter signa pro rebus, quod esset (ut ille ait) seruilis infirmitatis, sed mente in cœlum eleuata illum sursum sedentem qui ab angelis adoratur, eundem nos oculis fidei præsentem secundum gratiam & spiritualiter in mensa sua assidentem intuemur & adoramus. assistit enim semper Christus suis mysterijs, ut habet August. et diuina maiestas (ut ait Cyprianus) nunquam se absentat diuinis mysterijs, sed hæc assistentia & præsentia Christi, quemadmodū in baptismo, tota spiritualis est, & per gratiam, nō autem

autem per carnis corporalem substantiam, ita plane se habet & in mensa Domini legitime & iuxta uerbum Dei rite administrata.

Prolocutor: Sub finem D. prolocutor hostiliter in me debacchatus est, inuicem hominem palam appellas, praefractum et singularis audacie. Clamabat etiam, hereses iam sub ipsorum conspectu protritas & conculcatas. quare obrem omnes uehementer inhortabatur ad epinicion, id est carmen uictoriale, concelebrandum, ipso D. prolocutore uoce praecunte inclamando, Uicit ueritas, uicit ueritas.

Atque ad hunc modum triumphali applausu & celebri acclamatione sanctissima sacrificorum & dominorum doctorum, qui pro aris & focis, pro laribus & dijs penatibus strenue dimicassent, terminata est haec gloriosa disputatio.

RIDLAEVS AD LECTOREM.

HAec, amice lector, bona fide scripsimus, non quod istaec eadem omnia uel eisdem, aut ordine aut forma uerborum, me in scholis dixisse affirmarem: nequaquam enim hoc dixerim. erat enim hoc tum impossibile: ita etiam tum tanquam ursus catenatus molossorum multitudine undique allatratum circumdatus & exagitatus: sed quod sciam, me ista, aut eius generis consimillima habuisse: & interdum credo istis, pro ea quae tum mihi oblata est dicendi tunc occasio etiam commodiora. Nam Deo sint gratiae, cuius hoc singulare beneficium fuisse agnosco, nunquam mihi aut ingenium praesentius, aut lingua promptius alicui negotio, quam illi disputatio. ni inuuisse sunt uisa. Vnde amice lector, quicquid antehac legisti aut audisti, quod ad illam nostram disputationem pertinet, uel posthac quicquid contigerit telegere aut audire a quocunque descriptum uel relatum, quod uel cum his quae iam scripsi repugnabit, uel in sensu & in summa non consenserit, id uniuersum scias esse falsum, & uel ab imperito & indocto scriba, qui meas responsiones non bene intellexerit: uel oscitante, qui non satis diligenter attenderit: uel ab inuido & malitioso papista, qui hostis est Dei & ueritatis, esse profectum.

Deus misereatur nostri, et benedicat nobis: illuminet uultum suum super nos, et misereatur nostri.

Ut cognoscamus in terra uiam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Scias insuper, amice lector, D. proloquutor mihi in scholis inter disputandum publice promississe, ut uiderem responsiones meas quomodo essent a notarijs exceptae, & ut haberem facultatem easdem supplendi & perficiendi, aut etiam commutandi, si quid postea uisum foret commodius, quod propositis argumentis respondere uellem. Promisit etiam mihi locum & tempus publice danda, in quibus liberem omnia quae uellem, in confirmationem mearum responsionum liceret adducere. haec omnia cum publice promississet in auditu reliquorum commissariorum & totius scholae Oxoniensis, scias inquam, eum nihil horum in ueritate praestitisse. Quid igitur fidei istiusmodi hominibus, & ubi tales sunt iudices, habendum sit in arcanis mysterijs Dei, qui in suis promissis tam palam fallit, tam iusto iure debitis, & in tam serijs rebus, neque Deum neque homines ueriti, fidem fallere non erubescunt: ego prudentiorum iudicio iudicandum esse relinquo. & nunc quid restat, nisi ut precemur, ut Deus ecclesiae suae Anglicanae misereri uelit, ut ipsa aliquando clare uideat & amplectatur auidem in facie Iesu Christi uoluntatem patris coelestis, & ut grassantes lupos et impostores grauissimos, qui tam misere gregem suum dilaniant & dementant, uel pro sua infinita bonitate transformet in fideles pastores, aut pro acquisitissimo suo iudicio ab ouili suo, ne amplius oues Christi conturbare & dissipare ualeant, quam citissime abscindat: Amen amen. & qui habet spiritum Christi (ut ait Iob) dicat Amen.

Scias

Scias postremo, cum D. proloquutor proposuisset nobis tres propositiones, et iussisset singulis parari à nobis responsionem, post habitam unā dumtaxat huiusmodi disputationem cum unoquoque nostrum de prima tantum propositione absque ulteriore delatione, & antequā de reliquis duabus propositionibus meas (scis) responsiones uel accepisset, uel audisset, mihi (nisi quod in die quo tulit in nos sententiam, interrogauit simul omnes, utrum uellemus eis ea forma qua proponebantur simpliciter subscribere) condemnauit nos omnes, me dico, Cranmerū & Latamerum (patres in Christo reuerendissimos, & nūc atque in aeternū mihi fratres charissimos) horrendissimā harescos criminis de omnibus illis tribus propositionibus, et se iunctos abinuicem atque in diuersis locis distractos, tradidit seruandos in diem combustionis, ablatis prius à nobis proprijs nostris famulis, ablatis postea (cum abiret) calamo, charta et atramento atque hunc in modum cum D. proloquutor Londinum ab Oxonia reuerteretur, & ego hæc describerem, dimissi sumus. Omnipotens Deus, qui causas humiliū respicit, & soluere consuevit gemitus compeditorum: ipse iam dignetur causam ecclesiæ suæ Anglicanæ respicere, atque eius malis omnibus pro sua immensa misericordia finem breuiter imponere dignetur. Amen.

DISPUTATIO HABITA OXONIAE XVIII DIE APRILIS,

anno Domini 1554. inter Doctorem Hugonium Latamerum respondentem, &
inter Smithum & doctorem Carthoritem
opponentes.

Vuestonus

Viri fratres, cōuenimus hodie diuini numinis auxilio, profligaturi argumentorum uim & diuersas aduersariorum opiniones, contra ueritatem realis præsentiae corporis & sanguinis Domini in eucharistia. & tu pater, si quid habes, quod respondeas, admoneo ut responsis succinctis et concisis utaris.

Latamerus: Rogo domine proloquutor, uosque uniuersi simul auditores, à mene exigatis, ne uel expectare uelitis, quod in me situm non est: Latinae dictioni iam annis plus uiginti non assueui.

Vuestonus: Sede pater, ac requiesce, si placet.

Latamerus: Habeo comitati tuæ gratias. Quanquam id opus adeo non est. Sine quaeso fidem hic publicè profitear, quam apud uos in præsentia testaturus sum. Disputare enim non ualeo. Illud ubi fecero, postea de me statuite ut libebit. Conclusiones quibus hodie mihi respondendum est, huiusmodi sunt:

1. In sacramento altaris, uirtute uerbi diuini à sacerdote prolato, præsens est realiter, &c.

2. Post consecrationem non remanet substantia panis, &c.

3. In missa est uiuificum ecclesiæ sacrificium, &c.

Quod ad primam sententiam attinet, uidetur mihi illa sacrificijs quibusdam uerbis affectata, quandam obscuritatem continere, neque secundum modum sacrarum scripturarum eloqui: sed quantum assequor, sic respondeo bona fide, etsi non sine periculo. Nimirum in cœna Domini ritē celebranda, nō nisi spirituale Christi præsentiam requiri, & eam sufficere homini Christiano, ut per quam & in Christo maneamus, & Christum in nobis manentem habeamus, ad cōsequutionē usque æternæ uitæ. Si permanserimus, & hæc ipsa præsentia realis dici potest cōmodissimè, utpote quæ non ficta est, sed uera et frugifera. Idque ego nūc dico, ne nasutus quispiā existimet me nō nisi nudū & uacuum signū sacramenti facere, an baptistarū more. Quicquid autē de corporali illa præsentia fingitur, illud nō nisi pro cōmento papistico haberi.

habendum esse puto, & ideo omnino reiiciendum. Secundam sententiam dicere ausim non inniti uerbo Dei, sed humanitùs adinuentam esse, ideo que commentitiam & falsam, quam penè dixerim reliquorum errorum ueluti matricem esse. & quomodo Domini transubstantiatores non uidebuntur conspire cum Nestorianis, uiderint ipsi. Tertia conclusio, quatenus ego eam intelligo, uidetur mihi inimicitias insidiosè struere aduersus oblationem ab ipso met Christo factam pro nobis persona propria, iuxta emphaticam illam eloquutionē apud Hebr. primo capite, Per semet ipsum purgatione facta peccatorum nostrorum, & paulo post: Vt misericors esset & fidelis pontifex in his quæ apud Deū forent agenda, ad expiandum peccata, ut uideatur nostrorum peccatorum expiatio magis ex hoc pendere, quod Christus erat pontifex offerens, quam quòd erat oblatus: nisi quatenus à seipso oblatus est, ut non sit necesse ab alijs eum offerri. Vt ne dicā mirè præsumptuosum id abs quoquam tentari citra uocationem apertam, maximè cum tendat si non in totum, certè in partem, ad euacuandam crucem Christi, neque enim est humile quiddam, offerre Christū: ut meritò dicere possit Dominis oblatores, qua autoritate sic facitis, & quis dedit uobis istam autoritatē, ubi & quando? Non potest homo accipere quicquam, inquit Baptista, nisi fuerit ei datum è cœlo: ne honorem presumere uideatur, priusquam ad illū uocetur. Item, Si quis peccauerit, inquit Ioannes, non statim (subdit) sacrificum domi habeat conductum, qui sacrificet pro eo in missa: sed, Aduocatum (inquit) habemus Iesum Christum, qui semel seipsum obtulit iam olim, cuius unius oblationis efficacia & effectus durabilis est in sempiternū, ut nullis iam sit opus eiusmodi oblatores. Quid sibi uult Paulus dicendo, Qui altari deseruiūt, cum altari participant & subiijciendo: Sic & Dominus ordinauit, ut qui euangelium prædicant, ex euangelio uiuant, imò quor non subdidit? Sic & Dominus ordinauit, ut qui sacrificant in missa, de sacrificando uiuant, ut esset uictus nostratibus sacrificatoribus de finatus equè atq; ueteribus: imò nō habent, quod pro suo uictu allegent. Ac predicatorum habet. ut uideri possit sacrificatorium sacerdotum ordinatione Dei in predicatorum & concionatorum mutatum esse, & cessasse prorsus oblatorum, nisi quatenus sumus omnes Christiani sacerdotes sacrificatorij.

Cœna Dominica instituebatur ad excitandam gratiarum actionē pro oblatione Dominica uerius quàm ut oblatores ibi agerent res suas. Pascite quantum in uobis est gregē Christi, inquit Petrus. Imò, ut nunc, diciſ, Sacrificate quantum in uobis est pro grege Christi. Et mirum est, Petrum tantū muneris oblitum esse, cum hodie tanti habeatur sacrificare, pascere planè nihili apud multos. Quis es, si desinas pascere? bene catholicus. At quis es, inquam, si desinas sacrificare et missare? ut minimū hæreticus. Et quid opus ergo post hæc pastore erudito, quū nemo sit tā stolidus, quin faciliè didicerit sacrificare & missare? Hæc hæcenus literis & scripto comprehēsa, uobis exhibere uolui, quòd in disputationes descendere noluerim nimirum tenuitatis meæ conscius: quocūctis constare posset, id me meritò optimoq; iure fecisse. Rogo dominationem tuam, tam cādide id habere uelis, quam sine magna molestia istud quantum est operæ, à me susceptum non sit, eo quòd famulum ad manum non haberem, quem à me exclusistis. O bone, fieri potest ut ipse ad hanc aliquando ætatem debilitatemq; meam peruenias. Tempus antehac fuit, quando apud duos reges concionatorē egerim, duas nonnunquam tresue horas integras apud eos sine interruptione uerba faciens: uerū sit cum pace & uenia tua dictum, apud te non licuit superiore die ad semipartem horæ animi con-

Rr cepta

cepta proferre sine probis, contumelijs, sannis, dictarijs, scommatis, quælia nunquam in te per atatem expertus sum, præsertim in tanto ac tam celebri consensu hominum, oportuit grande esse periculum. Quid commerceram, quid tandem hoc erat? Audire uultis? Dixeram fortè, ut ferebat tum occasio, de præcipuis quatuor Missæ ossibus. Neque tamen unquam legeram, sic in spiritum sanctum peccatum esse: nec interim mittebatur mihi, quid uolebam hac metaphora explicare. Caterum si placeat Dominationi tuæ, nunc quid eo uolui explicaturus sum. Primum os missæ Papiæ est, consecratio, quam nos Dominici corporis creatione dicimus. Secundum, est transubstantiatio. Tertiū, missæ oblatio. Quartum, adoratio est.

Quibus quidem quatuor medullæ quasi ossibus intelligere uolui quatuor præcipuas & principes partes & portiones, ex quibus missa conferrumatur, quæque præcipue in missa momenti habentur. Quas quidem partes uos in missam intruditis per uim & uolentiam, sub umbra obtentu scripturæ sacræ, quam misere ad institutum uestrum à genuino sensu torquendo trahitis. Nam alioqui nullū habent in scriptura solidum fundamentum (mea quidem opinione) quo nitantur, etsi in ea re persuadenda, nunc disputando parum ualerent, si res scholasticā tractandi formam postularer. Quid ni enim fatear debilitatem meam, quem senilis hæc ætas adeo uel ad studia reddidit ineptum, uel ad ea quæ studijs antehac consequutus sum explicanda atque illustranda inutilem? De te uero Domine doctor Vuestone sæpe à multis multa audisti uulgo factata: sed faciem tuam nunquam prius noueram, quam reginæ maiestas nunc te mihi iudicem & inquisitorem dedit. Deum precor, ut iudicium tibi tam rectum donet, quam cæteris te illius magnis multisque dotibus imbutum uideo, ingenio, eruditione, literis, &c.

Faxit Dominus, ut his recte uti queas, semper id habens in oculis & animo, quod qui in altis habitat, humilia respicit, & quod non est consilium aduersus Dominum. Itemque, quod mundus hic semper fuit, ac futurus est, uariis ac instabilis. Præterea ut scias, quod tametsi obediendum sit principibus, tamen hoc ipsum certis suis finibus ac limitibus circumscribitur, nempe in Domino, non contra Dominum. Nam alioqui quotquot contra Dominum sese impetant, grauissimam tum ipsis tum sibi perniciem conciliant, maximosque sese illis aduersarios declarant, quibus diuini numinis uindicta procurant, si Deus modò sit solus pater. Sunt quidam sic mente corrupti, ut postquam eos deferuerit ueritas, existiment protinus quæstum esse pietatem, uiri magnæ quidem doctrine & autoritate præstātes, & tamen nihil scientes, sed insanientes circa quæstiones & disputationum pugnas, nihil scientes inquam: quod non nouerint Christum ut oportuit, quantumcunque præterea nouerint, iuxta perulgatū illud, sed uerissimum carmē: Id est nescire, sine Christo plurima scire. Christū si bene scis, satis est si cætera nescis. In quem sensum Paulus prima Corin. fātebatur se nihil scire præter Iesum Christū, & hunc crucifixum. Mihi multa blaterāt de Christo, qui Christum tamē nesciunt. Sed prætexentes eius gloriā, dolose obscurāt. Ab his qui eiusmodi sunt, ut seiugamur, autor est Paulus ad Timot. Pulchrum fuerit meminisse quid dixerit August. etiamsi locus non occurrat, nisi fortè cōtra literas Petiliani habeat. Quisquis tradit necessariò credendū, quod nō sit propheticiis uel euangelicis literis contentū, anathema sit. Cauete uobis ab hoc anathemate, si sapitis. Et multū fallor, si nō simile quiddā habet Basilius, in hūc modum: Quicquid extra diuinā scripturā est, si tradat ut necessariò credat, peccatū est. cauete uobis ab hoc peccandi genere. Sunt qui dicunt, multa falsa multis ueris probabiliora esse, & uerisimiliora. Admonens

Admonens igitur Paulus, Ne quis, inquit, uobis imponat probabilitate sermonis. Sed quorsum hæc, inquis, mihi? probè. Sed est ut sinas senem interdum suauiter ineptire, & ueluti puellum quendam denuò agere, ô Deum immortalem. Vos mutastis sacratissimam communionem in priuatam actionem. Et laevis calicem aufertis Domini, contra præceptum Domini. Obscuratis præterea annunciationem mortis Domini donec ueniat. Siquidem mutastis communes populi Christiani preces, cum administratione sacramentorum, à nota populi lingua in peregrinam linguam, contra uoluntatem Domini in uerbo eius expressam. Deus aperiatur tibi ostium cordis tui, ad uidendum, quæ uidenda sunt, in hac parte. Equidè tam libenter & promptè principi meo obtemperarem, quàm quicuis in toto regno alius. Sed hac in re incolumi conscientia non licet. Deus misereatur nostri.

Vueston. Disputare igitur recusas? quid ais? uis igitur subscribere?

Latamerus: Nequaquam: rogo dominationem tuam, propitius homini seni esse uelis. Fieri potest, ut ipse aliquando, si permittat Dominus, senex fias. Poteris ad hanc ætatem, atq; etiam ad hanc debilitatem peruenire.

Vuestonius: Dixisti die sabbati superiori, te neq; missam, nec ossa missæ potuisse in toto libro tuo inuenire. Cæterum nos missam in eo libro reperimus.

Latam. Nequaquam domine Doctor, id nunquam facies.

Vueston. Quid ergo ibi aliud reperis?

Latam. Equidem communionem ibi reperio.

Vueston. Vtram communionem? priorem ne an posteriorem?

Latam. Nihil est, mea quidè sententia, magni discriminis. est enim utraq; eadem cœna Domini, quâquam posterior mihi quidem impensius placet.

Vueston. Igitur priorem, ut uideris, tu quidem improbas.

Latamerus: Non satis in præsentia commemorari, quid intersit differentiae.

Vuestonius: Igitur hac quid ratione, ut uidetur, pastilli ac liba haud quicquam à solido & usitato pane differunt. Dicitis uos quidem cœnam Domini, sed erratis in eam cœna prius peracta est. Ideoq; dicit scriptura, Postquam cœnatum est. Scis enim quòd diutius Paulus Corinthios hoc nomine reprehenderet, quòd in hac cœna quidem inebriarentur: quòd in uestra communionem (ut scis) nemo inebriari possit.

Latam. Prior cœna Iudaica dicebatur, quum agnum pascalem simul comederant. Altera est cœna Dominica appellata.

Vuestonius: Falsum hoc est. negat enim Chrysostomus. & Ambrosius dicit, quòd mysterium eucharistiæ inter cœnandum datum, non est cœna Dominica: in caput decimum prioris ad Corinth. quin & Gregorius Nazianzenus idem affirmat. Rursus paschæ sacra cum discipulis in cœnaculo, ac post cœnam, dieq; unica ante passionem celebrat. Nos uerò ea in orationis domibus edentes, cœnam & post resurrectionem peragimus. Et hæc prior cœna dicebatur *ἀγάπη*. Intelligis quidnam id sit?

Latamerus: Ego non intelligo græcè. Quanquam, ut arbitròr, ea uoce significatur charitas.

Vueston. Rectè. uultis ne ergo ad eum modum omnia peragi, quemadmodum egit Christus? Oportet tum postridie suspendi pontificem. Deinde unde doces obtestor, forminas ad communionem adhiberi oportere?

Latamerus: Permittes mihi uir doctissime, librum paulisper introspicere. Adeoq; opinor capite undecimo prioris ad Corinth. uerba sic habent:

Rr ij Probet

Probet autem seipsum homo, &c. Dic nunc, obseruande doctor, cuius generis sit homo?

Vuest. Generis nempe communis.

Colus: Habet autem græca lectio ὁ ἀνδρώπινος.

Hardingus. Imò est ἀνὴρ, id est, uir, habet tamen meus codex ab Erasmo uersus, Probet seipsum homo.

Feknamus: Verum dicis, probet seipsum: Atq; hoc ipsum uerè genus arguit masculinum.

Latamers: Quid tum postea? Suspicio autem cum mulier Christum attingeret, Christum sub eodè genere loquutū, Quis tetigit me? Scio quod aliquis me tetigit.

Vueston. Probè, at excipe rursus, ut par pari referam. Christus quo tempore extremam habuit coenam, nemo illi adfuit in ea coena, præter solos Apostolos. proinde mulierum communionem non intelligebat: siquidem tam strictè rigideq; omnia ad Christi exemplum excutienda putetis.

Latamers: In duodecim Apostolis uniuersus ecclesiæ cætus representabatur, nisi putas, in cætu hoc ecclesiæ uiros tantum, non etiam feminas comprehendì.

Vuestonius: Sic in toto testamenti uolumine perperam hæreticeq; à uobis translato, nullam facitis mentionem sacerdotis, priusquàm ad Christi mortem ueniat. Vbi ergo reperis, aut unde doctes ministrum, minum rectius dixerim, necessariò id facere oportere?

Latam. Minister aptius uocabulum est perfungendis illis sacris, quam sacerdos. Nam alioqui sacerdos propriè sacrificium designat.

Vuest. Rectè: sis ergo memor, nò posse te ex scripturis demonstrare, feminas communicare debere. Domine opponens age.

Smithus: Quoniam uideo mihi impositam hanc disputandi tecum prouinciam, ut id ratione & methodo fiat, proponam quæstiones tres eo ordine quo mihi proponuntur. & primò id quero quod minimè uocari debet in quæstionem. Sed ea est ecclesiæ conditio, ut semper agitetur ab hominibus perfidis. Rogo, num Christi corpus sit realiter in eucharistia?

Latamers: Iam dudum, ut spero, ab egregio hoc mihi parcentissimo Domino proloquutore impetraui, ne quis à me id exigat, quod in me situm non sit. Idq; propterea dico, quòd nolim celeberrimam hanc auditorum frequentiam frustrà à me expectàdo decipi, quæ non sum prestiturus. Iam enim sententiam animi mei scripto cõprehensum, Domino proloquutori exhibui, quantum ad has disputationes attinet.

Smithus: Quicquid exhibueris, referetur in acta.

Latamers: Disputatio memoriam postulat firmam & ualidam. ast oblita est mihi memoria, & mirè debilitata: tantoq; magis, ob carceris duram hanc molestiam.

Vuest. Quamdiu in carcere habitus es?

Latam. Tres iam anni partes.

Vuest. At ego totum sexennium egi in carcere.

Latam. O bone: tanto magis doleo.

Vuest. Quamdiu est, quòd in hanc ueneris opinionem?

Latam. Non ualde diu, o bone.

Vuest. Fuit olim tempus, cum missam perquam sanctè celebrares.

Latamers: Factum hoc quidem fateor: eoq; Dominus mihi ignoscat.

precor.

Vuest. Vnde tandem, aut ubi nouum hoc dogma hausisti?

Latamers: Iamdiu ueritatem huius sacramenti indagauit: uixq; adhuc anni

Ad hanc uocem
auditores sibilis
& explosioni-
bus scholæ to-
tam replebant.

anni sunt septem, ex quo in hanc sum opinionem traductus. potissimum autem liber Domini Cantuariensis, meam in hac re cognitionem confirmavit. Qui, si iam memoria tenerem libri illius argumenta, haud uererer cum uestrum quoquam congregari.

Treshamus: Sunt in eo libro sexcenti, sat scio, errores.

Vuestonus: At olim fuisti Lutheranus.

Latamerus: Non, papista olim fui. Nam alioqui nunquam intellexi quod pacto sine transubstantiatione Lutherus hanc tueri opinionem potuisset. Tigurini librum aliquando contra eum ediderunt: Saepem optaui a Domino uitam illi tantisper prorogari, donec ei scripto responderet.

Vuestonus: Lutherus in libro de priuata missa, de se testatur, quod satan secum aliquando disputans, persuaderet missam, esse impiam fol. 15, Contigit me, &c. Vnde constare potest, Lutherum aliquando missas celebrasse, postquam diuina a diabolo destituisse.

Latamerus: Non id in praesentia assumo, Lutheri dicta factaque tueri omnia. Si praesens adesset, facile ipse se defenderet; opinor. Supra apud uos testatus sum, quam sim ad disputationes inidoneus. Rogo, responsionem meam scripto exhibitam uelit is legere. In ea fidem abunde testificatus sum.

Vuest. Credis ne omnia, quae hic praescripta sunt?

Latam. Sane Domine.

Vueston. Tum nullam omnino habes fidem,

Latam. Valde profecto hoc mihi doleret.

Tresham. Iohannis sexto scribitur: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Quod quum audissent Capernaetae, multiq; ex discipulis Christi dixissent, Durus est hic sermo, &c. Vt ergo ueritas ipsa magis sit lucida, hic abs te quaero: An Christus haec dicens, intellexit de sua carne ore manducanda, an de spiritali manducatione eiusdem.

Latam. Vt Augustinus sensit, ego respondeo, Christum intellexisse de carne sua spiritali manducanda.

Tresh. De qua carne intelligebat Christus uera nec ne?

Latam. De sua carne uera spiritaliter manducanda per fidem, non sacramentaliter in coena.

Cresh. De qua carne intelligebant Capernaetae?

Latam. De uera quoque carne, sed ore sumenda.

Tresh. Illi, ut fateris, de uera carne ore sumenda sentiebant, & Christus (ut probabo etiam) de carne sua ore sumenda loquebatur. Ergo utriusque rei manducatione, quae corporis ore perficitur, intelligebant.

Latamerus: Non de ore corporeo intellexit Christus, sed de ore spiritus, animi & cordis.

Tresh. Contra probo, quod Christus intellexerit de manducatione, quae ore corporeo fit. Nam uerba Christi in coena sua, ubi tradidit corpus ore sumendum, una cum consuetudine ex eo tempore de manducatione quae ore fit recepta, euidenter inferunt, Christum de oris manducatione intellexisse uerba Iohannis sexto, hic a me citata.

Latam. Non tradidit corpus suum ore sumendum: sed sacramentum corporis tradebat ori, corpus autem menti. Tresh. At ratio mea concludit, Christum sua uerba protulisse de carne sua ore corporeo sumenda. nam alioqui (quod absit) is fuisset impostor, & scandalisasset Capernaetas atque discipulos suos, si non intellexissent, sicut ipsum in hoc intellexisse sentiebant. Si enim, ut tu comminisceris, sensisset ille, facillime sic eis dicere potuisset: non comedetis carnem meam ore, sed sacramentum carnis meae: non rem

Rr ii ipsam,

ipsam, sed ipsius rei figuram ore sumetis: & satisfecisset eis. at sic non dixit, sed perstitit in ueritate uerborum suorum, prout solebat. Idipsum ergo intelligebat Christus, quod & Capernaïta, quoad rem ipsam ore lumen- dam: nempe, quod eius uera caro uerè est ore manducanda. Ad hæc, quoniam per corpus Christi sacramentum corporis Christi interpretaris, atque hinc non nisi spirituales seu mentales uniones inter uos & Christum con- sequi putas, te multum in hac re hallucinari, & à patrum sententijs exorbi- tare palam est. Nam illi nos corporaliter & carnaliter coniungi carnem cor- poris nostri assumpsit, & uerè homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nos quoque sub mysterio uerè carnem sui corporis sumimus, & per hæc unum erimus: quia pater in eo est, & ille in nobis. Quomodo uoluntatis unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietates perfectæ sacra- mentum sit unitatis: Hæc ille. En uides, quam manifestè hæc uerba assertio- nem tuam confringunt. Denique ego ipse audiui coram rege Henrico octauo Gryneuici concionantem, ubi de uera et reali præsentia corporis Do- minici in sacramento nulli Christiano dubitandum esse palam docebas: pro- pterea quod uerbum scripturæ habebat, nempe Hoc est corpus meum, quo confirmetur. At nunc ea ueritas, idem scripturæ uerbum habet quod tunc habuit. quid ergo modò negas, de quo prius id docentem dubitare non licuit?

Latam. Permittes uicissim ut pro me dicam.

Tresham. Latine quæso loquaris. potes enim, si uis, sat promptè lo- qui latine.

Latam. Latine lingue non ea mihi promptitudo suppetit. Deinde bonus hic Dominus proloquutor, liberam mihi ueniam loquendi Anglice, quamdiu quantumque uelim, indulgit. Ad Hilarij autem uerba quod attinet, sic arbitror, non ita contra me ualde facere. Verum qui doctoribus respon- surus est, minimè mei consimilem esse oportebit: ceterum in parato locos eorum omnes habeat, & consilia intelligat necesse est. Scitè quidem à Me- lantone dictum est, si prisce ætatis doctores præsciuisent scripta ipsorum ab hominibus sic rapienda esse in hac controuersia, atque exagitanda, scripsis- sent sine dubio de hac re planius.

Smithus. Ego reducā uerba Hilarij: Qualis est unitas carnis nostre cum Christi carne, talis est, imò maior unitas Christi cum pane. Sed unitas carnis Christi cum nostra, est uera & substantialis. Ergo unitas Christi cum patre uera est & substantialis.

Latam. Ego non intelligo.

Seton. Ego noui eruditionem tuam, & quam sis uersipellis, paucis te- cum agam: idque ex Cypriano de coena Domini. Vetus testamentum prohi- bet haustum sanguinis, nouum præcipit haustum & gustum sanguinis: sed ubi, te quæso, præcipit haustum sanguinis nouum testamentum?

Latam. His uerbis, Bibite ex hoc omnes.

Seton. Ergo uerum sanguinem gustamus?

Latam. Gustamus uerum, sed spiritualiter: & hoc est satis.

Seton. Imò nouum & uetus testamentum in hoc dissentiunt. nam alter- rum iubet, alterum uetat, sanguinem bibere.

Latam. Verum est, quoad rem, non quoad modum rei.

Seton. Tum nulla est contrarietas, inter haustum sanguinis, in nouo tes- tamento atque in ueteri. nam & illi bibebant spiritualiter.

Latam. Et nos spiritualiter: sed nos preciosiorem sanguinem bibimus.

Vultis.

Vuestonius: Augustinus supra psalmum 45. Secure bibite sanguinem quem sudistis: ergo sanguinem bibimus.

Latamerus: Nunquam negavi hactenus, neque negaturus sum, nos uerum Christi sanguinem uere quidem bibere, sed tamen spiritualiter. Nam idem dicit Augustinus: Crede, & manducaſti.

Vuestonius: Minimè, credere non est bibere, nec edere. Nec diceret dominus tibi quasi propināti, accipio abs te libenter, cum te credere in Deū dicis. Rogo an non manducare pro credere accipitur in uestra theologia?

Latamerus: Fateor.

Vuestonius: Memini, quum Dominus cancellarius hæc ab Hoperō interrogaret, An edere esset credere: nūc altare Christus esset in tota scriptura, &c. Quumque fateretur ille, ait tum Cancellarius: Ergo habemus altare, de quo non licet edere. Perinde est ac si dicas, Habemus in quem non licet credere.

Treshamus: Crede & manducaſti, dicitur de spiritali manducatione.

Latamerus: Verum est: probō quod dicis, ego enim idem sentio.

Vuestonius: Iubemur in nouo testamento sanguinem bibere, est ergo ueris sanguis.

Latam. Bibimus quidem sanguinem, quantum ad nos attinet, & consolationem nostram, qui sub sacramentali uino sanguinē bibimus sacramentaliter. Exhibuit quidem ille sanguinem suum spiritaliter bibendum, id uidelicet declaraturus, quod quam uerē uinum imbibimus, tam uerē cruorem eius sacrum percipimus spiritaliter.

Vueston. Nā tu Papista nunc uideris, qui uoces nouas, repertas extra scripturā, introducis. Vbi tandē uocē, spiritaliter, per totā scripturā legis?

Latamerus: Necessariō ex ipsis scripturæ uerbis colligitur. Hæc, erā hic dicturus quiddam, quod nunc per obliuionem senilem mihi excidit.

Vuestonius: Vetus testamentum prohibet gustum sanguinis, Nouum autem præcipit.

Latamerus: Verum est, non quō ad rem, sed quō ad rei modum.

Vuestonius: Audite quæso populares & auditores omnes, hoc argumentum. Quod in ueteri testamento prohibetur, in nouo præcipitur. Est in nouo testamento prohibetur sanguinem bibere, in nouo autem præcipitur. Est ergo ueris sanguis, quem in nouo testamento bibimus.

Latamerus: Præcipimur quidem bibere, sed spiritaliter. Fateor in nouo testamento sanguinem esse, sed spiritaliter percipientibus.

Pius: Non prohibebatur in ueteri lege spiritaliter.

Latamerus: Substantia sanguinis bibitur, sed non eodem modo.

Pius: Non requirit eundem modum bibendi.

Latamerus: Res eadem est, sed idem nequaquam modus. Nihil habeo aliud quod respondeam.

Vuestonius: Citat locum Chrysostomi de proditiōe Iudæ. O Iudæ de mentia, ille cum Iudæis triginta denarijs paciscebatur, ut Christum uenderet: & Christus ei sanguinem, quem uendidit, offerebat.

Latamerus: Offerebat fateor Iudæ sanguinem suum, quem ille uendiderat, sed in sacramento.

Vuestonius: Quoniā doctores uestros tueri melius nō queas, iam intelleges quā præclaris uiris innitimini. Etenim congregiet tecū unus, qui uisus sit antehac factiōis fuerat. Domine Charturite, rogo cum eo ut disputes.

Charturitus: Reuerende pater, quoniā mihi datum est in mādatis ut tecum disputem, faciā lubēs. Sed hoc primū scias, me in eodem tecum errore

errore fuisse: sed poenitet me, fateri me errasse, confiteor peccatum meum, & opto rogoq; Deum, ut tu pariter mecum resipiscas.

Latamerus: Vis ne dicam tibi, domine doctor, quid te in sententiam hanc, in qua nunc es, pertraxerit? poena profecto legis, quæ non te solum, sed plurimos tecum alios à uera Dei confessione transversos egerit. Estq; sanè permagnum hoc argumentum, Per pauci norunt dissoluere.

Chart. Mea illa ratio non fuit. Cæterum breui argumento tecum contendam, quod ipsum me quoque principio ab errore liberauit. Si uerum corpus Christi non sit realiter in Eucharistia, ecclesia errabit integra & tota ab Apostolorum temporibus. Sed Christus noluit pati ecclesiam suam errare. Ergo est uerum corpus Christi.

Latamerus: Ecclesia Papistica errauit, & errat, Reor enim in toto hoc spacio nullam factam esse mentionem manducandi, præterquam spiritualiter. Nam ante quingentos hos annos ecclesia semper agnouit spiritua- lem manducationem. Sed ecclesia Romana peperit errorem transubstan- tiationis. Liber Domini Cantuariensis egregiè hunc locum aperit: quem si ad manum haberem, luculenter tibi respondere possem.

Charturitus: Linus & reliqui omnes fatentur, corpus Christi esse in sa- cramento: & Augustinus quoque fatetur esse adorandum, in psal. 98, super illud, Adorate scabellum pedum, &c.

Latamerus: Ego non dico doctores errasse: adoramus eum in cælo, & adoramus itidem Christum in Eucharistia: missalica adoratio non est ad- probanda.

Smithus: Putas Cyrillum fuisse antiquæ ecclesiæ?

Latamerus: Puto.

Smithus: Is ait Christum habitare in nobis corporaliter. hæc sunt Cy- rilli uerba, De mystica benedictione &c.

Latamerus: Illud corporaliter habet aliam intelligentiam, quam uos crasse putatis.

Smithus repetit uerba Cyrilli:

Per communionē corporis Christi, habitat in nobis Christus corporaliter.

Latamerus: Habetur huius argumenti solutio in libro Cantuariensis explicata.

Smithus: Cyrillus Papista non fuit, cuius tamen hæc uerba sunt: Chri- stus habitat in nobis corporaliter, sed tu dicis habitare in nobis spiritualiter.

Latamerus: Ego utrumque dico, habitare corporaliter & spiritualiter. Secundum eius intelligentiam, spiritualiter per fidem, corporaliter per as- sumptionem nostræ carnis. Memini enim me hæc similiaq; legere apud Cantuariensem.

Vuestonius: Quoniam doctrina tua omnis non domi apud te, sed fo- ris consistit, in libro Cantuariensis inclusa: adducam tibi Diuum Ambro- sium de apparatione ad missam: Vidimus principem sacerdotem ad uos uenientem, & offerentem sanguinem, &c. Et Augustinus in psalmo 38. Et Chrysostomus de incomprehensibili Dei natura tomo tertio, Non solum homines, &c.

Latamerus: Non me pudet meam confiteri ignorationem: præsertim cum plura sint huius libri testimonia, quam ferre memoria ualeam.

Vuestonius: Oportet igitur quædam necessariò relinquere, uecturæ inopia.

Latamerus: Chrysostomus multas habet figuratas loquutiones, & emphaticas,

emphaticas in plurimis sæpe locis, quemadmodum in hoc ipso abs te citato. Quamquam non agit tamen ille pro uiuis & defunctis. Accipit autem celebrationem pro sacrificio.

Vuestonus: Audies Chrysostomum iterum in nonum caput actorum. Quid dicis? Hostia in manibus sacerdotis, &c. Non autem dicit cupam uini.

Latamer. Habes in manibus responsionem meam scripto tibi exhibitam. Et tamen neq; idem propitiatorium sacrificium appellat.

Vuestonus: Efficiam ut intelligas, & adduco alium locum, ibidem apud Chrysostomum: Non temere ab apostolis est institutum, &c.

Latamerus: Crede mihi, sublimior est ille sua natura quam qui a nobis esse ferri possit: ipsemet sese effert.

Vuestonus: Accipe aliud adhuc locum Chrysostomi, ad populum Antiochenum Homilia 69 deinde ad Philippenses affirmat, memoriã & sacrificium esse oportere pro defunctis.

Latamerus: Dico sacram communionẽ nomen habere sacrificij, eo quod sacrificij representat memoriã.

Vuestonus: Quid ergo dicis ad sacrificium pro defunctis?

Latamerus: Dico, uel necessarium non esse aut non perinde expedire.

Vuestonus: Augustinus in enchiridio capite 100, 10: Non est negandum defunctorum animos pietate suorum uiuentium releuari, quum pro illis sacrificium mediatoris offertur. Quo in loco probat ille ueritatẽ corporis Christi & preces pro defunctis: quin & idem Augustinus missam pro matre celebrasse dicitur.

Latamerus: At missa illa similis uestre non fuit, id quod passim ex scriptis eius precipue liquet, quæ ubiq; aduersantur. eratq; Augustinus hic æquus, meo iudicio, scriptor, qui fidẽ sibi haud aliter postulat a quoquam adhiberi, nisi quatenus scripta ipsius ad gnomones scripturæ cõquadrare uiderentur.

Vuestonus: Eodem in loco probat etiam Augustinus sacrificium, propitiatorium: idq; super altare etiam, non super mensam ostreariam.

Latamerus: Mensa Domini est, non ostreorum. Nec etiam repugno, quin & altare appellari possit: eoq; nomine sæpe a doctorib. uocari uidemus. Verum enim uero sacrificium expiatoriũ nullum est aliud, præter Christum duntaxat unicum. Quod autem ad doctores attinet, potuerunt quidem illi in rebus, si non omnibus, at in multis tamen falli & decipi: quibus ego fidem eate nus adhibeo, quatenus a uero rectoq; non dissentiant.

Colus: An non pudet hominem senem mentiri? Dicis te iuxta fidem patrum consentire: quoties uerum affirmant, & tamẽ non consentis.

Latamerus: Equidem illis libenter assentior, quoties ipsi a uero non discrepant. Qua in re omnem sententiã meam refero ad Cantuariensis librum, eiusq; autoritate me tueor.

Smithus: Non consentis cum fide Chrysostomi, neq; etiam Augustini?

Latamerus: Dixi iam dudum, quoties uerum afferunt, & cum scripturis loquuntur illorum accedo fidei & sententiæ. Cætera uero, ne sibi quidem credidi uult ipse Augustinus.

Vuestonus: Origines Homilia 13 in Leuiticum.

Latamerus: Nihil habeo præter hoc unum quod dicam, panis sacramentalis idcirco appellatur propitiatio, quod expiationis sacramentũ existit. Rogo pie domine, liceat pace hic tua quiddam ex te interrogare: Quenam tua est uocatio?

Vuestonus: Mea uocatio est, iam nunc ut disputem: cætera sacerdos sum ac proinde uocatus ad offerendum.

Latamerus: Vnde nam habes donatam tibi hanc offerendi autoritatẽ?

Ss Vuestonus:

Vuestonus: Hoc facite. nam Facite, hoc loco idem est quod offert.

Latamerus: Itā ne Facere nihil significat aliud quā sacrificare: Fiet igitur hac ratione, ut sacramentum nemo recipiat prāter sacerdotes, quoniam prāter ipsos nulli aliū offerre liceat. Igitur nec cuiquam cōmunicare prāter sacerdotes conceditur.

Vuestonus: Negandum argumentum.

Latamerus: An Christus igitur seipsum obtulit in suprema cōna?

Pius: Verū seipsum obtulit pro uniuerso mundo.

Latamerus: Igitur si uox hāc facite, significat sacrificare: consequitur, nullis oportere prāter sacrificos solos sacramentum sumere, quibus uidelicet solis sacrificare liceat. Vbinam quāso hoc reperitis?

Vuestonus: Vbinam quāso ecclesia hāc uestra & doctrina reperiri potuit ante annos quadraginta?

Latamerus: Hoc nomine magis debemus diuinā pietati, qui lucem doctrinā suā tandem aliquando nostris his temporibus coruscare uoluit.

Vuestonus: Lucem? imō leues & improbi cōcionatores nesciebatis quid potissimum uobis prāferendum erat, toties mutastis & repurgastis communionē uestras & altaria, idē hoc uno fine, ut ecclesias spoliaretis.

Latamerus: Hāc ad me nihil attinent, nec enim meum est rationem reddere quid aliū fecerint, ipse ut pro me respondeam fat habeo.

Vuestonus: Age, age Domine Latamere, ut nostrum erga te studium ne nescias, pariter omnes te hortamur, tandem aliquando ad cor redire uelis. Principium id memoriā succurrat tuā, ac in mentem ueniat, quemadmodum extra nauem nulla nunc est salus. Deinde id diligenter tecum supputa, cuiusmodi hi fuerint, qualesq; sint, qui huiusce doctrinā autores extiterunt: pauci uidelicet leuiculi homunciones, ac apostatae, qui metu supplicij, ac fasciculorū in Germaniam profugerunt, prorsus phanatici ac cerebrosi: qui ne sibi ipsis quidem satis constare uidebantur. Satis id liquere potuit cum alijs argumentis, tum potissimum ex mensā Dominicā frequenti ac noua quotidie commutatione. Qua in re nihil unquam certi statuere potuerunt: sed simiarum instar, quę huc illuc subinde sese uertentes, quō tandem caudas flectant nesciunt, aliq; ad orientem, aliq; ad occidentem, aliq; aliō atque item aliō spectantes, quid tandem firmum in ea re sequerentur non habebant. Dicunt se apostolorum imitatores esse. Templā nulla ferunt. homines tugurijs uidelicet quā templis digniores. Ad sacram synaxin accedentes, nullam prāstant omnino reuerētiam. Profertur in medium patera circumfluentibus simul uniuersis, quorū alius se bibere, alter gratias se habere, tertius pluris hoc nomine eum habendum esse commemorat. Vnde uerē in eos quadrare possit quod habet Hilarius: Animas, inquit, & mēstruas de deo fides facimus. Transfuga & mundi uagus ille Scotus, qui Christo adorationem detrahebat in sacramēto, quo autore hāeresis illa in posteriore communionis libro in gereabatur: tātum pollebat unius tum uiri autoritas. Nec unquam uobis cordia fuit, uel cum Tigurina, uel Germanica ecclesia: porro nec cum uobis ipsis deniq;. Vestra hāc peruicax obstinātia ex nulla re aliā, quā cenodoxia & ostentatrice gloria proficiscitur, quā ad rē nihil omnino facit: nec tibi quicquam profutura est tum, cum faces ac flammā barbā hanc tuā circumuolitabunt. Scimus ac uidemus omnes, uel te ipso confitente, quā nihil in te existat, quō prāfractam hāc pertināciam tueri queas. Siquidem doctrina tua omnis extra te in alienis libris posita uidetur. Reginā maiestas clemens est: estq; adhuc spes uenīe prę manibus, si relipiscas, teq; in mentem saniorē uerteris.

Latamerus: Nunquam de me spem tibi prābiturus sum, huius mutandæ mentis.

Simile proloquitoris caudat.e.

Notatur I.

mentis. Pro reginæ maiestate rogo quotidie, ex intimo profectò animo, ut se-
se ab hac religione flectat aliquando.

Vuestonus: Auditis hic uniuerſi impietatem hereſeos contra ueritatem.
Denegat hic ueritatem omnem, ac uetustos doctores omnes reiſcit.

Laramerus: Vt Domino uidebitur, ita fiat.

DISPUTATIONES OXONIAE HABI-

ta April. 19. inter duos Papistas theologos Vuestonum & Harpsfel-
dum, quorum alter Doctoris esset gradu insigniendus.

Equidem haud ignarus sum, quàm arduũ sit difficileq; negotium, de uni-
uerso sacrae scripturae ordine rationeq; philosophari: tum uerò maxime
in grauissimis illis de religione cõtrouersijs, de optimo scripturas interpretan-
di intelligendiq; genere præcipere, id omniũ difficillimũ esse iudico. Quilibet
enim diu multumq; quisque in sacris legendis literis uersabitur, haud satis ta-
men frequens illa ac multiplex lectio ad intellectũ eruendum sufficiet. Quid
ergo, inquiet aliquis, an diligens scripturarum lectio ad earum intelligentiam
non conferat? quid igitur cõduxerit? Enimuerò expeditissima scripturae re cõ-
telligendae ratio est, ut posthabito proprio iudicio, catholicae ecclesiae, tan-
quam unico perfectòq; interpretandi magistro acquiescamus, nostramq; illi
submitamus sententiam: quippè quæ continuis temporibus, ueritatem à ma-
ioribus acceptam, ceu manibus tradiderunt posteritati. Quod si uerò iugis
illa ac quamlibet alio qui irrequieta scripturae legendae conferendaeq; assidui-
tas satis haberet ad sensum eius assequendum momenti, ualerent igitur hac
ratione haeticorum aduersus uniuersalem ecclesiam catholicam, conciliaq;
generalia rationes. Præterea inde ipsi crebra perlectione tam familiares sibi
cechantur, tantum non ad amussim atq; ad digitos tenerent. Quid tamen illis
pertinax is legendi usus profuit? Non quòd nesciam tamen, passim per scri-
pturas permulta esse testimonia, quibus assidua ipsarum meditatio commen-
detur, ueluti Christi illud: Scrutamini scripturas, quoniã illa testimoniũ per-
hibent de me. Et rursus: Lex Domini immaculata conuertens animas. Et Pau-
& c. litera qdẽ ueteris testamẽti illis una nobiscum cõmunis habetur. Heretici
eandem quoq; scripturam habent, quam nos Catholici. Cæterum his non dis-
simile quiddam accidere uidetur, quod Tantalo olim, quem poëtæ in summa
cibi potusq; copia, nihilo minus siti tamẽ fameq; premi fabulantur. Quo eni-
us in scripturis euoluendis extra ecclesiam catholicam se fatigant, hoc gra-
uius corrumpunt, ac infernum sibi lucrifaciunt. Præclare igitur D. Cyprianus,
qui nũquam ab ecclesia deflexit catholica: Quisquis, inquit, ecclesiã sanctam
pro matre non habet, nec Deum est pro patre habiturus. Est itaq; uera de-
mum Theologia, cum ecclesia sapere. Quod si Christus ijs uerbis, quum dice-
ret, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis uitam in uobis:
non nisi panẽ solum & uinum significasset, nihil habuissent Capernaïtæ, quor-
inde offensi Christum auersarentur. Caro haud quicquã prodest, his qui eam
reiſciunt. Capernaïtæ eo modo somniabant Christum edendum, sicut hic di-
xerat. Sed Christus ad altioreĩ eos sapientiam uocare uoluit, differens de car-
nis suæ manducatione, non ut carnes e macello communes comesse solemus,
sed ita ut presentiam eius spiritu sub externis formis consideremus. Vt corpo-
ribus non una omnibus conditio est, sed pro ætatis alia atque alia ratione, ua-
riam fortuntur mutationem: ita nec edendorum corporum minus dissimilis
est uarietas. Quum hæc ille, multoq; plura, sed in hanc ferè summam, uice
præfationis perorasset: Vuestonus in contrariam dimicaturus partem, exci-
pit in hunc modum.

Vueston. Christi corpus non est realiter in sacramento, falleris ergo, &c.
Harpsf. Nego antecedens,

Vueston. Ioan. 16. Dico ueritatem uobis, expedit ut ego uadam: nam nisi ego abiero, spiritus paracletus ad uos non ueniet. Ex his dictis extruam nunc argumentum. Christus eodem hinc modo abiit, quo paracletus huc uenit spiritus. Sed uenit ille uerè in hunc mūdum Christus, proinde uerè discessit.

Harpf. Verè abiit ille, atq; idem uerè adest etiam.

Vuestonus: Testatur D. Augustinus, uerba hæc, quibus dixit, Ero uobiscum usque ad consummationē sæculi, uera esse de maiestate eius intellecta, sed secundum præsentiam carnis non est hic. Ecclesia eum non carne, sed fide præsentem habet.

Harpf. In Christo duæ sunt naturæ considerandæ, diuina & humana. quarum illa non potest non ubiq; diffundi: hanc uerò certis circumscribi locorum limitibus necesse est, tametsi id alia atque alia fieri ratione contingit. Proinde ubi doctores de maiestatis præsentia loquuntur, ita de diuina intelligunt præsentia, ut non naturalem interim præsentiam in sacramento diminuant.

Vuestonus: Præterea idem testatur Augustinus, locum hunc Christi, Me autem non semper habebitis uobiscum, de carne illius propriè intelligendum.

Harpf. Carnis illius præsentia sic nobis estimanda est, ut adesse quidem ea certò credatur: at non eo tamen modo, quo olim hic agebat uiuens cum discipulis, quum oculis eorū cernebatur, audiebatur, manibus cōtrectabatur, &c. talī utiq; modo eum non adesse, non inficiamur.

Vuestonus: Sed quid huic respondes Augustini, Non est hic?

Harpf. Respondeo ex ipso Augustino in Ioan. tract. 25. ubi in hæc uerba, Non uidebitis me, quia uado ad patrem: id est, Talem, inquit, qualis nūc sum. Sic enim exponit Augustinus. Itaq; non ipsam omnino præsentiam, sed modum præsentia nego.

Vuestonus: Augustinum iterum Augustino euertam, qui in hæc uerba scribit: Quomodo quis possit tenere Christum? Fidem mitte, & tenuisti. Vides igitur, fidem accommodando Christum à nobis teneri, iuxta Augustinum.

Harpf. Equidem fateor, Nemo Christum tenere possit, nisi qui in eum credat. attamen aliud est Christum fauentem habere & propitium: aliud, in sacramento præsentem habere. Augustinus eo loco tantum de Christo nobis per fidem conciliando loquitur.

Vuestonus: Imò docet ibi Augustinus, quo pacto pariter Christum habuerunt in carne: nos autem non ita habere admonet, quemadmodum illi diuine habuerant. Patres enim tum eum tenebant in carne: nos autem in spiritu tenere oportet. Quid luculētius dici potest, aut planius? Præterea abiisse eum, non adesse: reliquisse nos, nec tamen destituisse: in maiestate hic esse, at carne tenuis deseruisse nos Christum, affirmat Augustinus.

Harpf. Hunc in modum intelligendus est Augustinus, Christum carne hic adesse, ijs qui dignè percipiunt: qui non percipiunt, ijs non adesse. Sic igitur tenemus eum, & non tenemus. Dignè si manducamus, tenemus: sin minus, nequaquam tenere dicimur.

Vuest. Imò tenere carnē, est tenere corticem literæ. Ingeram autem argumētum aliud. Cyrillus sua quidem maiestate adesse Christum, carnis uerò præsentiam hinc eum subduxisse commonstrat. Harpf. Sensus est Cyrilli: Christi uerissima quidem caro ad dextram patris constituitur. idq; est quod Cyrillus hoc loco, quodq; August. passim docet. Quoniāq; id fundamētū est fidei nostræ, propterea pro tanto negotio habent id toties inculcare. Verum quia corpus hoc probant in cœlo esse, nihil id uetat quo minus idem præsens ad sit in sacramēto: nisi afferas ubi exerte ita à doctoribus expressum sit, non cōtinuari corpus Dominicū in sacramēto. Alioquin nihil id obstat assertiōi meæ. cauam enim reddidi quur ita loquantur patres: nempe ut discrimen inter diuinam & humanā naturā edoceāt, ut supra à me dictū est.

Vueston.

Vueston. Adducā & Vigilium, Me autē non semper habebitis: Dei, inquit, filius, quod ad humanitatē attinet, recessit à nobis: quod autē ad diuinitatem, nobiscum uersatur. Idem porro in lib. 4. hæc habet: Qui in cœlis est, in terris non est. de Christo uidelicet loquens. Harps. Sensus hic Vigilij aperiendus est. Eutyches Christi diuinā naturam in crucē subactam esse, nec naturale corpus eum habuisse differebat: huic respondens Vigilius docet, humanam Christi naturā in cœlos subuectā esse: quod fieri alioqui haud potuisset, nisi uero corpore præditus fuisset. Hoc autē non dixit, quo Christi præsentia ē sacramento tolleretur: neq; enim ad sacramentum hæc quicquam pertinebant. quin ille de sacramento hic ne somniabat quidem. Vueston. Christi dicta sunt: Et si corpore discederet, spiritu tamen affuturus esset nobiscum.

Harps. Voluit his uerbis Dominus maiore nobis alacritatē addere mentis fursum ad eum attollēde, unde solatium nobis expectandū est. Namq; etsi in sacramēto præsens dicitur, non eo tamē adest modo ut conuersari nobiscum; cerniq; à nobis queat, &c. Sed ubinā ait sese ibi non esse, quatenus nos pascat & nutriet? Vueston. Catholicē tu quidē & perdoctē respondes, fateorq; mihi satis esse factū. Ceterū hanc quo pacto uitabis rationē? Christus nunc in cœlis agens, eodē modo à terris abest, quo tum à cœlis absuit suo corpore quum hic in terris degeret: Sed iuxta naturalem corporis sui modū absuit tūc cœlis: Eadē igitur ratione terris nūc absit necesse est.

Harps. Nego maiorem.

Vueston. Maior liquebit ex Fulgentij uerbis: Qui ad Trasmundū regem scribens, lib. 2. hæc habet: Secundum humanam substantiam absens erat cœlo, quum descendit &c. terris non adest aliter, quā iuxta diuinam maiestatem, qua neq; cœlum nec terram unquam deseruit.

Inter hæc Vuest. nihil expectans Harpsfildi responsionem, D. Cranmerus obtulit, siquid uellet, disputadi facultatem. Qua ille accepta, in hūc ferē exorditur modum. Cranmerus: Initio præfationis tuæ, & doctē & disertē de diuine scripture dignitate te differentem audiui: unde te & laudem merito, atq; etiam tacita animi cogitatione sum admiratus. Quod autē scripture iudicium ac interpretationem omnē ecclesiæ catholicę subijcis, tanquā arbitrario legi timoq; eius censori, ea in re longē te aberare iudico: præsertim quando sub ecclesiæ titulo tales designare iudices uideris, qui germanam scripturæ disciplinam fœdē corrupteq; deprauarunt. Demiror præterea quur lectioni diuinarum literarū, ac locorū accuratæ collationi tam parum tribuerit tua præfatio: quū scriptura ipsa tot modis eam rem cōmendet, tum alijs passim, tum eisdem plenissimē locis, quos ipse in mediū protuleris. Porro quod ad iudicium tuum de quæstionibus propositis attinet, mihi neque uerbi diuini firmamenti, nec ecclesiæ primordijs niti uidetur. Quin & ipsi scholastici (ut quod res est fateamur) scriptores uariē de iisdem loquentes, inter se non constant satis. Qua in re nostrū quoq; compendio iudicium additurus, principio te rogatū uelim, paucis interrogatiunculis, quas percontaturus sum, respondeas: quibus semel explicitis, expeditior constabit reliquæ disputationis nostrę cursus. Rogare præterea debeam ac deprecari apud te incompertę oratiōis latinæ, scabræq; linguæ ueniam. Longa iam fecit dissuetudo, ut minus sim in hac dicendi facultate promptus ac expeditus. Verū posthabita cæterarum rerum omnium cura, omnis mihi ad ueritatem unicē laborabit contentio. prima igitur hæc erit interrogatio: Quo nam modo dicetis mihi corpus Christi in sacramento haberi?

Doctōr nōminis ignoti: Respondit ad eam interrogationem doctorum quidam: Habetur hic iuxta substantiam quidē suam præsens, sed non iuxta substantiæ modum.

Harpf. Ita quidem habetur præsens, ut manducari possit.

Cran. Secundo loco illud querā, quū præsente dicitis, an quantitatem eius suam, qualitates, formam, figuram, ceterasque corporis conditiones tribuatis?

Harpf. Eadem opera & ipse abs te sciscitor, quum Christus uirginem penetret uterum, an ruperit nec ne?

Cran. Hunc in modū ubi aliquādiu inter se uaria interrogando auditores tenuissēt, tum Cranmer. Questiones, inquit, questionibus eludis, respondes nihil. Iterum ergo ad id redeo, quod prius sum sciscitatus: An easdem sibi adiūctas proprietates habeat in sacramento, quibus hic olim erat in terris præditus.

D. Tressanus: Negamus omnes qualitates & quantitates in eum competere, quæ sunt corporis propriæ.

D. Smithus: Siste paululum D. Tressame. Respōdebitur tibi domine Doctor uerbis Damasceni. Transformari panem & uinum dicimus. Hos insuper cōsequuti duo tresue doctores alij, diuersā pro se quisque sententiā depropsit.

Cran. Quibus ita inter se uariē ambigūeque fluctantibus, occurrit tandē Cran. Itāne uerō corpus in sacramento constituitis, quod ubi constituistis, cuiusmodi sit ignoratis? Videtur proinde aut quantitatem non habere, aut uos nōdum satis in ea re quid respondeatis deliberasse.

Harpf. Sunt he nimis ociosæ quæstiuncule, indignæ quibus tantū infumatur

Vuestonus: Ausculta paucis: Lanfrancus episcopus quondam Cantuariensis aduersus Berengarium, hoc genus quæstionibus in hunc respondet modum: Salubriter credi possunt, fideliter quæri non possunt.

Cran. Si res digna uobis uidebit, aliquis uestrū propositæ satisfaciatur quæ

Harpf. Eo modo adest præsens ille, quo sibi ipsi adesse uisum est. (Ition.)

Cran. Mihi quidē abūde id quod dicis satisfaceret, nisi ob hoc ipsum, quia carnem præsentiā inducitis in sacramentum, uos ipsi necessariam mihi materiam imponeretis, de ratione huius præsentiæ inquirendi.

Hic iterum quum diuersi simul aliud respondere satagerent, quidam negarent esse quantum, alij affirmarent quantitatum esse, pars modum esse quanti, atque alij rursus idem negantibus:

Vuestonus demum tali pericope gryphum Theologicum dissecuit: Corpus uidelicet quantum esse, non per modum quanti.

Hæc tam magistralis definitio quū sua subtilitate cœlum & terram opinor penetrare posset, tamen perinde quasi nondum difficultati rei satis ad amussim esset factum: Vuardus, alter ueteranus quidā, & plus quam metaphysicus philosophus, laborantibus theologis opitulaturus, rem capefcit, quam pro suo acumine magis adhuc atque illustrius patefaceret: quam doctè nescio, tam subtiliter autem, ut arbitrer eum sese uix satis quæ diceret tenuisse.

Vuardus: Est, inquit, nobis cōsiderandū, duo esse positionū genera, quorū alterum ordine quodam partiū consistit, respectu totius: alterum uerō respectu illius quod continet. Christus autē est in sacramento respectu totius. Hęc propositio habetur in predicamētis Arist. in Situ. De qua non ita pridem in scholis (ut memini) multa à me, tum quū philosophicas rexeram disputationes, pertractata sunt. Hęcque proportio est sine modo quantitatiuo. ponamus exempli gratia cœlum, in quod nulla potest alia quātitatis ratio cadere. Itaque concludo, Christū esse in sacramento quantū, sine modo quantitatiuo. Hęcque ille multis uerborum ambagibus in immensum dilatabat.

Tum Cranmerus: Sic igitur, inquit, argumentū extruo. In cœlo quantitatem habet Christus. In terra uerō non habet quantitatem, ut uestra fert sententia: sit igitur, ut duo habeat ille corpora, alterum in cœlo, in terra alterum.

Hic iterum laborare res cœperunt theologorum: quorum alij respondendum existimabant, Christum utrobique quantitatum esse. Harpsfeldus tamen argumentum negare maluit, licet alijs secus suadentibus,

- Cran. Argumentum sat firmum est, ex contradictorijs constitutum, quæ efficacissima est argumentandi ratio.
- Harpf. Nego esse contradictoria.
- Cran. Habere modum quantitatum, & non habere, sunt contradictoria. Sed Christus in cœlis (ut dicitis) habet modum quantitativum: in terra autem non habet. Ergo in eundem Christum cadunt contradictoria, quod est impossibile.
- Vuesto. Nego argumenti huius minorem.
- Harpf. Maiori sic respondeo: Habere modum quantitativum, & non habere contradictoria non sunt, nisi consideratur eiusdem ad idem, eodem modo, & similiter.
- Vuesto. Addo confirmationem. potest enim fieri, ut idem corpus habeat modum quantitativum, & non habeat. Nam idem corpus Christi possibile erat, & non possibile: quemadmodum idem vulneratum esse potest, & non vulneratum.
- Cran. Atqui istud uno eodemque tempore competere nequit.
- Vuesto. Ad liquidum istud constare potest quod dico, exemplo figuli, qui ex eadem argillæ massa nunc poculum, nunc aliud fabrefacit.
- Cran. Verum, sed non uno eodemque tempore: ut caro quæpiam uno eodemque simul tempore & cruda atque elixa esse non poterit. At vos tamen uno eodemque tempore Christum & hic esse, & in cœlis, eundem simul contēditis: quod, ut dixi, nullo fieri modo potest.
- Vuesto. Imò Christi corpus uno simul eodemque tempore, & possibile & non possibile affirmo fuisse, veluti in monte Thabor.
- Doct. Seaton. Atqui hac ratione poteris perinde querere, Quomodo in cœlis sit Christus: sedeat, an stet recto corpore? An hic ita sit, ut prius uixit?
- Cran. Sanè uerò uos ipsi huc me adigitis, ut hæc necessario à uobis requiramus: quippe qui carnalem præsentiam in sacramento definitis. Quo circa proximo loco & aliud à uobis peto An boni pariter & mali corpus Domini in sacramento percipiant.
- Harpf. Quid ni percipiant: haud secus quam sol hic æquè radios suos in regum palatijs, ac in sterquilinijs diffundit.
- Cran. Quæro deinde, quandiu Christus in eo immoratur, qui perceperit?
- Harpf. Curiosæ sunt hæc quæstiones, ac responsione indignæ.
- Cran. Certè has ego non aliunde quam ex scholis ac scholasticis scriptoribus hausi, quos ipsi tanto in usu & precio habetis: qui me & illud insuper percunctari docuerunt, quousque progrediatur ille in manducantis corpore?
- Harpf. Fatemur atque agnoscimus Christi corpus sic percipi, ac māducari, ut totum hominē corpore pariter & anima nutriat, eousque progredietur corpus Christi, quousque species.
- Cran. Quam diu is in corpore illius manet, qui manducauit?
- Harpf. Docet Augustinus, carnem nostram abire in carnem eius. Cæterum receptus in stomachū, quousque penetrat, aut traicitur, nihil attinet scire.
- Hic Doct. Trellamus, & Londonus: Quando, inquiunt, corpus Christi sub formis & quantitate ea qua ipse uoluit, esui datur, ulterius de manendi ac peruadendi ratione non est quod laboremus.
- Harpf. At solebatis uos ipsi aliquando id nobis impingere, quod præter scripturas addere auderemus aliquid, prohibentes ne ueritatem usquam alibi quam è solo Dei uerbo peteremus. Nūcque ipse hæc mones parerga, è scholis maxime deprompta, quæ antehac nobis maxime dedistis crimini.
- Cran. Sæpe iā dixi, uos me necessario huc pertrahere inuitū, ad hanc quæredi curiositatē, ob uestrā hanc carnalē quā affingitis præsentiam. Quanquā nec negari potest, è scripturis etiā ad hæc interrogata responderi. Veluti ad ultimā hanc quæstionē, quam diu manet: respondet dilucidè scriptura, Christū tam diu in plebe sua cōmorari, quādiu ipsi mēbra sūt ipsius, Vnde sic instituitur à me

argumentum:

argumētum: Qui manducant carnem Christi, in Christo morientur, & Christus in ipsis: Sed impij in Christo non manēt, nec Christus in ipsis: Impij ergo nunquam manducant carnem eius, nec sanguinem bibunt.

Harpf. Respondebo tibi secūdum Augustini uerba, qui ait: Non qui quomodocūq; sed qui certo modo, manducat corpus Christi.

Cran. Nescio equidem quem præscribas modum, id scio ex Ioan. 6. impios nec manducare corpus Christi, nec sanguinem eius bibere.

Harpf. In capite illo Ioan. 6, quædam ad impios, alia sunt ad pios referēda.

Cran. Quæcūque ibi de manducando dicuntur, ad pios duntaxat referenda sunt.

Harpf. Si de uoce tantum ipsa manducandi intelligis, uerum esse quod dicis fateor: Si de re ipsa, nego. Si de eo quod sub re continetur, posse sic accipi concedo.

Cran. Nunc uerò ad argumentum: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: An non sat argumēti est, impios non manducare, quod manducant pij?

D. Tressamus: Addendum erat, Qui manducat dignè.

Cran. De eodem manducandi genere loquor, de quo locutus est Christus.

Vueston. Augustinus de duplici uestendi modo intelligit: altero eorum qui dignè, altero qui indignè manducant.

Harpf. Non sunt omnia, in hoc Ioan. 6, ad sacramentum modo referenda: sed de Christo per fidem recipiendo. In hoc ab omnibus conuenitur doctoribus, de cœna non fieri mentionē prius in hoc cap. ante uerba illa, Panis quem ego dabo, caro mea est.

Cran. Habetur autē illic mentio mannae, tam in ijs quæ præcedunt, quam quæ sequuntur.

Harpf. At dabo aliud responsum. Delitescit in hoc argumento occulta ueneni uis, commodo aliquo antidoto diluenda. Nego igitur manna & sacramenti consimilem esse rationem. Siquidem manna uim nullam habet in se efficacem, præterquam ex Deo.

Cran. Cæterum qui Manna comedebant, fructum inde tulerunt: similiter & qui carne Christi uestuntur, fructum inde sibi comparare dicitis. Itaq; iuxta hanc rationem, inter horum utrunq; conuenit, nec ulla est hac in parte inter Manna & sacramentum discrepantia.

Harpf. Vbi ita dicitur, Hi qui cōmederunt manna in deserto mortui sunt: eatenus intelligendum est, quatenus manna comedentes uirtute & energia mannae uacabant.

Cran. Qui igitur horum alterum dignè comedunt, uiuent.

Harpf. Qui manna dignè comedunt, uiuunt: non ipsa manna uirtute, sed potentia Dei esum eum consequente. Aliter uerò habet in sacramento, quod qui dignè sunt percepturi, ex ipso uiuent sacramento.

Cran. Christus eo loco de causa non agit, sed effectis quæ consequuntur. De causis interim, unde hi nascuntur effectus, nulla hic iniicitur mentio.

Harpf. Id dico, effectus horum diuersos esse, uitam & mortem: qui siue ex dignè, siue indigna rei perceptione æstimantur.

Cran. Quando ita uultis aliquid necessariò hic addēdū esse, iuxta ergo utrobq; tam in manna quam in sacramento, eadem addere oportet, Digne, aut indignè. At Christus de utroq; pariter, de manna uidelicet & de cœna, absolute loquitur: iuxta quàm loquendi rationē, impij carnem eius comesse non poterunt. Præterea diuus Augustinus in Ioan. tracta. 46. in hæc uerba Domini, Qui manducat &c. aliam dicit rationem esse communis cibi, aliam corporis dominici. Siquidem illius saturitatem noua, subinde fames sitisq; excipit. Qui

Qui autem manducat carnem Christi, bibitque eius sanguinem, habet uitam æternam: Sed impij ita non uiuunt: Ergo non manducant, &c.

Harpf. D. Augustinus de his intelligit, qui ad certum quendam modum percipiunt carnem Christi, quos tum uicturos dicit: At impij ad eum modum, quem Augustinus dicit, minime percipiunt.

Cran. Nemo participat Christi corpus, nisi qui mystico illius corpori sit insitus. Impij autem mystici illius corporis membra non sunt: Nequaquam igitur communicant, &c.

Vuest. Hic Vuestonus silentium Cranmero impositurus, orationem ad eum deflectens, laudare, gratiasque ipsius uerbis agere incipit. Insignis, inquit, hæc tua, D. Cranmere, comitas, atque in disputando moderatio, laudem meretur plurimam. quæ neque defraudare te libenter uelim: neque si uelim, sine iniuria potero. Quamobrem gratias, ut par est, de isto officio habeo humanitati tuæ, tum meo, tum eorum omnium qui adsunt fratrum nomine. Ad quæ uerba quum uniuersus doctorum cœtus exutis pileis humani officij testificationem dedisset, pergit in re proposita Vuestonus.

Tertullianus sacramentum figuram appellat Domini, Et Augustinus ad Dardanum: Non dubitauit, inquit, Dominus dicere, Hoc est corpus meum: quum signum daret corporis sui. Ad hæc addit idem normas ac præceptiones recte interpretandi scripturam: Si quam, inquit, absurditatem præcipit scriptura sacra, est figurata ea locutio. ueluti, exempli gratia, Manducare carnem, & bibere sanguinem, est hic sermo tropicus.

Harpf. Tertul. hoc loco contra Marcionem scribit, qui in Christo non naturale, sed phantasticum extitisse corpus dicebat. Conat itaque docere Tertul. nos Christum & in cœlo, & in terris habuisse. Et si uerum adsit corpus illius in sacramento, uoluit tamen sic eum confundere, ut diceret Christum uere haberi in sacramento. Id enim hereticus mirari citius quam credere uoluisset. Propterea dicebat figuram fuisse Christi. Figura autem esse non potest, nisi rei quæ aut sit, aut ante extiterit.

Quod ad Augustinum attinet, Ecclesiam nunquam contrariam credidit. Est autem in sacramento externum quiddam, quod diuersis poterit nominibus appellari: dici enim potest figura, sic declarando: corpus quod est in sacramento, figuram esse Christi in cœlo agentis.

Tertio, quod de intelligenda scriptura exempli uice ab Augustino adducitur, sic accipiendum est, uelut ad generalem manducandi rationem spectans. Sicque manducare carnem Christi, & bibere sanguinem, sit sermo tropicus, ad excludendam ἀνθρώπου φάγιν. Ea est, quæ humanas carnes discriptim per confectiones partium, ita ut communes cibos comedimus, sed non Christus habetur & manducatur in sacramento.

Vuest. Accipio succinctam doctrinamque responsionem tuam, quæ mihi satisfacit. Nunc uero ad secundam de transubstant. questionem progrediamur. Scriptura panem nominat. Est ergo panis.

Harpf. Sub uoce panis significatur, quicquid à nobis edendo percipitur. Vueston. Theodoretus, antiquus cum primis scriptor, in primo dialogo: Non mutauit, inquit, Christus naturam panis, sed corpus suum denominauit.

Harpf. Loquitur ibi de symbolo, quæ externa species est sacramenti, quam in sua manere substantia declarat.

Vuest. Theodoretus de speciebus sacramentalibus loquens, panis & uini: Nec natura, inquit, egrediuntur. manent enim in sua substantia.

Harpf. Intelligendum id est de substantia illa in quam conuertuntur.

Vuest. Sed huic quid responderis, quod ait: Manent in priore substantia?

Harpf. Symbola manent.

Tt Vuest.

Vuest. Quid autem uis hac uoce symboli?

Harpf. Externam uidelicet naturæ speciem, formamq; intelligo.

Vuest. At ea dici substantia non potest.

Harpf. Quid ni? Vnumquodq; est quid in suo genere.

Vuest. Esto, at accidentia non sunt substantiæ in suo genere.

Harpf. Sed sunt quid in suo genere.

Demum postquam de his ultro citroq; paucis altercatum est, subinfert Vuestonus.

Vuest. Chrysostomus ad Cæsarium monachum. Sicut antequam cōsecratur, panis est, sic postquam consecratur, liberatus est ab appellatione panis, donatusq; est appellatione corporis Dominici, cum natura remanet.

Harpf. Vbi rogo hunc habes locum?

Vuest. In libro Petri Martyris, quem hic in manibus habeo.

Harpf. Autoris illius nō tanti ualet apud me fides, ut dignū habeā respon-

Vuest. Certē nec ipse sat compertum habeo, unde is locum inuenerit. Ceterū Gelasius indubitata fidei autor naturā panis, & uini permanere affirmat.

Harpf. Ecquis Gelasius hic erat? Vuest. Episcopus fuit Romanus.

Harpf. Fauebat igitur Missæ.

Vuest. Quin & celebrauit sæpius. Purgatorium item probauit, exequias pro defunctis, reliquias, & inuocationem sanctorum, &c.

Harpf. Fit igitur credibile, transubstantiationem eum non improbasse.

Vuest. Verisimile est, quod narras. Sed Origenes in Mat. cap. 15, claris uerbis testatur, materiæ panem manere, ire in secessum, atq; exedi uermibus.

Harpf. Hæc attinent ad panem benedictum.

Vuest. Quid sanctificatum? Harpf. Ita inquam benedictum.

Vuest. Qua ratione ostendes, miraculosam hanc actionem, Christum in sacramentum inducere?

Harpf. Ex uerbis, ubi dicitur: Hoc est corpus meum.

Tum Vuestonus epilogo clausurus disputationem huiusmodi pro corōnide subiicit.

Vuest. Pergratum est nobis omnibus, nec uulgarem cunctis uoluptatem attulisti, qui tam constanter ueram de sacramento altaris doctrinā tutatus es, quicq; ecclesiæ catholice tam fideliter adheferis, quæ unicum est omnis religionis stabilimētum: Quo nomine abunde te idoneum declarasti, qui merito ad ampliores theologicæ professionis gradus proueharis. Hicq; testor palam me consentire tecum, hæcq; argumēta tantū disputandi gratia adduxisse, quibus est abs te doctē satisfactum. Nuncq; peractis omnibus, pro scholæ more dicamus pariter. In oppositum est sacra theologia.

*Actio inquisitorum contra Cranmerum Archiepiscopum Cantuariensem.
Ridley episcopum Londinensem. Latimerum.*

Feria quinta post absolutas disputationes in æde diuæ Mariæ, sedentibus legatis & inquisitoribus, quibus eius rei cura à Regina committebatur, tres isti ad ferendam condemnationis sententiam pro tribunali sistuntur. Quibus cum sigillatim egit Vuestonus proloquutor, rogans à singulis, an uellent decretis reginæ subscribere. nec interim permittebat illis ullā pro se respondendi copiam: tantum ut uno uerbo uellent, an non uellent, in alterutram respondere partem imperat. Primūq; à Cranmero exorsus, uictum eum prostratūq; in disputationibus dicebat, ubi is neq; errores tueri ipsius, nec illorum impugnare ueritatem posset. Cui Cranmerus iterum, copiam uel argumentandi ut posset, uel respondendi ut uellet, sibi permissam negabat. Eā siquidē fuisse scholæ illius turbā, tanto tumultu confusas disputationes, tot simul theologos uno impetu impressionem in se fecisse, interdum totos quaterniones doctorum, quandoq; plures, ut uerbum proloquendi uix ulla esset potestas.

Post

Anno 1556 21
marg per mutip
crim

Post eum deinde Ridleus & Latamers seorsim interrogatur, an doctrinæ causam hanc in qua fuissent, tueri uellent. Moxq; coniuncti pariter ad legatos & emissarios inquisitores adducuntur, condemnationis ecclesiasticę sententiam audituri, qua primum ipsi ab ecclesię societate tanquā membra indigna reserantur. Deinde fautores ac patroni ipsorum omnes pro hæreticis denunciantur. Inter legēdum sæpe quæsitores ad eos conuersi petunt, starent ne adhuc sententię, an renunciarent. Iubent illi, nomine Domini legere pergerent; sibi in animo non esse, ea in qua starent sententiā moueri. Post terribilem hanc anathematis fulminationem, singuli deinde illorum pro se quisq; in hunc respondere modum. Cran. Ab hac sententiā iudicioq; uestro prouoco ad iustum iudiciū & sententiā Dei omnipotentis, nihil diffidens quin pręsens cum illo in cœlo futurus sim, ob cuius in altari pręsentiam cōdemnor. Ridlei sententiā. Quamuis à uestro me sodalitiū excussistis, haud tamen addubito, quin nomen mihi sit in alio inscriptū loco, quò citius crudelis hæc sententiā me uestra transmittet, quàm iusto nature ordine essem peruenturus. Latameri sententiā. Deo summas debeo agoq; gratias, qui senilem hæc mihi ætatem tam diu produxerit, ut hoc nunc mortis genere eum glorificare liceat.

Ad hæc Vuestonus prolocutor in hanc loquutus sententiā: Vos, inquit, si in cœlum hac quidem fide peruenietis, ipse nunquam sum eò peruenturus, ut nunc sanè animo affectus sum. Postridie quàm hæc acta sunt, quæ feria sexta fuit, eodem in templo solenni pompa Missa instituta est: nec minus solennis supplicatio per totam urbem & Academiā circumducitur, in qua Vuestonus prolocutor hostiam sacrificalem gestans mediis incedebat, quatuor cinctus doctoribus, umbraculum supra uerticem sustinentibus. Cranmerus & Bocardo, Ridleus ex ædibus Iystrianis, ubi custoditus erat, prospiceret monebatur. Latamers senex è Bayliffi domo in medium forum intuenti gratia producitur. Ratus ille iamiam ad ignes se duci, ministrum urbis quendam Augustinum Couperum rogat, ut celerem sibi ignem construeret, quo facilius eximi posset supplicio, supremam hanc iam sibi horam adesse suspicans: ubi demum in forum processum est, uidens tandem quid agebatur, ac intellecto spectaculo, in pedes se effundens, in custodiam fugiens quanto potuit maximè cursu, ne semel quidem nugarum spectaculum illud contemplari dignatus est. Atq; uerò acta hæc sunt Oxonię, anno 1554, April. 20.

Examinatio & condemnatio D. Ridlei episcopi Londinensis, & Hugonij Latameri, eximij antistitis & Martyris.

Altero deinde anno 1555, Septembris ultimo, circiter octauam matutinam, Oxonię adfunt in schola Theologica Episcopus Lincolnensis, Episcopus Glocestrensis, Episcopus Bristolensis, designati à regina cognitores & iudices. His itaq; ex officio sedentibus pro tribunali, D. Nic. Ridleus Episcopus Londinensis è custodia productus sistitur. Qui primo aduentu, pro more & comitate sua, iudices & cognitores ubi salutasset, pileo mox iterū induit caput. Cæteri uerò episcopi agro id atq; iniquo ferentes animo, superbie eum & contumacię protinus insimulant: qui ita se gereret apud eos, qui nomine & uerbis illic præsiderēt D. Cardinalis, uiri tot modis in eo regno amplissimi: tum propter Rom. pontificis auctoritatem, cuius is summus esset apud ipsos legatus, tum ob eximias eius dotes alias ac eruditionem singularem, tum ob generis insuper peculiarem nobilitatem, qua nulla esset uel regio sanguini coniunctior, uel in toto regno florulentior. Ridleus ad hæc, multa se quidem de uiri illius clarissimis uirtutibus multorū prædicatione audiuisse dicebat, tum de nobilitate etiam eius non ignorare: sed discipulum nequaquam tamen supra magistrum esse, nec commissarios causęq; præsides supra eum à quo com-

Tt ij missam

Latamerus non uult de se supplicium sumere

Anno 1555. Octob. 4.

Anno 1555 martij 6
Ridley latamerus
episcopi anno 1556

missam eam acceperint auctoritatem, oportere. Se quidem nullū obsequij genus detrectare, quod uel D. Cardinali, uel ipsis etiam qui illuc praesiderent, exhibendum sit. Ceterum uerò ad Romani pontificis sanctitudinem quod attinet, quoniam sancto iureiurando iamdudum ei renunciaisset, nihil agnoscere quod ei deferendum putet. Tum Lincolnienſis ſententiā illius explorare in tribus illis de quibus ſuperiori anno diſputatum eſſet, articulis aggreditur, de praesentia in ſacramento reali. De tranſubſtantiatione. 3. An miſſam pro uiuifico ſacrificio haberet.

In primum articulum pro alia atq; alia rerum ac uerborum conſideratione, ambigue reſpondebat. Quod ſi uoce realiter idem intelligerent, quod tranſcenderent, hoc eſt, ſpiritualiter per gratiam uiuificatiuam: nihil obſtare dicebat, quin realiter praesens uideri Chriſtus poſſet in ſacramento. Sin autem ſubſtantialiter accipiant, non putare.

In ſecundum, poſt uerba conſecratis ſacrifici, panem uinumq; nequaquam priori abire natura ac ſubſtantia, ſibi quidem uideri.

De tertio articulo hanc ſuam eſſe ſententiā, ut ſi ſacrificium uiuifico ſacrificij uocarēt, licere quidem: uiuificum autē ſacrificium nullo pacto dicendum eſſe. Fuſius iſta uolebat, atq; explicatiuſ perſequi: ſed dicēdi multis petita praecibus facultas negabatur. Lincolnienſis id ſibi commiſſum in mandatis dicebat, ut reſponſionem eius paucis exciperent, affirmatiue aut negatiue expreſſam: ultra commiſſum hoc ſibi mandatum, progredi ulterius nō licere. Dein de ueteri eccleſiae more id prohiberi, ne cū haereticis diſputeretur. Tameſi obiter per interrogationes de Romani pontificis auctoritate, itemq; de ſacramentis nonnihil inter eos diſſertum eſt. Vbi Ridleus haud uulgare profeſſio doctrinae ſuae & memoriae ſpecimē dedit. Sicubi enim ex autore quocunq; proferendum eſſet aliquid, nihil adduci potuit cuius nō ipſe omnes explicare poſſet circumſtantias: nihil omitti, quod ipſius fugeret memoriā. Qua quidem ex re non minimam ſanē apud auditores omnes excitauit non ſolum admirationem & fauorem ſui, ſed dolorē etiam in animis eorum relinquebat, quum iam omnes intelligerent, in hoc uno homine quantam faceret reſp. Brytanica iacturā. Quum autem ea quae uellet de quaſtionibus perſequi non daretur, ſaltem ut fidei confeſſionemliceret apud multitudinem aperire expetebat, quo cunctis innotefceret, quas ille potiſſimum cauſas & rationes ſentitum de Rom. pontificis auctoritate, tum de alijs ſuae doctrinae capitibus ita contiret. At Lincolnienſis commiſſa ſibi mandata obtēdens, nec poſſe hoc ei concedere, & plus iam conſeſſiſſe dicebat, quā fas eſſet homini eiufmodi, qui ab eccleſia diuulſus eſſet. Hiſq; uerbis Ridleum dimittit, iubēs, cras iterum in aede Diue Mariae ſub octauam ad ſe redire. Nec multo poſt Latamerus, annis ac ueſtib; undique obſitus in proſcenium introducit, qui ubi a praesidibus uim commiſſae ipſis auctoritatis, ab aliena & peregrina poteſtate totā pendere intellexit: At quid mihi, inquit, cum iſtis exoticis nominibus & perſonis? Anglus ſum, ac in Anglia natus: proinde natura patriae ſubditus propriae poteſtati regni mei, nō alienae gentis. Lincolnienſis ad ea, nihil iam loci relictum eſſe ſalibus & facetiarum leporibus dicebat: tempus nūc eſſe ut ſe componat ad ſerium directumq; reſpondēdi modum ſuper ijs articulis, quos ei propoſturi eſſent. Rurſusq; Latamerus: Bella profeſſo res, ſciteq; a uobis diuiſa temporibus, o iudices. Poſtquā me in ſcholam deditiſ obliuionis, ubi nudi parietes mihi pro bibliotheca forent, in carcere tamdiu me retinentes ſine libris, calamis & atramēto, nūc poſt iſta omnia e longa cuſtodia conſectū euocatis ad congreſſus diſputationū, haud multum diſſimili ratione, q̄ ſi duo gladiatores committeretur de uita ac nece certaturi, quorum alter multo amicorū fauore ſuffultus,

suffultus, consilijs adiutus, armis opēq; instructus pulchre, alterum antagoni-
sten iam ante carcere & compedibus fractum, prorsusq; inermem, nudum ac
destitutum omni cōsilio, sine amicis, sine solatio, ac iniquo etiam loco pugna-
turum, adoriatur. Ecquid tandem miri erit, si alter ille talem aduersarium nul-
lo puluere deiciat, proteratq;.

Mitte, inquit episcopus, D. Latamere istas fabulas: atq; ad rem recte respo-
de. Non accedimus in presentia aduersum te disputaturi. Dicis te natura ac pa-
tria Anglum esse: ideoq; immunitatem tibi à ui huius potestatis postulare.
Quali uerò nescias, duplex esse potestatis genus: clauum uidelicet, & ciuili-
gladij. Christus ipse an non integram hanc auctoritatem permisit discipulis, re-
gendi ecclesiam Dei? Haud equidem, inquit ille, inficior Christum apostolis
auctoritatem ecclesiam regendi commendasse. At idem auctoritatem hanc fini-
bus quibusdam & septis circumscripsit. Nam quod regere iubentur, id secun-
dum legem Dei, non secundum animi libidinem accipiendum est. Sed uos
quum ad hunc contextum acceditis, prorsus hanc particulam, Secundum le-
gem Dei, omittitis, alterā strenuē administratis. Est in manibus liber episcopi
Glocestrensis (hominem ipsum minime noui, ne si uideam quidem) in quo
locum Deut. cap. 17, citat, id probaturus: quod si quid nascatur per ecclesiam
controuersia, definiri res illa per sacerdotē Leuitici generis oporteat. Quūq;
hoc scripturæ sic habeat: Et quicquid dixerint uobis secundum legem Dei,
hoc facite, &c. Glocestrensis, uerba hæc, iuxta legem Dei, ab ecclesia prorsus
excommunicat. Vultisq; ecclesiam quidem regere, sed minime iuxta Dei le-
gem. Septa ac limites, quibus uos circumdat scriptura, perrumpitis, scriptu-
ram ipsam castratis, ac sacrae legis numisma mutilatis. ruetis omnes ad locum
illum ac lacum, cuius meminit D. Ioannes in Apocalypsi. Respondit ad hæc
episcopus Glocestrensis, uerba quidem illa ab se omissa esse, ob hoc, quod ec-
clesia Dei haud quicquam facere, nisi iuxta legem Dei, queat. testante Do-
mino ipso, ubi inquit: Fides tua nunquam deficiet. & Super hanc petram ædi-
ficabo ecclesiam meam. Quid ergo, inquit Latamerus, an tu is eras eius li-
bri autor? Certè uerò haud te noram prius, nec uidi unquam: quin ne nunc
quidem uideo satis, ita sol hic in oculos irradians perstringit mihi uisum. Itaq;
quum ille ad articulos propositos nihil responderet, præterquam quod supra
in priore sua dissertatione responsum esset, in qua sententiā suam omnem scri-
pto eis exhibuisse se dicebat: faciunt eum eo loquendi finem, sequenti iterum
lucē ad se redire præcipientes. At ille, reditum ne expectent suum rogare, si-
mulq; ueniā eius rei ab eis deprecari: Neq; enim statuere se, nec opus esse cur-
redire debeat, quum nihil ab eo amplius audituri essent, etiamsi centies sit re-
deundum. Caterū illi tribunis, cæterisq; ministris in mandatis dant, ut utroq;
que postera luce ad se perducāt, quo eos sacro gradu, quo prius donabantur,
submouerent.

Postridie igitur, qui dies Octobris primus fuit, in templo eius academie su-
premo D. Mariæ sacro, sedes legatis episcopis ponuntur, admodum magnifi-
co cū apparatu. Quibus iam in subsellia collocatis, primus Riddleus in mediū
adducitur. Qui capite ut erat tecto, nec pileum mouēs, adesse dicebat se Chri-
sti præceptoris sui causam defensurus: quemadmodū & ipsi ius causamq; pa-
pe, sui uidelicet magistri, tuerent. Quoniāq; firmiora essent literarū quā uer-
borū monumenta, propterea scripto cōprehendisse ea, quæ de articulis habē-
ret, rogatq; ut ea sibi liceret ē scripto recitare, quod alioqui huiusmodi ea scri-
ptio esset, quæ uix ab alijs posset plegi. Quū aut illud Lincolnien-
sis nullo perfer-
ret modo, rogat ut ipse saltē schedulā caperet, ac legeret. Quā uix tandē ille in
manus acceptā, ubi cōpisset legere, mox blasphemiam clamat, scriptūq; abijcit.

Cui tum Ridleus, si quid in eo uel perperā scriptum, uel uocabulis expressum aliusmodi deprehenderent, quā quę doctoribus essent usurpata, nihil se deprecari dicebat, quin mortis adderent supplicio, quantū uellent. Postremò illud expetit, ut fidem saltem aperire, causasq; monstrare apud multitudinē liceret, quāobrem Rom. pontifici minimē cū cæteris consentiret. Respondet Lincolniensis, sibi nequaquā hoc dari in mandatis, ut tantū ei indulgeret: plusq; iam indultum esse, quā dignum esset homine ab ecclesiæ seiuncto communionē. moxq; eum omni gradu sacroq; ministerio dispoliāt, defecrantq;: idq; uerbaliter, ut aiunt, omni uidelicet appellatione remota.

Dimisso itaq; semotoq; Ridleo, succedit deinceps Latamerus, in incendiū producendus, qui partim senili debilitate, partim multitudinis frequentia impeditus, uix diu penetrare potuit. tandē ubi uenit, rogatur à Lincolniensē, an re melius apud animum cōsiderata, redire denuò in fidem & unitatē ecclesiæ cogitaret, in qua iam olim ab adolescētia nutritus esset. Nihil, inquit, nouæ rei est, ad quod te prouocamus. Neq; adeò diu dicebat esse, quòd & ipse hæc eadem doceret & prædicaret. Nihil esse aliud præter inanem iactantiam, & ambitiosam quandam philautiā cum pertinacia coniunctam, in quo consisteret. Lubenter iddiscire uelle, cuiusmodi tandē ecclesia hæc esset, uisibilis ne an inuisibilis, quam sectaretur. Ac sibi quidē obscuram satis uideri, adeoq; obscuram, ut uideri nusquā posset. Atq; hoc unum sat argumenti esse, quorū Christi minime quidē ecclesia uideri debeat. Illius siquidē ecclesiam, ut catholica atq; uniuersalis existat, ita & conspicuā esse, ac talem deniq; quæ non sub modio tegatur, sed quæ super excelsum montē omnium pateat aspectibus. Rursusq; ille: Rectē hæc quidē ab eo dici aiebat: sed ita tamen semper se intellexisse, perpillum esse ecclesiæ cœtum. Deinde quod ad uisibilem attineret ecclesiā, nihil se dubitare, quin si per uim illorū & persecutionē liceret, ecclesia ipsorū nihilo minus uisibilis foret, seq; tum docendo tum prædicando dilataret, quā pontificia hæc illorū quantūlibet nunc uisibilis ecclesia. Nunc uerò dū bonā huius ecclesiæ partē ē regno profligarent, alios incenderent, reliquos carceribus ac uinclis compescerent, quo pacto demū uisibilem hanc esse ecclesiā postuletis? Lubenter uelle se modò, si liceret, hoc ab se unū sciscitari, ubi tum uisibilis hæc uideri ecclesia potuit Eliæ temporibus, ubi duo prophetarum millia in antris metu delituerunt: quumq; Elias solū se relictū ex omnibus existimaret: Vbi nam uisibilis hæc tum erat ecclesia: Ita uerò haud multos id temporis comparruisse. Deum attamen ipsos non ignorasse: quemadmodū nunc quoq; illi non ignorantur, tametsi mundi non uideantur oculis. Demum quia nullam in eo uident spem, defecratum similiter, ac sacerdotali gradu abdicatum dimittunt.

VITA, CONDEMNATIO ET EXITVS REVERENDI in Christo D. Thomæ Cranmeri Archiepiscopi Cantuariensis, ob piā

doctrinam sub Maria Regina exusti Oxoniæ,

Anno 1556. Mart. 21.

Anno 1556.

Mart. 21.

Thomas Crāmerus natione Anglus, Notinghamiæ natus prouincia, Anno 1489. Iulij 2, patrem habuit suæ appellationis Thomam Cranmerū, ex generosa prosapia, inter eos qui equestri dignitati sunt proximi: illustrē matrem Agnetam Hatfeldā, pari & ortam loco & uirtute florentē. Puer cum primū per ætatem imbibēdis literis admoueri cœpit, literatore usus est publico eius oppidi Asloctonię liturgo, seu administro (parochiani sua lingua, clerū uocat parochianū.) Sub hoc igitur nō elegātissimā nactus formationē, quū in minoribus grammatices rudimētis aliquādiu detritus, iamq; preparatus satis uideretur, adolescēs demū annū agēs decimumquartū, Cantabrigiā grandioribus im-

bus imbibendis disciplinis à matre mittitur. Erant tum ea tempora, quando neglectis, spretisque cultioris doctrinae autoribus, foeda barbaries omnes occupabat scholas. Artium uerè liberalium nomina duntaxat manebant, & numerus, re penitus amissa. Dialectica in nugas sophisticas degenerauit. Philosophia utraq; argutijs, & quaestionum labyrinthis nunquàm finiendis miserè conspurcata. Linguarum & nitidiorum literarum perexiguus ferè usus. Quin & theologia ipsa eò collapsa, ut articulis & distinctionibus onerata, quaestui magis paucorum, quàm multorum aedificationi seruiret. Infelicitè ergo in hæc incidens tempora tam foelix indoles cogitur magnam adolescentiæ partem, meliori dignam institutione, Scoticis quaestionculis, similisque farinæ magistris impendere, ad uigesimalium usque secundum ætatis suæ annum. Tandem post longas barbariæ tenebras coeperunt per id tempus linguæ & polliciores literæ paulatim resflescere: Fabri, atque Erasmi libri in manus atque in admirationem rapi, cum elegantiorum autorum copia. Quorum tum ille haud uulgari ductus delectatione, ad hos non aliter quàm ad cotem, quotidie ueterem detergebat scabritiem, donec exorto tandem Mart. Luthero, plenior ac foelicior diuinæ cognitionis dies, mentes hominum ad uberiores ueritatis lucem expergescit. Quo tempore ingressus iam annum ferme trigesimalium, cæteris posthabitis studijs, totum animi impetum ad causas religionis in utranque partem discutien- das appulit. Quoniamque de rebus huiusmodi commodè iudicari non posse uidebat, nisi perspectis, consultisque fontibus, priusquam opinionis cuiusquàm ad dictio possideret animum, totum triennium solis sacrae literaturæ uoluminibus legendis impendit. His itaque prudenter non minus quàm foelicitè iactis fundamentis, ubi iam sat collectum praesidium, ad iudicii maturitatem uidebatur, tanquam audax rerum bonarum negociator, coepit tandem euoluendis omnigenis autoribus animum adijcere. Nulli interim addictus parti, uel ætati. Sed omnes omnium opiniones tacito secum iudicio trutinabat. Veteres ita legebat scriptores, ut tamen recentiores non fastidiret. Interim in percurrendis, confectis scriptorum iudicijs, tardus quidem lector, sed uehemens erat obseruator. Sine calamo nunquàm ad scriptoris cuiusquàm librum accessit, ita tamen, ut memoriâ interim haud minus, quàm calamum exerceret. Quicquid de re quacunque uisquàm controuersum, quæ cuiusque autoris sententia, quæ sententiarum diuersitas erat, breuiter calamo exceptum, in locos communes, quos in hoc paratos habebat, tanquam in ordines digerebat. Aut si prolixior esset excerptio, locum saltem in autore, numerumque libri signabat, ut aliqua rei nota, ceu uestigiū restaret ad memoriâ. Hancque studij rationem magna diligentiâ persequutus est, donec ad annum progressus trigesimalium quintum, titulum eum assequutus sit, qui in theologorum schola summus, ac celeberrimus ex discipulis doctores reddidit. Per id tempus agebatur de nuptijs regis Henrici 8, controuersia cum Caterina Ferdinandi Hispani filia. Quæ quum prius Arthuro nupsisset fratri, hinc lis per theologorum scholas nata est, & Academijs, an legitimum inire matrimonium posset cum altero fratre, quæ prius nupsisset alteri, essetque ab eo cognita. Quum igitur ab episcopo Lincolnensi Longlando, cæterisque ecclesiæ proceribus aliquot, regi persuasum esset, illegitimum esse connubium, uerboque Dei dis- sentaneum: placuit tandem sex delecta capita hominum doctissimorum ex utraque academia Cantabrigiensi, pariter & Oxoniensi in quaestionem eius rei adhiberi, num fas censerent cum ea copulari, quæ prius fratris sui esset coniugium ex- perta. In hoc duodecimum uiratu erat & hic Cranmerus. Sed quia id temporis peregre abesset ille ab academia, suffectus est ei alter, qui absentis suppleret uicem. Post longam citro ultroque disceptationem, tandem in hanc itum est sententiam à duodecim, ut coniugium, licet sua natura illegitimum non negarent,

Questio de nu-
pitijs Henrici 8,
cum Caterina.

Duodecim
arbitri.

negarent, posse tamen, dispensante pontifice, concessum fieri faterentur. Haud multo post reuersus iterum in academiam Doctor Cranmerus, suam rogatus super ea re sententiam, sic argumentis contendit, sic causam munxit, cum doctoribus disputans, ut quinque ex his facile in suas pertraxerit partes. Vnde mox per totam Cantabrigiam in diatribis, in colloquijs, in symposijs, in scholis, simulque priuatis edibus, publica iam materia, frequensque questio in omnium ore percrebuit: An Papa facultatem haberet legem diuinam relaxandi, ut fratri liceret fratris uxorem sibi in matrimonium consciscere. Eoque uentum denique, ut a pluribus in diuersam partem, hoc est, contra pontificis auctoritatem sit iudicatum. Id ubi intelligit Stephanus Gardinerus, qui tum regi erat a secretis, moxque Vuintoniensis designatus episcopus, regem illico eius rei certiores reddit, quemadmodum Cranmerus quinque ex doctoribus arbitris in diuersam coegisset opinionem, itemque alios eius academice complures. Quod quum audiret ille, aduocato ad se Cranmero, multam ea de re cum illo disquisitionem inuit. Demum plenius ab eo edoctus Rex, domum cum his mandatis remittit, ut fusius istis apud se per ocium pertractatis, singula diligenter scripto consignet, atque ad se quamprimum referat. Perfecta ea re, reuersum ad se Cranmerum Rex recta ablegat in Galliam, cumque illo una comitem de Villugia, legatum primum, Doctorem Leum Eboracensem designatum Archiepiscopum, Stokisleum episcopum Londinensem: Iuris praeterea doctores & consulti tres, Trigonellum, Karnium & Benettum, qui per Luteriam, aliasque academias super eo negotio cum theologis deliberabundi controuerterent. Quid uerbis opus? In ea expeditione ita se gessit Cranmerus, ut legati literis ad regem pro singulari eius prudentia, grauitate & eruditione commendatus, obtinuerit tandem, ut solus ad Caesaream maiestatem legatus regis nomine ad eam sustinendam actionem dimitteretur. Erat tum Caesar in expeditione Viennensi contra Turcam mouens. Quo tempore Cranmerus facto per Germaniam itinere, non paucos ad suam pertraxit opinionem, non solum Germanos, sed ex aula etiam Imperatoria, inter quos erat Cornelius Agrippa, qui de matrimonij negotio ita fertur legato respondisse, ueriores esse quidem causam ipsius, sed palam id profiteri metu Papae & Caesaris non audere. Caesar autem ab causae eius cognitione omnique actione abhorrens, questionem totam curiae remisit pontificiae. Quo circa domum reuocatus a rege Cranmerus, non multo post Romanam eadem de re legatus ad pontificem proficiscitur. Vbi nihilo segnitus administrat, diu multumque cum illis colluctans, donec tandem primarij pontificis theologi, in pontificia academia Rotomagensi, argumentis adacti necesse fari non faterentur, hoc quidem matrimonij genus diuino aduersari praescripto: ita tamen, ut nihil obstar, quin dispensante Rom. pontifice, concedi queat pro legitimo. Contra Cranmerus, fieri id non posse contendit acriter. Interea dum haec aguntur, Archiepiscopus Cantuar. concedit in fata sua, Gulielmus Vuaramus, suffecto in eius sedis successionem Cranmero hoc. Nec multo post, ut ansa ansam trahit, ita questionem hanc de nuptijs alia excipit questio, de pontificis iure: ut iam in publico totius regni conuentu (parlamentum sit. Atque hoc uocabulo dicunt) de primatu Romanae ecclesiae dubitari coeptum sit. Atque hic demum nouo Archiepiscopo, uetus illa excerpti colligendi ratio procijs moles incubuit. Solus omnia omnium papistarum obiecta excipit, retundit, profligat. Quum ne Hercules quidem duobus par esse dicat: unus hic cum tot theologorum signis & copijs cōgreditur: unus omnium aduersariorum impetus sustinet. Quid de Romano pontifice, omni eius auctoritate statuentium, copiose atque adamussim rem omnem a fundamentis explicat. Dominatum pontificis, nullo scripturae firmamento docet: sed affectata & ambitiosa hominum

Doctores a Cran-
mero uicti.

Cranmerus le-
gatus in Gallia.

Cranmerus ad
Caesarem mittitur.

Cranmeri ad po-
ntificem legatio.

Rotomagensis
scholae de nu-
ptijs censura.

De primatu
pontificis.

hominum tyrannide inuectum esse. Maximā in terris potentiam Casari, regibus, cæterisque dinastis deferri, cui episcopos, presbyteros, pontifices & cardinales, ex Dei præscripto, haud secus quā reliquæ politiæ homines subijci necesse sit. Proinde nihil esse quur Romanus cæteris auctoritate præsit episcopis, sed suos magistratus agnoscere, ac in ordinem cogi oportere. Etsi inter suos ei concedimus auctoritatem, tamen tam insolentē, atq; immoderatā sedis illius amplificationem, nullo ferendā iure, optimo adæquandam esse. Rectissime igitur uideri sibi fore, si regis, ordinumq; unanimi consensu ambitiosus episcopi huius dominatus ex Angliā profligatus, intra suam Italiā, tāquam intra ripas coërceatur.

His ita in parlamento gestis & transactis, aliquanto pōst Rex cum regina iure ecclesiastico ad Archiep. Cantuariensem & Step. Gardinerū Vintonien. qui iudices sunt huius matrimonij constituti, citatur Dunstabliæ, auditurus diuinæ lectionis hac de re sententiā. Nec recusat rex diuinæ se cognitioni sistere, paratus ad omnia legitima. Regina autē eorum iudicia detrectans, ad pontificem causam omnē referre maluit. Cæterum explosa pontificis ē regno auctoritate, quū ita decreto publico sancitū esset, & cautū, ne quis extra proprios regni fines, ad Rom. de re quaq; prouocationem faceret: iudices nihil cunctati, ex uerbo illegitimā matrimonij copulā pronūciant, ac nexū dissuunt. Vintoniensis autē, etsi in apertis ordinū conuicijs palām, conceptisq; uerbis pontificiā dominationē abiurasset, intus tamen occultū sub uulpino pectore fauorem erga Rom. spirabat. Contrā uerō Archiepisc. id quod res erat, intelligens, nullam esse ecclesiæ reformandę spem, uigente pontificis potestate: nunc eadē exturbata primā quāq; arripit occasionē rem aggrediendi. Ecclesias ad saniorē Christi disciplinā, & primigeniæ ecclesiæ archetypum paulatim reuocat: simulq; cum electo pontificis primatu, errores pariter, hæreses & corruptelas illius intra suæ ditionis pomeria euerit. Nec eo cōtētus, porro apud regem partim sua, partim aliorum appellatione impetrat, ut certis ad hoc delectis episcopis, doctisq; uiris datum sit negocium, ut collatis inter se sententijs librū institutionis ecclesiasticę, qui ab omni superstitione Papistica esset quā purissimus, instituerent. Erant in eo numero Stokisleus episcopus Londinensis, Gardinerus Vinton. Sampsonus Chestrēsis, Repsius Noruicensis, Goodrikus Eliensis, Latamerus Vuirgorn'. Shaxtonus Sarisbur. Barlous S. Davidis. Vintoniensis interim pro suo in Roma. studio, cum tribus, quatuorūq; alijs nihilō melioris farinae episcopis, dat operā sedulo ac subtiliter, ut iura omnia ac canones ueteris idololatriæ ac superstitionis, quantum possit, rata firmaq; retineat. Victus tamen uetustorum patrum, ecclesiæ uetustioris, uetustissimi uerbi cœlestis auctoritate, cedit tandē, ac libro subscribit, quem ex autorum titulo episcopalem nuncupabant. Ex eo libro constare potest, nondum satis instructum in doctrina sacramenti Cantuariensem fuisse, quum in eo realis Christi præsentia statueretur. Addebatur præterea de statuis colendis, in eo libro. Quanquā posterior hic articulus non episcoporum fuit, sed regis manu adscriptus postea, non sine impulsu (ut fert suspicio) Vintoniensis. His ita cōstitutis rebus, cpoetū est deinceps de monasterijs abolendis agitari. Regis uerō huc tēdebat studiū, ut uniuersus ille cœnobiorū census in fiscum conflaretur. Contra Archiepiscopo, cæterisque cum eo ecclesiasticis uisum est magis ēre & officios fore Christiano, ut quicquid ex bonis monasticorū corrogaretur (immensum id erat) in necessarios egenorum ac scholarum usus cederet. Quo nomine sub se nonnihil regis uoluntas aduersus Archiepiscopū, eiusq; doctrinę socios, instigante maximē Gardinero Vinton. qui omnes captabat occasiones euangelij retardandi, sex articulos illos plusquam homicidas, summam religionis pontificiæ continētes, promulgauit, plenoq; parlamenti consensu

Con. 176
Regina Cateri
næ repudium.

Vintoniensis.

Liber episcopi
palis.

Monasteria per
Angliam aboli
ta.

Sex articuli ha
mici dæ.

Vu sensu

sensu stabiliunt. Quantam stragem innocentissimorum martyrum per octo annos sex articuli isti dederint, quoniam alio in loco à nobis comprehensum est, ociosum hic fuerit actum, quod aiunt, agere. Quamquam rex postea remitte- te ira, perpendens, quod res erat, Cantuariensem cum suis, quicquid hic mo- uissent non tam proterua animi ulli: quam simplici conscientia factitalle, mi- tius in eos exasperari, ac quorundam asperitatem articulorum lenire nonni- hil in animo fertur habuisse, plura etià fortasse reformaturus, si superuixisset. Cæterum has restaurandæ religionis partes, maluit diuina providentia filio relinquere Edouardo. Qui demum post patris funus in imperij fasces succe- dens etiamnum puer, instinctu præcipue auunculi sui nobilissimi & laudatissi- mi principis D. Protectoris huiusq; Archiepiscopi, simul & adhibito ordi- num consensu, sex articulos illos antiquauit primum, deinde & secunde refor- mationis librū alterū, mox item & tertium (ut maiora indies religio collegit in- crementa) priore perfectiorē sub sui nominis autoritate, & titulo euulgauit. Verum ut nihil est in rebus humanis perpetuum, nec diu felix, promerentib; sic flagitijs nostris, post sextum sui regni annū in morbum incidēs auspicatissime spei princeps, ubi fatalē diem pensit adesse, ut diutius superesse uis uene- nati morbi haud pateretur, simulq; Mariā sororē intelligens, quā in ponti- ficias partes insaniabat, regni hæreditariam successionem, reiecta Maria in D. Ianam magnis natalibus, sed maiori doctrina illustrem, Regis Henrici ex so- rore neptim, persuasu totius Senatus & iuridicorum, legato reliquit. Huic re- gis testamento, quum summi regni procures, & ordines, iudicesq; ad unum omnes subscripsissent, accersitum mox Archiepiscopū, ut in idem concederet suffragium, sollicitarunt. At ille in hunc excusans modum: Aliter esse in Hen- rici patris testamento relictum dicebat, scq; in Mariæ proximæ hæredis iam olim iurasse successionem. Cuius iuramenti religione sic teneri se, ut sine mani- festario periurio iam recedere non liceat. Senatus iterum, hæc quidem sese haud ignorare, conscientias quoq; habere, nec minus sibiipsis charas: Dedisse præterea non minus ei testamento fidē: Ne putet igitur siquid inesset periculi se magis eo teneri periculo aut religione, quā cæteros. Archiepiscopus ue- rò iudicem se nullius esse conscientia respondet, præterquam suæ. Itaque ut illorum facto, nec præiudicare uelle, sic neque conscientiam alieno credere facto, aut periculo submittere, tutum existimare, quum quisque suæ sit con- scientia, non alienæ rationem additurus. Quod autem ad subscriptionem at- tineat, priusquam regem ipsum super ea re conuenisset, prorsus se facturum pernegabat. Rex igitur ab Archiepiscopo de negotio interpellatus, id sibi autores fuisse regni primores, & iureconsultos dicebat, à quibus sibi persua- sum esset, nihil obstar prioris testamenti fidem, quin Ioannam tuto potuisset sibi surrogare hæredem, & populus reginam sibi agnoscere tuto potuisset. Rogata tamen à rege uenia, ut liceret prius quosdam, qui in aula adessent le- gum peritos conuenire, ubi in hoc omnes consentirent, iure & legibus id li- cere, ad regem reuersus publico senatusconsulto, licet egrè, subscribit tamen. Post hæc expirat rex Edouardus non multo post tempore, annum agens æta- tis suæ decimum fermeq; septimum, non sine magno totius regni luctu, sed maiori calamitate. Erat quippe supra quā credibile est charus suis, sed præ- cipue bonis, doctisq; omnibus, nec tam charus, quam suspiciendus in super, cum propter raram singularis uirtutis & doctrinæ spem, quam indoles illa supra ætatem præseferbat, tum ob id etiam, quod suos eximie charos semper habuerit. Ingenio cum primis miti erat, & clemēti. Vitæ semper parcebat ho- minum, quod uel ex ea disputatione apparebat, quam aliquando de hæreti- corum errantium comperenda uita, Quamuis, culpæ non perinde fauebat,

Edouardus 6.

De Edouardo rege

Liber regius.

De regni succes-
sione post Edo-
uardum discep-
tatio.

Ianna regina 1553

Anna c. 16. h. 17. m. 1.
quasi EdouardusEdouardus
obit.
Edouardi
dotes.

proinde & ipse uita dignus longiore. Sed tali principē digna nō erat uita nostrae impūritas. Mentis & ingenij, quocunq; se uerteret, felix captus, singulare acumen, iudicij mira maturitas: Christi atque religionis insitus à puero amor. Quo organo mirè eguit ecclesia Brytannica, sed nulla unquam promeruit minus. Ad hæc tot tantaq; ornamenta, quæ uix hodie in multis emicāt principibus, par accessit linguarum & literarum peritiā, ad quas natus ille, non eductus modò uidebatur. Quamquam neque defuit etiā tam heroicæ naturæ digna sub doctissimis præceptoribus institutio. Quid multis? Regi illi tot regijs donibus cumulado, nihil defuit, præter unū, respub. uidelicet, quæ suo responderet principi. Nunc in tanta dissimilitudine regis, & resp. nulla constare potuit diuturnitas. Nec etiam procul diuini numinis absuit uindicta, quæ digno nodo dignum quærebat cuneum.

Defuncto itaq; Edouardo, Senatus continuò per præconem, Ioannā hanc (quæ inuita licet ad hoc pertrahebatur) reginam renunciari iubet. Ea res uniuersæ ferè plebi uehementer ingrata fuit, non tam ob fauorem aliquem Mariæ eximium, cui uidebant prælatam alteram: quàm odio Ducis Northumbriæ, cuius filius Ioannæ nuper maritus, rex futurus uidebatur. Gliscebant per hoc tempus capitalis inter patitios & plebeios discordia, ob iniurias nescio quas agrarias, & immoderatas expilationes. Tū inter cæteros Dux Northumbriorum minimè omnium gratiolus, uel ob recentem rusticorum Northfolcenſium stragem, uel ob occultam etiā regis ueneno sublatis suspicionem. Auxit præterea uulgi odium, ducis Somersetti, clarissimi regis auunculi, memoria: quem nefaria huius Northumbriensis ambitio, nulla culpa, nec meritò, bis carceri dedit, quum esset regni protector, tandem & securi subiecit, tum inuito rege ipso, tum conuiuentibus etiā & assentantibus Senatorij ordinis primoribus. Qua in re nimis profectò mihi pueret nostrorum hominum, ut queadeò à Brutorum exoletis iam genere degenerantiū, nisi scirem, quid non turpis auaritia, & hac turpior etiā assentatio in corruptissimis ijs mundi moribus efficeret. Sed ad rem. Mariā interim in hoc tā tumultuoso rerum statu, dum Northumbrienſis comparata tumultuaria armatorum copia ad eam opprimendam properat, facta ad populum prouocatione, breui tempore idoneam militaris plebeculæ manum contrahit. Quod simulatq; persentiunt ex patricia nobilitate nonnulli, deficere & ipsi pariter incipiunt. Itaq; augescenſibus in horam magis magisque Mariæ rebus, Northumbrienſis, ubi studia & animos uulgi uidet, suis diffusiis rebus, Cantabrigiæ dum se in pacato continet, facili momento à Marianis opprimitur. Moxq; captiuus ex Duce factus, magno fortunæ suæ ludibrio, Londinū sine conflictu reductus, in arcem mittitur. Mariā constabilita regni possessione, firmatisq; rebus, mox paulo Londinum & ipsa insequuta, principio Ioannam, tenera adhuc ætate, sed senili rarq; doctrina ac probitate adolescentulam, atque in hac re etiā insontem, postquam nulla ratione à fidei suæ constantia flectere quiuit, unā cum marito, capite plectit. Quin nec multa interiecta mora, utriusq; parētes, Northumbriensem & Suffolcem Duces, ad idem supplicium pœnasq; deuocat. Reliquis uerò nobilibus, qui reginæ illi pariter nomen dedissent, pecuniā tantum mulctatis, omnibus ignoscitur, præter unum Cantuariensem: qui etsi per amicos sollicitè ambit ueniam, adeo tamen nullam impetrat, ut nec aspectu semel Regina eum dignaretur. Quippe necdum causæ irarum, sæuicq; dolores Ex-ciderāt animo: manet alta mente repostū iudiciū archiepiscopi, spreteq; iniuria matris. Accessit insuper præter diuortij illud, mutatus religionis status: quæ omnia archiepiscopo maxime auctori imputabant. Interea dum hæc fiunt, subiit multorum ore iactatus rumor, Archiepiscopum Reginæ pollicitum, captandi fauoris gratia, missam se, ex ueteri instituto, funebrem, in fratris de-

Do. p. stabula in arca

Vecordia nobilium.

Maria Regina.

Vetus Mariæ odiū in Cantuariensem.

de Cranmeri animo

Cranmeri pur-
gatio contra sini-
stros de se ru-
mores.

Henricus
octauus.

functi exequijs, exoluturum. Nec defuerunt qui Missam iam etiam Cantuarię ab eo celebratam, uulgo disseminarent. Qua in re non absuit papistarum sine dubio quorundam, ac præcipue (ut fertur) Doctoris Thordeni artificium, quo uel archiepiscopo maiorem apud populum inuidiam cumulerent: uel ut nominis illius obtentu, ad faciliorem missæ autoritatem abuterentur. Huic rumori (ut par erat) maturè occurrendum ratus Cranmerus, publico scripto, quod mox typis exceptum est, in hunc se purgat modum, ut Satana antiqui hostis confutas fraudes & technas se non ignorare diceret, qui ut ipse à principio mendax est, eiusque rei pater, ita & ministros excitet suos, qui ipsam artibus Christum, ueramque eius religionem nunquam non impetere, persequique pergant, atque hoc ipso nunc maximè tempore. Quum enim nuper Henricus rex eius nominis octauus coepisset nonnihil suis temporibus latinæ missæ errores emendare: postquam succedens Edouardus filius, eadem prorsus sublata, coenam uerè Dominicam in genuinū usum reponeret: fremere ilico aduersarios, insanire ac tumultuari, nihil ferentes minus quàm à latina Missa, tam quaestua-ria, uelut à gustatis semel intestinis auelli. Idque quo facilius perficiant, extitisse quosdam, qui sui nominis in re falsa prætextu abuterentur, quasi ipse iam Can- tuariæ missam reuocasset, idemque porro in æde Pauli facere sit Regina pollici- tus. Quod ad se uerò attinet, neque tam delicato aut irritabili ingenio esse, ut ca- lumnias maleuolorū, quibus tam diu assueuerit, ferre sine stomacho nequeat, quamdiu intra priuatam consistant iniuriā. Nunc quum non suæ famæ, sed diuinæ gloriæ officiant, æquo animo nequaquam ferendas existimare. Quo circa monere ac rogare omnes, ne quis istiusmodi persuasus rumoribus, ita de se cogitet, quasi ipse unquam de missa reficienda cogitarit. Verum qui eius rei in ecclesia Cantuariensi autor fuerit, monachum fuisse leuem, futilem, ac parasitum. Porro ad Reginā quod pertinet, abunde testari posse maiestatem illius affirmabat, nunquam apud eam se uerbum hac de re significasse. Imò si ueniam sibi maiestas ipsius concessura sit, non dubitaturum se libris illius, qui sub Edouardo rege Parlamentarijs sit suffragijs comprobatus, patrocinium publicū, contra quosuis per uniuersam Angliam aduersarios suscipere, eumque tum ab ecclesiæ exemplo uetustioris, tum sacrarum literarum ueritate defen- dere. Quum è diuerso missa adeò nullam habeat uel mutationem Christi, uel Apostolicæ ecclesiæ approbationem, ut ex diametro etiam repugnet, præte- rea non dicendas blasphemias contineat. Quoniamque multi sunt, qui siue in- scitiā, siue maliciā occæcati, D. Petro Martyri doctrinæ detrahunt opinionem, audacter se eius nomine recepturum, ut, si in liberam uenire disputationem per Reginæ maiestatem liceat, ipsi duo, cum quatuor aut quinque alijs, quos ex omni sibi numero asciscerent, uniuersam hanc religionis causam, sub Edo- uardo propagatā, facile sint cunctis mortalibus approbaturi: modo res ipsa diuini uerbi iudicio possit, autoritateque decerni. Velleque nihil aliud ab aduersa- rijs deposcere, præterquam illud modo, ut uniuersum disputationis negotiū scripto comprehensum, in acta referatur, orbique publicitus euulgetur: quo sic omnis tergiversandi, retractandique facultas adimatur. Quæ condiciones si, ut æquæ sint, ita ab reginæ maiestate admitti queant, id effecturum se mini- mè dubitare, ut quæ religionis, reique ecclesiasticæ fuerit sub Edouardo prin- cipe constitutio, à præscriptis diuinæ & Apostolicæ ueritatis quàm minimum recedere uideatur.

Hæc Cantuariensis abs se scripta in lucem dedit, magno quidē animo: sed parum, ut uidetur, reginæ mentem, ueteresque causas perpendens. Implacabili enim odio flagrans illius animus, ob maternū repudium, nihil aliud iam diu in uotis atque studio uersabat, quàm Cranmeri quoquo modo tollendi necē. Nec deest principibus unquam nocēdi causa, quoties in caput grassari cuiusquam libet.

libet. Quo magis mecum in animo saepe mirari soleo, quid miseris in mentem ueniat mortalibus, ut posthabita Aristocratia, id est, bonorū uirorum optimo & aequabili regimine, leones ac leānas huiusmodi prius habeant in rem admittere, quos semel intromissas, ipsi nulla postea uel arte edomare, aut di excludere ualeant. Accidit non multo post, ut epistolium hoc per multorum manus peruagatum, tandem ad consilij proceres perueniret. Qui tum accersito Archiepiscopo, ubi suum esse scriptum intelligunt, in arcem ablegatum custodiae mandant: mox & maiestatis reum condemnant. Regina autem quum honeste nō posset, ceteris qui in eadem causa fuissent, absolutis, huic quoque non cōdonare, praesertim qui postremus omnium, inuitusque subscripsisset, remissa hac illi actione, coepit haere eos nomine cū illo postulare. Quae res uehementer Archiepiscopo cordi, atque ex animi sententia accidit: quādo iam actionem non suam, sed Christi, non Reginae esse, sed ecclesiae intelligeret.

Cantuarien. et
mine maiestatis
absolutus.

In hoc igitur res Cantuariensis motu erant, quum regine, ex communi suorum cōsilio, sic uisum est tandem, ut Cranmerus ex arce, in qua tenebatur, educus, Oxoniā transferretur, cum eius academiae doctoribus & theologis conficietur. Interea Oxoniensibus occulta praemittitur denunciatio, ut se accingant, quantum possint, armentur ad congressum. Et si a regina & episcopis iam prius conclusum esset, quid in caput eius statueretur, placuit tamen argumentis rem decerni, quo sub honesta saltem aliqua disputationis specie, uelut legitima actione tegi crudelitas posset. Nec longam admittit dilationem praecipis uindictae libido, rapitur quantum potest Oxoniā Cranmerus. Inducitur solenni renuntiatione disputatio. Dictus & disputationis dies, non sine ingenti multorum expectatione. Praeficitur summæ rei uelut censorius arbiter, uel praeorius iudex, Doctor Vuestonus *πρόλογος*, nostri prolocutorē nominant. Porro cum archiepiscopo coniunguntur in eadē simul causa & periculo duo alij, Nicolaus Ridleus Londinien̄sis, Hugonius Latamers Vuirgornie quondam episcopus. Qui tres simul euocati ad rem cum theologis decernendam, diuersis interim carceribus seclusi tenentur, donec adueniente tandem disputationis die, qui decimus sextus erat April. Anno 1554, adesse illi in schola theologiae pro se dicturi iubentur. Archiepiscopo primum (quoniam ab eo exordiri placuit) duo sunt praestituti dies, iunae & martis: quorum altero argumentis responderet obiectis, altero ipsi uicissim quae uellet obiectare permittetur. Totidem & illi diebus, similique sequuntur ordine. Per longū fuerit singula commemorare, quanta animorum acerbitate, quibus partium studiis, uocum strepitu, cachinnis, cōuicijs, explosionibus ac praepudicijs res gesta est, ut non disputatio esse illa, sed conspiratio, non actio Baccalaureorum, sed orgia Baccanaliorum merito uideri posset. Saepē decē aut duodecim tumultuario uocum impetu, impressionem simul in eum faciunt: Velut suscepto inter se certamine, quis alteri posset impudentiae laudem in assentando praeripere. Eminent interim summus protagonistes Vuestonus ē sublimi theologiae maiestatis folio *ὁ ἄριστος φροντιστής*, magna altitudine subiectos auditores despectans: argumentans etiam nonnunquam, sed nō sine amico cōgiario, Theseo opinor suo, uidelicet ne temulenta minus esset quā turbulenta disceptatio. Ea tam confusa & incondita clamantium, ridentium, latrantium, insanientium perturbatione, si in Corybātum choreis spectaretur, ferri utcumque posset dignum actio tam mansuetæ disciplinae, tam mansueti paedagogi discipulis & professoribus, tam immitis uirulētia, tyrānisque tam pertinax, satis stupere nequeo. Si homines sint, quae res tā hominis propria est, quā humanitas, ratioque affectuū moderatrix. Si theologi, diuinę quid nobis potius cōmendant literę, quā mansuetū lenitatis spiritū. Atque ut maxime tenerent errore isti, erat euāgelice pietatis, in cō-

Cranmerus Ox
oniā missus.

Nic. Ridleus.
Hu. Latamers.

Hugo Latamers
1556

Disputatio Ox
oniensis.

muni hac naturæ caligine, mutua tolerantiâ nobismet inuicē subuenire. Certe
 alienam commiserari miseriam, natura non hominibus modò, sed & ipsis in-
 sequit animantibus. Atque theologos longè etiam hac officij parte cæteros præi-
 re mortales conueniebat. Nunc tam petulenter ferocire, alienisq; insultare ma-
 lis, quasi lætari, non mederi uidearis, nimis id importunæ profectò insolentiæ
 iudico. Si Cantuariensis ac episcoporum causam non uidebant potiorē, erant
 ipsi docendi potius. Sin ambigebant, aut si certum etiam constabat suum do-
 gma: at moderatis tamen æquisq; rationibus sua cōfirmare, aliena conuellere
 decebat theologos, saltem liberam pro se dicendi libertatem haud negarent.
 Nunc quàm iniquè id comparatum existimemus, quòd quum necessariò illi
 ad disputationes postularentur, loqui tamen nisi ex præscripto theologorum
 ipsis non concedebatur. Qui si quid præfari, aut liberius pro se dicere incipie-
 bant, mox è sublimi prolocutoris cathedra, ad rem descendere iuebantur. Cōcisis
 uolebant argumenta, ut sit, prosequi accuratius, confestim audiebant. Cōcisis
 domine, concisis domine argumentis. Quæ autem theologorum æquitas,
 quinquam exitus fuerit disputationis, breuiter, ne multis lectorem morer, sic ha-
 bet: Cùm tria essent disputationis capitula & conclusiones ad discutendum
 propositæ, uix unam satis cum Cantuariensi transegerunt theologi: quin pa-
 riter de omnibus condemnant pro conuictò, condemnatumq; in carcerem
 iterum cum hastatorum & spiculatorum glomerata manu abripiunt. Habetis
 itaq; nunc uictum, habetis & uinctum Cranmerum, habetis denique & con-
 demnatum. Quid porro superest, nisi ut uictoribus theologis, cum suo prolo-
 cutore, quando ita uolunt, præcipiuntq;, triumphale illud præan suum acci-
 namus: Vicit ueritas. Sic enim prolocutor finita disputatione, iussit sibi ab om-
 nibus acclamari. Scilicet ò uictores. Imò si gloriosi isti Olympionices sine epi-
 nicio suo nequeunt è theatro discedere, dicam, si permittant, quid uicit. Vicit
 infania, uicit furor, uis uicit & tumultus, uicit adulatio: certe ut modestissime
 dicam, uicit non ueritas, sed uicerunt tempora. Nam alioqui si suo, non tem-
 porum præsidio, hanc illi comparassent adorem, miror certè, superioribus
 illis annis, quum sub Edouardo summa esset doctrinæ ueritatisq; cunctis pro-
 posita libertas, ubi tum mirabilis ista theologorum stertebat eruditio: ubi tri-
 umphalis gloriæ currus, uictrixq; hæc erat ueritas: quur tum istorum nemo
 in harenam prodijt, qui cestum lumeret in manibus: ubi tum erat bonus iste
 cum suo thyrsò ac uino prolocutor: Quin etiamnum extāt in manibus hanc
 num scripta Cranmeri de sacramento cōtra Vintoniensem, omnemq; hanc
 factionē, in quibus res ipsa apertè clamat, semperq; est clamitura. Vicit ueri-
 tas. Quur non hic demum tam egregij mirmillones in apertā descenditis mo-
 nomachiam, orbeq; teste uictricē hanc uestram comprobatis ueritatem: Vin-
 cit quidem, ut dicitis, ueritas: sed uincit etiam sæpe error, sæpiusq; maior pars
 uincit potiorē. Atqui hoc uincere non est, sed opprimere. Quanquā nonnun-
 quam & ipsa uincit quoq; ueritas, sed parcendo, ac patiando, non potando:
 æquis rationibus, non clamoribus: cum uirtute uincit & tempore, nō ui & im-
 probitate: sic deniq; uincit illa, ut suæ uictoriæ nullas ebuccinet glorias, nun-
 quā cristas erigat, semper comis, & cum clementia coniuncta: tum uerò nun-
 quam clemētiōr, quàm quū uincit maximè. Contrā errore nihil ferocius, nihil
 intolerabilius. Sic pontifices & pharisæi Christū uincunt & crucifigunt. Chri-
 stus cōtrā in eternā resurgens uictoriā, uincit, & hostibus salutis ultro pponit
 cōditiones. Eandē sequuntur imaginē Apostolorū, martyrum, omniumq; tēporum
 persecutiones. Tot annis laborauit res Christiana, sub ludæis, & paganis e-
 thnicis: at uincēte tandē ueritate euāgelica, quis unquā ab ea ludæos aut ethn-
 cos audiuit cōtrucidatos: Quippe ea ueritatis diuinæ natura est et indoles, ut
 tū quū uincit, salutaris eius sit uictoria omnib. pncipiosa nemini, ac ne ips quidē
 quincunt grauis, Sed ad carceres Crāmeri, unde exitū est, referat se historia:

Theologi ohan-
tes.

Vicit ueritas.

in qui-

in quibus dum ille ad bienniū ferē haberetur, interea à Regina & episcopis occultē subornantur qui quoniam argumentis & disputando non possent, sollicitando ac pollicēdo, quoquo deniq; modo animū illius pelliceret ad defectionem. Perspexerant enim homines ad suum commodum sagaces, quam non mediocre hinc uulnus acciperent, si in sententia constitisset Archiepiscopus. Contraq; quantum ē re foret sua, si unus ille. antesignanus receptui cāneret. Aduolant igitur frequentes theologiminis, blandicijs, precibus, promissis, modis deniq; omnibus satagentes, in primis autem Henricus Sidallus, fraterq; Ioan. Hispanus de uilla Garcine, ut eum ad prioris sententiæ palinodiam quoquo modo adigerent. Quam id regi, atque reginæ gratum, sibi autem in primis salutē foret, exponunt: Senatus ac nobilium propensam erga se uoluntatem renunciāt. Nec uitæ solum, sed & pristinæ dignitatis spem resipiscēti ingerunt: Rem ipsam perleuis momenti esse, facillimæq; operę, quam ab eo contenderent: Tantum ut pauculis uerbis sua subscriberet manu. Quod si faceret, nihil esse in tota regia tantī, quod non certo sibi apud reginam polliceri posset, siue opes, aut dignitates uellet, uel si priuatam etiā mallet in tranquillo ocio uitam ubi ubi liberet, exigere: sine omni cōmercio publici ministerij immunem. Solummodo uili pagellæ nomen uerbis duobus daret. Sin recusaret, nullā præterea salutis ueniæq; spem esse. Ita affectā reginā esse: ut Cranmerum aut catholicū esse, aut omnino non esse uelit. Eligeret itaq; utrū uitam in flammis ac facibus iam propē succēsis breui finire prius haberet, an cum multa dignitate ad naturę usq; fines protraheret. Mediā quippe nullam esse uiam. Hortari uerō se, ac rogare plurimum, ut fortunis, ut existimatiōi, ut ocio cōsulat. Non tam senē esse, ut non multi adhuc supersint, in tam uiuida ætate anni. Quod si reginæ respectu non faceret, uitæ saltem haberet rationem, nec pateatur salutem suam alijs esse, quam sibi ipsi, chariorem. Dignum hoc eximia doctrina, dotibusq; ipsius, quæ cum uita coniunctæ & sibi & multis usui esse queant: Morte uerō extinctæ, nemini foelices futuræ. Videret proin etiam atq; etiā quousq; progrediatur. Tempus adhuc esse, cuncta si uelit in integrū restituendū, nec quicquam deesse iam aliud, modo ipse non desit sibi. Ample ctatur ergo dum liceat salutis ultrō oblata occasione, ne si nunc presentem negligat, post amissam ne quicquam sit fortassē quæsiturus. Postremo, si uitæ nihil eum afficiat desiderij, meminerit tamē, mori cum in omni ætate acerbū esse, tum in illis annis, eoq; dignitatis flore acerbius, certe in flammis, tantisq; cruciatibus acerbissimum. His similibusq; stimulis blandi Sinones eius pulsa re aures haud destiterūt, nullos non admouentes aculeos quibus in suas eum leges conficerent. Restitit aliquandiu mascula præsulis constantia. Caterū quum illi nullum sollicitādi finem facerēt, eorum siue importunitate, siue sua uictus imbecillitate, tandem manū dedit Archiepiscopus, quo animo nescio, spe puto ac expectatione temporum sequundiorum, longe uerō præter conscientiam, id res satis indicat. Sed ita arcanis Dei consilijs uisum est, ne uel tantā in Archiepiscopo uirtutes sine omni næuo nimium alioqui nobis admiratōni essent, uel ut theologorum hoc pacto mendaciā illustrius patefierent, uel etiam ad minuendam nostrarū uirium fiduciam, ut humanę imbecillitatis specimē in hoc exemplo aliquod nobis exhibetur. Erat autem palinodiæ, cui subscripsit, à theologis hunc in modum præscripta formula.

Exemplar recantationis Cranmeri.

Ego Thomas Crāmer anathematizo oēm Lutheri & Zuinglij hæresin, & quodcūq; dogma sanę doctrine contrariū, cōfiteor uero & credo firmissime unā sanctam & catholicam ecclesiam extra quam salus non est, atq; eiusdem in terris supremū agnosco caput episcopū Romanū, quē fateor summū esse pōtificē & papā ac Christiuarū, cui oēs tenent subesse fideles. Iā quod

*Cranmerus Kidley. Latinus
29 Capitulū 1554 omni
Anno 1556.*

Hispani quid moluntur

*Theologorum
persuasiones.*

palmodia Cranmeri

ad sa

ad sacramenta attinet, credo & colo in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus & sanguinem, sub speciebus panis & uini, uerissime citra ullum tropum & figuram contenta, conuersis & transubstantiatis pane in corpus & uino in sanguinem redemptoris diuina potentia. Atque in sex alijs sacramentis (sicut in hoc) id credo & teneo, quod uniuersa tenet ac sentit ecclesia Romana. Credo insuper purgatorium locum, ubi ad tempus cruciantur defunctorum animæ, pro quibus sancte & salubriter orat ecclesia: sicut & sanctos colit, ad illosq; preces effundit. Demum in omnibus me profiteor non aliud sentire, quam ecclesia catholica & Romana tenet: ac me poenitet, quod aliud unquam tenuerim ac senserim. Deum autem supplex oro, ut pietate sua mihi condonare dignetur, quæ in illū & eius ecclesiā commisi: fideles simul rogo & obsecro, ut pro me preces effundāt. Eos autē qui meo aut exemplo, aut doctrina se ducti sint, per sanguinem Iesu Christi obtestor, ut ad ecclesiā redeāt unitatē: idēq; dicamus omnes, ut non sint in nobis schismata. Postremo, sicut me sub iñcio catholice Christi ecclesiæ, eiusdēq; supremo capiti: ita me submitto Philippo & Mariæ Angliæ regibus, atq; eorū legibus & decretis: & testor Deum opt. max. hæc in nullius gratiā, nullius metu à me confessa: sed ex animo & libentissimē, ut meæ & aliorum simul conscientijs consulam & prospiciam.

Per me Thomam Cranmer,

Testes huius subscriptionis,

{ frater Ioannes Hispanus de
uilla Garcina.
Heinr. Sidallus Anglus.

Doctor Colus.

Theologi nihil morati amplius, recantationē typis exceptam primo quoq; tēpore per manus omnium euulgāt. Additur ad maiorē fidem, cum solenni subscriptione Tho. Cranmeri nomē, simul & recantationis testes, Heinr. Sidallus, & Ioan. frater Hispanus de uilla Garcina. Interim Crāmerus incerta erat uitæ sue toties à theologis promissæ expectatiōe. At illi facti iam uoti cōpotes, cetera satis curanda permiserunt, ut fidos decet theologos. Regina iam tēpus nata ueterē ulciscendi dolorē, recantationem perlibenter quidē accipit: cæterum de mortis persequenda sententiā, adeo nihil remittit, ut periculo etiā non abessent, ausi pro eo interpellare. Hic uerō Crāmeri res in misero sanē statu sitæ erant: cui neq; apud conscientiā, quam uiolasset: neq; apud aduersarios, quos placasset, quicquam erat tutū. Quin illic laudes, hic ludibriū, utrinq; periculū fuit: ut iam ne honestē mori, nec uiuere inhonestē licuit. Itaq; dum captat cōpendiū, in duplex se dispendiū coniicit, ut neq; apud bonos tacitam ignominiam, nec apud malos apertā uitare perfidiam posset. Interea dū hæc, ut dixi, in carcere gerunt inter theologos, Regina occulta cum suis de tollēdo Cranmero consilia agit: cui nondū sæuū hoc reginæ odium innotuerat, nihil minus quam mortē expectanti. Quid multis? Paulò ante diē in mandata reginæ illi ad necem destinasset, accersito ad se Doctori Colo clam in mandatis dat ut concionem in diē mensis Martij uigesimumprimum Cranmero exurendo funebrē paret: simulq; de uolūtate sua, quid in ea concione fieri placeret, ordine accurateq; edoctum dimittit. Aduocat mox & D. Vilianus de Tamo, & D. Shandoius, Barones: D. Tho. Briggus, & D. Ioannes Bronnus, equites aurati, cæteri q; aliquot cum ijs dynastæ, & iusticiarij, iussi pro sua reginā fide ad eum diē Oxoniæ in parato adesse, eū suis seruitiorū & clientū turmis, ne quid forsan turbæ mors Cranmeri moueret. Redit Colus theologus acceptis à regina mādatis, preceptisq; ritē instructus ad pagendā fabulā. Qui demū imminēte supplicij diē, in carcerē ad Cranmerum pridie ingredit, exploraturus num in fide, in qua eū reliquisset, catholica adhuc sibi cōstitisset. Cui Cranmerus, quum in catholica fide indies se diuina gratia confirmatio-

rem fieri respondisset, Colus carbonariam concionem in diem sequentem parat, dignam uidelicet quæ carbone notaretur. De nece interim parata, nullam illi præbens significationem.

Proximo deinde die Martij, uidelicet 21, qui supremo præsulis supplicio statuebatur, redit iterum mane ad eum carbonarius concionator, ecquid pecuniarum haberet rogans. Cui quum ille, nihil sibi esse responderet, quindecim sunt ei coronati numerati, quos egenis ille, quibus uellet, pro arbitrio partiti posset. Tumq; Colus uerbis quantum potuit, ad fidei constantiam hortatus archiepiscopum, inde se recipit cætera quæ ad concionem attinebant, curaturus. Cœpit sibi demum ex ijs alijsq; argumētis magis magisq; subolere archiepiscopo, quorum res euaderet deniq;. Post hæc quia adhuc parum processisset dies, necdum aduenissent qui expectabantur, Barones, & Satrapæ, interuenit interea Hispanus ille de Garcina, frater recantationis, quam dixi, testis, schedulam cum articulis ferens, quos publice Cranmerus in sua ad populum recantatione proferretur: flagitans, ut instrumentum illud cum articulis ipse sua manu describeret, & nomine signaret. Quod quum fecisset ille, rogat deinde frater *μεγαλό* ipsemet penes se haberet, fecit id quoq;. Cæterum non ignarus interim archiepiscopus, quo tenderent occulta theologorum consilia: ratusq; adesse iam tempus, quo non liceret amplius apud populum Christianum professam fidei suæ sententiam dissimulare: precationem cum hortatione, alia in charta descriptam occultè habet in sinu, quam populo recitaret, priusquam fidei ultimam ederet professionem, in animo habuit: ueritus alioquin, ne nisi id faceret, audita semel fidei opinione, locus postea ad plebem ea quæ uellet proloquendi, non concederetur.

Inter hæc sub horam nonam, D. Viliamus, Th. Briggesus, Io. Brounus, cæteri q; ordines, & iusticiarij, simulq; cum his missi aliquot è reginæ Senatu nobiles, Oxoniæ cum idoneo stipatorum satellitio confluerunt: & reliquæ multitudinis ingens undiq; (ut in re tali solet) concursus, maiorq; expectatio. Prius enim qui pontificijs studebant partibus, magna in spe erant eo die audituros, se à Cantuariensi aliquid, quod suæ opinionis stabiliret uanitatem. Contraria diuersa pars, qui saniore erant mente præditi, dubitare ne adhuc quidem posserant, eum qui tot annorum studijs & laboribus Euangelij promouisset causam, nunc in extremo actu eam aut uelle aut posse deferere. Breuiter ut cuiusq; uel in hanc, aut illam partem inclinabat uoluntas, ita pro diuersitate studiorum, quisq; quod uoto cōcipiebat, spe prosequabatur. Et tamen quia in re ad huc incerta, certum nemini constaret, quid futurum esset: inter spem & dubitationem omnes expectabundi, uelutq; suspensi tenebantur. Quo factū est, ut quo audior in re tam dubia quosq; tenebat expectatio, hoc plures frequentioresq; uidendi spectandiq; studium homines adigeret. In hac igitur tantarum hominum panegyri & expectatione, prodit tandem è Bocardo carcere Cantuariensis, ad templum eius Academiæ diuæ uirgini sacrum perductus, eo ordine, ut Maior (sic enim appellatur) urbis præcederet. Proximo ordine Senatores suo quisque loco & gradu insequabantur. Post hos demum ducitur Cantuariensis duobus utrinque dextra leuaq; cinctus fraterculis. Qui intrare eundem obmurmurandis citro ultroq; Psalmorum uersibus per plateas alitersibus sibi respondebant mutuò. Demum simulac ad templi limina accessum est, à Cantico Simeonis: Nunc dimittis &c. ad eum ingressi, ad stationem eum perducunt Psalmologi fratres, ac deserunt. Erat è regione suggesti ad parem altitudinem fulcris erecta scena, ubi statua habebat Cantuariensis,

expectans aliquandiu dum Colus se accingit ad concionem. Enimuero miserandum ibi spectaculum, sed Christianum, praeiuit omnium contemplanti oculis, eius uiri in tali fortuna casus & contemplatio. Qui nuper archiepiscopus, metropolitans, Angliæ totius primas, regius denique consiliarius, nunc semipexa, pannosaque toga, pileoque quadrato ac peruerusto sordidatus & squalidus, omnium hominum contemptui & iniuriæ expositus, non tam calamitatis suæ, quam suæ quæque fortunæ admonere eo die uidebatur. Quanquam nunquam ego Archiepiscopum illum magis admirandum, ueriusque spectabilem in omni uita fuisse, quam hoc ipso die, in tam uili laceroque amictu, duxerim. Siquidem tum demum uera humilitas (ut solet in fortuna huiusmodi) sincera patientia, ardens ad Deum clamor, profundus in spiritu gemitus, cum absoluto rerum præsentium contemptu coniunctus, quæ uerissima mihi episcoporum ornamenta uidentur, mentem unice ad Christum erectam conuestiebant. In hoc igitur habitu, ubi in scena aliquandiu constitisset, ad columnam scenæ proximam conuersus, flexis genibus, manibusque ad cælum sublati, Deo semel atque iterum precatur. Inter hæc Colus non multo post, consensu suggesto concionem exorditur, cuius argumentum à Tobia & Zacharia desumpsit, quos quum initio orationis ob continuam in uero Dei cultu perseverantiam collaudasset, mox in tres deductam partes (solenni scholarum ritu) concionem totam distribuit: primum de misericordia Dei: secundo loco de illius iustitia manifestanda: demum de secretis principum non retegendis dicturus. Inde ab exordio progressus mediocriter, sumpta mox occasione orationis in Cranmerum detorquendæ, multo uerborum calore cum eo exprobat, quod imbutus aliquando sanæ ac catholicæ doctrinæ sensu, in heterodoxam perniciosique erroris disciplinam relapsus sit: quam non solum scriptis, omniisque uoluntate propugnasset, sed & cæteros, ut idem facerent, multis modis omnibus foueret. Prolixum fuerit singula referre, quæ longo hinc ordine proferebantur. Summa hæc tripartitæ declamationis fuit, ut diceret, diuinam misericordiam sic cum iustitia temperari, ut poenas neque pro delinquentium meritis exigeret omnino Dominus, neque nullas tamen idem irrogaret aliquando, licet etiam resipiscantibus. Sicut in Dauide, cui quum optio e tribus daretur animaduersionum generibus, quod potissimum uellet, deligendi atque is pestilentiam eligeret triduanam, dimidium temporis condonasse illi Dominum, uniuersum tamen non remisisse. Idem & in ipso nunc fieri similiter, cui etsi iam resipiscanti ab erroribus uenia atque reconciliatio, iuxta canones non immerito debebatur, esse tamen causas, quare regina atque Senatus mortis supplicium in præsentia ei adhibendum censeat: quarum nonnullas ipse, nimium ne mireretur, esset auditurus. Primum quod maiestatis reus, Regis patris sui, atque matris legitimam soluisset coniunctionem, præter pontificis Rom. quum metropolitans esset, autoritatē. Deinde, quod hæreticus fuisset: quo autore, ac unico fonte, quicquid hæreticorum dogmatum & schismaticarum opinionum tot iam annos inualuit per Angliam, dimanasset. Quarum ille non occultus modò fautor, sed & acerrimus esset propugnator, usque ad extremum uitæ suæ tempus, scriptis & argumentis publicè priuatimque eas disseminans, non sine ingenti ecclesiæ catholicæ ruina & iniuriâ. Porro sic æquum uideri, iuxta rationis legem, ut quemadmodum Thomæ Moro regni cancellario pro ecclesiâ morienti, Northumbriorum dux moriens respondit nuper: item sit rursus aliquis, qui Fishero Rossensi quoque respondeat. Quoniamque Riddleus, Hoperus, Ferrarius paria facere ei uiro nequibant, proinde congruum uideri, ut Cranmerus, his ad

Coli concio tripartita.

Causa cur Cranmerus post recantationem exuerendus.

explens

explendam hanc rationis partē, pariter adiungeretur. Adhuc alias quoque, tum iustas, tum graues Reginae atque Senatui uideri causas, quas in uulgus hoc tempore efferri neutiquam dicebat conuenire. Post haec conuersus ad auditores, huius omnes admoneri exēplo praecipiebat. Nullam in rebus humanis celsitudinem esse tantā, quae polliceri sibi in terris possit securitatē. Diuinam uindictā aequē uniuersim patere, parcerēque nemini. Cauerent igitur sibi, ac suis discant parere principibus. Reginae maiestatem si tanto non parceret uiro, hoc minus, in eo causae genere, parituram ceteris. Nihil esse quod uel in opibus, aut generis quantalibet potentia, quisquam erroris sibi constituat patrocinium. Ante oculos modo habere, unde omnes edoceantur, cuius porro calamitate suam quisque fortunam metatur: quippe qui ex eo splendoris fastigio, quo nihil erat secundum regem in regno florulentius, in tantum squallorem, quantum omnes uiderēt, corrueret: ex primario plebeius, ex Archiepiscopo & Metropolitae captiuus, ex gratioso dānatus: adeo infra omnes abiectus infimos, ut neque spem meliori, nec locum pefori ferē fortunae relinqueret. Postremo ad Cranmerum iterum reuersus monere ac rogare plurimum, ut quod necessario ferendum sit, aequo fortiter ferat animo. Etsi in hac uita, ueniae sit spes praclusa, non defuturam tamen apud Deum resipiscentiae mercedem. Proponeret ante oculos latronis feram, sed felicem poenitentiam: cui adeo nihil nocuit prioris uitae apud Christum labes, ut eodem die comes sit illi ascitus in paradysum. Neque uero id spectaret solum quam carni graue, quod pateretur, sed mentem ad Deum referret magis, qui neminem supra uires tentari sustinet. Quod quum ita sit, nihil esse, quod de diuina ope addubitet: quin trium Hebraeorum, Laurentij, Andreaeque exemplo, uel flammæ ardore ei mitiores sit redditurus, aut uires certē perferendi additurus. Hoc unum certissimū modō esse, Deum suis nunquam cultoribus defuturum, & inuocantibus.

Peroratio ad
Cranmerum.

His ita peroratis finiturus tandem orationem, quum iam horas penē duas, suos detinuisset, ultimo loco, agit Deo obnixē gratias, quod eum uirum, post tot tantosque labores & conflictus, nequicquam hactenus in eo conuertendo insumptos, nunc demum in supremo uitae exitu, ad ecclesiae suae causas reuocari, resanarique uoluerit: quem tum, quum honoribus circumflueret, uita indignum: nunc quum uiuere non liceat, indignum esse morte dicebat. Ceterum, ne nihil secum auferret solatiij, acturum se quidem sedulo, adeoque polliceri sacerdotum omnium, quotquot adessent, nomine, exequijs, missis, ac inferijs, per omnes Oxoniae ecclesias, à busto in animae eius subsidium parentatum iri.

Cranmeri lachrymae.

Cranmerus interea quanto mœrore perculsus per totam sedebat concionē, quantaque affectus perturbatione animi, corporis externae notae, uultusque facilius quam cuiusquam narratio explicare potuerunt. Oculis ac manibus nunc in coelum porrectis, nunc pudore iterum in terram depressis, luctus ac mœsticiae expressam in eo imaginem, effigiemque cerneret. Plus uicies per diuersa interualla lachrymis ubertim profusis, os sensile, mirandum in modum, distillabat. Testantur qui interfuere, uix in puero unquam tantum obortum esse lachrymarum, quantum illi hoc tempore eruperunt, tum per totam ferē concionem, tum eo maxime tempore, quum precationem populo recitaret. Incredibile quanta cōmiseratio omnium peruasit animos, uultum tam lugubrem, tantisque lachrymas in uenerandae dignitatis sene intuentium.

Colus finita tandem concione multitudinem, quae iam discessum parabat, ad preces reuocat, quibus peractis, Fratres (inquit) ne quis uestrum de seria uisui huius conuersione & poenitentia ambigat, ipsum modō coram hinc loquen-

tem audientis. Itaq; precor D. Cranmere, ut, quod facturum te iam dudum pollicitus sis, iam re præstes, ueramque fidei tuæ, ac indubitatam rationem publicitus explicare uelis, quo omnem de te suspensionem eximas mortalibus, teq; uerè catholicum cunctis esse intelligant. Faciam, inquit Archiepiscopus, & libenter. Qui mox assurgens, exutoque pileo, apud plebem hæc habere ante orationem incipit: Rogo uos chariss. in Domino, cõmilitiones & fratres, ut Deum pro me deprecemini, at mihi peccata condonet, quæ supra humanum modum immensa, multaque existunt: sed inter omnia, unum me potissimum hoc tempore anxium habet, & sollicitum, de quo procedente oratione posthac suo audietis loco. Moxq; manu in sinum inducta, precationem promittit, quam populo in hanc ferè sententiam recitat:

Precatio Cranmeri.

O summe & immense cœli pater, ô fili patris, redemptor orbis, ô sancte spiritus, personę tres, unus Deus, misereatur (te precor) mei perditum & nefarij peccatoris. In cœlum, terramq; plusquam fando exprimi possit, offendi. Quò me uertam igitur? unde præsidium petam? In cœlũ oculos attollere, puderit terra, nusquam suppetit auxilij copia. Desperabo igitur? Absit. Tu clemens natura Deus, cuius neminem auersatur misericordia, qui abs te peccati remediũ, & solatiũ miseris ac ærumnarum petit. Ad te proinde me totum confesso. Tibi me dedo, cui scelerum meorum & peccatorum magnitudinem supplex confiteor. Tu pro inexhausta & ineffabili bonitate tua miserere mei. Magnũ hoc mysterium, Verbum carnem factum, pro paucis, aut leuibus noxiis edidisti orbi non fuit. Tu cœlestis pater, filium tuum Dominum Iesum morte obituras haud pro exiguis, sed pro omnibus, adeoque maximis totius orbis flagitijs, quandoque ad te peccatores toto conuertuntur animo, sicut ego nũc Domine Deus, omni uoluntate me tibi trado. Itaq; tu Domine, pro immensa te tuæ erga miseros pietatis, miserere mei. Nihil meorũ respectu meritorũ abs te flagito, sed propter nominis tui gloriam, ut illustretur, & propter filium tuum Iesum Christum unice tibi dilectum, ut illi ascribatur non nobis, quicquid abs te proficiscitur. Nunc itaq; sicut ab eo edocti sumus, uerbis filij tui te compellamus. Pater noster qui es in cœlis, &c. Qua demum absoluta oratione, quam non sine multis lachrymis, unã cum populo cum eo comprecante effuderat, erectus iterum in pedes, hac usus est apud eos paranesi:

Cranmeri ad populum hortatio.

Sic comparatum est cunctis ferè mortalibus, ut morituri sub ultimum uitæ exitum, hortationem apud suos aliquam relinquere aueant, quæ tum memoriam sui apud auditores diuturniorem, tum ipsis etiam insigniorem aliquem fructum pariant. Fieri enim solet, ut plus ferè momenti pauca in supremo discessu uerba, in animis amicorum habeant, quam in reliqua uita quilibet multa conciones. Itaq; obnixè Deum precor Optimũ Maximum, eam mihi hoc tempore gratiã largiatur, ut quæ discessurus nunc apud uos dicturus sum, tum diuinæ gloriæ maiestatem, tum uestram in illo salutem prouehant atq; amplificent. Principiò dolendum quidem illud ac deplorandum usq; adeo, plebsq; hodie mortales, cæco huius mundi studio transuersos abripi, ita in eo curam omnem atq; sollicitudinem collocare, ut diuini amoris, regniq; cœlestis, nulla interim, aut perexigua habeatur ratio. Primũ igitur atq; ante omnia uos hortor obtestorq; chari fratres, ne uos blanda mundi huius ueneficia impo-
mi contentionem, actionesque uitæ referatis: illudq; nunquam menti uestra excidat, quod apud Ioannẽ est, 1. Ioan. 4. Dilectionem huius mundi cum Deo

Deo pugnare, magnasq; exercere cum eo inimicitias. Atq; hæc prima sit apud uos præceptio.

Altera est, ut secundum Deum Regi atq; reginæ uos morigeros præbeatis, idq; lubenter atq; ex animo, omni exclusa obmurmuratione. Neq; adeo metu ipsorum aliquo, sed multo potius Dei ipsius timore, cuius illi administratorem auctoritatem representant in terris. Quibus qui resistit, Deo repugnat, à quo omnis proficiscitur potestas.

Tertia hæc erit, ut fraterna & sororia charitate, uosmet (ut par est) mutuò complectamini. Turpe enim dictu, quibus odijs quātaq; animorum acerbitate, Christiani hodie à Christianis dissident, ac se uexent mutuò, perinde ac si fratres inter se sororesq; non essent, sed capitales hostes, in mutuā intenti perniciem. Demus igitur omnes pro sua quisq; uirili operam, ut cunctis, quæ licet, mortalibus beneficiamus, incommodemus nemini, nihilo magis, quàm germanis ipsi fratribus sororibusq; nocitum uelimus esse. Sit enim id semel persuasum uniuerfis, Quisquis odit alterum, aut incommodandi studio male uolo, damnum illi molitur, Deo charus is esse non potest, quantumlibet sibi esse uideatur.

Postremo. Qui iuxta hunc mundum dītescunt, opibusq; affluunt, etiam atque etiam sibi proponant ob oculos, has Christi & apostolorū in Euangelio præceptiones. Sic enim Dominus difficile esse testatur, ut diues in regnū cōsolorum ingrediatur. Dura quidem opulenti sententia, sed ab eo tamen profecta, qui mentiri nescit. Ioannes item: Qui fratrem, inquit, egestate uiderit laborantem, obstructisq; misericordiæ uisceribus, non succurrit, quum possit, quo pacto est Dei charitas in eo? Similiter & D. Iacobus locupletes & auraros his uerbis compellans: Agite (inquit) diuites, plorate, ululantes super miserijs uestris quæ aduenient uobis. Diuitiæ uestre putrefactæ sunt, uestimenta uestra tineis obnoxia facta sunt. Aurum & argentum uestrum erugine uiciatū est, & erugo eorum in testimonium uobis erit, & exedet carnes uestras sicut ignis. Thesaurum congelsistis in extremis diebus, &c. Hæc diligenter secum perpendant uersentq; in animo opulenti omnes, quicq; opibus in hoc mundo pollent. Etenim si unquā tempus fuit aliās, exercendæ erga egenos beneficentiæ, nunc res id maximè postulat, quum tanta sit ubique pauperum multitudo, tum annonæ rerūque omnium summa caritas. Nam etsi longo iam tempore fuerim in carcere reclusus, audio tamen, nec me præterit, quanta ubique angustia, rerūque caritate laboratur.

Iacobus.

Quoniamque eò nunc deuentū est, ut uita hac sit abeundum, uersorq; in eo iam articulo, ex quo omnis mihi penderet & superioris, & futuræ etiam uitæ ratio: ut uel cum Christo seruatore perenni fruar salute, uel cum dæmonibus æternis dedar supplicijs: adeo que præsens nunc ante oculos constitui uideam, uel cælum ad me recipiendum, si ingenuè quod uerum sit profitear: uel inferni apertū hiatum, ad me deglutiendum, si quid fingam secus, quàm uerū fieri postulat, liberè aperteque apud uos fidei meæ rationem, ut res habet ipsa, expositurus sum, nec metu, nec præmio quicquam dissimulaturus. Siquidē eò res redit, ut simulare aut tergiuersari nihil nunc attrineat, utcunque habent, quæ antè hac à me aut dicta scriptæue fuerint.

Principiò, in Deum credo patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, &c. omnēq; breuiter fidei catholice articulum, omne dictum, sententiāque à Christo seruatore, ab apostolis, & prophetis tum in ueteri, tum nouo Testamento expressam, firmo animi assensu recipio. Venio nunc ad id, quod supra cetera mea omnia, quæ hactenus in uita admisim delicta, me torquet, ac pe-

Ultima confessio
Cranmeri.

nitissimè affligit. Illud uerò est, quòd scripto cuidam nuper per quosdam oblatum, nomen manumque addiderim longè præter ueritatem, ac conscientiam meam. Putabam hac ratione, necis discrimen depellere, quo diutius in hac miserabili uita tempus protraherem. Nunc autem testor apud omnes, libere & ex animo, eaque fidei (qua apud Christum iudicandus sum) firmitate, reuocari à me atque antiquari scripta huiusmodi omnia, quibus post degradationem meam, manum dederim: quæ omnia irrita, cassa & nec iam mea haberi uolo. Porro infelicem dexteram hanc, quæ contra conscientiam, ministra flagitij fuerit, primum ante cæteros corporis artus igni deuoueo: idèòq; cum primum ad pyram uentum erit, prima poenam luet, quæ primam culpam admisit. Ad papam uerò quod attinet, ut uno uerbo dicam, Eum ego pro inimico Christi ipsoq; adeò Antichristi habeo, cuius omnem doctrinam, putidòsq; errores repudiò atque detestor. De eucharistia, idem sentio tueorq; quod in mea iam olim contra Vintoniensem defensione expressum est, cuius libri assertionem tam firmani iudico, ut omnes omnium Papistarum conatus nunquam sunt repulsi.

De papa.

De eucharistia.

Hic astantes protinus attoniti omnes, mirari inter se, stupere, aliis alium aspectare: quorum ille tam egregiè sefellisset expectationem. Quidam recantationis suæ illum admonere, & perfidiam illi intentare. Breuiter operaprecium hic erat, theologos spectare spe tam insigni frustratos. Nunquam (opinor) crudelitas insignis, aut oportunius delusa abiit. Neque enim dubium, quin illi ex huius palinodia opimam sibi uictoriam, ac perpetuum gloriæ choragium pollicebantur: qui protinus his auditis, re tam repentina attoniti, aures dimittere, fremere, ac irasci grauiter. Eòque grauius, quòd dolore suum ipsis ulcisci non licuit. Nam neque illi minari amplius, neque nocere poterant. Est enim uel miserrimo homini hoc unum tamen datum, ut nisi semel moriatur. Id quum necesse illi erat eo die, uel maximè placatis theologis, tum ab iisdem maximè etiam offensis, occidi bis non potuit. Hic illi, quum nihil licuit aliud, tamen ne nihil dicerent, perfidiæ illi uitium & dissimulationis obiectare non desinunt.

Ad eam criminationem ille: Ah obsecro (inquit) domini, ita ne uelitis accipere. Semper quamdiu uixi hætenus fraudis osor, simplicitatis cultor fui: neque ante hoc tempus, unquam dissimulaui.

Hicq; quod reliquum lachrymarum in corpore fuit, in oculis apparere.

Quumque iam plura de eucharistia & papatu dicere coepisset, exclamare illi, uociferari, eiulare nonnulli: in primisq; Colus, ut os hæretico obstrueretur, utq; è medio tolleretur, clamat.

Itaque Cranmerus de scena disturbatus, ad ignes ducitur, fraterculis stipatus, illum sauiissimis modis agitantibus, pulsantibus, minantibus.

Quæ (inquiunt) mala intemperies denuò te ad istos retraxit errores, quibus innumeras tecum animas in tartarum præcipitabis? Quibus nihil ille respondit, ad populum omnem referens sermonis curam: nisi quòd Sidalæ lum interim per uiam obstrepentem hortabatur, ut domum se ad studia reciperet sua, librisq; attentius incumberet: fore, si Deum sedulo inuocaret, ut plura legendo, uberiorem imbiberet cognitionem. Sed alter ille Hispanus latrator, insaniendo, despumando, sui compos non erat, semper id in ore unum habens, Non fecisti.

Quum autem ad locum uentum est, ubi sancti Dei Episcopi & Martyres, Hugo Latamerus, & Nicolaus Ridleyus, pro Veri confessione præstiti essent,

sti essent, positis genibus, Deo preces adhibuit, nec longo tēpore in illis com-
 morans, ad mortem se exutis uestibus præparauit, ad indusium usque se nu-
 dans. Erat autem indusium ad imos usq; talos porrectum. Pedes nudi, caput si-
 militer, uterq; exutus pileus nudum ostendebat, in quo pilus non unus conspi-
 ciebatur. Barba senilis & syluosa, faciem mira grauitate uestiebat. Talis in tan-
 ta grauitate uultus amicorum & inimicorum omnium percussit affectus.
 Tum fratres Ioannes & Richardus Hispani (quorum sæpe facta est iam antē
 pēntio) hortari illum de integro, sed irritō ac cassō labore. Cranmerus ada-
 mantino proposito, in doctrinæ suæ perstans professione, dextram dat seni-
 bus quibusdam & alijs circumstantibus, ultimū illis uale dicturus. Idem quum
 Sidallio tentaret facere, manu retracta recusauit ille, negans, fas esse hæreticos
 homines consalutare, præsertim talem, qui in abiuratas opiniones iterum re-
 dieret tam perfidē. Quod si præscisset se facturum, nunquam tam familiariter
 usurum esse eius consuetudine: simulq; eos iurgat lictores & ciues, qui ma-
 nus illi similiter non negassent. Fuit hic Sidallus sacrificus *νεοπρεσβύτερος*, theo-
 logiæ candidatus, iamq; Doctōri proximus, in eo collegio cui Christi nomen
 habetur, subdecanus. Inter hæc Cranmero cathena circundatur ferrea, quem
 ubi cōfirmationem persentiunt esse, quā ut emoueri posset ē sententia, flam-
 mas admoueri iusserāt. Cumq; iam succensæ faces circūiectā materiam pri-
 mū corripuissent, atq; uis ignis uiciniū desflagrare cōpit, brachio exporre-
 cto, dextrā in flāmas dedit. quā ita firmā immotāq; tenebat (nisi quod faciē
 semel manu absteraserat) ut manū prius omnes ambustā, quā corpus tactum
 cernerent. Corpus autem ea firmitudine & constantia flammæ ardore
 excipiebat, ut sempereodem loco, sine omni membrorum flexu consistens,
 nihilo penē magis, quā palus cui affigebatur, sese mouere uideretur. Oculi
 porrō subinde in cōelum erecti. Hocq; modo, sapius indignam dextrā quam
 diu uox ferebat, appellans, sæpeq; Stephani uerbis usus, Domine Iesu susci-
 pe spiritum meum. flāmarum tandem magnitudine expirauit. Hāc animi ma-
 gnitudinem, apud Hispanos fortasse raram & inusitatam, frater Ioannes ubi
 uidet, ratusq; non fortitudinis esse, sed desperationis (quanquam huius con-
 stantiæ quotidiana ferē in Angliā extant exempla) ad dominum Villanum
 de Tamo accurrit, exclamans Archiepiscopum, mente uexatum, & in summa
 desperatione mortuum. Ille qui suorum fortitudinem non ignorabat, licet Hi-
 spanis incognitam, subridens tantū, tacito uelut silentio fratris insci-
 tiam coarguebat. Atque hic doctissimi Archiepiscopi finis
 fuit, quem, ne male cantando periret, bene recan-
 tando seruauit Deus: & ne uiueret ad de-
 decus, feliciter non sine maio-
 ri sua laude est
 mortuus.

GEORGIUS EGLEVS PRO FIDE ET DO

ctrina Euangelij constantissime martyrio affectus.

INter ceteros eximiae uirtutis & constantiae Martyres, non postrema admira-
tione dignus est Georgius Agleus: tantoque uberiori ferendus laude, quan-
to is paucioribus doctrinae ac literarum praesidijs instructus, tam illustrem
Christianae ecclesiae militiam operamque nauauit. Sic uisum est Christo interdum,
per infirmiora huius mundi organa, suam illustrare potentiam. Quemadmo-
dum olim in altero testamento, Amos de medijs armentis & cauletis, praeeritque
eum complures non illustrissimae notae homines, ad prophetarum decus sunt
acceriti. Utque Apostoli episcopatibus designati, in ecclesias mittebantur. Ita
neque Georgius hic, ob humile opificium, nobis aspernandus est, quem est futura
na ac sella sedentaria excitauit Dominus ad curam ac negotium euangelij sui: ue-
rum eo magis Deum in sanctis eius glorificemus, qui uiro huic tantam dedit
in temporum hac caligine, praedicandi gratiam ac moriendi constantiam. Quis
igitur aliquando tutor esset, inde ad discendi studium excitatus: et coelesti dis-
cendi gratia praeditus, nec a literis omnino alienus, ecclesiae Christi operam non
inutilem accommodauit. Qui licet iam antea sub Edouardi illa serenitate, & eu-
angelij claritudine uim Dominici talenti, pietatis & eloquentiae non in-
feliciter ostenderat: multo tamen postea in turbidis illis ecclesiae ruinis, quum
iam Christi eiusque Euangelij confessores partim cassi, partim fugati, par-
tim metu compressi, caput aut non possent, aut non auderent proferre, hic
uigorem

uigorem suum impensius exerebat. Siquidem longè lateq; uarias peragran-
 do regiones, si quos uspiã fratres inuenire posset, eos pro suo animi ardore cõ-
 solabatur, nunc in hac ciuitate, nunc in illa ad menses aliquot commorando,
 nunc ruri agens, nunc propter metum in syluis & desertis. Vnde propter in-
 credibiles in sustinendis itineribus labores, nomen ei tributum est, ut itinera-
 rius diceretur. Sæpe sub dño pernoctare, magnamq; noctis partem precibus
 ardentissimis impendere: uictus ratio adeò erat supra modum tenuis, ut per
 trienniũ uix alio uidebatur potu usus, quàm aqua simplici: huc initio inditus
 persecutionis necessitate: at cum sentiret postea uires in eo Domino fortis-
 sime pulchrè uegateri, quo ad omnem necessitatẽ esset expeditior, eidem se
 assuefacere maluit. Post quàm igitur hunc in modum ad annos aliquot perlu-
 strando ac prædicando, præcipuè autem Colcestriæ ac uicinis finibus, non pa-
 rum profuisset Ecclesiæ: oculus ille hostis, qui inuidet semper salutis priorum,
 struit quoquo potest modo illi insidias per magistratus. Multisq; in locis ex-
 ploratores statuuntur, qui hominem tot modis utilem ubicunq; deprehen-
 sum, ad se curent duci. Diu quum frustra tentassent, iamque Agleus cum pri-
 s fratribus occultius se haberet tenebrisq; sese illi tegetet, in horreis, in syluis, in
 ædium cauernis & conclauibus: alia ratione rem adgrediuntur. Publicatur re-
 gina nomine edictum sauum per quatuor dioceses, Essexiã, Suffolciã, Can-
 tuariã, Northfolciã, ut si quis Georgium Agleum comprehenderet, habitu-
 rum ducentos præmio coronatos: ad hæc, possessionem item perpetuam sexa-
 ginta coronatorum ei datum iri. Ingens sanè merces, quæ quemuis ludam fa-
 cile ad prodicionem inuitare posset. Huius itaque tantæ summæ consequen-
 tiæ spe incitati quàm plurimi, ubique obseruant, nullas non explorant ratio-
 nes, uti in aliena perniciẽ, ipsi tanto thesauro possent ditescere. Euenit tan-
 dem, ut dum Georgius hic Colcestriæ ageret, à quodam ex insperato insus. illi-
 cò aduersarijs deferretur. Quod & ille futurum suspicans, statim fugit quan-
 tum potest. Protinus insequitur ingens excitata turba. Erat tum in arbusto
 quodam Georgius delitescens, quum quæreretur: quo relicto, in agrum hor-
 deaceum ibi uicinum euestigio confugit, quanquam uix illi fugæ copia ab ef-
 fusa multitudine concedebatur. Ibi diu quæsitus, ille à multis nusquam appa-
 ruit. Frustrati redeunt omnes, excepto uno, qui callidior cæteris arborem con-
 scendit præaltam, spectaturus, si quæ exeuntem Agleum aut se mouentem
 conspiceret. Ratus ille, præ silentio cuncta esse tuta, eleuat sese in g. nua, sub-
 latisq; ad Deum manibus obnixè precatur Dominum. Siue igitur promi-
 nente inter segetes capite, siue orationis uoce conspicuus, à speculatore quise-
 re descendente, & pedetentim accedente opprimitur, captusq; ad Colcestriã
 ducitur. Nebulo interim ille, qui mercedem tanto potiore ludæ, totosque
 adeò thesauros sibi pollicebatur, duobus tantum aureis contentus abire iube-
 tur. Georgius igitur non sine magno multorum mœrore, maioriq; publicæ
 Ecclesiæ iactura custodiæ datus, quarto post die à Colcestriã Chemsfordiam
 asportatur: ubi tam crudeliter tractatus sit, ut per septimanam duæ tantum pa-
 nis libræ illi, cum aquæ pauxillo, in alimoniam dimensæ sint. Eductus non
 multò post in iudicium, perduellionis reus (quod contra leges collegisset tri-
 bus) peragebatur. Sic enim apud Anglos lege quadam & recenti & satis ty-
 rannica, cautum est, ad euitandas seditiones, ut si ultra sex in secreto seorsim
 collecti deprehendantur, perduellionis agantur rei. Quæ lex mitis. & claris-
 simo uirò Duci Somerset (ut superiori libro dictum est) exitio fuit. Quamq;
 illi haud nesciebant, nihil reginam seditiosè unquam ab Agleo moueri: tamen
 quo maiori plebis inuidia, rem per se honestã inuoluerent, religionis causam

in ciuilem conuertere maluerunt. Quam ille actionem, etsi uehementi spiritu atque ingenti, ad miraculum usque, gratia sustinisset, grauiter exposita atque probata religionis causa: efficere tamen apud furiosos iudices non potuit, quin rebellionis condemnatus, suspendi primum, deinde uiuus exartuari, atque in quatuor dissecari partes deberet. Dammati sunt eodem iudicio latrones aliquot, qui quum sequenti die ad supplicium una ducerentur, euenit quod Georgii pietatem & innocentiam plurimum sane adtestabatur. Quippe quum inter duos forte duceretur praedones ad supplicij locum, eosque & ceteros quidem omnes inter uiam sedulo ad pietatem constanti atque hortatus fuisset: alter eorum pijs uiri exhortationes in risus materiam transferens, quid (inquit) nobis dubitandum est de coelis, postquam hic sanctulus dux futurus sit, & nobis praebeat. Nimirum nobis illuc uolandum erit, ab illo patefacta uia, & recluso aditu. Verum reprehensus tum ab illo, tum a socio, qui diligenter auscultabat, serio deplorans uitae impietatem, Christo atque implorans misericordiam, quod magis moueretur, hoc insultabat magis. Ventum est tandem ad furcas. Georgius seorsim ad alium locum abducitur. E furibus euenit, ut uir pius & grauis ille, in patibulum subigeretur. Qui conscensa scala, pijs monitis populum in hortatus, animamque commendans Deo, uitam sancto finiuit exitu. Succedit proximus ille impura lingua derisor, qui similiter, de more aliquid ad plebem loquuturus, impedita ne scio quo pacto lingua, & uox faucibus haeret. Conatus saepe, uerbum nullum articulatim profert. Iussit deinde praefectus orationem oraret Dominiscam, ne hanc quidem nisi semiblaesa lingua & semiruptis uerbis enunciare quibat. Adhibetur qui uerba illi quasi cibum praemanum in os ingereret, ne sic quidem uocem praeeuntis imitari lingua impedita potuit. Qui spectaculo interfuert stupore omnes corripit, tum hi potissimum qui rem ut gesta est, non ignorabant, ac iustissimam Dei uisionem in hominem derisorem agnoscere. Aegleus interim neci datus est. Qui primum semisuspensus, de patibulo uiuus deinde dimittitur, uiuusque exenteratur. Perstat nihilominus constans & firmus in tanto cruciatu beatissimus Christi seruus, donec lictoris manu cor e medio uentre (ut fit) abstrahitur. Post haec in quatuor membratim dissectus partes, in quatuor diuersa oppida distribuitur. Caput Colcestriae pertica praelonga erigebatur. Reliqua quatuor membra, Ipswichij, Harwichij, Chemsfordi, & ad sanctum

Mos Anglorum
Barbarus & crudelis
in dissecandis corporibus.

Roufium ostentui habebantur. Ita uir sanctus, & coelo quam terris dignior, indignissimis modis extrema perdurauit: munda quidem execrationi & contemptui habitus, in Christo tamen atque in Ecclesia celebri dignus praefatio, ad perpetuam posteritatis memoriam,

FINIS.

SO MARTYRVM QVORVNDAM

CATALOGVS, IYXTA SERIEM
TEMPORIS.

- Post Cranmerum, eodem anno (nempe sesquimillesimo quinquagesimo sexto) succensi sunt uarij uarijs in locis martyres. Primùm
- Anno Domini M. D. LVI,
SARYSBVRIÆ,
Martij 24 die,
Spicerus
Mandrellus
Coberleus, uestifex
ROFFÆ,
Aprilis 2 die.
Hirtpolus
Ioanna Beches uidua
LONDINI,
Aprilis 10 die,
Gulielmus Tymmus, uerbi minister
Robertus Drakus, uerbi minister
Ioannes Cauelus
Thomas Spurgus
Richardus Spurgus
COLCESTRIÆ,
Aprilis 28 die,
Christophorus Lysterus Verbi minister
Iohannes Masus
Richardus Nicholus
Ioannes Spenserus
Ioannes Amonius
Simon Ioynus
GLOCESTRIÆ,
Maij 5 die,
Thomas quidam adolescens cæcus.
Crokerus
LONDINI,
Maij 13 die,
Margeta Eliotta uirgo, post latam condemnationis sententiã, in carcere Neopylo obiit, atq; in agros proiecta.
STRATFORDIÆ,
Maij 15 die,
Ioannes Vprifus cæcus
Hugonius Lauerokus claudus, senex
LONDINI,
Maij 16 die,
Caterina Hutta uidua
- Ioanna Horna uirgo
Elisabetha Thacuela uirgo
BECKELS,
Maij 19 die,
Edmundus Polus, uestiarius
Ioannes Dennius
Spencera mulier
LONDINI,
Maij 31 die,
Gulielmus Leachus incendio destinatus obiit in carcere, proiectus in sterquilinum.
LEVVESSÆ,
Iunij 6 die,
Thomas Harlandus
Ioannes Oseuardus
Thomas Redus
Thomas Abyngtonus
Thomas Hoodus concionator
Thomas Millius Verbi minister.
LONDINI,
Iunij 23 die,
Gulielmus Adherallus minister, & post eum
Iunij 25 die,
Ioannes Clemens lignarius: in carcere præmortui, in agros proiecti bantur.
LECESTRIÆ,
Iunij 26 die,
Mercatoris seruus.
STRATFORDIÆ,
Iunij 27 die,
Henricus Adlingtonus
Rodolpus Iacsonus
Gulielmus Holliuuellus
Thomas Bouerus
Laurentius Parmenus
Leo Copius
Henricus Viueus
Ioannes Dorefallus
Ioannes Rothus
Edmundus Hurstus

Georgius Seartefus
 Elifabetha Pepera
 Agneta Georgia, simul concremati
 LONDINI,
 Iunij 27 die,
 Thomas Perottus, &
 Martinus Huntus, in carcere & uin-
 culis obierunt
 Ioannes Norueus, ē carcere mortuus.
 BVRIÆ EDMVNDI,
 Iunij 29 die,
 Spurdancius
 Fortunius cum
 Altero quodam
 LONDINI,
 Iulij 1 die,
 Carlessus ē carcere mortuus
 NVBERIÆ,
 Iulij 16 die,
 Ioannes Guynus calcearius
 Askenus
 Iulius Palmerus
 GRENESTADII,
 Iulij 18 die,
 Thomas Dungatus
 Ioannes Formanus
 Mater Triea
 DARBIAE,
 Augusti 1 die,
 Mullercula cæca
 BRISTOLIAE,
 Septembri mense,
 Textor quidam
 MANSFELDIAE,
 Septembri 24 die,
 Ioannes Hartus
 Thomas Rauendallus
 Calcearius quidam, &
 Alter coriarius
 Nicolaus Holdensus textor
 BRISTOLIAE,
 Septembri 25 die,
 Iuuenis quidam chirotecarius
 VVOTTONIAE,
 Septembri 25 die,
 Ioannes Hornus
 Fœmina quædam
 CANTVARIÆ,
 Septembri mense,
 In castro mortui

Ioannes Clarkus
 Dunstonus Chertendenus
 Archerus
 Potkini uxor
 Gulielmus Fosterus fame extincti
 NORTHAMPTONIAE,
 Circa initium Octobris,
 Calcerius quidam
 CANTVARIÆ,
 Octobris 18 die,
 Tres alij in castro mortui. forsan præ
 fame

¶ Anno Domini M. D. LVII.
 martyres in Anglia sublati.

CANTVARIÆ,
 Ianuarij 22 die,
 Thomas Finallus
 Fosterus
 Famulus Finalli, cumq̃ his
 Tres alij uno rogo impoliti
 ASHEFORDIAE,
 Ianuarij 25 die,
 Duo concremati
 VVIAE,
 Ianuarij 25 die,
 Duo cremati simul
 LONDINI,
 Aprilis 12 die,
 Thomas Lothesbius
 Henricus Ramseus
 Thomas Sturtleus
 Standlei uxor
 Hydi uxor
 Maij 20 die
 Thomas Foulus, ecclesiæ fidelis, quæ
 erat Londini, minister, uita solus
 tus est.
 Maij 29 die
 Stephanus Gratuykus
 Gulielmus Morantus
 Thomas Kingus
 MADSTONIAE,
 Iunij 6 die
 Ioanna Bradbridgia
 Appelbeus textor
 Cum uxore sua
 Maningi uxor
 Alenius

Cum suis

Cum sua uxore
 Elifabetha uirgo cæca
 CANTVARIÆ,
 Iunij 19 die
 Ioannes Fyshcokus
 Nicolaus Vuhytus
 Nicolaus Perduus
 Barbara Finalla uidua
 Bradbrigia uidua
 Alicia Bendeni uxor
 Vuilfoni uxor
 LEVESSÆ,
 Iunij 22 die
 Richardus Vuodmanus
 Georgius Stephanus textor
 Margeria Morris, cum
 Iacobo Morriso filio
 Dionysius Burgesus
 Gulielmus Mainerdus
 Alexandri Horsmari famulus
 Thomasia Atuuoda uirgo
 Ashdoni uxor
 Groui uxor
 MADSTONIE,
 Iulio mense
 Ambrosius quidam ē carcere mor-
 tuus
 NORVICI,
 Iulij 12 die
 Simon Millierus
 Fœmina quædam
 COLCESTRIÆ,
 Augusti 2 die
 Ante prandium,
 Alisia Siluerseda uidua
 Vinesii uxor
 Elifabetha Fooka uirgo
 Thomas Benoldus
 Robertus Parcus
 Gulielmus Bangerus
 Ibidem à prandio,
 Ioannes Montus, cum
 Vxore, &
 Filia.
 Georgius Ægleus, de quo dixi, eo-
 dem die passus est.
 COLCESTRIÆ,
 Augusti 5 die
 Thurstoni uxor
 Bouemerii uxor

ROFFÆ,
 Augusti 20 die
 Robertus Trierus senex, cum
 Viro alio, &
 Fœmina.
 NORVICI,
 Augusti 23 die
 Fœmina quædam.
 LYCHEFELDIE,
 Septembris 10 die
 Loisa Leuues
 YSELINGTONIÆ,
 Septembris 17 die
 Rodolphus Aleconus
 Iacobus Aufco, cum
 Margeria eius uxore
 Richardus Rothus
 LONDINI,
 Nouembris 13 die
 Ioannes Holyngdaus faber lignarius
 Sparouus mercium propola
 Richardus Gybsonus generosus
 Decembris 22 die
 Ioannes Rougkus, ecclesiæ fidelium
 Londinensium minister
 Margereta Iacoba
 ¶ Anno Domini M. D. LVIII,
 martyres in Anglia cremati.
 LONDINI
 Februarij 27 die
 Cutbertus Symsonus diaconus
 Ioannes Deuennishus
 Hugonius Foxus caligarius
 HVTINGTONIÆ,
 Martio mense
 Lauutonus
 LONDINI,
 Aprilis 15 die
 Ioannes Mainerdus, ē carcere mor-
 tuus & electus
 COLCESTRIÆ,
 Maij 26 die
 Ioannes Harrisonus
 Daius
 Agneta Georgia
 Iunij 6 die,
 Richardus Harrisus
 Ioannes Dauus

732

CATALOGVS.

Georgijuxor.

LONDINI,

Iunio mense,

Ec carcere mortui atq; eieci

Thomas Tylerus

Mattheus Vuetherus

Iunij 27 die,

Henricus Pondus

Matthæus Rycarbuis

Ioannes Holydaus

Ioannes Flondus

Raynoldus Lauonderus

Rogerius Hollandus

Thomas Southamus

NORVICI,

Iulij 10 die,

Thomas Vuithedus minister.

BRAYNFORDIÆ,

Iulij 13 die,

Ioannes Sladus

Pykesus, cum

Tribus alijs.

VVINTONIÆ,

Bambrigus Generosus.

Anno M.D.LVIII, mense Nouembri.

ATQVE hîc horrendæ persecutionis finis fuit, sublata è uîuis Maria res
 agina; cuius mors pòst paulò, mense Nouembris sequebatur. Eius porro
 ruïnâ paucis pòst diebus, eadem uidelicet septimana, infecuta est & mors
 Cardinalis Poli, cum alijs aliquot eiusdem notæ episcopis. Nam Vintonien
 sis, ante fermè biennium excefferat, iamq; succedens sorori Mariæ in regni fa-
 sces, Regina Elisabetha Diuino beneficio post tantas turbas pa-
 cem Anglis restituit. Quo nomine, æternas Deo im-
 mortali habemus gratias, per Iesum Chri-
 stum filium eius Dominum
 nostrum. Amen.

MARTYROLOGII
FINIS.

BASILEÆ, PER NICOLAVM BRILINGERV,
 ET IOANNEM OPORINVM, ANNO
 M. D. LIX. MENSE
 AVGVSTO.

7/10/1533

obijt 1533 in nouemb

Nata est Eliz. bi

7 sept. 1533

Anno 1533

2. g. m. 1533 in sept. 1533

1533 m. 1533

obijt 1533 in nouemb

in p. d. 1533

Nata Elizabeth regina

1533 7 sept. et re

gna facta 15 Janu. 1533

Indep de martybus Anglorum
author Joanne fero anglo 1559

A

Andreas hutterus lodovici fo 135
Anna Boultona Brunshelm 144
Arthurus huiusmodi gregori lambert 146
Anna Askenia nobilis 184
Anna petrona malia 523
Alsy disputatio in Epistola 163. 161. 159
Anglicus habet 32 yroninas 158
Alconara Cobhamia 116 Anglia 32 pmt 158

B

Benedictus quondam christus 59
Baldi deligenda de libris duntaxat 16
Bourne Epistola peritidit 50 martir 126
Bourne ad delicta p. Smyth 513. 425
Collusio generosa 180
Catalagus Epistola catuam Epistola 708
Catalagus mulierum martirum 729
Catalagus aliquot orationum 635. 637
Catalagus hispani regis repudii 711.
Cromely moris causa 164. 152. 159

D

Durhamensis proclama agitur 210
Disputatio synodalis lodovici 215
Disputatio in exordio archiepiscopi 640
Disputatio hugonis latamere 586
Disputatio in Westmonasterio 697
Disputatio in parricidii 697

Epistola omni et quod sit 159

Johannes huiusmodi Epistola 279
Nicolanus Redburn Epistola 660
Thomas cramerus archiepiscopus 708
Robertus frater Epistola 423
Hugonius latamere Epistola duntaxat 680
Edwardus semper p. huiusmodi 210
Elizabetha regina Anglia oratio 655
Elizabetha regina Anglia oratio 162 no. 11
Elizabetha regina Anglia oratio 162 no. 11

F

Franciscus franciscus 146
Franciscus huiusmodi oratio 162
Franciscus duo christi ad 1400 59

G

Gmiling taylor 72
Gmiling vuyghens 72
Gmiling bender 79
Gmiling torpno 79
Georgius brynarnus 126
Gmiling cyndally 138
Gmiling esardmery lissol 203
Gmiling huiusmodi 427
Gmiling flomery ob alaya christi 431
Georgius marissens 432
Gmiling toulery effort 443
Gmiling huiusmodi 165
Georgius Aglens martyr 526
Gmiling thiang axmiger 125
Gmiling conbrig 139

H

hugonius pragensis bohemi 67
Halsy Jacobi historia luctuosa 261
hugonius gundaher Epistola Wybering
hugo latamere 680. 697 et 707
hugonius regis moris Anno 1547 in pmt 159

I

Joannes Hussi defensio p. Wickus 28
Joan huiusmodi vita et martir 61
Joan elyding christus 60
Joan Cobham generosa Addressed 97
Joan fuythens et thomas mory 127
Joan Bortwary duntaxat ely disputat 166
Joan Glanellus in sump 199
Joan fero anglo duntaxat 239 Epistola
Joan Bracia duntaxat fuythens 232
Joannes rogerus 266
Joan huiusmodi Epistola in suo libello 279. 403
Joan cadmaky Joann Wernery 440
Joan Bradford ministri 462
Joan flanch Joann Bladus 503
Joan Alrobus 451
Joan denbus generosus in sump 510
Joan Hulleus pastor 538
Joan toulery luctuosa ministri 428
Joan fero anglo regina ab Edwardo 712
Joan fero Epistola huiusmodi oratio 162
Joan fero anglica ad 1539 179

Joeb felypottg m mgsitoxibg 543/550 et 215

Jacobus Albo m alys tubg 534/535

Joeb fopg et qm enasam 537

Joeb lambert martyr - 146

Joeb laurentig m mstr - 428

Joeb francg hufudg m diltong 503

Joanna cantiana - 201

Joeb xandally suo ringulo mstr 121

Incendy p m bato quata - 139

Le e foz artimbori lita - 179

Lanslettg satelles regis - 181

Lamethg sandrg - 404

Lobor Epifrogz et p cramm - 711

Leo copus - 729

Laimb faber dolio mrlush churll 60

Lutheri Exordiu deqz eig doctina fo 121

Quatuor martyrz exust m mstr 142

R
Richardus hamidus - 109

Reginaldg perokus - 116

Rogerus loulus eqm - 119

Richardg hung lodimen - 126

Robertus kyngus - 165

Robertus Bexus - 181

Richardus Gponfreg - 181

Richardus mchyns - 525

Robertus Glouerns - 146

Robertus parkyngton Lodimen - 513

Robertus Smythns pter - 513

M
makony fides erga maritu - 183

martm Buxi et fagi ossa ossa 444

mariana psmto ab ao 1553 bsp 58 219

maria regina qualis psmto 713/233

maritima martyn neia omf 729 bsp 732

marie delectu de rombyss dissolus 523

maria inayt regnat anno 1553 ad sanos 215

marie impetrata 284 713

S
Smythi vxor m foz alys - 116

Stopham knyght pterato 427

Stopham credencu m diltu 152/207

cms actum d et mris 207/146

Smythg Smilulng - 525

Stokysli seu Bonu Epi m diltu 126/151

N
Nicolans Grikedng - 503

Nimlag Rikg Epus - 660

Nicolans Whyt - 730

Nicolans p dms - 730

+ R adfur

Rolandus Taylrg mstr 418

Robertus fexary eps damid 43

Rogerus Artum regm 6 foz

Brung genralsch Juch Bmchym

mstr m alys ao 413 omf 107

Robertus Smythns pter 513

Robertus Samuel Barcholi m

mstr m duaby alys - 523

Robertus Glouerng - 525

Robertus Grikedng - 525

Smy Richardg hung omf m rancu 119

vide supra

Q
Qro Joeb fopi ad ordm d - 239

P
paulg exauns boheng - 72

paulus hamilton Gvtns - 121

poullg firketeng Abels - 160

pole cax: rabus m mortnes - 444

primatus pontifis xelertg - 144

pape collano m diabolo - 150

T T
 Thomas Baglens — 72
 Thomas rhedemensis gallg 72
 Thomas noxys — 117
 Thomas Echels — 117
 Thomas hyrtm — 123
 Thomas Belm — 123
 Thomas cromley comes effs 154
 Thomas goardi — 181
 Thomas dobens in Jana Satia 201
 Thomas tomking ceptur 425
 Thomas hygbens 426. 428
 Thomas chansong 426. 428
 Thomas hangus Effersin 445
 Thomas cobbg Thomas hynter
 duo in multis alijs — 525
 Thomas wythens in alijs 632
 Thomas crumey Archieps 708
 Thomas Wulsg cardinalis 124. 127
 et p 130
 Thomas cromley et Wintemsen Epi
 comparatio 155 et 157. cromley in
 rextis monastrey defusio 158
 cromley mors p 104.
D W.
 Wythens goardi — 2
 Wythens in alijs quingz 638
 Wulpm dpor. Wintsi dpor 731

adhuc aliquot loci communes
 De his qui evaserunt e manibz pa
 pistarum et ad mrefactorum — 635. 636.
 Elizabetha p regina evasa 635. 268
 Alexander theolagy evasit 637
 helein regis anglie rindelias 152
 et disputatio in p. Lamberti 140.
 Collatio pape in diabolo 150.
 Diphm Gardineri Wintemsen Epi
 mors rindelias 49 et archieps
 filijs 207. 208. 155. 148. mors 632
 Edmundi Bonii Epi londinae filius in
 Jande rindelias 513. 126 in mor
 tuis roberti Gwythi defusio obijt in m. m.
 425. 447. 517. 516. 518. 519. 633
 Storic iudicia rindelias 543. 545.
 Monasteria ad 1538 in anglia diruta
 Jp. Bonnycha bonat. Stokysleus 151
 De coena dm et corpore ac sanguine sc
 cramento authoris Epi explicatio fo 211
 Anno 1534 in anglia p hunc certam po
 titionem romani authoritatis fuit abrogata
 et ad 35 reposita et mors occisi.
 Nepherus Epi rindelias 632. 524.
 635
 Edwardus scilicet rep quales 712
 Gardiner sine Wintemsen opes collati
 in herpet. bonis 283

[Faint, illegible text in the left column, likely bleed-through from the reverse side.]

[Faint, illegible text in the right column, likely bleed-through from the reverse side.]

